

6
31 N
9

Roma

M. T. CICERONIS RHETORICORVM AD C. Herennium Libri, quos alii non eſſe Ciceronis aſſeuerant.

Eiuſdem de inuentione libri duo.

Interpretibus

Franciſco Maturantio

Antonio Mancinello

Iodoco Badio Aſcenſio

Mario Fabio Victorino Rhetore.

Marini Becichemi Scodrenſis in utraq; Rhetorica ex Epiſtolicarum quæſtionum centuria prima Caſtigationes.

Ad hæc rerum ſcitu dignarum Index.
Quæ omnia adamuſſim caſtigata ſunt.

Venetiis. M D XLII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

¶ Iodocus Badius Aſcenſius clariſſimis natalibus & ſpectatiſſimis moribus optimaq; indole adoleſcenti Volfardo Largouirgio vulgo de Breeræ. S.D.

QVANDOQVIDEM M. Tullius Cicero quem ſi non pœnitus parentem (fuerunt enim ante eum in romana republi. eloquentes multi) at principem eloquentiæ latinæ facile dixero: in prologo de inuentione multas vrbes conſtitutas: plurima bella reſtincta: firmiſſimas ſocietates: ſanctiſſimas amicitias tum animi ratione: tum etiam facilius eloquentia comparatas proteſtatur. Et C. Criſpo Saluſtio in præfatione de bello Catilinario rectius videtur ingenio q̄ viribus gloriam querere: cenſetq; rem militarem non minus virtute animi q̄ vi corporis procedere. Nam & priuſq̄ (inquit) incipias conſulto: & vbi conſulueris mature opus eſt facto. Ita vtrunq; per ſe indigens alterum alterius auxilio eget. Quocirca veteres ſapientes [illegible] quæ priſci erant theologi. & iter poetas præcipue omnium ingeniorum (vt Plinio viſus eſt) fons homerus: eandem Mineruam quam ſapientiæ dixerunt inuentricem: belli fecere potentem. Quamobrem non vulgari nec ſimplice quidem ſignificatione dictum eſt a Marone noſtro tametſi ſub alterius perſona. Omnis ſpes Danaum: & cœpti fiducia belli Palladis auxilio ſemper ſtetit. Quandoquidem (inquam) hæc ita ſe habent adoleſcens generoſiſſime: atq; clariſſimi natales & maiorum tuorum ſtemmata: ac inclyta facinora ad bellam gloriam deſtinant: mitis autem indoles: maternaque & quam ab huberibus imbibiſti clementia: atque pædonomi tui magiſtri Petri Lamberti Vianenſis prudentia ad ſapientiæ ſtudium in hac præſertim ætate col[illegible]tur ac ducunt: operæprecium duxi te ad rhetoricæ artis lectionem magnopere [illegible] inflammare. Nam ſiue ad legalem ſapientiam te fata ducūt. (Siquidem: vt ille inquit [illegible]ratoriam maieſtatem oportet legibus eſſe armatam. Leges autem vt ab eruditiſſimis cōſcriptæ [illegible] niſi ab eloquentibus poſſunt ītelligi: nec volunt adminiſtrari) ſiue ad triumpha[illegible] virtutem tranant: quoniam imperatori ac magnī exercitus non improbando duci eloquentia c[illegible]iuncta ſapientiæ opus eſt vel maxime: cum ad alia multa: tum ad ſe dandas ſeditiones. Nam (vt inquit Maro) Veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt. Seditio: ſæuitq; animis ignobile vulgus. Iamq; faces & ſa[illegible] volant: furor arma miniſtrat. Tum virtute grauem ac meritis ſi forte virum quē Conſpexeris: ſilent: arrectiſq; auribus aſtant. Ille regit dictis animos & pectora mulcet. Sic authore Volcatio Caſſius, Auidius, Auguſtus ſæuiſſimo militum ſuorum tumultu comperto: egreſſus prætorio ſagoq; tantum caſtrenſi tectus. Et me ipſum (inquit) milites percutite: ſi hoc audetis: & corruptæ diſciplinæ flagitium addite: quo audito omnes quidem quierunt: ſimulq; illum proſecuti ſunt: non ſine mirifica obſeruatione: & vt eleganter ab eodem Volcatio dictum eſt: timeri a milite meruit quia ipſe non timuit. Hinc etiam in ſatyra Perſius. Ergo vbi commota feruet plebecula bile. Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ Maieſtate manus: quid deinde loquere: quirites. Hoc puta non iuſtum eſt: illud male: rectius iſtud. Et quæ ſequuntur. Ad quas res vt te benigna natura idoneum progenuit: ita ſi auſcultare voles præceptoris tui diligens prudentia paratiſſimum efficiet: ſed multo quidem commodiſſime ſi in hiſce de arte dicendi præceptis generoſitatem tuam exercebis: quod quo facilius facias familiari admodum explanatione eadem elucidanda recepi: tuoque nomini fauſtiſſimo dicaui. Vale adoleſcens nobiliſſime & in hæc virtutiſq; ſtudia incumbe. Ex officina noſtra chalcographa apud Parrhiſios ad Idus Iulias Anno ſalutis noſtræ. M. D. VIII.

Vocũ & rex. Indexq̃ in M.T.Ciceronis Rhetoricis ad Herẽniũ marginibus annotata ſunt,

A
Ab auditorum perſona 14
Abella 70
Abigniuſa 14
Abrogare 28
Abrogatura 50
A cauſa cadere 32
Acceſſio 29
Acer 106
A corporis bonis 85
Actio 6.32.53
Addico 117
Ad domũ dici põt 130
A deſidia 14
Adipos g audiunt 11
Adiumenta 44
Adiutores 44
Adoriri 43
Ad religionem 11
Ad rem publicam 11
Aduerbia in er 96
Aequiuocum 63
Aequum bonumq;
Aerarium 31
Affectio 58
Affines 13
Affirmaſſimo adiumento 11
Agamẽnonis cædes 17
Agnatus 33
Alba 70
A lege 11
Allegoria 122
Alexandria 76
Alia lege 53
Alii complures 38
Alio agentẽ 53
Alio loco 51
Alio tempore 53
A luxuria 14
Ambiguum 18. 19
Amitto 126
Amphibologiæ ſpecies 31. 51
Ampliate 123
Amplificatio 35
Amplitudo 117
Anacoluta 122
Anadiploſis 109
Anaphora 109
Anaſtrophe 109
Animi bona 83
An noua & uetus rhetorica 2
An ſit 28
Antemalorum 41
Antiqui 79
Antonomaſia 120
A partibus honeſtis 59
A perſona auditorũ 84
A perſona laudati 84
Apologus 18. 19
Appetere 79
A propria perſona colligitur beneuolentia 3
Apud amphitrionas 34
A qbus laudandum 80
Arceſſo 25
Architectus 96
A rebus eſternis 86
A rebus ipſis 15 84
Argentarii 54
Argo 65
Argumentatio 4
Argumentũ 8.17.42.69
Ariolus 129
Arridere 20
Arriſio 19
Arrogo 3
Arrogare 50
Ars perficit naturã 94
Ars quid 134
Arteria 89
Articulus grauis 113
A rumoribus 47
A ſcriptura 11
Aſſentari 110
Aſſentatio 86
A ſententia 48
Aſſeuerare 8
Aſtutiones 129
Athenienſiũ laus 45
Atreus 122
Attæ 34
Attentus auditor 1. 2
Attineo & pertineo 3
Attributum 45
Aulus licinius 11
Aut eam nullam 26
Aut hoies ipſos 26
Author 26
Aut locũ idoneum 26
B
Bacchus 120
Bellum italicũ 76
Beneuolentia 12
Beneuolus 3
Bythinia 132
Bonorum genera 82
Bonũ uere eſt uirtus 85
Breuis 122
Breuitas 25
C
Cacozelia 121
Cadere a cauſa 53
Calamitas 12
Calumnia 49
Calumniari 49
Capitolinus 16
Carcer 101
Carnifices 64
Caſſilianum 81
Caſus 30 82
Cato 103
Cauſa 8
Cã differt a quæſtione 5
Cauſarum diuiſio 27
Cauſæ accidentia 9
Cauſæ impellentes ad maleficium 82
Cecidit a coelo 112
Celtiberia 118
Certio 132
Ceres 104 120
Chartæ inuentores 95
Chlamys 128
Choragium 129
Circumſcribere 114
Circunſtantia 45
Ciuilis quæſtio 4
Coenacula 34
Cognati 33
Cognatio 54
Cognatus 33
Cohortatio 91
Colchos 65
Collatio 18.19.42.71
College 31
Comitium 56
Commeatus 35
Commendatio 48
Commoditas 2
Commoueo 116
Communis locus 35
Comparabile 71
Cõparatio 36.70.122
Compendium 62
Complexio 61 62
Cõplexiõis uirtutes 75
Concio 30
Concluſio 8
Confidens 45
Confidentia 13
Confirmatio 8. 28
Confutatio 7. 37
Coniectores 29
Coniectura 60
Coniecturalis 60
Conqueſtio 74 91
Conſcientia 45
Conſequor 38
Conſpicari 29
Conſtitutio 28 59
Conſtructio græca 20
Conſuetudo 54
Contemptio 14. 89
Contendo/cõparo 15
Contentio 14
Continuatio 91
Contorte 25
Contrarium 42
Conuenire 56
Corinthus 118
Cornelia 110
Corporis bona 83
Corruptor 41
Craſſus 100
Credibile 71
Crepida 33
Crepitus 44
Crudelis 13
Cuius 116
Curia 114
Curriculum 101
D
Decii 126
Decolor 44
Decor perſonæ 65
De eadem 16
De his caute 26
Deliberatio de dubiis 76
Deliberatiuũ genus 5
Delinquere 103
De maiore 16
De minore 16
Democrates 16
Demoſtratio 91
Demonſtratiuum genus 5. 82
Depeculor 117
De peccatis repetundis 30
Deprauatio 18 19
Deprecari 29
Deprecatio 35
Depulſio 56
Depulſus 107
Derogare 28
Derogatum 20
Deſes
De ſimili cauſa 16
Dialecticæ partes 51
Dictatum 95
Diffinitiones 52
Dignitas 83 117
Dilatoriæ &c. 32
Diſpoſitio 6 87
Diſquiſitio 68
Diſtributio 27 91
Diuitiæ 83
Diuortium 67
Docilis auditor 1. 3
Dolus malus 56
Druſus 122
Dubium genus 9
Duci 112
Duo gña argumẽtorũ 6
Dupondius 38
Duplex ſententia 107
E
Educatio 83
Egregium 97
Elegans oratio 108
Elocutio 99
Eloquens 99
Eloquentia cum ſapientia iungi oportet 2
Emolumentum 40
Enarratio ppoſit.ẽ 64
Ennius rhodius 99
Enthimema 39
Enumeratio 72
Eo 2
Epichirema & eius ſpecies 39
Epodos 10
Equidem 131
Et ſi id qđ aduerſarii 51
Et ſi nõ ad extremũ 24
Et ſi ſummatim 24
Eutychia 20
Eutychius 20
Ex arte & de arte ſcribere 101
Exceptio 32 49
Exclamatio 105
Ex cõtrariis legibus 50
Ex diffinitione 31
Executio 53
Exemplum 71 108
Exiſtimatio 15
Exoletus 107
Exordium & diuiſio 7 8 12
Exornatio 61 62
Ex pacto ius 56
Expectatio 18
Expecto 17
Expoſitio vicioſa 63
Ex ſcripto 29
Ex ſola lege controuerſia 50
Externa 82
Ex tranſlatione 32
Exuperatio 19
F
Fabula 18 19
Facere fidem 17
Facies 92
Factio 13 68
Falſa enumeratio 64
Fama 41
Familiaria negocia 1
Familiaris 2
Fatum 41
Feſtiuitas 23
Fides 17
Fides ſeruata 78
Fiducia 45
Figuræ lexeos 109
Finis generis deliberatiui 78
Fines rhetorices 3
Finis hominis 2
Finis oratoris 4
Faſciculus 33
Fortiter 15
Fortitudinis partes 78
Fortitudo 9 134
Fortuna 30 34 75 80
Flagitium 13
Fraus 53
Frequens 117
Friuolus 107
Furtum 32 112
G
Galli ſacerdot. 129
Gallus fluuius 129
Genera cauſarũ 5.9
Genus quid 3 5
Gentiles 33 34
Gracchi & eorum mors 45 56 73
Græci rhetores 3
Gloria qd 3 80 81 86

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

H

Habitudo 107
Hæredipeta 92
Hermes 48
Hyperbaton 17
Hyperbole 121
Hirundines 128
Hiſtoria 23
Hominis dotes 41
Homo non res 15 46
Homo pro homine 16
Honeſtū cāæ genus 9

I

Idoneus 79
Id quod nos 51
Ignauus 14
Ignotus 84 130
Imago 71
Imitatio 19
Impares leges 50
Impedimenta 36
Impellere 111
Imprudentia 34
In amicos 12
Inde mortuus 30
Indignatio quid 73
Inductio 61
Induſtria quid 3 85
Iners 80
Informatio 56
Ingenium quid 94
Iniuſta ſententia 49
Inopia 12
Inops 112
In oratione requiſita 2
In parentes 11
In rem publicam 12
Inſerere 91
Inſimulatio 29
Inſinuatio 10
Inſtrumentum 3
Intelligentia 2 77
Intendo 119
Intentio 56
Intercolumnium 94
Interdico 51
Interdictum 51
Interpellatio 19
Intereo 126
Interſecare 91
In uãos p̄dicatores 72
Inuentionis partes 7
Inuerſio 18 19
Inuidia 13
Inutilis 53
Iocatio 91
Ironia 122
Irriſio 18 119
Iubeo 30
Iudicatio 37 56
Iudicatum 49 55 74
Iudices 55
Iudicii quæſtio 38
Iurati 115
Iuridicialis abſoluta 54
Iuridicialis conſtitutio 28 60
Iuris partes 78
Ius commune 49
Ius ex æquo & bono 55
Ius legitimum 54
Ius naturale 54
Iuris partes 77 78
Iuſtitia duplex 78
Iuſtitia quid 78

L

Lachrima cito areſcit 75
Lades 101
Largitas 31
Largitio 31
Latinitas 108
Laudabile 80
Laus 5 82
Legis diffinitio 50
Legis partes 49
Legitima 60
[illegible] 11
Lex a ſcriptura differt 11
Lex communis 49
Lex cui niſi ex altera lege opponi poteſt 50
Lex pompeia 33
Lex quæ uetat melior 50
Libere 101
Libedo 49
Lydorum mos 93
Literarum mutatio 18
Liueſcere 44
Loci 41 43
Loci argumentandi in cauſa coniecturali 39
Loci proprii & communes 45 56 73
Locorum opportunitates 26
Locus ab euentu 57
Locus ad idem 60
Locus comparatiuus 16
Locus quid 8
Lumina orationis 114

M

Maieſtas 117
Maieſtatem minuere 31
Malitia 84
Manere in officio 105
Manſuete 15
Manus iniectio 50
Manuum geſtus 92
Marius 98
Materia 3 5
Matrimonium 121
Maturare 37
Mediocritas 89
Memoria præditi 94
Memoria quid 77 93
Metaphora 122
Metelli uafre factū 77
Milonis mors 85
Minuere maieſtatem quid 52
Miſeria coniugatorum 67
Modus uitæ 79
Mors triplex 125
Mos 49
Multa 30
Mutatio 19

N

Narratio 7 8 91
Narrationum genera 21
Natura 26 49 94
Natura uocis 29
Neceſſitas 34
Nefarium 16
Negocialis 28
Negocium 1 45
Nemea 101
Nemo 111
Nepos 110
Nepos ex filia 16
Ne quid ambigue 25
Ne quid noue 25
Nequitia 84
Nex 115
Nimium 39
Niſi quid nati erimus 10
Nodus 50
Nomen 70
Non ſemper prooemiū ſtatim ſubſequitur narratio 22
Noſce te ipſum 112
Notandus locus 20
Notatur ſaluſtius 84
Nothus 120
Nouitas 19
Numantia 118
Numerus librorum 1
Numerus oratiōis 107
Numitor 122
Numularius 54
Nūquam inter ſe diſcrepant leges iure, ſed euētu 50

O

Obtundo 87
Occaſio 43
Occupatio 101
Ochra 96
Officium quid 4
Olympicus ludus 103
Omnis doctrinæ cōſtat memoria 93
Onomatopeia 120
Opus 2 20 112
Opus rhetorices 3
Opera 20
Operatio 20
Opinio 26
Orator quid 4 134
Oratio 107
Oſcitatio 124
Oſtentare 129

P

Pago uerbum 56
Palla 128
Palamedes 62
Parens 12
Partitio 17
Particulatim narrare 24
Partes epicherematis 39
Partes iuris 50 54
Partes orationis 3
Paricida 9
Paruus 122
Paupertatis laus 85
Pax 56
Peccare 103
Pecuaria 122
Peculator 32
Peculatus 32
pecunia 119
pedetentim 16
pelion 65
per æs & libram 34
percunctatio 53
perdo 126
perduelliones 107
pereo 126
perinde 7
permitto 30
perorare 27
perperam 41
perſeuerantia 79
perſonæ 45
perſonæ attributa 8
petulca 120
petitio 53
petulans 106
petulantia 123
philocrates 129
philoſophiæ laus 2
philoſophia triplex 1
pietas 12 54 78
plagioſippus 120
plato 119
plebiſcitum 96
plures queſtiones in una cauſa 38
poena 1 30
poena parricidoꝝ 33
poteſtas 83
præditus 126
prætor 33
prætoria &c. 32
primus locus 73
principium propinquū & remotum 14
probatio 7
proditor 68
profanum 43
proinde 8
pro laborantibus ſtat fauor 12
prometeus 103
promiſſio 12
pronunciatio 9
pronunciationis uis 88
prooemium 10
propoſitionum diuiſio 63
propoſitio uitioſa 61
prudentia 77 134
pudor quid 44
purgatio 34 35
purpura 103
purus 43

Q

Quadruplator 62
Quæ artis officia 38
Quæſitor 46
Quæſtio 9 37
Quæſtor 34 123
Quæſtus 3
Quale ſit 38
Quando ſcriptum 51
Quid 119
Quid ſit 38
Quo ſecius 95

R

Rapina 117
Ratio 56
Ratio infinita 65
Ratiocinatio 53 61
Ratio uana 65
Ratio uitioſa 65
Ratio unde mala 62
Recitatio 48
Rectum quid 80
Religio 12
Remotio criminis 36
Reprehenſio 28
Repudium 67
Rerum ac temporum ordo 25
Res non homo 16
Res pro re 16
Reus 33
Rhetorica 2
Rhetorices opus 3
Rhetor quid 134
Ridiculum 19
Rithmus 107
Rubrica 98
Rumor 41

INDEX

S

SAcrum 43
Sagum 13
Saguntini 82
Salſamentarii 132
Samia uaſa 130
Sapientes 45
Sariſſa 120
Satisfacere 106
Saturninus 114
Scapha 30
Schemata 109
Scipiones 110
Scura 106
Secundum 48
Sedes memoriæ 94
Seiunctio 27
Senatus conſultum 55
Sententia 7 102
Sententiam afferre 112
Septem partes expoli-
tionis 126
Septem requiruntur
ad memoriam artifi-
cialem comparan-
dam 95
sermo 89
sermo differt a conten-
tione 112
sermonis partes 91
sicarii 68
si dubium genus cau-
ſæ 10
signum 42
si honeſtum genus cau-
ſæ 10
si humile genus cau-
ſæ 10
ſillogiſmus 39 53
similitudo 71
similitudinem confer-
re 16
simonides 93
simplex ſententia 111
simulachrum 95
sinecdoche 121
si noſtra incõmoda 12
sodalitium 130
si principio uti uole-
mus 11
si turpe genus cau-
ſæ 10
si ut mos 26
societas 54
sodalis 13
sodalitas 13
sodalitium 130
solarium 106
solea 33
solitudo 12
solium 106
solœciſmus 108
sonticus morbus 56
sophiſta 4 134
spacium 43
species 3
spes ceſſandi 43
spes perficiendi 43
spondere 115
spurius 13 74
stare ab aliquo 101
stare in ueſtigio 93
status 29
stipulatio 48
studioſus 116
studium 2
stulta ſententia 49
stultitia 18 19
strepitus 44
strictoria 106
suadendi partes 76
suppeditare 97
supinum 3
suſcipio 2
suſpicio 18 19

T

TAbulæ alicuius
authoritatis 26
Tabularii 54
Tarpeius 120
Tarſos 132
Temperantia 134
Tempera duo 44
Tempus 43
Teſtimonium 101
Theſes quot 134
Thymoleon 11
Tiberii gracchi cæ-
des 133
Titubare 45
Titulus operis 1
Titus manlius capito-
linus 123
Totiles 78
Tranſitio 60
Tranſlatio 35 36
Tria bonorum gene-
ra 73
Triplex ius 78
Triptolemus 103
Tropi 109
Turpe genus 9 53
Tuti partes 80

V

VAletudo 83
Velocitas 83
Vena 89
Verba 7
Verba notata 77
Verba prætoris 11
Veriſimilis narratio 25
Veritatis ſigna 79
Verſus 19
Vincere 28
Vi in uocibus addere 27
Vires 83
Virtus 83
Virtus in clementia 80
Virtus legis 30
Virtus quid 77
Virtutis partes 134
Viſus 96
Vita hominis 49
Vitioſa expoſitio 63
Vitioſa intentio 64
Vitioſa propoſitio 64
Vitioſum vulgare 21
Vnde argumenta dedu-
cantur 38
Vniuocum 67
Vocabulum 70
Voluntas 2
Vſucapio 119
Vtilitas ſine honeſta-
te 76
Vultus 92

X

Xenius 13

Z

Zythum 120

INDEX

¶M.T. Ciceronis rhetoricorum de Inuentione Index.

A

ABſolutio 14
Adiuncta negocio 48
Adiunctum 18
Admirabile 10
Aegritudo 31
Aethica 1
Affectio 18 47
Affectus 46
Agnomen 15
Amicus 1
Amplum 4
Anceps 10
Anima uino comparatur 2
Annus magnus 17
An ſit bipartita argumentatio 25
Aperta narratio 13
Apologi 11
Approbatiūn 20
Argumētatio 19 21 23
Argumēti genera 19.24
Argumentum 19
Argumentum probabile 21
Ariſtoteles 29
Ars intrinſecus & extrinſecus 4
Artificium 4
Aſpaſia peritiſſima philoſophiæ 21
Aſſumptiua conſtitutio 37
Attentos facere 11
Attributa 15 32 47
Audax 3
Auxis 3

B

BEllum ardere quando dicitur 1
Beneuolentia 10
Bipartita 24
Bona malis præferenda 1
Breuis narratio 12
Breuitas 14
Bellum ardere quando dicitur 1
Beneuolentia 10
Bipartita 24
Bona malis præferenda 1
Breuis narratio 12
Breuitas 14

C

CAllidus 3
Caſus 39
Cauſa 1 6 17
Ciuilis ratio 4
Ciuitas 1
Cognomen 15
Collatio 21
Commune 12 20
Commutabile 12
Comparabile 20 25
Comparatio 9 11
Compelli 2
Compenſatio 37
Cōplexio 19 26 47
Complexionum genera 24
Conceſſio 9 39
Concluſio ſimplex 23
Confidentia 46
Congregari 2
Coniectura 31
Conqueſtio 28
Conſecutio 18
Conſilium 16 31
Conſtitutio 8
Contra præceptum 12
Contrarium 18
Copia dicendi
Credibile 20
Crotoniatæ 29

D

DEfinitio 6
De præmiis 41
Deſcriptio 6
Deſperatio 18
Dictio 6
Diei in duodecim horas inuenta diſtinctio 17
Digreſſio 27
Diſciplina 5
Diſcrepatio 6
Diſpoſitio 5
Duo argumentū gña 5

E

ELoquentia in quo ſit periclitanda 1
Ens 10
Enumeratio 19 26
Epichiremata 23
Euentus 18 48
Euentus error 30
Exceptio 35
Exercitatio 1
Exordium 10
Exordii diuiſio 10
Exordii decorum 11
Ex una parte 23

F

FAbulæ 11 12
Factum 6 30
Facultas 18 31
Ferini homines 1
Fides 15
Fidentia 48
Figura 18 48
Finis cauſarum 35
Firmamentum 10 15

G

GEnera cauſarū 10
Genus quid, 18.25

H

HAbitus 16.47
Habitus duo tantum cōuenit. 47
Habitus quis perficiat 2
Habitus unde 16
Hypothetica 7
Honeſtum 10
Honeſtum duplex 2
Humile 10

I

ICon 15
Imago 21
Impulſio 30
Indignatio 28
Indiuidum 14
Inductio 21
Infirmandæ impulſionis loci 31
Infirmande raciocinationis loci 31
Ingenium 3
Inſinuatio 10 11
Inter falſum, & incredibile 25
Interualli genera 17
Inuemendi genera duo 9
Inuentio 5
Iſocrates 29
Iudicatum 20 25
Iuridicialis 36

L

LEmma 9
Loci coniecturę 30
Loci ipulſiones. 30
Loci miſericordiæ 28
Luci proprii 34
Loci raciocinationis 30
Locus 17
Locus naturalis 47
Locus qualitatis 48
Longum 12

M

MAgnum 4
Materia 2
Materia artis 4
Memoria 5
Modus 48
Mos diſcipulorum 21

N

NArratio 12
Natura qd. 15.47
Neceſſarium 19
Neceſſitas 39
Neceſſitudo 46
Negocium 16
Nomen 15
Nota 28 28
Numerus

O

OBſcuri ſpecies 10
Occaſio 48
Officium 4 10
Omnis res a ſe uincitur 2
on 14
Opinio fallit 30
Oratores primi 29
Ordo cur mutatur 1

P

PAr 36
Parabole 18
Paradigma 18
Partes diuiſiuæ 10
Partes orationis 10.18
Partitio 13
Pax 1
Phyſica 1
Pœnitet me hanc rē 33
Poſſe facultatem habere 32
Poteſtas 31
Prædicamenta 7
Præfatio 29
Prænomen 15
Præſcriptio 35
Præſens tempus in duo 17
prætor 22
principium 10
pronuntiatio 5
prudentia 39
purgatio 39

Q

QVadruplex ritus 16
Quæſtio 6
Quid intereſt iter iram & iracundiam 31
Quid inter ſcientiam & artem 16

R

RAtio 1 9
Raciocinatio. 22 30
Religioſum 20
Remotio 9
Retes 15
Reprehenſio 24
Res 6

S

SApientia quid perſuadeat 2
Scientia perficit 2
Scriptum 9
Separatum 12
Signum confirmatur modis quattuor 25
ſignum probabile 20
simile 18
similitudo 20
simon uolauit 25
simplex concluſio 19
ſocius 1
sorticus ſyllogiſmus. 38
stadium 1.5.6.16.31
summa 16
studium 47

T

TAciturnitas genus confeſſionis 28
Temerarius 3
Temporis diuiſio 17
Tempus 17 48
Theſes quot 3
Tranſlatio 35
Tranſlatum 12
Tripartita 24

V

VEritas 46
Vicia exordiorum 11
Vicitum argumentū. 23
Victus 15 47
Vis 18
Voluntas 31
Vulgare 10
Vtile & honeſtum 2.46
Vtilia ſolum 43
Vtilitas

Finis.

℄ Franciſcus Maturantius Peruſinus. Antonio Moretto Brixienſi. S. D.

IN æquo beatitudinis gradu in quędã ad tacitum epiſtola eos locat Cæcilius:quibus deorum munere datum eſt:aut facere ſcribenda:aut ſcribere legenda. Criſpus vero ait. Et qui fecere:& facta aliorum ſcripſere:multi laudantur. Recte ſane:& vere vterque. Nam & qui facit breuis admodum gloriæ conſequitur fructum:niſi aliquem nanciſcatur ſcriptorem a quo res a ſe geſtæ ad poſteros tranſmittantur. Et fruſtra ſit ingenium:ac facundia neceſſe eſt:niſi adſit materia:in qua verſentur:& vires ſuas promant. Ego vero in pari meritorum & laudis faſtigio libens illos locauerim:qui & locupletant latinam linguam aliquid edendo:quod ſit ſtudioſis ad frugem:& quæ condita & elaborata ab aliis ſunt:ſedulo perquirunt:latereq; diutius non ſinunt. Sed veluti e quodam deprompta theſauro:in lucem proferunt:ac vt eſſe vſui omnibus poſſint pro virili ſua efficiunt. Cumq; ſcribere ipſis conceſſum non ſit:aliorum ſcripta ſedulo fouent:publicant:illuſtrant. Quo laudis genere nequaq̃ paruo,aut contemnendo ſi quis ornari dignus eſt,poſt admirabile & prorſus diuinum libros imprimendi inuentum:per quod latina lingua:quę prope interierat:ſic reſurgere:& iam inſtaurari cœpit:vt ſpes ſit propemodum firma:antiquum ex aliqua parte ſplendorẽ & decus propediem recepturam. Tu mi Antoni Morette omnium modo non inuideant conſenſu digniſſimus iudicaris:qui quicquid rei literarię pro tuo exactiſſimo iudicio fore arbitraris adiumento diligenter:vel anxie potius inueſtigas:& vel ab inuitis dominis extorques:tradis impreſſoribus:& vt quam optime ac emendatiſſime imprimantur:operam das. Non minus pro tam ardenti in latinam linguam ſtudio & in literas ac doctos omnes obſeruantia:habiturus apud poſteros nominis:quã aut Triphon ille bibliopola:cuius quotidiano cõuitio coactum ſe fatetur Fabius ut iampridem ſcriptas oratorias ederet inſtitutiones:aut Soſii:quorum pumice nitidus horatianus liber ſpectari:& proſtare in publico properarat:conſecuti ſunt. Ego tamen debeam ne tibi ꝙ noſtras in rhetoricos ad Herennium dare impreſſoribus enarratiunculas:& voluiſti:& propeɾaſti:non ſatis ſcio. Quippe qui vereor ne dum conſulere fortaſſe famę credis,maliuolorum & inuidorum lacerandum ineptus potius obiiciās voculis. Qui vt fuci cœleſti liquore congeſta ab apibus mella,ignaui ipſi aſſumũt:ſic nihil prorſus edentes,alienos inuadunt labores Et quantum in ipſis eſt:conantur,atterere. Quos tamen homines contemnemus & noſtra carpere non moleſte feremus:ſi modo pungere ſe:ſed minime penetrare intellexerint. Vale. *Artis impreſſoriæ Laudes*

℄ Franciſcus Maturantius Antonio Moretto ſalutem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

MI ſi ad te epiſtolam:quam addas enarrationibus illis noſtris in rhetoricos ad Herennium. Ad te ſcribimus:& ſi non quantum mereris certe quantum poſſumus:laudamus. Quando acceperis:pergratum erit ſi admonebis:& ſimul vitruuium tuum iamdiu per tot viros clariſſimos recognitum ad nos tranſmittas velim. Vale & reſcribe Tertio Kalendas Septembres.

℄ Antonius Mancinellus Generoſiſſimo Adoleſcenti Hieronymo Omphredi Iuſtiniano. Patritio Veneto. Protonotario Apoſtolico:Archidiacono Concordienſi. S. D.

℄ Rhetoricem ad Herennium eſſe Ciceronis.

AQuo verba in ordinem primum redacta. Vbi nam primus orator vbi ve monumentis & literis primum commiſſa oratio. Quis orationem primus omnium ſcripſit. Quis oratorię campos primus aperuit:& plura huiuſmodi ſcriberem hoc loco Hieronyme beniguiſſime niſi iampridem in ſcribendi orandiq;. Modo ſatis vt noſti aperuiſſem. Itaq; illis omiſſis oſtendam rhetoricem ad Herennium. M. Tullii Ciceronis non alterius (vt quidem vulgo contendunt) eſſe. Id autem ipſius Tullii verbis patebit argumento firmiſſimo:Scribit enim primo ad Herẽnium lib. vbi de veriſimili narratione meminit:huiuſmodi verba. Adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cũ cæteris artis ſcriptoribus:niſi ꝗa de iſinuationibus nos noua excogitauimus. ꝙ ea ſoli nos præter cæteros in Tria tempora diuiſimus:vt plane certam viam & perſpicuam rationem exordiorum haberemus:hęc ille. In rhetoricis item de inuentione (vnde hæc ad Herennium (vt patet) maxima ex parte ferme excerpta eſt) inſinuatio in tria quoque tempora diuiſa eſt. Scribit enim in illis ita. Nunc inſinuationes quemadmodum tractari conueniat deinceps dicendum videtur. inſinuatione igitur utendum eſt:quum admirabile genus cauſæ eſt:hoc eſt vt ante diximus quum animus auditoris infenſus eſt. Id autem tribus ex cauſis maxime fit:ſi aut ineſt in ipſa cauſa quædam turpitudo. Aut ſi ab his qui ante dixerunt iam quiddam auditori perſuaſum videtur:aut ſi eo tempore locus dicendi datur:quum iam illi:quos audire oportet,defeſſi ſunt audiendo &c. Audebunt ne iam amplius Ciceronis eſſe rhetoricem ad Herennium negare? Præterea in opere ipſo ad Herennium inqt. Deinceps de infirmatione aperiendum eſt. In rhetoricis vero de inuentione idem fere. Sic enim ait. Nunc inſinuationes queadmodum tractari conueniat deinceps dicendum videtur. Ciceronis ergo rhetoricem ad Herennium eſſe:qui dubitant? De. C. autem herennio Salu. etiam meminit, Aulus Gelius enim lib. ix. c. xx. ita ſcribit. Salu. quoq; proprietatum in verbis retinentiſſimus conſuetudini con

ſuetudini conceſſit:& priuilegium quod de Cn. Pompeii reditu ferebatur legem appellauit, Verba ex ſecunda eius hiſtoria hæc ſunt. Nam Scyllam conſulem de reditu eius legem ferentem ex compoſito Tribunus plæbis. C. Herennium prohibuerat. Hæc ille. Quod item argumentum eſt Ciceronis eſſe rhetoricem ipſam ad herennium. Cum eodem fuerint tempore. Herenniorumq; domus amiciſſima Ciceroni. Nam in oratione pro. M. Cælio ita ſcribit: Animaduerti enim iudices audiri a vobis meum familiarem. L. Herennium perattente &c. Eſt & aliud argumentum, quum ait. Et ſi negociis familiaribus impediti vix ſatis ocium ſtudio ſuppeditare poſſumus:& id ipſum quod datur ocii libentius in philoſophia conſumere conſueuimus &c. Solet enim. M. Tullius Cicero ſępe idem fere ſuis libris inſerere. Vnde in prologo Tuſ. queſtionum ait idem pęnetnam ita incipit. Cum defenſionum laboribus ſenatoriiſq; muneribus aut omnino, aut magna ex aliqua parte eſſem aliquando liberatus retuli me Brute te hortante maxime ad ea ſtudia: quæ retenta aio: remiſſa tẽporibus i longo iteruallo intermiſſa reuocaui. Et paulo inferius: philoſophia quæ latuit vſq; ad hanc ætatẽ: nec vllum habuit lumen literarum latinarum ea excitanda nobis eſt: vt ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris proſimus etiam ſi poſſumus ocioſi &c. Libro item quarto ad lentulum in Epi. ad Seruium Sulpitium ſic. Non amicorum negociis: non reipu. procuratione impediebantur cogitationes meæ. In ſeptima quoq; philippica ita. Omne enim curriculum induſtriæ noſtræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulſandis elaboratum eſt. Patet ne iam rhetoricem ad herennium Ciceronis eſſe ita quidẽ. taceo autem Priſcianum & eo antiquiorem Hiero. ſanctum: pluresq; alios: qui ſæpius Ciceronem ad herennium citant. Taceo item illud quod ipſemet Cicero ad herennium lib. i. a ſeipſo exemplũ ducens ſic ait Pater familias cum filium hæredem teſtamento faceret: vaſa argentea vxori legauit. Hoc modo tullius hæres meus terentiæ vxorũ meæ triginta pondo vaſorum argenteorum dato quę volet poſt mortem eius vaſa precioſa & celata magnifice illa petit, tullius ſe quæ ipſe volet in triginta põdo ei debere dicit. Conſtitutio ex ambiguo &c. Itaq; non ne & hoc firmiſſimum eſt argumentum & illi primo conueniens. Si enim alius a Cicerone rhetoricem ad herennium ſcripſiſſet. Nunq̃ profecto nec tullii, nec terentię meminiſſet. Cum vti oſtendimus de inſinuatione dixerit illa adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus: niſi quia de inſinuationibus nos noua excogitauimus &c. Quæ quidem Cice. prius ſcripſerat. Non meminiſſet inquam. Nec tullii, nec terẽtiæ: ne furtum illud potiſſimum depræhenderetur: quum ſibi Ciceronis inuenta de inſinuatione aſſumpſiſſet: vt plurima ex illo eodem opere. Quod vt mihi credatur Agedum quæſo Hieronyme generoſiſſime paſſim præcepta illa de inuentione ne cum præceptis ad herennium conferas. Videbis enim ſæpiſſime eadem verba in eiſdem clauſulis poſita: præceptaq; eadem. Quæ quidem ſi cum noſtris vigiliis ſępe relegeris Iuſtinianæ mi humaniſſime: quã tibi natura tribuit eloquentiam ſplendidiorem locupletioremq; reddes facillime. Eſt enim in te acumen ingenii perſpicax. Eſt ille memoriæ duplex effectus: facile namq; percipis: fideliter contines: quæcunq; ſemel acceperis. Eſt inde rerũ multarum cognitio. Accedit natura decoris munus. Accedunt mores q̃optimi. Quis enim te probitate gratia continentia modeſtia pietate religione inter æquæuos præſtantior. fœlices igitur tali filio parentes: fœlices amici: fœlix & patria. Quod autem commentariolus iſte ad primi dũtaxat voluminis calcem peruenerit: nulla eſt alia cauſa: niſi quia dum opus id romæ publicę profitebar ante diem reliqui prouinciam, Venetias petiturus, nec vlterius addere licuit. Quantos enim labores (vt prima ſaltem commentariorum meorum in Iuuenalem: & Horatium Flaccum editio emendatior vagaret) ſim paſſus: & in aliis item opuſculis te fugit minime. Scio autem voluminum quatuor primum eſſe difficillimum, quo circa maiori cura maioriq; ſtudio opus fuit. In reliquis ubi occaſio dabit aliquid operæ noſtrę adiicietur. Addo vlterius anteq̃ iſtæc collegiſſem vidiſſe me commentarios quoſdam ſine certo auctoris nomine: quibus cum multa meo marte tum noua tum neceſſaria adiici poſſe uiderem: eo libentius in romano gymnaſio rhetoricem ad herennium profitebar. Hinc quæcunque eo tẽpore legenti mihi oblata ſunt & in libello notata nunc impreſſoribus trado. Sæpe enim vir egregius Antonius Morettus Brixienſis peritus quidem & cui ſtudioſi omnes ob eius in imprimendis libris curam & ſtudium debent: illa & ſi minime ad operis finem peruenerant a me petiit: itaq; & amico & occaſioni ſatiſfacere volui. Nam propediem Venetiis ſolam patriam coniugem filios reuiſurus iam triẽnium abſens. Tibi autem commentariolum iſtum Hieronyme gratioſiſſime dedico tuo erga me animo: meaq; in te beniuolentia motus. Vale & Salue. Mancinellumq; tuum ut facis Ama. Datum Venetiis octauo Idus Nouembris. M. CCCC. XCIII.

VTRVM AD HERENNIVM LIBRI CICERONIS SINT

Diſquiſitio Aſcenſiana.

Rhetoricos ad C. Herennium libros eſſe Ciceronianos multis quidem argumentis colligit Mancinellus: ſed nullo plane conuincente: vno autem duntaxat rem veriſimilem facientem: id eſt quod a grauium virorum ſumitur opinione. Nam quia & diuus Hieronymus author facile grauiſſimus: & idem Ciceronianæ lectionis ſtudioſiſſimus: & Priſcianus grammaticus non futilis. & Laurentius Vallenſis: author quidem neotericus: ſed veterum cenſor argutiſſimus cum tota fere recentiorum grammaticorum manu in hoc opere ad herennium, citant Ciceronem: difficile videtur contradicere: & tamen non poſſum quin contra ſentiam: Phraſis enim & ratio dicendi a Ciceroniana mihi penitus abhorret. Quocirca vt coniecturis conſequi poſſum, opus eſt hominis non ineruditi & in Ciceroniana vel lectione vel auditione aſſidui, & fortaſſis in eodem cum illo ludo inſtituti: & tamen ad incomparabilem Ciceronis maieſtatem & diuinam illam phraſim aſſurgere nequeuntis. Cur id ſentiam quæris? Nempe quia ipſe Cicero neque in hoc ipſo opere, neque in aliis operibus, ſe id ſcripſiſſe profitetur: ut manifeſtis dico argumentis. Vnum tamen eſt telum quod ſubuereri poſſem, ſed quia præuiſum forte minus leſurum: quod videlicet Laurentio Vallenſi (De cæteris enim poſt ea dicam) non defuiſſe videatur palatum, quo ſapiat quidnam Ciceronianam eſſet. Verum vt vt illi plurima concedam: quippe per quem vnum plus in literis ac per cæteros omnis profecerim: non continuo tamen illi tam argutum dedero palatum: ut non argutius interdum ſapere auſim, nec tantum iudicium, ut in nullo ab illo diſcedam. In palato quidem ideo deſciſco quod in præfatione tertii elegantiarum libri omnis epiſtolas quæ Ciceronis dicuntur vno ſuique ſimili charactere dicendi conſtare iudicet: cum tamen quam plurimum intereſſe vel obtuſo palato ſentiatur, veruntamen quia ab vno fere ludo prodierunt: non negem omnes & latine & eleganter ſcriptas, veluti opus ad herennium, non tamen ad diuinam Ciceronis phraſim acceſſiſſe. In iudicio vero multo liberius a Vallenſi diſceſſero: quoniam & Catholicas (ſic enim eas nominat) diui Ioannis epiſtolas, & quæ diuo Dionyſio aſcribimus opera, aliis adiudicat: in qua re ſi plane errat, in hac quoque errare potuiſſe minus, attamen in hac, quod in illa grauiores longe quam ipſe ſit errauerint. Neque exemplo caret quod ab aliis compoſita aliis aſcribantur. Siquidem multa quæ Ouidius nunquam vidit addicuntur ei, & obſcœnum illud carmen Vergilio fere nuncupatum, Angelus politianus Ouidio reſtituit. Quintiam Valla ipſe conqueritur a ſe excogitata ab aliis edi: & ſi nunc uiueret multo iuſtius queri poſſet aliorum ſcripta ſe indigna ſibi tamen aſcripta vt commentaria in Salluſtium Quintilianum & alios quoſdam, quibus nihil minus eſt a Vallenſi editum: ſed quo vendibiliora ſint: illi præſcripta ſunt. Quod etiam hiſce libris contigiſſe reor: vnde Hieronymus ad pammachium ſcribens Lege ad Herennium Tullii libros eos ſignificat qui Tullii putabantur: cum nihil ad inſtitutum Hieronymi faciat cuius ſint authoris dummodo non aſpernandi. Neque damnabilis eſſet error ſi in ea re famam ſequeremur vbi nihil eſſet periculi: ſicut de authore cum opus ipſum bonum ſit. Neque me mouet quod de inſinuatione: & in aliis quibuſdam locis fere ſimilia dicantur ab Cicerone & horum authore: quia ab vno inſtituti aut alter ad alterius exemplar ſcribentes facile ſimilia & ſentire & ſcribere poſſunt: ſi tamen hoc opus Ciceronis eſſet cum ſimilia ſcriberet: ſaltem ſemel diceret vt in opere de inuentione diximus. Non enim tam pœnitendum eſt vt nuſquam illius meminiſſe velit. Nec quod Cicero libentius ſe philoſophiæ operam nauare dicat arguit: hunc eundem eſſe: præſertim cum Cicero ſe ad philoſophiam primum in prouectiore ætate conuerterit occupata videlicet rep. Qua tempeſtate hos libros non ſcripſerit: cum in peroratione quiſquis eſt eorum author, fateatur ſe Herennio ferme æqualem & cum eo in ſtudiis oratoriis florentem: dicit enim ſic. Nam & libenter ſimul exercemur propter amicitiam cuius initium cognatio fecit: & nobis non diffidimus propterea quod aliquantulum proceſſimus. Cicero autem ad filium ſcribens officiorum libros non ſe aliquantulum proceſſiſſe: ſed oratorium munus ſuo ſibi iure vendicare poſſe aſſerit. vnde omnino probatur non eſſe Ciceronis quod in eo Terentiæ & Ciceronis fit mentio. Nam quo tempore Cicero pater ſe diceret aliquantulum proceſſiſſe: nondum natus erat Cicero filius: & ſi natus fuiſſet ad eum potius quam ad Herennium ſcripſiſſet: aut vt erat affectiſſimo animo ſemel ſaltem dixiſſet Terentia mea aut Cicero meus. Neque ſtatim miſi de Terentia ac Cicerone ſemel ſumit exemplum: propterea Tullii ſunt verba. cum Plato toties aliorum inducat nomina. Neque congruum eſſet reſtantis exemplum cum adhuc floreret in prima iuuenta: qui hos compoſuit. Et ſi Herennii domus quæ nimirum Romana fuit: tunc Romæ vigebat: vnde habuerit cum Cicerone Arpinate cognationem? Denique ſi neque in hoc omnino meminit librorum de inuentione: neque illorum interpres victorinus horum: non taciturus ſi eiuſdem putaſſet authoris. Et ſi non eſt vero ſimile vtrumque opus ab eodem in adoleſcentia ſcriptum: cum de altero tamen queratur quod ſibi rude exciderit: & tamen ab exercenti ſe in oratoria compoſitum conſtet: quod Ciceroni iam patri non conuenit: & ſi phraſis penitus abhorret: & ſi non prioris operis continuatio: quod tamen ſe perfecturum in fine pollicitus eſt: ſed noui eſt inceptio: licet argumenta ſint ex vno fonte & fortaſſis ex vno ore hauſta: non tamen credam vnius authoris: ſed propterea Ciceroni addictum: quod ex illius ſcriptis ſit fere exceptum. Veluti quod Catoni aſcribitur opuſculum ex illius præceptis magna ex parte creditur collectum: & quo plus auctoritatis habeat Catoni addictum. Quod ſi hoc nomine vendibilius quoque præſens putatur opus ne contra profeſſionem meam hunc titulum vt vino minus vendibili hederam detraxero: ſit ſane Ciceronis opus: & tanquam illius a nobis quoque explanetur.

TITVLI SEV CAPITA OMNIVM LIBRORVM

¶ Tituli ſeu capita libri primi ad Herennium: de quibus ſcripſit Mancinellus.

De oratoris officio Titu.i.folio.4
De tribus generibus cauſarum Titu.ii.fol.4
De quinque partibus officii oratoris titulus tertius. folio.5
De ſex partibus inuentionis Titu.iiii.fol.7
De quatuor generibus cauſarum Titul.v.fol.9
De duobus exordiorum generibus Titu.vi.fol.10
De exordio ſecundum genus cauſæ Titu.vii.fol.10
De docilitate & attentione Titu.viii.fo.11
De beniuolentia a noſtra perſona Titu.ix.fol.12
De beniuolentia ab aduerſariorum perſona. Titu.x.fol.13
De beniuolentia ab auditorum perſona Titu.xi.fol.15
De beniuolentia a rebus ipſis Titu.xii.fol.15
De tribus temporibus quibus inſinuatione utendum eſt Titu.xiii.fol.15
De inſinuatione ſi perſuaſus ſit auditor. Titu.xiiii.fol.17
De inſinuatione ſi defeſſus ſit iudex eos qui ante dixerunt audiendo. Titu.xv.fol.13
De differentia inter principium & inſinuationem. Titu.xvi.fol.20
De principio exordiendæ cauſæ Titu.xvii.fol.20
De uitioſo exordio Titu.xviii.fo.21
De tribus narrationum generibus Titu.xix.fol.21
De breui narratione Titu.xx.fol.23
De dilucida narratione Titu.xxi.fo.25
De ueriſimili narratione Titu.xxii.fo.25
De diuiſione cauſarum Tit.xxiii.fo.27
De confirmatione & confutatione Ti.xxiiii.fol.28
De conſtitutione Titu.xxv.fo.29
De legitima conſtitutione Tit.xxvi.fol.29
De iuridiciali conſtitutione Tit.xxvii.fo.34
De conſtitutione & eius uſu. Ti.xxviii.fo.37

Tituli libri ſecundi.

Dictorum & dicendorum enumeratio Titu.i.folio.38
De coniecturali cauſa Titu.ii.folio.39
De probabili argumentatione. Titu.iii.fol.40
De collatione Titu.iiii.fol.42
De ſigno Titu.v.folio.42
De argumento Titu.vi.fol.44
De conſecutione Titu.vii.fol.44
De approbatione Titu.viii.fol.45
De ſcripto & uoce prima parte conſtitutionis legitimæ Titu.ix.fol.47
De contrariis legibus Titu.x.folio.49
De ambiguo Titu.xi.folio.51
De definitione Titul.xii.fol.52
De tranſlatione Titu.xiii.fol.53
De ratiocinatione titu.xiiii.fol.53
De iuridiciali abſoluta titul.xv.foli.54
De comparatione titu.xvi.fol.56
De criminis tranſlatione titu.xvii.fol.57
De conceſſione titu.xviii.fo.57
De neceſſitudine titu.xix.fol.58
De imprudentia titu.xx.folio.58
De fortuna titu.xxi.folio.59
De deprecatione titu.xxii.fol.59
De remotione criminis titu.xxiii.fol.60
De argumentationibus titu.xxiiii.fol.60
De argumentatione uitioſa titu.xxv.foli.63
De expoſitione uitioſa titu.xxvi.fol.63
De ratione uitioſa titu.xxvii.fol.65
De confirmatione uitioſa titu.xxviii.fo.66
De exornatione uitioſa titu.xxix.fol.71
De complexione uitioſa titu.xxx.fol.72
De concluſionibus totius argumẽti titu.xxxi.fol.72

Tituli libri tertii ad Herennium.

De genere deliberatiuo titul.i.folio.75
De genere demonſtratiuo titu.ii.folio.82
De diſpoſitione titu.iii.folio.87
De pronunciatione titu.iiii.folio.88
De confirmatione uocis titu.v.folio.89
De uocis molitudine titu.vi.folio.90
De motu corporis titu.vii.folio.92
De memoria tit.ultim⁹.fo.93

Tituli libri quarti.

Cur ſuis exemplis utatur titul.i.folio.99
De tribus dicendi figuris titu.ii.folio.104
Vitium ad grauem figuram titu.iii.foli.107
Vitium mediocris titu.iiii.foli.107
Vitium attenuatæ titu.v.folio.107
De ornamentis titu.vi.folio.108
De elegantia titu.vii.fol.108
De compoſitione titu.viii.fol.108
De dignitate titu.ix.foli.109
De repetitione titu.x.folio.109
De conuerſione titu.xi.folio.109
De complexione titu.xii.foli.109
De traductione titu.xiii.foli.109
De contentione titu.xiiii.fol.110
De exclamatione tit.xv.folio.110
De interrogatione titu.xvi.foli.112
De ratiocinatione titu.xvii.fol.112
De ſententia titu.xviii.fol.111
De contrario titu.xix.foli.112
De membro titu.xx.folio.113
De articulo graui titu.xxi.foli.113
Continuatio mediocris titu.xxii.foli.113
Compar graue titu.xxiii.fol.113
Similiter cadens tit.xxiiii.fol.114
Similiter deſinens titu.xxv.fol.114
Annominatio humilis titu.xxvi.fo.114
De ſubiectione titu.xxvii.fo.115
Gradatio tit.xxviii.fo.116
Definitio titu.xxix.fol.116
Tranſitio titu.idem.117
Correctio titu.xxx.fo.117
Occupatio titu.xxxi.fo.117
Diſiunctio titu.xxxii.fo.118
Coniunctio tit.xxxiii.fo.118
Adiunctio tit.xxxiiii.fo.118
Conduplicatio titu.xxxv.fo.118
Interpretatio tit.xxxvi.fol.118
Commutatio tit.xxxvii.fo.119
Permiſſio ti.xxxviii.fo.119
Dubitatio tit.xxxix.fol.119
Expeditio tit.xxxx.fol.119

Diſſolutio	Titu.xli.folio.119
Præciſio	Titul. xlii.fol.119
Concluſio	Titu. xliii.fo.120
Nominatio grauis	Titu.xliiii.fo.120
Pronominatio	Titu.xlv.fol.120
Denominatio	Titu.xlvi.fol.120
Circuitio	Titu.xlvii.fol.121
Tranſgreſſio	Titu.xlviii.fo.121
Superlatio	Titul.xlix.fol.121
Intellectio	Titu. l. folio. 21
Abuſio	Titu.li. folio.122
Tranſlatio	Titul.lii.foli.122
Permutatio	Titu.liii.foli. 122
Diſtributio	Titu.liiii.foli.123
Licentia	Titu.lv. folio.123
Diminutio	Titu.lvi.foli.124
Deſcriptio	Titu.lvii.foli.124
Diuiſio	Titu.lviii.fol.124
Frequentatio	Titu.lix. foli. 125
Expolitio	Titu.lx.folio.125
Commoratio	Titu.lxi.foli. 127
Contentio.	Titu.lxii.fol. 127.
Similitudo	Titu.lxiii.fo.127
In ſimilitudinibus	Titu.lxiiii.fo.128
Exemplum	Titu.lxv.foli.129
Imago ſimilis	Titu.lxvi.fol.129
Effictio	titu.lxvii.foli.129
Notatio	titu.lxviii. fol.129
Sermocinatio	titu. lxix. foli. 131
Conformatio	titul. lxx. foli. 132
Significatio	titul. lxxi. fol. 132
De breuitate	titu.lxxii. foli. 132
De demonſtratione	titu.lxxiii.foli.132

¶ Totius operis peroratio, Titulus ultimus. 133

¶ Tituli libri primi. De inuentione, ſeu Rhetoricæ ueteris.

De iure ciuili & partibus eius	titu.i. foli. 4
De officio & fine artis oratoriæ	titul.ii.folio.4
De materia ſeu ſubiecto artis oratoriꝫ	titul.iii.foli.4
De partibus orationis	titu.iiii.folio.5
De inuentione	titul.v.folio.6
De controuerſia generis in hermagoram græcum.	titu.vi.fol.6.
Non eſſe quatuor partes generis	titu. yii.foli. 7
De conſtitutione generali.	titu.yiii. foli.8
De conſtitutione tranſlatiua	titu. ix.folio.9
De controuerſia ſcripti	titul. x.folio.9
De exordio	titul.xi.foli.10
De uitiis exordiorum	titu.xii. foli. 11
De narratione	titu.xiii. fo. 12
De partitione	titu.xiiii. fo.13
De confirmatione	titu.xy. foli.16
De ratiocinatio	tit.xyi. fol. 22
De repræhenſione	tit.xyii.fol.24
De concluſione	tit.xyiii.fo.27

¶ Tituli libri ſecundi Rhetoricæ ueteris.

Repetitio dictorum & dicendorum in toto opere.	titul.1.folio.29
De coniecturali conſtitutione	titul.ii.foli.30
De diffinitiuæ conſtitutionis exēplo	titu.iii. foli.34
De generali conſtitutione	titul.iiii. fol.36
De remotione criminis	titu.y. folio.39
De conceſſione	titul.yi. fol. 39
De deprecatione	titul.yii.fo.40
De controuerſiis in ſcripto	titu.yiii.fol.41
De genere deliberatiuo	titu.ix. fol.45
De genere demonſtratiuo	titul.x.fol.47

¶ Finis titulorum ſeu capitum totius operis.

¶ Caſtigationes in Cice. Rhetoricos De inuentione. Ex epiſtola. Ad Dominicum Bonũ. Cap. XXI

INſignis tua probitas. Nec vllo indiget præcone. Inſignis eſt & eruditio. Qui in tot tãtiſq;
occupationibus & familiaribus: & publicis errores tollere quæris ex his operibus: quæ ſũt
in manibus omnium. Et negliguntur: uti ſunt libri Rhetori. Cice. de inuentione: quos Ma
giſtri cotidie diſcipulis enarrant: nec vnq̃ caſtigant: vel inſcia: uel negligentia: vel vtroq;
vitio. In tranſcurſu locos tibi ſignaui: non contentus iuſſiſti ut eos tumultuarie colligerem. Et per epi
ſtolam ad te darem. Feci. An effecerim aliquin Minerua tua ſubtilis & acuta viderit. Ordinem hunc
ſeruaui, vt labor inquiſitionis tibi daretur, Vt Tulliana verba prætexerẽtur ſingulis noſtris: quæ ſub
ſequuntur. caſtigationibus hunc in modũ. ¶ Quo tẽpore qdam magnus videlicet vir, & ſapiens co
gnouit, quæ materia eſſet: Et quanta ad maximas res opportunitas animis ineſſet hoĩum. Siquis eam
poſſet elicere: & præcipiẽdo meliores reddere)), verã lectio (vt arbitror) eſt meliorẽ. Nam de opportu
nitate, quæ humanis ineſt animis, loqtur. Si quis eam poſſet inqt elicere. Et præcipiendo meliorẽ red
dere. ¶ Profecto nemo niſi grauitate ſuaui commotus ratione: quum viribus plurimũ poſſet, ad ius vo
luiſſet ſine vi deſcendere.)) Oratione non ratione legendũ eſſe & cæci (vt aiunt) viderent. Quomagis
hmõi offenſacula miror. ¶ Omnis res quæ habet in ſe poſitam in dictione aut diſceptatione aliquã
controuerſiam.)) Ac libẽtius q̃ aut legerim. ¶ Firmamentũ eſt firmiſſima argumentatio defenſoris,
& aptiſſima ad iudicationẽ.)) Tu vide ne melior ſit lectio appoſitiſſima. ¶ Nam pleriſq; breuiter di
cere videtur, qui ita dicunt. Acceſſi ad ædes puerũ vocaui.)) Manuſcripti codices dicit. Sed & dicẽ
defendi poteſt a grãmaticis. ¶ Hoc igitur vitandum eſt: ne cuius genus poſueris: eius ſecum ſicuti ali
quam partem diuiſam ac diſſimilem ponas in eadẽ partitione.)) Error turpiſſimus: & multiplex. Sic
corrige. Hoc igitur uitandũ eſt, ne quũ genus poſueris: eius ſpeciem ſicuti aliquã diuerſam partem,
ac diſſimilẽ ponas in eadem portitione. ¶ Ac perſonis has res attributas putamus. Nomẽ, naturam,
Perſonæ attributa — victũ, formã, habitum, affectionem, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes.)) Fortunã ſcribi debere præter
antiquæ manus fidẽ: & omnes rhetorici docent, Cice. & interpres Victorinus, cuius verba ſunt hæc: p
ſonis autẽ attributa ſunt. xi. Nomen: natura, victus, fortuna habitus, affectio, ſtudium, cõſilia, facta, ca
Studiũ quid. — ſus, orationes. ¶ Studiũ eſt autem animi aſſidua: & vehemens ad reliquã rem applicata magna cum
voluntate occupatio, vt philoſophiæ poetriæ, geometriæ, literarũ)). Emendatius ſic legetur. Studium
eſt aũt animi aſſidua: & vehemens ad aliquã rem applicata magna cum voluptate occupatio, ut phi
Tẽpus quid. — loſophiæ, poeticæ, literarũ. Quid enim eſt ad reliquã rem hoc loco? ¶ Tẽpus autem id, quo nunc vti
mur eſt (nam ipſum quidem definire difficile eſt) pars quædã æternitatis cum alicuius annui mẽſura,
diurni: ueſpertini: nocturniue ſpacii ex certa ſignificatione)). quidam codices menſtrui. Vetus lectio
probior habet generale poſt quidem: & Menſurni non menſura: non menſtrui. Exque præpoſitio
nẽ reſpuit hoc modo. Tẽpus autem id, quo nunc vtimur, eſt (nam ipſum qdem generale definire dif
ficile eſt,) Pars quædam æternitatis cum alicuius annui, menſtrui, diurni, veſpertini, nocturniue ſpacii
circa ſignificatione. Priſciani quoq; auctoritas Menſurni non menſtrui legẽdum cenſet his verbis.
Mẽſurnus a menſis — Quercus etiam quernus. Corilus Colurnus, Tacitus taciturnus, Menſis Menſurnus, Sic enim Cicero
poſuit pro menſtruus in primo rhetoricorum. pars quædam æternitatis cum alicuius annui, menſur
ni, diurni, nocturni, veſpertini certa ſignificatione. Hæc ille in primo. ¶ Conſideratur autem tẽpus
& anni, & menſis, & diei, & noctis, & vigiliæ, & horæ, & aliqua parte alicuius horum)). Rectius cũ præ
poſitione legetur. Et in aliqua parte alicuius horum. ¶ Deinde. Et quæ ea de re, & aut eius rei ſit lex
conſuetudo, actio, iudicium, ſciẽtia, artificium. Deinde natura eius euenire vulgo ſoleat, an inſolẽter
& raro)), ego hanc lectionem corruptam eſſe ſemper exiſtimaui, & veriorem lectionem eſſe. Deinde
ſi quid ex natura eius &c. In qua opinione me confirmat priſca manus. ¶ Approbatum eſt q̃ homi
nes, quum dubium eſſet quale haberi oporteret, ſua conſtituerit auctoritate, veluti Gracchi patris fa
ctum, quem Po. Ro. ob id factum quod inſciente collega in cenſura nihil geſſit: poſt cenſuram fecit
conſulem)). corrupte legi in cenſura nihil geſſi, nemo non videt, niſi qui ignorat ſignificationem hu
ius vocis nihilq;, quidem in antiquis codicibus non habetur. ¶ Quid hunc tanta Thebanorum glo
ria tam claro quam exornato trophæo carius, atq; antiquius habere conuenit)) libet clara pro claro
reponere refragãtibus etiam cunctis exemplaribus vulgo impreſſis: & pleriſq; manuſcriptis. Quod
ſi leges omnes ad utilitatem reip. referri conuenit, Hoc autem reip. profuit, profecto non potest eo
dem pacto & ſaluti cõmuni conſuluiſſe, & legibus non obtẽperaſſe)) habent antiqui codices nõ hoc
ſed hic autẽ reip. profuit: & aptius ut arbitror. ¶ Aut ſi quod in quibuſdam rebus, aut hominibus ac
cidit, id hominibus dicatur vſu euenire hoc pacto)). emendatus legetur id oĩbus dicatur vſu euenire
Quis negabit: qui Ciceronis præceptum & verba hoc loco percipit: nec ſuſpicari poſſum hunc erro
rem in oĩbus exemplaribus niſi librariorum incuria inualuiſſe. ¶ Hanc ſiquis partem putãt eſſe ora
tionis, ſequatur Hermagoram licebit)). quiſquis non neſcit diſcernere inter congruum: & incõgruũ
ſermonem: diſcernit hoc loco ſolœciſmũ eſſe, niſi putarit pro putant ſcribatur: ¶ Ideo quo nihil ſim
plici in genere ex parte perfectum natura expoliuit)). niſi deeſſet dictio ad ſenium maxime ſpectãs
non ad monerem legendum eſſe omni ex parte: non ex parte, vt ſit nihil ſimplici in genere omni ex
parte perfectum natura expoliuit. ¶ Et hi qui aliter hoc de genere ac de communi coniectura præ
cipiendum pprant)). Si totum locum conſideres: legendum contendas de omni, non de communi.

¶ Caſtigationes in libros Rhetoricos quos. M. Tullius Cicero adoleſcens ſcripſit ad. C. ſiue. L. Herennium: Quæ noua ars vulgo appellatur. Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum philoſophum: Et Dominicum Contarenum Prætores Brix. Caput. xxxi.

QVo ſunt principum generaque quos literarum ſacra laude digniſſimos cenſent: literati: & hi: quibus; quū literis dare operam plene non licuerit: literas & literatos fouent, ſtudia: & doctorum conſilia adiuuant. Quid enim melius: quã quū literatus Regnat: & Po. literarū amator gubernat? Tales & vos eſſe conſtat Clariſſimi prætores: quorum vnus omniū Doctrinaq; peritia cæditque nemini. Alter ita diſciplinas omnes: ita doctores amplexatur: vt nemini priorum regum: quorum munificentia Muſis: & apollini admirationi fuit: poſtponendus ſit. Has: & alias virtutes veſtras Videt, & admiratur Brixiana. Ciuitas vniuerſa. Quæ veſtram concordiam. Iuſtitiãq; Perpetuis monumentis mãdauit. Has ego cotidie fere experior & recolo domi, foris, In hac Maxime academia, quã totiens veſtra præſentia honeſtatis. Mihi audientiam facientes ea attentione. Quã præſtare ſolent. Qui ad me audiendum non tam honoris meiq; profectus ſui gratia accedunt. Sed ego Mecum habito non ignarus: nullam vobis vtilitatem: vt forte Sapientiſſimis: & eloquentiſſimis Viris literas noſtras poſſe: vt forte aliquã voluptatẽ, afferre, Cuius gratia etiam nunc haſce in Rhetoricos ad Herennium caſtigationes his literis inſertas mittimus, prout a noſtris auditoribus exceptæ fuerunt. Quæſo vos. Ne videre deſpiciatis, Et te Maxime Bragadene ꝑtor oro, Si quid ocii in tanta adminiſtrationis mole nactus fueris, perlegas, Et Boniſq; pro tui ingenii genio, conſulas. Te quidem vnū Maxime Apello. Quod vt collega tuus ad Martialia arma natus videtur. Ita tu ad omnes literas: ad humanitatis ſtudia: natus eſſe videris: arma tractans non manu: Sed conſilio: mirabiliq; prudentia. Nihil in his noui: Ne te fallã, leges, Nihil: quod fructum, Neſcio an voluptatem afferat, vti præfatus ſum. Cur igitur miſiſti? Quia qualiacunq; ſunt, A te publice probata ſunt. Non tibi præterea: ſed aliis ſcripta ſunt. Qui tua non pollent virtute: non tuo præſtant ingenio: non cæteris abundant: quæ tibi omnia ſumma ſunt. Idq; quia non fecerunt: quod tu feciſti. Qui nihil in philoſophiæ ſtudiis: nihil in reliquis liberalibus artibus operoſum omiſiſti: quod non perſcrutatus fueris: Nihil in Manſuetiorum muſarum penetralibus intactum reliquiſti. Denique ad R. P. tam plenus ſapientia & rerum omnium cognitione acceſſiſti. Vt in eius gubernatione, Solon omnibus videaris. Omnia ita curas: ita prouides: ita excipis: vt nihil tibi vnquam accidat ſubitum: nihil non præuiſum. Nihil a ſenatu tibi mandatur aut graue: aut arduum: quod non libenti fortiq; animo obeas, feliciterq; abſoluas: Nihil proponitur a P. C. quod non conſilii iudiciiq; promptitudine quã primum expedias. ¶ Minimus: quidam nominatim Actium poetam compellauit in cœnaculo: in eo actius iniuriarum agit)) ſic interpretes legunt: ſic omnes codices habent, Tu ſcribes in ſcena ſuo periculo: non in cœnaculo: & cum eo: ſiue in eum: ſiue de eo actius iniuriarū agit: nõ in eo. Sic enim & ſenſus: & conſtructionis ratio conueniet: niſi forte in eo pro de eo accipias: hoc eſt de tali cõpellatione: nã in eo hoc eſt minimo iniuriarū agit nemo niſi illiteratus diceret: in eū vero: vel cum eo latiniſſimi quiq; ſcriptores vſurpant: idem Cicero alibi: perinde ac ſi furti cū eo egiſſet. In ſcæna autem legendū eſſe non in cœnaculo quis dubitabit: nam cõpellatio illa iccirco iniuria erat: qm̃ in ſcæna illū: poetam nõ appellauerit: prout appellari ſolebant comœdiarū ſcriptores: ſicut apud Plautū, & Terentiū videmus: Vnde Vlpianus titulo de iniuriis ſcribit, Iniuriam atrocem quaſi cõtumelioſiorẽ, & maiorem accipi, fieri: q: aut perſona, aut tẽpore, aut re ipſa ſecundum labeonem. Perſona atrociorem fieri iniuriã: quum magiſtratui, quū parenti, patrono ue fiat, Tempore quum in ludis, & in conſpectu fit. Et Pomponius ait, etiã ſi pulſatione: poſſe dici: atrocẽ iniuriam perſona atrocitatem facientem: ſed & ſi in theatro, uel in foro cedit, & vulnerat. quãquã nõ atrociter: atrocem fieri iniuriam. Agebat igitur iniuriarum, id eſt de iniuria conquerebatur actius poeta. quod proprio nomine hiſtrio appellaſſet, quum ſuas recitaret tragœdias. quum debuiſſet eū, meriti, & dignitatis nomine dicere poetam. Et hanc iniuriam atrocem faciebat a loco, quoniã in ſcœna. a perſona ſua: quoniam poeta cuius tragœdiæ recitabantur. a perſona inferentis iniuriam. quoniã hiſtrio. cui maxime conueniebat venerari poetã. Et ne in re nimis aperta diutius immoremur. Ipſe Ci. hoc eodem opere. Quonam modo legendus ſit hic locus, vbi agit de iuridiciali abſoluta docet his verbis, Itẽ C. Gellius iudex abſoluit iniuriarum eum: qui Lucilium poetam in ſcœna nominatum læſerat, quū P. Mucius eum, qui. L. Actium poetam nominauerat, condemnauit. ¶ Aſſumptiua pars eſt quum per ſe defenſio infirma eſt. ſed aſſumpta ex contraria re cõparatur.)) caſtigamus & ita legimus, itẽ aſſumptiua pars eſt. quū per ſe defenſio infirma eſt. ſed aſſumpta extranea re cõprobatur. Extraneus autem dicitur quaſi extraneus. Quo ſermone Ci. vtitur. & in hoc opere frequẽtius. In ſecundo deinde reuertemur ad extraneas res. ſicut extrarios antiq; qui extra ſociū. ſacramentū. iuſq; eſt hoc eſt alienus. Vide inquit Cicero aſſumptiuã partẽ eſſe. & tunc dici. quum res ipſa ex ſe ꝓbari non poteſt. ſed extrinſecus aſſumit aliquid quo confirmetur: & foris adiuncto argumento defendatur. Non igitur ex cõtraria re comprobatur. ſed extranea legendum eſt. ¶ Vt breuiter. & dilucide quibus de rebus dicẽdū ſuit. diceremus.)) antiq codices: ut breuiter. & dilucide qbus de rebus adhuc dicendū fuerit. diceremus.

¶ Caſtigationes in Rhe. Cice. ad Herennium. Ex epiſto. ad Franciſcum Bragadenum philoſophum. & Dominicum Contarenum prætores Brix. Caput. xxxii.

SI quoquo modo poterit: deniq; aliquo: aut quãplurimis uitiis contaminare perſonã.)) Per
perã ſic legitur: i quũ deſint verba mire ad rem facientia, quæ in ſincæris codicibus, & ma-
nuſcriptis fere ſunt oĩbus, ſic reſtituenda eſt lectio, Si quoquo modo poterit, quẽ pecuniæ
cauſa dicet feciſſe. Deniq; aliquo, aut quãplurimis vitiis contaminare perſonam. ⸿ Aut of
fenſione ĩpediretur.)) Cõmodior antiqua lectio, ĩpediremur. ⸿ Si ad hanc perceptionis aſſiduitatem
exercitatio:is accõmodaſſemus.)) Quiſquis recte perſpexiſſet etiam qui ſit uix literis tinctus, potuiſ-
ſet uidere verbum deeſſe, quod in manuſcripto codice eſt & ſtructuræ & ſenſui conuenit, Rationẽ, vt
ſit, Si ad hac pceptionis rationem aſſiduitatẽ exercitationis accõmodaſſemus, Quo ſermone ſæpius
Ci. vtitur in hoc maxime opere. ⸿ Et cauſa proferetur, quare id ſcriptor ſcripſerit, qđ ſcripſit.)) Pro-
na res fuit in lapſum, vt ita Ci. uitaretur, vt ſcripto ſcripſerit, pro ſenſerit, in eo mendoſe repoſitum
ſit, & in oĩ ĩpreſſorum editione ita receptum ſit, tu ex mẽte Cice. & antiqua manu ſic caſtiga, ut dixi, Et
cauſa ĩngt proferetur, quare id ſcriptor ſenſerit, quod ſcripſit. ⸿ Deinde legum, & ſtipulationẽ breui-
ter exceptam, ego libẽtius legerem ex ſcriptarum, prout legitur in manuſcriptis codicibus: qđ magis
Pago ea lectio ſenſui tulliano conuenire videtur, ſed hanc, ſiue illã ſuo q̃ſq; arbitrio ſequatur. ⸿ Pacta ſunt,
Pango Quæ legibus obſeruanda ſunt hoc modo, Rem ubi pãgunt, oratione pangunt.)) Oĩs veteris, & incor-
Pactus ruptę fidei codex pagunt, non pangunt habet. Nec miꝝ, Nam quãuis ſeruius dixerit, Pago, unde mul-
Serui. ti volunt uenire: pepigi, nuſq̃ lectum eſſe. Pepigi a paciſcor fieri ſicut & pactus, Quo modo a placeo
opinio placui, & placitus, tamen Priſcianus, & cæteri grãmatici ſcribunt, antiquos dixiſſe pago, non pango,
dãnat. Hæc aut lex eſt ex. xii. tabulis quã pro exemplo Tullius ſubiicit, Et Fabius Quintilianus hæc eadem
uerba repetit, Rẽ ubi pagunt, oratione pagunt, Vnde non eſt dubitandũ pagunt, nõ pangunt, Cicero-
nẽ ſcriptũ reliqſſe, Sed verbi ĩſolentiã ignorantes librarios enĩ addidiſſe. ⸿ Nos uero arbitramur, nõ
modo adiumẽto eſſe.)) Cõtraria erit pcepto Ci. ſnĩa, niſi nullo poſt non addat, ut ſi, Nos uero arbitra-
mur, non modo nullo adiumento eſſe, Sicq; ſincæri codices legendũ preſeferunt. ⸿ Itaq; hac rõne & ip
ſi meminiſſe poterimus, qđ quoquo loco dixerimus.)) Antiqua lectio, Itaq; hac rõne & ipſi memi-
niſſe poterimus, qđ in unoquoq; loco dixerimus, utra ſit nitidior lectio, facile eſt legentibus iudicare.
⸿ Si quũ aut plura ſunt, pauciora dicamus hoc modo.)) Nemo nõ ĩtelligit aut nullo mõ ſtare, quare
mihi placet, ut aut dictio deleat, & cætera ſuo ordine ſcribant, uel (qđ magis placet) illud aut in ut cõ-
uertaẽ, & ante ſi reponaẽ, hoc modo. Vt ſi, quũ plura ſunt, pauciora dicamus hoc mõ. ⸿ Amicam ob
Plauti meritã noxã ĩmane caſtigare eſt facinus.)) Qui Plautinũ ſermonẽ, morẽ, & metrũ ĩtelligit, facile pcipit
locus ita legendũ eſſe, Amicũ caſtigare ob meritã noxã ĩmane eſt facinus. ⸿ Veluti pacuuius fortunã ĩſanã
eſſe. cæcam & brutã perhibent philoſophi, ſaxiq; adinſtar globoſi pdicant eſſe volubilem.)) Caſtigam
Fortũa ex antiqua librariorum fide, & fortunę deſcriptione, veluti pacuuius fortunam, ĩſanam eſſe, & cæcam
inſana & brutã perhibent philoſophi, in ſaxoq; inſtare globoſo volubilẽ. In ſaxo, ne metrũ violetur, vt ſupra
& cæca & cęcam. Nõ enim eſt pedeſtris oratio, vt multi, ne dicam, omnes exiſtimant, ſed carmẽ hmõi ordine.
Locus Fortunam (inquit) inſanam eſſe, & cæcam, & Brutam perhibent philoſophi.
Cic. er Saxiq; ad inſtar globoſi prædicant eſſe volubilem.
ror cõ- Quia quo ſaxum impulerit ſors, eo cadere fortunam autumant.
munis Cæcam ob eam rem eſſe vocant, quia nihil cernat quo ſeſe applicet.
Inſanam autem aiunt, quia atrox incerta, inſtabiliſq; ſit.
Brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoſcere.
⸿ Ouidius. Paſſibus ambiguis fortuna volubilis errat, & manet in nullo certa tenaxq; loco. Poſſes ẽt le-
gere: ſaxiq; adinſtar globoſi prædicant eſſe volubilẽ, ita vt volubilis non (ut qdã ſomniant) avolando,
ſed a voluendo ducatur quã lectionem magis probant, quæ ſtatim ſequuntur verba Ciceronis, Quia
inquit, quo ſaxum ĩpulit ſors, eo cadere fortunam autumant. Nõ enim caderet, niſi ſaxo inſiſteret.

⸿ Caſtigationes in Rheto. Cice. ad Herennium. Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum, & Domini-
cum Contarenum Prætores Brix. Caput. xxxiii.

SVnt itẽ phi, qui fortunã negant vllã eſſe.)) Friuolũ eſt hoc annotare: annotandũ tñ, quũ ita
ſemel, vt oĩbus proximus, ſtatutũ ſit, in antiqs libris legi. ⸿ Sunt item philoſophi, qui cõtra
fortunã negant, ſiue cæcam, ſiue occultã, ſiue ullam eſſe, In qbuſdam aliter. Sunt itẽ phi, q
contra fortunã negant vllam eſſe. Quoniã ſuſtinet puerum ĩfantẽ.)) Illud peperiſſe exigit
ſuſtinuit, vt eſt in priſcis codicibus: nam ſuſtinere interdũ ſignificat reficere alere cibare. Liuius, mili-
Suſtĩe- tes fluuiatili piſce, & herbis ſuſtinebantur. Virg. patriã, paruoſq; nepotes ſuſtinet. ⸿ Nam ita pro ſuo
re ſigni iure vſum Treſpontem Ennius induxit.)) Melius in manuſcriptis exemplaribus. Nam ita pro ſuo iu-
ficat re re hoc exẽplo vſum Treſpontẽ Ennius induxit. ⸿ Item vitioſa eſt, quũ id, quod in aperto delicto po
ficere ĩ ſitũ eſt, tñ aliqua leui tegitur defenſione hoc modo.)) Cæci (vt aiunt) nõ ĩcurſarent hmõi offenſacula,
terdũ. quæ hũc ĩmodum tollenda ſunt. Item vitioſum eſt, quũ id, quod in aperto delicto poſitũ eſt, tantum
aliqua leui tegitur defenſione hoc modo. Nũc deſerto ab oĩbus ſũmo pculo, (ſolus vt reſtituã paro.)
Elegantior priſca lectio. Nunc quũ es deſertus ab oĩbus ſummo periculo, ſolus vt reſtituam paro,
⸿ Item vitioſum eſt pro argumento ſumere, quod in diſputatione poſitum eſt.)) Priſca lectio nõ di-
ſputatione, ſed diſquiſitione, Verum melius in medio relinquo, & in ocio diiudicandum.

⸿ Caſtigationes

¶Caſtigationes in Rhe. Ciceronis ad herennium. Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum: & Do-
minicum Contarenum prætores Brixi. Caput.xxxiiii.

QVod ſi ad exercitum non veniſſet:id tribuno militum diceret.))Id ne tribuo militum dice
ret. vt legatur:& ratio admonet:& priſca lectio. ¶Item vitioſa eſt:qum id. de quo ſumma
controuerſia eſt pax expeditur.))Videbunt omnes:legendũ eſſe, vitioſum, vt ſupra dictũ
eſt:vbi ſimilem caſtigationẽ fecimus. ¶Aperte fatur dictio:ſi intelligas:tali dari, arma, qua
lis:qui geſſit:fuit:iubet potiri.))Sõniculoſe vitiarunt verbũ intelligam pro quo intelligas fecerunt:
& quæ coniunctionem:quæ poſt iubet ſequitur in antiquis libris:prætermiſerunt librarii. Vera lectio
eſt. Si ĩtelligas tali dari arma:qualis qui geſſit. fuit:iubetq; potiri. ¶Item vitioſa eſt ipſum ſibi in ſua
oratione diſſentire.))Admonitum eſt legi debere vitioſum. ¶Quo illi noĩe appellarentur a Po. Ro.
quaſi non oẽs:quibus aqua:& igni interdictũ eſt.))Priſca exẽplaria aut quaſi non oẽs:quæ lectio can
didior videtur. Qum ꝓceſſerit:proinde quaſi fuiſſet in cõtrouerſia quo illi noĩe &c. ¶Ficta enim &
dedita opera cõparata oratio videbatur eſſe artifici ſignificandi.))Inſcite ſcriptũ eſt, videbatur, qum
videbitur:legendum eſſe nemo non intelligat. ¶Et ea neglecta oſtendemus. quid periculũ aut incõ- Impru
modorum conſequatur.))Librariorum ſomnolẽtia omiſit ſubſtantiuum. Re:quod vitium tam tena- dentiæ
citer hæſit vulgo Tullianis exemplaribus:ut nullum ad hunc diẽ videre contigerit:in quibus non de- iuſta ex
ſideretur. Tu veram lectionẽ reſtitue:vt ſit & ea re neglecta oſtendemus quid periculo:& ſic ſenſus cuſatio
integer erit ſermonis prætexti. Tertius locus eſt:quo percunctamur:quid ſit euenturum: ſi oĩbus idẽ Cõſilio
concedatur &c. ¶Et dicemus voluntario facinori nullã excuſationẽ:imprudẽtiæ iuſtam deprecatio- nulla ĩ
nem paratã.))Priſca manus habet & copulam ante imprudentię:& poſt paratã duo ſunt verba:con- facino
ſilio nullã & dicemus inquit voluntario facinori nullã excuſationem:imprudentię iuſtã deprecatio- re ex-
nem paratã:conſilio nullã. ¶Hæc ſi vt conquiſite conſcripſimus:ita diligenter fueris conſtitutus: & cuſatio
nos induſtriæ fructus ex tua ſcientia capiemus.))Deeſt fere clauſula:quæ in oĩbus manuſcriptis codi
cibus habetur. Sić reſtitues ſuã Cicero in lectionẽ. Hæc ſi:vt congſite cõſcripſimus. ita diligenter fue
ris cõſecutus, & nobiſcũ & ſine nobis cõſiderabis:& nos ĩduſtriæ fructus ex tua ſcientia capiemus.

¶Caſtigationes in Rhe. Ci. ad Herennium. Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum philoſophum:
& Dominicum Contarenum Brixi. prætores. Caput.xxxv.

VIs diſcernitur per exercitus:claſſes:arma:tormenta. reuocationes hominum:& alias huiuſ
modi res.))Verborum affinitas ignarum impreſſorum vulgus ita plerunq; trahit in errorẽ
vt doctis negocium faceſſat:vt hic reuocationes pro euocationes decepti vbi ſemel repo-
ſuerunt:mendam vbiq; librorum impreſſorum tenaciter ſeruare voluerunt. Nos reuoca-
tiones in euocationes illiteratorum pertinaciam contemnentes:conuertamus:priſtinumq; nitorẽ pro
prietatis lectioni ciceronianæ reddamus. Eſt enim euocatio genus militię:de qua donatus:ſeruius:cæ
teri:vnde euocatus dicitur miles:non qui iuſtus miles eſt ſed qui repentina aliqua neceſſitate ex agro
in bellum tumultuarie vocatur:qui pro milite hiſtoricis dicitur. Et recte conuenit cęteris verbis ca- Euoca
ſtrenſibus, exercitus, claſſes, arma tormenta. ¶Si vires. atq; velocitas egregia. honeſtis hæc exercita- tio ge-
tionibus. & induſtriis comparata. ſi valitudo perpetua, diligentia & temperantia cupiditatum)). Anti nus mi
qua lectio. Si vires. atq; velocitas egregia. honeſtis hæc exercitationibus dicemus & induſtriis compa litiæ
rata. Si valitudo eſt perpetua. diligentia. & temperantia cupiditatum. ¶Vt ſi laudabimus. aliud iu-
ſte. aliud fortiter. aliud honeſte. aliud prudenter factum eſſe dicamus)). Priſca exemplaria. Modeſte
pro honeſte:quod nimis generale. ¶Deinde ſi commodum erit. quia non ſemper neceſſe eſt ad prin
cipii ſententiam reuerti licebit. ſi cauſa noſtra magnam difficultatem videbitur habere.)) Antiqui
codices habent. quod non ſemper neceſſe eſt. & melius quam quia. vt alius videtur. vt mihi. idem va-
let. ¶Et horum omnium dil gens memoria ſine pronunciatione non pluſquam ſine his rebus pro-
nunciatio ſola valere potuit)). Eſt leue omnino offenſaculum. non tamen negligendum. vt ſincæra ſit
& emaculata rhetoricorum lectio. Poterit non potuit ſcribendum eſſe. etiam ceſpitabundi. quique
vagis oculis. quicquid inter pedes diſiectum eſt. offendunt admonitione non indigent. ¶Quemad-
modum igitur qui literas ſciunt. poſſunt id quod dictum eſt. ſcribere. & recitare. quod ſcripſerunt)).
A vitio vindicabis lectionem:ſi non dictum. ſed dictatum ſcripſeris:vt ſit. id. quod dictatum eſt. ſcri-
bere. & recitare id. quod ſcripſerunt. ¶Pluribus verbis ad eam te adhortari non eſt ſententia)). Qui
dam codices habent adeſſe. vt ita corrige, Pluribus verbis ad eam rem te adhortari non eſt ſententia.
Quę quidem caſtigatio etiam ſi nulli eſſent codices. quaſi ſuffragarentur. probanda eſſet.

¶Caſtigationes in Rhe. ad herennium. Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum philoſophum: &
Dominicum Contarenum prætores Brixi. Caput.xxxvi.

AVt Bouis cum Silonis curſitarunt.))Sunt codices in quibus legitur Siſonis. Tu corrige
ſicionis ex hiſtoriis. ¶Aut ex poematibus elegeris exempla:quæ cæteris ſignis artificii no
tata ſunt.))Cæteris omnia Ciceronis exemplaria, Tu vide an potius legendum ſit certis.
Hæc quidem mihi videtur certa Marci Ciceronis lectio. ¶Primum:quod contra nulla ſta
ret eorum ratio.))Faciliorem ſenſum pręſtat antiqua lectio:quæ huiuſmodi eſt. Primum q; contra
hoc nulla ſtaret eorum ratio. ¶Liceret enim eligerent, & probarent quelibet: qui ſibi in omnes res

ſuppeditaret exempla.vel poetam:vel oratorem cuius auctoritate niterentur.))Quamlibet non quẽ-
libet legendum cenſeo:pro eo quod eſt quantumlibet.❡Primum omnium quod ab artis ſcriptore
effertur.exẽplum de eius artificio debet eſſe.))Antiqui codices de eiuſdem artificio debet eſſe,nõ alie
num.❡Sed eius exemplum aliunde rogabo,tibi quod oſtendam)).Lectio antiqua ſed huius exẽplũ
aliunde excogitabo:& rogabo.Quod tibi oſtendam.❡Vt Lyſippus caput oſtẽderet Milonis:brachia
Praxiteles:pectus polycletus)).In nullum adhuc Ciceronis exemplarium incidimus:in quo non le-
gantur hęc portenta orationis:tria quidem numero,eodẽ tamen ignorantiæ fonte manantia. vnoq
tenore,ut omittam quod Mironis non Milonis ſcribendum eſſe ex ſtatuarii celebris nomine conſtat,
quæ nam malum iſtęc inſcitia eſt,quæ non cognoſcit vel grammatica congruitate ſcribi debere. ca-
put oſtenderet mironis,brachia praxitelis,pectus polycleti.hoc eſt ſingula membra. quæ ſinguli ſta-
tuarii illi feciſſent.non vnus magiſter.

❡Caſtigationes in Rheto.ad Herennium,Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum,& Dominicum
Contarenum Brix.prætores. Caput.xxxvii.

Ars ne appareat

Sti credunt eos,qui hoc habet,uelint diſcere alia ratione doceri poſſe cõmodius præterea
non poſſunt ea quidem quæ ſumuntur ab aliis exẽpla tam eſſe accõmodata ad artẽ ppte-
rea q in dicendo leuiter vnuſqſq; locus plerunq; tangitur ne ars appareat)).Hæc nõ ſcri-
bendum verbum habet ſuperfluit & poſt illud ad artẽ ex antiqs codicibus addendũ eſt q
propria,Iſti inqt credunt eos,qui hęc velint diſcere:alia ratione doceri poſſe cõmodius,prętcrea non
poſſunt ea qdem,quæ ſumuntur ab aliis exẽpla,tam eſſe accõmodata ad artẽ,quã ppria, ppterea qd
in dicendo leuiter vnuſqſq; locus plerunq; tangitur:ne ars appareat.❡Poſtremo hæc quoq; res nos
ducit ad hanc rationẽ:quod noia rerũ græca.quæ cõuertimus:ea remota ſunt a conſuetudine.))An-
tiqui codices habent a latina cõſuetudine.In impreſſis deeſt verbũ latina:qđ neceſſariũ eſt. ❡Quæ
recte videbitur appellari.ſi ſuffulta noiabitur.))In manuſcriptis inſulta Mẽdoſa eſt(vti exiſtimo)di

Sufflata oratio ſiue inflata

ctio hæc iſulta,vt illa ſuffulta,loco cuius repono audacter ſufflata vel iflata pro eo,qđ eſt tumida. De
quo orõnis vitio hic agit,Quæ recte inqt videbit appellari,ſi ſufflata noiabit;nã vt corporis bonã ha
bitudinẽ tumor imitat ſæpe,ita grauis orõ ſæpe ĩpitis videt ea,quę turget, & iflata eſt.❡Traductio
eſt,quæ facit,vt qum idẽ verbũ crebrius ponatur,nõ modo nõ offendat aium,ſed etiã ratonẽ cõcinio
rem reddat.))Cõmodius in manuſcripta lectione,non modo non offendat aium auditoris,ſed etiam

Agnominatio dr paronomaſia

orationem &c.❡Et ea re qui his bene vtunt,plerunq; ſimul collocant ea &c.) Vide an ſimiliter ma
gis quam ſimul legi potius debeat!❡Annominatio eſt,qum ad idẽ verbum & nomẽ accedit cõmu
tatione,vel additione vnius literæ,aut literarum.))Agnominatio non Annominatio dicitur paron-
maſia quæ fit:qum dictio iteratur mutata tamẽ,aut litera,aut ſyllaba quotiens nomine ſimili vtimur
in ſignificatione diuerſa vt cuſtodia . aſtrorum non honoris ſed oneris exiſtimatur.

❡Caſtigationes in Rheto.ad Herennium,Ex epiſtola ad Franciſcum Bragadenum,& Dominicum
Contarenum Brix.prætores. Caput.xxxviii.

Poema loquẽs pictura tacitũ poema

Tem Poema loquens pictura eſt.tacitum.Poema eſſe debet.))Lego,Poema loquens pictu
ra eſt qum pictura tacitum poema eſſe debet.Eſt enim mutua illa conuerſio ſatis celebra-
ta:picturam eſſe mutum poema:poema eſſe loquentem figuram.❡Iſta aut ab inuentore
conficitur:vt de Tarpeio loquẽs eum capitolium nominet.))Mutilata eſt lectio:niſi addas
ſi quis.vt fit:quis de Tarpeio loquens:& reliqua de denominatione.❡Vt ſi quis ei veſtitum aut or-
natum ſumptuoſum oſtentet.dicat.))Quã Craſſo ſenſu eſſe depræhenduntur interdum librarii,qui
relatiuum qui neceſſarium ſcribendum non repoſuerunt.Caſtiga:ſi quis ei,qui veſtitum.Et quæ ſe-
quuntur.❡Neq; aliis iſte commodioribus rationibus.))Simul hunc locum inſpexi, non nihil deeſſe
diuinaui.Deinde adhibita Trutina cenſoria.Conſultiſq; antiquioribus libris:ſic caſtigaui:, Neq; alius
quiſquam æque commode:neq; ille commodioribus rationibus facere potuit.Sũt verba Tulliani exẽ
pli per frequẽtationẽ.❡Nam vnũ aliquid poteſt in iſtum cecidiſſe ſuperficioſe.))Corrupte hic Codi
ces qdã dictionẽ habent.quæ hic deeſt:ſed in dandi caſu:quũ in accuſandi eſt debeat ſyncære tñ ſu
ſpicioſe.Sic emendo.Nam vnum aliquid aut alterum poteſt in iſtũ caſum cecidiſſe ſuſpicioſe. ❡Si
ſententiam traiiciamus aut ad ſermocinationem:aut excuſationem.))Antiqui codices plerq; ſuſcita
tionem.Tu poteris exuſcitationem corrigere.Quæ quidem correctio non corruptio: non temeritas
videri debet:qum mox paulo dicat.Item mutatur res tractando.ſi traducitur ad exuſcitationẽ:hæc
in exſpoliatione.❡Heus tu inquit ueni Samio,))Probabit doctiſſimus quiſq; puto magis vide quæm
veni.Quãquam cuncta reclamant exemplaria.❡Vt nos exempli cauſa experamus.))Notationẽ nũ-
quam legiſſe,nedum notaſſe videntur.Qui hanc mendam tam turpem in tullianis exemplaribus re
poſuerunt,quiq; inoleſcere permiſerunt ſcribe,comparamus.❡Et tu per deos inquit hunc exempla
re.))Amplexare ſcribo.Exemplare ſcripturus libentius,ſi in vſu Ciceronis obſeruaſſem, vti exoſcu-
lor.❡Per ſimilitudinem quũ aliqua re ſimili Ablata nihil amplius dicimus.)) Qui ſimilitudinem a
diſſimilitudine diſcernit,diſcernit & hic lapſum eſſe librariorum ex dictionũ affinitate,qua frequẽtiſ
ſime præcipitantur,vnde ex collata fecerunt ablata,maxima ſignificationis diuerſitate. Leges dein-
ceps.Per ſimilitudinẽ,quũ aliqua re ſimili collata nihil ãpliꝰ dicimus,Sed ea ſignificamꝰ,qđ ſẽtiamꝰ.

Franciſci Maturantii Peruſini Viri Eruditiſſimi. In M. Tullii Ciceronis Rhetoricorum Libros Interpretatio.

FRAn. MAT.

ET ſi negotiis familiaribus. Titulus eſt. M. Tullii Ciceronis ad Herennium de arte rhetorica Liber primus. Quattuor uero omnino ſunt. Herennium ex cognatione ſua in peroratione huius operis fuiſſe tradit Cicero: his uerbis. Nam & ſimul libenter exercebamur propter amicitiam: cuius initium cognatio facit. Multi nouam hos libros uocant rhetoricam: illos in quibus de ſola inuentione præcepit: quos ipſe non probauit (nam ſibi adoleſcenti dicit excidiſſe) ueterem appellant. Veterem autem uel nouam rhetoricam nominari quos dixi libros apud aliquem ueterem auctorem non comperio: Herennii hortatu hunc ſe dicit laborem quamuis impeditum agendis amicorum cauſis ſuſcepiſſe. ne aut nolle uideretur ea quæ Herēnius uellet: aut laborem ſubterfugere putaretur: quorum utrunq; Ciceroni turpe erat. Exordii proprietates ferme omnes habet hæc præfatio: Docilem reddit auditorem: Beniuolū: & attētum. Docilitatem prius comparat: cum quibus de rebus dicturus ſit: expōit. Vt Vergilius: Arma: uirumq; cano. Beniuolentiam colligit: cum ſuum ſine arrogantia officium laudat: & qualis in amicum ſit: oſtendit cuius uoluntati: quamuis maioribus negotiis occupatus: morem gerere nō recuſat. Attentū facit: quum multū in ſe utilitatis habere artem dicit. Rurſus beniuolum reddit: græcorum ſcriptorum arguens arrogantiam: qui ut difficilem artem eſſe oſtenderent: ea quæ minime utilia erāt: tradiderunt. Se autem utilia tantum: & pene neceſſaria ſcripturum pollicetur. Familiaribus non domus: aut familiæ: cuius tātus uir & ſenator miniſtros & procuratores habebat: ſed familiarium hoc eſt amicorum: pro quibus partim in foro: partim in ſenatu & apud populū dicebat. Manifeſtumq; eſt: in amicis defendendis ſemper ferme occupatum fuiſſe Ciceronem. Nam ipſe in oratione pro lege Manilia: ſic ait. omne meum tempus: amicorum temporibus tranſmittendum putaui. & in epiſtola ad Q. fratrem: & nulla eſt pene dies: quo non dicam pro reo. Negotiis: laborioſis occupationibus. Suppeditare: impartiri: ſubminiſtrare: abunde præbere: ut ſub pedibus ſicut in prouerbio eſt: etiā ſit. Studio literarum: Id ipſum emphaſis eſt: modicum ſcilicet. Libentius in philoſophia. Argumentum intendit: parum datur otii: & id parum quod datur: libentius in philoſophia: q̄ dicendi arte conſumere ponere: & dicare ſolemus. Triplex eſt philoſophia ſic a Platone diuiſa. Moralis: Naturalis: Rationalis. Moralis in tres ſcinditur partes: Monaſticam: quæ poſita in contēplatione eſt: œconomicam: & politicam. Rationalis: Logicā continet: & rhetoricam: Cum enim duo genera orationis ſint conciſa: & perpetua: conciſa dialecticæ: perpetua rhetoricæ aſſignatur. & Zeno eleates quid intereſſet iter rhetoricā & dialecticā interrogatus: clauſam ꝑius cōpreſſis digitis: dialecticā indicās: deinde deductam & apertam rhethoricam ſignans: manum porrexit. Sed hic illud occurrit. Si li

Titulus operis

Nūerus librorū.

An noua & uetus rhetorica

Docilis auditor

Attent⁹ Beniuolus

Familiaria negocia

Suppeditare

Phīa triplex

M. T. Ciceronis Oratoris Clariſſimi Rhetorices ad C. Herennium: Incipit Liber Primus.

ET Si negotiis familiaribus impediti, vix ſatis otium ſtudio ſuppeditare poſſumus, & idipſum quod datur otii: libentius in philoſophia conſumere conſueuimus: tua nos tamen Cai Herenni voluntas commouit: vt de ratione dicendi conſcriberemus, ne aut tua cauſa noluiſſe, aut nos fugiſſe laborem, putares.

Iodoci Badii Aſcenſii familiariſſima rhetoricorū Ciceronianorum uel in ſingulis dictionibus conſtructus: ceu ordo & explanatio.

ASce.

ET ſi negotiis familiaribus &c. Vt quæ in epiſtolari præfatione recepimus: polliciti q; ſumus hic ubi reipſa opus eſt: efficiamus: ut uidelicet paucis particulæ q̄ declarandam ſumpſerimus ſniam explicemus: & q̄ paucisſimis poſſimus: uocabula declaremus: & demum conſtructum grammaticalem ſeu dictionum ordinem contexamus. Mēs aūt horis in hac particula eſt: Officium ac munus ſuum in C. Herēnium amicū: & cognatum ꝯferendū iuxta phedriæ Terentiani mādatum uerbis exornare: quod ēt abunde facit oſ̄dens liq̄do ſe quoq; poſſe quod de ſe Flac. ait Carmina poſſumus donare: & ꝑciū dicere muneris. Cōmendat igiť offm̄ ſuum ꝑmo a difficultate eius exhibēdi: quæ non parum gratiæ conciliare ſolet: unde Comicus ille ſeruus iuſſus exornare munus domini ſui: a difficultate cōmendauit: dicens ab æthiopia eſt uſq; hæc: & Vergilianus paſtor munus ſuum commendat ab eadem difficultate ſic. Præterea duo nec tuta mihi ualle reperti Capreoli &c. Difficultas autem eſt ex eo ꝙ familiaribus: & ita non minus urgentibus negotiis ſit occupatus: & ꝙ in ea ſit ætate: in qua morali philoſophiæ libentius inſudet. Ne tamen uile quippiam petiiſſe cenſeat: Secundo commendat officium ſuum ab operis ipſius dignitate. Et tertio ab eius exhibendi facilitate: captans ex præcepto rhetorico beniuolentiam a perſona ſua: & inducens odium & contemptum eorum: qui græce de rhetorica ſcripſerant. Primum in præſenti particula exeqtur: Reliqua duo in ſequētibus. Qualiter autem beniuolum docilem & attentum faciat: reliqui commentarii ab unde explicant. Pro uocabulis uero in quibus latius immorabor. Scies puer. Et ſi, quanquam, quæ ſecundum Vallam maioribus initiis adhiberi ſolent: in principiis poſita indicatiuum poſtulare: ideoq; hoc loco idem Valla legendum cenſet poſſumus: & non poſſimus: quod probat etiam eo ꝙ ſequitur & conſueuimus nō conſueuerimus: non enim copularet diuerſos modos. Nec te fugiat nos modeſte de nobis & noſtris pluraliter loqui: ut in hoc

Et ſi Quāq̄

Beniuolentia a propria perſona

bentius in philoſophia q̃ in rhetorica otium conſumere Cicc.conſueuit: ergo rhetorica quam partẽ rationalis diximus: philoſophia non eſt.facile ſoluitur quæſtio.Nam moralẽ per excellẽtiam dicimus intelligi: quæ bonũ reddit uirum: cum doctum tm̃ naturalis & rationalis efficiat: cæterum rhetoricam philoſophiam eſſe aperte in paradoxis Cicero indicat dicẽs.Quia nos ea philoſophia plus utimur quæ peperit dicendi copiam. Tua tamen nos uoluntas.Non parua beniuolentiæ captatio eſt:cum negociorum & ſtudiorum intermiſſa conſuetudo dicitur:ut amici ſatiſficeret uoluntati.Inquo & a perſona propria beniuolentiam comparat Cicero.bonum.n.uirum ſe oſtendit:cum amici cauſa laborem ſuſcipit quem honeſtum & utilem non ſubterfugit:quod ſi faceret turpe:& dedecus eſſet. Nam amicis honeſta petentibus negare nefas eſt:cum ut ipſe ait in Lælio:Hæc i amicitiæ lex ſanciatur:ut ab amicis honeſta petamus: & amicorum cauſa honeſta faciamus rogati. Officio certe fungitur amicitiæ: quæ eſt ut Salluſt.ait idem uelle:& idem nolle. Ne nos aut tua cauſa noluiſſe. Duo ſunt quæ ad ſcribendum Ciceronem impellunt : Primum ut amici morem gerat uoluntati.alterum ne laborem ſubterfugere uideatur. quorum neutrum honeſte facere poterat. Tua cauſa debemus enim uelle quæcunq; tu uis. De rõne dicendi.Rhetorices diffinitionem cõplexus eſt.quæ ratio dicendi eſt. Dicere autem eſt apte copioſe diſtincte loqui:nec dicit quiſq̃ niſi qui ex arte loquitur.At uero loqui a natura ipſa eſt.Conſcriberemus.non ſine cã ſic locutus eſt.Nam de omnibus rhetorices partibus tractat.quod in eo libro non facit.quẽ ueterem rhetoricam nominant in quo de ſola:ut dictum eſt:inuentione præcepit.

Tu & tuus

toto prologo loquitur Cicero.Scies præterea poſt pronomina ſingularia tu & tuus urbane ſeq eius quẽ alloquimur nomẽ:ne abiecte loqui uideamur.ut tua pater reuerende dignitas Et hic. Tua nos tamen C,Herenni uoluntas ubi ẽt ſcies Cai niſi fiat diæreſis monoſyllabũ eẽ ſicut apud Flaccũ uultei a noiatiuo uulteius diſſyllabũ. Eſt aũt Caius præ nomẽ quod qa a gaudio uolunt indi tum licet ſcribaẽ per C proferẽ p g.ut Cneus Gneus.

Caius

De rõne dicẽdi:dicit q̃ i dicimus ex arte:loquimur uſu & natura.uñ dicẽdi eſt periphraſis.i.deſcriptio rhetorices. Addamus ẽt recte dici:& tua cã:& tui cã:licet ſint q uelint tui cã pſonã potius reſpicere:tua cã rem & negociũ ipſum.

Tua cã

Fugiſſe laborem:ubi caueb it puer ne dicat fugiſti aut ſumpſiſti pœnam:aut multũ pœnã pro me:qa pœna a puniẽdo dicta:mulcta eſt quæ pendiẽ ob pctm̃ aut delictum.

Pœna

Ordo aũt ꝑter eum:quem Mãcinellus ponit: eſt. Et ſi.a.q̃q̃:o C.Herenni cognate:& amice:nos impediti.i.impliciti & occupati:negotiis.i.ſollicitudinibus laborioſis:familiaribus.i.quas familiaribus noſtris quos defendimus in foro iudiciali impendimus:uix.i.cum ſũma difficultate poſſumus ſuppeditare.i.ſufficere & ſubiicere ſatis.i.ſufficienter:ſtudio.i. exercitio literario: otiũ.i. uacationem a negotio forenſi.(Si dicaẽ ſatis.i.ſufficiẽs otium:tũc ſatis erit nomen:qũo ꝯſuetius dicat ſatis otii) &(repete & ſi)nos ꝯſueuimus cõſumere.i.expendere & tranſigere in phĩa.ſ.morali:a quo per excellentiã phi denominabantur:libentius ſup.q̃ in ſtudio forenſi aut rhetorico:uel libentius.i multum libenter idipſum.i.tantillũ aut nimium otii:quod datur.i.ꝯceditur nobis quaſi ſponte aut ab amicis tñ tua uoluntas i.rationabile deſideriũ: ac uelle tuum:cõmouit.i.concitauit nos:ut conſcriberemus:id eſt ſimul de omnibus partibus rhetorices ſcriberemus.de ratione dicendi.i.rhetorica.ne putares : id eſt arbitreris : aut nos noluiſſe : ſcilicet de ratione dicendi ſcribere:tua cauſa:id eſt propterea q̃ te tantopere uelle uidebamus(quaſi dicat:ne putares : q̃ non idem uellem quod tu:cum amicorum ſit idem uelle & nolle.) aut ne putares nos fugiſſe laborem: ſcilicet qui eſt in conſcribẽdo de arte dicendi:per quod uocabulum commendat ẽt officium ſuum ex difficultate negotii: cum laborioſum ſit.Sunt qui legant aut noſtra fugiſſe laborẽ:quam lectionem ſi reperiſſem nõ damnaſſem:concinna.n. eſt:ut ſit aut noſtra.ſ.cauſa:quia impediti ſumus ſubaudi nos:fugiſſe laborem ſcilicet ſcribendi &c.

¶ Antonii Mancinelli Cõmentariolus in rhetoricen ad Herenniũ. Ad Hieronymũ Omphredi Iuſtinianum Patritium Venetum:Prothonotarium Apoſtolicum: Archidiaconum Concordienſem.

ANT.

Beniuolẽtia a propria perſona

ET ſi negotiis familiaribus impediti:primum beniuolentiam captat a perſona ſua:oſtendit.n. qualis fuerit in amicos:Quum dicit ſe negotiis familiaribus impeditum fuiſſe: Quum etiam profert quæ incõmoda quæq; facultates circa ſtudium ſuum eſſent. Nam uix ſatis otium illi ſuppeditare poterat.Demũ inſtantib⁹ quoq; difficultatibus amico obſequi uelle oſtẽdit. Captat beniuolentiam ab auditoris:perſona:quũ dicit illũ non ſine cã Rhetoricen cognoſcere uoluiſſe.

Beniuolẽtia ab auditoris pſõa

Inde ab rebus ipſis.laudãdo.n.extollit illas:nã inquit in ſe non parũ fructus habere dicẽdi copiã cõmoditatemq; orationis.

Beniuolentia a rebus ipſis

Docilẽ poſtea reddit auditorẽ ibi. Quas ob res:oſtendit quippe ſe neceſſaria tm̃ copiæ dicendi ſcripturũ:

Docilis auditor

poſtremo attentũ facit ibi.Nunc ne nimiũ longa ſumaẽ oratio.Pollicetur nãq; iamiam de re ipſa dicere.

Attẽtus

Et ſi coniunctio eſt aduerſatiua:eſt aũt aduerſatiua:quæ aduerſum cõuenienti ſignificat:unde ſe expeditum oſtendit negotiis familiaribus ita:ut ſtudio uacare uix poſſit. Et ſi negotiis. Ordo eſt.O Cai Herenni uoluntas tua cõmouit nos ut de rõne dicẽdi cõſcriberemus ne aut tua cã noluiſſe:aut fugiſſe nos laborem putares.

Ordo

Et ſi negotiis familiaribus impediti &c.Quoties.n.inſunt : Quãuis, licet,& ſi,Quamq̃,ſimiliaq;:& Tamen.Nimirum a uerbo cui adhærebat tñ ipſo tñ excuſſo incipienda eſt conſtrui oratio.quod icirco in ligatura & quaſi iunctura orationis inſertũ eſt:quia oratio unde nõ debuerat inceperat.Quod ſi a principali uerbo cœpiſſet: ſuperuacuũ fuiſſet inſerere tñ. Tunc igiẽ cũ recte inchoaẽ illam dictionem ut ſuperfluam:quaſi functam offõ ſuo,debemus abiicere.

Negotium

Negotiis familiaribus. Actionibus cauſarum & defenſionibus amicorũ. Ait enim lib.iiii.epiſtola ad Seruiũ Sulpitiũ. Non amicorũ negotiis.Non reipublicæ procuratione impediebantur cogitationes meæ.Et philippica ſeptima inquit,Omne enim curriculum induſtriæ noſtræ,in foro,in curia,in amicorũ periculis ꝓpulſandis elaboratum

dis elaboratum eſt. In fine etiam libri ad Herennium ita ſcribit. Et ſi quo tardius haec quam ſtudes abſolue
tur, ‹cum› rerum magnitudini: tum noſtris quoque occupationibus aſſignare debebis. Negotiis: negotium
dictum quod non ſit otium ut ſcribit Feſtus. Vt uero Fabius lib. iii. ait ſic finit. Apollodorus Negotium eſt
congregatio perſonarum, locorum, temporum, cauſarum, factorum: inſtrumentorum: ſermonum: ſcri
ptorum: & non ſcriptorum. Familiaribus: familiaris ex eadem familia dicebatur olim, ut ſcribit Feſtus. Familiaris
Amicus autem familiaris, & neceſſarius, quo pacto differant. M. Cice. in oratione pro rege deiotaro
pandit his uerbis. Laboro equidem regis deiotari cauſa: quo cum mihi cauſa pop. Ro. conciliauit. hoſpi
tium: uoluntas utriuſque coniunxit. Familiaritatem conſuetudo attulit. ſummam uero neceſſitudinem ma
gna eius officia in me & in exercitum meum effecerunt &c. Otium quaſi occaſionem & temporis opor
tunitatem. Vacationemque a labore. Cic. autem libro. v. Tuſ. ait: Quid eſt enim dulcius otio. litterario?
ubi pro labore ſtudii otium acceptumque is qui ſtudiis operam dant, neceſſe eſt, ut non negotio ſi ſint. Studio.
Studium eſt animi ad aliquid agendum pertinacia: Vel ſtudium eſt animi conſenſus ad aliquid. Vtrunque Victo Studium
rinus ſcribit lib. i. rh. ubi etiam Cic. inquit ſtudium eſt animi aſſidua & uehemens ad aliquam rem applicata
cum uoluntate occupatio: ut philoſophiae, poetriae, geometriae literarum. Suppeditare. ſubminiſtrare. Poſſumus:
poſſumus praeſentis Indicatiui uoce in antiquis legitur: & ita legendum eſt. Nam & ſi Et quamquam indicatiuum
ſemper aſciſcunt. in principio. ſ. orationum epiſtolarum librorum. Quamuis & licet in hoc loco raro in
caeteris omnia indifferenter. In philoſophia: Moralem intelligit; quae oratori ualde eſt neceſſaria: itaque niſi Philoſophiae
eam tenuerit nihil in quo magnus eſſe poſſit habebit; Fabius item lib. ii. ait quod Rhetoricae locum in ethice laus
negotialem aſſignant. i. pragmaticon. Et Cice. lib. i. Tuſc. philoſophiam ſtudium ſapientiae interpretatur. Et lib.
v. eiuſdem operis philoſophos ſapientiae ſtudioſos appellat. Vbi etiam de philoſophia ſic ait. O uitae phi
loſophia dux. O uirtutis indagatrix: expultrixque uitiorum: Quid non modo nos: ſed omnino uita homi
num ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti; Tu diſſipatos homines in ſocietatem uitae conuocaſti. Tu
eos inter ſe primo domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & uocum coniunctione iunxiſti. Tu inuen
trix legum: Tu magiſtra morum, & diſciplinae fuiſti. Ad te confugimus. a te opem petimus, tibi nos, ut
antea magna ex parte: ſic nunc penitus totoſque tradimus: haec Cicero. qui etiam lib. i. Tuſ. ſic dixerat,
philoſophia uero omnium mater artium: quid eſt aliud, niſi ut Plato ait: Donum ut ego inuentum deorum: haec
nos primum ad illorum cultum deinde ad ius hominum, quod ſitum eſt in generis humani ſocietate tum
ad modeſtiam magnitudinemque animi erudiuit. eademque ab animo tanquam ab oculis caliginem diſpulit &c.
Idem uero lib. i. de oratore ſcribit quo modo philoſophia in tres partes eſt diſtributa in naturae obſcu
ritatem: in diſſerendi ſubtilitatem: in uitam atque mores; tertium genus inquit quod ſemper oratoris fuit
niſi tenebimus: nihil oratori in quo magnus eſſe poſſit: relinquemus. Macro. etiam lib. ii. de ſom. ſcribit
philoſophiam triplicem eſſe: Moralem: Naturalem: & Rationalem. Moralis eſt quae docet morum eli
matam perfectionem. Naturalis quae de diuinis corporibus diſputat. Rationalis quum de incorporeis
ſermo eſt quae mens ſola complectitur. Eſt autem philoſophia ut ſcribit Alcinous: affectio ſapientiae: quae
ſoluit ac reducit ad intelligibilia: conuertitque nos ad ea quae ſunt ſecundum ueritatem. ¶ Voluntas. Vo Volun
luntas eſt quae quid cum ratione deſiderat: eſtque in ſolo ſapiente. Quae autem aduerſus rationem incitata tas
eſt uehementius: ea libido eſt uel cupiditas effrenata quae in omnibus ſtultis inuenitur. Auctor eſt Cice.
lib. iiii. Tuſc. De ratione dicendi periphraſis eſt uel interpretatio rhetoricae. Conſcriberemus: de omni
bus partibus ſimul docentes. Vnde in prologo lib. iii. ait. Neque quid tibi rhetoricae artis deeſſe poſſit. Rheto
ricam. rhetoricen in latinum transferentes tum oratoriam tum oratricem nominauerunt: ut docet Fabi
us lib. ii. c. xv. Et lib. v. ſcribit quod rhetorice eſt bene dicendi ſcientia. Aut rhetorice eſt inueniendi recte
& diſponendi & eloquendi cum firma memoria & dignitate actionis ſcientia.

¶ Et eo ſtudioſius hoc negotium ſuſcepimus: quod te
non ſine cauſa uelle cognoſcere rhetoricam intellige
bamus. Non enim parum fructus habet copia dicen
di: & commoditas orationis, ſi recta intelligentia, &
definita animi moderatione gubernetur.

ASce. ¶ Et eo ſtudioſius &c. Commendat officium ſuum ex
utilitate commodandae uidelicet artis rhetoricae: cuius
laudes bono pede: id eſt apta ratione procedendi ingre
ditur: ſimulque uoluntatem Herennii laudat ex uſu tamen
ſuo: quia ut in Laelio definiuit: nihil amicorum cauſa fa
ciemus quod non ſit honeſtum & per conſequens utile:
quia in tertio officiorum docet honeſtum ab utili non ſe
parandum. Quia tamen rhetorica ars inter ea reponen
da eſt bona quae perinde ſunt atque eis utaris; nam in pro
logo rhetorices quam ueterem uocant profitetur: nihil eſſe
periculoſius eloquentia cui non ſit coniuncta ſapientia.
Sapientia autem uera ſicut & charitate abuti poteſt ne
mo: ideo dicit. Non enim parum fructus habet copia di

¶ Et eo ſtudioſius. Attentum hic reddit Heren FRan.
nium Attentos. n. facimus Cum de rebus magnis MAtu.
nouis inuſitatis & quam utiles ſint illis pſertim qui Rhetorica.
audiunt uerba nos facturos pollicemur. Eo Attentus
ſtudioſius. i. libentius. Laborem hunc igitur ſuſcepi auditor
quoniam te in artem rhetoricam cognoſcere uelle intel
lexi: quod utilem non malam ſicut multi eam eſſe iudicant.
In ueteris proemio: Multos dicit illis temporibus
fuiſſe quibus rhetorices nomen erat in uiſum: quod
noxiam eam eſſe putabant & plus mali quam boni in ſe
habere. Sed utiliſſima eſt ſiquis eam cum ſapientia coniun
gat. Non ſine cauſa. Non temere ſed quod utilem ducis
eſſe. Copia dicendi rhetorica. Quam rationem dicen Copia
di ſupius uocauit. Copiam nunc dicit: nihil eſt
enim tam oratori neceſſarium: quam idoneorum uerborum
copia. Illud. n. maxime in oratione cauendum: eſt ne
arida & ieiuna ſit. Commoditas orationis. Non fru Commo
ſtra hoc additum: nam in eo praecipue occupatus eſſe ditas
debet orator: ut utilitatem aliquam afferat quae dicit. Com
moda autem tunc erit oratio. Cum nihil ſuperflu
um dicet: nihil omittet neceſſarium. Ille ta
men ſenſus uerior eſt ut commoditatem dicamus
orationis cum accommodant uerba ſententiis &

BIBLIOTECA NAZ. ROMA FONDO EMANUELE

humilibus humilia. Mediocribus mediocria ſublimibus ſublimia efferunt. Quod in operibus ſuis ſeruare Vergilium aiaduertimus.

Intelligentia

Recta intelligentia. ut recte ea de qbus dicēdum eſt orator intelligat omnem. ſ. ſubiectā materiam. Ne illa in eum cadat reprehenſio: quæ a Mutio Scæuola in Seruium Sulpitiū oratorem præſtantiſſimū profecta olim traditur. Turpe eſſe patritio & nobili & cauſas oranti: ius in quo uerſaretur ignorare: Cum de re amici ſui quærens Seruius: quod reſpōſum a Mutio de iure fuerat: parum intellexiſſet: iterumq; iterrogaſſet. Qua ꝯtumelia adductus: Ciuili iuri operam dedit Et certe recte dicere nemo poteſt niſi qui rem itelligat de qua contingit dicere. Diffinita animi moderatiōe: Breuiſſime hoc loco illud attingit quod in ueteris rhetorices proemio: ꝓlixe diſputauit.

Seruii

Eloquētiā cum ſapiā cōiūctam eē oportere

Eloquētiā. ſ. cum ſapia oportere eē ꝯiunctam. Nam eloquentiā ſine ſapia prodeſſe nunq̄ dicit: obeſſe plerunq;: ſatiuſq; eſt ſapientem eſſe ſine eloquētia: q̄ eloquētē ſine ſapientia. Vtentium aūt uitio mala ſit eloquentia. Quod ſi ad malū tm̄ data eſſet: nō mater natura q̄ ipſam dedit: ſed nouerca (ut Quintilianus ait) fuiſſet: cum adeo præſtans ſublimiſq; res ſit. Sapientiā uero: cum Eloquentiā coniunctam debere eſſe aſſerimus:

Virtus

uirtutem illam intelligimus: quæ ſic diffinit. Virtus eſt habitus ai: in naturæ modū rationi cōſentaneus. In naturæ modū dicitur ut platonē ſecutus: ait Victorinus. Qm̄ duobus cōſtamus anima & corpore. Immortalis aīa eſt: & ſi immortalis a diuinis deſcendit. ergo pfecta eſt. Sed acies ꝗus perfecta animæ quodam corporis craſſo tegmine irretit: & circumfundit. Et ita fit ut quandam obliuionem ſui capiat Cum uero ſtudio ac diſciplina ueluti dētegi cœperit atq; nudari: Tunc in naturæ ſuæ modum animi habitus reuertitur: atq; reuocatur. Hanc uirtutem Plato dicit nunc arte fieri: nunc cum hominibus naſci: nunc exercitatione confici: nunc a deo dari. Cicero eādem ponit cum ſapientiā: in eo quod intra naturæ modum: quod uerius eſt.

Finis hoīs

Quoniam ut zeno dicebat: hominis finis eſt: Conſen-

cendi & cōmoditas orationis: ſi recta intelligentia & definita animi moderatione gubernetur. Vbi potius legerō definita q̄ diffinita. Nam definire eſt de natura & ut dicunt eſſentia alicuius finem: id eſt perfectam rationē conſtituere. Diffinire uero: quia a dis dicitur non tam quid res quælibet ſit q̄ quid ab altera differat præſcribere uidetur. Præter ea Eo non exponam pro tanto non ſequitur ꝙ. Suſcipere eſt clementer & beniuole aſſumere: quaſi humi iacentia ſurſum: aut ſurſum capere: ut in illo Suſcepit iſrael puerum ſuum. Copia dicendi: quia nihil tam diſcernit oratorem ab oratore q̄ ornatus. Nec quicquā tam facit ad ornatum q̄ uarietas ſiue copia uerborum & modorum dicendi: ad quam facit commoditas quæ dicta eſt a commodo: commodum autem uidetur utile tempeſtiuum & moderatum. ut quod in tempore ipſo fit: unde dictum uidetur quaſi ſit cū modo. adeoque ad copiam adhibenda eſt commoditas: id eſt opportuna moderatio: quæ non poteſt haberi dicenter: ſine recta intelligentia dicendorum: ad quam facit multorum: & præſertim iuris atque legum peritia. Iuxta quam ſententiam libro primo de oratore dicit Cicero ex. M. Antonii ſententia ſic. In oratore acumendia lecticorū ſententiæ philoſophorum: uerba prope poetarum: memoria iuriſconſultorum: uox tragedorum. geſtus pene ſummorum actorum eſt requirendus unde diffinitur ibidem orator. ſic Orator dicitur qui & uerbis ad audiēdum iocundis. & ſententiis ad probandum accommodatis uti poſſit in cauſis forenſibus atq; concionibus: & qui præterea inſtructus uoce ſit: & actione & lepore quodam. Sed de iis poſtea. Ordo eſt. Et nos ſuſcepimus: id eſt beniuole accepimus ad nos hoc negotium: ſcilicet conſcribendi de ratione dicendi: eo id eſt ideo aut propterea libentius: id eſt ualde libenter ꝙ: id eſt quia nos intelligebāmus te uelle non ſine cauſa: id eſt cum ſumma ratione noſcere rhetoricam ſupple artem: id eſt quam rhetores docent: hoc eſt oratoriā. Enim pro quia: Copia. i. abundantia dicendi: & commoditas. i. oportuna & apta utilitas orationis: id eſt artis oratorie: non parum. i. multum (per liptotem enim loquitur) fructus. i. emolumēti & lucri habet ſi gubernetur recta intelligētia: ſcilicet eorum quæ dicantur ex legali præſertim ſcientia & moderatione animi definita: id eſt præſcripta & conſtituta per ſapientiam aut præcepta philoſophiæ moralis aut ut noſtro tempore theologiæ: & iuris canonici.

Eo

Suſcipio

Copia

Cōmoditas

In oratore requiſita

tanee ſecundum naturam uiuere. Id autem eſſe ſecundum uirtutem uiuere: ad eam enim natura ducit. Diffinita ergo animi moderatione Sapientia quam cum eloquentia coniunxerit. diffinite animi moderatione gubernabitur: neq; ea defendet: quæ defendenda non ſunt neq; ea oppugnare nefas eſt. Vel uirtute quæ eadem cum ſapientia eſt diffinita certa & recta & ueluti circūſcripta clauſaq; extremis q̄ uitia ſunt: neq; inclinās p exceſſum neq; declinās p defectū: ſempq; ſibi in faciēdis & nō faciēdis ꝓſonās. Moderatione: oiā. n. moderatur uirtus: Quæ ut ait Horatius: Medium eſt uitiorum utrinq; redactum.

MAN. ¶ Si recta intelligentia ſcribit Cicero in proemio rh. Sapientiam ſine eloquentia parum prodeſſe ciuitatibus: Eloquentiam uero ſine ſapientia nimium obeſſe plerunq;: prodeſſe nunquam. Fabius etiam lib. xii. ſcribit ꝙ ſi uis illa dicendi malitiam inſtruxerit nihil ſit publicis priuatiſq; rebus pernitioſius eloquentia. Intelligentia autem ut Cicero circa finem rhe. docet eſt per quam animus ea perſpicit quæ ſunt: eſt enim una pars prudentiæ. Prudentia uero eſt rerum bonarum & malarum ſciētia: partes eius memoria: intelligentia: prouidentia. Memoria eſt per quam animus repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia eſt &c. ut diximus. Prouidentia eſt per quam futurum aliquid uidetur antequam factum eſt Definita certa.

FRan. ¶ Quas ob res. Hic a pſona aduerſarioꝝ beniuolentiam colligit quos in odiū rapit. Cū eoꝝ arrogāter: & inaniter facta cōmemorat. Dicit. n. ſupflua nimiū: & q̄ nihil ad artē ptinebāt. eos cōgſiuiſſe & ut multa ſciſſe crederent & ut difficilior ars cognitu uideret: ſeiē dum

Beniuolētia a pſona aduerſariorum

¶ Quas ob res, illa quæ græci ſcriptores inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſumpſere, reliquimus. Nam illi ne parū multa ſciſſe uiderent, ea conquiſiuerunt, quæ nihil ad propoſitum attinebant, ut ars difficilior cognito

gnitu uideretur. Nos autem ea quæ uiderentur, ad
rationem dicendi pertinere, ſumpſimus. Non enim
ſpe quæſtus, aūt gloria commoti, uenimus ad ſcriben-
dum, quemadmodum cæteri, ſed vt induſtria noſtra
tuæ morem geramus voluntati. Nunc ne nimium lõ-
ga ſumatur oratio, de re dicere incipiemus. Sed ſi te
illud vnum monuerimus, artem ſine aſſiduitate di-
cendi non multum iuuare, vt intelligas hanc præce-
ptionis rationem ad exercitationem accommodari
oportere.

A Scē. ¶ Quia ob res &c. Quia igitur (inquit) non ex libidine
ſcribendi: nec ex affectione oſtentandi ea: quæ in arte di
cendi callemus: ſed cauſa tua eo q tibi ex animo bene uo
lo: & propoſitum tuum (quod utile ſcio) laudo: nō attin-
gam illas præceptiones: quas ad ſcientiæ ſuæ oſtentatio
nem græci ſcriptores arrogātia inani adducti aſſumpſe
runt: reddentes artem difficiliorem q̄ eſſet: ſed duntaxat
ea docebimus: quæ ad rationem dicendi nouimus præ-
cipuæ pertinere. Nō enim ſpe quæſtus: aut gloria cōmo
moti: &c. Quibus uerbis rurſus concaliat ſibi beniuolen-
tiam: primo ex perſona aliorum: quos arrogantiæ dam-
nat: deinde ex ſua q neq; auare neq; arroganter, ſed libe
raliter & modeſte oīa executurus eſt. Ac demum docilē
facit dans formam diſcendi & proficiendi: quæ eſt ſi in
præceptis dicendi ſeſe excitauerit. Ordo eſt. Ob quas
res. i. quapropter aut ob quas cāſ: nos reliquimus. i. præ-
termiſimus illa quæ ſcriptores græci. ſ. hermagoras &
eius ſimiles (nam multi græcorum utiliter ſcripſerunt)
aſſumpſere ſibi. ſ. ſcribenda: cauſa arrogantiæ. i. uendica
tionis laudis & gloriæ immeritæ: Vnde addit inanis. i.
futilis & ut dicunt uanæ: cum uanum perniciofius ſit q̄
inane. Nam illi. i. ſcriptores græci ne uiderentur ſciſſe. i.
ſciuiſſe parum multa: hoc eſt ut multa uiderentur ſciſſe:
& ſcientiam ſuam oſtentarent: conquiſiuerunt: id eſt cō-
quirendo congeſſerunt in opus ſuum: ea quæ nihil atti-
nebant ad propoſitum: id eſt ad inſtitutum & ad ratio-
nem dicendi. ut ars ſcilicet dicendi: uideretur ſcilicet
propter multitudinem præceptorum præſertim inaniū:
Nota difficilior cognitu: id eſt ad cognoſcendum: aut ut co-
gnoſcatur. Vbi ſciet puer præpoſitionem compoſitam
uerbo ſolerē eidem a Cicerone apponi: ut attinebāt ad
propoſitum. Sciat etiam apud doctos raro reperiri in-
tentionem pro propoſito aut inſtituto. Sciat ad hoc po-
ſteriora ſupina ſecundum Vallam ſignificare tantum
paſſiue, & conſtrui cum adiectiuis nominibus nullo ca-
ſu ipſa ſequenti: ut difficilior cognitu, id eſt ad cogno-
ſcendum non dicit: neque quiſquam doctus dixerit a di
ſcentibus aut legentibus: Sulpitius tamen ſubaudiri cen-
Attico ſet. Sed pergamus. Autem p ſed: nos ſcripſimus ea quæ
& perti putauimus pertinere ad rationem dicendi. (Vbi annota
neo bit rurſus. Attineo & pertineo raro admodum apud di-
ſertos cum datiuo conſtrui: ſicut apud uulgares ſcriben-
Nota tes Iſte liber pertinet eccleſiæ &c. Sciat etiam optimū
filum connectendæ orationis eſſe ſi quod ſequitur det
cauſam præcedentis ut hic fere ubique unde cauſam af-
fert cur ipſe non ſcripſerit ad oſtentationem dicens. Nō
enim uenimus ad ſcribendum commoti aut ſpe quæſtus:
id eſt lucri ac emolumenti: aut commoti gloria ſcilicet
inani: poteſt legi gloriæ ut ſit ſpe quæſtus aut ſpe glo-
riæ quemadmodum ſupple uenerunt cæteri: non tamen
omnes: ſed quos nominauit. (Vbi notabis puer: non de-
cuiſſe addi græci ut ſit quemadmodum cæteri græci:
quia tunc ſe græcum diceret: & tamen certum eſt ipſum
de græci

dum autem eſt auctore Varrone omnium pe
ne artium quædam intrinſeca eſſe quædam
extrinſeca. Intrinſeca præcepta: ſic neceſſa-
ria ſunt: ſic artem cuius ſunt conſtituunt: ut ſi
ne illis tradi ars ipſa nō poſſit, & haberi. Exē
pli gratia: ne a noſtra diſcedamus facultate.
Rhetoricam qui tradit: regulas & præcepta
tradat inuentionis: elocutionis: memoriæ &
pronuntiationis: neceſſe eſt. Exordium præ-
terea: & reliquaꝝ orationis ptiū: quot ſint ſta
tus doceat & cætera oīa aperiat: ſine quibus
percipi ars non pōt. Intrinſeca hæc dicunt.
Extrinſeca uero ad artem qdem aliquo mo-
do pertinet. neceſſaria tamen non ſunt. Et ſi
præter eas nihil afferas arti uel diſcituro de-
trimenti. Vt quærere de origine & auctori-
bus rhetorices: an ſit ars: an uirtus differere:
non enim quantum ad ipſum pertinet artifi-
cium quicquam inſtruūt oratorē: In hmōi re
bus inanis gloriæ cupidi, occupati erāt græ-
ci. Se utilia dicit tm̄, quæ ſcriberet, aſſumpſiſ
ſe. In quo: a ſua perſona beniuolentiam cōpa
rat. In rhetores illos græcos dici ſcito qui ſu
perflua & inutilia multa ſcripſerūt: ut herma-
goras: de quo ait in ueteri. Nā Hermagoras Græci
q nec quid dicat attendere: nec qd polliceat rhetores
intelligere uidetur. Cæterum multi artem uti
liter & cōmode ex græcis tradiderūt. ut Ari-
ſtoteles: Teophraſtus: Theodorus: Gada-
ræus: Apollonius: Malō: Dionyſius: Hali-
carnaſeus: & alii nō pauci. Quas ob res. Re-
cte plurali numero uſus eſt. Duo. n. ſuperius
dixit fuiſſe, quæ ſuſcipere laborē ſcribēdi cō
pulerunt: alteꝝ ne amici cā noluiſſe alterum:
ne laborem ſubterfugiſſe putaret, ut ex ſupe-
rioribus colligitur. Inanis arrogantiæ cauſa:
non ut ſuis prodeſſent ſectatoribus. Sed ut
gloriam ipſi: ſi multa dicerent & inſolita pa- Arrogo
rumq; ad artem ſpectātia ꝯſequerent. Arro-
gare eſt nimiū de ſeipſo præſumere, ſibi ipſi
indulgere: & placere ac propriis bonis ſuper-
bire: maioraq; ea exiſtimare: q̄ re uera ſint. p-
prie aūt eſt de ſe ipſo aliqd prædicare. tunc
aūt nobis arrogamus: cū de nobis ipſis aliqd
prædicamus. Quod inanis iactantiæ, Super
biæ & inſolētiæ eſt. Sic aliis tribuimus quos
laudamus. & magni facimus. Cic. non tm̄ mi
hi arrogo inquit: neq; aſſumo. Idem non tm̄
mihi arrogo, quantum tibi tribuo. Inanē di-
xit qm̄ inanes: hoc eſt uanos & ſtultos hoīes
reddit. Aſſumpſerunt tan q̄ ab ipſis inuenta:
tanquam ipſoꝝ labore quæſita. Parum mul-
ta hoc eſt: ut multaꝝ rerum tenere ſciam uide
rentur. Difficilis: & ipſi propterea magis cō-
mendarent q tam occulta & obſtruſa inueni
rent explicarentq;. Cognitu: ut cognoſcere- Supinū
tur. Sicut effabilis dictu: hoc eſt ut dicat. Su-
pinum. n. eſt: quod a nomine tm̄ & eodē adie
ctiuo regitur: non rem: non ſubſtantiam: aut
qualitatem: ſed actionem potius uel paſſio- A ppria
nem uerbi ſignificat. Non enim ſpe quæſtus. perſona
Et hic rurſus a perſona ſua beniuolum facit colligit
herennium officium ſuum ſine arrogātia lau beniuo-
dans. Dicit enim ſe utilia tantum & neceſſa lentia
ria conquiſiuiſſe: quoniam non ſpe lucri: aut

cupiditate gloriæ ſurrexerit ad ſcribendum: ſed ut amico obſequeretur honeſta petenti

Quæſt⁹

Quæſtus lucri: inhoneſtum autem lucrum ſignificat quæſtus. Vnde Meretricius dicitur quæſtus. Gloria inani. ſ. quã ex rebus quærimus minus honeſtis. Nã uera gloria ex honeſtate naſcẽs: quærenda eſt: pro qua adipiſcẽda romani ueteres ſemp laborarunt: pro qua

Gloriæ diffinitio

ẽt mori nõ recuſarunt. quã ſic diffinit Cicer. Gloria eſt frequẽs fama cũ laude. Quẽadmodũ cæteri. ſ. fecerũt. nã & Ariſtoteles Iſocratis rhetoris ut Cic. ait: Gloria commotus cuius ſcholam frequẽtari uidebat: cũ ſua nõ admodũ frequentaret: pomeridianis horis rhetoricã docere incepit. Noto illo ex philocteta uerſu frequenter uſus αἰσχρὸν σιωπᾶν καὶ ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν. hoc eſt turpe eſt Ari

de græcis loqui. In ſingulari non eſt nominatiuus maſculinus ſed cætera & cæterum in fœminino & neutro: potius etiam dixit quæſtus q̃ lucri: q̄ quæſtus ſæpe inhoneſtus eſt) ſed ſupple uenimus ad ſcribẽdum ut geramus morem, id eſt morigeremur & obſequamur tuæ uoluntati induſtria, id eſt ſolerti diligentia noſtra. Nunc incipiemus dicere de re. i. de propoſito noſtro ne oratio: id eſt præfatio & pollicitatio ſumatur. ſ. a nobis longa nimiũ: id eſt immodice ſed ſupple incipiemus ſi monuerimus. i. poſtquam monuimus te illud unum. i. præcipuum: uidelicet artem dicendi iuuare non multum. i. modicum: & non iuuare multum artem dicendi ſine aſſiduitate dicendi, id eſt ſine aſſidua exercitatione in dicendo: ut intelligas hanc: id eſt noſtram rõnem. i. formã præceptionis: oportere accõmodari. i. applicari cõmode ad exercitationem. i. frequens exercitiũ & periculum faciendum. Cæteri

Induſtria

ſtotelem tacere: & Iſocratẽ pati dicere. Induſtria noſtra. labore noſtro & diligentia. cũ qua induſtria cõuertitur. Quæ eſt honeſtus labor: in re honeſta ſuſceptus. Morẽ gerã: obſequar: obediã: utimur & integra dictione morigeror. Vñ moriger & morigerus obſequẽs & obediẽs. Nunc ne nimiũ longa. Præfationẽ ꝯcludit: ne ſi ea nimis longa utatur: imitari eos uideat: quos ſuperflua quæſiuiſſe accuſat. Aſſiduitate continua quadam dicendi ꝯſuetudine: cuius magna uis eſt: ut ipſe ait Cic. Ouidius quoq; inquit, nihil aſſuetudine maius. Optimus dicendi magiſter uſus eſt. ſine quo parũ diſcenti artis conferent præcepta. Hanc rationem præceptionis: hanc doctrinam: & hæc artis rhetoricæ documenta. Ars præceptio

Oratoris offi.

dici ideo iure poteſt: qm̃ in præceptis regulíſq; conſiſtit. Accommodari. adaptari. adiungi. Ad exercitationem: ſine qua nulla in arte: quæcũq; ſit excellere poſſumus. ¶ Oratoris officium eſt. De arte rhetorica præcepturus: prius oratoris diffinit officium. In qua diffinitione quis finis rhetoricæ ſit ſimul oſtendit. Non enim officium recte diffiniri poteſt ſine admixtione finis: neq; finis ſine cõmixtione officii: quare ut facilius cognoſci res poſſit quod ſit rhetorices genus: quæ ſpẽs: quæ materia: quæ artis partes integrales: quod inſtrumentum: quod partes inſtrumenti: quod opus: rhetorices: quis effector: quod eius officium: quis finis ſit dicendum uidetur. His enim expoſitis melius quæ de oratoris tradit officio: intelligẽ

Rhetorices Genus Spẽs Materia

tur. Genus rhetorices facultas eſt: quæ omnium artium quoq; eſt: ut cum dicimus dialectica facultas eſt diſcernendi uerum a falſo. Rhetorica bene dicendi. Grammatica recte loquendi. Geometria metiendi in iis omnibus genus eſt facultas. Species tres ſunt. Demonſtratiua. Deliberatiua. Iudicialis: quæ & cãſarum genera dicuntur: ſed de his multa inferius. Materia ciuilis quæſtio eſt. Sicut Cicero uult hoc loco: & in ueteri rhetorica ubi ait Ciuilem quandam rationem eſſe: quæ multis & magnis ex rebus conſtat: & eius quandam magnam & amplam partem eſſe artificioſam eloquentiam: quam rhetoricam uocant. Idẽ Cicero in libris de Oratore omnibus de rebus dicendum: oratori arbitratur. Quintilianus quoq; res omnes materiam iudicauit rhetorices eſſe: quæcunq; ſubiectæ fuerint: & ad dicendum propoſitæ. Et re

Partes Inſtrũ Opus Finis

uera circa omne orator ſubiectum uerſatur. de quo probabiliter dici poſſit. Integrales rhetorices partes quinq; ſunt. Inuentio, Diſpoſitio, Elocutio, Memoria & Pronunciatio. Inſtrumentum ipſa eſt oratio, cuius hæ ſunt partes: exordium narratio, diuiſio, confirmatio confutatio, concluſio. Opus rhetorices eſt docere & monere. quod ex euſdem ſex inſtrumenti partibus ſubminiſtraretur: effector ipſe eſt orator: cuius officium eſt dicere appoſite ad perſuaſionem: finis eſt tum in ipſo: tum in altero. In ipſo quidem bene dixiſſe, id eſt dixiſſe appoſite ad perſuaſionem: in altero uero perſuaſiſſe. Neq; enim ſi qua impediant: oratorem quo minus perſuadeat: finem ſuum non eſſe conſecutum dicetis modo quantum in ipſo eſt officium impleuerit: & perſuadere nixus ſit.

ANT. Docilẽ facit auditorem

¶ Quas ob res Docilem facit auditorem oſtendens ſe neceſſaria tantum copiæ dicendi ſcripturũ. Arrogantiæ Arrogans præclara & ea quæ non inſunt fingere ſibi uidetur. Diſſimulator autem contra negare quæ ſibi inſunt aut imminuere ſolet. Ita interpretatur lib. iiii. æth. Ariſtotelis Argyropylus. Vt ars: diuiditur rhetorice in artem artificem & opus. ars eſt quæ diſciplina percipi debet. Ea eſt bene dicendi ſcientia. Artifex eſt qui præcipit hanc artem: id eſt orator, cuius eſt ſumma bene dicere. Opus quod efficitur ab artifice. i. bona oratio, hæc Fabius lib. ii. ſcribit. Rationem dicendi Rhetorices diffinitio. Quæ

Gloria

ſtus lucri. Gloria: Gloria eſt illuſtris ac peruagata: uel in ſuos ciues uel patriam uel in omne genus hominum fama meritorum. Auctor Cic. in oratione pro. M. Marcello Idem uero lib. ii. rhe. ſic ait. Gloria, ẽ frequens de aliquo fama cum laude. Non enim ſpe queſtus: beniuolum maxime erga Herẽnium auctor ſe hic oſtendit: cum non quæſtus non gloriæ cauſa ſcripſerit: ſed duntaxat uti amico obſequeretur. Induſtria, cura labore ſtudio. Morem geramus, obſequamur. Nunc ne nimium: attentum facit auditorem pollicetur. n. iamiam de re dicere. Sed ſupple de re dicere incipiemus. Artẽ ſine aſſiduitate dicendi. Multo labore aſſiduo, uaria exercitatione, plurimis experimentis, altiſſima prudentia, præſentiſſimo cõſilio, conſtat ars dicendi. ut ſcribit Fabius lib. ii. Rationem: Cauſa eſt quæ nos impingit ad aliquid faciendũ. Ratio autem eſt qua utimur in faciẽdo Seruius auctor in arte. Victorinus uero lib. i. rhe. ſic ait. Cauſa eſt animi impulſus ad aliquid agendum. Ratio eſt gerendorum ordo ex cauſa uenientium: ut quid quo loco facias, ac dicas, intelligas. Præceptionis diſciplinæ: præcepta enim & præceptio indifferenter pro diſciplina ponimus. Accõmodari adiungi. Vir. lib. ii. Aen. Laterique argiuum accõmodat enſem.

ℭ De oratoris officio. Titu. primus.

ORatoris officium eſt, de his rebus poſſe dicere, quæ res, ad vſum ciuilem moribus & legibus conſtitutæ ſunt, cũ aſſenſione auditorum, quoad eius fieri poterit.

AScẽ. ℭ Oratoris officiũ &c. Quia ut dicit diuus Auguſtinus in præfactione quæſtionum in heptatheucum. Nonnulla pars inuẽtionis eſt noſſe quid quæras: ideo auctor cõſcripturus quæ ad rationẽ dicendi faciant: ſcribit offm̃ oratoris: at eo cognito ſtudeat adipiſci quæ ad id ſint neceſſaria: ſine quibus fruſtra darenẽ pcepta dicendi. Nam rhetoris nõ eſt docere qd loquaris, ſed qui, hoc eſt quo, ſicut Horatius in arte poetica non docuit quid ſcribas: ſed qui: monuit tñ dicens. Rem tibi ſocraticæ poterunt oſtendere chartæ. Prælibat præterea quæ in initiis ſcientiarum inquiri ſolẽt: uidelicet quod rhetorices ſit ſubiectum circa quod uerſetur: quod pcognitũ quodãmõ eſſe oportet: dicit itaq; ꝙ offm̃ oratoris eſt. i. ad eum qui futurus eſt orator: maxime ſpectat (dicitur. n. offm̃ uel ab efficiẽdo: eo ꝙ quiſq; quod officiu ſui eſt: maxime facere debet: uel ab ob & facio: ob autem dicit ꝯtra & propter: unñ officio: id eſt noceo quaſi ꝯtra id quod facere debeam: facio & tamen officio meum eſt propter quod faciendum factus ſum. ut officium aratoris arare: ſcriptoris ſcribere: diſcipuli diſcere: rhetoris docere. Oratoris ut hic dicit) poſſe dicere: id eſt eſſe idoneum & potentem ad dicendum. (Ad hoc autem ut opus aliquod perficiatur ab opifice tria concurrunt: uelle: ſcire: & poſſe: quæ interdum diſtincta ſunt: ut ſi ruſticus bonis cruribus ſaltare non didicerit: ſaltare quodammodo poteſt: & ſæpe uult: ſed neſcit. Contra qui bonus erat ſaltator: ſi crurã fregerit: ſcit quidem & forte uelit: ſed non poteſt. Sæpe autem bonus ſaltator poteſt & ſcit ſaltare: ſed non ſaltat: quia nõ uult. Verum hoc loco poſſe dicere quodãmodo ea tria includit: quia non uidetur poſſe qui neſcit artem dicendi: nec qui ſcit continuo poteſt ſi non habet facundiam. firmum latus memoriam & cætera ad oratorem neceſſaria: quia uero orator non ſemper orat: hoc eſt non ſemper dicit: ideo non dicit ꝙ oratoris officium eſt dicere: ſed poſſe dicere: quaſi dicat quando uelit) de his rebus quæ res (Signa puer modum loquendi: antecedens uidelicet ſæpe a Cicerone cum relatiuo repeti: ut Valla etiã obſeruauit) ſunt conſtitutæ: id eſt ſimul ſtatutæ & comprobare moribus. i. laudata conſuetudine & legibus (Ita enim ſolet iudicium ferri aut iuxta conſuetudinem ſuæ cuiuſq; ciuitatis. aut iuxta leges publicas) ad uſum: id eſt utilitatem ciuilem: id eſt ciuium ſimul commorantium in unis mœnibus: oportet ergo ut noſcat conſuetudinem leges & priuilegia ciuitatis in qua orabit aut cauſam dicet neq; id adhuc eſt offm̃ plenum oratoris: immo iuriſconſulti: unde addit cum aſſenſione hoc eſt aſſenſu auditorum: quo ad eius. i. quatenus id fieri poterit. Quia ſicut non eſt in medico ſemper releuetur ut æger. Sic non eſt in oratore etiam perfecto ut ſemper perſuadeat: & ad aſſenſum inducat: quia interdum auditor male affectus eſt interdum ab aduerſario perſuaſus: interdum res non eſt perſuaſibilis. Norit puer idem eſſe aſſenſum & aſſenſionem. Aſſentari autẽ eſſe adulatoris. Signet præter locutionem illam quoad eius. Vnde ſciat aduerbia ſæpe pro nominum caſum regere ut eo temeritatis peruenit. i. ad id temeritatis aut ad eam temeritatem: & quoad eius: id eſt quatenus id &c. Leges poterit non potuerit.

Offm̃

ℭ Oratoris officium. Hic materiam tangit rhetorice. Nam ſi oratoris officium eſt de his rebus poſſe dicere: quæ ad uſum ciuilẽ pertinent: omnes ciuiles ꝯtrouerſias materiã intelligimus oratoris eſſe. Et conſtitutiones quæ tres ſunt: coniecturalis: legitima. Iuridicialis. Ciuilis quæſtiones partes ſunt: quod & i li. de Oratore dicit: ut nulla rhetorices pars eſſe poſſit: quæ in ciuili negotio non ſit. Orator a cenſorio Catone quem primũ apud romanos legimus rhetorem fuiſſe: uir bonus diffinitur dicendi peritus. Quintil. quoq; lib. inſtitutionũ oratoriam talem quem cõſtituit & inſtruit ipſe: oratorem uult eſſe: nec intelligi citra uirtutem poſſe. Et reuera ſi malo uiro adiuncta fuerit eloquentia: publicis priuatiſque pernicioſius nihil erit. Adde ꝙ malis ẽt cum uera dicunt: nõ creditur. Et ut Aurelius Auguſtinus dicit oĩ grauitate ſermõis maius põdus habet uita dicẽtis. Deniq; talis ſit orator: qualem deſignaſſe his uerſibus Virgil. uideẽ.

Tum pietate grauem: ac meritis ſi forte uirum quem conſpexere ſilent: arrectiſque auribus aſtant. Ille regit dictis aĩos: ac pectora mulcet. Offm̃ ſic diffinitur: auctore Victorino: offm̃ uniuſcuiuſq; perſonæ actus ꝯgruens ẽ ſecundum mores & inſtituta ciuitatis: ſed ꝓ perſonis: ut ſcimus officia diuerſa ſunt: aliud patris: aliud filii: aliud dñi aliud ſerui officiũ: eſt: quod ex ipſa ſumiẽ uirtute: nonnunq̃ & ꝓ beneficio ſiue obſeqo: unñ officioſus. Singulæ quoq; artes ſuã actionem: offm̃ uocant: ut offm̃ grammatici: offm̃ oratoris. Poſſe dicere: facultatem dicendi hẽre. quia non tunc ſolum orator dicẽ & hẽ cum orationem habet: ſed etiam cum nõ dicit: modo ita iſtitutus ſit atq; inſtructus: & arte ingenioq; paratus: ut dicẽdi uim habeat: & facultatem qñ opus ſit. Quæ res ad uſum ciuilem. politicam oſtẽdit: quæ in gubernatione ciuitatis: & negotiis ciuilibus uerſaẽ. Cum uero ait moribus & legibus conſtitutæ ſunt: ciuilem inuit qõnẽ: quæ ex his oriri cognoſcitur: quæ moribus & legibus ꝯtinentur. Et certe oĩs reip. ſtatus moribus & legibus ꝯſtat. Ciuilem aũt qõnem materiam rhetorices eſſe plærıq; quos hic ſecutus eſt Cic. uoluerunt. Mos differt a lege: nã mos ſine ſcripto eſt: in conſuetudine poſitus: longo tempore oĩum ꝯſenſu approbatus: ut uenerari ſenectutem: lex ſcripta eſt eadem in conſenſu unius & uoluntate qũq; poſita eſt: mos nõ niſi multorum: põt præterea unius dici aut paucorum lex eſſe: mos non niſi longi temporis. Cum aſſenſione auditoꝝ quo ad eius fieri poterit. Hoc addidit: qm̃ non ſemp perſuadet orator. perſuaſio. n. tum in ipſo: tũ in auditore eſt. duplex igitur finis eſt intrinſecus in ipſo perſuadenti: extrinſecus in auditore: ut perſuaderi uelit. Nec uitium dicetur oratoris ſi quando non perſuaſerit: ſed auditoris qui perſuaderi noluerit: ſicuti medici uitium non erit: ſi ægrotus qui intemperãs eſt, ei parere nõ uult: ſanatus nõ fuerit: q̃tum. n. in eo extitit & officium ſuum curandi, & finẽ ſanandi impleuit. bonus quoq; gubernator

Oratoris Materia

Oratoris diffinitio

Officii diffinitio

Ciuilis quæſtio

Mos Lex

Finis oratoris

bene & uigilanter nauem regens:ſi portum tenere non poteſt:in quem peruenire ſtudet: & uento & tempeſtate:alio impelliť:non nomen gubernatoris amittit:q̃m quo ad eius fieri potuit:officio ſuo gubernãdi:& ſine portum tenendi functus eſt. Pari ratione ſi ita orator dixerit:ut perſuadere potuerit:quis non perſuaſerit:ſuum tamen tuetur officium:& finem. Quo ad eius:male ſentiunt:qui uolunt eius pro ab eo poni more græco. Modus loquẽdi eſt & ps una:quod in epiſtola cognoſciť ad Appiũ eũ ſic ait Cice. ſi ei quo ad ei fieri poterit q̃ expeditiſſimã tradideris quo ad ei ergo ſignat q̃ten⁹:& ut uulgo dñt in q̃tũ.

ANT. ¶ ORATORIS officium. oratorem uir bonus dicendi peritus ut. M. Cato definit auctore Fabio lib. xii. Vir bonus autem conſiſtit natura:moribus:uita:artibus:dicendi peritus: conſiſtit artificioſa

Oratoris diffinitio — eloquentia:quæ conſtat partibus quinq;:inuentione: Diſpoſitione: Elocutione: Memoria pronunciatione:& fine officii:quod eſt aliquid perſuadere. Vtq; Cice. lib. i. de Oratore ſcribit. Is orator erit: qui quæcunq; res inciderit;quæ ſit dictione explicanda prudenter. & compoſite:& ornate & memoriter dicet:cum quadam actionis etiam dignitate. At uictorinus inquit orator eſt qui quin cauſis priuatis ac publicis:plena ac perfecta utitur eloquentia:

Orator Rhetor Sophiſta — Rhetor eſt:qui docet literas:atq; artes tradit eloquentiæ. Sophiſta eſt:apud quem dicendi exercitium diſcitur. Officium eſt: officium dicitur quaſi efficium ab efficiendo quod unicuiq; perſonæ congruit:ut donatus in adelphis inquit:hinc uictorinus ait: officium eſt quod ex legibus uel ex natura neceſſe eſt nos implere. De his rebus poſſe dicere Cice. lib. i. de Oratore ait Oratorem plenum atq; perfectum eſſe eum:qui de omnibus rebus poſſit copioſe uarieq; dicere. Fabius etiam lib. ii. ſcribit q; uis oratoris profeſſioq; ipſa bene dicendi: hoc ſuſcipere ac polliceri uidetur: ut omni de re quæcunq; ſit propoſita ornate ab eo copioſeq; dicatur. Dicere ſcribit Cie. in Bruto Dicere propriæ eſſe oratorum:loqui uero dialecticorum. Et de claris oratoribus inquit q; ſunt duæ ſummæ in oratore laudes. Vna ſubtiliter diſputandi ad docendum. Altera grauiter agendi ad animos audientium permouendos. Ad uſum ciuilem:ad ciuium utilitatem. Li. etiam. i. Rhe. ait oratoriam facultatem ciuilis ſcientiæ partem eſſe.

Mos Lex — Moribus & legibus. Mos eſt inſtrumentum patrum pertinens maxime ad religionem;cærimoniaſq; deorum antiquorum:auctore feſto. Lex autem eſt ratio ſumma inſita in natura:quæ iubet ea quæ facienda ſunt:prohibetq; contraria:ut Tullius lib. i. de legibus inquit ſecũdo uero ait. Conſtat profecto ad ſalutem ciuium Ciuitatumq; incolumitatem uitamq; omnium quietam & beatam conditas eſſe leges. Aſſenſione, i. conſenſu. Quo ad eius fieri poterit:quãtum in ea re: Gellius quoq; lib. xiii. in principio ſic ait. Capita autem locorum argumentorumq; quibus uſus eſt quo ad eius meminiſſe potui:egreſſus ibi ex auditione perperam notaui &c.

Fran. ¶ TRIA ſunt gña cãrum. In oratoris diffinitione materiam artis & finem complexus eſt:nunc qd ſit: quod ad uſum ciuilẽ ſpectet in quo oratoris uerſať officium:exponit. Et de ſpeciebus tractat rhetoricæ; q̃ & gña cãꝝ uocanť. Sunt aũt tres. Demonſtratiua Deliberatiua. Iudicialis. In quibus tota facultas rhetorices eſt. & eadẽ in ſingulis integra. Nã qui hanc unam tenuerit perfectus orator erit: cum ſingulæ ſpẽs oratorem abſoluant. Teramenes cognomento Cothurnus deliberatiuam tm̃ apprehendit:& orator dictus eſt. zeno iudicialem tm̃ adeptus:orator habitus fuit. Gorgias demonſtratiua ꝯtentus;oratoris noie non caruit:hæ ſpẽs quemadmodum facultatis ſpẽs ſunt:ita & cãꝝ genera: ſub quorum quolibet cauſæ oẽs ſiue ſpeciales:ſiue indiuiduæ cõprehendunť. Sub iudiciale ſpãlis cauſa eſt repetundaꝝ & maieſtatis;iõ ſpecialis q; ad oẽs eius criminis eos ptinere poteſt; Indiuidua erit Maieſtatis cornelii; & repetũdarum uerris. Sub deliberatiuo ſpeciales cauſæ ſunt omnes:quæ uenire in conſultationẽ poſſunt:ut de pace: de bello. Indiuiduæ ut de pace aut bello Pyrrhi. Eodem modo ſub demõſtratiuo cauſæ oẽs quo in laudẽ cadũt i uel uituperationẽ. ſpeciales ſunt ut de laude uiri fortis:indiuiduæ ut de laude Scipionis. Hoc pacto facile cognoſcitur cur quæ ſpecies ſunt facultatis rhetoricæ ut cãrum dicantur genera. Nam quæ ſpẽs ſunt eorum reſpectu quibus ſubſunt genera ẽt poſſunt eſſe eorum reſpectu qbus ſupponunť. Sub oi autẽ genere ſpẽs eſt quæ diciť de pluribus numero differẽtibus, & indiuiduũ, quod ſingulare eſt: ut ſub aial homo & iduiduũ Franciſcus quidam

¶ De tribus generibus cauſarum. Ti. II.

TRia ſunt genera cauſarum quæ recipere debet orator. Demonſtratiuum. Deliberatiuum. Iudiciale. Demonſtratiuum genus eſt, quod attribuitur in alicuius certæ perſonę laudem, vel vituperium. Deliberatiuum eſt: quod poſitum in conſultatione habet in ſe ſuaſionẽ & diſſuaſionem. Iudiciale eſt:quod poſitum in controuerſia, habet accuſationem in ſe, aut petitionem cum defenſione.

A Sce. ¶ TRIA ſunt genera &c. Propoſuit ſubiectum in genere: quod nunc diuidit per ſpecies: dicens. Tria ſunt genera cauſarum quæ genera orator debet recipere:ſcilicet ab litigatore ut a ſe tractãda (quia ſunt & alia a græcis illis ſuperfluæ tradita quæ recucere põt. Notabis quod ualla admonuit oratores in declaratione antedicti rariſſime ponere illas grammaticorum particulas: ſcilicet aut uidelicet:ut hoc loco dicat grammaticus uidelicet) demonſtratiuum quod dicitur a demonſtrando quia demonſtrat alicui ineſſe laudem uel uituperium: unde & grammatici ſolent uocare regimen demonſtrationis aſſentiæ in his uir magnæ probitatis aut improbitatis deteſtandæ. Deliberatiuum quod a deliberando nomen ſumpſit. Et iudiciale quod a iudicio ſeu a iudicando deductum eſt. Vnde demõſtratiuum eſt quod attribuitur:id eſt applicatur:in id eſt ad laudem uel uituperium alicuius perſonæ certæ:id eſt ſingularis: q̃a in deliberatiuo agiť etiã de laudando aut uituperando ſtatu publico:uñ deliberatiuũ eſt:qd poſitũ in ꝯſultatione. i. deliberatione & cõi diſq̃ſitiõe expedientis an nõ expediẽtis habet

habet in ſe ſuaſionem & diſſuaſionem. Suaſionē ſi uidea-tur expediens de quo ꝯſultatur: diſſuaſionē. ſi in expedi-ens. Caue legas perſuaſionem: non enim penes oratorē eſt ut ſemper perſuadeat. nam perſuadere eſt inducere aſ ſenſum. Iudiciale eſt quod poſitum in controuerſia. i. di-ſputatione & diſceptatione: habet in ſe accuſationem ut in cauſa criminali: & petitionem ut in cauſa ciuili: & utra qꝫ pertinent ad actorem cū defenſione quæ pertinet ad reum. Nam omnis ſiue iuſte: ſiue iniuſte poſtulans & uo-cans alium in ius: dicitur actor: omnis uocatus in ius li-cet innocens ſit: aut nihil debeat: uocatur reus. Actor Reus

quidam demonſtratiuum. deliberatiuum. iu-diciale tres partes uocauerunt rhetoricæ: qui-dam genera Rhetorices dicere maluerunt: optime illi quos ſecutus eſt Cic. genera cau-ſarum nominauerunt. ut Quint. ſenti. Fuerūt Gña cā rum qui duo tantum genera eſſe uellent. delibera tiuū: & iudiciale: Demonſtratiuū excluden-tes: qm̄ qui laudat uel culpat minime perſua-deat quod oratoris eſt officium: ſed decepti ſunt: qm̄ eum laudamus tacite ſuademus ut is apud omnes talis habeatur qualem demō-ſtramus: & contra eum uituperamus diſſua-demus Ariſtotelem ſecuti tribus generibus contenti fuerunt: aliqꝫ innumerabilia pene genera eſſe uolue-runt. Quintil. ut tria duntaxat eſſe opinetur ratio ea ſuccurrit: qꝫ omne oratoris officium aut in iudiciis eſt: aut extra iudicia. Eorum de quibus iudicio quæritur. Manifeſtum genus eſt. Ea quæ ad iudicem nō ueniunt: aut præteritum hn̄t tp̄s aut futuꝝ: præterita laudamus aut uituperamus: de futuris deliberam⁹. Item omnia de quibus dicendum eſt: aut certa ſunt neceſſe eſt: aut dubia: certa ut cuiqꝫ eſt animus: lau-dat: aut culpat: ex dubiis partim nobis ipſis ad delectationem ſunt libera: & de his deliberatur: partim ſniæ aliorum cōmiſſa: & de his lite contendiť. His ad hæc rōnibus tria non plura aut pauciora genera eſſe oñditur: qm̄ quicquid eſt de quo dici pōt: aut conſilii eſt: aut iudicii: aut delectationis. Conſilio deli-beratiuum genus conſtituitur: iudicio iudiciale. Delectatione Demonſtratiuū: Quicqd p̄terea agiť aut uenit in iudiciū: aut extra illud eſt: quod in iudiciū uenit de præterito: eſt eū de eo agitur iudiciale genus efficitur: quod extra iudiciū eſt: aut futuꝝ eſt: aut pn̄s: ſi futuꝝ deliberatiuū genus eū de eo conſultať con ſtituit: ſi pn̄s laudať aut rep̄hendiť ſieqꝫ demonſtratiuū genus naſcitur. Sunt qui quærunt quæ tempora: quæ loca: quas perſonas reſpiciant: quā materiam habeant a quibus deniqꝫ ai partibus proficiatur. Iudi-cia p̄teritum reſpicit tp̄s. Agitur enim de his quæ facta ſunt. Deliberatiuum futura conſiderat: nōnunqꝫ pn̄tia. Demonſtratiuū pn̄tia ſemper complectiť. nam quæ p̄terita cōmemoramus ea ad præſens noſtrū traducimus negocium laudandi uel uituperandi: inuenies tñ de futuro accidere iudiciū: & laudē etiam uel uituperationem: & ut de locoꝝ dicamus diuerſitate iudiciali foꝝ patet: demonſtratiuo apud roma-nos olim campus martius patuit: nunc ſenatus porticus & templa patent deliberatiuū in comicio & ſe-natu exercetur: rurſus perſonæ quæ tractant hæc gn̄a diuerſæ ſunt: nā iudicialis cauſidicus eſt: demon-ſtratiui & deliberatiui ſenator: populus princeps: & prudens ꝯcionator: materia ēt ſingulis gn̄ibus ppria eſt: cum qua finis ꝯiunctus eſt: nam iudicialis materia eſt æquū: iniquum: iuſtum: iniuſtum: æquitas hoc Iudicia lis eſt pars quædam honeſtatis deliberatiui materia utile inutile: finis ut Ariſtoteli placet utilitas: ut Ci. ho-Deli neſtas & utilitas: demonſtratiui materia laus: uituperatio uitium uirtus: finis: honeſtas. Ex tribus aīæ parti ratiui bus: quod unum reſtat explicandum proficiſcunť: ab iraſcibili iudiciale ita enim compulſus qs accuſat a Demō concupiſcibili deliberatiuū: qui. n. aliqua de re conſultat: cupiditate aliqua motus: quod intendit ſuadet ſtratiui uel diſſuadet: a rationali demonſtratiuū: laus. n. nis ab aliqua defendit rōne. Tria ſunt gn̄a cauſarum Mate genus tribus modis accipiť: pro cuiuſqꝫ patria: ut a Peruſia Peruſinus. pro ſanguine & cognatione uel ria deriuatione generis: ut a romulo romulidæ romani dicunť: a iulio iulia familia: ſecuti aūt phi accipiunt Genus genus de pluribus diciť differentibus ſpē: prædicari in eo quod qd eſt: ut aīal de hoīe & equo qui diffe-Cauſa runt ſpecie prædicať. in quā ſignationem & nos hoc loco accipimus. nā ſingulis gn̄ibus cāꝝum ſuæ ſub-duplex ſunt ſpecies: ut ſuperius diximus. Cauſaꝝ: cauſa duobus intelligiť modis: aut. n. eſt ex qua aliquis ſequiť euentus: ut puta ex igne in lignum immiſſo: incendiū: aut res in controuerſia poſita circūſtantiis loci tp̄is rei perſonæ implicita quæ a græcis ὑπόθεσις nominať: hæc & infinita quæſtio nuncupať. nam infinita a qua deſcendit eſt ſine aliquo cōplexu: a græcis θέσις uocata quod ut exemplo pateat: infinita erit q̄ſtio: an uxor ducenda ſit: finita an Catharina ducenda ei qui ſuam alteri conceſſit. Recipere a litigatore: nō enim ipſe orator cauſas hēt de quibus in foro aut in curia agendū ſit: ſed recipit a reo aut ab eo qui lau-dari uult aliquid: uel de aliqua re conſultari. Demonſtratiuum: hoc laus & uituperio cōtinetur. Laus eſt oratio amplificans res bonas quas certæ perſonæ ineſſe dicimus: uituperatio eſt oratio amplificans res malas quas certæ perſonæ ineſſe dicimus: a potiore tamen parte laudatiuum uocatur & demonſtratiuū: utrumqꝫ nomen a græco fluxiſſe creditur. nam ἐγκωμιαστικὸν καὶ ἐπιδεικτικὸν græci appellant deliberati-ASci. uum. iidem βουλευτικὸν dicunt δημηγορικὸν hoc eſt contionale nominauit Ariſtoteles: iudiciale uero δικανικὸν ſingula genera ab effectu diffinit. quid efficiant oſtendens: prius autem demonſtratiuū quod laudat uel uituperat: nam deliberatiuum ſuadet aut diſſuadet. iudiciale accuſat uel defendit. Alicuius certæ perſonæ non ſine cauſa hoc additum: nam quod pauloante diximus cauſa diffe rt a quæſtione. Cauſa Nam quæſtio generalis eſt cum ſpecialis & indiuidua cauſa ſit quæ ab oratore recipitur & tractatur. nā differt a quæſtio philoſopho magis conuenit: quæ quærit quæ mundi forma ſit: quanta magnitudo ſolis: an ali-qōne quid præter uirtutem: bonum ſit. Veniunt ut ait Quintilianus & quæſtiones in cauſas: quæ prius tra-ctatæ non mediocriter adiuuant: & Cicero in oratione pro milone diſputat: liceat ne unquam hominē occidere: ut probet inſidiatorem clodium iure a milone potuiſſe occidi. Conſultatione: diſceptatione & quodam opinionum conflictu. habet enim ſententiæ dictionem: & eius partes ſunt ſuaſio & diſſuaſio: ſuaſio quid faciendum ſit oſtendit & hortatur: diſſuaſio: & faciendo dehortatur: auocat. Iudiciale: iu-dicialis partes ſunt accuſatio & defenſio: accuſatione autem in crimen: aut in debitum rapimus ad-uerſarium: defenſione crimen aut debitum a nobis repellimus. Petitionem cum accuſatione coniunxit

defenſionem cum negatione: qui enim negat ab eo ſe defendit: qui petit quãdo cædis uel furti aliquis accuſatur: accuſatorem habet: cum aliquid ab aliquo petitur: ut prædium habet petitorem: ſed in accuſatione ſe defendit reus in petitione negat: & q̃a is q̃ negat defendere ſe uidet uno uocabulo defenſionis utruq; mire & oportune ꝯcluſit. In ꝯtrouerſia: in diſceptatione & mutua ꝯtradictione. uidelicet feci, ſi tu: non feci. eſtq; ꝯiecturalis conſtitutio: poſſides iniuſte prædium meum, non poſſideo iniuſte. eſt aũt controuerſia cum alius inſtat eſſe factũ aliq̃d: alius negat.

De tribus generibus cauſarum. Ti. ii.

ANT. TRIA ſunt genera cauſarum philoſophus etiam in rhe. ad Alex. ſic ait. Tria ſunt genera ciuiliũ cauſarum deliberatiuum: demonſtratiuũ: iudiciale. Horũ autem ſunt ſpecies ſeptem: ſuaſio: diſſuaſio: laus: uituperatio. accuſatio defenſio: & quæſtio. In q̃bus omnis uerſat̃ oratio. Cauſarum: cã eſt negocium oĩbus ſuis partibus ſpectans ad q̃õnem. Aũt cauſa eſt negociũ cuius finis eſt controuerſia ſic finit Apollodorus ut ſcribit Fab. lib. iii. hermagoras uero Cauſam eſſe dicit rem q̃ habet in ſe controuerſiã in dicendo poſitam. cum certarum perſonarum interpoſitione. auctor Cic. lib. i. rhe. Demonſtratiuum. id etiam laudatiuum Fab. li. iii. appellat. Perſonæ: perſona eſt rationalis ſubſtantia qua ſermo expletur: ut ſcribit Diome. Laudem, laus eſt expoſitio bonorũ: quæ alicui accidunt perſonæ uel communiter uel priuatim: communiter ut laus hominis: priuatim uero ut laus Socratis: Priſcianus auctor ex Hermogene. In conſultatione in deliberatione uel quæſtione infinita. Omnis enim oratio eſt aut de infinitæ rei quæſtione ſine deſignatione perſonarum aut temporũ aut de re certis in perſonis ac temporibus locata. In utraque aũt re quicq̃d in ꝯtrouerſiam ueniat in eo quæri ſolet factũ ne ſit aut ſi eſt factũ quale ſit aut ẽt quo noĩe uocetur aut quod nonnulli addunt rectũ ne factum eſſe uideatur. hæc ſcri. Cic. lib. i. de Oratore. Conſultare uero eſt deliberare: & aliquid petere: niſi enim adſit qui ꝯſilium petat & qui conſiliũ det: nõ eſt deliberatio ſiue conſultatio. Conſultare igitur quũ altera pars petit: altera dat conſiliũ. Quæſtio aũt duas partes habet infinitam quam conſultationem: & definitã quam ꝯtrouerſiam noĩat Ci. in partitionibus. Et in thopicis ait: q̃ quæſtionũ duo ſunt genera. Vnum cognitionis: alterũ actionis. Cognitionis ſunt hæ quarum finis eſt ſcientia: ut ſi quæratur natura ne ius profectum ſit: an ab aliqua quaſi cõditione hominum & pactione. Actionis aũt huiuſmodi exempla ſunt. Sit ne ſapientis ad rempub. accedere; hæc & plura de quæſtione Cice. in thopicis. Suaſionem & diſſuaſionem. Suaſio eſt ad aliquid eligendum aut dicendum agendum ue: exhortatio. Diſſuaſio uero ne quid eligatur aut dicatur agat̃ ue: dehortatio. Ita ſcribit interpres Ariſtotelis philoſophi in rhe. ad Alexandrum. In controuerſia: in quæſtione definita. Accuſationem aut petitionem: accuſatio eſt iniuriarum delictorumq; expoſitio. Defenſio aũt eſt delictorum & iniuriarum: quæ uel in accuſationem uel in ſuſpitionem uenerint diſſolutio. ut legit̃ apud philoſophum in rhet. ad Alexandrum. Petitio uero eſt quum aliquid ab reo ipſo per actorem petitur.

De quinq; partibus officii oratoris. Ti. III.

NVnc quas res oratorem habere oporteat, docebimus: Deinde quomodo has cauſas tractari conueniat, oſtendemus. Oportet igitur in oratore eſſe inuentionem: diſpotionem: elocutionem: memoriam: & pronunciationem. Inuentio eſt rerum uerarum: aut ueriſimilium excogitatio quæ cauſam probabilem reddant. Diſpoſitio eſt ordo, & diſtributio rerum: quæ demonſtret quid quibuſq; locis ſit collocandum. Elocutio eſt idoneorum verborum & ſententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria eſt firma animi rerum & verborum diſpoſitionis perceptio. Pronunciatio eſt vocis: vultus & geſtus moderatio, cum venuſtate. Hæc omnia tribus rebus aſſequi poterimus: arte imitatione, & exercitatione. Ars eſt præceptio: quæ dat certam viam rationemq; dicendi. Imitatio eſt qua impellimur diligenti ratione: vt aliquorum ſimiles in dicendo eſſe valeamus. Exercitatio eſt aſſiduus vſus conſuetudoq; dicendi.

FRan. NVNC quas res &c. Oratoris diffiniuit officium: & Ariſtotelem ſecutus triplicẽ dixit rhetorices materiam eſſe. Demonſtratiuam: deliberatiuam: iudicialem nunc quot ſint partes oſtendit artis. Et præcepto ſuo
MAtu. uſus; quod eſt in ueteri rhetorica: cõiunctim de materia: ac partibus agit: quæ ſine materia eſſe non poſſunt niſi enim controuerſiam: aut demonſtratiuam: aut deliberatiuã: aut iudicialem dicamus: quæ materia ſunt in inuentione: diſpoſitione: elocutione: memoria: pronunciatione: quæ partes ſunt uti non poſſumus. Omnis ut Quintil. ait orandi ratio his quinq; partibus conſtat omnis enim (quod idem collegit) ſermo quo uoluntas aliqua enunciatur: res habet & uerba: res inuentionis ſunt uerba elocutionis. Quod ſi breuis ſermo eſt & una concluſione finitus: nihil ultra deſiderat: ſed oratio longior plura exigit. Non enim refert quid & quomodo dicamus: ſed quo loco opus: ergo eſt diſpoſitione. ſed nec omnia quæ res poſtulat dicere nec ſuo quæque loco poterimus niſi adiuuante memoria. Omnia præterea corrumpit & quaſi perdit indecora uel uoce uel geſtu pronunciatio. Quare memoria & pronunciatione opus eſt: quibus quartus & quintus aſſignatur locus. Quidam ut Albutius tres tantum noluerunt partes eſſe: primas ſcilicet ꝙ memoria atque actio non arte contingunt. hos non eſſe audiendos idem auctor dicit. Cum etiam de his duabus partibus præcepta ipſi tradant: & alii tradiderint: augerique artificio uel emendari manifeſtum ſit. Quidam addiderunt ſextam partem iudicium inuentioni ſubnectentes. ut primo inuenire eſſet: inde iudicare de inuentis.

Quintilianus

¶ Nunc quas res &c. Dicit quinq; eſſe partes oratori neceſſarias: quas quo ordine exerceat, enumerat. Nam qui apte de re quapiam dicere uult, oportet primo loco habeat inuentionem: id eſt ut inueniat & excogitet dicēda. Deinde diſpoſitionē ut ea debito ordine diſtribuat. Nā in principio fere locari ſolent grauia quæ auditorem excitent: & in fine ea repeti quæ maxime ad rem faciant, in medio quæ minoris ſint momēti. Tum elocutionē. i. elegantem idoneorum uerboꝝ & ſententiaꝝ adinuenta accōmodationem. Tum memoriā: qua pmeditata repetit. Demū pronūciationē cum geſtibus debitis. has aūt ptes graphice definitiut cū ordine patebit qui talis eſt. Nunc .i. deinceps docebimus quas res: aut res quas oporteat oratorem hēre. Deinde oñdemus quō ꝯueniat has cauſas .i. quinq; partes officii oratorii tractari. i. exerceri. Igitur continuatiua eſt uox. q. d. ut primum exequamur oportet inuentionē: diſpoſitionem: elocutionem: memoriam: & pronūciationē eſſe in oratore. Deinde deſcribēs eas, dicit. ¶ Inuentio eſt excogitatio reꝝ ueraꝝ aut ueriſimilium: quæ reddant. i. efficiant: eām. ſ. quā agimus: probabilem. i. ueriſimulē aut approbabilem ſeu apparere uerā. uerumtñ ſi orator eſt uir bonus dicēdi peritus: ut a Catone deſcribiī. Non excogitabit ueriſimilia quæ tñ ſciet nō eſſe uera: ad decipiendū, ſed ut reus criminis abſoluaī, licitū uideī interdū uerbis plauſibilibus uti. ¶ Diſpō eſt ordo & diſtributio reꝝ. ſ. excogitarum aut iuentaꝝ: quæ .ſ. diſtributio aut diſpoſitio, demonſtret quid quibuſq;. i. in ſingulis locis ſit collocandū: aut qd & quibus locis ſit
AScē. locandū. Elocutio eſt accōmodatio. i. applicatio uerborum idoneoꝝ: & ſententiaꝝ ſup. idoneaꝝ: ad inuētionē .i. res iuentas & excogitatas: Memoria eſt firma perceptio. i. comprehenſio. i. actiua ai: & paſſiua reꝝ. i. ſententiarum: & uerboꝝ diſpōnis. i. quæ per diſpōnem pus erāt diſtributa. Vbi notabis puer cū ualla Ciceronē ſæpe genitiuos actiue & paſſiue ſignificantes ſimul dare uni regenti: ut hoc loco, perceptio ai eſt actiua: quia aīus percipit. Perceptio reꝝ & uerboꝝ paſſiua: quia res & uerba pcipiunī. Pronunciatio eſt moderatio. i. tēperatio, & modificatio cū uenuſtate. i. quæ ſit decora & uenuſta: uocis .ſ. pronunciantis, ut nūc ſit aſpera nunc lenis: & ſuo accentu enunciata: uultus ut nunc ſit triſtis & ſeuerus nunc lætus & facilis & geſtus. ſ. manuū: capitis & cæteroꝝ mēbroꝝ. ¶ Hæc oia &c. qa difficile uideī tot res poſſe obſeruare: & prius dixerat ſe nō facturum more græcoꝝ q. artem difficiliorem reddebant: dat ueſtra eaꝝ adipiſcendi dicens. Nos poterimus aſſequi. i. adipiſci & obtinere hæc omnia. ſ. ſupradicta: tribus rebus: uidelicet arte: imitatione: & exercitatione: quas deſcribit addens. Ars eſt pceptio. i. inſtitutio & doctrina quæ dat certam uiam; quo pro. i. rationem dicendi: ut quæ in hoc libro traduni, & a Quintiliano in libris de inſtitutione oratoria. Imitatio eſt qua impellimur diligenti ratione. i. conſideratione ut ualeamus eſſe ſimiles aliquorum. ſ. quos nobis imitādos propoſuerimus: ſimiles dico in dicēdo. i. forma dicendi. Exercitatio eſt aſſiduus uſus: & ꝯſuetudo dicendi. Quæ tria etiam bono ordine deſcribuntur: nam primo dicere oportet aliquam artem: deinde deligere quem imitemur: & demum nos exercitare in his quæ didicimus: nō enim decenter poſſemus nos ponere quem imitemur ſine arte: alioquin iam malum q̄ bonū imitemur: nec excitare nos in arte & imitatione: niſi illis præhabitis.

Quintilianus iudiciū primis tribus ptibus dicit eſſe permixtū: nā nec inuenire nec diſponere nec eloq: quiſq̄ poterit niſi diligēs iudiciū adhibuerit quod ēt in ipſam trāīt actionē. Multi præterea alicuius nouitatis cupidi de his ptibus aduerſa ſenſerunt: quoꝝ oīum opiniones artifex dicendi pbatiſſimus Quint. refellit. Nunc quas res &c. materiam ut diximus recipit a litigatore orator: aut a quouis alio quæcunq; ſit: ſiue iudicialis: ſiue deliberatiua: ſiue demonſtratiua: partes quæ ſequūtur hēre i ſeipſo debet. Oportet i. neceſſe: eſt. Integrales. n. ſunt: ut oēs hēre oratori conueniat. nā ſi aliqua ei defuerit efficere opus: hoc eſt orationem non poterit: nec proderit inuenire: niſi inuenta diſponas diſpoſita exornes memoriæ cōmendes: & conuenientes pnuncies. Has cauſas: iudicialē. Demōſtratiuam. Deliberatiuā. Tractari ꝯueniat: tam ab auctore: q̄ a reo. Inuentio. More ſuo ſingulas diffinit. Et inuentionē primo: quæ pnceps ē oīum partiū excogitatio diligēs: & itenta cogitatio. Reꝝ ueraꝝ aut ueriſimiliū: inuentio oīs ad negotii fidē: aut ad ueraꝝ reꝝ: aut ueriſimiliū eſt excogitatio: orator quidē in ueriſimilibus maxime uerſaī. Duo. n. gña ſunt argumentoꝝ: Neceſſariū & probabile: neceſſarium in ueris rebus eſt: probabile in ueriſimilibus. nā non ſemper uera: ſed plerūq; ueriſimilia dicere oratorē. Quint. oñdit qui ēt nō incongruū eſſe dicit eū aliqñ a ueritate diſcedere: dummodo id bono publico fiat. Et ut uno exemplo rudes artis: quo pacto i ueriſimilibus uerſetur orator intelligāt. oīs oratio ueriſimilibus argumentis: cōſtabit: ſi in eum a quo dicat hæreditatis cā hoiem occiſum & ſic itendat orator Occidiſti hoiem: qm eius hæreditatē ſperabas. & magnā hæreditatē & pauper eras: & tū maxime a creditoribus appellaberis: & offenderas eū: cuius hæres eras & mutatuꝝ tabulas ſcribas. Probabilē, credibilem, ut audientes facile credant. Diſpō. In hac diffinitione duplicem diſponēdi rōnem cōplectiī: & eam quæ ab arte pficiſciī: & eā quæ ad caſum tēporis oratoris iudicio accōmodaī. Artis ordo ille eſt: ut primo exordiū. deinde cæteræ orationis partes: ut ordinatæ ſunt: collocentur. Ille uero ad caſum tēporis ſe accōmodat: quē cauſæ difficultas: aut aliqua alia ſæpe peruertit neceſſitas: ut prius cōfutemus: q̄ narremus. Quod in oratione pro Milone facit Cice. Ante. n. q̄ narrare icipiat: & rem geſtam aperat: quatuor quæ aduerſarii obiiciebant: purgat. Quod niſi feciſſet, iratos auditores & aduerſos habuiſſet. Qui quæ obiiciebant: uera eſſe crediiſſent: niſi purgata fuiſſent. Idem apud Virgilium ilioneus facit: qui ſtatim poſt exordium confutare incipit in ea oratione, quam ad Didonem habet, libro æneidos primo. Nam cum prædandi gratia, ueniſſe Troiani crederentur. Suſpitionē auertere neceſſe fuit: quod egit, neceſſitatem excuſans. Non enim pdandi cauſa ueniſſe: aut uenire potuiſſe dicit: ſed neceſſitate & tēpeſtatis ui cōpulſos. Ordo ergo naturalis ē: qñ ſingula ſuis locis ponunī q nō ſolum in collocatione ptiū orationis ſeruandus eſt: ſed in argumentis ēt: ut primo & ultimo loco ualidiora collocenī: in medio iſta

Duo argumentoꝝ gña in qbus maxime uerſaī orator Inuētio

Diſpoſitio

miora. Nam parum per ſe ualẽt: cum alijs coniuncta: uim magnã obtinent. Rerum. materiæ ipſius. Elocu. Tertia pars ut inter oẽs oratores conuenit, difficillima, quod Quint. ait. M. Ant. apud Ci. diſertos a ſe multos uiſos eſſe dicit: Eloquentem aũt neminem Cic. inuen. ac diſpoſitionem prudentis hominis putat: Eloquẽtiam oratoris: ideoq́ꝫ ꝓcipue circa eam laborauit. Eſt aũt eloqui oĩa quæ mente conceperis promere: atq́ꝫ ad audientes pferre. Sine quo inuentio & diſpõ ſuperuacua ſunt: & ſimilia gladio ꝯdito: atq́ꝫ intra uaginam ſuam hærẽti. In duabus aũt rebus: elocutionẽ ponit Cic. in idoneis uerbis & ſentẽtijs. ſ. ne in uerbis ſingulis barbariſmus ſit: ne in pluribus ſolœciſmus: peccare. n. circa dictionem unã barbariſ. eſt: circa plures uero ſolœciſ. Idone. uer. quæ apta ſint: & materiæ congruant. Et hoc quantũ ad ſingula attinet uerba. Nam cum eloquentia uerbis ſingulis ſpectetur: aut coniunctis. In ſingulis intuẽdum eſt ut ſint latina: perſpicua: ornata: & ad id quod efficere uolumus accõmodata. In ꝯiunctis ut emẽdet collocata: & figurata. Hæc aũt appellat ſentẽtias. De figuris autem uerboꝶ & ſententiaꝶ quæ græci σχήματα uocant λέξεως καὶ διανοίας li. iiii. ꝓcepta tradet Cic. Ad inuẽ. accõmo. ut ſiue ſingula uerba: ſiue connexa: hoc eſt ſniæ inuentionibus diſpoſitis accõmodentur. Memoria: pars eſt quarta quam aliqui naturæ tm̃ munus exiſtimantes: partem eſſe artis non uoluerunt. Sed certe eſt. Nam arte augetur: qua etiam cæteræ partes ueluti ſpiritu quodam ꝯtinentur: ut Quin. ait. Hæc oĩa ꝯſeruat: quæ diſcimus: & ꝯſeruata ſuggerit ac ſubminiſtrat. Ureq́ꝫ eloquentiæ theſaurus dicitur. Inuentiones retinet argumenta: uel uerba firmiter percepta: cuſtodit: magiſq́ꝫ dicẽtis q̃ legentis eſt. Animi per. Animi uis: quæ pcipit. Rerum cum ſũmam rei & uti ſubſtantiam apphendit: quod ad inuenta ptinet. Verboꝶ. ad elocutionem hoc refertur: ut quæ elocutus fuerit memoriæ cõmendes eaq́ꝫ & ſingula etiã uerba ꝯſerues. Diſpõnis: ut memineris quid quoq́ꝫ loco collocaueris quæ in principio: quæ in medio: & quæ in ultimo loco poſueris. Pronũ. hanc: ut Quin. ſcri. Actionẽ pleriq́ꝫ dixerũt. Sed pnunciatio a uoce dicit: actio a geſtu. Cic. actionẽ interdũ quaſi ſermonẽ: interdũ eloquentiã q̃dam corpis uocat: mirã uim hẽt ac ptãtem in orationibus nec. n. tam refert qualia ſint quæ intra noſmetipſos compoſuimus: q̃ q̃io efferantur. Nam ita quiſq́ꝫ: ut audit: mouetur. Quanti aũt pronunciatio facienda ſit. Demoſthe. declarauit: qui iterrogatus: quid in toto opere dicendi primum eſſet. pronunciationi palmam dedit. Iterumq́ꝫ: ac tertio interrogatus: pronunciatio rñdit. Idem adhuc ulterius rñſurus: ſi quæri deſitum nõ fuiſſet. Ex quo non ꝓcipuam: ſed ſolam iudicaſſe uidet. Conſiſtere Ci. dicit pronũciationẽ in uultu: in uoce: in geſtu. Sed ut p qualitate negotii: modo remiſſa: modo intenſa uox ſit: ut rem triſtẽ triſti: lætam læti recitemus: & cum crimina exaggeramus: iracundo ac turbato uultu agamus. Nam ut Ora. ait. Triſtia mœ. uul. uer. de ira. pl. mi. Lud. la. ſe. ſe. di. ut alio geſtu qui ad motum ſpectat membrorum: capitis: manuum: pedum: leuem & ſedatam orationem efferamus: alio minacem & perturbatam e oncitatori. ſ. Cum uenu. Vt materiæ ꝯgruant geſtus & uerbis. Nam ſic pronunci. alibi diffiniuit: pronunciatio eſt ex rerum & uerborum dignitate: uocis & corporis moderatio: uel cum uenuſtate intelligas: ut ab hiſtrionibus differamus: qui & ipſi actione utuntur: ſed citra uenuſtatem interdum. hoc eſt conuenientiam & modeſtiam: cuius in primis ratio oratori hñda eſt. ne ſi nimius in actione fuerit: nõ orator habeatur: ſed mimus: quod in hortenſio uitium tẽpeſtate illa notatum fuit. A uenere quæ cultus dea eſt: uenuſtas deducta ẽ: auctor Ci. Hæc omnia quæ futurum oratorem habere conueniat expoſuit: quibus modis ea aſſequi poſſit: oſtendit. Tres autem dicit eſſe. ſ. artis imitationis: exercitationis. Quidam naturam addiderunt quæ quidem neceſſaria eſt. Tã inueniendi & loquendi tum memoriæ mandandi ac pronunciandi facilitate. Sed de natura nihil omnino loquitur. Ci. non. n. illis ſeri. & præcipit qui apti naturaliter nihil ſint. Sed illis quos adiuuat natura: qui ſi quid habent uitij: præceptis artis corrigere poſſunt. Quint. quoq́ꝫ illud imprimis oratorem inſtituere uolens: teſtandum duxit: nihil præcepta atq́ꝫ artes ualere: niſi adiuuante natura: & non magis ei cui defuerit ingenium: ſcripta eſſe quæ ſcribit: q̃ quæ de agrorum cultu ſterilibus terris præcipiuntur: quæſitum præterea eſt plus conferat eloquentiæ ars: an natura: quæ eſt inſita & ingenita nobis ad dicẽdum commoditas: manifeſtumq́ꝫ eſt: conſumatum oratorem: niſi ex utraq́ꝫ fieri nõ poſſe: quod & Ora. de ear. loquens in arte poe. tradit his uerſi. Ingenio ſie. lau. car. an arte quæ. eſt. n. nego. ige. ſi. di. ue. nec ru. q. po. ui. ing. al. ſic al. po. opem: res & coniu. amicẽ. Ars eſt præceptio. bona diffinitio eſt. genere. n. & differentia conſtat. Sed non minus alii artibus q̃ rhetoricæ congrueret: niſi per hæc uerba: rationem dicendi. ſ. ab alijs ſepararetur. Nam & medicina & Aſtronomia: & geometria artes ſunt: quæ dant certam uiam & rationem. Sed non dicendi. Non autem ſunt idem uita & ratio. Nam ars omnis & uiam dat agẽdi aliquid: & rationem: cur ſic hoc uel illud fieri uelit: aſſignat: ut ars rhetorica uiam dat componendæ orationis: cuius ſex dicit principales partes eſſe. Exordiũ & cæteras. Deinde rationibus cur primo exordiri conueniat: oſtendit. Qm̃ animi auditorum diſponendi ſunt per exordium ad rẽ ipſam de qua dicturi ſumus audiendam ſua autem ratio ſingulis ſimiliter partibus artis ueluti iudicium adhibetur: q̃q̃ aliqui ſic interpretẽtur: ut alteꝶ alterius uelint eſſe expoſitione. Imitatio. Tria in oĩ imitatione ſpectãda ſunt. quos imitemur: probatos. n. & utiles eligere debemus: quæ qm̃ bona & honeſta ac ꝓbabiliter dicta imitari ꝯuenit: q̃tum ne ſi per oĩa alicuius hæreamus ueſtigiis: iam non imitatores: ſed fures appellemur: riſumq́ꝫ merito legentibus uel audientibus moueamus. Et ſemper: ſed eoꝶ candidiſſimum quẽq́ꝫ & maxime expoſitum: ut Liuiũ magiſq̃ Saluſtium: q maior hiſtoriæ auctor eſt. Exercitatio: hæc oĩa pficit dicẽdi & reꝶ oĩum magiſtra: deniq́ꝫ ars certum efficit oratorem. Imitatio aptum. Exercitatio promptum.

Elocutio.

Memoria

Pronunciatio

Actio

Artis diffinitio

Imitatio

Exercitatio

ANT. ¶ NVNC quas res. Idẽ Cic. lib. ii. de Oratore ita ſcribit. deniq́ꝫ q̃q́ꝫ faciunt quaſi mẽbra eloquentiæ: īuenire q̃d dicas: īuenta diſponere. deinde ornare uerbis. Poſt memoriæ mandare. tũ ad extremum agere & pnũciare. Et li. i. eiuſdẽ opis ita ꝑus dixerat: cũq́ꝫ eſſet oĩs oratoris uis ac facultas in q̃nq́ꝫ ptes diſtributa: ut deberet repire primũ q̃d diceret: deinde īuenta nõ ſolũ ordine. ſed ẽt momento quodã ac iudicio diſpẽſare & cõponere: tũ ea deniq́ꝫ ueſtire atq́ꝫ ornare oĩone poſt memoria ſepire: ad extremum

agere

agere cum dignitate & uenuſtate. De diſpoſitione & reliquis late inferius ſuo loco tractabitur. Idoneorū
Verba uerborum. Verboꝝ ea ſunt maxime probabilia quæ ſenſum animi noſtri maxime ꝓmunt: atq; in ais iudicium quod nos uolumus efficiunt. ut Fabius lib. viii.
Snia inquit. Sententiaꝝ idoneaꝝ ſupple. Sententia autem eſt aduerſus res ois opinionis propriæ declaratio: ut interpres philoſophi in Rhe. ad Alexā. ait Fabius itē lib. viii. ſcrib. Sentētiā ueteres qđ aio ſenſiſſent uocaſſe: uū & iuraturi ex animi noſtri ſententia: & gratulantes ex ſententia dicimus. Priſcianus aūt ex Hermogene ait: Snia eſt oratio generalem pronunciationem habens: hortans aliquā rem: uel deterrens .i. dehortans uel demonſtrans quale ſit aliquid: tu uero latius de hac re uideto inferius: vbi de dignitate tractatur Fabius libr. x. ſcrib. Sententiam eſſe decretum quoddam atq; perceptum quod de re .i. & iudicio rei quæri pōt. Et lib. iiii. ad Herēnium legitur ita. Sententia eſt oratio ſumpta de vita: quæ aut quid ſit: aut qđ eſſe oporteat in vita: breuiter oſtendit: hoc pacto difficile eſt primum virtutes revereri: qui ſemper fortuna ſecunda ſit vſus. Item liber eſt is exiſtimandus: qui nulli turpitudini ſeruit. Accōmodatio: adiūctio.
Memoria Memoria de hac Cic. lib. i. de Oratore ſic ait. Quid dicā de theſauro reꝝ oium memoria: quæ niſi cuſtos inuentis: cogitatiſq; verbis de rebus adhibeaſ: intelligimus oia etiam ſi præclariſſima fuerint in oratore peritura. Diſpoſitionis .i. ordinis: ordo .n. maxime lumen Memoriæ affert: quod latius explicabimus inferius ſuo loco. Pronūciatio: actio quæ in dicēdo vna dominaſ: de qua plenius ſuo loco habeſ. Vocis: vultus: geſtus: affectus omnis langueſcat neceſſe eſt: niſi voce vultu: totus prope habitus corporis inardeſcat: vt Fabius inquit lib. xi. dominaſ autem in pronunci. maxime vultus: decor quoq; a geſtu atq; a motu venit. Modera. temperātia. Cū venu. cū decoro dignitate gratia: & venere: ab venere .n. venuſtas diciſ. Nā Cic. lib. i. off. tradit pulchritudinis duo gňa quoꝝ in altero venuſtas ſit: in altero dignitas. Venuſtatē mu-
Venuſtas liebrem ducere debemūs inquit dignitatē virilē. Præceptio diſciplina. Cū diligenti ratione exactiſſimo .n. iudicio circa imitationem examinādā ſunt omnia primum quos imitemur: nam ſunt plurimi qui ſimilitudinem peſſimi cuiuſq; & corruptiſſimi ꝯcupierint. Tum in ipſis quos elegerimus quid ſit quod nobis efficiendū cōparemus. Nam in magnis auctoribus incidunt aliqua vitioſa: & a doctis inter ipſos ēt mutuo reprehenſa. Ergo primū eſt: qđ imitaturus eſt quiſq; intelligat: & quare bonū ſit: ſciat. Tum in ſuſcipiēdo

De. vi. partibus inuentionis. Ti. IIII.

QVoniam igitur demōſtratum eſt: quas cauſas oratorem recipere oporteat: quaſq; res habere cōueniat, nunc quē admodum ad orationem poſſint oratoris officia accommodari dicendum videtur. Inuentio in ſex partes orationis conſumitur: in exordium, narrationem, diuiſionem, confirmationem, confutationem, & concluſionem. Exordium eſt principium orationis, per quod animus auditoris: aut iudicis conſtituitur, vel apparatur ad audiendum. Narratio eſt rerum geſtarum, aut perinde vt geſtarum, expoſitio. Diuiſio, eſt per quā aperimus quid conueniat, & quid in controuerſia ſit, & per quam exponimus: quibus de rebus ſumus dicturi. Confirmatio, eſt noſtrorum argumentorum expoſitio cum aſſeueratione. Confutatio, eſt contrariorum locorum diſſolutio. Concluſio, eſt artificioſus terminus orationis. ¶ Nūc quoniam vna cum oratoris officiis, quo res cognitu facilior eſſet, producti ſumus vt de orationis partibus loqueremur, & eas ad inuentionis rōnē accōmodaremus de exordio primo dicendum videtur. Cauſa poſita, quo cōmodius exordiri poſſimus, genus cauſæ conſiderandum eſt.

onere conſulat vires ſuas: nam quædā ſunt inimitabilia: quibus aut firmitas naturæ non ſufficit: aut diuerſitas repugnat: id Fabius ſcribit lib. x.
QVONIAM demōſtratū eſt. Docuit quod oratoris offm: & ſimul q̄ materia: qs finis eſſet rhetorices: q̄ materiæ ſpēs: quæ ēt gňa cāꝝ vocanſ: quæ habere oratorē ꝯueniat: oñdit: & ea qbus adipiſci modis poſſumus: apuit: colore nūc vtitur qui tranſitio diciſ. Nā quæ dixit breuiter repetit: & quæ dicturus ſit ꝓpōit: vt Virgilius. Hactenus aruoꝝ cultus & ſydera cœli. Nūc te bacche canā. Quas cās trea aūt fuerunt demonſtratiua deliberatiua & iudicialis. Quas res. Inuentionē & partes reliquas. Nunc quēadmodum. Quo pacto fieri inſtrumentum poſſit: nunc ſe dicturum pollicetur. Oratoris officia. Inuentio & cæteræ partes: quas Oratoris officia: ideo appellat: qm̄ ad ipſum pertinet oratorem. Non .n. extrinſecus eas accepit: ſed a ſeipſo habet: & ſi oratoris offm̄ eſt poſſe dicere de his rebus: quæ ad vſum ciuilē moribus ac legibus conſtitutæ ſunt: quod facere non poteſt niſi dicenda inueniat: diſponat: eloquatur: memoriæ mandet: & demum pronunciet: manifeſtum eſt quinq; illas partes: quæ eſſe in eo debent: eius officia: hoc eſt actiones eſſe: nam cū inuenit officio utiſ inueniendi: cum diſponit diſponendi: cum eloquitur eloquendi. ergo oratoris offm̄ diffiniens: vniuerſale quo oia quæ ad eum pertinent cōprehendit: intell. xit offm̄: nunc partes officii intelligit quæ particularia ſunt officia. Inuentio: De primo præcipit Oratoris officio: quod inuentio eſt quō ad orationem accōmodatur: ſex autē orationis partes ſunt quas oratorem inuenire oportet: cuius operis quod eſt docere: mouere: delectare: fundamētum inuentio eſt. Mouetq; ad dicenda per exordium ad dicta per cōfirmationem: per quam & confutationes explicite docet per narrationem vero implicite. Delectatio oibus partibus orationis cuius te minus concluſio eſt: ſi recte orator dixerit aſperſa eſt: de diſpoſitione & reliqs partibus ſuis locis præcepta dabit inferius. Primo regulas inuētionis tradit: quibus in iudiciali quod oium difficillimum eſt: dein de quibus in demonſtratiuo & deliberatiuo gňe vtimur: ſed iudiciale laboratorum uſu nunc omnino videtur receſſiſſe: ab imperitis .n. eloquentiæ iudiciales aguntſ cauſæ: quæ tñ de eo ꝑcipiuntur ſtudioſis eloquentiæ cognoſcere operæ precium eſt: propter Ciceronis orationes: quaꝝ plurimæ quæ hñr in iudiciali ſunt gňe poſitæ: iuri quoq; ciuili operā daturi: non nihil hac ſe iuuari parte intelligent: cum agere cuiuſpiam in iudicio cām continget. Conſumiſ. Non diui

FRan. MAtu.

Inuentionis partes

Partes I uentiõis ſex — ditur:ſed potius vniuerſa conſtituitur:& quaſi perfi-
citur:quoniam in his ſex partibus omnis verſatur. vt
exordium inueniat narrationem i & reliquas partes.
ergo conſumitur:diffunditur:& tota completur. Ex-
ordium. Pars prima eſt partium orationis quæ iure
optimo eſſe ſex videntur. Exordior enim ad audien
dum perſona apparatur. Narratione docetur rem ge
ſtam. Diuiſione quid ad noſtram cauſam trahamus
cognoſcit vel quot de rebus dicturi ſumus:differt.n.
inter narrationem & diuiſionem:ꝙ narratio rem ape
rit vt quæ geſta eſt. Diuiſio cõtrouerſiam conſtituit:
quam iure confirmatio ſequitur : qua id probamus:
quod per diuiſionem intenderamus:fruſtra enim di-
uiſum eſſet. Et quoniam propria argumenta confir-
mare ſatis non eſt:niſi aduerſarii deſtruas: neceſſaria
confutatio eſt:vt vero iudicaturus eſt : cum multa te
dicente audierit:meminiſſe poſſit: Cõcluſione opus
eſt:quæ veluti capita totius colligat & repetat oratio
nis:multi tantum quatuor fecerunt partes. Exordiũ
narrationem:quæſtionem & epilogum : qnq; voluit
eſſe. Quintilianus proemium narrationem,probatio
nem,refutationem,perorationẽ. Diuiſionem proba-
tioni ſubiecit:quidam propoſitionem & exceſſum ad
diderunt:ſed propoſitio probationi ſuccedit exceſ-
ſus vel egreſſio pars eſſe non poteſt : ſiue extra cãm:
ſiue in cauſa eſt ornamentum & adiumentum partiũ
earum:ex quibus egreditur. Nam ſic quicquid in cau-
Probatio & cõfutatio differũt — ſa eſt:pars eſſet,vt Quint.ait. Argumentum ſimilitu-
do. Locus communis extra partes vocarentur. Ariſt.
refutationem probationi ſubiecit:quod Quint.non
probat cõfirmatio enim ꝯſtituit confutatio deſtruit:
ſi diuerſi ſunt actus : diuerſa ſunt & quæ agunt.nec
ſatis eſt tua probare niſi aliena quæ contra te ſunt in
fringas ſicut nec imperatori ſatis eſt obſidere & op-
pugnare ciuitatem:niſi oppugnando capit: nec ſatis
videtur eſſe ferre arma, quibus te protegas : opus eſt
Exordium. — & illa ferre quibus aduerſarium lædere volentem:læ
das. Exordiũ eſt principiũ orationis. Exordium diſ-
finit:cum aliis diuidens rebus:cum ait:per quod aius
auditoris vel iudicis conſtituitur cum apparatu ad au
diendum:principium enim genus eſt:exordium ſpe-
cies : quoniam omne exordium principium:ſed non
conuertis:nam aliarum quoq; rerum principium eſt
non orationis tantum:ab exordior deriuari exordiũ
certum eſt:ordiri autem & exordiri incipere eſt: a te-
xtoribus tractum verbum:filius. Ordior arma, qui-
bus cælo ſe gloria tollit Aeneadum. Animus audito
ris. Nam cum laudamus : vituperamus & ſententiam
dicimus:ad ſenatum vel populum orationẽ habemus
cum accuſamus vel defendimus ad iudicem ideoq;
vel iudicis ſubdit. Conſtituitur,vel appatur ad audiẽ
dum. Nulla alia cauſa exordio vtimur , niſi vt eos ad
audiendum diſponamus , apud quos dicturi ſumus.
diſponimus & in cõcluſione : ſed ad iudicandum nõ
ad audiendum:& quos in exordio deguſtamus affe-
ctus:eoſdem in concluſione totos effundimus:qdam
vtrunq; volunt tangi exordium:apertum & quod in
ſinuatio dicitur:vt per apertum conſtituamus, per in
ſinuationem apparemus aperto exordio aperte beni-
uolos dociles & attẽtos reddimus auditores. Inſinua
tiones clam & per diſſimulationem quãdam ad cau-
Narratio — ſam deſcendimus. Narratio eſt rerum geſtarum. Natu
rale eſt:vt præparato per exordium:iudice aut audi-
tore,res de qua pronũciaturus eſt,iudicetur:iure agi
tur narratio exordiũ ſequitur:huius multi plura fece-
runt genera:vt non ſola ſit negotii de quo apud iudi

cem agitur expoſitio:ſed perſonæ:vt. M. Acylius hu
millimo loco picenus,magis loquax ꝗ facundus,cau
ſarum quibus hyſtorici vtuntur:cum exponunt:vnde
bellum peſtilentia, fames, ſeditio, & Lucanus ciuili
belli iter Cæſarem & Pompeium geſti , libro primo
pharſaliæ cauſam cõmemorat. Temporis, vt Vere
nouo gelidus canis cũ montibus humor. Liquitur:&
zephyro putris ſe gleba reſoluit. Loci, vt Eſt locus
hemoniæ prærupta:quod vndiq; claudit,ſilua vocãt
tempe:Cicero rerum geſtarum dicit eẽ expoſitionẽ:
hoc eſt præteriti temporis. Nam in iudiciali genere,
quod de præterito tempore eſt:proprie narramus.
Eſt tamen vt ait Quintilianus etiam præſentiũ rerũ
narratio:& futurarum:quæ dari ſolis vaticinantibus
poteſt:ſed cum in demõſtratiuo vel deliberatiuo ge-
nere narratur. Quorum alterum præſentis temporis — Peride
eſt:alterũ futuri:nõ ꝓpria ſed quaſi incidens:narratio
eſt:vt ſi alicuius anteactam vitam laudes: aut ꝑterita
mala quæ per negligentiam acciderunt cõmemores:
quod demoſthenes facit requentiſſime:& certe iudi-
cialis generis propria narratio eſt. Aut perinde vt ge
ſtarum. Hæc diffinitio narrationis omnia quæ ad eã
aperiendã pertinet:colligit.atq; includit. Et qm̃ non
tm̃ ea narrantur quæ geſta ſunt:ſed ea etiã quæ græ
ci potuerunt. Ideo addidit:aut perinde vt geſtarum
exempli gratia. Liuius libro ab vrbe ꝯdita nono men
tionem Alexandri faciens , qui illis fuit temporibus
quorum res geſtat ſcribit : æſtimatis populi romani
viribus:quæ tunc erant non tam facilem habituꝝ de
romanis victoriam Alexandrum colligit fuiſſe : ſi in
Italiam traiecíſſet:ꝗ de his habuit gentibus : quas in
Oriente ſubegerat:nonne rem narrat:quæ geſta nõ
eſt:ſed geri potuit:& vt melius percipiatis : ſi rerum
verarum aut veriſimiliũ inuentio eſt & narratio,quæ
inuentione perficitur non tantum veras:ſed etiam ve
riſimiles res continebit:inde autem ac ſi vel atq; ſi &
ꝗ vt poſt ſe flagitat:cum ſignificatio eius ſit ita. Sue-
tonius in vita Domitiani:pulla cauſarũ perinde mo-
tus:ꝗ reſpõſo Aſchiterionis mathematici : accipitur
& pro equæ:ſed tum nulla ſuperius dicta ſequit̃ par-
ticula. Plinius iunior furii rufi clariſſimi viri & perin
de fœliciſſimi:ſumitur pro multum ſiue valde. Sue-
tonius in vita galbæ aduentus eius non perinde gra-
tus fuit. Diuiſio eſt. Nunc diuiſionem diffinit:quæ vt — Diuiſio. Partitio
ipſe in veteri tradit rhetorica,recte habita in cauſa il-
luſtrem:& perſpicuam totam efficit orationem : ſed
partitionem illic non diuiſionem appellat:differt au
tem inter partitionem, & diuiſionem. Quintilianus
& Victorinus auctores ſunt. Nam partitio eſt totius
cauſæ per partes cõſtitutio:diuiſio rerum eſt ſub par
titione iacẽtium. Illa generalis eſt:hæc ſpecialis: Ge
nus inſpecies diuiditur:exempli gratia animal eſt ge-
nus quod diuiditur in rationale & irrationale:morta
le & immortale.ex his diuerſæ ſunt ſpecies. Morta-
lis ſpecies eſt homo:leo:equus: immortalis Angelus
cacodæmon:rationalis homo:irrationalis,bruta oĩa
partitio igitur vt genus in partes ſcinditur:vtque ali-
quod totum ſicut domus:quæ in tectum:parietes: &
fundamenta diuiditur:tectum vero in tegulas:tigna:
parietes: in lapides & calcem:taliſq; eſt diuiſio: & vt
apertius intelligas,cum de genere alicuius, & virtute
dicturum me polliceor:partitio eſt,cum genus dein-
de in maternum & paternum diuido : virtutem vero
in prudentiam,iuſtitiam,fortitudinem,temperãtiãq;
ſcindo:vt ſingula: in eo oſtendam eſſe quem laudo:
diuiſio eſt:cuius partes:duæ ſunt quarum vtraq; ad
aperiendam

aperiendam cauſam:& conſtituendam pertinet con/
trouerſiam:vna pars eſt:quæ quid cū aduerſariis no/
bis conueniat:& quid in controuerſia relinquat ape
rit:ex quo certum aliquid deſtinatur auditori : ī quo
habere occupatum animum debeat, altera eſt: inqua
rerum earum de quibus erimus dicturi breuiter expo
ſitio ponitur diſtributa:ex qua efficitur : vt certas res
animo teneat auditor : quibus dictis peroratum fore
ītelligat. Exemplum primæ partis eſt: accuſator O/
reſtes ꝙ Clitemnæſtram matrem occiderit: qui par/
titur:ſic dicit:interfectam eſſe matrem a filio, conue
nit mihi cum aduerſario:ſed cum Oreſtes iure a ſe fā
ctum defendat:quoniam illa patrē ſuum occiderat;
& non licuiſſe filio matrem indemnatam necare:ad/
uerſarius dicat : hoc non conuenit : relinquitur ꝙ in
controuerſia:iure ne an iniuria factum ſit. Secundæ
partis exemplum eſt:cum ſingula quæ dicturi ſumus
breuiter oſtendimus:quod in oratione pro Pompeio
Cicero facit dicens primum mihi videtur de genere
belli deinde magnitudine:tum de imperatore delige
do:eſſe dicendum : & in oratione pro.P.Seſtio : ſed
quoniam ſingulis criminibus cæteri reſponderunt:
dicam ego de omni ſtatu. P. Seſtii de genere, vitios,
de natura:de moribus:de icredibili amore in bonos:
de ſtudio conſeruandæ ſalutis,communiſq; otii. Par/
titur ſic.& apud Terentium.ſenex in andria quæ co
gnoſcere libertum velit. eo pacto & gnati vitam &
conſilium meum cognoſces.& quid facere in hac re
te velim. Deinde quemadmodum in partitione expo
ſuit ita narrauit. Enumeratione interdū vtimur:quæ
per nomina numeralia fit:cum duo vel tria nos dictu
ros eſſe dicimus:quid conueniat:quid ſit in quo con/
uenimus:quibus de rebus.hoc autem facimus & res
ipſas exponentes & enumeratione vtentes. diffinitio
narrationis ab eo quid ſit diuiſio non ab eo quod fa/
Cōfir/matio ciat colligitur. Confirmatio. Hic ab eo quid ſit con/
firmatio diffinitur : alibi ab eo quod faciat diffinitio
eius colligitur his verbis: confirmatio eſt , per quam
argumentando noſtræ cauſæ fidem etiam auctori/
tatem & firmamentum adiūgit oratio. Quintilianus
probationem appellat , & maxime neceſſariam dicit
eſſe. Nam ex quinq; aliis iudicialis materiæ partibus
quæcunq; alia poteſt aliquando cauſæ neceſſaria nō
eſſe. Lis vero nulla eſt cui probatione opus non ſit : q
diuiſionem ſtatim in oratione conſequitur. quod in
ea dictum eſt.confirmans & probans. Cicero in ora
tione pro Milone cum ſic diuiſiſſet . numquid igitur
aliud in iudicium venit,niſi vter vtri inſidias fecerit?
profecto nihil : niſi ſi hic illi vt ne ſit impune : ſi ille
huic.tum nos ſcelere ſoluemur. ſtatim ſubiunxit: quo/
nam igitur pacto probari poteſt inſidias Miloni fe/
ciſſe Clodium:& probare icipit factas a Clodio in/
ſidias.ſatis eſt quidem inquiens in illa tam audaci tā
nefaria bellua dicere magnam ei cauſam : magnam
Argūm ſpem:in Milonis morte propoſitam:magnas vtilita/
tes fuiſſe. Noſtrorum argumentorum. Probationum
noſtrarum. argumentum ratio eſt rei dubiæ faciens fi
dem:& vt apertius diffinit. Quintilianus ratio proba
tionem pſtans:qua colligitur aliud per aliud, & quæ
quod dubium eſt:per id quod dubium non eſt con/
firmat:ſed nomine argumenti omnia quæ græci ἐν/
θυμήματα ἐπιχειρήματα καὶ ἀποδείξεις vocant com/
prehendimus: & habet & alias ſignificationes , nam
& comœdiarum argumenta ſunt :de quibus dicemus
inferius:& argumenta dicuntur vt orationum Cice/
ronis:quod Asconii pediani auctoritate probatur: q
Ciceronis interpretans orationes:ita in principiis di
cit. Hoc eſt huius orationis argumentum . Ponitur
etiam pro omni materia ad ſcribēdum deſtinata. Ci/
cero in epiſtola ad Curionem. Quoniam mihi nul/
lum ſcribendi argumentum relictum eſt. Ad opifices
quoq; hæc : ſignificatio tranſiuit . Nam Virgilius ait.
Argumentum ingens:& vulgo argumentoſum opus
dici ſolet auctor Quintilianus. Cum aſſeueratione
cum inſtantia quadam:& vocis: vultuſq; actione: vt
nobis dicentibus auditorum animi concitentur : vel
vt & argumentemur.& argumentando fidem oratio
ni noſtræ faciamus:quod erit ſi firmæ validæ & ne/
ceſſariæ pene noſtræ erunt argumentationes. Aſſe/
uerare vero eſt firmiter aliquid comprobare. Confu
tatio: Hanc refutationem Quintilianus appellat. Ci
cero alibi reprehenſionem. Quam etiam ab eo quod
agit ſic deſcribit. Reprehenſio eſt per quam argumē
tando aduerſariorum confirmatio diluitur, aut infir
matur, aut alleuiatur:ex hiſdem vero locis argumen/
torum ſumitur:ex quibus confirmatio : hoc eſt ex at/
tributis perſonæ:& attributis negotio:& materia ar/
gumentorum communis eſt tam confirmationi q̄ re/
futationi:neceſſaria (vt diximus) in oratione eſt:cum
non ſatis ſit quæ cauſæ noſtræ proſint confirmare:
niſi & quæ aduerſariorum cauſæ vtilia ſunt : diſſol/
uamus atq; refellamus. Confutare autem eſt contra/
ria diſſoluere. Locorum: Argumentorum: differt ta/ Locus
men locus ab argumento . Nam locus eſt argumenti
ſedes:a quo argumentum ſumitur τόπος græce vo/
catur. Vnde Ariſtotelis: Ciceronis: Boetii: libri: in
quibus de locis agitur topici appellantur : & vt diffe/
rentiam percipias : perſonæ attributa hæc ſunt . No/
men:natura victus:fortuna:habitus:affectio: ſtudia:
conſilia:facta:caſus:orationes:ſi quempiam furti ac
cuſauero:& ideo perpetratum ab eo ſcelus credi vo
luero:ꝙ alias furari cōſueuerit : a factis quod eſt vnū
ex perſonæ attributis:argumentum erit:ipſa vero fa Perſōæ
cta ſedes argumenti huius dicētur : a quibus a me ad attributa
propoſitam trahitur criminationem. Cōcluſio. Hæc
vt Cicero alibi deſcribit exitus eſt totius orationis: Cōcluſio
quam aliqui cumulum vocant. Quintilianus per ora
tionem appellat:& recte quidem:nam inter perora/
tionem & concluſionem multum intereſt : ꝙ omnis
peroratio eſt concluſio.ſed non contra.peroratio eſt
totius cauſæ finis:concluſio etiam partis vt argumen
ti:& argumentationis illius quæ quinque partita eſſe
poteſt:de qua inferius præcipietur. Ex genere & dif/
ferentia hæc diffinitio colligitur:terminus genus eſt
differentia artificioſus & orationis. Artificioſum au/
tem propterea vocauit:quoniam ſine magna arte fi/
nis orationi imponi non poteſt:omnia breuiſſime re
petenda ſunt:ita tamen:vt non iterata oratio ſed re/
nouata videatur:totos præterea in concluſione effun
dimus affectus:quos in exordio deguſtauimus;& vel
per enumerationem fit quæ animos mouet: & fidem
facit:vel concertans: & colligens : vel repetens quæ
dicta ſunt:per indignationem & conqueſtionē quo/
que quæ tantum animus mouet :ſed exitu diuerſo in
clinatio contra aduerſarium:conqueſtio erga nos.
¶ Nunc quoniam. Et hic tranſitione vtitur quæ di/
cta ſunt breuiter colligens:& dicenda proponens.
Oratoris officiis:recte officia dixit: ſine quibus eſſe
orator non poteſt:plura autem ſunt : primum poſſe
dicere de his rebus &c. deinde inuentio ac reliquæ
partes. Quo res cognitu facilior eſſet: Si ab ipſis inci
peremus quaſi incunabilis;& nihil omnino relinque/

remur. Ad inuentionis rationem. Quæ ſingulis partibus ineſt: veluti in corpore ſanguis: tunc omnes orationis partes ad inuentionem accommodantur: cum ſingulæ partes ad inuenta collocantur. ℂ De exordio quod primum omnium eſſe debet vt merito de eo prius dari præcepta conueniat. Sed quoniam eũ qui dicturus eſt: qualis cauſa ſit cognoſcere oportet. quomodo exordium accommodare ad eam poſſit: prius cauſarum qualitates quot ſint: exponit: non.n. ſatis eſt docere quod fieri debeat. niſi & quomodo

Cauſa — fiet oſtendas. Cauſa poſita: Propoſita & oblata a litigatore vel cliente. aut a quouis alio. Cauſa autem circunſtantiis implicata controuerſia eſt in iudicio ac diſceptatione poſita. tres autem cauſæ ſunt iudicialis: demonſtratiua: deliberatiua. Genus cauſæ: quale ſit: Genus cum ſit: ſub quo multæ ſpecies: & pro origine accipiatur hic pro qualitate ſumitur: ſicut cum dicimus huius generis veſtis. qualis cauſa ſit intuendum eſt: honeſta an turpis, dubia vel humilis, vt pro cauſæ qualitate exordiri poſſimus: ex viſceribus enim

Exordium — cauſæ exordium ſumendum eſt: vnde fuerunt qui dicerent vocatum exordium: ꝙ ex re ortum ſit. & quidam quos Quintilianus non probat nouiſſime ſcribendum procemium putauerunt, debet quidem prius materia omnis diſcuti: ſed ab iis quæ prima ſunt incipiendum eſt, nam nec pingere quiſquam, neque fingere a pedibus cœpit: nec ars vlla conſumatur ibi: vnde ordiendum eſt.

ANT. Narratõ Proĩde — ℂ NARRATIO inquit Fabius libro quarto, eſt rei factæ vtilis ad perſuadendum expoſitio. Cicero vero in partitionibus ſic. Narratio eſt rerum explicatio, & quædam quaſi ſedes, & fundamentum conſtituendæ fidei. Proinde vt id eſt veluti: non enim tãtum illa narrantur quæ geſta ſunt: ſed etiam illa quæ non geſta ſunt, geri autem potuerunt. Quid in controuerſia ſit: omne quod in controuerſiam venit, id aut ſit, aut ne ſit, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur: vt Cice. tradit in partitionibus: ſuperius autem diximus controuerſiam eſſe quæſtionis partem definitã.

Argũ — Acturi: dicturi. Argumentorum. eſt Argumentũ ratio probationem præſtans qua colligitur aliud per aliud & quæ quod eſt dubium per id quod dubium non eſt confirmat Fabius id libro quinto. Cice. item in topicis ſic argumentum ratio eſt quæ rei dubiæ faciat fidem. Et in partitionibus ita Argumentum eſt

Aſſeuerare Loci — probabile inuentum ad faciendam fidem. Cum aſſeueratione. Aſſeuerare eſt inter ipſa argumenta probationeſq; admiſcere vim motumq; animi Contrariorum locorum dicuntur loci ex quibus argumenta eruuntur: ex quibus item omnia ad omnem orationẽ inuenta dicuntur. Vt Cicero libro ſecundo de Oratore ſcribit. idem quoq; ad Brutum de perfecto oratore locos quaſi argumentorum notas appellat. Vnde omnis in vtramq; partem trahitur oratio. Et in topicis inquit ꝙ quum perueſtigare argumentum aliquod volumus: locos noſſe debemus: ſic enim appellatæ ab Ariſtotele ſunt eæ quaſi ſedes: e quibus argumenta promuntur. Itaque licet diffinire: ait locũ eſſe argumenti ſedem.

ASCẽ. ℂ QVONIAM igitur demonſtratum eſt. Facto epilogo dictorum: diuidit inuẽtionem in ſex partes: quas ſuo ordine poſitas definit. Nam qui perorare contendit ſæpe vtitur exordio ad efficiendum auditorem beniuolum: docilem: & attentum. Deinde narratione rei geſtæ: aut perinde ac geſtæ. Tum diuiſione: qua diſcernit quæ ad cauſam ſuam tracturus ſit: & quæ non. Tum ſuorum confirmatione. Tum ab aduerſario aſſumptorum: aut aſſumendorum confutatione. Ac demum concluſione: qua repetitis capitibus principalibus: pro ſe iudicandum eſſe cõcludit. Ordo eſt. Igitur quoniam demonſtratum eſt: quas cauſas oporteat oratorem recipere. i. vt orator recipiat: quia dictum eſt ꝙ demonſtratiuam deliberatiuã & iudicialem: & quaſq;. i. quas (ſunt enim duę partes quaſq;) res conueniat oratorem habere qa demõſtratum eſt ꝙ qnq;: inuentionem: diſpõnem &c. Videt nunc dicendum quemadmodum officia oratoris. ſ. inuenire diſponere &c. poſſint accõmodari ad orationem. i. applicari ad rõnem dicendi: & exerceri i. aut poni in executione. Inuentio conſumitur. i. euacuatur in ſex partes orationis. i. dum ſex partes orationis . i. dum ſex partes orationis explẽtur: videlicet in exordium narrationem: diuiſionem: confirmationem: confutationem: & concluſionem. Exordium eſt principium orationis: per quod principium animus. i. affectus auditoris: vt in ſenatu: aut cõcione: aut iudicis: vt in foro iudiciali: conſtituitur. i. diſponitur afficitur aut iſtruitur: aut apparatur. i. magnifice ꝑparaƚ ad audiendum: qa beniuolum attentum & docilẽ efficere ſolet. Narratio eſt expõ. i. clara recitatio: rerum geſtarum. i. publice factarum aut adminiſtratarũ. aut perinde. i. aut ſe habentiũ vt geſtarum. i. tanq̃ ſint geſtæ: licet geſtæ reuera non ſint. Diuiſio eſt per quam aperimus i. manifeſtamus (non dicit qua ne fiat eiuſdem vocalis hiatus) qd conueniat. i. de quo conſentiunt litigantes: & qd ſit in controuerſia. i. in diſſenſione: & per quã exponimus de qbus rebus ſumus locuturi: quod declamatores ſeu ꝑdicatores verbi diuini obſeruare ſolẽt: fruſtra aũt addiƚ a qbuſdam & diſcõueniat: qaidem eſt in controuerſia eſſe & diſcõuenire. Verbi gratia ſi aduerſarius dicat Clodiũ a Milõe occiſum iniuſtiſſime aut iniqſſime: poterit Milonis defenſor poſtq̃ narrauerit rẽ geſtam. i. cædem Clodii: diuidere & dicere: duo igiƚ aduerſarius aſſũpſit. Clodium videlicet occiſum eſſe & iniuſtiſſime: primũ quidem ificiari nõ poſſum: neq; id infectũ nolim. Secũdum aũt pnego. Iuſtiſſime. n. occiſum aſſero qđ poſt ea per ꝯfirmationẽ ꝓbabit: & p ꝯfutationẽ ſeu refutationẽ aduerſarii argumẽta diſſoluet. vñ Cõfirmatio eſt expoſitio. i. declaratio noſtrorum argumẽtorum . i. noſtrarum probationũ: aut noſtrorum mediorum ad probandum aſſumptoꝝ: cũ aſſeueratione. i. aſſertione ꝙ vera ſint. Cõfutatio eſt diſſolutio. i. iualidatio & iprobatio locoꝝ contrariorum. i. ab aduerſario adductoꝝ. Concluſio eſt terminus. i. finis: artificioſus. i. ex arte factus: orationis. i. dicendi orationis . i. dicendi oratorie. Nunc qm̃ &c. hinc ſumendũ: Partem initiũ tituli de quatuor gñibus cauſaꝝ. Nam certum eſt: Ciceronem non ſic diſtinxiſſe: vt diſtincta videmus capite. Ordo autem eſt. Nunc. i. deinceps quoniam nos producti ſumus vt loqueremur de partibus orationis: vna id eſt ſimul cum officiis oratoris quo id eſt vt res eſſet facilior cognitu: id eſt ad cognoſcendum: aut vt cognoſcatur: & producti: id eſt ad hoc perducti ſumus: vt accommodaremus eas. ſ. partes orationis ad inuentionem: videtur dicendum ſupple eſſe primo de exordio. Incipiens autem de exordio dicere: ait. Cauſa poſita: id eſt poſtquã cauſa erit conſtituta: conſiderandum eſt genus: id eſt qualitas aut ſpecies cauſæ: quo. i. ideo vt poſſimus exordiri commodius. Alii legũt: quomodo poſſimus exordiri commodius: ſed fere in idem recidit.

ℂ Genera

De quattuor generibus cauſarum. Ti. V.

GEnera cauſarum ſunt quattuor, honeſtum, turpe, dubium, & humile. Honeſtum genus cauſæ putatur, cum aut id defendimus quod ab omnibus defendendum videtur, aut id oppugnamus, quod ab omnibus oppugnari debere videtur: vt pro viro forti, contra parricidã. Turpe genus cauſæ intelligitur, cum aut honeſta res oppugnatur, aut defenditur turpis. Dubium genus eſt, cum habet in ſe cauſam honeſtatis, & turpitudinis partem. Humile genus eſt, cum cõtempta res antefertur. Cũ hæc ita ſint conueniet exordiorum rationem ad omnem genus cauſæ accommodari.

FRan. Gñacã rum — GENERA cauſarum Quinq; alibi fecit Cicero honeſtum: admirabile: humile: anceps: obſcurum. Totidem plurimos quoq; feciſſe. Quintilianus dicit. Idem ait eſſe quibus recte videatur turpe adici: & ab alijs humili ab alijs admirabili ſubijci.

Qõ notanda — Quattuor hic Cice. genera facit honeſtum: turpe, dubium, humile, ſed quæſtio exoritur, & ea quidẽ minime facilis: cur genera cauſarum tria eſſe ſuperius dixit, nunc quattuor rurſus genera eſſe dicat: quam tñ peracute vir eruditiſſimus Victorinus diſſoluit. animaduertere inquit debemus: quid Cice. ſecutus ſit, res multæ ſunt: quarũ vna eſt ſubſtantia: reliquæ accidũt: itaq; cũ ſubſtantiæ acciderit vna qualitas: poteſt & alia accidere: ſed quæ non ſit in eodem genere: in quo prima qualitas fuit. vtputa: ſi dicas foliorum duo genera ſunt de membraria: & de charta: hic folium ſubſtantia eſt acceſſit ei qualitas vna membrana: & charta poteſt tamen eidem ſubſtantiæ, id eſt folio alia qualitas accidere: quæ non ſit in eodem genere in quo prima qualitas: ſi dicas foliorum tria ſunt genera eſt oblongum. eſt latum eſt quadratum: quare ſi circa primam qualitatem numerus diffinitionis varietur, vitium eſt. Sin autem eiuſdem ſubſtantiæ circa alias qualitates numerus diffinitionis varietur: non eſt vitium: Vt hic ait: primum cauſarum genera tria ſunt cauſa hic ſubſtantia eſt: accidit ei vna qualitas: vt demonſtratiuum genus. deliberatiuum: iudiciale. deinde ait genera cauſarum quattuor ſunt, licet eadem ſit ſubſtantia: alia tamen ei qualitas accidit. In iudiciali enim ſiue alio genere cauſæ inuenitur & honeſtum: cauſæ genus, & turpe, & dubium, & humile. ergo duplici hoc modo poſſumus intelligere: aut quod ſubſtantiæ multæ ſæpe accidũt qualitates: aut ꝙ multæ qualitates ſubſtantiales ſunt:

Cãꝫ accidẽtia — id eſt ꝙ eis qualitatibus poſſunt aliæ accidere: qualitates vt hic ſubſtantia eſt cauſa: accidit cauſæ vt ſit iudicialis, ita ꝙ iudicialis qualitas eſt: rurſus hæc ipſa cauſa ſubſtantialis eſt: nam ei accidit vt habeat in ſe aut honeſtum cauſæ genus: aut turpe: aut dubiũ: aut humile: Item in deliberatiuo genere cauſæ: vel demõſtratiuo poteſt hoc ipſum euenire, quare nullus hic error eſt generis cauſarum circa diffinitionem numeri, ſi quidem ſubſtantiæ nunc plures accidant qualitates: vt ſupra dicimus nunc multæ ſint qualitates ſubſtantiales: id eſt quibus poſſint aliæ accidere qualitates.

Honeſtũ genus — Honeſtum cauſæ genus: ſingula genera diffinit. cumq; omnis diffinitio nunc ex euentu: nunc ex rebus ipſis colligatur: has diffinitiones honeſti, turpis, dubij: humilis: Cicero ex vtroq; colligere videtur. honeſtum autem ἔνδοξον græce dicitur. Defendendum videtur: non ab re inquit videtur: quoniã id ſeruare orator ſemper debet: vt quæ dicit cum hominum opinione cohereant: nam etiam ſi honeſta defenderet: & ab opinione hominum diſcreparet: qbus honeſta non viderentur: minime perſuaderet: ſæpe autem honeſtis vel non honeſtis rumorum opinionibus abutimur: quia rumori facile creditur: peruenit autem rumor vſque ad iudicem: Orator porro qui apud iudicem agit: neceſſario non rei honeſtatem ſequi debetur: ſed opinionem quæ etiam iudici nota eſt: duobus modis honeſtum præcipue ſpectatur: & ſi ex omnibus circunſtantibus haberi poteſt: rei: & perſonæ: ſi pro viro forti qui patriam fortiter pugnando contra tyrannum defenderit: aut pro viro bono parricidã dicas: aut pro parente: fratre: propinquo: vel amico.

Parricida — Parricida etiam vt Priſcianus auctor eſt a pars paris. r. addito euphoniæ cauſa deriuari videtur: aut a patre patris. t. in. r. conuerſo: vel a parenticida per ſyncopã. Plautus integrum protulit. dicitur & matricida & fratricida: ſed patricida: vt Pompeius ait: non vtique is qui parentem occidiſſet: dicebatur. ſed qualẽcunq; hominem: id autem fuiſſe indicat lex numæ Pompilij his compoſita verbis: ſi quis hominem liberum morti ſciens dederit: parricida eſto.

Turpe genus — Turpe genus: Hoc contrarium honeſto eſt: in quo ſimul res ſpectatur & perſona: in quibus turpitudo eſſe poteſt. res ſi adulterium: furtum coniurationem: proditionemq; defendas. perſonam ſi pro parricida virũ bonum oppugnas. Auditoris quoq; reſpectu temporis cauſa eſſe poteſt: vt ſi apud actæonem ſtudioſiſſimũ venationis: venationẽ: & apud Hectorem vel Achillem: rem militarem accuſes: apud Catonem & Ciceronem Monarchiam: apud Alexandrum ariſtocratiam laudes.

Dubiũ genus — Dubium ἀμφίδοξον græci dicunt κυρφιδο/ξον cum partim honeſta: partim turpis cauſa videtur: quod vt exemplo pateat. Thoymola corinthius Thymophanem fratrem: qui tyrrannidem occupauerat interficiendum curauit: accuſatur: cauſa hinc turpis eſt fraternæ cædis auctorem fuiſſe: illinc honeſta tyrrannide patriam liberaſſe corinthium. Brutus filios ſuos: ꝙ cum aquilijs & vitellijs de recipiendis clam in vrbem tarquinijs conſilia iniiſſent: virgis cædi pro more: & in conſpectu ſuo ſecuri iuſſit percuti: conſul enim erat: turpis bruti cauſa: qui necari filios pati potuiſſet: honeſta tamen eadem ꝙ patriam proderes: & tyrannis illi aperire tentaſſent. huiuſmodi & Manlij torquati factum: qui filium: ꝙ ſe abſente manum cum hoſte conſeruerat & vicerat: quoniã contra paternum mandatum egerat: occidi voluit.

Hũile genus — Humile genus ἄδοξον græce dicitur cũ humilis cauſa fuerit. & tamen ea dicere oratori neceſſe ſit. Res contempta: vilis: & quæ contemnitur: ſed tripliciter genus hoc conſideratur ratione rei: perſonæ quæ audit: & perſonæ de qua agitur: rei: vt ſi quis vitam laudet ſolitariam quæ a plæriſq; improbatur: perſonæ vt ſi quis ſtudioſum laudet agricolationis & ciuilium negociorum contemptorem: cum tamen honeſtum in ciuitate tenere locum poſſit: nam vilis abiectuſq; a multitudine exiſtimatur. auditoris: ſi multi otium & quietem laudare contendas. Antefertur: affertur ante iudicem: vel quod melius eſt extollitur: nam attenti in hoc genere auditores reddi debent: & res quamuis

humilis commendari & anteferri: cum hæc ita ſint: hoc eſt cum diuerſæ qualitatum cauſæ ſint, diuerſa quoq; exordia debent eſſe.

ANT. ¶ Genera cauſarũ ſunt quattuor. Superius tria cauſarum genera dixit eſſe: genera inquam generaliſſima, demonſtratiuum, iudiciale. hic vero quattuor eẽ dicit. ſed aduertendum hæc quattuor contineri ſub quolibet illorum trium. Aut enim honeſta, aut turpis, aut dubia, aut humilis cauſa erit In vnoquoq; illorũ. Ergo genera hoc in loco qualitates ſignificant. eſt enim triplex genus. Primo genus eſt, patria, parentes, origo, ſanguis. Secundo eſt genus ſub quo multa ſimilia ex eodem deſcendentia continentur: vt Animal eſt genus. Eſt tertium illud genus quo cuiuſlibet rei qualitas indicatur, vt ſi dicas: Cuius generis veſtis. Id Victorinus ſcribit in Rhet. idem vero Cicero lib. i. Rhe. dixerat olim cauſarum genera eſſe quinq;: honeſtum, admirabile, humile anceps obſcurum. Honeſtum quod totum aut ex aliqua parte propter ſe petitur, honeſtum noiabimus, vt Cic. lib. ii. Rhet. ait. Vt pro viro forti contra parricidam. vti. L. Cornificius egit, & M. Agrippa. Auguſtus. n. Cæſar accuſatorem bruti conſtituit Cornificium, Caſſii. M. Agrippam. Vt Plutarchus in vita Bruti meminit. Viro forti, fortitudo eſt dolorum laborumq; ꝯtemptio. & fortitudinis proprium eſt nil extimeſcere ꝗ oia humana deſpicere. quod nihil homini accidere poſſit intollerandum putare. Auctor. Cice. lib. iii. offi. Et lib. i. dixerat Stoicos dicere, fortitudinem, Virtutem eſſe pugnantem pro æquitate. Dixerat item Viros fortes & magnanimos eoſdem bonos & ſimplicis veritatis amicos, minimeq; fallaces eſſe. Parricidã: parricida non vtiq; is qui parentem occidiſſet dicebat, ſed qualemcunq; hoiem, vt Feſtus ait. Et Fabius lib. viii. inquit per Catacreſin. i. abuſionem parricidam, matris quoq; aut fratris interfectorem dici. Honeſta res oppugnatur: vt ſi quis vituperaret religionẽ. Defenditur turpis: vt ſi quis defenderet furtum, adulterium'ue alicuius. Honeſtatis partem vt illud Oreſtis qui vt patrem vleiſceretur occidit matrem. In vltione enim paterna honeſtatis pars inerat: in cæde materna turpitudinis. Contempta res. i. vilis: vti ſi de alicuius colaphis cæſi cauſam ageres. Cum hæc ſupple cauſarum genera. Ita ſint. i. ita diuerſa. i. Exordiorũ rationem: quæ triplex eſt: in exordio enim attentos dociles beniuolos auditores efficimus.

Fortitudo

Parricida

ASCE. ¶ GENERA cauſarum. Vt diſtinctius, & ita clarius inſtitutum ſuum proſequatur, diuidit rurſus cauſas per aliam rationem: vtpote per alia accidẽtia: quo circa non eſt inconueniens, ſi prius tria genera cauſarũ poſuerit & nũc quattuor: quia nõ diuidit cãm per eadẽ mẽbra: ſed per alia. ſicut nõ eſt inconueniẽs in grammatica ſi nomen diuidatur per qualitatem in propriũ & appellatiuum, & per figuram in ſimplex, compoſitum, & decompoſitum. vnde in hæc quattuor membra diuidi poſſunt ſingula trium prædictorum generum: & econuerſo ſingula horum quattuor in illa tria. Nam in demonſtratiuo aliud eſt honeſtũ, aliud turpe. aliud humile, aliud dubium, & ſimiliter in deliberatiuo & iudiciali. Et econuerſo in turpi genere aliud eſt demonſtratiuum, aliud deliberatiuum, aliud iudiciale, & ita in reliquis, vnde non eſt inconueniens eandem rem diuidere in plura & in pauciora membra, ſecundum varios reſpectus. Sed videtur inconuenientius ꝙ quam rem hic in quatuor diuidit, alibi in quinque diuiſit: nam aut hæc diuiſio diminuta: aut illa ſuperflua videtur. Verum ſciemus omnem diuiſionem aut eſſe bimembrem primo loco aut eſſe reducibilem ad bimembrem: aut (ſi detur medium) ad trimembrem. Verum quia oppoſitorum eadem eſt diſciplina, ſatis eſt alterum eorum expreſſiſſe. Verbi gratia. Dicamus genera cauſarum eſſe tria: honeſtum, dubium, & humile: ſub honeſto intelligetur turpe. & ſub humili admirabile: & ex vtriſq; rurſum eſt anceps aut dubium. vnde vt grammaticis ſatisfaciamus, dicamus ſic. Omne genus cauſæ aut honeſtatem includit, & dicitur honeſtum, aut turpitudinem, & dicitur turpe, aut vtranque, & dicitur dubium, anceps ſeu mixtum. Et rurſus Omne genus cauſæ aut includit rem ſublimen & admirabilem, & dicitur admirabile, aut humilem & cõtemptam, & dicitur humile aut ex vtraque conſtat, & diceretur dubium ſed raro reperitur. Sunt ergo in virtute (vt ita loquar) duæ diuiſiones, quarum prior trimembris, videlicet Cauſarum, aliud honeſtum, aliud turpe, aliud dubium. Secunda potius bimembris: ſcilicet: Cauſarum aliud admirabile, aliud humile. Nam non facile inuenias hic dubium. In hac ergo diuiſione ſub humili comprehenditur admirabile quod alibi ponit, & illic ſub honeſto comprehenditur turpe, & ſic vtrobique erunt quinque membra. Ordo eſt. Genera cauſarum ſunt quattuor ſupple cum eorum oppoſitis, honeſtum turpe. dubium. quæ vnam faciunt diuiſionem, & humile ſupple, & admirabile cum dubio interea quæ faciunt ſecundam. Deſcribens autem ſingula membra dicit. Genus cauſæ putatur honeſtum quum, id eſt quãdo nos aut defendimus (id eſt aliquis defendit, frequenter enim loquitur Cicero ĩ prima perſona pro quauis.) id quod videtur defendẽdum ab omnibus: aut oppugnamus id quod videtur debere oppugnari ab omnibus, vt cum nos ſupple oramus pro viro forti contra parricidam: id eſt occiſorem patris aut alterius liberi hominis, ſed præcipuæ de parentela vt ſunt ſua. videtur enim vir fortis ab omnibus defendendus, & parricida ab omnibus oppugnandus. Genus cauſæ intelligitur turpe: ſupple tunc quum aut res honeſta oppugnatur, aut defenditur turpis, vt ſi oremus pro parricida contra virum fortem. Genus cauſæ eſt dubiũ, id eſt mixtim & anceps ac incertum vtri parti addicatur cum habet in ſe cauſam honeſtatis, & partem turpitudinis, vt ſi homo libertinus patronum ſuum homicidam defenderit contra adulterum, honeſtum eſt ꝙ patronum defendit, & ꝙ adulterum oppugnat, ſed turpe eſt ꝙ homicidam defendit. Genus eſt humile: aut dicamus in ſingulis vt verba iacent Humile genus cauſæ eſt quum res contempta, id eſt vilis & contemptibilis antefertur, id eſt extollitur aut fertur ante auditorem, vt ſi pro re agraria, aut frumentaria, aut pro priuati hominis ſuppellectili domeſtica orauerit. Et econtrario Sublime ac admirabile genus cauſæ eſt dum res admirabilis antefertur. vt libertas publi. aut reſtitutio regis alicuius in regnum, aut qd ſimile. Difficile autem, vt dixi, eſſet inuenire in quo ſint admirabile & humile admixta: niſi reſpectu diuerſorum, vt ſi pauperem contra regem defendas, aut econuerſo. Cum hæc ita ſint: id eſt cum conſtet quattuor aut quinque eſſe genera cauſarum, conueniet, id eſt decens & conueniens erit rationem exordiorum accommodari, id eſt applicari: ad omne genus cauſæ ita vt pro varietate generis cauſarum varie ſumatur exordium.

¶ Exordiorum

FRan. EXORdiorum: antequam ſua cuiuſq; cauſæ adhiberi doceat exordia: de ipſius exordii qualitatibus loquitur duplicem exordiendi rationem dicens: eſſe apertam. & per inſinuationem: genera autem p qualitatibus ponit. Principium maiore quadam ratione procemium græcos appellaſſe q̄ noſtros principium vel exordiū Quītilianus dicit. quoniā ea non tātum orationis initium ſed cuiuſq; rei ſignificant: procemium: vero illam partem duntaxat: quæ ante ingreſſum rei fit: de qua dicendum eſt ſiue ia ἀπὸ τοῦ οἴμου quod cantus eſt quo citharœdi antequam verum incho- ent certamen, emerendi fauoris gratia: vti ſolent: ſiue ab eo q οἴμου græci viā appellant: vt ſit vel quaſi quoddam præludium: vel quaſi aliquid ante viam: ingreſſumq; rei. Inſinuatio: hac cum ad dicendum non aperte ingrediamur: ſed occulte & diſſimulanter vti ſolemus. Nam vt Cicero diffinit: inſinuatio eſt oratio quadam diſſimulatione: & circuitione obſcure ſubiens auditoris animum: Inſinuare enim eſt per ſinua hoc eſt circuitus quoſdam ingredi cauſam, & quaſi ſubrepere animis: Nonius tamen dixit inſinuari eſſe immitti, & in ſinus accipi ἐφο- δος ab ἐπὶ καὶ ὁδὸς: dicta propriæ impetum qui ex inſidiis in via alicui fit. ſignificat: cum craſſator tranſeuntem inuadit ἐφοδεύειν verbum aggredi eſt incautum: & in inſidiis inuadere, adoriri. Principium ſinē deſcribit principii: qui eſt ad audiendum animos apparare cum nō occulte: nec per diſſimulationem: ſed aperte: aut docilem, aut attentum, aut beniuolum auditorem reddimus: quæ tria ſimul interdū efficimus: nonnunquam tātum ex his ſeruamus aliquando vnū: ſed ſine aliquo trium eſſe principium orationis non poteſt. Id ſed eſt principium.

Proœmium

Inſinuatio

ANT. EXORdiorum duo ſunt genera: Idem Cicero lib. i. ſic ait. Quare quoniam tam diuerſa ſunt genera cauſarum exordiri quoq; diſpari ratione in vnoquoq; genere neceſſe eſt. Igitur exordium in duas partes diuiditur. In principium & inſinuationem. Principium eſt oratio perſpicue & protinus perficiens auditorem beniuolum aut docilem, aut attentum. Inſinuatio eſt oratio quadā diſſimulatione & circuitione obſcure ſubiens auditoris animum. Procemium: procemium dictum eſt ſiue q oēm cantus eſt: & citharœdi pauca illa quæ anteq̄ legitimum certamen inchoent emerendi fauoris gratia canunt procemiū cognominauerunt. Oratores quoq; ea quæ priuſquā cauſam exordiātur ac ɔciliando ſibi iudicum aīos præloquūtur eadē appellatione ſignarūt. ſiue q οἶμος græce via appellat, id quod ante ingreſſum rei ponit: ſic vocare eſt inſtitutū, vt Fabius ſcribit. Epodos, epodi dicunt verſus quolibet metro ſcripti: & ſequentis clauſulæ habētes particulam: quales ſunt Epodi Horatii: In quibus ſingulis verſibus ſingulæ clauſulæ adiiciuntur. Dicti autem Epodi ſyneedochicos a partibus verſuū quæ legitimus & integris verſibus, Epadontæ. i. accinunt Auctor eſt Diomedes. Statim ſignificat exordium breuitate gaudere: & ambagibus eſſe vacuum: ne in caput oratio erexiſſe videatur quod etiam Fabius monet.

Epodi

ASC. EXORDIORVM duo ſunt genera, id eſt qualitates: videlicet principium: quod appellatur græce procemium. a pro id eſt ante & οἶμος cemi cātilena: quaſi proludium ſeu præcentus: aut ab οἶμη, id eſt via quaſi præuium ſeu præambulum: & inſinuatio quæ nominatur (repete græce) ephodos, id eſt acceſſus. impetus, id eſt curſus. inſultus proprie inſidioſus: nam ἐφοδεύω ephodeyo eſt ad orior: nihil autem ad rem facit quod quidam epodos interpretantur. Nam ſignificatio non cōgruit: at ne vox quidem: nō enim fœminini eſt generis ſicut ephodos & hodos: & ita non tam eleganter locutus eſſet Cicero, quæ epodos, ſicut quæ ephodos nominatur. Principium eſt cum vel quo reddimus ſtatim, id eſt ſine circuitu verborum & ambagibus animum auditoris idoneum nobis aut reddimus nobis ſtatim animum auditoris idoneum ad audiendum. Inſinuationem autem alibi definit ſic. Inſinuatio eſt oratio quadam diſſimulatione, & circuitione, obſcure ſubiens auditoris animum: ſed nunc proſequitur narrationem de principio dicens. Id ſcilicet principium ſumitur ita vt poſſimus habere auditores attentos, beniuolos, & dociles.

De duobus exordiorum generibus. Ti. VI.

EXordiorum duo ſunt genera. Principium quod græce appellatur procemiū. & inſinuatio. quæ epodos nominatur. Principium eſt cum ſtatim auditoris animum nobis idoneum reddimus ad audiēdum, id ita ſumitur, vt attentos, beniuolos, dociles auditores habere poſſimus.

De Exordio ſecundum genus cauſæ. Ti. VII.

SI genus cauſæ dubiū habemus, a beniuolentia principiū cōſtituemus, ne quid turpitudinis pars illa nobis obeſſe poſſit. Si humile erit genus faciemus attētos. Si turpe erit genus cauſæ, inſinuatione vtendum eſt (de qua poſterius dicemus) niſi quid nacti erimus, quare aduerſarios criminando beniuolētiam capere poſſimus. Si honeſtum cauſę genus erit, licebit recte vti, vel non vti principio.

FRan. SI dubium genus cauſæ, id eſt poſtq̄ cauſas quales ſint oſtendit: quo principio in cauſa honeſta, quo i turpi, quo in dubia, & quo in humili, vtendum ſit docet: & primum quomodo exordiri i dubia cauſa debeamus: quæ partem habet honeſtatis partem turpitudinis: præcipit: & ita ēt incipiendum dicit eſſe vt parte turpitudinis omiſſa beniuolum auditorem a parte honeſtatis faciamus quod pro milone dicturis Cicer. ſeruat. quoniam enim cauſa dubia erat: a parte honeſtatis exorditur veteri ſe dicens ne turpe ſit minimeq; deceat pro viro fortiſſimo dicere incipientem timere eum ipſe T. Annius magis de reipublicæ ſalute, q̄ de ſua perturbetur, partem turpitudinis præterit i oino & q eē defenſurus accederet, quem hoīem occidiſſe conſtabat: a beniuolentia igitur vt, dixi, cum pro viro fortiſſimo dicere inciperet initium ɔſtituit: ſi quis præterea pthymolconte de quo ſupius ſermo fuit, dicere vellet. Beniuolū auditorē a parte honeſtatis redderet: ſic q̄ exordiri cōmode poſſet: ſi eos qui a ſæuiſſimis tyrānis occupatas liberant reſpublicas, præmiis ampliſſimis maiores noſtri dignos ſemper iudicauerunt: quid in virum optimū & reipu-

Si dubiū genus cāſ

blicæ amantiſſimum Thymoleõtem vos facere par eſt: qui fraternã contempſit. & dedicit charitatem: vt nos ſæuiſſimi tyranni cruciatibus eriperet: & in dulciſſima libertate cõſeruaret: certe tm̃ abeſt, vt pœna aliqua vel minima dignus videri debeat: vt oĩum iniuſtiſſimi niſi exqſito aliquo honore, & maximis pro tanto bñficio præmiis illum affeceritis, merito iudicari poſſitis: q ſic diceret: parte turpitudinis omiſſa, beniuolos auditores redderet.

Si hũile genus cauſæ

Sin humile, genus cãæ erit: Rem humilem hoc eſt vilẽ atq; abiectam nõ niſi cũ ꝯtemptu accipere auditores ſolent: quotiens itaq; accidit: vt de re hmõi dicẽdum ſit: excitandi & attẽti reddendi ſunt, quod poeta optimus in georgicis ſeruauit, de apibus.n. re apprime humili ſcripturus: auditorem Mecœnatem attẽtum fecit his verſibus. Protinus aerei mellis cœleſtia dona Exequar: hanc ẽt Mecœnas accipe partem: Admiranda tibi leuiũ ſpectacula rer̃, Magnanimoſq; duces: totiuſq; ordine gentis: Mores, & ſtudia, & populos, & ꝑlia dicam. Humilis generis diffinitio de animis iudicum ſumpta eſt.

Si turpe genus cauſæ

Sin turpe cauſæ genus erit: aperto vti principio, in hoc genere non poſſumus: quoniam alienus a nobis auditoris animus eſt, aut eſſe, creditur. Inſinuatione itaque vti neceſſe eſt: & quibuſdam deſcendere ad cauſam circuitionibus: ſed quo pacto inſinuari in huiuſmodi cauſis ꝯueniat: Cice. inferius docebit: & nos exemplis, explicaturi ſumus.

Niſi qd nacti erimus

¶ Niſi qd nacti erimus: niſi oblata nobis facultas fuerit: vt atq; turpe crimẽ aduerſario obiiciamus. Nam illud ẽt facere vo rator ſtudet, cũ turpis eius cum extiterit: vt re omiſſa, de qua agendum fuerat: crimen aliquod quod in ore oĩum ſit, aduerſario obiiciat: vt ſenſim cũ audiuerint illud iudices ꝯcilientur: aduerſarii vero perſona in odium adducatur: exẽpli gratia: ſi dicamus: diligenter vitam ſuam ꝯſideret aduerſarius, ꝙ ſi fecerit non tam audacter, atq; impudẽter: ad accuſandos alios accedat: deinde occupatione vtamur: addamus nolo ei adulterium (cum poſſim) nolo homicidium obiicere, hæc norunt omnes. Senſim deinde conciliato nobis auditore deſcendere ad cauſam noſtram poſſumus: & vt apertius intelligatur Cicero ligarium a Tuberone accuſatum, ꝙ contra Cæſarem ſenſiſſet, & prouinciam Africam tenuiſſet apud Cæſarem, defendit, ſed antequam ad cauſam accedat illud Tuberoni obiicit crimen: quod Ligario grauiſſimum Tubero ipſe obiiciebat Pompeianum eũ non minus q̃ Ligarium fuiſſe Tuberonem dicit. his verbis. Habes igit̃ Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandum: confitentem reum: ſed tamen hoc ita confitentem ſe in ea parte fuiſſe qua te: qua virum omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt: q̃ ligarii vllam culpam reprehendatis. hac ratione & Cæſarem turpitudine cauſæ a ſua defenſione abhorrentem ſibi conciliauit orator, & in odium atque inuidiam aduerſarium rapuit. Pro deiotaro rege etiam dicẽs qui ꝙ Cæſarem cum apud ſe diuertiſſet: occidere cogitauerat: accuſabatur: cãm inuenit: qua aduerſarios criminaretur: ſic.n. ait, accedit vt accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturbet: crudelem caſtorem ne dicam: an ſceleratum & impium: qui nepos auũ in diſcrimen capitis adduxerit &c.

honeſtum genus cãæ

¶ Sin honeſtum genus eſſe: ſi inquit honeſta cauſa fuerit: præteriri principium poterit: quoniam vt ait Quintilianus honeſtum cauſæ genus ſatis ad conciliationem per ſe valet, parati enim ad rem honeſtam audiendam iudicum ſunt animi, vt labore noſtro ad eos diſponendos minime opus ſit, ꝙ ſi exordiri placuerit: cur cauſa noſtra honeſta ſit aperiemus. Beniuolentiæ autem partibus vtemur: vt id quod eſt augeatur. Exemplum autem eſt: vt ſi libertatem apud optimates laudaturus aliquis aſſurgat: ſic exordiatur. Quanti facienda libertas ſit: qua nihil hominum generi dulcius: nihil optatius, aut honeſtæ vitæ rationibus conducibilius eſſe poteſt: neminem veſtrum latere mihi perſuadeo. Ego medius fidius, vt de me ipſo loquar, ſic tanto & tam præcipuo bono delector, ſic afficior, vt q̃uis longe imparem dicendi oneri me cognoſcam aſſurgere, tñ & ad eam tuẽdam ac ꝯſeruandam, quod tñ veſtra ſpõte facere parati eſtis: vos adhortari minime verear. Poſſumus & qbus de rebus dicturi ſumus breuiter exponere: quod Virg. obſeruat: cũ ait: Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram vertere Mecœnas: vlmiſq; adiungere vites, Conueniat: quæ cura boum: qs cultus hñdo Sit pecori: atq; apibus quanta experientia parcis, Hinc canere incipiam. Recte vti ſicuti oſtenſum eſt: Vel non vti: ſi honeſta cauſa ſit: & eſſe credatur, cui ſua ſponte auditores faueant.

ANT.

¶ SI genus cauſæ dubium habebimus: a beniuolentia principiũ ꝯſtituemus: id quidem hoc pacto agere poteris. Niſi perſuaſum haberem iudices vos ea virtute ac prudentia vigere, vt vnamquãq; rem magis ex ſua cauſa q̃ ex euentu iudicaretis: non auderẽ in hac ipſa re de qua nũc ſum corã vobis acturus, orare. cũ igitur veſter mihi ꝑſpectus ſit aius & in iudicãdo modeſtia: faciam non tam libenter q̃ neceſſario: vt intelligatis patrem meum alias optimũ non ſatis iuſta rõne aduerſum innocentiã & integritatem modeſtiſſimæ fœminæ genitricis meæ cõmotũ eſſe.

Thymoleõ

Aliud itẽ Exemplum erit. Accuſat̃ Thymoleon eiuſq; Corinthius ꝙ fratrem occiderat, q principatum vrbis appetebat: poterit orator hoc pacto exordiri. Credo iudices vos non latere quanta fuerit Thymoleontis beniuolentia in patriam: qui eam & amicitias & affinitates æſtimauit: proprium vero fratrem peremit, vt cõmunem omnibus libertatem a tyrannorum impetu vindicaret. ¶ Turpitudinis pars. turpe enim eſt cõtra patrem orare. licet honeſtum ſit matrem defendere. Turpe item occidere fratrem, & ſi fas eſt, patriam liberam reddere. ¶ Sin humile genus cauſæ erit, faciemus attentos. Exemplũ erit hmõi, Magnũ inſtat iudices noſtræ reipub. periculum: niſi reſtringãtur incẽdia: quæ ſumma cum idignatione in vrbe noſtra oriri video. Sæpe enim animaduerti ex re minima non parum odium & perturbationem concitari ꝑſertim cum ab illis infertur iniuria: per quos maxime tutos eſſe conueniret. Virgilius quoq; lib. iiii. g. quũ vellet de apibus ſcribere ait: Protinus aerii mellis cœleſtia dona Exequar: hãc etiam Mecœnas aſpice partem Admiranda tibi leuium ſpectacula rerũ. Magnanimoſq; duces, totius ordine gentis. Mores & ſtudia & populos & prælia dicam. ¶ Sin turpe cauſæ genus erit inſinuatione vtendum eſt. niſi quid nacti erimus quare aduerſarios criminando beniuolentiam capere poſſumus. Exemplum erit tale. Quum nacti quid erimus quare aduerſarios &c. Non auderem iudices, præſertim apud vos pro illo dicere, cuius vita vobis ſuſpecta eſſet: Sed cum turpitudinem & infamiam accuſatoris perſpicio defenſionem huic reo denegare non poſſum. Quum enim is accuſat de criminibus: de quo primum eſſet

cognoſcendum : ſit vt hunc reum innocentem credam quem bono viro accuſante noxium eſſe concederem.

ASC. Si genus cauſæ &c. Docet exordio vti ſecundum genera ſeu qualitates cauſarum dicens. Si nos habemus genus cauſæ dubium, id eſt medium inter honeſtū & turpe: nos cōſtituemus principium a beniuolētia, id eſt ſtatim in principio auditorem ſeu iudicē beniuolū efficiemus. ne illa pars turpitudinis : quæ ſcilicet altera eſt in dubio: poſſit obeſſe, id eſt nocere & afficere: quid.i. aliqd aut in aliquo: nobis.i. cauſæ, quā defendimus, aut agimus. Si genus ſcilicet cauſæ: erit humile : id eſt abiectum & vile, vt de re leui aut modica : nos faciemus attentos, oſtendendo videlicet res paruas non ſemper paruī eſſe momenti : & operæpretium eſſe audire quæ de rebus quantumuis modicis dicturi ſumus, alioquin languidum effecerimus auditorium, & ita fruſtra dixerimus. Si (aut ſin.i. ſed ſi) genus cāæ erit turpe, quod tamen pro neceſſitate aliquando defendendum eſt : vtendum eſt inſinuatione : de qua ſcilicet inſinuatione nos dicemus, id eſt diſputabimus & determinabimus poſterius, id eſt aliquanto poſt, Ideo autem vtendum eſt inſinuatione. Ne ſi manifeſte ſtatim in principio fateamur pro re turpi intercedere protinus cōtemnamur : niſi nacti erimus : id eſt acquiſiuerimus, quid id eſt aliquid : quare, id eſt quamobrem aut per quod nos criminando, id eſt accuſando criminis aduerſarios : poſſimus capere, id eſt captare beniuolentiam, ſcilicet auditorum aut iudicis. Si genus cauſæ erit honeſtum tunc ſupple licebit : id eſt licitum erit : vti vel non vti principio. Cum enim res ſit honeſta : poterimus de ea ſtatim in principio loqui : quia tamen de ſe commendata eſt, non opus fuerit prolixiore exordio.

FRan. Si pricipio vti volem? SI principio vti volemus. quid agendum ſit monet, ſi vti principio nolumus : a lege inquit aliqua exordiendum eſt : aut a ſcriptura aut ab aliquo firmiſſimo cauſæ noſtræ adiumento : a lege quæ in
A lege iure ciuili contineatur vel princicipis reſcripto : vt ſi apud prætorē ſtare pactis aduerſarium compellere
Verba ꝑtoris re velis, vt ſic a vetuſta lege incipiens : prætor ait pacta ſeruato : item ſi in iudicium venire meſſium vindemiarumque tempore ab aduerſario compelleris : qui ante quod ſibi debetur : forte petit cum non poſſe cogi te ad ſatisfaciendum illo tempore probaueris, ab hac exordiens lege incipis quæ in digeſtis
Lex attende eſt de feriis, ne quis meſſium vindemiarumque tempore aduerſarium cogat ad iudicium venire : oratione diui Marci exprimitur, quia occupati circa rem ruſticam : in forum compellendi non ſunt, multæ item ſunt leges, quæ variis cauſis applicari poſſunt : vt ſi dicas peccata nocentium nota eſſe & oportere & expedire paulus ait. item ea quæ notabiliter fiunt : niſi ſpecialiter notentur, videntur, quaſi neglecta : item dolo malo ait prætorius ſe non ſeruaturum. A ſcriptura. Lex ſpecialis eſt, ſcriptura.
A ſcriptura generalis : per quam intelligere potes teſtamentum, contractum, ſtipulationem, ſyngraphum, chirographum & alicuius auctoris probatam auctoritatem : qua inuicta cauſa noſtra videatur : vt ſi concordiam

Si vti principio volemus, aut id oportebit oſtendere : quare cauſa ſit honeſta, aut breuiter quibus de rebus ſumus dicturi exponere. Si principio vti nolemus, a lege, vel a ſcriptura : aut ab alio firmiſſimo noſtræ cauſæ adiumento principium capere oportebit.

laudaturus ſic exordiar, concordia, vt ait Saluſt. paruæ res creſcunt, diſcordia magnæ dilabuntur. item ſi ei qui fortiter rempubli. geſſit : præmium dari veli : ſic incipias, honos alit artes inquit Cicero. omneſque accenduntur ad ſtudia gloria : quod ſi meritis hunc afficere muneribus ſtatuetis. fortiſſimus quiſque noſtræ iuuentutis ad res magnas & præclaras gerendas, mihi credite,
excitabit. Ab aliquo firmiſſimo cāæ noſtræ adiumento, vt ſi dicam : maxime iuſtitia reſpub. conſeruari. iuſtitiæ aūt munus præcipuum eſſe : benemerētibus ꝑmia exhibere. itē ſi dicā ſæpe ꝑus hoc a vobis conceſſum fuit : quod poſtulo minimum dubium eſſe poſſit : vos idem mihi quoq; cōceſſuros. itē ſæpe hoc idem iudicatum eſt quod in cauſa mea iudicari peto. Principium capere : non exordiri partibus exordii : & proprietatibus ſeruatis : ſed ſimpliciter incipere. A firmiſſimo adiumēto

QVARE cauſa ſit honeſta. Exemplum erit : ANT.
Si quid vnquam fuit iudices : quod apud maiores noſtros ſingulari & præcipuo fauore proſequēdum fuerit ſemper in primis eorum : qui propter infirmitatem ætatis ſeipſos tueri non poſſunt, actiones & cauſæ aliquo ſingulari ꝑuilegio ſunt tractatæ. Quid enim honeſtius, aut æquius eſſe poteſt, q̄ illis adeſſe : quos nondum vel ratio vel natura ita confirmaunt, vt ſe tueri poſſint : Cum præſertim hæc vna res ſit : quæ & reipubl. dignitatem & priuatam commoditatem aſpiciat : Nam ſi liberis noſtris & amicorum noſtrorum ac cæteris conſultum eſſe volūmus, apud poſteros illud neceſſe eſt : ꝙ pupillorum cauſas rebus omnibus præpoſitas velimus eſſe. Item aliud Aulus licinius Archias poeta antiochiæ natus, Aulus licin⁹. C.
Romæ vixit, Ciceroni inter alios chariſſimus. nam & eius præceptor in græcis fuit : fuerat autem prius verba
heracliæ ciuis effectus : demum ſibi de ciuitate lis mota eſt a quodam graccho, ꝙ ciuis non eſſet. Tunc Cicero archiam defendens, ita exordiri potuit. Si apud maiores noſtros eſt conſeruatum iudices, vt præceptores pro parentibus haberentur, debeo quantum eſt ſcitum in me, huic præſtantiſſimo viro & integerrimo & opem & ſalutē afferre. & eo magis quoniam illius doctrina, & optimis præceptis ita inſtitutus ſum, vt nonnullos aliquando defenderim : nā ſi cæteros adiuuamus, a quibus nihil vtilitatis ad hanc rem adipiſcendam conſecuti ſumus : quanto magis ei attribuere debemus, a quo id accepimus, per quod etiam ignotis prodeſſe poſſumus? Aut breuiter exponere &c. Exemplum erit : Summa rei iudices : de qua coram vobis acturus ſum, eſt de pœna & ſupplicio per vos inferendis ciuibus ſeditioſis, ſi ciues habendi ſunt qui necem bonorum hominum : & pernitiem reipubl. meditati ſunt. Erit item exemplum Naſonis illud. In noua fert animus mutatas dicere formas Corpora. Et illud Maronis. Arma virumque cano.

Ab lege exemplum erit : lege latoria cautum eſt iudices : vt ſi q̄s pupillorū bona diriperet, acerrimas pœnas lueret. Cū ſi ita Titius Marci pupilli bona diripere velit, pœna mulctandus eſt. A ſcriptura. Lex ſpecialis eſt : Scriptura vero generalis. Eſt autem allegatio alicuius ſcripti : & ſententiæ generalis : vt illud Cice: Lex a ſcriptura differt

ronis in procemio tuſcul. Honos alit artes, omneſq; incenduntur ad ſtudia, gloria. Cũ igitur hic ciuis ꝑ patria egregie pugnauerit, merito mihi honore ac praemus afficiendus uidetur. Firmiſſimo adiumento. Exemplum erit, Quid eſt o iudices quod ciuitatem magis conſeruet: q̃ iuſtitia & aequitas iuris? quae cũ iubeat vt mortuo patre, filio potius q̃ fratri haereditas debeat: debetis huic concedere aequitatem, quae qdem vinculũ eſt ciuitatis: vbi.n.aeq̃tas deeſt oĩa cõfundunt.

ASCE. ¶ SI vti &c. q.i. vti aut non vti principio poſſumus, docens primo quid faciemus ſi vti volemus dicit ſic. Si in cã honeſta vti volemus principio.i. exordio: aut oportebit.i. oportunũ & conueniens erit oſtẽdere, quare cã ſit honeſta: aut expõere breuiter de quibus ſumus dicturi. Deinde ſi vti noluerimus dicens. Si nolemus vti principio.i. exordio & procemio: oportebit capere principium: id eſt initiũ noſtrae orationis (vnde aequiuoce ſumit principium, ꝓmo ſpecialiter ꝓ exordio, quod graeci procemium dicunt: deinde generaliter pro quolibet initio: primo modo multae ſunt orationes ſine principio: ſecundo nullae.) a lege ſcilicet generali & promulgata: aut a ſcriptura ſcilicet ſpeciali: vt ab obligatione per pragmaticos ſeu notarios.

¶ De docilitate & attentione. Ti. VIII.

QVoniam igitur docilem: beniuolum & attẽtum habere auditorem volumus. quõ quicq; eorum confici poſſit aperiemus. Dociles auditores habere poterimus, ſi ſummã cauſae breuiter exponemus, & ſi attentos eos faciemus. Nã docilis eſt ille qui attẽte vult audire. Attẽtos hẽbim⁹ ſi pollicebimur nos de rebus magnis, nouis inuſitatis verba facturos, aut de his rebus quae ad tẽpu. pertineant: aut ad eos ipſos q̃ audient, aut ad deorum imortalium religionem, aut ad pietatem nos eſſe dicturos. Et ſi rogabimus, vt attente audiant. & ſi numero exponemus res de quibus dicturi ſumus.

FRAN. MAT. QVONIAM igitur &c. Quid exordiũ eſt, oſtendit: quod in duas partes diuiſit: quid inde fiat, & vbi fiat: in generibus.ſ. cauſarum poſtea docuit. nam in alia cauſa attentos, in alia beniuolos, in alia dociles fieri praecepit. Idem enim ſimul ſemp in omni cauſa ſeruare vix contigit: nunc quibus rõnibus: & quibus ex locis, docilitas, attentio, & beniuolentia colligantur, oſtendit. Dociles tunc dociles inquit reddentur auditores: cum breuiter ac dilucide ſumma rei: hoc eſt, qd ſit in quo cõſiſtat cauſa, & res noſtra, de qua dicturi ſumus, iudicabitur, quod operum ſuorum principiis Homerus, & Virgilius obſeruarunt: Cice. in oratione quoq; pro lege manilia, ſũma cauſae breuiter expoſuit dicens: Dicendum eſt.n. de Cn. Pompei ſingulari eximiaq; virtute. Et ſi attentos facimus de rebus magnis nos dicturos, promittẽtes vel vt attente audiant rogantes: poteſt quidem reddi docilis: qui nondum attentus ſit auditor. ſed attentus reddi non poteſt: quin ſtatim & docilis reddatur. nam qui attentus eſt: docilis eſt. & qui attente audit docilis vocatur. ¶ Attentos habebimus. Docet quo pacto attenti auditores reddi poſſint: & rebus magnis nouis inuſitatis fieri oſtendit. Si qd nos eiuſmodi dicturos pollicebimur. Sciendum eſt haec tria in vnum idemq; exordium ſimul incedere. non ſemper tamen aliquando enim eiuſmodi res eſt de qua futurus ſermo eſt, vt vel e magnis, vel a nouis, vel ab inuſitatis tantum facere attentos valeamus. a magnis lib. ae. eidos ſeptimo attentos fecit. Virg. Graue bellum quod cum Turno Aeneas geſſit: ſe promittens deſcripturum. maior rerum mihi naſcitur ordo: Maius opus moueo. Cicero quoq; in huius operis praefatione attentum reddidit auditorem: a magnitudine rei cũ non par in ſe fructus copiã dicendi habere dixit: & cõmoditatẽ orationis. Liu. in ꝓh. ii. lib. ab vr. con. attentionẽ colligit de nouis rebus ſcripturum ꝓmittens, his verbis. Liberi iã hinc populi roma. res bello paceq; geſtas annuos magiſtratus: imperiaq; legũ: potiora q̃ hominum peragã. Idẽ lib. vii. Annus hic erit inſignis noui hominis cõſulatu: nobis duobus magiſtratibus: ꝑtura & curuli aedilitate hos ſibi patritii q̃ſiuere honores ꝓceſſo plebi altero cõſulatu per res magnas & inuſitatas ſimul qdẽ auctor attẽtos reddit lectores in ꝑncipio de bello punico ſecundo, dicens. Parte operis licet mihi ꝑfari; qđ i principio ſummae totius profeſſi ſunt plaeriq; rerũ ſcriptores i bellũ maxie memorabile oium q̃ vnq̃ geſta ſũt meſcriptum: & reliq. Differũt iter ſe magna: noua: & inuſitata, magna laudamus: vel vituperamus, noua admiramur. inuſitata, & admiramur, & timẽus aliqñ. Rurſus magna ſaepe cõtingunt: noua memoria noſtra nõ fuere: inuſitata fuerũt qdem añ ſed raro euenerũt. Aut de his, q̃ ad rempub. pertinẽt. Ad rẽpubl. Cice. pro. C. Rabirio, & ſi qrites nõ eſt meae cõſuetudinis initio dicẽdi rõnẽ reddere, qua de cã quenq̃ defendã ꝓpea cũ oibus in eorum periculis, ſemp ſatis mihi iuſtã cãm neceſſitudinis eſſe duxi: tñ in hac defenſione capitis famae fortunarũq;. C. Rabirii ponenda rõ vt officii mei: ꝓpea q̃ q̃ in iuſtiſſima cã eſt mihi eadẽ vobis ad abſoluendũ videri debet: nam me tũ amicitiae vetuſtas, tũ dignitas hois, tũ rõ humanitatis, tũ meae vitae ꝑpetua cõſuetudo ad. C. Rabiriũ defendendũ eſt adhortata: at vero, vt id ſtudioſiſſime faciã, ſalus reipu. cõſulare offm: cõſulatus deniq; ipſe. Aut ad eos ipſos q̃ audiũt: Ad ipſos qui audiunt vt in verrẽ dicẽs: timorẽq; iudicib⁹ adhibẽs admonet caueat ne male ſentiat ppl's: ne iudicia transferant. & pro domo ſua ad põtifices ſic ait. Nã ſi illa labes ac flãma r.p. ſuũ illũ peſtiferũ & furioſũ tribunatũ quẽ aeqtate humana tueri ñ pt diuina religiõe defenderit: aliae cerimõiae nobis erũt: alii antiſtites deorũ imortaliũ: alii iterptes religiõe req̃ rẽdi. Ouid. quoq; i Faſt. materiã de q̃ ſcriberet plurimũ oñdit ad germanicũ ꝑtinere: cũ ait, Sacra recognoſces annalib⁹ eruta ꝑſcis: & quo ſit merito q̃q; notãda dies. Inuenies illic & ſacra nõẽ ſtica vobis Saepe tibi pr eſt, ſaepe legẽdus aunis. Attẽtos igit facimus ſi magna: noua inuſitata: & q̃ ad rẽp. ꝑtineãt vel eos ipſos q̃ audiũt: dicturos pollicemur. Ad deorũ imortaliũ religionẽ: Ad religionẽ qd in eadẽ orone ꝓ domo ſua ad põtifices Cic. facit, q̃ eũ cã ſua aras, focos & deos penates cõiunctos dicit eẽ his verbis: qđ ſi vllo tpe magna cã i ſacerdotũ. P. R. iudicio ac ꝑtãte verſata eſt: hoc ꝑfecto tãta ẽ vt ois reip. dignitas omniũ ciuiũ ſal⁹, vita, libtas, arae, foci, dii pẽates, bõa fortũe, dõicilia, vitae, ſapiae, fidei ꝑtãtiq; cõmiſſa, creditaq; eẽ videant. ¶ Et ſi rogabim⁹ vt attẽte audiãt vt cũ dicimus. Bẽignas q̃ſo ac patiẽtes i hac cã mihi aures accõmodate velitis. Q d i ꝓlogis fit comaediarũ. Cũ dr fauete: adeſte aequo aio: & rẽ cognoſcite. Cic. ꝑ archia de hũanitatis ſtudiis Cice. ꝑ Archia attẽtos fecit auditores: rogãt vt de hũanitatis ſtudiis paulo liberius loqui eũ ſinerẽt: his verbis. Queſo

a vobis

a vobis vt in hac cauſa mihi detis hanc veniam accõmodatam huic reo: vobis quemadmodum ſpero nõ moleſtam, vt me pro ſummo poeta, atq; eruditiſſimo homine dicentem: hoc concurſu hominum literatiſſimorum: hac veſtra humanitate hoc deniq; prætore exercẽte iudicium. patiamini de ſtudiis humanitatis, ac literarum, paulo loqui liberius. Idem in orationẽ pro ſex. Roſcio. Quapropter vos oro atq; obſecro iudi. vt attente bonaq; cum venia verba mea audiatis, fide ſapientia veſtra fretus, plus oneris ſuſtuli q̃ ferre me poſſe intellexi. Numero exponemus. Cum duabus de rebus, tribus aut plurib⁹, nos dicturos pollicebimur: de docilitate ſuperius loquens ſi ſummam inquit cauſæ breuiter exponemus: nunc numero dicit. quod idem ferme eſt. Nec mirum. Nam qui attentus, idem & docilis redditur. Sed quomodo hic exoritur, ſi idem in exordio fit, quod in diuiſione, quæ in duas ſcinditur partis, expoſitionem, & enumerationem, vt ſummatim aut nun ero: quibus de rebus & quot dicturi ſumus, aperiamus. Exordium & diuiſio idẽ erũt. Nõ idẽ erũt ſed idem efficient, diuerſo tñ exitu exordiũ ſummatim & numero exponere põt quæ dicenda ſunt: vt docilem faciamus aut attentum auditorem, partitio vt cauſam præparato iam per exordium auditore conſtituat, & animus in re certa occupatus tentat de qua iudicium futurum ſit. Denique exordium mouet tantum implicite partitio & mouet & docet, ſed explicite.

Exordium. Diuiſio

ANT.

¶ ET ſi attentos eos faciemus: Id in humili genere ſeruabitur, vt illud Maronis: lib. iiii. g. de apibus. hanc etiam Mecœnas aſpice partem. Cice. lib. ii. de Oratore ſcribit græcos monerent vt principio faciamus iudicem attentum, & docilem, quæ ſunt vtilia, ſed non principia magis propria q̃ reliquarum partium faciliora etiam in principiis, q̄ & attenti tum maxime ſunt cum omnia expectãt, & dociles magis initus eſſe poſſunt. Illuſtriora enim ſunt, quæ in principiis q̃ quæ in mediis cauſis dicuntur, aut arguendo, aut refellẽdo. De rebus magnis: vt illud. Magna res princeps illuſtriſſime eſt ea quam expoſiturus ſum vobis: Cui niſi tempeſtiue conſilio & virtute occurratur, non mediocrem profecto in vrbe noſtra diſcordiam excitabit. Quid enim iniquius eſſe poteſt: q̃ ciues noſtros ab his non poſſe tutos eſſe, quos armis & fide oporteret eiſdem auxilio eſſe? De rebus nouis &c. Exemplum erit. Noua res & penitus inaudita prin ceps optime per me exponetur, ea quidem talis eſt, vt ſummam indignationẽ atq; odium ꝯcitatura ſit, niſi prudentia veſtra mitigetur. quid. n. magis ꝯtra mores publicos fieri poteſt q̃ extorquere ꝗcquam: quod luxuriam ciuitati & voluptatibus materiam ſit allatura? Nouis. noua dicuntur quæ fuere nunquam. Inuſitata vero ſunt: q̃ licet facta ſint, rarius tñ accidunt. Quæ ad rempublicam pertineant. Exemplum erit cum inſtituiſſem patres ampliſſimi id apud vos dicere, quod viſum eſt optimum. Nihil certe poſt religionẽ noſtri & vnius & veri dei, quod vel me dignius, vel vobis magis gratum dici poſſet, occurrit, quam de conſeruatione & amplitudine reipublicæ diſputare. Eas igitur res apud vos in primis exponam, noua quadam & inuſitata ratione, vt plane intelligatis me proſpexiſſe, quo modo illam a noſtris maioribus nobis traditam, & meliorem noſtris poſteris relinquamus. Ad eos ipſos qui audiunt exemplum erit. Niſi patres conſcripti conſilio & virtute veſtra reprimetur audacia & temeritas eorum qui veſtri ordinis & ſanctiſſimæ patriæ noſtræ publici hoſtes ſunt, plane video vos cum tota repuplica maxima breui ſubituros incommoda. Ad deorum immortalium religionem, & pietatem. Exemplum erit in genere honeſto. Agitur iudices de cœleſti cultu ac religione diuina, qua re nũquam fuit apud noſtros maiores vel præſtantior vel acceptior. Eſt enim res prorſus admiratione & quadam laude ſingulari digniſſima. Religione: Religio eſt, quæ ſuperioris cuiuſdã naturæ quã diuinam vocant, curam cerimoniamq; affert: vt Cic. inquit libr. ii. rhe. Pietatem: Tullius pro plautio inquit. Nã meo. iudicio pietas, fundamentum eſt omnium virtutum. Item quid eſt pietas: niſi voluntas grata in parentes Et libro. ii. Rh. pietas per quam ſanguine coniunctis patriæq; beniuolis officium & diligens tribuitur cultus. Superius quoq; eodem libro ſic dixerat: pietatẽ appellant, quæ erga patriam, aut parentes, aut alios ſanguine iunctos, officium ſeruare moneat. At in libro de. n. d. ait pietas eſt iuſtitia aduerſus deos. ¶ Vt attente audiant: exemplum erit illud ſumptum ex inuectiua. Ciceronis in Catilinam. Attendite quæſo iudices, & ea quæ dicam, penitus animis veſtris rationibuſq; mandate. Et illud Terentii: Nunc quam rem vitio dent, quæſo animaduertite: Si numero exponemus res: Exemplum Agitur patres conſcripti de duobus de concordia ciuium noſtrorum & compreſſione bellorum ciuilium: quæ iamdudum noſtram patriam afflixerunt. Li. aũt. i. rh. addit prædictis: q̄ attentos faciemus, ſi nos pollicebimur breui noſtram cauſam demonſtraturos.

Religio

Pietas

ASC.

¶ QVOniam igitur. Quia in principio ſeu exordio ſolet auditor reddi docilis attẽtus & beniuolus: ideo quomodo id efficiamus declarat author dicens. Igitur quoniam nos qui cauſam dicimus aut oramus: volumus habere auditorẽ docilẽ vt intelligat quæ dicamus & beniuolum vt nobis faueat: & attentum vt diligenter audiat nos, aperiemus. i. manifeſtabimus q̃o quieq; eorũ poſſit confici. i. ex toto & plene fieri: aut abſolui. Proſequitur tñ aliter q̃ propoſuit: niſi textus inuerſus eſt: quia docet q̃o attentũ faciamus prius q̃ quomodo beniuolũ, verum ſcimus quæ prima ſunt in propoſito ſolere eſſe vltima in executione: & ideo authores ſæpe aliter proponunt ꝑſertim poetæ: vt arma virumq; cano &c. Præcipue aũt petimus, vt auditor ſit beniuolus: ſed q̄a id fieri nequit, per nos niſi fecerimus docilem & attentũ. ideo eas partes prius declarat dicens. Nos poterimus habere auditores dociles ſi nos exponemus ſummam, id eſt totalem & vltimam complexionem & vt dicunt continentiam ſeu tenorem cauſæ, id eſt rei de qua contenditur, & ſi nos faciemus eos attentos. Nam ille eſt docilis, id eſt aptus vt doceatur, qui vult audire attente, id eſt cum animaduerſione. Nos habebimus attentos ſi pollicebimur, id eſt ſponte promittemus: nos facturos verba, id eſt mentionem: hoc eſt dicturos: de rebus magnis nouis inuſitatis, aut ſi pollicebimus nos dicturos de his rebus quæ pertineant ad rempublic. aut ad eos ipſos qui audient: aut ad religionem deorum immortalium aut ad pietatem, id eſt pium deorum & parentum cultum. Et ſi rogabimus ſupple eos vt audiant attente. Et ſi exponemus res numero, id eſt de quot rebus dicturi ſumus: quia vno membro audito, libenter aliqua audimus, dum ſcimus quot reliqua ſint, & ſi exponemus de quibus rebus ſumus dicturi quia prælibata materia feſtinamus ad eius cognitionem.

FRan. MAT.

BENIVOLOS auditores. Sequitur quomodo auditorum comparare beniuolentiam poſſumus: quæ a locis quattuor dicitur auditores in quouis genere. ſi in demonſtratiuo & deliberatiuo: ſenatus vel populus. Si in iudiciali iudex. Si noſtrum officium vt fere Cicero in oratione pro. L. Archia. dicens. ſiquid eſt in me ingenii iudices: quod ſentio q̄ ſit exiguū: aut ſi qua exercitatio dicendi: in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum. Et in oratione pro ſexto Roſcio. Credo ego vos iudices mirari quid ſit: q cum tot ſummi oratores hominesq́ nobiliſſimi ſedeant: ego potiſſimū ſurrexerim: qui neq́ ætate neq́ ingenio: neq́ auctoritate ſum cum iis: qui ſedent comparandus. Aut in rem publicam. quales fuerimus.

In rem pub.

De beniuolentia a noſtra perſona. Ti. XI.

BEniuolos auditores facere quattuor modis poſſumus, a noſtra: ab aduerſariorū, ab auditorū perſona, & a rebus ipſis. A noſtra perſona beniuolentiam contrahemus, ſi noſtrū officium ſine arrogantia laudabimus: aut in rempublicā quales fuerimus, aut in parentes, aut in amicos, aut in eos ipſos, q audiūt aliqd referemus, dūmodo hæc oīa ad eam ipſam rē, de qua agitur ſint accōmodata. Item ſi nr̄a icōmoda pferemus, inopiā, ſolitudinē, calamitatē: Et ſi rogabimus: vt nobis ſint auxilio, & ſi ſimul oſtendemus in aliis, nos ſpē habere noluiſſe.

vt Cicero in oratione fecit pro Flacco ſic enim exorditur. Cum in maximis periculis huius vrbis: atq́ imperii: grauiſſimo atq́ acerbiſſimo reipublicæ caſu ſocio atq́ adiutore conſiliorum: periculorumq́ meorum. L. Flacco cædem a vobis coniugibus: liberis veſtris vaſtitatem a templis delubris vrbe: Italia: depellabam: ſperabam: iudices: honoris potius. L. Flacci me adiutorem futurum. q̄ miſeriarum deprecatorem. ¶ Aut in parentes: vt apud Virgilium æneas libro. vi. cum ait. Illum ego per flammas & mille ſequentia tela Eripui his humeris medioq́ ex hoſte recepi. Parens vulgo pater aut mater appellatur: Sed iuris prudentes auos & proauos: auias & proauias parentum nomine appellari dicuntur. Aut in amicos: Vt Cice. in oratione pro lege manilia: qualis in amicos fuerit: oſtendit dicens. Nam cum antea per ætatem huius auctoritatem loci nondum contingere auderem: ſtatueremq́ nihil huc niſi perfectum ingenio elaboratum induſtria afferri oportere: omne meum tēpus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. Idem in oratione pro ſexto Roſcio egit: pro. L. Cornelio balbo; & pro. C. Rabirio poſthumo. In eos ipſos qui audiūt; vt apud Lucanum qualis in Cæſarem curio fuerit: commemorat dicens: Dum voce tuæ potuere iuuari Cæſar (ait) partes: quamuis nolēte ſenatu: traximus imperium. Et Cice. in oratione qua pro reditu ſuo populo gratias agit: idem facit: Quod præcatus a Ioue optimo maximo: cæteriſq́ diis imortalibus: ſum quirites: eo tempore cum me fortunaſq́ meas pro veſtra incolumitate; otio: concordiaq́ deuoui. Dum hæc omnia: oſtendit oportere hæc ad cauſam accōmodari: vt vbi attenti reddendi auditores ſunt i non reddentur beniuoli: nam ſe locis vteremur minime rei noſtræ congruentibus vitium & id quidem graue eſſet: non enim omnes loci ſuperius dicti omnibus cauſis conueniunt: & aduertēdum eſt patroni: & eius de quo dicitur perſonam vnam putari: cum inuentio eadem fere ſit hiſdem locis vtendum: ſiue a patroni ſiue ab eius de quo dicitur perſona exordiorū ſententiam excogitare volumus. Item: ſi noſtra icōmoda proferemus: vt Cicer. pro. P. Sylla Maxime vellem iudices (dicens) vt. P. Sylla & antea dignitatis ſplēdorē obtinere: & poſt calamitatē acceptā modeſtię ſuæ fructū aliquē potuiſſet percipere. Sed qm̄ ita tulit caſus infeſtus: vt ampliſſimo in honore cū cōi ambitionis inuidia: tū ſingulari Atrenii odio euerteret: & in his pſtinis fortunæ reliqiis miſeris afflictis: tn̄ haberet quoſdā: quorum aius ne ſupplicio quidem ſuo ſaciare poſſet: q̄q̄ ex huius incommodis: magnā aiq moleſtiā capio: tn̄ in cæteris malis facile patior oblatū mihi tp̄s: i quo boni viri lenitatē meā miſericordiāq́ notā oib quodā nunq̄ intermiſſā agnoſcerēt.

In parē tes

Parens

In amicos.

Si nr̄a icōmoda

Inopiam: cui pcrarū copia eſt. Inops autē eſt qui ope hoc eſt auxilio: vel: diuitiis: & copia eget. Cicer. pro Publio Quintio. Verum ita ſe res habet: vt ego qui non vſu ſatis & igenio parum poſſum cū patrono diſertiſſimo comparer & Pub. Quintius: cui tenues opes: nullæ facultates; exiguæ amicorum copiæ ſunt cum aduerſario gratioſiſſimo contendat. Solitudinem: Solitudo eſt quando caret aliquis propinquis amiciſq́: neq́ ſpem in quoquam habere poteſt: niſi in ſeipſo & ſolus locus dicitur incultus inhabitatuſq́: Ouid. Fluminis illa latus cui ſunt vada iuncta torenti Aſpicit: & ſparſas per loca ſola caſas. vnde & loci ſolitudo ante oſtium. Calamitatem. ſumma quædam miſeria calamitas itelligitur: ingenſq́ damnum: quotiens ex diuite pauper redderis: & ad vilem abiectamq́ fortunam deduceris: etiā præter culpam tuam: damnum: quo ex grandine afficiuntur calamitatem dicere ſolent ruſtici: q commuat calamos: id eſt culmum ac ſegetem: vnde ait in eunucho Teren. Ecca noſtri fundi calamitas: quidā a cadendo dictam crediderunt: hæc cum proferuntur beniuolus redditur auditor: ſcilicet inopia: ſolitudo calamitas. Teren. omnes noti inquit atque amici deſeruerunt. Idem Quod ego te per hanc dextram oro per ingenium tuum & per fidem tuam perq́ huius ſolitudinem te obteſtor: ne abs te ſegreges ne vero deſeras. Cicer. pro ſexto roſcio. ideo ſe vnum ex omnibus qui ſedebant ad dicendum ſurrexiſſe inquit: ne omnino deſertus Roſcius eſſet: cum timore periculi cæteri defendere non auderent. Et ſi orabimus vt nobis auxilio. quod pro milone feciſſe videt Cic. dicēs: nā ſi vnq̄ de bonis de fortib' viris: ſi vnq̄ de bn̄ meritis ciuibus ptās vobis iudicādi fuit: ſi deniq́ vnq̄ locus ampliſſimorum ordinū delectis viris datus eſt ad ſtudia ſua: erga fortes & bonos ciues: vt ea quæ vultu & verbis ſæpe ſignaſſent: re & ſniis declararēt: hoc pfecto tpe eā ptāte oēs vos hētis: vt ſtatuatis vtrum vos q veſtræ auctoritati ſemper dediti fuimus: ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati a pditiſſimis ciuibus aliqū per vos ac veſtram fidē: virtutē: ſapientiāq́ recreemur. Nos in aliis noluiſſe ſpem hēre: In multis firma nobis pſidia iudices erāt ſed in ſola virtute veſtra integritate conſtantia æquitate ſpē locare volumus.

Inopia

Solitudo

Calamitas

Pro laborantibus ſtat fauor

In aliis ſpē nō hūiſſe

ANT.

¶ SI offm̄ noſtrum ſine arrogātia laudabimus: Exēplum erit. Quanquam turpe eſt iudices offm̄ ſuum ita exponere: vt propria laus intendatur: attn̄ q a aduerſarii mei ſic me nup contumeliis affecere: vt niſi vitæ

meæ

meæ rationem habeam: & qualiter ab adoleſcẽtia me inſtituerim: dicam plane tacendo cõfirmare viderer omnes aduerſæ partis in me falſo obiectas contumelias: faciam itaq; non tam libenter q̃ neceſſario: vt intelligatis me longe abeſſe a criminibus: quæ mihi obiiciũtur & fictam eorũ accuſationẽ cognoſcatis. Ego quidem ſic in oculis meorum ciuium vixi: ſic me geſſi: vt neminem vnquã offenderim: pluribuſque ſæpenumero auxilio ꝯſilioq; extiterim. Quid. n. in cauſis forenſibus & publicis egerim: quod vobis omnibus patere arbitror: facile ꝑtereo. Quare magnopere admiror: quæ temeritas: vel quod potius reor quæ inuidia meos aduerſarios impulerit, ad me de ea fingenda a quibus quidem ita abſum: vt ipſi ab honeſtate atq; virtute. Aut in re publica quales fuerimus. Exemplum erit. Et ſi patres conſcripti nunquam ſatis pro re publica propugnare quis poteſt: Illud attamen aſſero me nullos ꝓ ea labores fugiſſe vnquam: neq; vlla euitaſſe pericula. Quare non poſſum non moueri: ꝙ nefariæ contrationis reum apud vos facere me aduerſarii auſint.

¶ Aut in parentes & amices. Exemplum erit Quo animo iudices in parentes & in amicos meos ſemper extiterim: quamuis omnibus notum eſſe putem illud: deniq; auſim dicere neminem aut maiori beniuolentia aut maiori cura vſum eſſe in ſuos: q̃ ego in meos continue vtor. Aut in eos qui audiunt. Exemplũ erit. Cum in noſtra repu. Iudices: multos mihi propoſuerim quos maxime charos & præcipuos haberem, ſemper tamen vos in primis & amare & venerari conſtitui. hinc euenit: vt omnem fortunam veſtram: meam ducerem. decernerẽq; nil poſſe vobis aduerſi accidere, quod mihi ipſi non foret cõmune: libenter itaq; pro ſalute veſtra: meam quotiens opus erat oppoſui, neq; pro veſtro honore ac ſtatu vllum fugi periculũ, neq; fugiam dum viuam. Si noſtra incommoda proferemus. Exemplum eſt illud iudices verum eſſe experior, quod vulgo dicitur: fortunam eos vix vnquã relinquere, quos ſemel cœpit vrgere: quo in ſtatu quidem extiterim: & in quo numero poſitus ſim: neminem veſtrum ignorare arbitror. Quis enim in vrbe noſtra aut diuitiis: aut potentia: aut amicorum frequẽtia magis abundabat? Nunc eo productus ſum, vt neq; diuitiæ, neq; potentia, neq; vlli mihi aſſint. Oẽs. n. me noti atq; amici deſeruerunt. Vt nobis ſint auxilio & in aliis noluiſſe ſpem habere. Exemplum erit. Cũ eo loco poſita ſit cauſa mea iudices: ut niſi miſericordia veſtra mihi ſit præſens atq; propitia: veluti ſæpenumero multis fuit: plane ſim ab omnibus deſtitutus. Humanitatem itaq; veſtram & clemẽtiam quæſo atque obteſtor vt mihi auxilio ſint: in veſtra nanq; duntaxat virtute mea ſpes omnis icumbit. Cũ enim multi fortunis meis præſidio eſſe pollicerentur: vos elegi & conſtitui illarum tutores.

¶ De beniuolentia ab aduerſariorum perſona. Titu. X.

Ab aduerſariorum perſona beniuolentia captabitur, ſi eos in odium, in inuidiam, in contemptionem adducemus. In odium rapiemus ſi quid eorũ, ſpurce, ſuperbe, perfidioſe, crudeliter, confidenter, malitioſe, flagitioſe factum proferemus. In inuidiam trahemus ſi vim, potentiam, factionem, diuitias incontinentiam, nobilitatem, clientelas, hoſpitiũ, ſodalitatem, affinitates aduerſariorũ referemus: & his adiumentis magis q̃ veritati eos confidere aperiemus. In contemptionem adducemus, ſi inertiam, ignauiam, deſidiam, luxuriam aduerſariorum proferemus.

ASCE. ¶ BENIVOLOS auditores &c. Aperuit quomodo dociles & attentos faciamus auditorem: nunc docet quomodo beniuolum dicens, ꝙ a quatuor: & primo a perſona noſtra: vt cum ordine aperietur. Ordo autem eſt. Nos poſſumus facere auditores beniuolos quattuor modis (omittit: vt adnotant valla: ſcilicet & videlicet: ſed nos addere poſſumus cum ſignificatio non refragetur ſcientes oratorem ſuperfluum & facile intellectu reſecare: quod grãmaticus ordo reponit: dicamus ergo) ſcilicet a perſona noſtra a perſona aduerſariorum & a perſona auditorum, tres enim perſonæ ad contentionem neceſſario ꝯcurrunt: actor (reus & iudex. Sed in cõcionibus agimus interdũ contra abſentem in genere demonſtratiuo) & a rebus ipſis. Deinde declarat primum dicens. Nos contrahemus: id eſt acquiremus: beniuolentiam a perſona noſtra: ſi laudabimus ſine arrogãtia: id eſt modeſte & ſine iactantia officium: id eſt beneficium & debitum (vt aiunt) noſtrum: aut referemus quales: id eſt quantum beneficii: nam maleficia ſua nemo oſtentat. fuerimus in id eſt erga rempub. cui prima in terris debetur charitas: in parentes quibus ſecunda: aut in amicos: quibus tertia: aut ſi referemus: id eſt cõferemus aliquid in eoſipſos qui audiunt: ſiue ſit iudex: ſiue ſenatus: ſiue populus. dummodo hæc omnia ſint accommodata ad eam ipſam rem, de qua agitur. aliter enim impertinentia cenſerentur. Item ad conciliandam miſericordiam: ſi nos proferemus noſtra incommoda: id eſt damna & miſerias vt inopiam: id eſt carentiam opis: id eſt rerum & auxilii. ſolitudinem, id eſt deſtitutionem ab amicis. calamitatem: id eſt damnum illatum aut ſubortum: & flagrabimus, vt ipſi ſint nobis auxilio, & oſtendemus ſimul nos noluiſſe habere ſpem in aliis ſcilicet, q̃ in auditoribus.

Ab aduerſariorũ pſona docet, qbus rõnibus ab aduerſarii perſona colligi auditoris vel iudicis beniuolẽtia poſſit. In odiũ rapiemus: docet quo pacto trahi aduerſariũ in odiũ poſſit auditoris: hoc eſt eũ oderit, & cãæ nr̃æ faueat: odiũ latẽs eſt maliuolẽtia: affectio illa qua taciti ſceleratos & flagitioſos inſectamur. ſpurce: ipure: nã ſpurco ꝯtrarius eſt purus lautus tot noctes reddidit ſpurcas quot claras habuit, ẽ ꝓprie ſpurcũ quod non viſu ſolum ſed auditu quoq; refugimus, quale illud qđ. M. Antonio in Philippicis obiicit Cic. dicẽs Crapulã illũ heſternã cũ ꝑ tribunali ſederet, fœde euomuiſſe, & veſtẽ fruſtis eſculentis vinumq; redolẽtibus totumq; tribunal impleſſe. Sunt q velint ſpurcũ dici, ꝙ in illud abominantes ſpuere ſoleamus. Superbe: in ſuperiores ex qua re beniuolum fecit auditorem Cicero i oratione pro Milone: cum ait. Vnum genus eſt aduerſum infeſtumq; nobis eorum quos. P. Clodii furor rapinis incendus. & omnibus exitiis publicis parauit: qui heſterna etiã concione incitati ſunt, vt nobis voce præirent, quorum clamor ſi quis forte fuerat admonere nos debebit: vt illum ciuem retineatis, qui ſemper illud genus hominum clamoreſq; maximos pro veſtra ſalu-

FRan. MAT.

Purus & Spurc.

te neglexit; non mediocris certe ſuperbia eſt præire iudicibus voce. Recte igitur: ſic Cicero aduerſarios in odium adducit. Perfidioſe: cum dicis perfidia vſos aduerſarios; & datam fidem non ſeruaſſe. Sicuti in æneam apud Virgilium. Dido: nec tibi diua parẽs generis nec dardanus auctor: perfide. & alibi. en dextra fideſq; quem ſecum patrios aiunt portare penates. Item alibi diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum: Poſſe nefas taciturſq; mea diſcedere terra ꝫ. Nec te noſter amor nec te data dextera dextræ. Nec peritura tenet. crudeli vulnere Dido. Crudeliter. Crudelis intelligitur is. qui pronus ad nocendum nulla humanitate: nulla tangitur miſericordia: vt in eadẽ Didonis in Aeneam oratione: Quin etiã hyberno moliris. ſydere claſſem Et dubiis properas aquilonibus

Crudelis ire per altum Crudelis. Cicero pro. P. Silla & in his peſſimis inquit reliquiis miſeras & afflictas tamen haberet quoſdam: quorũ animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet. Idem pro deiotaro rege. Accidit vt accuſatorum alterius crudelitate alterius in dignitate perturber: crudelem caſtorem ne dicam an ſcele-

Malitia ratum & impium: qui nepos auum in diſcrimen capitis duxit. Malitioſe. Malitia verſuta eſt & fallax ratio nocendi per diſſimulationem: quando imprudenter facere nos aliquid ſimulamus: quod tamen dedita opera facimus. Cicero pro cæcina dicens: in odium ebutium trahit aduerſarium & ꝙ audax in vi faciẽda extiterit cũ ex ſuo cæcinam expuliſſet fundo: & ꝙ in iudicium impudens poſtea manifeſte reus venire auſus

Confidentia ſit: malitiaq; id aut feciſſe: tanquam iuſte feciſſet: quæ fecerat. Confidenter: nimia & temeraria audacia confidentia eſt: quando quiſpiam impunitum exiſtimat futurum: quicquid peccauerit. Terentius o ingẽtem inquit confidentiam. Confidens pro improbo audaci & temerario ponitur: repetitur tamen non malã ſignificatione. Terentius in Andria. neſcio quis ſenex modo venit ellum: confidens cautus: Maxime in odium adducit aduerſarios: Cice. eorum nimiam ſignificans confidentiam his verbis quæ in oratione ſunt pro. P. Sextio Qui omnia diuina & humana violarunt: vexarunt; perturbarunt: euerterunt: non ſolum alacres lætoſq; volitare: ſed etiam voluntarios fortiſſimis atq; optimis ciuibus periculum moliri: de ſe

Flagitiũ ipſis nihil timere. Flagitioſe. Cum ſcelus tantum & tale eſt vt etiam humanam exuperet conſuetudinem: eſt autem flagitium proprie in libidine quaſi flagris dignum crimen: pro cæteris tamen accipitur peccatis etiam quæ per negligentiam imprudentiam & oblitionem committantur: flagitium eſt quale a Cicerone Clodio eſt obiectum ꝙ non pluris bonam deã

Inuidia feciſſet ꝙ̃ tres ſorores. In inuidiam trahemus. Quo pacto colligi auditoris beniuolentia poſſit adductus in inuidiam aduerſarius nunc docet. Inuidia dolor eſt ex alterius felicitate ſub oriens. Omnia ferme quibus adduci in inuidiam aduerſarius poteſt in oratione Cæſaris contra Pompeium Luca. ſeruaſſe apparet. Vim cum ait. Quid iam rura loquar tecum ſuppreſſa per orbem. Ac iuſſam ſeruire famem. Quis caſtra timenti neſcit mixta foro. Gladii cum triſte minantes. Iudicium inſolita trepidum cinxere corona: Atque auſo medias perrumpere milite leges. Pompeiana reum clauſerunt ſigna Milonem. Cicero. pro. A. cæcina: Si quantum in agro locisq; deſertis. Audacia poteſt tantum in foro atq; in iudiciis impudentia valeret non minus in cauſa cederet. A. cæcina ebutii impudentiæ ꝙ̃ tum in vi facienda ceſſit audaciæ. Potentiam. Hanc eidem Lucanus in eadem oratione facit Pompeio a Cæſare obiici his verbis. Quem tñ annue niet tam longa potentia finem: quis ſcelerum modus eſt. Et Cicero pro. P. Quintio. quæ res in ciuitate duæ plurimum poſſunt contra nos ambæ faciunt in hoc tempore ſumma gratia & eloquentia quarum alteram. c. aquilii vereor alteram metuo eloquẽtiam Quinti hortenſii ne me in dicendo impediat nõ nihil commoueor gratia Sexti neuii ne pu. Quintio noceuerit vereor. id vero ne mediocriter pertimeſco: & paulo inferius. habet aduerſarium. P. Quintium verbo Sextium neuiũ re vera huiuſce ætatis hoies fortiſſimos diſertiſſimos ornatiſſimos noſtræ ciuitatis qui cõmuni ſtudio ſummis operibus Sextũ neuium defendant: Si id. defendere cupiditati alterius obtemperare. Quo is facilius quem velit iniquo iudicio opperire poſſit. Item in oratione pro Sex. roſcio. Adoleſcens vel potentiſſimus hoc tempore noſtræ ciuitatis. L. Cornelium Chryſogonum. Factionem diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia factio nominatur cum aliqui ſe principes ac primarios in ciuitate efficere volũt: inter quos æmulatio eſt vnde factio. ſi dicunt qui ꝙ̃ maxima poſſunt ciuium multitudinem. per fas & nefas ad ſe trahunt certatim: eos vero qui conſequuntur clientes vocamus Vnde clientelæ multitudo a quibus rebus in iudicium Pompeium Cæſar adducit: dicens. ſi extremi Pompeium emptiq; clientes continuo per tot ſatiabunt tempora bello. Diuitias. Quibus inſolentes reddi & importuni hoies ſolent plerunq;. In continentiam: libidinem: luxuriamq; quarum continentia velut frenũ dicitur eſſe. Cic. pro Sexto Roſcio ſe hoc neq; homini nõ arbitrantur huius inocentis patrimonium tam amplum & copioſum poſſe obtinere dam nato & electo ſperat ſe poſſe quod adeptus eſt p ſcelus id per luxuriam effundere & conſumere. Vides quomodo clam incõtinentem eſſe dicens Chryſogonum in inuidiam rapiat. Idem in oratione de reſpõſis aruſpicũ facit ẽt in clodiũ: cũ reprehendam dicit fuiſſe eius impudicam impudicitiam Qu. P. Tullioni ſyro cui ſe vnierat operã daret: Nobilitatẽ. Nã & nobilitas tollit animos atq; confidentes facit: quam rem ſic Aiaci apud Ouidiũ Vlyſſes obiicit. Nã genus & proauos & quæ nõ fecimus ipſi vix ea noſtra voco. Hoſpitium multitudo hoſpitũ. Quid domũ tuã cõmeant ex alia ciuitate. Tunc iuuenem illorum non mediocri aios amoris vinculo hoſpitalitas copulabat cui & Iupiter prẽ

Xenius hoſpitalis dicebatur a maioribus credebatur Qui ẽt xenius: hoc eſt hoſpitalis dicebatur. Virgilius Iupiter hoſpitibus nã te dare iura loquunt. Sodalitates. Sodales dicti ꝙ vna ſe

Sodalis vnde derent: & eſſent vel ꝙ ex ſuo datis veſci ſoliti ſint: vel quod inter ſe inuicem ſuaderent: quod vtile eſſet. auctor Põpeius. vñ ſodalitas vſus & numerus eorum q vna edunt: inde ſodalitiũ & leges latas legimus a ſo-

Sodalitas dalitia cohercenda. Affinitatem: Et hoc ẽt ſolet inſolentiæ eſſe: ſi multos affines habuerimus. Affines

Affines aũt ſunt q legitimis nuptiis nobis copulantur ex vxorum. ſ. parte. Teren. nullo nego pacto affinitatẽ chremetis effugere potero: pro oi hic accipere potes coniunctione. Et his adiumentis. ſapienter hoc additum eſt: quæcunq; enim ſuperius cõmemorauit: laudi aſcribi ſolent: ſi quis bene illis vtatur ꝙ ſi male vſus quiſpiã fuerit non modo non laudantur. Sed vehemẽtiſſime ẽt ab oibus iprobanẽ: pleraq;. n. eiuſmodi bona ſunt media q̃ bona vel mala vtẽtes faciũt videri. Veritate cãæ quã ipſimet iniquã cognoſcunt. ¶ In contentionẽ adducemus vt contemnant & ludibrio ſint iudicibus

nam a

Cōtem nam a contemno ꝯtemptio pro ꝯtemptu deſcēdit:ita
ptio ꝯtendo ꝯtentio quæ pro conatu accipiť & color eſt
Cōten rhetoricus:Si inertam hæc ꝯtemni faciunt a nobis ho
tio mines ſi inertes:ſi ignaui:ſi deſides ſunt inertia eius
Iners eſt:q nullam nouit artē:ignauus eſt q penitus abhor-
Ignau⁹ rens a labore ēt ſi nouit artem non tñ exercet:neq; in
Deſes ea eſt perſeuerans:vñ & ignauus dici putať ꝙ non ſit
nauus:ſcimus.n.nauum ſignificare ſtrenuũ & diligen
tem vñ nauare verbum. Deſidiam:deſes:is eſt q ſub-
terfugit laborem:vñ deſidioſus homo:& deſidioſum
ſtudium. Sedere otioſum eſſe ſignat : de non auget.
Lentitudo quædam eſt deſidia & otium imodicũ in-
ertiam & ignauiam pōpeianis obiicit militibus apud
Lucanum Cæſar his verbis.Nec ſanguine multo ſpē
mundi petitis grai s delecta iuuentus.Gymnaſiis de-
erit ſtudioq; ignaua paleſtræ:& vix arma ferēs:idem
obiicit Cice.regis deiotari accuſatoribus dicens:ſed
a ntequam de accuſatione ipſa dico:de accuſatorum
ſpe pauca dicā qui cum videantur non ingenio neq;
vſu atq; exercitatione reꝶ valere tñ ad hanc cām nō
ſine aliqua ſpe & cogitatione venerunt. Item Luca-
nus in Cæſaris perſona ſic in contēptionē Pōpeium
adducit:veniat lōga dux pace ſolutus milite eũ ſubi-
to parteſq; in bella togatæ. Marcelluſq; loquax &
noia vana Catonis.ignauia.n.quandam petulātiāq;
aduerſarioꝶ ſignat.Luxuriam:per hanc oēm intelli-
gimus apparatum ſuperfluum ſiue ſit in victu: ſiue in
veſtitu:ne credas fortaſſe de venereis rebus tm̄ dici.
Cice.in oratione pro ſexto Roſſio luxuriam obiici-
Manti. ens aduerſario in ꝯtemptionem adducit dicens Seſe
hoc incolumi nō arbitratur huius inocentis patrimo
nium tam amplum & copioſum poſſe obtinere dāna
to & eiecto ſperat ſe poſſe quod adeptus eſt per ſe-
lus:id per luxuriam effundere & conſumere.Spurce.
Exemplũ eſt.Quamq̄ ſæpenumero vidi iudices eos
qui aliena flagitia manifeſtarunt magis offendere ani
mos audientiũ q̄ qui cōmiſerint:magnitudo tñ deli-
cti & criminis facit vt de ſcelere aduerſarii tacere ne
queam Tam perdite nāq; luxuriæ hō eſt vt per oēm
turpitudinē reuolutus eas& faciat & patiať quæ qdē
cuiuſq; boni viri maximā in ſe poſſent indignationē
accendere.Superbæ exemplum erit.Si præter cōſue
tudinem meam iudices priuſq̄ de re dicam pauca de
moribus aduerſarii expoſuero id me non ſine atroci
cauſa facere arbitrari poteſtis.Cum.n.ſuperbiam &
elationem.P.Clodii cōſidero non poſſum nō moue
ri:q neq; ſibi quemq̄ in hac vrbe ſuperiorem,nec pa-
rem habere:nec pati pōt.Quid in collegam ſuũ.Q.
Aulum:quē vnum reip.ſemper amātiſſimũ cognoui
ſtis:ægerit:ſatis oibus notum eſt.Nemo itaq; talē ho
minē:imo truculētam feram:& ſæuiſſimam reip.pe-
ſtem ſatis digno poſſet odio ꝓſequi.Perfidioſe:Exē
plũ erit.Si quid eſt iudices apud noſtros maiores qđ
maximo fuerit vnq̄ odio dignum:illud certe in perfi-
dia totum eſt poſitum.Cũq; varia ſint & plurima ad
uerſarii noſtri vitia : quæ ſatis puto vobis eſſe nota:
nullum tñ atrocius frequentiuſue in eo exardeſcit vi
tiũ:q̄ ꝙ neq; vlla fides:neq; charitas:neq; dicti:neq;
facti ꝯſtantia:niſi ineſt:ſed ſũma infidelitas tam in ſu
periores:q̄ in pares & amicos extitit ſemper.Crude-
liter.Exemplum erit.Moueor patres ꝯſcripti & gra-
uius q̄ vel ætas mea vel ꝯſuetudo ferat perturbor: cũ
aduerſarii mei quædam incredibilis inhumanitas &
impia in miſerrimum quēq; crudelitas mentē ſubiit.
Quinedum nulla moueť miſericordia ſuper afflictos
& calamitoſos hoies:ſed coꝶ ſanguine atq; ſupplı-
ciis non ſatis ſatiari pōt.Confidenter. Exemplũ eſt.
Semper ea iudices noſtri fuit aduerſarii ꝯſuetudo:vt
quicqd ei collibuiſſet totum id ēt licere ſibi crederet.
hinc eſt ꝙ temerario quodam auſu & improba ſpe:
dictis ac factis in optimũ quemq; & innocentem viꝝ
inuectus eſt plurie :niſi ſgiť iuſtitia veſtra freno ad-
hibito tempereť:mihi credite iudices:tantā ſibi aſſu-
met arrogantiam,vt veſtrum quiſq̄ vix ferre poſſit.
Malitioſe.Exemplũ erit.Cũ multa ſint iudices:quæ
ab aduerſario meo facta digna videri poſſint venia:
illud mihi videť in primis ꝯſiderādum potius qua mē
te quoue aio geſta ſint:q̄ quid actum fuerit. Nemini
profecto veſtrum iudices dubium eſſe debet:q̄ mali-
tioſe & perperā cæteris in rebus ſeſe geſſerit. Cũ ēt
in illis quæ apud alios & dictæ & habitæ ſunt hone-
ſtæ prauo & iniquo ſemper ſit vſus ingenio.Flagitio
ſe. Exēplum erit. Et ſi maiores noſtri iudices grauis
pœnas in eos excogitauerunt q aliquod ſcelus aut im-
probe factum cōmiſerũt:ſingularia tñ & exqſita ſup
plicia reliquerunt aduerſus eos:quorum ſcelera mul-
tis flagitium attulerunt.Cum itaq; aduerſarius meus
ſic vixerit:ut ois vita eius nō ſolum ipſi turpis & infa
mis habita ſit verum ēt ciuibus noſtris flagitioſa. Vi-
dete quo aio:qua ſeueritate vti in eum vobis conue-
niat : flagitioſa . Flagitium more militari dicitur res
flagitatione hoc eſt increpatione digna : ut Dona.
in eu. Si vim . Exemplum erit . Quamuis iudices
ea ſit aduerſarii mei vis : & membrorum firmitas :
qua cæteris præſtet : tamen abuti hoc naturæ be-
neficio : & in bonorum perniciem conuertere mi-
nime conueniebat . Cum itaque maius poſuerit in
viribus,q̄ in equitate præſidium.: Veſtrum erit iudi-
ces:ne iniuſtiſſima violentia ſua cauſam meam oppri
mat.Si potentiam.Exemplum erit. Maxime vellem
iudices vt aduerſarius meus ea modeſtia eſſet:vt plus
æquitatem & noſtrorum maiorum leges poſſe crede
ret:q̄ immoderatam & immenſam ſuam potentiam.
Sed cũ neq; vlla iuſtitiæ reuerentia:neq; pietas:neq;
reſpectus honeſti moueat eum:illud mihi videtur : ꝙ
non iure ſed metu potentiæ ſuæ ſibi velit oēs ſubmiſ
ſos eſſe.Factionem .i.coniurationem & malorũ con
ſenſum.Exemplum erit. Niſi iudices aduerſarii mei
factiones veſtra iuſtitia comprimatis : plane cerno
optimam cauſam meam oppreſſum iri. Video. nāq;
longe magis ea multitudine eum confidere: quæ ne-
faria coniuratione ſecum iamdiu conuenit:q̄ iuſtitia
& æquitate. Diuitias. Exemplum erit.Non conuenie
bat iudices aduerſarium meum diuitiarum ſuarum
magnitudine:ſic inflari atq; extolli:vt plus ſpei cre-
deret in auro atq; argento poſitum eſſe:q̄ in legibus
& inſtitutis maiorum noſtrorum. Incontinentiā. Exē
plum erit.Si aliquando pro noſtra rep. iudices. Ad-
uerſarius meus impatientia atq; impetu animi bene
ſit vſus:illud tamen decebat:ſiue id conſilio ſiue for-
tuna vt potius reor beneceſſerit:nolle hanc ſuam ira
cundiam & animi furorem a militari conſuetudine
in ciuiles cauſas transferre : & hac ſua incontinentia
velle iuſtas bonorum ciuium cauſas oppreſſas eſſe.
Nobilitatem. Exem. Solet per ſæpe iudices aduerſa-
rius meus præclara maiorum ſuorum geſta : & egre-
gias imagines numero & magnitudine cæteris com-
pare:qui & ſi nobilitatem ſuam pluribus & maximis
vrbis noſtræ principibus fortaſſe non iniuria præfe-
renda cenſeat : tamen illud eum arbitrari conueniēs
eſt:vt non oia nobilitati:ſed pleraq; iuſtitiæ & æqui
tati ſubiecta eſſe cōfiteatur . Verum cum ipſe ſibi pe-

ſuadeat oīa ſplendori ſuo concedenda. Veſtrum eſt
iudice :aduerſus ambitionē eius leges & iura defen-
dere. Clıētelas. Exemplū erit. Magnæ ſibi ducit glo
riæ meus aduerſarius iudices ꝙ nemo ſit hac in no-
ſtra ciuitate & opulentisſima & florentiſſima : qui ex
municipus italiæ plures in cliētelam aſſumpſerit : eo
ſit: vt neminem ferre æ-
quo poſſit aīo: q ſuū ius
tueri velit. Cum arbitref
voſipſos & leges & iura
ſibi hoc ipſo debere ſub-
iicere. H ſpitiū. Exēplū
erit. Cōfitear iudices ne
ceſſe eſt: illud verum eſſe
quo ſæpenumero gloria
ri ſolet. & ſe extollere ad
uerſarius meus ſemper domū ſuam primis verbis no
ſtræ atq; totius italiæ principibus hoſpitio patuiſſe:
quæ res ipſi dat aīos: & impatientē reddit: vt ſi in ius
voceť: tum vel metu vel gratia vel ſuoꝝ hoſpitum le-
ges veſtras oportere: largiri ſuæ libidini vos arbitref.
Sodalitatē. Exemplū erit. Et ſi nemini ciuiū noſtro-
rum iudices plures aut magis fidos ſodales adeſſe : q̄
ſibi meus glorietur aduerſarius: non tñ iō decet velle
quemq̄ iniuria oppſſum eſſe: & plus p̄ſidii in ea ſoda
litate: quæ ſibi cum pluribus ineſt q̄ i rigore iuris cre-
dere poſitum eſſe. Sodales aūt feſtus ait: dicti ſunt: ꝙ
vna ſederent & eſſent: vel ꝙ ex ſuo datis veſci ſoliti
ſint: vel ꝙ inter ſe inuicem vaderent i quod vtile eēt.
Affinitates. Exēplum erit. Aiaduerti iudices aduerſa
rium meum non pp ſe audere mihi obeſſe: veꝝ pp af
finitates principum quas vt optime noſcitis nō ad ſa-
lutem bonoꝝ ſed in perniciem potius traxit. Itaq; nō
debetis id iudices pati: vt reſpectu affinitatis vxoris
cæterarumq; nobiliū vrbis noſtræ matronaꝝ i qbus
ſemp fortunatus fuit: in hac libera ciuitate velit ſibi
& leges & iura cedere. Si inertiam exemplū erit nō ſa
tis æquo aīo ferre valeo iudices vitā aduerſarii mei:
q ſuam inertiam vult apud vos iudicari induſtriā : &
hoc ipſo moderatior eſſe : & magis iuſtus cenſeri ex-
optat. Sed qs eſt: qui hunc hoiem cuius aīus nō ſolū
ab honeſtis artibus atq; diſciplinis ſemp abhorruit:
ſed ēt ab illis actionibus quas vulgares & mœchani-
Abigna-
uia
cas vocamus: non ſpernat atq; ꝯtemnat? Ignauiam.
Exemplum erit. Quis veſtrum eſt iudices: q aduerſa-
rium meum non ꝯtemnat atq; obhorreat quum ſe ad
ignauiam & ſecordiam ſuam rettulerit: adeo qdē eſt
hebeti & tardo igenio: vt nec ſtudus nec vllis præce-
ptionibus: quoꝝ ipſi maxima ſemp copia fuit: in vlla
re vnq̄ honeſta liberoq; hoie digna qcq̄ profecerit.
A deſi-
dia
Deſidiā. Exēplum erit. Cū multa ſint in hac vita iu-
dices quæ vel ꝯſuetudo ciuitatis vel reſpectus virtu-
tis rephendenda faciat: illud certe nō ſolum rephen-
ſione veꝝ multa potius idignatione atq; ꝯtemptu di
gnū videri debet: qd' maxime in aduerſario meo ſci-
mus oēs viguiſſe. Qui cū ab ineunte ætate plurimis
atq; honeſtis eruditus artibus fuerit : adeo deſidiæ &
torpori deditus ſit: vt totus otio marceat: totq; labo-
res: atq; vigiliæ a primis vſq; annis ſuſceptæ i plane
oēs in caſſum ab ſumptæ ſint: ita vt aliquāto melius
fuerit nunq̄ percepiſſe ſtudia q̄ p̄cepta nunq̄ repete-
A luxu-
ria
re. Luxuriā. Exēplū eſt. Si antea iudices qualis aduer
ſarii mei vita extiterit vobis ignotum fuit. me dicēte
nunc primū diſcetis. Sic.n. vitam eius vſq; ab annis
adoleſcentiæ iſtituit: vt oi muliere infami vulgatior:
ac magis impudicus fuerit: nihil.n. ſibi turpe quod ſi-
bi libuerit credidit. Quare iudices conſiderate q̄ vos
deceat hunc in iudicio admittere: qui nihil nō turpiſ
ſimum atq; infame ſemper in ſeipſum admiſit.

¶ AB aduerſariorum &c. Docet qūo ab aduerſa- ASc.
rioꝝ perſona captabimus beniuolentiā iudicis & cæ
teroꝝ auditoꝝ : idq; docet fieri poſſe per odii. inui-
diæ & cōtemptionis eo-

De beniuolentia ab auditorū perſona. Ti. XI.

AB auditorum perſona beniuolētia col
ligetur, ſi res eorum fortiter, ſapienter
manſuete, magnifice iudicatas proſere
mus: & ſi quæ de his exiſtimatio, & q̄
iudicii expectatio ſit aperiemus.

rum inductionē: & recte
ēte qdem: qa vt dicit, ſal-
uator noſter Mat. vi. Ne
mo pōt duobus dñis ſer-
uire. Aut.n. vnum odio
habebit: & alteꝝ diliget:
aut vnū ſuſtinebit & alte
rum ꝯtemnet. Intelligit
aūt de dñis ſic ſe hñtibus
vt quod vni placet alteri ſciamus diſplicere : alioqui
poſſemus duobus inter ſe ꝯtrariis inſeruire: vt ſi duo
exercitus ſiti conficiant poſſemus vtriſq; potū ſubmi
niſtrare: verumtamen licet ſic gratū fecerimus vtriſq;
abſolute: tñ pp reſpectum mutui odii gratiā amiſeri-
mus. Quia itaq; vſu venire ſolet: vt duoꝝ ꝯtendētiū
qui alteꝝ oderit: alteri beneuelit: bñ ſuadet vt aduer-
ſarios adducamus in odiū iudicis : aut eoꝝ ad quos
dicimus. Ordo eſt. Nam exempla cōmentarii cæteri
ponunt. Beniuolētia captabiť. ſ. a nobis, a pſona ad-
uerſarioꝝ, ſi nos adducemus eos in odium. ſ. iudicis:
in inuidiam: in ꝯtēptionem. ſ. paſſiuā: vñ licet idē ſint
ꝯtemptus & ꝯtemptio: tñ ꝯtemptus plus ſonat i actio
nem: & contemptio in paſſionē. Eſt autē aſyndeton
.i. ſine ꝯiunctione locutio. Nos rapiemus. i. etiam no
lentes trahemus in odiū: ſi proferemus. i. in ꝯſpectū
mentalem afferemus quid. i. aliqd eoꝝ factū ſpurce:
id eſt īmunde & abominabiliter, ſuperbæ, pfidioſæ,
crudeliter, confidenter. i. cū ꝯfidentia quæ in malum
ſonat: nō cū fiducia quæ bona eſt. Maro tñ ꝯfundit
dicens. Tanta ne vos gñis tenuit fiducia veſtri.) & ſi
quid ꝓferemus factū malitioſe: aut ſup. flagitioſe. i.
manifeſta inculpatione dignū. Nos trahemus ſup. ad
uerſarios in inuidiam ſi referemus vim. i. violentiam,
potentiā, factionē. i. a cōi ꝯſenſu diſcrepans facinus:
diuitias, incontiuentiā. i. petulantē libidinē: nobilita-
tem. i. famā ex magiſtratibus geſtis celebritatē: clien-
telas. i. clientū multitudinē: hoſpitium. i. hoſpitū q ſe
mutua beniuolentia ſine mercede accipiūt ſodalitatē
.i. ſodaliū ſeu ꝯuiuaꝝ frequentiā: & affinitates. i. affi-
nium ꝯtractoꝝ multitudinē: & ſi nos aperiemus eos
confidere magis his adiumentis qua veritati. ſ. cauſæ
ſuæ. Nos adducemus ſup. aduerſarios in contēptio-
nem. i. vilipenſionē: ſi proferemus: inertiam. i. caren-
tiam artis ignauiā. i. carentiā induſtriæ i deſidiā. i. pi-
gritiā: luxuriā. i. luxū & ſuperfluam inuictu & amictu
ac libidinoſam vitam aduerſarioꝝ. Aduerte puer vt
auctorem imiteris: qūo diuerſis vtaf verbis rapiemus
trahemus: adducemus. Item alteꝝ obliquoꝝ ſæpe ſa
tis eſſe: vt hic quia dixit aduerſariorum non dicit ad-
uerſarios: qd' ſi dixiſſet aduerſarioꝝ non addidiſſet.

AB auditorū perſona. Docet quo pacto collıgi FRan.
ab auditoribus beniuolentia debeat: nam iudi- Ab au-
cem conciliare nobis conuenit. vt Quintilianus ait. ditorū
Non ſolum laudando eum (quod fieri cum modo de pſona.
bet: ne aſſentari apte videamur. Et hoc eſt parti vtriſ-
que commune) ſed & laudem eius ad vtilitatem no-
ſtræ cauſæ trahendo: vt allegemus pro honeſtis di-
gnitatem illi illæſam ſuam: pro humilibus iuſtitiam:
pro infelicibus miſericordiam: pro læſis ſeueritatem,

Fortiter

De beniuolentia a rebus ipſis. Ti. XII.

A Rebus ipſis beniuolum auditorem ef ficiemus, ſi noſtram cauſam laudando extollemus, & aduerſariorum per con temptionem deprimemus. Deinceps de inſinuatione aperiendum eſt.

Forti ter Sapien ter Mãſue te — Fortiter, pars honeſti fortitudo eſt periculorum ſuſceptio & laborum perpeſſio: vt a Cicerone diffinitur. Is aũt fortiter iudicat: q non pce, nõ pcio, non minis, a recto auocari poteſt. Sapienter: prudenter. nam ad prudentiam refertur ſapientia hoc loco: & magnificentia fortitudinis pars eſt. Magnificētia .i. rerum magnarum & exceſſarum cum ai ampla quadam & ſplendida pſitione cogitatio: atq adminiſtratio a Cicerone diffinitur. Manſuete, manſuetudo eadem eſt q clementia temperantiæ pars per quam animi temere in odium alicuius inuectionis concitati comitate retinentur, frequens vero beniuolentiæ captatio eſt, cum fortiter ſapienter: magnifice manſuete: a iudicibus ſemper ante iudicatum dicimus. O quæ de iis exiſtimatio ſit: ſi de illis

Exiſti matio — omnes recte ſentire dixerimus viros bonos: integros iuſtoſq haberi. Nã exiſtimatio bona eſt opinio quæ nobis de aliquo eſt. Feciſſe quod hic præcipit p Milone videtur Cicero cum ait: in iudicio noſtro & in eo concilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri iudicarent, nunquam exiſtimaui ſpem illam eſſe habituros Milonis inimicos: ad eius nõ ſalutem modo extinguendam: ſed & gloriam per tales viros infringendam. his verbis quæ iudicium exiſtimatio ſit oſtendi, cum ex omnibus ordinibus lectos eē dicat: ſimul & quæ iudicii ſit expectatio inuit: cum dicit ſe nunquam exiſtimaſſe: vt per tales viros qualem te iã antea populo romano præbuiſti: cum hunc quæſtioni iudex præeſſes: talem te & nobis & Populo romano hoc tempore impartias: quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium vides: quæ ſit omnium expectatio mortalium: quæ cupiditas vt acria ac ſeuera iudicia fiant intelligis.

ANT. ¶ FORtiter. Exemplum erit. O uum veſtram iudices inferendi ſententiis conſtantiam atq fortitudinẽ conſidero: nihil eſt q inimicorum timeam aduerſariorũ vim, aut minas. Soleo ſæpe ante oculos ponere: & crebris id ipſum referre ſermonibus, q̃ forti fueritis animo aduerſus eos, qui magnitudine ſuæ potentiæ veſtra conati ſunt iudicia ſubuertere. Sapienter. Exẽplum erit. Nihil eſt iudices q me diffidam cauſæ eſſe mihi occurrit apud quos agitur de hac ipſa re, p qua mihi ſumma eſt cum aduerſario meo controuerſia. Cum enim conſidero ſingularem prudentiam, & in omnibus rebus agendis curam atq ſtudium veſtrũ, quid eſſe poteſt vel tam arduum vel difficile, quod veſtræ non ſit ſapiẽtiæ planum ac perfacile? Veſtræ quidem hac in noſtra ciuitate ſententiæ ita & probatæ ſunt & laudatæ, vt neq maiori ingenio, nec attentiori ſolertia quicquam agi potuerit. Manſuete. Exẽplum eſt. Et ſi multa ſunt iudices, quæ veſtrũ poſſint in hac ipſa cauſa perturbare animũ, tanta tamen ſemper fuit in ſententiis ferendis veſtra Modeſtia, vt nec odio neq gratiæ contra ius & æquitatem locus vnq̃ apud vos vllus fuerit: bene itaq meæ conſultum eſſe cauſæ nõ iniuria confido. Magnifice. Exemplũ eſt. Q uanquam plurima ſunt iudices, quæ in veſtris ſpectare ſententiis, & admirari ſoleam, nihil tamen eſt quod maiori laude & veneratione dignum ducam q̃ veſtram illam ſingularem in rebus perficiendis Magnificentiam. Minime igitur cuiquam mirum eſſe de

bet ſi populus ipſe in omnibus ad rempub. pertinentibus, præcipuo quodam fauore atq ſtudio ſpectatã & admirabilẽ iuſtitiã veſtrã ſemper proſecutus fuerit exiſtimatio .i. iudiciũ. Exemplũ erit. Bono & optimo quidem Ciuitas noſtra pẽdet iudicio: Cum ſciamus tali ingenio vos eſſe præditos, vt nullius timeatis iniurias: nullius inimicitias, nullum deniq impetum improborum hominum, qui animum veſtrum ab officio deterreant. Expectatio. Exemplum eſt. Cũ hoc ita ſit iudices, vt oibus iuſtitiã & æquitatem ſeruaueritis, nulla incidit dubitatio inter ciues, quin hunc præſtantem adoleſcentem abſoluatis, qui quidem ab improbis accuſatur ſolum vt eum paternis bonis expolient.

¶ A B auditorum perſona. Tertio docet captare beniuolentiam a perſona auditorum: quam prudenter captabim⁹ ne aſſentari aut adulari videamur: ſed q res ita exigat nos dicere ſignificemus. Oẽs tamẽ q aliquid petituri ſunt id penes eum eſſe abs quo petãt oſtendunt, vt in ſanctis literis propheta volens impetrare miſericordiam a deo, dicit. Miſerere mei Deus ſecũdum magnam miſericordiam tuam, & iuno vergiliana volens obtinere tempeſtatem inquit. Aenei. primo. Aeole (nanque tibi diuum pater atque hominum rex Et mulcere dedit fluctus & tollere vento) incute vim ventis &c. Et Ilioneus ab Didone iuſtitiam ſic orat. O regina, nouam cui cõdere Iupiter vrbem, Iuſtitiaq dedit gentes frenare ſuperbas &c. Ordo eſt. Beniuolentia colligetur a perſona auditorum, ſi nos proferemus: id eſt in medium afferemus res eorum iudicatas fortiter, ſine formidine potentiæ aduerſariorum, ſapienter, ſine errore iuris, manſuete, ſine pprio odio & magnifice, ſine ſuſpitione auaritiæ, contẽptis videlicet muneribus quæ magnifici reſpuunt. Et ſi aperiemus .i. manifeſtabimus tanquam rem adhuc in mentibus hominum abſconditam: quæ ſcilicet qualis eſtimatio .& opinio: & quæ .i. qualis expectatio .ſ. totius populi: qui expectat actiue, & iudicii. quod expectatur paſſiue ſit de his .ſ. quæ nos agimus. — ASCē.

A Rebus, Docet nũc quo pacto ab auditoribus per res ipſas colligi beniuolentia poſſit, & fieri tunc dicit cum cauſam noſtram laudamus: q honeſta ſit: q vtilis. Aduerſariorum vero deprimimus q iniqua & inhoneſta: vtrunq pro milone dicens Cicero ſecit: cum cauſam ſuam extulit, aduerſariorum vero non mediocriter extenuauit. Eum enim ſe defendere oſtendit: qui ipſis iudicibus ſaluti fuiſſet: q nefarium & pernicioſum ciuem ſuſtuliſſet, aduerſariorum autem cauſam deterrimam eſſe demõſtrauit: qui audacia, teliſq illius oppugnare vitam tentauerit, qui ſuum pro repu. caput ſæpe obiecerit. Et in pfatione præſentis operis, quando cauſam ſuam commendauit, q nõ ſpe quæſtus, aut gloriæ, veniſſet ad ſcribendum: Aduerſariorum deprimit qui ne parum multa ſciſſe viderentur, ea conquiſierant: quæ nihil ad propoſitum attinebant: quo ars difficilior cognitu videretur. — FRan. A reb⁹ ipſis

ANT ¶ SI noſtram cauſam laudando extollemus: Aduerſariorum per contemptionem deprimemus. Exẽplum erit Niſi cauſa mea iudices talis eſſet: vt ſatis ipſa per ſe apud vos perorarer: pluribus verbis ac maio

ri ſtudio vterer. Sed cum nihil ſit quod magis ad rem vel publicam vel priuatam pertineat q̄ hoc ipſum de quo nunc ſum acturus: quid eſt ꝙ tam neceſſariæ atque honeſtæ rei diffidere debeam: cum præſertim ea ſit aduerſarii mei cauſa quæ ſi apud vos accepta fuerit: plurimum detrimenti patriæ: & bonis viris perniciem allatura ſit? Per contemptionem id aliqui legunt per contentionem: id eſt comparationem.

Côtendo com paro — Contendo enim vt aiſit quandoque comparo ſignificat. Placeat autem vtrunque.

ASCē. ¶ A rebus ipſis. Vltimo loco docet beniuolētiam captare a rebus ipſis, de quibus agitur, dicēs. Nos efficiemus auditorem beniuolum a rebus ipſis. ſ. principalibus: vtpote de quibus agitur, nam ipſe per emphaſim ſolet primarium ſignificare: vt Iouis tue miſſus ab ipſo æneid. iiii. q. d. ſummo. Notādū autem licet poſſemus dicere ab rebus ipſis: non tñ neceſſe eſſet, quia Cicero dicit a rebus, ſi nos extollemus cām noſtram laudando ſupp. eam: aut laudando per laudationem: & deprimemus aduerſariorum ſup. cām: per contēptionem. i. vilipenſionem: vt Mancinellus recitat, ſunt q legant per contentionem quod vt idem ſentit non abſurdum eſt: non tamen exponam: legens ꝯtentionem. i. per comparationem: ſed potius per ꝯtentionem colorē rhetoricum, id eſt per ſententiarum ꝯtrariaꝝ inter ſe quaſi litigationem: verum tñ quia hoc loco videtur cōtentio color (contraria enim ſunt laudare cām noſtram: & vituperare aduerſariu) ideo qa dixit laudando: puto me hinc dixiſſe per contemptionē: pro eo quod eſt vituperādo, his dictis facit paraſceuē. i. præparationē ad ſequētia dicēs. Aperiendū eſt deinceps de īſinuatiōe.

FRan. TRIA ſunt tempora. Exordiū Cicero in duas diuiſit partes principium & inſinuationē de pn cipio dictum eſt: de inſinuatione dicere incipit. Tria autem poſſe tempora incidere dicit quibus inſinuatione; vtendum eſt, aut cum turpis cauſa fuerit: aut perſuaſi auditores: aut cum defeſſi quæ cum acciderint quicquid aperte per principium fit: diſſimulatione & occultatione quadam faciendum eſt. Principio per quod aperte beniuolentia colligitur. Conſideranda: ne fruſtra dicat & obſit potius illi, p quo q̄ pſit. Turpem cauſam: vt ſi parricidam defendamus, contra virum fortem: aut pro illo dicamus: qui parenti manus iniecerit: aut furtum, peculatum ve commiſerit. Aut cum animus auditoris perſuaſus eſſe videtur, cum aduerſarius noſtris fidem præſtitiſſe iudices videntur. Nam cum maxima tunc quæ animo cōceperint euellere difficultas eſt: ideoq; ad cauſam artificio deſcendere oportet. Aut cum defeſſus: cum longa eius qui ante nos dixit oratione, ſic defatigatus auditor erit, vt nihil tam honeſtum afferri poſſit quod æquo animo audire velit. Manci. In quibus princip. vti nō poſ

¶ De tribus temporibus quibus inſinuatione vtendum eſt. Tit. XIII.

TRia ſunt tempora, quę diligenter ſunt cōſiderāda, in quibus principio vti nō poſſumus, aut cum turpem cām habemus; hoc eſt cū ipſa res aīum auditoris a nobis alienatat: aut cū animus auditoris pſuaſus videtur eſſe ab his, q ante contradixerūt: aut cum defeſſus eſt eos audiendo, q ante dixerunt.

Si cauſa turpitudinem habebit, exordiri poterimus his rationibus, hoīem non rem, rem nō hominē exoectari oportere: non placere nobiſipſis quæ facta dicantur ab aduerſariis, & eſſe indigna, aut nefaria. Deinde cum rem diu auxerimus, nihil ſimile a nobis factum eſſe oſtendemus, aut aliquorum iudicium de ſimili cauſa: aut de eadem, aut de minori, aut de maiori proferemus. Deinde ad noſtram cauſam pedetentim accedemus, & ſimilitudinem conferemus. Item ſi negabimus nos de aduerſariis, aut de aliq̄ re eoꝝ dicturos, & tñ occulte dicemus interiectione verborum.

ſumus. Quo pacto principium & inſinuatio differāt ſuperius patuit Ti. vi. de Exordio. Diligenter attentus hic redditur Herennius. Animum auditoris a nobis alienat: id eſt cum materia non placet auditori: vt puta damnare caſtitatem apud virum probum, vel luxuriam approbare caſto viro, aut laudare continentiam impudico, tunc enim auditoris animus alienatur. Turpis autem cauſa bifariam eſſe poteſt. Aut reſpectu ipſius materiæ, aut reſpectu auditoris. vnde ſi continentiam iniquo laudes: reſpectu auditoris, turpis cauſa dicitur. Hinc Victorinus ait, ꝙ duobus modis cauſa cōtrahit turpitudinem: Aut enim res turpis eſt, aut perſona. Si perſona turpis fuerit, aut alium hominem ſubiicies, qui amatur aut rē pro perſona. Deinde ſi res turpis fuerit aut aliā rem quæ honeſta eſt ſubiicies autem rem pro homine &c. Perſuaſus motus ad credendum.

Hoīem nō rem — ¶ SI cauſa turpitudinē habebit. Quomodo in cauſa turpi exordiēdum ſit, oſtendit. Hominem, non rem: hoc facimus, ſi is pro quo dicimus eiuſmodi vir fuerit: vt profuerit ſuperiori tempore, & imprimis vtilis reipub. extiterit: quod vt apertius intelligatur, exemplo opus eſt. M. Manlius cum galli capitolium obſiderent: quo vniuerſi confugerant, qui gerere arma poterant: ſolus, gallis ſcalis muros aſcendentibus, ſe obiecit, ſolus pene telis & clypeo a muris quos iam tenebant detruſit, ſolus quod ſupererat reipub. ſeruauit: poſtea eiectis e ciuitate gallis, & ad vnum a camillo trucidatis præferri ſibi iniquo animo Camillum ferens, qui ſecundus vrbis conditor habebatur, malis artibus, quem bonis non poterat ſuperare, tentauit: & largitione populum Romanum corrumpere cœpit; eumq; iter ad regnum affectare manifeſtiſſime cognoſceretur: affectati regni crimine accuſatur: qui eum defenderet: hominem diceret non rem ſpectari oportere: hoc modo. Quis affectati regni crimine in ſimulatur? Mālius qui capitolium defendit: qui gallos ab arce repulit: qui e muris detruſit: qui remp. ſeruauit id ſi ita eſſet, certe nec mihi nec cuiquam bono probari poſſet: eum libertatem tollere cogitaſſe: qui vnus fecerit ne libertas, & ciuitas penitus interirent. Deinde cum rem diu auxiſſet, ad cauſam deſcenderet, & Manlium ipſum bene de patria, & omnibus ciuibus meritum, non maliuolorum calumnias, & iniquiſſimam accuſationem falſumque crimen ſpectari diceret, oportere. Sed illud occurrit, cur in turpi cauſa exordiri docens, duo tantum præcipiat ſeruanda, cum ad rem ipſam inſinuamur: vt rem non hominē: aut hominem non rem ſpectari dicamus oportere: cum in rhetoricis de inuentione i ſic præcipiat, ſi cauſæ turpitudo contrahet offenſionem, aut pro eo homine, in quo offenditur, alium hominem qui diligitur interponi

Hõ p homine
Res p re

tur interponi oportet: aut pro re in qua offenditur, aliam rem quae probetur: aut pro re hominem: aut pro homine rem? Minime mirum eſſe, reſpondeo quoniam & ſi accidit hominem pro homine, rem pro re ponere, frequentius tamen in iudiciali genere cauſae: rem pro homine & hominem pro re ponere contingit. Quintilianus quoque duo tantum dixit eſſe in cauſa turpi: ad quae refugiamus, vt cum cauſa laboramus perſona ſubueniat cum perſona cauſa. Caeterum nonnunquam pro homine homo ſubiicitur. Victus, & proſtratus ab Aenea apud Virgilium Turnus: quoniam ipſe erat inuiſus, ſic mouere inimicum tentat: miſeret te: ſi qua parentis, Tangere cura poteſt, oro, fuit & tibi talis Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectae. Res etiam pro re afferentur: vt ſi vir fortis adulterii accuſetur, ſi pro eo dices exordiri poteris. Noſtis iudices, ꝙ vitiis ſine nemo naſcitur: & ꝙ optimus ille eſt, qui vrgetur minimus. ego me Hercule, vt non inficias eo: non ſolum maximis ſuppliciis dignos illos eſſe, qui omnis generis corrupti vitiis, nihil quo ſe ab illis vendicent virtutis habent: ſic illos qui virtute praeſtant: & ſi aliquid aliquando appareat vitii, in quod magni etiam & prudentes viri ſaepe incidunt, quia homines ſunt aequo animo tollerandos cenſeo, ſemper enim quod vtilius maiuſque eſt tum in rebus tum in hominibus ſpectari conueniens eſt: quod ſi egregiae viri huius pro quo pauca dicturus accedo, fortitudinis rationem aduerſarii habere voluiſſent. nunquam tam atrociter in eius incontinentiam, quam tamen nullam eſſe aut per exiguam vobis patefaciam, inuecti eſſent. Rem non hominem. Exempli gratia lex eſt vt ei qui fortiter fecerit: & hoſtes repulerit, ſtatua in medio foro ponatur: leno fortiter facit, obſidione liberat patriam: ſtatuam ſibi i foro poni poſtulat: turpis cauſa eſt, ratione perſonae. Res pro perſona ſuccurrit: & quid fecerit intuendum dicemus, non quis. Pro lentulo aut cethego dicens, quorum vterque in patriam coniurauit cũ Catilina: ſpectãdum in vtroque maiorum dicet ſplẽdorem & generis nobilitatem. Pro philoſophi item, aut imperatoris in adulterio deprehenſi perſona, virtus egregia ſuccurret. Non placere nobis. Quod in formione Terentius obſeruauit: cum adoleſcens ſic nit: ſi eſt patrue culpam vt antipho in ſe admiſerit: ex qua re minus aut famae foret aut rei obtemperans, non cauſam dicam: quin ꝙ meritus ſit ferat: ſed ſi quis forte malitia ſua fretus: inſidias noſtrae fecit adoleſcentiae: & vicit i noſtra culpa eſt: an iudicum illorum: qui ſaepe propter inuidiam adimunt diuiti, & propter miſericordiam addunt pauperi. In qua oratione non placere ſibi, quae acta ſint: adoleſcens dicit: & deinde pedetentim ad cauſam, quae turpis erat, defendendam accedit: accuſabatur autem ꝙ patre inſcio vxorem duxiſſet: in iudices igitur qui coegerunt, culpam refundit. Et Cicer. in oratione pro Sexto Roſcio: non placere ſibi dicit quae ab aduerſario obiicerentur: cumque obiectum crimen auxiſſet: nihil a Roſcio ſimile factum oſtẽdit: dicens ꝙ ſi aut cauſa criminis: aut facti ſuſpitio: aut quaelibet denique vel minima res reperiretur: quamobrem videantur illi aduerſarii ſcilicet non nihil, in deferendo nomine ſecuti: poſtremo ſi praeter eam praedam quam dixi quicquam aliud cauſae inueneritis: non recuſamus quin illorum libidini. Sex. Roſcii vita dedatur: ſin aliud agitur nihil: niſi vt iis nequid deſit: quibus ſatis eſt nihil: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur vt ad illam opimam praeclaramque praedam damnatio. Sex. Roſcii velut cumulus accedat. non vt cum multa indigna: tum vel hoc indigniſſimum eſt: vos idoneos habitos, per quorum ſententias iuſque iurandum, id aſſequantur: quod antea ipſi ſcelere: & ferro aſſequi conſueuerunt. Idem & pro. L. Mure. fecit ambitus, accuſato his verbis. Nam quod de ambitu legem tuli certe ita tuli, vt eam quam mihimetipſi iam pridem tuleram de ciuium periculis defendendis, nõ abrogarem. Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer: idque recte factum eſſe defenderem, facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet: cum vero nihil commiſſum contra legem eſſe defendam: quid eſt ꝙ meam defenſionem latio legis impediat? Indigna: & ipſis qui fecerint, & aliis. Et nefaria, abominabilia contra leges humanas, & diuinas nefarium dicitur: eſſe autem nefarius exiſtimatur, cuius tale tantumque ſcelus eſt referre, quod expiari poſſe credatur. Auxerimus, amplificauerimus: quod in ſuperioribus Cic. exemplis patet: vbi ille obiectum ab aduerſario crimen amplificat: & clam deinde ab eo quem defendit, nihil tale factum oſtendit. Aut aliquorum iudiciũ de ſimili cauſa. Locus comparatiuus dicitur quotiẽs comparationibus vtimur, vel per idem aut ſimile, vel per minus ad maius, & contra maius ad minus: iudicata maiorum proferentes: & iudicium de ſimili re factum oſtendiſſe videtur, Cice. in oratione pro rege deiotaro: qui a ſeruo accuſabatur, ꝙ Caeſarẽ per inſidias cum apud eum diuerteretur occidere cogitaſſet: non eſſe ſeruo in ea accuſatione fidem adhibẽda dicens, ꝙ more maiorum de ſeruo in dominũ ne tormentis quidem quaeri liceat, in qua quaeſtione dolor veram vocem elicere poſſit: etiam ab inuito & inuentus eſt inquit ſeruus, qui quem in eculeo appellare non poſſet eum accuſaſſet ſolutus. Aut de eadem, vt in oratione pro ligario: multis dicit Cicer. Caeſarem peperciſſe, qui contra eum ſenſerant, vt parcere ligario, ꝙ & ipſe vt aduerſarii obiiciebant, Caeſarẽ non amaſſet, facile deberet. ideoque ironia vtitur, vt dicit Quintil. quo tanquam in rem non nouam Caeſar intenderet Aut de minore per minus ad maius, vt ſi cum quiſpiam ꝙ hominem occiderit accuſetur: nõ oportere coniecturis credi dicamus. Quoniam maiores noſtri non modo in cauſa caedis: ſed ne in actione quidem pecuniaria coniecturis fidem adhiberi nõ conſenſerunt: hic a minori ad maius argumentum, eſt: ſi in cauſa pecuniaria ꝯiecturae non creditur multo minus in caedis cauſa: quae longe grauior res eſt credi debet. Maiore vt ſi pro eo dicas qui coniurantem contra patriam occidit. Sic argumẽtaberis. Multi fratres, parentes: atque etiam filios ipſos ſcelus in patriam & proditionem molientes: ſaepe impune occiderunt: & hic qui hominem nefarium nobis, & huic reipub. exitiũ vltimum meditantem, parãtemque occidit, dignus vel minima poena iudicabitur. L. Anto. ſeruum ad Pompeium fugiẽtem: & a Caeſarianis captum: vltimo ſupplicio affecit. Idem autem Fuluiũ filium Catilinam in caſtra ſequentem reuocatum interfecit: patriae ſe filium non Catilinae genuiſſe dicens: ſi caedis ſerui reus fuiſſe defendi poterat: filiũ occidit patriae hoſtes comitantem. & non modo nõ damnatus: ſed laudatus vehementer eſt: & ignaui ac inutilis ſerui caedis condemnabitur. Item ſi pro eo verba facias, qui ſeditioſum ciuem trucidauerit: ſic argumentum intendere poteris. Scipio naſica gracchum tribunum plebis, virum nobiliſſimum pernicio

Nefaria

De ſimili cauſa

Locus cõparatiuus

De eadem

De minore

De maiore

ſas reip. leges ferre tentantem, vi oppreſſit: & cædis
reus quoniam iuſta fuit: factus non eſt: quãto igit̃ ma
gis impunitus debet eſſe: q hoīem nouũ & nemini oīꝫ
no probatũ malis artibus, qetum ciuitatis ſtatũ puer
tentem: ne graſſaret̃ vlterius cõi ↄſulens vtilitati, de
Pedetẽ medio tollere ſolus eſt auſus. Pedetentim: ſenſim: &
tim paulatim a cæcis tractum eſt aduerbium: qui iter pe
Similitu dibus ꝑtentãt Et ſimilitudinem ↄferemus hoc pacto.
dinẽ cõ L. Anto. ꝙ filium ↄiuratos ſequentem occidit reus a
f.remus nullo factus eſt, idem ꝙ ſeruum ad hoſtes transfugiẽ
tem necauerit dãnari minime debet. Itẽ naſica rẽpu.
peruertentem: gracchũ & quietum ciuitatis ſtatũ ſub
uertẽtem, viꝝ nefarium ſuſtulit: ille dãnatus minime
fuit: nec damnati hunc in cã pari æquum videt̃ cum
præſertim perſona in quã admiſſum eſt longe diſpar
eſſe ab oībus cognoſcat̃. Quid. n. ignobili & priuato
cum nobiliſſimo & tribuno ſimilitudinis oīno poteſt
eſſe? Item ſi negabimus: exordiri quoqꝫ inquit in tur
pi cã ſic poterimus: ſi aliquid de aduerſariis dicturos
nos eſſe negabimus: & tñ verba aliqua q̃ aduerſarium
nõ mediocriter pungãt, iterponemus: qđ Cæſar apđ
Saluſtium feciſſe videt̃: nõ turpẽ hñs cãm: ꝓ ↄiuratis
.n. dicit de Decio Syllano q nouũ genus pœnæ ex
cogitandũ ſenſerat: vt contra legẽ portiã ↄiurati, vir
gis cæſi, ſecuri percuterent̃: nihil niſi honorificũ loq
videtur: cũ ait. Decium Syllanũ virum fortẽ atqꝫ ſtre
nuum certe ſcio, q̃ dixerit, ſtudio reip. dixiſſe. neqꝫ il
lum ſcio in tanta re, aut gratiã: aut inimicitiã exerce
re: eos mores eãqꝫ modeſtiã viri cognoui, verum ſen
tentia eius mihi non crudelis: quid enim crudele in ta
les homines fieri poteſt: ſed aliena a repub. noſtra vi
detur. Nã profecto aut metus: aut iniuria te ſubegit o
Syllane conſulem deſignatum, genus pœnæ nouum
decernere, ecce quomodo quædam interiacit verba,
Nefariũ quæ pungere aduerſarium non mediocriter videan
tur. Nefarium: quod ſacra polluit farre pio ſolita ce
lebrari: ergo nefarii ſacrilegi. Ita ſcribit Pedianus li
bro ſecundo verinarum.
ANT. ¶ TVRPI. habebit Tunc cã turpitudinẽ habere
intelligitur vel cũ per ſe turpis eſt: vt diximus vel cũ
auditori nõ placet illã audire ẽt ſi honeſta eſſet: Ho
minem pro re. Idem Cic. lib. i. rh. de iſinuatione quo
qꝫ meminit: atqꝫ ꝙ ſi cauſæ turpitudo contrahet of
fenſionem, aut pro eo hoīe in quo offendit̃ alium ho
minem, q diligit̃ interponi oportet: aut pro re in qua
offenditur aliam rem quæ probetur: aut pro re homi
nem: aut pro hoīe rem: aut ab eo quod oderit, ad id
quod animus auditoris diligit traducatur &c. Exem
plum inſinuationis ponendo hoīem pro hoīe: erit hu
iuſmodi. Neminem veſtrum fugit iudices, quanta no
ſtram in rempu. ſuperioris Africani merita extent in
hunc vſqꝫ diẽ: qui tametſi celebres triũphos velut im
mortale quoddam virtutis ſuæ præmium duxerit, nũ
quam tñ eam laudem diuinis tanti viri meritis æquã
cenſebo, quo circa mea quidem ſnīa ipſa hñda poſte
ris: & referenda erit gratia quandiu in hoc pulcherri
mo ac florenti impío maxima viri huius tenemus, &
ſentimus beneficia. Cum itaqꝫ Tyberiũ gracchum
Nepos Aphricani ex filia nepotẽ: tanq̃ ſeditioſum qdam ac
ex filia cuſauerint & euertere penitus conati fuerint: Aui me
Rẽ p re ritis ſaltem abſoluẽdum cenſemus. Rem ꝓ re: Ver
res triumphauerat de dacis: ꝑtor poſtea in Sicilia tur
piſſime ſe geſſit hinc multis criminibus accuſatus eſt.
In defenſionem autem eius trahetur exordium ab re
grata: quam contra dacas geſſerat. Exemplum itaqꝫ
tale erit, Crebras dacarum rebelliones, quæ pximis

annis fuere: neminem veſtrum iudices ignorare arbi
tror. Nec vllus erat, qui ſe contra immanes barbaros
romanam expeditionem ducere profiteretur: Cum
vnuſquiſqꝫ graue bellũ id arbitraret̃: huic tñ periculo
ac labori ſe ducẽs verres obtulit: quare infrenã gen
tem magna cũ virtute fudit ac noſtro tandẽ imperio
ſubegit. Hæc ſunt iudices ꝑclara Verris geſta: q̃ vos
admonere debent, quotiens de criminibus eius dicit̃
non tm̃ præſentem quantum anteactã & ſuperiorem
vitam inſpicere oportere. Cum præſertim illa vobis
notiſſima, hæc vero per maliuolos homines & inui
dos inducta falſa ſint. Hoīem non rem: Exẽplũ erit Hoiem
a. C. Mario qui accuſatus repetũdarum, ſic exordiẽ non rẽ
do defendi poterit. Ampliſſime virtus. C. Marii, & Rẽ nõ
clariſſima rerum geſtarum gloria eouſqꝫ creuit, vt cũ hoiem
finibus romanii imperii fere terminetur. Quare iudi Demo
ces iniquum vobis & indignum videri debeat tãtam cares
claritatem ſuſpitione obiecti criminis obſcurari. Rẽ
non hominem. Exemplum erit huiuſmodi. Pyrrhus
epyrota contra Romanos Tarentinis fauebat. Eius
medicus democares romanos petiit, pollicens pyr
rho ſe venenum daturum, ſi romanis rem gratam fa
ceret. Romani autem illũ captiuum remiſere ad pyr
rhum: qua de re ductus eſt ad ſuppliciũ. Res ipſa re
ſpectu auditoris. i. ipſius pyrrhi turpitudinem habet,
poterit tamen orator ita exordiri. Cum nulla in pro
ditores habenda ſit miſericordia magnifice pyrrhe,
non negabo Democarem tibi venenum paraturum
omni ſupplicio eſſe digniſſimũ. Sed cum medicinæ
peritiſſimus ſit, & philoſophiæ, omniqꝫ bonarum ar
tium ſcientia eruditus, curandum eſt a te pyrrhe, ne
tot bonæ artes depereãt. Itaqꝫ non homini: ſed eius
doctrinæ ignoſcendum videtur. Non placere nobis.
Exemplum ſumitur a morte Aiacis in defenſionem
Vlyſſis. Res indigna iudices & prorſus nefanda eſt:
quam aduerſarius meus diebus proximus cõmiſſam
dicit. Quis enim ferre poſſit viꝝ fortiſſimum atqꝫ in
tegerrimũ Aiacem dolo & proditio iterfectum eſſe.
Quis ſatis ſupplicii poſſet excogitare illi qui clariſſi
mum græciæ lumen tam crudeliter extinxiſſet: Illud
autem optarẽ iudices ne dolor ac ira illius cæde ſum
pta magis hoc iudicium q̃ æquitas regeret: aut ne ſtu
dio vlciſcendi pœnam innocens ſubiret: nihil enim
ambigo Vlyſſem tam longe ab hoc abeſſe maleficio
vt nihil magis verum dici poſſit: quod niſi certis &
apertis rationibus vobis oſtendo, omnẽ pro ipſo pa
ti pœnam ac ſupplicium non recuſabo. Nefaria, ne
fandum eſt non fandum, tam deteſtabile vt nulli de
eo fari conueniat. Aliquorum iudicium de ſimili cau
ſa: docet inſinuationes etiam per comparationes re
fieri debere. Itaqꝫ debet orator exponere cauſam ſuã
& per comparationem aliam adiungere. Auditor. n.
qui prius cauſæ turpitudinẽ obhorrebat attentus fiet
tanquam noua auditurus per illam comparationem.
Vt ſi Cicero defendens Milonem, per comparatio
nem afferat Horatium quoqꝫ ſororem occidiſſe, &
ſaluum & abſolutum fuiſſe &c. Aut de eadem. Ean
dem cauſam dicimus quum & idem ſcelus: & quũ ob
eandem cauſam commiſſum eſt: vt ſi duo eadem cau
ſa impellente hominem occidiſſent; priorqꝫ abſolu
tus eſſet eodem pacto alter abſoluendus videt̃. Aut
de minore. Exemplum eſt. Nunquam placuit maiori
bus noſtris iudices temere procedi: quum de fama &
ſalute agitur: probationes enim luce clariores eſſe cõ
uenit. Nimirum igitur ſi capitolinus quum apud Cæ Capito
ſarem furti accuſaretur, ꝙ auream coronam ex ipſo linus
iouis

iouis ſimulacro ſuſtuliſſet:& ſi manifeſtis indiciis cōuictus videretur a Cæſare tñ abſolutus & liberatus fuit. Quare iudices arbitror nihil aduerſus morē noſtroꝝ maiorum in hac criminatione: qua quidem Lucius de rebus maximis furti reus agitur, per vos decerni conueniret niſi veritatem ipſam firmioribus argumentis q̃ ſuſpitionibus aut cōiecturis probatam eſſe videretis. Aut de maiori Exemplū erit. Nonnulli ſunt iudices qui .L. Antonium accuſabant, ꝙ ſeruum ſuū per factionem ad Pompeium fugientem, vſq; ad necem pulſauerit, ii tamen minime reminiſci videntur, ꝙ Fuluium eius filiū Catilinæ caſtra ſequentem occidit, addens ſe filium patriæ nō Catilinæ non proditoribus genuiſſe. Quare ſi Fuluium qui non verberauit verum occidit filiū pro patria, abſolutus eſt: q̃to magis in leuiori cā. L. Anto. abſoluēdus videt. Pedetētim, paulatim prius.n. iudiciū proferemus de minori: vel de maiori: deinde cām noſtram ſubiiciemus per cōparationem vt patuit per exempla. De aduerſarius. Exemplū erit. Nihil dicturus ſum iudices de latrociniis homicidiis & adulteriis cæteriſq; ſceleribus aduerſarii mei, quæ quidem ſuperioribus temporibꝰ tam in peregrino q̃ in ciues, nefariæ, & crudeliter admiſit: ſum.n. in aliis impeditus &c. Id autem per occupationem fit. De aliqua re eorū exemplum erit. Teſtor iudices me vos non adiuſſe, vt in hac cauſa quæ nunc agitur, quicq̃ acturus ſim. Nihil ad me pertinet ſiue abſolutus ſit hic reus: ſiue accuſator fidem vobis faciat. Arbitror tamen prudentiæ veſtræ conuenire diligenter aduertere qđ hoc in iudicio decernatis: ſæpe.n. inuidorum maliuolentia miſeros inſectatur.

ASC. ¶ TRIA ſunt tempora &c. Docuit vbi & qñ vti ꝑncipio liceat: nunc docet qñ nō liceat: dicēs ꝙ i tribus temporibus. Primo qñ rem turpē habemus talem videlicet quæ ſtatim aium auditoris a nobis alienet Secūdo qñ aius auditoris videtur ab aduerſariis perſuaſus. Tertio qñ defeſſi ſunt auditores alios q ante dixerunt audiēdo. Et docet quid in ſingulis temporibus faciendū: vt ſuis locis aperiemus. Ordo eſt. Tria tempora ſunt q̄ ſunt conſideranda diligenter. Poſſet videri ſuperflua locutio, quia particulæ quæ ſunt, vacare videntur: ſat.n. videtur, tria tempora ſunt diligēter conſideranda: veꝝ non vacare: ſed vrgentius qđdam habere: quod agnoſco quidem: ſed vix exprimere poſſem, mihi videntur. Nam hoc dicere innuunt inter omnia tempora: ſunt tria tempora quæ ſunt diligenter ꝯſideranda: ꝙ ſi non repetiſſet quæ ſunt non videretur diffinire numeꝝ: in quibus.ſ. temporibus non poſſumus vti.ſ. directe: principio.i. exordio proprie dicto: quod addo: quia dicturus eſt ſi cauſa turpitudinem habebit, exordiri poterimus &c. Aut cum .i. quando habemus cauſam turpem.i. inhoneſtam.ſ. defendendam: cum ipſa res.ſ. quæ accuſatur: alienat a nobis animum auditoris. Aut cum animus auditoris videtur eſſe perſuaſus.i. perductus ad aſſentiendū ab his qui ante: id eſt prius contradixerunt.i. oppoſitum dixerunt hoc eſt ab accuſatoribus. Aut cum: id eſt quando.ſ. animus auditoris eſt defeſſus.i. penitus aut plurimum feſſus audiendo eos qui ante dixerunt .ſ. ante nos, ſiue ſint aduerſarii noſtri: ſiue alii.

¶ SI cauſa turpitudinem habebit. Docet quid faciēdum erit, quando principio proprie dicto vti nō poterimus. Et primo quando res turpitudinem habebit tunc enim quia animus honeſti hominis turpitudini obſeruatur:& in principiis capienda eſt beniuolentia ab auditore:& non cōuenit nihil dicere: opus eſt per inſinuationem caute exordiri. Vnde turpitudo triplex eſt: aut rei ſeu facti tm̄: aut hominis tm̄: aut vtriuſq;. Si res turpis eſt: vtpote parricidiū illius Horatii vnius e tergeminis qui ſororē occiderat, ꝙ hoſtē interemptum cui deſponſata fuerat, fleuerat: confugiēdum eſt ad hoiem: oſtendendo enim patriæ libertatis vnicum authorem:& vnicā patri ſic de patria merito relictam ſobolem: Si contra res eſt honeſta: ſed perſona turpis: vtpote leno, fur, ſacrilegus, aut parricida, quia tyrrānum occidit: aut vrbem ab inſidiis defendit: aut ciuem conſeruauit: aut proditionem vrbis indicauit: aut alioqui detexit, premium ſtatutum petit: tunc omiſſa perſona rem proferemus. Sin vtrūq; turpe, tam facinus, q̃ qui id fecit: quo tempore miſerrima eſt defenſoris conditio: ſi tñ aut affinis: aut conſanguineus: aut alioqui neceſſarius: aut amicus eſt: bifariam poterit exordiri. Primo alia honeſta eius olim facinora prædicando: aut parentes: aut affines optime de repu. meritos: aut coniuges & liberorum inſontium deſolationem. Secundo magis turpia aduerſarius obiiciēdo, aut a ſimili turpitudine alios fuiſſe abſolutos oſtendemus: aut rem non ita turpem vt tanto ſupplicio ſit digna: vt furtū ſuſpendio: cum nulla fortunæ bona ſint ſaluti hominis conferenda. Sed hæc cæteri commentarii, qui id negotii receperunt, aperiant, nos ordinem proſequamur, qui talis eſt. Si cauſa.ſ. noſtra quam defendimus. (Nam accuſantes liberius loqui poſſumus: callide tamen Cicero aliquādo præmonuit auditorum animos grauius interdū commoueri in eos qui turpia facta manifeſte recitāt q̃ in eos qui ea commiſerunt) habebit turpitudinem ſcilicet annexam: aut rei, aut perſonæ, aut vtriq;: nos poterimus exordiri: id eſt facere initium dicendi non tamen per principium aut exordium proprie ſumptum his rationibus id eſt viis & modis dicendo, aut dicentes oportere hominem id eſt perſonam (ſi perſona honeſta eſt & res commiſſa turpis) expectari. id eſt euidenter inſpici a iudice, aut cæteris auditoribus: non rem, id eſt factum eius: aut ſup. (ſi res ē honeſta, quā petimus, & perſona pro qua turpis) oportere rem expectari non hominem: vt quantum boni habeat tyrānicidium: non quis id commiſerit & quid boni conſeruatio patriæ: non quantū honeſtatis leno. Expecto Notabit puer expectari hic accipi in propria ſignificatione q̄ eſt eminenter aut excellenter ſpectari. Nam extra ſeu ex in compoſitione ſæpe excellentiam importat: vt ex in excello excedo: exupero. deponitur autē s poſt x: vt notum eſt: ſed frequentius expectari accipitur tranſlatiue, pro eo quod eſt attendi, vt dicunt galli: quia quos attendimus expectamus.i. ſæpe extra aſpiciendo obſeruamus, an veniunt. Et ſi vtrunq; turpe eſt tam factum q̃ perſona exordiri poſſumus dicēdo aut dicentes: non placere nobiſipſis ea quæ dicantur facta ab aduerſariis. Et ita ſenſus erit, ꝙ vt noſtræ cauſæ quam defendimus conſulamus, ab aduerſariorum grauiore probro incipiamus, aut ſic non placere nobiſipſis ea quæ dicantur ab aduerſariis: facta ſ. a nobis aut de parte noſtra:& tunc ſenſus eſt ꝙ ſi talia eſſent qualia ab illis dicuntur nequaquam nobis placerent cum ſint nepharia: ſed nequaquam talia eſſe. aut nobis dolere ꝙ talia ſint, verum prior ſenſus magis procedit, & ſequentibus cohæret: dicamus ergo non placere nobiſipſis quibus tamen maxime poſſint, cum inimicorū ſit gaudere de malis aduerſariorum, ea quæ dicantur.ſ. vulgo facta ab aduerſariis) & eſſe indigna aut nefaria.i. abominabilia & talia q̃

¶ De inſinuatione, ſi perſuaſus ſit, auditu. Titu. XIIII.

SI perſuaſus auditor fuerit.i.ſi oratio aduerſariorum auditoribus fidẽ fecerit, neq.n.non facile ſcire poterimus, q̃m non ſumus neſcii, quibus rebus ſides fieri ſoleat. Ergo ſi fidem factam putabimus, his nos rebus inſinuabimus ad cãm. De eo quod aduerſarii firmiſſimũ ſibi adiumẽtum putauerit, primum nos dicturos pollicebimur, aut ab aduerſarii dicto exordiemur, & ab eo maxime quod ille nuperrime dixerit aut dubitatione vtemur, qd potiſſimum dicamus, aut cui loco primum reſpõdeamus cum admiratione.

non debeamus fari. Deide cum auxerimus diu,i.per pluſculum temporis aut multa argumẽta: rem.i.a nobis intentam.i.criminationem aduerſariorum: oſtendemus nihil ſimile eſſe factum a nobis.i.noſtra parte aut proferemus.i.in medium adducemus aliquorũ.i. quorumcũq; iudicium.i.ſniam latam de ſimili cauſa. aut de eadem cã: aut de minore cã, aut de maiore.intellige ꝯueniẽter: vt dicamus de ſimili, aut eadem cã abſolutos indem nes: de minore ẽt in integrum reſtitutos: & de maiore nõ magnopere mulctatos, cõmentariũ tñ aliter exponunt, vide eos. Deinde accedemus pedetẽtim .i.paulatim quaſi nõ curſim: ſed per pedes ſingulos: ad cauſam noſtram: & ꝓferemus ſimilitudinẽ .ſ.cauſaꝝ, de quibus oſtẽdimus iudiciũ, & noſtræ. Itẽ repete ordiri poterimus: ſi negabimus nos dicturos de aduerſariis, aut de aliqua re eorum: & tamen dicemus ſup. de eis occulte, interiectione.i.per interiectionem verborum.

FRan.

SI perſuaſus auditor fuerit. Tria tempora dixit incidere, quibus cum vti principio non poſſumus, ad inſinuationem fugere compellimur, vnum explicatum iam eſt, cum turpis eſt cauſa, & qd agendũ ſit oſtenſum: duo reliqua ſunt, in quibus quæ exordiendi ratio ſit, nũc declarat. Si perſuaſus auditor fuerit. Ipſe ſubricit declarationẽ quid ſit perſuaſum eſſe, & facere fidem probare eſt. Cic. in partitionibus vt inueniat quemadmodum fidem faciat: eis qbus perſuadere vult. Cui vero quippiã rationibus ꝓbatur: is perſuaderi ſolet. Neq; enim non facile: quia occurrebat quo pacto fidem factã auditoribus ſcire poterimus: & eorum animos in cãm aduerſarioꝝ propenſos eẽ. Cicero rñdet: aut difficile eſſe dicens hoc oratori cognoſcere quippe q optime nouit & ex ſeipſo colligit, quibus fieri rationibus fides auditoribus cõſueuerit, quod tum ex argumentis: & artificioſa oratione: tum ex auditorum vult geſtuq; ac ſæpe ẽt dicto aliquo intelligit. Igitur ſi fidẽ: hyperbaton eſt in quo aut eadẽ verba quæ in principio poſita ſunt repetere ſolemus aut diuerſa quæ intellectũ eundẽ habeant ponere. Inſinuabimus: clam imittemus & dirigemus. De eo qd ſibi aduerſarii: de eo nos dicturos pollicebimur: qd validiſſimum ſibi fore in cauſa putabant aduerſarii: excitantur enim iudices cum non terreri nos animaduertunt, & cupidi fiunt illico audiendi quid ſit, quod contra aduerſarii validam argumentationem: dicere poſſimus. Fecit hoc apud Ouidium Vlyſſes: cum Aiace de Achillis armis contendens. Cum enim ille ſic dixiſſet. Atque ego ſi virtus in me dubitabilis eſſet Nobilitate potens eſſem telamone creatus, Mœnia qui forti Troiana ſub Hercule cœpit Littoraque intrauit pagaſæa colcha carina. Aeacus huic pater eſt, qui iura ſilentibus illic: Reddit: vbi Aeolidem ſaxum graue Siſyphon vrget Aleacon agnouit ſummus prolemque fatetur: Iupiter eſſe ſuam: ſic a Ioue tertius Aiax. Hoc ante omnia argumentum confutauit: Sed enim quia retulit Aiax. Eſſe Iouis pro nepos noſtri quoq; ſanguinis auctor Iupiter eſt totidemque gradus diſtamus ab illo.

Facere fidem

Hypbaton

Ab aduerſariorum dicto quod in oratione pro ligario facit Cicero. Nam a dicto accuſatoris per ironiam incipit dicens Nouum crimen. C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te. Qu. Tubero detulit. Qu. Ligatium Africa fuiſſe idque. C. Panſa præſtanti vir ingenio fretus fortaſſe ea familiaritate, quę ci eſt tecum auſus eſt confiteri. Ab eo maxime idẽ pene eſt: ſic autem locutus eſt quoniam quæ validiſſima argumẽta ſunt: in fine collocare oratores cõſueuerunt. Vt paulo ante dicta firmius auditorum hæreãt animis, & ſit eorum memoria recentior. Exempli gratia puniendos dixit aduerſarius ſceleratos eſſe: & nulla in eos lenitate vtendũ: quoniam impunita ſcelera aliis ſunt ad malum incitamenta. inde & defenſor incipit. Puniendi ut meus modo dixit aduerſarius ſcelerati ſunt: & meritis afficiendi ſuppliciis: ſed illud intuendum iudices eſſe: ne ſi animaduertere in omnes qui deliquerint volueritis: iam in quos exercere iudicia poſſitis minime habeatis, tantus improborum hominum numerus eſt: quanquam fore ſpero: ſi modo me attente audire volueritis: vt aut nullo aut longe q̃ aduerſarius oſtẽderit minore ſupplicio dignum hũc hominem iudicetis: ac ſic paulatim erit ad cauſam deſcendendum. Vtemur fecit hoc Cicero in oratione pro quinto ligario, cum enim dixiſſet. Nouum crimẽ & ante hunc diem inauditum. C. Cæſar propinquus meus ad rettubere detulit, ſubiunxit itaque quo me vertam neſcio, paratus enim veneram. Cui loco cui argumento orationis aduerſarii.

¶ FECErit fidem auditoribus: fides eſt firma opinio: vt inquit Cic. in partitionibus quibus rebus fides fieri ſoleat fit fides per argumẽta & rationes: hinc ait Cic. in partitionibus ꝙ argumentum eſt probabile inuentum ad faciendam fidem. Et in topicis inqt. Argumentum ratio eſt quæ rei dubiæ faciat fidem. Firmiſſimum adiumentum. Exemplum eſt. Longe ſua iudices opinione fallitur pars aduerſa: ſi fidẽ putat apud vos feciſſe his argumentis & rationibus: quibus in hac vſa eſt cauſa. Et vt clare percipiat quam vim cætera ſint in perſuadendo habitura argumẽta, ab eo me vobis incepturum eſſe polliceor quod aduerſarius fortiſſimum ac firmiſſimum ſuæ cauſæ putauit adiumentum: quod niſi plane inualidum docuero nihil prorſus de cæteris argumentis apud vos contendam &c. Aiax præterea in petitione armorũ Achillis: vt ſcribit Ouidius lib. xiii. meta. Inter firmiſſima argumenta ait de Achille. Frater erat fraterna petoiquid ſanguine cretus. Siſyphio furtiſq; & fraude ſimillimus illi: Inferis Aeacidis alienæ nomina gentis: ad quod Vlyſſes reſpondens ait. Dum modo ꝙ fratres Thelamon peleuſq; fuerunt. Aiacis meritam non ſit, nec ſanguinis ordo. Sed virtutis honor ſpoliis quæratur in iſtis: Aut ſi proximitas primuſq; requiritur hæres. Eſt genitor Peleus: eſt Pyrrhus filius illi. Quis locus Aiaci: Phthiam hæc Scyronq; ferantur. Aduerſarii

ANTe. Fides Argũ

tur: Aduerſarii dicto exemplũ erit: Quod in primis noſtræ reip. rõ ſit habẽda iudices: ad ita honeſtũ ac neceſſarium eſſe duco vt nihil ſit quod huic rei ſit anteponẽdum. Verum q̃m aduerſarius meus ab hac ipſa re ſuæ cauſæ ſumpſit exordium velut ego huic ratiõni diſſentiam: Illud habeto te cãm meã cum vtilitate reipu. ꝯiunctam: nec me quicq̃ ab vobis ſperare niſi illud feceritis quod publico bono magis conuenire iudicaueritis. Nuperrime: id eſt in principio. n. & in fine validiora ꝯſtituunt. Erit aũt exemplum tale. Cũ per multa iudices aduerſarius meus ſupe cãe ĩmediũ attulerit adiumenta ab eo potiſſimum incipiam quod ille nouiſſime ꝯtulit. nihil ait eſſe ex his quæ ad iuſtitiã ptineant quod magis oportunũ ſit q̃ delicta debito ſupplicio coherceri. Ego vero arbitror nihil eſſe magis ab humanitate remotum q̃ hoĩem innocẽtem plecti ac ſub ſpẽ iuſtitiæ ſũmã iniquitatem & credulitatẽ agi. Aut dubitatione vtemur. Exemplum eſt: Neſcio quo me vertam iudices & vñ potius dicẽdi ſummã inũã: tot. n. ſe inde ad rñdendum rõnes ingerũtur vndecũq; incipiam planevideãr oẽm eius argumẽtationẽ poſſe diluere. Aut cui loci eo primũ rñdeamus. Exemplum eſt. Cum cæteris in cauſis iudices id in primis curæ mihi ſoleat eſſe vt excogitem quibus poſſim aptius argumenta contrariasq; rationes diluere. Nunc non quod inueniam: ſed cui potiſſimum loco reſpondeam mihi multo magis eſt difficile: adeo enim perplexe: Aduerſarius meus ſua omnia miſcuit argumenta: vt cui potiſſimum tanq̃ firmiori reſpondeam penitus ignorem.

ASC. ¶ Si perſuaſus &c. Docet ſecundo quid agendum nobis ſi auditor fuerit perſuaſus ab aduerſariis dicens q; nos pollicebimur nos dicturos de eo quod aduerſarii putauerunt ſibi firmiſſimum adiumentum: eo. n. modo putabit auditor ſe non plane intellexiſſe, & nõ recte fidem habuiſſe dictis aliorum. Aut exordiemur a dicto aduerſarii: aliud improbando: aut ſi nihil q̃d merito refellamus primum occurrit ne nihil dicamus aut ab iudice plane reiiciamur & explodamur: vtemur dubitatione quid primum aut potiſſimum dicamus perinde atque plurima dicenda habeamus. Ordo eſt. Si auditor fuerit perſuaſus. i. ſi oratio aduerſariorum fecerit auditoribus fidem. i. credulitatem (vt de valla vult eam virtutem theologicam, quam fidẽ vocamus, recte perſuaſionem poſſe dici) (Enim pro quia quaſi dicat id dico: q̃m neque poterimus non facile: id eſt non difficulter: hoc eſt facile poterimus (Duæ enim negationes æquipollent affirmationi) ſcire id eſt percipere an fidem fecerit: quoniam non ſumus neſcii: id eſt bene ſcimus quibus rebus fides. i. credulitas ſoleat fieri. Ergo (continuatiua eſt vox: q. d. ſi igitur) putabimus fidem. i. credulitatem factam ab aduerſariis: nos inſinuabimur: id eſt inducemus nos occulte ad cauſam his rebus. ſ. ſequentibus: videlicet nos pollicebimur nos dicturos primum de eo quod aduerſarii putauerunt ſibi firmiſſimum adiumentum. Aut nos exordiemur ab dicto aduerſarii & maxime ab eo ſcilicet dicto: quod ille dixerit nuperrime id eſt minimo ante. Aut nos vtemur dubitatione: hoc eſt ſignificabimus nos dubitare quid dicamus potiſſimum: id eſt præcipue cum plurima habeamus dicenda, aut cui loco reſpondeamus primum dicemus cũ admiratione: vt auditor attendat.

¶ De inſinuatione ſi defeſſus eſt iudex qui ante dixerunt audiendo. Ti. XV.

SI defeſſi erunt audiendo, ab aliqua re quæ riſum mouere poſſit exordiemur, vt ab apologo, a fabula, veriſimili imitatione, deprauatione, inuerſione, ambiguo, ſuſpitione, irriſione, ſtultitia, exuperatione, collatione, abiectione, literarũ mutatione, præterea expectatione, ſimilitudine, nouitate hiſtoriæ, verſu: aut ab alicuius interpellatione aut arriſione. Si promiſerimus aliter ac parati fuerimus nos eẽ dicturos, nos nõ eodẽ modo vt cæteri ſoleant verba facturos, q̃d alii ſoleant, quid nos facturi ſumus breuiter exponemus.

FRan. SI defeſſi erunt audiendo. Nunc cũ defeſſi auditores fuerint lõgam aduerſariorum orationẽ audiendo, quid agẽdum ſit docet: & ab al quare quæ mouere riſum poſſit incipiendum dicit ve ſenſim quaſi recreato auditorum animi, noſtram orationem non grauẽtur audire. Ex quacunq; aũt re quæ iocũ mouere poſſit, vt ait Fabius præſidium quærendum eſt: quotiens fatigatos eſſe auditores contigerit. Quæ riſum mouere poſſit. Suauis eſt & vehementer vtilis iocus, & facetia odioſas res: quæ argumentis dilui non facile poſſunt: ſæpe diſſoluit rerumq; maximarum momenta vertit: cum odium, iramq; frequentiſſime frangat, documento ſunt iuuenes tarentini: qui multa de pyrrho rege ſecus de eius interuentũ locuti cum rationem facti reposceret, & neq; negari res neque defendi poſſet: Riſu ſunt & opportuno ioco elapſi. Namq; vnus ex iis. Immo inquit niſi lagena defeciſſet occidiſſemus te. Eaq; vrbanitate tota eſt inuidia criminis diſſoluta. Sũt autem ad iocos ſpectantia & riſu concitandum tum a græcis tum a latinis Cicerone libro de oratore, & Quint. præceptis compoſita, a quibus de omni genere ridiculi diſputatur in quo eorum materia verſetur quæ ve fugienda ſint oſtenditur. Vt ab apologo. Apologus eſt ex rebus humilibus compoſita, quædam forma ac ſpecies ad vitæ humanæ inſtitutionem, vt Aeſopi fabulæ vel apologus eſt ſermo fictus ad moralitatem: etiam vitæ inſtitutionem. vt de mure & Leone, de Coruo & vulpe. debent autem ad cauſam noſtram apologi & fabulæ a quibus incipimus pertinere. Nam ſi ex abrupto aſſumerentur, nihil omnino prodeſſent. ſed ab apologo ſic quiſpiam commode inciperet. vulpes hiſtrionis domum ingreſſa cum ſingula eius inſtrumenta perſcrutata eſſet perſonam oſtendit egregie adornatam: quam manibus ſuſcipiens o quale inquit caput: & cerebrum non habet. Idem mihi in aduerſarii orationem dicere licet quæ magno & eleganti verborum apparatu inſtructa: nullam habuit ſubiectam ſententiam. Fabula. Fabulæ ſunt quas extitiſſe videmus. ex phedris. Medea Clytemneſtra aliiſq; ſimilibus. Continent autem res neque veras neque veriſimiles: ſunt & fabulæ quæ ſi nõ veras res veriſimiles tamen tractant: quales Terẽtii ſunt. Sed hæ magis argumenta appellantur. Sunt & fabulæ rationales in quibus quippiam faciens homo fingitur: a fabula ſic initium capere poſſemus. Satis iudices admirari, tum nõ poteram: Cum Orpheum, neſcio quem ſuauiſſima cantilena & dulciſſimo lyre concentu, ſaxa ad ſe audiendum traxiſſe audiebam. Nunc illa admiratio pene omnis excuſſa eſt: nam parum abfuit, quin aduerſarii mei oratione vt diq; in

Apologus

Fabula

hunc locum modo ſaxa conſolarent: quibus verbis ſignificatur ſic diſplicuiſſe, vt vix ſe circunſtantes quin lapidibus inuaderent dicentem continere potuerint. Veriſimili imitatione: ſi veluti mimus imiteris balbum Strabonem ſenẽ varionem. omnis autem hæc imitatio tam in re ꝙ in dicto poſita eſt, facta enim demonſtrantur vultus exprimuntur & verba: cautiſſime vero hoc ridiculi generis tractandum eſt, ne ſi nimia fuerit imitatio, & ſcurrulis minorum non oratorum eſſe videatur.

Deprauatio

Deprauatione. Hæc prauam verbi mutationem habet vt non nobilis ſed mobilis nõ orator ſed arator. Catoni quidam deambulatum inquit eam? & ille reſpondit quod opus fuit te, immo vero quid opus fuit te. Illa aũt elegans in primis deprauatio fuit: quæ in Claudium Tiberium Cæſarem manauit: cũ pro Claudio Tiberio Nerone: Claudius Tiberius mero vocatus eſt. Eſt autẽ deprauare, peruertere & corrũpere: vnde liber deprauatus & mores deprauati hoc eſt corrupti appellantur.

Inuerſio

Inuerſionẽ. Hac quæ ſunt coniuncta natura ſubuertuntur imitanturq;: vt ſi dicas veritus ſum, non mediocriter iudices ne oculos hic mihi abſcinderet, & manus erueret. Et ſi oculos ad audiendum aperuiſſetis, vt ad videndum aures patefeciſtis iudices nunquam hodie quod falſum eſt nobis perſuaſiſſe meus gloriaret aduerſarius. Illa autem concinna inuerſio eſt quæ in ſententiis poſita eſt. Qualis Mar. Craſſi oratoris fuit in L. Helmium latinum qui cum odioſe interpellaret deformiſq; eſſet & ſenex: audiamus inquit Craſſus: pulchellum puerũ, & cum ille reſpondiſſet non potui mihi illam formã fingere: ingenium potui, tunc rurſus ſubiecit Craſſus: audiamus diſertum. Eſt autem inuertere ordinem rei naturalem cõmutare coniũcta diſſoluere, & quæ priora ſunt natura poſteriora facere: deniq; in contrariũ eſt vertere præpoſtereq; verba pronunciare, & res.

Ambiguum

Ambiguo quod in duas pluresue ſignificationes trahi poteſt ambiguum vocatur, & eſt in verbo poſitum cuius multæ ſunt ſpecies: exempli cauſa obuciebat Miloni accuſator in argumentum facturum Clodio inſidiarum ꝙ bouillas ante horam nonam diuertiſſet: vt expectaret dum Clodius a villa ſua exiret: & idẽ tamen identidem interrogauit, quo tempore Clodius occiſus eſſet, Cicero reſpondit ſero. Eſt in verbo ambiguitas: nam & ad extremam diei partem referri poteſt ſero: & ſicuti Cice. accepit tarde ſignificat occiſum fuiſſe Clodium. quippe qui olim ſceleratiſſimus multo ante meruerat mori. Eſt & illud optimũ ambigui exemplum: quod duo ſed diuerſa ſignificat. Nero qui ante Ciceronis ætatem fuit: de furace ſeruo loquens: ſolum inquit eſſe cui domi nihil eſſet: neque obſignatum: neque occluſum; Idem & de bono ſeruo dici poterat.

Abiectio

Abiectione: cum abiicimus aliqd: quod dictioni abſtrahimus: vt ſi dicam non optime aduerſarius dixit: ſed optime. Et nolite iudices mirari tam aduerſarium meum inconſtantem eſſe: nõ enĩ tam baculo, ꝙ baccho innititur: nec tam diuitiis, ꝙ vitiis abundat. Salſe etiam in eum, qui placidus vocabatur: erat que acerbus natura: dictum olim eſt: quod non tam placidus eſſet: ꝙ acidus.

Suſpitiõ

Suſpitione. Hoc eſt dicto quod ridiculum ſuſpitionem abſconditam habeat: quo in genere eſt illud ſiculi cuiuſdam: cui cum familiaris quidam conquereretur. Qui diceret vxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu: amabo te, inquit, da mihi de iſta arbore, quos ſeram, ſurculos. In eodem genere illud etiam eſt quod Catullus cuidam malo oratori dixit. Qui cum in epilogo miſericordiam ſe mouiſſe putaret: & poſtquam aſſedit, Catullum rogaſſet, videretur ne miſericordiã mouiſſe: at magnã quidem inquit Catullus: neminem enim puto eſſe tã durum cui non oratio tua miſeranda ſit. In his exemplis: & ſi aperte ridiculum non apparet, ſuſpitio tamẽ eſt: ſerio ne an per iocum dictum ſit.

Irriſio

Irriſione enim præter opinionem: & repente quempiam deridemus in quo multum gratiæ eſt, plurimumq; ad conciliandos amores vel recreandos valet. Cice. cum lentulũ generum ſuũ exiguæ ſtaturæ hominem lõgo gladio accinctum vidiſſet, quis inquit generum meum ad gladium alligauit: idem vatiniũ qui conſulatum paucis diebus geſſit vrbaniſſime irriſit: magnum ſano vatinii oſtentum factum eſſe, dicens: ꝙ illo conſule nec bruma, nec æſtas, nec ver, nec autumnus fuiſſet.

Sultitia

Stultitia. Non vt ſe ſtultum fingat orator, ſed vt aduerſariorum dicto aliquo facto ſtultitiam derideat: quod Empedocles fecit: Qui cum Marmilio retiarium neque conſequeretur neq; feriretur: vivum inquit cape vult. Campater quoq; qui theatrum egrediebatur: cum forte: C. Marius ei occurrit & interrogauit an ludos ſpectaſſet: ſic ſtultã interrogationẽ, qua enim non putaret eum ludos ſpectaſſe: qui in theatro fuiſſet: ſic irriſit. Spectaui quidem ſed in orcheſtra pila luſi.

Exuperatio

Exuperatione. Hæc hyperbole a græcis dicitur. Cum veritatem excedit: & aliquid augendi aut minuendi cauſa ad incredibilem admirationem efferetur: vt Virg. rorantia vidimus aſtra: item ſi concordiam retinebamus: in ciuitate imperii, magnitudinem ſolis ortu atque occaſu metiremur, erit ſuperatio ſi dicas: quoniam actione Hortenſium: dictione Ciceronem: meus hodie aduerſarius ſuperauit: attonitos vos iudices redditos eẽ intueor.

Collatio

Collatione quæ eſt ea comparatio qua ſingula quæ dicuntur cũ ſingulis comparantur: ad quam referſitur, vt ſic oculos: ſic ille manus: ſic ora ferebat: nec obſtat quin ſimilitudo ſequitur: nam collatio: eſt dere etiam quæ non ſubiicitur oculis, ſimilitudo vero præcipue de re aliqua, quæ oculis cernitur; in quo ridiculus exercetur: quod tamẽ raro attingere Quintil. dicit. Ad hæc ſimilitudo eſt in vno tantum: collatio vero in pluribus: per ſimilitudinem imagines ridentur: quæ in deformitatem: aut in alicuius corporis vitium dicentur: cum ſimilitudine turpioris: vt fecit. C. Iulius qui cum Helmio Mancipi ſæpius obſtrepenti ſibi diceret, etiam oſtendam qualis ſis: iſq; plane inſtaret interrogatione qualem ſe tandem oſtenſurus eſſet: imaginẽ galli digito demonſtrauit in ſcuto cimbrico pictam: cui manceps tam ſimillimus viſus eſt. Tabernæ autem erant circa forum ac ſcutum illud ſigni gratia poſitum. hac ſimilitudine omnium qui aderant riſus eſt ingens concitatus.

Literarũ mutatiõ

Literarum mutatione differt a deprauatione, quæ mutationem habet alterius verbi, vt non nobilior ſed mobilior: hæc vnius dictionis tantum literas aut ſyllabas ſubuertit, & permutat ſine aliqua mutatione alterius verbi: exempli gratia fur quidam fuit nomine Tullius, qui per iocũ a tollendo appellatus eſt tollius, mutatio literarum erit: ſi quis dixerit diſciplina pro deſciplina: optimus legis latro: pro legis lator.

Expectatio

Expectatione cum de re aliqua magna re dicturos nos ſimulamus: vt ſi dicamus paulopoſt intelligetis iudices, qua de re dicturus acceſſerim. Deponet, mihi credite, ſuam tandẽ, cum me audierit aduerſarius meus, inſolentiam. Vel expectatione vtimur conſiſtentes & mirabundi quaſi quid dicamus neſcii: multum vero prodeſt expectatio: nam & recreantur tantiſper auditores: & attenti redduntur.

redduntur, cum enim morari te diutius antequam in cipias intuentur: & ipſi admirari incipiunt quidnā dicturus ſis & vel non habere qd dicas: vel tunc demū excogitare ſuſpicantur. Nouitate: ſemper nouitas vt auctor eſt Strabo, Dulcis eſſe conſueuit: eadē vehementer mouet: vnde Ouid. ait nouitate mouebere facti. A nouitate incipiemus: ſi de re aliqua noua dicturos nos pollicebimur: vel ſi nouum aliqd acciderit, vnde aucupari principium poſſimus: vnde ſi caſu rudere aſinus ceperit. Et audite me iudices, audite inq̃ nomine ſentitis: praeco imparat. Hiſtoria: quae eſt res geſta vt illa, Iphicrates dux Athenieſiū cū praeſidio corinthum tenebat: accidit vt ſub hoſtiū aduētu vigilias ipſe circuens, dormientē vigilem offenderit: quē haſta percuſſit, & occidit. Qui a derāt veluti crudele nimis factū increpare coeperunt. Tunc Iphicrates: Nihil eſt ingt: quod indignemini, qualem n. inueni, Talem dimiſi: Id mihi non mediocriter timendū eſt iudices ne quales vos inueni, tales dimittā, niſi vos nō vt Iphicrates telo ſed oratione mea excitauerim. Ex hiſtoria ſit Quint. ait ducere vrbanitatē eruditū eſt. Verſu: Saepe verſus facete interponit: vt, Quintil: vel vt ē vel paulū mutatus aut aliqua pars, vt ſi ſic Cato aduerſarium in cauſa Galbā oratorē inſignē habēs ſic exorſus eſt. Quid miruni ſi perturbat, eſſus iudices: Nam Fert hyemē nautas ſpumoſa per aequora delphin. Rudes et & inepti vos ſua feſſum recreare auditorem poterunt. Quales ſunt: ieiunus venter nō audit verba libenter. Cum ſatur eſt venter, cōprendit verba libenter. Item ſi dicas parturiēt montes, naſcetur ridiculus mus. Aut ab alicuius interpellatione, vt ſi nares emungentem impedieris, apprehenſa manu, vel annulū in oſcitantis os cōmoueris. Eſt aūt interpellare, dicentem faciētemq; aliqd impedire. Arriſione vt ſi ridiculus qſpiam ſuperuenerat: cum incipere voluerimus quē ad nos accedere iubemus, Heus ſi directēs te ipſum volebamus oportune aduenis aliud eſt irriſio aliud arriſio: nā arridemus et non videntes neq; reſpondentē: cum in eum iocamur: aliqd reprehendentes. Arridemus vero ad ridentes: & intelligentes, ſicut amicus amico arridet, cui occurrit. Et Martialis ait: omnibus arrides, dicteria dicis in ōēs. Et ſi dicas: multa erant quae rādere poterā iudices: & paraueram: ſed quoniam lōga oratione aduerſarii mei fatigatos vos cognoſcō, mutare conſilium ſtatui, veſtrum enim ratio habenda mihi eſt, itaq; paucis rem abſoluam: & ex multis argumētis, quibus vti poſſem, pauca in medium afferam: nam aduerſarium meum nolle imitari certum eſt. Non eodem modo quo ceteri, vt ſi dicas, prolixe nimium alii dicere ſolent, qp pe qui veſtrum rationem nullam habent. exordiri eni ſemper cōſueuerunt: & ad rem ipſam per longos circuitus deſcendere: egō vero ſtatim aduerſarii argumentis reſpondebo. Quod ſemper facere conſueui, breuitate enim gaudeo.

ANT. Apologo. Apologi ſunt ex rebus humilibus compoſitae qdam formae, ac ſpēs, ad viuendū, vt extat illa de mure & leone. Victo. ad ſeri. lib. i. rhe. Quin. ait lib. v. c. x. de ratione exēplo𝔯 ſic ait. Illae quoq; fabellae (quae et ſi non originem ab Aeſopo acceperunt. Nam videtur earum prius auctor Heſiodus: noie tñ Aeſopi maxime celebrantur) ducere animos ſolent, praecipue ruſtico𝔯 & imperitorum, qui & ſimplicius quae ficta ſunt audiunt, & capti voluptate, facile his quibus delectantur, conſentiunt. Siquidem & Menenius Agrippa plebem cum patribus in gratiam reduxiſſe dicitur reduxiſſe: nota illa de membris humanis aduerſus ventrem diſcordibus, fabula. Vt & Horat. ne in poemate quidē humilē generis huius vſum putauit. Olim quod vulpes aegroto cauta leoni. A fabula. Fabula eſt in qua nec vere nec veriſimilis res continet. Cuiuſmodi eſt, Angues ingentes alites iugo iūcti. Idſeri. Cic. lib. i. rhet. Et Victori. ingt fabulae ſunt, q̃s fere videmus extitiſſe ex phedris, Medeis, Clytemneſtris, aliiſq; ſimilibus. Apologo. Exemplum erit qm video iudices animos veſtros multitudine verborum aduerſarii mei eſſe defeſſos, puto non vobis ingratū eſſe: ſi apologum narrauero, qui pulchre legit apud Aeſopum de coruo aegrotati te. ſic enim ait. Coruus quum aegrotaret, matrem rogauit: vt ſua pro ſalute Deos precaretur. Inquiens mater noli plorare, ſed Deos potius precare, vt ſalutem mihi reſtituant: ei mater ſcite reſpondit, quē deorum tibi fore propitiū putas, cum nullus ſit, e cuius aris ſacra non rapueris: per id ſignificans, q; qui in proſperitate quemuis offendit, in aduerſis amicum ſibi reperit neminem. Vtrum autem idem aduerſario meo conueniat, nullos profecto latet. Omnes enim fere aut factis aut verbis alius offendit. Vnde iudicio aliquo dignus eſſe videtur minime: praeſertim cum eius nunc crimina apertiſſima ſint. A fabula vel ſimili. Exemplum erit. Narrabo iudices fabulam quae non penitus fortaſſe abhorret a veritate. Quidam cum diuitias paſſim amiſiſſet, perditis liberis, & vxore fato aſſumptis: ad quandam hunc arborem ſe ſuſpendit: forte euenit vt is aſſiſteret, incīſo laqueo, reſtitutus vitae, ac ſeruatum ſit, Agit inde iniuriae cum liberatore ſuo dominus praetore: eo q; mori cupientem impedierit, neq; de pernis ipſum ſinere uideret miſeriis iis, quibus tunc ſuit: ac de ſalute, nihil in medium afferet, niſi pietatem ac miſericordiam ſuam: non oportere autē ob ſuum beneficium, ſe ad ſupplicium repoſci, ſed ingratitudinis crimen in ſuum accuſatorem agi conuerti. Simile mihi accidit cum aduerſario meo iudices, quoniam eius ab iniuria prohibui, ac permiſi liberos, ac ceteros neceſſarios, fureri ſoc. Nunc vero ab eius ſolo ulterius cauſae praetextu reus agor. Videte itaq; quam apud eum gratiam pro beneficio conſequor: quid q; vos de moribus eius ac de vita iudicare conueniat. Imitatione. Exemplum erit. Neſcio iudices, an notus ſit vobis procurator negociorum, geſtorum, inter me & aduerſarium meum: qui ſi veſtras propter occupationes minus ſingulis cognitus ſit, q̃ oporteat: curabo ipſum verbis & geſtu, quanto aptius fieri poteſt, repraeſentare. Eſt ſi quidem homo ſtaturae breuis, naſo ſimo, & lingua balbutiente. Cuius ſane vox magis naribus q̃ palato reſonat &c. Deprauatione. Exemplum erit. Nunquā dubitaui iudices quin religioſi viri noſtrae vrbis iuxta ſanctiſſima documenta ſua: talem etiam vitam agerent. Docent enim vulgus eo maxime oportere continentius mulieribus abſtinere: quoniam factus literis, cauetur, nē quos Deus coniunxit, homo ſepararet. Ex qua ſententia, illud aiunt, conſequi tollerabilius eē, fortaſſe & eligibilius multarum virginum, & ſi religioni dedicatarum, intactam libare pudicitiā, q̃ ſacrū violare coniugium &c. Inuerſione. Exemplum erit. Ne veſtras aures iam multorum verborum partis aduerſae tedio defatigatas, vlterius oratione mea affliciam, iudices: Narrabo qua verbo𝔯 inuerſione ſaepe ſit ſoleat vicinus meis maxime cum aio turbatus ē,

Nouitas

Hiſtoria

Verſus

Interpellatō

Arriſio

Promiſſio

Liu. li. i.

Fabula

Apologus

Fabulae

Imitatō

Deprauatio

Inuerſio

Solet enim nonnunquam cum iratus eſt: vel ſeruo vel ancillæ illud minari, niſi caueris hodie vel hoc, tibias tibi cruram digito: vel oculos, hac falce abſcindam: Et tu mulier temulenta ac impudica non potes diutius fallere. an iteris me his auribus non vidiſſe & his ipſis oculis non audiuiſſe. Sunt & huiuſmodi plura. Sed iam ſi placet iis omiſſis veniamus ad ea, de quibus hoc in iudicio mihi firma eſt cum aduerſario contentio.

Ambiguum

Ambiguo exemplum eſt. Recreandi ſunt iudices ab riſu aliquo vbi audiendo defeſſi fuerant, Itaque id agam prius deinde ad cam quæ modo agitur reuertar. Sutor quidam multis cuiuſdam vxorem nomine Gallam ſubigens, interrogatus ſuo a familiari quid ageret, reſpondit ſe Gallam ſubigere: Vir quidam vobis profecto notus illac forte tranſiens, idque accipiens vxorem ſuam eiuſdem nominis ſuſpicatus eſt. Iratus igitur domum adiens illam baculo petit: nullo verbo prius edito. Vbi vero miſellam pene occiderat, inquit impudica mulier quid tibi eſt cum ſutore? facturam poſthac ne vnquam amplius talia committeres, Iurabat mulier hominem illum vidiſſe nunquam: vixiſſeque ſemper pudice. demum nominis ambiguitate verberibus affecta eſt: Sed reuertamur ad cam.

Suſpitio

Suſpitione, Exemplum erit. Si quis veſtrum iudices, eſt qui aduerſarii mei patrem requirat, ſciat illum eſſe cuiuſdam filium, qui nunquam niſi cubito naſum tergit. Nunc autem ad cam ad quam actus ſum mentem aduertite.

Irriſio

Intellexit autem ſenatum deriſione. Exemplum erit. Non mirum eſt iudices ſi vos attentos & dociles fecit aduerſarius meus: quia Ciceroni Fabio atque Boetio ſemper ſtuduit. Ideſt Cicer amat fabas & boues.

Stultitia

Stultitia. Exemplum. Liceat in hac hortatione iudices aliquid dicere, quod animos veſtros reficiat. Rem vobis exponam, quæ (vt ſpero) cunctis non mediocrem riſum excitabit. Vt intelligatis qua prudentia degant plerique noſtræ vrbis cauſidici. Fuit olim iudices hac in noſtra ciuitate vir quidam ſummo iudicio, Is quum ſe domo conferret in forum, clientum ſuorum cauſam acturus, ſecus fabri limen prætereuns, candentem adhuc ferri laminam in via ſtratam conſpexit. Vir prudentiſſimus illico ferrum eleuat vt in fabri domum conijciat, qua de re ita quidem exuſſit digitos, vt non ſine gemitu dolorem oſtenderit. Poſt hæc magno clamore in fabrum irruit illum arguens acriter.

Ridiculum aſperſe

Reſpondebat faber non ſua cauſa, verum ipſius imprudentia ſeipſum offendiſſe. Vtque hominem ſimplicem magis confunderet, paruulum aduocat filium, iubens vt eandem laminam tollat, Ille vero prius ſputo ferrum ſparſit, Cumque illud ferueſcere videret, ait, non tangam pater. Tunc Cauſidicus aduertens tandem ſtultitiam ſuam ſibiipſi nocuiſſe, veniam a fabro petit. Experimentum autem hoc tantum ſe facere aiebat vt in rebus etiam aliis prodeſſe ſibi poſſet. Itaque vbi e foro domum recepit, ei vxor polentæ ferculum appoſuit feruens maxime. quare memor egregii documenti nuper a fabro accepti, in ferculum ſpuit, quod videns non ferueſcere ſicut in lamina ferri viderat tam ſecurus polenta os adimpleuit, Quantus autem hic fuerit dolor iudices quis non videt, Accuſabat poſtea & vxorem & fabri documentum: Multa denique iudices de homine iſto narrare poſſem verum ad cam noſtram reuertamur.

Exuperatio

Exuperatione. i. hyperbole & exceſſu veritatis. Erit autem exemplum. Cum puer iam adhuc eſſem iudices, ſæpe ſenes grandæuos referre audiebam, inſulam quandam eſſe extremis partibus orbis ſitam, vbi mures aduerſus leones pugnarent, nullamque tantæ magnitudinis feram eſſe tam ſæuam, quam verberibus caudæ non proſternerent. Addebant inſuper dentes illis eſſe, quales ſæuiſſimus apris inſunt: quidem ſi vlla poſſent arte vel humano domari ingenio nullum bello aptius animal neque fortius eſſe poſſet. Plura his adderem niſi veſter ingens riſus negaret fidem. Recturus itaque me conuertam ad cauſam, de qua mihi ſumma eſt cum aduerſario controuerſia.

Collatio

Collatione. i. comparatione alicuius. Exemplum erit. Non puto iudices me vobis hoc tempore moleſtum eſſe, ſi virum & conſuetudinem maiorum in reip. adminiſtratione ſimilitudine aliqua comparatione expreſſero. Sicut enim peritus gubernator nauis non ſemper eundem curſum tenet quamquam ad vnum tendat portum: ſed clauum prout ventorum fert impetus moderatur. Sic et noſtri ſuperiores, quibus reſpu. ſeipſam commiſerat, cum vnum ſemper finem intenderent, tamen pro temporum varietate leges & inſtituta ciuitatis exponebant. Ex quo actum eſt, vt iterdum reus abſolueretur: vbi pro eodem crimine alio tempore graui ſupplicio adhereretur. Merito itaque præcipuam adepti ſunt laudem, exemplumque poſteris reliquerunt, quo tranquille poſſet ac tute regi ciuitas. Quia de re nequeo non optimam de vobis ſpem habere. Dicam igitur illud, quod ad veritatem cauſæ meæ pertinere videatur. Vos autem vt ſoletis, benignos attentoſque mihi præbebitis.

Abiectio

Abiectione literarum. Exemplum erit. Noui iudices aduerſarium meum a teneris vſque annis Mero ſtuduiſſe, vel etiam Homero, dicere & non poculis ſed oculis bibiſſe.

Mutatio

Literarum mutatione. Exemplum erit. Refert iam iudices Marcus ... cum aliquis rogatus eſſet, vt in concilio publico ſententiam ſuam explicaret: hoc pacto exorſus eſt: Si partes conſcripti recte poſſideo diſcit hoi atque inſtituta maiorum noſtrorum nihil eſt quod noſtræ reipublicæ magis conuenire arbitror quam in omnibus rebus gerendis ſeruare modeſtiam. Cumque ingens riſus cuiuſque ortus eſſet ita confundebatur vt nec verbum afferret amplius. Redeo nunc ad cam, de qua nunc agitur.

Expectatione non ſtatim poſt aduerſarii argumenta reſpondere, ſed tanquam reſponſum expectent auditores, vti Vlyſſes egit, qui quidem poſt Aiacis aduerſarii ſui rationes, paulum immoratus eſt Naſo. libro. xiii. Met. ſic ait. Finierat Thelamone ſatus: vulgique ſecutum Vltima, murmur erat donec Laertius heros. Aſtitit: atque oculos paulum tellure moratus Suſtulit ad proceres, expectatoque reſoluit Ora ſono: neque abeſt facundis gratia dictis.

Expectatio

Expectatione. Exemplum erit. Cum veſtras aures audiendo feſſas aduertam iudices iocoſa quædam in medium feram. Mariottus noſter heſterna luce ruſticum quendam: deluſit dum defeſſis auditoribus ſuis, veluti & vobis nunc accidit magna voce ruſticum ad ſe vocauit: qui vbi acceſſit tunc Mariottus ſimulandi & diſſimulandi peritus, ſtans in admiratione nullum verbum fecit confuſus agreſtis receſſit. Iterum poſtea & tertio eundem ſimiliter reuocauit, decepitque. Aſcendit deinde tribunal quaſi noua magnaque de illo dicturus. Vniuerſiſque expectantibus quid nam eſſet acturus tandem tacitus inde deſcendit. Tunc ruſticus tanto rubore affectus vt omnibus riſum ingentem moueret. Ego etiam ſimile aliquid agerem, niſi ad tales iocos male inſtitutus eſſem. Satis igitur vobis erit ex me cognoſcere ab aliis geſta. Reſtat quid ſim aduerſario meo reſponſurus, placidis auribus intelligere. Similitudine, non mirum eſt iudices ſi aduerſarius meus cum temeritate locutus eſt, putat enim ſe hic in veſtro conſpectu eſſe tanquam ſit miluus inter anſeres. Nouitate magna res iudices nuper accidit quam quod vos defeſſos aduerto breuiter enarrabo. Bos quidam ſylueſter horrendæ magnitudinis, & villis amplis, per mediam Piſa-

nam vrbem

tiam vrbem irripuit: ſtatimq; mugitu horriſono ciui-
tatem oēm deterruit, deinde nunc hos nunc illos aut
calce offendens, oibus erat pauori maximo. Baliſtis
demum: & bellicis machinis oppſſerunt. Hęc ſunt iu-
dices noua, q̄ vobis duxi referenda, priuſq̄ meā cām
exordirer, quo veſtri ai defatigati recentiores eſſent
ad meas rōnes intelligen-
das. Hiſtoria. O uæ ve-
ſtros aios audiēdo defeſ-
ſos leuare poſſint iudi-
ces, aliqua ex hiſtoria bre-
ui referam. Plutarchus in
Antonii vita, ſcribit Au-
guſtum Cæſarem cū in
epyro ante lucē caſtris egreſſus eſſet, nauesq; viſeret:
obuiā habuiſſe qui aſinū agitabat. Roganti aūt Cæ-
Euty-cheos Euty-chia ſari quod ei nomen eſſet reſpondit ille. Eutyco ſibi
nomen eſſet Aſinum vero niconta appellari. Potitus
deinde victoria Cæſar, cū ea demum loca ornaret,
ſtatuit inter cætera hoiem & aſinum Aeneum. Audi-
ſtis iudices rem nō vulgarem neq; uſitatam, tp̄s eſt vt
cām meam vobis annuētibus exponā. Præterea euty-
chis: eutycheos dicitur fortunatus, felix, eutychia fe-
licitas, bona fortuna, eutycheo felix ſum. nicao vin-
co ſignificat. nici victoria dicitur, nicitis victor, nici-
ticos victorioſus. tonicos niceos victoria. Interpella-
tione īterruptione īterpoſitione. Exēplū erit: Cū ni-
hil iudices ꝯſtituiſſem extra cām dicere, factum eſt vt
multitudine verboꝝ defeſſis ais veſtris, me ꝯuertam
potius ad eā rē, q̄ vobis gratū aliqd afferat. Velim igi-
tur mihi rn̄deat Albinus ꝓpinquus meus vobis fami-
liaris, q̄a aius aut ſnia ei ſit de nuptiis: q̄s diebus ſupe-
rioribus inſtituit. Dic Albine q̄ſo, quā ex oibus volu-
ptatibus per te iā habitis, efficaciorē habueris? Nec te
pudeat. Oibus. n. rē gratam facies, aut mihi ſoli in au-
rem tradas. bn̄ ſe hēt iudices. Refert albinus puellam
ſexagenariam vxorē aſſumpſiſſe, cui lippiētes oculi:
atri dētes, & pectus inane ac rugoſum ſit: hēt & cæte-
ra maximam cuilibet Nauſeā mouentia. q̄ in aliud tp̄s
differo. vt ad cām reuertar, audite quæſo benignis au-
Arride-re ribus. Arriſione, arridere eſt alteri ridere. Ouid. Riſe-
rit arride. Erit aūt exemplum. qm̄ tp̄s hoc iudices exi-
git, vt aliqd iter agendū cōmemoreſ, q̄ vos defeſſos
reddat attētiores refer ā paucis. Forbius vir faceti ſſi-
mus: Cū Ruffinū hoiem illiteratum & inſipientem,
cui ſane ēt minima res riſum cōmoueat ſoluto pleruſ-
q; riſu aīaduertiſſet. Ei tam ſuauiter arridebat, vt ne-
Notan-dus io-cus mo illic pn̄s eſſet, qn ex tali arriſione maximā volu-
ptatem perciperet. Solebat ēt nonnunq̄ in os rīdētis
digitum conicere: & inde ꝯfeſtim reuocare, qd̄ hō i-
ſulſus & inſipidus aduertēs cum deluſum iri itellexiſ-
ſet, aſſeruit ſe velle dentibus vlciſci. Quare cognita
Forbius, cādelā recēti ſæuo ꝯfectā impleuit digito:
ſtatutoq; tp̄e cachinnanti arridēs, vt ſolebat, cādelā
pro digito in os ridētis illico mittit. quā acriter ꝯpreſ-
ſit. Forbius aūt illius papiꝝ attrahēs, ſæuū in ore ad-
uerſarii ſui reliqt. Tunc plane tātus oibus riſus mo-
tus eſt, vt nullus fere eſſet qui effunderet lachrymas.
Confuſus ergo Rufinus celeri gradu inde diſceſſit.
Sed de hoc ſatis: nūc ab ioco ad rē ſeriam veniamus.
¶ Si pmiſerimus aliter ac parati fuerimus nos eē di-
cturos: exēplū erit: Cū inſtituiſſem iudices apud vos
agere quo cæteris in cauſis ordie ſoleo, nouo tn̄ quo-
dam inuſitatoq; dicendi in gn̄e vtar, aduerſarius. n.
veſtras aures defatigauit. Illud igiſ iudices profiteor
me nihil ſupuacuū: vt alii faciūt niſi qd̄ neceſſario di-
cendū erit in mediū allatuꝝ. Solēt. n. alii plærūq; tp̄s
ꝯterere vt eoꝝ oratio magis ſplēdida q̄ vera videaſ.
Hic. n. nō ptinētia ad cām efferūt: icipiā itaq; omiſſa
narratiōe cæteriſq; adiumētis ab ea potiſſimū argu-
mētatōe: i q̄ totū ſuæ cāę robur credit eē repoſitū: da-
boq; operā iudices vti id breui & dilucide expediā. ASCē.

¶ De differentia inter principium & inſinuatio-
nem. Ti. XVI.

INter inſinuationē & principium hoc i-
tereſt, q̄a pricipiū eiuſmodi debet eſſe,
vt ſtatim apertis rōnibus quibus pſcri

¶ Si defeſſi &c. Tertio
loco oñdit quomodo ex-
ordiemur qn̄ auditor e-
rat defeſſus audiēdo: do-
cens q̄ tribus modis aut
adducendo aliquod di-
ctum facetum & iocun-
dum quod delectet & re-
creet animum auditoris: aut pollicitando nos nouo
modo dicturos: aut paucis quid dicturi ſumus expo-
nendo. Ordo eſt, Si ſup. auditores erunt defeſſi. i. de-
fatigati audiendo, nos exordiemur ab aliqua re, quæ
poſſit mouere riſum. vt ab apologo. i. fictæ rei ſermo-
ne quales ſunt fabulæ Aeſopi. aut a fabula. i. figmen-
to poetico, aut ab imitatione veriſimili. i. ad viuum ef-
ficta: qua alium in dicendo lepide imitemur: aut a de-
prauatione: ſcilicet vocabuli vt ſi ꝓ nero dicatur me-
ro: pro reo leo. aut quid ſimile. aut inuerſione: ſcili-
cet propriæ locutionis vt ſi dicas: bonam eſſe aduer-
ſario vocem ad dormiendum: aut bonum naſum ad
pila ludendum. Aut ab ambiguo dicto. vt ſero inter-
fectus eſt Clodius. i. aut hora ſerotina: aut nimis tar-
de. Aut a ſuſpitione: hoc eſt a dicto qd̄ ridicule ſuſpi-
tionem hēat: vt ab irriſione. ſ. manifeſta. aut a ſtultitia
. ſ. aduerſarii eam deridendo. Aut exuperatione litte-
rarum. vt ſi non leo ſed leno illi familiaris dicaſ: aut
collatione. ſ. literarum: vt ſi ſinū lacte implenoum di-
cas aduerſario: ſimilia. n. ſunt in voce non in quanti-
tate ſinum a nominatiuo ſinus. & a nominatiuo ſinū.
cuius ſignificatio eſt vas quoddam a quo ſitulam qui-
dam deducunt: aut ab abiectione literaꝝ vt ſi non ve-
ra ſed æra aduerſarium amare dixeris. aut mutatione
literarum: vt ſi dignum dicas q̄ dicatur legis nō lator
ſed latro. Poſſemus iſta ēt diſtinguere vt non oīa refe-
rantur ad literas ſed ad res: q̄a ē exuperatio. collatio
& abiectio etiam in rebus: & videtur Cicero dunta-
xat vltimum ad literas applicaſſe, quia aliter dixiſſet,
abiectione literaꝝ: aut in fine mutatiōe literaꝝ. Præ-
terea exordiēur ab expectatōe: fingētes auditorē ex-
pectaſ rē magnā, quā dicturi ſum⁹. aut a ſilitudie, rei
an̄ dcē: aut a nouitate: vtraq;. n. delectāt & andictoꝝ.
ſilr̄ia iocūde iducta & penit⁹ noua. Aut ab hiſtoria. i.
re aliqua geſta, q̄ mirifica ſit. aut a verſu. ſ. feſtiuo & le-
pido alic⁹ poetas, aut ab iterpollatiōe. i. ipeditiōe lepi-
da alic⁹ inepti: ſiue fcī ſiue dcī. aut ab arriſione. i. affa-
bili allocutiōe ad aliquē cū riſu iocundo. vn̄ recreari
pōt aius defeſſus. Itē exordiemur ꝯuenienter: ſi ꝓmi-
ſerimus nos eſſe dicturos aliter ac. i. q̄ fuerimus pati
. i. iſtructi ad rn̄dēdū: ſi locus fuiſſet: Aut ſi ꝓmiſeri-
mus nos nō eſſe facturos verba eodē mō vt cæteri ſo-
leāt: & ſup. ſi expōemur breuiſ qd alii ſoleāt ſup. face-
re dū rn̄dent: & qd nos ſumus facturi. ſ. in rn̄dendo.

INTER inſinuationem. Quibus temporibus prin- FRan.
cipio & quibus inſinuatione vtendum eſſet præce-
pta tradidit: quid inter vtrunq; differat nunc oſtēdit:
& ſi cognoſci & his quæ dicta ſunt: ſatis potuit. tam
inſinuationem autem q̄ principium auditoris ani-
mum ad audiendum parare dicit, ſed aperte & ma-
nifeſte principium inſinuationem clam & diſſimu-
lanter illud efficere. Statum: ſine ambagibus & mo-

Cõſtru- ra aliqua. Quibus præſcripſimus: græca eſt conſtru-
ctio græ- ctio: græci enim relatiuum cum ſuo antecedenti non
ca in alus accidentibus ſolum: ſed in caſu quoq; faciunt
cõuenire: vt eſt illud Iſocratis quod nobis ſonat ora-
tionum quarum ſcripſiſti. Occulte: non ſtatim aper-
tis rationibus. Eadem illa: Attentionem, beniuolen-
tiam, docilitatem. Com-
moditatem: qua nulla o-
ratori maior põt eſſe q̃ vt
dociles attentos vel beni-
uolos habeat auditores:
in dicendi opere: in ora-
tione quæ opus eſt orato-
Opus ris: ſunt q opera legi ma-
Opera lunt quæ lectio mala ſa-
Opatio ne non eſt. Nam per ope-
ram actio ipſa & opera-
tio ſignificatur laborque
& officium per opus non opere ipſius finis: q̃q̃ idem
quod opera etiam: & opus aliquando ſignificat: vt in
opere ruſtico: in opere faciundo. Verum hæ tres vti-
litates: id admonet quod etiam libro de Oratore, &
in partitionibus præcepit tres antedictas proprieta-
tes non in exordio tantum, ſed per totam quoq; ora-
tionẽ cuſtodiri debere: ſunt enim veluti ſanguis per
totum corpus diffuſus. Perpetuo: continue a princi-
pio orationis ad exitum vſque per exordium maxi-
me, Quintilianus quoq; ſicut ait. cauſa principii nul-
la alia eſt q̃ vt auditorem quo ſit nobis in cæteris par-
tibus accõmodatior præparemus: id fieri tribus ma-
xime rebus inter auctores plurimum conſtat: ſi beni-
uolum, attentum, docilem fecerimus: non quia iſta
per totam actionem non ſint cuſtodienda, ſed quia
initiis maxime neceſſaria: per quæ in animum iudi-
cis, vt procedere vltra poſſimus admittitur.

ANT. INTER inſinuationẽ: in quibus principium:
& inſinuatio differant, in quibus item conueniãt bre-
ui edocet: in principio ſtatim apertis rationibus red-
dimus auditores aut beniuolos, aut attentos, aut do-
ciles. In inſinuatione vero occulte per diſſimulatio-
nem eadem illa omnia conficimus. Ad eandem com-
moditatem. i. vtilitatem vt dociles attenti beniuoliq;
reddantur auditores, ex quibus cauſæ commoditatẽ
conſequitur orator.

INTER inſinuatio- ASCE.
nem &c. Ponit differen-
tiam inter inſinuationem
& principiũ dicens. Hoc
intereſt inter inſinuatio-
nem & principium: quia
.i. quod: principiũ debet
eſſe eiuſmodi. i. tale vt a-
pertis rationibus. i. poſt-
quam aperuerimus ratio-
nes: qbus (intelligit Fran-
ciſcus quibus pro quas poſitum quod mihi nõ placet:
nam ſenſus eſt) id eſt per quas præſcripſimus, id eſt
præiudicium fecimus: nos faciamus ſtatim, id eſt ſi-
ne verborum circuitione, auditorem aut beniuolum,
aut attentum, aut docilem. At, id eſt ſed inſinuatio
debet eſſe eiuſmodi vt conficiamus eadem omnia, id
eſt faciamus auditorem beniuolum, attentum, & do-
cilem: occulte per diſſimulationem, id eſt ſimulando
nos aliud agere: vt poſſimus venire in opere dicendi
ad eandem commoditatem: id eſt ad quam per prin-
cipium venitur: hoc eſt ad faciendum auditorem
beniuolum &c. Verum: id eſt ſed: hæ tres vtilita-
tes: ſcilicet dictæ: tametſi ſunt comparandæ: id eſt
acquirendæ: in tota oratione: quia vbique habendus
eſt auditor beniuolus. attentus & docilis: hoc eſt au-
ditores præbeant nobis ſeſe id eſt ſeipſos perpetuo,
id eſt ſine intermiſſione: attentos, dociles, beniuolos
tamen hoc eſt comparãdum, id eſt acquirendum pri-
mum, per exordium cauſæ.

pſimus, aut beniuolũ, aut attentum, aut docilem faciamus auditorẽ. At inſinuatio eiuſmodi debet eſſe, vt occulte per diſſimulationẽ eadem omnia conficiamus, vt ad eandem commoditatem in di-cendi opere venire poſſimus. Verum hæ tres vti-litates, tametſi in tota oratione ſunt cõparandæ, hoc eſt vt auditores ſeſe perpetuo nobis attẽtos, dociles, beniuolos præbeant, tamen hoc per exor-dium cauſæ maxime comparandum eſt.

De principio exordiendæ cauſæ. Tit. XVIII.

NVnc neq̃ vitioſo exordio vtamur q̃ vitia vitãda ſũt docebo. In exordiẽda cã ſeruãdũ ẽ, vt lenis ſit ſmo, vt vſitata verboꝝ ↄſuetudo, vt nõ appata videaꝶ eſſe oſo.

NVNC nequando vitioſo exordio: docuit quid
FRan. in principiis quid in inſinuatione: quid genera-
liter in vtroque fieri deberet: quare poſt q̃ qd faciẽdũ
eſſet, oñdit: Rurſus qd nõ faciendũ ſit præcepit. Et
optimi ꝑceptoris fungiꝶ officio. Non. n. ſatis eſt dice-
re q̃ ſunt tenẽda, niſi ẽt quæ fugiẽda ſunt oñdas. Le-
nis ſit ſermo, Poſſet hoc
ad ꝓnunciationem refer-
ri, q̃ remiſſa & modeſta i
principiis eſſe ſolet: vnde
Aiax apud Oui. q magis
facere nouerat q̃ dicere:
ſic tumultuoſe icipit. A-
gimus pro Iupiter inqt:
Ante rates cãm: & mecũ
ↄfertur Vlyſſes: Aſt eius aduerſarius cõtionandi pe-
ritiſſimus, leni & remiſſa voce exorſus eſt dicens: Si
mea cũ veſtris valuiſſent vota pelaſgi: Non foret am-
biguũ tanti certaminis hæres, ſed id certũ eſt ad ver-
ba referri & leuis ſermo itelligiꝶ remiſſis humilibuſq;
verbis compoſitus. Vt vſitata verboꝝ cõſuetudo: ne
inſolenti verbo, aut audacius trãſlato aut obſoleto,
vetuſtate aut a poetica licentia ſumpto vtamur. ſim-
plici. n. & inelaboratæ ſimilis in principiis debet eſſe
oratio: nã diſſimulata actio melius ſubrepit. Verba
aũt per ſe: hoc eſt ſingula ↄſiderant qualia ſint: qd ſi-
gnificant cũ rei cõgruant: aut ↄiuncta cum alia aliis
connectuntur: & hic ſermo eſt. Vt non apparata: vt
paꝝ ſplẽdoris feſtiuitatis: & ↄcinnitatis hẽat: ꝓpea q
ex his ſuſpitio naſciꝶ apparationis & diligẽtiæ, q̃ ora-
tioni fidẽ, oratori vero adimit auctoritatẽ, nã ↄtra iu-
dicẽ adhibita cura videꝶ, ſed hoc ꝑceptũ in cauſis iu-
dicialibus olim optimũ fuit: & tñ in illis mediũ quod-
dã tenendũ eſt, vt neq; ita deiecta oratio ſit vt minus
delectet: neq; ita luculen-
tula: vt ꝑparationis ſuſpi-
tionẽ afferat: vt in iudicia-
li cã ꝑmeditationis obeſt
ſuſpitio: ſic in deliberati-
ua ꝓdeſt quotiens ſpatiũ
cogitandũ fuit: & nũc cũ
mutata tempoꝝ ↄdõ ſit,
oẽs. n. ferme orationes i
demonſtratiuo habentur genere: quas qui audiunt,
Exordi- non doceri ſed delectari volunt: apparationibus li-
um i de- cet vti exordiis. Illud tamen ſciendum: hanc exordii
mõſtra- ſimplicitatem in verbis & eorum figuris verſari debe-
tiuo ge- re: nam quantum ad ſñias attinet, ꝓlenam illarum &
nere grauitatis eſſe conuenit: & omnia ea quæ ad dignita-
tem pertinẽt in ſe ↄtinere. hoc. n. auditori oratorẽ cõ-
mendat: auctor Cice. lib. de inuentione: omnia deni-
que orationũ Cice. poemta eaꝝ ꝑſertim, quæ in gñe
iudiciali ſunt, plena ſñiarum & grauitatis leuibus ver-
bis ſimplicibus & vſitatis, ſine aliquo apparatu ſunt
cõpoſita: ſed in dicẽdo & ꝓnunciãdo cauendum eſſe
Quintil. dicit: ne incipiẽtibus hẽe orationẽ memoria
perturbetur:

perturbetur: & ne facilitate deſtituamur verba continuandi: qua re nihil turpius. Nam procemium illud veluti cicatricoſa facies eſt: & ille eſt peſſimus gubernator: qui nauem dum portum egreditur, impingit.

ANT. ¶ NVNC nequando. Attentos reddit auditores, promittit enim de his rebus dicere: quæ ad perfectā orationē pertineāt. Reddit & dociles. Nam rei ſūmā breui exponit. Lenis, mitis, planus, apertus: nō aſper obſcurus: & implicitus. Fabius lib. viii. ſic ait. Nobis prima ſit virtus perſpicuitatis. ꝓpria verba, rectus ordo, nō in lōgum dilata concluſio. Nihil neq; deſit neq; ſuperfluat: ità ſermo & doctis probabilis & planus imperitus erit. Vſitata verborum conſuetudo. Obſcuritas ſit etiam verbis ab vſu remotis: vt inquit Fab. lib. viii. vt ſi cōmentarios quis pontificum & vetuſtiſſima fœdera, & exoletos ſcrutatus auctores, idipſum petat ex his quæ inde contraxerit ꝙ non intelligatur. Hinc enim aliqui famam eruditionis affectant: vt quædam ſoli ſcire videantur. Hæc ille: Vbi etiam ait tacere ſenſus in oratione, in qua verba laudantur, quod propter illos ait qui aliquid inquirunt; quod ſit magis antiquum remotum inopinatū. Apparata oratio: illa tranſlucida & verſicolor quorundam elocutio res ipſas effœminat: quæ verboꝝ ambitu veſtantur. & illa quæ curam fatentur, & ficta atq; cōpoſita videri etiam volunt: nec gratiam ꝯſequūtur, & fidem amittunt, propter id quod ſenſus obumbrant: & velut læto gramine ſata ſtrangulant. Nam & quod recte dici poteſt circulus amore verborum, & quod ſatis dictum eſt, repetimus: & quod vno verbo patet pluribus oſtendimus: & plæraq; melius ſignificare putamus, q̄ dicere. Atqui ſatis aperte Cice. præceperat. In dicendo vitium vel maximum eſſe ab vulgari genere orationis, atque a conſuetudine cōmunis ſenſus abhorrere.

ASCE. ¶ NVNC nequando &c. Docturus exordium vitioſum vitare, præſcribit quali exordio vtendum ſit, dicens. Nunc. i. deinceps nequando. i. aliqñ vtamur exordio vitioſo. i. habente plurimum vitiorum: ego docebo, quæ vitia ſunt vitanda. Verum quia oppoſitorum eadem eſt diſciplina: præſcribit quid ſeruādū ſit, dicens. Seruandum eſt. i. oportet ſeruare in cauſa exordienda. i. quando cauſa incipiet agi aut defendi: vt ſermo ſit lenis. i. non aſper nec clamoſus: vt cōſuetudo verborum ſit aut videatur vſitata: & vt oratio non videatur apparata. i. eminenter ornata & inſtructa ad decipiēdum: quia ſummū artis ē artem ipſam occultare, & ſic dicere, vt ars nulla ineſſe videatur.

¶ De vitio exordio. Ti. VIII.

VItioſum exordium eſt, quod in plures cauſas pōt accōmodari, quod vulgare dicitur. Item vitioſum eſt, quo nihilominus aduerſarius poteſt vti, quod cōmune appellatur. Item illud, quo aduerſarius ex contrario poterit. Item vitioſum eſt: quod nimiū apparatis verbis compoſitum eſt, aut nimium lōgum eſt, & quod non ex ipſa cauſa natum videtur, quod ſeparatum vocatur, in quo etiam tranſlatum concluditur, vt proprie cohæreat cum narratione, & quod neq; beniuolum, neq; docilem, neq; attentum facit auditorem. De exordio ſatis dictum eſt, Deinceps ad narrationē tranſeamus.

FRAN. Vitioſum vulgare. VITIOſum exordium. Vulgare appellatur, qm̄ non vnius ſed omnium poteſt eſſe cauſarum: vt ſi ſic incipias: Iouem ego inuoco optimum maximū. Hoc enim principium omnibus cauſis accōmodari poteſt, quod tñ dicit Quintil. aliquando non inutiliter aſſumi, & magnos oratores ſæpe non euitaſſe: ſed Cice. in verrem dicens reprehendit: veteres autē ab inuocatione incipiebant: quod Virg. ſeruauit: cū ait præfatus diuos ſolio rex infit ab alto. Erit item generale principium: ſi dixerim. Vellem ſi fieri poſſet iudices. Item vitioſum eſt quo differt inter vulgare & cōmune, vulgare enim omnium controuerſiarum eſt: cōe vero in eadem controuerſia vtriuſq; partis. vulgare generale eſt: cōe ſpeciale, exempli gratia: q Oreſtem accuſat hoc vtitur principio. qui pietatē in parentes colit: is cauſæ meæ fauebit: ſed eodem vti poteſt & qui Oreſtem defendit ꝙ patris vleiſci necem voluerit: vtriuſq; igitur partis cōmune eſt: & vitioſum. Exordium cōe

¶ Itē illud quo aduerſarius, hoc cōmutabile nominatur: diſtatq; a ſuperiori, quia non eodem integro vtraq; pars vtitur: ſed paucis mutatis verbis vt ſi accuſator Oreſtis dicat: Vos qui impietatem odio habetis, exemplum liberis ſtatuite: ne parentibus manus inferre audeant: hoc principio paucis mutatis verbis etiam defenſor vti poterit dicens: qui pietatem amatis, exemplum ſtatuite liberis veſtris, ne parentes a domeſticis inſidiis vindicare dubitent. Nimium apparate compoſitum: quod nimium habet ſplendoris & concinnitatis ac feſtiuitatis: contra ſuperius præceptum: ne nimium apparata videatur oratio. Exordium cōmutabile

Aut nimium longum. Huius exordii quod nimis longum fuerit per ſe patet vitium. Deformem enim reddit orationem: quemadmodū caput: quod maius fuerit q̄ conuenit iuxta reliqui corporis proportionem, deforme reddit corpus: pro cauſæ autē qualitate longum vel breue exordium debet eſſe. Simplices enim cauſæ breuius perplexæ ſuſpectæq; & infames longius deſiderant. Longitudo autem aut in verbis: aut in ſententiis producitur, vtrunq; ne ſuperfluum ſit, & præter cauſæ neceſſitatem cauendum eſt. Exordium nimiū longum

Et quod non ex ipſa cauſa natum videatur. Hoc ſeparatum vocamus exordium: quoniam cauſæ non conuenit: nec ſicut aliquod membrum orationi adnexum eſt. Neque eſt eius negotii: neque eius cauſæ de qua agitur: vt ſi homicida ſit tibi accuſandus: & tu ab adulterii facinoribus exordium ſumas. Exordium ſeparatum

Ne cohæreat cum cauſa. Tranſlatum vocatur exordium illud quod cauſæ non cohæret. differt a ſeparato, nam illud a tota cauſa alienum eſt: hoc vero aliud efficit q̄ cauſæ genus poſtulet: vt ſi aliquis cum facere beniuolum auditorem debeat: attentum reddat: aut principio vtatur: cum inſinuatione opus ſit. didicimus enim quattuor eſſe cauſarū genera: honeſtum, turpe, dubium, & humile, ſi honeſtum eſt: licet vti vel non vti principio, & Ariſt. in totum apud bonos iudices neceſſarium principium negat: ſi turpe eſt: inſinuatione vtamur: ſi dubium, an beniuolentia principium conſtituimus, ſi humile facimus attentos: ꝙ ſi dociles in humili genere faciemus: cum attenti faciendi ſint: vitium eſſet non mediocre: & huiuſmodi exordium tranſlatum appellabitur: quoniam ad illud cauſæ genus cui minime conuenit transfertur. Exordium trāſlatum

Et quod neque beniuolum. Hoc contra præcepta nominatur, nam iudicum animos

[library stamp]

ſibi non comparat, interdum etiam infeſtos facit.

ANT. ¶ Vitioſum exordium eſt. Idē Cice. libr. i. Rhe. de inuentione ſic ait: Vitia vero hæc ſunt certiſſima exordiorū: quæ ſummoperę vitare oportebit. Vulgare. Cōe. Commutabile. Separatum. Longum. Trāſlatum. Contra præcepta. Vulgare eſt quod in plures cāſ pōt accōmodari: vt ↄuenire videatur. Cōe ē quod nihilominus in hāc q̄ in contrariam partem cauſæ poteſt conuenire. Commutabile eſt, quod ab aduerſario pōt leuiter mutatum ex ↄtraria parte dici. Lōgum eſt quod pluribus verbis aut ſentētiis vltra q̄ ſatis eſt ꝑducitur. Separatum eſt quod non ex ipſa cā ductū eſt: nec ſicut aliquod mēbrum annexum orationi. Trāſlatum eſt quod aliud efficit q̄ genus ſuæ cauſæ poſtulat: vt ſi quis docilem faciat auditorem: cum beniuolentiam cā deſiderat. Aut ſi principio vtatur cum inſinuationē res poſtulat. Contra ꝑcepta eſt quod nihil eorum efficit, quorum cā de exordiis præcepta traduntur, hoc eſt quod eum qui audit, neq; beniuolū, neq; attentum, neq; docilem reddit: aut quod (quo nihil profecto peius eſt) vt cōtra ſit faciet. Hæc ille. Ad plures cauſas: ſiue furti: ſiue parricidii &c. Exemplum eſt. Iouem ego optimū maximum vellem ſi fieri poſſet iudices. Item ſpes mihi magna allata eſt iudices, me victorem fore, cognoſco enim veſtram in audiendo diligentiā: in iudicando iuſtitiam, & acumē: itaq; non dubito quin victoria mihi futura ſit. Hæc enim vitioſa ſunt qm̄ exordium pertinere debet ſolū ad cām de qua ſumus dicturi. Quo nihilominus aduerſarius poteſt vti: Exemplum eſt. Si duo competitores eſſent. Tua Pompeii humanitas beneficiorūq; tuorū remuneratio me hortata eſt, vt præturam abs te peterem, præſertim cum tot pericula pro te ſubire non dubitarim. Quod cōe appellatur: inter vulgare & cōe hoc intereſt: inquit Victorinus. Vulgare omnium controuerſiarum eſt. Commune in eadem controuerſia vtriuſq; partis. Itaque commune species includitur: Vulgare generale eſt. ¶ Quo aduerſarius ex contrario poterit vt. Exemplum eſt. Erant duo ciues Cæſaris amiciſſimi Curio & Appius Curio & Appius Curio cum tribunus eſſet Cæſarem adiuuerat & in bello & in pace. Appius vero tantum in bello adiutor fuerat. Cum veniſſet ergo Cæſar in vrbē finitis bellis ciuilibus, & vterq; præturam peteret, potuiſſet Appius hoc pacto exordiri. Cū nullus labor fuerit mihi grauis: nullum periculum fuerit a me euitatum. C. Cæſar in bello gerendo, vt dignitati tuæ facerem ſatis, abs te peto, vt mihi in hac præturę petitione faueas &c. Curio autem eodē exordio vti potuerit addens tamen ꝙ non in bello duntaxat verum in pace quoq; Cæſari fauerit. Apparatis verbis: apparata dicuntur quæ dedita opera facta ſunt cum ſuperflua exornatione: vnde etiam mulieres phucatas, & artificioſe ornatas, apparatas vocamus. Aut nimium longum eſt. Fabius lib. iiii. titulo primo iquit euitandam eſſe immodicam exordii lōgitudinem: ne in caput excreuiſſe videatur. Quod non ex ipſa cauſa natum videtur: Exemplum erat. Accuſatus Clodius adulterii huiuſmodi vitioſo exordio vti potuiſſet. Si

¶ De tribus narrationū generibus. Tit. XIX.

NArrationum genera tria ſunt, vnum eſt, cū exponimus rē geſtā. & vnumquodq; trahimus ad vtilitatē noſtram vincendi cā quod pertinet ad eas cās, de quibus iudiciū futurū eſt. Alterum genus narrationis eſt, quod intercurrit nonnunq̄ aut fidei aut criminationis, aut tranſitionis aut alicuius apparationis, aut laudationis cauſa.

qua res eſt iudices, i qua poſſim gloriari, maxime eſt amicitia veſtra: qua ego ſemper vſus ſum. nam ex tali amicitia magna laus ſequi ſolet. Itaque a vobis peto, vt me crimini veniam tribuatis. Ad cauſam autē pertinuiſſet, hoc modo. Si quid feci in vita o iudices laudabile: ſi quicquam mihi vnquam gratum fuit, maxime pudicitia delectat? ſum. dediq; ſemper operam, vt recte viuerem, & ne vllo crimine accuſari vnquam poſſem. Tranſlatum id dicitur quod aliunde trahitur: vt ſcribit Fabius lib. iiii. Deinceps ad narrationem. Attentos hic reddit auditores.

ASC. ¶ VITIOſum. Proſequitur multa genera exordiorum vitioſorum dicens. Exordium vitioſum eſt quod poteſt accōmodari in plures cauſas; quod dicitur vulgare. Item vitioſum eſt quo (licet nos eo in ſpeciali cauſa vſi ſumus) aduerſarius ſi poteſt vti nihilominus ac non ſimus vſi: quod appellatur commune. Item illud eſt ſupple vitioſum quo aduerſarius poteſt vti ex contrario: vt ſi ſophiſta qui pactus ſit auditorem docere rhetoricem precio decem aureorum vbi primum in cauſa vicerit: & ſtatim diſcipulum poſtulans ſic argumentetur, Decem aureos abs te peto iuſtiſſime: nam ſi ſententia pro te dabitur: debebis ex pacto: ſin contra te ex iudicio. Diſcipulus reſpondeat: decem aureos tibi denego iuſtiſſime: nam ſi condemnor: nihil adhuc debeam ex pacto: ſin pro me datur ſententia nihil debeam ex iudicio. Item vitioſum eſt quod compoſitum eſt verbis apparatis nimis: quod eſt longum nimium: & quod non videtur natum ex ipſa cauſa: quod vocatur ſeparatum: id eſt impertinens & alienū a negocio. In quo ſcilicet ſeparato includitur etiam tranſlatum: id eſt tranſumptum vt cohærent proprie cum narratione: id eſt quod ſi proprie capiatur impertinens ſit. Et vitioſum eſt quod neque facit auditorem beniuolum: neque docilem: neq; attentum. Satis dictum eſt de exordio. Tranſeamus deinceps ad narrationem.

FRan. Narrationum gn̄a tria ſunt

NARRATIONVM tria ſunt genera. De exordio præcepit, nunc ad ſecundam orationis partem tranſit quæ narratio dicitur: vt narrandi rationes tradat. Tria autem narrationis genera dicit eſſe: & ſingula deſcribit: deinde eius generis præcepta ſubiungit: quod ad cauſas pertinet ciuiles: & de quibus orator dicturus eſt: ſed quæritur a nonnullis an narrandum ſemper ſit. quidam enim ſemper narrandum putauerunt quod falſum eſſe dicit Quintilia. quoniam multa accidunt tempora: in quibus narratione opus non eſt: cum aut breuis cauſa eſt: aut nota iudici: aut priore loco expoſita: aut cum id quod obiicitur, nec negari, nec excuſari poteſt: ſed in ſola iuris quæſtione conſiſtit: quod in cauſis contingit, tranſlationis. item quando reus factum non negat: ſed alio inſtat nomine debere appellari. Duas in iudiciis exiſtimat Quint. narrationis ſpecies eſſe alteram ipſius cauſæ, alteram rerum ad eam pertinentium. Illud præterea quæritur, an ſemper proœmio ſubiicienda narratio ſit, quod qui opināt ratione ducantur, nam præparato per exordium auditore, probatio niſi cauſa pus cognita

Non ſp ꝓœmio ſtati ſb ſequit narratō

cognita adhiberi non pōt: eſtq; antea notitia rerum iudex inſtruendus. ſed hunc ordinem cauſæ conditio mutat interdum: & Cice. pro Milone: & pro Murena non prius narrauit q̃ obiecta diluit: quod niſi feciſſet nihil ei profuiſſet narrare. Exordio igitur ſuccedere debet narratio: niſi aliquid obuciatur: quod diluere neceſſe ſit. Cum exponimus rem geſtam: oia in hac deſcriptione quæ ad rem aperiendam pertinēt colliguntur: atq; concluduntur. Cum enim rem geſtam dicit exponi genus innuit quod eſt expoſitio: cum vero dicit & vnumquodq; trahimus ad vtilitatē noſtram: differentia eſt: nam hiſtorici narrant quidē rem geſtam ſed ad vtilitatē ſuā ſingula non trahunt. non enim ſpes illis aliqua vincendi eſt: ſed tm̄ docendi & delectandi: quoniam vero vel egreſſoria vel fabuloſa narratio vincendi cā fieri pōt: ideo ad eas cās de qbus iudiciū futuꝝ eſt ptinere, ſubiūgit. Narratione itaq; ciuiliū cauſaꝝ hiſtoricam & fabuloſam vel egreſſoriā excludit. Ciuilis igiť vel negocialis narratio appellať: qn̄ res narrať de qua iudiciū futuꝝ eſt. Ad noſtram vtilitatem cā vincendi. h. d. qm̄ inferenda eſt expoſitioni: quod ēt Quint. præcipit defenſio & ratio factorum cum res poſtulat: quæ ſunt veluti ſemina quædā probationum: quod ſeruare in oratione pro ligario videtur Cice. cum ait Quintius ligarius. legatus cum e conſilio profectus eſt: cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpitio: & poſt ſubiungit non modo nullum ad bellum: ſed ad nullam ſuſpitionem belli: & cum eſſet indicatum ſatis illud addidit. Q. ligarius nullo ſe implicari negotio paſſus eſt, domū ſpectās: & ad ſuos redire cupiens: nōne hic oia ad vtilitatem ſuam trahit vincendi cā: idem in oratione pro Milone ſed artificioſius fecit. nam omnis quæ ad aduerſarium pertinet narratio interiectas habet ſuſpitiones, quæ vero ad Milonem ſpectat: ſimplex eſt & nullas omnino ſuſpitiones habens.

¶ Alterum genus eſt: hæc narratio eſt: quæ a noſtris excurſus digreſſio & intercurrens vocatur a græcis ἐκβασις vel παρέκβασις nominatur, quotienſcunque orator a cauſa digreditur, non temere tamen aut ſine ratione, conuenit enim ad cauſam pertinere digreſſionem, ne ſi extra cauſam penitus fuerit: merito in auctorem illud venuſini poetæ dici poſſit: ſed nunc erat his locus. Vnde ſic a Quintiliano diffinitur. παρέκβασις eſt alicuius rei ſed ad vtilitatem cauſæ pertinens: extra ordinem excurrens tractatio: Aut cauſa fidei: vt fidem comparemus rei de qua loquimur: & probabilia argumenta noſtra faciamus, ſicuti in verrem Cicero. a cauſa digreditur, & Siciliæ amœnitatem laudat, quo veriſimile videntur ibi verrem incontinentiſſimum fuiſſe, vbi loci amœnitas libidinoſam per ſe naturam, magiſque concitare ad ſcelus potuit. Criminationis: vt ſi digrediaris a re, de qua agitur & ante actam aduerſarii vitam exponas, oſtendaſque ne ſuperiori quidem tempore a vitiis & ſceleribus abfuiſſe: vt tota pene in oratione pro Milone confirmatio plena digreſſionum eſt: quæ criminationis fuerit cauſa: vt veriſimile ſit inſidias feciſſe Miloni Clodium, & cum iudices appellat & cum ſextum Clodium citat vt librum exhibeat legum pernicioſarum: quas Pub. Clodius reipublicæ impoſiturus fuerat: & cum Hortenſii, Vibieni, Pompeii: ſuumque periculum commemorat: criminari etiam reprehendere eſt: & criminatio accuſatio: atque reprehenſio. Aut tranſitionis: vt cum ab vno argumento vel ab vna re ad aliam tranſire volentes, digreſſionis narratione vtimur. quod ſæpiſſime facit Ouidius qui cum Daphnes in laurum mutationem deſcripſiſſet. quo pacto omnes fluuiorum Theſaliæ Dei Peneum patrem illios cōſulatum veniſſent digreſſione vſus eſt, dicens, Inachus vnus abeſt: vnoque reconditus antro: Fletibus auget aquas: natamque miſerrimus Iō: Luget vt amiſſam. ad aliam fabulam de mutatione Io in vaccam tranſiit. Cicero. quoque in oratione pro Pompeio de magnitudine belli dicturus, ad. L. Luculli laudes digreſſus eſt: dicens & vt omnes intelligant a me tantum laudis. L. Lucullo impartitum eſſe: quantum forti viro ſapientiſſimo homini: & magnopere imperatori debetur: dico eius aduentu maximas Mitridatis copias omnibus rebus paratas, & inſtructas ab eo deletas eſſe: & cætera quæ ſequuntur. deinde ad id quod proprium eſt cauſæ ſuæ tranſitum facit: Requiritis fortaſſe, inquit, cum hæc ita ſint, quo pacto magnum reliquum poſſit eſſe bellum, cognoſcere quirites. Aut alicuius apparitionis, aut amplificationis intelligas cum exaggeratur crimen: & in maius extollitur: qualis eſt illa in verrem amplificatio de eriphile: quod ea viſum ornamentum tantū amauerit, cum verres multa etiam non viſa concupiuerit: aut quod verius eſt exornationis, quod in eundem verrem Cicero. facit: Mala deſcripturus, quæ per illum ſiculi paſſi ſunt: his verbis: ſed antequam de incommodis ſiculorum dicam, pauca mihi videntur eſſe de Siciliæ dignitate, vetuſtate dicenda: nam cum prouinciarum omnium, & ſociorum dignitatem habere debetis iudices: tamen præcipue ſiciliæ plurimis iuſtiſſimiſque de cauſis. Virgilio quidem ſatis fuerat ſcribere tempeſtate compulſum in Africā veniſſe Aeneam, apparitionis tamen hoc eſt ornationis cauſa tempeſtatem deſcripſit: Hiſtorici etiam plerunque id faciunt vt Saluſt. qui cauſas deſcripturus, quibus adductus coniurare in patriam Catilina auſus ſit, præconomiam facit: qua veteres laudat homines non ſuæ ætatis carpit, & ſic ad negotium ſuum deſcendit dicens: prius vrbem Romam, ſicuti ego accepi condidere atque habuere initio troiani: & non multo poſt. athenienſium res geſtæ ſatis amplæ magnificeque fuerunt. Laudationis: cum ad aliquem laudandi digredimur quod in oratione pro. C. Cornelio. ci. agit in qua ad C. Pompeii laudes diuertit, plures digreſſionis cauſas & ab iis diuerſis nominibus libro de inuentione primo Cicer. poſuit. Criminationis: ſimilitudinis: delectationis, & amplificationis: ſed criminatio amplificationes probatio ſimilitudinem: apparatio delectationem comprehendit.

¶ NARRATIONVM genera tria ſunt: Maxime naturale eſt (inquit Fabius. libro quarto) & fieri frequentiſſime debet vt præparato per hæc quæ dicta ſunt iudici: res de qua pronunciaturus eſt indicetur. Hæc eſt narratio. Eſt autem narratio, non ſolum negotii de quo apud iudices quæritur expoſitio: ſed & perſonæ vt. M. Acilius palicanus humili loco dicens loquax, magis q̃ facundus. Loci, vt oppidum eſt in Helleſponto lampſacum iudices. Temporis: vt Vere nouo gelidus canis quum montibus humor liquitur. Cauſarum quibus hiſtorici frequentiſſime vtuntur, quum exponunt. Vnde bellum, ſeditio, peſtilentia. Eſt præterea narratio, ſeu expoſitio & prætcritorum temporū quæ fre ANT.

quentiſſima:& præſentium,& futurorum, quæ ſolis dari vaticinantibus poteſt. Rem geſtam:hæc narratio in iudiciis conuenit.cuius duæ ſunt ſpecies. Altera ipſius cauſæ: Altera rerum ad cauſam pertinentiũ expoſitione. Auctor Fabius lib.v. Vincendi cã, non delectandi, vt ſæpe poetæ faciunt. ❡ Alterũ genus narrationis eſt:quod itercurrit nõ nunquam: hãc partem παρέκβασιν vocant græci latini egreſſumvel egreſſionem. Sed hæc narratiões ſunt plures: quæ per totam cãm varios habent excurſus. vt laus hominum locorumq; : vt deſcriptio regionum expoſitio quarũdam rerũ geſtarũ aut etiã fabuloſarum. Quo ex genere eſt in orationibus contra verrem compoſitus, Siciliæ, laus, proſerpinæ raptus. Parecbaſis, eſt alicuius rei: ſed ad vtilitatem cauſæ pertinẽtis &c. Hæc ex Fabu.li.iiii. Aut fidei:hoc.ſ.modo. Vt credatis iudices hunc teſtem optimum eſſe: vir eſt iuſtitiæ amantiſſimus virtuti deditiſſimus &c. Aut criminationis. Si adduceretur teſtis iniquus, hoc pacto egredi poſſes. Nolite iudices huius teſtimonio fidem adhibere. Semper enim cum turpitudine vixit. Homo eſt ſanguinolentus, & qui pro parua pecunia turpiſſimum facinus aggrederetur. Aut tranſitionis, vt facit Ouid. lib.i. Met. vbi ait Inachus vnus abeſt, vt præcedenti fabulæ ſequentem coniungeret:id vero frequentiſſime poetæ faciunt. Apparationis.i.maxime exornationis.vt fecit Maro.lib.i. Aeñ.in apparatu Didonis erga Troianos, breuibus enim verbis, res dici poterat. Laudationis, vt in orationibus contra verrẽ cõpoſitis, vbi eſt Siciliæ laus, proſerpinæ raptus.vt ẽt Fabius inquit. Et illud Maronis. Rex erat æneas nobis quo iuſtior alter.&c.

ASCẽ. ❡ NARrationum gña &c. Proſeqtur de narratione cuius ponit tria genera. Primum dicitur recta narratio. Secundum tranſgreſſio. Tertium a cã ciuili alienatio. Ordo eſt. Tria ſunt genera narrationum. vnũ eſt cum exponimus.i.declaramus & recitamus rem geſtam:& trahimus vnumquodq;.ſ.geſtorum & expoſitorum a nobis ad vtilitatem noſtram cauſa vincendi.ſ.aduerſarium:& nõ oblectandi præcipue auditorem:quod.ſ.genus pertinet ad eas cauſas de quibus iudicium eſt futurum.aut dic: Et trahimus vnum quodq; quod pertinet ad eas cauſas de qbus futurũ eſt iudicium:ad vtilitatem noſtram cauſa vincendi. Alterum.i.ſecundum genus narrationis eſt quod intercurrit.i.inter principalem materiam currit nõnunquam.i.aliquando aut cauſa fidei.ſ.faciendæ:aut criminationis:aut tranſitionis.ſ.ad aliam materiam:aut alicuius apparationis vel laudationis : hoc eſt quãdo inter narrandum volumus facere vt nobis habeatur fides, aut petimus aliquem criminari, aut ad aliud tranſire, aut rem noſtram apparare:aut aliquid laudare:facimus narrationem intercurrentem.

Tertium genus eſt id quod a cauſa ciuili, remotum eſt:in quo tamen exerceri conuenit, quo commodius illas ſuperiores narrationes in cauſis tractare poſſimus. Eius narratiõis duo genera ſunt, vnum quod in negotiis, alterum quod in perſonis poſitum eſt. Id quod in negociorum expoſitione poſitum eſt:tres habet partes, fabulam hiſtoriam, argumentum. Fabula eſt quæ neque veras neque veriſimiles continet res:vt hæ, quæ tragœdiis traditæ ſunt. Hiſtoria eſt res geſta, ſed ab ætatis noſtræ memoria remota. Argumẽtum eſt ficta res, quæ tamen fieri potuit, velut argumenta comœdiarum. Illud genus narratiõis quod in perſonis poſitum eſt:debet habere ſermonis feſtiuitatem, animorum diſſimilitudinem, grauitatẽ, leuitatem, ſpem, metum, ſuſpitionem, deſideriũ, diſſimulationem, miſericordiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, inſperatum incommodum, ſubitam lætitiam, iucundum exitum rerum. Verum hæc in exercendo tranſigentur. Illud vero quod ad veritatem pertinet, quomodo tractari conueniat, aperiemus. Tres res conuenit habere narrationem, vt breuis, vt dilucida, vt veriſimilis ſit: quæ quoniam fieri oportere ſcimus, quemadmodum faciamus, cognoſcendum eſt.

TErtiũ genus:duo narrationis genera dicit eſſe ad cauſas ciuiles pertinentia:tertiũ nec ſubiungit a cauſa ciuili remotum. Sed in quo vtiliſſimum ſit exerceri. Quitilianus, optimus ad rhetoricem vi detur igreſſus ab eo, cui ſimile aliquid apud grãmaticos puer didicerit. Nam ſi a poeticis initium fecerit, narrationib⁹ melius, aptius, & cõmodius in veris & ad ciuile negociũ ſpectantibus exerceri poterit, huiuſmodi vero narrationes neq; aridæ ſint & ieiunæ:neq; ſinuoſæ & accerſitis deſcriptionib⁹, neq; inopes vocabulorum, neq; copioſæ:peius tñ vitiũ eſt, qd ex inopia venit, q̃ quod ex copia. Nam vbertatis facile remediũ eſt: Sterilia nullo labore vincunt. Aphthonius apud græcos προγυμνάσματα Scripſit quæ præ exercitamẽta:vel pludia dicere poſſumus:in qbus fabuloſa narratio quo pacto fiat oſtendit, viamq; certe vtile incipientibus ad veras & ciuiles aperit narrationes, conuenit exerceri apud grammaticum, ſi rhetorices ignarus penitus non fuerit: Cõmodius. nam qd dictum eſt, qui ſe in poeticis exercuerit narrationib⁹ eius locupletior, deinde in vera cauſa erit narratior Cicero in oratione pro archia Poeta narrationẽ poetarum in qua a pueritia verſatus fuerat : multum ſibi profuiſſe dixit:ſuperiores:ciuilẽ:& egreſſoriã. Eius narrationis:narratio inquit a ciuilibus cauſis remota duo membra habet:nam aut negotia exponit:aut perſonas agit : earumq; mores exprimit: quod Comici & Tragici poetæ faciunt:aut vtrũq; ſimul efficit:vt Vir. qui mores æneæ ſimul & facta deſcribit: & quã tis a rebus geſtis perſonarum mores conſiderari poſſint : melius tamen cum ſeorſum ſecundum deorum perſona effingitur conſiderari ſolent. Fabulam: Hanc nos aliquando pro ſermone ſimpliciter accipimus: vt Iuuenalis a diuerticulo repetatur fabula:eſt autem fabula quæ nec veras nec veriſimiles res continet: vt illa de anguibus iugo a Cerere iunctis, & de Herculis ad inferos deſceſſu, & fabula ſermo falſus veritatem effugiens, quales Aeſopi videmus, qui omnium optimus in eo genere habetur.ſed harum aliquæ rationales ſunt, aliquæ morales, aliquæ mixtæ, rationalis eſt, in qua aliquid faciens homo figuratur moralis brutorum conſuetudinem imitatur: Mixta conſtat ex vtroque rationali:ſcilicet & bruto. prius poetarum fuit fabula, cœpit deinde rhetorum quoq; eſſe vt pueri in ea exercentur : antequam ad veras cauſas tranſirent, ſicut prius dictum eſt. In tragœdiis q̃ non a veritate modo, ſed a veritatis forma remotæ. ſint, vt de

FRan. Id qd i negotiorũ diſpõne poſitũ eſt

vt de Medeis:phedris & eiuſmodi. Hiſtoria eſt res
geſta ab interpretatione diffinitio diſſentire videtur,
nã ἱστορῶ græce video eſt,quomodo igitur hiſtoria
eſt res geſta:quæ a nobis non ſit viſa:reſpondetur:q
& ſi a nobis viſa non eſt,& a noſtræ ætatis memoria
remota eſt:maiores tamen noſtri viderunt: cum ne-
mo hiſtoriam ſcriberet:niſi qui rei geſtæ interfuiſſet: Hiſto- ria
& cui publice hoc munus demandatum eſſet:Lex au-
tem ſcribenti hæc dabatur, nequid falſi diceret:ne
quid veri taceret,quantum vero vtilitatis habeat Ci-
cero paucis abſoluit:hiſtoria inquit eſt teſtis tempo-
rum,lux veritatis,vita memoriæ magiſtra vitæ,nun-
cia vetuſtatis. Differt ab annalibus.ii enim libri ſunt,
qui quod factum geſtumue eſt quoq; anno declarãt,
quaſi diaria quædam,quæ græci ἐφημερίδας dicunt:
Hiſtoria vero eſt ipſa rerum geſtarum enarratio,ſed
non ita ſigillatim exponens vt annales:itaq; annales
hiſtoria dicentur, ſed non omnis hiſtoria annales.
Remota:vt Appius Claudius Carthaginenſibus bel
lum indixit:eſt hæc res geſta ab ætatis noſtræ memo
ria remota. Argumentum comœdiæ. Argumẽta fin-
gunt, quæ facta non ſunt:ſed vero ſimilia:vt in Te
rentio, adoleſcentis Pãphili a Simone patre vita nar-
ratur,his verbis. Nam is poſtquam exceſſit ex ephe-
bis Soſia. ¶ Illud genus narrationis, genus illud
quod a ciuilibus cauſis ſeiunctum eſt, in duas partes
diuiſit negotia & perſonas:de priore dixit ad alterũ
nunc tranſit quod ſimul cum rebus ipſis ſermones &
animos exprimit perſonarum:vt apud Terentiũ Mi
tionis & Demeæ ſenum,qui moribus longe ſunt di-
uerſis.venit inquit ad me clamitans.quid agis mitio.
cur perdis filium adoleſcentẽ nobis? Cur amat? Cur
potat? Cur his ſumptum rebus ſuggeris. at mitio ni-
hil ineptius:Nihil præter æquum & bonum durus:er-
rant inquit longe mea ſententia qui imperium putãt
grauius eſſe &c. In quo ſermone manſuetudo quæ-
dam declaratur.ſed illud occurrit in ea quoq; narra-
tione:quæ in negotiis verſatur, perſonam plærunq;
deſcribi.vt Põpeii:Cæſaris ſertorii:& rurſus in nar-
ratione in qua perſonæ deſcribũtur,etiam res geſtas
exponi:Reſpondetur coniunctas quidem eſſe res &
perſonas,ſed intuendum ſemper quid, propter quid
dicatur:ſæpe enim vt perſona pateſcat,geſta narran
tur nonnunquam perſona deſcribitur, vt res geſtæ
cognoſcantur : illud in geſtis verſatur: hoc in perſo-
nis:ideoq; ſeparatim præcepta de his tradit Cicero.
Sermonis feſtiuitate. Qualis gnatonis in Eunuco: q
Thraſonem deridet:qualis erga filiũ apud Plautum
in captiuis duobus:feſtiuus autem ſermo dicitur io-
cundus & lepidus. Animorum diſſimilitudinem: vt
Mitionis:& Demeæ quorum durus alter:mitis alter
& placidus. Grauitatem:qualis apud Terentium Si
monis eſt:cum Soſiam alloquitur & Chremetẽ; qua
lis etiam matronarum eſſe cognoſcitur,vt Alcmenæ
apud Plautum in Amphitrione. Leuitatem:vt deme-
netii apud Plautum in Aſinaria,qui vna cũ filio quot
tidie inter ſcorta verſabatur. Spe vt Pamphilus Gli-
cerium ſperat:Charinus Philomenam, Metum, qua
lis eſt Daui qui præceps dari in piſtrinum timet; qua-
lis eſt Pamphili qui futuras nuptias formidat. Suſpi-
tionem. Simo filium amare ſuſpicatur:ſuſpitioſus ẽt
apud Plautum in Aulularia ſenex inducitur: qui oĩa
verebatur,ne abſtruſum & abditum aurum reperire-
tur. Deſideriũ:vt Thays Pamphile deſiderat in Eu-
nucho parentes inuenire. Diſſimulationem : vt Da-
uus amoris Pamphili conſcius,quæ Simo dicit intel

ligere ſe diſſimulat: Dauus dicens ſum,non œdipus.
Miſericordiam:ſicuti miſericordia ĩ puellam, quam
grauidam deprehenderat: motum Pamphilus in He
cyra ſe dicit. Rerum varietates,vt Pamphilus modo
lætus eſt,quippe qui ſperat nuptias non futuras:mo-
do triſtis & ſolicitus cum timet futuras. Fortunæ cõ-
mutationes, ſicuti Glycerium quæ ſoror habebatur FRan.
Chryſidis meretricis libera eſſe:& ciuis attica inuen
ta eſt. Inſperatum incommodum:ſicuti carini,cũ au-
diuit Pamphilum iam iam ducturum vxorem Philo-
menam:quod non facturum Pamphilus promiſerat.
Subitam lætitiam,vt illa quam percipit Pamphilus:
cum audit ciuem atticam inuentam eſſe glicerium.
Iocundum exitum rerum quod ſemper in cataſtro-
pha contingit: hoc eſt comœdiæ exitu, omnia enim
in lætitiam commutantur. Verum hæc &c. hæc in-
quit omnia exercitatione comparabimus. Quod ad
veritatem:quod in veris cauſis orator tractare con-
ſueuit. Tres res cõuenit habere narrationem, plerique
ſcriptores auctore Quintiliano:maximeq; q ab Iſo-
crate ſunt narrationem volunt eſſe lucidam, breuem,
veriſimilem. Nec cuiquam mirũ ſit,de veriſimili, quo
niam plurima vera quidem ſunt: ſed parum credibi-
lia,ſicut falſa quoq; frequenter veriſimilia:nec minus
laborãdum eſt,vt iudex quæ vera dicimus, quanquã
fingimus,credat:ſunt hæ virtutes breuitas : dilucidi-
tas:veriſimilitudo:aliarum quoq; partium : nam per
totam orationẽ vitãda eſt obſcuritas & modus vbiq;
cuſtodiendus: & credibilia eſſe oportet omnia quæ
dicuntur : ſed hæc maxime in ea parte cuſtodienda
ſunt,quæ prima iudicem docent: explicat autẽ quod
geſtum ſit narratio:& rem iudici proponit vt cogno
ſcat:quare breuis:dilucida & veriſimilis debet eẽ ma
xime. Item ſimplex cum præſertim non aperiat con-
trouerſiam:quod diuiſio facit:neq; ad pugnam con-
tinuo deſcendat. Recte autem quod etiam ſuperius
diximus procemium conſequitur:quoniam conuenit
vt præparatis ad audiendum:rem,qualis ſit, aperias.
Breuitatem vero Quintil.in eo ponit non:vt minus:
ſed ne plus dicatur q̃ oporteat:cauẽdum idem admo
net obſcuritatem, nec tanta vtaris breuitate : vt quæ
cognoſcenda erant,cognoſci non poſſint,& illud ac-
cidat,quod ait Oratius,breuis eſſe laboro: obſcurus
fio. Satius autem eſt ſupereſſe narrationi, q̃ deeſſe.
Nam ſuperuacua cum tedio dicuntur. Neceſſaria cũ
periculo ſubtrahuntur.
¶ TERTIVM genus eſt:id quod a cauſa ci-
uili remotum eſt: id quidam volunt extra oratorem
eſſe. Eſt autem poetarum vel hiſtoricorum. In nego-
tiis:in rebus quæ ſunt extra hominem:vt cum expo-
nunt hiſtorici vnde bellum,ſeditio, peſtilentia &c.
In perſonis:vt. M. Acilius palicanus humili loco di-
cens, loquax magis, q̃ facundus. A tragœdiis: ſcri-
bunt enim Herculem deſcendiſſe ad inferos. Indeq;
Cerberum eſtraxiſſe &c. Ab ætatis noſtræ memo-
ria remota:quod genus eſt Appius indixit carthagi-
nenſibus bellum. Argumẽta comœdiarum: huiuſmo
di apud Terentium eſt. Nam is poſtquam exceſſit ex
ephebis,ſoſia,liberius viuendi fuit poteſtas &c. Ser-
monis feſtiuitatem. Soſia in amphitrione. Si dixero
mendacium,ſolens,meo more fecero : nam cum pu-
gnabant maxime ego fugiebam maxime. Feſtiuita- Feſtiuiſ- tas
tem,iucunditatem,leporem,ponitur enim pro face-
tiis : & dicto feſtiuo. Vñ Suetonius in calig. ait quo-
rum duo infantes adhuc rapti. Vnus iam pueraſcens
inſigni feſtiuitate, Terentius item in eu. Mea pietas

ℭ De breui narratione. Ti. XX.

Rem breuiter narrare poterimus, ſi inde incipiemus narrare, vñ neceſſe erit. Et ſi non ab vltimo, initio repetere volemus. Et ſi ſummatim, non particulatim narrabimus. Et ſi non ad extremum, ſed vſq; eo quo opus erit, perſequemur. Et ſi tranſitionibus nullis vtemur. Et ſi non deerrabimus ab eo, qđ cœperimus exponere. Et ſi exitus rerum ita ponemus, vt ante quoq; quae facta ſint, ſciri poſſint

feſtiuitatem, & facilitatē. Tul. lib. ix. epiſtolarum. In quo poſſem imaginē antiquae & vernaculae feſtiuitatis agnoſcere. Animoꝝ diſſimilitudinē vt Demeae & Mitionis: alter enim grauis: alter lenis erat vt patuit. Spem. Dido Ouidiana: diua parens, ſeniorq; pater, pia ſarcina nati. Spem mihi manſuri rite dedere viri. Et apud Maronē li. iiii. Spero eqdē medijs, ſi qd pia numina poſſunt. Supplicia hauſurum ſcopulis &c. Metum: eadē perdita ne perdā timeo, nocēā ne nocēti. Ne bibat aequoreas naufragus hoſtis aquas. Suſpitionē: eadem Forſitā & grauidā Dido ſcelerate relinquis. Parſq; tui latitat corpore clauſa meo. Deſideriū. Eadem. Si iubet ire Deus vellem vetuiſſet adire. Punica nec teucris preſſa fuiſſet humus, & lib. iiii. Aene. Saltē ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet. Ante fugā ſoboles. Diſſimulationē. Dido vergiliana. Sed mihi vel tellus optē prius ima dehiſcat: Vel pater oīpotēs adigat me fulmine ad vmbras &c. Ante, pudor, q̄ te violem. Miſericordiā. Eadē. Degeneres aīos timor arguit: heu quibus ille Iactatus fatis: quae bella exhauſta canebat. Reꝝ varietates. Eadem. Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes. Quem ſeſe ore ferens: q̄ forti pectore, & armis. Credo eqdem, nec vana fides, genus eſſe deoꝝ. Degeneres aīos timor arguit. Fortunae cōmutationem Maro. lib. iiii. Vritur infelix Dido, totaq; vagatur Vrbe, furens &c. Inſperatum incōmodum Anna ad Didonem peremptā. Hoc illud ger. fuit me fer. p. Hoc rogus iſte mihi hoc ignes araeq; parabant. Quid primum deſerta querar &c. Subitam laetitiam. Maro. li. x. de Aenea ab hetruria cum nauibus redeunte: dum rutuli contra Troianos pugnarent, abſente Aenea: Iamq; in conſpectu teucros habet, & ſua caſtra, Stās celſa in puppi, clypeum tum deinde ſiniſtra. Extulit, ardentem: clamorem ad ſidera tollunt Dardanidae muris. Spes addita ſuſcitat iras &c. Iucundum exitū rerum. Turnus ad Aeneam. Viciſti & victum me tēdere palmas Auſonij videre: tua eſt Lauinia cōiunx. Vlterius ne tende odijs &c. Tranſigentur tractabuntur. Ad veritatem pertinet, de oratoria oratione intelligit. Veritas autem eſt, per quam immutata ea quae ſunt, aut ante fuerunt, aut futura ſunt, dicuntur. Auctor eſt Tul. lib. ii. rhe. de inuentione. Tres res conuenit habere. Narrationem Fabius lib. iiii. ſic ait Narratio eſt rei factae, aut factae, vtilis ad perſuadendum expoſitio. Velut Apollodorus finit. Oratio docēs auditorem: quid in controuerſia ſit. Eā plerіq; ſcriptores maxime qui ſunt ab Iſocrate volunt eſſe lucidam, breuem, veriſimilem. Neq; enim refert an pro lucida perſpicuam: pro veriſimili probabilem: credibilemue dicamus: haec ille.

ASCE. ℭ Tertium genus. Proſequitur tertium genus exordij vitioſi dicens. Tertium genus eſt id quod remotum eſt. i. alienum eſt a cauſa ciuili. i. quod non pertinet ad forum in quo de cauſis ciuium agitur: in quo tamen conuenit exerceri. ſ. in declamando: quo id eſt ideo vt poſſimus tractare commodius illas narrationes ſuperiores, id eſt de quibus prius locutus eſt: in cauſis: ſcilicet ciuilibus. Duo genera ſunt eius: id eſt eiuſmodi narrationis. vnum quod poſitum eſt in negotiis: alterum quod poſitum eſt i perſonis. Id quod poſitum eſt in expoſitione negotiorū: habet tres partes, fabulam, hiſtoriam, argumentum. Fabula eſt quae neq; continet res veras neq; veriſimiles. vt hae. ſ. res quae traditae. i. expoſitae ſunt auditoribus & ſpectatoribus: tragoedijs. i. in tragoedijs: aut quae traditae. i. commiſſae ſunt tragoedijs. Hiſtoria eſt res geſta: ſed remota ab memoria noſtrae aetatis: & tamē: hiſtoria a videndo dicitur: verum animo quoq; vid務emus: & ab iis qui viderunt & nobis aut aliis qui nobis recitauerunt dixerunt ſaepe hiſtoriam ſcribimus. Argumentum eſt res ficta quae tamen potuit fieri, & ita veriſimilis eſt, velut argumenta comoediarum. Illud ſcilicet prius tactum genus narrationis quod eſt poſitum. i. conſtitutum in perſonis, debet habere feſtiuitatem id eſt plauſibilitatem & vt dicit celebritatem ſermonis, diſſimilitudinem animorum: vtpote grauitatem, leuitatem, quae cōtraria ſunt: ſpē, metum quae item contrariantur. quia ſpes de bono futuro: metus de malo eſt futuro, ſuſpitionem, deſiderium, diſſimulationem: ſcilicet eius quod eſt, miſericordiam rerum miſerandarum. varietates rerum cōmutationem fortunae: vtpote incommodum inſperatum, id eſt quod contra aut praeter ſpem euenit. laetitiam ſubitam. i. ex improuiſo ortum: exitum rerum iucundum. Verum haec tranſigentur in exercendo. i. haec omnia comparabimus exercitatione. Vero proſed nos aperiemus quomodo conueniat illud quod pertinet ad veritatem tractari. i. quomodo veras cauſas tractabimus. Conuenit narrationem habere tres res. i. tres vt dicunt cōditiones. videlicet vt ſit breuis. vt ſit dilucida. & vt ſit veriſimilis quae ſcilicet tria quoniam ſcimus oportere fieri, cognoſcendum eſt id eſt oportet nos cognoſcere quemadmodum faciamus. i. exhibeamus ea. i. quomodo narrationem, breuem, dilucidam & vtilem faciamus.

Si inde incipiemus: praecepta dat in breuem narrationem, quid in principio, quid i medio, quid in fine fieri debeat, breuem autem futuram narrationem dicit, ſi a principio rei coniuncto exordiemur non inde vnde neceſſe non fuerat illinc enim incipiēdum eſt vnde ad iudicem pertinet, nihil quod extra cauſam ſit, dicendum eſt, & reiicienda ſunt omnia, quibus ſublatis, nec cognitioni quicquam: nec vtilitati detrahitur. Si homicidam defendis, ab ipſa homicidij narratione tibi incipiendum eſt: non autē dicendum in narratione, quem auum, quem patrē habuerit quomodo natus educatuſq; ſit, non enim ad futurum pertinet iudicium: ſed illud tantum vt intelligatur quare caedes facta ſit. Cicero in oratione pro Milone inde incipit: vnde opus fuit. Ait enim Pub. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere. Vexare remp. quae narratio mirifice a Quintil. laudatur: qua nihil eſt artificioſius: cum breuis pro materia ſit orationis. Veriſimilis & dilucida cauſas explicat, quibus adductus inſidias Miloni ſtruxerit Clodius, quo pacto Milo qui Lanuuium ad prodendum flaminem proficiſcebatur, cum eum Clodius inuaſiſſet vim vi depulerit. FRAN.

repuleriſ: quæ inter eos fuerant, inimicitiæ: nihil de-
niq; quod ad cauſam non pertineat exponit: idem fa-
cit & pro ligario dicens incipit enim quo tempore
in prouinciam profectus eſt, quod ad cauſam perti-
Pricipiū ppīquum nebat. Etſi non ab vltimo initio. Duo ſunt principia
rei, propinquum & remotum, ab vltimo repetenda
res non eſt: vtputa ſi bel-
Principium remotum lum troianum nobis nar-
randum ſit: a raptu Hele-
næ debemus incipere: nō
a læda quæ Helenā ge-
nuit: nam & Oratius ait.
Nec gemino bellum tro-
ianum orditur ab ouo:
de Home. loquens qui in-
de incipit, vnde incipien-
dum ſuit Papinius præce-
pti hui⁹ minime ignarus,
in principio thebaidos:
nolle ſe ab vltimo initiores thebanas repetere dixit:
ſed illinc vnde conuenit exordiri. Ait enim. Vnde
iubetis. Ire deæ gētis ne canam primordia diræſi do-
mos raptus & inexorabile pactum Legis agenoreæ
ſcrutantemque æquora cadmum. Longa retro ſeries
tumidum ſi martis operti. Agricolam infandis con-
dentem ſemina ſulſis? Expediam penituſque ſequar
quo carmine muris. Iuſſerit Amphyon tyrios accede-
re montes. Atque ideo iam nunc limes mihi carmi-
nis eſto oedipodæ confuſa domus. Superflui vitium
& maro declinans: ita inchoauit narrationem. Vix
e conſpectu ſiculæ telluris in altum vela dabant læ-
ti. Antimachus vero poeta merito reprehenſus fuit,
Et ſi ſūmatim q̄ reditum Diomedis narrans, ab exordio cœpit pri-
mæ originis hoc eſt ab interitu Maleagri. Et ſi ſum-
matim non particulatim: ſummatim dicitur cum illi-
us rei, cui ſatis eſt ſummam dixiſſe, partes non dicun-
tur: vtputa cum dicere ſufficiat, occidit, nō dicamus,
& voluit & potuit, & occidit, cum harum partiū ſum-
ma ſit occidit: ſæpe autem occidit, vt ſatis ſit, quid fa-
ctum ſit exponere: quomodo autem factum ſit præ-
terire narrationi nihil noceat. Nec eo tendit hoc præ-
ceptum, vt ſummatim ſemper narrandum ſit. Nam &
particulatim narrare ſæpe neceſſe eſt nec vitium ha-
betur ſed virtus: ſed eas reſpicit cauſas quæ quemad-
modum geſtum aliquid ſit exponi non deſiderant.
Cicero pticulatim narrat Nam in oratione pro Milone non ſūmatim, ſed par-
ticulatim narrat Cicer. ſummatim narraſſet ſi dixiſ-
ſet: fatemur a Milone occiſum Clodium: ſed ab eo
Miloni, nō illi a Milone factas inſidias dicimus: ſed
particulatim narrat nihil inſerēs ſuperflui, nihil omit-
tens neceſſarii. Exponit enim quomodo inſidias fe-
cerit: quomodo proficiſcentem cum vxore Lanuuiū
Milonem inuaſerit: quomodo ab his qui extremo
agmine erant rixa cœperit: quomodo percuſſus Clo-
dius occubuerit: ſic fieri cauſa poſtulabat, quando
autem ſummatim indicari res poteſt: vitium erit, ſi
particulatim dixeris. verum hoc præceptum de me-
Et ſi nō ad extremum dio narrationis intelligi poteſt: Et ſi non ad extremū
de fine narrationis eſt hoc præceptum: vt narremus
quouſque narrandum eſt vt nō & illa narremus quæ
in controuerſiam non cadunt vtputa quidam forti-
ter fecit, petit præmii nomine ærarii dimidium: con-
tradicitur, narrandum eſt quemadmodum fortiter fe-
cit non etiam quemadmodum præmium petierat &
quemadmodum ei contradictum ſit Cice. in oratio-
ne pro Milone poſtquam narrauit a Clodio Milo-

tametſi nos reticuerimus. Quod genus eſt, ſi di-
cam me ex prouincia rediiſſe. profectum quoq; in
prouinciam intelligatur. Et omnino non modo
id quo obeſt, ſed etiam id quod neque obeſt: neq;
adiuuat, ſatius eſt præterire. Et ne bis, aut ſæpi-
us idem dicamus. Cauendum eſt etiam, ne id
quod ſemel ſupra diximus: deinceps dicamus, hoc
modo Athenis megaram veſperi aduenit ſimo,
vbi aduenit megaram inſidias fecit virgini, inſi-
dias poſtquam fecit, vim in loco attulit.

ni non a Milone Clodio inſidias factas vlterius nar-
rare progreſſus non eſt. Oſtendit enim quod propo-
ſuit: nam luce clarius ſe demonſtraturum promiſerat
Miloni inſidias feciſſe Clodium: non ad extremum
proſecutus eſt: ſed eo vſquequo opus fuit: idem & Pa-
pinius diligenter obſeruaſſe viſus eſt: qui cum matro-
nas Theſei auxilio obti-
nuiſſe dixiſſet: vt virorū
cadauera, ſepulturæ mā-
dare poſſent: finem ope-
ri impoſuit. Non enim
narrandum erat quomo-
do rogum ſtruxerit: quo-
modo ſingulæ virum in
ignes coniecerint: quo-
modo fleuerint: quomo-
do cineres collectos in
vrnis collocauerint, quæ-
ue epigramata inſcripſe-
rint. Dicit enim. Non ego centena ſi quis mea pecto-
ra laxet. Voce Deus tot buſta ſimul: vulgiq; duciq;.
Tot pariter gemitus dignis conatibus æquem. Eo
vſque narrauit, quo neceſſe fuit: ſuperflua omiſit, &
id ſe facere profeſſus eſt. Etſi tranſitionibus nullis
vtemur: vt illa tantum narremus quæ ad cauſam per-
tinent: non etiam aliqua quæ extra ſint: & quæ ad ne-
gotium minime faciant: quamuis hoc præceptum ad
colorem rhetoricum referri poſſit qui alias. neceſſa-
rius: in narratione ſuperfluus ſit quidem velint. Nam
ſequitur, inquiunt & ſi non deerrabimus ab eo, quod
cœperimus exponere, quod ad digreſſionem refer-
tur: vt ſi quis a Milone in appia via occiſum narret
Clodium. Digrediatur & Clodii prædia quæ illic
erant deſcribat. Deerrare autem, digredi eſt ab eo,
de quo agitur. Exemplum tranſitionis ſi pro colore
accipis: tale eſt ſi dicas. Accepiſtis iudices: quid ad
ſtruendas Miloni inſidias Clodium impulerit. Nūc
quod Milo ipſe egerit animaduertite: & carere eum
culpa nō negabitis: ſed ad colorem referri nullo mo-
do intelligendum eſt: nam Quintilianus expedire di-
cit expoſitiones breui interfatione diſtinguere, ſi di-
camus, accepiſtis quæ anteacta ſunt, accipere nunc,
quæ inſequuntur. Reficitur enim iudex priorum fi-
ne, & ſe velut ad nouum rurſus initium præparat.
Ergo aut idem eſt præceptum ſi tranſitionibus nul-
lis vtemur: & ſi non deerrabimus ab eo quod cœpi-
mus exponere. Nam in rhetoricis de inuentione tan-
tum ait. Et ſi nullam in rem aliam tranſibitur: aut trā-
ſitiones intelligit: quæ ad res fiunt, cum cauſa noſtra
coniunctas, deerrationem vero quæ ad ea diuertat,
quæ nihil omnino cum noſtra cauſa habeant, vtrūq;
vitium in narratione, ſed poſterius longe maius. Illa
tamen vera poteſt eſſe differentia, vt tranſitionibus
in narratione ille vtatur, cui cum ſeorſum narrandū
ſit, quid Clodius egerit: ſeorſum quid Milo deinde
ſimul quid vterq; fecerit, & paſſus ſit a Milone, tran-
ſeat crebro ad Clodium & contra. Ille vero aberra-
re videatur qui penitus ab eo de quo agitur diſcedat,
vt cum narrandum homicidium ſit adulterium nar-
ret. Et ſi exitus rerum ita diſponemus. Exemplū ipſe
ponit. Hoc ad breuitatem maxime pertinet narratio-
nis, cum ea relinquuntur, quæ ex his quæ dicuntur,
intelligi poſſunt. Ante: ante ea quæ dicimus facta eē
ſciri poſſunt. Quod genus: exempli cauſa ad ſimilitu-
dinem græcorum dictum eſt apud quos ὡσ idem va-
let. Si dicam me ex prouincia rediiſſe, nemo redit

ex prouincia, qui non intelligatur prius in prouinciã profectus. Item ſuperflua erit narratio, ſi dicas res erat ſolis nota prætoribus: Poetæ & ipſi illud ſæpiſſime cuſtodiunt vt κατατετοιωμένως loquanť. Vir. Ni iam præmiſſus achates afforet, multi tamen (vt inquit Cicero) imitatione breuitatis decipiuntur. Nam cum ſe breues putent eſſe longisſimi ſunt: cum dent operam vt res multas dicant, non vt omnino paucas res dicant: & non plures q̃ neceſſe ſit: nam pleriſque breuiter dicere videntur: qui ita dicunt: acceſſi ad ædes, puerum vocaui, reſpõdit quæſiui dominum, domi negauit eſſe. Hic tametſi tot res breuius non potuerit dicere, tamen quia ſatis fuerat dixiſſe dominum negauit eſſe domi, fit rerum multitudine lõgus, vitanda eſt igitur breuitatis imitatio, & non minus rerum non neceſſariarum q̃ verborum multitudine ſuperſedendum eſt. Hoc idem & Quintil. Cicer. ſecutus ferme præcipit, & hoc vtitur exemplo. In portũ veni, nauem proſpexi quanti veheret, interrogaui, de precio conueni, conſcendi, ſublatæ ſunt ancoræ, ſoluimus oram, profecti ſumus. addit idem, nihil horum dici celerius poteſt, ſed ſufficit dicere, eſt portu nauigaui quotiens itaq; exitus rei priora oſtendit, debemus hoc eſſe contenti, quo reliqua intelliguntur & cum liceat dicere eſt mihi filius iuuenis. Quia illa omnia ſuperflua ſunt, cupidus ego liberorum vxorem duxi, natum ſubſtuli, filium educaui, in adoleſcentiã perduxi. Et omnino non modo id præcipit non ſolum quæ obſunt prætereunda eſſe, ſed quæ neq; adiuuant, neque proſunt, dicere quæ obſunt ſtulti eſt, aut præuaricatoris: quæ neq; obſunt neq; adiuuant parum cauti. Nam ſuperuacua cum tædio audiuntur retinendi autem ſunt auditorum animi non alienandi. Obfuiſſet Ciceroni ſi dixiſſet egreſſum Milonem vrbem eſſe armatum, vt virum fortisſimum decebat, cum armatorum cœtu ſequi volentem vxorem ducere voluiſſe. Non profuiſſet, neq; obfuiſſet, ſi dixiſſet vxori ſe ſtatim prodito Lanuuini flamine rediturum. Et nobis aut ſæpius dicamus. Vitium ſuperius periſſologia eſt: hoc vero Tautologia dicitur iteratio ſcilicet eiuſdem ſermonis, vt ſi dicas Milo occidit Clodium, Milo inquam occidit Clodium: quod ſi faceres, merito dici inte poſſet: obtundis aurem tametſi intelligo. Item ſi dicas Milo cum vxore rhedam inſcendit inermis. Cum bouillas veniſſet Clodius, qui equo vehebatur illi obuiam fit: quare Milo de rheda deſcendit. Nam in rheda (vt dixi) erat: hoc ſuperfluũ eſt: nam ſufficiebat dixiſſe prius eum rhedam inſcendiſſe. Hoc autem præceptum tum ad verba pertinet tum ad ſententias, ne bis in narratione repetamus. Cauendum eſt etiam ne id quod &c. Cauendum eſt ne verba repetentes connectamus. In quod vitium multi incidũt: vt cum dicitur domum tuam veni, vbi domum veni: fores pulſaui, fores vbi pulſaui: filius tuus reſpondebit: vbi reſpondebit: domi te non eſſe cognoui, vbi domi te non eſſe cognoui: in forum veni: vbi in forum veni te vidi, vbi te vidi, ad te cucurri: differt a ſuperiori quãdo ea narramus ſuperflue: quæ ex ipſo exitu rerum percipi poſſunt: quamuis non dicantur; nam hic verba eadem repetuntur: quod illic non fit, hic præterea diuerſæ poſſunt eſſe ſententiæ, illic tantum diuerſa ſunt verba, ſenſus ad idem tẽdit. Cicero ipſe exemplum ſubiicit de aliquo poeta veteri ſumptum, qui ſecundum perſonæ decorum vitium a Simone illatum virgini, narrari facit Athenis megara. Megara cum ſolum atticæ pars fuit vbi megara inſignis olim ciuitas quam corinthii & meſſeni mœnibus cinxerunt, habuit philoſophorum ſtudia, quos megaricos vocauerunt, diſtat athenis paſſuum decẽ milibus veſperi: datiuum pro ablatiuo. Seruius ſentit eſſe. In loco, in loco illo vbi inſidias fecerat.

ANT. ¶ VNDE neceſſe erit. Breuis erit narratio inquit Fabius lib. v. Si inde cœperimus: vnde ad iudicem pertinet. Deinde ſi nihil extra cauſam dixerimus: tũ etiam ſi reciderimus omnia: quibus ſublatis neq; cognitioni quicquam: neq; vtilitati ſubtrahatur. Solet enim quædam eſſe partium breuitas quæ longam tamen efficit ſummam. In portum veni. Nauem proſpexi: quanti veheret, interrogaui, de precio conueni, coſcendi, ſublatæ ſunt ancoræ: ſoluimus oram, profecti ſumus. Nihil horum dici celerius poteſt: ſed ſufficit dicere e portu nauigaui. Hæc ille. Dicit item. Satius eſſe aliquid narrationi ſupereſſe, q̃ deeſſe. Nã ſuperuacua cum tedio audiuntur. Neceſſaria cum periculo ſubtrahuntur. Et partitio tedium leuat. Dicã quæ acta ſint ante ipſum rei contractum. Dicã quæ poſtea: ita tres potius modicæ narrationes videbuntur q̃ vna longa. Interim expediet expoſitiones breui interfatione diſtiguere. Audiſtis quæ ante acta ſunt: Accipite quæ nunc inſequuntur. Reficietur enim iudex priorum fine. Et ſe velut ad nouum rurius initiũ præparabit. Hæc ille. Ab vltimo initio: vtputa. Si nobis bellum Troianum narrandum ſit debemus ab raptu Helenæ incipere non ab leda quæ Helenam genuit. Ergo præcepta dat in breuem narrationẽ: quæ initio narrationis, quæ in fine: quæ in medio ſeruare debeamus: quod Victorinus ſcribit. Si ſummatim non particulatim narrabimus. Præceptum eſt a medio narrationis. Exemplum autem erit illud in portum veni nauem proſpexi &c. Nõ ad extremum. Præceptum eſt de fine narrationis: id eſt ſi narrabimus quouſq; narrandum eſt: non etiam illa narrentur: quæ iam in tractatus cadunt: vtputa. Quidam fortiter fecit: petit præmiu nomine ærarii dimidium. Contradicitur. Narrandum eſt quemadmodum fortiter fecerit. Non etiam quemadmodum ad ciuitatem regreſſus ſit: & quemadmodum ei contradictum ſit. Tranſitionibus nullis: ſcilicet vt illa tãtum narres: quæ ad cauſam pertinent. Non etiam aliqua quæ extra ſunt & quæ ad negotium minime pertinent. Si non deerrabimus: declarat id quod dixerat. Exitus rerũ. Quare cum liceat dicere. Eſt mihi filius Iuuenis. Omnia illa ſuperuacua ſunt, cupidus ego liberorum vxorem duxi. Natum ſuſtuli: filium educaui, in adoleſcentiam perduxi. Hæc Fabius libro quarto. Non modo id qđ obeſt. Etenim qui breuitati ſtudet: non modo illa in narratione præterire debet: quæ obfutura ſunt. Verum etiam illa quæ nihil profutura. Et ne bis aut ſæpius. i. etiam illa quæ proſunt non ſunt iteranda. Megaram Megarica terra attici ſoli pars fuit. Vbi Megaram vrbẽ mœnibus cinxere heraclidæ habuit philoſophorum ſtudia, quos appellare Megaricos. Qui Euclydi. Socratis auditori ſucceſſere. Plura Strabo libro octauo.

ASC. ¶ REM breuiter &c. Erudite docet quomodo breuiter narrare poſſimus, dicens. Nos poterimus narrare rem breuiter: ſi nos incipiemus narrare inde, id eſt ab ea re vnde: id eſt de qua neceſſe erit & ſi non volemus repetere: ſcilicet narrationem ab initio vltimo: id eſt remotiſſimo a rebus præſentibus: hoc eſt a penitus primo, vt qui bellum Troianum a gemino ouo, id eſt ab natiuitate Helenes auſpicari velit. Et ſi

n^o s narrabimus ſummatim.i.per ſummas in generali non particulatim.i.per ſingulas particulas, vt ſi crudeliter occiſum dicas, & non explices quo geſtu: quibus armis: quot ictibus &c. Et ſi non proſequemur narrationem ad extremum.i.penitus finalem recitationem, ſed vſq; eo.i.ad id vſq; quo erit opus.ſ.ad intelligendum. Etſi nullis.i.non ullis: non vtemur vllis tranſitionibus.i. digreſſionibus a materia incepta ad nouam. Et ſi nō deerrabimus.i.per errorē decedemus ab eo quod cœperimus expōere. Et ſi ita ponemus exitus rerum vt quoque.i.ea ſciri poſſint quæ ſint facta ante.i.ſi per ea quæ dicimꝰ intelligantur facta etiam quæ non dicimus vt qui dicit poſtridie rediiſſe: dicit abiiſſe, & noctem inter fuiſſe: tametſi nos reticuerimus.i.ea non diximus. Quod.i.quale genus eſt: ſi dicam me rediiſſe ex prouincia: intelligatur quoq;.i.etiam ſup.me profectum ſup.eſſe in prouinciam. Non enim redire poteris, vbi prius non fueris. Et omnino ad breuem narrationem ſatius eſt.i.conducibilius & melius eſt: præterire.i.non dicere: non modo.i.non ſolum id quod obeſt.i.nocet dicenti: ſed etiam id quod neque obeſt neq; adiuuat.i.prodeſt. Quia valla qui hunc locum haud dubie legit: legat & pro etiam apud Ciceronē reperiri legam hic non ſed, & ſed etiam. Et ſatius eſt: aut cauendum eſt, ne dicamus bis aut ſæpius.ſ.q̄ bis: idem.i.eandem rem. Cauēdum eſt etiam ne dicamus deinceps.i rurſum id quod diximus ſemel ſupra hoc modo. Simo aduenit veſperi.i.tempore veſpertino Megaram athenis.i.ab vrbe athenieñ. profectus vbi poſtquam aduenit Megaram fecit inſidias virgini: & poſtquam fecit inſidias attulit vim in loco.ſ. vbi eam reperit: id enim breuius dici poteſt.

¶ De dilucida narratione. Ti. XXI.

REm dilucide narrabimus, ſi vt quicq; primum geſtum erit, ita primum exponemus. Et rerum, ac temporum ordinē cōſeruabimus, vt geſtæ res erūt, aut potuiſſe geri videbuntur. Hic erit conſiderādum ne quid perturbate, ne quid contorte, ne q̄d ambigue, ne quid noue dicamus, nequam in aliā rem tranſeamus, nec ab vltimo repetamus, ne longe perſequamur, ne quid quod ad rem pertineat prætereamus, & ſi perſequemur ea quæ de breuitate præcepta ſunt. Nam quo breuior, eo dilucidor, & cognitu facilior narratio fiet.

FRan.

REM dilucide. De prima præcepit narrationis proprietate: quemadmodum breuis narratio eſſe poterit. Nunc quemadmodum aperta fiat, & dilucida exponit. Illud autem aduertere debemus, q̄ in apertam narrationem illa dat præcepta: quæ & in breuem: & quid in principio apertæ narrationis, & quid in fine quid in medio facere debeamus oſtendit. Si vt quicque primum, ipſe id declarat ſubdens, & rerum ac temporum ordinem conſeruabimus, ſcilicet vt non peruerſo ordine narrandi fiat iudicibus in cognitione confuſio vt quod poſt factum eſt primum narremus quod ſi faceremus in rerum ac temporum ordine delinqueremus qui vero ordinem confundit naturalem is obſcuram ſine dubio reddit narrationem: quam diſtinctam decet eſſe rebus perſonis temporibus locis cauſis rerum: ergo vt ſingulæ ſuo loco res ponantur, vt non dicatur moriamur mediiq; in arma ruamus, vt quod prius factum eſt priore loco: quod poſterius poſteriori collocetur. Vt geſtæ res erunt, ſuperiorem complectitur diffinitionem, quæ eſt narratio rerum geſtarum: aut perinde vt geſtarum expoſitio: non enim res duntaxat veras narramus: ſed etiam veriſimiles. Hic erit conſiderandum: vt in præceptis breuis narrationis pri-

Rerum ac tēporū ordine

mo oſtendit: quid faciendum eſſet deinde quid non faciendum. Ita hic primo quid faciendum ſit deinde, quid non faciendum demonſtrat. Ne quid perturbate. Si rerum: aut temporum in narratione ordo mutatur: perturbate dicitur. quidam perturbate ad conſtructionem referunt: & verborum collocationem: vt ne perturbate dicatur congrue ſuis locis diſponantur: vt cum dicere debeas. Quintus Mutius augur Scæuola multa narrare de C. Lælio ſocero ſuo memoriter & iocunde ſolebat, modo ſic dicas. Augur Scæuola. Q. Mutius de C. Lælio memoriter & iocunde ſocero ſuo multa narrare ſolebat: fuerūt qui perturbate ad morē peruerſum referrent dicentes qui tunc demum ſe exiſtimet bene dicere & mouere cum omnia tumultu & vociferatione concutiat: ſui temporis oratores, qui in hoc vitium vulgo incidebant reprehendit. Quintilianus. Qui credebant iudicare ſermonis eſſe quotidiani & in indoctos etiam cadere. cum tamen virtus ſit. Contorte: tunc dicitur contorte cum non facilis tranſitus eſt, ac directus ſed obſcurus. Hoc eſt cum eſt rerum continuatio. Sunt qui ad tranſlationes referant duriores, nam detorqueri & contorqueri dicuntur vocabula, cum a propria ſignificatione in aliam, ſed duriter & aſpere tranſferuntur. Exemplum eſt. Vulteius ſocios ſuos acri verberatione hortatus eſt: vt omni remo pectoris ad communem omnibus locum migrare non perhoſcerent. rectius dictum fuiſſet: Vulteius ſocios ſuos oratione ſua hortatus eſt: vt omni conatu vterentur. Nequid noue præter conſuetudinem & morem, vel ad ipſa refertur vocabula, octauius Auguſtus ad filios vel nepotem ſcribens: noua vocabula vt ſcopulos nautis euitanda eſſe dixit: eſſet autem noue dictum vocabulum ſi quis pro attentione, auriculationem poneret. Nequid ambigue. illud ambiguum dicitur: quod in duas pluresue res trahi poteſt. Ambiguitas autem dubitationem parit: quæ contraria eſt dilucidati: ea enim omnia aperte tradit. Ambiguum eſt, ſi dicas: conſtat iudices Milonem inuaſiſſe Clodium: & aio te Aeacida romanos vincere poſſe. Nequam in aliam rem: præcepta repetit breuitatis, quæ dilucidati conueniunt: quo enim breuior narratio: ſi tamen neceſſaria non omittantur: eo dilucidior eſt non delens quæ ad præſens negotium ſpectant, omittatque ab eo aliena narrari. hoc de breuitate præceptum eſt: ne altius q̄ neceſſe eſt: repetentes narremus: quod Antimachus poeta fecit. Ne longe proſequamus: de fine narrationis eſt hoc præceptum, ne vlterius procedamus narrare neceſſe ſit qua iudicis exigat cognitio. Ne quid quod ad rem: hoc vitium mediæ narrationis: ita vt principii vitium eſt: ſi ab vltimo repetatur: finis autem, ſi ad extremum perducatur. Et ſi &c. Concludit illa inquiēs omnia quæ de breui narratione præcepta ſint, etiam in aperta ſeruari debere: nam quo breuior &c. Ita tamen vt neceſſaria non omittas. Vera breuitas

Cōturbatæ

Cōtorte

Nequid noue

Nequid ābigue

Breuitas

eſt, quæ nihil ſuperfluum dicit, nihil omittit neceſſarium: & ſi in alterutro peccãdum eſt, potius ſuperflua dicenda ſunt: q̃ neceſſaria omittenda: quod etiam ſuperius a nobis dictum eſt.

ANT. ¶ R E M dilucide narrabimus. Etiam in apertam narrationem illa dat præcepta, quæ & in breuem.

¶ De veriſimili narratione. Ti. XXI.

Veriſimilis narratio erit, ſi vt mos, vt opinio, vt natura poſtulat, dicemus, ſi ſpacia temporum, perſonarum dignitates, conſiliorum rationes, locorum oportunitates conſtabunt, ne refelli poſſit, aut tẽporis parum fuiſſe, aut cauſam nullam, aut locũ idoneum non fuiſſe, aut homines ipſos facere, aut pati non potuiſſe.

Nam hic etiã quid in principio apertæ narrationis quid in fine: quid in medio facere debeamus oſtendit. Si vt quicq; primum: vt nõ peruerſo narrandi ordine fiat iudicibus in cognitione confuſio, rerum ac temporum ordo, ne id primum narres quod poſtea factum eſt, quod ſi feceris & in rerum & in temporũ ordine deliquiſti. Hic erit conſiderandum ne quid perturbate: vt in præceptis breuis narrationis primum oſtendit quid faciendum eſſet: deinde quid non faciendum. Ita & hic oſtendit. Primo quid faciendum erit: tum quid non faciendum. Ne quid perturbate dicatur, id erit, ſi rerum ac temporum ordo in narratione non mutetur. Ne quid contorte: id eſt quum interdum non facilis tranſitus ac directus eſt: ſed obſcurus. Ne quid ambigue, dubie, vt dicendo Aio te æacida romanos vincere poſſe. Ne quid noue dicamus, vt ſi quis vteretur nouis vocabulis, id eſt exquiſitis & ab uſu remotis. Neq; in aliam rem tranſeamus. Ne omiſſis rebus ad præſens negotium pertinentibus nõ narranda neq; aliena narremus, quod præceptũ de breui etiam narratione dedit ne ab vltimo repetamus. Hoc præceptum eſt de initio narrationis, quod item in breui dedit, ne longe proſequamur, id præceptum de fine narrationis eſt nam vt inquit in Rheto. de inuentione. Sæpe res parum eſt intellecta, longitudine magis q̃ obſcuritate narrationis: ne quid quod ad rẽ pertineat, prætereamus. Præceptum hoc eſt de media narratione: nam quo breuior, eo dilucidior, hinc ait Oratius. Quicquid præcipies eſto breuis: vt cito dicta præcipiant animi dociles: teneantq; fideles. Omne ſuperuacuum pleno de corpore manat.

ASC. ¶ R E M dilucide &c. Quia breuitati cohæret ſolet obſcuritas: iuxta illud flacci in arte. Breuis eſſe laboro obſcurus fio: nihilq; tam obeſt oratori q̃ non intelligi quid dictum velit. conuenienter nunc docet Cicero quomodo cum breuitate dilucide dicamus dicens. Nos narrabimus rem dilucide, ſi vt quicq; id eſt quodlibet facinus aut factum erit geſtum primũ: ita exponemus ipſum primum, & conſeruabimus ordinem rerum ac temporũ, vt id eſt ſecundum quem res erunt geſtæ aut vt id eſt ſecundum quem ordinẽ, ſecundum q; videbuntur potuiſſe geri, id eſt veriſimile erit ſic geſtas eſſe. Hic id eſt in hac narratione dilucida conſiderandum erit, ne dicamus quid id eſt aliquid perturbate, id eſt confuſe & ordine turbato: aut animo conſternato, ne quid dicamus contorte, id eſt violenter exactum: ne quid ambigue quod poſſit trahi in contrarium ſenſum: aut quod difficile ſit intellectu, ne quid dicamus noue. i. inuſitate: quæ res obſcuritatem parere ſolet: nam licet noua interdum delectent: conſueta tamen citius noſcuntur. Nequam id eſt & conſiderandum eſt, ne tranſeamus in aliquam aliam rem, & ita cõfundamus narrationem: & ne repetamus ab vltimo: quia tunc non facile conſtaret ſaltem primo loco de quo loqui paremus: & ne perſequamur. ſ. narrationem: longe, id eſt vltra id quod ſcitu neceſſarium erit. Ne prætereamus quid, id eſt aliquid, quod pertineat ad rem. Et eẽ dilucide dicemus ſi perſequemur: id eſt perfecte ſequemur ea quæ ſunt præcepta ſcilicet titulo ſuperiore de breuitate. ſ. in narrando ſeruanda. Nam quo id eſt quanto narratio erit breuior: eo id eſt tanto fiet dilucidior & facilior cognitu: intellige prioribus præceptis obſeruatis ne quid perturbate, contorte, ambigue: noue dicamus. Sane quantum ad ordinem ſeies, quod cõmentarii quoq; monent: alium eſſe poetis: alium oratorie. Nã de poetico dicit Horatius in arte. Ordinis hæc virtus erit, & venus aut ego fallor: Vt iam nunc dicat iã nunc debentia dici. Pleraq; differat & præſens in tẽpus omittat. Hoc eſt licet poeta multa deſcribat quo ordine geſta ſunt: plurima tamen ad opportuniorẽ locum reſeruat. Vnde poetæ plerunque a medio aut a fine rei geſtæ narrationem incipiunt: vt Homerus a decimo & ita ab vltimo anno obſidionis Troiæ, & Virgilius a ſeptimo, & ita ab vltimo anno errorũ Aeneæ. Et Terentius argumenta fere a medio, aut non citra medium deducere incipit. Orator vero vt hic præcipiatur: quo ordine res geſtæ ſunt, eas narrabit. Quod & hiſtoriographi fere obſeruant. Si rationem differentiæ quæras: ea videtur quod orator ſemel duntaxat dicit: & ita conari debet, vt intelligatur: Poeta autem decies legi poteſt: & eo perlecto totum demum ſatis eſt eius intelligi principium. Præterea orator prodeſſe vult ſaltem ſibi, & ſuis: & ita aperte rem narrat: poeta delectare potius & ita varietati ſtudet. Adde q; commodius per tranſitum dicuntur a poeta res incipiendo a fine aut ab iis quæ ad finem tendunt, q̃ a principio, quia incipiendo a fine videtur duntaxat res præſentes velle dicere: & præteritas percurrere: vt Virgilius excidium Troiæ. Oratori aut nihil quod ad rem faciat prætermittendum eſt: quo circa vtile eſt filium rei geſtæ ſequi: quod ſequendo auditorem facile doceat. Nouimus quiq; ſubſtantiuum eſſe quodq; adiectiuum: & vtrunq; ſuperlatiuo gaudere, vnde decenter (vt cætera omnia) dicit vt quicq; primum geſtum erit: ita primum &c. quia vt & ita conſimiles efflagitant gradus.

FRAN. Veriſimilis narratiõ. VEriſimilis narratio erit. Nunc ad veriſimilitudinem tranſitum facit quæ vltima eſt narrationis proprietas: præcipit igitur quo pacto credibilẽ narrationem facere poſſimus. ea autem quæ auditoribus facere fidem poſſint in his ſeptem inueniuntur circunſtantiis: quas omnes artis ſcriptores tractarunt: quis, quid, cur, vbi, quando, quẽadmodum: quis adminiculis, quis perſona eſt, quid factum, cur cauſa, vbi locus, quando tempus, quemadmodum modus. quibus adminiculis facultas opinionem Cicero addit, addit morem: & naturam quid quemadmodum & quibus adminiculis: quoniam eſt perſona cohærent præterit: & quia modo fides non ſit: ſed magis amplificatio criminis: cumq; ad coniecturam accommodata ſint hæc præcepta, & in con-

lectura factum negetur nec modus poteſt eſſe probationis facti: nec quibus adminiculis factum ſit oſtendi. Hinc itaque præcipit Cicero vt res ad eorum qui agunt naturam ad vulgi morem, & eorum qui audiunt opinionem accõmodetur. Si vt mos: vt id quod agimus a populi more non abhorreat ſcilicet ne contra conſuetudinem audientium loquamur, vt ſi apud Pyrrhum aut Hannibalem contra rem militarē narres: apud Romanos contra iuſtitiam: apud Scythas mores barbaros reprēhēdas: athenis ſtudia bonarum artium accuſes, mos autem conſuetudo dicitur aliquius ciuitatis inueterata: quæ legis vim obtinet. Opinio, vt id quod dicimus ab hominum opinione non diſcrepet: ſed eorum præcipue qui audiunt, & iudicaturi ſunt. Parum enim eſſet, caſtam eſſe & integrā perſonam dicere, ſi aliter de ea iudices ſentirent: ſi feciſſe furtum illum dicimus: qui furati alias conſueuerit veriſimilis erit narratio: nam qui ſemel malus, ſemper præſumitur malus, in eodem genere mali, & [illegible] homine ad furtum [illegible] ad adulterium temeritate ad homicidium omnium ferme cõmunis eſt opinio prius. Vt Quintil. præcipit animum noſtrum conſumere debemus ne quid naturæ aduerſum narremus: natura, ne de pudicitia agat leno ne de caſtitate meretrix Iunie. quis cælum terris non miſceat, & mare cœlo, ſi fur diſpliceat verri: aut homicida Miloni? Quamuis tria hæc morem conſuetudinem naturam Cicero diſiunxit tamen ſunt coniuncta natura ex more, ac natura, conſuetudo pleraque efficitur. Si ſpacia temporum. Duo ſunt tempori alterū vt vnus, duo, multi, dies, menſis, annus, pars alius, alterum opportunitas & occaſio id hoc græci [illegible] illud prius χρόνον vocant poſterius ex hominibus actibus fit. actus autem ſunt, vt bellum, pax, ludi, ſeditio. Dignitates perſonarum non honores & magiſtratus intellige dignitates. Sed vt quæque perſona dignis eſt, ſic de ea narres. Eſt autem hæc circumſtātia, quoniam niſi ex perſonæ loquaris dignitate & decore: non erit veriſimilis narratio, vt ſi Catonem conſeſſionibus & libidinibus deditum narres Clementem Syllam. Cæſarem vero crudelem. Conſiliorum rationes: hæc eſt circumſtantia cur; Cauſa autem qua ad maleficium impellimur, duplex eſt ratiocinatiua & impulſiua. Sed ratiocinatiua in aſſecutione cõmodi eſt, uel uitatione incommodi. Locorum opportunitates: hæc eſt ea circumſtantia vbi vt cõmodus ei agēdæ locus fuiſſe videatur; vt in ſiluis occiſum quēpiam narres: Nam ſi in foro aut plateis necatum diceres, veriſimile non eſſet, id conuicta ea cauſa. In loco enim celebri quod ſit, a quo factum ſit: ignorari non põt. Quæritur enim loca publica an priuata: ſic & facere ab prophanus pro cauſæ qualitate; ne recuſet poſt merito, ſupradictas ſeruari æquo deben [illegible] [illegible] ſit prætereantur ab iis qui audiunt: falſa narratio dici poſſint. Et temporis partem fuiſſe ad ſpatia temporum reſpicit quod in narratione orationis pro Milone optime ſeruauit dicens. Interim cū ſciret Clodius, neque enim erat difficile inter ſolemne legati [illegible] neceſſarium [illegible]. Febr. Milonem eſſe [illegible] ad flaminem prodendum: quod erat dictator lanuui Milo: Roma ipſe ſubito profectus pridie eſt: vt ante ſuum fundum quod re intellectum eſt: Miloni inſidias collocaret: temporis ratio habita a Clodio oſtenditur, cum pridie diſceſſiſſe dicatur: nam ſi eodem die: quo Milo profectus eſt, Clodius quoque profectum fuiſſe diuiſſet: parum temporis ad parandas inſidias videretur habuiſſe, & in oratione pro Sex. Roſcio amerino dicit fuiſſe filium: cum pater Romæ occiditur ad balneas palatinas, rediens a cœna: vt credibile ſit a filio non potuiſſe occidi, vt aduerſarii dicebant: nam ſex & quinquaginta millibus paſſuum ab vrbe diſtat ameria. Aut cauſam nullam. ad id refertur quod ait conſiliorum rationes: niſi enim cauſa facti oſtendatur: vana eſt narratio: & minime probabilis. Cicero non ſimpliciter inſidias dicit Miloni Clodium feciſſe, ſed cauſas adiungit, quoniam eo anno præturam petiturus erat: quo Milo conſulatum petebat, videbatque fore vt manca ac debilis pretura ſua eſſet. Sinſ[illegible] cõſul fieret. ſic ſperabat pro libidine ſua rempubli. Milone conſule & viuo vexare poſſe; perdendi igitur iniuit conſilium: hæc cum narrantur, credibilis ſine dubio narratio efficitur. Aut locum idoneum non fuiſſe: ad id reſpicit quod ait locorum opportunitates quam circumſtantiā in eadem orationis pro Milone narratione diligenter obſeruauit Cice. dicens: ante fundū Miloni inſidias facturum delituiſſe Clodium: & ex loco ſuperiore impetum in eum feciſſe. Aut homines ipſos facere aut pati non potuiſſe. Ad id reſpondet quod dixit perſonarum dignitates. Nam ſi dicas armatum ab inermi eſſe oppreſſum: & a paupere diuitem & potentem ſuperatum minime verum iudicabitur, item ſi a lenone defenſam pudicitiam a meretrice laudatam caſtitatem narres. Aut vnum decem potuiſſe occidere: neque publicam libertatē prodere crederetur. Cato neque ſi alius prodere tentauerit pati poſſe. Superioribus narrandi virtutibus quidam magnificentiam addiderunt nonnulli energiam, quam nos euidentiam nominamus: ſed magnificentia in cauſas omnes non cadit. Cicero non ſolum planam alibi breuem & credibilem vult eſſe narrationem ſed euidentem eſſe moratam & cum dignitate: ſed vt ait Quintil. in oratione morata omnia eſſe debent cum dignitate, & ea quæ poſſunt euidentia. Prætermiſſa narratio quæ nihil prodeſt: prætereūda eſt. Sæpe etiam contingit: quod in Miloniana Cice. fecit poſt argumenta narrare: Sunt & pleraque alia quæ in præceptis narrationis in rhetoricis ſuis de inuentione ſeruanda tradit Cicero.

Si vt mos

Mos

Opinio

Natura

Locorum opportunitates

Aut temporis ſpacium fuiſſe

Aut cauſam nullam

Aut locum idoneum

Aut homines ipſos

¶ Veriſimilis id eſt probabilis aut credibilis: vt docet Fabius: continetur autem omnis ad fidem argumentatio quibuſdam circumſtantiis: quæ quidem hoc verſu ſcribuntur. Quis. Quid. Vbi. Quibus auxiliis. Cur. Quomodo. Quando quod etiam Victorinus docet. Vbi igitur erunt hæc ſeptem, probabilis erit narratio. vt mos populi conſuetudo: ſcilicet ne contra conſuetudinem audientium loquaris: vt ſi apud Romanos pares cõtra iuſtitiam: ſi apud Scythas mores barbaros reprehendas. Mos autem quid ſit proprie iam patuit: vt opinio. Si id quod agimus cum eorum opinione conſentiat quicunque audiunt iudicant itaque ad eorum qui audiunt opinionem accommodabitur. Vt natura illorum videlicet pro quibus agimus. Idem ne de pudicitia agat Leno de caſtitate meretrix. Quod ſi fiat probabilis narratio non erit. Si ſpacia temporum: id eſt quando. An ludorum tempore. An belli aut diei feſti. An vindemiæ tēpore, vel meſſium nuptiarum, vel ſacrificii, vel ſomni tempore. Conſideratur enim tempus, & anni & menſis & diei & noctis & vigiliæ & horæ & a qua parte alicuius horum. De quibus quidem latius Cicero in Rheto. de inuentione: vbi de confirmatione tractatur. Per

ANT.

❡ Si vera res erit, nihilominus hæc omnia narrando conſeruanda ſunt. Nam ſæpe veritas, niſi hæc ſeruata ſint: fidem facere non poteſt. Sin erit ficta, eo magis conſeruanda erunt. De his rebus caute confligendum eſt, quibus in rebus tabulæ aut alicuius firma auctoritas videbitur interfuiſſe. Adhuc quæ dicta ſunt, arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus: niſi quia de inſinuationibus noua excogitauimus, quod eam, nos ſoli præter cæteros in tria tempora diuiſimus, vt plane certam viam, & perſpicuam rationem exordiorum haberemus. Nunc quod reliquum eſt: quoniam de rerum inuentione diſputandum eſt: in qua ſingulare conſumitur oratoris officium; dabimus operam: vt nihilominus induſtriæ quam rei vtilitas poſtulabit quæſiſſe videamur: ſi prius pauca de cauſarum diuiſione dixerimus.

ſonarum dignitates: id eſt decorum: prout quæque digna ſit reputa. Vir caſtiſſimus non inſidiatus eſt virgini. Et auarus furtum fecit. Conſiliorum rationes, id eſt cur: vt Pygmalion Sycheum occidit, quo eius auro potiretur. Conſilium autem (vt ſcribit Cicero libro primo rhe. de inuentione) Eſt aliquid faciendi aut non faciendi vere ratio excogitata. Locorum oportunitates: id eſt vbi. Vt Pygmaliō impius ante aras Sycheum obtruncat incautum. Locus autem cōſideratur ī quo res geſta ſit ex oportunitate quam videatur habuiſſe ad negotium adminiſtrādum. Ea autem oportunitas quærit ex magnitudine: interuallo: longinquitate, propinquitate, ſolitudine, celebritate. Natura ipſius loci: ex vicinitate totius regiōis. Id ſcribit Cicero lib. primo Rheto. de inuentione. Ne refelli poſſit: videlicet ab aduerſario, aut fuiſſe parum temporis, aut nullam cauſam &c. Parū temporis: ad illud retulit. Si ſpacia temporum conſtabunt. Aut cauſam nullam ad illud refert. Conſiliorū rationes. Vt ſi Pygmalion diceret nullam habuiſſe cauſam: vt Sycheum occideret: aut locum idoneum: ad illud reſpondet: locorum oportunitates conſtabunt. Aut homines ipſos facere aut pati non potuiſſe: vt ſi diceres ſenem baculo percuſſiſſe iuuenem enſigerum. Senex enim id minime facere potuiſſet: nec iuuenis tolera ſſet. hæc omnia. ſ. quis. quid. vbi &c.

ASCĒ. ❡ VERI ſimilis &c. Docuit facere narrationē breuem & dilucidam nunc docet qui veriſimilem faciamus dicens. Narratio erit veriſimilis, id eſt apparens vera: ſi ea dicemus vt mos poſtulat, id eſt exigit: vt opinio. ſ. communis præceptis audientium poſtulat, vt natura: ſcilicet rerum poſtulat: ſi ſpacia temporum conſtabunt: id eſt compoſſibilia (vt dicunt) erūt: hoc eſt ſi vero ſimile eſt tanto aut eo tempore quanto & quo dixerimus rem potuiſſe geri, & ſi dignitates perſonarum conſtabunt, id eſt ſi veriſimile erit tales perſonas, tales res feciſſe, quales narrabimus: ſi rationes conſiliorum conſtabunt, id eſt ſi veriſimile erit: tali conſilio inductos quale dicemus rē feciſſe: & ſi oportunitates: id eſt conuenientia: locorum conſtabunt: ne poſſit refelli id eſt reprobari aut redargui in refutatione, dicendo aut parum temporis fuiſſe: aut nullam cauſam fuiſſe: aut locum nō fuiſſe idoneum: aut ipſos homines non potuiſſe ſup. talia facere aut pati: id eſt ſi perſonarum dignitates non conſtabunt.

FRan. SI vera res erit, obiectioni occurrit Cicero. Poſſet enim quiſpiā dicere non oportet: ſupradictas circunſtantias in vera narratione ſeruari & ſemper ſeruandas admonet eſſe: nam quæ vera ſunt ſæpe nō creduntur, niſi veriſimiliter narrentur, quod ſi in vera narratione hoc faciendum eſt: quanto accuratius fieri in ficta debet. Sinon apud Virgilium rem fictā ita narrat, vt credibilis omnino eē videatur primum vera admiſcet & perſonarum temporum locorumque oportunitates ac conſiliorum rationes ſeruat. Nam & potuit pati ipſe & facere potuit Vlyſſes. Tempus præterea aptum fuit nox, qua fugeret: & locus idoneus in quo lateret: in vlua. ſ. nec cauſæ defuerunt: quibus Vlyſſes ad eius raperetur perniciem excogitandam. nam mortis Palamedis ſe vltorem fore promiſerat vt merito timeretur. Ait enim fando aliqd &c. Siue ficta igitur ſiue eſt vera res, veriſimilitudo cuſtodiēda eſt quod ſemper Cicero. facit præſertim in orationibus ī Verrem. non vbi cupide: & libidinoſe: vel ab eo vel a miniſtris eius factum aliquid quod verum ſit; narrat; nam de rubrio loquens infert quibus vera narratio: etiam veriſimilis appareat. & Quintilian. ait multum confert adiecta veris credibilis rei imago quæ velut in rem præſentem adducere audientes videt. De his caute &c. Illud etiam animaduertendum eſſe dicit Cicer. inter cætera quæ de narratione præcipiuntur, vt caute narretur de his rebus quas tabulis: aut firma alicuius auctoritate ſubnixas eſſe videantur. Nam contra inſtrumenta, aut contra ſapientum auctoritatem, etiam ſi veriſimiliter narretur: parum credibilis narratio erit, confligēdum tranſlatio a pugnantibus ſumpta eſt, qui inter ſe concurrunt. Oratores enim cum narratur, veluti ad conflictum ſe cum aduerſario apparāt: nam quicquid narrantium eſt, id confirment neceſſe eſt: quoniam igitur cauſas conflictus ex narratione naſcitur. Confligendum eſſe ait, pro certandum, & concedendum, caute, ne ſi dixerimus falſas eſſe tabulas quæ allegentur ab aduerſario nobis non credatur ſi ab eo ſignatæ fuerint, de quo magna ſit exiſtimatio. quod ſi ſcelus aliquod ſignatoris patebit, aut ignorantia credibiliter dici poterit: tabulæ autem ipſæ ſunt inſtrumenta, & locus vbi inſtrumenta atque actus publici continentur tabularium nominatur. De quo Virgil. inſanumque forum aut populi tabularia vidit. Firma auctoritas: dictum alicuius magni grauis ac ſapientis viri, vel ſenatus. Quotiens enim contra narratur; nec credibilis narratio eſt: nec eam æquo animo iudices accipiunt. Nam qui cognoſcit, firmam eſſe alteram ſententiam vult: ne ſi infirmet exemplum in ſe recidat. Poſſumus tamen dicere eſſe aliquam diſſimilitudinem cauſæ noſtræ cum ea cauſa vel re, de qua ante iudicatum ſit: vel decretum interceſſerit: vel aliud poſterius conſtitutum contrarium priori: locus tamē lubricus eſt, quod ſi pro nobis tabulæ fuerint, & alicuius firma auctoritas plurimum narrationem noſtram credibilem efficient. Cicero in oratione pro. L. Archia quem gracchus actor heracienſem ciuem eſſe negabat adeſt. inquit Lucullus, ſumma religione & fide præditus: qui ſe non opinari ſed ſcire: non audiuiſſe ſed vidiſſe. non interfuiſſe, ſed legiſſe dicit, adſunt heracienſes legati nobiliſſimi homines: qui huius iudicii cauſa cum mandatis, & publico teſtimonio venerunt: qui hunc aſcriptum heracienſem volunt, auctor autem eſt in quo ius eſt poteſtas, & dignitas

De his caute

Tabulæ alicuius auctoritas

auctor

FRan. gnitas cuius conſenſus voluntas conſilium:ſententia auctoritas dicitur:quæ etiam ſic diffinitur, auctoritas eſt ſententia imitatione digna. Adhuc Ne. abruptus tranſitus videatur eſſe: nam ad reliqua accedit artis præcepta, breuiter colligit quæ dixerit: & qbus de rebus dicturus ſit, ſubiungit, nihil hactenus ſe ſcripſiſſe dicēs: quod ſibi cū reliquis artis ſcriptorib⁹ non conueniat: prꝺterq̄ ꝙ noua quædam de inſinuatiōe excogitauit, quã tribus vtendum eſſe temporibus admonuit: vt certam viam: & artem exordiendi haberemus: & cognoſcere poſſet orator accepta a cliente cauſa: quando principio, & quādo inſinuatione vti oporteret. Adhuc, hactenus. Conſtare conuenire. Arbitror: nō dixit aut ſcio, aut compertum habeo, arrogantiam effugiens. Scriptoribus vt Ariſtotile, Theophraſto, Dionyſio. De inſinuationibus. Recte inſinuationes dixit, nam tria accidere tempora admonuit: quibus inſinuatione vtendum eſſet, præter cæteros: quoniam nullus ante nos fecerat: tãtum enim præcipiebatur prius, vt ab his quæ læderēt, ad ea quæ iuuarent confugeretur. In tria tempora: cum turpis eſt cauſa, & a nobis auditorū animos alienat. Cum perſuaſi ſunt auditores: & cum defeſſi. Nunc quid ſit facturus oſtendit. De rerum inuentione quoniam dixit ſuperius inuentionem in ſex inſtructam partibus conſumari. Exordio, narratione, diuiſione, confirmatione, & confutatione. quid per exordium & narrationem faciendum ſit, ſatis oſtendit, nūc quomodo ad confirmationem & confutationem: pauca tamen prius de diuiſione præcipiens. Inuentio quomodo accommodetur nobis tradit media rerum argumentorum: quibus noſtra probemus & aliena confirmemus. In quo omnis ſpes oratoris poſita eſt. Singulare officium: quia hoc opus hic labor eſt cauſæ: vt illa inuenire quæ dicas. Inuenta enim exornare haud difficile eſt.

ANT. ¶ Conſligendum, agendum, contendendum, certandum. Tabulæ: id eſt ſcripta aliqua teſtimonium perhibentia. Alicuius firma auctoritas, vtputa, ſi quis virtute præſtans, & dignitate interfuerit: tunc enim cautius agendum eſt. Adhuc quæ dicta ſunt, arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus. Niſi quia de inſinuationibus noua excogitauimus: ꝙ eam nos ſoli præter cæteros in tria tempora diuiſimus &c. Hæc quidem verba videntur oſtendere rhetoricem hanc ad Herennium eſſe Ciceronis: quoniam apparet etiam in Rhe. de inuentione eadem diuiſio inſinuationis in tria tempora: præterea omnia fere hoc in opere de inuentione appoſita ab illis excerpta fuere: quod latius in prologo iam oſtendimus. In tria tēpora: vt tunc, ſcilicet vtamur inſinuatione: cum cauſa turpitudinem habebit. Quum iudices perſuaſi eſſe videbuntur ab aduerſariis, & quum audiendo defeſſi erunt. De rerum inuentione. Confirmationem & cōfutationem intelligit. Vnde Paulo inferius inquit. Tota ſpes vincendi, ratioq; perſuadendi poſita eſt

¶ De diuiſione cauſarum. Ti. XXIIII.

Cauſarum diuiſio in duas partes diſtributa eſt; primum perorata narratione debemus aperire quid nobis cōueniat cum aduerſariis, quid in controuerſiis relinquatur, ſi ea quæ nobis vtilia erunt, cōuenient hoc modo. Interfectam eſſe matrem ab Oreſte, conuenit mihi cum aduerſariis, iure fecerit, & licuerit ne facere, id eſt in controuerſia. Item ecōtrario Agamemnonem eſſe a Clytēnæſtra occiſum confitentur, cum id ita ſit, me vlciſci parentē negant oportuiſſe. Deinde cum huc fecerimus, diſtributione vti debemus. Ea diuiditur ī duas partes, enumerationem & expoſitionem.

in confirmatione & confutatione &c. Conſumitur, perficitur, induſtriæ, curæ, operæ ſtudii diligentiæ. ¶ SI vera res erit. Quia docuit quid obſeruandum ſit in cauſa veriſimili, ne putes idem non ſeruandum in vera cauſa ſubdit. Si res erit vera: id eſt non ſolum veriſimilis, nihilominus, id eſt in nullo tamen minus ſunt hæc omnia, ſcilicet prædicta conſeruãda: id eſt ſimul obſeruanda: narrando. i. dum narrare volumus. Nam veritas non poteſt ſæpe facere fidem: id eſt credulitatem; hoc eſt perſuadere ſe eſſe veritatem: niſi hęc ſcilicet prædicta de loco, tempore, perſonis, cauſis, conſilio ſint ſeruata Sin. id eſt ſed ſi ſupple res erit ficta (Quidam legunt erunt, ſed non placet, nam ſin & ſi ad vnū reſpiciunt) eo id eſt tanto magis ſupp. prædicta erunt ꝯſeruanda. Conſligendum: id eſt concertandum eſt caute: de his rebus in quibus rebus: tabulæ: id eſt ſcripta authentica vt per notarios iuratos, aut firma auctoritas, id eſt approbatio alicuius, ſcilicet fide digni. videbitur interfuiſſe. Ego arbitror ea quæ dicta ſunt adhuc: id eſt ad hunc vſque locum conſtare, id eſt conuenire mihi ſine cōtrouerſia: cum cæteris ſcriptoribus, id eſt præceptoribus artis: ſcilicet Rhetoricæ: niſi quia: id eſt excogitauimus noua de inſinuationibus ꝙ, id eſt quã non ſoli præter cæteros diuiſimus: ſcilicet conſtitutionem (forte legendum eſt eas: quia præmiſit de inſinuationibus) in tria tempora vt haberemus viã certam: plane: id eſt omnino & rationem exordiorum perſpicuam: id eſt euidentem. Nunc: id eſt deinceps quod reliquum eſt, id eſt quod reſtat, quoniam diſputandum eſt de inuentione rerum dabimus operam vt videamur quæſiſſe: id eſt inquiſiuiſſe nihilominus induſtrie: id eſt ingenioſe: q̄ vtilitas res poſtulabit ſi dixerimus prius pauca de diuiſione cauſarum.

CAVSARVM diuiſio. De tertia orationis parte nunc præcipere incipit: quæ in duas partes diuiſas eſt ſeiunctionem & diſtributionem, ſeiunctio eſt per quam quid nobis conueniat cum aduerſario ſic exponimus: vt quid non conueniat in controuerſia ſeiungatur, diſtributio eſt per quam exponimus, quibus de rebus dicturi ſumus. Quintil. partitionem ſic diffinit partitio eſt noſtrarum: aut aduerſarū propoſitionum: aut vtrarumque per ordinem collata enumeratio. Perorata narratione finita, nam perorare finire eſt, vnde peroratio, concluſio vocatur, quid nobis conueniat, tunc conuenit litigatoribus inter ipſos cum vterque eorum idem dicit, idem ꝯſentit. Si ea quæ vtilia nobis erunt. Nam ſi ea quæ ꝯuenIunt, nobis officiant, p̄termittenda ſunt. Cice. exemplū ſubiügit, quod peruulgatū eſt. Eo. n. omnes ferme artis ſcriptores vſi ſunt. hiſtoria autem hoc habet Agamemnon exercitus græcorum imperator ad troianum bellum profectus eſt, Oreſte filio impubere relicto, & vxore Clytemnæſtra quam Aegyſto commendauit, Is ex cuſtode adulter factus eſt cum deinde Troiano bello domum Agamemnō ſe

FRan. ASCē. Seiūctō Diſtributio Partitio Perorata Agamēnonis cædes

receperet perdere eum Clytemneſtra ſtatuit: vel ꝙ timebat ne ſuum cum Aegyſto adulterium manifeſtaretur: vel quia pellicem Caſſandram ſecum ille adducebat: reuerſo igitur cum laureatus, tunicam dedit quæ capiti & manibus exitum negabat: ea cum quaſi irretitum cerneret ab adultero adiuta virum occidit. Oreſtes cum ſtrophio phocidis regi pyladis parentequi forte Agamemnonem ſaluturum venerat, clam fugit: & in adultam ætatem perductus domum rediit: & matrem adiutore Pylade trucidauit: ſed Helenæ ſuggeſtionibus matricidii eſt ab Menelao accuſatus: res ad Ariopagitas delata eſt: & illic pœnæ omnium iudicum ſententiis abſolutus eſt: atque etiam deæ Palladis. Menelaus igitur cum Oreſtem accuſat: quid ſibi cum aduerſarius conueniat, oſtendit: id autem eligit, quod cauſæ ſuæ conducit hoc modo. Interfectam iudices eſſe ab Oreſte matrem mihi conuenit cum aduerſariis. Quod ſi idem diceret: Oreſtes a Clytemneſtra occiſum eſſe patrē dicit ſuum: ſeque illum vltum eſſe. Deceret hæc partitio accuſatorem. Item defenſor ſic oſtendet, quid ſibi cum aduerſariis conueniat, dicens Agamemnonem a Clytemnæſtra occiſum fatentur aduerſarii hic, & ipſe quæ ſibi conueniant aperit: cum dicit patrem a Clytemnæſtra vxore occiſum: ego cōfiteor; ſed dico ab ea patrem meum prius fuiſſe occiſum; quæ cum ita ſint: illud in controuerſia relinquitur: licuerit ne Oreſti matrem in patris vltionem occidere: nam Oreſtes iure a ſe Clytemneſtram occiſam dicit: quoniam illa patrem ſuum necauerat: accuſator iure negat occiſam, quoniam non oportebat indemnatam matrem a filio occidi, relinquitur igitur in cōtrouerſia iure ne: an iniuria matrem occiderit Oreſtes. Licuerit: cum tanta impudentia ſit vt matrem a ſe iure occiſam dicat: quæritur iure ne fecerit, & licuerit. Item econtrario &c. Ex parte defenſoris: vim etiam vocabulis dat Cicer. accuſator ab Oreſte matrem occiſam non Clytemneſtram dicit. Deinde cum hoc fecerimus: cum conueniens ab inconuenienti ſeparauerimus. Diſtributione vtemur: in omnibus cauſis in quibus conueniens ab inconuenienti ſeparatur. Diſtributione etiam vti debemus: hoc modo. Oreſtes negant ſit aduerſarii in patris mei vltionem Clytemnæſtram iure a me occiſam eſſe: ego autem his rationibus iure occiſam eſſe, oſtendam & rationes breuiter enumerat. Item in cauſa mutui, ** dicis non negat aduerſarius meus mutuo ſe pecunias a me accepiſſe: ſed idem aſſerit reddidiſſe: ego nego & ſtatim diſtribuis dictis tribus rationibus mihi redditas minime eſſe patefaciam; Cicero in oratione p Pub. Quintio cum expoſuiſſet quid conueniret & qd in cōtrouerſia eſſet: ſtatim ſubiunxit diſtributionem his verbis: negamus te bona. Publ. Quintii ſexte neuſ poſſediſſe ex edicto prætoris: in eo ſponſio facta eſt. oſtendam primum cauſam non fuiſſe: cur a prætore poſtulares: vt bona. Publ. Quintii poſſideres: deinde ex edicto te poſſediſſe non potuiſſe. Poſtremo non poſſediſſe: ſed in quibus cauſis ſeparari conueniens ab inconuenienti non contingit: ſimplici vtimur diſtributione: per quam totius cauſæ membra aperimus: vt in Verrinis quadripartitam diſtributionē totius accuſationis ſuæ Tullius dixit eſſe de quæſtura: de legatione, de prætura vrbana, de prætura ſicilienſi: ſed contingit vt partitio de ipſa cauſa non ſumatur: & ea membra ponat orator: quæ ipſe ingenio inuenit & ſibi dicenda conſtituit, non ex negotii ſ...

VI vocibus addere

...ctis ad cauſam ſumptis, ſed argumentatione oratoris in cauſa collocatis: vt i diuinatione cum de pecuniis repetundis quæſtio eſt: & nomē cuiuſpiam defertur. Nam hæc duo præcipue ſpectari oportet: quem accuſatorem velint ii qui iniurias paſſi ſunt, & quē minime velint ii qui iniurias feciſſe accuſantur. In oratione pro Sexto Roſcio cum vnum ſit crimen parricidii ne propterea vnum negotium non cauſam partitur Cicero: ſed orationem diuidendo in crimen, audaciam, & potentiam criminis cōfectionem, accuſat ꝙ crudeles ſuſcepit. Audaciæ partes roſcii ſibi depopoſcerunt, Chryſogonus autem potentia pugnat.

ANT. Cauſæ diuiſio

¶ Cauſarum diuiſio. Cauſa eſt negotium omnibus ſuis partibus ſpectans ad quæſtionem: aut cauſa eſt negotium: cuius finis eſt controuerſia. Sic finit Apollodorus: vt ſcribit lib. iii. Diuiſio: idem Cicero libro Rhe. de inuentione. Fabius libro quarto partitionem vocant. Itaque Fabius ſic. Partitio eſt noſtrarum aut aduerſarii propoſitionum aut vtrarumque ordine collata enumeratio. Hac quidem vtendum ſemper putant, ꝙ & ea fiat cauſa lucidior & iudex intentior ac docilior ſi ſcierit, & de quo dicimus, & de quo dicturi poſtea ſimus. Turpiſſimum vero non eodem ordine exequi: quo quicquam propoſueris. Hæc ille. Diuiſio. Victorinus ſic ait libro primo Rhet. Partitio eſt totius cauſæ per partes cōſtitutio. Diuiſio eſt rerum ſub partitione iacentium. Perorata: abſoluta finita: In controuerſiis in quæſtionibus. Dicit enim Cicero libro primo de inuentione, ꝙ quæſtio eſt ea quæ ex conflictione cauſarum gignitur controuerſia: hoc modo. Non iure feciſti: iure feci. Cauſarum autem eſt conflictio in qua conſtitutio conſtat. Ex ea igitur naſcitur controuerſia, quam quæſtionem dicimus hoc modo. Iure ne fecerit hæc Cicer. Rectum eſt ſcilicet debemus aperire. Iure fecerit: ſecundum iura & leges ſcriptas. Licuerit ne facere, ſecundum fas: quod eſt ius diuinum. Item econtrario: id eſt ſi ea quæ vtilia ſunt nobis non conueniunt cum aduerſarius. Me vlciſci parentem negant oportuiſſe: id quidem vtile erat Oreſti patrem: ſcilicet oportuiſſe vlciſci quod aduerſarii negabant. Deinde cum hoc fecerimus. i. poſtquam viderimus quid nobis conueniat cum aduerſariis: quid non conueniat.

¶ CAVſarum. Ordo eſt. Diuiſio cauſarum eſt diſtributa in duas partes. Primum narratione perorata id eſt ad finem perducta debemus aperire quid conueniat nobis cum aduerſariis: id eſt in quo conſentimus: & quid relinquatur in controuerſiis. i. diſſenſionibus. Si ea quæ erunt nobis vtilia, conuenient vtriſque contendentium conſentanea erunt. hoc modo. Conuenit mihi cum aduerſariis matrem. ſ. Clytemneſtram eſſe interfectam ab Oreſte filio eius: ſed ſup. id eſt in controuerſia. i. de eo contēdimus: an fecerit Oreſtes iure: id eſt iuſte propter vindictam patris a matre interfecti: & ne id eſt an licuerit. ſ. Oreſti facere. Non enim omnia quæ iure fierent vnicuiqꝫ facere licet: vt ſi auctoritatem non habeat. Item econtrario aduerſarii accuſatores Oreſtis confitentur Agamemnonē patrem Oreſtis eſſe occiſum a Clytemneſtra matre Oreſtis, cum id ita ſit: negant me. i. Oreſtem: loquitur enim in eius perſona: oportuiſſe vlciſci parentem. i. patrem actiue & matrem paſſiue. Deinde cum fecerimus hoc. i. oſtenderimus quid conueniat: & quid in controuerſia ſit, debemus vti diſtributione. Ea. ſ. diſtributio diuiditur in duas partes videlicet (ſed id omittit) enumerationem & expoſitionem.

ASC.

¶ Enumeratione

FRan. ENVMEratione vtemur. Vt ennumerentur ſingulæ res de quibus futura eſt oratio, quod Cic. fecit in oratione pro Pompeio tripartita enumeratione vſus. Ait enim primum mihi videtur de genere belli. Deinde de magnitudine: tum de imperatore diligendo eſſe dicẽdum expoſitio ipſa ſimplex eſt: & ſine enum: ratiõe. Plus q̃ trium partium: duabus probat rationibus expoſitionem plus q̃ trium partium eſſe nõ debere: quoniam ſi pluribus vteremur: periculum eſſet: ne vel aliquã deduceremus, adderemusue, dicentes vel ſuſpitionem artificii auditoribus faceremus, qui crederent nimium apparatos ad dicendum nos venire: & magis arti q̃ veritati confidere: ideoq; fidem nobis minime adhiberent: ſed illos Quintilianus probare ſe non dicit: qui vetant partitionem vltra tres propoſitiones extendi: quæ ſine dubio, vt idem ait: ſi nimium ſit multiplex fugiet memoriam iudicis: & turbabit attentionem: hoc tamen numero: velut lege non eſſe alligandam: cum poſſit cauſa plures deſiderare. Ipſe autem Cicero plus trium partium vſus eſt enumeratione: tum in aliis orationibus, tum in ſextiana cum ait, dicam ego de omni ſtatu. Pub. Sexti de genere vitæ: de natura, de moribus de incredibili amore in bonos, de ſtudio ſeruande ſalutis, communiſq; otii præceptorum: cũ hæc ſcripſit & ſcholarum conſuetudinem ſecutũ eſſe apparet. Plus minusue &c. Quintil. pleraq; gratiora eſſe dixit ſi inuenta ſubito ſint: nec domo allata: ſed inter dicendum ex re ipſa nata videantur, & illa non iniocũda ſchemata: pœnæ excidit mihi, & fugerat me, & recte admones. Idem ait fallendum iudicem eſſe, & variis artibus ſubeundum. Meditationis & artificii: ergo meditari cauſam prius & artificioſe illã præparare non licet, reſpondetur licere quidem cũ præſertim id fieri debere libro de oratore ipſe præcipiat. Cice. & libro de legibus ſic dicat: ad cauſæ dictionẽ nunquam niſi paratus & præmeditatus accedo: ſed occultandum eſt quantum fieri poteſt artificium, & id agendum vt impremeditatum pœnæ ad dicendũ te venire iudices credant. Tunc enim fidem tibi habebunt cum cauſæ tuæ bonitate confidere te arbitrabuntur. Abrogat: minuit. Derogare eſt toti: abrogare parti. Expoſitio, Hæc eſt cum ſimpliciter exponimus. Quibus de rebus dicturi ſumus: Exempli gratia. Agendum eſt iudices in hac cauſa de parricidio: vel agendum eſt de furto. Vno enim prope verbo exponitur: quod dicturi ſumus. Breuiter & abſolute vt non plus dicamus: aut minus q̃ oportet. Cice. in rhetoricis de inuentione tria dicit expoſitionem habere debere: vt breuis ſit vt abſoluta: vt pauca: & breuitas inquit eſt: cum nullum niſi neceſſarium verbum aſſumitur. Abſolutio per quam omnia genera quæ incidunt in cauſam amplectimur: paucitas ſeruatur, ſi genera rerum ponãtur: neq; permixte cum partibus implicentur, vt ſi genus poſitum eſt partes nõ ponantur, eſt etiam paucitatis ne plura q̃ ſatis eſt demonſtraturos nos eſſe dicamus.

Dero/go
Abro/go

Enumeratiõe vtemur, cum dicemus numero: quod de rebus dicturi ſumus, eam plus q̃ trium partium numero contineri non oportet: nam & periculoſum eſt, ne quando plus minusue dicamus, & ſuſpitionem affert auditori meditationis & artificii, quæ res fidem abrogat oratori. Expoſitio eſt, cum res, quibus de rebus dicturi ſumus, breuiter exponimus. Nunc ad confirmationem tranſeamus.

ANT. CVM dicemus numero. Exemplum erit. Ciceronis pro Murena vbi ait. Intelligo iudices tres totius accuſationis partes fuiſſe: & earum vnam in reprehenſione vitæ, Alteram in contemptione dignitatis, Tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam. Plusquam trium partium. Fabius libro.iiii. ſcribit ſe non probare illos, qui partitionem vetant, vltra tres propoſitiones extendere. Quæ ſine dubio ſi nimium ſit multiplex fugiet memoriam iudicis: & turbabit attentionẽ: hoc t̃n numero velut lege non eſt alliganda. Cum poſſit cauſa plures deſiderare. Breuiter exponimus: vtputa dicam non talem eſſe hunc quem tueor reum. vt in eo credibile videri poſſit homicidium. Dicam occidendi cauſam huic non fuiſſe. Dicam hunc eo tempore quo occiſus eſt, trans mare fuiſſe. Id eſt in Fabio lib.iiii. Et apud Terentium in Andr. Simo Soſiæ liberto ſuo ait. Breuiter & cõmode rem oẽm a principio audies. Eo pacto, & vitam nati, & ꝯſilium meũ cognoſces, & q̃d facere i hac re te velim. Vtq; in ꝑtitione expoſuit, itaq; primũ narrauit gnati vitã &c.

ASC. Enumeratione vtemur. Proſequatur reliqua quæ ad diuiſionem pertinent dicens. Nos vtemur enumeratione cum dicemus numero. i. per numerum exprimentes: de quot rebus ſumus dicturi. Non oportet. i. non eſt oportunum eam. ſ. enumerationem contineri numero plus q̃ trium partium. Nã & .i. ſimul eſt periculoſum nequando dicamus plusue pro vel minus. ſ. quam trium partium numero. Et pro quia affert auditori ſuſpitionem meditationis. i. excogitationis prauæ ad decipiendum excogitatæ, & artificii ſcilicet doloſi: quæ res abrogat oratori fidem: id eſt facit vt ei non credatur. Expoſitio eſt cum, id eſt quãdo nos exponimus breuiter res de quibus rebus nos ſumus dicturi. Tranſeamus: nunc id eſt deinceps ad cõfirmationem. i. dicamus de confirmatione.

FRan. TOTA ſpes vincẽdi. De trib' orationis partibus iam præcepit, exordio, narratione, diuiſione, de quarta & quinta: nunc ꝓcepta ſe traditurum pollicetur: cõfirmatione. ſ. & confutatione. attentũ aũt reddit auditorem a rei magnitudine, cũ oẽm vincendi & pſuadendi ſpẽ in his duabus partibus repoſitam dicit eſſe: nã cum noſtra argumenta confirmauerimus: aduerſarior ũq; diſſoluerimus, nihil supereſſe videbitur, niſi vt victoriam conſequamur: vel quod volumus efficiamus: cæteræ partes abſq; us parum vel nihil omnino agere videntur exordium ꝓparat. narratio docet diuiſio aliq̃d certũ deſtinat, ſ quo auditoris animum to

De cõfirmatiõe & cõfutatione. Ti. XXIIII.

TOta ſpes vincẽdi, rõq; pſuadẽdi poſita eſt in cõfirmatione, & cõfutatione. Nã cũ adiumẽta noſtra expoſuerimus tcõtrariaq; diſſoluerimus, abſolute nimirũ munus oratorium confecerimus. Vtrũq; igit̃ facere poterimus, ſi cõſtitutionẽ cauſæ cognouerim'. Cauſar constõnes alii quattuor fecerunt, noſter doctor Hermeſtes tres putauit eſſe, nõ vt de illorum qcq̃ detraheret inuẽtione, ſed vt oſtenderet id quod oportuiſſet ſimpliciter, & ſingulari mõ docere, illos diſtribuiſſe dupliciter & bipertito,

neat occupatum probatio & refutatio finem implēt oratoris. qui eſt vincere: aut perſuadere, vincimus in

Vincet aut pſuadere

iudiciali genere: quod omnium maximum eſt, & difficillimum perſuademus in reliquis duobus: ideoque ita ait ſpes omnis vincendi, & ratio perſuadendi poſita in confirmatione. Adiumenta noſtra: argumenta, quod per confirmationem fit. Contrariaq; diſſoluerimus, quod confutatio efficit. Abſolute perfecte, nam id abſolutum eſt, cui nihil deeſt. Munus oratorium, eius officium qui dicendi artem profitetur: quem oratorem nominamus. Vtrunque ſed non prius inquit de confirmatione & confutatione dicendum eſt, ꝙ cauſarum conſtitutiones oſtendantur, quibus omnis oratoris confirmatio & confuta-

Conſtitutio

tio innititur. Cauſarum conſtitutiones, conſtitutionem quidam ſtatum, quidam quæſtiones. alii caput quod ex quæſtione appareat nominauerunt: græci ϛάσεις vocant quod nomen ab Eucrate Iſocratis diſcipulo, vel a Zephyro Clazomenio primum manauit, quanquam hoc verbo prius in oratione contra Cteſiphontem Aeſchines vſus dicatur: quæ appellatio inde ducta eſt, ꝙ ibi primus ſit cauſæ congreſſus vel quod in eo cauſa conſiſtat. Magna autem inter ſcriptores artis de conſtitutionibus diſſenſio fuit, alii duas alii tres alii quattuor fecerunt: fuerunt qui ad octo peruenerunt. item alii alias principales eſſe voluerunt. Cice. in rhetoricis libris de inuentione quatuor ſtatus poſuit coniecturæ, finis, qualitatis, actionis. plurimi tamen tres generales fecerunt: quos in oratore ſecutus idem eſt, & omnia quæ aut in controuerſiam: aut in contentionem veniant in illis contineri putauit: ſic ne, quid ſit, & quale ſit, ſed hos alii apertius appellauerunt, coniecturalem, legalē, & iuridicialem, legali, finitionem, tranſlationem, ambiguum, ratiocinationem, ſcriptum & ſententiam, ac contrarias leges ſubiecerunt. Cicer. Hermetis præceptoris ſui, vt ipſe ait auctoritatem ſecutus tres tantummodo: quos prædiximus, ſtatus fecit, ſed eos etiam ipſa natura nobis præſcribit. Nam quotiens ſubeſt aliquid de quo ambigimus, an ſit, quid ſit, aut quale ſit, non poteſt exiſtimari, niſi prius eſſe conſtiterit. Exempli cauſa aliquis in ſpecula conſtitutus a longe proſpiciens, cernere aliquid ſibi in mari videtur: id nauis eſt: ſed fit vt aliquid eſſe dubitet: poſtea progrediente vlterius naui aliquid eſſe itelligit, quid tamen ſit, adhuc ignorat. Magis magiſq; appropinquante tandem naui, manifeſte nauem eſſe comprehendit, ſed qualis ea ſit triremiſne an oneraria: par-

An ſit
Quid ſit
Quale ſit
Iuridicialis
Negotialis

ua an magna, non diſcernit, eodem modo omnis conſtitutio ſic eſt, vt aſpectus: aut enim an ſit aliquid quæritur, & eſt coniecturalis: aut quid ſit diſceptatur. & eſt legalis: aut quale ſit, & vocatur iuridicialis conſtitutio. Alii quatuor fecerunt: vt Cice. ſicut ante diximus in rhetoricis ſuis de inuentione quos ipſe non probauit, coniecturæ, finitionis, generis, actionis, idem generalem conſtitutionem in duas partes diuiſit, iuridicialem & negotialem: iuriditialem eſſe ait, in qua æqui & recti natura aut præmii aut pœnæ ratio quæritur. Negotialem vero in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit, conſideretur: & huic diligentiæ iuriſconſultos præeſſe, legitimæ vero partes quæ ſunt quinq;, ſcriptum & ſententia, contrariæ leges, ambiguum, diffinitio, ratiocinatio, ſeparatas a conſtitutionibus cenſuit eſſe: qui vero quatuor conſtitutiones eſſe volunt hac ratione ducuntur. quotiēs aliquid eſt de quo dubitamus: primum quærimus an ſit, & eſt conſtitutio coniecturalis, vt cum dicitur occidiſti Lucium, non occidi, quæſtio eſt an occiderit. deinde quid ſic petitur, & finitio eſt, cum factum quidem ab aduerſario conceditur: ſed alio nomine dicitur appellari debere, vt ſi quis qui rem ſacram de loco priuato ſuſtulerit ſe ſubripuiſſe, non neget, ſacrilegii accuſatur, qui furti ſecum dicat agi debere non ſacrilegii: grauius enim delictum furto ſacrilegium eſt, grauioreque pœna multatur, vlterius proceditur: & quale ſit quæritur iuſtum an iniuſtum, vtile an inutile: eſtq; generalis conſtitutio: poſtremo illud etiā accidit: vt quæratur: an is agat aliquid, quē agere oportet, an cum eo quo oportet: an apud quos: quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet, & hic actionis ſiue tranſlationis ſtatus noīatur. Multi quos Cice. in rhetoricis libris, quos diximus, ſecutus eſt: quattuor fecerunt cōſtitutiones: ſed Hermes præceptor, quem nunc ſequitur tres tantum eſſe voluit, non vt aliorum nouitatis cupidus, & inuidia ductus, inuentioni quicquam auferret: ſed vt fruſtra pluribus illud fieri oſtenderet: quod paucioribus abſolui poſſet, quod & philoſophus dicit Ariſto. ſimplici igitur & ſingulari modo docuit, quod illi ante docuerunt bipertito: qui diffinitionem principalem fecerunt cōſtitutionem: quam ipſe legitimæ ſubiecit: Generalē præterea quam iidem in negotialem, & iuridicialem diuiſerunt, & tranſlationē minime omiſit: nam ēt eas ſub legitima comprehendit conſtitutione, ergo de priorum nihil Hermes detraxit inuentione: ſed breuius & abſolutius partitus eſt. Singulari modo quoniam diffinitiuam generalem ac tranſlatiuā vel actionis vni ſubiecit legitimæ iuridicialem vero quam illi partem generalis eſſe voluerunt: principalem fecit. Bipertito, ad id reſpicit quod ait ſingulari.

¶ TOT ſpes vincendi, ratioq; perſuadendi &c. ANT.

Fabius etiam libro quinto ait: hoc tamen proprium atque præcipuum crederent opus ſua confirmare, & quæ ab aduerſario proponerentur refutare. Vincendi, id ad genus iudiciale attinet. Perſuadendi: id vero ad genus deliberatiuum pertinet, & demonſtratiuum. In confirmatione. Confirmatio eſt per quam argumentando noſtræ cauſæ fidem, & auctoritatem, & firmamentum adiungit oratio. ita ſcribit Cice libro primo rhe. de inuentione. Confutatione hanc Cice. dicto. lib. appellat. Reprehenſionem ait enim. Reprehenſio eſt per quam argumentando aduerſariorum confirmatio diluitur: aut infirmatur, aut alleuiatur. Fabius vero libro quinto. Refutationem vocat: ait enim refutatio dupliciter accipi poteſt. Nam pars defenſoris tota eſt poſita in refutatione. Et quæ dicta ſunt, ex diuerſo debent vtrinq; diſſolui. Adiumenta noſtra exp. quod munus eſt confirmationis. Diſſoluerimus id munus eſt confutationis. Abſolute perfecte: nihil enim neceſſarium prætermittetur. Munus oratorium confecerimus. Superius de veriſimili narratione dixit. Nunc quod reliquum eſt, quoniam de rerum inuentione diſputandum eſt, in qua ſingulare conſumitur oratoris officium &c. Noſter doctor Hermetes: Et hermetes & hermes in antiquis inuenio. Præterea negantes rhetoricem hanc ad Herennium Ciceronis eſſe inter alia quoque puerilia aſſerunt, hoc dicentes. Nuſquam legi Hermetem Ciceronis doctorem. Non aduertentes in ſcribenda dicendi arte Ciceronem plures ſecutum. Quod quidem in prologo libro ſecūdo in rhē. de inuentione ſic edocet: ſed oi-

Confirmatio
Reprehenſio
Hermetes

bus in

bus in vnum locum coactis ſcriptoribus quod quiſque commodiſſime præcipere videbatur, excerpſimus, & ex varus ingenus excellentiſſima quæque libauimus &c.

ASC. Tota ſpes. Proſequitur narrationem de quarta & quinta parte orationis oratoriæ videlicet de confirmatione cauſæ noſtræ: & de confutatione partis aduerſæ dicens. Tota ſpes vincẽdi & tota ratio perſuadendi eſt poſita. i. conſtituta in cõfirmatione & in confutatione. Nã cum. i. vbi aut poſtq̃ nos expoſuerimus adiumenta noſtra. i. media probãtia cãm noſtram: & diſſoluerimus contraria. ſ. adiumenta: nimirũ. i. haud dubie: fecerimus abſolute. i. conſummate, munus. i. officium oratorium. Igitur quia in eo tota ſpes vincẽdi eſt, nos poterimus facere vtrunq; ſi cognouerimus conſtitutionem cauſæ. Proſequens autem conſtitutiones cauſarũ dicit. Alii. i. nonnulli fecerunt conſtitutiones cauſarum quatuor: ſed ſup. Hermeſtes doctor noſter. i. qui nos docuit putauit tres conſtitutiones cauſarum eſſe, non ideo tantum tres ponens: vt detraheret quicquam de inuentione illorum qui ante eum quatuor poſuerant, ſed vt oſtenderet, illos diſtribuiſſe dupliciter & bipertito. i. in duas partes diuiſione facta, id quod oportuiſſet docere ſimpliciter & modo ſingulari: hoc eſt q̃ vnam rem in duas fruſtra diuiſerunt.

De conſtitutione. Ti. XXV.

Conſtitutio eſt prima deprecatio defenſoris, cum accuſatoris inſimulatione coniuncta. Conſtitutiones itaq;, vt ante diximus, tres ſunt coniecturalis, legitima, iuridicialis. Coniecturalis eſt, cum de facto controuerſia eſt, hoc modo: Aiax in ſilua poſtquã reſciuit quæ feciſſet per inſaniam gladio incubuit, Vlyſſes interuenit: occiſum conſpicatur, corpore telum cruentum educit. Teucer interuenit, vbi occiſum fratrem & inimicum fratris cum gladio cruentato videt, capitis accerſit. Hic quoniam coniectura veri quæritur, de facto erit controuerſia, & ex eo cõſtitutio cauſæ coniecturalis nominatur.

FRan. CONStitutio eſt prima. Diffinit prius quid ſit cõſtitutio. Deinde quot ſint exponit. quidam vt Cice. in rhetoricis ſuis de inuentione, primam conflictionem cauſarum, ſtatum dixerunt eſſe: quos Quintilianus recte putat ſenſiſſe, ſed parum elocutos eſſe, quoniam non prima cõflictione ſtatus eſt, ſed quod eſt prima conflictione naſcitur: vt non duorum inter ſe corporum conflictum, dici recte ſonus poteſt: ſed quod ex conflictione emittitur, exempli cauſa occidiſti hominem non occidi, ſtatus erit an occiderit. nã ex depulſione ſola nullus ſtatus efficitur. Item feciſti

Status

ſacrilegium: non feci ſacrilegium ſed furtum: ſtatus erit: q̃ ex hoc naſcitur. quid fecerit: ex his autem apparet: illud coniectura: hoc finitione quærendum, & in eo vtraque pars reſiſtit, an fecerit, vel quid fecerit, ſunt aliquæ cauſæ quæ duos aut plures habent ſtatus, vt in oratione pro rabirio poſthumo, ſed vnus potentiſſimus eſt in quo res vertitur maxime. Quidam ſtatum eſſe voluerunt id quod appareat ex intẽtione: & ii omnes effugerunt quæſtiones: quidam vt Cicero hoc loco primam crediderunt eius eſſe in quem ageretur depulſionem ſed non ſemper qui reſpondet ſtatum facit, ſed ſæpe is qui propoſitionem ſuam confirmat. Varius igitur eſt, pro conditione cãæ & modo is qui agit modo is cum quo agit ipm elicit. Nam ſi accuſator ſic intendat hominem occidiſti, ſi negat reus, ſtatum faciet qui negat: q̃ ſi iure a ſe: q̃ adulter eſſet, dicat occiſum quoniam lex permittit adulterum domi tuæ in adulterio deprehenſum occidere, niſi aliquid accuſator reſpondet, nulla lis eſt, ſed ſi non fuit inquit adulter, quia depulſio incipit actoris eſſe, ille ſtatum faciet, & ita erit ſtatus ex prima depulſione: ſed ea fiet ab accuſatore non a reo. Deprecatio. Depulſio. deprecari enim proprie eſt depellere quod obiicitur. ſignificat & ſimpliciter recuſare. Virgil. Mereor mortem, nec deprecor inquit, Ouidius, Sæpe precor mortem: mortem quoq; deprecor idem. Ne mea ſarmaticum contegat oſſa ſolum: græce deprecatio ἀπόφασις vocatur: intentio autem κατάφασις nominatur. Cum accuſatoris inſimulatione, quia niſi accuſator intenderet nemo depelleret. tur. Inſimulatio accuſatio eſt, inſimulare autem accuſare, accuſator, vt diximus ſic intendit, occidiſti hominem, defenſor ſic depellit. non occidi coniecturalis quæſtio eſt: an occiderit. Item occidiſti: occidi. ſed iure hoc iuridicialis abſoluta, quæ ſi ponam aliquid extrinſecus ſumas: vt occidi, ſed iure. ille enim occidere me volebat, efficitur iuridicialis aſſumptiua. Nam rationem aſſumit extrinſecus quare id fecerit: eodem modo feciſti feci, ſed melius fuit quam nõ facere: & eſt comparatiua conſtitutio, vt de illo qui cum ſic ab hoſtibus obſideretur, vt effugere nullo modo poſſet: ita conuenit cum illis, vt arma omnia relinqueret, & egredi permitteretur. Accuſatus enim deinde q̃ arma reliquiſſet, reliqui inquit, ſed melius fuit, quam fame perire, & exercitum amittere. Coniecturalis conſtitutio, quot eſſet conſtitutiones oſtendit, nunc cuiuſmodi ſint tum, diffinitione, tum exemplo & coniecturalem primum quæ a coniectu hoc eſt directione quadam rationis ad veritatem dicta eſt, vnde & ſomniorum atque omnium interpretes coniectores vocamus græce στοχαστικὴ vocatur στοχάζομαι enim coniector eſt. Controuerſialis & certamen qui alter inſtat factum eſſe, alter negat: & controuerſia naſcitur hinc intentione illinc depulſione. De facto facere, eſt generale verbum tam ad facta, q̃ ad dicta, ideoque de facto ait: & non addidit dicto. Nam ex dicto controuerſia naſcitur, vt ſi quis alium accuſet, quod aliquid contra libertatem dixerit, & inſtet dixiſti contra libertatem, non dixi controuerſia eſt an dixerit. Aiax exemplum eſt ex Sophoclis tragœdia ſumptum, quæ Aiax inſcribitur. cum Achillem Paris in Apollinis templo, ipſo fauente Apolline, ſagittis occidiſſet certamen inter principes græcorum de eius armis cuiuſnam deberent eſſe, exortum eſt. ea autem Vulcanus thetidi egregie fabricauerat, cunq; reſponſum ab oraculo eſſet propinquiori ac fortiori adiudicari debere: duo inſurrexerunt, Aiax Thelamonius, & Vlyſſes, Qui ea ſibi arma dari contenderent: magnis apud Agamemnonem ſtudiis acta res eſt: ſuperior in cauſa. Vlyſſes fuit. quod adeo indigne tulit Aiax, vt in inſaniam verteretur, & furens, dum in Vlyſſis irrumpere credit tentorium, ſtabula ingreſſus eſt

Depcatio

Inſimulatio

Coniectores facere

vbi græcorum præda ſeruabaſ ingentē illic ſuem ex ſo omni ferme armēto ac grege captū de pauimento ſuſpendit:& virgis cæſum prius trucidauit: Vlyſſem eſſe arbitratus:poſtea vero cū ad ſeſe rediiſſet, & demum cognouiſſet:pudore ſimul & deſperatione quadam cōpulſus:in deſertū locum ſe contulit:& gladio ſuper icubuit:ſed illuc caſu Vlyſſes platus Aiacē intuetur: accurrit gladiū eulnere educit: Ecce & Teucer qui fratrem occiſum videns, & iuxta fratris inimicum cruentatū in manu gladium tenentem: Vlyſſem ſtatim cædis fraternæ reum facit:dicens occidiſti fratrē meū, at Vlyſſes non occidi:quæſtio eſt an occiderit:agendum eſt diſputatione quæ ſumitur ex coniecturis. Quæ per inſaniam feciſſet:qm̄ Vlyſſem & illius famulos occidiſſe, crediderat.

Conſpicor: Conſpicatur a con & ſpecio conſpicor deſcendit, quod verbum genus mutat & declinationem, ſignificationem vero retinet:quædam ſunt verba, quæ in compoſitione mutant genus & declinationem, ſimul & ſignificationem, vt facio inficior.

Acceſſo / Arceſſo: Capitis arceſſit, accuſat, & citat, acceſſo voco eſt, arceſſo, accuſo, auctores Diomedes & Cap, verba autem quæ ad accuſationem pertinent, vel defenſionem, damnationem, vel abſolutionem:cum genitiuo conſtruuntur, vt damnatur adulterii, abſoluitur cædis:poſtulatur repetundarum, accuſatur peculatus. Hic in hac cauſa.

ANT. ℭ CONſtitutio eſt:conſtituere eſt proponere, & dicere quid in controuerſia ſit, vt ſcri. Victo. lib. i. rhe. Vtq; Fab. lib. iii. inquit. Quod nos ſtatū:id qdam cōſtitutionem vocant:alii quæſtionem. Alii quod ex q̄ſtione appareat ſtatum græci στασιν vocant. Quæ appellatio dicitur ducta vel ex eo ꝙ ibi ſit ꝑmus cauſæ congreſſus, vel ꝙ in hoc cauſa conſiſtat. Statum quidam dixerunt primam cauſæ ꝯflictionem: quos recte ſenſiſſe partim elocutos puto: inquit Fabius. Non. n. eſt ſtatus prima conflictio feciſti non feci:ſed quod ex prima conflictione naſcitur. i. genus q̄ōnis feciſti:non feci, an fecerit, hoc feciſti, non hoc feci, quid fecerit. Cic. autem lib. i. rhe. de inuentione ſic. Eam quæſtionem ex qua cauſa naſcitur conſtitutionem appellamus. Conſtitutio eſt prima ꝯflictio cauſarum ex depulſione intentionis profecta hoc modo feciſti:non feci, aut iure feci. Cum facti controuerſia eſt quoniam coniecturis cauſa confirmatur. Conſtitutio coniecturalis appellatur &c. Deprecatio: Cic. lib. i. rhe. de inuentione ait. Deprecatio eſt cū & peccaſſe reus, & conſulto peccaſſe confitetur. Et tamen vt ignoſcatur poſtulat, quod genus per raro pōt accidere, Vbi Victorinus ait, ꝙ hæc deprecatio nō niſi apud imperatorē, aut apud populum valet: apud iudices vacat. Idem Cice. lib. eiuſdem operis ait. Deprecatio eſt in qua non defenſio facti ſed ignoſcendi poſtulatio continetur. hoc genus vix in iudicio ꝓbari poteſt:ideoq; conceſſo peccato, difficile eſt ab eo qui peccatorum vindex eſſe debet, vt ignoſcat impetrare &c. Fabius et lib. vii. ſic. Vltima eſt deprecatio:quod genus cauſæ plærique negarunt in iudicium vnquam venire. Quin Cice. quoq; pro ligario idem teſtari videtur:cum dicit. Cauſas ægi Cæſar multas equidem tecumtdum in foro tenuit ratio honorum tuorum. Certe nunquam hoc modo: Ignoſcite iudices,

errauit, lapſus eſt, nō putauit. ſi vnq̄ pōt hac. & in Senatu vero, & apud populum, & apud principē & vbicunq; iuris clementia eſt. Inſinuatione: accuſatione.

ASC. ℭ Conſtitutio &c. Definit primo conſtitutionē deinde proſequitur eius partes ſeu ſpecies dicens. Conſtitutio eſt prima deprecatio. i. depulſio: quaſi præcando ne culpa putetur, aut ne crimini detur. Eſt enī contraria deprecatio precationi. Nam qui precaſ vult aliquid fieri, qui deprecatur (quando ꝓpoſitio de contrarium ſignificat. nam ſæpe auget: vt deamo. demonſtro) vult aliquid nō fieri:vt Ouidius. Sæpe precor mortem: mortem quoq; deprecor idem. i. ſæpe precor vt mors mihi fiat:ſæpe ut non fiat. apud eccleſiaſticos frequētius accipitur pro valde precari:apud oratores & hiſtoriographos pro cōtrario aut diminutione eius quod fieret aut fieri poſſe, videtur. Sicut decreſcere eſt contrarium eius quod eſt creſcere: vt dedocere: & multa alia:quia ergo defenſor rei precatur nequid tale credatur:aut fiat quale actor & accuſator precatus eſt, ideo deprecatio eſt quaſi depulſio defenſoris, cōiuncta cum inſinuatione. i. occulta culpatione & inſimulatione accuſatoris. Notabis puer (quod & ꝓmonui) Ciceronem ſolere præpoſitionem quam compoſuit etiam præponere ſeu apponere, vt coniuncta cū &c. (Sicut igitur continuatiua eſt particula) conſtitutiones (vt diximus ante) ſunt tres: cōiecturalis. vbi facti ratio non conſtat. legitima: quæ ex lege aut ſcripto legitimo naſcitur; & iudiciali cum de iure diſputatur (Sane dicā iuridicialis, non iuriſditialis, licet dicatur iuriſconſultus. Et ratio differentiæ: quia in illis compoſitis vbi altera pars alterā regit pars recta integra manere ſolet: vt iuriſconſultus legiſperitus &c. vbi vero altera alteram non recte regat manente præpoſitione ſolet fieri corruptio, vt iuridico. vñ iuridicus & inde iuridicialis) Primo ergo definit coniecturalem dicēs. Cōiecturalis eſt cū. i. qñ ꝯtrouerſia ē de facto hoc mō: Aiax incubuit. i. ſe demiſit ad ſe interficiēdū gladio. i. in gladium: in ſilua. i. loco ſilenti & deſerto: poſtq̄ reſciuit. i. cognouit & percepit: quæ feciſſet per inſaniam. i. furorem ꝯtractum ex eo ꝙ contra ſe datā ſniam de armis Achillis: contra Vlyſſem ferre non potuit: Vlyſſes interuenit, & conſpicatur. i. intuetur. occiſum. ſ. Aiacem: & educit corpore telū cruentum: quo ſe occiderat: ergo & gladius telum eſt. Teucer ſr Aiacis ex alia tñ matre iteruenit. ſ. iter educendum telū: vbi videt frēm. ſ. Aiacē occiſum: & inimicū fris. ſ. Vlyſſem cū gladio cruētato: quē tenebat manu: accerſit. i. poſtulat & in ius vocat ac reū facit capitis. i. cris capitalis. hic. i. in hoc caſu: qm̄ veꝝ. i. veritas rei quæritur. i. inquiritur coniectura (non enim conſtat per probationes legitimas) ꝯuerſio erit de facto, & ex eo. i. ex ea re ꝯſtitutio nominatur cāæ coniecturalis.

De légitima conſtitutione: Ti. XXVI.

LEgitima conſtitutio eſt cū ex ſcripto, aut ex ſcriptis, aliquid controuerſiæ naſcitur. Ea diuiditur in partes ſex, ſcriptum & ſententiam: contrarias leges,

FRan. LEGITIMA conſtitutio νομικη græce dicitur. huius partes ſex ſunt, ſingulas adiectis explicat exemplis. Prima autem pars eſt cum ex ſcripto & ſententia controuerſia naſcitur, quoniam voluntas eius qui ſcripſit ab eſt, quod ſcriptum eſt diſſentire videtur græce κατὰ ῥητὸν dicitur [illegible] ἐν. Si ſit lex, oſtendit quomodo ſententia ſcriptoris a lege diſſentire poteſt, lex eſt. Si tempeſtate coactus quiſpiam, nauem reliquerit.

Ex ſcripto: In ſcripto: in eo quod

eo quod ſcriptum eſt. Si ambiguũ fuerit & duplici ter intelligi poteſt: vt dato ꝙ volet, quod exemplum inferius eſt. Aut ex ſcripto, ex eo ꝙ ſcriptum eſt, cum: voluntas ſcribentis diuerſa a ſcripto fuiſſe videt, vt paulopoſt de naui eius vel eorum nauis ſit, cum reb omnibus quæ in naui remanſerunt, hoc modo qui nauem timore tempeſtatis reliquerit, nauem & quæ in ea bona habet: amittito: eius qui in naui remanſerit nauis: & quæ bona in ea ſunt eſto. Magnitudine tẽpeſtatis cæteri perterriti ſunt in ſcapham ſe coniecerũt & in tutum locum receperũt, vnus remãſit ægrotus q fugiſſet ſi ei per ægritudinem licuiſſet: nauis forte fortuna icolumis in portum delata eſt ægrotus q remanſit in naui: lege agit, & nauem ac bona q in ea ſunt poſſidere vult: ſed is cuius nauis erat: non patitur ſuam eſſe dicens. Cumq; legis verba negare non poſſit: ſententiam ac voluntatem ſcriptoris aliã fuiſſe aſſerit: Nec ſimpliciter intellexiſſe eos, qui in naui remanerent, quicunq; eſſent, ſed eos duntaxat qui defendi gratia remanerent. Tu autem non defendiſti nec defendere potuiſti: quoniam ægrotus; tibi igitur nauis adiudicari non debet: hoc loco tñ oñdit. Cicero quomodo ex ſcripto & ſententia controuerſia oriatur, libro ſecundo quibus vtraque pars argumentis vti poſſit docebit. In ſcapham: parua eſt nauicula ſcapha quam trahunt nautæ maiori alligatã naui, vel in nauim ſublatam ferunt, illincq; in aquam deiciunt ea autem ad vſus plurimos vtuntur, & neceſſarios. Caſu & fortuito: caſu & fortuna differunt tamen quicquid enim nobis præter opinionem noſtram accidit caſus dicitur, a cadendo, cadere.n. accidere eſt: & eſt cuius ratio & cauſa in rebus ſecreta eſt: Auctor eſt Aurelius, Auguſtinus. Boetius libro quinto de conſolatione inopinatum dicit eſſe euentum ex confluentibus in his quæ ob aliquid geruntur ab effectu cauſam notificantem, fortuna vero erit, quæ ne ab affectu quidem cauſam notificat: & cuius ratio penitus ignoratur.

Scapha

Caſus fortuna

ANT. ¶ LEGITIMA conſtitutio: eſt quæ in legibus & ſcriptis verſatur. Ex ſcripto, ex lege aliqua, vel teſtamento: vel pacto: vel ſtipulatione. Ex ſcriptis ex legibus teſtamentiſue aut pactis aut ſtipulationibus &c. Ex ſcripto & ſententia naſcitur controuerſia: Fabius libro ſeptimo ait. Scripti & voluntatis frequentiſſime inter conſultos quæſtio eſt: & pars magna controuerſiæ iuris hinc pendet. Eius genus vnum eſt in quo & de ſcripto & de volũtate quæritur. Id tum accidit: cum eſt in lege aliqua obſcuritas aut vterque ſuam interpretationem cõfirmat: aut aduerſarii ſubuertit: vt hic fur quadruplum ſoluat. Duo ſubripuerunt pariter decem milia petuntur ab vtroque quadragena: illi poſtulant vt vigena conſerant. Nam actor hoc dicit eſſe quadruplum quod petat. Et rei hoc quod offerant. Voluntas quoque vtrinque defenditur: aut cum de altero intellectu certum eſt de altero dubium. Ea meretrice natus ne concionetur. Quæ filium habebat proſtare cœpit. prohibetur adoleſcens concione. Nam de eius filio quæ ante partũ meretrix fuit: certum eſt. Quum videtur ſcriptoris volũtas cũ ſcripto ipſo diſſentire. Eſt & aliud exemplum: quod ponit Fabius libro ſeptimo, ſit enim cũ ipſis verbis legis reperimus aliquid per quod probemus aliud legumlatorem voluiſſe vt in hac controuerſiam. Qui nocte cum ferro deprehenſus fuerit alligetur. Cum anulo ferreo inuentum magiſtratus alligauit, hic quia eſt verbum in lege deprehẽſum ſatis etiam ſignificatum videtur, non contineri lege, niſi noxium ferrum. Sed & qui voluntate nitetur ſcriptum, quotiens poterit infirmare debebit. Qui ſcriptum tuebitur adiuuare ſe etiam voluntate tentabit.

ambiguum, diffinitionem, tranſlationem, ratiocinationem. Ex ſcripto & ſententia naſcitur controuerſia, cum videtur ſcriptoris voluntas cũ ſcripto ipſo diſſentire, hoc modo. Si lex ſit q iubeat eos, qui propter tempeſtatem nauim reliquerunt, oĩa perdere: eorum nauim cæteraq; eſſe, ſi nauis conſeruata ſit, qui remanſerint in naui, magnitudine tempeſtatis omnes perterriti nauim reliquerunt, & in ſcapham conſcenderunt præter vnum ægrotum, Is, propter morbum, exire & fugere non potuit, Caſu & fortuitu nauis in portum incolumis delata eſt. Illam ægrotus poſſidet. Nauim petit ille, cuius fuerat, hæc conſtitutio legitima eſt ex ſcripto & ſententia.

ASC. ¶ LEGITIMA conſtitutio. Agit de altera ſpecie conſtitutionis dicens. Cõſtitutio legitima eſt cum aliquid controuerſie: id eſt litis & contentionis naſcitur aut ex ſcripto, ſcilicet vno. aut ex ſcriptis. ſ. pluribus. Ea: ſcilicet conſtitutio legitima diuiditur in partes ſex, videlicet in ſcriptum & ſententiam. ſ. viri authentici. in leges contrarias (ſcilicet a nobis adductis cum tamen iuridici dicant nihil in corpore iuris repugnans reperiri. verum dicũt leges abrogatas nõ eſſe amplius in corpore iuris: & multas quæ in contrarium ſonant idem dicere.) in ambiguum, in diffinitionem, in tranſlationem, & ratiocinationem, de ſingulis autem proſequitur: vnde dicit. Controuerſia naſcitur ex ſcripto & ſententia: cum: id eſt quãdo: voluntas ſcriptoris: id eſt legiſlatoris videtur diſſentire cum ipſo ſcripto: id eſt cum eo quod ſcriptũ eſt hoc modo. Si ſit, ſcilicet aliqua lex. quæ iubeat eos qui reliquerunt nauim propter tempeſtatem perdere omnia. & ſupple iubeat nauim & cætera eſſe eorum, qui remãſerint in nãui: ſi nauis ſit conſeruata: & ſupple omnes, qui in aliqua naue fuerunt: præteriti magnitudine tempeſtatis: reliquerunt nauim & conſcenderunt in ſcapham, id eſt nauiculam quæ ad latus magnæ nauis compelli ſolet: præter vnum ægrotum. & is ſcilicet ægrotus non potuit exire. ſ. nauim: & fugere in portum. Nauis eſt delata incolumis, id eſt ſalua & ſeruata in portum: caſu & fortuitu. per fortunam & nõ per operam ægroti. Aegrotus tñ poſſidet illam: ſcilicet nauim. Ille cuius fuerat nauis (aut ꝙ per ſcapham ſaluus factus eſt: aut ꝙ in naui nõ erat) petit nauim. Hæc conſtitutio. i. contentionis inſtitutio eſt legitima ex ſcripto, id eſt innitens legi ſcriptæ, ſed variæ intellectæ.

FRAN. EX cõtrariis legibus, ſecunda pars eſt legitimæ q̃ſtõnis quæ κυτ… græce vocatur & ẽ quotiens cõtrouerſia naſcitur, quoniam cõtrariæ inter ſe leges ſunt: vel vna lex quæ duo diuerſa

Ex contrariis legibus controuerſia conſtat, cum alia lex iubet aut permittit, alia vetat quippiam fieri, hoc modo, lex vetat eum qui de pecuniis repetundis damnatus ſit in concione ora

comprehendit: vt lex eſt quæ iubet ſiquis virginem vitiauerit, illius virgo vel matrimonium vel mortem eligere poſſit. Et quædam forte eadē nocte duas vitiat virgines: quarum altera mortē petit: altera matrimoniū hic vna eadēq; lege virgo vtraq; agit: quoniam duo cōtraria capita cōprehendit: item duæ ſunt ↄtrariæ leges, altera vt qui tyrānum occiderit: petere præmiū poſſit, altera, vt tyranno occiſo quinq; ex proximorib⁹ eius occidant vxor interficit Tyrānum: petit premium vitā filii: quē vult lex occidi: naſcit ex legū contrarietate ↄtrouerſia: Athenis ambæ hæ leges fuerunt. ¶ Cum alia lex iubet. Modeſtus iurecōſultus legis virtutem hanc eſſe ait. Imperare, vetare, permittere, punire, inter iubere

Iubeo. Permitto & permittere multum intereſt, quod iubet lex neceſſario faciendum eſt quod permittit in tua poteſtate eſt, vt facias vel non facias: ideoq; diligenter intuendum eſt. Quoniam ſi lex permitteret aliquid fieri, vel non fieri, & alia lex cogat vel vetet: in huius cōparatione quæ permittit parum valet: illud præterea conſiderandum eſt, quod legum aliæ aliis derogant, aut abrogant. Derogare ē aliquid tollere. Abrogare vero penitus remouere: vt ſuperius quoq; dictum eſt. Iubet & vetat. Simulis ſunt leges quæ iubent & vetant quantum ad vim attinet: quātam .n. ille iubendo vim hēt: tantam hæc vetādo. Lex vetat, exēplum ponit ↄtrariarum legum. Lex eſt, augur in demortui locum qui petat, nominato videlicet. noiet augur eum, qui ſubſtitui in demortui loco quærit. Alia lex vetat tamen qui damnatus ſit de pecuniis repetūdis in concione orationem habere. Accidit vt augur aliquē damnatus de pecuniis repetundis, in demortui locū qui peteret, noiauerit. Accuſatur non licet tibi in ↄcione in demortui locum, qui petat noiare: nā lex eſt quæ probet qui de pecuniis repetundis damnatus ſit, hoc facere, tu de pecuniis repetundis dānatus fuiſti ergo tibi non licet. Tum ille immo vero licet. Nam lex eſt quæ iubet augurem in demortui locum nominare. Ego augur ſum: ideo in demortui locum qui petit in concione nominaui: accuſator & defenſor ſuā vterque legem habet: qua cauſam defendat.

De pecūniis repetūdis. De pecuniis repetundis, repetundarum & de pecuniis repetundis dicitur, nec habet alios caſus: & repetundarum cum dicitur ſubintelligitur pecuniarum. Quo nomine pecuniæ, & omnia quibus diuitiæ conſtant continentur. Hæc accuſatio proprie cadit in eos qui cum magiſtratus eſſent: prouincialibus aut vi aut dolo eripuerunt pecunias, aut vaſa precioſa veſtem frumentum nauigia: nummos.

In demortu⁹. In demortui ſuppletur ſubſtitui: in demortuus dicebatur: qui ante tēpus magiſtratus peracti moriebatur: vt conſul qui magiſtratus annuus erat ſi ante anni finem mortuus eſſetum demortuus itaq; eſt in ipſo magiſtratu mortuus, cui qui ſuſtituebatur, ſuffectus nominabatur.

Cōcio. Cōcio congregatam. Multitudinem populi ſignificet & orationem, quæ habetur.

tionem habere, altera lex iubet augurem in demortui locum qui petat de concione nominare. Augur quidam damnatus in pecuniis repetundis in demortui locum qui petat nominauit, petitur ab eo multa. Conſtitutio hæc eſt legitima ex contrariis legibus.

ANT. Ex ↄtrariis legibus. ¶ E X contrariis legibus: omnibus autem manifeſtum eſt inquit Fabius lib. vii. Nunquam eſſe legem legi contrariam iure ipſo: quia ſi diuerſum iuſſiſſet alterum altero abrogaretur. ſed eas caſu collidi & euentu. Id autem pluribus verbis illic & exēplis aperit.

De pecūniis repetūdis. De pecuniis repetūdis damnatus, hæc accuſatio proprie cadit in eos qui cū forent magiſtratus prouincialibus aut vi aut dolo eripuerunt pecunias: aut vaſa precioſa, veſtē, frumentum, nauigia, nūmos, mutatur autē e in u.

Cōcio. Virtus legis. In cōcione. A. Gelius lib. xviii. ſcrib. concionem tria ſignificare, locum ſuggeſtumq; vnde verba fiunt. Itē ſignificare cætum populi aſſiſtētis. Item orationem ipſam quæ ad populum diceret.

In demortu⁹. Mulcta. Altera lex iubet. Ordo eſt. Altera lex iubet augurem in ↄcione noiare ſup. eum qui petat locum in demortui. In demortui: in demortuus dicebatur: qui in magiſtratu nondum finito moriebatur.

Pœna. Multa: Vulpi. de verbor. ſignifi. ſcrib. Pœnam generalem nomē eſſe oium delictorum coertionem: Multam vero ſpālis peccati: cuius aiaduerſio hodie pecuniaria eſt. Pœna autē non tamen pecuniaria verum capitis &c. Plautus tamen in amph. ait Nunquid cauſam dicis: quin te hoc multem matrimonio; Et Cic. lib. i. Tuſ. Quæ eſt igitur eius oratio: qua facit eum Plato viſum apud iudices iam morte multatum.

Ex ambiguo.

ASC. ¶ EX ↄtrariis legibus &c. Proſequitur reliquas partes ↄſtōnis legitimæ dicens. Controuerſia ↄſtat ex legibus contrariis: cum alia .i. vna ex multis: lex iubet aut permittit quippiam fieri: alia vetat ſup. idē fieri, hoc mō. Lex vetat eum qui damnatus eſt de pecuniis repetūdis .i. iuſte repetēdis: eo quod in adminiſtratione reip. alicuius prouinciæ iniquè ſublatæ fuerint: habere orationem ēt ad defenſionem ſui, quæ lex iuſta videtur: quia qui potuit prouinciales circumuenire, poſſit & iudicibus imponere. Altera lex iubet, id eſt vult augurem nominare: id eſt decernere nominando: cum qui petat in concione in locum demortui, id eſt defuncti hoc eſt ponemus quod vna lex dicat quod repetundarum reus non habeat ius loquendi in concione, & altera lex dicat, quod in demortui locū augur quem vult noiare poſſit in ↄcione. Augur quidam damnatus de pecuniis repetundis: noiauit .i. pronūciauit & decreuit, qui petat ſup. ſubſtitui in locū demortui: multa .i. pœna per legē cōſtituta petitur ab eo: videlicet augures: & hæc ↄſtitutio eſt legitima ex legibus contrariis.

Ex ambiguo controuerſia naſcitur cum res in vnam ſnſam ſcripta, duas aut plures ſententias ſignificat, hoc modo. Paterfamilias cum filium hæredem teſtamento faceret, vaſa argentea vxori legauit. Tullius hæres meus Terentiæ vxori meæ triginta pondo vaſorum argenteorum dato quæ volet, poſt mortem eius vaſa precioſa & cælata magnifice illa petit: Tullius ſe quæ ipſe volet in. xxx. pondo ei debere dicit. Conſtitutio legitima ex ambiguo.

FRan. EX ambiguo tertia pars legitimæ ↄſtōnis ἀμφιβολία græce dicit. Et eſt quando ↄtrouerſia naſcit in ſcripto cū in duas pluresue ſententias trahi poteſt. Multis modis aliquid ambiguum dicitur, exemplum ponit Cice. in perſona propria factum. habuit enim ex Terentia vxore filium. Teſtamentum igitur condens Tullius: inquit hæres meus Terētiæ meæ. xxx. pondo vaſorum argenteorum dato quæ volet. Dato pro det. Volet: ad Terentiam referri poteſt: & ad hæredē, quæ volet hæres meus vel Terentia: & hinc naſcitur ambiguitas. Celata

Dupondius

lata magnifice vt non ſolum pondus ea faceret precioſa: ſed etiam artificium. Triginta pondo hoc eſt libellas. Seſtertius inquit Varro eſt dupondius & ſemis: id eſt duorum pondo & ſemis: & addit pondo autem libellæ. Et libellam dicit pondo eſſe: & non libram quoniam veteres quemadmodum nunc nos libram habuerunt & libellam: nam libra præcioſiores res venduntur: libella vero viliores.:

ANT. Amphibologiæ ſpẽs

¶ EX ambiguo controuerſia naſcitur. Vt Fabius lib. vii. ſcribit. Amphybologiæ ſpecies ſunt innumerabiles: aut enim vocibus accidit ſingulis aut coniunctis. Singula afferunt errorem cum pluribus rebus aut hominibus eadem appellatio eſt hõnyma dicũtur: vt gallus, vtrum enim gentem, an nomen auis ſignificet, incertum eſt. Et Aiax an Thelamonius, an Oilei filius, verba quoq; quædam diuerſos intellectus habent: vt Cerno. Quæ ambiguitas plurimis modis accidit. Vnde fere lites præcipue ex teſtamentis cum de libertate aut etiam hæreditate contendunt ii: quibus idem nomen eſt: aut quid ſit legatum quæritur in coniunctis plus ambiguitatis: vt Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe. Per collocutionem, vbi dubium eſt, quid quo referri oporteat, ac frequẽtiſſime cum quidem quod medium eſt vtrinq; poſſit trahi. vt de Troilo Virgili. Lora tenens tantum: Hic vtrum ꝙ teneat tantum lora: an quamuis teneat tantum trahatur quæri poteſt. Vnde controuerſia illa teſtamento quidam iuſſit poni ſtatuam auream, haſtam tenentem. Quæritur an ſtatua haſtam tenens, aurea eſſe debeat. An haſta eſſet aurea in ſtatua: Sæpe vtri duorum antecedẽtium ſermo ſubiectus ſit, in dubium eſt, vnde eſt controuerſia hæres meus vxori meæ dari damnatus eſto argenti, quod elegerit pondo centum. Vter eligat quæritur. Quæ volet: hic conſiſtit amphibologia: vtrum enim ad Tullium an ad Terentiam referendum ſit dubium eſt.

ASC. ¶ EX ambiguo. Controuerſia: id eſt contentio & litigatio naſcitur ex ambiguo: id eſt dubio dicto: cũ id eſt quando res ſcripta in vnam ſententiam: id eſt vnum ſenſum eius qui ſcripſit aut dictauit ſeu dixit, ſignificat duas aut plures ſententias hoc modo. Paterfamilias cum faceret filium ſcilicet ſuum hæredẽ: teſtamento id eſt in ſuprema voluntate ſua legitimis teſtibus comprobata: legauit, id eſt teſtando addixit vxori vaſa argentea: ſcilicet ad triginta põdo. dicẽs. Tullius: ſcilicet hæres meus: ſcilicet teſtamento comprobatus, dato, id eſt volo vt det: Terentiæ vxori meæ (non dicit matri ſuæ, cum qua non eſſet honeſta aut licita contentio: ſed innuit nouercam eſſe) Terentiæ tamen etiam fuit non [illegible] vxori Ciceronis triginta pondo, id eſt libras: vaſorum argenteorũ, quæ volet (Ambiguum eſt de ſuppoſito: an quæ vxor volet: an quæ filius, & ideo) illa. ſ. vxor: petit poſt mortem eius. ſ. patriſfamilias, vaſa præcioſa & celata: id

Ex diffinitione conſtat cauſa, cum in cõtrouerſia eſt, quo nomine factum appelletur, ea eſt huiuſmodi: Cum lucius Saturninus legem frumentariam de ſemiſſibus, & trientibus laturus eſſet: Quintus Cœpio, qui per id temporis quæſtor vrbanus erat: docuit ſenatum, ærarium pati nõ poſſe largitionem tantam. Senatus decreuit: ſi eam legem ad populum ferat, aduerſus rempublicam videri eum facere. Saturninus ferre cœpit: collegæ intercedere impediebant: ille nihilominus ciſtellam detulit. Cœpio, vt illum cõtra ſenatuſcõſultum intercedentibus collegis, aduerſus rempublicam vidit ferre, cum viris bonis impetum facit, pontes diſturbat, ciſtas deiicit, impedimento eſt, quo ſecius feratur lex: Accerſitur Cœpio maieſtatis. Conſtitutio eſt legitima ex diffinitione: Vocabulum enim diffinitur ipſum, cum quæritur, qđ ſit minuere maieſtatem,

eſt exculpta magnifice: id eſt magno artificio, & apparatu ſumptuoſo. Tullius. ſ. filius patriſfamilias dicit ſe debere ei triginta pondo. ſ. vaſorum argenteorum, quæ ipſe ſcilicet filius volet. ſ. ei dare. Et ita eſt conſtitutio legitima ex ambiguo, ſcilicet verbo volet, quod ad diuerſa applicari poteſt. vnde mater interpretatur ſibi legata e vaſis aureis triginta pondo, quæ ipſa volet: filius contra quæ ipſe, nõ ipſa. Et ſic controuerſia orit̃, quo circa proſpiciẽdum eſt, ne quid ambiguũ ſit in teſtamento noſtro, ſi volumꝰ hæredes noſtros ſine lite ſuccedere. Sane non idem ſunt pondo, & pondus. Pondo enim numero plurali, & genere neutro, ſed indeclinabiliter dicitur libra vna: põdus autem eſt onus quotuis librarum: vnde poſſet centum pondo, dari pondus. In qua re imperitiores errare ſolent. Dicentes emitria pondera plumbi, aut butiri, ꝓ eo quod dicant terna pondo, aut tres libras. Sunt qui argumententur ex hoc textu Ciceronianum eſſe præſens opus: eo ꝙ illi filius fuit Tullius nomĩe: & vxor Terentia: ſolemus autem fere de noſtris exempla dare. Alii tamen contra ſentiunt dicentes vxori & filio Ciceronis non conuenire exemplum: cum illam dicant matrem Tullii: qui cum filius agere non poſſit. verum alius poſſit eius nomine agere: & exemplorũ non requiritur veritas.

FRan. Ex diffinitione.

EX diffinitione ὅρος græce dicitur, diffinitio cũ non de facto ambigitur: ſed de facti nomine cõtrouerſia naſcitur: diffinitionis conſtitutio appellat̃: vt ſi accuſatur quiſpiam ſacrilegii, qui rem ſacram ſuſtulit de loco non ſacro: & fateatur ſe rem ſurripuiſſe: ſed furtum non ſacrilegium feciſſe, quoniam is ſacrilegium faciat qui rem ſacram de loco ſacro auferat. Exemplum ipſe adiicit Cicero: quod huiuſmodi eſt. L. Apuleius Saturninus trib. pleb. legem. tulit vt frumentum populo diuideretur, ſemiſſibus, & trientibus. Cœpio qui quæſtor Vrbanus erat exiſtimans tantam largitionem pati rempublicam non poſſe: aduerſus Saturninum concionem habuit, ſed id Saturninus contemnens ferre legem perſtitit quam pronũciaturus, cum pulpitum aſcendiſſet Cœpio, pontes diſturbauit, Ciſtellas diſiecit: in quibus tabellæ continebantur. Cœpionem Saturninus maieſtatis accerſit. Quod magiſtratum læſerit populi romani, ſic igitur inſtat. læſiſti maieſtatem: ꝙ tribuno ple. legem ferre volenti, impedimento fuiſti: ille non læſiſſe maieſtatẽ dicit: ſed potius lædere volentem prohibuiſſe: quoniam Saturninus contra ſenatus bonorumq; omnium voluntatem ferre legem volebat: factum conuenit ſed quid ſit maieſtatem lædere, diffiniendum eſt: & propterea diffinitiua dicitur conſtitutio. Frumentaria de diuidendo frumento. De ſemiſſibus & trientibus. volebat enim vt frumentum ſemiſſibus & trientibus populo diuideretur, & diſtribueretur. Nomina quæ ad pondus pertinent numerum, & menſu

ram:pro ſe inuicem poni ſolent,pondus pro numero
numerus pro pondere:& pro his menſura: omnia ta-
men ad partem integram referri conuenit vel ponde
ris,vel menſuræ vel numeri.Quod vt apertius intel-
As ligatur. As eſt libra vnciarum duodecim:cum ſemiſ-
ſem dico:dimidiam partem aſſis intelligo: ſi de pon-
dere ſermo eſt. Dimidium libellæ accipio.ſi de agris
loquimur : ſemiſſem dimidium iugeris eſſe interpre-
tor,ſi de menſura:vt frumenti, vini , olei : Semiſſem
modium dimidium intelligo. Trientem vero quartã
partem,cum igitur ſemiſſibus ait,de frumẽto loquẽs
dimidium modium ſignificat, cum trientibus inquit
tertiam partem exprimit: Saturninus enim frumenta
riam legem de ſemiſſibus & trientibus ferebat : vt iis
quidem ſemis daretur frumenti: id eſt dimidius mo-
dius:illis vero qui minus pauperes eſſent , triens hoc
eſt quarta modii pars donaretur . cæterum maiores
noſtri omnem ſummam per partes aſſis diuidebant,
vt hæreditatem:agros,ordines. Aſſem pro libella ac
cipiebant,& in duodecim partes diſtinguebant:qua-
rum:ſingulæ vnciæ dicebantur ab imo:ſextans:duas
vncias:quadrans tres:triens quattuor:quincunx qu-
que:ſemis ſex vncias continebant,vnde & ſic dicitur
ꝙ ſit dimidium aſſis & a græco deſcendit , a quibus
ημισυ vocatur mutata in s aſpiratione quod fieri
in multis conſueuit,ſeptunx a ſeptem & vnciis:bes o-
cto olim autem des dicebatur:quaſi dempto triente:
dodrans nouem quaſi dempto quadrante : dextans
decem quaſi dempto ſextante.deunx: vndecim quaſi
vna de aſſe dempta vncia:inde vncia quaſi vna.nam
ab vno dicitur.Quæſtor Vrbanus , quæſtorum alii
vrbani erant,qui & ærarii vocabantur: ii autem pu-
blicæ pecuniæ curam gerebant:alii ad exigenda ve-
ctigalia in prouincias mittebantur. Alii maleficia cõ
quirebant a quorum quæſtionibus exercendis quæ-
ſtores vocati ſunt:auctor Varro ſed qui pecuniæ p-
erant quæſtores nominabantur:ꝙ inquirendæ pecu
niæ:& conſeruandæ cauſa crearentur:& quia de ca-
pite ciuis romani iniuſſu populi non erat lege permiſ
ſum conſulibus ius dicere : quæſtores conſtituebant
a populo qui capitalibus rebus præeſſent & ii parrici
dii appellabantur quorum & lex.xii. tabularum me-
minerat.quæſtor ergo Vrbanus qui idem & curatius
Aerariũ vocabatur:& publicæ præerat pecuniæ. Aerarium.
locus in quo publicæ reponebantur pecuniæ,ærariũ
vocabatur ab ære:cuius nomine omnes pecuniæ cõ
tinebantur:argentum etiam & aurũ ſiue graue eſſet,
ſiue ſignatum. Aerarium ſuum in æde Saturni roma
ni eſſe voluerunt:quĩ tempore quo Saturnus Italiam
incoluit,fertur in eius finibus furtum nullum eſſe cõ
miſſum. Aut quia ſub illo nihil erat cuiuſq̃ priuatum,
vt apud eum locaretur populi pecunia cõis ſub quo
fuiſſent cunctis vniuerſa cõia. Senatus decreuit. Cũ
de hac legi frumentaria quam Saturninus ferre vole
bat.Cepio in ſenatu retuliſſet,in hanc ſententiam ſe-
natuſcõſultum factum eſt:contra rempublicam eſſe
Colle- ſi eam Saturninus ferat.Collegæ alii tribuni nam ii
gæ ſunt collegæ qui ad eundem eliguntur magiſtratum.
Intercedere impediebant : eſt autem proprie vi aut
verbo in medium ſe opponere,& impedimento eſſe.
Ille Saturninus qui ſenatuſconſultum contemnebat.
Pontes diſturbat : vel ſcalas intelligis graduſq; per
quos in ſuggeſtum aſcendebatur vt per tranſuerſum
poſita ligna cum tabulis inſtar pontis. eminens autẽ
extruebatur pulpitum vnde lex recitaretur & ab om-
nibus qui circunfuſi erant , exaudiretur : cæterum

poſis eſt per quem ſuper prohibitum ambulamus ele
mentum : vel aer ſit, vel aqua : Ciſtellam , capſulam Ciſta
nam ciſta capſa eſt , cuius diminutiuum eſt ciſtella,
græcum autem vocabulum eſt . Accerſitur maieſta-
tis lex Iulia maieſtatis in eos qui cõtra rempublicam
aut imperatorem aliquid moliti eſſent , ſuum exten-
debant vigorem : cuius pœna animæ amiſſionem ſu
ſtinent : & memoria rei etiam poſt mortem damna-
tur.Cætera vide poſt Manci.
¶ EX diffinitione. Victorinus lib.i.Rheto. ſic ait. ANT.
Definitio talis eſt.Homo eſt animal rationale,bipes
riſus capax. Deſcriptio vero talis. Homo eſt: qui re-
ctum verticem rotũdo capitis attulit , cuius ſunt ſub
collo humeri,brachiaq; demiſſa : & cætera in hunc
modum. Diome.autem ſic.diffinitio eſt oratio,quæ
id de quo quæritur aperte deſcribit,& determinat.
Cicero ſic eam diffinit. Diffinitio eſt oratio:quæ qd
ſit de quo quæritur:oſtendit q̃ breuiſſime. ¶ Lucius
Saturninus Lu. Apuleius Saturninus tribu. ple. ſe-
ditioſus fuit,de quo plura Plinius de viris illuſtribus,
vbi etiam ait.quod aurum dolo aut ſcelere cœpionis
partum, ad emptionem agrorum conuerterit : aqua
& igni interdixit ei qui in leges ſuas nõ iuraſſet. Me-
minit & Liuius libro.lxix.Legem frumentariam, ad
frumentum pertinentem. De ſemiſſibus & trientibus
id eſt de ſexta parte & quarta. Semis enim ſexta pars
aſſis eſt. Triens vero quarta:erant autem & pondera
& menſuræ.Quæſtor Vrbanus aiunt quæſtores ap- Quæ-
pellatos ꝙ publicæ quærendæ pecuniæ præpoſiti eſ ſtor
ſent.Erat autem quæſtorum aliquis:qui ærarii & vr
banæ pecuniæ curam gerebat. Aliquis vero prouin-
cias exigendis vectigalibus ſortiebatur, Aliquis ma-
leficia conquirebat. Varro autem ſic ait. Quæſtores
a quærendo ꝙ cõquirerent publicas pecunias & ma-
leficia. Aerarium dicitur locus publicus:vbi reponũ
tur theſauri vel pecuniæ ab ære: Vnde prius pecunia Largi-
fuit. Largitionem largitas rationabilis dicitur largi- tas
tio vero vitium:quum ob iniuſtam cauſam alicui lar Largi-
gimur aliquid,refertur autem ad prodigalitatem ad tio
non liberalitatem. Intercedere oppugnare & impedi
re cœperunt. Ciſtellam qua ſcilicet ſuffragia populi
in creandis magiſtratibus legibuſq; ferendis collige-
bantur , hanc alii Sitelam appellant. Cicero enim in
oratione pro Cornelio de maieſtate ſic ait. Neq; ma-
ius eſt legere codicem cum intercedatur q̃ ſitelam ip-
ſam cum ipſo interceſſore deferre:Pontes, gradus q
bus pulpitum aſcendebant:Quo ſecius:vt aliter. Ma
ieſtatis Cicero libro ſecundo Rheto.de inuentione Maie-
ſic ait. Maieſtatem minuere eſt de dignitate aut am- ſtatẽ di
plitudine:aut poteſtate populi,aut horum quibus po minuere
pulus poteſtatem dedit aliquid derogare. libr.autem
ii. Rhetori.ad Herennium id eſt Cice.ſic. Maieſtatẽ
is minuit:qui ea tollit,ex quibus rebus ciuitatis am-
plitudo conſtat hæc ſunt ea quæ capiunt ſuffragia
populi & magiſtratus conſilium: Nempe igitur tu &
populum ſuffragio & magiſtratum conſilio priuaſti:
cum pontes diſturbaſti. Item ex contrario maieſtatẽ
is minuit : qui amplitudinem ciuitatis detrimento af
ficit. Ego non affeci:ſed prohibui detrimenta æra-
rium conſeruaui libidini malorum reſtiti. Maieſtatẽ
omnem interire non paſſus ſum.&c.
¶ EX definitione. Declarat controuerſiam quæ o- ASC.
ritur & conſtituitur ex diffinitione dicens. Cauſa cõ
ſtat ex definitione ſup.tunc:cum id eſt quando eſt in
controuerſia:id eſt contenditur & diſceptatur quo
nomine factum:ſcilicet de quo contenditur:& accu-

ſatus

¶ Ex tranſlatione cõtrouerſia naſcitur, cum aut tempus differẽdum, aut accuſatorem mutandũ, aut iudices mutandos reus dicit. Hac parte conſtitutionis græci in iudiciis, nos in iure ciuili plerunque vtimur. In hac parte nos iuris ciuilis ſcientia iuuabit, in iudiciis tamen nõ nihil vtimur, vt hoc modo: Si quis peculatus accuſatur, ꝙ vaſa argentea publica de loco priuato dicatur ſuſtuliſſe, poſſit dicere, cum diffinitione ſit vſus, quid ſit furtũ: quid peculatus, ſecum furti agi, non peculatus oportere; hæc portio legitimæ conſtitutionis his de cauſis raro venit in iudiciũ, ꝙ in priuata actione prætoriæ ſunt exceptiones, & a cauſa cadit, is, qui non quemadmodum oportet, egerit, & in publicis quæſtionibus cauetur legibus, vt ante ſi reo commodum ſit iudicium de accuſatore fiat, vtrum illi liceat accuſare, necne.

ſatus eſt quiſpiam: appelletur id eſt debeat appellari. Ea .ſ. controuerſia ex definitione orta eſt huiuſmodi .i. tali exemplo declarabilis. Cũ Lucius Saturninus eſſ t laturus legem frumentariam .i. de frumento diſtribuendo (Appellatione autem frumenti venit omne genus ſatorum quibus veſcimur) de ſemiſſibus & trientibus .i. ꝙ per ſemiſſes .i. ſex vncias menſuræ aut per trientes: id eſt q̃tuor vncias diſtribueretur. (Semis enim continet dimidium aſſis: triẽs tertiam partem, & ita cũ duodecim ſint in aſſe vnciæ triens quattuor continet vncias: & quadrans tres. Quocirca nolim exponere de ſemiſſibus & trientibus .i. de ſexta parte & quarta. Nam ſemis non eſt ſexta pars: ſed altera duarum.) Quintus Cepio qui erat quæſtor: vrbanus: id eſt vt dicunt receptor rerum vrbanarum, id eſt pertinentium ad rempublicam Romanã & colligendarum in vrbe: per id temporis, id eſt per idem tempus, docuit Senatum id eſt ſenatores & mores vrbis: qui patres conſcripti erant, ærarium id eſt theſaurum publicum ſeu fiſcum vt nunc dicunt: non poſſe pati tantam largitionem, vt videlicet talis fieret frumenti diſtributio viritim. Senatus edoctus & perſuaſus a Cepione: decreuit, id eſt ſanxit: ſi Saturninus ferat eam legem: ſcilicet frumentariam: eum videri, id eſt ꝙ videatur & reputetur facere aduerſus: id eſt contra Rempublicam hoc eſt in detrimentum Reipub. cuius inter erat ærarium: id eſt non exhauriri per largitiones non neceſſarias. Saturninus cœpit ferre, ſcilicet legem, id eſt promulgare: collegæ, id eſt contribuni plebis. ſupple cœperunt intercedere, id eſt intercedendo ſe opponere & contradicere. Ille ſcilicet Saturninus, nihilominus, id eſt quamuis collegæ obſtarent, tulit, id eſt attulit, ciſtellam, id eſt paruam ciſtam: in qua erat lex illa ſcripta græce dicitur κιστη kiſte: quomodo etiam teutonice dicitur. Cœpio vt: id eſt poſtquam vidit illum ſcilicet tam ſæpe dictum Saturninum: ferre contra ſenatuſconſultum: id eſt conſilium & decretum (nam prius dixit decretum, vnde videtur pro eodem accipiendum) ſenatorum: aduerſus rempublicã, id eſt in detrimentum reipublicæ & potiſſimum collegis itercedentibus, id eſt ad impediendum iteruenientibus. (Vnde interceſſio duplex eſt: altera vt quid fiat, altera nequid fiat: vnde præcamur vt ſancti intercedant pro nobis apud deum: id eſt vt per eorum ſuffragia nobis bona conferantur, & mala quæ meruimus aut patimur auferantur) facit impetum cum viris bonis, id eſt reipublicæ fauentibus (Alii legunt fecit: ſed minus cohæret cum cæteris verbis præſentis temporis) diſturbat pontes: id eſt ſcalas quibus aſcendebatur in ſuggeſtum: id eſt locum editum vnde lex promulgaretur, & ita curat ne Saturninus libere aſcendat ac deſcendat & deiicit ciſtas, in quibus ſcripta continebatur lex. & eſt impedimẽto: quo, id eſt vt: ſecus id eſt aliter lex feratur: ſcilicet q̃ ille volebat, aut quo ſecius poſuit prout non. Nam deiiciendo ciſtas impeditur penitus ne lex feratur. Cepio ſcilicet quæſtor vrbanus, accerſitur: id eſt vocatur in ius & accuſatur maieſtatis, id eſt vt is qui læſerit maieſtatem, ſcilicet tribunitiam: quam ſanctam & inuiolabilem plebs Romana habendam cenſuit. Et licet quæſtor etiam magiſtratus eſſet, minor tamen erat q̃ tribunus: vnde videbatur minuiſſe maieſtatem tribunitiam faciendo impetũ in tribunum plebis: præſertim vbi officio ſuo fungi vellet: Et ideo Conſtitutio ſup. fit legitima ex definitione (aut vt alii ſcribunt ex diffinitione, vtrunq; autem ſcribi poſſe reor, definitio enim a de & finio dicitur quaſi finitio & terminatio rei cum ſit diſcreta de aliis. diffinitio a dis & finio) enim pro quia ipſum vocabulum diffinitur cum quæritur: id eſt inquiritur quid ſit minuere maieſtatem.

FRan. Ex trãſlatione.

Ex tranſlatione. Quinta pars eſt legitimæ conſtitutionis: quæ aliis quoq; nominibus appellatur. Nam commutatio tranſumptio & tranſpoſitio dicitur. Hermagoras primus principalem fecit conſtitutionem μεταληψιν græci vocant tranſlatiua nominatur quoniam vt ait Cicero in Rhetoricis de inuentione actio tranſlationis & commutationis indigere videtur, eſt autem actio ius perſequendi in iudicio quod tibi debetur: Vtimur hac conſtitutione quotiẽs ex eo pendet cauſa vt ab alio nos accuſari debere dicamus aut non nos ſed alios accuſari aut non apud hos ſed apud illos: non hac lege: ſed illa: non hoc crimine ſed illo: non hac pœna ſed illa. Aut tempus: vt ſi cum aliquo conueneris, te illi daturum inter quinquennium centum: & ille ante tempus poſtulet: non negas te centum debere ſed ante tempus peti dicis: ideoq; differendum expectandumq; vt quinquenniũ prætereat. Aut accuſatorem, vt ſi ignominioſus ſit, aut infamis accuſator, qui actionem habere non poſſit, fatebimur obiectum crimen: ſed mutandum eſſe accuſatorem dicemus. Mutandos iudices vt ſi dictũ olim fuiſſet non debes apud prætorem petere fideicommiſſum: ſed apud conſules maior enim prætoria cognitione ſumma eſt: item ſi ſacerdos tempore noſtro apud prætorem accuſatus, apud Epiſcopum quem iudicem ſuum eſſe dicat rem deferri poſtulet.

¶ Hac parte græci. Tranſlatione græci in cauſis iudicialibus & criminalibus vtebantur: cum dicebant non eſſe damnandum hac pœna, non hoc tempore non apud hunc magiſtratum: noſtri magis in petitionibus & in re pecuniaria vſi ſunt. Item græcis prætoriæ exceptiones certe non erant: nec a cauſa cadebat qui non ſic agebat vt cauſa poſtulabat. In iure ciuili: quotiens de iure quæſtio eſt. Nouimus autem multas iure ciuili comparatas exceptiones defendendorum eorum gratia cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipſa perſecutio quam accuſator experitur iuſta ſit: tamen iniqua ſit aduerſus eum, cum quo agitur, verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo indu

ctus, vel errore lapſus, ſtipulanti tytio promiſiſti, qđ non debueras promittere, palam eſt te iure ciuili obligatum eſſe, & actio qua intenditur dare te oportere efficax eſt: ſed iniquum eſt te condemnari, ideoq; datur tibi exceptio cauſa metus aut doli mali: aut in factum compoſita ad impugnandum actionem. Plurima ad hoc: ac diuerſi generis exempla, ex libris iuris ciuilis: vbi de actionibus tractatur, ſumere ſtudioſis licebit. In iudiciis tamen more græcorum: quamuis in iure ciuili & pecuniariis tantum cauſis tranſlatione vti ſoleamus, in iudiciis quoque vti nos contingit ita tamen vt ad eam per diffinitionem accedatur: vt prius rerum vocabula diffiniatur. Quintilianus vix in vlla ait controuerſia tranſlationis ſtatum reperiri: vt nõ & alius in eadem recte dici poſſit: ideoq; a quibuſdã eum eſſe excluſum. Idem dicit tranſlationem non habere quæſtionem de qua contendit orator: ſed propter quam contendit: nam ſi dicitur occidiſti hominem, nõ occidi: quæſtio eſt an occiderit, & ſtatus cõiectura non eſt, tale habeo ius actionis, non habes, vt ſit quæſtio an habeat & inde ſtatus: habet enim actionem: nec ne: ad euentum pertinet: non ad cauſam. Et ad id quod pronunciat iudex, non ad id propter qđ pronunciat: hoc illi ſimile eſt puniendus es: non ſum. videbit iudex an puniendus ſit: ſed nunc hic erit quæſtio nec ſtat s: ſed illic puniendus &c. hominẽ occidiſti, non occidi: an occiderit. Si quis peculatus: exemplum eſt quomodo tranſlatione in iudiciis vtamur, accuſatur aliquis quod vaſa publica de loco priuato ſuſtulerit: qui accuſat, peculatus accuſat: non furti, maiore enim pœna peculatus q̃ furti crimen punitur accuſator autem ſic inſtat damnari debes peculatus quoniam vaſa publica ſurripuiſti. Contra defenſor: Non peculatus: ſed furti damnari debeo: quoniam de loco priuato ſuſtuli: vterq; vero pro ſuæ cauſæ commodo diffinit: qui accuſat peculatus inquit eſt publicæ rei ſubtractio. Tu rempublicam ſubtraxiſti: peculatus igitur damnari debes. Contra qui defendit: furtum inquit eſt cum de loco priuato aliquid ſubripit, hic de loco priuato ſuſtulit: furti ergo dãnari debet. Per finitionem itaq; vt dictum eſt: ad tranſlationem deuenitur, & dicitur furti agi oportere non peculatus. & ſi cauſa transfertur a crimine peculatus ad crimen furti. Peculatus autem furtum publicum ſignificat: a pecore autem dicitur: eo ꝙ veteres Romani nihil præter pecora habebant. Et peculator is erat qui furto pecora ſubducebat, & qui populum fraudat peculatus pœna tenetur, vnde depeculari verbum: ſed quoniam in diffinitiua conſtitutione quæritur: quid fur, quid ſacrilegus, quid furtum, quid peculatus idẽ eſſe eum ea videtur Tranſlatio: ſed differt quoniam in diffinitiua crimina vtraq; iunguntur. Non enim eſſe ſacrilegum dico: furem nego: in trãſlatione vero vno eſt accuſandus crimine: ſiue illo ad quod intẽdimus, ſiue illo ad quod reus transferri poſtulat actionem.

Furtum

Peculatus

Peculator

Hæc portio: rationem ſubiicit cur tranſlatiua conſtitutio raro veniat in iudicium. ¶ Quod in priuata actione prætoriæ exceptiones fiunt. quod vt intelligatur ſciendum eſt: Actionum alias publicas, alias priuatas eſſe. In priuata lex nulla: eſt de publicis non lege ſancitum eſt vt ſiquis repetundarum peculatus, furti, adulterii, maieſtatis accuſetur: q̃ publicæ actiones ſunt: certis legibus ea crimina perſequi licet ſiqs vero creditam pecuniam: aut quouis alteri traditam petat reſtitui, priuata actio ẽ, nullaq; lex ad eã actionem ſcripta eſt, ſed reddere oportet, niſi creditor ita cõuenerit ne omnino repeteret. Quod ſi eſt exceptio prætoria ſuccurrit ne reddat is a quo petitur. Exceptiones vero aut in rem ſunt, aut in perſonam. Item aliæ perpetuæ ſunt, & peremptoriæ, aliæ temporales: & dilatoriæ, perpetuæ & peremptoriæ ſunt quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, & pacti conuenti cum ita cõuenerit ne omnino pecunia peteretur. Temporales atq; dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem obtinent: quales ſunt pacti conuenti cum ita cõuenitur, vt intra certum tempus agatur veluti intra quinquennium. Nam finito tempore nõ impeditur actor rem exequi: ergo ii quibus itra tempus certum agere volentibus, obiicitur exceptio aut pacta conuenti, aut alia ſimilis, differre debẽt actiões & poſt tempus agere ideo & dilatoriæ actiones appellantur. Alioqui ſi intra tempus egerint obiectaq; ſit exceptio neq; eo iudicio quicq̃ conſequentur, propter exceptionem: nec poſt tempus olim agere poterant: cum temere rem in iudicium deducebant: hodie autem qui non egerint quemadmodum oportet, leuius puniuntur, & Geminianæ ſubiacent conſtitutioni: quæ qualis ſit: & in libris de nouarum conſtitutionum & in inſtitutionibus: vbi de exceptionibus agit cognoſci poteſt. Prætoria autem exceptio ſic diffinitur. Exceptio eſt alicuius actionis vel diffinitionis alicuius ciuilia iura ſcribentis aliqua de cauſa per prouidentiam prætoris excluſio. Prætoriæ actiones &c. vt quicquid vẽdideris ne redhibeto. prætoria adhoc exceptio eſt quod dolo malo fit, ratum non eſto, vt ſi equum vendideris & vitium occultaueris, equum redhibeto. Penes prætorem vero omnis publici priuatiq; iuris apud Romanos poteſtas fuit, vt nulli pterquam illi ius concedere & vetera abrogare facultas eſſet, adeo autem prætoris creuit auctoritas: vt quod ipſe dixiſſet ob ipſius honorem ius honorariũ vocaretur. A cauſa cadit. Nihil eſt aliud a cauſa cadere: q̃ ius perſequẽdi quod tibi debetur amittere. Quẽadmodum oportet &c. vt qui non petierit debito tẽpore: aut apud eos apud quos debuit aut non quomodo debuit a cã cadat. In publicis q̃onibus: in criminibus quorum cognitio ad ſenatum vel populum pertinet, ſæpe contingebat apud maiores noſtros, vt cum publici criminis quiſpiam accuſabatur, ꝓus ageretur vter accuſare deberet ſi duo eſſent, & ſic tranſlatio in iudicium nõ veniebat. Vt in cã verris, prius de futuro accuſatore actum eſt, nam. Quinti. Celius niger ſiculus verris quæſtor, & vt ipſe dicebat inimicus q̃m ab eo læſus fuerat, ſe, non Ciceronẽ ꝯſtitui accuſatorẽ debere, ꝯtendebat. Contra aũt Cicero ſe accuſare debere oñdebat: & probabat, vt in ea cognoſcitis oratione, quæ diuinatio inſcribitur: q̃m non de facto quærit illic coniectura, ſed de futuro, quæ eſt diuinatio vter debeat accuſare. Alii tñ ideo putant dictam diuinationem. ꝙ iniuriati iudices in cã ſederẽt & quod vellẽt ſtatuere de vtroq; poſſent. Alii ꝙ res agerẽt ſine teſtibus: & ſine tabulis & his remotis argumẽta ſola ſequerenẽ iudices: & q̃ſi diuinarent: auctor Aſconius. Si reo cõmodum ſit: nõ ſi reo placuerit exponas: ſed potius ſi vtile fuerit: q̃m is qui nõ idoneus eſſe dicatur, & infeſtus iratuſq; nimiũ videatur eſſe, & vehementiſſimus eſſe cognoſcatur accuſator, qualis in verrem futurus ab aduerſariis Cicero timebat. Liceat q̃m ſi futurus crederetur: præuaricator eſſe accuſator non poteſt nec deberet.

Exceptiones

Dilatoriæ aut tpales

Prætoria exceptio

A cã cadere

ANT. ¶ EX tranſlatione: id eſt tranſmutatione: non alio modo, alio tpe: alio loco non alia lege: non alio quærente: aut agente. Tps differendum: vt ſiqs ab aliquo cōmodatum frumentum peteret menſe Aprilis. Debitor vero diceret ſe debere in Iunio poſt menſem. ſ. Accuſatorem mutandum: vt ſi dñs accuſaretur a liberto, & ſeruo iam manumiſſo: aut patronus a cliēte aut pater a filio. Cauent. n. leges, ne quis horum pductos accuſet. Iudices mutandos: vt ſi qs accuſaretur epo, cum eſſet accuſandus ptori. Reus. i. accuſatus, is. n. eſt reus: qui defendit & propulſat accuſationem: vt ait Feſtus ait, reus dictus eſt ab re quā promiſit ac debet. Hac parte ↄſtõnis. ſ. legitimæ. Nam dictum eſt eſſe ſex partes ↄſtõnis legitimæ. In iudiciis. i. in rebus criminalibus: in quibus eſt accuſatio & defenſio. In iure ciuili: in rebus pecuniariis: & in quibus agitur de ciue. Iuris ciuilis ſciētia. Cicero in topicis ſcribit ius ciuile id eſſe: quod in legibus, ſenatuſconſultis: rebus iudicatis: iuriſperitorum auctoritate: dictis magiſtratuum, more, æquitate, conſtat. Pauloqꝫ ſuperius dixerat. Ius ciuile eſt æquitas conſtituta iis, qui eiuſdem ciuitatis ſunt: ad res ſuas obtinendas. Idem quoqꝫ libro. i. de Oratore ſcribit, ꝙ tenenda eſt oratori oīs antiquitas: exemplorumqꝫ vis: neqꝫ ius legum, aut ciuilis iuris ſcientiā negligēda eſt. Peculatus. i. furtum publicum: & dici cœpit a pecore: tunc cum Romani præter pecudes nihil haberēt. Auctor eſt Feſtus. Furtum. i. occulta ſurreptio: vt ait Nonius. vt aūt in digeſtis ſcribitur. Furtum eſt ↄtractio vel ↄtractatio fraudulenta rei alienæ mobilis corporalis quæ fit inuito dño: cuius res fuit: aīo lucrandi. In priuata actione. i. ciuis ad ciuem: perſonæ ad perſonam: eſt autē actio ius proſequendi. Prætoriæ exceptiones: prætor vrbanus dictus q præiret iure. Itē prætor dictus qui præiret exercitui: vt Varro ſcribit. Prætoriæ exceptiones, Inſtitutiones: adeo quidem aucta eſt prætoris auctoritas: vt quod prætor ipſe dixiſſet, ob ipſius honorem ius honorarium vocaretur.

ASC. ¶ EX tranſlatione &c. Cōtrouerſia naſcitur ex trāſlatione. ſ. officii aut tēporis vnius in alterum: vt cum reus dicit, aut tps differendum ſup. eſſe: quia nōdum expleta eſt conditio temporis adiecta in paciſcendo: aut quia non quolibet tempore quælibet tranſigēda res eſt. Aut dicit accuſatorem mutandum: vtpote ſi odio aut ira aut ſimultate in reum notarius ſit: aut iudices mutādos: vt ſi ad non ſuum iudicem quis vocatus fuerit. Græci ſup. vtuntur hac parte ↄſtõnis. ſ. per tranſlationē: in iudiciis. ſ. criminalibus: nos vero vtimur plerūqꝫ in iure ciuili. i. vbi agitur cā ciuilis. Et ideo ſcientia. i. peritia iuris ciuilis iuuabit nos in hac parte. ſ. conſtitutionis legitimæ: quæ ad tranſlationē pertinet: tamen nos vtimur nonnihil: id eſt aliquantulum etiam hac parte: in iudiciis ſcilicet de criminibus vt hoc modo. Siquis accuſetur peculatus: id eſt furti reipubl. quod dicatur ſuſtuliſſe vaſa argentea publica: de loco priuato, id eſt non publico. (Sicut nos dicimus ſacrilegii teneri, q rem ſacram ēt de non ſacro ſuſtulerit. Sane ſignandum eſt vaſa argentea publica ſine vitio dici: licet nō ſit ↄiunctio: aut quia vaſa argētea quaſi pro vna re dicuntur: aut quia publica nō plenum eſt adiectiuū) is ſup. poſſit dicere oportere agi ſecum furti non peculatus: cum. i. poſtquam vſus ſit definitione quid ſit furtū: quid peculatus (vt ſi dicat furtū eſſe cuiuſcūqꝫ rei de loco priuato: peculatū tm̄ de loco publico.) Hæc partitio. i. particula: vnde alii legūt hæc portio ↄſtõnis legitimæ venit raro ī iudicium. ſ. criminale: his de cauſis. i. ppter: quod exceptiones prætoriæ q̄ tranſlationem iuuant ſunt in actione priuata, & nō iudicio: & is cadit a cā q non egerit quēadmodū oportet. & cauetur. i. caute pſcribitur legib? ſi ſit cōmodū. i. vtile reo: iudiciū fiat ante de accuſatore vtrum illi liceat accuſare, neqꝫ ne. i. an non.

FRan. EX rõcinatione &c. Vltima pars eſt legitimæ ↄſtitutionis, quæ collectiua & ratiocinatiua aliquādo appellatur: nonnunquam etiam ſyllogiſmus græco vocabulo nominatur. Eſt autem ſyllogiſmus perfecti argumenti ſpecies: ex propoſitione: propoſitionis ratione & aſſumptione conſtans: vt ſi homo eſt animal, homo eſt ſubſtantia: atqui homo eſt animal, ergo eſt ſubſtantia. eſt & Rhetoricus color, de quo præcepta inferius dabuntur libro q̄rto. Ratiocinatione autem vtimur cum res ſine certa lege in iudicium venit: nam ex legibus quæ ſunt, ſimilitudinem ad rem cui certa lex ſcripta non eſt: aucupamur: ſoli ge autem plures caſus ſunt: qui accidunt q̄ ſcriptæ leges: & emergentes caſus leges fecerunt: faciuntqꝫ quotidie. Ideo & legum interpretes qui iure conſulti appellātur: & ſi forte aliquid de iure cautum non ſit: ſumpta ad id vtuntur ab eo de quo cautum eſt ſimilitudine: vel a pari argumentantes: vel a maiori ad minus vel contra. Quæ tamen ab aliis legibus &c. Exemplum ipſe ſubiicit Cicero leges autem omnes quæ præponuntur nihil omnino ad crimen. P. Malleoli pertinere videntur, qui tempore quo Marius Cimbros ſuperauit, perempta matre, primus omnium inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. auctor eſt Liuius libro ſexageſimo octauo ab vrbe condita. Captus autem poſt matricidium accuſante fratre, qui minor natu erat, in carcerem truſus eſt, illic autem afferentibus tabulas qui defenderant, teſtamentum conditur: & defenſores hæredes inſtituuntur: ii poſtquā Malleolus ſupplicio affectus eſt, hæreditatem adeunt teſtamento freti, ſed eos Malleoli frater ab hæreditate depellit dicens ad ſe peruenire. Nulla lex certa eſt, quæ vetet vel permittat matricidam teſtamentum facere: diuer

¶ EX ratiocinatione controuerſia conſtat, cum res ſine propria lege venit in iudicium, quæ tamen ab aliis legibus ſimilitudinem quandam aucupatur. Ea eſt huiuſmodi, lex. Si furioſus exiſtet, agnatorum gentiliumqꝫ in eo pecuniaqꝫ eius poteſtas eſto. & lex eſt: qui parentem necaſſe iudicatus erit, vtris obuolutus & obligatus corio deuehatur in fluentum. Et lex, paterfamilias vti ſuper familia pecuniaue ſua legauerit, ita ius eſto & lex: Si paterfamilias inteſtatus moritur, familia, pecuniaqꝫ eius agnatorum gentiliumqꝫ eſto Malleolus iudicatus eſt matrem necaſſe. eo dam nato ſtatim folliculo lupino os obuolutum eſt, & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ ſunt: in carcerem inductus eſt: qui defendebant eum tabulas in carcerem afferunt: teſtamentum ipſo præſente cōſcribunt: teſtes recte affuerunt; de illo ſupplicium ſumitur. Hi qui hæredes erant, teſtamento hæreditatem adeunt. Frater minor Malleoli, qui eū oppugnauerat, in eius periculo ſuam vocat hæ

læ tamen afferũtur, ex quibus per ſimilitudinem hinc facere potuiſſe, illhinc non potuiſſe oſtenditur. Agnatorum gentiliumq; agnati dicuntur, qui ex paterna linea deſcendunt, vſq; ad ſeptimum gradum. Caius in re conſultus agnati inquit, dicuntur, qui ex eadem agnatione nati ſunt: vt frater ex eodem patre & fratris filius eiuſdemq; nepos Paulus autem inter agnatos & cognatos hoc dicit intereſſe: quia i agnatis continentur cognati: ſed non agnati in cognatis, exempli cauſa, frater patris: id eſt patruus idẽ cognatus eſt, & agnatus, at non cognati non agnati: vt frater matris id eſt: auunculus: & filii eius cognati ſunt non agnati. Gentiles autem dicũtur. ex eadem gente id eſt eſt familia, & qui idem nomen gentis cõmune habent: vt Scipiones Marcelli. Et lex eſt, qui parentes ceciderit: adhuc in iure ciuili lex Pompeia eſt de parricidis: quæ cauet: vt ſi quis parentis aut filii aut omnino eius affectionis quæ nũcupatione parricidii continetur, fata properauerit, ſiue clam ſiue palam id auſus fuerit: necnon is cuius dolo malo id factum fuerit, vel conſcius criminis extiterit: licet extraneus ſit: pœna parricidii puniatur: & non gladio non ignibus: non vlli ſolemni alii pœnæ ſubiiciatur, ſed inſutus culleo, cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia: & inter eas ferales anguſtias comprehenſus: vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur: vt omnium elementorũ vſu viuus carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti: terra mortuo auferatur, de qua re ſic ait Iuuenalis: cuius ſupplicio non debuit vna parari ſimia, nec ſerpens vnus: nec culleus vnus: & Cicero in oratione p Sex. Roſcio: quanto noſtri maiores ſapientius: qui cum intelligerent: nihil eſſe tam ſanctum quod non aliquã violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitarunt: vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, magnitudine pœnæ a maleficio ſubmouerentur inſui voluerunt: in culleum viuos atque ita in flumẽ deiici. Valerius Maximus primum Tarquinium priſci iuſſu Tullium duum virum, ꝙ librum ciuilium ſacrorum ſecreta continentem, cuſtodiæ ſuæ commiſſum, precio corruptus, Petronio Sabino exſcribendum dediſſet: inſutum culleo, in mare proiectum eſſe dicit: idq; ſupplicii genus, non multo poſt, parricidis lege irrogatum fuiſſe: ꝙ eadem pœna deorum & parentum violatio, expianda videretur. Si paterfamilias: patriſfamilias ius eſt teſtamentum facere: & ſicuti ipſe legauerit: ita diſtribui bona debent: ꝙ ſi idem inteſtatus deceſſerit, agnatorum bona: eius & gentilium ſunt cum alii hæredes proximiores non extiterint. Folliculo: culleo & corio lupino ad ſimilitudinem follis facto. Soleæ ligneæ: compedes, ꝙ his quaſi ſoleis pedes induuntur. Cæterum ſolea calciamenti genus eſt, quo plantarum calces tantum in fine teguntur. Cætera prope nuda & teretibus habenis vincta ſunt [illegible] græci vocant, & ſutores eorum crepidarios, dicta eſt, ꝙ ſolo pedis ſubiicitur: eſt & piſcis ad calcei ſimilitudinem ſolea formam habẽs planam. Auctor Plinius eſt, & qua equi, & muli, ex ferro calciãtur. In carcerem ductus eſt, vt paulopoſt ſupplicium de eo ſumeretur. Tabulas: in quibus teſtamentum ſcriberetur. per nos nõ ſtetit, defenſores for-

Agnatꝰ

Cognatus

Gẽtiles

Lex põpeia

Pœna parricidarum

Folliculum

Solea

Crepida

reditatem lege agnationis, hic certa lex in re nulla affertur, & tamen multæ afferuntur, ex quibus ratiocinatio naſcitur, quare potuerit, aut non potuerit iure teſtamentum facere. Conſtitutio legitimæ ex ratiocinatione. Cuiuſmodi partes eſſent legitimæ conſtitutionis oſtendimus, nunc de iuridicali conſtitutione dicamus.

te dixerunt quo minus abſolutereris: quare ſatius eſt & conuenientius nos hæredes inſtitui: ꝙ in poteſtatẽ inimicorum tuorum bona tua deueniant. Ipſo præſente: irritum fuiſſet teſtamentum, niſi teſtator affuiſſet: cum conderetur rite, ſolenniter, & ſecundum romanam cõſuetudinem quinq; teſtibus ciuibus romanis puberibus præſentibus, libripende: & eo qui familiæ emptor dicebat, vocabaturq; teſtamentũ ſic factum, per æs & libram: hoc eſt per emancipationem. Hæreditatem adeſt ea lege: paterfamilias vti ſuper familia, pecuniaq; ſua legauerit; ita ius eſto: me reliquit hæredem bonorum ſuorũ: ergo iure ad me deuoluitur hæreditas. Frater minor malleoli &c. hic materna pietate commotus, fratrem oppugnauerat. Agnationis lege: quæ eſt: ſi paterfamilias inteſtatus moritur, familia pecuniaq; eius agnatorum gentiliumq; eſto: ſed occurrit nunquid teſtamẽtum Malleolus non condidit. Condidit quidem: ſed, condere non potuit, quoniam furioſus erat, quod autem fuerit furioſus, manifeſte apparet: quia matrem occidit nemo autem niſi furioſus poſſet matrem occidere. Ex quibus ratiocinatio &c. Colligitur: & ſyllogiſmus: hoc modo, qui matrem occidit is furioſus videtur eſſe, Malleolus matrem occidit: igitur furioſus fuit, & teſtamentum condere nõ potuit. Nam lex eſt: ſi quis furioſus exiſtit agnatorum gentiliumq; in eo pecuniaq; eius poteſtas eſto: ergo pecunia eius mea eſt: lege agnationis qui defendit, mihi inquit debetur hæreditas. Nam potuit Malleolus maior natu, & paterfamilias condere teſtamentum: lege paterfamilias: vti ſuper familia pecuniaue ſua legauerit: ita ius eſto. Cuiuſmodi &c. De iuridiciali conſtitutione præcipere nunc incipit: quæ in duas diuiditur partes abſolutam: & aſſumptiuam [illegible] græce vocatur: & generalis a nõnullis nominatur: quia æquũ ne ſit quippiam: an iniquum: iuſtum vel iniuſtum, permiſſum aut non permiſſum, vetitum vel contra diſputat: agit interdum de rei qualitate perſona non adiecta, in cauſis ſcilicet hypotheticis vt bonæ ne: an malæ ſint diuitiæ: ſic a Cicerone in Rhetoricis de inuẽtione diffinitur.

Per æs & librã

¶ EX ratiocinatione Fabius libro ſeptimo ſyllogiſmum appellat: vbi ait quod ſyllogiſmus habet aliqd ſimile ſcripto & voluntati: quia ſemper pars in eo altero ſcripto nititur. Et poſtea inquit. Ergo hic ſtatus ducit ex eo, quod ſcriptum eſt, ad id quod incertum eſt, quod quoniam ratione colligitur: ratiocinatiuus dicitur: vt autem Cicero libro primo Rhetori. de inuentione ait. Eſt oratio ex ipſa re probabile aliquid eliciens, quod expoſitum & per ſe cognitum ſua ſe vi & ratione confirmet. Sine propria lege Fabius libro ſeptimo vbi de ſyllogiſmo tractat inquit. Maioris pugnæ eſt ſcripto ducere quod ſcriptum nõ eſt: qui patrem occiderit Culleo inſuatur. Matrem occidit. In hoc genere hæc quæruntur. An quotiens propria lex non eſt ſimili ſit vtendum. An id de quo agitur ei de quo ſcriptum eſt ſimile ſit. Simile autem & maius eſt, & par, minus in illa priore an ſatis lege cautum ſit: an & ſi parum cautũ eſt: & hoc ſit vtendum. In vtroq; de voluntate legum latoris. Sed de æquo tractatus potentiſſimus. Ea cuiuſmodi

ANT.

eſt Ea

eſt. Ea ſcilicet controuerſia ex ratiocinatione. Corio parricidæ enim puniebantur. Culeo id eſt Corio in quo Simia, canis, ſerpens, & gallinaceus cum ipſo includebatur. Deinde vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciebatur: vt omnium elementorum vſu viuus carere inciperet: & ei cœlum ſuperſtiti terra mortuo auferretur &c. De culleo: quidem latius diximus in Iuuenalem ſatyra octaua. Cicero autem in oratione pro Roſcio ſic ait. Quanto maiores noſtri ſapientius, qui cū intelligerent nihil eſſe tā ſanctum, quod non aliquando violaret audacia. Supplicium in parricidas ſingulare excogitauerunt: vt quos natura ipſa in officio retinere non potuiſſet: magnitudine pœnæ a maleficio ſummouerentur: inſui voluerunt in culleum viuos: atque ita in flumen deiici. O ſingularem ſapientiam iudices: non ne videntur hūc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe & eripuiſſe: cui repente cœlum, ſolem, aquam, terramq; ademerint: vt qui eum necaſſet: vnde ipſe natus eſſet: careret his rebus omnibus: ex quibus omnia nata eſſe debent. Noluerunt feris corpus obiicere: ne beſtiis quoque quæ tantum ſcelus attigiſſent immanioribus uterentur. Non ſic nudos in flumen deiicere: ne cum delaberentur in mare ipſum polluerent: quo cætera quæ violata ſunt expiari putantur &c. Gentilium gentilis dicitur ex eodem genere ortus: & is qui eodem nomine appellatur: vt ſcribit Feſtus. Paterfamilias, familia antea in liberis hominibus dicebatur, quorum dux & princeps vocabatur pater, & materfamilias poſtea hoc nomine etiam famuli appellari cœperunt permutata littera i cum u. Auctor eſt Feſtus.

Gētilis

ASC.

¶ EX ratiocinatione &c. Proſequitur vltimam partem conſtitutionis legitime dicens. Controuerſia conſtat: id eſt conſtituitur ex ratiocinatione: id eſt argumentatione per ſimilitudinem vnius legis ad aliam: vtpote cum res venit in iudicium ſine lege propria: id eſt vt dicunt de ea ſpecialiter expreſſa: quæ tamen res aucupatur: id eſt callide venatur piſcatur: aut acquirit quandam ſimilitudinem, ſcilicet legis ab aliis legibus. Ea ſcilicet res eſt huiuſmodi. Lex ſup. eſt &c. Aut ſic. Ea lex a qua res ſimilitudinē aucupatur eſt huiuſmodi. Si ſupple aliquis exiſtet furioſus: poteſtas in eo & in pecunia: id eſt rebus eius eſto: id eſt volo vt ſi agnatorum: id eſt eorum qui ex paterna linea ad illum attinent: & gentilium: id eſt illorum qui cum illo ſunt eiuſdem gentis: id eſt generis ac progeniei. Et lex ſupple eſt huiuſmodi: quæ dicit ꝙ qui iudicatus: id eſt manifeſto iudicio conuictus erit necaſſe parentem: vt is obuolutus & obligatus corio: id eſt culleo qui ſaccus e corio eſt deuehatur in fluentum id eſt aquam fluentem & demergatur. Et lex ſupple eſt ius eſto ita vti, id eſt vt paterfa. legauerit: id eſt teſtamento conſtituerit: ſuper id eſt de familiaue pro vel pecunia ſua. Et lex ſupple eſt ſi paterfamilias moritur inteſtatus: id eſt priuſquam teſtamentum fecerit, familia, id eſt ſerui & ancillæ & pecunia: id eſt poſſeſſio reliqua eius: eſto agnatorum & gentilium. Maleolus ciuis ille romanus iudicatus eſt necaſſe matrem, & ob id eſt caput eius totum obuolutum eſt ſtatim ipſi damnato folliculo: id eſt ſacculo ex corio lupino: id eſt facto de pelle lupina ſeu lupi: & ſoleæ ligneæ inductæ ſunt pedibus: id eſt in pedes eius: & ita ipſe inductus eſt in carcerem: ii qui defendebant eum afferunt tabulas, id eſt inſtrumenta in quæ ſcribat teſtamētum: in carcerem: & conſcribunt ipſo præſente teſtamētum: & teſtes affuerunt recte: id eſt iure & cōſuetudine legitima obſeruata circa numerum & fidem eorum. Supplicium: ſcilicet vltimum ſumitur de illo: ſcilicet malleolo: hi ſcilicet defenſores qui erant hæredes teſtamento adeunt hæreditatem. Frater malleoli: minor ſcilicet natu qui oppugnauerat: id eſt qui contra eum contēderat in eius periculo vocat hæreditatem ſuam lege agnationis: id eſt quæ erat vt agnati & gentiles ab inteſtato ſuccederent: hic id eſt in hoc caſu, nulla certa lex affertur in rem: id eſt ad comprobationem rei: & tamē multæ ſcilicet leges afferuntur: e quibus ſcilicet legibus ſimilibus: ratiocinatio naſcitur: qua ſcilicet diſquiritur: quare malleolus potuerit in carcere facere teſtamentum, aut non potuerit facere teſtamentum. Et ſupple in talibus eſt conſtitutio legitima ex ratiocinatione. Nos oſtendimus cuiuſmodi partes conſtitutionis legitimæ eſſent. Dicamus nunc id eſt deinceps de conſtitutione iuridiciali.

¶ De iuridiciali conſtitutione. Tit. XXVII.

IVridicialis conſtitutio eſt, cum factum cōuenit: ſed iure: an iniuria factum ſit, quæritur. Eius conſtitutionis partes duæ ſunt: quarum vna abſoluta, altera aſſumptiua nominatur. Abſoluta eſt, cū idipſum quod factum eſt, vt aliud nihil foris aſſumatur, recte factum eſſe dicemus: ea eſt huiuſmodi. Mimus quidam noīatim Accium poetam compellauit in cœnaculo: cum eo Accius iniuriarum agit: hic nihil aliud defendit, niſi licere eum nominare, cuius nomine ſcripta dentur agenda.

FRan.

CONſtitutio iuridicialis eſt in qua æqui & recti natura aut præmii aut pœnæ ratio quæritur: pars quæ abſoluta vocatur: factum confitetur, & iuſte factum: aut recte affirmat nihil extrinſecus quærens præſidii ad defenſionem facti, aſſumptiua vero contra extrinſecus facti cauſam aſſumit: ſed hæc exēplis patebunt. Factum conſtat vt feciſti feci: ſed iure feci: factum conuenit: quæſtio eſt iure ne fecerit. Nā iniuria factum: accuſator oſtendit. Abſoluta hæc eſt &c. quoniam abſoluta eſt ipſa per ſe perfecta: nullo extrinſecus aſſumpto indiget adminiculo: exemplum ipſe ſubiicit Cicer. mimus quidam actium in cœnaculo nominatim appellauit: actius grauiter tulit quod proprio nomine non meriti appellaſſet: nam cum poeta eſſet poetæ nomine appellari voluiſſet. Mimum itaq; accuſat iniuriarum: appellaſti me actium: appellaui: ſed iure: nam nomine actii tragœdias recitandas in edis: ſic enim inſcribuntur actii poetæ tragœdia, ſi te appellaui actium quod tute ipſe facere ſoles iniuriarum mecum agere nō debes: ecce quo modo hæc conſtitutio nihil aſſumit extrinſecus ſed iure vel iniuria factum eſſe dicit: in cœnaculo. Cœnacula loca ſunt in ſuperiore domus parte quo nomine & omnis pars ſuperior appellatur domus. Auctor eſt Varro. Scalis ad cœnacula aſcendebatur: vt Feſtus inquit. Agere iniuriarum eſt de iniuria conqueri: & accuſare Actius quintus anna vocabatur: ſic a vitio crurum cognominatus eſt. Attæ enim ſunt qui plantis inſiſtunt, & atterunt magis terram q̄ ambulāt. Auctor eſt Feſtus. Mimi ſunt quos hiſtriones

Cœnacula

Attæ

nos vocamus quod primum ex hiſtria venerunt a verbo μιμεῖσθαι quod imitari eſt & effugere: perſonas enim in ſcenis agebant.

ANT. IVRIdicialis conſtitutio eſt. Cicero libro ſecundo Rhe. de inuentione ſic ait. Iuridicialis eſt: in qua æqui & iniqui natura & præmii aut pœnæ ratio quæritur. huius partes ſunt duę.

Contranea

Aſſumptiua pars eſt, cum per ſe defenſio infirma eſt, ſed aſſumpta ex contrariis re comprobatur. Aſſumptiuæ partes ſunt quatuor, conceſſio, remotio criminis, tranſlatio criminis, comparatio. Conceſſio eſt cum reus poſtulat ſibi ignoſci. Ea diuiditur in purgationem, & deprecationem. Purgatio eſt, cum conſulto negat ſe reus feciſſe. Ea diuiditur in fortunam, Imprudentiam, neceſſitatem. Fortunam, vt Cæpio apud tribunum plæbis de amiſſione exercitus. Imprudentiam, vt ille, qui de eo ſeruo, qui dominum occiderat, ſupplicium ſumpſit, cui frater eſſet: antequam tabulas teſtamenti aperuerit: cum is ſeruus teſtamento manumiſſus eſſet. Neceſſitudinem, vt ille qui ad diem commeatus non venit: quod cum aquæ interclusiſſent.

Quarum alteram abſolutam: alteram aſſumptiuã nominamus. Abſoluta ẽ: quæ ipſa in ſe non vt negotialis implicite & abſcondite: ſed patentius & expeditius recti & non recti quæſtionem cõtinet. Ea eſt huiuſmodi. Cum

...d tribunos pl.

Thebani lacedæmonios bello ſuperauiſſent, & fere mos eſſet graiis cum inter ſe bellum geſſiſſent: vt hi qui viciſſent trophæum aliquod in finibus ſtatuerent: victoriæ modo in præſentia declarandæ cauſa: non vt in perpetuum belli memoria maneret. Aeneum ſtatuerunt trophæum. Accuſantur apud amphitrionas. i. apud cõe græciæ cõſilium. Intentio eſt: non oportuit. Depulſio ẽ oportuit. Quæſtio ẽ eſt oportuerit ne. Ratio eſt. Eam enim ex bello gloriam virtute peperimus: vt eius æterna inſignia poſteris noſtris relinquere vellemus. Infirmatio eſt: attamen æternũ inimicitiarum monumentum ſtatuerit: recte an contra fecerint. Hanc ideo rationem ſubiecimus: vt per hoc cauſæ genus ipſum de quo agimus cognoſceres.

Apud amphitriona s

ASC. IVRIdicialis. Poſt legitimam agit de iuridiciali conſtitutione definiens eam primo ſic: Conſtitutio iuridicialis eſt cum id eſt quando factum conuenit: id eſt ab vtriſque aſſeritur ſine controuerſia: ſed quæritur an factum ſit iure: an iniuria. Duæ ſunt partes conſtitutionis eius: videlicet iuridicialis: quarum ſcilicet partium vna nominatur abſoluta: altera nominatur aſſumptiua. Abſoluta eſt cum nos dicemus id ipſum quod factum eſt eſſe factum recte: id eſt iure & decenter: ita ſupple. vt nihil aliud aſſumatur: foris id eſt ab extrinſecis rebus. Ea ſcilicet conſtitutio iuridicialis abſoluta eſt huiuſmodi. Quidam Mimus id eſt actor fabularum qui geſtu corporis perſonas quas agit imitatur. Compellauit nominatim: id eſt ſub proprio nomine vocauit. Actium ſcilicet poetã Comicum in cœnaculo: aut in proſcœnio. Actius ſcilicet poeta agit iniuriarum: ſcilicet actione: in eo ſcilicet facto Mimi: aut Mimo ipſo quia cautum eſt lege quenquam viuentium in ludis publicis nominari: hic ſcilicet mimus iniuriarum accerſitus nihil aliud defendit: id eſt nihil aliud affert ad defenſionẽ facti ſui: niſi licere nominare eum cuius nomine dentur, id eſt edantur ſcripta agenda: ſcilicet in ſcenis quod vulgo dicerent ludenda vbi abſolute factum fatetur: nec aliam cauſam affert pro defenſione: quam id ipſum quod in facto eſt: quia accuſatur nomine proprio nominaſſe poetam: dicit decere eum nominare. vide & reliquos commentarios.

FRan. ASSVMptiua. Contraria eſt ſuperiori: quotiens res infirma per ſe eſt: ſed extrinſecus aſſumit aliquid quo confirmetur: quatuor huius partes ſunt, ſingulas ſubiectis exemplis exponit Cicero. Conceſſio eſt: cum reus non id quod factum eſt defendit cum id acciderit: quod quid fecerit nec profuerit: nec illatam prius iniuriam vindicauerit: nec compulſus aliquo modo fuerit: neceſſe eſt vt veniam poſtulet. Purgatio criminis factum non negat reus: ſed cauſa facti ſe defendit: non ſibi aſcribendum dicens: ſed rei vel hominis cauſam dedit: factum itaque per hanc fatemur: voluntatem excuſamus. Conſulto aduerbiũ eſt, & dedita opa ſignificat. Imprudentiam, dicis ſe: eiſſed imprudens: atque inaduertens. Quidam paterfamilias teſtamentum condidit: quo ſeruum ſuum liberum poſt mortem ſuam eſſe voluit: ſeruus a tem vbi intellexit, poſt mortem domini ſe liberum futurum: dominum occidit: ne conſilii eum fortaſſe pœniteret, & teſtamentum mutaret: frater occiſi, audita fratris cæde ſeruum obtruncat: aperiuntur deinde teſtamenti tabulæ, liberum eſſe ſeruum inuenitur: & propterea romanum ciuem, nã ſimul atque donatus aliquis apud romanos libertate fuerat, ciuis romanus erat: accuſatur itaque occiſor ſerui, quod romanum ciuem necauerit: factum non negat, ſed per imprudentiam ſe excuſat, quod ſeruum eſſe credebat. Nondum enim apertæ teſtamenti fuerant tabulæ. Manumiſſus libertate donatus. Cum enim apud romanos libertate ſeruus donabatur, illius caput dominus, aut aliud membrũ tenens, hunc hominem liberum dicebat volo eſſe, & eum manu mittebat, auctor Pompeius. Fortunam: cum in fortunam cauſa reiicitur facti, quod aliquid accidiſſe inopinatum dicitur, cuius ratio & euentus ignorabatur. Exemplum ipſe ſubiicit de Cœpione. is proconſul fuit cum. C. Manlio tempore quo in Italiam Cymbri venerunt, quibus agros & ſedes poſtulantibus in quibus conſiſterent, Senatus negauit, prælio & ipſe & collega a Cymbris victi ſunt, caſtriſque exuti, octoginta autem romanorũ milia cæſa fuerunt, Calonum ac lixarum quadraginta milia. Cœpionis, iubente populo, damnati bona publicata ſunt, & primo ei, poſt regem Tarquinium, imperium abrogatum eſt: quoniam eius temeritate clades accepta fuerat: auctor eſt Liuius libro ab vrbe condita. lxvii. in vallem autem ſe receperat, vbi creſcentibus ſubito aquis: clauſus, a ſuperuenientibus cymbris: quæ rettulimus, paſſus eſt. Scribit hoc Valerius Maximus li. rerum memorabilium quarto, capite de amicitia Cum a tribuno ple. ad populum accuſaretur: factum non negabat Cœpio: quoniam nõ poterat, patebat enim cunctis: ſed facti culpam in fortunam referebat. Neceſſitudinem: differt inter fortunam & neceſſitatem: ne idem eſſe fortaſſe videatur. Nam fortuna id facere nos cogit quod non volumus. Neceſſitas autem id facere nos prohibet quod volumus: vtraque volũtati obſtat: hæc ad aliud præter id quod volebamus impellit: illa ab eo quod intendebamus repellit: ſic autem affines inter ſe ſunt

Purgatio

Imprudentia

ASC.

Fortũa

ASC.

Neceſſitas differunt fortuna

casus

℃ Deprecatio eſt,cum & peccaſſe,& conſulto re/
us feciſſe confitetur,& tamen poſtulat,vt ſui mi/
ſereatur.Hæc in iudicium non poteſt fere vſu ve/
nire,niſi quando pro eo dicimus,cuius multa re/
cte facta extiterunt.Hoc modo in loco commu
ni per amplificationem inijciemus,q̃ ſi hoc feciſ/
ſet:tamen ei pro priſtinis beneficijs ignoſci con/
ueniret:verum nihil poſtulat ignoſci:ergo in iu/
dicium non venit:ſed aut in ſenatum,aut ante
imperatorem,& in concilium talis cauſa po/
teſt venire.

caſus & neceſſitas:vt ſimile huic exemplo quod hic
neceſſitati ſubijcit Cice.in rhe.de inuen.caſui ſubij/
cit:quidã commeatũ ab imperatore accepit aliquot
dierum ſub cõditione vt ad certum diem rediret:ſic tan
tiſper creuit fluuius trans quẽ,caſtra erant,vt ſtatuto
tempore illũ traijcere nõ potuerit.in ripa aũt cõſtituts
& illinc exercitui ſe oſten
dit,vt ſubdita fluminis ma
gnitudine quo minus in
caſtra tranſiret,impedire
ſe cognoſceretur.Cũ de
inde traieciſſet:accuſatus
eſt:q̃ ad diem cõmeatus
in caſtra nõ rediſſet,per
neceſſitatem ſe excuſat,
quod voluerit:ſed neceſ/
ſitas impedimento fuerit.
Commeatus in ſingulari
numero pro facultate ac
cipitur,ad tempus a mili/
tia,ab alióue miniſterio
recedendi miſſionem notiore appellauit vocabulo,
quam præbet militi imperator,quidam tñ de eo intel
ligi volunt:qui ferendi ad exercitus alimonia cibaria
ab imperatore negotium redemerit ſub certa pœna
niſi ſtatuto tempore redierit.nam cõmeatus vtroque
numero cibaria ſignificat tam publica q̃ priuata.Ci/
ce.in oratione pro lege manilia,tam cõmeatu & pu/
blico & priuato prohibeamur.

Cõmea tus

ANT. ℃ Aſſumptiua vero tunc dicitur:cum ipſum ex ſe fa
ctum probari non poteſt aliquo autem foris adiun/
cto argumẽto defenditur.Eius partes ſunt quattuor.
Comparatio.Relatio criminis.Remotio criminis.
Conceſſio.Comparatio eſt cum aliquod factum:quod
per ſeipſum non ſit probandum:ex eo cuius ad cauſa
factum eſt defenditur. Ea eſt huiuſmodi. Quidam
Imperator cum ab hoſtibus circum obſideretur:nec
effugere vllo modo poſſet:depactus eſt cum hoſti/
bus:vt arma & impedimenta relinqueret,milites edu
ceret:itaq; fecit.Armis & impedimentis amiſſis,præ
ter ſpem,milites conſeruauit:accuſatur maieſtatis:in
currit huic definitio.Sed nos hunc locum de quo agi
mus conſideremus intentio eſt non oportuit arma &
impedimẽta relinquere.Depulſio eſt,oportuit.Quæ
ſtio eſt,oportuerit ne,ratio eſt,Milites enim omnes
periſſent:infirmatio eſt:aut coniecturalis non periſ/
ſent:aut aliter coniecturalis non ideo feciſti:ex qui/
bus ſunt iudicationes periſſent ne,& ideo ne feceris.
Aut hæc comparatiua cuius nunc indigemus.Aut
enim ſatius fuit amittere milites,q̃ arma & impedimẽ
ta cõcedere hoſtibus.Ex qua iudicatio naſcitur.Cũ
omnes perituri milites eſſent,niſi ad hãc pactionem
veniſſent:vtrum ſatius fuerit amittere milites,an ad
hanc conditionem venire.Hæc ille.Iuridicialis con
ſtitutio hanc Quintilianus libro ſeptimo.Qualitatẽ
vocitauit & qualis ſit cuiuſq; rei natura & quæ for
ma quæritur:an immortalis anima:an humana ſpecie
Deus.Et de magnitudine ac numero quantus ſol.&
an vnus mundus quæ.omnia coniectura quidem col
ligitur:quæſtionem tamen habent in eo qualia ſint.
Hæc in ſuaſoriis tractari ſolent:vt ſi Cæſar delibe/
ret:an britanniam.i.impugnet &c.Sed in controuer
ſiis quoq; ſunt frequentia hac ſola differentia:quia il
lic de futuris:hic de factis agitur.Abſoluta id eſt per
fecta:& cui nil deſit.Vt aliud:id eſt quamuis.Aſſum
ptiua adiunctiua cui frater eſſet:cui ſcilicet domino

occiſo a ſeruo.Manumiſſus eſſet:ergo nõ licebat ſer
uum illum occidere:quia iã liber effectus erat,quod
ille per imprudentiam feciſſe dicebat:non.n.ſciebat
illum fuiſſe manumiſſum.Cõmeatus:eſt cõmeatus i Cõmea tus
ſingulari facultas ad tẽpus a militia ab alioue miniſte
rio recedendi:quam pbet militi imperator:præpoſi
tusue inferiori,eundique
quo velit ad præſcriptũ
diem reuerſuro.Liuius
autẽ dixit.Magna pars
ſine commeatibus dilabe
batur.In vtroq; autẽ nu
mero pro cibariis ad ali
moniam reipu.aut exer
citus:aut alius multitudi.
Interdum etiam priuati.
℃ Aſſumptiua.Proſequi
tur reliquã partem conſti
tutiõis iuridicialis dicẽs.
Pars.ſ.conſtitutionis iuri
dicialis aſſumptiua.ſ.ap
probationis alicuius foris:eſt cum defenſio eſt per
ſe:id eſt propria virtute infirma.i.debilis:ſed compro
batur ex re contraria aſſumpta.Partes ſup.conſtitu
tionis iuridicialis aſſumptiuæ:ſunt quattuor.Con
ceſſio.ſ.facti:remotio id eſt depulſio criminis:tranſ
latio criminis:& comparatio.Conceſſio eſt cum:id
eſt quando reus:id eſt accuſatus:confitens peccatũ:
poſtulat:id eſt precatur ſuo iure ignoſci ſibi:id eſt vt
ſibi ignoſcatur.Ea ſcilicet conceſſio:diuiditur in pur
gationem & deprecationem.Purgatio eſt cum reus
negat ſe feciſſe conſulto.i.conſilio præuio & ex deli
beratione ac compoſito:ſeu induſtria aut data ope
ra:non tamen negat ſimpliciter ſe feciſſe.Ea ſcilicet
purgatio diuiditur in fortunam:imprudẽtiam:& ſup
ple neceſſitatem.Fortunam:id eſt diuiditur in fortu
nam:vt Cæpio purgans factum ſuum apud tribunũ
plæbis de amiſſione exercitus excuſat fortunam:hoc
eſt dicit fortunam aduerſam in culpa fuiſſe,non ſe.
Imprudentiam,id eſt diuiditur in prudentiam:vt ille
ſupple eam excuſet qui ſumpſit ſupplicium de eo ſer
uo qui occiderat dominum,cui.ſ.domino ipſe occi
ſor eſſet frater,occiderat inquam antequam aperue
rit tabulas teſtamenti:cum is ſeruus eſſet manumiſſus
teſtamento & ita nõ licuerit indemnatum occidiſſe.
Neceſſitudinem:vt ille qui non venit:id eſt nõ rediit
ad diem commeatus:id eſt veniæ abeundi militia da/
tæ ea ſpe:vt præfixo die redeat q.i.quia:aquæ.ſ.ſu
bito ortæ intercluſiſſent eum.

DEprecatio.Poſtquam de purgatione præcepit
atq; de eius partibus:nunc ad deprecationem
accidit:quæ hoc differt a purgatione:quoniam illa
factum confitetur,ſed facientis animũ excuſat.Hæc
vero factum confitetur,& ſponte factum non negat
veniamque nulla adhibita excuſatione dari poſtulat.
Raro autem venit in iudicium:quoniam peccato cõ
feſſo,difficile eſt ab eo qui peccatorum vindex eſſe
debet,vt ignoſcat impetrare:iurati præterea iudi
ces ſunt,vt remorari eos nulla res poſſit:quo minus
confitentem reum condemnent:poſt autem aut in ſe
natum:aut ante imperatorem vel in concilium po
puli venire:q̃ nullis legibus aſtricti Senatus,Im
perator & populus,ſicut iudices ſunt:poſſuntque
quemlibet pro arbitrio ſuo condemnare vel ab
ſoluere:venit tamen in iudicium conceſſio ſi pro
aliquo claro aut forti viro cuius multa in rempu

FRan. Depcatio & purgatõ differãt

blicam beneficia ſint: ſic deprecatione vtimur: vt ea vti non videamur, hoc modo: quod ſi iudices hic pro ſuis beneficiis, pro ſtudio: quod nos ſemper habuit, tali nos tempore multorum ſuorum recte factorum cauſa: vni delicto vt ignoſceretis poſtularet: itam dignum noſtra manſuetudine: quam virtute eius eſſet. Iudices a nobis hanc rem hoc poſtulante impetrari, deinde augere beneficia licebit: & iudices per locum communem ad ignoſcendi voluntatem deducere beneficia quidem commemorare oportebit: & ſi fieri poterit maiora, ea oſtendere eſſe, quam hæc quæ deliquerit: vt ab eo plus boni, quã mali profectum eſſe videatur. Modum aũt defenſionis quo in hac conſtitutione vtendum eſt, libro de inuẽtione ſecundo docet Cicero. Idem Cicero in fine orationis pro Milone: apud iudices deprecatione vtitur: præceptorum ſuorum ratione ſeruata: nã multa & præclara Milonis in rempublicã facta cõmemorat: quod tamen inuito Milone ſe facere oſtendit dicens: ſed tam ſatis multa pro cauſa: extra cauſam etiam fortaſſe multa: quid reſtat, niſi vt orem obteſterq; vos iudices: vt ẽt miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro: quam ipſe non implorat. Loco communi per amplificationem.

Amplificatio

Amplificatio dicitur cum res exaggeratur: & a minori arguimus ad maius: nam qui amplificat ſemper auget, vt hoc eſt, hic etiam ſi peccaſſet ignoſci tñ ei cõuenire: pro priſtinis eius beneficiis: nunc autem non peccauit, ignoſcendum igitur eſt: tanquam peccauerit: cõis eſt locus qui ab his quæ antecedunt aut conſequuntur rem: aut quæ in quæſtione negotii ſunt, vel augent peccati atrocitatem, vel cõquæſtione miſericordiam captat: qui cõis ideo appellatus eſt, quia quamuis contra hunc aut illum dici videatur: tamen ad vniuerſos eiuſdem criminis reos efferatur, neceſſe eſt.

Cõis locus

Communes loci accuſatoris omni conſtitutioni conuenientes ſunt, cum auget peccati atrocitatem, & cum negat malorum miſereri oportere. Cõtra defenſor: is enim miſericordiam captat, & illata crimina extenuat, qui pro eo dicit, a quo factum conceditur, & nullo exterius adminiculo aſſumpto purgatur petiturq; tantum, vt ignoſcatur: hoc vtitur loco communi: fecit non odio: non credulitate: ſed ſtultitia q ſi ignotum ſibi fuerit: ſemper in poſterum ab hoc crimine abſtinebit: hoc loco cõi aduerſarius in contrarium commutato vtetur: hoc modo. nihil imprudenter: ſed omnia crudeliter & malitioſe facta ab eo ſũt: turpeq; eſt ignoſcere: alter indignabitur maleficio: alter dicit miſereri oportere. In ſenatum: vt olim pro Siphace, de quo etiam in concilio diu deliberatum eſt. Ante imperatorem: vt pro Q. Numitorio pullo apud. L. opimium quæ exempla in ſecundo ſunt de inuentione. In concilium: hoc eſt in populi congregatam multitudinem: nam pro arbitrio ſuo damnare quem volebat: vel abſoluere populus poterat: exemplum Oratii eſſe poteſt: qui ſororem occidit: & cum ad populum a perduellionibus prouocaſſet: ſic a patre ſupplicio ereptus eſt: a communibus locis per amplificationem dicente, huncne quem modo decoratum ornatumq; victoria incedentem, vidiſtis Quirites: ſub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre poteſtis: quod vix albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I lictor colliga manus q Paulo ante armatæ imperium pop. Rom. pepererunt. I caput obnube liberatoris huius vrbis: arbori infelici ſuſpende: verbera vel intra pomerium: modo inter illa pila: & ſpolia hoſtium vel extra pomerium modo intra ſepulchra curiatiorum: quo enim ducere hunc iuuenem poteſtis vbi non ſua decora eam tanta fœditate ſupplicii vendicẽt? Non tulit populus nec patris lachrymas: nec ipſius patrem in omni periculo animi: abſolueruntq; magis admiratione virtutis quam iure cauſæ: in quo exemplo id ſeruatur: quod præcipit Cicero. Nam benefacta commemorantur: atq; a locis communibus amplificantur, & ad ignoſcendi voluntatem populum traducitur.

ANT. ¶ Neceſſitudinem. Cicero libro ſecundo Rheto. de inuẽ. ſic ait: puto igitur eſſe hanc neceſſitudinem: cui nulla vi reſiſti poteſt: quæ neq; mutari neq; leniri poteſt. In loco communi: quo & aduerſarii vti poſſent. Loci autem communes ſuſcipiuntur de humanitate; fortuna, miſericordia, & rerum cõmutatione: his locis omnibus vtetur is contrario: qui contradicet cum amplificatione & enumeratione peccatorum: vt habetur lib. ii. huius operis. Idem vero Cicero libro ſecundo Rheto. de inuentione ſic ait. Hæc ergo argumenta, quæ trãſferri in multas cauſas poſſunt, locos communes nominamus. Plura etiam Priſcianus de locis communibus ex hermogene. Per amplificationem: per enumerationem geſtorum. Nihil poſtulat ignoſci: nouit enim ſe longe erraſſe. vltro ei [illegible] ignoſcendum eſſet: ne vir tantus periret. In iudicium non venit. Non eſt confeſſi cauſa tuenda rei: vt Naſo inquit.

ASC. ¶ Deprecatio &c. Proſequitur ſecundam partẽ conceſſionis, quæ dicitur deprecatio, quam deſcribit ſic. Deprecatio eſt cum reus confitetur: & id eſt ſimul: peccaſſe, & id eſt ſimul: feciſſe conſulto: id eſt a conſilio & deliberatione, & tamen id eſt nihilominus poſtulat, vt ſcilicet iudex aut ſenatus miſereatur ſui: aut potius imperſonaliter. vt miſereaẽ. i. miſericordia fiat ſui. Bñ tui vñẽ priuatiuo, qa paſſiue poſito. hoc fere non. i. q̃ñ nunq̃ põt vſu venire. i. ↄtingere cõmode & ex vſu in iudicio. i. foro iudiciali: niſi qñ nos dicimus p reo cuius ↄſtat multa eſſe facta recte. i. decẽter & iuſte. Hoc mõ. ſ. qñ eius bene facta euidentia ſunt, nos iniiciemus in cõi loco: amplificationem: de q̃ poſtea diſputabiẽ quod ſi. i. q̃uis feciſſet hoc: tñ ↄuenit ignoſci ei pro priſtinis beneficiis. i. benefactis eius. Verũ nihil poſtulat ignoſci: qa reſpectu bñfactoꝝ non videtur peccaſſe. Ergo talis cauſa. ſ. deprecatoria: non venit in iudicium. i. non hẽt locum coram iudice criminali: qui cũ ſit iuratus: non poteſt facile ignoſcere: ſed põt venire aut in ſenatum: aut ante imperatorem: & in concilium. i. contionem populi.

¶ Ex tranſlatione criminis cauſa conſtat: cum ſe eiſſe nos non negamus: ſed aliorum peccatis coactos feciſſe dicimus, vt Oreſtes, cum ſe defendit, in matrem confert crimen. Ex remotione criminis cauſa conſtat: cum a nobis non crimen: ſed culpam ipſam amouemus: & in hominem transferimus: vel in rem quampiam conferimus.

FRAN. EX tranſlatione cri. De ↄceſſione dixit: & partibus eius. Nunc de reliq; aſſumptiuæ ↄſtõnis partibus præcipere incipit.

Trãſlatio

Eſt aũt tranſlatio cum reus quod arguitur ↄfeſſus alterius ſe iductũ peccato iure feciſſe demõſtrat. relatiuo a Cice. in rhe. de inuen. appellatur, exemplum de Oreſte ſubiicit Cicero: qui cum accuſaretur, quod matrem occidiſſet, occidi, dicebat, ſed iure: quoniã

In hominem transfertur, vt ſi accuſetur is qui Publium Sulpitium ſe fatetur occidiſſe, & id iuſſu cōſulum defendat, & eos dicat non modo imperaſſe ſed rationem quoq; oſtendiſſe, quare id facere liceret. In rem confertur, vt ſi quis ex teſtamento quod facere iuſſus ſit, ex plæbiſcito vetetur.

illa meum patrem necauit. Oratius quoq; qui occiſis tribus curiatis, & duobus amiſſis fratribus, domum victor ſe recipiens ſororem Oratiam morte fratrum non laborantem: ſponſum autem lugentem occidit: accuſatus iure ſe occidiſſe dixit: quia illa hoſtiū mortem lugebat: fratrum negligebat: & ſe ac populū Romanū viciſſe moleſte ferebat: differt inter hanc trāſlationem: & illā, quæ legitimæ conſtitutionis pars eſt. Nam crimen illic in aliam perſonam non transfertur: ſed debere cōmutari crimen, dicitur, vt cum furti agēdum ſit, nō agatur peculatus & cum hic cognoſcere debeat: ille non cognoſcat. Aliorum peccatis &c. vt cum Oreſtes dicat a ſe occiſam Clytemnæſtram: quia illa patrem ſuum Agamemnonem occiderat. Confert crimen: quia niſi illa Agamemnonem occidiſſet: nunquā hoc facere cogitaſſet. Ex remotione: per hanc non remouetur crimen: ſicuti per tranſlationem, ſed culpa: cum feciſſe nos quod aduerſarius obiicit, confitemur: ſed facti culpam a nobis remouentes in perſonam vel rē transferimus exempla: ipſe ſubiicit Cicero Criminis: culpæ nō facti. Vtrūq; crimen ſignificat: factum & facti cām: hic pro cā accipe. Vt ſi accuſetur is. P. Sulpitius trib. ple. legem tulit: vt conſul Marius: aduerſus Mithridatem ponti regem dux crearetur, aduerſantibus conſulibus Qu. Pompeio & L. Sylla; inde vim intulit, occiſuſq; eſt Pompei conſulis filius gener Syllæ: quare Sylla conſul, qui aberat, in vrbem cum exercitu venit: & aduerſus factionem Sulpitii ac Marii in vrbe pugnauit: vnde Marium expulit: qui cum Sulpitio & aliis decem, hoſtis patriæ iudicatus eſt: Sulpitium cum villa lateret, ſeruus prodidit: quare inde retractus in vrbem & occiſus eſt: ſeruus vt præmium promiſſi haberet indicii manumiſſus eſt: deinde ob ſcelus proditi domini de ſaxo proiectus eſt: Sulpitio autem viuo oīa populus accedebat: mortuū ſepelire noluit, vt libro. iiii. dicet Cic. ſi accuſatus fuiſſet, qui Sulpitium occidit, per remotionem a ſe culpæ facti deſcendere ſe potuiſſet: occidiſti Sulpitium occidi: ſed conſ. les iuſſerunt, quoniam hoſtis patriæ iudicatus ille a ſenatu fuerat: cum legem tuliſſet: vt prouincia, quæ ſenatus decreto & populi demādata Syllæ conſuli fuerat, Mario demandaretur. Conſulum Qu. Pompeii & L. Syllæ. Vt ſi quis teſtamento &c. Exempli gratia, Lycurgus Lacedæmonius inter cæteras leges hanc quoq; tulit peregrinum ne admitto. Id autem fecit ne externi cuiuſpiam vitiis ciuitas cōtaminaretur: quidam paterfamilias teſtamento hæredibus mandauit vt publicum extruerent diuerſorium in quod diuerti omnibus liceret, peregrinus illuc diuertit, non admittitur: contra hæredes agit, & inſtat, vt hæreditate priuentur: qui teſtatoris non impleant voluntatē: illi lege Lycurgi ſe excuſant, in quā facti quod non negant. culpam transferunt. Præterea aliquis decedens hæredem quēpiam reliqt, hac conditione, vt ſibi ſtatuam in foro ponat, illo defuncto ponere in foro ſtatuam hæres vult: ſed trib. pleb. prohibent: qm̄ priuato ſtatuam in loco publico ponere plebiſcito non liceat: relictus hæres bona defuncti occupat: propinqui prohibent, nō debes conſequi hæreditatem: qm̄ non poſuiſti mortuo ſtatuam in foro. factum non negat: ſed facti cām in tribunos refert: quia

Trāſlatio crīs

Trāſlatio. legis

Remotio crīs

plæbiſcito poni ſtatuam prohibent: plæbiſcitum autē conſtitutio eſt populi. ſcire enim confirmare eſt. ¶ EX tranſlatione criminis. Cice. lib. ii. Rhe. de inuen. Relationem quoq; criminis hanc appellat. Ratio enim criminis eſt: cum reus id quod arguitur confeſſus alterius ſe inductum peccato iure feciſſe demōſtrat. Ea eſt huiuſmodi. Horatius: Occiſis tribus curiatis & duobus amiſſis fratribus domum ſe victor recipiebat tergemina ſpolia præ ſe gerens, cui ſoror virgo quæ deſponſata vni ex curiatiis fuerat, obuia ante portā Capenam fuit, cognitoq; ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat: mouet feroci iuueni animum comploratio ſororis: in victoria ſua: ſtricto itaq; gladio ſimul verbis increpās transfigit puellam. Accuſatur: intentio eſt: iniuria, ſororem occidiſti. Depulſio eſt: iure occidi. Quæſtio eſt iure ne occiderit: Ratio eſt: illa enim hoſtiū mortem lugebat, fratrum negligebat. me & populum Romanum viciſſe moleſte ferebat. Infirmatio eſt: tamen a fratre indemnatam necari non oportuit. Ex qua iudicatio fit. Cum Horatia fratrum mortem negligeret: hoſtium lugeret: fratrū & populi Romani victoria non gauderet, oportuerit ne eam a fratre indemnatam necari &c. In matrem confert crimen, dicit enim ſe eam occidiſſe: q2 illa patrem ſuum occiderat. Ex remotione criminis. Cicero lib. ii. Rhe. de inuen. ſic ait. Remotio criminis eſt: cum eius intentio facti, quod ab aduerſario infertur in alium aut in aliud dimouetur. Id fit bipertito. Nam tum cauſa tum res ipſa remouetur &c. Criminis: id eſt rei commiſſæ. Pub. Sulpitium. Sulpitius legatus cum Claſſi præeſſet: infamis crimine proditionis ab exercitu ſuo iterfectus eſt. Scribit Liuius libro. lxxv. Ex teſtamento. Exemplum erit: quidam moriens reliquit hæredem amicum ſuum, ea lege, vt non prius adeat hæreditatem, quam ipſe ſtatuerit Columnam in medio templi, & ſtatuam ipſius impoſuerit. Plæbiſcitum vero prohibet aliquid vel templo: vel publico loco fieri. Plæbiſcito plæbiſcitum eſt: quod plæbeio magiſtratu: id eſt tribuno interrogante an omnibus placeat: plæbes inſtituit: orta enim inter plæbem & maiores diſcordia: plæbs ſibi leges conſtituit quæ dictæ ſunt plæbiſcita, vt digeſtis de origine iuris habetur. Au. Gellius libro nono capite. xx. ita ſcribit. Plæbem autem Capito in eadem diffinitione ſeorſum a populo diuiſit: quoniā in populo omnis pars ciuitatis; omneſq; eius ordines contineantur. Plæbs vero ea dicitur: in qua gentes ciuium patriæ nō inſunt. Plæbiſcitum igitur eſt ſecundum eum capitonem lex: quam plæbs non populus accipit. Hæc ille. Ex plæbiſcito vetet, id eſt illa re quam teſtamento eſt iuſſus facere vetet ex plæbiſcito: non enim exequitur quod teſtamentū iuſſit: quia plæbiſcitum prohibet.

¶ EX tranſlatione criminis &c. Docet quomodo interdum crimen non negamus ſed culpam in alium transferimus dicens. Cauſa: id eſt cōtrouerſia aut defenſio conſtat ex tranſlatione criminis, cum ſ. qm̄ nō negamus nos feciſſe. ſ. quod nobis obiicitur: ſed dicimus nos feciſſe coactos: peccatis: id eſt per culpam aliorum. Vt Oreſtes cum defendit ſe de nece matri

Plæbiſcitum

ANT.

Remotio crīs

ASCĒ.

ℭ Ex comparatione cauſa conſtat, cum dicimus neceſſe fuiſſe alterutrum facere, & id quod fecerimus, ſatius fuiſſe facere. Ea eſt huiuſmodi: Caius Pompilius cum a gallis obſideretur, neq; effugere vllo modo poſſet, venit cum hoſtium ducibus in collocutionem, ita diſceſſit vt impedimenta relinqueret, exercitum educeret, ſatius eſſe dixit amittere impedimenta q̃ exercitum, exercitum eduxit, impedimenta reliquit, arceſſitur maieſtatis. Quæ conſtitutiones, & quæ conſtitutionum partes ſint, ſatis videor oſtendiſſe. Nunc quomodo eas, & qua via tractari conueniat, demonſtrandum eſt, ſi prius aperuerimus, quid oporteat ab ambobus in cauſa deſtinari; quo ratio omnis totius orationis conferatur.

ſlata: non negat ſe matrem occidiſſe: ſed confert: id eſt transfert: crimen.i. culpam: in matrem docens videlicet eam adulterio & patris ſui nece meruiſſe vt occidatur. Cauſa conſtat ex remotione criminis: cũ nos amouemus a nobis non crimen.i. facinus ipſum de quo criminamur: ſed nos amouemus culpã ipſam: & transferimus: ſcilicet culpam: in hominem: vel conferimus eam in quampiam rem: vt in legem cõtrariam. Culpa. ſup. transfertur in hominem: vt ſi is qui fatetur ſe occidiſſe Publium Sulpitium: accuſetur ſcilicet homicidii: & defendat id. ſ. crimen aut facinus: iuſſu cõſulum: & dicat eos, videlicet conſules non modo imperaſſe cædem Sulpitii: ſed quoq;.i. etiã oſtendiſſe rationem, quare id liceret: id eſt quare licitũ fuerit eũ occidiſſe. Culpa ſup. cõfert in rem, vt ſi quis vetetur.i. prohibeatur ex plæbiſcito (quod quia publicũ maioris eſt auctoritatis q̃ teſtamentum) ſup. facere id quod ſit iuſſus facere ex teſtamento. Exemplum affert Franciſcus ſatis euidens.

FRan. Cõparatio. COMparatione. Vltima pars eſt iuridicialis aſſumptiue, ex qua conſtitutio naſcitur: quotiens factum quod arguitur, propter aliquid, aliud rectum & vtile commiſſum eſſe contenditur: ideoq; cõparatio appellatur: vt cum dicitur feciſti, feci: ſed pro ſui. ἀντίληψιν græci vocant: nos ſtatum compenſatiuum dicere poſſumus. In comparatione autem malorum boni locum obtinet leuius: vt ſit Mancinus fœdus numantinum ſic defendat: q; periturus niſi id

C. Põ. factum eſſet fuerit exercitus Romanus: de. C. Pompilio. Cice. exemplum ponit, qui bello gallico in anguſtias cum exercitu deſcendit incautus: & ſubito ab hoſtibus qui ſaltum & Auguſtiarum fauces occuperant circumuentus eſt: cum quibus veniens in colloquium Pompilius pactus eſt: vt ſi milites ſaluos educere vellet: arma & impedimenta relinqueret. quare ne fame periret: quod leuius fuit malum elegit: relictiſq; armis & impedimentis nudum: ſed incolumem exercitum eduxit: accuſatus maieſtatis: arma reliquiſti, & impedimenta hoſtibus: contra reipublicæ ac Romani populi decus & vtilitatem reliqui inquit: ſed profui. Satius enim fuit, arma & impedimenta amittere, q̃ vniuerſum exercitum perire. Ex comparatione igitur conſtitutio naſcitur, vtrum facere melius fuerit. Alteruterum facere cum ad eam neceſſitatem aliquis redigitur: vt duobus propoſitis malis: alterum eligere neceſſe ſit: vt in cauſa Pompilii, cui aut arma & impedimenta relinquenda erant: aut cum vniuerſo exercitu pereundum. Satius melius: vtilius. Ex cau-

Impedimenta. A ſa, in qua ex comparatione conſtitutio naſcitur. Impedimenta, hæc omnes ſarcinas militares ſignificãt: ſiue ſint arma: ſiue tentoria & centones, ſiue cibaria, & coquinaria inſtrumenta ipſa etiam animalia quæ ferunt vehequi ſint vel muli. Quæ conſtitutiones, quot cõſtitutiones & partes earum eſſent tractatum eſt. non enim confirmationis & confutationis, in quibus tota ſpes vincendi & ratio perſuadendi poſ-

ſita eſt: recte dari præcepta poterant: niſi prius quod illud eſſet quod confutare & confirmare neceſſe eſſet intelligeretur: nunc ſe confirmationis & confutationis præcepta traditurum pollicetur: ſi prius oſtenderit: quid vtraque pars ſpectare veluti finẽ debeat: in quem vires ſuas omnes conferat: & quæ ſit quæſtio: quæ ratio: quæ iudicatio quod firmamentum cauſæ: quæ omnia a conſtitutione proficiſcantur oportet, videor more ſuo arrogãtiam vitat. Quomodo idem eſt quod ſequitur: & qua via: quidam tamen diuerſum volunt eſſe: vt quomodo ad inuẽtionem referatur argumentorum q̃ via ad formam & rationem argumentandi: quæ varia eſt. Ambobus, accuſatore & defenſore. Deſtinari, parari propo-niq; veluti rem certam fixam & in quam ois oratoris vis conuerſa ſit.

ANT. ℭ EX comparatione. Cice. lib. ii. rhet. de inuen. ſic ait. Comparatio eſt q; cum aliquod factũ quod per ſeipſum non ſit probandum ex eo cuius id cauſa factum eſt defenditur. Ea eſt huiuſmodi. Quidam Imperator cum ab hoſtibus circum obſideretur, & cætera vide hæc latius paulo ſuperius. Arceſſitur maieſtatis. De maieſtate latius ſuperius in titulo de commutatione. Ratio eſt quæ cauſam facit Cicero in partitionibus ſic ait. Sed diſtinguendi gratia rationem appellamus eam: quæ affertur ab reo ad recuſandum depellendi criminis cauſa: quæ niſi eſſet quod defenderet non haberet. Firmamentum autem quod contra labefactandam rationem refertur, ſine quo accuſatio ſtare non poteſt. Li. autem primo Rhe. de inuen. ſic. Ratio eſt quæ cõtinet cauſam, quæ ſi ſublata ſit: nihil in cauſa controuerſiæ relinquitur. Firmamentũ eſt firmiſſima argumentatio defenſoris & aptiſſima ad iudicationẽ. Iudicatio eſt cũ ex infirmatione & cõfirmatione rationis naſcitur controuerſia. Quintil. præterea lib. iiii. ita ſcribit: ratio eſt qua quod factum eſſe conſtat defenditur. Deſtinari: conſtitui.

ASC. ℭ EX comparatione. Declarat vltimã partem iuridicialis aſſumptiuæ dicens. Cauſa conſtat ex cõparatione: cũ dicimus fuiſſe neceſſe: facere alterutrum.i. vnum duorũ, & dicimus illud quod fecerimus fuiſſe ſatius.i. melius & cõuenientius facere. Ea. ſ. cauſa ex comparatione eſt huiuſmodi. Caius Pompilius cum obſideretur a Gallis neq; poſſet vllo modo effugere: venit cum ducibus hoſtium in collocutionem.i. colloquium, diſceſſit. ſ. e collocutione ita.i. eo pacto: vt relinqueret impedimenta.i. machinamenta bellica: q̃bus transferendis impediri ſolet exercitus: & ſup. educeret. ſ. ex obſidione: aut reduceret domũ exercitum cui p̃erat, & dixit aut duxit eſſe ſatius.i. melius & ſanioris conſilii, amittere impedimenta.i. machinas bellicas: vt arietes: vallum, vineas, crates, vehicula &c. q̃ exercitum.i. milites ipſos: & ita eduxit exercitum: & reliquit impedimenta, quo circa accerſitur. ſ. in ius.i. poſtulatur vt reus maieſtatis: ſcilicet læſæ quia cõtra maieſtatis populi Romani decus feciſſe videbatur.

tur. Poſſet textus ſic legi. Ita diſceſſit vt impedimenta relinqueret: exercitum educeret. Exercitum itaq; eduxit: impedimenta reliquit: acceſſitur maieſtatis. Satius eſſe dixit amittere impedimenta q̄ exercitum. Dixit inquam ad ſui defenſionem: vnde applicatur comparatio ad inſtitutum. Quæ conſtitutiones &c.

De ratione & eius vſu. Ti. viii.

Conſtitutione igitur reperta, ſtatim q̄renda ratio eſt. Ratio eſt, quę cām facit, & cōtinet defenſionem, hoc modo, (vt docendi cā in hac potiſſimū conſiſtamus) Oreſtes cū fatetur ſe occidiſſe matrē, niſi attulerit facti rationem, peruertit defenſionem, ergo affert eam, quæ niſi intercederet, ne cā quidem eſſet. Illa. n. (ingt) patrem meum occiderat.

Epilogo cōplectitur declarata, & peraſceuen facit ad dicēda. Ordo eſt. Ergo videor oſtendiſſe, id eſt declaraſſe aut demōſtraſſe ſatis: quæ ſint cōſtitutiones: & quæ ſint partes conſtitutionum. Vbi ſignabis puer interdum loco relatiui non inuenuſtæ repeti dictionē quæ eſſet antecedens: vt hoc loco dicere potuiſſet: & quæ earum partes ſint, ſed quia vis eſt in vocabulo: maluit ipſum repetere. Nunc, id eſt deinceps eſt demonſtrandum: id eſt demonſtrare decet aut oportet aut conuenit: quomodo & qua via, id eſt ratione & forma, conueniat eas tractari. Si nos aperuerimus id eſt declarauimus & manifeſtauerimus prius. ſ. quā eas tractare doceamus: quid oporteat deſtinari, id eſt prætendi ab ambobus, ſcilicet litigatoribus aut contendentibus qui ſunt actor & reus in cauſa: id eſt lite: quo id eſt quod omnis ratio totius orationis cōferatur: id eſt ſimul dirigatur.

FRan. Confutatio

Conſtitutione igitur reperta: vnde cōſtitutio naſceretur iam docuit, nam ex intētione & depulſione [illegible] ficiſci eam dixit: intentio accuſantis eſt: depulſio defendentis nunc vnde ratio naſcatur oſtendit ex qua & firmamento quæſtio emergit, quam iudicationem a nobis vocari dicit a græcis κρινόμενον. κρίνω enim iudico eſt: ea agitur vt vel abſoluatur quiſpiam vel damnetur. Ratio defenſoris eſt: firmamentum accuſatoris. Inuenta igitur conſtitutione ratio a defenſore afferenda eſt: tum firmamentum ab accuſatore ſubiiciendum hoc modo, occidiſti Clodium Milo, occidi, ſed iure. Ille enim voluit me occidere.

Rō firmamentum

Infirmatio rationis eſt etiam ſi te ille voluit occidere, tu tamen non iure occidiſti. Ex ratione & firmamento quæſtio hoc eſt iudicatio naſcitur vtrum Clodius voluerit Milonem occidere: & iuſtene a Milone Clodius occiſus eſſe videatur. Conſtitutione igitur quæ eſt huiuſmodi occidiſti matrem Oreſtes, occidi, ſed iure. immo non iure occidiſti. Eſt hic autem iuridicialis ratio cum ratione, id quod factum eſſe conſtat defenditur. Cauſam autem continet: nam ea ſublata, nihil controuerſiæ relinquitur. Peruertit defenſionem: niſi enim facti rationem attulerit, defendere ſe nequit. Ille inquit, occidi Clytemnæſtrā ſed iure. Ratio autem eſt, quia illa maritū ſuum patrem meum occidit. Sine qua ne parua quidem. Quid enī remorari iudices poſſet quin illum condemnarent; qui maleficium confitetur, & quare id a ſe cōmiſſum eſſet, rationem nullam omnino affert. Inuenta ratione, quam firmamentum defenſoris conſequitur, ſed a ſeipſo hic diſſentit Cicero, quem & Quintilianus ſecutus videtur. In Rhetoricis enim de inuentione defenſoris firmamentum eſſe dicit, & ſic diffinit. Firmamentum eſt firmiſſima argumentatio defenſoris, & aptiſſima ad iudicationem: exemplum ſubiicit: ſi velit Oreſtes dicere eiuſmodi animum matris ſuæ in patrem ſuum in ſeipſum ac ſorores in regnum & in famam generis ac familiæ: vt ab ea pœnas liberi ſui potiſſimum petere debuerint. hic contra accuſatoris tantum firmamentū eſſe vult, quod ſυνέχον græci vocant, quibuſdam id videtur poſt quod nihil quęritur: quibuſdam id quod ad iudicationem, firmiſſimum affertur: vt ait Quitilian. Victorinus defenſoris firmamētum per raro adhiberi dicit: & ſi quando adhibetur neceſſe eſſe: vt aut in themate ſit, aut in hiſtoria & alias dicit: id eſt falſum argumentum quod hic Cicero firmamentum vocat orationis. Infirmatione rationis idem dicit. Ex ratione defenſoris quæ illa fuit: patrem enim meum illa occiderat, & firmamēto quod fuit, at non a te occidi neque indemnatum pendere pœnas oportuit. Iudicii quæſtio, multis modis quæſtio accipitur, res enim omnis intelligitur de qua in vtranque partem vel in plures dici credibiliter poteſt: in iudiciali autem materia dupliciter accipitur, altero modo quo dicimus multas quæſtiones habere controuerſiam. quo etiam minores omnes cōplectimur. altero quo ſignificamus ſummam illam in qua cauſa virtutis ex qua ſtatus naſcitur: an factū ſit: quid factum ſit an recte factum ſit: hic vero pro iudicatione ſumitur: quoniam per eam quæritur res & iudicatur: ſtatuiturque abſoluendus ne ſit aliquis an damnandus. Ea conſtituetur, vt quæſtio ſit neceſſe eſt, vt rationi defenſoris firmamentum opponatur accuſatoris. Hoc modo. oſtendit quo pacto ex coniunctione rationis quæſtio naſcitur: nam cum Oreſtes dixerit matrem occidiſſe ſe, patris vleiſcendi gratia, & accuſator reſponderit, non oportuiſſe indēnatam matrem a filio occidi, ad hoc probandum & infirmandum vim ſuam omnem vtraque pars conferre debet. Et hac ratione omnis ratio de facto iam ꝯceſſo eſt: q̄ infirmata ab accuſatore vbi fuerit: iudicatio naſcat̄ neceſſe ē. Ex his q̄ dicta ſunt, itelligimus ī oībus ꝯſtōnibus, excepta ꝯiecturali, tria eſſe q̄ iudicationē p̄cedunt. Conſtōnem, rōnem, & firmametum. In oībus quo pacto ī iuridiciali abſoluta iudicatio īueniret: ꝓpoſito exēplo oſ̄dit eadē via & rōne ī alius quoq; ꝯſtōnibus iueniri poſſe dicit: in ltima. ſ. & iuridiciali aſſumptiua: ac cæt̄ ptibus. Præterq̄ in ꝯiecturali &c. in q̄ afferri rō facti, quod negatur, nō pōt: Si rō nō affert nec firmamētū afferri p̄t: qō igit̄ ex illo ē factū: an nō factū ſit: & ibi iudicatio eſt: vbi qō & in eadē re p̄ma qō: & extrema diſceptatio. hoc idē dicit Cic. in rhe. de īuentione. in ptitionibus &c. Quintil. Cic. ſeqtur. Ex itētione. Quæ accuſantis ē cū ſic nega reus n̄ feci. ad hāc iudicationē q̄ illic ē vbi ēt qō. Si p̄res, Quintil. quoq; admonet vnā cām p̄res qōnes & plures iudicationes hīe poſſe: vt in eo q cū adulterā dep̄henſam occidiſſet. Adulterꝫ q tū effugerat poſtea ī foro occidit: cā eſt vna adulter fuit. Qōnes: iudicationes an illo tpe an illo loco licuerit occidere. Cut aūt ſunt plures qōnes oēſq; ſtat⁹ ſuos hñt: cauſæ tñ ſtatus vnus eſt, ad quē oīa referunt̄: ita iudicatio ē maxime ꝓpria de qua ꝓnunciatur: vt in cā pro Milone vbi duæ q̄ſtiones ſunt, & duæ iudicationes. Nam ea, occidiſti Clodium, occidi, ſed iure. iuridicialis eſt

Judicii quæſtio Iudicatio

Qō

Plures qōnes i tua cā

quam ita tractat Cicero: vt oſtendat multis rationibus licere hominem occidere. Secunda quæſtio eſt, & iudicatio coniecturalis, vter vtri fecerit inſidias: & hæc principalis eſt ad quam omnis orationis vis confertur. Sedulo dedimus operam. libro finem imponens: quia diligentia in ſuperioribus præceptis vſus ſit oſtendit: ſimulq; excuſat ſe: ꝙ multis impeditꝰ negotiis tardius q̃ voluerit: librum ediderit, daturum tamen ſe operã polliceatur: vt quartum negotia diminuerint: tantum referciat diligentia: quæ autem dicẽda ſuperſunt, in ſequentem librum reiicit: ne multitudine præceptorum Herennius defatigetur. Sedulo diligẽter ϭπουδαίως græci dicũt. Breuiter & dilucide &c. Multa ſunt: quæ breuia ſunt: ſed tamen obſcura: quod Oratius vitium reprehendit: cum ait breuis eẽ laboro: obſcurus fio. Multitudinem literarũ, ratione ſi omnia ſine aliquo interuallo ſimul præcepta traderẽtur: tuus defatigaretur animus: cum nullum inueniret locum in quo conquieſceret: & veluti a labore reſipiſceret. Duabus præcipue de cauſis, maiores noſtri opera ſua in volumina diſ inſeruntur: & vt melius cõmendare ſcripta memoriæ poſſemus, ſi hoc primo: illud ſecundo libro contineri diſceremus: Et vt locus quieſcendi lõga lectione fatigatis eſſet: veluti viatoribus quibus leuius videri iter ſolet, cũ in quæ diuertant oportune inueniunt. Literarum: pro elementis literas ponit: multitudinem autem ſcriptorũ intelligit in rhetoricis de inuentione, & hic liber ait non parũ cõtinet, literarum, hoc eſt creuiſſe ſatis videt. Quã ſtudeas: q̃ velis eſt optes. Magnitudini: Magna.n. ſunt: & difficilia quæ ſcribit. Verumtamen: quanquã occupati ſumus. Quod negotio quãtum nos magna negotia retardauerit. Maturabimus, accelerabimus hoc loco: propria autem vis verbi ab. A. Gellio declaratur: qui ex. Nigidii auctoritate maturare inquit eſſe, non citius non ſerius facere: ſed medium quiddã & temperatum tenere: quod Diuus Auguſtus duobus verbis græcis elegantiſſime exprimebat: & dicẽs in ſermonibus & ſcribens in epiſtolis σπεῦδε βραδέως per quod monebat: vt ad rem agendam ſimul adhiberetur & induſtriæ celeritas, & diligentiæ tarditas ex quibus duobus contrariis fit maturitas.

Maturare

¶Ergo vt oſtendi, ratio ea eſt, quæ continet defenſionem, ſine qua nec parua quidem dubitatio poteſt remorari damnationem. Inuenta rationę firmamentum quærẽdum eſt, id eſt quod accuſationem continet, & quod affertur contra rationem defenſionis, de qua ante dictum eſt; id cõſtituetur hoc modo: Cum vſus fuerit Oreſtes ratione: hoc pacto: iure occidi: Illa enim patrem meum occiderat, vtetur firmamẽto accuſator hoc modo: Sed non abs te occidi, neq; indemnatam pœnas pendere oportuit. Ex ratione defenſionis, & ex firmamẽto accuſationis, iudicii, quæſtio naſcatur oportet, quam nos iudicationem, græci crinomenon appellant. Ea conſtituetur ex coniunctione firmamenti, & rationis defenſionę hoc modo: Cum dicat Oreſtes ſe patris vlciſcendi cauſa matrem occidiſſe, Rectum ne fuerit a filio ſine iudicio Clytẽnæſtram occidi. Ergo hac ratione iudicationę omnem rationem totius orationis eo cõferri oportebit. In omnibus conſtitutionibus, & partibus conſtitutionum, hac via iudicationes reperiẽtur, præterquam in coniecturali conſtitutione. Nam in ea nec ratio quare fecerit, quæritur: feciſſe enim negatur, neq; firmamentum exquiritur: quoniam non ſubeſt ratio; quare ex intentionę & ex inficiatione iudicatio conſtituitur, hoc modo. Intentio. Occidiſti Aiacem. Inficiatio, Non occidi. Iudicatio, occiderit ne. Ratio omnis vtriuſq; orationis, vt ante dictum eſt, ad hanc iudicationem conferẽda eſt. Si plures erunt conſtitutiones, aut partes conſtitutionum: iudicationes quoq; plures erunt in vna cauſa, ſed & omnes ſimili ratione reperientur. Sedulo dedimus operam, vt breuiter, & dilucide, quibus de rebus dicendum fuit, diceremus. Nunc quoniam huius voluminis magnitudo ſatis creuit, cõmodius eſt in altero libro de cæteris rebus deinceps exponere, ne qua propter multitudinem literarum; poſſit animum tuum defatigatio retardare. Sed ſi quo tardius hęc q̃ ſtudeas, abſoluentur, cum rerum magnitudini: tum noſtris quoq; occupationibus aſſignare debebis. Verũtamen maturabimus, & quod de negotio diminutum fuerit exæquabimus induſtria, vt pro tuo in nos officio, & noſtro in te ſtudio, munus hoc accumulatiſſime tuæ largiamur voluntati.

ASC.

¶CONſtitutione igitur &c. Declarat quid ſit ratio: & quo ea vtamur dicens. Igitur: quia de ratione prius ſe dicturum dixit. Conſtitutione reperta: id eſt poſtquam conſtabit genus conſtitutionis ratio eſt quærenda ſtatim: vnde diffinit eam dicens. Ratio eſt quæ facit cauſam & continet defenſionem. hoc modo (vt conſiſtamus: id eſt vt liceat immorari potiſſimum in hac ſcilicet ratione cauſa docẽdi, id eſt vt eam exẽplis docemus) Oreſtes filius Agamemnonis: cum fatetur ſe occidiſſe matrem: niſi attulerit rationem facti, id eſt cur id fecerit peruertit: id eſt deſtruit defenſionem: ergo ne peruertat defenſionẽ: affert eam: ſcilicet rationem: quæ ſcilicet ratio niſi intercederet: id eſt interueniret & ſtatim adduceretur nec cauſa quidẽ eſſet: id eſt tantum abeſſet vt legitima aut iuridicialis cenſeatur cauſa, vt nullo modo putetur cauſa: quia qui fatetur ſe matrem occidiſſe: nec cauſam affert, ſeipſum condemnat. Affert igitur eã, enim pro quia: ipſe inquit: illa ſcilicet Clytemneſtra aut mater (ſed multo opportunius dicitur illa q̃ mater: cum nomen matris crimen aggrauet) occiderat ſcilicet prius: patrem meum ſcilicet Agamemnonem: non vacat ꝙ dicit meum tum ne putetur patrem ſuum hoc eſt Clytemneſtræ occidiſſe tum quia iuſta videtur filio patris vindicta. Ergo vt oſtendi, id eſt vt iam dixi: ratio eſt ea quæ continet defenſionẽ ſine qua ſcilicet ratione aut defenſione: nec parua quidem: id eſt non modo non magna, ſed ne parua quidem dubitatio, id eſt hæſitatio aut cunctatio poteſt remorari, id eſt in mora tenere damnationem, ſcilicet crimen confitentis. Inuenta ratione, id eſt poſtquam ratio facti eſt inuenta: firmamentum, id eſt corroboramentum accuſationis quærendum eſt, id eſt illud quod continet accuſationem: & quod affertur contra rationem defenſionis de qua. ſ. rõnem eſt ante dictum. Id ſcilicet

firmamentū ꝯſtituetur hoc mō:cum.ſ.poſtq̄ Oreſtes fuerit vſus rōne.i.adduxerit in mediū rōnem: hoc pacto:occidi.ſ.matrē(quod tñ prudēter nō addit).n.p quia illa occiderat patrē meum: accuſator vtet hoc mō firmamēto.Sed(licet forte occidi potuit) nō potuit occidi abs te:neq; indēnatā.i.non ꝯuictam in iudicio.Oportet ſubaudi vt q̄ tñ particula ſolet venuſte poſt oportet omittit) qō.i.inq̄ſitio iudicii naſcat .i.oriat ex rōne defenſionis & ex firmamento accuſationis:quā.ſ.qōnem: nos ſup.appellamus iudicationē:& ſup.quod græci appellāt κρινόμενον a crimomę quod eſt vocor in iudiciū &c.Ea.ſ.iudicatio ꝯſtituetur ex ꝯiunctione firmamēti & rōne defenſionis hoc mō.Cum dicat Oreſtes ſe occidiſſe matrem:cā vlciſcendi patris.i.vt patrē ab ea interemptū vlciſcatur: fuerit ne rectū.i.æquū & iuſtū.Clytēneſtrā occidi a filio ſine iudicio? Ergo cōuenit.i.decēs & ꝯueniēs eſt reperire iudicationē hac rōne.i.via ꝯferēdi firmamētum cū rōne.Iudicatione reperta oportebit oēm rōnem totius orationis ꝯferri eo.i.ad eā.Et iudicatiōes reperient in oibus ꝯſtōnibus & in oibus partibus cōſtitutionum:hac via.i.rōne pdicta:præterq̄ in ꝯſtōne ꝯiecturali.Nam in ea quærit rō quare fecerit.n.p qa negat feciſſe:nec firmamentū.ſ.accuſatoris exquirit .i.examinatur quale ſit qm ratio.ſ.facti nō ſubeſt cū factum negetur:quare iudicatiō ꝯſtituitur in ꝯiecturali ex intentione.i.inſtantia vrgenti qua ꝯtendimus factum eſſe:& ex inficiatione.i.negatione facti hoc modo.Intentio ſup.eſt o Vlyſſe occidiſti Aiacē.Inficiatio.Non occidi.Indicatio:ne.i.an occiderit. Omnis ratio vtriuſq; orationis (vt dictum eſt ante) eſt conferenda ad hanc iudicationem.Si plures erūt cōſtitutiones aut partes ꝯſtōnum:iudicationes erūt quoque.i.etiam plures in vna cauſa:ſed & omnes reperient ſimili ratione:id eſt via & modo.Concludens autem primum librum dicit nos ſedulo:id eſt ſeorſum a dolo hoc eſt ſtudioſe & diligenter dedimus operam, vt diceremus breuiter & dilucide de rebus,de quibus dicendum fuit.Nunc quoniam magnitudo huius voluminis creuit ſatis:commodius eſt exponere in altero libro,deinceps de cæteris rebus,ne defatigatio propter multitudinem literarum,id eſt præceptorū ſcriptorum:poſſit tardare animum tuum o Herēni. Sed ſi hæc abſoluentur quo,id eſt aliquo tardius q̄ ſtudeas:id eſt ardenter expetas:tu debebis aſſignare cum ſcilicet ita ſit ꝙ magnitudini rerum,tum ſup.manifeſtum eſt ꝙ multo fortius:quoq;,id eſt etiam occupationibus noſtris. Veruntamen nos maturabimus.i. mature accelerabimus:& exæquabimus:id eſt ſupplebimus induſtria.i.artificio naturali quod fuerit diminutum negotio,id eſt per occupationem, vt largiamur accumulatiſſime tuæ voluntati hoc munus pro officio tuo in me,& pro meo ſtudio:id eſt beniuolentia diligenti in te.

Græci appellant Crinomenon i id iudicatum ſignificat.Eſt.n.a paſſiuo participium.Crinomæ vocor ad iudicium accuſor.Crimo accuſo iudico. Crima crimatos iudiciū.Rectū ue fuerit.ſ.qō eſt,vel cōtrouerſia.Eo.i.ad iudicationē.Intentio accuſatio. Sedulo diligenter ſine dolo.Studio.aio & mente. ANT.

Finis cōmentarioꝝ Antonii Mancinelli in primū Rhetoricoꝝ Cicerōis. In reliquos nihil ab eo ſcriptum vidimus.

M. Tullii Ciceronis Rhetoricum ad C.Herennium. Liber. II.

IN primo libro Herenni, breuiter expoſuimus quas cauſas recipere oratorem oporteret,Et in quibus officiis artis elaborare conueniret, Et ea officia qua ratione faciilime conſequi poſſet. Verum quia neq; de oibus rebus ſimul dici poterāt,& de maximis rebus primum dicendum fuit,quo cætera tibi faciliora cognitu viderentur,ita nobis placitum eſt:vt ea quæ difficillima eſſent,potiſſimum ſcriberemus.

FRAN. IN primo libro Herenni. In huius ſecundi libri principio. Præfatione vtitur Cicero. Qua docilem: atque attentum reddit auditorem: breuiter enim omnia repetit,quæ ſuperiore libro tradita ſunt: & quæ tractaturus eſt exponit: quod ad id plurimū accommodatum videtur eſſe: vt cum præcedentibus ſequētia connectantur. Hac præterea ratione eorum quæ dicta ſunt memoria renouari & ad dicenda lectoris animus excitari videtur,cauſam cur de difficilioribꝰ tractauerit: patefacit:vt ſcilicet illis perceptis cætera quæ leuiora ſunt, facilius comprehenderentur: cum autem de confirmatione & confutatione præcepta daturus ſuit prius quid ſit: qd confirmare: & confutare debemus: oſtenderit, ad quod efficiendum vis omnis oratoris dirigenda eſt. Confirmandi & confutandi hoc libro rationes ſubiungit.Quibus oſtenſis, de vltima orationis parte præcipiet: quæ concluſio appellatur. Totum autem iudiciale genus abſoluet. Quas cauſas tres autem ſunt. Demonſtratiua, deliberatiua,iudicialis. Genera ſuperius cauſarum appellauit. Breuiter, neceſſarius enim vſus eſt verbis,Nam & Oratius præcepit. Quicquid præcipies eſto breuis. Recipere i a litigatore. Et in quibus officiis &c.artis officia integralis rhetoricæ partes vocat. Inuentionem. Diſpoſitionem.Elocutionem.Memoriam. Pronunciationem. Qua ratione, arte,imitatione,exercitatione. Verū quia &c. Quo ordine quæ ſequuntur tractaturus ſit,oſtendit. Et inſtituti ſui rationē reddit. Non potuiſſe inqt oibus de rebus ſimul dicere & prius tractare de difficilioribus voluiſſe.Quibus cognitis q̄ faciliora ſunt, haud difficile percipere ſit.Simul eodem tempore ac loco. Itaque cum ſimul omnia dici non poſſint, ex difficilioribus cognitu facilia cognoſci n̄ difficile ſit.

Quę artis officia

ASC. IN primo libro &c. Rurſus noua præfatione facit Herennium docilem beniuolum & attentum. Docilem ex ordine & comparatione. Beniuolum ex ſtudio ipſius erudiendi & attentum ex negotii difficultate: Quia difficillima duxeque ſe potiſſimum ſcribere voluiſſe dicit, vt cum ordine apertius erit. Is autem talis eſt.O Herenni nos expoſuimus,id eſt declarauimus breuiter(non auferendo videlicet quæ nihil ad artem facerent) in primo libro: quas cauſas oporteret oratorem recipere,& in quibus officiis:id eſt ſtudiofis exercitiis ꝯuenient.a.de

alt ſcribendi

ceret & perutile eſſet oratorem elaborate.i.eminente ac præter cæteros laborare:& expoſuimus qua ratione.i.via & modo:orator poſſet conſequi.i.obtinere (Tractum volunt a canibus,qui dum prædam tenent:& ab ea reluctante trahuntur eam conſequuntur)facillime(Non tamē fieri poteſt vt faciliter: ergo interdum minus eſt in ſuperlatiuo per reſpectum poſito q̄ in abſoluto. Nā minus dicam ſic: veniam q̄ citime potero:q̄ ſic veniam cito) ea officia.ſ.in quibus elaborare conuenit. Verum quia neq̧ poterat dici : ſcilicet a me aut a quouis alio. (Sunt autem poterat & dici impersonaliter poſita) de omnibus rebus ſimul : & ſcribendum fuit.i.oportuit aut conueniens fuit: ſcribere, primum de reb⁹ maximis,quo,id eſt ideo vt cætera viderentur tibi faciliora cognitu : id eſt ad cognoſcēdum: ita placitum eſt nobis: vt ſcriberemus potiſſimū ea, quæ eſſent difficillima, q̄a qui difficillima intelligit: poterit facilia ſine magno labore capere. — Cōſeq

Dictorum & dicendorum enumeratio. Titulus Primus.

CAuſarum tria ſunt genera.Demōſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale: multo difficillimum eſt iudiciale, ergo id primum abſoluemus: hoc & in priore libro egimus, cum de oratoris officiis quinq̧ tractaremus:quorum, inuentio,& prima,& difficillima eſt. Ea quoq̧ nobis erit in hoc libro propemodū abſoluta, ſed paruam partem eius in tertium volumen transferemus. De ſex partibus orationis primum ſcribere incipiemus. In primo libro locuti ſumus de exordio, narratiōe, diuiſione, nec pluribus verbis,q̄ neceſſe fuit, nec minus dilucide q̄ te velle exiſtimabamus. Deinde coniunctim de confirmatione,& confutatione dicēdum fuit;quare genera conſtitutionum,& earum partes aperuimus,ex quo ſimul oſtendebatur, quomodo cōſtitutionem,& partes conſtitutionis in cauſa poſitas reperiri oporteret: Deinde docuimus iudicationem, quemadmodum quæri conueniret, qua inuenta, curandum eſt, vt omnis ratio totius orationis ad eandem conferatur. Poſtea admonuimus cauſas eſſe complures in quibus plures conſtitutiones,& partes conſtitutionum accommodarentur. Reliquum videbatur eſſe, vt oſtenderemus, quæ ratio poſſet inuentiones ad vnamquāq̧ conſtitutionem, aut partem conſtitutionis accommodare. Item quas argumentationes,(quas Græci epichiremata appellant)ſequi: quas vitari oporteret,quorū vtrunq̧ pertinet ad confirmationem. Deinde ad extremum docebimus, cuiuſmodi concluſionibus oratorem vti oporteat, qui locus erat extremus de ſex partibus orationis. Primum ergo quæremus, quemadmodum quāq̧ cauſam tractari conueniat:& nimirum coniecturalem, quæ prima, quæq̧ difficillima eſt, potiſſimum conſideremus.

FRan. CAVSArum. Tria cauſarum genera p poſuit:& de iudiciali prius præcepit quod omniū maximum & difficillimū eſt. omnes enim in eo priuatæ, & publicæ cauſæ continentur. Quicqd de eo eſt: de quo lis & controuerſia naſci poteſt. Totum in iure poſitum eſt: totum in coniecturis verſatur : in foro autem fere quotidie tractatur. Cum demōſtratiuum & deliberatiuum in ſenatu & comitiis rarius verſentur. Merito ergo prius de hoc diſſerit genere. Quod niſi cognoſceretur, demonſtratiuum & deliberatiuum: quamuis longe faciliora ſint : cognoſci vix poſſent. Cum magna pars doctrinæ faciliorum : ſi eiuſdem artis fuerint: in difficiliorum cognitione cōtineatur: Ergo id primum &c. cum multo difficillimum ſit antequām cætera tradamus præcepta illud perficiamus. Hoc & priore libro &c. Idem inquit, & priore libro egimus vt quod difficilius erat & maius prius abſolueretur. De quinq̧ &c. officiis: inuentione, diſpoſitione, elocutione, memoria. & pronunciatione. Hæc officia artis & oratoris ſunt ſine quibus nec ars eſſet orator diceretur. Quorum inuentio omnia comprehendit inuentio ſine qua partes reliquæ fruſtra eſſent: immo ne eſſent quidem: quis enim diſponat, aut eloquatur, quis memoriæ commēdet aut pronunciet qui ea vnde hæc perfici poſſint: non inuenerit? Prima eſt ordine inuentio & eadem re ipſa difficillima. Nam hoc opus hic labor eſt, ſcilicet quæ dicere velis inuenire: quod vbi excogitaueris facile partes reliquæ ſeſe offerunt: aut certe minore cum difficultate eas aſſequeris. Paruam partem. Inuentionem demonſtratiui & deliberatiui generis itelligit de qua libro tertio tractabitur. Paruam autem iudicialis generis comparatione appellat, quod multo maximum, difficillimumq̧ eſt, vt qui inuenire didicerit ī iudiciali genere, facile in demonſtratiuo & deliberatiuo inueniet. Raro enim iudicialis īuenitur cā, vt Quint. ait quæ laudationem aut vituperationem, ſuaſionem, vel diſſuaſionē non contineat. Primum, ante quam de cæteris præciperemus. Conſtituimus, decreuimus libro primo. Nec pluribus. Breuiter inquit diximus : ita tamē vt obſcuri non fuerimus: nā vera breuitas eſt. quæ nihil dicit ſuperfluum: nihil neceſſarium omittit. Cōiunctim : ſtatim explicatis conſtitutionibus. quæ niſi intelligerentur: confirmandi & confutandi ratio haberi nō poterat. Genera cōſtitutionum : quæ tres ſunt. Coniecturalis: legitima: & iudicialis. Iudicationem quam κρινόμενον græci vocant. Naſcitur ex defenſoris ratione : & accuſatoris firmamento. Eſſe cauſas q̄ plures. Hoc exemplis a nobis declaratum eſt : & Quintiliani auctoritate comprobatum. Reliquū videbatur &c. Illud relinquebatur oſtendendum: quo pacto quæ inuenta eſſent accōmodari ad cōſtitutiones, & earū partes poſſent, & quibus vtendum eēt argumentationibus: q̄ ex locis ſumuntur: qui ſunt argumentorum ſedes. In quibus argumenta latent, & ex quibus petenda ſunt. Auctor Quintil. Dicuntur autem argumenta, a perſonis, cauſis, locis, tempore, cuius tres ſunt partes, præcedens, coniunctum. inſequens facultatibus quibus inſtrumenta ſubiciuntur, modo.i. vt quicquid ſit factum, finitione, genere, ſpecie differentiis propriis, remotione diuiſione, initio, incrementis ſumma. ſimilibus, pugnantibus, conſequentibus efficientibus, effectis, euentis, ingratis, cōparatione, quæ in plures diuiditur ſpecies. Hæc omnia & a Cicerone in topicis: & a Fabio Quintiliano libro inſtitutionum oratoriarum quinto ſubiectis explicantur

Alii cō plures

Vñ argumēta deducā tur

plicantur exemplis. Et item quas argumentationes. Illud præterea explicandum relinquebatur. Quæ in confirmatione:& confutatione ſequi argumēta:quæ ue euitare cōueniret:quas græci epichiremata appel⸗lant:argumentationis ſpecies epichirema eſt : vel ar⸗gumenti:cuius nomine oīa complectimur: vt Quin⸗tilia.ait:quæ græci enthymemata:epichireamata, & apodixis vocant:q̄q̄ apud illos aliquā eſt horum no⸗minum differentia,& ſi vis eodem fere tendit. Epichi rema latinæ dici poteſt aggreſſio. ἐπιχειρῶ enim græ ce aggredior eſt. Diuerſum ab enthymemate quidā volunt eſſe : ſed Quintilia.multa de vtroque diſpu⸗tans tot vtiq; conuenientia oſtendit: vt quid alterum ab altero differat explicare vix poſſit:promiſcue pro eodem accipiuntur,& pro argumento interdum:ali⸗quando pro argumenti tractatione ponuntur,& elo⸗cutione. Enthimema nos commentum aut commen⸗tationem interpretamur , & omnia mente concepta ſignificat : alii rhetoricum Syllogiſmum,vel ſyllogiſ mi partem , vt ait Quintilian. vocauerunt . Quia di⸗ſtinctis nec tot partibus quot ſyllogiſmus clauditur: quot ſunt non vtique ab Oratore deſideratur:cui ſa⸗tis eſt vt alteram partem affirmet:hoc modo: ſi ſpirat non eſt mortuus : ſed ſpirat conclusionem dicendam auditoribus relinquit:conſtat ex propoſitionibus hy potheticis,vt ſi id quod ſcis prodeſt quod neſcis,ob⸗eſt:ſed id quod ſcis , prodeſt. propoſitio autem hy⸗pothetica eſt, quæ continet cathegoricas ſigno co⸗pulationis , conditionis , vel diſiunctionis , coniun⸗ctas,vt tu es homo tu es animal:& tu es homo, vel tu es aſinus:item ſi tu es homo,tu es animal : cathegori⸗ca vero habet ſubiectum : prædicatum : & copulam principalea partes ſui , vt homo eſt animal. ſubiectū eſt de quo aliquid dicitur : vt homo , in hac propoſi⸗tione , prædicatum vero quod dicitur de altero, co⸗pula verbum eſt ſubſtantiuum. Syllogiſmus coniun⸗ctis eſt partibus , & pluribus : conſtat enim propoſi⸗tione : propoſitionis ratione:& aſſumptione vel con cluſione hoc modo. Si petrus currit , petrus moue⸗tur : at qui petrus currit ergo petrus mouetur. Epichi rema vt enthymema a ſyllogiſmo diſtat , quoniam duabus contentum eſt partibus,propoſitione, & af⸗firmatione:vt ſi dicam viuit:ſpirat enim. Epichirema tis illius quod argumentatione nos vocamus. quinq; partes iſtius Cicero eſſe docet propoſitionem:pro⸗poſitionis rationem,aſſumptionem, eius probationē & complexionem:quas vitare quoniam vitioſe ſunt, & confutari facile poſſunt: vtrunq; & vitioſum epi⸗chirema:& quod ſine vitiis eſt . De vtroq; ſeparatim præcipiet vt qui confirmat: argumentationibus vta⸗tur:quæ refelli non poſſint:& qui confutat, ſi vitioſe aduerſarii argumentationes fuerint,refellere eas faci le valeat. Cuiuſmodi concluſionibus in fine huius li⸗bri de vltima præcipitur orationis parte,quæ perora tio nominatur : numero autem plurali concluſiones dixit. Quoniam tribus concludimus rationibus per epilogum,amplificationem: & commiſerationem. . Orationis addidit ne color rhetoricus fortaſſe intel⸗ligeretur:de quo libro quarto tractabitur. Quæq; causam ſubiiciendo ſuos cuiq; cauſæ locos. Tres au tem ſunt. Coniecturalis:legitima:iuridicialis:& nimi rum eandem vim habet nimirum:quam profecto:vti que certe:nempe. Quæ prima ordine. Difficillima. Nam cum factum negatur:probatio difficillima eſt. Coniecturis enim opus eſt:quibus factum eſſe ab ali quo quod obiicimus iudices credant.

Enthimema
Epichirema
Syllogiſmus atq; Enthimema differūt
Propoſitio hypothetica
Syllogiſmus
Partes epichirematis
Cōcluſio
Nimirū

¶ CAVSARVM tria ſunt. Per epilogum enume rat prius dicta:& prælibata dicenda . Nō autem vult hic de tribus cauſarum generibus tractare.ſed per or dinem venit ad coniecturalem conſtitutionem dicē⸗dam:& de cæteris quæ in primo dicta non ſunt. Or⸗do eſt. Tria ſunt genera cauſarum:demonſtratiuū, deliberatiuum:iudiciale.quorum ſupple iudiciale eſt difficillimum multo:id eſt in multo gradu. Ergo nos abſoluemus primū id ſcilicet iudiciale genus : & nos egimus hoc in priore libro,cum tractaremus de quin que officiis oratoris: quorum.ſ.officiorum inuentio eſt & prima & difficillima(Aduerte lector, prius di⸗xit in primo libro:& intelligit omnium: hic autem di cit in priore:& intelligit omnibus:aut priore.ſ.hoc ſe cundo:aut horum duorum) quoq;.i.etiam ea videli⸗cet inuentio erit abſoluta prope modum : id eſt fere tota nobis.i.a nobis:in hoc libro.ſ.ſecundo:ſed trāſ⸗feremus paruam partem eius in tertium volumen.i.re ſeruabimus ad tractandam eam in tertio libro. Nos incipiemus primum ſcribere de ſex partibus oratio⸗nis. Nos locuti ſumus in primo libro de exordio, nar ratione , diuiſione , nec ſupple locuti ſumus pluribus verbis,q̄ ſunt neceſſe:nec minus dilucide q̄ exiſtima⸗bamus,id eſt iudicabamus te velle. Deniq;.i.tandem fuit dicendum coniunctim.i.ſimul de confirmatione & confutatione(quia oppoſita,iuxta ſe poſita,magis eluceſcūt.) Quare.i.quamobrem te occaſione cuius rei:nos aperuimus:id eſt declarauimus genera conſti tutionum & partes earum . Ex quo: id eſt poſt quod oſtendebatur:ſcilicet a nobis:ſimul quomodo opor⸗teret conſtitutionem & partes conſtitutionis reperiri cauſa poſita.i.poſtquam eſſet comperta. Deinde do cuimus quemadmodum cōueniret iudicationē quæ ri:ſcilicet ex ratione & firmamento, qua.ſ.iudicatio⸗ne inuenta:omnis ratio.id eſt conſideratio & propo⸗ſitum totius orationis conferatur.i.debeat conferri, ad eandem:ſcilicet iudicationem : nos admonuimus poſtea cauſas eſſe complures(quidam ſcribunt q̄ plu res:ſed eos Valla ſatis improbat) in quibus ſcilicet cauſis plures conſtitutiones ac partes cōſtitutionum accommodarentur.i.applicari poſſent:vt commenta rii Franciſci præſertim illi docuerunt . Videbatur.ſ. nobis tunc.reliquum.i.reſtare:vt oſtenderemus quæ ratio.i.via & modus tradendi poſſet accōmodare in⸗uentiones ad vnamquamq; conſtitutionem : aut ad partem conſtitutionis. Item quos argumentationes (quos græci appellant epichiremata) id eſt aggreſſi⸗uas argumentationes:notandum antē pro dicit quas græci vocant,contra regulam Seruianam , quæ vult relatiuum hoc loco debere conformari ſequēti: quia ſequens quodam modo proprium eſt:vt ſit quæ epi⸗chiremata græci vocant &c. Sed vtrunq; poſſe dici certum:incertum eſt autem vtrum Cicero ſcriptum reliquerit(oporteret ſequi:& quas oporteret vitari.) Vbi rurſus ſignabis puer: ſequi paſſiue accipi eo q͡ vitari capitur paſſiue : nam ſi imperſonaliter dictum cenſeas iam illi accuſatiuum a parte ante dederis,aut a parte poſt,ſi ſit ordo oporteret vitari argumentatio nes &c. Sed neutrum a grammaticis recipitur:non enim accuſatiuum a parte ante regunt imperſonalia: ſed ablatiuum:vt oporteat a me legi. A parte autem poſt negatur illis accuſatiuus:ne paſſiua dicantur: vt dicendo : oportet a me legi Vergilium , quorum vtrunque ſcilicet tam ſequi q̄ vitari argumentationes pertinet ad confirmationem , & ad confutationem, de quibus ſuo loco tractabit. Deinde docebimus ad

ASCē.

De coniecturali. Tit. II.

IN cauſa coniecturali, narratio accuſatoris, ſuſpitiones interiectas, & diſperſas habere debet; vt nihil actum, nihil dictum, nuſquam ventum, aut abitum, nihil denique factum ſine cauſa putetur. Defenſoris narratio ſimplicem, & dilucidam expoſitionem debet habere cum attenuatione ſuſpitionis. Huius conſtitutionis ratio in ſex partes eſt diſtributa, probabile, collationem, ſignum, argumentum cõſecutionem, approbationem. Horum vnũquodq; quid valeat aperiemus.

extremum, id eſt in fine: cuiuſmodi concluſionibus oporteat vti in oratione. Q ui locus: ſcilicet cõcluſionis erat extremus, id eſt vltimus de ſex partibus orationis ſcilicet rhetoricæ: quas in primo libro enumerauit. Nos ergo quæremus primum quemadmodum conueniat quamq;: id eſt vnamquãq; cauſam tractari: & nimirum. i. haud dubie: nos conſideremus. ſ. merito: aut equum eſt (vt conſideremus: aut legamus: conſiderabimus potiſſimam cauſam ſup. aut conſtitutionem coniecturalem, quæ eſt prima ſcilicet earum quæ reſtant declarandæ, aut conſiderandæ: quæq;: id eſt & q̃ eſt nimirum: id eſt haud dubie diffiſcillima. Prius enim pollicitus eſt difficillima quæq; potiſſimũ & primo loco declarare: vt ex eorum cognitione, deueniamus in cognitionem minus difficillimũ. quæque, hoc loco duæ ſunt partes: nam quæ nomen eſt relatiuum: q; coniunctio: connectens quæ bis poſitum: idem enim eſt ac ſi dicas: & quæ.

FRan. IN cauſa coniecturali &c. Iam aggreditur, quod in hoc libro tracturum ſe pollicitus eſt, vt genus iudiciale abſoluat: illud autem prius oſtendit: qualis in cõiecturali cauſa debeat eſſe narratio: quam ſi accuſatoris fuerit plenam ſuſpitionis: ſi defenſoris ſimplicem vult eſſe atq; apertam: exempli cauſa: Teucer, qui Vlyſſem accuſat, non ſimpliciter veniſſe in ſyluam: & Aiacem occidiſſe narrat: ſed cum cognouiſſet inquit Vlyſſes inimicum ſuum: quem perdere tantopere cupiebat: ſolum & inermem in ſyluam profectum eſſe: illuc ſubito armatus acceſſit. Et nihil tale cogitãtem aggreſſus trucidauit. Ego caſu illuc perlatus repente affui: gladiumq; de vulnere educentem, conſpexi. Contra qui Vlyſſem defendit: omnia ſimpliciter narrans, ſuſpitiones attenuat: hoc modo eũ more ſuo: hoſtium exploraturus conſilia: forte ex caſtris ſolus diſceſſiſſet Vlyſſes in ſyluã venit: vbi Aiacem q̃ gladio furens incubuerat, conſpicatus cum eſſet, ſubito accurrit: telum de vulnere eduxit: vt ſi fieri poſſet: vir bellicoſiſſimus: & de græcis oibus optime meritus: diutius in vita cerneretur incolumis. Narratio autem cum aut tota pro nobis ſit, aut tota pro aduerſariis aut mixta ex vtriſq; ſit, tota pro nobis fuerit: omnia quæ cauſam noſtram iuuare aduerſariorum infirmare poſſint, narrabimus. Sin mixtam partem illã quæ pro nobis erit. ſic narrabimus vt omnia ſimpliciter facta eſſe a nobis videantur: illi vero parti quæ ad aduerſarium pertinebit crebras adiiciemus ſuſpitiones. Q uod in narratione orationis pro Milone diligentiſſime ſummus dicendi artifex, & magiſter ſeruauit Cicero. Diſperſas &c. Hæ autem ſic diſperſæ ſuſpitiones ſemina probationũ appellantur. Nihil actũ. Cicero. Nihil a Clodio ſine cauſa actum oſtendit. Cum ſic ait. Occurrebat mancam ac debilem præturam ſuam futuram conſule Milone. Cũ porro ſummo conſenſu populi Romani eum conſulem fieri videbat: contulit ſe ad eius competitores: ſed ita totam vt petitionem ipſe ſolus etiam inuitis illis gubernaret tota, vt comitia ſuis (vt dictitabat) humeris ſuſtineret. Conuocabat tribus: ſe interponebat: Coloniam nouam: delectum perditorum ſcribebat ciuium. Nihil dictum idem in eadem narratione, vbi vidit hominem ad omne facinus paratiſſimum: fortiſſimum virũ inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem: idq; intellexit non ſolum ſermonibus: ſed etiam ſuffragiis populi Romani ſæpe eẽ declaratum palam agere cœpit, & aperte dicere occidendum eſſe Milonem. Et paulopoſt. Et enim palam dictitabat conſulatum Miloni eripi non poſſe: vitam poſſe. Item quin etiam Fauonio fortiſſimo viro: quærenti ex eo qua ſpe fureret. Milone viuo: reſpondit triduo illum aut ad ſummum quatriduo periturum: quam vocem eius ad hũc. M. Catonem ſtatim Fauonius detulit.

Nuſquam ventum. Exemplum ex eadem oratione. Interim cum ſciret Clodius nec enim erat difficile iter ſolennem: legitimum: neceſſarium ante diem. xii. calend. Febrüa. Miloni eſſe Lanuuium: ad flaminẽ prodendum: quod erat dictator Lanuuii. Milo. Romã ipſe profectus pridie eſt: vt ante ſuum fundum: quod re intellectum eſt, Miloni inſidias collocaret: atq; ita profectus eſt: vt concionem turbulentam: in qua eius furor deſideratus eſt: quæ illo ipſo [illegible] habita relinqueret: quam niſi obire facinoris locum tempuſq; voluiſſet: nunquam reliquiſſet. Nec denique factum & cætera: hoc verbo omnia ſuperius dicta cõplectitur, & quamuis nihil actũ dixerit: quicquid deniq; factum eſt: ſubiungit. Nam facere generalius eſt: q̃ agere: & latius patet. Defenſoris. Docuit qualis accuſatoris narratio eſſe deberet. Nunc qualem conueniat defenſoris eſſe oſtendit. Simplicem & dilucidã. Q ualis illa narratio eſt in eadem oratione: quã pro Milone facit. Sic eñi narrat Cicero: vt omnis q̃ maxime attenuetur ſuſpitio: & nihil non ſimpliciter factum appareat. Cum ait. Milo autem cum in ſenatu fuiſſet: eo die quo a ſenatu dimiſſus eſt, domũ venit, calceos & veſtimenta mutat paulisper dum ſic vxor, vt ſit, comparat: commoratus eſt. Plurimum facere hanc callidiſſimam ſimplicitatis imitationem dicit Q uintilianus, & his laudat verbis. Q uod nihil præparato nihil feſtinato feciſſe videtur Milo, quod nõ ſolum rebus ipſis vir eloquentiſſimus: quibus moras, & lentum profectionis ordinem dedit. ſed verbis etiã vulgaribus & quotidianis: & arte occulta, cõſecutus eſt. Q uæ ſi aliter dicta eſſent, ſtrepitu, ipſum iudicẽ, deinde patronum excitaſſent, frigida pleriſq; videntur iſta, ſed hoc ipſum manifeſtum eſt, quomodo iudicem fefellerint, quod vix a lectore deprehenditur.

Loci argumẽtãdi in cã ꝯiecturali.

Huius ꝯſtõnis, loco oẽs argumentandi in ꝯiecturali ꝯſtõne, in ſex partibus ponit Cic. quã oẽs ſimul enumerat & more ſuo pœnæ ſingulas deſcribit, vt certã viã rõnemq; ꝯfirmandi aliqd, & ꝯfutandi in ꝯiectura li cã hic poſſimus. Lib. ii. de inuen. oẽm ꝯiecturã a cã perſona: & facto ſumi idẽ ait: in qbus tribus hæc ſex inſunt oĩa, ſi diligẽter aduertis. Nihil certe diuerſum docet, ſed qđ illic ſtrictius, hic enarratius, atq; eundẽ tius tradit, ꝓbabile. n. perſonam cũ ſui ipſius attributis oibus

tis oībus cōphendit.idem & cām complectif. Cæ-tera ad factū ſpectant & attributa negotioi hæc autē aut ɔtinentia ſunt cum ipſo negotio ſemper ei affixa, quæ ſeparari ab eo nō pñt aut in geſtione negotii cō ſideranť, aut geſtū negotiū ɔſequunť illud aiaduertē-dum eſt probationū vt ex auctoritate Ariſtot. tradit Quint. Alias eſſe quas ex tra dicēdi rōnem accipit orator: Alias quas ex cā trahit & ipſe quodammodo gignit: iōq illas ατεχνους illas εντεχνους vocauerit. Ex illo pore gñe ſunt ꝑ iudicia rumores tormēta tabulæ iuſiurandū: teſtes in qbus pars maxima fo-renſiū ɔtentionum ɔſiſtit ſed vt ipſa per ſe careat arte ita ſūmis eloquētiæ viribus & alleuanda ſunt plerūq refellēda. Eos dā nant Quintil. q totū hoc genus a ꝓceptis remoue-runt. ſeq nō oīa de ipſis ɔſecutus dicit quod infi-niti eſſet operis ſed viam quādam & rōnem oñſu-rum. Idem īferius Cice. faciet. Prius autē de illis loquiť ꝓbationibus quas ex cā trahit orator. & ſuo ipſe ingenio excogitat. ¶ IN cā cōiecturali &c. Quo facito iudiciale ge-nus vt pollicitus eſt abſol-uat: ꝑus oñdit qlis narra-tio accuſatoris & defen-ſoris dēat eē in cā ɔiectu-rali dicēs. Narratio accu-ſatoris debet hēre i cā cō iecturali ſuſpitiones ex q-bus qd accuſat cōiici poſ ſit interiectas. ſ. internar-rādū: & diſperſas. ſ. p nar-rationem: ita ſup. vt nihil puteť actū: nuſq̄. i. ad nul lum locū ventū. i. itum eē aut acceſſum & nuſq̄. i. a nullo loco abitū. i. receſ-ſum eſſe, denique. i. vt vno verbo aut ſimul dicať: ni-hil puteť factū: ita vt face re oia cōprehendat: nā q loquiť aut cogitat non ni hil facit: ſine cauſa. ſ. ad accuſationē pertinente. i. oia quæ dixiſſe aut feciſ-ſe aduerſarius hoc eſt ac-cuſatus diceť: ad crimen quod illi obiicitur facere docebit. ¶ Deinde ꝓſe-quitur formā narrationis defenſoris dicens. Narra tio defenſoria debet hēre expōnem ſimplicē: id eſt non inuolutā ambagibus non fucatam aut doloſam.

¶ De probabili argumentatione. Titu. III.

PRobabile eſt, per quod probatur reo ex pediſſe peccare, & a ſimili turpitudine hominem nunquam abfuiſſe. Id diuiditur in cauſam, & in vitam. Cauſa ē ea, quæ iducit ad maleficium commodorum ſpes aut incommodorum euitatione. cum quæritur, nū quid commodum maleficio appetierit, num honorem: num pecuniam: num dominationem, num aliquam cupiditatem amoris, aut huiuſmodi libidinis voluerit explere. Aut nunquid incommodū vitarit, inimicitias, infamiam, dolorem, ſupplicii. Hic accuſator in ſpe commodi cupiditatem oſtendet aduerſarii, in euitatione incommodi formidinem augebit. Defenſor autem negabit cauſam fuiſſe, ſi potuerit: aut eam vehementer extenuabit. Deinde iniquum eſſe dicet omnes, ad quos aliquid emolumenti ex aliqua re peruenerit, in ſuſpitionem maleficii deuocari. Deinde vita hominis ex antefactis ſpectabitur. In quo primum conſiderabit accuſator, num ante quid ſimile fecerit. Si non id reperiet, quæret, Num quando venerit in ſimilem ſuſpitionem, Et in eo debebit eſſe occupatus: vt ad eam cauſam peccati, quam paulo ante expoſuerit, vita hominis poſſit accommodari. Hoc modo: ſi dicet pecuniæ cauſa feciſſe, oſtēdet eum ſemper auarum fuiſſe: ſi honoris, ambitioſum: ita poterit animi vitium cum cauſa peccati conglutinare. Si non poterit par animi vitiū, cum cauſa reperire, reperiat diſpar. Si non poterit auarum demonſtrare, demonſtret corruptorem, vel perfidum: ſi quo quo modo poterit, denique aliquo, aut quamplurimis vitiis contaminabit perſonam: deinde qui fecerit illud tam nequiter: eundem hoc tam perperam feciſſe non mirandum. Si vehementer caſtus & integer exiſtimabitur, aduerſarius dicet facta, non famam ſpectari oportere: illum ante occultaſſe ſua flagitia: ſe planum facturum ab eo maleficium non abeſſe. Defenſor primum demonſtrabit vitam integram, ſi poterit: id ſi non poterit, recurret ad imprudentiam, ſtulticiam, adoleſcentiam, vim, perſuaſionē, quibus de rebus, vituperatio eorū, quæ extra id crimen erunt, non debeat aſſignari. Si vehementer hominis turpitudine impedietur, & infamia: prius dabit operam, vt falſos rumores diſſipatos eſſe dicat de innocente, & vtetur loco communi, rumoribus credi non oportere. Si nihil eorum fieri poterit, vtatur extrema defenſione, & dicat, nō ſe de moribus apud cenſores, ſed de criminibus aduerſariorum apud iudices dicere.

& dilucidam: id eſt claram: cum attenuatione. i. inualidatione ſuſpitionis. ſ. inductæ per accuſatorem. ¶ Poſt deſcriptionem narrationis diuidit cōſtitutionem coniecturalem in ſex partes dicens. Ratio huius conſtitutionis: ſcilicet coniecturalis: diſtributa: id eſt diuiſa eſt in ſex partes. In probabile. in collationem. in ſignum in argumentū. in conſecutionem: & in approbationē. Sæpe admonui authorem non apponere in diuidendo ac declarando partes particulam ſcilicet aut videlicet & coniunctionem ꝑtermittere. Nos aperiem vnumquodque horum qd id eſt in quo valeat: id eſt vtile ſit.

PROBAbile eſt &c. Hoc etiam veriſimile appellari poteſt. Cui duæ inſunt circunſtantiæ quis & cur. Quis fecerit. & quāobrē fecerit. Expediſſe vtile fuiſſe. Peccare: Crimē illud cō mittere quod a reo factū aſſeueramus quodcūque ſit ſiue furtum ſiue adulterium ſiue homicidiū. In hoc autem circūſtātia eſt cur q̄ cām complectitur. Et a ſimili turpitudie &c. Circunſtantia eſt quis eū in anteacta vita ab eo cri mine cuius inſimulamus reum nunq̄ abfuiſſe oſtēdimus ita ſi feciſſe furtū probare volumus argumentantes eū furta ſæpe ante quod oēs norunt fecerit: nūc quoque furatum eſſe qs dubitet. Cic. i oratione pro Milone. Veriſimile facit videri Milonē inſidias Clodiū locaſſe. Cōſuetudinē dicēs illius in vi inferenda perpetuā feciſſe Milonis in repellēda. In cām & vitam, vt cām oñdimus reo fuiſſe peccādi: & a turpitudine nunq̄ abfuiſſe: ſemper qa male & ſcelerate vixiſſe. De cauſa prius an de perſona dicendum eſſet: quæſitum eſt vt ait Quintil. & varie ab oratoribus factum ē: a Ci. idem ait. prælatas frequentiſſime cās fuiſſe ſibi magis placere: ſi a perſona incipiatur: id tū ipſū in vtilitate verti plerūq non negat. Cām ipulſionē & rōcinationem diſtribuiť: impulſio eſt q̄ ſine cogitatione per

FRan.

quandam affectionem ai:facere aliquid hortatur, vt amor, iracūdia, ægritudo, violētia, & oīno oia qbus aiusita videtur affectus fuiſſe: vt rē perſpicere cū cōſilio & cura non potuerit & id quod fecerit: impetu quodam ai potius q̃ cogitatione fecerit. Rōcīnatio ē diligens & conſiderata faciendi aliquid: aut non faciendi excogitatio. Cum cauſa videtur affuiſſe certa, qua aliquid vitaret reus, aut ſequeret̃: vt ſi amicitiæ cauſa aliqd factū dicit̃: aut inimici vleiſcēdi, aut gloriæ: aut pecuniæ: cuiuſuis deniq; vtilitatis percipiendæ & dāni effugiendi cā: ſed in rōcinatione diligenter excutiendum erit. An voluerit reus an potuerit: & demum an fecerit. Multi enim volūt: ſed nō poſſunt. Et contra multi poſſunt ſed nō volunt: ideoq; in probabili factum cū perſona ꝯiungendū eſt vt ſi furti accuſes furē ſemper dicas fuiſſe. Si adulterii, incontinētem & libidinoſum. Cā eſt ea. Rōcinatiuam itelligit quæ ſpe cōmodi, euitatione incōmodi ad maleficiū impellit: quod ſi reum ſpe cōmodi: aut incōmodi euitatione aliquid feciſſe probare poſſumus vehemens & pœnæ infrangibilis noſtra eſt argumentatio. Cic. in oratione pro Milone probe hunc locum executus eſt: oſtendit enim cauſam Clodio occidendi Milonis fuiſſe, cuius interitu magnā & multa aſſequebat̃, commoda & incommoda effugiebat: vt probabile ſit Miloni illum, non illi Milonem inſidias feciſſe, at q dicens Milone iterfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modo vt prætor eſſet: nō eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam his conſulibus prætor eſſet: quibus ſi non adiuuantibus: at conniuentibus: certe ſperaſſet ſe poſſe eludere in illis ſuis excogitatis furoribus: cuius illi conatus: vt ille ratiocinabatur. ne ſi cuperent quidem: reprimere poſſent: cum tātum beneficium ei ſe debere arbitrarentur &c. Contra Milo, mortuo Clodio, incommodum paſſus oſtēditur: vt cognoſcatur facere illi inſidias noluiſſe. Nā ſingularis illa ei vni conceſſa gloria: quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, morte Clodii cecidiſſe dicitur: & exercitatio virtutis i ſuffragatio conſulatus, fons perennis gloriæ: perdita ab eodem oſtenduntur plurimæ, præterea occaſiones enumerantur, quibus a Milone ipſe Clodius occidi potuerat. Nunquid commodum &c. In aſſecutione cōmodi, & incommodi euitatione, hi gradus dantur, commodi retinendi quod adſit: & augēdi deinde qd non adſit adipiſcendi. Incommodi reuciendi quod adeſt, & minuendi. Quod autē futurum eſt: deuitandi, & ita tria commoda tribus reſpondent incommodis. Illud præterea ſpectatur: ſi incōmodum maioris incommodi vitandi gratia ſuſcipitur: aut maioris cōmodi adipiſcendi: minus commodum præteritur. Nā honorem, vt ſi dicamus adipiſcendi magiſtratus cauſa aliquid rerum feciſſe: facile nobis credetur. Nemo eſt enim tam barbarus: tam feris moribus qui non honoris amore iungatur. Num pecuniam Cic. in oratione pro ſexto Roſcio ad erutium accuſatorem cōuerſus ſic ait. videant omnes qua de cauſa huic inimicus venias ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe. Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames. Dominationem &c. vt regnum: vt Tyrannidem pbabile videtur: quod dominandi cauſa factum dicitur. Nam ſi violandum eſt ius, regnandi cauſa violandum eſt, cæteris rebus pietatem colas. Quod Iulius Cæſar frequenter dicere ſolebat. Auctores Cice. & Tranquillus: vero veneno necari britannicum curauit, vt illo extincto, ipſe imperaret. Num aliquam cupiditatem. hic cauſa tangitur impulſiua: quā in oratione pro Milone artificioſe Cicero exequitur eam affuiſſe dicens: etiam ſi nulla affuit ratiocinatio: his verbis. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus: fuit vltor iniuriæ: punitor doloris ſui: quid ſi hæc non dico fuerunt maiora in Clodio: q̃ in Milone: ſed in illo maxima: nulla in hoc. Quid vultis amplius, quid enim odiſſet Clodium, Milo ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ &c. Cupiditatem amoris quid non cogit amor: ſi amatorem dicimus a riuali occiſum: cui non credibile videatur eſſe: vel ſi dicimus occidit hunc vt eius vxore poteretur: nam ſæuus amor docuit natorum ſanguine matrem commaculare manus. Aut huiuſmodi libidinis omnis immoderatus atq; inhoneſtus appetitus, omnino ratione carens, libido vocatur: ſiue imperandi ſit: ſiue poſſidendi: ſiue occidendi: & quoduis aliud maleficium per animi impetum ac furorem faciendi: quæ autem cupiditas vocatur recte & libido dici poteſt auctor Cice. lib. Tuſculanarum quæſtionum. iii. Num quoddam incommodū vitauerit. Sicut multa Clodius, Milone occiſo, vitabat incommoda, & aſſequebatur commoda atq; vtilitates. Vitabat inimicitiam: nam Cice. & reipu. cauſa illum oderat Milo. & communi odio, quo omnes improbos odiſſe ſolemus. Vitabat infamiam, qua afficiebatur, cum ſua a Milone ſcelera propalari videret, dolorem effugiebat. Viuo enim Milone, ſemper augebatur ſemper in maximo & grauiſſimo erat dolore: cum præſertim conatus ſui omnes ab illo infringerentur. Infamia eſt contra bonam famam cum ſcelus & turpitudo cuiuſpiam diuulgatur. Dolor autem eſt ægritudo animi ex cupiditate aliqua proueniens, vel inuidia vel metu. Supplicium: multi eos accuſant a quibus intelligūt ſe accuſatum iri timore ſupplicii, quo afficerentur: ſi accuſati damnarentur. In ſpe cōmodi: ſemper factum cum perſona coniungi debet: vt cum adulterum probare velis luxurioſum dicas: ſicū homicidam iracundum. Inuitatione incommodi: qd mirum ſi per inſidias occidere hunc voluit, quem metuebat. Semper enim quod omnes ſciūt: timidiſſimus fuit. Defenſor &c. Docet nunc quid defenſori agendum ſit. Et confutanda eſſe dicit quæ accuſator obiecerit. Negabit cauſam fuiſſe: vt Cice. pro Milone: cum aſt video adhuc conſtare omnia iudices Miloni etiam vtile fuiſſe Clodium viuere: illi ad ea quæ concupierat optatiſſimum Milonis interitum, fuiſſe odium illius in hunc acerbiſſimum i in illum huius nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda: huius tantum in vi repellenda: mortem ab illo denuntiatam palam Miloni: & prædicatam nihil vnquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum. Illius etiam potius alienum &c. quibus & Miloni faciendi inſidias: cum nulla videtur fuiſſe, & Clodio plurimæ ac maxime: tum ratiocinatiue tum impulſiue. Si poterit ſi eiuſmodi perſona fuerit: vt ſperemus credituros nobis iudices nullam cauſam fuiſſe maleficii faciendi perſonæ quam defendimus: quoniam ſemper bene vixerit: & a ſimili ſcelere abfuerit. Aut eam vehementer extenuabimus: facit hoc tum in aliis orationibus Cicero tum in ea quam pro rege deiotaro habuit. Deinde iniquum &c. cum aut negauerit, cauſas fuiſſe reo maleficii faciendi, aut quantum fieri poteſt, extenuauerit. Valde iniquū dicet eſſe: omnes in ſuſpitionem peccati venire quibus peccare vtile poſſit eſſe. Sic enim omnes pauperes furti accuſari poſſe: omnes iracundos cædis. Nō

Libido

igitur

igitur ſpectandas eſſe cãs eum reperiri vix aliqs poſſit: qui non metuat oderit: ſperet: & plurimos hæc ſalua innocẽtia facere. præterea non omnis cauſa in omnibus perſonis valet: nam vt alicui ſit furandi cauſa paupertas: non erit idem in Curio: Fabritioq; momentum.

Emolumẽtum

Emolumentum. vtilitas. Illud proprie eſt: quod pretium laboris molentibus datur.

Vita hois

Deinde vita hois &c. A cauſis tã accuſatorem q̃ defenſorẽ arguere docuit: nũc a perſonæ adiunctis ſumere argumẽta oſtendit.

Argumẽta a pſonæ adiunctis

Attẽde hois doctes

Quæ ſunt genus, natio, patria, ſexus, ætas, educatio: habitus, fortuna, ꝯdõ, natura, ai ſtudia, affectus, victus, facta, dicta, ꝯſilia. A genere argumentamur. Nã ſimiles parentibus ſuis ac maioribus plærũq; filii creduntur. Et nõnunq̃ ad honeſte & turpiter viuendũ inde cauſæ fluunt. A natione: nam gentibus ꝓpriũ mores ſunt: nec idem i barbaro, romano, & græco, credibile eſt. A patria quoniam aliis in ciuitatibus alia iſtituta ſunt aliæ leges & opiniones. A ſexu vt latrociniũ in viro facilius: veneficiũ in fœmina crederetur. Ab ætate. Aliud.n. aliis annis magis conuenit: & veriſimilius eſt adulterium in iuuene q̃ in ſene Ab educatione: qm̃ refert a qbus & quo quiſq; modo ſit inſtitutus. Ab habitu. Species.n. in argumentum libidinis. Robur petulãtiæ dic:f: his ꝯtraria in diuerſum. A fortuna: qa nõ idẽ credibile eſt in diuite ac paupere: ꝓpinquis amicis clientibus abundante. & oĩbus deſtituto. A ꝯdõne. An clarus an obſcurus magiſtratus an priuatus: pater an filius: ciuis an peregrinus: liber an ſeruus maritus an cœlebs: parens liberoꝝ an orb⁹ ſit, plurimum diſtat. Ab animi natura. Auaritia.n. iracundia miſericordia crudelitas ſeueritas aliaq; his ſi... afferunt frequenter fidem aut detrahunt. A victu quæritur enim luxurioſus ſit: an frugi lautus an ſordidus. A ſtudiis: nam ruſticus forenſis negotiator miles nauigator medicus aliud atq; aliud efficiũt. Ab affectione intuendum namq; eſt: quid affectet quiſq; locuples videri: an diſertus iuſtus an potens. A factis dictis & conſiliis: ex præteritis enim exiſtimari præſentia ſolent: conſilia aũt præſentis præteriti & futuri temporis ſunt. Ponitur in perſona & nomẽ ex quo aliquando ſuſpitio naſcitur, vt ſi dicamus idcirco aliquẽ calidum vocari q temerario & repentino cõſilio ſit.

Antemalorũ

Ex antefactis vna dictio eſt antefactum, ſicut antemaloꝝ apud Virgilium, cum ait. O ſocii neq; enim ignari ſumus antemalorum.

Vita

Vita duo ſignificat & eã quæ mortum ꝯtraria eſt & mores hominis dicta facta ac omnem denique actionem prior ζωη a græcis vocatur, altera βιος nominatur. Num quando ſimile &c. Qui obiiceret adulterium Clodio, fidem inueniret: cum diceret illum ante tres ſorores violaſſe: & in ſacra bonæ deæ clam amore pompeæ Cai Cæſaris vxoris penetraſſe: id agere ante omnia debet accuſator vt reum oſtendat a ſimili turpitudine in ante acta vita non abfuiſſe. Nam qui ſemel malus, facile præſumitur malus, in eodẽ genere mali. Si id nõ reperiet: ſi crimen inquit illi ſimile quod obiicitur: in anteacta vita feciſſe non reperiet dicat in ſuſpitionẽ veniſſe. Nam paulum diſtare videntur ſuſpectus veræq; reus: ſic autem dicere accuſator poterit, ſi furti accuſabit, ſi deprehenſus in furto non fuerit ſæpe in furti ſuſpitionem venit. Et in eo debebit eſſe occupatus &c. Hoc eſt in eo imorari, atq; intentus eſſe, plurimum debet: vt cum cauſa peccati mores hominis, & animi natura iungatur, quod ipſe exemplis oſtendit. Nam ſi facti cauſa a moribus abhorret, fidem inueniemus nullam. Si dicet pecuniæ cauſa feciſſe &c. Si quempiam homicidii accuſas. & pẽcuniæ cauſa veniſſe ad maleficium dicis, auarum ſemper fuiſſe, oſtẽde. Nam ſi reum cædis, impudicum vel adulterum voces lædes quidem famam: vt Quintilianus ait: minus tñ hoc ad fidem valebit: q̃ ſi audacem petulantem, crudelem, temerarium oſtenderis. Ad cauſam peccatis vt furtum fecit: quoniam pauper: ſemper autem cupidus fuit, homicidium cõmiſit: quia erat inimicus, ſemper autem temerarius habitus eſt. Si honoris cupidus occidit illum vt conſul fieret: vt præturam conſequeretur, quam illo viuo conſequi non poterat: ſuſtulit illum: vt primum ipſæ in ciuitate teneret locũ: ſemper autem ambitioſus fuiſſe cognoſcitur. Sic autem vita cum facti cauſa coniungitur: occidit: quoniam ſuperiorem pati: aut parem non poterat: ſemper autẽ ambitioſum fuiſſe cõſtat. Cauſa facti præcedit ideo occidiſſe: vt ſuperiorem non haberet, vita ſubſequitur: ſemper ambitioſum fuiſſe. ab ambitu ambitioſus dicitur: cupidus nimium: atq; affectator honoris. pro ambitionis affectione ambitus ponit. Cuius crimẽ apud romanos grauiſſimum erat: cum quis per largitionẽ. Et malas artes ad publicos honores aſcendit. Animi vitium. Sunt animi vitia iracundia: crudelitas: auaritia: perfidia & cætera huiuſmodi. Conglutinare: coniungere. Et ſi non potuerit &c. Si animi vitium cum facti quod obiicitur cauſa coniungere non poterit diſpar inueniat vitium & diſſimile facto, quod obiicit, quod cum illo coniugatum non ſit: fidem tamen faciat: illud quod obiicitur factum eſſe: vt ſi furti accuſat: & paupertate ad furtum compulſum. Dicat nec cupidum vnquam fuiſſe oſtendere poſſit. Dicat prodigum: aut negligentem nihil tam diſſimile auaro: ſæpe tamen credibile ſit eum ad furtum compelli poſſe: qui bona ſua prodigus nimium conſumpſerit vel neglıgẽter cuſtodiuerit: & ad paupertatem redactus ſit a ſed ipſe exemplũ ſubiicit Cicero. Demonſtret corruptorem: ſi pecuniæ cauſa quempiam dicis furatũ eſſe: & oſtendere auarum non potes: dic inquit corruptorem. Credibile enim eſt omnia eũ pecuniæ cauſa facere: qui corrumpere alios conſueuit ſi datam fidem non ſeruauit. Cauendum tñ eſt ne ea quæ obiicimus vel friuola ſint: vel leuia: vel falſa. Satius enim eſt: vt Quintilianus ait: omni ante actæ vitæ abſtinere conuitio: q̃ leuibus aut friuoliſq; ac manifeſto falſis reum inceſſere: qa fides cæteris detrahitur: & qui nihil obiicit omiſiſſe credi poteſt maledicta tanquam ſuperuacua: qui vana congerit confitetur vanum in anteactis argumentum: in quibus vinci q̃ tacere maluerit: corruptor eſt qui largitione: & quauis alia ratione quempiam corrumpit ſiue iudex ſit ſiue teſtis: & eo pacto quod vult, conſequitur: perfidus autem eſt, qui fidem non ſeruat: & promiſſa non implet.

Corruptor pfidus

Deinde aliquo &c. Cum vitium aliquod cauſæ facti diſſimile accuſator oſtenderit: eo contentus non ſit: ſed aliud: & ſi poterit: plura obiiciat. Et non eſſe mirandum dicat, qui in illa re: vel in pluribus turpis aut cupidus aut petulans fuerit: hac quoq; in re eum deliquiſſe: & qui perfidus aliquando extiterit: vel corruptor veriſimile eẽ furtum eum nunc commiſiſſe. quantum enim de honeſtate: & auctoritate eius qui arguitur detractũ erit: tantum de facultate totius defenſionis diminuetur: vt in rhetoricis de inuentione dicit Cicer. Contaminabit: deturpabit: contaminare eſt manuum fœdatarum cõtactu maculare. Tam nequiter: alio tempore: & in alia re tam perperam: tam peruerſe: & malignẽ: Si vehementer caſtus. Monet quid agendum ſit: cum

Perperã caſt⁹

nulli affinis vitio antecõmiſſo demonſtrari poterit:
caſtus aũt & integer is dici ſolet:qui non ſolum a re-
bus venereis:ſed ab omni vitio & turpitudie abſtinet:
& caſte integreq; verſatũ quẽpiam in magiſtratu di-
cit Cice. Facta non vitam &c. Hortabitur iudices,
vt vterem famã hois nihil ad rem putent pertinere:&
eum ante ſcelei a ſua caruiſſe:nunc qualis eſſet:mani-
feſtum feciſſe poterit,& illud addere:rem de qua agi
tur ex ſuperiore vita ſpectari non oportere:ſed ſupe-
riorem vitam ex hac improbari:atem ante aut peccan
di poteſtatem non fuiſſe:aut cauſam: & non eſſe mi-
rum ſi nunc primum deliquerit. Cum neceſſe ſit eum
qui velit peccare,aliquando primum delinquere. Oc
cultaſſe:tanta calliditate vſum eſſe vt omnes latuerit.
Planum facturum:demõſtraturum. Defenſor primũ
demonſtrabit &c. vt eius qui accuſatur:quacunq; ra-
tione poteſt:ꝯtaminare accuſator vitam conatur: ita
commendare & purgare:quantũ licet: defenſor adni
titur:& itegram ſemper fuiſſe oſtendere:quo id feciſ-
ſe reum quod obiicitur veriſimile minime ſit:& ſi aua
ritia peccaſſe dicetur:liberalis ſemper fuiſſe demon-
ſtretur. In omni aũt accuſatione aut negat defenſor:
aut fatetur:aut minuit:aut ſeparat a cã. Optimum eſt
negare:cum poſsis & dicere nõ feci: vt cum alias fura
tus es dicitur:non ſum vnquam furatus rñdeaſ. Tũc
confitemur:cum factũ quod obiicitur: factũ a nobis
non negamus:ſed facere licuiſſe dicimus, hoc genus
obiicitur reo ꝙ amori operã dedit:fateor inquit amo
ri operam dediſſe:ſed iuuenis eram. Iuuentuti aũt &
amori indulgere ꝯceſſum eſt. Tunc diminuimus:cũ
dicimus vetus crimẽ accuſas:nam cum iuuenis eſſet,
amori operam dabat,poſtquam grandior cępit eſſe,
tali a vitio ſemper abſtinuit. Separamus vero a cã cũ ſic
loquimur adoleſcẽtiæ ſunt quæ obiicis crimina:quæ
nihil ad cãm pñtem pertinent:ea omittamus: & illud
quæramus crimen:de quo agitur. Non enim ſi hoc in
adoleſcentia peccauit:quod tu nec obiicis feciſſe ſe-
quitur. Demonſtrabit vitam integram hoc ſi:ſi nota
aliqua & cõmunia officia oſtendentur rei:vtiñ paren
tes,cognatos,amicos,affines,neceſſarios. & ſi labor
commemorabitur aut periculum:quod aut pro repu.
aut pro aliquo horum qui expoſiti ſunt, adire volue-
rit. Cicero ſexti Roſcii vitã,qui accuſabatur parrici-
dii longa oratione integrã ſemper fuiſſe oſtendit. Im
prudentia:vt fateatur in anteacta quidem vita peccaſ
ſe:ſed imprudentia lapſum:& ſi animaduertiſſet pec
care noluiſſe dicat. Stultitiam:iuuenilis ætas ſtultitia
non caret:ſi quid tunc fecit:aſcribendum ſtultitiæ eſt
ætas maturior alios inde mores attulit. Adoleſcẽtiã.
amauit vt dicis:ſed adoleſcens fuit:cui ætati amari p
miſſum eſt:quod & Cice. inquit in Catilina. Vim. vt
fecit:ſed ſocii coegerunt: ſed is compulit. cui parere
neceſſe fuit. Perſuaſionem:ii perſuaſerunt:ii hortati
ſunt quibus credere par erat: a quibus decipi quiuis
eius ætatis poterat. Quibus de rebus:propter quas rẽ
imprudentiam ſtultitiam &c. Vituperatio eorum fa-
ctorum. Quæ erunt extra id crimen quod obiicitur:
non debent aſsignari:quia quæ per imprudentiã pec
cauit:aut adoleſcentiam:aut vim: aut perſuaſionem:
ea illi aſſignari & imputari non debere:& ad præſen
tis criminis probatione minime valere dicimus. Exẽ
plũ cõi. Accuſatur aliquis furti:cui anteactæ vitæ cri-
mina obiiciuntur:vt incontinentia:perfidia:de furto
inquit agitur,fecerim nec ne hoc cognoſcamus:quid
in ſuperiore vita cõmiſerim peccat.:qm ad pñtem qõ
nem non ſpectat:dimittamus. Si vehementer &c. de-

fenſor vitam integram eius pro quo dicit:ſi põt oñde
re debet quod ſi facere non licet:& vitæ turpitudo:ac
infamia leniri nulla ratione põt,falſo dicet veniſſe in
eam exiſtimationem:aut inuidia, aut obtrectatione,
aut malitia,& fraude alicuius & oino inocentem eẽ:
deinde non eſſe rumoribus credẽdum dicet, ꝗ locus
cõis eſt. Loci ex quibus ad probãdum aliquid:vel re-

Loci

fellendum argumenta ſumimus: aut proprii ſunt:vt i-
ferius docebit Cice. aut cões:proprii ſunt:quibus aut
ſolus accuſator,aut ſolus defenſor vti poteſt:ſed non
in cauſis oibus:cões vero ſunt:qui alia in cauſa a reo:
alia ab accuſatore tractantur: & quibus vtraq; pars
leuiter commutatis vtitur:vt credendum eſt teſtibus:
non eſt credẽdum teſtibus:credẽdum eſt rumoribus:
non eſt credẽdum rumoribus:qm̃ ſæpe contingit de
bonis & innocentibus viris malitia:& fraude, & ob-
trectatione alicuius ſuboriri famam, quæ eſt tam fa-
cti prauiq; tenax, ꝙ̃ nuncia veri. Diſſipatos:diuulga-
tos,diſperſos. Σκεδασθείσαs. Rumor & fama idẽ

Rũor
Fama

ſunt:latinum alterum:græcũ alterum. Cicero in phi
lipp cis. Improbiſsimis rumoribus diſſipatis:& non
multo poſt. hoc triduo vel qua triduo triſtis a mutina
fama manaret. Significatur autem his duobus nomi-
nibus ſermo quidam in populo ſine certo auctore:de
re aliqua recenti ſiue bona, ſiue mala. Si nil corũ &c.
ſi tanta hominis in anteacta vita turpitudo fuerit: vt
nihil ex prædictis fieri poſsit: ſeparatione defenſor
vtetur:& non apud cenſores de vita hominis & mori
bus quæri dicet:ſed de crimine quod obiiciunt aduer
ſarii alibi agi oporteret. Morum romanæq; diſcipli-
næ:ſenatus equitumq; regimen:decoris decoriſq; di
ſcriminis:ſub cenſorũ fuit magiſtratu:quos mag.
morum vocat Cicero. Extrema nõ vltima: ſed quæ
debilis & infirma nimium ſit. Criminum aduerſario-
rum accuſationum, vnde criminari verbum quod ac
cuſare ſignificat.

ASC.

¶ PRObabile. Primum declarat cauſæ genus ꝓba-
bile,quod & veriſimile dici põt dicens. Probabile. ſ.
genus cauſæ eſt quo probatur aut quod probat pec-
care expediſſe. i. vtile fuiſſe (ſaltẽ apparens) reo. i. ac-
cuſato: vt ſi fratrem maiorẽ natu veneno ſuſtuliſſe ac
cuſetur:fiet probabile ſi dicaſ per eam viam hẽditatẽ
aſſecutus:aut vt nero imperium (dico ſaltem apparẽs
quia vt in tertio officiorũ idem Cic. docet:nihil eſt re
uera expediens aut vtile,quod non idem honeſtũ, ve
rumtñ qui bona fortunæ etiã male acqſita bona cen
ſent,bonũ quod nõ ſit honeſtũ ponãt neceſſe eſt) &
qđ ꝓbat hoiem. ſ. accuſatũ:nunq̃ abfuiſſe a ſimili tur
pitudine. i. ſemp fuiſſe in ſimili turpitudine peccari.
Quia enim difficile eſt cõſueta relinquere: veriſimile
eſt eum ꝗ aſſuetus ſit ſimilia facere id quoq; feciſſe:
id. ſ. genus cauſæ probabile diuiditur in cãm & in vi-
tã. Cã eſt ea q̃ inducit ad maleficiũ ſpe cõmodorum:
aut euitatione incõmodorũ. Ita cũ quæritur nũquid
appetierit cõmodum maleficio,num ſupp. appetierit
honorem:num appetierit pecuniam: num appetierit
dominationem. i. tyrannidem:num voluerit explere
. i. euacuare:aut plane exercere cupiditatẽ amoris:aut
hmõi. ſ. vitioſæ libidinis. In qbus oibus num:ſi dicat
tur pro accuſatore:affirmatiuã poſtulat rñſionẽ:ſicut
apud nos particula nonne: nam num & nunqd fere
ponimus vbi negatiuam petimus: attamẽ hic affirma-
tiuam videtur accuſator exigere ẽt in nunquid: vnde
additur. Nunqd. i. nõne:accuſatus vitarit pro vitaue-
rit per ſcelus cõmiſſum incõmodum. ſ. aliquod vt ini
micitias,iſamiã,dolorem,ſupplicium,quia ſi quis eũ
occidit

occidit quicum grauis habiturus ſit inimicitias: aut φ occulti criminis index aut delator timebatur: & ita ab eo timuerit dolorē aut ſuppliciū procurandū: veri ſimile erit eū ab eo occiſum: hic.i.in hac parte accuſator oſtēdet in ſpe cōmodi.i.vbi dicit aduerſariū cōmodum ſperaſſe demonſtrabit cupiditatem aduerſarii: & augebit in euitatione incommodi: fortitudinē.ſ. aduerſarii.i.vbi dicet eū vt euitaret incōmodum ſcelus perpetraſſe oſtendet eum meticuloſum: vt vero ſimile ſit multū euitaſſe incōmodum. Nā meticuloſi ſæpe vt minus incōmodum euitent maius incurrunt. Autem pro ſe defenſor ſi poterit, negabit cauſam fuiſſe cur reus tale ſcelus poſſet cōmittere: aut extenuabit eam: ſcilicet cauſam vehementer. Deinde poſtquā extenuauerit cām: dicet iniquum eſſe omnes ad quos aliquid emolumenti.i.lucri peruenerit.i.pertinere potuerit ex aliqua re deuocari: id eſt præter rationem de integritate vitæ vocari in ſuſpitionem maleficii. Deinde vita hominis.ſ.accuſati: ſpectabitur.i.præbebit ſpecimen & approbationem ex antefactis ipſi eſt: id eſt ſubiuncto: quia vna eſt dictioi id eſt ex anteactis eius: in quo id eſt qua ſpectatione antefactorum accuſator conſiderabit primum.i.præcipue: num.i. nonne fecerit ante quid ſimile.ſ.eius cuius accuſatus eſt. Si non reperiet id: videlicet φ aliquādo ſimile cōmiſerit: quæret: id eſt inueſtigabit: num id eſt nonne venerit quando id eſt quandoq; in ſuſpitionem ſimilem: id eſt ſimilis facti & debebit eſſe occupatus; id eſt ſollicitus: in eo vt vita hominis.ſ.accuſati, poſſit accōmodari ad eam cauſam peccati quam expoſuit paulo ante: hoc modo. Si dicet eū feciſſe ſcilicet ſcelus cauſa pecuniæ: oſtendet eum fuiſſe ſemper auarum. Si cauſa honoris oſtēdet fuiſſe ambitioſum: & ita poterit vitium animi conglutinare: id eſt compingere cū cauſa peccati. Si non poterit reperire vitium animi par cum cauſa: reperiat diſpar. Si non poterit demonſtrare auarum: demonſtret eum corruptorem vel perfidum: ſi poterit.ſ.id facere quoquo.i.quocunq; modo. Deniq; contaminabit perſonam aliquo: ſcilicet vno vitio: aut q̄ plurimis vitiis: deinde ſup. dicet non eſſe mirum eum qui fecerit illud tam nequiter.i.luxurioſe, eundem feciſſe hoc.ſ.quod nouiſſime refert tā perperam: id eſt tam peruerſe. Si aduerſarius exiſtimabitur vehementer caſtus, & integer ipſe accuſator dicet oportere facta, non famam eius ſpectari: & dicet illum occultaſſe ante.i.prius ſua flagitia: & ſe facturū planum.i.d eſt manifeſtarium maleficium non abeſſe ab eo, id eſt in eo eſſe. Defenſor demonſtrabit primum vitam: ſcilicet defenſi: integram ſi poterit: & ſi non poterit: id eſt eam integram oſtendere: ipſe recurret ad imprudentiam, ſtultitiam, adoleſcentiam, vim: id eſt coactionem ab aliis: perſuaſionē quibus de rebus: id eſt propter quas res: quia olim peccauit per imprudentiam ſtultitiam &c. dicet φ vituperatio eorum quæ erunt extra id crimen: id eſt de anteactis non debeat aſſignari.i.applicari. Si defenſor im

De collatione. Ti.IIII.

Collatio eſt, cum accuſator id quod aduerſarium feciſſe criminatur, alii nemini niſi reo, bonum fuiſſe demonſtrat: aut alium neminem potuiſſe perficere niſi aduerſarium: aut eum ipſum aliis rationibus facere non potuiſſe: aut nō æque cōmode potuiſſe: aut eum fugiſſe alias rationes commodiores propter cupiditatem. In hoc loco defenſor vt demonſtret, oportet aut aliis quoq; bonum fuiſſe, aut alios quoq; id quod ipſe inſimuletur, facere potuiſſe.

pedietur vehementer a turpitudine & infamia hominis, ſcilicet defendendi prius: ſcilicet diſperſa: ipſe dabit operam, vt dicat falſos rumores eſſe diſſipatos de innocente: & vtetur loco communi.i.quo in cuiuſlibet criminis depulſione vti poſſit, vtpote dicet non oportere credi rumoribus, & rumores forte ſiniſtros eſſe diſperſos φ crimē cōmiſerit defendendus: verum rumoribus quorum incertus ſit auctor: nullā fidem a prudentibus viris eſſe adhibēdam: Si nihil eorum fieri poterit: id eſt ſine rumores quidem incertos eſſe, & illis nō credendum eſſe: honeſte dicere poterit: defenſor vtatur: extrema: id eſt infima ac humillima defenſione & dicat ſe non dicere de moribus apud cenſores: ſcilicet morum: hoc eſt quorum eſt cognoſcere de moribus, ſed dicere de criminib' aduerſariorum apud iudices: ſcilicet cauſarum criminaliū quod ab eo fore eſſe declinandum: aut illic de moribus rei non eſſe inquirendum: ſed duntaxat de crimine: Id autē dicet ſic vt videatur poſſe purgare obiecta: ſed nolle quia nō ſint obiecta coram ſuo iudice.

Collatio. Secunda pars eſt orationis coniecturalis conſtitutionis. Hæc παραβολὴ a græcis dicitur: quia: vt Quintilianus ait: non tantum hominum inter ſe opera ſimilia ſpectantur: ſed & a mutis: atq; ē inanimis ſimilitudo ducatur, eſt autem in omnibus adiunctis negotio quæ ſunt: quod maius: quod minus: quod ſimile eſt ei negotio de quo agitur: & quod æque magnum: maius & minus, & æque magnum ex vi: & numero & figura negotii, ſicut ex corporis ſtatura conſiderantur. Simile ex ſpecie comparabili, aut ex conferenda atque aſſimilanda natura iudicatur. In hac collatione, perſona cum perſona: cauſa cū cauſa, locus cum loco: facultas cum facultate: comparatur, quamuis Cicero ſic diffinierit alibi, collatio eſt oratio rem cum re ex ſimilitudine conferens: Illud præterea in collatione ſeruatur, vt eadem perſona ſecum ipſa conferatur: Alii nemini, hic collatio eſt quæ fit a cauſa ratiocinatiua ad cauſam ratiocinatiuam. Cum cauſa huius, qua ad maleficium induci potuerit, cum illius cauſa confertur. L. Caſſius, quem Populus Romanus veriſſimum & ſapientiſſimum iudicem putauit: in omnibus cauſis quærere ſolebat, cui bono fuiſſet: ſic enim vitam hominum eſſe dicebat: vt ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere. Aut alium neminem &c. Exempli cauſa, ſi Nero, qui britannicum veneno necari fecit, accuſatus fuiſſet: alii nemini occidi britānicum vtile fuiſſe accuſator dixiſſet: quoniam Nero, illo mortuo, romanum expectabat imperium: de quo ſperare, ſi vixiſſet britānicus, nunq̄ poterat: vſus deinde comparatione accuſator fuiſſet: & nullū fuiſſe oſtendiſſet, cui parare & miſcere clam venenū melius & liberius licuiſſet. Quod ſi alias, vel alia ratione occidere poteram Nero dixiſſet: reſpōſum fuiſſet: viam hanc tutiorem viſam eſſe & tempus expectari commodius non potuiſſe: quoniam Claudio defun

FRan.

tio quia Colla

cto, idem fieri fortaſſe minus conceſſum fuiſſet. Aut eum ipſum: perſonæ ad ſeipſum collatio eſt. Exemplum de Vlyſſe poteſt eſſe: qui Aiacem i ſilua, & per inſidias occidit: qm fortiorem alio pacto occidere nō poterat: & ſicut & Milonē Clodius non æque commode alibi: vt ante ſua prædia iuadere valebat: quod a Cicerone feciſſe dicit.

quem ſolum id feciſſe demonſtrauit non potuiſſe facere alijs rationibus: id eſt viis & medijs q̄ quibus eū id feciſſe dicit: aut ſcilicet ſaltem non potuiſſe ſupple id facere, æque cōmode. Aut eum ſcilicet aduerſariū fugiſſe id eſt vitauiſſe: alias rationes commodiores: id eſt vtiliores, ſi expectare potuiſſet, ſed non expectauiſſe propter cupiditatem quæ ſæpe igenia hominum excecat.

De ſigno. Titu. V.

Signum eſt per quod oſtenditur idonea perficiendi facultas eſſe quæſita. Id diuiditur in partes ſex: locum, tempus, ſpatium, occaſionem, ſpem, perficiendi, ſpem cælandi. Locus quæritur, celebris an deſertus: ſemper deſertus an tunc, cum id factū ſit, fuerit i eo loco ſolitudo; Sacer, an prophanus: publicus, an priuatus fuerit: cuiuſmodi loci attingāt: nū qui eſt paſſus: per ſpectus: & exauditus eſſe poſſit. Horum quid reo: quid accuſatori conueniat, perſcribere non grauaremur: niſi facile quiuis cauſa poſita poſſet iudicare. Initia enim inuentionis ab arte debent proficiſci: cætera facile comparabit exercitatio. Tempus ita quæritur: qua parte anni, qua hora, noctu an interdiu: qua die, quot a noctis hora factū eſſe dicatur: & eiuſmodi temporibus. Spatium ita conſiderabitur: ſatis ne longum fuerit, ad eam rem tranſigendam: ſcierit ne ſatis ad id perficiendum ſpatii futurum? Nam parui refert, ſatis ſpatii fuiſſe ad id perficiendum: ſi id ante ſciri: & ratione prouideri non potuerit. Occaſio quæritur, idonea ne fuerit ad rem adoriendam: an alia melior: quæ aut præterita ſit: aut non expectata. Spes perficiendi [illegible] quæ fuerit, ſpectabitur hoc modo, ſi quæ ſupradicta ſunt ſigna concurrerint: ſi præterea ex altera parte vires: pecunia, conſilium, ſcientia, apparatio: videbitur fuiſſe; ex altera parte imbecillitas, inopia: ſtultitia: imprudentia, in apparatio demōſtrabitur fuiſſe; quare ſcire potuerit, vtrum diffidendum, an cōfidendum fuerit. Spes cælandi quę fuerit: quæritur ex conſciis, arbitris, adiutoribus, liberis, aut ſeruis: aut vtriſque.

Aeque commode: ſecundum occaſionem comparatio eſt. Aut eum effugiſſe &c. Q naſi aliquæ meliores cauſæ fuiſſe videbuntur: quas ſequeretur, adeo cupidus fuiſſe reus dicetur: vt expectare illas non ſuſtinuerit: vel male ſicu perficiendi cupiditate non viderit: ac omnino ignorauerit. Defenſor: quid agendum eſſet accuſatori præcepit: qd defenſorem facere cōueniat: nūc admonet. Alius quoq; bonum fuiſſe contra illud: nemini niſi reo bonum fuiſſe. Aut alios quoq; cōtra illud eſt: aut alium neminem potuiſſe perficere. Exemplum in hoc poteſt illud eſſe: quidā Titus Claudius Tarracentus homo non obſcurus: cum cœnatus cubitum cum duobus adoleſcentibus filiis in idem conclaue iuiſſet: inuentus eſt mane iugulatus, & cū nec ſeruus quiſquam reperiret: nec liber ad quē ſuſpitio perueniret: filii vero propter cubātes eū ſenſiſſe quidem ſe dicerent: nomina ne filiorum de parricidio delata ſunt ſuſpitioſum erat quod dicebant neutrum ſenſiſſe, & illud credibile non videbatur: auſum quenquā eſſe eo tempore conclaue igredi: cum ibidem duo eſſent filii, q & ſentire poſſent, & facile defendere: erat porro nemo alius in quem ea caderet ſuſpitio: accuſati igitur ſe defendebant: & cum diceretur alium neminem facere potuiſſe: imo facere alii potuerunt: dicebant quoniam apertum erat oſtium: & nos alto ſomno premebamur, dormienteſq; reperti ſumus hoc cū planum iudicibus factum eſſet: abſoluti iudicio: & ſuſpitione liberati fuerunt.

ASCe. COLlatio eſt &c. Proſequitur ſecundam partem conſtitutionis coniecturalis quæ collatio: id eſt comparatio & parabola dicitur de qua dicit ſic. Collatio eſt: cum: id eſt quando accuſator demōſtrat id quod criminatur: id eſt pro crimine accuſat aduerſarium feciſſe: nemini id eſt nulli alii fuiſſe bonum, id eſt vtile ſaltem apparens: niſi reo: aut demonſtrat neminem: id eſt nullum: alium niſi aduerſarium: ſcilicet quē accuſat: potuiſſe perficere. i. conſummare, quod factum criminatur, aut demonſtrat eum ipſum. i. aduerſariū

Quocirca quod nō videretur veriſimile in continente & temperato ac liberali homine: videtur veriſimile in cupido & auaro. In hoc loco oportet vt defenſor demōſtret: aut bonum id eſt vtile fuiſſe: quoq; id eſt etiam aliis: aut quoq; id eſt etiam aliōs potuiſſe facere id qd ipſe, ſcilicet defenſor ſimulet: id eſt per ſimulationem & occultam inuidiam accuſetur feciſſe.

FRan. Signum &c. Dictum eſt in cōiecturali cōſtitutione: vbi factum negatur: tria ſpectari oportere quod facere voluerit reus quod potuerit: & quod fecerit: duabus ſuperioribus partibus probabili: & collatione vbi cauſa tractatur, & perſona: voluntas oſtenſa eſt: ſigno facultas oſtēditur, ideoq; ſignum per excellētiam nominatur: quod fieri potuiſſe quod obiicitur: quibuſdam denotet ſignis. Continet autem ea omnia ſignum: quæ in geſtione ſunt negotii: modo excepto qui in cauſa coniecturali vbi negatur factum: non requiritur & ad amplificandum exaggerandumq; ſcelus valet plurimum: quotiens de facto conuenit. Signum a Cicerone libro de inuentione primo ſic diffinitur. Signū eſt quod ſub ſenſum aliquem cadit, quod quiddam ſignificat quod ex ipſo profectum videtur, quod aut ante fuerit, aut in ipſo negotio, aut poſt ſit ſecutum: & tamen indiget teſtimonii: & grauioris confirmationis, vt cruor fuga, pallor, puluis, & quæ iis ſunt ſimilia. Pars argumentorum ſignum eſt: vt Quintilianus ait: quia omnis probatio artificialis aut ſignis conſtat, aut argumentis aut exemplis: diuiditur ab argumentis, quoniam pœnæ ex illis eſt in artificialibus. Nam cruenta veſtis, & clamor, & liuor, & talia ſunt inſtrumenta, qualia tabulæ, rumores, teſtes, nec inueniuntur ab oratore: ſed ad eum cum ipſa cauſa deferuntur. Præterea ſigna aut certa ſunt: aut incerta. Si certa, argumenta ſunt: quæ non niſi in rem afferuntur de qualis eſt, ſi incerta: argumenta non ſunt, ſed argumentis egent. Quidam ſignum nominauerunt veſtigium, per quod alia res intelligitur:

Signū quis

intelligitur: vt per ſanguinem cædes. Signum eſt. primo quid ſignum ſit deſcribit: deinde partes eius enumerat. Facultas: poſſibilitas: circunſtantiam autem tangit quæ eſt quibus auxiliis: primum ſpectari oportet an potuerit reus facere quod arguitur feciſſe. Nam ſi ab vno inermi ſuperatos decem armatos diceres non crederetur: vel fortem ab imbecilli vi aperta occiſum. Id diuiditur. omnes hæ partes modo excepto in geſtione ſunt negotii.

Locus

Locus quæritur. tria in loco conſiderari ſolent quantitas, qualitas, & ad aliũ locum comparatio: quantitas ad id valet cum tantus oſtenditur locus, quantus ſufficiat, vel non ſufficiat ad eos capiendos: per quos geſtum negotium dicitur qualitas, vt ſacer an prophanus, publicus an priuatus, conſitus arboribus: an contra, planus, an mõtanus, comparatio cum aptior hic illo: & idoneus magis oſtenditur. Celebris an deſertus. Celebris locus eſt in quo frequens verſantur. Deſertus contra derelictus: ſed illud intuendum eſt ſemper: ne ſit celebris: aut deſertus: an quodam tempore celebris. quodam deſertus. Nam templum: locus frequens ſemper non eſt: item nec theatrum: nec forum toto die. Silua vero ferme ſemper deſerta eſt: quod ſi aliquid in foro meridie niſi ludorum tempore factum obiicitur: veriſimile minime eſt: quoniam quod illic eo tempore ſit ambigi a quo factum ſit non poteſt: contra quod in ſilua factum dicitur: facile creditur. Loci commoditatem quæſitam a Clodio, Cicero dicit, & ante fundum, in quo propter inſanas ſubſtructiones facile hominum milia verſarentur valentium aduerſarii inſidias collocaſſe: & ex loco excelſo inuaſiſſe.

Sacrũ

Propha num

Sacer an profanus, Sacrum eſt, vt Trebatius rettulit libro primo religionum: quicquid eſt: quod deorum habetur. Profanum: id eſt quod extra fanaticam cauſam eſt, quaſi porro a religione ſecretum. Trebatius id proprie dici ait: quod ex religioſo vel ſacro in hominũ vſum proprietatemq; conuerſum eſt. Crimen auget locus: grauiuſq; iudicatur quod in ſacro: q̃ quod in profano committitur. & Milo non ſolum occidiſſe Clodium: ſed in maiorum monumentis id feciſſe accuſabatur. Credibilius præterea eſt aliquid in loco profano: q̃ in ſacro factum eſſe. Nam ad ſacra aditus nec ſemper: nec omnibus eſt. contra ad priuata loca: cunctis eſt acceſſus. Eſt etiam in his communis locus occidit in loco ſacro: quoniam latere ſcelus putauit: nullus enim illic eo tempore verſabatur, non occidit in loco ſacro, nec inducere vnquam animum potuiſſet: nec illic cædem faceret: vbi deorum myſteria peraguntur. Publicus an priuatus: publica loca ſunt templa: fora: plateæ: & ſimilia ſi multos in loco publico deliquiſſe dicis: veriſimile non eſt: viſum enim id fuiſſet: ſi in priuato facile creditur. Nam priuatus locus eſt qui non eſt publicus: qui ſub vnius poteſtate eſt: haud plurimum. Cuiuſmodi loci attingant: hoc quæratur in loco propinquus ne ſit: an remotus: & quæ loca vicina ſint. Nam ſi proximus foro locus factum aliquid dicetur: quod viſum a quoquam, vel auditum non ſit, minime verum putabitur. Contra ſi in loco deſerto & ab hominum domiciliis remoto, rem geſtam dicas veriſimile videbitur: vt in pomœrio.

Qui eſt paſſus, vulneratus, vel occiſus: & qui vim aliquam ſuſtinuit. Perſpectus cum pateretur. Exauditus: cum clamaret. Nam credibile eſt ex vicino loco: & celebri exaudiri clamorem potuiſſe: contra ex remoto & minime celebri: non potuiſſe. Horum &c.

ſatis dicit eſſe ſummam rei oſtendere: quoniam exercitatione comparari cætera facile poſſint. Accuſator commoditatem loci quæſitam fuiſſe: dicet reus negabit. Cauſa poſita præſentata & oblata: hinc actori inde reo. Initia, principia & veluti inueniendorũ argumentorum capita. Cætera, quæ ars non explicat. Exercitatio dicentis.

Tẽpus

Tempus quoque quæritur &c. Secunda pars ſigni eſt: cuius duplex ſignificatio eſt: generaliter enim & ſpecialiter accipitur: p̃teritum habet inſtans & futurum: & conſtituta diſcrimina: vt æſtate, hyeme, noctu, interdiu: & fortuitu vt in peſtilentia in bello in conuiuio: quidam generale tempus vocauerunt, ſpeciale, tempora ad coniecturã plurimum conferre probationes quoq; affert inexpugnabiles: vt Quintilianus ait ĩ tempore præterea qualitas eſt quantitas: & comparatio, ſed quãtitas & qualitas in ſpatio conſiderantur: & occaſione: quæ tempori libro de inuentione primo ſubiicit Cicero. Hic vt facilius comprehendantur: diſtinguit & partes ſigni facit: qua parte anni hyeme: an æſtate, vere, autumno. Diuerſa enim accommodari factibus poſſunt: & facere fidem rei: vel detrahere: ſi dicas quempiam meſſis: aut vindemiæ tempore furtum in ciuitate feciſſe: facile tibi credetur: cum eo tempore abeſſe a ciuitate plurimi ſoleant. Qua hora in principio noctis, an nocte intempeſta, diluculo, an gallicinio: & credibilius nocte intempeſta factum aliquid videbitur: vt furtum: q̃ diluculo aut ſuprema tempeſtate, nocte enim intempeſta omnia conticeſcunt. Noctu an interdiu probabilius eſt noctu furtum: aut adulterium factum: qua interdiu, qua die feſta, an profana, ludorum, feriarum, an conuiuii tempore: veriſimile enim eſt aliquid ludorum tempore: cum omnis in theatro populus eſſet potuiſſe fieri. Quota noctis hora ordinis eſt quotus: hoc eſt prima: vel ſecunda: vel tertia. Cur eiuſmodi temporibus. Cur nocte potius q̃ interdiu: æſtate q̃ hyeme.

Spatiũ

Spatium, tertia pars ſigni eſt in tempore qualitas comprehenſa eſt in ſpatio quantitas ſpectatur: vt longinquitas, oportet enĩ cum eo commetiri negotium, & videre potuerit ne magnitudo negotii: aut multitudo rerum eo tranſigi ſpatio. Scierit ne ſatis &c. Cicero in oratione pro Milone & ſpatium dicit Clodio fuiſſe ad locandas inſidias: & pridie eius diei diſceſſiſſe quo diſceſſurum ſciebat Milonem cuius iter legitimum ſolenne: neceſſarium ignorari non poterat. Ait enim, quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo dictatoris Lanuuini ſtatuta ſacrificia noſſe, negotii nihil erat. vidit, neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuuium: illo ipſo die quo profectus eſt: itaq; anteuertit &c. Nam parui refert: parum inquit eſt ad probandum ſatis ſpatii fuiſſe: ad rem gerendam: niſi id intellexiſſe: & præuidiſſe reum dicas: quod facit Cicero pro Milone.

Occaſio

Occaſio, quarta pars eſt ſigni, quã libro de inuentione primo, temporis partem eſſe dicit Cicero, quæ in ſe habet alicuius rei idoneam aut non idoneam faciendi opportunitatem: in tria diuidi videtur genera: publicum, commune, ſingulare. Publicum eſt: quod ciuitas vniuerſa aliqua de cauſa frequentant, vt ludi, dies feſti, bellum. Commune quod accidit omnibus eodem fere tempore, vt meſſis, vindemia: calor, frigus. Singulare eſt, quod aliqua de cauſa priuatim ſolet alicui accidere: vt nuptiæ, ſacrificiũ, funus, conuiuiũ, ſomnus. Aut alia melior, multas fuiſſe Miloni occidẽdi Clo-

dũ occaſiões dicit Cic. ſed pteritas oẽs. Itẽ Clodiũ meliores occaſiones perdẽdi Milonẽ cupiditate: nõ expectaſſe pars. vtraq; ab occaſione argumentari poteſt. Adoriri autem eſt ex inſidiis & repente inuadere. Tractum ab eo, vt Donato placet: ꝙ adorientium corpora exurgunt ſubito atq; increſcunt. Spes perficiendi: quinta pars eſt ſigni tota ad facultates reſpiciens quæ illa includuntur circunſtantia: quæ eſt quibus auxiliis. Ad quam omnia pœnæ & perſonæ & negotio attributa, diriguntur. Non enim quid argumentum afferat: ſed propter quod affertur, conſiderandum eſt. Si quæ ſupradicta &c. is perficiẽdi ſpem creditur habuiſſe: cui dicetur loci temporiſq; commoditatẽ fuiſſe: ſpatium præterea, & opportunitatem ad negotium tranſigendum contra cui hoc defuiſſe oſtendetur: facile defendetur non peccaſſe. Concurrerint, conuenerint. Ex altera parte eius qui accuſatur aliquid feciſſe. Vires ad vim inferendam: ſicut Cic. Clodium in comitatu ſuo fortiſſimos habere dicit: contra Milonem pueros ſymphoniacos: & ancillarum greges. Pecunia vt ad corrumpendos iudices, vel teſtes, vel ad milites: aut gladiatores conducendos. Conſilium vnum eſt ex attributis perſonæ: quod deliberauerit vt Clodius qui dixit triduo periturum Milonẽ. Scientiaq; profectionem ſcierit & diſceſſum inimici. Sicut Clodius quo die Lanuuium iturus eſſet Milo cognouit. Apparatio quod omnia apparauit neceſſaria ad iter vel ad cædem faciendam. Cic. apparatum dicit fuiſſe Clodium æquo victum: viros ſecum lectos habentem: & nihil omnino nugarum, vt ſolebat: Cõtra Milonem in redã fuiſſe: cum vxore & inermẽ pœnæ. Ex altera parte defenſoris: ſingula autem ſingulis opponuntur. Imbecillitas viribus: inopia pecuniæ ſtultitia cõſilio imprudentia ſcientiæ. Qua de re ſi poterit. ex his rebus inquit cognoſci poterit, habuerit ne ſpem perficiendi reus: an contra. Spes celãdi, vltima ſigni pars ẽ, quæ & ipſa ad facultates ſpectat, hac ſic argumentari accuſator poteſt. Cum ſeruis ſuis eras & amicis qui nulla ratione adduci potuiſſent vt rem vnquam aperirent. contra reus ſeruis conſciis fieri non potuiſſe contendet. cum ſpe celandi; quoniam in quæſtione haberi poſſunt: & per eam ſaeuitia a domino quod eſſet confiteri nec amicos affuiſſe: qui ſi qui fuiſſent nominarentur. Ex conſciis, quoniam ii erant conſcii quos facinus manifeſtaturos nunquam confidebat. Arbitris: is qui arbitrium recipit & poteſtatem ret arbiter eſt: & cuius arbitrio atq; conſilio res geritur accipitur ſimpliciter arbiter pro eo qui intereſt negotio dum geritur, & fieri teſtis poteſt a quo cauetur. Salluſt. in Catilina: remotis arbitris: & Oui. procul arbiter omnis. Feciſti remotis arbitris: non feciſti quotiam affuiſſent arbitri. Adiutoribus liberis aut ſeruis: ſeruum tantum apud maiores noſtros in quæſtione habebantur liberum torquere non licebat: vtriſq; ſeruis & liberis.

Adoriri

Spes perficiendi

Spes celandi

ASCE. ¶ Signum &c. Deſcribit ſignum, & docet eius vſum dicens. Signum eſt ſup. id per quod facultas idonea perficiendi. ſ. criminis obiecti: oſtenditur eſſe quæſita: ſcilicet ab accuſato. Id: ſ. ſignum diuiditur in ſex partes (videlicet quod omittit) locum: ſ. idoneum: tẽpus idoneum. ſpacium idoneum: occaſionem idoneã ſpem perficiendi idonee: & ſpem celandi: id eſt occultandi idonee aut commode. Locus quæritur, i. inquiritur: vtrum videlicet fuerit. celebris: id eſt frequẽtatus hominũ frequentia: an deſertus: & ſupple vtrum ſemper deſertus: an ſolitudo, id eſt deſertio fuerit in eo loco tunc ſupple duntaxat cum id ſit factum. Et ſupple quæritur locus vtrum ſit ſacer. id eſt alicui numini conſecratus: an prophanus: id eſt procul a phano id eſt templo: & ita non ſacer: quia locus ſacer ſere phanum habere ſolet adiunctum. Et vtrum fuerit publicus an priuatus: id eſt non publicus ſed alicuius proprius. Et quæritur cuiuſmodi loci attingunt: ſcilicet illum locum: id eſt qui ſint loci affines aut conterminj ſeu vicini (vbi ſcies puer etiam pro ſpatiis terræ dici hos locos: vt æneid. id eſt. De venere locos &c.) Num: id eſt numquid is qui eſt paſſus: id eſt cædem aut vitium aut ſimilem iniuriam: poſſit eſſe perſpectus: id eſt perfecte viſus, & exauditus: id eſt manifeſte auditus. (Non enim exaudire eſt de vi verbi idẽ quod exorari.) Nos non grauaremur perſcribere: id eſt ad finem & plene ſcribere: quid horum conueniat reo: & quid conueniat accuſatori: niſi quiuis: id eſt quilibet poſſet iudicare facile: id eſt faciliter quid huic & quid illi conueniat: cauſa poſita: id eſt conſtituta: quia res ipſa id docet. Enim pro quia, initia inuentionis debent proficiſci: id eſt oriri & deduci ab arte: id eſt ex præceptis rhetoricæ artis: ſed ſupple exercitatio: id eſt praxis: comparabit: id eſt acquiret facile cætera, ſcilicet quæ ſequuntur tempus. poſtquam oſtendit quæ reſpiciunt locum idoneum docet quæ reſpiciant tempus opportunum dicens. Tempus, ſcilicet an fuerit idoneum quæritur: id eſt inquiritur ita; qua parte anni dicatur eſſe factum: qua hora: id eſt qua parte diei dicatur eſſe factum. An ſupple dicatur eſſe factum noctu an interdiu (vbi ſcies ꝙ noctu & interdiu aduerbia ſunt: noctu. pro tempore nocturno: interdiu pro tempore diurno: quaſi inter diem ſeu diei partes. Noctem autem & die nomina ſunt) qua die ſupple, dicatur eſſe factum: & quota hora noctis, & cuiuſmodi temporibus ſupple quæritur. Alii legunt & cuiuſmodi tẽporibus: ſcilicet dicatur factum eſſe. Tertio agit de ſpatio idoneo dicens. Spatium: ſcilicet idoneum conſiderabitur ita: ne pro an ſpacium fuerit ſatis longum ad tranſigendam id eſt perficiendam eam rem: ſcilicet de qua lis eſt. Et ne ꝓ an ipſe ſcierit: id eſt nouerit ſatis ſpatii futurum ad id perficiendum. Nam refert: id eſt intereſt parum: ſatis ſpatii fuiſſe ad id perficiendum: ſi id non potuerit ante ſciri: & prouideri poteſt ratione: id eſt cõſideratione & diſcurſu rationis. Quarto agit de occaſione dicens. Occaſio quæritur: ne pro an fuerit idonea ad rem adoriendam: id eſt inuadendam per inſidias (vbi adorior oſtendit verbum commune eſſe) an alia: ſcilicet occaſio: fuerit melior: quæ ſcilicet occaſio magis idonea: aut ſit præterita: aut non expectata. Quinto deducit ſpem dicens. Spectabitur hoc modo quæ fuerit ſpes perficiendi hæc: ſcilicet quæ dicta dicantur: ſi ſupple ea ſigna quæ ſupradicta ſunt concurrerint. Si præterea vires: pecunia: conſilium: ſcientia: apparatio videbitur fuiſſe ex altera parte, & imbecillitas, inopia, ſtultitia, imprudentia & inapparatio demonſtrabitur fuiſſe ex altera parte. Item ſpectabitur quæ ſpes fuerit: ſi demonſtrabitur: quare potuerit ſcire, vtrum fuerit diffidendum an confidendum. Sexto & vltimo loco declarat quando ſpes celandi dicetur idonea: dicens. Quæritur: id eſt inquiritur quæ ſpes celandi. ſ. facinus fuerit. ſ. facienti ex conſciis: ex arbitris. i. iis ꝙ negotio interfuerunt. ex adiutoribus liberis aut ſeruis aut vtriſque: ſcilicet tam liberis ꝙ ſeruis: id eſt ſeruilis conditionis hominibus.

Argumentum

FRan.

ARgumentum. Quarta pars eſt rationis coniecturalis conſtitutionis: & quã his argumẽti nomine omnes comprehendant ꝓbationes: quæcunq; ſunt: hæc tamen ſic κατ᾽ ἐξοχὴν nominatur. firmior enim & certior cæteris eſt argumentis. In tria diuiditur tempora præteritum inſtans, conſeques, hoc eſt in id quod ante rem: in re, & poſt rem factum dicitur, totum negotium adiunctum eſt. Certioribus: quam ſint aliarũ probationum argumenta. Magis firma ſuſpitionem cauſa coniecturali: vbi factum negatur: in ſuſpitione adducuntur aduerſarii quæ firmior ſit hac parte, quã cæteris. Id diuiditur in tria tempora. Hoc noſtrum tempus, vt auctor eſt Victorinus, philoſophi in duo tempora diuiſerunt: præteritum & futurum: præſens autem eſſe negauerunt: ꝙ in eo quod præſens dicimus: ſi quid iam ex partem aliqua confectũ eſt: præteritum ſit: ſi quid mox perfici habeat. futurum ſit: unde & Virgil. ait: Fur iam labentib⁹ annis: quod enim labitur: non ſtat: quod nõ ſtat: præſens nõ habetur. Oratores aũt tempus noſtrum, in tria diuidunt tẽpora, præſens præteritum & futurum. Vbi fuerit: antequam maleficium cõmitteret, vt ſi dicas: illic fuiſſe qua tranſiturum inimicũ ſuſpicabatur. Vbi viſus ſit: vt ſi apud Fabri ferrarii officinã viſum fuiſſe narres: eum arma coemeret: aut in alio loco vbi milites conduxerat: aut adiutores ad rem agendam vel inſtrumẽta quæuis pararet. Quocum viſus ſit, ſocii ſuſpitionẽ faciunt maleficii, & ii cũ quibus verſantur: ſi tamen mali habebuntur, & in ſuſpitionem venerint ſceleris eius cuius aliquẽ accuſamus. Nunquid apparauerit: vt arma ad cædem: equos ad profectionem: & alia quæuis inſtrumenta pro facinoris quod obiicitur qualitate. Nunquid conuenerit: cum eũ aliquo ſtatuerit aliquid certo loco & tẽpore perficere. Nũquid dixerit: vt ſi mortem minatus eſt: vel ſi prodigus filius non diu dixerit caſtigabit me pater: & hic poſtea iuuentus ſit mortuus Clodius triduo Milonẽ periturũ eſſe dixit. Numquem habuerit de conſciis. vt ſi dicas hic vel ille cõſcius fuit Cice. Clodii voluntatis conſcium dicit fuiſſe. M. fauonĩ cui triduo moriturum Milonem dixerat. De adiutoribus: ut veteres hoſpites: aut clientes domi eius fuerunt. Adiutores homines ſunt. Adiumenta vero, arma & quælibet inſtrumenta. In loco obſeruari nec conſueuerat: nec debebat: vt ſi dicas Vliſſem triduo ante in ea ſilua in qua Aiacem occidit viſum fuiſſe: omnia rimare: omnia circũſpicere. Aut alieno tempore minus: conuenienti vt ſi noctu dicatur egreſſus domum: vel vrbẽ eſſe & in aliquo loco eo tempore viſum fuiſſe. Inſtanti tẽpore, ſecũda argumẽti pars eſt quæ ab his ſumit, quæ negotio inſunt, dum geritur. Num viſus ſit &c. hoc quotiens dicitur: eũ quem vidiſſe aſſerimus ad teſtimoniũ perhibendũ adducamus neceſſe eſt. Strepitus proprie pedum eſt ſtrepitus crepitus aliarum rerum & præcipue in animantium vtrunq; tamen nomen pro quouis accipitur ſonitu. Clamor, vt vox exaudita eſt clamantis, cum vulneraretur. Aliquo ſenſu, quinque ſunt ſenſus, quos enumerat, communes nobis cũ brutis: ſed eorum duos viſum & auditum magis nos ſenſibiles habemus, ꝙ pecora. Aſpectu: vt ſi armorum te a longe ſplẽdorem vidiſſe dicas. Auditu, quia vel hic auditus eſt cum clamaret: & qui ſuccurrerẽt: vocaret, vel ille cum minabundus impetũ faceret. Tactu, cognitus eſt cum tangeretur, arma vel alia quæuis inſtrumẽta ſub pallio geſtare: odoratu venenum fuiſſe ex odore perſpectum eſt. Guſtu: vt ſtatim cum guſtaſſet, exanimis cecidit. Nam quiuis horũ &c. Quamuis igitur horum ſenſuum facere ſuſpitionem poteſt, in diuerſis tamen cauſis & criminibus viſus & auditus in cauſa cædis, adulterii, furti: guſtus & odoratus in cauſa veneficii. Conflare, facere a fabris ſumptum eſt verbum, qui flatu follium & ſuam exercent artem. In conſequenti tempore. Tertia pars eſt argumenti in his poſita rebus: quæ geſtionem ſequuntur negotii. Re tranſacta, poſt factum: & commiſſum ſcelus, quod obiicitur. Si tumore & liuore &c. Vtrunque veneno necatum ſignificat in cauſa veneficii. Liuorem priſci verborum ſigna appellant, ſed colorem ſignificat ſubnigrum qualis plumbi eſt. Vnde liueſcere verbum quod eſt nigrum fieri. Decoloratum: denigratum: & decolor pro niger vt decolor indus liuores & tumores ſigna ſunt parti vtrique communia. Nam cum intumuiſſe, & liuidum factum eſſe accuſator dicit, cruditate non veneficio defenſor dicere poteſt, accidiſſe. Si telum quod geſtare conſueuerit reus: ſæpe accidit vt telum relinquat occiſor: aut nocturnus fur veſtimentum ex quibus rebus auctor ſceleris facile inuenitur; quidam vir apprime nobilis, ſed admodum pauper furari conſueuerat, is quadam nocte caſu alterum illic vbi furtum fecerat: calceum reliquit: qui mane a domeſticis inuentus, & ad ſutores oppidi perlatus, ab eo qui fecerat cognitus eſt: & hic cuius eſſet manifeſtato iudicio cõprehẽſum fuit. Veſtigiũ ſignũ eſt, quod pes facit: cũ terræ inheret ꝙ puluerulẽta aut lutoſa ẽ: vñ veſtigare verbũ ꝑ veſtigia quærere & inueſtigare, Si cruor i veſtimẽtis &c.

Tẽpora duo

Adiutores

Adiumenta

Strepitus

Crepitus

Liueſcere

Decolor

De argumento. Ti.VI.

ARgumentũ eſt per quod res arguitur certioribus argumẽtis, & magis firma ſuſpitione. Id diuiditur in tẽpora tria, præteritũ, inſtans, cõſequẽs. In præterito tẽpore oportet cõſiderare, vbi fuerit: vbi viſus ſit: quo cum viſus ſit: nunquid apparauerit: nũquem conuenerit, nunquid dixerit: nunquem habuerit de conſciis, de adiutoribus, de adiumentis: nunquid in loco præter conſuetudinem fuerit: aut alieno tempore. In inſtanti tempore quæritur: nũ viſus ſit cum faciebat: nunquid ſtrepitus: clamor: crepitus exauditus ſit: aut deniq; nunquid aliquo ſenſu perceptum ſit: aſpectu, auditu, tactu, odore, guſtatu. Nam quiuis horum ſenſuum poteſt conflare ſuſpitionem. In cõſequenti tempore ſpectabitur, nunquid re tranſacta relictum ſit, quod indicet: aut factum eſſe maleficium: aut a quo factum ſit. Factum eſſe hoc modo: Si tumore aut liuore decoloratum eſt corpus mortui: ſignificat eum ueneno necatũ. A quo factum ſit: hoc modo: ſi telũ: ſi veſtimẽtum, ſi quid eiuſmodi relictum ſit: aut ueſtigium repertũ fuerit: ſi cruor in ueſtimentis: ſi in eo loco viſus aut comprehenſus fuerit tranſacto negotio, quo in loco res geſta dicitur.

Aetate noſtra accidit quod ſequitur. Mercator quidam magnum auri pondus ſecum ferens: iter faciebat: is forte ſomniauerat: vt ſpoliaretur a graſſatoribus, & occideretur, in ſomnio, itaq; vehementer perterritus: cum in oppidum quod in itinere offendit, diuertiſſet: ſacerdoti qui illic erat, ex noſtræ religionis more, quicquid ante admiſerat, cõfeſſus eſt, ſimul autem quæ ſomniaſſet: quantumque auri ſecum ferret: aperuit: ſacerdotem illum impium ac nefarium illico occidendi & ſpoliandi hominis cupido inceſſit, vt bono animo eſſet: mercatorem hortatur. Vana eſſe dicens inſomnia: quæ vera ipſe facturus erat, & cacodæmonum illuſiones: abeuntem deinde die, quæ inſecuta eſt: vno aſſumpto comite, quem ſcelerati conſilii participem fecit, clam ſacerdos ſubſequitur: & nihil tale cogitantem aggreditur, occidit, ſpoliatq;: ſed equus quo infelix vehebatur mercator: Deo volente qui malum nullum impunitum: occultumq; etiam patitur: illuc ſubito reuerſus eſt: vnde mane diſceſſerat: caupo mercatoris eſſe cognouit: qui proxima nocte in Taberna ſua ſomnum cœperat. Quod acciderat: ſuſpicatus: nũciat magiſtratibus. Qui rem cognoſcãt ſtatim mittũtur, mercator iugulatus inuentus eſt: ſed nuſquam aliquis auditus aut viſus: ſacerdotibus exceptis, qui cum interrogarentur num quem conſpicati eſſent: & fugiſſe interfectorem diceret, quem ipſi cũ cruentato gladio offendiſſent, gutta ſanguinis in alterius calceo animaduerſa: ſuſpectos cædis fecit. Capti itaq;: & in quæſtione habiti, iugulatum a ſe mercatorem confeſſi ſunt: & dignas tãto ſcelere pœnas dederunt. Superius dicta ſigna certe neceſſaria nõ ſunt vt Quintilianus ait. Nam ſanguis vel ex hoſtia reſperſiſſe veſtem poteſt: vel e naribus profluxiſſe, & non vtiq; qui veſtem cruentam habuit, is homicidium fecit: ſed vt per hoc non ſufficit: ita cæteris adiunctum teſtimonii loco dicitur. Si inimicus. Si ante minatus: ſi in eodem loco fuit.

ASCē. ℭ Argumentum eſt per quod &c. Proſequitur quartas partem conſtitutionis coniecturalis dicens. Argumentum eſt per quod res coarguitur. i. comprobatur (Nam arguere ſignificat ratione quadam probare: vt æneid. iiii. Degeneres animos timor arguit: ideo coarguere eſt comprobare) argumentis. i. medus probatius certioribus. ſ. q̃ ſint cætera: aut multum certis: & ſuſpitione magis firma q̃ in cæteris temporibus. Id: ſcilicet argumẽtum: diuiditur in tria tempora: in præteritum: in inſtans. i. tempus præſens: aut nũc: aut tũc cum res dicetur geſta, aut geri, aut gerenda: & in tempus conſequens: ſcilicet rem geſtam, id eſt quod poſt eius actionem ſecutum eſt. Oportet conſiderare in tẽpore præterito vbi fuerit. ſ. accuſatus, aut defendendus: vbi ſit viſus quia non ſatis eſt ſcire ab eo vbi fuerit, niſi ſit illic viſus, quia non poſſit aut pro eo aut cõtra eum ſi negauerit, probari: quocum aut quicum. i. cum quo ſit viſus. Nunquid: id eſt nonne aliqui ĩ apparauerit: num id eſt an ne: conuenerit. i. aggreſſus ſit colloquẽdi gratia: quem. i. aliquem. Num: id eſt an ne dixerit quid. i. aliquid. Num. i. an ne habuerit. ſ. ſecũ: quem. i. aliquem de conſcus. ſ. ſceleris cõmiſſi: de adiutoribus de adiumentis: num. i. anne fecerit in loco: quid. i. aliquid. præter conſuetudinem: quia perpetraturi aliquod facinus egregiũ ſolent imutare mores & agitato ſpiritu ferri: aut nunqd fecerit tempore alieno. i. non ſuo ſed iportuno. Quæritur. ſ. a cauſidicis in tpe inſtanti: nũ. i. an ne ſit viſus: tum. i. tunc: cum. i. qñ faciebat. Nunqd ſtrepitus. ſ. pedum: clamor. ſ. oris crepitus. ſ. armorum, aut aliorum corpoꝝ inanimoꝝ: ſit exauditus. i. manifeſte auditus: aut denique q̃retur num perceptum ſit aliquo ſenſu: vtpote aſpectu: auditu: tactu: odore: guſtatu. Nam quiuis. i. quilibet horũ ſenſuum: poteſt conflare ſuſpitionem. Spectabitur. i. ſpectare oportebit in tempore cõſequenti. ſ. rem perpetratam: & ita non eſſet in tempore quod eſt futurũ ſed quod tũc erat futuꝝ. num. i. an ne. quid. i. aliquid quod indicet aut factum eſſe maleficium, aut a quo ſit factum. ſit relictum. ſ. ab incauto malefico: re tranſacta. i. poſt q̃ rem tranſegerat. Factum eſſe indicet aut indicet: aut inquiratur hoc modo. Si corpus mortui eſt decoloratum tumore: id eſt inflatione: aut liuore: id eſt plumbeo colore: tunc enim ſignificat eum. ſ. qui mortuus eſt necatum veneno. A quo factum ſit inquiratur hoc modo: aut prodet reum hoc modo. Si telum vt fica aut mucro aut alia inuaſiua arma: ſi veſtimentum ſcilicet capitis: aut quod facile reiici poteſt: & ſi quid eiuſmodi ſit relictum in loco cædis: aut ſi veſtigium fuerit repertum. ſ. in loco cędis. Si cruor ſup. ſit relictos in veſtimentis. ſ. occiſoris. Nam de occiſo nihil refert cum certũ ſit occiſum eſſe licet ignotum ſit abs quo. Si accuſatus ſit viſus aut comprehenſus: id eſt captus in eo loco: negotio tranſacto. i. poſtquam facinus erat commiſſum: in eo ſup. loco in quo loco res dicitur geſta.

ℭ De conſecutione: Ti. VII.

Conſecutio eſt: cum quæritur: quæ ſigna nocentis, & innocentis cõſequi ſoleant. Accuſator dicet, ſi poterit aduerſariũ cum ad eum ventum ſit: erubuiſſe: expalluiſſe, titubaſſe: inconſtanter locutum eſſe: concidiſſe: pollicitum eſſe aliqd: quæ ſigna conſciẽtiæ ſunt. Si reus nihil hoꝝ fecerit, accuſator dicet eum vſq; adeo præmeditatum fuiſſe: quid ſibi eſſet vſui futurum: vt confidentiſſime reſiſtens, reſponderet: quæ ſigna ſunt confidentiæ, non innocentiæ. Defenſor ſi pertimuerit, magnitudine periculi, non conſcientia peccati ſe commotũ eſſe dicet. Si non pertimuerit: fretum innocentia: negabit ſe eſſe commotum.

FRan. Conſecutio. Quinta pars eſt: ea autẽ continet: quæ attributa negotio ipſum negotiũ etiã aliquo interuallo cõſequuntur in quo differt a conſequenti: illud enim geſtum negotium ſtatim conſequitur, eiq; inhæret: vt in veſtimento ſanguis. Telum: aut veſtigium relictum. At vero conſecutio nõ ſtatim. poteſt enim interrogatus aliquis an maleficium commiſerit: multo poſtq̃ commiſit rubere, titubare pallere. Naturalia vero conſecutionis indicia ſunt a qua mouere ſuſpitiones, & diluere, docet. C. qd ab actore quidq; a reo fieri debeat oſtendens. Nocentis rei quẽ accuſamus: & nocentẽ dicimus: Innocẽtis: rei quẽ defendimus: & inocentem aſſerimus: hoc eſt a qbus ſignis accuſator: & defenſor argumenta ducant. Erubuiſſe quod verecũdiæ ſignum eſt: vnde Ter. ait. Erubuit ſalua res eſt. Pudor autem, timor eſt iuſtæ reprehenſionis: ſic enim & græci diffiniũt αἰσχύνη φόβος δικαίου ψόγου [illegible]. Cuius ſedes malæ ſunt: nam ibi maxime oſtenditur rubor,

Pudor quid

De approbatione Ti. VIII.

Approbatio eſt, qua vtimur ad extremũ confirmata ſuſpitione. Ea habet locos proprios, atq; cõmunes. Proprii ſũt hi, quibus vbi non poteſt niſi accuſator: & hi, quibus niſi defenſor vti nemo pôteſt; Cões ſunt, qui alias cauſa a reo: alia ab accuſatore tractantur. In cauſa coniecturali proprius locus acuſatoris eſt: cum dicit malorũ miſereri nõ oportere: & cum auget peccati atrocitatem. Defenſoris proprius locus eſt, cum miſericordiam captat, & cum accuſatorem calumniari criminatur. Communes lóci ſunt, cum accuſatoris, cum defenſoris, a teſtibus, contra teſtes: a quæſtionibus, cõtra quæſtiones, ab argumentis, contra argumenta: a rumoribus, contra rumores.

rubor, auctor Plinius. Expalluiſſe: timore periculi: vel pœnæ. Contraria ſunt, rubere, & pallere: pudore. diffunditur ſanguis: & corporis ſuperficiem occupat. timore totus cogitur pene: & ad eam partem fouendam accedit quæ maxime vitalis eſt: & hilaritatis ſedes eſſe traditur cor ſcilicet hinc eſt: quod timentes ſuperficie corporis a ſanguie derelicta palleſcũt.

Tituba re Titubaſſe, tremuiſſe, vacillaſſe, corpore motum eſſe, hoc enim titubare ẽ: Oratius vade: vale, caue ne titubes, mãdataq; frãgas. Inconſtanter locutũ eſſe: modo hoc, modo illud dixiſſe, oportet enim mendacem vt Ouidius ait memorem eſſe. Cõcidiſſe, cecidiſſe in terram, & præ timore nimio ſtare non potuiſſe. Pollicitum eſſe aliquid: ſi non caperetur, ſi intactus relinqueretur. Aut grandem dicetur dare pecuniam voluiſſe iis, a quibus deprehẽſus fuit, ſi tacerent. Quæ

Cõſcia ſigna ſunt conſcientiæ. Superiora ſigna eius ſunt oia qui commiſſi ſceleris ſibi conſcius eſt. Nouimus autẽ medium vocabulum conſcientiam eſſe boni. ſ. & mali: hic mali accipimus: Cice. in oratione pro Milone ſic a conſcientia arguit. magna vis eſt conſcientiæ iudi. & magna in vtranq; partem, vt neq; timeant, qui nihil commiſerint & pœnam ante oculos ſemper verſari putent, qui peccarint. Si reus &c. Si nullum reus eiuſmodi ediderit ſignum. Quid accuſator facere debeat oſtendit. Vſq; adeo in tantum. Præmeditatum: quoniam omnia percepit prius atq; animo ſecum ante peregit. ſeſe ne quid tale acciderit inſtruxit. Nouimus autem præuiſa mala aut minus nocere aut euitari omnino ſolere. Cõfidentiſſime improbiſſime. Cõ

Confi dens Fiducie fidens enim pro improbo ponitur. & temerario Teren. homo confidens idem O ingentem confidentiã ſed Cic. Tuſculanarum lib. iii. confidens inquit mala conſuetudine loquentium in vitio ponitur. Ductũ verbum a confidendo quod laudis eſt: fiducia in bona ſignificatione ſemper ferme accipi ſolet, confidentia in mala. Illud dicemus Iuue. cum non commouebitur reus. Nam ſi magna malæ ſuperem audacia cauſæ: creditur a multis fiducia. Defenſor: docet quid defenſor facere debeat. Si pertimuerit: quis non commoueatur qui eam de ſe excitari ſuſpitionem videat, quæ in vitæ periculum adducat. Fretum innocentia. quid mirum ſi nihil commotus eſt: innocẽs enim eſt. Et conſcia mens, vt cuiq; ſua eſt: ita cõcipit intra pectora: profecto ſpecieq; metumq; ſua.

ASC. Conſecutio. Declarat quintam partem quæ dicitur conſecutio q; ea conſiderat quæ rem conſecuta dicantur: de qua dicit ſic. Conſecutio eſt cum quæritur, id eſt inquiritur & ſcrutatur a cauſidico quæ ſigna nocentis: id eſt per quæ videatur quis nocens: & innocentis. i. per quæ videatur. ſ. innocens: ſoleant conſequi. ſ. factum aliquid. Accuſator dicet: ſi poterit: ſcilicet veriſimiliter & probabiliter dicere (aperto enim mendacio non eſt innitendum) vnde addit ſi poterit. quaſi non videaris poſſe: quod per honeſtatem face

re nequeas aduerſarium erubuiſſe cum ventum ſit ad eum: ſcilicet aduerſarium id autem verecũdiæ ſignũ eſt: & expalluiſſe: quod formidinis eſt indicium: aut titubaſſe: id eſt in ſermone vacillaſſe, quod perplexi & in ſcelere deprehenſi teſtimonium eſt: locutum eẽ inconſtanter hoc eſt non firmiter, nec cum fiducia: aut perpetuo tenore: ſed variaſſe verba & ſententiam. Concidiſſe: ſcilicet in terram præ timore: & eſſe pollicitum aliquid: ne comprehẽdatur: quæ omnia ſunt ſigna conſciẽtiæ: ſcilicet conſciæ ſceleris. Si reus nihil horum fecerit: accuſator dicet eum fuiſſe vſque adeo pmeditatum quid eſſet ſibi futurum vſu: id eſt vtilitati ad ſcelus tegẽdum: vt ipſe reſiſtens reſponderet confidentiſſime: q̃ ſigna ſunt confidentiæ, id eſt malitioſe confidentis animi: & non innocentiæ. Defenſor ſi pertimuerit, id eſt multum & eminenter timuiſſe viſus ſit dicet: ſcilicet per defenſorem ſuum, ſe commotum eſſe non conſcientia peccati, ſed timore periculi: quia non omnis qui innocens eſt, continuo abſoluitur. Si non pertimuerit: negabit ſe eſſe commotum: id eſt dicet ſe non fuiſſe commotum: fretum, id eſt munitum conſcientia, ſcilicet bona.

APPRObatio eſt qua vtimur &c. Vltima pars: qua poſt ſuperiores vtimur approbatio eſt. FRan.
Continet hæc locos proprios, & communes: iureq; approbatio appellatur. Quoniam ad aliquid probandum de quo ambigitur: aſſumi ſolet. Libro de inuentione vbi præcipit quid in coniecturali cauſa agendum ſit, multa ad hanc probationem pertinentia tradit Cice. Cum vero omnis ex cauſa ex perſona & ex facto coniectura capiẽda ſit: omnia ſiquis diligenter conſiderauit: in his ſex partibus inueniet. Attributa perſonæ, & attributa negotio, de quibus id ſuperioribus non nihil dictum eſt. Quod vt melius comprehendatur, ſciẽdum eſt perſonam, rem eſſe, vt pro nomine deſignatur noti vt ſuo nomine. Negotium dictum vel factum eſſe pro nomine deſignatum. Attributum pſonæ, res eſt perſonæ congruens: per quam aliqd probatur. Attributum negotio, res eſt ad negociũ faciens, per quam negotium aſſeritur. Perſonæ attributa, omnes amplectuntur circunſtantias, quæ ſunt. Quis: quid, vbi, quibus auxiliis: cur, quomodo: quando. Attributa negotio ſi continentia ſunt cum negotio cauſam includunt ratiocinatiuam, & impulſiuam, & cur circunſtantiam reſpiciunt & quid in geſtione vero negotii quæritur locus, tempus, modus, occaſio, facultas, in pſequentibus negotiũ iudiciũ naturæ eſt: & perſonæ teſtimonia, quæ prolixe ſatis in libris de inuẽtione tradidit ei. oia in his ſex partibus, ſiquis vt dixi: diligenter conſiderauerit comprehendi cognoſcet: iõq; aducere hæc nobis placuit. Cõfirmata ſuſpitione, nõ iniecta ſimpliciter: ſed per alias partes ſuperiores confirmata. Proprii ſunt: docet q loci communes ſint: proprii accuſatoris, & proprii defen

Perſonæ Negotium Attributum Circumſtantiæ

ſoris,quos rhetores nonnulli proprie cōes vocaue-
runt.Et quibus tum accuſator,vtitur tum defenſor,
qui cōmuniter cōes a nonnullis nominantur. Argu-
mētorum duo generā ſunt:vnum quod ipſius cauſæ
proprium eſt:aliud quod & ipſius: & ſimilium. hoc
quod ſecundum eſt,locus autem communis appella
tur:verum locorum com
munia genera duo ſunt.
vt Cicero dicit: quod vt
Loci cō apertius intelligas. Loci
munes communes ſentētiæ quæ
dam ſunt pœnæ genera-
les. Abutuntur tamen cer
te qui locos appellant,cū
ſint enim proprie loci,ex
quibus argumenta ſumū
tur. Non niſi accuſator
&c.Locus cōis ſed proprius accuſatoris erit, ſi illum
impugnans qui parentem necauerit,ſupplicio dignū
eſſe dicat. Quo tñ loco niſi probata: & perorata cā
vtendum non eſt.Continet enim certæ rei amplifica
tionem. Præterea cum facti auget atrocitatem, aut
negat malorum miſereri oportere:& hic locus cauſis
conuenit coniecturalibus,ſicut Cice.dicit.Locus p-
prius & certus defenſoris eſt:cum dicit,accuſatorum
calumniis credi non oportere:& eorum amplificans
cum indignatione malitiam oſtendit. Communes q
&c.vt ſi accuſator dicat credendum eſſe teſtibus, &
defenſor,non credendum teſtibus: item rumoribus
oportere credi & non oportere. Vitam ante actam
ſpectari oportere.& non oportere &c.
ASCē. ¶ Approbatio &c.Proſequitur ſextam partem quæ
dicitur probatio:ea autem vltima declaratur,quia vl
tima vſui eſt:de qua dicit ſic. Approbatio eſt qua vti-
mur ad extremum:ſuſpitione confirmata, id eſt cor-
roborata.hoc eſt poſtquam ſuſpicio validioribus ar-
gumentis ſtabilita eſt. Et ſcilicet approbatio habet lo
cos proprios atq; communes:id eſt habet ſedes argu
mentationum duplices:proprias & communes.Pro-
prii ſcilicet loci:ſunt hi quibus nemo poteſt vti niſi
accuſator:& hi quibus nemo poteſt vti niſi defenſor.
hoc eſt qui aut ſoli accuſatori: aut ſoli defenſori con
gruunt,vt qui conueniunt accuſatori non ſubſeruiāt
defenſori nec contra.Communes ſunt qui tractan-
tur alia cauſa a reo, & alia ab accuſatore, & ita ab
vtriſq; tractantur. Declarat autem primo locos pro-
prios dicens. Locus proprius accuſatoris in cauſa cō
iecturali eſt,cum dicit non oportere miſereri malo-
rum:& cum auget attrocitatem peccati. Locus pro-
prius defenſoris eſt:cum id eſt quando captat miſeri
cordiam,& cum criminatur.i.pro crimine & iniqui-
tate accuſat, & contendit accuſatorem calumniari,
id eſt calumnioſe agere potius ex ſimultate & odio,
q̄ ex rei veritate aut iuſtitiæ amore,cum nimis auide
facti atrocitatem augeat. Hi autem loci ſunt proprii,
quia nihil eſt tam alienum ab accuſatore q̄ miſericor
diam captare,aut accuſandi auiditatem reprimere.
Et contra nihil tam diſſidet a defenſore q̄ miſericor
diam prohibere aut facti atrocitatem exaggerare.
Poſtquam autem deſcripſit aut exemplis declarauit
locos proprios declarat communes dicens. Loci cō-
munes tum accuſatoris tum defenſoris.i.qbus tā ac-
cuſator q̄ defenſor vti pōt,ſunt.ſ.primo a teſtibus.i.
ſumpti ab accuſatore per cōfirmationem teſtium: &
ſup.ↄtra teſtes.i.p reprobationē teſtium a defenſore.
Secūdo ſup.ſunt a qōnibus.i.ingſitionibus per tortu-
ras: adductis per accuſatorem:& ſup. cōtra quæſtio-
nes:iprobatas videlicet a defenſore. Tertio ſunt ab
argumentis.ſ.accuſatoris:& ↄtra argumenta per de-
fenſorem. Quarta a rumoribus adductis & approba
tis per accuſatorem: & contra rumores improbatos
per defenſorem vt de ſingulis declarat.

¶ A teſtibus, dicemus ſecundum auctoritatem,
& vitam teſtium, & conſtantiam teſtimoniorum.
Contra teſtes,vitę turpitudinem,teſtimoniorum
inconſtantiam, ſi aut non fieri potuiſſe dice-
mus: aut non factum eſſe, quod dicant: aut ſci-
re illos non potuiſſe,aut cupide dicere, & argu-
mentari hęc ad improbationem & probationem
teſtium pertinebunt.

A Teſtibus dicemus FRan.
maximū patronis
ſudorem circa teſtimōia
eſſe dicit Quin. idem q̄
q̄d circa teſtes agendum
eſt breuiter admonet. Ar
gumēta autem a teſtibus
cōtra teſtes:a quæſtioni-
bus contra qōnes:a præ-
iudicia:a iureiurando cō-
tra iuſiurandum κ τεχνη
ſunt,vt ſupra docuimus. Quæ accipit extra cauſam
orator. Quorum tamen tractatio artificialis eſt, vt
cum ſecundum vitam teſtium,& eorum, qui tabulas
ſcripſerunt, vel quæſtiones inſtituerūt:dicit orator.
Auctoritatem. Cicer.enim in oratione pro Flacco
credendum eſſe dicit athenienſibus teſtibus,& ſic eos
laudat. Adſunt Athenienſes:vnde humanitas:doctri Atheni
na,religio,fruges,iura,leges ortæ:atq; in omnes ter enſium
ras diſtributæ putantur: de quorum vrbis poſitione laus
propter pulchritudinem etiam inter eos certamen
fuiſſe proditum eſt,quæ vetuſtate ea eſt vt ipſa ex ſe
ſuos ciues genuiſſe dicatur:eadem terra parens: al-
trix patria dicatur.auctoritate autem tanta eſt vt iam
fractum prope ac debilitatum græciæ nomen, hu-
ius vrbis laude nitatur. Idem in oratione pro licinio
Archia. Adeſt inquit vir ſumma auctoritate, reli-
gione, & fide. M. Lucullus qui ſe non opinari, ſed
ſcire, nam audiuiſſe, ſed vidiſſe:non interfuiſſe:ſed
egiſſe dicit. Vitam ſi nos ſemper ante bene vixiſſe di-
xerimus quia teſtibus dicit nullam firmiorem pro-
bationem eſſe contendit,q̄ ſit hominum conſcientia
nixa. Conſtantiam: Vt dicamus teſtes qui ſunt pro
nobis vnum idemq; dicere,& eoꝝ inter ſe dicta con
ſonare. Contra teſtes:docet quid contra teſtes dici
poſſit.Nam vitæ teſtium turpitudo narranda eſt. Et
monēdi iudices ne iis credāt,qm̄ turpiter & flagitioſe
ſp vixerūt:Nouimus aūt ſm leges,ignominioſi teſtio
nii admitti nō dēre.Oia p̄terea enumeranda ſunt cū
dr ↄtra teſtes p q̄ falſa teſtimonia fieri ſoleāt.Multos
aūt teſtes aliqn̄ iuadere ↄtingit. Et gētiū ſimul vniuer
ſarum eleuare teſtimonium quod Cic.facit in oratio
ne pro Flacco,vbi in græcos iuehitur:nunq̄ eam gē-
tem teſtimoniorum fidem,& religionem coluiſſe,di-
cens,totiuſq; huiuſce rei quæ ſit vis quæ auctoritas
quod pondus ignorare & illud ↄſueuiſſe vſurpare da
mihi teſtimonium mutuum. Non nūc aduerſus ſingu-
los dirigitur actio,quod genus inſectationis legitur
in pluribus Ciceronis orationibus: ſed permixtū de-
fenſioni:ſeparatim vero in Vatinium teſtem.item te
ſtimoniorum quędam cæca ſunt quando certa per-
ſona non affertur:ſed a multis:vt a populo dici aſſe-
ritur. Vt apud Terent. Multi qui tum in andro erāt
audiuere hæc eadem:quędam manifeſta: quādo cer
ta adducitur perſona:& dicitur hic ſcit:hic vidit: hic
affuit. Teſtimoniorum inconſtantiam hoc modo fa-
cere poterimus ſi id euenerit: vt aliud quod inter ſe
paꝝ cōſentiat, a teſte dicatur,aut ſi teſtis teſti diuerſa
narret. Obiectum Suſannæ a iudicibus ſtuprū,quod
in ſacris literis legitur: falſum fuiſſe ex teſtimonioꝝ
inconſtantia

❡ A quæſtionibus dicemus, cum demonſtrabimus maiores noſtros veri inueniendi cauſa, tormentis, & cruciatu, voluiſſe quæri: & ſummo dolore homines cogi, vt quicquid ſciant, dicant: Et prætera confirmatior hæc erit diſputatio, ſi quæ dicta erunt, argumentando, iiſdem viis, quibus omnis coniectura tractatur, trahemus ad veriſimilem ſuſpitionem, Idemq; hoc in teſtimoniis facere oportebit. Contra quæſtiones hoc modo dicemus: primum maiores voluiſſe, pīſ certis in rebus interponi quæſtiones: cum quæ vere dicerentur ſciri, quæ falſo in quæſtione pronunciarentur, refelli poſſent, hoc modo: Quo in loco quid poſitum ſit: & ſi quid eſſet ſimile, quod videri, aut aliquo ſigno ſimili percipi poſſit. Deinde dolori credi non oportere, quod alius alio ſit recentior in dolore, quod ingenioſior ad comminiſcendū, quod denique ſæpe ſcire, aut ſuſpicari poſſit, quid quæſitor velit audire: quod cum dixerit, intelligat ſibi finem doloris futurum. Hæc diſputatio comprobabitur, ſi refellimus quæ in quæſtionibus dicta erunt, probabili argumentatione: idq; partibus coniecturæ, quas ante expoſuimus, facere oportebit.

inconſtantia compertum eſt, cum alter accuſatorum ſub eyuo cum amatore coeuntem: alter ſub prino ſe vidiſſe diceret. Illud præterea obſeruandum eſt: vt ſi pauci fuerint teſtes non credendum, paucis dicamus: ſi multi non eſſe credendum multis, & conſpirationē videri. ſi viles adducentur: vtilitatem: ſi potentes gratiam oportebit inceſſere: aut fieri non potuiſſe qđ teſtes dicant factum, qđ vel locus idone⁹ minime fuiſſe viſus ſit, aut is qui arguit feciſſe, facere non potuiſſe, aut ſpatiu nō ſatis affuerit. Aut ſcire non potuiſſe. Exempli gratia ſi dicatur eſto Clodium Milo occidere voluerit vnde cognoſcere tu potuiſti? Dicis conſulto in ſyluam Vlyſſem veniſſe: vt Aiacem perderet. Sed hoc vnde accepiſti: ſcire profecto non potuiſti. Niſi fortaſſe irrepere in Vlyſſis animum tibi fas ſit. Cupide dicere. Teſtes qui haberi ſibi fidem volunt: quandam præ ſe ferre ſimplicitatē decet. Et nuda: vt ſic loquar: deponere apud iudices teſtimonia. Nam ſi aſſeuerare nimium rem pergent: & argumētis vti, quod actoris eſt: cupidi eſſe calamitatis & ſupplicii illius videbuntur i contra quem dicunt. Et iure optimo a patrono improbari poterunt: ideoq; multum verſandos ante eſſe domi. Quint. monet. Et variis percontationibus quales ab aduerſario haberi poſſent: explorandos. Cupide nō ſimpliciter, ſicut conueniret. Et argumentari: argumentis & ratiocinationibus vti quod minime ad teſtem pertinet. Venit (dicere patronus poterit) nō vt ſuum perhiberet teſtimonium: ſed diſputaturus potius ex quo intelligere vobis iudices licet: q̄ huic quem innocētem defendo inimicus ſit: q̄ miſere cupiat perniciē. Quis denique falſum eius teſtimonium eſſe aperte non videat. Hæc &c. breuiter repetit quæ dixit: ſed non ſeruato ordine. Ad improbationē ad id reſpicit quod cōtra teſtes. Ad argumentationem hoc eſt approbationem & ad id refertur quod ait pro teſtibus.

ASC. ❡ A teſtibus. Primo declarat locum communem a teſtibus dicens. Nos dicemus in loco communi a teſtibus: ſecundum authoritatem & vitam teſtium: & conſtantiam teſtimoniorum. Maxime enim attendēdum eſt, an teſtes conſtanter affirmauerint ſine hæſitatione, aut variatione ſententiarum. Et dicemus pro defendendo in loco communi: contra teſtes: turpitudinem vitæ ſcilicet eorum: inconſtantiā teſtimoniorū, & dicemus aut non potuiſſe fieri quod dicant: aut nō eſſe factum, aut illos non potuiſſe fieri quod dicant: aut non eſſe factum: aut illos non potuiſſe ſcire, vtpote cum illic nō fuerint: ſed alibi viſi: aut dicemus eos dicere cupide: id eſt nimis affectanter: vt videantur non ad veritatis comprobationem ſed ad odii ſui aut ſimultatis occultæ exaturationem dicere. T ſic enim

teſti præcipua fides adhibetur: cum non plus q̄ interrogatus ſit, dixerit: & id quaſi inuitus viſus ſit dicere. vtpote pp ſacramētum ſeu iuramētum quo aſtrictus eſt verū dicere quatenus ſciuerit. Et argumentari hæc .ſ. quæ dicta ſunt. i. adducere per accuſatorē integram teſtiū vitā. & teſtimonioꝝ ꝯſtantiam: & per defenſorem eorūdē turpitudinē aut negtiam vitæ: & i cō teſtādo incōſtātiam: aut auditatem & ꝑperationem: pertinebunt ad iprobationē teſtium. ſ. p reos: & ad ꝓbationē teſtium ꝑ accuſatore: vbi ordo mutatur.

FRan. A Quæſtionibus dicemus: alia pars locorum cōiter cōium, q̄ a q̄ōnibus noiatur hoc eſt a tormentis, qm̄ per tormenta veritas extorquet, qd agendum ſit ab iis docet: q a q̄ōnibus dicunt: nam q̄ōnem veꝝ fatendi neceſſitatem vocare debemus. Nec ſolum hoc dicere: ſed argumentari ēt ac probare q̄ōnibus credendum eſſe quas maiores noſtri, quorum omni in re ſeq auctoritatē debemus: cū optimi & ſapiētiſſimi fuerint nunq̄ conſtituiſſent: niſi facilem ad veritatem eliciendam viā eſſe cognouiſſent: quæ precio precibus: aut minis elici non poterat. Vt quicquid ſciant dicunt &c. Cum dolore coacti aliquid reticere non poſſint. Et præterea confirmatior erit hæc diſputatio &c. Diſputatio inqt a quæſtionibus firmior erit ſi illis rationibus adiuuabitur: qbus cæteræ partes coniecturales tractari ſolent. Exempli cauſa cum aliquē furti accuſas. cauſam dicis illi furandi fuiſſe paupertatem, & furari potuiſſe: quoniam locum & tp̄s idoneum obſeruauerit. Eodem modo credendum iis dices, qui aliquid tormentis coacti confitentur, qm̄ id faciendi cuius accuſantur cauſam habuerint: & facere potuerint: idem inquit & in teſtimoniis fieri poſſet: vt non ſimpliciter tractentur: ſed aliis coniecturalibus locis adiuuentur hoc modo. fecit quod teſtes dicunt: nam cauſa ei fuit faciendi & modus: & ſpes perficiendi: ac celandi. Contra quæſtiones. Docet quomodo contra quæſtiones dici poſſit. Primum maiores noluiſſe &c. Primum inquit dicendum eſt maiores noſtros aliquid quæſtionibus quæri voluiſſe, quotiens quædam præcederent ſigna, quibus factum quod obiiceretur, factum eſſe comprehendi poſſet vt quæ vera obiicerentur probari poſſent veritate tormentis expreſſa & quæ falſa opponerentur refelli. Quo in loco quid poſitum &c. in illis cauſis quæſtiones interponi maiores noſtros voluiſſe dicemus in quibus accidit vt aliquid a reo relictum: aut poſitum dicatur, vt enſis relictus in pectore occiſi, calceus illic vbi furtum fecerit: chlamys in lecto vbi adulterium commiſerit. Quæ omnia certiſſima iudicia ſunt. Aut ſi quid eſſe ſimile veri: vt ſi di

ceretur: fuiſſe auditus: aut viſus, aut ſtrinuentus in loco maleficii erubuerit: titubauerit: expalluerit: ſi in veſte cruor fuiſſe dicatur, hæc.n.oia veriſimile faciunt videri quod obiicif. Videri, vt pallor, aut erubeſcentia. Percipi vt ex iconſtantia ſermonis eũ modo hoc mõ illud dicat. Deinde dolori. Alius ꝯtra qõnes argumentandi modus: ſi dixerimus dolori credi non oportere: qm multi a deo molles impatienteſq; doloris iueniantur: vt ea ſæpe ꝯfiteantur tormẽtis coacti, quæ vera non ſunt, & quæ nunq̃ ipſi fecerunt ſicut. M. Orphi argentarii ſeruus, qui Fannii ſeruum occidiſſe accuſatus, & eo noie tortus a dño: admiſiſſe ſic facinus ꝯſtantiſſime aſſeuerauit: & Fãnio deditus ſupplicio affectus eſt. Modico deinde tpe interiecto, ille cuius de nece creditum fuerat: domum rediit. Recẽtior: mollior, & tenerior, delicatiorq;, quæ.n.recentia ſunt delicata ſunt. Et quod ingenioſior: nõ eſt credendum quæſtionibus: qm multi anteq̃ torqueri incipiant ea fingunt quæ placitura q̃ſitori arbitrant, vt cum ea dixerint torqueri deſinant. Ad cõminiſcendum fingendum Terent. atq; illis cõmentum placet hoc eſt. fictio. Scire ex aliis. Suſpicari per ſe. Quod q̃ſitor velit audire, illud igitur dicunt, & ſi falſum eſt.

Quæſitor Quæſitor aũt is eſt: q exercendis: qõnibus p̃eſt. Vir. de Minoe. Quæſitor minos mouet vrnam, illaq; Silentum. Cõciliumq; vocat: vitaſq; & crimina diſcit. Quidã ẽt ſunt: q nullis tormentis cogi p̃nt, vt veritatem fateantur, ſicut. M. Antonii oratoris ſeruus qui adulterium dñi cui laternam prætulerat: ꝯfiteri multis affectus cruciatibus, nunq̃ voluit. Auctor eſt Valerius Maxi.lib.vi.c.de fide ſeruoꝝ. Hæc diſputatio argumentatio inqt ꝯtra qõnes alii poterit ꝯiecturæ partibus confirmari: ſi q̃ dicta erunt: probabiliter refellentur hoc mõ. non eſt credendum his q̃ tormentis coactus aliquis dixit: nam neq; fuit illi faciendi cã. nec perficiendi ſpes: aut cælandi: nulla deniq; ſigna concurrunt. Item ſi dixerimus: incredibilia locutum eſſe & quæ fieri non potuerunt aut minus inter ſe cõſonantia. Probabili argumentatione veriſimili: aut ſecundum probabile quod continet cauſam & vitam.

ASC. ¶ A qõnibus. Deducit locum eõem a qõnibus & cõtra qõnes docens primo qõnibus.i.inq̃ſitionibus veritatis per tormenta, ſeu torturam vti poſſe: cũ a maioribus ſint inſtitutæ deinde non ſemper neq; in oĩ criminatione vtẽdũ eſſe: nam graphice accuſantis & defendentis partes perſcribit dicens. Nos dicemus a qõnibus.i.inq̃ſitionibus factis per torturam: cum demonſtrabimus maiores noſtros.i.progenitores, & q nos in reipub. adminiſtratione anteceſſerũt voluiſſe quæri.i.inquiri & qõnem fieri: tormentis & cruciatus cã veri inueniendi.i.vt veꝝ inueniaf: & dicemus eos voluiſſe hoies cogi ſummo dolore, vt dicant qcqd ſciant, & præterea hæc diſputatio erit ꝯfirmatior.i.magis cõfirmata & ſtabilita: ſi nos trahemus ea, quæ dicta erunt.ſ.a tortis, & cruciatis: ad ſuſpitionem veriſimilem argumentando iiſdem viis, id eſt rationibus & mediis quibus omnis coniectura tractatur: id eſt agitur & diſputatur: & oportebit hoc idem facere in teſtimoniis.i.trahere omnia ad veriſimilem ſuſpitionem: iuuando videlicet fidem, quam ipſi teſtificando fecerint, veriſimili coniectura. ¶ Contra quæſtiones, docet quid defenſor contra quæſtiones faciet dicens. Nos ſcilicet defendentes, dicemus contra quæſtiones.i.inquiſitiones factas aut fieri petitas ab aduerſario per tormenta: aut rei aut ſeruoꝝ eius hoc modo.ſ.ſequenti. Primum ſup. dicemus: maiores noſtro noluiſſe quæſtiones interponi: ſcilicet ad veri inquiſitionem niſi in certis rebus: de quibus alii commentarii ſatis diſputant: & ipſe ſubdẽs: cum.ſ.ea quæ dicerentur vere poſſent ſciri.i.aperte cognoſci per quæſtionem, & ea quæ pronunciarentur falſo.i.mendaciter: in qõne.i.in tormentis: poſſent refelli.i.redargui & reprobari: hoc modo, vt ſcilicet per quæſtionẽ ſciatur, in quo loco ſit quid: id eſt aliqod poſitum: vt ſi illic inueniatur aut res ſublata: aut inſtrumentum cædis tunc confeſſioni credatur: & ſiquid eſſet ſimile, quod poſſit videri aut percipi aliquo ſigno ſimili. Deinde ſup. dicemus: non oportere credi dolori.i.confeſſioni factæ per dolorem & cruciatum: quia alius ſit in dolore ſcilicet deferendo recentior & ita firmior alio.i.q̃ alius: & quod alius ſit ingenioſior ad cõminiſcendum.i.fingendum animo & excogitandum aliquid quo euadat: quod deniq; is qui eſt in tormentis & quæſtione: poſſit ſcire.ſ.certo: aut ſuſpicari qd quæſitor, id eſt faciens quæſtionẽ velit audire: quod cum: id eſt poſtquam dixerit: intelligat finem dolorum futurum ſibi. Hæc diſputatio ſcilicet cõtra quæſtiones, comprobabitur: id eſt probabilior fiet, ſi refellemus argumentatione ꝓbabili ea, quæ dicta erũt in quæſtionibus. Idq;: id eſt & id, & oportebit facere id, id eſt refellere quæ in quæſtione dicta erunt argumentatione probabili: partibus coniecturæ: quas expoſuimus ante.i.quas prius docuimus ad veriſimilitudinem faciendam ſeruandas.

FRan. AB argumentis & ſignis: Alius locus communis eſt: cum dicimus ab argumentis & ſignis quibus credi voluimus: per argumenta autẽ & per ſigna quicquid eſt: quod etiam cõiecturam faciat: itelligimus: Vt ſit locus a toto hoc modo. Cum dubium vt dico: ita eſſe videri debet, cum tot argumenta: & ſigna concurrant, præcipue autem duas ſuperiores accipimus partes ſignum & argumentum. Signi partes fuerunt ſex. Locus: tempus, ſpatiũ, occaſio, ſpes perficiendi, ſpes cælãdi. Argumenti vero tria tẽpora præteritum inſtans & conſequens. Cæteris locis: vt probabili quod in cauſam diuiditur & vitam. Collatione conſecutione locis communibus. Concurrunt conueniunt vt ſpes celãdi: ſpes perficiendi locus idoneus. Tempus oportunũ. Cruor in veſtimento telum relictũ &c. ſed hæc pro qualitate tractatur cauſæ. Perſpicuam: apertam & manifeſtam. Cicero in

¶ Ab argumentis, & ſignis, & cæteris locis, qbus augetur ſuſpitio, dicere hoc mõ cõuenit: Cũ multa concurrant argumenta, & ſigna, quæ inter ſe conſentiant, rem perſpicuam non ſuſpitioſam videri oportere. Item plus oportere ſignis, & argumentis credi, q̃ teſtibus: hæc.n. eo modo exponi, quõ reuera ſunt geſta, teſtes corrumpi poſſe: vel precio, vel gratia, vel metu, vel ſimultate. Contra argumenta, & ſigna, & cæteras ſuſpitiones dicemus hoc modo: ſi demõſtrabimus nullam rem eſſe: quam non ſuſpitionibus quiuis poſſit criminari: deinde vnamquamq; ſuſpitionem extenuabimus: & dabimus operam: vt oſtendamus, nihilo magis in nos eam, q̃ in alium quempiam cõuenire: indignum facinus eſſe, ſine teſtibus, cõiecturã: & ſuſpitionem firmamenti ſatis habere.

ro in oratione pro Milone: poſt multas probationes. Quid ſi ſatis inquit nõdum cernitis? cum res ipſa tot & tam claris argumentis ſigniſq; luceat: pura mente atq; integra Milonem: nullo ſcelere imbutum: nullo metu perterritum nulla conſcientia exanimatum romam reuertiſſe. Item plus &c. alius dicẽdi modus ab argumentis & ſignis. Cum ideo potius credi illis inſtamus: q̃ teſtibus quoniam ſigna & argumenta: hærent perſonæ: & negotio at vero teſtes aliqua poſſunt ratione corrumpi ab iis a quibus producuntur. Erit autem locus comparationis a minori hoc modo. Si credere teſtibus multo magis argumentis & ſignis quæ certiora ſunt credẽdum eſt. Eo modo quo geſta ſunt vt palluit erubuit in loco viſus eſt. Teſtes corrumpi poſſe. Vt græci facile ad falſum teſtimonium perhibendum corrumpebãtur. De quibus multa dicit Cicero: in oratione pro Flacco. Precio: nummis. Gratia amore & beniuolentia in eum a quo producuntur Metu. eius a quo producuntur. Timent enim ne ab illo lædantur pro quo teſtimonium dicere recuſauerint ſi potens fuerit. Simultate. Latenti odio in aliquem & lædendi cauſa multorum autem irritum habitum eſt teſtimonium: qui contra reos odio inducti dicere niſi ſunt. Vt. L. Craſſi aduerſus. M. Marcellum. Q. Metelli pii. M. Luculli. Q. Horrenſii. M. Lepidi contra. C. Cornelium. Auctor Valerius Maximus. Contra argumenta & ſigna vt agendum ſit docet, ſingula autem deſtruenda eſſe monet quæ aduerſarius dixerit. Nullam rem eſſe & cætera. hunc viſum illic dicitis fuiſſe, vbi furtum factum eſt: & propterea eum furatum eſſe. Sed huic ſuſpitioni minime credendum eſt. Quod ſi omnibus crederetur ſuſpitionibus nulla res eſſet quæ ab illic libera eſſe poſſet. Sanctus & integer cum formoſa & pari caſta loquetur, & ſtatim adulter iudicabitur. Cum gladio vt ſit vir probus & quietus: iter faciet: & graſſator exiſtimabitur. Deniq; vnamquamq; &c. Primum in vniuerſum contra ſigna & argumenta dicendum eſt. Deinde ſingulæ ſunt ſuſpitiones eleuandæ: quas aduerſarius excitarit. Dices cauſam fuiſſe Vlyſſi occidendi Aiacis: quoniam erat inimicus: fateor fuiſſe inimicum: priuſquam Achillis ſibi arma adiudicaretur: ſed ea poſteaquam adeptus eſt ſimultatem omnino depoſuiſſe, & amare cœpiſſe dico. Quod in ſiluam profectum eſſe aſſeueras: vt Aiacem illic: cum ſolus eſſet occideret pro conſuetudine ſua ad exploranda hoſtium conſilia ego illuc profectum dico. Ais in veſte cruorem fuiſſe: quicunq; igitur cruore aſperſum habuerit veſtimentum cædis arguetur: dices feciſſe adulterium quoniam inuentus noctu eſt: ſed a cœna redibat: quicunq; noctu ambulans deprehendetur adulterii ſuſpectus ſic erit. Nihilo magis in nos: hæc in omnes in quibus eiuſmodi ſigna conſtabunt: dici poterunt. Indignum &c. Non eſt credendum ſignis: & argumentis: ſed teſtibus: qui rem affirmare poſſunt vel refellere: qui nihil quod non viderint dicere audent.

ASCẽ.

¶ AB argumentis. Proſequitur locum communem ab argumentis dicens. Conuenit dicere ab argumentis & ſignis & cæteris locis quibus ſuſpitio augeť: hoc modo hoc eſt dicemus ſic. Cum multa argumenta. i. media ad probandum: & ſigna videlicet euidentia: q̃ conſentiant inter ſe. i. quæ nullam diſcrepantiam habeant: concurrant ſcilicet ad approbationem: oportet rem videri. i. apparere perſpicuam. i. ita claram & euidentem vt veritas quaſi per mediũ eius videri poſſit: non ſuſpitioſam. i. de qua tantum coniectura aut ſuſpitio dicatur haberi. Item ſup. dicemus oportere plus credi ſignis & argumentis q̃ teſtibus. enim pro quia: dicemus ſup. hæc. ſ. argumenta & ſigna: exponi. i. obiici conſpectui & declarari eo modo quomodo geſta ſunt reuera: teſtes autem poſſe corrũpi: vel precio ſi ſint auari. vel gratia. ſ. ſint affines aut conſanguinei aut familiares: vel metu, ſi pars aduerſa ſit potens aut conſcia criminis. vel ſimultate. i. occulto odio & latente inuidia alterius partis. Et nos dicemus contra argumenta & ſigna cæteras ſuſpitiones: hoc modo. Si demõſtrabimus nullã rem eſſe quã quiuis. i. qlibet nõ poſſit criminari. i. inculpare ſuſpitionibus. i. p ſuſpitiones. Deinde. i. poſt gñalem extenuationẽ: extenuabimus vnãquãq; ſuſpitionẽ: & dabimus operã. i. adnitemur: vt oſtẽdamus eam. ſ. ſuſpitionem quæ ab aduerſario allata ſit: nihilo. i. in nullo conuenire. i. cõuenienter afferri magis: in. i. cõtra nos. q̃ in quẽpiam. i. quemlibet aut quẽcunq; alium: & ſup. dicemus: cõiecturam & ſuſpitionem habere ſatis firmamẽti. i. corroboramenti ad perſuadendum ſine teſtibus. i. cũ nulli adſint teſtes: eſſe facinus indignum. ſ. bona republ. aut bonis iudicibus: aut indignandum & deteſtandũ ac improbandum: cum ſuſpitiones & ſigna atque id genus argumenta multis modis fallant, nihilq; ſit indignius q̃ innocentem damnari.

FRan. A rumoribus

A Rumoribus dicemus. Si negabimus a rumoribus docet nunc dicere. Eſt autẽ vltimus communiter communis locus. Rumor & fama idem ſunt: ſed alter; græcum: alterum latinum: ſignificãt autem exortum in populo ſermonem de re aliqua recenti ſiue bona ſiue mala, & fama quidem pro ſermone rei inueteratæ & opinione quadam ac laude hominis accipitur: in qua ſignificatione rumor nõ ſumitur. Si negabimus &c. Non fruſtra diſſipari & diuulgari rumor ſolet: ante aliquid eſt cum excitatur: & conſenſus eſt ciuitatis ac teſtimonium. Et ſi dicemus cauſam non fuiſſe &c. Quæ cauſa erat vt hoc quod ab omnib⁹ ferme dicitur fingeret quiſpiam? quis fuit inimicus quis aliquid conſequebatur commodi? certe nemo. Et præterea dicemus præterea eſto alii rumores falſi ſint: hic certe verus eſt: nam cauſa huic fuit peccandi: erat inimicus erat minatus: erat pauper erat temerarius: ſpem habebat celandi & perficiẽ

¶ A rumoribus dicemus, ſi negabimus temere famam naſci ſolere; quĩ ſubſit aliquid: etiam ſi dicemus cauſam non fuiſſe quare quiſpiam confingeret, & comminiſceretur. Et præterea ſi cæteri falſi ſoleant eſſe, argumentabimur hunc eſſe verum. Contra rumores dicemus primum, ſi docebimus, multos eſſe falſos rumores: & exemplis vtemur, de quibus falſa fama fuerit: & aut inimicos noſtros, aut homines natura maliuolos: & maledicos confinxiſſe dicemus: et aliquãt aut fictam fabulam in aduerſarios afferemus, quam dicemus omnibus in ore eſſe, tant verum rumorem proferemus: qui illis aliquid turpitudinis afferat: neque tamen ei rumori nos fidem habere dicemus: ideo quod quiuis homo poſſit quemuis turpem de quolibet rumorem proferre: & confictam fabulam diſſipare. Verum,

tamen ſi rumor vehementer probabilis eſſe videbitur, argumentando famæ fidem poterimus abrogare. Quod & difficilima tractatu eſt conſtitutio coniecturalis, & in veris cauſis ſæpiſſime tractanda eſt: eo diligentius omnes eius partes perſcrutati ſumus, vt ne paruula quidem titubatione: aut offenſione impediremur, ſi ad hanc rationem præceptionis aſſiduitatem exercitationis accommodaremus. Nunc ad legitimæ conſtitutionis partes tranſeamus.

di. Contra rumores &c. Docet quid contra rumores dicendum ſit. Si docebimus &c. Non eſt credendum rumoribus qui falſi eſſe quotidie deprehenduntur: creditum fuit a maioribus veſtris claudiam quintam virginem veſtalem ꝙ nimis eleganti ornatu vteretur: impudicam fuiſſe: id tamen falſum etiam deæ cybelles teſtimonio compertū eſt. Et aut inimicos &c. noſtri hæc inimici finxerunt: quis autem adeo innocens eſt: cui hoc idē inimicorum fraude accidere non poſſit vt falſi de reo rumores diſſipentur? Cicero in oratione pro. M. fonteio. V. P. Maxime eñ inimici hāc rem ſermonibus diuulgare voluerunt: ſed ego ita exiſtimo quo maius crimē ſit: id quod oſtendatur eſſe falſum: hoc maiorem ab eo iniuriam fieri qui id confingat. Natura maliuolos qui enim eſt qui maliuolorū voculis: & detractionibus obnoxius aliquando non ſit? quis vnquam caruit obtrectatoribus? quis ignorat quoſdam eo natos eſſe igenio: vt melioribus ſemper inuideant & cum lædere alia ratione non poſſint detrahere ſtudeant. Et aliquam fictam fabulam &c. vt nonne nuper dictum ab omnibus ferme fuit illum (& numerabimus) furatum eſſe: quod falſum eſſe inuentum eſt. Nonne is cum iter faceret & magnum auri pondus ſecum ferret: occiſus & ſpoliatus abs titio dictus eſt cum tamen ſaluus & incolumis redierit. Aut verum rumorem &c. Nonne omnes a te violatā nuper dicunt virginem vel furtum factum vel negatum depoſitum: quod ego tamen de te credere: nec poſſum nec volo: nihil eſt enim quod contra inimicū inimicus non comminiſcatur. Verumtamen ſi rumor &c. Argumentandum dicit eſſe quotiens probabilis nimium rumor fuerit: qui aliis cōiecturæ partibus infirmandas erit: vt ſi dicamus non fuiſſe cauſam: non ſpem cælandi aut perficiēdi: non locum: aut tempus quæſitum denique hunc facere non potuiſſe: illum vero pati: vt dicis Vlyſſem aiaci vim inferre auſum eē: ſed quis hoc credat: cum p̄ſertim & fortiſſimus Aiax eſſet: & tunc fureret. Vlyſſis vero imbecillitas cui nota non eſt: quem conſilio præſtare non viribus ſciunt omnes fuit dum de Achillis armis cum Aiace contenderet inimicus: ſed ea poſtquam ſibi adiudicata ſunt: amare cœpit quāquam ne prius quidem oderat. Non enim de vita: ſed de honore certabatur. Derogare: detrahere: auferre. Quod & difficillima tractatu &c. Docuit qua ratione, quibuſq; locis: in coniecturali conſtitutione argumentari poſſimus. Cauſas nunc explicat quibus adductus facere hoc voluerit: duæ autem ſunt prima ꝙ difficillima eſt coniecturalis cōſtitutio: altera ꝙ in veris cauſis vbi factum conceditur, ſæpe accidit: vt tractetur ſicut in cauſa pro Milone. nam occiſum a ſe Clodium Milo fatetur: ſed iure occiſum dicit. Et rationem affert: quia ille ſibi voluerit mortem inferre: quoniam inſidias fecerit: hoc autē negat aduerſarius. & Milonem Clodio non Miloni Clodium inſidiatum dicit: quærēda igitur coniecturis res fuit difficillima: quid enim difficilius q̃ factū probare quod negetur factum titubatione dubitatione: & mentis agitatione. Offenſione: impedimento.

ASC. ¶ A rumoribus. Declarat locum communem a rumoribus & contra rumores dicens. Nos dicemus a rumoribus. i. sumēdo locum & ſedem argumenti noſtri a rumoribus ſi negabimus famam ſolere naſci. i. oriri: temere. i. abſq; cauſa quin ſubſit aliqd ſcilicet rei: vnde vt ſolet dici. Quod communis fama diuulgat non omnino deperditur. Etiam dicemus a rumoribus ſi dicemus non fuiſſe cauſam: ſcilicet aliquam: quare quiſpiam confingeret, & comminiſceretur talem ſcilicet de aliquo infamiam: & præterea ſi id eſt tametſi cæteri: ſcilicet rumores ſoleant eſſe falſi id eſt deceptorii & non veri: nos argumētabimur hūc eſſe verum. Econtrario nos dicemus cōtra rumores: primum ſi docebimus. ſ. rationibus: multos rumores eſſe falſos: & vtemur exemplis de quibus fama fuerit falſa: & dicemus aut inimicos noſtros: aut homines maliuolos & maledicos: natura. i. per naturam cōfinxiſſe. ſ. talem rumorem: & aut afferemus in aduerſarios aliquam fabulam fictam. ſ. a nobis quam dicemus eſſe omnibus in ore aut proferemus verum rumorem qui afferat illis. ſ. aduerſariis noſtris aliquid turpitudinis: & tamen dicemus nos non habere fidem ei rumori: ideo ꝙ quiuis homo poſſit proferre quemuis rumorem turpem. i. diffamatorium: de quolibet. ſ. homine & poſſit diſſipare. i. ſpargere fabulam confictam. Verumtamen ſi rumor videbitur eſſe vehemēter probabilis: nos poterimus abrogare. i. auferre famæ fidē. i. credulitatem: argumentando. i. per argumentationem noſtram. Deinde epilogo concludens hunc tractatum dicit. Eo ꝙ conſtitutio coniecturalis eſt difficillima tractatu. i. ad tractandum: & eſt tractanda ſæpiſſime in veris cauſis: eo iquam. i. propterea perſcrutati ſumus. i. inquiſiuimus diligentius: id eſt multum diligenter: aut eo, id eſt tanto diligentius: quo difficilior eſt, omnes partes eius ita vt ſupple conſtitutio coniecturalis ne quidem vlla: id eſt non etiam minima titubatione: id eſt vacillatione impediretur aut ſi eſt legendum impediremur ordo eſt. ita vt nos ne vlla quidem titubatione impediremur: ſi accommodaſſemus aſſiduitatem exercitationis ad hanc præceptionem. Nunc tranſeamus ad partem conſtitutionis legitimæ.

¶ De ſcripto & voce prima parte conſtitutionis legitimæ. Titu. IX.

CVm volūtas ſcriptoris cum ſcripto diſſidere videbitur, ſi a ſcripto dicemus, his locis vtemur ſecundum narrationē. primū ſcriptoris collaudationēq; deinde

FRan. CVM voluntas ſcriptoris &c. Quibus argumētis pars vtraq; in conſtitutione cōiecturali vti poſſet docuit. Nunc quomodo legitima conſtitutio tractari debeat: oſtendit: cuius eſt ſex partes ſint ſcriptum & ſentētia: contrariæ leges: ambiguum diffinitio tranſlatio: ratiocinatio: a ſcripto incipit & ſententia libro primo quo pacto cōſtitutio in his emergeret: aperuit nunc quid aſſeuerari

rari

rari poſſit: quidq; refelli nos admonet: cum itaq; accidit vt voluntas ſcriptoris a ſcripto diſſentire videatur: & hic ſcriptum: voluntatem ille defendat. Quid ab eo agendum ſit demonſtrat quia ſcripto dicit: cuius nomine leges inſtrumenta pacta: ſtipulationes omne deniq; ſcriptum accipimus. Hæc item pars legitimæ conſtitutionis iuridicialis aſſumptiuæ partibus ſuſtentatur quod in rhetoricis de inuentione docet Cicero. Eſt autem de ea frequētiſſima: vt Quintilian. ait inter conſultos quæſtio: & pars magna controuerſiæ iuris hinc pendet. Cum voluntas ſcriptoris &c. vt ſi lex ſit liberi parentes alant: aut vinciantur: hic voluntas ſcriptoris diſſentire a ſcripto videbitur: ſi quis non aluerit vinciendus dicetur: nam infans qui alere per ætatē non poteſt: alligandus minime videtur: & illos lege comprehendi certum eſt: qui alere poſſint. His locis his

Secũdũ argumentis. Secundum narrationem: ſecundum aliquādo aduerbium eſt. Plautus in aſinaria. age ſecundum ſequar: aliquando præpoſitio. Seruius Sulpitius in epiſtola de morte. M. Marcelli ad Ciceronem duo vulnera accepiſſe: vnum in ſtomacho: alterū in capite ſecundum aurem: narratio autem (ne ab exēplo quod eſt priore libro diſcedamus) eſſe poterit huiuſmodi: orta tempeſtate iudices ſubito omnes terrore occupati inire conſilium de naui relinquēda cœperunt: ſolus ego damni magnitudinem animo reputans: hortari ac rogare ſingulos non deſtiti: ne deſererent nauem vellent tempeſtatem euaneſcere cito poſſe me remanſurum profeſſus ſum: meam nauim futurā ſi opera mea ſeruaretur admonui: ſed neque hortationibus meis neque precibus moti: ſe in ſcapham repente omnes coniecerunt deos ego mihi affuiſſe arbitror: nauis in portum: non nihil adiuuantem me delata eſt quæ mea eſſe debet: hic latoris legis ſequetur

C'omẽdatio commendatio & dicetur magna: ſemper omnibus in rebus prouidentia ſenatus fuit qui cum paſſim re-

Recitatio linqui in tempeſtate naues videret: & dāmna ex hoc maxima tum publice: tum priuate ſequi: optimam & vtiliſſimam legem tulit: quæ huiuſmodi eſt qui timore tempeſtatis nauem reliquerit: nauem & quæ in ea bona habet amitto. Eius qui in naui remanſerit: nauis & quæ in ea bona ſunt eſto: deinde ex aduerſario quæretur: ſciret ne legem hanc latam eſſe & eum qui nauem deſereret: nauim & quæ in ea bona haberet amittere: eius autem qui remaneret & nauem & quæ bona in ea eſſent fieri: quod ſi reſponderit ſciebam: ergo

Percontatói contra legem feciſti dicetur: cum nauem deſeruiſti. Percontatione diligenti interrogatione. Percontatio videtur dicta: ex vſu nautico: quia nautæ altitudinem aquæ conto pertentant. Alii volunt percunctationē dici quod. ſ. is qui curioſus eſt: per cuncta interroget

ſcripti recitatione vtemur: deinde percunctatione: ſcirent ne aduerſarii id ſcriptum fuiſſe in lege: aut in teſtamento, aut in ſtipulatione: aut in quolibet alio ſcripto quod ad rem pertinebit. Deinde collatione quid ſcriptum ſit: quid aduerſarii ſe feciſſe dicant, quid iudices ſequi conueniat: vtrum id, quod diligenter perſcriptum ſit: an id quod acute ſit excogitatum. Deinde ea ſententia, quæ ab aduerſariis excogitata ſit & ſcripto attributa, contemnetur, & infirmabitur. Deinde quæretur quid ei obfuerit, ſi id voluiſſet perſcribere: aut ſi non potuerit perſcribere. Deinde a nobis ſententia reperietur, & cauſa proferetur, quare id ſcriptor ſcripſerit, quod ſcripſit: & demonſtrabitur ſcriptum illud eſſe dilucide, breuiter, commode, perfecte cum ratione. Deinde exempla proferentur: quæ res cum ab aduerſaris ſententia redderetur, & voluntas afferretur: a ſcripto potius iudicatæ ſint. Deinde oſtendetur q̄ periculoſum ſit a ſcripto recedere: locus communis eſt contra eum qui cum fateatur ſe contra id quod legibus ſancitum eſt, aut teſtamento perſcriptum ſit, feciſſe tamen facti quærat defenſionem.

hæc Pompeius feſtus: lex autem eſt generale iuſſum populi: aut plebis rogāte magiſtratu auctor atticus. Aut teſtamento: ſi in teſtamento controuerſia fuerit: quod eſt vltima hominis volūtas: hoc modo quidam cui quattuor erant filii. Quorum tribus vxores erant decedens tribus his centum reliquit quarto qui ſine vxore erat centum dari tunc voluit: cum vxorem ducet. Is ſtatim mortuo patre centum ſibi dari poſtulat: & voluntatem ſequitur teſtatoris: quod æqua re ſe fratribus voluerit: nuptias vero adiecerit nō vt cogeret vxorem ducere: ſed vt ſuaderet idq; in ſua poteſtate eſſe voluiſſe: quia ſcripto in hac cōtrouerſia diceret ſtatum finita narratione ſcriptorē ab anteacta vita & moribus laudaret: ſcriptū deinde recitaret. Idem & in Stipulatio ſtipulatione fieri debet: q̄ vt iure conſulti docēt eſt obligatio verbis contracta ex interrogatione & reſpōſione: cum quid dari: fieriue nobis ſtipulamur: a ſtipe dicta: hoc eſt pecunia quā in huiuſmodi obligabant ſtipulatione. Auctor Varro in ea re his olim vtebantur verbis, ſpondens, ſpondeo. promittis, promitto, fideiubes: fideiubeo. Ad eam rē: ad controuerſiam quæ ex ſcripto: & ſententia naſcitur. Deinde collatione comparatione inquit vtendum poſt ea eſt ab eo quod ſcriptum eſt: ad id q; aduerſarii feciſſe ſe confeſſi ſunt. Dicitis relictam a vobis nauem: & veſtrā deinde vultis eſſe. Cum per vos non ſteterit quin perierit: & iniurii eſtis huic qui: vt eam ſeruaret in ea remanſit: cuius eſſe debet. Nam remanentis lex iubet fieri. Cētum tibi deberi dicis: cum tamen affirmes: duci a te vxorē patri placuiſſe: prius ducas neceſſe eſt: deinde poſtules: negari enim tunc tibi non poterunt. Quid iudicē ſequi conueniat: cum apertis verbis ſcriptum ſit: ei parere vos cōuenit iudices: non quæ in ſcripto nō ſunt ſequi & quod acute magis q̄ recte aduerſarii interpretantur: dubitare vos oporteret ſi aut ſcriptum eſſet aliquid obſcure, aut dubitaret aduerſarius: ſed omnia hic aperta ſunt & aduerſarius confitetur. Deinde ſententia quæ &c. dicit nauem eius fieri velle: legem dicit aduerſarius: qui ad defenſionem in ea remanſerit: ſtulta nimirum interpretatio quaſi verbum vnum ſenatus legi: tulit addere non potuerit: & eius qui remanſerit ad defenſionem dicere. Periculoſum eſt a verbis legis diſcedere cum præſertim commode & dilucide ſcripta ſit. Quid ei obfuerit. Dic mihi qd ſenatui oberat addere remanētis ad defenſionē. Quid patri tuo vt tibi darent centum cū vxorē duceres: ſi tibi ducere placeret: nōne hoc pſcribi poterat. Deinde a nobis &c. alius locus eius qui ſcriptum defendit: vt ſententiam inueniat: qua ſcriptum tueatur: & dicat cum paſſim in tempeſtate deſeri naues ſenatus videret: & nō mediocria inde conſequi damna animaduerteret: idem autē

iniquū eſſe duceret: vt naues ab illis reciperentur quorum fuerant poſtquam reliquerant: ſi forte conſeruabantur legem tulit vt remanentis fieret quicunq; ille eſſet: nec ad defenſionem addere voluit: quo magis deſerere terrerentur homines cum ſcirent ſe nauem: & quæ in ea bona haberent omnia ſi deſererent amiſſuros: hic ſcriptum recitabitur: & ſcriptum dicetur: dilucide: hoc eſt aperte: & verbis minime obſcuris. Breuiter: nullo ſuperfluo addito verbo. Perfectæ: vt adiungi nihil poſſit: ſic leges debere: ac ſolere ſcribi. Cū ratione certa, vt homines terrerentur: & naues in tempeſtate temere non deſererent. Deinde exempla proferentur: hic locus eſt adiudicato: quotiens exempla adducuntur: & quid in ſimili re iudicatum ſit: oſtendit. hoc cum ſit vehementer adiuuat: vult enim cognoſcē tum quiſq;: vt Quintil. ait. Firmam eſſe alterius ſententiam & ipſe pronunciaturus: hoc libenter exemplum: quod in ſe fortaſſe recidat facit. A ſcripto potius nō ne nuper cum e ſicilia quatuor in eadem naui fratres veherentur tres ingruente tempeſtate nauem deſeruerunt vnus remanſit. Cumq; diu poſtea in iudicio agitata res eſſet: & ii ſcriptum ſequeretur huius qui remāſit nauem eſſe iudicatum eſt. Deinde oſtendetur &c. ſi hoc admitteretur iud. vt recedere a ſcripto liceret: & aliquid quod ſcriptum non eſſet: comminiſci: quia in ciuitate quotidie lites maximæ & controuerſiæ nō eſſent? vbi gentium quies erit? vbi iuſte: & ſine metu viuetur? Locus cōmunis &c. Approbatione poſt cætera vtimur argumenta cum locos inducimus cōmunes eius crimen vel audaciam exaggerantes in quem dicimus: hoc modo. Quæ maior iud. imprudētia aut eſſe aut excogitari poteſt qui eius q̄ cum ſe feciſſe cōtra legem fateatur, etiam deinde factum ſuum defendere audeat: certe nulla in eum ſtatui conueniens pœna poſſet. Contra legem &c. vt de illo qui in tempeſtate nauem reliquit. Sancitum cōfirmatum: vnde ſanctæ leges. Aut teſtamento: vt de illo cui tunc centum dari voluit pater: cum vxorem duceret.

ASCē. ¶ CVM voluntas &c. Pertractat cōſtitutionem legitimam: & primo ea quæ ex ſcripto ſumitur dicens. Cum. i. quando voluntas ſcriptoris: id eſt eius qui aut legem aut teſtamētum, aut aliquid aliud legitime ſcribendum dictauit: videbitur diſſidere: id eſt diſconuenire & diſſentire cum ſcripto: id eſt cum eo quod ſcripta ſonant: tunc ſup. vtemur his locis ſecundum: id eſt ſtatim poſt narrationem: ſcilicet rei pro nobis facientis: primum collaudatione ſcriptoris: vt prudenter & laudabiliter ſcripſiſſe & conſtituiſſe cenſeatur: deinde vtemur recitatione ſcripti. ſ. pro nobis facientis. deinde vtemur percunctationes: id eſt interrogatione inquiſitoria: ne pro an: aduerſarii ſciuerint id. ſ. quod recitauimus fuiſſe ſcriptum in lege (quaſi dicamus: ſi ſciuerint non debuiſſe contra legem tentaſſe: ſi neſcierint nunc debere reſiſtere) & fuiſſe ſcriptum in teſtamento: aut in ſtipulatione: id eſt pactione per mutuum conſenſum interrogantis & reſpondentis facta: aut in quolibet alio ſcripto quod pertineat: ad rē ſcilicet quam agimus. Deinde vtemur ſupple collatione: id eſt comparatione: oſtendentes ſup. quid ſit ſcriptum: & quid aduerſarii dicant ſe feciſſe: an ſcilicet reſpondeant ſcripto & quid conueniat: id eſt æquum & conueniens ſit iudices ſequi vtrum id quod ſit per ſcriptum: id eſt perfecte ſcriptum: diligenter: id eſt cum diligentia: vt dicemus: an ſup. conueniat eos ſequi id quod ſit excogitatum acute, id eſt callide & vafre ab aduerſariis in calumniam ſcripti. Deinde ſententia: id eſt interpretatio ſcripti: quæ ſit excogitata ad aduerſariis: contemnetur & infirmabitur a nobis. Deinde quæretur: ſcilicet a nobis: id eſt nos quæremus quid obfuerit: id eſt obſtiterit & impedimento aut nocumento fuerit ſcribenti ſi voluiſſet perſcribere. i. conſummate ſcribere: aut vt alii legunt: præſcribere: id eſt ſancire & ſtatuere: id videlicet quod aduerſarii dictitant adiiciendum fuiſſe vt mens ſcribentis intelligatur: an ſup. id non potuerit perſcribi? quaſi dicamus ſi ſcriptor aut dictator ſcripti voluiſſet aliquid adiiciendum: ipſum id potuiſſe addere: quocirca cum non addiderit: ſcriptum vt ſonat intelligendū cēſuiſſe vr. Deinde ſnia. ſ. ſcriptoris rei noſtræ accōmodata: reperiet a nobis: & cā quare ſcriptor ſcripſerit id quod ſcripſit: videlicet ſine limitatiōe aut reſtrictione per adiectionē plurium verboꝝ proferetur a nobis: & illud demonſtrabitur eſſe ſcriptum dilucide: breuiter: cōmode: & perfecte: cū rōne videlicet approbante ſingulas particulas: vtpote quod ſcriptum ſit dilucide: quod breuiter: quod cōmode &c. Deinde exempla proferentur: hoc eſt per exempla oñdemus quæ res ſint iudicatæ potius a ſcripto. i. ſm quod ſcriptum ſonabat: cum ſnia redderetur ab aduerſariis. i. cum aduerſarii aliter interpretarentur ipm & cū voluntas ſcribētis afferretur. ſ. ab aduerſariis ſm eorum interpretationē. Deinde oñdetur q̄. i. quātum periculoſum ſit recedere a ſcripto. Quia ſi id permitteretur nulla lex ſatis firma ſit cū cuilibet aliquid addi & aliter interpretari poſſit: & ſupp. id oſtendere eſt locus communis. i. ad plurimas cauſas contra eum qui cum id eſt quamuis fateatur ſe feciſſe contra id quod ſancitum eſt legibus: aut quod perſcriptum eſt teſtamento tamen quærat defenſionem facti. ſ. ſui: per aliam interpretationem aut cauillationem ſcripti.

FRan. A ſnia

A Sententia dicemus &c. Docet nūc qd agendum ab iis ſit: quia ſentētia dicunt. Primum laudabimus &c. Scriptor ante omnia laudādus eſt: quod cōmode & breuiter ſcripſerit: quod ſuperflua pretermiſerit: & ea quæ ſi non ſcriberentur intelligi tamen a quocunq; facile poſſent. Illud quod ſine ſcripto perſpicuum videbat eſſe ſcriptor: eius nauem fieri debere: q ad defenſionem remaneret: nō autem eius qui opem ferre nonpoſſet: ideoq; ad defenſionem addere nō curauit. Nec enim ſcripti ſui recitatores vos fore putauit iudices: ſed interpretes. Deinde dicemus &c. Calumniator iudi. verba ſola conſectatur: corū verum ſenſum negligit ac volūtatē quæ ſola: tamen ſpectāda eſt. Cum præſertim nihil ſuperfluum leges debeant admittere.

¶ A ſententia ſic dicemus. Primum laudabimus ſcriptoris commoditatem atq; breuitatem q tantū ſcripſerit quod neceſſe fuerit: illud q ſine ſcripto intelligi potuerit, non neceſſario ſcribendum putarit. Deinde dicemus calūniatoris eſſe officium, verba & litteras ſequi: negligere voluntatē. Deinde id quod ſcriptum ſit: aut nō poſſe fieri: aut non lege: aut non more: non natura: non bono & æquo poſſe fieri: quæ omnia ſcriptorem voluiſſe q̄ rectiſſime fieri, nemo dubitet: & ea quæ a nobis facta ſunt vtiliſſime facta. Deinde contrariam dicemus ſententiam, aut nullam eſſe: aut ſtultam: aut iniuſtam: aut non poſſe fieri: aut non conſtare cum inferioribus & ſupe

Calūniari **Calumnia** admittere. Calumniari eſt malitioſe & mendaciter interpretari. Calumnia eſt malitioſa legis & cuiuſuis rei interpretatio διαβολὴ græce dicitur: calumniator vero διάβολος. Marcellus in collectaneis a calliditate calumniam dici exiſtimat: & malitioſam mendacemq́ inflammationem ſignificari ait. Atq́ pro ipſa calliditate poni. Cice. de repu. lib. ii. vt cernenti reſpondeat is qui ſæpe optimas mēſas ingenu calūnia ludificari ſolet. Deinde id quod ſcriptum ſit: aut non poſſe fieri &c. Lex eſt liberi parentes alant aut vinciantur. Quæritur an infans alligetur quia non alit. non poſſe fieri: vt infans alat reſpōdetur: nec de eo lege intellexiſſe: ſed de illo qui alere poſſet. Non lege. Non remanentis nauem debere eſſe nec intelligi de eo ius qui non defenſurus remanſerit: ſed laborantibus non ſedentibus & nihil auxilii ferentibus præmia dari leges iubent. Non more. Lex ſcripta eſt mos ſiue ſcripto: in conſuetudine poſitus longo tempore omnium conſenſu approbatus. Apud q̄s ciuitates mos eſt iud. vt inertibus præmia cōferātur? vbi mos eſt ab infantibus filiis parentes ali? Nō natura. Ius aut a lege eſt: & hoc ciuile ſiue ſcriptum appellatur: quo & proprium cuiuſq́ ciuitatis comprehenditur. Continet autem plebiſcita: ſenatuſconſulta: principum placita: magiſtratuum edicta: reſponſa prudētum. Aut a conſuetudine: quod leuiter a natura profectum aliud & maius fecit vſus ſub quo pacta ſunt

Mos

Natura & iudicata. Aut natura: quod non opinio: ſed quædā innata vis inſeruit: cui hæc ſubſunt: religio: pietas: gratia: vindicatio, obſeruantia, vindicatio eſt per quam ius & iniuria, & omnino quod obfuturum eſt: defendendo aut vlciſcendo propulſatur. Natura ipſa nos admonet: vt ab illis iniuriam propulſemus: qui iniuſte læduntur: quis non videt nos quorum nauis eſt iniuria affici: cum ab eo poſſideatur qui ægritudine compulſus non vt defenderet: in ea remanſit: diſceſſurus, & ipſe ſi licuiſſet. Non æquo & bono rectum & vtile

Aequū bonūq́ quæ æquum & bonum ſignificant: & ad virtutem & vtilitatem communem pertinent differunt: quoniam quid bonum eſſe poteſt: quod tamē æquum minime videatur: bonum eſt præſcriptione aliquid alicuius fieri: ne lites & contentiones exoriantur. Poſſet enim poſt centum aut plures annos niſi præſcriptionis ius eſſet aliquid ab aliquo repeti: æquum tamen non eſt præſcriptione certi temporis quod meum eſt: a me vel a meis parentibus partum tuum fieri: ſed aut ſcripta æquitas eſt: aut non ſcripta: ſi ſcripta eſt: rigori legis ferme ſemper præualet. Cum quæ ad officium iudicis pertineat nonnūquam ad efficere: vt integra creditori ab eo qui debet ſolutio fiat: æquum tamen videtur & humanum ſi actorem compellat ad id accipiendum quod a debitore offeratur: qui cum integra ſoluere non poſſit partem perſoluit. Iudicis enim ſiue prætoris officio conuenit lites diminuere. Multi item in eadem naui cum mercibus vehuntur: orta tempeſtate iactura facere cōpelluntur: pars res ſuas amittit: pars incolumes conſeruat: æquitas commune detrimentum fieri omnium poſtulat tam eorum qui abiecerunt q̄ eorum qui retinuerunt. Sunt denique æquū & bonum mitigatio quædam iuris: in eius qui iudicat

rioribus ſententiis: aut cum iure communi: aut cum aliis legibus communibus: aut cum rebus iudicatis diſſentire. Deinde exemplorum a voluntate; & contra ſcriptum iudicatorum enumeratione. Deinde legum, & ſtipulationum breuiter exceptatum, in quibus intelligitur ſcriptoris voluntas, & expoſitio. Locus communis contra eum, qui ſcriptum recitet: & voluntatem ſcriptoris non interpretetur.

conſcientia & prudentia poſita. Quæ omnia &c. qui negat ſcriptorem non niſi recte fieri voluiſſet nō niſi: quæ mos: quæ lex: quæ natura quæ æquum & bonū fieri poſtularet. Aut ea quæ a nobis ſunt facta &c. Eripuimus huic nauem. iniquum enim videbatur: vt eius fieret: qui in ea remanſerat. nō vt defenderet: ſed ægritudine compulſus: ſi diſceſſimus e naui tempeſtate territi recte fecimus Satius enim erat nauem perire ſolam q̄ nos vna mergi. Peregrinum qui contra legem muros aſcē dit: quæ eſt. peregrinus ſi murum aſcenderit capitale eſto pœna affici poſtulas: ſed p̄tuit. Hoſtes enim repulit illum puniri lex vult qui aſcendit: vt obſit: præmium hic merebatur quo eum nos donauimus: iuſte fecimus: ſeruati. n. ab eo ſumus. Quis autem bene merentibus de nobis niſi peſſimus & ingratiſſimus præmia nolit conferre? de dicemus &c. Dicunt remanentis fieri debere nauē quicunq́ ſit: nec certam perſonam quæ poſſit defendere volunt intelligi: quid ſi canis remanſerit: num illius fiet? Friuola profecto ſententia eſt: & ſtulta. Aut iniuſtam: nimium profecto ſtulta & iniuſta ſententia eſt horum iud. qui infantem alligari volunt qui parentem non alit: quod fieri nullo pacto poteſt. Aut non conſtare cum ſuperioribus & inferioribus. Exempli gratia: diſcrepat hæc ſententia qua dicitis remanentis nauem debere eſſe: ab illa ſententia quæ eſt in principio legis: vt illi nauem amittant: qui tempeſtatis timore reliquerint. Nam ex hoc ſequitur illorum fieri debere qui timore tempeſtatis contempto, non eorum qui coacti ægritudine remanſerint. In teſtamētis autem & ſtipulationibus frequenter cōtingit: vt oſtendi poſſit ſuperiora cū inferioribus non cohærere: aut quod dicitur cum ſuperioribus & inferioribus minime conſonare. Aut cum iure communi &c. Ius cōmune eſt: quod & gentium vocāt: quod æque apud omnes populos cuſtoditur. Ex hoc iure omnes contractus introducti ſunt: vt emptio, venditio, locatio, cōductio, ſocietates, depoſitum, mutuum, cōmuniter hoc apud omnes cuſtoditur: vt id fiat quod merita poſtulant perſonarum. Aliis legibus communibus: leges communes idem pœnæ ſunt cum iure communi: his omnes vtuntur ciuitates quæ ſub Romano Imperio ſunt: ideo autem vocātur communes quia ſunt & propriæ ſingularum ciuitatum quas iura municipalia & inſtituta appellamus. Aut iudicatis &c. Iudicatum eſt de quo alicuius: aut aliquorum iam ſententiis conſtitutū eſt. Exemplum eſſe poteſt: pater decedens hæredem filium inſtituit his verbis: Hæres meus eſto, & cū deceſſeris Titio hæreditatem reſtituito: huic naſcuntur filii: ſed eo moriente reſtitui ſibi hæreditatem poſtulat Titius: a qua morientis filii eum prohibent dicentes: voluiſſe auum ſummalli a patre ſuo hæreditatem reſtitui ſi ſine liberis decederet. Papinianus iure conſultus voluntatem in hoc caſu ſequendam cenſuit: nō aliter dicens videri teſtatorem ita diſpoſuiſſe: q̄ ſi filius ſuus ſine ſobole moreretur nec credibile vnq̄ videri poſſe: nepotes illū hæreditate priuare voluiſſe. Item Curius hæredem quēdā ſubſtituit poſthumo: ſi poſthumus ante tutelæ annos decederet: nō eſt natus poſthumus: propinqui teſtatoris bona ſibi vendicabant:

Cōtraria

Stulta & friuo **Iniuſta ſentētia**

Ius cōe **Lex cōmunis** ꝑ

Iudicatum

hāc de re inter. L. Craſſum & Sceuolam magna fuit contentio: qui voluntatem defendit ſuperior in cauſa fuit. Nemo enim dubitauit quin voluntas eſſet teſtantis: vt is non nato filio hæres eſſet: qui mortuo: ſed nō ſcripſit: videtis iudi. non ſemper verba qui iudicant ſe qui ſolere. Deinde legum &c. Nonne leges ſunt iudi. in quibus aliud ſcriptum eſt alia ſcriptoris voluntas fuiſſe apparet. Lex qua iubetur in ius vocati vt eant neminem ſi ſola ſequitur verba excipit. Sed alius eius ſenſus eſt. ſcimus enim nec conſulem teneri neq; ſenatum neq; præfectum magiſtratus qui imperium hñt: nec pontificem qui ſacra facit: nec eum qui vxorem ducit: & præterea multos alios varijs cauſis eximi. Itē lex eſt qui nocte cum ferro deprehenſus fuerit alligetur. Cum annulo ferreo inuētum magiſtratus alligat ſed non recte: videtur enim lege illa intelligi qui cum noxio ferro ambulauerit: vt enſe: lancea &c. Aut ſtipulationum: non ſemper verbis ſtipulationis ſtari videmus: multi ſunt caſus in quibus voluntatem ſtipulātis intuemur. Exempli cauſa: locas mihi fundum pro centum: loco: promittis non auferre: promitto: ſed contingit vt mihi non ſoluas decem: quare fundum tibi aufero: non potes inquis auferre: quia non auferre ſtipulatus es: immo poſſum quoniam ceſſas ſoluere. Nam non auferre promiſi: ſi ſoluere non ceſſares. Itē quod debetur ex turpi cauſa peti non poteſt: inuenitur tamen vbi in turpi cauſa tenet ſtipulatio. Nam meretrix quod ex turpi cauſa ſibi debetur petere poteſt. Quia mulier turpe facit ꝙ ſit meretrix: ſed cum meretrix ſit non turpiter accipit. Exceptarum: exceptio eſt actionis depulſio: exceptæ leges ſunt: in quibus aliud ſcriptum eſt: alia videtur ſcriptoris voluntas fuiſſe: & aliquid intelligitur excludi quod verbis legis non excluditur vt ſuperioribus exemplis patet. Locus communis &c. Sicut ſuperius a loco communi & ſententia generali argumētari docuit contra illos qui factū a ſe contra ſcriptum confiterentur: & tamen facti quærerent defenſionem: ſic nunc contra illos argumentari docet qui ſcriptum quidem recitent: ſcriptoris autē voluntatem minime interpretentur. Leges in conſilio ſcriptoris: & vtilitate communi: non in verbis conſiſtere opus eſt: & idignū pfecto eſt æqtatē lrīs vrgeri: q̄ i volūtate eius q ſcripſerit: poſita eſſe: iudicari dēat.

Exceptio

ASC.

❡ A ſnia ſic dicemus. Hoc ē cū vtemur ꝯſtōne ltīma a ſnia. i. mēte ſcriptoris ad noſtrum cōmodum intellecta: nos laudabimus primū cōmoditatē. i. vtilitatē & opportunitatē ſcriptoris: ꝙ videlicet vtilia & vtiliter ſcripſerit: atq; laudabimus eius breuitatē: ꝙ. i. qa ſcripſerit tm̄. i. dūtaxat id quod fuerit neceſſe: & ꝙ putarit illud quod potuerit itelligi ſine ſcripto nō ſcribendum neceſſario. Deinde dicemus offm calumniatoris eſſe ſeq verba & literas & negligere volūtatem. i. mentem & ſnīam ſcribentis. Vñ hæc oīa ſunt ꝯtra eū qui a ſcripto procedit. Deinde dicemus id qd ſcriptū eſt: vt verba ſonant, aut non poſſe fieri: aut non poſſe fieri lege. i. ſm legem: non more: non natura. i. per naturam: aut dictamen rōnis quæ lex naturalis eſt: non bono. ſ. cōi: & æquo. i. per fas: & licitum quod omnes æquum ſentiant: quæ oīa ſup. dicemus ꝙ nemo dubitaret ſcriptorem voluiſſe fieri q̄ rectiſſime. i. maxime recte & decēter: ac dicemus ea q̄ facta ſunt a nobis eē facta iuſtiſſime. Deīde dicemus ſnīam ꝯtrariā aut eē nullā. i. nullius momēti aut valoris: aut potius nullā eē ſc. i. falſam & fictitiā & ita nihil eē: cū falſum nihil ſit. bonū n. verū & ens ꝯuertunt: aut dicemus eā eſſe ſtultā cū ſit ꝯtra mores & naturā: aut iniuſtam: cū ſit ꝯtra æqtatem: aut dicemus eā nō poſſe fieri aut nō ꝯſtare. i. non eſſe (vt nūc dnt) cōpoſſibilem cū inferioribus & ſuperioribus ſentētijs. ſ. eiuſdē ſcribētis: aut ſi parū ſcripſerit ita vt in ſcriptis ab eo nihil reperiat ſnīe aduerſarioꝝ repugnans dicemus nō ꝯſtare cū iure cōi: aut cū alijs legibus oībus: aut diſſentire cū iudicatis. i. cū illis quæ i rem iudicatā trāſierunt: & de qbus iā ꝯſtat iudiciū latum: cuius ſimile in re ſimili deceat ferri. Deinde vtemur ſup. enumeratione exēploꝝ iudicatoꝝ a volūtate. ſ. ſcribētis: vt vero ſiſc erat eū voluiſſe & iudicatoꝝ ꝯtra ſcriptum: deinde ſup. vtemur breuiter enumeratione legum & ſtipulationū exceptaꝝ. i. excluſarum a ꝓſecutione eius quod verba ſonarēt: in qbus. ſ. legibus & ſtipulationibus exceptis volūtas & expoſitio ſcriptoris intelligitur. Qui ſup. locus eſt locus cōis ꝯtra eū qui recitat. i. recitare velit ſcriptum & non interpretetur voluntatem ſcriptoris. Ideo autem dicitur locus cōis: quia vti exemplis tam conuenit volenti ſcriptum ſequi quam voluntatē ſcriptoris: vterque enim pro ſe exempla adducere poteſt.

De contrariis legibus. Ti. X.

Vm duæ leges diſcrepant inter ſe, uidendum eſt primum, nunquid abrogatio aut derogatio ſit. Deinde, vtrum leges ita diſſentiāt: vt altera iubeat: altera vetet: an ita, vt altera cogat: altera permittat. Infirma enim erit eius defenſio, qui negabit ſe feciſſe ꝙ cogeretur: cum altera lex ſit permitteret. plus enim valet ſanctio permiſſione. Item illa defenſio tenuis eſt, cum oſtenditur id factum eſſe: quod ea lex ſanciat: cui legi abrogatum, vel derogatum ſit: id quod poſteriori lege ſancitum ſit: eſſe neglectum. Cum hæc erunt conſiderata, ſtatim noſtræ legis expoſitione: recitatione: collaudatione vtemur. Deinde cōtrariæ legis enodabimus voluntatem: & eam trahemꝰ ad noſtræ cauſæ commodū. Deinde a iuridiciali abſoluta ſumemus rationē iuris. Quæremus partem iuris: vtrum cum ea faciat: de qua parte poſterius diſſeremus.

CVM duæ leges &c. Secunda pars eſt legitimæ ꝯſtitutionis quæ ἀντινομία a græcis vocatur. Illud ſciendum eſt: vt Quinti. admonet: nullam eſſe legem legi contrariam iure ipſo: quia ſi aduerſum iuberet: alterū ſus altero abrogaretur in caſu colliduntur: & cuentu. Confligunt autem pares leges inter ſe: vt cum præmium petit tyrannicida quia lex eſt: tyrannicida optet quod volet: & eodem tempore vir fortis idem præmium poſtulat lege ſua vtens quæ eſt vir fortis optet quod volet, oritur cum controuerſia vtrius optio ſit: in quo meritorum ratio habenda erit vter melius de republica mereatur: temporis vter prior fecerat: præmii vter plus mereatur. Diuerſæ item leges colliduntur ſimiles aut duæ: quibus etiam citra aduerſam legem contradici poſſit. Cum diuerſæ quidem ſunt, ſed altera alteri contraria non eſt hoc modo: lex eſt magiſtratus ab arce ne diſcedat. Altera lex eſt: vir fortis optato quæ volet. Accidit cum hoſtes mœnia obſiderent: vt magiſtratus ab arce diſceſſerit: & hoſtes repulerit: magiſtratus præmiū petit ne fraudi ſit ꝙ ab arce diſceſſerit: duæ

Leges pares

Diuerſæ leges colliduntur.

rit, duæ ſunt leges diuerſæ quarū altera pœnam mi-
natur: altera præmium promittit. Multa contradici
vtriq; legi poſſunt: etiam ſine lege contraria. An quic
quid optarit vir fortis accipere debeat: an diſcedere
aliquo modo ab arce magiſtratui liceret: vt ſi incēdiū
illic exoriretur: aut incurrendum in hoſtes eſſet: ſunt
& leges contra quas nihil opponi poteſt, niſi lex alte-
ra hoc pacto. Lex eſt ſi mulier tyrannum occiderit:
ſtatua ei erigatur. Mulier tyrannum occidit. Statua
ei in gymnaſio erecta eſt: nec vllo alio caſu poni mu-
lieri ſtatua poteſt: niſi cum tyrannum occiderit nec
vllo alio caſu ſubmoueri niſi cum in gymnaſio poſita
eſt. Alia enim lex eſt: ſi ſtatua in gymnaſio fuerit ſub-
moueatur nihil primæ legi contrarium eſt: niſi ſecun
da lex hic quæritur, vtra lex magis proſit: vtra ſit po-
ſterior: vtra permittat: vtra vetet. Sunt & impares le-
ges cum alteri multa opponi poſſunt. alteri vero nihil
niſi quod in lite eſt: hoc modo. Lex eſt ſi miles ſigna
deſeruerit: capitale eſto: & lex eſt: vir fortis optato q̄
volet. petit vir fortis ſalutem deſertoris huic legi opta
to quæ volet multa obiici poſſunt: vt nunquid omnia
viro forti concedi debeant: primæ legi de deſertore
opponi nihil poteſt: niſi quod in lite eſt: abſolui ne de
ſertor debeat: cuius ſalutem vir fortis optarit. Sunt ꝑ
terea contrariæ leges: cum aut conceſſum aliquid a
iure ex vtraq; parte eſt: aut dubium: ſi conceſſum eſt
hæc fere quæruntur vtra lex potentior, ad deos perti
neat: an ad homines: an ad rempublicam: an ad priua
tos de honore agat: an de pœna de magnis rebus an
de paruis: permittat an vetet an imperet: ſi dubium aut
alteri: aut inuicem vtriq; de iure ſit controuerſia: hoc
modo. Lex eſt patri in filium patrono in libertū ma-
nus iniectio ſit. Item lex eſt liberti heredem ſequantur:
ergo heredi ſit iniectio manus liberto. Accidit vt qui-
dam liberti filium hæredem inſtitueret, inuicem peti-
tur manus iniectio: patronus negat ius patris illi fuiſ-
ſe: quia ipſe in manu patroni fuerit: & ſic controuer-
ſia oritur. Manus autem iniectio dicitur quotieſcūq;
nulla expectata iudicis auctoritate rem nobis debitā
vendicamus. Non ſolum autem nunc duæ leges hunc
plures contrariæ ſunt: ſed vna duplex: & itē vna ſim-
plex legis faciunt controuerſiam duplex, vt rapta ra-
ptoris mortem: aut indotatas nuptias optet: duæ ra-
ptæ ſunt altera rapta mortem ſe optare raptoris dicit
& vna tantum parte legis nititur: altera nuptias petit:
& altera legis parte pugnat: ſicq; ex vna lege contro-
uerſia naſcitur vtra raptarum optionem habere de-
beat. Simplex & vna lex ſic contrarietatem facere po
teſt. Lex eſt vir fortis optato præmium quod volet:
duo adoleſcentes filii fortiter fecerunt: petit nomine
præmii: alter vt pater eius qui reus factus fuerat pro-
ditionis ante iudicium liberetur: alter petit vt agatur
iudicium ita ex vna lege: quoniam diuerſa petuntur:
contrarietas naſcitur hæc omnia ferme ſunt quæ ac-
cidere in legalibus putantur controuerſiis quæ ex cō
trariis legibus ſunt. Cicero. breuiter quid conſide-
randum ſit ante conflictum in talibus legibus quæ
contrariæ ſunt: nos admonet, deinde quid in ipſo
conflictu agendum ſit in vtranq; partem præcepta
dat. Vult autem ambas partes: diligenter prius intue-
ri diſſentiant ne inter ſe leges: & vtra iubeat: vtra ve
tet: vtra cogat: vtra permittat: deinde legem ſuam ex-
ponere & laudare: aduerſarii euadere: & ad propriæ
cauſæ commodum trahere. Duæ leges &c. De augu
re ſuperius libro primo exemplum poſuit: qui inde
mortui locum qui peteret nominauit: quia lex eſſet

Lex cui niſi ex altera lege opponi ꝑt

Impares leges cōtrariæ leges

Manus iniectio

augur indemortui locum quis petat: nominato: ſed
accidit vt is augur damnatus de pecuniis repetundis
fuerit: & lex eſt damnatus de pecuniis repetundis in
concione orationem ne habeto. Accuſatur itaque au
gur, in quem ſic accuſatio intenditur: non potuiſti
indemortui locum qui peteret nominare: quia dam-
natus de pecuniis repetundis orationem in concione
habere prohiberis. At potuit augur reſpondet, quia
ſi hæc lex prohibet hoc a me poſſe fieri: alia lex eſt
quæ iubet. fateor reſpondebit aduerſarius legem eſ-
ſe quæ iubeat, ſed huic parendum fuit quæ vetat:
potentior enim eſt: & quaſi exceptione quadam illam
quæ iubet corrigere videtur. hic quæretur ab vtraq;
parte vtra lex poſterior ſit: vtra vtilior? Inter ſe diſcre
pant caſu vt diximus & euentu: non autem iure. Di-
cuntur enim diſcrepare leges contrariorum ſimilitu-
dine: quæ ſimul ineſſe eidem rei non poſſunt: ſimul
autem abeſſe poſſunt: exempli gratia lex eſt qui ty-
rannum occidit a magiſtratu quam rem ſibi volet de-
poſcito & magiſtratus ei concedito: & altera lex eſt
tyrāno occiſo quoſq; eius proximos cognatione ma
giſtratus necato. Thebe maritum ſuum Alexādrum
phereum Theſaliæ tyrannum noctu cum vna cuba-
ret, occidit. Hæc filium ſuum quem ex tyranno habe
bat in præmii loco depoſcit: nulla legum contrarietas
eſt niſi caſu & quod ſeruari in eadem re ſimul poſſunt.
Neceſſe enim eſt alterum fieri: aut occidi tyranni fi-
lium, aut præmii loco matri concedi. Idem accidit:
& cum ex vna ſola lege controuerſia oritur: hoc mo-
do: vir fortis optato quod volet: duo eodem tempo-
re fortiter faciunt alter optat ſalutem deſertoris: alter
mortem: nihil contrarium legi ineſt: nec ipſa contro-
uerſiam facit: ſed diuerſa petentium voluntas. Nun-
quid abrogatio totius iuris: ſiue cum populus: ſiue cū
plebs rogatur: ſiue cum ad vniuerſos pertinet: caput
ipſum & origo: & quaſi fons rogatio eſt, ſub cuius
principali genere & nomine continentur: lex, quæ vt
Atteius capito definiuit, eſt generale iuſſum populi,
aut plebis, rogāte magiſtratu. Item plebiſcitum quod
eſt lex, quam plebs, non populus accipit: & priuile-
gia quæ ſunt iuſſa non generalia neq; de vniuerſis ci
uibus: ſed de ſingulis concepta: niſi enim populus aut
plebs rogaretur, nullum plebis: aut populi iuſſum fie
ri poſſet, a rogatione verba deducuntur abrogare &
derogare. Abrogatio & derogatio, abrogatur tota
lex: cum tollitur & deletur. Derogatur vero legi cū
pars eius excluditur, quod inferius patebit exemplis
ſi abrogatum leg. fuerit: fruſtra illa nitemur. Si dero-
gatum: nihil nobis illa pars proderit quæ excluſa fue
rit: ideoq; ante conflictum diligenter intuendum eſt:
qualis lex ſit qua niti volumus. Vt altera iubeat: alte-
ra vetet. Plus valet lex quæ vetat q̄ quæ iubet: vt di-
ctum eſt: lex iubet augurem idemortui locum qui pe
tat nominare: ſed ea quæ vetat damnatum de pecu-
niis repetundis in contione orationem habere plus
valet: ad eam enim corrigendam lata eſt, quæ iubet
ea generalis eſt hæc particularis. Specialiter aūt ſcri-
pta lex melior illa eſt quæ generaliter ſcripta eſt. Ge-
neralis erit, hominem occidere ne liceat. Specialis ve
ro: virum fortem occidere ne liceat: præterea lex quæ
vetat ſemper ſolet eſſe poſterior & melior. An ita: aut
altera cogat, propoſita pœna: altera permittat plus
valet quæ cogit, q̄ quæ permittit. Nam in eo quod im
peratur, neceſſitas eſt: in eo quod permittitur, volun
tas. Cogit illa quæ propoſita pœna imperat, hoc mo
do. Quæcunq; hoſtibus mœnia circumſidentibus ar

Nunq̄ inter ſe diſcrepāt leges iure ſed euentu

Ex ſola lege cōtrouerſia

Legis diſtinitio

Arogare Derogare

Lex q̄ vetat potētior ē q̄ quæ iubet

Potentior lex q̄ cogit aut ip̄it q̄ iſ quę permittit

ma nō cœperit reus capitis eſto:& lex eſt peregrinus alienis legibus ſi volet : ſubiectus non eſto : hoſtibus muros circumſidentibus inermis peregrinus deprehē ditur acceſſitur capitis lege ſua ſe tuetur : ſed fortior lex eſt quæ cogit:q̄ quæ permittit:illa enim neminē & ne peregrinum quidem excipit:his duabus legibus & illi quæ cogit & ei quæ permittit contraria eſt potentior quæ vetat lex eſt q̄ quæ permittit:vt qui volet contionetur:& lex eſt qua cogitur omnis,qui per ætatem poteſt,militet:ſed validiores ſunt quæ vetant: vt infamis ne militet : & impudicus ne conciōnetur. Infirma enim erit &c. Si quis dixerit concionatus ſum: quia lex permittit:& idem eſſe impudicus oſtendatur parum valebit defenſio:cum lex ſit impudicus ne concionetur. Sanctio lex quæ imperat aut cogit,& aliqd ſancit:hoc eſt confirmat: ꝓpoſita pœna aut præmio: ſanctæ leges dicuntur ꝙ ſanctione quadam ſubnixæ ſunt:quod enim ſanctione quadam ſubnixum eſt, id ſanctum eſt:vt ait Marcus iure conſultus. Permiſſione,lege quæ permittit. Item illa defenſio &c. Qui lege nititur,cui abrogatum eſt aut derogatum: eius infirma nimis defenſio eſt, quoniam lex poſterius lata ſemper grauiſſima habetur. Abrogatur vt diximus toti:derogatur parti:multis autem legibus & abrogatū & derogatum fuiſſe legimus. Lex fuit peruetuſta: vt cum debitor moreretur,& creditoribus non ſatisfaceret:eius illi diuidere inter ſe cadauer poſſent : hæc vt aſpera & inhumana ſublata penitus eſt. Item lex fuſia canina libertates impediens, & quodammodo inuidia, quæ certum modum conſtituebat in ſeruis teſtamento manumittendis, penitus ab imperatore ſublata eſt:viſum enim inhumanum ſatis eſt:licere viuentibus totam familiam ſuam libertate donare : & idē iis morientibus adimi. Romulus quod nonnulli ſcribūt: huius legis auctor fuit:vt perpetua parentibus in liberos,& ſumma poteſtas eſſet,quos non ſolum addicere bonis,& vendere poſſent:ſi neceſſitas ferret. ſed ēt indemnatos interficere, ſi aliquid contra rempublicā auderent : ſicut C. Craſſus filium eiuſdem nominis cum contra rempublicam primus agrariam legē ferre tentaret : indemnatum domi occidit : ſed huic legi derogatum eſt, & conceſſum quidem vt liberi in poteſtate parentis eſſent,ſumi tamen ab eo de illis ſupplicium non liceret. Item lex fuit vt dominis vitæ & mortis ſeruorum poteſtas eſſet, vt torquere illos, & occidere impune poſſent, quod minime nunc licet: tantum enim vitæ poteſtatem habent, non etiā mortis : ſi quis igitur lege illa ſe defenderet, occiſo ſeruo: qua vitæ & mortis ſerui domino arbitrium dabatur: vana eſſet defenſio. Cum hæc fuerint cōſiderata:docuit quid antequam ad cōflictum deſcenderetur agēdum eſſet:nunc quid in ipſo conflictu fieri debeat oſtendit : dicit enim noſtram legem exponendam:laudandamq; eſſe:contrariæ vero legis explicādam voluntatem:& ad cauſæ noſtræ vtilitatem trahendam eſſe : quæ autem præcepta vni parti dat:eadem & ad alteram partem quæ & ipſa lege nitetur transferūtur: & ſicut actor ſuam legem laudabit:aduerſarii vituperabit & reprehendet:ſic aduerſarius ſi poterit : faciet hoc modo(ne a Ciceronis exemplo diſcedamus)dicitis in demortui locum qui petat:nō potuiſſe ab hoc nominari & damnandum hunc eſſe : ꝙ damnatus de pecuniis repetundis in concione verba fecerit : at lex eſt augur in demortui locum q petat nominato:optima profecto ſanctiſſima atq; vtiliſſima : bene & ſapienter lata,vt is qui magiſtratus futurus eſt: & rempublicam adminiſtraturus,non humano conſilio:ſed diuino per auguris vocem nominetur:lex qua damnatum de pecuniis repetundis verba in concione facere non poſſe dicitis:augurem minime itelligit:cui ſi deorum voluntates interpretari per augurii rationem fas eſt:multo magis in demortui locum qui petat: nominare licitum eſſe debet. Erit autem hic de ſcripto & ſententia cōtrouerſia. Nam vt Quintilianus ait:inter omnes artis ſcriptores cōſtat in antinomia duos eſſe ſcripti & voluntatis ſtatus,nec immerito : quia cū lex legi obſtet:& vtrunq; contra ſcriptum dicitur:& quæſtio eſt de voluntate : in vtraq; id ambigitur: an vtiq; illa lege ſit vtendum. Qui legem defendit : qua damnatus de pecuniis repetundis verba facere in concione prohibetur. generalem dicit legem eſſe neminēq; ab ea excludi:& non credibile eſſe legis latorem augurem damnatum aliquando voluiſſe excipi,cum ſciret ſemel malum ſemper malum præſumi ſolere:quoniam vbi ſemel animus cupiditate deuinxit mala neceſſe eſt vt conſimilia conſequantur conſilia, a bonis nominari magiſtratus decet non a malis & a bono augure mentes deorum inquiri & aperiri poſſe a malo vero minime. Enodabimus, aperiemus. Nodus pro difficultate accipitur: & obſcuritate. Ouidius. Qui iuris nodos & legum enygmata ſoluunt. Inde enodare aperire & veluti nodos ſoluere. Ad noſtræ cauſæ cōmodum:diceres non augurem, ſed alios prohiberi. Deinde a iuridiciali abſoluta. Poſtremo argumētandum eſſe dicit a iuridiciali abſoluta quæ iure factum aliquid aſſeuerat nulla extranea defenſione aſſumpta. Partes autem iuris ſunt: natura, lex, conſuetudo, æquum,& bonum. Factum a conſuetudine dicemus, alias conſueuiſſe ſemper in demortui locum qui peteret, ab augure nominari, hic augur eſt : iure igitur nominauit. Arguemus item ſi poterimus a iudicato. Loci communes ex vtilitate & honeſtate legis vtriuſque ſumentur:cum dicetur eam legem cuſtodiri præcipue debere quæ ad maximas res pertinere videatur quæ plus vtilitatis afferat,quæ magis neceſſaria ſit. Poſterius,paulo poſt cum de abſoluta iuridiciali tractabitur.

Nodus

Partes iuris

Abrogatum
Derogatum

ASC.

CVM duæ leges. Proſequitur conſtitutionem legitimam a contrariis legibus de qua quia & copioſe & diſerte commentus eſt Franciſcus ne aut eadem aut minus commendanda cogar dicere : duntaxat ordinem colligam hoc modo. Cum id eſt quādo duæ leges diſcrepant inter ſe:quod olim potius q̄ nunc víuuenit,quia negant in corpore iuris quicquā quod repugnet reperiri : interdum tamen diſcrepantia videtur ſaltem in verbis : & tunc videndum eſt primum:nunqd aut nunquæ.i.an ne aliqua(ſunt q legāt nunquæ quod niſi diuiſis vocibus nō procedit. Nam nunqua non nunquæ dicimus in noīatiuo ſingulari fœminini gnīs & nominatiuo & actō pluralibus neutri)abrogatiuo.i.totius iuris:aut derogatio partis ei⁹ ſit ſup.facta. Deinde videbitur vtrum leges diſſentiāt ita vt altera iubeat altera vetet:q̄ penitus ſint ꝯtrariæ: & eiuſdē fere vigoris:an ita.ſ.diſſentiāt vt altera cogat.ſ.facere,altera pmittat.ſ.facere & nō facere. Enī ꝑ qa defenſio eius q negabit ſe feciſſe quod cogeret .ſ.ꝑ aliquā legē facere cū altera lex pmitteret ſe ſup. facere:aut nō facere. Enim ꝑ qa:ſanctio.i.firma ꝯſtitō & iuſſio adiecta pœna in trāſgreſſorē aut nō facientē valet plus pmiſſione.i.q̄ lex q̄ ſolū pmittit. Itē illa defenſio eſt tenuis cū oſidit id factū eē qd ea lex ſanciat .i.conſtituat & iubeat cui legi.ſ.ſancientiſit abrogatū

ſcilicet ex toto: vel derogatum ſcilicet pro parte: & oſtenditur id eſſe neglectum: quod ſit ſancitum lege poſteriori: ſcilicet abrogante aut derogante reſpectu prioris. cum id eſt poſtquam hæc erunt cõſiderata: nos vtemur ſtatim expoſitione noſtræ legis: & recitatione ac collaudatione eius. Deinde nos enodabimus, ideſt explicabimus: voluntatem legis cõtrariæ & trahemus eam ad cõmodum noſtræ cauſæ. Deinde ſumemus rationem iuris: ſcilicet dicendi a iuridiciali: ſcilicet conſtitutione abſoluta. Et quæremus partem iuris vtrum pars iuris faceat cum ea: ſcilicet iuridiciali abſoluta: de qua parte (inquit Cicero) nos differemus poſtea: aut vt alii legũt poſterius: id eſt paulopoſt.

FRan.

SI ambiguum &cæ. Tertia pars eſt legitimæ cõſtitutionis quæ ἀμφιβολία a græcis vocatur, ex ambiguo autem controuerſia naſcitur: cũ quid ſenſerit ſcriptor obſcurum eſt: quod ſcriptum duas, pluresue ſignificat, ad hunc modum. Tullius cum filium hæredem faceret: vaſorũ argenteorum triginta põdo vxori ſuæ ſic legauit: hæres meus vxori meæ vaſorum argẽteorum põdo triginta quæ volet dato: poſt mortem eius vaſa magnifica: & precioſe cęlata petit a filio mater: ille ſe quæ ipſe volet; dare debere dicit: quid in huiuſmodi controuerſia agendũ ſit Cicero docet. Primum ſit ne ambiguum quærendum eſt: primum intuendum eſt: vtrum plura quod ſcriptum eſt ſignificet pluribusue modis interpretari poſſit an apertum: ſimplexue ſit: multa enim ambigua videntur quæ ſi quis excutiat minime ambigua reperiuntur: vt conſtat Frãciſcum vidiſſe Romam: ambiguum hoc videtur: ſed certe non eſt. Non enim Roma Franciſcum: ſed Franciſcus Romam vidit: demonſtrandum autem eſt: non eſſe ambigue ſcriptum aut eſſe ambiguum, propterea quod omnes in cõſuetudine ſermonis eo verbo, vno, pluribusue in ea ſententia vtuntur, in qua is qui dicit accipiendum eſſe demonſtrabit: hæc autem præcepta quæ dat Cicero parti vtrique ſunt communia.

Qñ ſcriptum ē

Quando ſcriptum eſt eius qui ſcripſit perſona excutiẽda eſt: & ex cæteris dictis eius factis: ſcriptis animo atque vita quid ſenſerit intelligendum: eo tempore teſtamentum pater fecit hæres dicet: quo ab exilio rediit: & magnam rei familiaris iacturam vxoris negligentia factam offendit: quis credat eum a te vaſa habere voluiſſe: quæ velles tu: ac non potius quæ vellem ego: me quidem quem vnicũ ſibi eſſe videbat: vehementer ſemper dilexit: & hæ-

De ambiguo. Ti. XI.

SI ambiguum eſſe ſcriptum putabitur, quod in duas, aut in plures ſententias trahi poſſit, hoc modo tractandũ eſt. Primum ſit ne ambiguum, quærẽdum eſt; deinde quando ſcriptum eſt, Et ſi id quod aduerſarii interpretantur: ſcriptor fieri voluiſſet, oſtendendum eſt. Deinde id quod nos interpretamur, & fieri poſſe: & honeſte, & recte, more, lege, natura: bono & æquo fieri poſſe; quod aduerſarii interpretantur, econtrario, nec eſſe ambigue ſcriptum: cum intelligatur vtra ſententia vera ſit. Sunt qui arbitrantur ad hanc cauſam tractãdam, vehementer pertinere cognitionem amphibologiarum eam, quæ a dialecticis profertur; nos autem arbitramur, non modo adiumento non eſſe, ſed potius maximo impedimento. Omnes enim illi dialectici amphibologias aucupantur, eas etiam, quæ parte ex altera ſentẽtiam nullam poſſunt interpretari. Itaque & alieni ſermonis moleſti interpellatores, & ſcripti ſui, tum odioſi, tum obſcuri interpretes ſunt, & dum caute & expedite loqui volunt, infantisſimi reperiũtur. Ita dum metuunt in dicendo, ne quid ambiguum dicant, nomen ſuum pronunciare non poſſunt. Verum horum pueriles opiniones, rectisſimis rationibus, cum voles, refellemus. Impreſentiarum hoc interdicere non alienum fuit: vt huius infantiæ garrulam diſciplinam contemneremus.

redem ſuum inſtituit. Item ex altera parte dicetur: eſto: multa vxor fecerit, quibus marito diſplicere potuit: non tamen credibile eſt, illũ eam odiſſe: cum & optimus eſſet: & conſtantiſſimus, voluit certe priſtino amori hoc concedere: ne in eam cum qua tam diu vixerat ingratus eſſe videretur.

Et ſi id qđ aduerſarii

Et ſi id quod aduerſarii &c. Exẽpli cauſa cuius loco vt Cicero ait nihil prohibet legem fictam ponere quo facilius intelligatur. Meretrix coronam auream non habeto: ſi habuerit publica eſto. Hic dicetur non bene ſentire eum qui ſcriptoris voluntatem arguit fuiſſe meretricem publicandam eſſe: quia publicæ meretricis nec adminiſtratio vlla eſt: neque in ea publicanda exitus legis: ſed in auro publicando & adminiſtratio eſt: & exitus facilis: & incommodi nihil.

Deinde id quod nos

Deinde id quod nos &cæ. Oſtendendum eſt quod nos dicimus partibus iuris initi: honeſtum eſt vt filius hæres inſtitutus det quæ volet ipſæ contra inhoneſtum: vt mater accipiat vaſa quæ vult ipſa: honeſtum vt aurum publicetur, contra vt meretrix publicetur inhoneſtum. Rectum quidem & honeſtum differre poſſunt; Nam id honeſte fit in quo honoris & famæ: id recte in quo officii ratio haberi ſolet: parentis officium fuit, in filii relinquere arbitrio: vt vaſa matri daret, quæ vellet ipſe: contra aduerſarius officium dicet fuiſſe mariti, aliquod grati animi pignus vxori, ex qua cariſſimos liberos ſuſceperat, relinquere. Lege; quæ vult, vt patris bona filius conſequatur. More: quoniã apud omnes conſuetudo eſt, vt paternis bonis filius gaudeat: & illa relicta ſibi pro ſuo adminiſtret arbitrio. Mos præterea eſt: vt in paternis bonis matri filius a patre præferatur. Natura: naturale eſt vt magis filium pater diligat: quam vxorem. Bono: & æquo, & vtile & honeſtum eſt: bona paterna liberorum, non vxorum fieri, quæ plærunque in ſuas redeunt familias, & illos ditant, ad quos nihil ea pertinent.

Qđ aduerſarii

Quod aduerſarii &c. Neque honeſte: neque recte: neque lege: neque more, aut natura fieri poſſe: dicitis meretricem publicari debere: hoc neque honeſtum: neque rectum eſt. Lex præterea nulla redigit in publicum meretricem, vltimo fieri hoc leges prohibent: neque mos patitur neque natura. Nec eſſe ambigue ſcriptum &cæ. Vt meretrix coronam auream non habeto: ſi habuerit publica eſto nulla hic ambiguitas eſt: quis enim non videat: de corona intelligi publicanda. Item, decedens pater:

teſtamento iuſſit ſtatuam ſibi poni auream haſtam te-
nentem: quæritur an ſtatua haſtam tenens, aurea eſſe
debeat: an haſta aurea in ſtatua, hic nullam ambigui-
tatem eſſe oſtendemus: & de haſta intelligi non de ſta
tua dicemus: præſertim ſi monſtrare poterimus hære
ditatem tantam non eſſe, vt aurea ſtatua poni poſſit.
Sunt qui &c. Hoc loco nonnullorum confutat opi-
nionem, qui amphibologiarum cognitionem: quam
dialectici proferunt, vilem oratori eſſe arbitrantur:
dicens tantum ab eſſe proſit: vt etiam obſit partem re
prehendit dialecticæ, quæ in captionibus & fallaciis
inutilibus poſita eſt: quæ ſophiſmata appellant παρὰ
τὸ σοφίζειν τοὺς λόγους [illegible]. Vnde ſophiſta di
citur: ſignificat autem rhetorem vel deceptorem: qui
fraude vtitur in ſermone & captioſis verbis aduerſa-
rium circumuenit. Dialecticæ autem officium tripar-
titum eſt: aut enim in diſiunctionibus: aut in diuiſio-
nibus: aut in concluſionibus verſatur: quod in diſiun
ctionibus verſatur: an ſit aliquid probat: & demon-
ſtratio appellatur. Quod in diuiſionibus poſitum eſt
neceſſarium quidem penitus non excludit, ſed veri-
ſimile tamen tractat, & dialectica proprie vocatur.
Quod ad concluſiones pertinet, quæ omnino falſa
ſunt: concludit, & ſophiſma nominatur. Hanc partẽ
accuſat Cicero, in qua eos qui occupantur, moleſtos
alieni ſermonis interpellatores, & obſcuros, garru-
loſq; appellat: cæterum dialecticam quæ circa duo
priora verſatur officia, multis in locis ſuis in operibus
laudat Cicero, in quam Diodorum græcum homi-
nem & apprime doctum præceptorem ſibi fuiſſe glo
riatur. Ariſtoteles peripateticorum princeps lib. elen
chorum de fallaciis præcepta tradidit, non vt illis vte
remur: ſed vt per illas callidam & falſam aduerſarii
argumentationem intelligeremus, dilueremuſq;: no-
ſtrates philoſophi innumerabiles pœnæ fallacias ex-
cogitarunt, quæ tum in amphibologiis poſitæ ſunt:
tũ in his quas inepti ſibi ineptis quoq; vocabulis, cal-
culationes, & inſolubilia appellant. Hac cauſam con
iecturalem. Amphibologiarum &c. Quarum ſpecies
ſunt innumerabiles: vt Quintilian. ait. Eſt enim am-
phibologia aut in ſingulis verbis, cum ſinonyma ſunt
vt Gallus. nam & de alite dicitur: & de nomine pro
prio: & de gente, & de matris deum ſacerdote. Aut
cum alia in verbo integro ſignificatio eſt: alia in diui-
ſo, vt armamentum. aliud. n. itegrum ſignificat: aliud
diuiſum. ſi arma dicas, & mentum. Aut in compoſi-
tis: vt bona mea habeat omnia leo: græce ſic dicere-
tur [illegible] duo erant quorũ
leo alter, pantaleo alter dicebatur: inter quos orta
controuerſia eſt: ex compoſitione. Nam pantaleo
ſibi relicta bona eſſe dicebat. Leo vero ſibi: & παν-
τα non compoſitum eſſe: ſed diſiunctum aſſeuera-
bat. In coniunctis etiam per caſus ambiguitas ſit: vt
aio te Aeacida Romanos vincere poſſe, fit eadem
& per collationem: cum verbum ita in oratione col-
locatum eſt: vt incertum ſit, quo referatur vt lora te-
nens tamen: ſic de Troilo. libro Aeneid. primo. Vir
gil. loquitur tamen medium eſt inter lora tenens: &
huic ceruixq; comæq; trahuntur per terram. poteſt
enim dici lora tenens tamen, & non huic ceruix &c.
fit item per inflexum: hoc eſt per partem indeclina-
bilem. Dictio enim indeclinabilis pro quocunq; ac
cipi caſu poteſt. exemplum eſt: quinquaginta vbi erãt:
centum inde occidit Achilles: quinquaginta & cen-
tum inflexa ſunt incertumq; eſt an dicat centum, vbi
erant, inde quinquaginta occidit Achilles: an quin-
quaginta vbi erant: inde centum occidit Achilles.
Aliquando amphibologia fit cum duo antecedunt,
& vni ſequens verbum ſubiungatur: in dubium ve-
nit: vt Tullius hæres meus. xxx. pondo vaſorum ar-
genteorum Terentiæ vxori meæ dato: quæ volet: in
certum eſt, volet, cui applicetur. Tullio ne an Teren
tiæ. Fit item per ablatiuum amphibologia: vt cœlo
decurrit aperto, dubium nanq; eſt: an currat per aper
tum cœlum: an cœlo facto ſereno. Quo pacto ſolui
amphibologiæ omnes poſſunt. Quintilia. & noſtra-
tes philoſophi diligenter oſtendunt. Chryſippus ver
bum omne ambiguum eſſe dixit: quo duo vel plura ſi
gnificarentur. Diodorus cognomento Hemos ver-
bum nullum ambiguum eſſe voluit: nec quenquam
aliud dicere: q̃ quod ſe dicere itelligit. Cumq; aliud
ego dico: aliud tu accipis, non eſſe ambiguum ſed
obſcurum idem ait. Non enim plura dico: ſed id dũ
taxat quod dicere me ſentio. ¶ Sed potius maximo
impedimento. Si in amphibologiis & captionibus oc
cupatus orator eſſet, cuius rationes omnes, & proba
tiones conuenit eſſe apertiſſimas, ſæpe enim apud
iudices qui periti admodum non ſunt, cauſæ agũtur,
adde quod fidem actioni ſuæ is derogat, quicunque
nimis artificioſe & callide dicere cognoſcitur, ſuo
enim artificio non cauſæ bonitate fretus, ad dicendũ
veniſſe videtur. Omnes: quæcunq; enumeratæ pri-
us ſunt. Aucupantur captant. Et ea ex parte altera
&c. Non ſolum eas aucupantur amphibologias quæ
in vtranq; partem intelligi poſſunt: ſed & quæ in alte
ram partem accipi non poſſunt. Itaq; & alieni &c.
Cum adeo in occupandis amphibologiis occupati
ſint: efficitur vt neminem loqui ſinant, & cum legant
ea quæ legant, cum odio faſtidioq; auditorum legãt:
vel obſcure interpretentur. Interpellare autẽ eſt dicẽ-
ti facientiue aliquid impedimento eſſe. Caute ne ab-
errent. Expedite prompte ne offendant. Infantiſſimi
maxime elingues & inepti veluti infantes. Nomen ſuũ
pronunciare &c. Si interrogaret quiſpiam ſophiſtam
cui Franciſco nomẽ eſſet: hoc modo. quis tu es: nõ
auderet propter amphibologiam dicere Franciſcus
ſum. Ne ſtatim aduerſarius ſubiiceret: alium Fanci-
ſcum oſtendens: hic eſt Franciſcus: ergo tu es hic: di-
ceret igitur ego ſum hic homo: qui vocatur Franci-
ſcus. Verum horum &c. Quod ſe facturum pollicet
cum Herẽnius voluerit: in topicis fecit: quæ ad Tre-
batiũ ſcripſit iure conſultum. Interdicere ꝓhibere: vñ
interdicta q̃ proprie formæ dicuntur, & ꝯceptiones
verborum: qbus prætor aut fieri aliq̃d iubet: aut pro
hibet: quod tunc maxime fit: cum de poſſeſſione vel
quaſi poſſeſſione inter aliquos cõtenditur. Et vt ſum
matim dicam, interdictum eſt prætoria prohibitio a
poſſeſſionis perturbatione. Dicimus aũt interdico ti-
bi aqua & igni: & tibi interdicitur aqua & igni: vel aq̃
& igni. Item tu interdiceris aqua & igne. Liuius libr.
vii. Interdictumq; populo antiati mare.
¶ SI ambiguũ. Proſequitur tertium membrum con
ſtitutionis legitimæ quod ambiguum vocat dicẽs. Si
ſcriptum ſiue publicum ſiue priuatum dummodo au
thenticum ſit: de quo controuerſia agitur: putabitur
eſſe ambiguum vtpote quod poſſit trahi in duas aut
in plures ſententias: ipſum ſup. eſt tractandũ. i. in liti-
gando exercendum hoc modo. Quærendum. i. inq-
rendum eſt primum: ne pro an ſit ambiguum. i. dubiũ
& incertum: deinde quærendũ eſt quando: id eſt quo
tẽpore ſcriptum eſt. (Sunt qui legant, quõ ſcriptũ eſt
ſed minus procedit, quia ſi ambiguum eſt certũ eſt: q
ambigue

Dialecticæ partes

Amphibologia

Interdico Interdictum

ASC

ambigue ſcriptum eſt: verum ſenſus eſt q inquirere oporteat, quo tempore ſcriptum eſt, quia ſæpe ex tempore cognoſcitur animus ſeu voluntas ſcribentis vt ſi quo tempore iratus fuerit in filiũ, ſcripſerit: Vxor filio meo predito, dato quæ volet: certum erit q quæ vxor volet, non quæ filius, intelligetur. Sin vxori iratus ſit teſtãs ſic. Filius matri licet male de me meritæ, dato quæ volet intelliget de voluntate filii: & ita in conſimilibus.) Eſt oſtendendum eſt ſi ſcriptor voluiſſet fieri.i. vtrũ veriſimile ſit eũ voluiſſe fieri.i. quod aduerſarii interpretantur: ſcilicet eũ voluiſſe. Deinde oſtendendum eſt id, quod, nos interpretamur: & id eſt ſimul potuiſſe fieri: & id eſt ſimul potuiſſe fieri: honeſte: id eſt ſalua honeſtate: recte id eſt ſalua iuſtitia: more: id eſt iuxta conſuetudinem laudabilem: lege id eſt ſecundum legem ſcriptam: natura id eſt ſecundum legem naturalem, bono & æquo, id eſt ex humana æquitate. Econtrario hoc eſt, oſtendẽdum eſt id quod aduerſarii interpretanť: ſcilicet de ſcripto ambiguo non fieri poſſe, aut non honeſte nec recte nec more lege, natura, bono & æquo. Nec id eſt & nõ: & oſtendetur non eſſe ambigue ſcriptum cum intelligatur vtra: id eſt quæ duarum ſit vera. Sunt ſcilicet nonnulli qui arbitrantur eam cognitionem amphibologiarum quæ profertur a dialecticis (vt in libris elenchorum) pertinere vehementer ad hanc cauſam tractandam: ſcilicet ex ambiguo ortam: nos autem arbitramur eam cognitionem non modo non eſſe adiumento, ſed potius maximo detrimento. Cauſam paradoxi affert. Enim pro quia omnes illi dialectici aucupantur: id eſt captant & ſectantur etiam eas amphibologias, quæ nullam ſententiam poſſunt interpretari: id eſt interpretãdo aſſignare ex altera parte. hoc eſt dialectici cauilloſi etiam minime dubia & ſimpliciter dicta: cauillantur: & confuſi ſuis griphis & argumentationibus inſolubilibus; aut commmunibus, aut alioqui captioſis: omnibus præter rem obſtrepũt. Vnde addit. Itaq; dialectici ſunt & id eſt ſimul moleſti interpellatores ſermonis alterius: quia neminem ſinunt perorare: ſed obſtrepunt ad quodlibet etiam bene dictum, & ſunt interpretes id eſt expoſitores ſcripti ſui: tum id eſt pariter odioſi id eſt moleſti & digni qui odio habeantur: cum ſic ſcribant vt intelligi nolint: tum id eſt pariter obſcuri: & dum volunt loqui caute & expedite: tunc ſup. reperiuntur infantiſſimi: id eſt mutiſſimi: hoc eſt minime quod ad rem faciat dicentes. Infans enim a non fando dicitur. Itaque dum dialectici metuunt, ne dicant quid id eſt aliquid ambiguum, non poſſunt pronunciare nomen ſuum quia verentur ambigue loqui, aut capi ab inſtructo: ſimilibus griphis. Quo circa nocet futuro oratori, argutiis dialecticis nimis imbutum eſſe: multo tamen magis noſtro tempore: quo pene ad ſuppoſitiones & terminos ars ipſa, de ſe optima redacta eſt. Verum inquit Cicero: nos refellemus: id eſt improbabimus pueriles opiniones horũ: ſcilicet qui dialecticam neceſſariam putant ad oratoriam: rõnibus rectiſſimis, cum id eſt quando voles o Herẽni: ſed ſup. nõ fuit alienum id eſt impertinens ad inſtitutũ noſtrum: impreſentiarum: id eſt hoc loco & tempore: interdicere id eſt inter cætera dicere: hoc quaſi tranſeunter: potius q̃ ſic interdicere ſcilicet tibi: hoc ſcilicet errore: vt cõtemneremus diſciplinam garrulã: id eſt verboſam: ſi verba attenderimus: huius infantiæ: id eſt mutitatis & carentiæ loquelæ ſi ad res aut rerum põdera reſpexerimus: cum tales ſibi leges dialectici effinxerint: vt ne nomen quidem ſuum ſine formidine reprehenſionis audeant pronunciare.

De diffinitione. Ti. XII.

CVm diffinitione vtemur, primum afferemus breuem vocabuli diffinitionem, hoc modo; Maieſtatem is minuit, qui ea tollit: ex quibus rebus ciuitatis amplitudo conſtat. Hæc ſunt ea, quæ capiunt ſuffragia populi, & magiſtratus conſilium. Nempe igitur, tu & populum ſuffragio, & magiſtratum cõſilio, priuaſti: cum pontes diſturbaſti. Item ex contrario: Maieſtatem is minuit, qui amplitudinem ciuitatis detrimento afficit. Ego non afficio: ſed prohibui detrimentũ, ærarium conſeruaui: libidini malorum reſtiti, maieſtatem omnem interire non paſſus ſum. Primum igitur vocabuli ſententia breuiter, & ad vtilitatem cauſæ accommodate, deſcribetur: Deinde factum noſtrum cũ verbi deſcriptione coniungetur; & deſcriptionis ratione aprabitur. Deinde, contrariæ deſcriptionis ratio refelletur: ſi aut falſa erit: aut inutilis, aut turpis: aut iniurioſa. Id quoque ex iuris partibus ſumetur de iuridiciali abſoluta, de qua iam loquemur.

CVm diffinitiõe &c. Multæ diffinitionis ſpecies ſunt: quarũ aliæ perfectæ & propriæ: aliæ imperfectæ & impropriæ. FRan. Multæ diffinitionis ſpecies
De perfectis & propriis poſt dicetur: earum quæ imperfectæ & impropriæ ſunt i latius vtar vocabulis vt intelligi melius res poſſit. Quædam partitio appellatur, qua aliquid ex partibus oſtendimus integralibus: vt quid eſt domus. Domus eſt, quæ conſtat tecto: pariete & fundamentis. Quædam diuiſio: cum aliquid per partes ſuas diffinitur, ſicuti Cicero exordium diffinit: cum dicit: exordiorum duo ſunt genera: hoc eſt duæ partes: principiũ & inſinuatio. Quædam qualitas: quoniam quale ſit aliquid euidenter oſtendit. Vt ſi quæratur: quid eſt homo, & reſpondeatur. Homo eſt in quo humanitas eſt: vel manſuetudo. Item homo eſt qui ingenio valet, qui cognitione rerum pollet, qui mortalitati ſubiectus eſt: qui facienda eligit: qui inutilia contemnit. Quædam eſt deſcriptio quæ adhibita circuitione dictorum factorumque rem quæ ſit deſcriptione manifeſtat: vt ſi quæratur quid ſit luxurioſus: & dicatur luxurioſus eſt in deliciis multis & ſuperfluitatibus profuſus: atque in omni apparatu nimius. Quædam eſt diffinitio per differentiam quam de eodem & altero iuniores appellant philoſophi: vt cum petitur quid inter regem interſit & tyrannum & adiecta differentia vterque diffinitur hoc modo. Rex eſt modeſtus & temperans: in quo humanitas eſt. Tyrannus immodeſtus & intemperans: in quo crudelitas. Quædam ſit per tranſlationem: vt quid eſt adoleſcentia: eſt flos ætatis. Tranſlatio eſt a floribus ſumpta. hac vtimur: vt moueamus: vt deſignemus vt vituperemus vt laudemus. Quædam eſt per pri-

uationem contrarii eius quod difinitur: vt quid eſt bonum? id quod non eſt malum: quid eſt iuſtum? id quod non eſt iniuſtum. Quædam eſt per imaginationem quandam & ad numerum pertinet: hoc eſt propriam cuiuſq; ſubſtantiā: vt quid eſt Aeneas. Qui Veneris & Anchiſæ filius fuit. Quædam eſt per defectū pleni vel perfecti ex eodem genere: vt ſi quæratur qd eſt triens? & reſpondeatur. Cui dodrans deeſt: vt ſit aſſis. Quædam per proportionem: vt ſi quæratur qd eſt homo? & dicatur homo eſt minor mundus. Nam licet magnitudine a mundo incomprehenſibili homo diſtet: recte tñ ſm proportionem ſic difinitur: quia aliquam cum mundo ſimilitudinem habet: eum ex quattuor conſtet elementis. Quædam per relationem vt pater eſt, cui filius eſt, dominus eſt, cui ſeruus eſt, & e contra. Quædam per cām: vt quid eſt dies: ſol ſuper terram: ſol enim cauſa eſt diei. Quædam eſt ſm laudem. Cum rem laudandam laudamus: vt lex eſt mens boni viri: animi conſilium ſnia ciuitatis. Quædam ſit aduerbum hoc eſt vocem illam de cuius notione quæritur alio ſermone deſignat vno ac ſingulari & quodammodo quid illud ſit in vno verbo poſitum verbo alio declarat: vt qd eſt contiſcere: tacere: propria philoſophorum definitio quæ ο‹ρ›ισμος a græcis dicitur definitur. Definitio eſt rei propoſitæ propria & dilucida & breuiter comprehenſa enunciatio. conſtat autem genere, ſpecie, differentiis, propriis, vt ſi equum difinias. Equus eſt animal irrationale, mortale, hinniens, genus eſt animal: mortale ſpecies, differentia irrationale. Nam & homo mortale eſt, proprium eſt hinniens. Hæc difinitio cum difinito: hoc eſt re quæ difinitur congruit cætera oīa excludit. Veræ igitur difinitiones: vt philoſophi dicunt, qd ſit res: explicāt qualis, ſit & quēadmodū ſuis mēbris conſtare debeant.

Difinitio de qua hoc loco agit Cic. pars eſt quarta legitimæ ꝯſtōnis cum nō de facto quod apparet a quo factum ſit: ſed de facti noīe controuerſia orit & vis vocabuli verbis definienda eſt: ideoq; difinitio appellatur exemplum ſuperius poſuit Cic. de Cepione q quæſtor vrbanus cū L. Saturninus legē frumē. de ſemiſſibus & trien. ferret in eū impetum fecit: pontes diſturbauit: ciſtas diiecit. & quo ſecius lex ferretur impedimento fuit: quare accuſatus eſt maieſtatis. In hac cauſa vocabulū diffiniendum fuit: qd eſſet maieſtatē lædere: vel minuere: qui pro Cepione: dixit: ita diffiniuit: vt oſtenderit ſeruaſſe illū maieſtatē non minuiſſe. Breuem vocabuli diffinitionē &c. Diffiniendum breuiter vocabulū eſt rei de qualis eſt, vt vocabulum maieſtatis. Adulterii nomē diffiniēdum eſſet: ſi qs cū aliena vxore coiret in lupanari. Nam ſi is accuſaretur adulterii hoc modo: adulterum ſe eſſe negaret per diffinitionem vocabuli. Adulter eſt qui cum aliena vxore domi eius coit, ego in lupanari coiui: non ſum igitur adulter. Accuſator vero ſic diffiniret: is adulter eſt qui alienæ vxori commiſcetur. Is minuit maieſtatem in exemplo perſtat Cicero: quod libro primo quando de conſtitutionibus loqueretur adduxit. Ex quibus rebus ciuitatis amplitudo: in quibus magnitudo & decus ciuitatis poſitū eſt. Quæ ea &c.

Quid ſit minuere maieſtatem

Docet quid ſint ea in quibus amplitudo verſatur ciuitatis: ſunt autem ſuffragium populi, & conſilium magiſtratus: prius enim rogatur populus vt ſuffragiis ſuis aliquid fieri iubeat vel vetet: deinde quod populus ſciuerit id magiſtratus conſilio firmatur, qui mos Romanis fuit, ſuffragia autem ſunt voces vt ſic dicam quæ dicebantur ad comitia, in tabellaue ſcribebantur: quibus ſuam quiſque declarabat voluntatem de aliquo eligendo in magiſtratum, vel de aliqua re ſtatuenda. fabis vtuntur tempeſtate noſtra fermæ omnes. Italiæ populi: mos tamen eſt peruetuſtus. Nam & Ouidius ſcribit: Mos fuit antiquis niueis atriſque lapillis. His damnare reos: illis abſoluere culpam la. ψηφους vocant græci ſuffragia και ψηφιζειν per ſuffragia decernere. Tu populum: ſic intendit qui in Cepionem dicit. Priuaſti ſuffragio: quia non ſiuiſti vt iuberet vel vetaret legem ferri. Conſilio: conſenſu, voluntate deliberatione. Item e contrario &c. Cepionis aduerſarius dixit minuere maieſtatem eſſe prohibere populum ſuffragio: & magiſtratum conſilio: Cepio, qui ſe defendit, aliter definit eum, dicens maieſtatem minuere qui amplitudinem ciuitatis damno afficit, ſe autem prohibuiſſe damno affici, ideoque non minuiſſe maieſtatem ſed ſeruaſſe: vtraque pars pro cauſæ ſuæ commodo difinit. Aerarium: Quod tantam largitionem ferre non poterat. Libidini &cæ. Non enim vtilis ciuitati futura lex erat, quæ nulla ratione, ſed libidine & impetu non nullorum ferebatur. Primum igitur ante omnia inquit vocabulum breuiter difiniendum eſt. Si ſacrilegium obiicitur: cum ſit furtum quid ſit ſacrilegium. Quid furtum. Ad vtilitatem cauſæ: vtraq; pars ſic diffinit vt cauſæ ſuæ vtile eſſe videt, ſicut ſuperius apparuit. Factum noſtrū &c. Hoc modo is legem ferre volebat frumētariam de ſemiſſibus: & de trientibus, vt coemptum pecunia ærarii frumentum populo diuideretur: ego tantam ærarium largitionem pati non poſſe videns quominus lex ferretur: impedimento fui: is maieſtatis accerſit: quam ego ſeruaui non læſi: prohibui enim damno ciuitatis amplitudinem affici. Tunc autem minui dicitur maieſtas cum damno ciuitatis amplitudo afficitur: non tamen cum vtilitatem cōſequitur. Ratio contrariæ deſcriptionis &c. Is omnia populo & magiſtratui facere dicit licere: & tunc maieſtatem lædi cum aut populus ſuffragio: aut magiſtratus conſilio priuatur. quod falſum eſt: quia neque populo: neque magiſtratui omnia facere fas eſt. Cum contradici illis ſæpe ſoleat: cum obeſſe volunt. Si aut falſa erit &c. Duobus præcipue modis difinitio refelli poteſt: vt Quintilianus ait: Si aut falſa fuerit: aut parum plena. falſa eſt: ſi dicas equus eſt animal rationale. Nam equus eſt animal ſed irrationale. Quod autem commune cum alio eſt difinit eſſe proprium. Et vt a notiſſimo exemplo non recedamus. Qui priuatam pecuniam de templo ſurripuit, ſacrilegii reus ſit, culpa manifeſta eſt. Quæſtio eſt an huic crimini nomen quod in lege continetur: ergo ambigitur an hoc ſacrilegium ſit: quia de templo ſit ſurrepta pecunia accuſator hoc nomine vtitur: reus, quia priuatum ſurripuit negat eſſe ſacrilegium, ſed furtum fatetur, dicit autem actor ſacrilegium eſſe aliquid ſacrum ſubripere. Vterq; alterius finitionem impugnat: reus accuſatoris finitionem falſam eſſe dicit. Qui ſic difinit. Sacrilegium eſt ſurripere aliquid ſacri. Non enim ſi quid ſacrum de loco profano ſurripuero recte appellari ſacrilegus potero: quia ſacrilegium eſt ſubreptio rei ſacræ de loco ſacro. Ego de profano rem ſurripui. Igitur finitio tua falſa eſt. Accuſator non ſatis plenam defenſoris definitionem dicet eſſe: ſic autem defenſor

& ipſe

& ipſe diſiniuit. Sacrilegium eſt ſurripere aliquid ſa-
Inutilis cri: adiiciendum enim fuit ex loco ſacro. Inutilis: de-
ſinire quod nihil ad queſtionē pertinet non niſi ſtul-
tis accidit: vt Quintilian. ait: cum ea dicunt quæ nihil
ad eam rem faciunt: qua de agitur vel nō inutilis: quia
& ſi vera eſt: non tamen vtilis eſt: vt cū definitur: ma
ieſtatem lædit qui magi-
ſtratum conſilio populū
ſuffragio priuat inutilis
definitio eſt inutile enim
eēt amplitudini ciuitatis
ſi magiſtratus priuari cō
ſilio nunquam poſſet vel
populus ſuffragiis. Ac-
cederet enim vt inutilia
rei publicæ ſtatueretur.
Aut turpis &c. Turpe eſt
Turpis vt is q lædere rem publi-
cā volebat: & ærarium
largitionibus exhaurire: læſam deīde maieſtatem ab
eo dicat qui id fieri prohibuit. Iniurioſa: iniqua. Quę
æquitas iudi. quod ius puniri illum vult qui profuit?
Id quoq; &c. Dixit alias partes coniecturalis conſti-
tutionis iuridicialis abſolute partibus quæ ſunt natu-
ra: lex: conſuetudo: iudicatum: æquum: bonum: con-
firmari id & in hac parte fieri debere præcipit hoc
modo: qui mox quæ lex permittit licere magiſtratui
inutilia & turpia reipublicæ nullo contradicente poſ
ſe moliri, & contra quæ lex: qui mos non hortatur
quemlibet: vt rempublicam a detrimento prohibeat.
Nihil quod ad finitionem pertineat ſummus dicendi
magiſter prætermiſiſſe Quintiliano videtur.
ASCē. ¶ Cum definitione &c. Perſcribit locum a definitio
ne & docet quomodo eo vtendum ſit dicens. Cum
.i. quando: nos vtemur definitione: nos afferemus pri
mum breuem diſinitionem .i. deſcriptionem vocabuli
hoc modo: ſcilicet diſinientes quid ſit maieſtatem mi
nuere. Is minuit maieſtatem .ſ. magiſtratus aut princi
patus Romani qui tollit .i. aufert ea .i. eas res: ex qui-
bus rebus amplitudo .i. maieſtas & ampla dignitas: ci-
uitatis .ſ. Romanæ. (Nam de ea loquitur. Bene tamē
non exprimit, vt ad quamlibet poſſit applicari) con-
ſtat .i. conſtituitur. Hæc .ſ. quibus amplitudo ciuita-
tis conſtat: ſunt ea quæ capiunt .i. complectuntur ſuf
fragia .i. libera vota & liberas (vt dicunt) voces ad cre
andos nouos magiſtratus populi .ſ. Romani: & conſi
lium magiſtratus .ſ. iam creati. Nempe igitur tu o Ce-
pio priuaſti & .i. ſimul populum ſuffragio: quia Satur
ninum tribunum plebis creauerat: cuius maieſtatē læ-
ſiſti & authoritatem minuiſti: & magiſtratum: videli-
cet Saturninum tribunum plebis: conſilio .ſ. ſuo: quo ſe
miſſibus & trientibus frumentum populo diuidere de
creuerat: priuaſti dico tunc cum .i. quando diſturbaſti
pontes .i. ſcalas & gradus quibus aſcendere parabat
in ſuggeſtum ad promulgandam legem. Item ex con
trario vel econtrario defenſor Cepionis aut Cepio
ipſe vtetur definitione ſic. Is minuit maieſtatem: qui
afficit detrimento: id eſt damno & incommodo am-
plitudinem ciuitatis: ego non affeci: videlicet amplitu
dinem ciuitatis detrimento: ſed prohibui detrimenta:
quia ærarium quod tantam largitionem pati non po
terat: conſeruaui: & reſtiti libidini id eſt inordinatæ:
& pernitioſæ voluntati malorum non dicit tribuni
plebis: quaſi id non tentauerit vt magiſtratus: ſed vt
pernicioſus ciuis: & non ſum paſſus omnem maieſta-
tem interire: quæ interiiſſet ſi pecuniæ publicæ: quæ
nerui ſunt belli & cuſtodiæ vrbium exhauſtæ fuiſ-
ſent. Igitur (quod intelligendum relinquit) nō minui
maieſtatem. Et eſt locus a diſinitione qui concludit
tam negatiue q̄ affirmatiue: vt hoc non eſt animal ra
tionale: ergo non eſt homo: & hoc eſt animal rationa
le: ergo eſt homo &c. Igitur vt bene vtamur diſinitio
ne: ſententia .i. interpre-
tatio vocabuli: deſcribe-
tur primum breuiter: &
accommodata vel accō-
modate ad vtilitatē cau-
ſæ: ſcilicet noſtræ deſcri
bētium. Deinde ratio de-
ſcriptionis contrariæ re-
felletur: id eſt reprobabi-
tur: ſi erit aut falſa vt inu
tilis, aut turpis, aut in-
iurioſa. Id quoque: id eſt
etiam id: ſcilicet docere
aut noſſe qualis ſit deſcriptio ſumetur ex partibus iu-
ris de iuridiciali abſoluta: de qua loquemur iam, id
eſt ſtatim.

De tranſlatione. Titu. XIII.

QVeritur in tranſlationibus primū, num aliquis eius rei actionem, petitionem, aut executionem habeat, quem non oporteat. Num alio modo: alio tempore: alio loco. Num alia lege, Num alio quærente, aut agente; Hæc legibus, & moribus, & æquo, & bono reperiuntur, de quibus dicetur in iuridiciali abſoluta.

FRan. QVAERITVR in tranſlationibus: quin-
ta legitimæ conſtitutionis pars tranſlatio eſt:
Cum actio commutationis indiget: quod nō
aut is agit quem oportet: aut apud quos qua pœna:
qua lege: quo crimine: quo loco: quo tempore opor-
tet. Vt libro primo dictum eſt. In hac conſtitutione
exemplis permultis: vt ait Cicero in rhetoricis de in-
uen. opus eſt. Si ſingula tranſlationis genera quæran
tur: ſed quia ratio præceptorum ſimilis eſt exemplo-
rum multitudine ſuperſederi poſſe: idem ait. omnis
autem tranſlatio quod ſuperiore libro: & in rhetori-
cis de inuen. oſtēditur temporibus Ciceronis in ipſa
cauſarum actione, aut non erat: aut raro inuenieba-
tur. Nam prætores qui ius dicebant & iudices cauſæ
dabant controuerſiæ vel agendi genus inſtituta actio
ne formabant: ita preſcribebant qua accuſator, qua
reus, actione vti deberet, præſcribens autem prætor
quid fieret: & excipiens quid non fieret, tranſlationis
controuerſiam actionibus auferebat. Quæ enim trāſ
latio in iudicio eſſe iam poterat. Cum litis forma a
prætore accepta eſſet? Erat præterea inſtitutum vt
Cā ca- dit is q cauſa caderet is qui egiſſet: quemadmodum nō opor
tuiſſet. In iure ciuili verſabantur tranſlationes: quod
ſi in iudicium aliqua tranſlatio veniebat parum ſimi-
litudinis per ſe habebat: aſſumebatq; vires ab alia cō-
ſtitutione hoc modo. Accuſabatur aliquis peculatus:
q vaſa argentea de loco priuato ſuſtuliſſet diſiniebа
tur quid furtum, quid peculatus eſſet? Deinde tranſ-
ferri crimen reus poſtulabat: & furti ſecum non pe-
Actio quid culatus agi oportere dicebat: quid agendum ſit cum
aliquid transferendum dicitur, Cicero. admonet.
Actionem. Num agere quis poſſit. Actio enim
eſt ius perſequendi in iudicio quod tibi debetur.
Sine actione, lex ait, nemo experitur, is ab actio-
ne repelleretur, qui in eum ageret: in quem agere
ad eum non pertineret. Exempli cauſa: Tityus
decedens hæredem filium inſtituit bonorum omniū,
frater Titii debitorem eius compelli ad ſoluendas
ſibi pecunias poſtulat, quas Titio debebat. Non
es hæres debitor inquit: non potes agere hoc no-
mine. Agat hæres non negat debitum ſed tranſ-
ferri actionem poſtulat. Eius reidе qua agitur quæ
cunq; ſit. Petitionem. Actiones aut in rem ſunt: aut
in perſonam: nam agit vnuſquiſq; : aut cum eo qui ei

obligatus eſt, vel ex contractu: vel ex maleficio, quo caſu proditæ ſunt actiones in pſonã, ꝑ quas intendit aduerſarium ei dare, aut facere oportere: & aliis quibuſdam modis: aut cum eo agit: qui nulla in re obligatus eſt: mouet tamen alicui de aliqua re controuerſiam: quo caſu proditæ ſunt actiones in rem: veluti ſi rem corporalem vt fundum poſſideat quis quẽ Titius ſuum eſſe intendat in rem actio eſt: & hæc petitio appellatur. Intuendum eſt in trãſlatione quis petere poſſit hæres relictum ſibi fundũ quem aliq̃s poſſederit: ſed non præſcripſerit petere poſſet: qui hæres non eſſet, petere nõ poſſet, procurator aut tutor alieno nomine rem petere poteſt. Qui procurator nõ fuerit, vel negotiorum geſtor, petendi ius nõ habet. Aut executionem &c. Cum quæritur num quis ius habeat exequendi, apud quem agitur: ſi ſe ſubiiciunt aliq̃ iuriſdictioni alicuius & conſentiunt: inter cõſentientes cuiuſuis iudicis qui tribunali præeſt: vel aliam iuriſdictionem habet: eſt iuriſdictio. Conſenſiſſe autem videntur qui ſciunt ſe non eſſe ſubiectos iuriſdictioni alicuius, & in eum tamen conſentiunt. Cæterum ſi putent eius iuriſdictionem eſſe, non erit iuriſdictio. Error enim litigatorum ut Iulianus ait: non habet cõſenſum. aut ſi putauerunt alium eſſe prætorem pro alio æque error non dedit iuriſdictionem: aut ſi cum rex eſſet qui ex litigatoribus viribus præturæ cõpulſus eſt: nulla eſt iuriſdictio. Cognoſcere iter ſacerdotes ẽt ſacerdotibus ꝯſentiẽtibus ꝑtor: vel q̃ vis alius ciuilis iudex ex iure chriſtiano ꝓhibetur q̃cq̃d cognouerit: quicquid executus fuerit: irritum erit. Ordinis enim vniuerſi ſacerdotalis ratio habetur, quærẽdum igitur eſt diligenter cui ſit iuriſdictio: vt ius exequendi: hoc eſt iudicandi: & in cauſa pronunciandi: nec de illa hic intelligi credas executione: quæ aut verbo fit aut actu: verbo vt cum a prætore pignora accipi a quodam mandatur actu: vt cum accipiuntur. Quem non oporteat. Cui neq; actio, neq; petitio, competat neq; executio. num alio modo exempli cauſa agit qui locati fundum ſe coluiſſe allegans: ſed cõtractũ locationis nõ ꝓbans, culturã ꝓbãs: certũ eſt ſuccumbere: põt.n. ei dici hoc mõ agere nõ potes: idẽ actione negotiorum geſtorum agere poteſt: vt dicat fundum tuum colui: æquum eſt mercedem me conſequi: item agit aliquis actione pro ſocio: fundus diuidatur qui cõmunis eſt inter ipſum: & alium ſi ſocietatis contractum non probat tacitum vel expreſſum ſuccumbit: agere enim debet communi diuidundo: quia res eſt communis citra cauſam ſocietas vel familiæ herciſcundæ ſi hæreditaria res eſt. Item agit quis poſſeſſorio cum petitorio agere debeat poſſeſſorio agit qui rei quam ſuam eſſe aſſerit dari ſibi poſſeſſionem poſtulat petitorio vero qui nõ ſtatim poſſeſſionem, ſed ius & dominium rei dari ſibi poſcit. Alio tempore. Petis a me centum, quæ me tibi debere non nego, ſed hoc a te peti tempore non poſſe dico. Quia poſt annum daturum me ſtipulatus ſum, adhuc octo menſes non abierunt. Alio loco. promiſi me tibi daturũ Romæ, non peruſiæ. Vel petis apud prætorem cũ apud conſules vel decuriones petere debeas aut præſiden. Alia lege. Agis lege inceſti, cum lege adulterii agere debeas. Agis lege peculatus, cum lege furti tibi agendum ſit. Agis actione perſonæ, cum actione rei agere conueniat. Alio querente, aut agente, petis tu: cum petere non poſſis, quoniam actio tibi non incumbit, non enim aut tutor es: aut procurator: quærimus rem agimus magis in perſonam. Actio autem duplex eſt: vt diximus: altera in rem altera in perſonam quamuis quærentem accipere quæſitorem iudicii vel iudicem poſſimus: qui ſuſpectus allegari a partibus poteſt. Hæc legibus', hæc inquit quæ in tranſlatione quæri ſolent: in iure ciuili: & eius partibus cõtinentur: idem in rhetoricis dicit de inuentione his verbis. Quare in iure tranſlationes plerunq; verſantur. Ibi enim & exceptiones poſtulantur: & quædam modo agendi poteſtas datur, & omnis conceptio priuatorum iudiciorum conſtituitur.

Petitio quid

Executio qd

Alio modo

Alio tẽpore

Alio loco

Alia lege

Alio agente

Actio duplex.

ASC.

¶ QVAERItur &c. Proſequitur quintam partem legitimæ conſtitutionis dicens. Quæritur ſcilicet ab oratoribus (eſt enim imperſonale verbum) in tranſlationibus: id eſt commutationibus: ſcilicet actionis: aut iudicis, aut fori, aut teſtium, aut contendentium. Primum: id eſt primo loco: num id eſt an ne aliquis habeat actionem, petitionem: aut executionem eius rei quam non oporteat: ſcilicet habere: aut ſi legatur quem: dic. Num aliquis quem non oporteat habere: habeat actionem &c. Num ſupple oporteat agere: aut petere: aut exequi: alio modo, alio tempore: alio loco. Num: id eſt an ne alia lege. Num: id eſt an ne alio quærente: id eſt petente: ſcilicet rem: aut agente: ſcilicet in perſonam. Hæc ſcilicet quæ quærenda & conſideranda dixit reperiuntur legibus & moribus de bono & æquo: de quibus dicetur in iuridiciali: ſcilicet conſtitutione abſoluta: de qua ſtatim agetur: titulo videlicet. xv.

De ratiocinatione; Ti. XIIII.

IN cauſa rationali primum quæretur, quid in rebus maioribus, aut minoribus: aut ſimilibus, ſimiliter ſcriptũ, aut iudicatum ſit. Deinde vtrum ea res ſimilis ſit ei rei, de qua agitur, an diſſimilis. Deinde vtrum conſulto ea de re ſcriptum nõ ſit, quod voluerit cauere: q; ſatis cautum putarit propter cæterorum ſcriptorum ſimilitudinem. De partibus legitimæ conſtitutionis ſatis dictum eſt; Nunc ad iuridicialem reuertamur.

FRan. Rõcinatio vel ſyllogiſmus

IN cauſa rationali. Vltima pars eſt legitimæ conſtitutionis quæ ratiocinatio latine appellatur: græce ſyllogiſmus dicitur. Cũ ex eo quod ſcriptum eſt ad id quod nuſquam ſcriptum eſt peruenitur, & ſine vlla certa lege: per ſimilitudinem cũ aliqua lege habet res qualis ſit iudicat. In quo maximus patronis ſudor olim fuit & iure conſultis nec minor tempeſtate noſtra legule is noſtris eſt. Exemplum huius conſtitutionis & libro primo huius operis & in rhetoricis de inuentione ponit Cicero, de Publio Malſcolo' qui matrem necauit: & coniectus in vincula teſtamentum condidit. Cumque deinde ab eius fratre & hæredibus, quos ille inſtituerat, contenderetur: & ii potuiſſe teſtamentum condere affirmarent, ille negaret: multæ afferebantur leges, quarum nulla permittebat matricidam teſtamentum condere: aut prohibebat: quid vtroq; pars per ratiocinationem efficere poſſit Cice. docet. Oia autem argumẽta quæ ad hanc ꝗſtiõnem ſumuntur ab adiunctis negotio trahi certum eſt. Sunt autẽ adiuncta negotio maius: mi

nus: ſimile: æque magnum: contrarium: diſperatum: genus: pars: euentus qui loci rhetoricis cū dialectico communes ſunt tres: tū omnino ad rationalē cauſam pertinent: maius & minus ſimile: maius & minus ex ui & numero & ex figura negotii ſicut ex ſtatura corporis conſiderantur: ſimile aut ex ſpē cōparabili aut ex conferenda atq; aſimili laude natura iudicat. In has fere ſpecies: vt Quintil. ait ratiocinatio venit: an quod ſemel facere ius eſt: idem & ſæpius. Lex eſt, inceſti damnata de ſaxo tarpeio præcipitetur: quædam præcipitata mortua non eſt: repetitur ad præcipitium: nulla certa lex eſt: qui defendit ſatiſfactum legi dicit eſſe: nec bis præcipitari debere: qui oppugnat ita dicit præcipitari debere: vt moriatur: ideoq; iterū præcipitandam eſſe. An quod in vno id in pluribus valeat. Lex eſt, qui tyrannum occidit, præmiū petat.

Varia exēpla Quidam duos occidit: duo præmia petit: hoc lex nō dicit: ſed ex eo quod ſcriptum eſt: ad id quod ſcriptum eſt peruenitur. An quod antea: & poſtea liceat? raptor virginis aufugit ſtuprata interim nupſit: redit raptor rapta eum maritum optat videndum eſt an ius ſit. Lex enim eſt: rapta raptorem maritum opotet hoc dicit: num poſtquam nupſerit optare poſſit. An quod in toto idem & in parte. Non eſt eius aratrum pro pignore accipere. Quidam vomerē accepit. Quæritur an quod in toto non liceti liceat in parte. An quod in parte idem & in toto. Lex eſt ne quis lanam Tarento aduehat: quidam non lanam aduehit: ſed oues. Quæritur nunquid quod in parte non licet: liceat in toto. Et certe quod in parte non licet: in toto non licebit. Ex manifeſto in his controuerſiis: quod dubium eſt colligitur. Ducitur & ex eo quod ſcriptum eſt, quod ſcriptum non eſt. Lex eſt: qui patrem occidit, culleo inſuatur: quidam occidit matrem, quæritur an debeat eodem affici ſupplicio. Item lex eſt ex propria domo educere non licet: quidam e tabernaculo hominem eduxit: quæritur an fieri hoc poſſit. In rebus maioribus. Si non licet aratrū pro pignore accipere: multo minus vomerē. Aut minoribus ſi non licet lanam Tarento aduehere multo minus oues. Aut ſimilibus. Si quis occidit patrem culleo inſuitur: & qui matrē occidit culleo inſuendus eſt. Scriptum: ſi quod ſcriptum eſt, ad id confertur quod ſcriptum nō eſt. Iudicatum etiam nullum ſit quod ad eam rem conferri poſſit: & iudicatum ſit quod p lege habetur. Deinde vtram conſulto &c. Quæritur deinde an conſulto non ſcripſerit legiſlator vel teſtator vel quicunq; ſit de ea re de qua lis eſt, vel q noluerit cauere, vel q ſatis cautum putauerit propter cæterorum ſcriptorum ſimilitudinem. Cum aliquid ſcributuri aut res aliqua quæ ſcribi & caueri potuit, prætermittitur. Exempli cauſa, aliquis teſtamentum cōdēs, hæredem filium inſtituit omnium bonorum ſuorum hoc modo: filius meus: bonorum omniū mihi hæres eſto. Quid dicet ei aliquis ſi filius tuus ſine liberis deceſſerit. Quid ad me reſpondebit: in diſpoſitione iuris communis hoc erit. Sæpe accidit vt propter ſimilitudinem minus caueamus: ideoq; non eſt cautum qui matrem necaret culleo inſueretur: quia hoc fieri debere ex eo quod ſcriptum erat intelligi poterat. Scriptū autem erat vt qui patrem occideret, culleo inſueretur.

¶ IN CAVSA rationali. Tractat vltimam legitimæ conſtitutionis partem: dicens. **ASCē.** Quæretur primum in cauſa rationali: id eſt vbi ratiocinatione contenditur: quid ſit ſcriptum aut iudicatum ſimiliter: in rebus maioribus aut minoribus aut ſimilibus. Deinde ſupple quæretur vtrum ea res ſimilis ſit ei rei de qua agitur: an diſſimilis. Deinde: id eſt tertio loco: pro quo. Valla docet dicendum tum: vtrum non ſit ſcriptum de ea re id ſupple quod voluerit caute decernere, conſulto id eſt ex conſilio & deliberatione præuia: q id eſt quia aut eo q ſcilicet legiſlator putarit ſatis cautum ſupple eſſe de ea re propter ſimilitudinem cæterorum ſcriptorum. Et hoc dicto concludens hunc tractatum dicit. Satis dictum eſt de partibus conſtitutionis legitimæ, reuertamur nūc ad iuridicialem: id eſt plenam determinationem de iuridiciali conſtitutione: quam tantum prælibauit, aut reuertamur pro conuertamur dixit: quod in re particula authore Valla frequens fit.

De iuridiciali abſoluta: Titu. XV.

ABSOluta iuridiciali conſtitutione vtemur, cum ipſam rem quam nos feciſſe confitemur, iure factam dicemus, ſine vlla aſſumptione externæ defenſionis. In ea conuenit quæri, iure ne factum ſit. De eo cauſa poſita dicere poterimus: ſi ex quibus partibus ius conſtet, cognouerimus. Conſtat igitur ex his partibus natura, lege, conſuetudine, iudicato, æquo & bono, pacto. Natura ius eſt, quod cognationis, aut pietatis cauſa obſeruatur: quo iure parentes a liberis, & a parentibus liberi coluntur. Lege ius eſt id quod populi iuſſu ſancitum eſt: quod genus eſt, vt in ius eas cum voceris. Conſuetudine ius eſt, id quod ſine lege æque ac ſi legitimum ſit vſitatum eſt: quod genus eſt, id quod argentario obtuleris appēſum a ſocio eius recte repetere poſſis.

FRan. ABSOLVta iuridiciali conſtitutione vtemur &c. Legitima cōſtitutiōe: & eius partibus quo pacto in cauſa iuridiciali vti poſſemus, oſtēſum eſt. Nunc de iuridiciali præcipitur quā libr. pri. in abſolutam & aſſumptiuam Cicero. diuiſit.

Iuridicialis abſoluta De abſoluta pus tractat. Quæ ipſa in ſe recti, & non recti iuſti & non iuſti æqui & iniqui præmii ac poenæ nulla extrinſecus defenſione aſſumpta quæſtionem continet. Hanc tranſlationem hermageri κατὰ ἀντίθεσιν: id eſt per contrapoſitionem vocauerunt ad intellectum id nomen referentes latium ad verbum tranſlatum Quintilia. non inuenire ſe dicit. Exemplum de Accio poeta ſuperius Cicero poſuit qui mimum accuſauit: iniuriarum: q ſe Accium appellaſſet: cum appellare poetam debuiſſet: iure Mimus ſe feciſſe defendit: quia illo nomine appellare eum liceret: quo ipſe ſcripta ſua recitāda traderet. Et quoniam ius & iniuria rectū & non rectum in hac cōſtitutione verſatur: iuris

Partes iuris partis cognoſcere neceſſarium eſt: quæ ſex ſunt quas enierat: & ſubiectis dederat exemplis. Sine vlla aſſumptione &c. Nō enim in hac vt dictum eſt defenſio extrinſecus aſſumitur: vt in iuridiciali aſſumptiua. De eo: ſcīn ne ſit iure: an ne iuria. Cauſa poſita oblata cauſa, vt ſi Accii cauſa offeratur. Et querendum ſit iure ne eum Accium mimus vocauerit an iniuria. Si ex quibus partibus iuris &c. Iuris enim ignoratis partibus tractari hæc conſtitu-

Ius naturale &c.

tio quæ tota in iure poſita eſt:non poteſt. Natura lege &c. Ius a iuſtitia appellatum eſt.a celſo autem boni & æqui ars diffinitur & pluribus modis dicitur. Vno modo:id quod ſemper æquum: & bonũ eſt ius naturale. Altero modo quod omnibus aut pluribus in quacunq; ciuitate vtile eſt. Illud prius ius naturale & ius gentium comprehendit. Hoc poſterius ius ciuile complectitur. Ius naturale eſt quod natura omnia animalia docuit. Nam ius iſtud non ſolum humani generis proprium eſt. Sed omnium animalium: quæ in cœlo:quæ in terra:quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ coniugatio: quam nos matrimonium appellamus. Hinc liberorum procreatio & educatio: Videmus enim cætera quoq; animalia feras:& ipſius iuriſperitia cenſeri. Ius gentiũ aquæ apud omnes populos cuſtoditur: ideoq; ſic vocatur quaſi eo omnes gentes vtantur. Ex omni humano generi ſic communi vſu hoc exigente & humanis neceſſitatibus gentes humanæ quædam ſibi conſtituerunt: bella enim orta ſunt & captiuitates ſecutæ: & ſeruitutes quæ ſunt iuri naturali contrariæ. Iure enim naturali ab initio omnes homines liberi naſcebantur. Ex hoc iuregentium omnes pene contractus introducti ſunt:vt emptio:locatio venditio conductio: ſocietates:depoſitum. Ius ciuile eſt quod quiſq; populus ſibi conſtituit:& proprium eius ciuitatis eſt:a qua conſtitutum eſt: id ab vnaquaq; ciuitate appellatur veluti Athenienſium & Romanorum. Sed hoc aut ſcriptũ eſt: & leges complectitur:plebiſcita: ſenatuſconſulta principum placita magiſtratuum edicta:reſpõſa prudentum. Aut nõ eſt ſcriptum. ſed vſus comprobauit. Nam diuturni mores conſenſu vtentium probati legẽ imitantur. Eſt & ius publicum quod ad ſtatum ciuitatis ſpectat. Et ius priuatum:quod ad ſingulorum vtilitatem pertinet. Hæc appoſui:vt iuris partes quæ ſequuntur:facile intelligantur. Naturale ius hoc a Cicerone in rhetoricis de inuentione in ſex partes diuiditur. Religionem:pietatem:gratiam: vindicationem: obſeruantiam:veritatem. Religio eſt quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ:quam diuinam vocant: curam:cerimoniamq; affert. Pietas eſt per quam ſanguine coniunctis:patriæq; beniuolis officium & diligens tribuitur cura. Gratia eſt in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria:& remunerandi voluntas continetur. Vindicatio eſt:per quam ius & iniuria: & omnino quicquid eſt quod obfuturum eſt:defendendo aut vlciſcendo propulſatur. Vnde & iure ciuili euenit:vt quod quiſq; ob tutelam ſui corporis fecerit:iure feciſſe exiſtimetur. Et cum inter nos cognationem quandam natura conſtituerit: Conſequens eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe & licitum cuiq; vim vi repellere. Obſeruantia eſt per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignamur. Veritas eſt per quam immutata ea quæ ſunt aut ante fuerunt:aut futura ſunt dicuntur harum partium hoc loco pietatem tñ ponit Ci.qui naturæ ius ſic diffinit. Naturæ ius eſt quod non opinio genuit: ſed quædam innata vis inſeruit. Cognationis.naturaliter inſitum nobis eſt:vt cognatos amemus:illiſq; beneficiamus. Pietas non ſolum in cognatos:ſed etiam in deos pietas eſt:ideoq; includi religionem parte hac credere poſſumus. Alio enim loco ſic diffiniuit:cum differentiam inter eam & ſanctitatem faceret. Pietas eſt diuinus cultus. Sanctitas vero ſcientia colendorũ deorum. Natura autem impellẽte:& deos eſſe opinamur. Vnde aũ Cicero in tuſculanis quæſtiõibus. Vt porro firmiſſimum hoc afferri videtur:vt deos eſſe credamus:quod nulla gens tam fera nemo omnium tam ſit immanis:cuius mentem non imbuerit deoꝝ opinio.

Cognatio

Pietas

Ius legitimum

Ius lege. Ius in ſcripto:ius lege continebatur: & populo expoſitum eſt:vt obſeruetur iuſſu populi. Populus enim leges conſtituebat,magiſtratu interrogante veluti conſule vel tribuno:& cum ſuffragiis ſuis aliqd populus iubebat & magiſtratus confirmabat:ſancitũ dicebatur. Quod genus ... græci dicunt. Vt in ius eas cum voceris:in digeſtis titulus hic eſt. In ius vocati:vt eant vel cautum dent. Quod ſi legitime vocati q̃ ſe excuſare ſe non potuerint parere contempſerint: in pœnam cadent,quam contumacibus lex ſtatuit.

Cõſuetudine ius

Conſuetudine ius eſt &c. Hoc eſt ius quod aut leuiter a natura profectum aliud & maius fecit vſus vt religionem:aut quod in morem vetuſtas vulgi approbatione perduxit vt pactũ:par iudicatũ. Sine lege: q̃uis ſcriptũ non ſit:non minus tñ ſeruatur: q̃ ſi ſcriptũ eẽt nec iniuria:nam ex iure naturali deſcendit ex vtilitatis ratione cõprobatur:& lex fit: eũ ſcribiť. Id quod argentario:exemplo quale ſit ius conſuetudine oſtendit ſi duo argentarii vnius mẽſæ ſocii fuerint:& apud alteꝝ eoꝝ pecuniã ponderatam depoſueris: acciderit:q; vt is apud quẽ depoſueris vel moriať vel ſolum vertat. Quod depoſueris a ſocio eius repetere potes non lege quæ ad hoc ſcripta non eſt: ſed ↄſuetudine quæ in legem tranſiuit. Nã digeſtis titulo pro ſocio. Lex eſt oẽ æs alienũ quod manente ſocietate ↄtractũ eſt de cõi ſoluẽdũ eſt licet poſtea q̃ ſocietas diſtracta eſt:ſolutũ ſit. Societas aũt eſt vt Cice. diffiniuit duorum plurium ve conuentio honeſte ↄtracta ad vberiorem quæſtum:& vtiliorẽ vſum. Multæ eius ſunt ſpecies:aut enim eſt oĩum bonoꝝ:aut alicuius negotiationis veluti manciplorum emendoꝝ vendendorũq; aut olei:vini,frumenti,emendi,vendendiq;: aut cõis menſæ Lib.xvi.digeſtoꝝ titulo pro ſocio: & libro inſtitutionum tertio quibus modis ſocietas contrahitur quidq; accidere:in ea poſſit tractatur.

Societas

Argentarius

Numularius

Argẽtario &c. Non eſſe idem argentarios & numularios. Digeſtis licet cognoſcere:titulo de edendo. Nam publicaꝝ mẽſarum exercitores erant argentarii:numularii priuatarum:& ſuarum quos trapezetas græci vocant:& ii pprie ſunt qui in foro pecunias mutant mẽſaſq; habẽt quales quotidie aſpicimus. Argentariorum erat officium tabulas conficere:in quibus nomina eoꝝ annotabant:qui tributa pendebant idem & argentum publicum tractabant: fuerunt autem ſub cenſoribus. & quæſtoribus ærariis:antequam Cæſares eſſent:poſtquam illi eſſe cœperunt ſub fiſci procuratoribus fuerunt & tabularii nominati ſunt. Vt codice manifeſte cognoſcitur de iure fiſci cum in aliis tum vel maxime vbi ſit ſcribitur:inſtar obtinere minime poteſt rei iudicatæ. Computatio a tabulariis facta:niſi ſententia procuratoris fuerit comprobata: ſingulorũ rationes conficiebant qui tributa pendebant: quas quotiens alicui de tributo lis mota fuiſſet edere tenebantur adiecto die & conſule:numularii quoq; ſicut argentarii rationes conficiebant:quia & accipiebant pecunias & rogabant per partes: quarum probatio ſcriptura codicibuſq; eorum maxime continebatur:& frequentiſſime ad eorum fidem decurrebatur. Sicut nunc ad mercatorum decurritur. Deniq; tales olim erant argentarii & tabularii quales ætate noſtra notarii illi ſunt qui tabularii curam gerunt eſt autem tabularium locus vbi actus publici reponuntur. Numularii vero quid iam fuerint & nunc quoq; ſint manifeſte cognoſcitur.

Tabularii

ſcitur. Appenſum ponderatum pondere: id eſt penſare pecuniam argentarii ſolebant: non autem numerare vt via breuior fieret.

æquale ius videtur in ſocios & quod vt is in eo negotio in quo ſocii ſunt fecerit: alter quoque feciſſe cenſetur.

Iudicatum eſt id de quo ſententia lata eſt aut decretum interpoſitum eſt. Ea ſæpe diuerſa ſunt, ut aliud alii iudici: aut prætori: aut conſuli: aut tribuno plebis placitum ſit: & fit, vt de eadem re ſæpe alius aliud decreuerit, aut iudicauerit: quod genus, M. druſus: prætor urbanus quod cum hærede de mandati ageretur: iudicium reddidit. Sextus iulius non reddidit. Item Caius cælius iudex abſoluit iniuriarum eum qui lucilium poetam in ſcæna nominatim læſerat: Publius Mutius eum, qui L. Accium poetam nominauerat, condemnauit. Ergo quia poſſunt res ſimili de cauſa diſſimiliter iudicatæ proferri: cum id vſu euenerit, iudicem cum iudice: tempus cum tempore: numerum cum numero iudiciorum proferemus.

ASC. ABSOluta iuridiciali conſtitutione &c. Incipit determinare de iuridiciali quæ duplex eſt abſoluta & aſſumptiua: & prius de abſoluta quam de aſſumptiua dicens. Nos vtemur conſtitutione iuridiciali abſoluta (vbi priuſquam pergamus notabit grāmaticus: quando ex adiectiuo & ſubſtantiuo circumloquimur definitū aliquod quod vnico vocabulo cum deſit exprimere nequimus: tunc poſſumus illi addere alterum adiectiuum et perfectum: ſine coniunctione media: eo quod prius cōplexum pro ſubſtantiuo poſitū intelligitur: vt hoc loco: conſtitutio iuridicialis ponitur pro vna ſpē conſtitutionis vnico vocabulo nondum appellata: quocirca ſi per fictionem vocetur a tunc licite dicam a abſolutum vel vtemur a abſoluto: vnde hic recte dicitur vtemur conſtitutione iuridiciali abſoluta nec decenter addatur & abſoluta: vna enim res eſt) ſup. tunc cum. i. quando nos dicemus ſine vlla aſſumptione diffinitionis externæ rem quam confitemur nos feciſſe factum ſupple eſſe iure. i. iuſte & ſaluo iure: & ideo quia nihil aſſumitur: non aſſumptiua: ſed abſoluta dicitur. Conuenit quæri. i. inueſtigari in ea .ſ. conſtitutione iuridiciali abſoluta: ne pro an factū ſit iure. Nos autem poterimus dicere de eo. ſ. iure: aut an factum ſit iure: cauſa poſita. i. conſtituta: ſi cognouerimus ex quibus partibus ius conſtet. Igitur vt id cognoſcamus: ius conſtat ex his partibus videlicet natura, lege, conſuetudine, iudicato, æquo & bono, & ſupple pacto. Ius eſt natura. i. per naturam quod obſeruatur cauſa cognationis aut pietatis quo iure parētes coluntur a liberis. Et tamen & diuina & humana lex id confirmat: diuina: honora patrem &c. humana liberi parentes alant: aut vinciantur: & liberi. i. legitime nati coluntur quia aluntur fouentur: & ad honores promouentur a parentibus (id autem cautum negant lege diuina: quia inſitum eſt a natura: eo quod carnem ſuam nemo vnquam odio habuit: & ideo vt idē dicit apoſtolus. Si quis ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet: fidem negauit: & eſt infideli deterior. Propter hanc deſcriptionem iuris naturalis improbat valla illam quæ in inſtitutionibus iuſtiniani poſita eſt: ius naturale eſt quod natura omnia animalia docuit. Non enim quod bruta per naturam faciunt id iure facere dicentur) Ius eſt lege. i. per legem. ſ. ſcriptam id quod eſt ſancitum. i. confirmatum iuſſu populi: quod genus. i. eiuſmodi eſt: vt eas in ius cum vocerís: lex enim vult vt pareas. Ius eſt cōſuetudine id quod eſt ſine lege. ſ. lata & promulgata: æque vſitatum ac ſi ſit legitimum. i. iuxta leges edictum obſeruatum. Quod genus. i. cuius generis aut cuiuſmodi eſt: aut quod genus iuris eſt vt ſupple quod obtuleris: id eſt depoſito aut alio pacto crediderís: argentario: id eſt publico campſori appenſum, id eſt ad pondus redactum: poſſis id repetere recte, id eſt iudice: a ſocio eius quia

FRan. Iudicatum IVdicatum &c. Quarta iuris pars eſt. Alibi conſuetudini iudicatum ſubiecit prætorem edictis: prudentum reſponſis plebiſcitis. Senatuſdecretis principum placitis continetur. Plurimum autem ad aliquid de quo agitur probandū vel confutādum valet raro enim: vt Quintilianus ait: præiudicia refellūtur per contumeliam iudicū niſi forte manifeſta in his culpa erit. Vult enim cognoſcentium quiſque firmam apud alterius ſententiam ſuam pronunciari. Nec libenter exemplū quod in ſe fortaſſe recidat: facit. Quid ſit prius deſcribit. Deinde quomodo arguere ab eo orator poſſit oſtendit. Sententia lata: a prætore vel iudice vel quocunque alio magiſtratu cui iuriſdictio ſit. Aut decretum interpoſitum a ſenatu vnde & ſenatus auctoritas appellatur. Senatus autem decretum interponi dicebatur cum aliquid ſenatus fieri prohibebat. Cicero in epiſtola ad lentulum. De his rebus pridie quam hæc ſcripſi: ſenatus auctoritas grauiſſima interceſſit. Sed decretum ſimul atque perſcriptum erat ſenatuſconſultum appellatur: quod in iure ciuili ſic diffinit: ſenatuſconſultum eſt quod ſenatus iubet: atque conſtituit. Ab eius autem nomine in curiis ſententia conſiciebatur: denominari ſolebat δόγμα græci dicunt. Conſtitutiones aut concluſiones iuſperiti noſtri temporis iudicata appellant quæ codice potiſſimum continentur: vt leges digeſtis. Legibus autem priora ſunt tempore. Nam ex prudentum ſententiis ſenatuſconſultis & principum decretis leges factæ ſunt ex iudicata. Cum aliud alii iudici &c. Modus non eſſet orationi ſi ex iure ciuili recitare extra aggrederer earum rerum in quibus diuerſa a diuerſis iudicata inueniuntur. Ad id autem reſpicit quod aut ſententia lata. Iudex eſt quicunque iuriſdictionem habet & in quauis cauſa quæ ad eum ſpectat ſiue publica ſit ſiue priuata cognoſcat ac ſententiam ferat: Iudicis nomine: & conſul, & prætor, & tribunus continentur. Omnes enim iudicandi ius habebant & ſi omnium eadem non erat iuriſdictio. Tria autem iudicantium genera ſunt. Aut enim ordinarius iudex eſt: aut delegatus aut arbiter. Ordinario ius plenum eſt: delegato tantum quantum ordinarius permiſerit. Arbitro quantum pars vtraque litigantium dederit. Decreuerit ad id reſpicit quod ait: aut decretum interpoſitum: Iudicauerit: ad id refertur quod dixit: aut ſententia lata. Quod genus. M. druſus &c. Exemplo oſtendit quomodo alii aliud iudicauerint: agebatur mandati cum hærede cuiuſdā. Quidam enim paterfamilias cui mandatum aliquid fuerat quod ipſe acturum ſe receperat decedens quēdam vniuerſalem hæredem inſtituit ille qui mandauerat mandati cum hærede agit. Cum romæ hæc lis exorta eſſet Marcus druſus agi poſſe mandati cum hærede reſpondit: ſex. Iulius non poſſe agi reſpondit. Obligatio mandati: vt paulus ait digeſtis titulo man

Senatuſ cōſultū

Iudices

Mādati dati contrahentium conſenſu conſiſtit ideoq; per nūcium quoq; vel per epiſtolam mandatum ſuſcipi poteſt. Item ſiue rogo, ſiue mando, ſiue volo ſcripſerit mandati actio eſt ſiue quocunq; alio verbo. Mandatum autem vt idem ſcripſit niſi gratuitum nullum eſt. Nam originem ex officio atq; amicitia trahit: contrarium porro eſt officio merces: interueniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potius reſpicit. Si mandaui Tityro vt fundum meum centum venderet: & ipſe eum .lxxx. vendidit deinde deceſſit ſempronio hærede vniuerſali relicto actio mihi mandati cum hærede eſt quæ cum Tityro fuiſſet niſi deceſſiſſet: a quo petere poſſum vt reliquum quod deeſt mandato meo præſtet & indemnem me conſeruet, hoc fieri poſſe etiam noſtræ ætatis iuriſperiti aſſerūt ex quo melius. M. druſum q̄ ſex. iulium ſenſiſſe comprehenditur: ſi huiuſmodi caſus fuit. Prætor vt ſit dictus φ inter vrbanos ius diceret: erat enim & peregrinus: qui inter peregrinos cognoſcebat. Sex. Iulius & ipſe prætor. Vrbanus ſed diuerſo tēpore. Item Cælius aliud exemplum Cælius mimum abſoluit qui accium proprio nomine appellauerat & non poetā dixerat. C. Mutius condemnauit. Ergo quia &c. quid agendum ſit monet eum de ſimili cauſa diſſimiliter iudicatum eſt. Iudicem cum iudice: oſtendemus iudicem qui ſecundum nos ſententiā tulerit maioris fuiſſe auctoritatis q̄ illum qui contra nos. Tempus cum tempore: id belli tempore iudicem tuliſſe dicemus, quod pacis tempore minime tuliſſet. Sicut ſulpitius de exulibus vt reſtituerentur: belli tempore legem tulit quam idem poſtea mutata ſententia de iis ſe tuliſſe dixit qui ſolum vertiſſent: non de damnatis. Lex fuit Lacedæmone vt capitale eſſet ſi quis ex acie fugeret: in prælio quod Leuthris cum thebanis geſtū eſt omnes pene lacedæmonii fugerūt: de quibus ſi ſupplicium ſecundum legem ſumptum fuiſſet inanis prope ciuitas remanſiſſet: itaq; viſum eſt belli tempore vtile futurum legem non ſeruari: & Ageſilaus cum res in deceptatione eſſet: nolle ſe dixit maiorū decreta reſcindere: quæ ex ciuitatis commodo lata eſſent: ſed eo tēpore ciuitati vtilia non videri ſic de nullo ſupplicium ſumptum eſt ne tota interiret ciuitas. ſi pax fuiſſet: ſeruata lex fuiſſet. Numerus cum numero quod a pluribus iudicatum eſt vim maiorem habere debet: ſi duo ſecundum te ſententiam in ſimili cauſa dixerunt: ſecundum me decem dixerunt.

℄ Iudicatum &c. Proſequitur alias partes iuridicialis abſolutæ dicens. Iudicatum eſt id de quo ſentētia eſt lata: aut de quo decretum. ſ. ſenatus interpoſitum .i. quod ſenatus authoritas approbauit. Ea. ſ. iudicata ſunt ſæpe diuerſa: vt. ſ. ſecundum aliud ſit placitum alii iudici. ſ. i foro iudiciali: aut prætori: aut ɔſuli, aut tribuno plebis: qui omnes dum iudicāt iudices ſunt: ſed ſpecialiter is qui ſoli iudicio dando vacat. iudex vocatur. Et fit id eſt contingit: vt alius decreuerit aut iudicauerit ſæpe aliud de eadem re. Quod genus: id eſt cuius generis exemplum eſt, Marcus druſus prætor vrbanus: reddidit: id eſt tulit iudicium: id eſt iudicauit φ ageretur cum hærede: mandati ſupple actione: hoc eſt ſi quis ſeſe hæredem gerat eius qui tenebatur mandati eo φ mandati executionem ſuſceperat viuens iudicauit eum debere mandatum exequi: & nolentem actione mandati poſtulari. Sextus iulius non reddidit: ſcilicet iudicium mandati: id eſt non iudicauit φ ſi teſtator ex mandato quid peragendum ſuſceperat hæres eius teneatur propterea mandati. Item Caius ex litis iudex abſoluit iniuriarum: id eſt ab actione aut debito iniuriarum: eum qui læſerat lucilium poetam nominatim: id eſt nominando eum proprio nomine in ſcæna: id eſt in publico loco vbi fabulæ interdum diffamatoriæ: ſed defunctorū agebantur. Publius autem mutius condemnauit: ſcilicet iniuriarum: eum qui nominauerat: ſcilicet in ſcæna Lucium accium poetam. Ergo quia res poſſunt proferri iudicatæ diſſimiliter de cauſa ſimili: cum id vſu venerit: id eſt contigerit: tunc ſupple proferemus: id eſt in medium conferemus iudicem cum iudice oſtendendo ſi poſſumus: iudicem noſtrum aut prudentiorem aut æquiorem aut maioris fuiſſe authoritatis item tempus cum tempore: oſtendentes videlicet poſterius iudicium prius abrogaſſe: aut olim vtile viſum fuiſſe: quod poſtea inutile compertum ſit & numerum iudiciorum: ſcilicet pro nobis facientium cum numero iudiciorum facientium pro aduerſario oſtendentes plura pro nobis q̄ pro illo facere. ASC.

FRan. Ius ex æquo et bono

EX æquo & bono. Sexta pars eſt iuris: quæ ex æquo & bono appellatur eam primo more ſuo diffinit. Deinde exemplum ſubiicit. Iuris æquum & bonum leniſſt. aſperitatem poſitaq; ſunt: non iure ſcripto ſed naturali quotiens perſonæ dignitas ætas affectio vel quod vis huiuſmodi legē non eſſe ſeruandam ſuadet: & veluti nouum ius conſtitui poſtulat cētum viri apud romanos de æquo tantum iudicabant ſunt apud græcos amphictiones ad Thermophylas. Quod ad veritatem &c. totum hoc ad iuſtitiam ſpectat: quæ in fide poſita eſt & vult vt nemo violetur. Sicut legatos apud omnes gentes ēt apud hoſtes tutos præſtat: eadē vt cōis hominum ſocietas cōſeruetur: ſuum cuiq; p dignitate tribuit. Quod genus vt maior &c. Exēplū ſubiicit: quo ius itelligitur: qd ex æquo & bono conſtat aliqs a magiſtratu ad dicendā cām vocat: & quo minus eat vel ætate: vel morbo impeditur: ex æquo & bono ei cōceditur vt pro ſe cognitorē det: lex in ius vocati vt eāt nemimem oino excipit: cōis veritas & vtilitas in ſene & ægroto ſeruai nō vult cognitor adt aliqn̄ p ipſo accipitur iudice: nōnunq̄ procuratorē ſigñat: & vt Aſconius ſcribit: q aliquem defendit in iudicio aut patronus dicitur: ſi orator eſt aut aduocatus ſi ius ſuggeſſerit aut pñtiam ſuam cōmodat amico procurator vocaſ qui pñtius cām nouit: & Cognitor

℄ Ex æquo & bono ius conſtat, qd̄ ad veritatem, & cōmunem vtilitatem videtur pertinere. Quod genus eſt: vt maior annis .lx. & cui morbus cauſa eſt: cognitorem det. Ex eo nouum genus conſtitui conuenit ex tempore & ex hominis dignitate. Ex pacto ius eſt: ſi quid inter ſe pepigerunt: ſi quid inter aliquos conuenit. Pacta ſunt: quæ legibus obſeruanda ſunt, hoc modo: rem vbi pangunt: orationem paggunt; in comitio; aut in foro ante meridiem cauſam coniicito. Sunt item pacta, quæ ſine legibus obſeruantur ex conuentu, quæ iure præſtare dicuntur. His igitur partibus iniuriam demonſtrari: ius confirmari conuenit: idque in abſoluta iuridiciali ſeruandum videtur.

tuit: & ſic tuetur vt ſuam: cognitor eſt familiariſſimus defenſor ſic & Cicero. in diuinatione accepit. Inter vtrunq; tamen non nihil differt: ꝙ cognitor is eſt qui litem ſuſcipit coram ab eo a quo datur cognitor: procurator vero eſt qui abſentis nomine agit. proprie autē cognitorem eum ego ſignificari arbitror qui ad magiſtratum pro alio mittitur vt illius agnoſcat cauſam: q citatus adeſſe in iudicio, vel ætate, vel morbo impeditus non poteſt. Morbo autem non quocunq; iuriſcōſulti impediri quempiam intelligunt: ſed ſontico duntaxat: qui quotiens nominatur: cum ſignificari Caſſius ait: qui nocet nocere autem intelligi qui perpetuus eſt: non qui tempore finiatur: ſed morbum ſonticum videri qui iciderit in hominem poſtquam ſanatus ſit. Sontes enim nocentes dicuntur. Nouum veluti nouſſr non ꝙ lex feratur noua: ſed ꝙ noua contra ius vetus fiat conſtitutio. Ex tempore: quoniam aliud alio tempore ſeruatur: & pro temporis conditione legi paret: vel non paretur: exempli cauſa: lex eſt: in ius vocati: vt eant: vocatur in ius is qui vxorem ducit: ex æquo & bono cogi non debet illo tempore quamuis a lege non excipiatur. Et dignitate conſul vocari in ius non poteſt vocatus cognitorem dabit.

[...]cus morbus

Ex pacto ius
Pax

Ex pacto ius vltima iuris pars eſt: quod ſic a Cicero. diffinitur, pactū eſt quod inter aliquos conuenit: & vt Vulpianus ait: a pactione dicitur, vnde & pacis nomen appellatum eſt: pactio autem eſt duorum vel plurium in idem placitum & conſenſus. differt a cōuentione: cuius nomē generale eſt ad omnia pertinēs: de quibus negotii cōtrahendi tranſigendiq; cauſa conſentiunt qui inter ſe agunt: q̄ autem late pateat conuentionis ſignificatio: digeſtis diſcitur titulo de pactis. Ius ex pacto in duo diuidit Cicero alterum dicit eſſe quod legibus continetur: alterum quod ex dominum conſenſu & conuentione naſcitur: hoc tantam vim habet: & ſi nihil ſcriptum de eo eſt: vt legibus præferatur. vnde tritum prouerbium eſt: Pacto legem frangi. Multis modu pactum fit de re de perſona de tempore de loco.

Cōuenire

Pepigerint: pacti ſint aliquid & mutuo conſenſu conuētionem fecerint: conuenire autem eſt ex diuerſis animi motibus in vnum venire & conſentire: hoc eſt in vnam ſententiam decurrere: vt Vulpiano placet: digeſtis titulo de pactis. Pacta ſunt &c. pacta legibus continentur: cum conuenimus cum aliquo id nos facturos quod lex iubet. exempli gratia petit a me Titius: vt equum meum commodem ei: quid ſi non reddideris inquam vel tua culpa deterior factus dum eo vteris: fuerit: agito reſpondet quod leges voluit. Hoc modo exemplis ſubiicit: fuit autem in duodecim tabulis lex ſcripta his verbis: rem vbi pangunt: oratione pangunt: hoc eſt quando inter aliquos pactum fiet:

Pago

oratione fiet: pangere eſt paciſci pago dicebant antiqui: non pango: quotiens igitur verbis etiam ſimplicibus aliqui conſentiebant: & conueniebant in aliqua re: ratum illud per legem erat. Si autem de mercede pangebant: oratione pangebant eodem modo de tēpore quo agenda cauſa eſſet & de loco vbi agenda eſſet oratione pangebant: quomodo autem conuentio hæc fieret oratione oſtendit qui ſuam a cauſidico cauſam agi vult: ſic ait ſecundum legem: oratione cū illo pangens: conicito meam cauſam in comitio aut in foro ante meridiem: quod ſi facturum ſe receperit cauſidicus & ſtatuto tempore ad agendam cauſam non venerit: legi obnoxius eſt & pœnæ.

Cōitiū

In comitio: locus erat comitium ſic a coeundo dictus in quem coeuntis curiatis coibant. Auctor Varro: dies autem qbus in comitium conueniebant comitiales vocabant: in comitio autem cauſa agebatur quæ publica erat vt repetundarum aderant autem omnis ordinis omnis ætatis & conditionis qui reum abſoluerent vel dānarent. Aut in foro iudiciali ſi priuata cauſa erat. Ante meridiem: hæc cauſidicorum hora fuit: nam prima & ſecunda hora diei cuius initium erat poſt mediā noctem ſalutabant, tertia cauſas agebant. Martialis. Prima ſalutantes atq; altera continet hora. Exercet raucos tertia cauſidicos. Iuuenalis. Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum Sportula: deinde forum iuriſq; peritus apollo. Conicito mittas inferas introducas. Sunt item &c. hæc non legibus cōſtanti ſed ſolo conſenſu duorum aut plurium conuentionem de aliqua re facientium vel ſocietatem ineuntium, vt dāni & lucri. Præſtare excellere maiorem vim habere. Iniuriam eius qui iniuſte agit. Ius eius qui iuſte agit.

¶ EX æquo &c. Proſequitur continuo tractu reliqua quæ ad cognitionem iuridicialis abſolutæ pertineant dicens. Ius conſtat ex bono & æquo, id eſt ex vtilitate communi & iudicio bonæ conſcientiæ: quod videtur pertinere ad veritatem & ad vtilitatem communem. Quod genus, id eſt cuius generis exemplum eſt. Vt maior: id eſt grandior & antiquior annis ſexaginta: & cui morbus eſt cauſa, ſcilicet ꝙ in propria perſona (vt dicunt) non compareat: cum tamen lex ſanciat: vt in ius eas cum voceris: det cognitorem id eſt patronum talem qui totam cauſam & ius eius cognoſcat & defendat. Cōuenit ex eo: ſcilicet æquo & bono: aut eo genere iam adducto nouum genus, ſcilicet defenſionis conſtitui, ex tempore ſcilicet importuno: & ex dignitate hominis: hoc eſt quia bonū & æquum videtur: vt quis propter ſenium excuſetur quo minus in propria perſona cōpareat: etiam æquū videtur vt propter tempeſtatem importunam: aut horam indebitam excuſetur: & ſi propter morbum: etiā propter dignitatem: quia quod pie ægrotanti conceditur deberet honorifice dignitati exhiberi: vt ſi princeps de re leui a plebeio aliquo vocetur: cognitorem aut procuratorem det. Ex pacto. Proſequitur reliqua dicens. Ius eſt ex pacto: id eſt ex conuento & conditionibus contractus ſemel vtriſq; placitis & firmatis: ſi ipſi litigantes pepigerunt: quid id eſt aliquid inter ſe: & ſi quid conuenit: id eſt ſine controuerſia & diſſenſione eſt inter aliquos. Pacta ſunt quæ ſunt obſeruanda legibus hoc modo. Vbi: id eſt quo loco & tēpore aliqui pangunt, id eſt paciſcuntur & communi conſenſu contrahunt rem, ſcilicet aliquam: ipſi pangunt, id eſt pactum aperiunt: oratione. ſ. pactum exprimente: tu ſignator (notarius nunc dicitur) conicito: id eſt introducas: aut potius ſimul cum pacto referas: cauſam ſcilicet pacti in comitio aut in foro, id eſt loco publico quo plures conueniunt: vt pacta conſtent: & ita rata habeātur: ante meridiem: ſcilicet quo tempore cauſæ dicendæ erant. Sunt item pacta quæ obſeruantur ſine legibus: hoc eſt non ideo quod leges id iubeant: ſed ex conſenſu: hoc eſt quia pangentibus aut paciſcentibus ita placitum eſt: quæ dicūtur præſtare: id eſt meliora & firmiora eſſe: iure quia ius ſæpe fertur in inuitum: pactum non niſi in volentem nihil autem iuſtius videtur q̄ vt id patiaris quod ipſe in te conſtitueris. Concludens autem hanc partem dicit. Conuenit igitur iniuriam demonſtrari & ius confirmari his partibus, ſcilicet antedictis: & id videtur ſeruandam ſupple eſſe in iuridiciali ſupple conſtitutione abſoluta.

ASC.

De comparatione. Ti. XVI.

Cvm ex comparatione quæretur, vtrū ſatius fuerit agere id quod reus dicat ſe feciſſe: an id quod accuſator dicat oportuiſſe fieri: primum quæri conuenit, vtrum fuerit vtilius ex contentione: hoc eſt, vtrum venuſtius, facilius, conducibilius. Deinde oportebit quæri, ipſum ne oportuerit iudicare vtrum fuerit vtilius an aliorum fuerit vtilius ſtatuendi poteſtas. Deinde interponetur ab accuſatore ſuſpitio ex coniecturali cōſtitutione: quare putetur nō ea ratione factum eſſe quo melius deterioti ante poneretur: ſed dolo malo negotium eſſe geſtum de aliqua probabili cauſa. Deinde quæretur: potuerit ne vitari, ne in eum locū veniretur. A defenſore contra refellet̄ argumentatio cōiecturalis: de qua ante dictum eſt. His ita tractatis, accuſator vtetur hoc loco communi in eū qui inutile vtili præpoſuerit: cum ſtatuendi nō haberet poteſtatem. Defenſor contra eos, qui æquum cenſeāt rem pernicioſam vtili præponi, vtetur loco communi per conqueſtionem: & ſimul quæret ab accuſatoribus, & ab iudicibus ipſis: quid facturi eſſent, ſi in eo loco fuiſſent. Et tempus: locum: rem: deliberationem ſuam ponet ante oculos.

FRan. Cvm ex comparatione &c. Iuridiciali conſtitutio in duas partes a Cicerone diuiſa fuit: abſolutam & aſſumptiuam: cuius partes quatuor fuerunt: quarum vltimo loco comparatio poſita eſt: quam tamen hoc loco primam exequitur: nec id ab re fit. Cōuenientius enim videtur eſſe ab eo incipere qui cauſam facti in ſeipſum tranſfert: ſed per comparationem excuſat q̄ ii qui vel in rem extra ſe vel in perſonam conferunt: hoc genus conſtitutionis ἀντίθεσιν græci vocant. Exemplum libro primo fuit. C. Pompilii qui cum a gallis obſideretur nec effugere vllo modo poſſet: cum hoſtium ducibus in colloquium venit: a quibus ita diſceſſit: vt impedimenta relinqret & exercitū educeret: edunt exercitum impedimenta reliquit. Accerſitur maieſtatis. Intentio eſt: non te oportuit arma & impedimenta relinquere: depulſio eſt oportuit: quæſtio eſt: oportuerit ne. Ratio milites enim omnes periſſent. Infirmatio at ſatius fuit amittere milites quā arma & impedimenta cōcedere hoſtibus. Iudicatio: vt cum ſatius fuerit amittere milites: an ad hanc conditionem venire: Incidunt & alii ſtatus vt diffinitiuus: cum certo nomine maleficii aliquis in iudiciū vocatur vt in cauſa Pompilii qui maieſtatis accerſitur. Diffinitione &c. & eius præceptis opus eſt plerunq; autem: vt ait Cicero in Rhetoricis tamen accidere ſolet vt in comparatione coniectura & diffinitione vtendum ſit. Vtrum ſatius. Pompilius dicit ſe arma & impedimenta reliquiſſe: vt exercitum educeret. Oportuiſſe fieri videlicet ſatius fuiſſe pugnare: & milites amittere vniuerſos q̄ nudū exercitum cum dedecore populi romani educere. Primum quæri conueniet: quoniam magis vtile minus vtili ante ponitur: & Pompilius: vtilius dicit fuiſſe res q̄ homines amittere: vtilis autem ius: honeſti neceſſarii in deliberationis præceptis cōtinetur: ex quibus cauſam huiuſmodi quæ in conſultationem veniat tractare oportebit. Ex contentione: comparatione in q̄ ſi malorum eſt: boni locum obtinet leuius: vt Quintilianus ait. Hoc eſt declarat quod ait vtilius. Venuſtius pulchrius honeſtius. Accuſator dicet honeſtius multo fuiſſe cum vniuerſo exercitu perire: q̄ cum tanto dedecore diſcedere. Facilius dicet Pōpilius facilius fuit hoc facere q̄ pugnare: nam omnino non licebat cum hinc mons: hinc fluuius: hinc anguſtæ fauces prohiberent. Conducibilius honorificentius: aut vtilius: magis conducebat imperio populi Romani exercitum vniuerſum amittere q̄ nudum recipere idem venuſtius & conducibilius videatur eſſe. Deinde oportebit, locus eſt accuſatoris, qui dicet eſto vtile fuerit: quod te feciſſe confiteris: quæro ex te licuerit ne tibi iniuſſu ſenatus & populi paciſci cum hoſtibus: certe non licuit neque tua intererat: neq; tuo arbitrio facere pōteras. Deinde interponetur: ſi dicetur ab accuſatore melius fuiſſe inquis arma & impedimēta relinquere q̄ exercitum perire: ſed non periſſet: vel non ideo feciſti: ſed q̄ timidus ſemper fuiſti, vel milites quia tibi prius minus paruerāt perire voluiſti, vel dolo malo egiſti accepta ab hoſtibus pecunia. Hic autem oſtendendum erit aliquid hoſtes tibi polliciti eſſe: aut clandeſtina illum cū hoſtibus colloquia habuiſſe. Vt melius antepoſitum quod eſt melius deteriori: ſed non ratione aliqua factum eſt: ſed cauſa impulſiua: aut lucrandi vt ſuſceperit exercitum. Sed dolo malo: dolus malus fit ex calliditate & fallacia n&c. vt Pedianus ait: dolo malo pactū fit: quotiens circumſcribendi alterius cauſa aliud agit: aliud agi ſimulatur. Seruius dolum malum ita diffiniuit. Machinationem quandam alterius decipiendi cauſa: cum aliud ſimulatur & aliud agitur. Labeo autem poſſe: & ſine ſimulatione id agi: vt quis circumueniat: & ſine dolo malo aliud agi: & aliud ſimulari: ſicuti faciunt qui per huiuſmodi ſimulationem deſeruant & tueantur vel ſua: vel aliena itaq; ipſe ſic diffiniuit. Dolum malum omnem calliditatem: fallaciam: machinationem: ad circumueniendum: fallēdum: decipiendum alterum adhibitam. Labeonis diffinitio: vt Vulpianus ait: vera eſt. Et cum prætor ſic dixit: quæ dolo malo facta eſſe dicentur: ſi de his rebus alia actio non erit: & iuſta cauſa eſſe videbitur iudiciū dabo de dolo malo: nō fuit contentus dolum dicere: ſed adiecit malū: quoniam veteres dolum etiam bonū dicebant: & pro ſolertia hoc accipiebant: maxime ſi aduerſus hoſtē latronēue q̄s machinet. Potuerit ne vitari: cum videres eiuſmodi locū eē: vt ſi aduertes circūſederi te poſſe, vitare debuiſti: at nō potui q̄a improuiſi hoſtes de repēte affuerūt. Ab defenſore &c. Nūc q̄d a defenſore agēdū ſit: monet quē aduerſarii argumētationē refellere cōuenit: nō pugnaſti inq̄t accuſator: q̄a timidus fuiſti: nō fui timidus: pugnaſſem ſi locus pugnādi occaſionē pſtitiſſet: feciſti dolo malo: nō feci dolo malo: potuiſti vitare locū illū nō potui. Loco cō: ſupius dictū eſt locos cōium alios pprios eſſe accuſatoris: & pprios defenſoris: alios vtriq; cōes ppri accuſatoris ſunt q̄bus nemo niſi accuſator: proprii defenſoris ſunt q̄bus nemo niſi defenſoris vtitur: in eū pōpiliū: pprius accuſatoris locus eſt. Si dicet iprudētē nimium fuiſſe pōpiliū: q inutile vtili pꝓpoſuerit: cū ipſius ſtatuēdi & paciſcēdi cū hoſtibus ptās nō eſſet: q̄m & vtilius eſſet exercitū amittere: q̄ nudū illū cōtra. P. R. decus educere: & ſtatuere aliq̄d ipſi non poſſe: locus etē pprius

Intētio
Depulſio
Qō
Ratio
Informatio
Iudicatio

Dolus malus

Locus cōis

prius defensoris erit: rem perniciosam vtili anteponē dam non esse: pniciosum fuisse futurū tantā multitudi nē pdere cū seruari posset: q̄uis nō sine magno detri mēto: & erit argm̄ a tuto. Per ꝯq̄ōnem: nam ad miam alios adducet: hoc mō: quanta & publica & pūata fuis set calamitas: quot vxores maritis destitutæ fuissent: velim scire a vobis aduersarii, & iudices, qd vos fe cissetis: si in simili loco fuissetis: num tm̄ exercitum manifesto periculo obiicere voluissetis. Mos erat carthaginensibus: vt ipe ratores qui infeliciter pu gnassent: suspēderentur: cū Annibal superior tpe pri mi belli punici victus a Romanis & pfligatus ne poenas daret vehementer timeret: Nunciū carthagi nem misit: qz veluti pugna rū nōdū esset: quo i loco romanus exercitus eēt se natui nūciaret: peteret q̄ nunqd ab Annibale pu gnādū esse cēseret. Cūq pugnet clamassēt oēs cō tinuo nūcius subiecit: pu gnauit sed victus est: quo factum est vt ꝯdēnare ne Annibalē senatus nō po tuerit. Tps qm̄ ab hosti bus spatiū nobis dabat. Locū: qa nullus alius offerebatur: vel quia clausus vndiq̄ erat. Rēi periculū. Deliberationē: quoniam deliberatum est cum multis quibus hic agendum esse: visum est.

ASC. ¶ Cum ex cōparatione. Postq̄ determinauit de ꝯstiō ne iuridiciali absoluta: ꝯsequenter determinat de assū ptiua: & pmo de quarta pte q̄ in enumeratione partiū eius suprapposita est vltima: hoc est de comparatione dicēs. Cū supp. agef aut defensio fiet ex cōparatione .s. eius qd factum ꝯfitef: ad id qd faciendum necessa rio fuisset, q̄retur. i. ingref, vtrum fuerit satius. i. meli us & eligibilius agere id qd reus dicat se fecisse: an id qd accusator dicat oportuisse. i. oportunū fuisse aut decuisse fieri. Primum ꝯuenit quæri vtrū ex ꝯtentione .i. cōparatione eorum duoꝝ: de qbus est ꝯtētio: fuerit vtilius hoc est vtrū fuerit venustius. i. speciosius: facili us. s. factū cū minore incōmodo: ꝯducibilius. s. ad fi nem quo respu. tendit. Deinde oportebit. i. ꝯueniens & oportunū erit quæri: ne. i. an oportuerit. i. ꝯueniens & decēs fuerit ipm (.s. qui accusatus est male fecisse) iudicare vtrū. s. duoꝝ fuerit vtilius: an ptās statuendi .i. ꝯstituendi & iudicandi vtilius. i. id quod cēsef vti lius: fuerit alioꝝ. i. in offō alioꝝ aut poenes alios. Dei de suspitio iterponef ab accusatore ex ꝯstiōne ꝯiectu rali. i. ex his documētis q̄ dicta sunt de ꝯstōne ꝯiectu rali: quare sup. factum accusati: putef. i. putari debeat non esse factum ea rōne quo. i. vt melius anteponere tur. i. pferretur deteriori. i. minus bono: sed negotium esse gestū dolo malo. i. fraude de aliqua pbabili cā. i. pp aliquā probabilē cām. Deinde quęref ne p an: po tuerit vitari ne veniref in eū locū. s. pplexitatis: vbi ne cesse sit alteꝝ incōmodoꝝ facere. Cōtra. i. ecōtrario argumentatio ꝯiecturalis de qua dictū est an: refellef

De criminis translatione. T: XVII.

TRanslatio criminis est: cum ab reo fa cti causa in aliorum peccatum transfer tur: in qua primum quærendum est: ve rene in alterum crimē transferatur. De inde spectandum est: an æque magnum sit illud peccatum: quod in alium trāsfertur: ac illud quod reus suscepisse fateatur. Deinde oportuerit ne in ea re peccare: in qua alius ante peccarit. Deinde oportuerit ne iudicium ante fieri. Deinde, cum fa ctum iudicium non sit de illo crimine: quod in ali um trāsferatur: oporteat ne de ea re iudicium fie ri, quæ res in iudicium nondum uenit. Locus cō munis accusatoris contra eum: qui plus censeat vim q̄ iudicia valere oportere. Et ab aduersariis percunctabitur accusator quid futurum sit, si idē cæteri faciant: vt indēnatis supplicia sumant: q eos idem fecisse dicat. Quid si ipse accusator idē facere voluisset? Defensor eorum peccati atroci tatem proferet: in quos crimen transfert: rem: locum: tempus: ante oculos ponet, vt hi qui au diunt existiment: aut non potuisse aut inutile fu isse rem in iudicium venire.

.i. improbabif ab defensore. His ita tractatis. i. postq̄ hæc erūt ita tractata: accusator vtef hoc loco cōi i eū qui pposuerit vtili inutile cum. i. q̄uis nō hēret ptātem statuendi. i. definiendi vtrū sit faciendum. Defensor vtef per ꝯq̄ōnem loco cōi ꝯtra eos qui cēseant æquū .i. iustū & rōnabile: rem perniciosam pponi vtili. s. rei. Et q̄ret simul ab accusa toribus & ab iudicibus ip sis qd essent facturi si fu issent in eo loco: & ponet ante oculos. s. iudiciū tps locum: rem & deliberatio nem suam.

FRan. TRāslatio criminis. Secunda pars est iu ridicialis assūptiuæ: quā alio loco criminis relatio nem appellauit ἀντίκλη μα græci noiant. Quo tiens reus quod arguitur: confessus alterius se indu ctum pctō: iure fecisse o stendit: exēplum est. Ore stis q accusatus a Mene lao q matrē occidisset: facti cām in illā retulit: in tētio fuit iniuria matrem occidisti: depulsio iure occidi, qō iure occiderit: rō illa. n. patrem meū oc ciderat. Infirmatio tñ a te filio idemnatā matrē necari non oportuit: pōt & Oratii exēplū esse: qui & ipse accusatus q sororem occidisset: occidi inquit & iure: qm̄ illa hostium mortem lugebat: fratrum ne glīgebat: me & P. R. vicisse moleste ferebat: hic quid ab actore qdue a reo fieri possit: ońdit. Causa facti: nam factum nō negat: sed alterius peccato se coactū dicit. In qua primum q̄rendum est, tam ab actore q̄ a reo: primum. n. cōia vtriq̄ præcepta traduntur: q̄rendū igitur est: in re ne crimen in aliū transferatur, & verū ne sit alioꝝ peccatum: quo nos ad maleficiū iductos dicimus: vt in cā Orestis, primū quæref, veꝝ ne fue rit, q Agamēnonem per insidias Clytemnæstra oc ciderit: nisi. n. hoc veꝝ esse ꝯstiterit: nihil oino prode rit in Clytēnæstræ pctm̄ crimen transferre. Deinde spectandum: cum ꝯstiterit pctm̄ ab aduersario cōmis sum fuisse: quærendum erit: tātæ ne magnitudinis il lud fuerit, quātæ hoc sit: quod se reus fecisse ꝯfitetur. Nunqd tm̄ statui poenæ vxori ꝯueniat quæ virum oc cidit: quantum filio q matrem necauit. Erit aūt locus ab adiunctis negotio. Deinde oportuerit &c. Quæri debet nunqd reus in ea re peccare debuerit: in q̄ alius peccauit. A simili autem argumentum erit: turpe est: vt Quint: ait: imitari quem improbas: si Clytemnæ stræ peccatum damnabas: cur ipse simile committe bas, tuo te ipsum iudicio damnas. Deinde oportue rit ne iudicium &c. Hoc argumentum vim magnam habebit, dicet autem Orestis accusator si Clytemnæ stra poenas occisi mariti dare debuit: iudicium tamē ante fieri opus fuit: & illam secundum leges a iudici bus damnari. Deinde cum factum &c. Negare debe bit Orestis accusator, audiri oportere: id quod in causam criminis conferatur de quo ille ipse qui con ferat iudicium fieri voluerit: & id quod iudicatum

non ſit pro infecto haberi oportere. Quomodo iudicari debet Clytemnæſtræ crimen: quod in iudicium non venit: primum de te iudicandum eſt: qui te matrẽ occidiſſe confiteris. Quod in alium transfertur: vt de crimine Clytemnæſtra. Non venit: nam Oreſtes vere non ſiuit: qui indemnatam occidit. Locus communis &c. huius dicet accuſator animaduertere imprudentiam: & temeritatem licet: qui eam apud vos accuſat iudices: quam ſine iudicibus ipſe condemnauit: & iudicium de ea vult fieri: de qua ipſe ſupplicium iam ſumpſit: qui plus valere vim quam iudicia voluit: cum iudicia expectare deberet: quæream ſupplicio afficerent. Et ab aduerſarus perconctabitur &c. hic erit locus ab euentu: qui exitus eſt alicuius negotii in quo quæri ſolet: quid ex quaque re euenerit: eueniat euenturum ſit: quærat inquit accuſator a iudicibus: quantum incommodorum futurum ſit: ſi homines peccata peccatis: & iniurias iniuriis vlciſcantur. Quid ſi ipſe accuſator &c. Quid ſi diceret Menelaus ſi ego Oreſtem occidere voluiſſem hoc profecto iudicio opus non fuiſſet: ſi cæteri quoque idem facerent omnino iudicium nullum futurum eſt. Defenſor eorum &c. Quid maius inquiet. quid indignius cõmitti Clytemnæſtra potuit: q̃ regum regem a deuicta aſia reuerſum dum in thermis lauaretur data tunica quæ a manibus & capiti exitũ negabat ſecuri opprimere. Cauſam: ideo indẽnatam occidi: quoniam ſi accuſaſſem: cum regina eſſet: damnata minime fuiſſet erat præterea Mycenis iter ſiroceo tempore: quo ego in exilium pulſi fueram: & vix a Mycenenſibus cognoſcebar. Nam longi temporis interuallo redieram. Oratius vero ſic dicet: quomodo expectari iudicium potuit: occiſorum hoſtium onuſtus ſpoliis & ouans veniebam. In publica ciuitatis gratulatione hæc mihi obuiam facta eſt fratris morte non laborãs: ſed ſponſino nomen appellans. occidi. cauſa mihi iuſta viſa eſt: quod vt opinor veſtrum quiuis illo tempore & illo loco feciſſet.

Locus ab euentu

ASCE.

¶ Tranſlatio criminis. Deſcribit quæ ſit tranſlatio criminis dicenda: & quomodo ea ſit vtendum: & contra eam inſiſtendum dicens. Tranſlatio criminis eſt, quum id eſt quando cauſa & ita culpa facti transfertur ab reo in peccatum aliorum (vbi ab dicit duplicẽ circunſtantiam aut efficientis aut termini a quo, aut vtriuſque, quod fit dum ſeipſum defendit: tũc enim ab reo & per reum transfertur crimẽ: quia verũ non ſemper ſeipſum defendit, immo tertius: adeo putem terminum a quo hic importari.) In qua. ſ. tranſlatione eſt q̃rendum. i. ſcrutandum & inquirendum: ne pro an crimen transferatur in alterum: deinde ſpectandum eſt an illud peccatum quod in alium transfertur ſit æque magnum: ac. i. q̃ illud quod reus fateatur ſuſcepiſſe. i. admiſiſſe tanquam vtile. (Non enim recte te defenderis: ſi dicas illum occidi: quia ſeruum aut iumentum meum percuſſerat.) Deinde quærendum eſt: ne proan: oportuerit. i. conueniens aut quaſi neceſſariũ fuerit peccare in ea re in qua alius ante peccarit: vnde ſi dicat illum occidi: quia filium aut patrem meum occiderit: honeſta quidem videbitur ratio: ſed nõ tam neceſſaria: ac ſi dicas: quia me occidere parabat & occidiſſet niſi præueniſſem: nam de morte patris aut filii poteras iudiciũ poſtulare: vnde ſequitur. Deinde ſupple quæretur ne pro an oportuerit iudicium fieri ante. ſ. q̃ vltio talis fieret. Deinde quæretur cum iudiciũ non ſit factum de illo crimine quod in alium trãſferatur oporteat ne iudicium fieri. i. ſententiam ferri ab iudice, de ea re quæ res nõdum venit in iudicium: hoc eſt inquiretur an cum reus iudicium contempſerit de ipſius facto: & de contemptu iudicii: non expectatione meriti iudicium. Locus communis accuſatoris ſupp. eſt: contra eum qui cenſeat vim. ſ. quam repellitur (: ſed communiter aſſumetur quaſi de quolibet vt dicat reus) oportere valere plus quam iudicia. Et accuſator percunctabitur ab aduerſarius quid ſit futurum: ſi cæteri faciant idem vt ſumant: hoc eſt ſi cæteri quoque ſumant ſupplicia de idemnatis. i. non condemnatis: q. d. quam dicat eos idem feciſſe: quod. ſ. is fecit de quo indemnato reus ſumpſit ſupplicium: aut lege dicant, vt ſit quod. ſ. quia ipſi pro excuſatione ſua dicunt ſeu vere ſeu mendaciter eos feciſſe idem. Quid ſupple dicant, ſi ipſe accuſator voluiſſet facere idem. i. occidere quẽquam indemnatum eo q alium interfecerat, q. d. non poterunt aduerſarii cenſere bene factum futurum, quia ſic in caput ſuum redire. Nam ſi liceret quoſlibet qui aliud occiderint indẽnatos occidere: ergo & reſ occidere liceret: vt Oreſtem qui matrem occidit. Defenſor. ſ. criminis a ſe commiſſi proferet atrocitatem peccati eorum in quos transferet peccatum: hoc eſt dicet itollerabile fuiſſe pctm, nec iudiciũ expectatum oportuiſſe ne alii ſic impune graſſarent. Et ponet ante oculos iudicis. ſ. rem. i. factũ ipſum: oñdens. ſ. non eſſe ſimile: vt in cauſa Oreſtis nõ erat ſimile qa Clytẽnæſtra peciderat innocentem: ipſe Oreſtes nocẽtem: & ita dicet ſi innocentem indẽnatam occidiſſem, licere ſe quoque indemnatum occidere, ſed qa occiderat ita nocentem vt inexcuſabile fuerit eius pctm: & periculum fuiſſe in mora: quia ſi iudicium expectaſſet: vero ſimile fuiſſe adulteram quod in patrem fecerat in filiũ quoque paraſſe, vt quẽ ſciebat patris vltorem fore, non oſtendet rem non eſſe ſimilem, oſtendet et locum eius ſi nulla fuerit effugiendi aut euadendi e manibus inimici ſpes, niſi eum occiderit: videbitur recte iuſte vindicaſſe: ponet etiam tps ante oculos, vt ſi deprenſum in furto aut adulterio occiderit, aut tempore belli peregrinum nocturnum vrbis ſcrutantem occiderit indẽnatum: fuerit purgationis locus: aut ponet ante oculos iudicis fuiſſe inutile rem venire in iudicium: vtpote ſi periculoſe dilata fuerit vltio propter cauſas dictas: vtpote q occiſus nocẽm patrauerat re q aut aliter comprehendi non potuiſſet: aut alia quauis de cauſa.

ASC.

FR20.

De conceſſione. Ti. XVIII.

CONCeſſio &c. Iuridicialis aſſumptiuæ pars eſt cõceſſio: per quam non factum ipſum a reo improbatur, ſed vt ignoſcatur tantum petitur: eius conſtitutionis partes duæ ſunt, purgatio & deprecatio. purgatio in imprudentiam fortunam & neceſſitatem diſtribuitur. quid agendum ſit in cõceſſione: & eius partibus nunc oſtẽdit. Ignoſci poſtulamus, vnde nõnulli venialem ſtatum vocauerunt: quoniam qui peccati arguitur: veniam ſibi dari poſtulat. Hæc in hac conſtitutione: quæ ex conceſſione

Onceſſio eſt per quã nobis ignoſci poſtulamus. Ea diuiditur in purgationẽ & deprecationem. Purgatio eſt: cum conſulto a nobis factum negamus. Ea diuiditur in neceſſitudinem: fortunam: imprudentiam. De his partibus primum oſtendendum eſt. Deinde ad deprecationem reuertendum videtur.

De neceſſitudine. Ti. XIX.

PRimum conſiderandum eſt:num culpa ventum ſit in neceſſitudinem:num culpam ueniendi neceſſitudo fecerit. Deinde quærendum eſt:quomodo vis illa vitari potuerit:ac leuari. Deinde is qui in neceſſitudinem cauſam conferret,expertus ne,ſit quid cō/tra facere:aut excogitare poſſet. Deinde num quæ ſuſpitiones ex coniecturali cōſtitutione trahi poſſint:quæ ſignificent id conſulto factum eſſe quod neceſſario accidiſſe dicitur. Deinde,ſi maxima neceſſitudo quæpiam fuerit,conueniat ne eam ſatis idoneam cauſam putari.

...e conceſſione naſcitur. Ex his locis:qui ſequuntur purgationis & deprecationis. Purgatio:de purgatione primum præcepta dat. Ad deprecationem:quæ ſecunda conceſſionis pars eſt.

ASC. ¶ CONCeſſio &c. Agit de ea parte conſtitutionis iuridicialis aſſumptiuæ quam enumerando primam poſuerat dicens. Conceſſio eſt per quam poſtulamus ignoſci nobis. Non tamen dicitur conceſſio eo q poſtulamus ignoſci ſed q non concederetur a nobis crimen niſi poſtulemus ignoſci:quinetiam conceſſio ipſa vim deprecatiuam habet:vnde in religione noſtra conceſſionem.i.confeſſionem voluntariam criminis plurimum ad veniam valere ſcimus:iuxta illud in pſalmo dixi confitebor &c. vnde & Adam confitendo veniam inuenit:quam Caim occultando crimen amiſit. ſed reuertamur ad auctorem ad cuius intelligentiam ſi noſtra iuuabunt non videbitur impertinens ea adducere. Ea ſcilicet conceſſio,diuiditur in purgationem & deprecationem. Purgatio eſt cum negamus factum eſſe a nobis:id eſt nos feciſſe conſulto:id eſt cum matura deliberatione aut propoſito nocendi.hoc eſt quando nitimur purgare & excuſare factum : licet non negemus eſſe factum. Ea ſcilicet purgatio diuiditur in neceſſitudinem; fortunam,imprudentiam. Oſtendendum eſt primum de his partibus:deinde videtur reuertendum ad deprecationem,id eſt ad declarationem deprecationis.

FRan. PRIMVM conſiderandum &c. Quid agendū ſit : oſtendit cum per neceſſitatem factum excuſatur. Num per culpam i accuſator culpa rei factum eſſe dicet;defenſor negabit,in quo affectio animi cōſiderabitur:in qua diligentia & negligentia ponditur: parum autem neceſſitatem allegare homini pdeſſet, cuius negligentia in neceſſitatem ventum videretur, cum euitari potuiſſe oſtenderetur. Si culpam neceſſitas præceſſerit:veniam reus merebitur: ſi contra;non merebitur. accuſatur qui ad diem commeatus non affuit:& hoc m. do intenditur : non affuiſti ad diem cōmeatus ; non affui:ſed aquæ impediuerunt. At culpa tua hoc factum eſt:dicet ſi poterit accuſator:nam expectaſti donec ſi aquæ increſcerent:vt tranci nō poſſent:præuenire debuiſti.imo nō expectaui: nec ſcire poteram futuras pluuias i quibus amnis exereſceret. Deinde quærendum &c. vitari neceſſitas poterat. Si vno alteroue die ante veniſſes:cū ſcire tibi liceret increſcere fluuium poſſe:aſſiduis imbribus quos iugiter effundi videbas. Leuari leuior fieri : vt tunc adeſſes. cum increſcere fluuius inciperet:& non tunc: cum ſic auctus eſſet:vt nullo modo tranci poſſet. Deide quærendum eſt &c. Cum ventum ad amnem eſſe nonne tranare potuiſti ſi naui aut equo:aut alia quauis ratione trancere poſſes. Otioſus certe in ripa ſediſti. Defenſor dicet nil intentatum reliqui. Deinde num quæ &c. Nulla ferme eſt conſtitutio in quam coniectura non incidat per quam factum aliquid aut non factū;

a reo probatur animo & voluntate:vt in hac controuerſia ſi dicetur : ideo trancere fluuium : cum poſſes: noluiſti:quia laborem & periculum pugnandi detrectabas:ſciebas enim tempus inſtare quo manus cum hoſtibus conferenda erat. Quotiens igitur factum aliquid conſulto dicetur vitandi aut accipiēdi commodi gratia: coniectura erit. Si maxima neceſſitudo &c. Sic ad extremū argumentum intendet accuſator: etiam ſi tanta fuit neceſſitas quantam fuiſſe dicis: non tamen tibi venia dari debet : quoniā quicūque ad diem commeatus non venerit puniendus eſt: & hinc alia orietur controuerſia ex ſcripto & ſententia.

ASC. ¶ Primum conſiderandum eſt. Docet dum re neceſſitudinē excuſat qd contra dicendum ſit accens. Conſiderandum eſt primum:num.i.an ne ventum ſit in neceſſitudinem.i. neceſſitatem culpa, id eſt per culpam.quia quis poteſt obligari ad impoſſibilia ſibi dummodo per culpam ſuam ſe impotentem fecerit:itaq; ſi liberum fuerit ingredi ac non ingredi fureas caudinas, licet ingreſſis fuerit neceſſitas ſeſe dedendi:tamen non purgantur:cum ingredi non debuerint. Scies autem lector neceſſitudinem:quæ ſæpe pro deuinctione ſanguinis affinitatis : & amicitiæ ponitur hic pro neceſſitate accipi. Conſiderandum etiam eſt: num: id eſt an neceſſitudo fecerit culpam veniendi. ſi vt pœnuria cōmeatus exercitus coactus ſit per anguſtias montium obſidione elabi, ſperans ſic hoſtem fallere, & a callido hoſte deprehēſus ſit : poterit neceſſitudinem veniendi in anguſtias excuſare. Deinde:id eſt tertio loco quærendum quomodo illa vis : id eſt violentia & neceſſitas potuerit vitari,ſcilicet penitus: aut leuari id eſt immini : hoc eſt quo conſilio : & qua opera potuerit penitus vitari: aut ſaltem imminui, nam ſi dixerit ſe pœnuria commeatus in anguſtias veniſſe: dices Melius fuiſſe cum hoſte cōfligere q̄ tam imprudenter elabi conari:aut ſi cum hoſte paciſcendū erat: honeſtiores conditiones habiturum fuiſſe extra fauces illas anguſtas q̄ in ipſis Deinde:id eſt quarto loco aut vt dicunt conſequenter conſiderandum eſt:ne id eſt an is qui conferret, id eſt transferret cauſam ſcilicet facti ſui in neceſſitudinem expertus ſit:id eſt tentauerit & mediatus ſit,quid poſſet facere aut excogitare contra,ſcilicet talem neceſſitudinem:id eſt ad eā euitandam:quia accuſator ſi poteſt : docebit eum negligentem aut inertem aut ignauum fuiſſe. Deinde id eſt tum poſtea conſiderandum eſt ex conſtitutione coniecturali, id eſt ex his quæ de ea dicta ſunt num quæ id eſt an ne aliquæ ſuſpitiones poſſent trahi:ſcilicet ex ipſo facto:aut fac ordinem vt ſit poſſent trahi ex conſtitutione coniecturali; quæ,ſcilicet ſuſpitiones ſignificent id quod dicitur accidiſſe neceſſario id eſt ineuitabaliter,factum eſſe conſulto , id eſt ex deliberatione,vt in dicto exemplo:ſi dux h buerit exercitum dicto minus audientem dicemus eum voluiſſe de exercitu per cōtumeliam vlciſci , aut ſi viſus ſit ab-

De imprudentia. Ti. XX.

SI autem imprudentia reus ſe peccaſſe dicet: primum quęretur, vtrum potue/rit ſcire: an non potuerit; deinde vtrum data ſit opera: vt ſciretur, an non; deinde, vtrũ caſu neſcierit, an culpa. Nam qui ſe pro/pter vinum, aut amorem, aut iracundiam fugiſſe ra/tionẽ dicet: his animi vitio videbitur neſciſſe nõ imprudentia: quare non imprudẽtia ſe defendet: ſed culpa contaminabitur. Deinde coniecturali conſtitutione quęretur, vtrum ſcierit, an ignora/uerit: & cõſiderabitur ſatis ne ĩ imprudẽtia pręſi/dii debeat eſſe: cum factum eſſe conſtet.

aliquo colloquia cum hoſte habuiſſe: aut quicquam ab eo accepiſſe, aut amicum in hoſtili exercitu prima rium habuiſſe: dicimus cum dolo malo exercitum tradidiſſe. Deinde: id eſt vltimo loco: ſi maxima quę/piam neceſſitudo fuerit, conſiderandum ſupp. eſt: ne pro an: conueniat eam reputari cãm ſatis idoneam: qua accuſator ſi poterit negabit ſat cauſę fuiſſe.

FRan. SI autem. Quibus lo/cis vtendum eſſet, cũ factum per neceſſita/tem defenderetur oſten/dit: nunc quid agendum ſit docet: cum facti culpa in imprudentiam a reo transfertur. Prudentia na/turalis rei cognitio eſt per quam ipſi per nos co gnoſcimus & ſentimus aliquid: cui contraria eſt imprudentia cum neque volentes neque ſcientes aliquid facimus. Prudens ſciens & volens peccat. Terentius & ſciens & prudens viuus videnſque pereo. Imprudens pręter voluntatem & opi/nionem labitur. Exemplum peccati quod per im/prudentiam defenditur: cius fuit ſuperius qui de il/lo ſeruo q dominus occiſus fuerat ſuppliciũ ſume/pſit: cũ frater eſſet, antequam tabulas teſtamenti aperiret: cum is ſeruus teſtamento manumiſſus eſſet. Potuerit ſcire aut non &c. locus eſt ab attributis ne/gotio videlicet a repugnantibus, repugnat enim ſci/re non potuiſſe, & potuiſſe. Imprudentia aut facti eſt, vt ſuperiore patet exemplo: aut iuris ſed hęc duplex eſt, cum aut naturale ius quiſpiam ignorat quod vnicuique inſtitutum a natura eſt, aut latam le/gem, quam latam eſſe ſcire tamen non potuit: illa prior excuſationem minime meretur, & craſſa igno/rantia appellatur, vt ſi quis liberos non aluerit: cum poſſit: illa poſterior veniam inuenit, vt ſi quis vrbem ingrediatur in qua paulo ante lata lex ſit: vt peregrini ſtatim prętori ſe exhibeant. Nam ſi ſe aliquis non ex/hibuerit prętori: pœna afficiẽdus non videbitur quo/niam legem latam non ſciuit nec ſcire potuit. potuiſ/ſti ſcire dicet accuſator manumiſſum fuiſſe ſeruum quem occidiſti, confiteris: ſed ſeruum te dicis eſſe cre/didiſſe non liberum. Nam cum audiſti ab eo occi/ſum fratrem tuum tunc cauſam potuiſti cognoſcere. Nam ideo occidit: ne eum manumiſiſſe pœniteret: & teſtamentum reſcinderet: non potui ſcire dicet reus: quoniam nondum apertum teſtamentum fuerat: & res ſoli ſeruo nota erat. Deinde vtrum &c. Aliud ar/gumentum a repugnantibus: repugnat enim nolle ſci/re & imprudenter facere: ſi operam dediſſes vt ſcires dicit accuſator ſcire potuiſſes: ideo non ſciuiſti. Non imprudentię aſcribendum eſt: ſed culpę: debuiſti te/ſtamentum aperire ſed non curaſti. hic dicere poterit defenſor aut non inuentum tunc teſtamentum: aut il/lud ſeruum occultaſſe: dubitaſſe pręterea ſe ne ſer/uus fortaſſe aufugeret. Vtrum caſu factum: caſus ex/cuſat: culpa non excuſat. Nam qui ſe &c. Ipſe decla/rat: & eſt locus ab animi affectione quę vnum eſt ex attributis perſonę: & ſic diffinitur. Affectio eſt animi aut corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio,

tio, vt lętitia, cupiditas, metus, moleſtia, vinum, amor, & ira & cętera huiuſmodi. Qui aliqua harum affectionum compulſus peccat: veniam nõ meretur: & cum dicit ſe vel vino: vel amore feciſſe quod arguitur ſeipſum culpa contaminat. Propter vinum: vt ſi di/ſti: feci ſed ebrius fui: cur paſſus eras vino te capi: cõ/tinentem eſſe conueniebat, non minuit facti culpam vinũ: ſed aggrauat. Amo/re virginẽ rapuiſti: rapui: ſed amor cõpulit: puniẽ/dus es quoniam magis ra/tioni q̃ amori parendum fuit: iracundiam, occidi/ſti: occidi ſed ira concita/tus feci: multo magis ſup/plicio dignus es: quia te vinci ſiuiſti. Deinde cõ/iecturali in omnibus fer/me conſtitutionibus ali/qua ſuſpitio ex locis duci/tur coniectura: ſicut in hac conſtitutione dic, po/teſt: ignorantia te peccaſ/ſe afferis: ſed non ignoraſti querendum erit con/iecturis an ignorauerit. Satis ne &c. eſto, impru/denter feceris non tamen ignoſcendum eſt: nam qui imprudenter peccat adeo puniri debet quoniam ſi ad excuſandum imprudentia valeret: multa & maxima delicta committerentur & omnes eo confugerent vt ſe imprudentia lapſos eſſe dicerent.

ASCi. ¶ Si autem. Docet quid faciendum ſit in purga/tione quę ſit excuſando imprudentiam: dicens. Ad/tem pro: ſed: ſi reus dicet per patronum ſeu defen/ſorem ſe peccaſſe imprudentia: id eſt vt dicunt ex improuiſo, aut q non prouiderit, quęretur, id eſt, inquiretur primum: vtrum potuerit an non potuerit ſcire, ſcilicet id quod per imprudentiam ſe feciſſe dixerit: nam ſi non potuerit ſcire videbitur admit/tenda purgatio: ſi potuerit & non ſciuerit dicetur ignorantia culpanda, quę non purgat ſaltem de toto. Deinde quęretur vtrum opera ſit data, id eſt diligentia adhibita vt ſciretur: an non ſcilicet data ſit opera. Deinde quęretur vtrum neſcierit caſu, ſcilicet inopinato, an culpa quia videlicet noluit ſci/re. Nam qui dicet rationem fugiſſe, id eſt latu/iſſe ſe, id eſt ſe ignoraſſe, propter vinum, ſcili/cet nimium quod biberit, hoc eſt propter ebrie/tatem, aut amorem, ſcilicet nimium, aut propter iracundiam, ſcilicet vehementem his videbitur ne/ſciſſe vitio animi, ſcilicet ſui: non imprudentia, ſcilicet inuincibili: quare non defendet ſe impru/dentia, id eſt propter imprudentiam, ſed conta/minabitur culpa. Deinde quęretur conſtitutio/ne coniecturali, id eſt per conſtitutionem con/iecturalem, vtrum ſcierit an ignorauerit, & con/ſiderabitur ne pro an ſatis pręſidii, id eſt de/fenſionis & protectionis debeat eſſe in impru/dentia, id eſt: an imprudentia ſatis efficaciter excuſet ac purget facinus commiſſum, cum conſtet: id eſt manifeſtum ſit factum eſſe. Sunt qui legant ſatis ne imprudentiæ ſine prępoſitio/ne in, vt ſit an imprudentia ſit ſatis pręſidii, id eſt ſatis purget: ſed ſi diceret potius pręſidio, & cętera.

Affectio qd

FRan. CVM in fortunam cauſa &c. Vltima purgatio-nis pars eſt, cum in fortunam facti cauſa träſfer-tur. De cepione exemplū ſunt. Qui interclusus imbri-bus & ab vmbris obſeſſus: exercitum amiſit & maie-ſtatis accerſitus ſe per fortunam excuſare voluit de qua re multa a nobis ſuperiore libro dicta ſunt. Oia in hac controuerſia conſi-deranda dicit eſſe: quae, & in neceſsitate, & has tres purgationis partes vi-dehcet neceſsitatem, im-prudentiam, fortunam, ſic inter ſe ſimiles atque affines eſſe, vt quicquid de vna praecipit: de alus quoq; praecipi videatur. Ea re: per fortunam quā euitare non potuit. Eadē omnia &c. an culpa i. for-tunam inciderit reus, & vtrum expertus omnia fuerit: ne in fortunam in-ciderit: an neghgentia in-ciderit, ſicut de Cepio-ne, qui vi imbrium, & ſluuiorum ſub antrum cum exer-citu vniuerſo ſe recepit. Haec tres partes. Neceſsitas, imprudentia, fortuna, finitimae vicinae ſimiles. Loci communes trium partium ſupradictarum qui ſint lo-ci communes tam accuſatoris: q̄ defenſoris nunc oſtē-dit, & eſt accuſatoris communis locus, cum dicit, ni-hil eſt iudices quod remorari ſuppliciū debeat, cum hic peccatum fateatur, nonne impudens nimium eſt, qui ſe peccaſſe non negans, veniam ſibi dari poſtu-lat? Magna mihi credite peccandi poteſtas relinque-tur, ſi ſemel inſtitutum fuerit: vt non de facto, ſed de facti cauſa quaeratur. Defenſoris &c. locus com-munis defenſoris erit; cum dicet ad iudices humanita-tem pertinere: non vt factum, ſed vt cauſam facti in-tueatur; & erit locus a partibus honeſtis: nam fortitu-dini, clementia, & humanitas coniunctae ſunt. Miſeri-cordia: quia vti in eos iudices conuenit, quos apparet inuitos peccaſſe: volūtatem vbi voluntas non fuerit, ibi nec peccatum eſſe poteſt: nemo enim niſi ex vo-luntate peccat: & Liuius de Lucretia ſic ait, méntem peccare non corpus: & vnde conſilium abfuerit: cul-pam abeſſe: quod & noſtra tenet religio. Aurelius au-tem Auguſtinus multa de hac re libro de ciuitate Dei primo grauiter & ſanctae diſputat. Fraudem: poenā vocabulum iuris eſt. Virg. Agnoſces ventoſa ferent cui praemia fraudem. Salu. in Catilina: ſine frau-de ab armis diſcedere. Cice. in epiſtola ad Len-tulum ſi quid ex his rebus, quas tibi fortuna largita eſt nonnullorum homi-num perfidia detraxerit: id maiori illis fraudi: q̄ ti-bi futurum quāmuis acci-pi & pro periculo in his locis poſuit.

A ptib' hoeſtis

Fraus

De fortuna. Ti. XXI.

CVm in fortunam cauſa conferetur: & ea re defenſor ignoſci dicet reo oportere, eadem omnia videntur conſideranda: quae de neceſsitudine praeſcripta ſunt. Etenim omnes hae tres partes purgationis inter ſe finitimae ſunt, vt in oēs eadem fere poſſint ac-commodari. Loci cōmunes in his cauſis, accuſato-ris contra eum, qui cū ſe peccaſſe confiteatur, ta-men oratione iudices cōmoretur. Defenſoris, hu-manitatem, miſericordiam, voluntatem, in omni-bus rebus ſpectari conuenire: & quae conſulto fa-cta non ſunt, in eis fraudem eſſe non oportere.

ASCE. ¶ Cum in fortunā. De-ſcribit tertiā & vltimam partē cōceſſionis per pur-gationem dicēs. Cum. i. qñ cauſa cōfertur in for-tunam. i. culpa imputatur fortunae aduerſae: & defenſor dicet oportere ignoſci reo: ea re. i. propter eā rem: hoc eſt propter infortuni-am: tunc ſup. oīa eadē quae praeſcripta ſunt de neceſſi-tudine videntur cōſideranda. Et enim. i. quia certe oēs hae partes purgationis ſunt finitimae. i. affines & conſimilis argumenti inter ſe: ita ſup. vt eadem conſti-tutiones poſſint accōmodari. i. applicari i omnes. Lo-ci cōes accuſatoris contra eum qui cum cōfiteatur ſe peccaſſe tamē demoretur iudices oratione. ſ. ſua ſunt ſupple in his cauſis, idest poſſunt ſumi ad has cauſas demonſtrando per argumentationem cōmunem non decere ſententiam differri cum reus crimen con-fiteatur. Loci ſupple communes defenſoris ſupple ſunt in his cauſis: cōuenire, ideſt decens & aequum eſſe humanitatem, miſericordiam, volūtatem, ſpectari. i. ſpectabilem eſſe. i omnibus rebus & non portere frau-dem id eſt detrimentum aut poenam eſſe in eis, quae non ſunt facta conſulto ideſt ex deliberato propoſi-to: aut dedita opera.

FRan. DEprecatio. Conceſsio in duas partes diuiſa fuit purgationem & deprecationem: de purga-tione & eius partibus dictum eſt deprecatio ſupereſt, de qua nunc praecepta tradit: in hac non defenſio fa-cti; ſed ignoſcendi poſtulatio continetur. Nam reus & peccaſſe & conſulto peccaſſe confitetur: & tamen poſtulat vt ignoſcatur ra-ro in iudicium venire po-teſt: iudices enim iurati ſunt: quos neceſſe eſt poe-na eum afficere: qui pec-catum confitetur: & nihil inuenit in quod peccati cauſam reiicit. in ſenatū vel in concilium populi venire poteſt: vel apud principem & imperatorē tractari ideoq; de ea prae-cepta dat: quibuſdam de-precatio non videtur cō-ſtitutio eſſe quia contro-uerſiam nō facit: quae vbi non eſt: eſſe illic conſtitutio nō poteſt: vtraq; pars in conceſsione conſentit: quo fit vt lis in ea eſſe nō poſ-ſit: conſtitutio autem omnis ex intentione & depulſio-ne oritur: & ſic diffinitur. Conſtitutio eſt prima dep-catio defenſoris, cum accuſatoris inſimulatione con-iuncta: ſed eſt re vera in conceſsione conſtitutio: quā-uis de facto controuerſia non ſit: nam cum venia poſtulatur: de veniae con-ceſsione lis oritur, igno-ſcendū ne ſit: an non. hoc modo peccaſti; peccaui & conſulto peccaui: ſed ignoſcēdum mihi eſt. Nā talis ſum: vt ignoſcēdum mihi ſit. Accuſator negat talem eſſe: vt ignoſcendū ſit. In deprecatione quo-ties apud ſenatum, & apud populum, & apud principem: & vbicunq; ius clementia eſt tracta-

Conſtitutio

De deprecatione. Ti. XXII.

DEprecatione vtemur, cum fatebimur nos peccaſſe, neq; id imprudenter, aut fortuitu, aut neceſſario feciſſe dicemus, & tamen ignoſci nobis poſtulabimus. Hic ignoſcendi ratio quaeritur ex his locis. Si plu-ra, aut maiora officia, q maleficia videbitur con-ſtare: ſi qua virtus, aut nobilitas erit in eo, qui ſupplicabit, ſi qua ſpes erit, vſui futurum, ſi ſine ſupplicio diſceſſerit: ſi ille ſupplex: & manſuetus & miſericors in poteſtatibus oſtendetur fuiſſe, ſi ea quae peccauit, non odio, non crudelitate: ſed offi-cio, & recto ſtudio, commotus fecit: ſi tali de cā

aliis quoque ignotum ſit: ſi nihil periculi nobis futurum videbitur: ſi eum miſſum faciemus: ſi nulla a noſtris ciuibus: aut ab aliqua ciuitate vituperatio ex ea re ſuſcipietur. Loci communes, a humanitate fortuna, miſericordia, rerum commutatione. His locis omnibus ex contrario vtetur is: qui contra dicet, cum amplificatione, & enumeratione peccatorum. Hæc cauſa iudicialis fieri non poteſt, vt in primo libro oſtendimus: ſed ꝙ poteſt vel ad ſenatum, vel ad conſilium venire, non viſa eſt ſuperſedenda.

tur: plurimum valent: vt Q uintil. ait: ex ipſo qui reus eſt: hæc: ſi ea in vita præcedere: ſi innocens: ſi benemeritus: ſi ſpes in futurum innocenter victuri: & in aliquo vſu futuri præterea ſi vel aliis incōmodis vel præſenti periculo: vel pœnitentia videatur ſatis pœnarũ dediſſe: extra nobilitas propinqui: amici in eo tamen qui cognoſcit plurimum ponendum: ſi laus potius miſericordis: ꝙ reprehenſio diſſoluti conſecutura eſt: ſed quibus locis vtraque pars vti in hac cōſtitutione poſſit, apertius & copioſius oſtendit Cicero. Nos peccaſſe: vt ſi fateatur ligarius ſe non imprudenter: non neceſſitate, aut fortuito caſu cōpulſum feciſſe contra Cæſarem. Si plura aut maiora &c. A comparatione locus erit cum ſic argumentabimur. Eſt autem comparatio partium maiorum minorumue in quibus hæc conſiderantur: numerus: vis: ſpecies. His numerus tangitur & vis: plura bona & maiora ſunt malis paucioribus anteponenda: & cōtra plura mala ſunt paucioribus bonis anteferenda. Dicetur igitur: ſi tamen dici poterit: profuiſſe eum prius: qui ſibi vt ignoſcatur: poſtulat & plura ac maiora eius beneficia extitiſſe q̃ maleficia: vt ab eo plus boni q̃ mali profectum eſſe videatur: hoc modo dicia contra te deiotarum facere voluiſſe, & magis cum Pompeio ſenſiſſe: nō negat ſed vt ignoſcat poſtulat: quod tu facere debes quoniam ſæpe ante profuit. Sæpe in magnis periculis reipub. noſtræ affuit: ſæpe pro populi romani honore grauiſſima, & periculoſiſſima bella geſſit. Si que virtus: vt fortitudo ſi pro imperatore dicimus & ſcientia rei militari: vt multarum rerum cognitio ſi pro philoſopho orationē habemus. Locus autem erit ab attributis perſonæ: videlicet ab habitu. Nam virtus eſt habitus animi naturæ modo rationi conſentaneus. Nobilitas, vt in deiotaro nomē regium, de quo Cice. in oratione qua illum defendit: ſic ait. Semper nomen regium in hac ciuitate ſanctũ fuit. Sociorum vero regum & amicorum ſanctiſſimum: & erit locus a fortuna: in qua conſideratur liber an ſeruos: nobilis an ignobilis: diues an pauper. Si qua ſpes erit &c. Locus hic erit a cauſa ratiocinatiua in qua ſpes eſt commodi conſequendi: aut vitandi incommodi: oſtendemus eiuſmodi reum eſſe: vt aliquando republi. vtilis eſſe poſſit. ſi ei venia data fuerit: vt ſi dicatur Cæſari: proderit tibi deiotarus ſi parcere animum induxeris. Si ille ſupplex &c. Locus hic ab honeſto erit æquum eſt: vt qui in alios miſericors fuit: is miſericordiam conſequatur: deiotarus ſemper in ſubditos mitis, & miſericors fuit, in ciues romanos liberalis, manſuetus, & humanus. Quare meretur vt miſericors in eum & humanus ſis. Si ea quæ peccauit &c. hic purgatio videtur eſſe per imprudentiam: peccauit ſed imprudens. Nam bene facere ſe exiſtimauit. Multum autem ad impetrandum veniam hoc facit: cum dici poteſt, exemplum eſt de Ligario qui recte facere ſe exiſtimauit: cum prouinciam Africam retinuit. Quoniam eum ſenatus legauerat. cui ipſe eo tempore paruit: cum parere neceſſe erat, vt in oratione pro illo habita ait Cicero. Non odio non peccauit ꝙ odiſſet: ſed vt ſenatui pareret. Nec crudelitate: non crudelitate compulſus eſt: ſed ciuili diſcordia. Officio ad ſe enim pertinere exiſtimabat vt reipub. partem ſequeretur: vt ſenatus dicto audiens eſſet: ab eo enim miſſus fuerat. Si tali de cauſa &c. argumentum erit a ſimili quotiēs oſtendetur in tali cauſa. alii quoque veniam datam eſſe ſicut in oratione pro Ligario Cicero. oſtendit veniam. M. Marcello datam: qui & ipſe vt Ligarius cum Pompeio contra Cæſarem ſenſerat his verbis. fac igitur quod de homine nobiliſſimo & clariſſimo. M. Marcello reſtituto feciſti: nuper in curia nunc idem in foro de optimis & hunc frequentiæ probatiſſimis fratribus: vt cōceſſiſti illum ſenatui: ſic da hunc populo cuius voluntatem cariſſimam ſemper habuiſti. Idem in oratione pro deiotaro. Multa ſunt tuæ clementiæ monumenta: ſed maximæ eorum incolumitates: quibus ſalutem dediſti: quæ ſi in priuatis glorioſe ſunt multo magis commemorabuntur in regibus. Si nihil ab eo periculi &c. Rurſus a cauſa ratiocinatiua argumentum erit. cuius pars eſt ratio vitandi incommodi: vt ſi pro ligario dicatur aut deiotaro: nunquā eos obfuturos Cæſari: & ſemper illi obnoxios futuros. Si nulla &c. hic locus erit a laudabili qui ſemp ſumit ab auctoritate alicuius vel hois vel ciuitatis cu id facere aliquē hortamur: magnos viros aut reſpub. cōprobaturas dicimus ſicut Cice. in oratione pro ligario magnā ait laudē Cæſarē adepturũ ligario conſeruato: his verbis & ſi ille dies tibi glorioſiſſimus: populo romano gratiſſimus fuit: noli obſecro dubitare. C. Cæſar ſimilem illi gloriæ laudem q̃ ſæpiſſime quæreres nihil eſt enim tā populare q̃ bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior: nec admirabilior eſt. homines. n. nulla re ꝓpius ad deos accedũt: q̃ ſalutē hoībus dādo. Loci cōca: ad extremũ his vtimur. Et ab humanitate ſumimus fortuna miā rerũ cōmutatiōe. Ab humanitate cũ humanitate potius q̃ crudelitate iudices dicimus vti debere. Quod facit Ci. i orationibus ꝓ ligario & deiotaro. A fortuna. cũ dicemus eorũ miſereri oportere, q pp fortunā: non malitia in miſeriis ſint. Miſericordia cũ dicemus: miſereri propriũ hominis eſſe: quod Cicero. facit pro ligario. A rerum commutatione eum oſtendemus illum pro quo dicimus in ſplendore & dignitate prius fuiſſe: nunc ſqualidum & abiectum in capitis periculum adduci. Vt ſi deiotarus qui veniam dare aliis ſæpe conſueuerat: ſupplicans & veniam poſtulans oſtendatur. mutabilitas autem fortunæ ad miſericordiam eliciendam plurimum valet. His locis omnibus: omnibus inquit his contraria dicere accuſator debet. Et non ſolum communes defenſoris locos: ſed etiam proprios impugnare. Et vbi plura & maiora reus dixit eſſe officia q̃ maleficia oſtendere ipſe debet plura & maiora maleficia eſſe q̃ officia vbi nobilitatem reus reſpiciendam inquit contra accuſator nullam nobilitatem peccantibus auxilio debere eſſe contendet: & quanto nobilior quis ſit: tanto peccatum eius grauius videri. Nam omne animi vitium tanto conſpectius in ſe crimen habet. Quanto maior qui peccat habetur. Vbi recta virtutem dixit ille accuſator vi

tium

tium oſtendat ſi poterit: omnia denique impugnet. Cũ amplificatione: locus eſt communis quotiens peccatũ exaggeramus. Nam vt defenſor ad commiſerationem flectere iudicem ſtudet: ſic accuſator ad indignationem concitare nititur: & quotiens peccauerit & vbi peccauerit dicens. Hæc cauſa eadem d. xii libro pmol. Non venire in iudicium deprecationem etiã pro Q. uin. Ligario dicens teſtari videtur his verbis. Cauſas Cæſar egi multas equidem tecum te in foro tenuit ratio honorũ tuorum: certe nunquam hic ignoſcite iudices errauit: lapſus eſt: non putaui ſi vnquã poſt hac &c. Quo autem pacto in iudicium venire poſſit: & ſi quando venerit etiam demonſtratum eſt.

ASC. ¶ Deprecatiõe &c. Proſequitur ſecundam partẽ principalem cõceſſionis quæ dicitur deprecatio: cum videlicet concedens ſe peccaſſe: culpam etiam non tellit ſed deprecatur de qua dicit ſic. Nos vtemur deprecatione cum id eſt quãdo nos fatebimur nos peccaſſe: neque dicemus nos feciſſe id imprudenter aut fortuitu aut neceſſario: & tamen: id eſt nihilominus nos poſtulabimus ignoſci nobis. Hic. i. in hac parte ratio ignoſcendi: i. cauſa cur ignoſci debeat: quæretur ex his locis. Si plura aut maiora officia. i. beneficia facta in rempub. videbuntur conſtare: quam maleficia. Et ſi qua. i. aliqua virtus. ſ. excellens aut nobilitas erit in eo qui ſupplicabit. & ſi qua ſpes erit futura vſui. i. vtilitati ſi diſceſſerit ſine ſupplicio. i. impunitus: ſi ipſe ille, ſcilicet qui ſupplicabit: oſtendetur fuiſſe ſimplex: manſuetus & miſericors in poteſtatibus. i. dum poteſtates exercuit: & ſi ter diceret ſ potẽſtates, ſi acciperet: pro ergo i poteſtates. ſi fecit ea quæ peccauit non commotus odio neque crudelitate: ſed officio & recto ſtudio: & hoc eſt zelo iuſtitiæ obſeruandæ: aut ſceleris vlciſcẽdi. Si pro eodem ſi quoque id eſt etiam alias: de tali. i. conſimili cauſa: ſi nihil periculi videbitur futurum: ſi faciemus cum miſſum. i. ſi dimittamus eum abire: aut ſi faciemus cum abſolutum. Et ſi nulla vituperatio ſuſcipietur. i. incurretur ex ea re, propter eius liberationem, a noſtris ciuibus aut ab aliqua ciuitate. Loci communes ſupplicii ſunt de humanitate: oſtendendo videlicet humanum ingenium ad ignoſcendum procliue, de fortuna. Contingere videlicet poſſe vt quilibet ſimiliter peccet: non tamen conferat in fortunam culpam, ſed dicet in ea re ſe male fortunatum quod culpa ſua crimen non putarit, & de miſericordia: quam iudicem maxime debere oſtendet. & quod commutatione rerum: vel quod nocens deinceps innocenter viuere poteſt: vel quod prius innocenter vixerit: & quod rerum viciſſitudines ſunt, etiam qui nunc ſit reus, qui aliorum ſolitus ſit iudex eſſe. Is qui cõtra dicit, id eſt accuſator: vtetur omnibus his locis ex contrario cum amplificatione. i. exaggeratione & enumeratione peccatorum, ſcilicet rei. Hæc ſcilicet cauſa, ſcilicet deprecatoria non poteſt fieri iudicialis: id eſt agi coram iudice: vt oſtendimus in primo libro, ſed quia eſt quæ ipſa poteſt venire vel ad ſenatum vel ad conſilium.

De remotione criminis. Ti. XXIII.

Cum a nobis crimen remouere volemus: aut in rem: aut in hominem alium peccati cauſam conferemus. Si cauſa in hominem conferetur: quærendum erit primum, potuerit ne tantum, quantum reus demonſtrabitis in quem cauſa conferetur. & quonam modo, aut honeſte, aut ſine periculo potuerit obſiſtere. Si maxime ita ſit, num ea re concedi reo conueniat quod alieno inductu fecerit. Deinde in coniecturalem trahetur controuerſiam: & differetur num conſulto factum ſit. Si cauſa in rem quandam conferetur, & hæc eadem fere: & omnia quæ de neceſſitudine præcepimus conſiderãda erunt.

lium. i. ad conuentum totius populi: ideo viſa eſt non ſuperſedenda. i. non prætermittenda: vbi a neutrali vtitur participio pro paſſiuo.

FRan. CVM nobis &c. Vltima pars eſt iuridicialis aſſumptiuæ: ex remotione criminis. Quotiens enim intentio facti quod ab aduerſariis infertur in alium: aut in aliud dimouetur: id fit bipertito: nam tum cauſa: tum res ipſa remouetur. Cauſa vt de eo qui publium Sulpitiũ occidit: & iuſſu cõſulum ſe feciſſe dicit. Res vt de eo qui quod teſtamento facere iuſſus eſſet, ideo ſe non feciſſe dicit quoniã plebiſcito facere vetet. Hæc ſuperiore libro exẽpla poſita ſunt Gracchi & Mancini Quintilianus ponit. In Rhetoricis de inuentione legatorum Rhodiorum & adoleſcẽtis qui in fœdere quod cum ſamnitibus factum eſt porcam tenuit exemplis vtitur Cicero. Multa item ex hiſtoriis ſumi poſſunt: vt de Seruilio Hala qui Sp. Melium cincinnati dictatoris iuſſu obtruncauit: Quo pacto hæc conſtitutio tractanda ſit oſtendit. Aut in rem vt in legem. Aut in hominem vt in conſules vt in dictatorem vt in Deum. Quod facit Orpheus apud Ouidium cum ad inferos deſcendiſſet & a Plutone increparetur. Nam cauſam facti in amorem confert: quo etiam Plutonem ipſum victum aliquando dicit. Quærendum eſt primum. Cum inquit in hominem facti cauſa confertur: inueniendum eſt potuerit ne homo iubere: & parere ne ei neceſſe fuerit. Qui Sulpitium a ſe occiſum confitetur: in conſules. Quintum Pompeium & Lucium Syllam cauſam cædis transfert quos iubere potuiſſe oſtendit. Quoniam conſules erant: eoſdem dicit rationem attuliſſe cur id fieri liceret. Quia hoſtis patriæ a ſenatu iudicatus fuerat Sulpitius: cum legẽ tuliſſet vt prouincia quæ ſenatus decreto demandata Syllæ conſuli fuerat: Caio Mario demandaret. Potuerit tantum: &c. Conſulatus licet ſummum imperium ſit non tamen iubere poteſt quod contra ſenatus auctoritatem eſſe videatur vel contra leges publicas: ergo locus erit ab his quæ ad idem dialectici appellant, vt pater & filius: quorum alterum ſine altero eſſe non poteſt: rhetores ſub eadem ratione cadentia nominant. Vt ſi hic potuit imperare hic potuit iubere & contra. Et quonam modo &c. Locus hic erit ex diſperato quod in adiunctis negotio continetur. Inſunt autem ex repugnantia ſedere non ſedere: ambulare: potuiſſe iubere non potuiſſe iubere: ſi potuit iubere parẽdum fuit. ſi minus parẽdum nõ fuit. Hoc modo ne ſic vt dicatur potuiſti obſiſtere imperantibus conſulibus: nõ potui: quia ſenatus conſentiebat vt hoc fieret. Dedendus ex hoſtibus cum mancinus quod porcam tenuiſti non ſum dedendus quia mancinus imperauit. At qui imperare ille non potuit. Quoniam fœdus contra rempublicam ictum eſt: in quod neque ſenatus neque populus conſenſit. Eſt autem locus ab animi affectione: quæritur enim ſponte ne an perſuaſione quam maxime aliquid fecerit: ſine periculo: quoniam dicas Locus ad idem

reus: ſi non feciſſem pœnas dediſſem parendũ enim eſt magiſtratibus cum iuſta imperant. Si maxime ita ſit. Argumenti intentio eſt: qua in omni iuridiciali ſtatu: & veniali ferme vtimur. Cum eſto ſit (dicimus) qđ ait reus. Sed ſatis ne ſit ad excuſationem videamus. eſto conſules iuſſerint: & iubere potuerint. Quæro tamen a vobis iudices num ignoſcendum ei ſit: qui alieno inductu peccauerit: quod ſi concedetur nullus erit pene dies quo non aliquid ſceleris committatur: quod alicuius iuſſu reus ſe feciſſe dicet. Deinde in coniecturalẽ &c. in omnem cõſtitutionem iuridicialem coniectura incidere poteſt ſiue imprudentia quis ſiue fortuna ſiue neceſſitate ſe defendat. Conſulto ſi oſtendi poterit impulſiua: aut ſi ratiocinatiua cauſa veniſſe ad maleficium. Vt feciſti quia oderas: feciſti ira aut metu. Hæc eadẽ fere: ideo ferẽ dicit quia cum in rem confertur cã. a perſonæ attributis argumenta ſumere non poſſumus.

Conie-ctura.

¶ CVM a nobis &c. Docet quomodo. vtẽdũ ſit remotione criminis dicens. Cum: id eſt quãdo nos volemus remouere a nobis crimen: tũc ſupple conferemus cauſam peccati noſtri in rem aut in hominem. Si cauſa conferetur in hominem: id eſt imputabitur homini: & dicemus nos id feciſſe propter culpam ipſius: tunc quærendum erit primũ ne pro an is in quem cauſa conferetur potuerit tantum quantum reus: vtpote qui remouendo a ſe crimen in ipſum contulit: demõſtrabit hoc eſt an veriſimile ſit illum tantum potuiſſe ad facinus rei vt facere vt eius cauſa feciſſe dicatur: & quærendum eſt ſcilicet ab impugnatore rei: quonam modo reus ſupple potuerit obſiſtere. ſ. tentationi aut vi aut ſuaſioni illius in quem culpam reiicit: aut honeſte: aut ſine periculo. Et ſupple ſi maxime ita ꝙ is tantum potuerit: quærendum ſupple eſt: num id eſt nunquid: conueniat ea re: id eſt propterea concedi: id eſt condonari reo illud quod fecerit inductu alieno aut ſi ꝙ eſt coniunctio dicatur concedi: id eſt ignoſci: ꝙ id eſt quia fecit inductu alieno. Deinde ſupple lis trahetur in cauſam coniecturalem: & diſſeretur: id eſt diſquiretur: num id eſt vtrum factum ſit conſulto: id eſt per deliberationem & conſultationem præuiam. Si cauſa conferetur in rem aliquam: id eſt ſi remouẽdo a nobis crimen culpabimus rem aliquam: vt paupertatem, ebrietatem, imprudentiam, perplexitatem &c. & tunc, & id eſt ſimul hæc eadem fere ſcilicet omnia

ASCẽ.

De argumentationibus. Ti. XXIIII.

QVoniam ſatis oſtendiſſe videmur: quibus argumentationibus in vno quoq; genere cauſæ iudicialis vti conueniret: conſequens videtur: vt doceamus quẽadmodum ipſas argumentationes ornate & abſolute ornare poſſimus. Nam fere nõ difficile eſt inuenire quid ſit cauſæ adiumento, difficillimũ vero eſt inuentum expolire, & expedite pronunciare. Hæc enim res facit: vt neq; diutius, q̃ ſatis ſit in iiſdem locis commoremur, neque eodem identidem reuoluamur: neque inchoatam argumentationem relinquamus, neque incommode ad aliam deinceps tranſeamus. Itaque hac ratione, & ipſi meminiſſe poterimus quid quoq; loco dixerimus, & auditor cum totius cauſæ, tum vniuſcuiuſque argumentationis diſtributionem percipere, & meminiſſe poterit. Ergo abſolutiſſima, ac perfectiſſima argumentatio: eſt ea, quæ in quinque partes eſt diſtributa, propoſitionem, rationem: rationis confirmationem: exornationem, complexionem. Propoſitio eſt per quam oſtendimus ſummatim quid ſit quod probare volumus. Ratio eſt cauſa quæ demonſtrat id verum eſſe quod intendimus, breui ſubiectione. Rationis confirmatio eſt ea, quæ pluribus argumentis corroborat breuiter expoſitam rationem. Exornatio eſt, qua vtimur rei honeſtandæ, aut locupletandæ cauſa: confirmata argumentatione. Complexio eſt, quæ concludit breuiter colligens partes argumentationis. Hiſce igitur quinque partibus, vt abſolutiſſime vtamur, hoc mõ tractabimus argumẽtationem.

& omnia quæ præcepimus ſupple conſideranda de neceſſitudine erunt conſideranda.

QVoniam ſatis oſtendiſſe &c. de conſtitutionibus earumq; partibus iam præcepta dedit Cicero: idem etiam quibus locis tum accuſator tum defenſor vti poſſet & deberet oſtẽdit. Nunc quomodo iidem loci ordinari poſſint: quoq; ordini collocari: inſtruiq; nos admonet. Nõ enim tam difficile eſt inuenire: q̃ quæ inuenta ſunt ornare: & expedite pronunciare. Eſt autem tranſitio: nam & quæ dicta ſunt breuiter repetit: & quæ dicturus eſt proponit. Videmur, vitat arrogãtiam hoc verbo. Quibus argumentationibus. Locis & argumentis argumentatio nõ nunquam pro argumenti ſede & argumento ponitur: differt tamen inter locum, argumentum, & argumentationem. Nam locus eſt ſedes argumenti in qua latet & ex qua petendum eſt. Argumentum vero ratio probationem præſtans: qua colligitur aliud per aliud: & quæ quod ẽ dubium: per id quod dubium non eſt, confirmat. Argumentatio ipſa eſt tractatio argumenti dilatatio atq; ornatio: Duo autem. Argumẽtationẽ ſignificare & Cicero oſtendit cum ait. Nã & argumentatio nomine vno res duas ſignificat: ideo quod & inuentum in aliquam rem probabiles aut neceſſarium argumẽtatio vocatur: & eius inuenta artificioſa expolitio. In vno quoq; genere cauſæ iudicialis vti conue. quæcunq; cauſa iudicialis ſit: ſiue coniecturalis: ſiue legitima: ſiue iuridicialis. Ornare quoniam argumenta dilatantur: & amplificantur non autem minutis interrogatiunculis: & conciſa nimis oratione quod facit dialecticus abſolutiſſime. Abſolute: perfecte: vt partibus ſuis omnibus conſtet abſolutum enim id vocatur cui nihil deeſt & ſiue tres partes habuerit: ſiue quattuor: ſiue quinq; abſoluta argumentatio appellabitur modo nihil omittat neceſſarium: nihil dicat ſuperfluum. Nam fere &c. Vere de argumentatione facienda præcipiendum fuit qm̃ inuenire quæ cauſæ proſint vniuſquiſq; facile poteſt: inuenta vero exornare: & expedite pronunciare difficile eſt: idem ſic ait li. de inuentione. Atq; inueniri quidem omnis ex his locis argumentatio poterit: inuentam exornari: & certas in partes diſtingui: & ſuauiſſimum eſt: & ſũme neceſſarium: & ab artis ſcriptoribus maxime neglectũ. Et paulo poſt. magna cum cura & diligentia locus hic ois conſiderandus eſt: quod non ſolum

FRan.

Tranſitio

Locus Argũ

Argumentatio

Coniecturalis legitia Iuridicalis Cauſæ

ſolum rei magna vtilitas eſt: ſed præcipiendi ſumma
difficultas. Hæc enim res vtilitatem oſtendit quam
non mediocrem orator conſequitur: cum expolite ar-
gumenta & expedite pronunciare didicerit: quadru-
plex autem eſt: vt a Cicerone proponitur primus ne
diutius q̄ neceſſe eſt in aliqua argumentatione commo-
remur: ſecunda ne eodem identidem reuertamur: ter-
tia ne inchoatam argumentationē relinquamus: quar-
ta ne ad aliam incommode tranſeamus. Ne diutius
&c. Nam certo numero partium diffinitur argumen-
tatio: illis abſolutis ad aliam argumentationem intel-
ligimus tranſeundum eſſe. Nec eodem: vt a quo tracta-
to argumēto: ad illud idem reuertamur. Neq inchoa-
tam: nam cum partes argumētationis cognouerimus:
non prius relinquemus q̄ eam abſoluerimus. Incom-
mode ſi non apte ſequentem argumentationem cum
ſuperiore coniunxerimus: & ex abrupto tranſitum fe-
cerimus. Itaq hac ratione &c. Non ſolum inquit no-
ſtra: ſed & auditorum memoria iuuari hac ratione po-
terit. Cum enim in ſuas partes cauſam diuiſerimus,
& vnamquamq ſuis argumentationibus confirmaue-
rimus: quid in vnaquaq dictum a nobis fuerit & nos
meminiſſe poterimus: & auditores percipere ac me-
moriæ commendare. Ergo abſolutiſſima &c. quid
Enthymema: quid epicherema ſit: quid inuicem diffe-
rant in principio huius ſecundi libri ex Quintilia. au-
ctoritate oſtenſum eſt: cum autem de materia a Cice.
dictum ſit: hoc eſt de locis qui ſex fuerunt: probabile:
collatio: ſignum: argumentum conſecutio: Approba-
tio in quibus omnia perſonæ & negotio attributa cō-
tinentur conſequens fuit vt de epicheremate quam ar-
gumentationem nos vocamus præcepta traderētur.
Hæc ad elocutionem pertinet: ex dialectica ſumitur:
ſed laxius a rhetore tractatur: eſtq artificium non in-
ueniendi, ſed dicendi: & fit duobus modis: q & Ari-
ſtoteles dicit aut per inductionem aut per ſyllogiſmū
Inductio quem nos ratiocinationem appellamus. Ariſt. indu-
ctionem dicit eſſe qua animus auditoris ab eo q non
dubium ad credendum id q dubium eſt inducitur,
hac philoſophi vtuntur: & Cic. in Rhe. de inuen. phi-
ſicum de inductione exemplum dat quo Socrates re-
fert Aſpaſiam cum Xenophontis vxore cum ipſo Xe-
nophonte locutam eſſe. Ratiocinatio eſt oratio ex
Ratiocinatio ipſa re probabile aliquid eliciens: quod expoſitum &
per ſe cognitum ſua ſe vi & ratione cōfirmet: hæc ad
ſyllogiſmos pertinet quorum aliqui quinque partes:
aliqui tres: aliqui quattuor, aliqui ſex fecerunt: Cic. &
hic & li. de inuentione quinq eſſe defendit Quintilia-
no: & ſi hoc improbat Cicero tres ſolummodo vidē-
tur partes eſſe id quod quæritur, id per quod proba-
tur deinde id quod veluti ex cōſenſu antecedentium
adnicitur: vt ſit prima pars: intētio, ſecunda aſſumptio
tertia cōnexio. Nam cōfirmatio primæ partis ac ſecūdæ
exornatio eiſdem inqt cedere poſſunt quibus ſubiici-
untur: in tribus partibus quas facit: non eſſe ſemper
eandem formam dicit Quintilianus: ſed vna in qua
idem concluditur quod intenditur: vt anima immor-
talis eſt. Nam quicquid ex ſeipſo mouetur immortale
eſt: anima autem ex ſeipſa mouetur immortalis igitur
eſt: altera eſt complexio non par intentioni ſed vim
habens parem, vt mors nihil ad nos: nam quod eſt diſ-
ſolutum ſenſu caret. Quod autem ſenſu caret nihil ad
nos. In alio genere non eadem propoſitio eſt quæ cō-
ceſſio: vt omnia animalia meliora ſunt q̄ inanima: ni-
hil autem melius eſt mundo: mūdus igitur animal eſt.
Epicheremata nullo differunt a ſyllogiſmis: niſi q
plures habent ſpecies & vera veris colligunt: id eſt ne-
ceſſaria neceſſariis. Epicheremate circa credibilia
vſus eſt. Nam ſi contingeret ſemper controuerſiā pro-
bare conſeſſis vix eſſet in hoc genere vſus oratoris.
Syllogiſmus eſt: Si peperit: cum viro concubuit: pe-
perit autem: igitur cum viro concubuit: hic veris vera
probantur. Sed cum dicitur ſi pulu is in calceis erat ex
itinere fuit: at qui puluis in calceis erat ex itinere fuit
ergo: vel hoc modo: ſi veſtis erat cruentata cædes ab
eo facta fuit: ſed veſtis erat cruentata ergo cædes ab
eo facta fuit: Hæc credibilia ſunt non neceſſaria, &
ſunt Epicheremata quæ non nuda tractantur ab ora-
tore ſed rationibus multis & exornationibus dilatan-
tur amplificanturq. Epicherematis quinque partiti
exempla duo in rhetoricis de inuentione ponit Cic.
quorum alterum cuius propoſitio eſt: melius curātur
quæ conſilio geruntur q̄ quæ ſine cōſilio adminiſtrā-
tur: ad mores pertinent: alterum cuius propoſitio eſt:
omnes leges iudices ad cōmodum reipu. referri opor-
tet: ad cauſam legitimam deſcripto & ſententia. Ergo
abſolutiſſima &c. quando tantum vtilitatis argumen-
tatio affert. Sciendum eſt inquit: abſolutiſſimam eam
eſſe quæ quinq partibus conſtat. nec ab re dixit abſo-
lutiſſimam, quoniam eſt quæ ex tribus aut quattuor
partibus conſtat: ſed perfectiſſima non eſt: eadem au-
tem ratione argumentatio tractata aliis quadripartita
ta: aliis quinq partita videtur. Nam ſunt qui rationē
propoſitioni exornationem aſſumptioni ſubiciant.
Cuius ſententiæ diximus & Quintilianum fuiſſe Ci-
ceroni illa commodior partitio videtur: quæ in quin-
que partes diſtributa eſt: quam omnes ab Ariſtotele
& Theophraſto profecti ſecuti ſunt. Propoſitio. ar-
gumentationis quinq partitæ quamlibet partem mo-
re ſuo diffinit: ab eo quod efficiat. Vt quid efficit pro-
poſitio: vt illud ſummatim intelligatur: q probare in-
tendimus. Ratio quid efficit ratio: oſtendit verū eſſe
q probare intendimus. Rationis cōfirmatio: hæc mul-
tis indiget rationibus: vt breuiter expoſitam rationē
confirmet quam aſſumptionem Cice. appellat in rhe.
de inuentione. Partim prodeſſet rationem propoſitio-
nis probaſſe: niſi aſſumptiua rationis probaretur. Ex-
ornatio. Quid hæc efficit: vt res honeſtetur & locu-
pletetur ab exemplis, quæ ſunt a maiori ad minus, &
contra, a ſimilibus, repugnantibus, conſequentibus,
abſurdis & cæteris magis ſpecioſa & elegans exer-
citatio, q̄ neceſſaria. Honeſtandæ, ornandæ, Lo-
cupletandæ, augendæ, & dilatandæ, q non facit
dialecticus. Confirmata per rationem, & rationis
confirmationem, Complexio: per hanc quid confi-
citur: ex omni argumentatione breuiter exponitur.
Exempla argumentationum licet innumerabilia in-
uenirem, ſed illa imprimis pulchra eſt: quæ apud
Ciceronem in Catone maiore Architas tarentinus
voluptatem impugnat hoc modo, Nulla capitalior
peſtis q̄ voluptas corporis hominibus a natura da-
ta eſt. propoſitio eſt ratio. cuius voluptatis auidæ li- Propoſitio
bidines temere & effrenate ad potiundum incitan- Ratio
tur, confirmatio ſequitur quæ multiplex eſt. hinc pa- Confirmatio
triæ proditiones. hinc rerum publicarum euerſiones:
hinc cum hoſtibus clandeſtina cōſilia naſcunt: nullum
denique ſcelus: nullū malum facinus eſt ad quod ſuſci-
piendū non libido voluptatis impellat: ſtupra vero &
adulteria & oē tale flagitium nullis aliis illecebris ex-
citant niſi voluptatibus: Cūq homini ſiue natura ſiue
quis deus nihil præſtabilius mente dederit huic diui-
no muneri atq dono nihil eſt tam inimicum q̄ volu-

ptas:neq; enim libidine dominante temperantiæ eſt locus omnino:neq; voluptatis in regno virtus poteſt conſiſtere:ſequitur exornatio:quod quo magis intelligatur:fingite animo tanta aliquem incitatum voluptate corporis: quanta percipi poteſt maxima: nemini dubium eſt quin iam diu dum ita gaudeat nihil agitare mente:nihil cogitatione conſequi poſſit. Quo circa nihil tam deteſtabile eſt tamq; peſtiferum q̃ voluptas:& hæc complexio erat.

Exornatio

Cōplexio.

ASCē. ℂ Quoniam ſatis. Docet nunc tractare argumentationes ipſas:vtens forma continuatiua ac dicēs. Quoniam nos videmur oſtendiſſe ſatis quibus argumentationibus conueniret vti in vnoquoq; genere cauſæ iudicialis videtur conſequens: id eſt congruum & ad formam docendi continue pertinens: vt doceamus quemadmodum nos poſſimus tractare:id eſt exercere ipſas argumentationes ornate:id eſt ex arte dicendi:& abſolute:id eſt cōſumatæ nihil omittendo quod neceſſarium ſit. Nam inuenire quid ſit cauſæ, ſcilicet noſtræ adiumento:id eſt quid cauſam noſtram adiuuare poſſit: non eſt fere:id eſt quaſi nunquam eſt difficile: vero pro ſed: difficillimum eſt: expolire: id eſt exornare inuentum: id eſt id quod inuenimus & excogitauimus: & pronunciare: id eſt proloqui aut exprimere:expedite: id eſt ſine impedimento:linguæ lateris aut memoriæ. Enim pro quia: hæc res:ſcilicet expedita elocutio: facit vt neque cōmoremur in iiſdem locis, ſcilicet tractandis: diutius q̃ ſit ſatis, neq; reuoluamur: id eſt retorqueamur: identidem:id eſt ſubinde & per interualla: eodem id eſt ad idem: hoc eſt ad eiuſdem rei narrationem aut ſemel dicti repetitionem & facit vt neq; relinquamus id eſt prætermittamus imperfectam argumentationē inchoatam:neq; tranſeamus deinceps:id eſt poſt vnius inceptionem:incommode:id eſt indecenter & importune ad aliam, ſcilicet argumentationem. Itaque id eſt & ita:hac ratione:id eſt via & modo:hoc eſt obſeruando quæ iuſſit & vitando q̃ cauit: & .i. ſimul ipſi .i. nos: poterimus meminiſſe .i. recordari:quid dixerimus quoquo .i. quocunque aut legamus quoq; .i. vnoquoq; loco:& .i. ſimul:auditor præcipue iudex:poterit percipere & meminiſſe cū .ſ. ita ſit φ poterit percipere & meminiſſe diſtributionē totius cāæ:tum .i. tūc multo euidentius erit φ poterit percipere & meminiſſe diſtributionem vniuſcuiuſq; argumentationis .i. ſingularũ argumentationũ ſeorſum. Ergo q̃a abſolute tractandæ ſunt argumentationes:argumentatio abſolutiſſima: ac pro .i. perfectiſſima: eſt ea q̃ eſt diſtributa ī. q̃nq; ptes videlicet ꝓpoſitionē rōnē, ꝯfirmationē rōnis:exornationē:& ſup. cōplexionē. Propoſitio eſt p. quā oñdimus ſūmatim .i. vniuerſalr̃ & in gñali:qd ſit. qd̄ nos volumus ꝓbare. Rō eſt eā q̃ demōſtrat breui ſubiectione .i. ꝯtinua additione aut illatione:id φ nos intēdimus .i. inſtāter aſſerimus verũ eſſe. Confirmatio. rōnis eſt ea quæ corborat pluribus argumentis .i. medus & rōnibus rōnē expoſitā .ſ. in breui illa ſubiectione. Exornatio eſt qua vtimur cā rei honeſtādæ .i. decorādæ & poliēdæ:atq; locupletandæ .i. augendæ & amplificādæ:argumētatione ꝯfirmata .i. poſtq̃ argumētatio erit ꝯfirmata. Complexio ſup. eſt:quæ ꝯcludit breuiter colligens partes argumentationis:id eſt quaſi complectens & in epilogum colligens omnes reliquas partes argumentationis: concludit. Igitur vt nos vtamur abſolutiſſime hiſce quinq; partibus nos tractabimus argumentationem hoc modo: id eſt ad huius exempli imitationem.

FRan. CAVSAM oſtendemus Vlyſſi &c. Exemplum ſubicit quinq; partitæ argumentationis quod ſuperius quoq; poſitum eſt de Vlyſſe qui a teucro accerſitur capitis φ Aiacem in ſilua occidiſſet. Eum enim cū cruentato gladio inuenerat iuxta occiſi fratris cadauer:qui cū reſciſſet: quæ per infamiam feciſſet gladio incubuerat. In coniecturali itaque cauſa hæc erit argumentatio: nam ſic teucer intendet: occidiſti Aiacem:non occidi reſpōdet Vlyſſes:& quæſtio ē:an occiderit. Multæ enim afferri poſſunt ſuſpitiones:& ſi non occidit: quibus veriſimiliter oſtendi poteſt occidiſſe: q̃a inimicus erat:q̃a timebat:quia a tali crimine alias non abfuerat: quia cum cruentato gladio inuentus eſt. Quæ omnia argumētatio hæc: quam in Vlyſſem accuſator intendit: comprehendiſſe

ℂ Cauſam oſtendimus Vlyſſi fuiſſe quare interfecerit Aiacem; inimicum enim acerrimum de medio tollere volebat: a quo ſibi non iniuria ſummum periculum metuebat: Videbat illo incolumi: ſe incolumen non futurum: ſperabat illius morte, ſalutem ſibi comparare; Conſueuerat: ſi iure non poterat, iniuria quauis inimico exitium machinari: cui rei mors indigna palamedis teſtimonium dat. Ergo & metus periculi hortabatur eum interimere, a quo ſupplicium verebatur: & conſuetūdo peccandi, maleficii ſuſcipiendi remouebat dubitationem. Omnes enim cum minima de cauſa peccata ſuſcipiunt: tum vero illa, quæ multo maxima ſunt maleficia aliquo certo emolumento inducti ſuſcipere conantur. Si multos induxit in peccatum pecuniæ ſpes: ſi complures ſcelere ſe contaminauerunt imperii cupiditate: ſi multi leue compendium fraude maxima commutauerunt: cui mirum videbitur: iſtum a maleficio propter acerrimam formidinem nō ſe temperaſſe? Virum fortiſſimum: integerrimum, inimicitiarum perſequentiſſimum, iniuria laceſſitum: ira exuſcitatum: homo timidus: nocens: conſcius ſui peccati: inſidioſus, inimicum incolumen eſſe noluit. Cui tandem hoc mirum videbitur. Nam cum feras beſtias videmus alacres & erectas vadere: vt alteri beſtiæ noceant, non incredibile eſt, putandum iſtius quoq; animum ferū, crudelē, atq; inhumanum cupi

viſa eſt. Cauſam propoſitio eſt. Cauſam oſtendemus iudices Vlyſſi fuiſſe: quare Aiacem interficeret. Inimicum enim &c. Ratio eſt propoſitionis:quæ ſumitur a probabili: quod diuiditur in cauſam & vitam. Cauſa inducit hoiem ad maleficium commodum ſpe:aut incommodorum vitatione: vitandi autem incōmodi rōnem Vlyſſes habuit: quia inimicū acerrimum de medio tollere voluit: a quo ſummū periculum metuebat. hęc ratio breui ſubiectione propoſitionem veram eſſe demonſtrat. Videbat illo &c. Confirmatio eſt rationis:quæ ex pluribus conſtat argumentis: & eſt locus a ꝯtrario: quod ſic diffinitur. Contrarium eſt quod poſitum in genere diuerſo eui contrarium eſſe dicitur plurimū diſtat vt frigus a calore:vita a morte. Cōtraria ſunt incolumis & non incolumis

Confirmatio

Cōtrarium

incolumis ſalus & mors. Sperabat: alia ratio quae tamen eadem videtur cum praecedenti quid enim diſtat illo incolumi ſe incolumen non futurum: & ſperabat illius morte ſalutem ſibi comparare? Conſueuerat. hic locus a vita ſumitur per conſuetudinem. ait enim ſup. a deinde vita hominis ex ante factis conſideranda eſt: primum igitur quaeretur nunquid ſimile fecerit: vel aliquando in ſimilem ſuſpitionẽ venerit. Mors indigna palamedis. Qui Vlyſſis fraudibus & falſis criminationibus lapidibus a graecis interemptus eſt: vt in ſecundum Aeneidos Seruius ſcribit. Ergo &c. non ſolum in fine argumentationis: ſed etiã partium eius: ſi longiores fuerint concluſio deſideratur: & fieri id ſolere in Rhetoricis de inuentione Cicero docet: hic cõfirmatio rationis: quoniã longior fuit per epilogũ concluditur quod ideo fit vt auditorum memoria renouetur. Ergo ex his quae ſupradicta ſunt cauſam Vlyſſi fuiſſe apparet: cur Aiacem occiderit. Metus periculi locus a cauſa ratiocinatiua.

Palamedes

de ad inimici perniciem profectum: praeſertim cũ in beſtiis nullam neq; bonam neq; malam orationem eſſe videamus: in iſto plurimas & peſſimas rationes ſemper fuiſſe intelligamus. Si ergo pollicitus ſumme daturum cauſam: qua inductus Vlyſſes ad maleficium acceſſerit: & ſi inimicitiarum acerrimam orationem & periculi metum interceſſiſſe demonſtraui: non eſt dubium quin confiteatur cauſam malefici fuiſſe. Ergo abſolutiſſima argumentatio ea eſt: quae quinque partibus conſtat: ſed ea non ſemper eſt neceſſe vti: tum enim complexione ſuperſedendum eſt: ſi res breuis eſt: vt facile memoria comprehendatur, tum exornatio pretermittenda eſt: ſi parum locuples ad amplificandum: & exornandum res videtur eſſe. Sin & breuis erit argumentatio: & res tenuis: aut humilis; tum exornatione & complexione ſuperſedendum eſt: ideo in omni argumentatione de duabus partibus poſtremis, haec quam expoſui, ratio eſt habenda. Ergo ampliſſima eſt argumentatio quinquepartita: breuiſſima eſt tripartita: mediocris, ſublata aut exornatione, aut complexione quadripartita.

Exornatio

Conſuetudo a vita. Omnes enim &c. Exornatio eſt quae exemplis conſtat a maiori ad minus, & econtra a contrariis, a ſimilibus quae omnia ſunt adiuncta negotio. Hic a minori ad maius exornatio fit. Et ſi inquit ne minora quidem peccata homines ſine cauſa ſuſcipiunt maiora ſine cauſa eos non ſuſcipere certum eſt. Maxima autem perdendi Aiacis Vlyſſi cauſa extitit. Si multos &c. in parte exornationis quae a minori fit ad maius vita maximam naturam habet. Cum enim cauſa aliqua crimen aliquod paruum committi probatur rem magnam: magna de cauſa committi facile perſuadetur. Et ſi inquit pecuniae, ſpes aut imperii cupiditas ad maleficium impellunt: quanto magis ſalus & conſeruatio vitae impellere debet. Si plures vera: ea eſſe oportet: a quibus ſimilitudo ducitur vt negare nemo poſſit: pecuniam autem ad maleficium multos impelli nemo negare audebit. Si multi rurſus a minori ad maius comparatio eſt: ſi inquit multi fraude maxima ob paruum lucrum vſi ſunt. Cui mirum eſſe debeat: ob magnum lucrum Vlyſſem ad caedem Aiacis deſcendiſſe. compendium autem vtilitatem ſignificat diſpendium vero damnũ Plin. in naturali hiſtoria cum olei vel lignorum compendio aliquid coqui dicit hoc eſt. cum minore impenſa & reſeruatione: vt ſic dicam olei & lignorum. Significat compendium & viam breuiorem. Quidam. Et per compendia montis praecipitata ruit. Lucanus item ait: diſpendia ſyluae pro via longiore. Eſt compendium & breuis alicuius artis praeceptio. Commutarunt hoc eſt vt lucrum facerent fraude maxima vſi ſunt; vt pro lucro fraudem dederunt. Cui mirum: cauſam habuit aggrediendi malefici Vlyſſes

Cõpendium

metum videlicet qui veluti quaedam neceſſitas eſt, vt parendum et omnino ſit. Virum fortiſſimum. Locus eſt a ſimili per contentionem. antitheta enim ſunt quae maxime exornationibus conueniunt. Singula autem ſingulis opponuntur, fortiſſimo timidus: integerrimo vocens, inimicitiarum perſequentiſſimo obſcius peccati, ita cõſceltato inſidioſus. Nam cum &c. exornauit a minori ad maius per contrarium: nunc item a minori ad maius: ſed per ſimile exornat. Si inquit ferae quae ratione carent feras alias impetu quodam inuadũt quanto illud magis homines facere par eſt: malos crudeles: atq; inhumanos qui ratione vtuntur: cum cauſa non deeſt: quae ad maleficium eos impellat. Iſtius Vlyſſis. Neq; bonam neq; malam. Si a deo homini ratio data eſt qd Cicero. etiam & philoſophi veteres probant (ne noſtros commemorem) cur malam dixit rationẽ? Quod enim a deo datũ eſt: non niſi rectum: & bonum poteſt eſſe. Deus quidem rationem homini conceſſit: vt quae bona ſunt eligat quae mala effugere contendat: ſed cum aliquid peccat: & malum eſſe q peccat intelligit: ratione a deo data male vtitur vtentis igitur vitio ratio mala fit: & vitii nomine non rationis incipit appellari. Si ergo &c. Cõplexio eſt quam fieri per enumerationem dixit eſt breuiter collectis argumentationis partibus illud infertur quod ex his conficitur. Si ergo propoſitio haec eſt. Et ſi inimicitiarum &c. ratio. Et periculi & orationis. cõfirmatio. Non eſt dubium, hic infertur quod intendebatur. Exornatio in concluſione non reperitur: quia non conficit argumentum: ſed locupletat: & ſine ea eſſe illud integrum poſſet. Ergo abſolutiſſima &c. ſicut rationibus & exemplis oſtenſum eſt illa perfectiſſima eſt argumentatio: quae quinq; partita eſt: ſed ea vti non ſemper neceſſe eſt. Quoniam non ſemper propoſitio indiget approbatione: cum quidam perſpicuum in ſe continet. quod autem hic omnes conſtat approbare nihil attinet in hac argumentatione ſi quo die furtum Peruſiae factum eſt eo die ego rhodi fui: furari ilic non potui: hoc quia perſpicue verum eſt nihil attinet approbare. Quare aſſumi ſtatim oportet hoc modo fui autem Rhodi eo die. Fit & tripartita argumentatio: rõne & rationis confirmatione praeterita: hoc modo. Aut metuamus turcos oportet ſi eis non repugnauerimus: aut eorum potentiam deſtruamus. Nonnunquam & complexione: vt hic Cic. ait; oportet ſuperſedere: cum id perſpicuum eſt quod cõficitur ex ratiocinatione. Quod ſi fit bipartita quoque fit argumentatione: hoc modo. Si peperit virgo non eſt: peperit: ergo non eſt virgo: ſi ſpirat mortuus non eſt: ſpirat aſſi. Ciceroni autem in Rhe. de inuentione omnem ratiocinationem ſemper concludendam

Cõplexio

eſſe videtur: hic a ſeipſo diſſentit. Quot autem modis complexio fiat ex Quintilian. auctoritate ſuperius oſtenſum eſt. Cicero quoque in hiſdem Rhetoricis oſtendit. Parum locuplex &c. ſi res de qua agitur ſimplex nimium fuerit: vt ſimilitudines non recipiat. Vt ſi cruentata veſtis fuit: ex cæde fuit: ſed cruentata veſtis fuit: igitur ex cæde fuit. In omni cõcludit quod ſuperius præcepit. Duabus poſtremis exornatione & complexione quæ partium argumentationis poſtremæ ſunt. Hac ratio &c. Vt ſi res ſimplex fuerint: & tenuis nulla vtamur exornatione: ſi admodum breuis: omittamus concluſionem ꝙ renouare auditori memoriam opus non ſit. Ergo tria oſtendit: argumentationum genera eſſe: vnum abſolutiſſimum quinque partium alterum quatuor ſublata vel exornatione vel cõcluſione: & hoc mediocre eſt. Tertium ſublata vtraque quod tenue eſt: ſed tamen perfectum.

ASCĩ. ¶ Cauſam oſtendemus. Declarat partes argumentationis abſolutæ tractandas in argumentatione cõtra Vlyſſem pro Teucro fratre Aiacis: qui inuenerat eũ iuxta fratrem occiſum in ſylua: vt franciſcus ſatus aperit. Vnde dicit. Nos dicemus. ſ. in propoſitione cauſam fuiſſe Vlyſſi: quare iterfecerit aiacem: enim pro quia (& eſt ratio) volebat tollere de medio. ſ. viuentium & occurſus ſui: inimicum acerrimum: a quo metuebat ſibi non iniuria. i. non ab re nec ſine cauſa ſummum periculum: vtpote necem. Cõfirmatio eſt: quia videbat. i. conſiderbat & oculis mentis perſpiciebat: ſe non futurum incolumen. i. ſanum & ſaluum illo ſupple exiſtente incolumi: & ſperabat comparare ſibi ſalutem. i. necis euaſionem: morte. i. per necem illius: videlicet aiacis. Et vt veriſimile ſit quod dixit addit. Cõſueuerat: ſcilicet Vlyſſes: machinari inimico exitum: ſcilicet vitæ. i. exitium: quauis: id eſt quacunque poterat iniuria: ſi non poterat iure: quod de nece palamedis conſtat dicente etiam Sinone Vergiliano Aeneid. ii. vnde addit: cui rei mors palamedis idigna. i. immerita & qua dignus non erat: aut quam indignanter merito feramus: dat teſtimonium. ſ. euidens. Deinde per exornationem ſubiungit. Ergo & id eſt ſimul: metus periculi hortabatur eum. ſ. Vlyſſem: interimere eum: videlicet Aiacem: a quo verebatur. i. anxie metuebat ſibi ſupplicium: & id eſt ſimul conſuetudo peccandi: quia difficile eſt conſueta relinquere: & nemo id facere dubitat quod didiciſſe confidit: remouebat dubitationem maleficii ſuſcipiẽdi: id eſt accipiendi onus eius perficiendi: aut aggrediendi: enim pro quia: omnes: ſcilicet homines cum ſuſcipiunt peccata. i. onus faciendi alicuius in quo ſit peccatum: minima de cauſa. i. ſine ſpe lucri etiam mediocris: hoc eſt cum pro minima re peccare non verentur: tum vero. i. tunc multo verius & euidentius conantur ſuſcipere illa maleficia quæ ſunt multo: id eſt omnino maxima inducti: id eſt ſi ſint inducti & inuitati ad ea: aliquo certo emolumento. i. lucro. Si ſpes pecuniæ induxit multos in peccatum & ſi complures contaminauerunt ſe ſcelere cupiditate imperii. i. dominationis: ſi multi commutauerunt leue compendium: id eſt parui ponderis lucrum: hoc eſt acceperunt leue compendium pro fraude maxima. Eſt enim in peccato quedã commutatio: nam pro modica voluptate aut lucro accipit homo in ſe culpam grauem: & animæ virtutes immo & vitam cõmutat pro carnis illecebris aut iniquæ voluntatis deteſtãda conſecutione: ſi igitur hoc eſt quia multi talibus de cauſis q̃ leuiſſimæ ſunt comperti ſunt peccaſſe: cui videbitur mirum: iſtum ſcilicet fraudulentum & iniquum hominẽ tot in ſceleribus verſatum non temperaſſe: id eſt non abſtinuiſſe ſe a maleficio propter acerrimam formidinẽ: quã ſi dicat nemini: vnde infert quod veroſimile eſt: vtpote ꝙ homo timidus, ſcilicet ex natura: & nocens: vt qui conſueuerat peccare: & conſcius ſui peccati: & inſidioſus, id eſt aſſuetus ſtatuere inſidias: noluit inimicum ſuum exiſtentem virum fortiſſimum, videlicet Aiacem: integerrimum: id eſt incorruptibilem & inſuperabilẽ donis, ita vt non fuerit eius placandi ſpes: perſequentiſſimum, id eſt ſummum vltorem: iniuriarum: & tamen laceſſitum. i. prouocatum & irritatum iniuria. ſ. in auferendis armis Achillis, & eſuſcitatum. i. inflammatum ira. ſ. recenti: noluit in quam talẽ inimicum ſuum eſſe incolumen. i. ſaluum & ſanum viuere: quod ex naturali inclinatione ſui quauis via conſeruandi vero ſimile facit dicens. Nam cum videmus beſtias feras. i. offeras & feroces: aut feras. i. beluas: beſtias. i. nulla ratione vtentes: vadere. i. ingredi alacres. i. ſtrenuas & animoſas: & erectas: hoc eſt ad certamẽ paratas: vt noceant alteri beſtiæ: a qua videlicet læſæ ſunt, non eſt putandum incredibile: quoque. i. etiã animum iſtius. ſ. iniqui hominis: ferum. i. efferum: crudelem atque inhumanam: profectum. ſ. in ſyluam: cupide ad perniciem. i. cædem & peremptionem inimici. ſ. ſui, vtpote Aiacis. Præſertim cum videamus nullam neque bonam neque malam rationem eſſe in beſtiis, & intelligamus plurimas & peſſimas rationes. ſ. ſuſcipiẽdi ſceleris fuiſſe ſemper in iſto. ſ. deteſtando homine Vlyſſe. Deinde per complexionem concludit. Si ergo pollicitus ſum: me daturum cauſam qua Vlyſſes inductus acceſſerit ad maleficium: vtpote necem Aiacis: & ſi demonſtraui acerrimam rationem inimicitiarum & metum periculi itercesiſſe: id eſt in cauſa fuiſſe: non eſt dubium quin ſupple Vlyſſes: confiteatur etiam inuitus, cauſam maleficii fuiſſe: ex ea tamen nõ ſequitur ꝙ maleficium perpetrarit neceſſario: ſed duntaxat probabiliter: quod tamen oratori ſatis eſt. Ergo poſt exemplum redit iterum ad præceptionem dicens. Ergo ea argumentatio eſt abſolutiſſima quæ conſtat quinque partibus: ſed non eſt neceſſe vti ſemper ea ſcilicet abſolutiſſima argumentatione: enim pro quia ſuperſedendum eſt complexione: id eſt prætermittenda eſt complexio tum: id eſt ſimul: ſi res eſt breuis ita ſupple vt comprehendatur facile: id eſt faciliter, memoria ſcilicet auditoris: tum id eſt ſimul exornatio eſt prætermittenda, ſi res videtur eſſe parum locuples, id eſt parum fœcunda aut ampla: ad amplificandum & exornandum: id eſt vt amplificetur & exornetur. Sin id eſt ſed ſi, & id eſt ſimul argumentatio erit breuis, & id eſt ſimul: res erit tenuis id eſt exilis: aut humilis: tunc eſt ſuperſedendum: id eſt abſtinendum: exornatione & complexione. Ideo hæc ratio: id eſt conſideratio quam expoſuit an videlicet exilis an fœcunda ſit res, eſt habenda in omni argumentatione de duabus partibus extremis videlicet de exornatione & complexione quæ poſſunt prætermitti. Ergo argumentatio ampliſſima: id eſt fœcundiſſima eſt quinquepertita, id eſt debet habere quinque partes dictas breuiſſima ſupple argumentatio eſt tripertita, id eſt habet tantum tres primas partes. Argumentatio mediocris eſt quadripartita: ſublata id eſt ſubtracta aut exornatione aut complexione. Et ita non poſſunt eſſe plures partes q̃ quinque: neque pauciores q̃ tres: poſſunt aut interdum eſſe quatuor.

De argumentatione vitioſa. Ti:XXV.

DVo ſunt genera vitioſarum argumentationum: vnum quod ab aduerſario reprehēdi poteſt: idq; pertinet ad cauſam. Alterum quod tametſi nugatorium eſt: tamen non indiget reprehenſione. Quæ ſint quæ reprehenſione confutari cōueniat, quæ cante contēni: atq; vitari ſine reprehenſione: ſi exēpla ſubiecero: dilucide intelligere poteris. Hęc cognitio vitioſarum argumentationum duplicē vtilitatem afferet: nam & vitare in argumentatione vitium admonebit: & ab aliis non vitatum commode reprehendere docebit. Quoniam igitur oſtendimus perfectam & plenam argumentationem ex quinq; partibus cōſtaret: in vna quaque parte argumentationis quæ vitia vitanda ſunt conſideremus: vt & ipſi ab his vitiis recedere: ac aduerſariorum argumentationes hac præceptione in omnibus partibus tentare: & ab aliqua parte labefactare poſſimus.

FRa. DVO ſunt genera &c. Non ſatis fuit Ciceroni, quæ facienda eſſent oſtendere niſi etiam quæ vitanda viderentur admoneret. Docet.n.quo pacto aduerſariorum ꝯfirmatio ꝑ argumētationē facta diluatur, aut infirmetur, aut eleuetur in qua re facienda hiſdē locis vtimur inuentionis: ex quibus confirmandi ratio ſumpta fuit. Confirmationi autem & confutationi omnis ſubiacet argumentatio: ſed confutationi tribus modis occurritur: vt Quintilianus docet: aut enim expugnatur intentio: aut aſſumptio, aut concluſio: nonnunq̄ omnia. Intentio expugnatur hoc modo qui Milonem accuſabant ſic intendebant non debere lucē intueri: qui a ſe hominem fateretur occiſum qui defendebant ſic intentionē expugnabant: iure occidi eum qui inſidiatus eſſet, & qui eum occiderit: intueri lucem poſſe. Expugnatur aſſumptio omnibus his quæ de refutatione præcipiſſitur: ratio nō nunquam vera eſt: cum propoſitio vera non ſit. Aliquando veræ propoſitionis falſa ratio eſt: vt virtus bonum eſt. Hunc propoſitionem ſiquis falſum rationem ſubiciat, ꝙ ea locupletes faciat veræ intentionis falſa ſit ratio. Complexio autem vera negatur: cum aliud colligit q̄ id quod ex prioribus conficitur aut quod nihil ad quæſtionem videtur pertinere. Non eſt vera ſic: inſidiator iure occiditur: nam qui curauit, vt vim afferat vt hoſtis: debet etiam vt hoſtis repelli: recte igitur Clodius: vt hoſtis, occiſus. Non vtiq; defenſor dicet. Nondum enim Clodium inſidiatorem fuiſſe oſtenſum eſt: ſed ſit vera connexio. Recte igitur inſidiator vt hoſtis occiditur: ſed vt poteſt vera eſſe intentio & ratio: & tamen falſa concluſio: ita ſi illa falſa ſunt nunquam eſt vera concluſio vt omnes ſcholaſtici audiunt tu non es ſcholaſticus: igitur non audis ꝓpoſitio vera eſt: & aſſumptum eius verum: ſed concluſio falſa: non enim excluditur: vt is non audiat quicunq; ſcholaſticus non ſit. Item nullus audit niſi ſcholaſticus: tu non es ſcholaſticus: igitur tu non audis. Ergo ſi propoſitio & aſſumptio veræ erunt: cōcluſio falſa eſſe poterit: ſed eadem ſi propoſitio vel aſſumptio falſa fuerit vera eſſe non poterit vt prioribus exēplis manifeſte cognoſcitur. hæc fere Quintilianus: ſed Cicc. in Rhe. de inuentione enarratius de hac re loqui videtur quippe qui dicit: omnem argumentationem reprehendi: ſi aut ex his quæ dicta ſunt non conceditur aliquod vnum pluraue: aut his conceſſis complexio confici ex his negatur, aut ſi genus ipſum argumentationis vitioſum oſtenditur: aut ſi contra firmā argumentationem alia æque firma: aut firmior ponitur. Quæ omnia ſubiectis aperit exemplis. Hoc loco vitioſarum argumentationum duo genera dicit eſſe: cum aut falſa fuerit: aut nugatoria. Falſa intelligitur cum partem ſui aliquam falſam habuerit. Nugatoria vero: cum ratio leuis & friuola ſubiecta fuerit. Falſa erit: vt ſi quis dixerit: nemo eſt qui non pecuniam, q̄ ſapientiam malit: mercatores pecuniam q̄ ſapientiam malunt: igitur nemo eſt qui non pecuniam q̄ ſapientiam malit. Nugatoria vero vt ſi quis dixerit. danda philoſophiæ opera eſt, quoniam hominem vagari non ſinit: ſed domi libris affixum tenet: friuola ratio q̄ firma eſſet: ſi diceretur quoniā beatos facit: vel quoniam moderate quicquid acciderit ferre perſuadet. Vnum quod &c. videlicet cum falſa fuerit argumentatio nugatorium nugis: & verbis minime neceſſarius compoſitū hoc quamuis falſum non ſit, ſuperfluum tamen eſt, & deriſum meretur. Indiget reprehenſione: quoniam ſuperfluū. Quæ ſint &c. vtrunque dicit: & falſum & negatorium quomodo refelli: & contemni poſſit. exemplis oſtenſurum aliter ea cognoſci non poſſe. Hæc cognitio duplicem vtilitatem vitioſarū argumētationem hac cognitione afferri dicit: in quo attentos auditores reddit. Quoniam igitur ſingularum argumentationum vitiæ ſe patefacturum oſtendit. Plenam cui nihil deſit. Perfectam in qua nihil ſuperfluum ſit. Tentare vnamquāq; argumētationem: an vera ſit nunq̄d probet: an vera ſimilitudo ſit.

ASCE. ¶ Duo ſunt genera &c. Optimo ordine docet prius vitioſas argumentationes vitare: nam & coloni primū nocuas extirpant herbas: & medici corporum obſtātia pellunt ſanitati. Dicit ergo ſic. Duo ſunt genera argumentationum vitioſarum. Vnum ſcilicet genus eſt, quod poteſt reprehendi: id eſt refelli & redargui ab aduerſario: & id pertinet ad cauſam: alterum ſupple eſt: quod tametſi: id eſt quāquam eſt nugatorium id eſt vanum & mendax: tamen non indiget reprehēſione forte eo ꝙ apertū vt Auguſtinus quoq; noſter aſſerit mendacium non eſt reſponſione dignum. Tu o Herenni non potius intelligere dilucide quæ, ſcilicet genera argumentationum: aut q̄ argumenta (tranſit enim ad neutrum genus) ſint quæ conueniat confutare: id eſt refellere: reprehenſione: id eſt per reprehenſionem & ſupple quæ conueniat contemni atq; vitari tacite ſine reprehenſione: niſi ſubiecero exēpla, id eſt niſi ea declarauero per exempla. Et tamen operæprecium eſt ea noſſe: quia hæc cognitio argumentationum vitioſarum: afferet duplicem vtilitatem: nā ipſa & id eſt ſimul admonebit vitare vitium id eſt ne committamus vitium in argumentatione, ſcilicet noſtra: & docebit reprehendere commode, id eſt decenter & vtiliter: vitium non vitatum ab aliis. Igitur quoniam nos oſtendimus perfectam & plenam argumentationem conſtare ex quinq; partibus propoſitione, ratione &c. conſideremus quæ vitia ſunt vitanda in vnaquaq; parte argumentationis, vt ipſi.i. nos poſſimus. &.i. ſimul recedere ab his vitiis: &.i. ſimul, tentare.i. vexare exprimendo: hoc eſt examinare argumentationes aduerſariorum in omnibus partibus, ſcilicet

dictis, & labefactare, id eſt inualidare & diſſoluere. ſ. argumentationes aduerſariorum ab aliqua parte. Bene dicit in omnibus tentandas. i. examinandas in omnibus partibus: & tamen labefactandas duntaxat in aliqua parte: non φ non liceat in omnibus, ſed quia non eſt veriſimile in omnibus fieri poſſe.

De vitioſa expoſitione. Ti. XXVI.

EXpoſitio vitioſa eſt, cum aliqua: aut a maiori parte ad omnes confertur id, φ non ē neceſſario omnibus attributum: vt ſi quis hoc modo exponat: Omnes qui in paupertate ſunt malunt maleficio parare diuitias, φ officio paupertatem tueri. Si quis hoc modo expoſuerit argumentationem: vt non curet quaerere qualis ratio ... aut rationis confirmatio ſit: ipſam facile reprehendemus expoſitionem: cum oſtendemus id quod in aliquo paupere improbo ſit, in omnes pauperes falſo & iniuria conferri. Item vitioſa expoſitio eſt: cum id quod raro fit, fieri omnino negat hoc modo: Nemo poteſt vno aſpectu, neque praeteriens in amorem incidere: Nam cum non nemo deuenerit in amorē vno aſpectu, & cum ille neminem dixerit, omnino nihil differt raro id fieri, dummodo aliquando fieri, aut poſſe fieri, intelligatur. Item vitioſa expoſitio eſt: cum omnes res oſtendemus nos collegiſſe, & aliquam rem idoneam praeterimus, hoc modo: Quoniam igitur hominem occiſum conſtat eſſe: neceſſe eſt, aut a praedonibus: aut ab inimicis occiſum eſſe: aut abs te, quem ille haeredem teſtamento ex parte fecerat: praedones in illo loco nunquam ſunt viſi, inimicum nullum habebat, relinquitur, ſi neque a praedonibus, neque ab inimicis occiſus eſt, quoniam alteri non erant, alteros non habebat, vt abs te ſit interemptus. Nam in huiuſmodi expoſitione reprehenſione vtemur, ſi quos preter eos, quos ille dixerit, potuiſſe ſuſcipere maleficium oſtendemus: velut in hoc exemplo, cum dixerit neceſſe eſſe, aut a praedonibus: aut ab inimicis, aut a nobis occiſum eſſe, dicemus potuiſſe vel a familia, vel a cohaeredibus noſtris. Cum hoc modo ipſorum collectionem diſturbauerimus, nobis latiorē locum defendendi relinquemus, Ergo hoc quoque vitandū eſt in expoſitione, nequando cum omnia collegiſſe videamur, aliquam idoneam partem relinquamus.

FRan. EXpoſitio. A prima argumētationis parte incipit, quae expoſitio, vel intentio, vel propoſitio appellatur, oſtendit autem quomodo, & qua ratione vitioſa eſſe poſſit. Primum vitium eſt, cū id quod ſpeciale eſt aut multorum non tamen omnium tanquam generale ponit: & omnium eſſe dicitur. Secundum cum id quod raro fit: omnino ſic negatur. Tertium cum aliqua res idonea in collectione praetermittitur. Quartum cum expoſitio ex falſa conſtat enarratione. Quintum cum nimis longe repetitur. In Rhetoricis de inuentione partim haec partim alia intentionis poſuit vitia: primū autem eſt: ſi quod pro credibili ſumptum eſt: infirmatur: quod aut perſpicue falſum eſt: hoc modo: nemo eſt, qui non pecuniam φ ſapientiam malit: aut ex contrario quosque aliquid habet hoc modo. Quis eſt qui non officii, cupidior ſit φ pecuniae aut omnino eſt incredibile: vt ſi aliquem cōſtet eſſe auarum & dicat alicuius mediocris officii cauſa ſe maximam pecuniā neglexiſſe aut ſi quod in quibuſdā hominibus aut rebus accidit: id omnibus dicatur vſuuenire. Hoc modo qui pauperes ſunt iis antiquior officio pecunia eſt. Qui locus deſertus eſt in eo caedem factā eſſe oportet. In loco celebri homo occidi qui potuit? aut ſi id quod raro fit: fieri omnino negatur, vt nemo poteſt neque praeteriens: neque vno aſpectu in amorem incidere. Ab aliqua aut minore parte &c. Vt vitium hoc quo pacto fiat facilius cognoſcatur. Sciendū eſt enunciationum quae axiomata graeci propoſitiones dialectici noſtri vocant alias veras: alias falſas eſſe. Item alias affirmatiuas alias negatiuas rurſus enunciatio ſiue affirmatiua fuerit ſiue negatiua: alia particularis: alia indefinita, alia ſingularis, vniuerſalis affirmatiua eſt illa: in qua praeponitur ſignum vniuerſale affirmatiuum vt omnis homo currit: ſunt autem ſigna vniuerſalia omnis nullus & ſimilia: vniuerſalis negatiua eſt illa in qua praeponitur ſignum vniuerſale negatiuum: vt nullus vel aliquod quod eādem vim habet. Particularis enunciatio eſt: in qua praeponitur ſignū particulare vt quidam. ſunt autem particularia ſigna aliquis quidam & caetera huiuſmodi. Enunciatio indefinita eſt in qua nomen appellatiuū ponitur abſque ſigno: vt homo eſt animal. Enūciatio ſingularis eſt, in qua ponitur nomē proprium: quod terminū diſcretum vocant dialectici: vel in qua ponitur terminus communis hoc eſt nomen appellatiuum cū pronomine demonſtratiuo: vt Franciſcus diſputat & hic homo currit. Vitium eſt igitur cum vniuerſalis ponitur affirmatiua quae verificari minime poteſt: & cui particularis negatiua cōtradicit: vt omnes qui in paupertate ſunt &c. Et aliquis qui in paupertate eſt non mauult &c. Poni autē vt vera eſſet expoſitio & verificari p omnes poſſet partes particularis affirmatiua debet aliquis pauper ad maleficium paupertate compellitur: vniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua: uel uniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua. de conſimilibus ſubiectis praedicatis & copulis pro eodem perſe ſupponentibus ſunt contradictoriae. Duo autem contradictoria eſſe ſimul vera uel ſimul falſa non poſſunt: & ſi uniuerſalis eſt uera particularis eſt falſa: & econtra: itaque ſi haec uniuerſalis falſa ē, omnes qui in paupertate &c. haec particularis uera erit aliquis qui in paupertate eſt non mauult maleficio &c. Omnes qui ſic enūciant arguit a fortuna, quae in attributis perſonae cōſideratur cum paupertate inductum aliquē ad maleficium dicimus: ut ſi aliquis furti accuſetur hoc modo. Feciſti furtum: non feci: quaeſtio eſt an fecerit, qui accuſat & ab attributo perſonae arguit: argumentationem inſtituit cuius propoſitio eſſe eiuſmodi debet: ut impugnari non poſſit, nam cum dicit oēs pauperes ad maleficium paupertate impelli: hic pauper eſt: ideo paupertate ad maleficium compulſus eſt. Veriſimile quidem eſt potuiſſe ad maleficium compelli: ſed minime neceſſarium quoniam non omnes qui in paupertate ſunt: ad maleficium compelluntur: ut Curius & Fabritius: quos admodum pauperes: conſtat, fuiſſe continentiſſimos: neceſſe eſt uera ſic ſit uniuerſalis

Expōſitionis vitia

Vitioſa expō Propoſitioni diuiſio

Vitioſa expō.

ſal.s affirmatiua: vt particulari negatiua occurri ei non poſſit. Qualis ratio aut &c. non enim ꝓbare hãc expõnẽm poterit. Nam ſi ẽt multos in medium ꝓferet qui paupertate inducti maleficium ſunt aggreſſi: multos & ipſe enumerabit aduerſarius q̃ i extrema paupertate caſte integreq; vixerunt. Iniuria iniquũ enim eſt: id pauperi probo & honeſto dedecori aſcribere quod pauper improbus atq; inhoneſtus commiſerit: neq; alioꝝ vitia vitam noſtram ſi proba fuerit: ꝯtaminare debent. Item vitioſa &c. Hoc vitium ſuperiori contrarium eſt: illic vniuerſalis affirmatiua ponitur, quã particularis negatiua verã eſſe nõ ſinit. Hic vero vniuerſalis negatiua eſt: quã particularis affirmatiua impugnat. Nemo põt vniuerſalis negatiua eſt. Accuſatur aliquis ꝙ ſemel viſam ſtatim amauerit & rapuerit vel violauerit: qui defendit: non eſſe veriſimile hoc dicit: quoniam nemo poteſt vno aſpectu: nec praeteriẽs in amorem incidere cui expoſitioni ſtatim accurritur particulari affirmatiua. Aliquis poteſt vno aſpectu &c. Nam & ſi raro contingit: tamen contingit. Nã frequẽter ſemel viſa puella poteſt amari: vt in Eunucho ſemel viſam Pamphilam adamat Cherea: & in Virg. paſtor inquit: vt vidi, vt perii, vt me malus abſtulit error. Non nemo &c. aliquis. Negatio praepoſita facit aequiualere ſuo ꝯtradictorio: vt nõnullus homo currit aequiualet huic aliquis homo currit. Negatio vero poſtpoſita: aequiualere facit ſuo contrario: vt nullus homo non currit: aequiualet huic oĩs hõ currit. Oĩno nihil differt quãuis vero fiat, dicet expõnis impugnator: vt praeteriens aliquis ſemel viſam adamet: aliqñ tñ fit: & ſi aliqñ fit: expoſitio tua falſa eſt. Item vitioſa expoſitio eſt &c. Enarratio ꝓpoſitio eſt: quae per enumerationem fit, & ſic a Cice. definit. Enumeratio eſt in qua pluribus rebus expoſitis: & caeteris infirmatis, vna reliqua neceſſario infirmat: haec reprehendi põt ſi aliquid in ea ꝑtermiſſum oñditur: & inſufficiens ꝓpellatur. Quae vero hãc ſequit̃ paucos cõprehendit cũ plura ſint comprehendẽda: vim habet magnam quae per enumerationẽ argumẽtatio fit hoc modo. Aliqs ex vobis tribus Franciſco librum furto ſubtraxit, ſed nec tu ſubtraxiſti: nec tu: relinquitur ergo vt tertius furatus ſit: ex ſufficienti conſtat partium enumeratione haec expoſitio: ſi tres tantum affuerint: ꝙ ſi quinq; affuerint, & tres tantum enumerauero: enunciatio mala erit. Vitium igitur committitur: ſi partium enumeratio ſufficiens minime fuerit, & aliquid quod enumerari poſſit, & debeat praetereatur: quod ſequenti aperitur exemplo: quo hominem ab haerede interfectum eſſe aliquis probare contendit: & argumentum ſumit a cauſa ratiocinatiua: nam qui occidit hominẽ a quo haeres inſtitutus fuit: cauſam videtur habuiſſe cõmodi conſequendi. Multa igitur colligit accuſator, ſed aliquid praeterit: quod neceſſario ponendum fuit: vnde eius enunciationi ab aduerſario ſtatim occurritur.

Vitioſa propoſitio. ii.

Vitioſa iniectio. iii.

Enarratio ꝓpoſitio eſt

Tribus modis enarrationem vitioſam intelligi in rhetoricis de inuentione docet Cicero: ſi aut praeteritũ quod dicimus, aut infirmum aliquid enumeratũ, cum aut contradici poſſit, aut cauſa non ſit, quare non honeſte poſſimus concedere, & ſubiectis declarat exemplis. Collegiſſe: vnde & collectio ab aliis haec enumeratio appellatur. Idoneam: quae praeteriri nõ debuit. Quoniam igitur. haec eſt propoſitio: & ad coniecturam pertinet: factum enim apparet ſed a quo factum ſit dubium eſt. Praedones &c. Poſtquam enumerauit intentioni ſuae obſtantia tollit: ſic enim intendit: a te occiſus eſt: qui haeres ab illo in teſtamento factus fuerat. Nam in huiuſmodi &c. Vere vitioſa enumeratio eſt, quoniam reprehendi a nobis poteſt, ſi ab aliis potuiſſe occidi oſtenderimus: ut ab aliis cohaeredibus, uel a ſeruis. Familia a ſeruis qui morte domini libertatem conſequebantur. Cum hoc modo ipſorum collectionem diſturbauerimus, nobis rationem locum defendendi relinquemus: hoc eſt. Cum aliquid praeteritum oſtendemus, facile aduerſarii enumerationem diſſoluemus.

¶ Expoſitio &c. Quam partẽ prius propoſitionẽ uocauit nunc expoſitionẽ uocat: nam, & propoſitio enũciatio dici ſolet: cum autem ſyllogiſmus ſecundum Seruiũ conſtet ex propoſitione aſſumptione & concluſione: uidetur dũtaxat maior praemiſſarum propoſitio dicenda: uerum quia apud dialecticos confundunt poteſt propoſitio ſeu expoſitio ſeu enunciatio maior: dici etiam intentio ꝙ ſit quam actor intendit: huius vitia hic declarat auctor. dicens. Expoſitio eſt vitioſa ſup. tunc: cum. i. quando id quod non eſt neceſſario attributũ omnibus partibus. i. in materia non neceſſaria: cõfertur ad omnes. ſ. partes: ab aliqua parte aut a maiori parte: hoc eſt quando ex particulari, aut indefinita vera praeſupponitur vniuerſalis vera & ea ꝓponitur ſeu aſſumitur vt vera, vt ſiquis exponat hoc modo. Oẽs qui ſunt in paupertate malunt parare diuitias maleficio. q̃ tueri. i. ſuſtinere paupertatem officio. i. honeſto & debito facto: hoc eſt enim manifeſte falſum: quia apud Romanos: conſtat Curios & Fabricios ac innumeros alios paupertatem ſine vitio tuliſſe: & in religione noſtra longe plures: vtpote cuius princeps erat ſummus paupertatis amator & praedicator: ſed aſſumitur ex particulari vera: aut ex inductione imperfecta: vt ſiquis expoſuerit argumentationem hoc modo: vt nõn curet quaerere. i. inquirere: qualis ſit ratio aut confirmatio rationis: tunc ſupple nos reprehendemus facile ipſam expoſitionem cum oſtẽdimus. i. demonſtrabimus id quod ſit in aliquo paupere improbo: conferri falſo & iniuria: in omnes pauperes. vbi pauper ſubſtantiue capitur: aliter dixiſſet & improbo. Item expoſitio hoc eſt ꝓpoſito ſeu aſſumptio eſt vitioſa cum id quod fit raro negatur fieri oĩno. i. dicitur nunquam fieri: & ita ex particulari negatiua infertur vniuerſalis hoc modo. Nemo põt vno aſpectu neq; praeteriens. i. ſine mora trãſiens incidere in amorem. Nam cum non nemo. i. aliquis deuenerit in amorem vno aſpectu. i. cum compertum ſit ꝙ per vnicum aſpectum incautum quis deuenerit in amorem & cũ ille dixerit omnino neminem ſup. deueniſſe: nihil differt. i. refert id fieri raro dummodo intelligatur fieri aliquando aut poſſe fieri, quia ad veritatem vniuerſalis neceſſe eſt omnes particulares eſſe veras. Et licet haec poſſit eſſe vera omnis homo iuſtitiam amat: tamen quia poteſt eſſe falſa: improbari poterit. Item expoſitio eſt vitioſa cum oſtendemus nos collegiſſe omnes res. i. feciſſe inductionem ſufficientem: & praeteribimus. i. omittemus aliquã rem idoneam hoc modo. Igitur quoniam conſtat hominem eſſe occiſum, neceſſe eſt occiſum eſſe, aut a praedonibus: aut ab inimicis: aut abs te: quem ille fecerat teſtamento haeredẽ ex parte: praedones nunquam ſunt viſi in illo loco, & ſupple nullum, id eſt non vllum: non habebat vllum inimicum: relinquitur igitur ſi neq; occiſus eſt a praedonibus neq; ab inimicis, quoniam alteri videlicet ꝑdones non erant, & non habebat alteros: videlicet inimicos: vt ſit interemptus abs te. Nam nos vtemur reprehẽſione in huiuſmodi expoſitione. i. aſſumptione

ab inſufficienti inductione ſi oſtendemus quos.i.aliquos preter eos quos ille dixerit: potuiſſe ſuſcipe maleficium.i.e committere homicidium illud. velut i hoc exēplo cū dixerit neceſſe eſſe aut a prædonibus aut ab inimicis aut a nobis: dicemus potuiſſe ſup. occidi: vel a familia vel à cohæredibus noſtris. Coæredes

cum pauciora narranda ſint: plura narrantur: & ſuperfluitas appellatur. Accidit autem quotiens genus cū partibus commiſcetur: quod in partitione quoq; orationis vitandum eſſe in Rhetoricis de inuentione Cicero admonuit. Genus eſt, quod plures partes amplectitur: vt animal. Et ſic a dialecticis definitur. Genus

autem ſunt qui ſimul ſunt qui ſimul ſunt vnius hæredes. Cum nos diſturbauerimus hoc modo: collectionem (ſic enim dialectici vocāt) ipſo tūe ſup. nos relinquemus, nobis.ſ. defenſoribus locum latiorē defendi.ſ. ab obiecto crimie. Ergo hoc quoq;.i. ēt hoc eſt vitandum.ſ.a nobis dum accuſamus: in expoſitione.i. qñ exponimus ſeu proponimus: ne qñ nos dicamur.ſ. nobis collegiſſe omnia.i. feciſſe ſufficientem iductionem reliquamus aliquam partem idoneam.i. principalem quæ pretermitti non debuit: aut idoneam ad iualidationem toti⁹ argumētū. Nam ad deſtructionē vniuerſalis ſufficit deſtructio vnius p[…]tis.

Genus quid.

Alia vitioſæ expoſitionis genera.

¶ Item vitioſa expoſitio eſt: quæ conſtat ex falſa enumeratione, ſi cum plura ſunt: pauciora dicamus: hoc modo: Duæ res ſunt iudices: quæ homines ad maleficium compellūt; luxuries, & auaritia. Quid amor? (inquit quiſpiam) quid ambitio? quid irreligio? quid metus mortis? quid imperii cupiditas? quid deinde alia per multa? Item falſa enumeratio eſt, cum pauciora ſunt: & plura dicimus, hoc modo: Tres res ſunt, quæ omnes homines ſollicitant: metus, cupiditas, ægritudo. Satis fuerat dixiſſe metum, & cupiditatem, quando ægritudinem cum vtraq; re coniunctam eſſe neceſſe eſt. Item vitioſa expoſitio eſt: quæ nimium longe repetitur, hoc modo: Omnium malorum ſtultitia eſt mater, quæ cæteris parit immenſas cupiditates, immenſæ porro cupiditates, infinitæ, immoderatæ ſunt, hæ pariunt auaritiam: auaritia porro hominem ad quoduis maleficium impellit: Igitur aduerſarii noſtri inducti auaritia; hoc in[…] ſe facinus admiſerunt. Hic id quod extremum dictum eſt, fuit ſatis exponere; ne, Ennium, & cæteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui conceſſum eſt: Vtinam, ne in nemore pelio ſecuribus Cæſa cecidiſſet, abiegna ad terram trabes, Neue inde nauis inchoandæ. Exordium cœpiſſet, quæ nunc nominatur argo, in qua argiui delecti viri uecti, petabant, Pellem illam inauratam arietis colchis, Imperio regis peliæ, per dolum. Nam nunquam hæra mea errās. Medea pedem. Efferret domo ægra & amore faucia. Nam hic ſatis erat dicere, ſi id modo: quod ſatis erat curaſſet poeta; vtinam ne hæra mea errans pedem efferret domo. Medea animo ægra, & amore ſaucia. Ergo hæc quoq; ab vltimo repetitione in expoſitione magnopere ſuperſedendū eſt: non enim reprehenſione, ſicut aliæ complures, ſed ſua ſponte vitioſa eſt.

eſt terminus vniuocus pdicabilis in quid de pluribus differentibus ſpecie. Animal enim de homine leone equo boue predicatur. Pars eſt quæ ſubeſt generi: & hæc ſpecies appellatur. Et ſic definitur: ſpecies terminus eſt vniuocus non ſupremus prædicabilis in quid de pluribus differentibus numero: vt homo prædicatur de Franciſco & Camillo, & de cæteris, & ſicut illa mala eſſet partitio ſi quis ita partiretur: oſtendam propter cupiditatē, & audaciam, & auaritiā aduerſariorum omnia in commoda ad rempublicam perueniſſe: quoniam expoſito genere pars generis admiſcetur. nam genus eſt omnium libidinū cupiditas: ita hæc mala eſſet enumeratio: tres peſtes ſunt: quæ omnes ſollicitant &c. Nam metus & cupiditas partes ſunt. Aegritudo genus nec harum tantum partium: ſed cuiuſlibet affectionis: q̄ quatuor ſūt principales: ſunt duæ præſentis temporis dolor & lætitia: duæ futuri ſpes & timor qui definire voluerit ſic definiet. Spes eſt ægritudo animi & ita de cæteris & quēadmodum genus prædicatur de pluribus differentibus ſpecie: ita ægritudo de his quattuor affectionibus & earum partibus

Carnifices animorū.

FRan. Vitioſa propoſitio. iii.

ITEM vitioſa &c. Friuola nimis hæc expoſitio eſt: quæ multa prætermittit: & repræhendi facile poteſt: differt a ſuperiori hoc vitium: etiam in hoc q in illa enumeratione nota eſt diſiunctionis: hic vero copulationis. Ad veritatem diſiunctiuæ affirmatiuæ ſufficit alteram partem ueram eſſe vt tu es homo: vel tu es equus: tu es homo: ergo tu non es equus. Ad veritatē copulatiuæ affirmatiuæ requiritur quamlibet partem veram eſſe: vt tu es homo: & tu es animal. Duæ ſunt res &c.

A cauſa & hic ſumitur argumentum, ſed impulſiua. Quid amor: duas tantum dicit cauſas ad maleficium impellere luxuriam, & auaritiam, ſed quid amor, qd ambitio, quid metus? nonne ad maleficium hominem impellunt? Quid amor: quid non cogit amor? Quid ambitio, quæ eſt imoderata honorū cupiditas? Quid irreligio: hoc eſt deorum contemptus. Quid metus? ſæpe qui mortem metuit vt eam effugiat maleficium committit & Vlyſſes timore mortis quam Aiax minabatur occidiſſe illum accuſatus eſt. Quid imperii in quo cauſa conſideratur ratiocinatiua. Per multa in quibus eſt euitatio incommodi vel commodi conſecutio. Item falſa enumeratio eſt cum &c. Quartum eſt propoſitionis vitium ſuperiori contrarium: illic enim cum plura dicenda ſint pauciora dicuntur. Hic vero

Falſa enumeratio. v.

prædicatur: ſatis ergo fuerat dixiſſe: metus & cupido ſine ægritudine. Nam poſito genere partes intelliguntur: ſed non explicite: vt poſito animali itelligitur homo bos equus leo: & poſitis partibus opus genere nō eſt: quoniam ſtatim intelligitur. Tres peſtes: quatuor ſunt: quarum duæ grauiores metus & ſpes: de quibus totum illud eſt apud græcos τλωνοκου τοβοσις αι θεωπο/ο τυραννοι. Seneca: ſpes & timor turbine magno vrbibus errant. Item vitioſa expoſitio eſt. Sextum eſt vitium quod in expoſitione committitur, & remotum appellatur quoniam longe repetitur, & ea dicet quæ ſi tacerentur: tamen intelligerentur: non idem valet: quod argumentatio quæ fit a primo ad vltimum: illa enim ſi quod vltimum dicitur forte in dubium venerit: minime vitioſa habetur hoc modo: dubium

Vitioſa expō. vi.

 73

bitum eſt ingratitudinem matrem eſſe vitiorum omni-
um: ideoq; ſic probatur eſſe ingratitudo vitiorum o-
mnium mater eſt: ingratitudinem enim impudentia,
impudentiam audacia, audaciam alia vitia omnia cõ
ſect: ntur, igitur igratitudo vitiorum omnium mater
eſt: ſed ſi quod extremum eſt: dubium non fuerit vi-
tioſa: & hæc argumentatio erit: aliquis probare con-
tendens ab aduerſariis per auaritiam aliquid factum:
ſic argumentatur: ſed longius q̃ oporteat repetens in
vitium incidit: quod duplex eſt: nam & inde repetit
vnde neceſſe non fuit, & quod ſemel dixit: deinceps
dicit; quod in narratiõe breui ſuperiore lib. vitari mo
nuit Cic. Omnium malorum. Hæc eſt propoſitio ni-
mis longe repetita: nullus enim ignorat malorum cau
ſam eſſe ſtultitiam. illinc incipiendum fuit. Auaritia
hominem ad quoduis maleficium impellit & conclu-
dendum: ergo auaritia inducti aduerſarii hoc malefi-
cium cõmiſerunt: ne Ennium & cæteros poetas, neq;
alii poetæ apud quos longe repeti aliquid ſolet: repre
henduntur neq; errant cum hoc faciunt: nam τὸ πρέ-
πον ſeruant perſonarum: aliter enim apud illos ſenex
Decorum p[er]ſonarũ aliter adoleſcens loquitur. aliter matrona. aliter ſer-
uus, aliter ancilla. Senex graui vel quærula vtitur ora
tione. Adoleſcens leui: vel audaci. Matrona ſedata,
vel imperioſa. Seruus inſulſa: niſi in comœdiis pallia
tis. vbi longe ſapientiores dominis ſerui introducun-
tur. Ancilla inepta, & plerunq; longe repetita, vt Me
deæ ancilla, cum de heræ dolet diſceſſu: nam a Cæ-
ſis ichoat arboribus quibus nauis argo contexta fuit,
qua in colchorum regionem ad vellus aureum acqui
rendum Iaſon nauigauit: fabula nota eſt. Vtinam ne
&c. Verba ancillæ ſunt, ex Ennii tragœdia. Nemore
pelio mons Theſſaliæ eſt peliũ[?] cultus olim a Chi-
rone Achillis magiſtro. Peleo quoq; & Thetidis nu-
Pelion ptus inclytus, de quo Ouid. Pelion hemoniæ mons
eſt: obuerſus in auſtros. Summa virent pinu, cætera
quercus habet. M. cc. l. paſſuum altitudinis eſſe aliqui
prodiderint. Abiegnæ: ex abiete: quæ arbor expetit
nauigiis auctor Ply. Argo: alii dictam volũt de cele
Argo ritate. Argos enim græce celerem ſignificat vel a fa-
Colcho bro qui argus ſit vocatus: auctor Iginius. In colchõ,
ad euxinum mare colchorũ regio eſt: cui Trapezus
Aea coniungitur illic Oeethes regnauit: cuius regia Aea
fuit vnde æea Circe æethes ſoror. Per dolum: id eni
volebat Pelias: vt Iaſon periret, quamuis ſub prætex-
tu comparandæ gloriæ in Colchum eum mitteret.
Ergo &c. Quoniam vitioſa eſt. Non enim: ad id reſpi
cit quod dixerat. Alias expoſitiones falſas: alias nuga
torias eſſe: ex illis nugatorius hæc eſt. Sua ſponte quo
niam ſuperflua.

ASC. ¶ ITEM expoſitio: id eſt propoſitio aut aſſum-
ptio qua cauſam noſtram exponimus eſt vitioſa, quæ
conſtat ex enumeratione falſa, hoc eſt quæ certo nu-
mero membra enumerat ſi cũ &c. Duplex hic lectio
eſt, aut enim ponitur poſt cum particula aut quæ q̃a
in principio ponitur repeti ante aliud membrũ vult,
vnde quia duo ſunt malæ enumerationis membra: al
terum dum quid deeſt: alterum dum quid ſupereſt vi-
detur mihi vera lectio ſic, ſi aut cum plura ſunt: pau-
ciora dicamus hoc modo &c. Aut cum pauciora ſunt
plura dicamus: & ita credam ab illis qui hanc conde-
pendentiam non intelligerent propter interiectum
exemplum adiectum eſſe. Item falſa enumeratio eſt
cum pauciora, quam ſecundam lectionem ſi ſequi vo
lumus deponemus particulam aut in principio poſi-
tam: quam tamen quia omnia exemplaria quæ quidẽ
viderim habent: malim vt dixi legere: niſi cogar Fran
ciſcum ſeq dicamus ergo abiecta particula aut ſic ſi
dicamus pauciora, cum ſunt plura, hoc modo. O iu-
dices duæ res ſunt: quæ compellunt homines ad ma-
leficium, videlicet luxuries & auaritia. quo audito q̃-
ſpiam inq̃t: quid ſup. facit amor? an ne compellat ad
maleficium? q. d. maxime: q̃d ambitio. i. cupiditas ho-
norum & magiſtratus gerendi? quid irreligio. i. contẽ
ptio aut negligẽtia religionis? quid metus mortis? q̃d
cupiditas imperii. i. dominationis? quid deniq; alia p
multa ſup. faciũt: an ne ad maleficium etiam compel-
lunt, quaſi dicat maxime: & ita vitioſa erat enumera-
tio quę duas duntaxat partes enumerabat cũ tot ſint.
Item falſa enumeratio eſt: aut enumeratio eſt falſa:
cum ſunt pauciora & dicimus plura: hoc modo. Trea
res ſunt quæ ſollicitant omnes homines, metus, cupi-
ditas, ægritudo. i. vitium animi. Satis fuerat dixiſſe
metum & cupiditatem: qñ. i. quandoquidem aut qm̃,
neceſſe eſt ægritudinem. ſ. animi eſſe coniunctam cũ
vtraq; re. ſ. cum metu mali, & cupiditate boni. Item
expoſitio eſt vitioſa quæ repetitur longe nimium: hoc
modo. Stultitia eſt mater. i. genitrix aut origi omniũ
malorũ: quæ. ſ. ſtultitia parit præ cæteris. ſ. rebus aut
vitiis: immenſas cupiditates: porro. ſ. ſed cupiditates
immenſæ ſunt immoderatæ infinite. i. ſine fine: aut in
infinitum: ſi tamen infinitę nomen eſt intelligetur &,
vt ſit ſum, infinitæ & immoderatæ: hæ. ſ. cupiditates
immoderatæ, pariunt auaritiam, porro. i. ſed vel au-
tem, auaritia impellit hominem ad quoduis malefici-
um: vnde & illud Maronis æneid. tertio. Quid non
mortalia pectora cogis. Auri ſacra fames? Igitur ad-
uerſarii noſtri inducti auaritia admiſerũt inter ſe aut
ad ſe, hoc facinus. ſ. nefandum. hic. i. in hoc exemplo
ſatis fuit exponere. i. aſſumere id quod dictum eſt ex-
tremũ videlicet aduerſarii noſtri inducti auaritia hoc
inter ſe facinus admiſerunt: fuit autem ſatis: ne. ſ. nos
oratores, imitemur Ennium & cæteros poetas q̃bus
eſt conceſſum loqui hoc modo. ſ. longe repetito exor
dio: & tamen Flaccus in arte videtur id damnare cũ
pro cõtrarii obſeruatione Homerum ſic laudat. Nec
reditum Diomedis ab interitu Meleagri. Nec gemi-
no bellum Troianum orditur ab ouo. Semper ad
euentum feſtinat: & in medias res. Non ſecus ac notas
auditorem rapit &c. Verum ſciemus aliud eſſe prin-
cipalem narrationem a principio rerũ auſpicati: aliud
per tranſitum interſere quæ in principio contigerãt:
vnde Ennius in fabula ſua non egit argoæ nauis ædi
ficationem: ſed tranſeunter tetigit: quod illi vitio non
datur: vnde facit ancillam Medeæ ſic dicentem. Vti
nam ne trabes, id eſt trabs (eſt enim ſingularis nume-
ri. Nam vt Petrus crinitus hunc locum Ennianum ci-
tans docet libro. xv. c. vi. de honeſta diſciplina, vete-
res, trabes, canes, duces: in nominatiuo ſingulari dice
bant) abiegna, id eſt abietis arboris ad nauigia aptæ:
cecidiſſet ad terram: Cæſa. i. amputata ſecuribus, id
eſt ferris ſecandi vim habentibus: in nemore pelio, id
eſt pelii montis Theſſaliæ, ve pro vel, ne exordium
nauis inchoandæ cœpiſſet, id eſt inceptum fuiſſet
inde, id eſt ex illa trabe, quæ ſcilicet nauis nominatur
nunc argo: in qua ſcilicet naue: viri argiui, id eſt græ-
ci delecti, id eſt de multis ab Iaſone lecti qui argo-
nautæ dicti deinde ſunt: vecti id eſt dum vehebantur
petebant pellem illam inauratam, immo aureum vel-
lus, arietis, colchis, id eſt a colchis aut colchis pro col
chi imperio peliæ regis Theſſaliæ patrui Iaſonis,
per dolum, id eſt qui id imperabat per dolum ſperãs:

videlicet in expeditione illa: illum periturum cuius virtutem ſibi obfuturam etiam per viſionem (vt aiūt) admonitus verebatur. nam ſi illa nauis nunquam fuiſſet facta nunquam hæra Medea errans efferret domo pedem exiſtens ægra & ſaucia amore. Hactenus Ennius in comœdia: poſt quæ addit Cicer. cauſam cur orator non tam longe repetat expoſitionem dicens. nam ſatis erat dicere hic id eſt hoc loco (ſi poeta curaſſet modo, id eſt ſolummodo ſupple dicere id quod ſatis erat) vtinam hæra mea Medea ne id eſt non efferret pedē domo: errans ægra animo & ſaucia amore. Ergo ſuperſedendum, id eſt abſtinendum eſt ſup. oratori: magnopere, id eſt magno conatu: in expoſitione: quoq; id eſt ē hac repetitione. ſ. facta, ab vltimo, id eſt maxime longinquo: hoc eſt penitus primo principio. Bni pro quia: talis repetitio aut expoſitio propter repetitionem non eſt vitioſa reprehenſione. i. pp reprehēſionem aduerſarii: ſicut aliæ cōplures ſup. ſunt vitioſæ: ſed eſt vitioſa ſua ſponte: qa ſpōte nimis lōge repetimus &c.

FRam. Ratio vitioſa — VITIOSA ratio eſt &c. Quid vitioſam faceret expoſitionē oſtendit. nunc rationis vitia: quæ ſecunda argumētationis pars eſt: quæ ſint admonet. Duo aūt ſunt. Si aut infirma ratio fuerit: aut vana. Primum igitur quid infirma ratio ſit deſcribit: & exemplo vtitur Plauti. Hæc autem ratio quæ infirma eſt falſa non eſt: ſed non neceſſaria. non enim neceſſario quod in propoſitione eſt confirmat. Inepta tamen eadem vocari poteſt. Siquidem inepta eſt: quæ merito derideri poteſt tanquam minus conueniens. Amicum caſtigare &c. propoſitio eſt. Rudem hominem & ineptum loquentem inducens Plautus: Decorum ſeruauit & hanc ei orationem tribuit: qua ſi orator fuiſſet vſus iure optimo reprehendi potuiſſet. In Plauto reprehendenda minime eſt vitii oſtendendi cauſa: affertur quod apud poetam pro loco & perſona vitioſum non eſt. Propoſitio igitur fuit amicum caſtigare &c. Ratio nam ego &c. Hæc infirma eſt & minime neceſſaria: ſi tu non faceres: ergo alii non facerent. Noxam, pœnam ſignificat, & damnum. Immane ingens, & inhumanum: propter peccatum amicum caſtigare. In ætate, grauiori, vt in virili ætate

Noxa

quæ adoleſcentiæ pars eſt: in qua rationis vſum habere homines incipiunt: & in actum deducere. Non eo quod fieri conuenit, quia id ſi ipſe non faciet, alius faciet. Non enim euidē moris & ſententiæ omnes ſunt. Ratiocinat. Colligit. Vana ratio eſt: docet quomodo vana eſſe ratio dignoſcatur: & vana inquit ratio eſt, quæ falſam cauſam affert: ad id probandum quod poſitum in propoſitione eſt. Vanum autem pro mendaci accipitur, vnde Virgilius vtrunque coniunxit vanum & mendacem. Nec ſi miſerum fortuna Sinonem finxit. Vanum etiam mendacē q; improba finget. Vana eſt hæc ratio: quia non omnis amor honeſtus eſt & vera amicitia: non niſi in virtute radices fixas habet: & quia ratio falſa eſt propoſitionem quoq; falſam eſſe neceſſe eſt: ſi vera ratio fuerit: & propoſitio vera erit. Veriſſima amicitia: aut ex voluptate amicitia proficiſcitur, & nefaria plerunque eſt, aut ex vtilitate: & hæc veluti quædam mercatura eſt: aut ex virtute: & ſola laudatur. Philoſophia vitanda propoſitio eſt: alterius exempli, ratio quæ eam ſequitur vana eſt. Secordiam: quam tantū abeſt: vt afferat vt etiam pellat. Quando enim philoſophus otioſus eſt: quā do in veri inueſtigatione non verſatur. Item infirma ſuperius vitium iterū reprehendere videtur Cic. ſed diuerſum hoc ſine dubio ab illo eſt: in quo ratio probabilis quidem neceſſaria: inepta tamen adiungitur propoſitioni; cum hic probabilis, ſed non inepta adiungatur, exemplū a Pacuuio poeta ſumit: is tragicus fuit & perſonam ſic loquētem introducit, alii malorum omnium fortunam cauſam eē volunt, alii omnino eſſe fortunam negant: & temere omnia fieri autumant multa ſed infirmæ ſubiciuntur rationes. Fortunam inſanam: propoſitio eſt. Ideo dicunt volubilem: multæ rationes hanc propoſitionem ſequuntur: quæ omnes probabiles ſunt: nulla autem earum neceſſaria. Brutam: quæ ratione caret vt Brutum. Globoſi rotundi: globus maſſa eſt rotunda: vnde lunaris globus inuenitur & globare verbum. Plin. terræ formam in ſpeciem abſoluti orbis globatam dicit. Aliquando globus pro conferta & in vnum coacta accipitur multitudine. Liuius Romulus cū Globo iuuenum aduolat. Sunt autē alii &c. Philoſophorum alii qui

Ratio vana

Infirma ratio pri.

Pacuuius

Globare

De vitioſa ratione. Ti. XXVII.

Vitioſa ratio eſt: quæ ad expoſitionem non eſt accommodata: vel propter infirmitatem: vel propter vanitatem. Infirma ratio eſt, quę non neceſſario oſtēdit ita eſſe quemadmodum expoſitum eſt: velut apud Plautum: Amicum ob meritam noxam immane caſtigare eſt facinus, Verum in ætate vtile & conducibile. Hæc propoſitio eſt: videamus quæ ratio afferatur: Nam ego amicum meum hodie non caſtigabo pro commiſſa noxa. Ex eo quod facturus eſt: non ex eo quod fieri conuenit: vtile quid ſit ratiocinatur. Vana ratio eſt, quæ ex falſa cauſa conſtat hoc modo: Amor fugiendus non eſt: nam ex eo veriſſima naſcitur amicitia. Aut hoc modo. Philoſophia fugienda eſt: affert enim ſecordiam, & deſidiam. Nam hæ rationes niſi falſæ eſſent: expoſitiones quoque earum ueras eſſe confiteremur. Item infirma ratio eſt: quæ non neceſſariam cauſam affert expoſitionis, velut Pacuuius: Fortunam inſanam eſſe: & cæcam, & brutam perhibent philoſophi, Saxique inſtar globoſi prædicant volubilem. Quia quo ſaxum impulerit fors, eo cadere fortunam autumant. Cæcam ob eam rē eſſe vocant, quia nil cernat quo ſeſe applicet. Inſanam autem aiunt: quia atrox, incerta, inſtabiliſque ſit. Brutam: quia dignum atq; indignū nequeat internoſcere. Sunt item philoſophi: qui contra fortunam negent vllam eſſe, Sed temeritate omnia regi autumant. Id magis veriſimile eſſe aiunt, quod vſu re ipſa experiendo edocent: velut, Oreſtes modo fuit rex: factus eſt mendicus modo naufragio. Nempe res ea obtigit. Ergo id non forte: nec fortuna obtigit. Nam hic, Pacuuius infirma ratione vtitur, cum ait, verius eſſe temeritate q̄ fortuna res geri, nam vtraque opinione philoſophorū fieri potuit, vt is qui res fuiſſet mendicus factus eſſet.

rum aliqui omnia regi fortuna voluerunt aliqui eſſe eam negauerunt: quoꝗ rationi contradici vix poteſt, & Cice. lib. de diuinatione ait. Quid eſt: quod tandē caſu fieri: aut forte fortuna putemus? Nihil enim eſt tam contrarium rationi & conſtantiæ q̄ fortuna, vt ne in deum quidem cadere videatur: vt ſciat quid caſu: aut fortuito futurum ſit. Si enim ſcit certe illud eueniet, ſi eueniet nulla fortuna eſt. Nam ſi incerta eſt fortuna nec Deus ſcit, quid euenturum ſit, & ſi ſcit, fortuna non eſt: quoniam incerta non eſt. Qui temeritate omnia regi dicunt, non re ſed verbo ab iis diſſentiunt, qui fortunam totius gubernatricem affirmant: nam temere ſit quod ſine ratione fit. Quicquid autē fortuna fit: ſine ratione fieri dicitur. Idem igitur ſunt fortuna & temeritas. Stoici Peripatetici & Academici prouidentia mundum regi voluerunt. Temeritate: quaſi aliud fortuna ſit: aliud temeritas: cum tamē idē ſint. Oreſtes, exemplo oſtendit Oreſtis omnia temeritate non fortuna regi: nam qui rex erat: Paulo poſt mendicus eſt factus. Naufragio: paſſus eſt naufragiū ex quo mendicus factus eſt: & naufragium quidem non fortuna ſed temeritate contingit: igitur non fortuna ſed temeritate omnia gubernantur. Probabile vtrunꝗ eſt ꝙ fortuna res humanæ regantur: & ꝙ temeritate. Sed ex hoc exemplo ego credere adducor:
Fortūa hanc inter fortunam & temeritatem feciſſe eos differentiam: qui fortunam tollebant e medio temeritatem gubernatricem rerum retinebāt: vt fortuna eſſet per quam nobis aliquid præter ſententiam noſtram
Temeritas ſine aliqua opera & labore noſtro eueniret. Temeritas vero per quam aliquid nobis præter ſententiam quidem ſed aliquo labore noſtro præueniente accideret: quod ex Oreſtis exemplo colligitur: qui naufragio mendicus factus eſt. Naufragium autem temeritate ſua paſſus eſt mare fortaſſe ingreſſus tempore, quo non debuit, vel minus nauigationis peritus. Vtraꝗ opinione, fortuna & temeritate. Nam & fortuna contingere naufrangium potuit: & Oreſtis temeritate.

ASC. ℂ Vitioſa ratio eſt. Proſequitur vitia ſecundæ partis argumentationis videlicet rationis quam multipliciter vitioſam docet dicens. Ratio eſt vitioſa quæ nō eſt accommodata, id eſt quæ eſt impertinens ad expoſitionem .i. propoſitionem ſeu aſſumptionem maiorem: vel propter infirmitatem: quia non ſatis probat vel propter vanitatem .i. falſitatem ac mendacitatem eius. Nam Aulus Gellius docet vanum eſſe mendacem in illo Aeneid. ii. Nunq̄ vanum ē mendacēꝗ improba finget &c. Ratio eſt infirma quæ non oſtendit neceſſario ita eſſe quemadmodū expoſitum .i. in propoſitione aſſumptum eſt. Velut apud Plautū: Amicū &c. Verba ſunt Plauti i comœdia quorum ordo eſt. Caſtigare amicum ob culpam meritam eſt facinus immane .i. impium & inhumanum: verum eſt facinus vtile in ætate & conducibile, hæc (inquit Cicero) eſt ꝓpoſitio ſeu expō Plautina. Videamus quę. ſ. qualis rō afferatur. Nam (inqt apud Plautum homo rudis) ego non caſtigabo hodie amicum meum: pro noxa .i. culpa commiſſa. Et ita ſup. (inquit Cicero) ratiocinatur quid ſit vtile, ex eo quod facturus eſt: & non ex eo qđ fieri conuenit. hoc eſt non ideo probat ſe facturum quia vtile eſt, ſed ideo vtile eſſe contendit: quia ſe facturum id dicit: quæ ratio infirma eſt: poſſit enim facere quod minime conducat. Deinde deſcribit rationem vanam dicens. Ratio eſt vana, quæ conſtat ex cauſa falſa: hoc modo. Amor fugiēdus non eſt (hæc eſt propoſitio) nam veriſſima amicitia naſcitur ex eo hæc eſt ratio quæ falſa eſt: quia virtus non amor veram amicitiam parit & conſeruat. Aut hoc modo, ſcilicet additur ratio falſa. Philoſophia eſt fugienda: enim pro quia ipſa ſupple affert ſecordiam, id eſt animi pigritiam & deſidiam: ſcilicet corporis, quod falſum eſſe innuit: quia viri boni nunquam ſunt minus otioſi q̄ cum in otio, id eſt in philoſophico exercitio. Nam niſi hæ id eſt huiuſmodi rationes eſſent falſæ: nos conſiteremur expoſitiones, id eſt aſſumptiones ſeu propoſitiones earum, id eſt ad quarum probationem illatæ ſunt eſſe quoꝗ: id eſt etiam veras. Item id eſt & ſimiliter ratio eſt infirma: quæ affert cauſam expoſitionis non neceſſariam, id eſt non neceſſario concludentem velut Pacuuius: cuius ſequentia ſunt carmina ſic a Crinito diſtincta vt capitalibus litteris ea diſtinguimus. Ordo autem eſt. Philoſophi perhibent fortunā eſſe inſanam & cæcam & brutam: & prædicant eam eſſe volubilem ad inſtar, id eſt in ſtatum ſaxi globoſi. Sequitur ratio vltimi dicti, quaſi dicat (quod tamen non eſt ſcribendum) ideo dicunt eſſe volubilem: in modum ſaxi: quia autumant fortunam cadere eo quo fors id eſt fortuna impulerit ſaxum. Et Philoſophi vocant fortunam cæcam ob eam rem, quia nil cernat quo applicet ſeſe id eſt ſeipſam. Aut pro ſed, aiunt eā inſanam: quia ſit atrox incerta & inſtabilis. Et ſupple aiunt? Brutam id eſt beſtialem & ſtolidam: quia nequeat internoſcere dignum aut indignum. Sunt item (inquit) Philoſophi, qui negant vllam fortunam eſſe, ſed autumant omnia regi temeritate, vt Epicurei. Ratio additur quia ipſi aiunt id eſſe magis veriſimile quod ipſa res edocet a ſe experiendo vſu, id eſt per vſum. Velut Oreſtes modo fuit rex: & factus eſt modo mendicus naufragio, id eſt per naufragium. Nempe id eſt quia certe iſta res obtigit, id eſt præter ſpem euenit. Ergo id non obtigit forte nec fortuna, cum etiam temere euenerit: non videtur per fortunam quam deam aliquam putabant eueniſſe. Hactenus Pacuuius: ſequitur Cicero. Velut inquit Pacuuius, nam Pacuuius vtitur hic, id eſt in his verbis ratione infirma cum ait verius res geri temeritate quā fortuna: nam potuit fieri vtraque opinione, id eſt ſecundum vtranque opinionem philoſophorum; vt ia qui rex fuiſſet factus eſſet mendicus. nam primi dicerent id cōtigiſſe per fortunam eo ꝙ cæca inſana atꝗ atrox ſit. Secundi citra fortunam: cum nulla videatur ratio aut numinis fortunæ interceſſio.

FRan. Infirma rō .ii. ITEM infirma ratio illa ratio infirma eſt q̄ idem dicit: quod in propoſitione continetur, ſed diuerbs verbis: neꝗ propoſitionē ꝯfirmat: vt ſi dicas nullum ſcelus eſt, ad quod ambitio nō impellat & hanc ſubiungas rationem. Cupiditate enī honorum mala oīa hoīes aggrediuntur ſed idē in ꝓpoſitione & ratione eſt. Quid enim aliud ambitio eſt q̄ cupiditas honorum? Magno malo propoſitio eſt. Iccirco quia: hæc ratio eſt non tamen

ℂ Item infirma ratio eſt, que videtur pro ratione afferri id quod in expoſitione dictum eſt: hoc modo? Magno malo eſt hominibus auaritia: iddirco ꝙ hoīes magnis, & multis incommodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatem. Nam hic aliis verbis idem per rationem dicitur: quod dictū eſt per expoſitionē. Itē infirma rō eſt: quæ minus idonea q̄ res poſtulat, cauſam

ſubijcit expoſitionem hoc modo: Vtilis eſt ſapientia, propterea quia qui ſapientes ſunt, pietatem colere conſueuerunt. Item vtile eſt amicos veros habere: habeas enim quibuſcum iocari poſſis. Nam huiuſmodi in rationibus non vniuerſali neque abſoluta: ſed extenuata ratione expoſitio cōfirmatur. Item infirma ratio eſt: quæ vel alii expoſitioni poteſt accommodari: vt facit Pacuuius, qui eandem affert rationem, quare cæca: eandem, quare bruta fortuna dicitur.

probatio eſt: ſed hoc quod dictū fuit mutata oratione repetere. C. nflictatur: altercantur agitantur. Cōflictatio eſt inuicē tactus corporū colliſio. Teren. in Andria. Nam qui cum ingenijs conflictatur eiuſmodi nec cōmouetur animus in ea re. Itē infirma opus eſt vniuerſalem rōnem eſſe, quę oia cōplectatur: ſi quod

Infirma rō'ii.

in propoſitione dictū fuerit: probare volueris, ꝙ ſi pticularis extiterit minime idonea erit & vitium cōmittet. rō. n. quæ ſubijciet iſirma erit cū ad vnū tm̄ vſum & effectū refertur. Vtilis eſt ſapientia propoſitio eſt. Propterea quia: ratio eſt quæ iō idonea nō eſt: qm̄ vniuerſalis non eſt ad id ꝓbandū quod ꝓponitur. Nā ſapiētia non ſolum colere pietatē nos admonet: ſed plurimas affert vtilitates: cum ſit diuinarū humanarumque rerum ſciētia. Item aliud eſt exemplum. Vtile eſt &c. propoſitio eſt. Habeas enim ratio ſed infirma nimis. non. n. propterea tm̄ habendi ſunt amici: vt cum illis iocemur: ſed varius eſt amicitiæ honeſte vſus: & non tam igni & aqua pluribus locis vtimur q̄ amicitia vt a Cicerone in Lelio ſcribitur. Vniuerſa: quæ oia complectatur. Extenuata, diminuta. Item vitioſa, aliud

Infirma rō.iiii.

rationis vitiū eſt, quod vulgare merito appellari poſſet: cum ea affertur ratio: quæ non propoſitioni tm̄ noſtræ conuenit, ſed etiam aliis, vt ſi dicam medicina ars bona eſt, quoniā multum affert vtilitatis. quæ liberalis ars eſt quæ non afferat vtilitatem? Exemplo vtitur Pacuuii: quod ſupra poſitum eſt. Quare cæca, nam cæca inquit eſt: quia nihil cernat quo ſe applicet. Bruta quia dignum atque indignum nequeat internoſcere: idem eſt nihil cernere quo ſe applicet, & dignū atque indignum non poſſe internoſcere ædemque ſunt rationes.

ASC.

¶ Item īfirma ratio &c. Proſequitur alias ſpecies ac modis infirmæ rationis dicens. Item ratio eſt infirma cum id quod dictum eſt in expoſitione. i. quod aſſumptum eſt: videtur afferri pro ratione hoc modo. Auaritia eſt hoibus magno malo. i. ad magnum malū aut cā magni mali, q̄ expō ſeu ppō eſt. Rō ē idcirco ꝙ hoies ꝯflictant magnis & multis incōmodis pp imenſam cupiditatē pecuniæ: hoc eſt ppter auaritiā q̄ græcæ philargyria. i. amor argenti dr. Nam hic. i. in hac expōne, & rōne: idē quod dictū eſt p expōnē dicit aliis verbis per rōnem. Item tertio ratio eſt infirma quæ ſubijcit expoſitioni cām minus idoneam. i. non ſufficientem nec efficacem q̄ res poſtulat hoc modo. Sapientia eſt vtilis: propterea quia qui ſapientes ſunt conſueuerūt colere pietatem, id eſt pium cultum dei & parentum. Item vtile eſt habere veros amicos. Enim pro quia tu habeas, id eſt quilibet qui amicos habet, habeat quibuſcum, id eſt cum quibus, poſſis id eſt quilibet poſſit iocari, id eſt iocoſe confabulari. Nam expoſitio cōfirmatur in huiuſmodi rationibus non ratione vniuerſali. i. totali: neque abſoluta. i. cōſummata: ſed extenuata. i. imminute & imperfecta. Item vltimo loco ratio eſt infirma quæ poteſt accommodari. i. commode applicari: vel. i. etiam alii expoſitioni: vt facit Pacuuius qui affert eandem rationem quare fortuna dicitur cæca & eandem quare dicitur bruta.

De confirmatione vitioſa. Ti. XXVIII.

IN confirmatione rationis multa vitanda in noſtra, & obſeruanda in aduerſariorum ratione ſunt vitia: proptereaque diligentius conſiderāda ſunt, ꝙ accurata affirmatio rationis totā vehementiſſime cōprobat argumentationem. Vſitur igitur ſtudioſi in confirmāda ratione duplici concluſione hoc modo: Iniuria abs te afficior indigna pater: nam ſi improbum eſſe Treſpontem exiſtimabas: cur me huic locabas nuptiis? ſin eſt probus: cur talem inuitam inuitum cogis relinquere? Atque hoc modo concludentur: aut ex contrario conuertentur: aut ex ſimplici parte reprehendentur. Ex contrario, hoc modo: nulla te indigna nata afficio iniuria: ſi probus eſt: collocaui, ſin autem eſt improbus diuortio te liberabo incommodis. Ex ſimplici parte reprehenditur ſi ex duplici concluſione alterutra pars diluitur, hoc modo: Nam ſi improbum eſſe Treſpontem exiſtimabas, cur me huic locabas nuptiis? duxi probum: erraui, poſt cognoui & fugio cognitum. Igitur reprehenſio huius concluſionis duplex eſt: acutior illa ſuperior facilior hæc poſterior ad excogitandum. Itē vitioſa eſt confirmatio rationis, cum ea re, quæ plures res ſignificat: abutimur pro certo vnius

FRan.

IN confirmatione &c. Confirmatio rationis eſt: q̄ pluribus argumētis rōnē corroborat. Nā propoſito rōne: ratio cōfirmatione: firma ſtabiliſque efficit: quæ in ea vitanda a nobis vitia ſint: & in aduerſarii argumentatione reprehendenda: oſtendit & qm̄ præcipue duplici ꝯcluſione in confirmatione rationis vti orator cōſueuit: quid in ea cōmittatur vitii cognoſcere primum nos docet. Hoc argumentum vim magnam habet ſi neceſſario cōcludit: vt a te amicus repḣendi non debet: nam bonus eſt aut malus: ſi bonus eſt reprehendendus nō eſt: ſi malus parum faciet reprehenſionē. Cato apud Cicerone. Senex inquit mortem non timet ratio, qm̄ mors nihil affert mali cōfirmatio: rōnis cum poſt mortē aius aut moriatur aut non moriatur. Si moriatur mali nihil patitur ſi non moritur beatus eſt: ideo non mortem non timet ſenex. Neceſſariū eſt hoc argumentum: verum enim eſt aut mori animū, aut non mori: tertium nihil relinquitur: ſed accidit iterdum vt neceſſitas nulla afferatur: quamuis afferri videatur & facile confutari vel altera pars poſſit vt apud Terentiū in Hecyra: compreſſa a Pamphilo puella: deinde ei vxor data: a matre abducta eſt: ne ſocrus prægnantē cognoſceret maritus vxorem arguit: ꝙ puellam abduxerit: illa reſpondet: mitte adoleſcentem obſecro: & quæ me peccaſſe ais: Abi ſolus ſolum conueni: roga velitne: an nolit vxorē. Si eſt vt dicat velle ſe: redde ſin eſt vt nolit. Recte conſului meæ: ſed hoc argumē

tam ſic maritus deſtruit. ſi quidem ille ipſe non vult: & tu ſenſiſti eſſe in eo myrrhina peccatum aderā cuius conſilio fuerat ea par proſpiciquam ob rem: incē dor irate eſſe auſam facere hoc iniuſſu meo: quo pacto huiuſmodi confutetur argumentum oſtendit qđ a Latinis diuiſio vel cōplexio: vel duplex concluſio nominatur *διλημμα* a græcis nuncupatur. A. Gellius noctium atticarum libro. v. capite. x. inter vitia argumentorum longe maxima dicit videri quæ *αντιστρεφοντα* græci dicunt: quæ quidam ex noſtris non inſulſe reciproca appellauerunt: & accidere id vitium cum argumentum propoſitum ceſſeri contra conuertique poteſt: a quo dictum ſit: & vtrūq; pariter valere exemplum affert. Prothagoræ ſophiſtarum acerrimi quo in Euathlum diſcipulum vſus eſt. id q̄ volet noſcere auctorem requirat. In confirmatione præfatur Cicero & attentum auditorem reddit: ab vtilitate rei. Studioſi rhetoricæ & oratoriæ artis. Iniuria exemplum eſt ex Ennio ſumptū. Quidam pater filiā Traſponti locauerat quā ſeparare iniuſtā ab iuſto volebat: conquerītur ergo filia de patre dicēs: aut improbum eſſe Traſpontem exiſtimabas aut probum: ſi improbum exiſtimabas cur me locabas? ſin probum cur talem inuitum, inuitam me cogis relinquere? ſed facile hoc argumentum impugnatur vt infra apparet. Hoc modo per duplicem concluſionem. Ex contrario: vt quod filia primo loco dixit: pater ſecundo ponat. Nam ſi improbū dixerit illa eſſe Traſpontem exiſtimabas: cur ei me locabas, pater dicit nulla te iniuria nata afficio: quia ſi probus eſt locaui: ſin improbus eſt diuortio liberabo te a incommodis. Diuortium & repudium habent quidem ſimilitudinem: differunt tamen: nam diuortium inter virum & vxorem fieri dicebatur, emitti autem repudium videtur: quia ſicut viro licebat repudiare vxorem: ita vxori remittere libellum repudii. Et ideo ex ſententia Pauli repudium dicitur non improprie cadere in vxorem: idem de verborum ſignificatione ita dicit: inter diuortiū & repudium hoc diſtat, q̄ repudiari etiam poteſt futurum matrimonium, & ideo non recte dicitur ſponſa diuertiſſe: quia diuortium ex eo dictum eſt: quia in diuerſas partes eāt: qui diuertūt: ſed quomodo dici poſſunt diuertere, qui nondum conuenere? Igitur diuortium eſt inter virū & vxorem, repudium inter ſponſum & ſponſam nondum matrimoniali copula cōiunctos. Ex ſimplici. Cū ex duabus partibus altera tm̄ diſſoluitur: quod eodē exemplo patet. Ergo cōcludit. Acutior illa: acutior eſt quæ ex cōtrario cōuertit. Facilior: quæ alterā partem reprehendit. Vitioſa rōnis &c. Aliud vitium oñdit qđ in cōñia committiſ cum ex eo quod propoſitum eſt cō id nō ſequitur quod cōcluditur: qm̄ id aſſumitur pro certo: quod plura ſignificat, vt cruor, fuga pallor, & quæ his ſimilia ſunt. Pallor. n. non vnius tm̄ affectus ē: ſed diuerſorum: vt amoris nimii: ægritudinis: timoris ſtudii etiā plerunq;. Signum pars eſt coniecturæ: & ſic a Cice. definitur: Signum eſt quod ſub ſenſum aliquē cadit, & quiddam ſignificat: quod ex ipſo profectum videtur: quod aut ante fuerit: aut in ipſo negotio: aut poſt ſit ſecutum: & tm̄ indiget teſtimonii: & grauioris confirmationis. Signorum alia ſunt: vt ait Quinti. Neceſſaria: quæ aliter ſe habere non poſſunt: & hæc vix pertinere ad præcepta artis videntur. Nam vbi eſt ſignum inſolubile: ibi ne lis quidem eſt: id autem accidit cum quid aut neceſſe eſt, fieri, factumue eſſe aut certo omnino non poteſt fieri vel eſſe factum quo in cauſis poſito non eſt lis niſi facti: vt ſi peperit, cū viro concubuit: & fluctus eſt in mari: cum vis venti magna incubuit. Item is moritur cuius cor vulneratum eſt: q̄ Romæ eſt, Athenis non eſt, & cætera huiuſmodi. Alia nō neceſſaria, quæ id tollendā dubitationē ſola non ſufficiunt: adiuncta tamen cæteris plurimum valent, vt ſanguis p̄ quē cædes itelligiſ. Nā ab eo factā cædē dicere poſſumus: cuius cruēta: a veſtis fuerit: ſed hoc argm̄ neceſſariū nō erit. Sāguis. n. ille, quo veſtē aſperſam dicimus potuit e naribus pfluxiſſe: nec probat ab eodē oīno factā: ſed vt p ſe nō ſufficit: ita cæteris adiunctū teſtimonii loco duciſ: ſi inimicus: ſi añ minatus: ſi in eodē loco viſus fuit. Plura res ſignat: hoc eſt æquocū eſt. Sūt aūt æquoca quorū nomē eſt idē: ſed ſignatio diuerſa: ſm̄ diuerſas rōnes: vt canis quod ſignat aial terreſtre: marinum piſcē, & in cœlo ſydus. Vniuoca vero q̄ plura qdē ſignificat: ſed ſm̄ vnicā rōnem: vt hō, ſignat. n. Socra. & Plato. ſm̄ hanc rōnem aial. Neceſſe eſt: exēplū eſt: quo apte vitiū cognoſcitſ, cū pprīū alicuius rei afferſ: qđ pluribus reb⁹ cōuenit n. p. vt dictū eſt ex ſola ægritudine pallor naſciſ. & tñ neceſſe eſt inqt ægrotaſſe. Pōt hæc oratio eſſe aliquē defendētis: q̄ ad diē cōmeatus non redierit: & p neceſſitatē excuſantis q̄ ægrotauerit hoc modo. Nō venit ad pſtitutā diē: qa ægrotauit: ægrotaſſe aūt neceſſe eſt: q̄ pallet. Simile erit ſi diceſ neceſſe eſt hunc occidiſſe hominem quia cruentata eius veſtis fuit: ſed hoc neceſſariū non eſt vt oſtendimus: pōt enim & ſine cæde alicuius veſtis cruētari: nō ſolum aūt ſignorū quædam ſunt neceſſaria quædam nō neceſſaria. ſed: oium argumētorū quæcūq; ſunt neceſſaria ſunt q̄ ad fidē tendūt & trahunt. Alia probabilia quæ irrepunt atq; ſuadent: de qbus nō nihil in Rhe. de inuen. diſputat Cicero & Boetius in topicis ac Victorinus prolixe loquuntur, ſed ea qui cupit noſcere requirat authores. Quoniam ſuſtinet puerum nō eſt neceſſariū ſignum, quoniam ſuſtinet puerum peperiſſe: nam ſororis eſſe poteſt, aut matris, aut vicinæ. Sua ſponte: per ſe poſita. Hæc ſigna pallere: & puerum ſuſtinere. Cætera quoq;, vt ſi dicatur palluiſſe quoniā ægrotauerit, & quod macilentus & non ſatis adhuc firmus ſit. Item ſi dicatur puellam peperiſſe quem ſuſtineat quoniam lac ei præbere viſa ſit: q̄ a ſe auelli puerum pati non potuerit & aliquid huiuſmodi. Adaugent: per ſe autem non ſufficiunt. Item vitioſum eſt & cæ. Aliud vitium eum aliquid dicitur, quod in eum qui dicit retorqueri poteſt & hoc a nonnullis vocatur offenſum vt ſi aliquis auarus dicat miſeri ſunt: qui auari ſunt: quidam cui ducenda erat vxor: probare volens non eſſe ducendam vxorem. Miſeri ſunt inquit qui vxores ducunt, huic ſtatim obiectum eſt: quid? tu hoc reprehendis? cui duæ vxores ſunt, vel qui vnā quam habueras non contentus: alteram duxiſti: Alte-

rei ſigno hoc modo: Neceſſe eſt quoniam pallet, ægrotaſſe. Aut neceſſe eſt peperiſſe, quoniam ſuſtinet puerum infantem. Nam hæc ſua ſponte certa ſigna non ſunt: ſi non cætera quoque ſimilia concurrant: quæ ſi concurrerint, non nihil huiuſmodi ſigna adaugent ſuſpitionem. Item vitioſa eſt: quando vel in alium: vel in eundem quid dicit: quod in aduerſarium dicitur, poteſt cōuenire, hoc modo. Miſeri ſunt qui vxores ducunt, at tu duxiſti alteram.

Diuortiū repudium

Signū quid

Aequiuocum

Vniuocum

ſam ſecundam. Miſeri. Habenti vxorem quieto eſſe animo nunquam licet: ſapienterq; Metellus numidicus cum ad matrimonia capeſſenda: populum Romanum adhortaretur:ſic ait. Si ſine vxore poſſemus Quirites eſſe omnes ea moleſtia careremus: ſed quoniam ita natura tradidit,vt nec cum illis ſatis commode nec ſine illis vllo modo viui poſſit:ſaluti perpetue potius:q̃ breui voluptati conſulendum videtur.

ASCẽ. ¶ IN confirmatione &c. Proſequitur vitia cõfirmationis quorum cognitionem dicit apprime vtilem; tũ ne in ea incidamus:tum vt lapſos deprehendamus,atque ita auditorem attentum facit. Ordo eſt. Multa vitia ſunt vitanda in confirmatione rationis.i.dum rationem confirmare volumus in ratione noſtra:& multa vitia ſunt obſeruanda.i. diligenter vt reprehendantur animaduertenda, in confirmatione rationis aduerſariorum in ratione.ſ.eorum quam ad confirmationem rationis adducunt:q͂ pro &:vitia ſupple ſunt conſideranda diligenter propterea:q͂ affirmatio.i.cõfirmatio rationis:accurata.i.diligenti cura effecta:cõprobat vehementiſſime totam argumentationem. Igitur.q.d.vt rationem confirmationis rationis cognoſcamus id dico,aut igitur q͂ vehementiſſime comprobat:ſtudioſi.i.diligentes oratores vtuntur duplici cõcluſione in confirmanda ratione.i.ſæpe concludunt per dilemma.i.argumentum vtrinq; aduerſarium capiẽs hoc modo(& eſt exemplum ſumptum ex Ennio apud quem dicit filia ad patrem volentem diuortium facere a marito quem filiæ dederat:quem alii Treſpontem:alii vt Franciſcus Traſpontem: alii vt Capidurus Creſpontem vocant)O pater,inquit filia,ego afficior abs te iniuria indigna.i.quam non merui:aut indignanter ferenda.Nam ſi exiſtimabas.i.tu iudicabas Treſpontem.ſ.maritum meum: eſſe improbum, cur locabas me nuptiis.i.per nuptias huius.i.cur me huic nuptum dediſti? Sin.i.ſed ſi eſt probus: cur cogis me inuitam relinquere talem.ſ.probum virum:inuitum,ideſt nolentem relinqui?hoc modo videtur ex vtraq; parte argumentatio concludere:ſed non concludit, vnde dicit Cicero. Eaq;.i.& ea ſupple argumenta vtrinq; concludere volentia: concludentur.i.conuincentur hoc modo:quia aut cõuertentur ex cõtrario.i.ex altero dilemmate quo ad vtranq; partem: aut reprehendentur ex ſimplici parte.i.tantum ex altera parte. Ex contrario ſup. cõuertentur hoc modo vt dicat pater. O nata.i.filia:ego nulla iniuria afficio te:quia ſi Treſpontes probus eſt: collocaui ſupple te eius nuptiis:ſin ãt.i.ſed ſi:eſt improbus ego liberabo te incõmodis diuortio.i.p diuortiũ.i.ſepatione matrimonii. Sup.talis ↄcluſio aut argumẽtatio reprehendetur ex ſimplici.i.tñ ex altera pte: ſi alterutra.i.vna duarum ſiue hæc ſiue illa:ps ex duplici ↄcluſione:diluetur.i.diſſoluetur hoc mõ.Nã ſi exiſtimabas Treſpõtẽ eſſe iprobũ:cur me huius locabas nuptiis? Rñdet pr. Duxi.i.exiſtimaui pbũ. Erraui:& cognoui poſt.ſ.nuptias:& fugio eũ cognitũ. Igitur reprehenſio huius ↄcluſionis q̃ ſibi vult ↄcludere ex vtraq; parte eſt duplex:illa ſuperior.i.prior:q̃ rñdens ecõuerſo ex vtraq; parte ↄcludit,eſt acutior.i.ſubtilior:hæc poſterior eſt facilior ad excogitandũ:q͂a facilius eſt alterã q̃ vtrãq; ptẽ diluere. Itẽ ↄfirmatio rõnis eſt vitioſa:cũ nos abutimur ea re quæ ſignat plures res.i.q̃ eſt æquoca: p certo ſigno vnius rei.i.p vniuoca:hoc eſt(nã nõ de voce:ſed rebus loquitur)qñ qđ multorum ſignũ eſſe põt: q͂a a multis cauſis depẽdet:aſſumitur tanq̃ ſit neceſſario alicuius vnius ſignũ hoc mõ. Neceſſe eſt aut virum aut mulierẽ ægrotaſſe:q͂s pallet:poſſit.n.aduerſarius dicere nõ eſſe neceſſe ægrotaſſe:cũ & timẽtes:& frigẽtes: & q͂ comederint exangue(vt Flac. dicit)cyminũ: & q͂ diu ſtuduerint:& q͂ ſanguinẽ effuderint aut multum comerint: aliiq; multi pallere poſſint. Aut hoc mõ. Neceſſe ẽ ſup. fœmellã peperiſſe: q͂m ſuſtinet.i.ſupgremiũ aut inter brachia tenet puerum infantẽ:qđ ſignũ nõ eſt neceſſariũ q͂a põt nõ ſuũ ſuſtinere. Nã certe hæc nõ ſunt ſigna.ſ.pbabilia efficaciter ſua ſpõte.i.ex ppria vi aut natura:ſi nõ cætera quoq; ſup. ſigna ſimilia ↄcurrãt.i.q.ſ.ſigna ſi ↄcurrerint:huiuſmõi ſigna nõ nihil: imo multũ adaugent ſuſpitionẽ non tñ ſi ſint eiuſmodi neceſſario ↄcludunt,vt ſi addatur q͂ & ipſa q̃ puerum ſuſtinuit palleat:& fleuerit cũ puer auelleretur:& ipm affectãter deoſculatus fuerit:aut ſimilia q̃ materni affectus ſunt fecerit:ſatis ãt euidẽtiæ hẽret ſi addatur q͂ eũ lactauerit. Itẽ ↄfirmatio rõnis eſt vitioſa:qñ id qđ dicitur in aduerſarium:põt ↄuenire.i.ↄferri vel in aliũ:vel in eundem q̃ dixit:hoc modo. Miſeri ſunt q͂ vxores ducunt. Hoc videtur aſſumptũ ab eo q͂ aduerſariũ reiiciẽdũ cẽſet a curatione ludorum aut aliarum rerum feſtiuarum ſic. Qui miſeri ſunt res lætas curare non debent:tu aũt miſer es:miſeri.n.ſunt qui vxores ducunt, quo audito ſtatim antequam ↄcluſio inferatur ſubiunxit aduerſarius: & tu dixiſti alteram.i.ſecundam.q.d.ergo multo miſerior es.q͂ ſi cælebs eſſet q͂ id diceret: poſſet aduerſarius dicere:ergo oẽs patricii:& fere q͂ eques boni ſunt miſeri ſunt:vxores enim ducunt aut duxerunt.

¶ Item vitioſum eſt id: quod vulgarem habet defenſionem:hoc modo: Iracundia ductus peccauit:aut adoleſcentia:aut amore;huiuſmodi enim deprecatõe ſi ſi probabitur: Impune maxima peccata diluentur. Item vitioſa eſt:cum id pro certo ſumitur,quod inter omnes non cõſtat: quod etiã nunc in cõtrouerſia eſt:hoc modo: Eho tu,dii quibus eſt poteſtas ſuperium,atq; inferum,pacem inter ſeſe conciliant,conferuntq; concordiam. Nam ita pro ſuo iure viſum Threſpontem, Ennius induxit:quaſi iã ſatis rationibus certis ita eſſe demonſtraſſet. Item vitioſum eſt,quod iã quaſi ſerotatq; acto negotio dici videbitur, hoc modo: In mentem mihi ſi veniſſet Quirites,non cõmiſiſſem;vt hunc in locum res veniret, nam hoc aut hoc feciſſem:ſed me tum hæc ratio fugit.

FRan. ITEM vitioſum &c. Hoc vulgare nominatur:quoties excuſatio nimium leuis eſt:& a iudicibus,vel auditoribus non admittitur. Valet hoc aliquando in peccatis minimis,in magnis aut mediocribus vix vnquam. Vt ſi qui virginem vitiauit ita dicat:amans feci. Itẽ vulnerauit ſed ebrius: purgatio hic nihil proderit. Et cur dicetur amore vincite ſiuiſti:aut vino nõ tẽperaſti? ideo puniendus es: q͂ minus tẽperans fuiſti: & vt exẽplo tuo alii modeſte viuere perdiſcant. Iracundia: vt ſi quis pulſauerit hoiem: & per iracundiam ſe excuſet:purgatio non admittetur. Deprecationes:depulſiones. Si pbabuntur. Si admittentur. Diluentur:purgabuntur quoniam oẽs in aliqd horum criminis ſui cã reiicient: & multi grauia cõmittent peccata: veniã ſe hoc modo conſecuturos ſperantes. Itẽ vitioſũ eſt cum id &c. Aliud vitium quod cõmittitur quotiens illud ad confirmandum aſſumitur:quod ipſum pbatione

ſum probatione indiget. Quintilia. controuerſum p confeſſo appellat. Exemplo vtitur Ennii: cum ſocer iratus Traſponti eſſet & abducere ab eo filiam vellet: ne id faceret ſic perſuadere Thraſpontes conabatur. Non debes mihi iratus eſſe, & concordiam inter ſe homines habere conueniens eſt. Nam ſi dii inter ſe concordes ſunt. Homines quoq́ concordiam inter ſe agere debēt. ſed dii inter ſe concordes ſunt, igitur & homines concordes eſſe inter ſe cōuenit. Hanc argumentationē, cōceſſeris argumentatio ſine dubio pbabilis erit. Nam probabile eſt .i. ſi dii inter ſe concordes ſunt: homines quoq́ concordes debere eſſe: ſed deos inter ſe cōcordes eſſe minime patet. Quod Homerus bellantes inter ſe finxit: cum alii Troiam capi vellent: alii repugnarent. Item vitioſum ē &c. Hoc vitium Quintilian. appellat ſerius conſtitutum. Quoties per imprudentiam crimen purgamus, & dicimus nos facturos fuiſſe aliquid: ſi cogitaſſemus. Quod quotiens accidit non excuſare: ſed accuſare nos videtur. Nihil enim refert neſciſſe nos: ſi probari poteſt ſcire nos potuiſſe, & ideo damnandi ſumus, quod quæ neceſſaria fuerunt non excogitauimus. In mentem mihi &cæ. Exemplū poteſt eſſe Auli poſthumi qui exercitū in caudinas anguſtias duxit, & ab hoſtibus circumuentus eſt: omniſq́ exercitus ſub iugum miſſus. Hic ſi dixiſſet: ſi cogitaſſem. Quirites hoc futurum in alium locum exercitum duxiſſem: admiſſa eius excuſatio non fuiſſet: & Atqui cogitare debuiſti dictum ei fuiſſet. Turpe enim imperatori Scipio inquit eſſe dicere non putatam. Aut hoc, vel in alium locum exercitum duxiſſem: vel prius dimicaſſem.

¶ Item vitioſum eſt cum id, quod in aperto delicto poſitum eſt, tamen aliqua leui tegitur defenſione hoc modo: Cum te expectabant omnes florentiſſimo regno reliqui: nunc deſertū ab omnibus ſummo periculo ſolus, vt reſtituam paro. Item vitioſum eſt quod in aliam partem ac dictum ſit, poteſt accipi: id eſt huiuſmodi: vt ſi quis potens ac factioſus, dixerit: ſatius eſt vti regibus, q̄ vel malis legibus, nam hoc tametſi rei arguendæ cauſa poteſt ſine malitia dici: tamen propter potentiam eius, qui dicit non dicitur ſine atroci ſuſpitione. Item vitioſum eſt falſis aut vulgaribus definitionibus vti. Falſæ ſunt huiuſmodi, ſi quis dicat iniuriam nullam niſi quæ expulſatione, aut conuitio cōſtet. Vulgares ſunt: quæ nihilominus in aliam partem transferri poſſunt: vt ſi quis dicat, quadruplator (vt breuiter deſcribam) capitalis eſt: eſt enim improbus, & peſtifer ciuis. Nam nihilo magis quadruplatoris q̄ furis: q̄ ſicarii: aut proditoris attulit definitionem. Item vitioſum eſt pro argumento ſumere, quod in diſquiſitione poſitum eſt, vt ſi quis furti quem arguat, dicat eum eſſe hominem improbum, auarum, fraudulentum, eius rei teſtimonium eſſe q̄ ſibi furtum fecerit. Item vitioſum eſt controuerſiam controuerſia diſſoluere: hoc modo: Non conuenit cenſores, iſtum vobis ſatiſfacere: ex eo q̄ ait, ſe non potuiſſe adeſſe, ita vt iuratus fuerat: q̄ ſi ad exercitum non veniſſet, id tribunomilitium diceret: hoc ideo vitioſum eſt: quia non expeditatur iudicata res eſt, ſed impedita & ſimili controuerſia poſita exempli loco profertur. Item vitioſa eſt, cum id de quo ſumma controuerſia eſt, parum expeditur, & qua ſi tranſactum ſit, relinquitur hoc modo: Aperte fatur dictio, ſi intelligas; tali dari arma, qualis qui geſſit fuit, iubet, potiri ſi ſtudeamus pergamo. q̄ ego profiteor eſſe mea: me enim eſt æquum frui fraternis armis, mihiq́ adiudicarier, vel quod ppinquus, vel q̄ virtutis æmulus.

ASC. ¶ Item vitioſum. Continue docet reliqua confirmationis rationis vitia dicens. Item vitioſum ſup. eſt genus confirmationis rationis id quod habet defenſionem vulgarem .i. ad quamlibet culpam applicabilem: hoc modo. Peccauit ductus iracundia: aut adoleſcentia aut amore, vt fiat confirmatio ſic. Si cui vnq̄ ignouiſtis iudices: hunc maxime ignoſcendum putetis: peccauit enim ductus iracundia aut &c. ſed eam confirmationem dicet aduerſarius non admittendam: enim pro quia: ſi huiuſmodi deprecationes .i. depulſiones ac purgationes criminum probabuntur .i. approbabuntur & vt ſufficientes admittentur tunc ſupple maxima peccata diluentur: id eſt purgabuntur: impune, id eſt ſine vlla punitione: quia quilibet dicet ſe tali vitio aut occaſione inductum peccaſſe. Item confirmatio rationis eſt vitioſa: cum id ſumitur, id eſt aſſumitur pro certo: quod non conſtat, id eſt non eſt acceptum vt verum inter omnes: hoc eſt de quo aliqui dubitant: & quod et nunc, id eſt in præſenti lite eſt in controuerſia, id eſt de quo contenditur: hoc modo. Eho: tu: dii quibus eſt poteſtas ſuperum atq́ inferum .i. in ſuperos atq́ inferos: aut ſuperorum & inferorum cōciliant inter ſeſe pacem, & conferunt concordiā: & ita nolunt fieri diuortium. Nam Ennius induxit Threſpontem maritum illum cuius paulo ante mentio facta eſt vſum ita: id eſt tali confirmatione pro ſuo iure quo contendebat coniugem iuſtam a ſe inuito non illi auferendam: quaſi demōſtraſſet iā rationibus certis ſatis, eſſe ita: cum de illa re controuerſia ſit. Nā ſi conſtet deos eſſe cōcordes: quos tū Homerus atteſtat diſcordes fuiſſe: nō continuo cōſtabit eos velle hoīes cōcordes eſſe cū quibuſlibet: quia certū eſt deo authore multis illata eſſe bella. Præterea non omnis cōcordia bona eſt vt malorū inter ſe: ergo talē dii nō approbant. Facile ergo poterat ſocer refellere quod ab genere aſſumebat. Item vitioſum ē ſup. cōfirmationis genus, quod videbitur dici iam quaſi ſero .i. nimis tarde: atque negotio acto: hoc modo. O Quirites ſi veniſſet mihi in mētē cō cōmiſiſſem .i. non eſſem paſſus vt res veniret in hūc locum .i. in talem ſtatum, aut exercitus in tales anguſtias. Nam ego feciſſem hoc aut hoc .i. ſic aut ſic euitaſſem. Sed hæc ratio fugit .i. latuit meum .i. tunc.

FRan. Item vitioſum &c. Hoc vitiū Quin. cōtra fidem appellat. Quoniam quod manifeſtū crimen eſt: leui defenſione tegere tētamus: qđ accuſandum eſt cōfitētes: & per id purgātes: qđ admittēdū nō eſt: exēpli cauſa, qdam eū qui in regno erat florētiſſimo dereliquit: & ſe apud illum purgans: hac vtitur confirmatione. Cū in regno eſſes florētiſſimus te dereliq̄, nūc cū eiectus ſis: ſūmo periculo reſtituere te paro. Quis hoc admittat: nō ne is cui dicit̃ ſtatim ſubiiciet, In florentiſſimo

ſtatu cum eſſem me deſeruiſti: & nunc eiectum me reſtitues? Quis hoc credat. Item vitioſum eſt &c. Hoc non per ſe vitium eſt: ſed perſona: quæ loquitur, vitium facit cum ea quæ dicit: aliter q̃ dicit accipi poſſunt, exempli gratia. Si ſpurius melius qui popularis admodum fuit: cum aliquis leges minus vtiles populo ferre vellet: multo melius diceret eſſe bonis regibus vti q̃ malis legibus. Nam etiam ſimpliciter hoc dicens venire tamen in ſuſpitionem poſſet recti animi ad regnum. Itaq; non ſolum obſeruandum eſt quid dicatur: ſed etiam a quo dicatur. Nam ſi potens fuerit: & factioſus qui ſic loquitur: probabilem faciet ſuſpitionem. Nam ratio per ſe contemnenda non eſt. Melius eſſe vti bonis regibus: & omnes mallent bonos reges in ſeruitute habere: q̃ in libertate malas leges.

Factio

Factioſi: factio eſt diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia. Cum aliqui ſe principes in ciuitate efficere conãtur: inter quos æmulatio eſt: qui & factioſi dicuntur. Sine malitia: eius qui dicit, & ſi in ſuſpitionem venire poteſt. Atroci vehementi. Item vitium eſt &c. Aliud vitium: cum aut falſa: aut vulgaris definitio fuerit.

Contingit enim cum cõfirmamus definitionibus vti: quæ ſi forte falſæ fuerint aut vulgares: confirmatio quoq; falſa erit aut vulgaris, & vtriuſq; exẽpli ponit Cic.

Definitio

Definitio eſt eius rei quã definimus breuis quædam: & circunſcripta explicatio. Debet enim omnẽ aliam ſpeciem a definito excludere, & partes eius omnes ex quibus conſtat complecti: aliter non bona erit definitio. Si quis dicat iniuriam &c. Falſa eſt definitio: quia non ſuas partes omnes complectatur. Si quidem ſolum pulſatio: aut conuitium iniuria eſt: ſed quicquid in rem aut in perſonam contra ius æquum fit iniuria appellatur. Vulgares ſunt: vulgaris diffinitio illa eſt quæ non ſolum rei conuenit quæ diffinitur: ſed aliis multis, vt ſi dicas rhetorica liberalis ars eſt: vulgaris eſt diffinitio per quam quid Rhetorica ſit: aut qualis ſit non exprimitur: id enim & de dialectica: & de philoſophia dici poteſt. Quadruplator: exemplum eſt quadruplatores inquit Pompeius dicebantur qui eo quæſtu ſe tuebãtur vt eas res perſequerentur quarum ex legibus quadrupli erat actio. Melius & enarratius Aſconius.

Quadruplator

Quadruplatores delatores inquit erant criminum publicorum: in qua re quartam partem de proſcriptorum bonis quos detulerũt: conſequantur, & ſubdit alii dicunt quadruplatores eſſe: earum rerum accuſatores: qui conuicti quadrupli damnari ſolent, idem vt mihi videtur ſignificat quadruplator, quod apud græcos ſycophanta.

Sica

Quam ſicarii: qui ſic a ſicca dicti ſunt, ea breue ferrum eſt quod latere ſub veſtibus poteſt. Cicero in paradoxis ſica tua deprehenſa eſt. Sicarios: lex Cornelia de ſiccariis vltore ferro perſequitur: ſignificantur autem hoc nomine homicidæ aut illi qui hominem occidendi cauſa cum telo ambulant.

Proditor

Proditoris, is qui aliquid in principis aut reſpubli. perniciem molitur. ¶ Item &c. Aliud vitium quod dicitur non dum conceſſum, cum de homine, vt ait Quintilianus dicitur non de cauſa. Et illud ad confirmandam rationem aſſumitur: quod in controuerſia eſt, per quod qui argumentatur, oſtendere vult: aliquem vel auarum vel iracundum eſſe: vel quiduis aliud exemplum ſubiungit Cicero quod huiuſmodi eſt. Quidam eum quem accuſabat improbum auarum & fraudulentum hominem eſſe oſtendere volebat: & ex eo probare contendebat: furtum ab eo commiſſum eſſe. Et ſic ad probandum reum eiuſmodi eſſe: re vtebatur adhuc incerta: & controuerſa. Et hunc, inquit, nihil eſt q̧ damnare dubitetis: Eſt enim improbus auarus: & fraudulentus, quod ex eo cognoſcitur, q̧ furtum commiſit ſed hoc nondum conſtat: illum videlicet furtum commiſiſſe.

Diſquiſitio

Diſquiſitione, diſputatione, & controuerſia. ¶ Item vitioſum eſt controuerſiam &c. Aliud vitium, cum ad ſoluendam controuerſiam controuerſia adducitur. Adducere autem inconueniens vt dialectici dicunt, non eſt ſoluere: ſed multiplicare quæſtionem. Accuſatur aliquis apud cenſores: quod illis vt iurauerat, non paruerit, & quod ſtatuto ab illis tempore non affuerit. Et ſic ſe defendit. Non ſum damnandus cenſores quod non affuerim, nam adeſſe non potui damnandum autem non eſſe ex eo apparet. Quoniam ſi commeatum a tribuno militum accepiſſem, & ad diem commeatus ad exercitum non veniſſem: idem q̧ vobis nunc dico tribuno dixiſſem, ideo me non veniſſe quoniam non potuiſſem: ſed quis ſcit veniam tibi tribunum ſi ſic diceres daturum fuiſſe? Hoc certe dubium eſt. Nam ſic ſe purgantem vel damnare tribunus vel abſoluere potuiſſet. Satiſfacere pœnas dare. Id ne tribuno militum diceretur quaſi dicat diceret vt interrogantis ſit particula, ne quamuis & pro certe accipi poſſit. Expedita aut iudicata, hæc cum afferuntur proſunt vehementiſſime, vt ſi dicatur, ſi hic non affuit ad diem commeatus puniendus non eſt. Nam impeditus ægritudine fuit, vel traiicere fluuium qui increuerat non potuit puniendum autem non eſſe apparet, quoniam aliis in ſimili cauſa venia data eſt.

ASC.

¶ Item vitioſum: aliud vitium quod committitur quotiens res obſcura, & de qua ſumma dubitatio eſt, quaſi aperta & manifeſta ſit, & quaſi conſtet pauciſſimis verbis tranſigitur. Quod Ennii vel alicuius alterius veteris poetæ probat exemplo qui tragœdiam de Aiace & Vlyſſe ſcripſit inter quos pro Achillis armis illo mortuo controuerſia orta eſt. Conſultus autem Apollo: in hanc ſententiam reſpondit ſed obſcurius. Si vrbem ilium capere vis Agamemnon: Achillis arma ei adiudicato: qui virtute & ſanguine Achilli propinquior fuit ex omnibus græcis ducibus duo omnino extiterunt: qui ſe Achilli comparare auſi ſunt, Aiax & Vlyſſes & Aiax quidem quaſi expeditum & manifeſtum oraculum eſſet & dari ſibi tantum vellet: illud pronunciauit cum dubium tamen oraculum non mediocriter eſſet & cui dare vellet minime appareret. Dictio reſponſum oraculum Liuius octauo ab vrbe condita. Data erat dictio vt ab vrbe Pandoſio caueret: de Alexãdro loquitur Epirotico. Fratris. Fratres ſunt ex iiſdem parentibus nati: & ex duobus fratribus: & ii patrueles vocantur. Ex duobus autẽ fratribus nati erant Achilles & Aiax: ille ex peleo: hic ex Telamone Ouid. Frater erat. fraterna peto.

¶ Itẽ vitioſum &c. Recitat vitiũ cõfirmationis quæ aſſumitur id quod ſit contra fidem, & deinceps alia vitia ſubiungit dicens.

¶ Item vitioſum eſt eũ id quod poſitum eſt in delicto manifeſto, id eſt quod cum manifeſtam habeat culpam: tamen .i. nihilominus: tegitur id eſt palliatur, aliqua defenſione leui .i. modici ponderis: hoc eſt parui momẽti: hoc modo. Ego reliqui te o peleu: regno ſupple exiſtente tibi florentiſſimo: nunc paro .i. contendo, vt ſolus reſtituam ſup. regnum, tibi deſerto ab omnibus: reſtituam inquam ſummo periculo .i. per ſummum diſcrimen vitæ poſſet enim peleus aut quiuis alius deſertus dicere. Quis tibi hoc credat. ¶ Itẽ

vitioſum

vitioſum eſt:ſcilicet genus confirmationis quod pōt accipi in alia partē:ac id eſt q̄ dictum ſit.id eſt huiuſmodi : vt ſi quis potens ac factioſus in ciuitate libera qualis erat olim romana:dixerit ſatius.i.melius & cōſultius eſſe vti regibus q̄ vti malis legibus nam tametſi hoc poteſt dici ſine malitia.i.ſine affectatione regni aut dominii:cauſa rei:videlicet legis perniciosæ arguendæ:id eſt deteſtandæ:tamen non dicitur ſine atroci ſuſpitione videlicet affectantis regnum: propter potentiam eius q̄ dicit. ❡ Itē vitioſum eſt vti in cōfirmationibus definitionibus falſis aut vulgaribus. Falſæ ſunt huiuſmodi:ſi quis dicat iniuriā nullam ſup. eſſe : niſi ſup. eam quæ conſtet expulſatione, id eſt violenta cōtuſione : aut ex conuitio, id eſt manifeſto opprobrio aut contumelia:quia aliis modis innumeris fit iniuria:vt furto adulterio delatione, detractione, incendio &c. Vulgares ſupple definitiones ſunt quæ licet vni rei applicētur, poſſunt nihilominus trāſferri in aliam partem, vt ſi quis dicat quadruplator, id eſt redemptor litium aut rerum, vnde quadruplum ſperet:eſt (vt deſcribam ſupple cum breuiter) capitalis: id eſt reus capitis amittendi. Eſt.n. enim improbus & peſtifer. nam ſupple talia definitor: nihilo id eſt in nullo attulit magis definitionem quadruplatoris:q̄ furis:q̄ ſicarii.i.ſica:hoc eſt mucrone præſertim latente graſſari ſoliti aut proditoris.ſ.domini aut vrbis:omnes enim tales ſunt non minus omnino plus q̄ quadruplator capitales & improbi ac peſtiferi.

❡ Item vitium eſt ſumere pro argumento.i.medio probandi ꝙ poſitum eſt in diſquiſitione.i.diſputatione. vt ſi quis dicat cum quem arguat.i.accuſet furti, id eſt actione aut accuſatione, eſſe hominem improbū auarum & ſupple fraudulentum & ſupple teſtimonium eſſe eius rei ꝙ fecerit ſibi furtum. Nam id aſſumitur quod probare deberet. ❡ Item vitioſum eſt diſſoluere controuerſiam controuerſia:id eſt adducere incōueniens contra inconueniens: id enim non eſt ſoluere. vnde flaccus. Nil facit exemplum litem ꝙ lite reſoluit:hoc modo. O cenſores non conuenit, id eſt nō eſt conueniens iſtum ſatiſfacere verbis ex eo ꝙ ait ſe nō potuiſſe adeſſe:ita vt fuerat iuratus:ꝙ id eſt quia ſi nō veniſſet ad exercitum, ipſe dicet hoc ſcilicet idem qđ vobis dixit:tribuno militum : hoc eſt ſi q̄s iuratus aut cum iuramenti interuentu promiſerit cenſoribus adeſſe certo loco & tempore:& accuſatus ꝙ non affuerit:dixerit cenſores non affui, quia non potui adeſſe

❡ Item vitioſum eſt ipſum ſibi in ſua oratione diſſentire. & contra ea quæ ante dixerit dicere, hoc modo. Qua cauſa accuſem hunc, nulla enim cauſa eſt cur hunc accuſem. Tum id exputando euoluere. Nam ſi veretur, quid eum accuſem: qui eſt probus, ſi inuerecundum animi ingenium poſſidet:quid eum accuſem qui id parui auditu exiſtimet. Non incommoda ratione videtur oſtendiſſe quare non accuſaret:qd ꝙ poſtea ait: Nunc ego te a ſummo iam detexſam exordio. Item vitioſum eſt : quod dicitur contra iudicis voluntatem, aut eorum qui audiunt:ſi aut partes quibus illi ſtudēt:aut homines, quos illi charos habent, lædant:aut aliquo huiuſmodi vitio lędatur auditoris voluntas. Item vitioſum eſt:non omnes res confirmare:quas pollicitus ſis in expoſitione. Itē verendum eſt, ne de alia rē dicatur:cum alia de re controuerſia ſit:inq; huiuſmodi vitio conſiderandum eſt, ne aut ad rem addatur quid, aut quippiam de re detrahatur, aut tota cōmutata in aliam deriuetur. Vt apud pacuuium zethus cū amphione:quorum controuerſia, cum de muſica inducta ſit, diſputatio in ſapientiæ rationē, & virtutis vtilitatē conſumitur. Itē conſiderādū ē, ne aliud accuſatoris criminatio contineat, aliud defenſoris purgatio purget:quod ſæpe conſulto multi ab reo faciſſe anguſtiis cauſę coacti. Vt ſi cum qui accuſetur ambitu magiſtratum petiſſe:ab imperatoribus ſæpenumero ſe apud exercitum donatum eſſe dicat. Hæc ſi diligenter in aduerſariorū oratione obſeruauerimus ſæpe deprehendemus, & in eiuſmodi deprehenſione oſtēdemus eos de ea re:quid dicatur non habere.

quo circa me purgatum habere debetis quia ſi idē iuratus fuiſſem tribuno militum & ad diem cōmeatus non veniſſem idem illi dixiſſem & purgatus fuiſſem: poſſet aduerſarius dicere non conuenit cenſores iſtū ſatiſfacere:ſcilicet de delicto ſuo:verbis.ſ.friuolis & inanibus:nam hoc genus confirmationis:ideo vitioſum eſt: quia res : ſcilicet quæ ab eo aſſumitur : nō eſt expedita aut iudicata: id eſt non eſt euidens ſine controuerſia : ſi tribuno militum non ſeruaſſet fidem quod apud illum purgatus fuiſſet dicendo ꝙ adeſſe non potuit, ſed res impedita.i. intricata, & poſita in ſimili controuerſia:profertur loco exēpli. ❡ Item confirmatio ſupple eſt vitioſa: cum id de quo eſt ſumma cōtrouerſia expeditur.i.enodatur parum: & relinquitur quaſi ſit tranſactum hoc modo. Dicat ſupp. aiax. Dictio.i.fatum aut oraculum Apollinis fatur aperte ſi intelligas ſi intelligatur. Nam ſup. iubet arma dari tali qualis fuit q̄ geſſit ſupple ea ſi ſtudeamus potiri pergamo.i.capere Troiam:quæ arma ego profiteor eē mea.n. pro quia, æquum eſt me frui armis fraternis:id eſt quæ erunt patruelis mei. & æquum ē ſupple arma fraterna adiudicarier, id eſt adiudicari. (Eſt enim paragoge metri cauſa). mihi vel qui propinquus ſupple ſum : vel ꝙ æmulus, id eſt imitator virtutis ſupple eius, hoc eſt Achillis, vbi oraculum. Arma dato tali qualis qui geſſerit illa. Si capere exoptas excelſæ mœnia Troiæ:vterq; pro ſe iterpretari potuit cū Vlyſſes Achillis ſiſis fuerit ꝯſilio:& aiax robore:& tū tanq̄ aperte pro ſolo aiace faciat ab eo aſſumitur.

ITEM vitioſum &c. Hoc vitium vocatur incōſtans ſeu contradictio. Quando ſibiipſi non conſtat qui loquitur. Et quod ſubiectis rationibus dicturum ſe negauerat:id paulopoſt dicit. Quidā vult oſtendere nihil eſſe cauſæ cur aliquem accuſet deinde cum probauerit non eſſe accuſandum, continuo ſubiungit. dicens ab vltimo principio vitam huius detegam, vt qualis ſit cognoſcatis. Qua cauſa accuſem? Propoſitio eſt:quā ratio ſubſequitur nulla enim cauſa eſt, cur accuſem. Hanc rationem rurſus confirmat, aut enim verecundus eſt, aut inuerecundus, & vtitur dilemmate. Si verecundus eſt, accuſari non debet, ſi inuerecundus accuſationem contēnet talis confirmatio idonea eſt:& admitti ad auditoribus poſſet, ſed cum ſubiungitur : nam te a ſummo iam detegam exordio:vitium committitur. Exputando diligenter & acute diſputādo & eſt alicuius veteris poetæ locus

FRan.

Exputare

Si veretur: ſi verecundus eſt probitatis ſignum verecundia eſt: & Terentius ait. Erubuit ſalua res eſt. Itẽ vitioſum &c. Aliud vitiũ quod merito vocari poſſet importunum aut ineptum: ſi quis contra iudicem aut auditorem vel perſonam illis gratam aliquid diceret. Quod ſi fieret: certe mediocriter iudicis animus vel auditoris quem habere propitium pars magna victoriæ eſt: vt Quintilianus ait vehementer offenderetur & a cauſa noſtra alienaretur exempli gratia ſi quis apud Acteonem venationem accuſaret: apud romanos ſcientiam militarem: aut agriculturã. Apud Alexandrum macedonem dicens contra aliquem vrbium expugnatorem: diceret nihil eſſe crudelius q̃ vrbes diruere: cum ipſe Alexander thebas diruiſſet, vel perſonas reprehenderet iudicibus: vel auditoribus caras: quæ huiuſmodi ſtudiis delectarentur. Partes quibus &c. vt ſi Cice. pro deiotaro dicens: aut ligario: contra Cæſaris partes loquatur Põpeii cauſam præferens. Homines vt ſi quis contra oppium: aut balbũ dixiſſet: apud Cæſarem: qui Cæſari cari erant. Auditoris no. quoniam contra atꝙ ille vellet dicitur. Item vitioſum eſt non omnes res: huius vitii nullum exemplum ſubiicit Cicero. quoniam quale ſit cognoſci facile poteſt. Cum non omnes propoſitæ res confirmantur: vt ſi quis dixerit: ſtudiis litterarum opera danda eſt: quibus nihil honeſtius, nihil vtilius, nihil iocundius eſſe oſtendam. Deinde cum multa de honeſtate: & vtilitate diſſeruit, de iocunditate nihil dicat: maximũ autem vitium eſt quod & in partitionis præcepta oſtenſum eſt: ſi aliquid ex his omittitur: quæ propoſuimus. Item verendum &c. hoc vitium fit cum ſummã quæſtionis non tuemur: & aliena a re vtimur purgatione: vt ſi quis de adulterio loquatur, cum de furto controuerſia ſit. In quo huiuſmodi vitio &c. tria vitanda eſſe dicit per quæ vitium hoc committitur. Additionem cum vel additur quod ad rem minime pertinet: detractionem: cum id detrahitur, quod detrahi non deberet: mutationem, cum cauſa relicta de qua agitur, ad illud digrederis, de quo nulla lis eſt: quod exemplo oſtendit pacuuii apud quem zetus & amphion fratres: quorum paſtor ille: hic Cithareedus fuit de muſica contendentes in diſputationem de ratione ſapientiæ, & virtutis vtilitate a muſica delapſi ſunt. Item conſiderandum eſt: hoc vitium committitur, cũ ad propoſitum non reſpondetur. Exempli cauſa: accuſatus aliquis ꝙ per ambitum & largitionem magiſtratum adeptus ſit, ſæpenumero apud exercitum donatum ſe fuiſſe dicat & hoc tamen callide ſolet fieri. Significat enim qui ſic loquitur ſe non largitionibus quenquam corrumpere ſolitum, ſed potius corrumpi. Item accuſatur aliquis furti: nihil ad obiecta reſpondet: ſed grauibus ſuppliciis fures afficere ſolitum dicit, in magiſtratibus, cum eſſet hoc vitium a ſuperior non multum diſtat. Quod ſæpe conſulto conſilio oratoris fieri hoc ſæpe dicit: cum quibuſdam cauſæ anguſtiis circumuentum ſe videt, & obiecta refelli non poſſunt: ſtudet enim anteacta rei vel virtute preſens crimen diluere. Vt ſi quis &c. Non eſt cur me condemnetis iudices. Ego enim pro repu. ſæpe fortiter pugnaui. Argumento eſt: ꝙ ſæpe ab imperatoribus donatus ſum: de ea re .i. de crimine quod obiicitur, & ob eam rem ad illud deſcendere: quod minime ad cauſam pertineat. Si haberet quid ad obiectum crimen reſponderet: nunquã hoc diceret: ꝙ ad cauſam quantũ pertineat vobis cognoſcere iudices licet.

¶ ITEM vitioſum eſt (inquit) ipſum, ſcilicet cauſidicum aut oratorem diſſentire ſibi, id eſt a ſe: in oratione ſua: & dicere cõtra ea quæ dixerit ante: hoc modo. Qua cauſa, id eſt qua vtilitate accuſem hunc quaſi dicat nulla. Nulla enim cauſa eſt vt hunc accuſem: tum id eſt deinde vitioſum eſt euoluere: id eſt deducere & declarare id ſcilicet ꝙ nulla ſit cauſa diſputando. Nam ſi veretur: id eſt ſi eſt homo verecũdus: quid accuſem eum quaſi dicat nulla ratione qui eſt probus ꝙ ex eo patet ꝙ veretur, quia ſi erubuit ſalua res eſt: quia de ſe eſt emendabilis: ſi poſſidet ingenium: id eſt naturam animi inuerecundum: quid id eſt ad quid accuſem eum qui exiſtimet parui: id eſt parui curet id auditu: id eſt vt audiatur? quaſi dicat fruſtra id fecero cum ſit inemendabilis. Num: id eſt nunquid, quaſi dicat non: aut lege non vt ſit: talis videtur oſtendiſſe ratione non incommoda quare non accuſaret, id eſt deberet eum nõ accuſare: quid id eſt ad quid ait poſtea. Ego nunc detexam: id eſt denudabo & aperiam te, id eſt vitia tua a ſummo, id eſt primo exordio? quaſi dicat ſibi contradicit. Nam dixit ſe nolle accuſare & iã parat eum omnino accuſare. Et videtur exemplum ſumptum: ex nota: tunc temporis alicuius oratione.

¶ Item vitioſum eſt, ſcilicet genus confirmationis aut id quod dicitur contra voluntatem iudicis aut eorum qui audiunt: ſi lædant, id eſt offendant aut partes quibus illi: ſcilicet iudex & auditores ſtudent, id eſt multum fauent: aut ledant homines quos illi habent charos aut voluntas auditoris lædatur aliquo vitio huiuſmodi, quia captanda eſt beniuolentia eius.

¶ Item vitioſum eſt confirmare non omnes res id eſt dimittere aliquas res non confirmatas: quas ſcilicet res pollicitus ſis: ſcilicet declarare & confirmare, in expoſitione .i. propoſitione ſeu enunciatione prima, vt ſi quis dicat. Et furem & ſacrilegum te oſtendam, nam & pupillos ſpoliaſti: & domos viduarum inuaſiſti. In neutro enim ſacrilegum eſt. ¶ Item verendum eſt ne dicatur de alia re cum controuerſia ſit de alia re. & conſiderãdum eſt in huiuſmodi vitio: ne aut quid .i. aliquid addatur ad rem: aut ne quippiam detrahatur de re, aut tota cauſa mutata deriuetur .i. traducatur in aliam. ſ. cauſam vt apud Pacuuium zethus frater amphionis ſupple facit cum amphione quorum. ſ. duorum fratrum: controuerſia cum ſit inducta de muſica: conſumitur .i. finitur & terminatur in rõnem ſapiẽtiæ: & vtilitatem virtutis. ¶ Item conſiderandum eſt, ne criminatio accuſatoris contineat aliud .i. vnam rẽ: & purgatio defenſoris purget aliud .i. rem penitus differentem: quod multi faciũt ſæpe ab reo .i. a parte rei, conſulto, id eſt per conſilium, coacti anguſtiis cauſæ ſcilicet defendendæ: id eſt cum nõ habeant quod ad obiecta reſpondeant tranſeunt ad alia quæ purgandi vim habeant. vti id eſt quemadmodum cum is qui accuſetur petiſſe magiſtratum ambitu, id eſt largitione aut malis artibus dicat ſe donatum eſſe ſæpenumero, ſcilicet aliquo præmio: ab imperatoribus apud exercitum: quod ſignum valet ad probandum ꝙ fortiter egerit pro repub. non quod ambitus inſons ſit. Si nos obſeruauerimus, id eſt aduerterimus: hæc ſcilicet vitia præſertim latentia, in oratione aduerſariorum, nos deprehendemus ſæpe & oſtendemus in eiuſmodi deprehenſione, id eſt deprehendendo: eos non habere quid dicant, aut quid dicatur de ea re, ſcilicet de qua dicere deberent, & ita reddemus eos confuſos & oſtendemus victos cum ad rem nequeãt reſpondere.

ASC.

¶ Item

¶ Item vitioſum eſt, artem aut ſcientiã, aut ſtudium quod piam vituperare propter eorũ vitia: qui in eo ſtudioſi ſunt: veluti qui rhetoricam vituperant propter alicuius oratoris vituperandam vitam. Item vitioſum eſt ex eo quod perperam factum eſſe conſtat putare oſtendi a quo homine factum eſt hoc modo: mortuum deformatum: tumore prędictum corpore decoloratum: conſtat eſſe. Conſtat ergo necatum eſſe veneno. Deinde ſi ſit vſque adeo in eo occupatus, vt multi faciunt, venenum datum, vitio nõ mediocri conflictetur. Non enim factum ne ſit quæritur ſed a quo factũ ſit. Item vitioſum eſt in comparandis rebus alteram rem efferre, de re altera mentionem non facere: aut negligentius diſputare: vt comparetur vtrum ſatius ſit populum frumentum accipere, an non accipere, quæ commoda ſint in altera re curet enumerare: quæ in altera re incommoda ſint, vel ut depreſſa prætereat: aut ea quæ minima ſunt dicat. Item vitioſum eſt in rebus comparandis neceſſe vituperari alteram, cum alteram laudes. Quod genus ſi quæratur: vtris maior honor habendus ſit albenſibus an veientanis, quod reipubli. & populo ro. profuerunt, & is qui dicat alteros lædat. Non enim neceſſe eſt, ſi alteros prępones, alteros vituperare. Fieri enim poteſt: vt cum alteros magis laudaueris: aliquam alteris laudis partem attribuas, ne cupidius pugnaſſe contra veritatem puteris.

FRan. ITEM vitioſum eſt artem &c. Aliud vitium eſt cum hominum vitia artibus aſſignantur: & generi aſcribitur: quod ſpeciei eſt. Non enim ſi Franciſcus peccat oẽs homines peccant: ſed ſi omnes hoĩes peccant: Franciſcus peccat. Exempli gratia ſi quis Rhetoricam accuſaret: & artem pernicioſam eſſe duceret ꝙ ea T. Gracchus male uſus ſit: apud romanos, apud Athenienſes Alcibiades: cum non ſit rhetoricæ vitium: ſi quis eloquẽtia male vtitur: neq; medicinæ: ſi quis medicus aut non ſanat ægrotum, aut occidit. Nam & rhetoricę ars eſt bene dicendi. Et medicina ſanandi appoſite. Orator præterea: vir bonus definitur & qui male & inutiliter dicit orator non eſt: nec qui nõ ſanat quantum in ipſo eſt medicus: ſed hæc ſuperiore libro diſputata ſunt copioſius. Artem: hæc appellatio generalis eſt pene: nã & mechanicas complectitur. Scientia magis ad liberales artes pertinet: ſtudium eſt ipſa exercitatio artis: ſiue ſcientiæ. Itẽ vitioſum. Hoc vitium appellatur perſpicuum. Cõmittitur autem quotiens quod factum eſt exaggeramus, ſed a quo factum ſit: non magnopere oſtendere laboramus & per ea quæ dicimus manifeſtum illud fieri arbitramur. In coniecturali autem conſtitutione vitium eſt in eo immorari quod apparet factum: & a quo factum ſit nõ probare. Exemplum ipſe ſubiicit Cicero. accuſatur aliquis veneficii: qui accuſat tantum oſtendit quid factum ſit, cum dicit mortuum deformatum &c. Sed a quo præbitum venenum ſit: non probat: quod ex his quæ dicit comprehendi exiſtimat. Cui ab aduerſario occurritur ita eſſe non negatur: ſed a nobis venenum datum per te non probatur. Conflictetur contendat. Magno vitio: dicens magnum ſcelus eſſe. Non enim factum &c. quoniam factum eſſe non negatur. Item vitioſum eſt &c. in confirmatione rationis ſæpe argumentis vti nos conuenit qui a locis ſumuntur comparationis: quando res cum re cõfertur, vtra maior vtra minor vtra commodior ſit: ꝙ ſi de altera re longam habemus orationem, de altera nihil dicimus: vitium eſt, & quidem magnum. Non enim altera res qualis, & quanta ſit intelligitur niſi de vtraq; loquamur.

Cõparatio

Sed in comparatione a minore ad maius & contra: conſiderantur numerus, ſpecies, vis, & quæ ad aliquid affectionem habent. Numerus cum plura bona paucioribus, pauciora mala pluribus, diuturniora bona breuioribus longe dic late vagantia anguſtis anteponuntur. Species, cum quæ propter ſe expetenda ſunt: his præferuntur quæ propter aliud innata atq; inſita aduentitiis: integra contaminatis, iocunda minus iocundis, honeſta vtilibus neceſſaria nõ neceſſariis: ſua alienis: rara vulgaribus, deſiderabilia his, quibus facile carere poſſumus: tota partibus: ratione vtentia rationis expertibus: naturalia non naturalibus, artificioſa non artificioſis. Vis attenditur: hoc modo cauſa efficiens grauior eſt: q̃ non efficiens quæ ſeipſis contenta ſunt, q̃ quæ indigent aliorum: quæ i noſtra poteſtate ſunt maiora q̃ quę in aliena, ſtabilia incertis, quæ eripi non poſſunt his quæ eripi poſſunt. Quæ ad aliquid affectionem habent. Hoc modo diſcernuntur. Commoda principũ maiora ſunt q̃ aliorum. Quæ laudata ſunt a pluribus: & cuique optimo probata, q̃ his contraria. Par eſt in quo neq; ſubmiſſio, neq; eleuatio conſideratur: ꝙ in vna re par eſt: in alia etiam idem habet: exempli gratia ſi an auxilio iuuare ciues: & concilio æqua in laude poſitũ eſt: & qui iuuant: & q cõſulunt pari in laude ſunt: ex his quæ dicta ſunt oĩs fere comparationis ratio haberi poteſt. Negligentius diſputare minus dicere q̃ opus ſit: cum de vtraq; dicendum ſit: & oſtendendum hanc maiorem vel cõmodiorem: aut iocũdiorem illa. Vt ſi cum comparetur. Exemplum eſt mos fuit romæ: vt ex erario fieret largitio, & frumentum populo certa menſura diuideretur. Hoc cum ſenatus facere vellet: vt amorem populi ſibi conciliaret tribuni diſſuadebant, & tantum futura incõmoda oſtendebant: ꝙ obnoxios & veluti addictos ſibi plebis animos ac largitione habiturus ſenatus eſſet, quod negare illi quicquid vellet deinceps non poſſent, quæ autem commoda peruentura eſſent, ſi frumentum po. acciperet: & quod peritura fame in maxima penuria multitudo non erat, & alia huiuſmodi non dicebant. ¶ Item vitioſum eſt &c. Prius vitium eſt cum in comparatione de altera re loquimur alterã prætermittimus: aut leuiter attingimus: hoc vitium eſt, quod altera pars laudatur, altera vituperatur, vt ſi quis cum aliqui deliberant bellum geratur, an non: pacem laudet, bellum omnino vituperet. Et ſemper dicat pernicioſum eſſe cum vtile aliquando ſit, & ex iuſta cauſa geri poſſit. Et ſæpe pax ſit inutilis. Certe non mediocre vitium eſt cum in rerum comparatione altera vituperatur: vtraque enim laudari debet, vt maior eius quæ præfertur dignitas eſſe intelligatur. Nam ea demum vera & ſolida laus eſt, cum laudatos ſuperamus. Et Homerus prudenter vbique in iliade Hectorem laudat: vt Achillis qui eum vicit, amplior, & illuſtrior laus ſit: Idem & Vir. in Turno & Aenea ſeruauit. Sequeratur exemplũ eſt. Albenſibus an Veientanis. Ergo ambo populi

profuerint & vtri maior honos habendus ſit conſuletur: non eſſet dicendum his habendus honor eſt illis minime quoniam mali ſunt: nec cum his conferendi: ſed vtriſq; honor habendus eſt: ſed his maior quoniam magis profuerunt: quam ſaepius quam meliore ſunt in nos animo. Albenſibus: alba vrbs fuit inter latinas

ros laedat.) Enim pro quia non eſt neceſſe: ſi proponas alteros vituperare alteros. i. reliquos. Pōt. n. fieri, vt cum laudaueris alteros. i. hos aut illos, magis. i. vehementius attribuas alteris. i. reliquis aliquam partem laudis ne putaris pugnaſſe contra veritatem: cupidius. i. quam per ſuit . i. nimis cupide: vnde vt facilius perſuadeas alteros praeferendos: cautius feceris ſi vtroſq; laudando. vtrumq; te amicum ſignificaueris.

Alba Albella — ſita: & alia marſis finitima in excelſo locata ſaxo: prope quam fucinus lacus, longitudine par pelago: ab alba latina fit albanus & ab alba altera albenſis alii legunt albellenſibus: eſt autem abella campaniae ciuitas.

ASCē. — ¶ I T E M vitioſum eſt vituperare artem aut ſcientiam: aut quodpiam ſeu quoppiam, id eſt aliquod ſtudium, id eſt exercitium bonum: propter vitia eorum qui ſunt ſtudioſi, id eſt diligentes in eo: veluti qui vituperant

¶ Item, vitioſum eſt de nomine & vocabulo rei controuerſiam ſtruere: quam rem conſuetudo pōt optime iudicare; velut Sulpicius, qui interceſſerat, ne exules, quibus cām dicere non licuiſſet, reducerentur: idem poſterius immutata voluntate, cum eandē legem ferret, aliam ſeſe ferre dicebat propter nominum commutationem: nā non exules: ſed vi eiectos ſe reducere aiebat; perinde quaſi fuiſſet in controuerſia: quo illi nomine appellarentur a po. ro. quaſi nō omnes quibus aqua & igni interdictum eſt exules appellentur. Verum illi fortaſſe ignoſcimus: ſi cum cauſa fuit, nos tamen intelligamus vitioſum eſſe intendere controuerſiam propter nominum commutationem.

I T E M vitioſum eſt de nomine &c. Hoc vitium accidit quotiens manifeſtis pugnamus. Et quod cognitum vocabulū non ſit trahere in dubium noſtra interpretatione tentamus. Exemplo vtitur Sulpitii: qui marianas partes ſecutus eſt: & tribunus plebis auctore. C. Mario legē tulit: vt exules reuocarentur. Cum antea legem tuliſſet vt non reuocarētur. — FRan.

rhetoricam propter vitam alicuius oratoris vituperandam. ¶ Item vitioſum eſt putare ex eo quod conſtat: ſcilicet aliquid eſſe factum perperam: id eſt praue & perverſe: oſtendi a quo homine factum ſit. hoc modo. Conſtat mortuum eſſe deformatum: praeditum tumore: id eſt multum inflatum decoloratum: id eſt denigratum corpore: ergo conſtat necatum eſſe veneno, deinde ſi ſit vſq; adeo, id eſt omnino occupatus in eo, id eſt ſic rapiatur ſtudio vt conflictetur: id eſt contendat venenum datum ſupple eſſe: non mediocri vitio: id eſt ſi poſtquam oſtendit aliquem veneno necatum: poſtea oſtenderit quantum vitii ſit hominē veneno necare: & non oſtenderit quis id fecerit vitio ſe agit: nam defenſor dicere poteſt eſto veneno necatus ſit vt dicis & nihil deteſtabilius ſit quam veneno quenquam tollere quid id demum ad nos. ¶ Item vitioſum eſt in comparandis rebus, id eſt dum fiunt comparationes, afferre ſcilicet in medium: hoc eſt declarare: alteram rem ſcilicet comparabilem & non facere mentionem de altera re, aut diſputare, ſcilicet de ea negligentius, id eſt tepide aut non ſatis diligenter, vt ſi ſupple comparetur vtrum ſit ſatius, populum accipere frumentum ſcilicet largitum aut diſtributum: an non accipere, & curet enumerare quae commoda ſint in altera re, ſcilicet in accipiendo frumento aut econtrario & praetereat vt depreſſa, id eſt deprimat & taceat: quae incommoda ſint in altera re, vtpote in non accipiendo frumento vel ecōtrario, aut dicat ea quae ſunt minuta, id eſt modici momenti. ¶ Item vitioſum eſt in rebus comparandis neceſſe ſupple eſſe alteram rem vituperari cum laudes alteram: quod genus: id eſt cuius generis ſupple eſt exemplum: ſi quaeratur vtrum ſit maior honor habendus: an ſupple albenſibus: id eſt marſis illis ciuibus albae marſorum an veientanis, ſcilicet populis eueiento oppido, qui & veii & veientes dicuntur. Sunt qui legant abellēlibus & veientinis: qui ſcilicet populi profuerunt reipub. & populo romano, & is qui dicat, id eſt dicendo laudet ſupple alteros, ledat alteros. (Dicere interdum ſignificat laudare, vt in principio epiſtolarum Horatii. Prima dicte mihi ſumma dicende camoena &c. Quocirca videtur legendum ſic: vt his qui alteros dicat alte-

Quod cum ei obiiceretur ſic ſe defendebat quod nō exules, ſed vi exactos reuocari vellet. Et quod priori lege de exulibus intellexiſſet, qui non iidem eſſent quod vi electi: in vocabulo itaq; faciebat controuerſiam: quaſi aliud exul eſſet aliud vi eiectus. Cum tamē idē ſint quod omnes intelligunt. De nomine eius rei & vocabulo &c. Nomen corporeae eſt rei, vt lapidis. Vocabulum incorporeae vt iuſtitiae. Auctor Priſcianus. Interceſſerat: in medium ſe & vi verbis oppoſuerat. Aliam diuerſam. Cum eam: ex vtilitate reipub. Intendere: facere: augere. — Nomen uocabulum

¶ I T E M vitioſum eſt ſtruere, id eſt conflare controuerſiam de nomine & vocabulo rei quam rem, id eſt controuerſiam de nomine aut vocabulo rei conſuetudo. ſ. loquendi pōt iudicare optime. i. faciliime: velut Sulp. qui interceſſerat. i. ſe per legē auctore Mario a ſe latā oppoſuerat: ne exules quibus nō liceret dicere cām. i. quibus propter turpitudinē facti non liceret pro ſe cām dicere: reducerent. ſ. in patriā. Idē. ſ. Sulp. poſterius . i. paulopoſt: cū. i. quū volūtate imutata: ferret eādem legē contra quā interceſſerat. i. cū legē ferret: vt eiecti reducerent dicebat ſe ferre aliā legē propter cōmutationem noium: nā aiebat ſe reducere nō exules ſed eiectos vi perinde quaſi. i. eodē mō ac ſi fuiſſet in controuerſia. i. in lite quo noie illi. ſ. qui exultabant: appellarent a. P. R. & quaſi non oēs quibus interdictū ſit. i. prohibitio facta eſt: aqua & igni. i. a cōtone elementorum quibus ad victū vtimur: appellentur exules. Verum nos ignoſcimus fortaſſe illi. i. ſulpitio ſi fuit fortaſſe cū cā (ſicut reuera vt fuiſſe. Nam exules prius dixerat nō oēs ſed quibus cām dicere non licuiſſet: vt ſunt qui propter turpe facinus exulant: nūc vero eos dicit reuocandos qui vi. i. violētia non culpa ſint eiecti: propter factiones videlicet aut ſeditiones principum quibus fauerint: & ita poſteriores meruerint reuocari nō priores) tū licet illi ignoſcēdū ſit: nos intelligamus eſſe vitioſum intendere controuerſiam propter cōmutationē noium ſup. eiuſdem rei: & quae noſcant eſſe noia eiuſdem rei: vt ſi lex ſit. Quicunq; gladio accinctus ſub noctem aut noctu igreſſus fuerit capiatur & ad iudiciū trahatur & quis deprehēſus dicat ſe non gladio: ſed enſe aut mucrone accinctum repertum eſſe: vitioſum fuerit. — ASC.

¶ Quoniam

QVoniam exornatio &c. Vitia oſtendit quæ in rationis confirmatione accidere ſolent. Nunc ... quomodo vitioſa exornatio deprehendatur, nos admonet.

Arg. diuiſio

Ex ſimilibus &c. Argumentorum vt ſupra oſtenſum eſt. Aliud probabile eſt. Aliud neceſſarium. Omne probabile quod ab oratore ad argumentationem ſumitur aucto re Cicerone: aut ſignum eſt: aut credibile: aut iudicatum, aut comparabile.

Signū

Signum eſt quod ſub ſenſum aliquem cadit, & qd dam ſignificet: quod ex ipſo profectum videtur, quod aut ante fuerit: aut in ipſo negotio: aut poſt ſit ſecutum: & tamen indiget teſtimonii & grauioris confirmationis, vt cruor fuga, pallor, puluis, & q̄ his ſunt ſimilia.

Credibile

Credibile eſt quod ſine nullo teſte auditoris opinione cōfirmatur, hoc modo nemo eſt qui nō liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat.

Iudicatum

Iudicatum ē res aſſenſione: aut auctoritate, aut iudicio alicuius, aut aliquorum comprobata.

Cōparabile

Comparabile eſt quod in diuerſis rebus ſimilem aliquam ratione continet: cuius ſunt partes tres, imago, collatio, exēplum.

Imago

Imago εἰκὼν a græcis vocatur, eſt oratio demonſtrans corporum: aut naturarum ſimilitudinem. Corporum vt hos humeroſque deo ſimilis. Naturarum, vt duo fulmina belli Scipiadæ.

Collatio

Collatio eſt oratio rem cum re ex ſimilitudine conferens, quam παραβολὴν græci nominant, fit autem modis octo per habitus, vt Qualis in eurotæ ripis, aut per iuga cynthi Exercet diana choros. Per magnitudinem, vt Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto. Deſcendunt centauri, per colorem, vt Indum purpureo veluti violauerit oſtro. Si quis ebur. per vocem: vt clamores ſimul horrēdos ad ſydera tollit, qualis mugitus &c. per energiam: vt In ſegetem veluti cum flāma furentibus auſtris. Incidit, per altitudinem: vt Quales aeriæ liquentia flumina circum. Siue padi ripis &c. per affectum: vt ſic ſupere primo attonitæ patuere domus: cum corpora nōdū Conclamata iacent, eſt & comparatio per ſimilitudinem: & habet vim præferendi verum. Vt Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus exit, & Non tam præcipites biiugo certamine curſus. In his præponuntur ea quæ ſimilitudine comparantur.

Exēplū

Exēplum eſt quod rem auctoritate aut caſu alicuius hominis, aut negotii confirmat, aut infirmat παράδειγμα a græcis dicitur. In collatione & exemplis ſimilitudo omnis poſita eſt: in cōtrariis autem partibus, & in his quæ ſub eandem cadunt rationem maxime ſpectatur. In contrariis hoc modo. Nam ſi iis qui imprudenter læſerūt ignoſci conuenit: iis qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam non oportet. Ex pari ſic. Nam vt locus in mari ſine portu non poteſt eſſe tutus, ſic animus amicis ſine fide ſtabilis eſſe non poteſt: in iis rebus quæ ſub eandem rationem cadunt hoc modo probabile eſt. Nam ſi Rhodiis non eſt turpe portorium locare, ne Hermacreonti quidem turpe eſt conducere: hæc nimirum vera ſunt hoc pacto. Quoniam cicatrix eſt vulnus fuit. Tum veriſimilia hoc modo ſi multus erat in calceis puluis ex itinere eum veniſſe oportebat. hæc de quibus Cic. & Quintilianus copioſe dixerunt degustare tantum hoc loco placuit ne ſtudes ante hac artis penitus ignorarentis.

Amplificationibus &c. Cum aduerſarii crimen amplificamus atque exaggeramus, vt ſi quis i cum dicat qui parentem necauerit, & ſic intendat, ſceleſtum deum immortalium ac nefarium facinus: atque eiuſmodi, quo vno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur. Etenim ſi id quod præclare a ſapientibus dicitur, male ſæpe læditur pietas quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum qui mortem attulerit parenti, pro quo mori ipſum ſi res poſtularet, iura diuina atque humana poſtularet. Cæteris rebus, vt conqueſtionibus, deprecationibus, iudicatis, ac communibus locis omnibus. Exaggerandam augendam, vt intendatur argumentum. Collocupletandam, ditandā: ... & exornandam. Simile vitioſum:

Similitudo

Similitudo aut eſt plurium ad plura aut vnius ad vnum. Comparatio prior collatio appellatur, quæ longius res quæ comparantur repetere ſolet: nec hominum tantum inter ſe opera aſſimulat, ſed a mutis atque etiam inanimis ducitur. Hæc autem vitioſa eſt: ſi ſingula ſingulis nō rñdent, vt apud Virgilium. Qualis in eurotæ ripis, aut per iuga cinthi Exercet Diana choros &c. in qua parabola multa non vſquequaque congruere videtur. Quod poetis tamen vitio non aſcribitur apud quos interdum omni parte, interdum aliqua ſimilitudines conueniunt. Nec habet parem rationem &c. ſi vnū ad vnum tantum comparatur hoc modo vt nauis vtilior noua, q̄ vetus ſic amicitia, & vt laudanda quæ pecuniam ſuam largitur omnibus. Ita quæ formam. Nam hic par ratio comparationis non eſt. alia enim ratio nauis nouæ, alia nouæ amicitiæ. Item alia ratio pecuniæ: alia formæ. Sibi ipſi obeſt: vt ſi quis dicat, non aliter ego rempub. guberno q̄ oues ſuas paſtor tondet: & mulget. hic enim par ratio comparationis non eſt. Quid enim ſimile rempublicam gubernare & oues tondere: ac mulgere: verum præterea in eum vitium poteſt hoīs cupidi rempub. expilantis & mulctam in ſuam vtilitatem conuertentis. Exemplum. Quatuor modis exemplum vitioſum inquit eſſe fit. primo ſi falſum eſt: vt ſi quis dicat: danda huic venia eſt: ſi contra rempub. fecit. Nam & M. Attilius regulus contra rempub. pugnauit, & ei venia data eſt: hoc primum fal-

De exornatione vitioſa. Ti. XXIX.

QVoniam exornatio cōſtat ex ſimilibus, & exemplis & amplificationibus, & iudicatis & cæteris rebus quæ pertinent ad exaggerandam: & locupletandam argumentationem: quæ ſint his rebus vitia conſideremus. Simile vitioſum eſt quod ex aliqua parte diſſimile, nec habet parem rationem comparationis: aut ſibi ipſi obeſt qui affert. Exemplum vitioſum eſt: ſi aut falſum eſt, aut reprehēdatur: aut improbū vt nō ſit imitandū: aut maius: aut min? q̄ res poſtulat. Res iudicata vitioſe profertur: ſi aut diſſimili de re ꝓfertur: aut de ea re, de q̄ cōtrouerſia nō eſt: aut īproba, aut eiuſmodi: aut plures, aut magis idoneæ res iudicatæ ab aduerſariis ꝓferri poſſint. Item vitioſum eſt quod aduerſarii factum eſſe confiteantur: de eo argumentari & planum facere factum eſſe, nam id augeri oportet. Item vitioſum eſt id augere quod conuenit docere hoc modo: vt ſi quis quē arguat hominē occidiſſe: & anteq̄ ſatis idoneas argumentationes attulerit, augeat peccatum, & dicat nihil indignius eſſe q̄ hominem occidere, non enim vtrum ſit indignū ſit, an non, ſed factum ne ſit quæritur.

ſum eſt,& reprehendi ſtatim poteſt.nam pugnaſſe cõtra rempub.Regulum nuſquam legitur. Aut improbum.bona exempla(vt libro inſtitutionum legitur titulo de donationibus)imitanda ſunt : mala vero nequaquam:improbum autem erit exemplum, vt ſi quis dicat Cato damnandus eſt ; nam populus romanus Camillum damnauit:item coniurãdum eſt in patriã, quia & Catilina coniurauit.Hoc improbum eſt, Aut maius.Quotiens a minori ad maius, & contra comparatio fit intueri diligenter nos oportet : ne modum excedamus,vt aut plus ſit: q̃ res poſtulat:aut minus. Ne derideremur vt Quintilianus ait : non augere aut minuere videamur. Vitioſa erit a minori ad maius comparatio ſi quis dicat: ſi triumpharunt ſæpe principes romani:ꝙ populos & nationes bello domuerunt : & tu triumphare debes:ꝙ inimicum domuiſti. A minori vero ad maius hoc modo.Vt has ego flabello muſcas abigo:ſic Manlius capitolinus hoſtes gallos a capitolio repulit.Res iudicata.pars probabilis eſt iudicatum quod ſic a Cic.diffinitur,iudicatum eſt res aſſenſiõe:aut auctoritate,a iudicio alicuius:aut aliquorum comprobata.Id tribus in generibus ſpectatur religioſo:cõmuni & approbatõ . Religioſum eſt quod iurati legibus iudicauerũt vt ſelecti iudices apud Romanos.Commune eſt quod omnes cõmuniter ſecuti ſunt.Id huiuſmodi eſt vt maioribus natu aſſurgatur, vt ſupplicantium miſereatur. Approbatum eſt quod hoĩes cum dubium eſſet quale haberi oporteret ſua cõſtituerunt auctoritate veluti gracchi patris factum.

Iudicatum qd

Quod & ſi prius de eo dubitabatur:quoſdam enim ſenatu mouerat,poſtea tamen populus approbauit. Nã Gracchum ipſum conſulem fecit. Iudicatum autem: & partes eius in his poſita ſunt quæ geſtum negotium conſequuntur.Quattuor loci ſunt ex quibus ad corroborandum iudicata argumenta ducuntur. Laudatio eius qui iudicauit,cuius vitam & auctoritatem cõmendamus.Approbatio: quando a multis approbatum fuiſſe dicimus alicuius ſententiam . Similitudo: quando cauſa illa de qua ante iudicatum fuit : cauſæ noſtræ ſimilis eſt. Difficultas cum oſtẽdimus plus in iudicando fuiſſe difficultatis in alia cauſa:q̃ in noſtra futurum ſit:vt ſi dicas:ſi abſolutus olim a, C. Mario imperatore is fuit : qui Tribunum militarem ipſius Marii propinquum occidit : ꝙ ei pudicitiam eripere vellet.Quanto hic facilius abſolui poteſt adoleſcẽs,q Gregarium militem:ne turpiter pateretur necauit. Contra infirmari iudicatum poteſt:ſi iudex fuiſſe imperitus,aut minus prudens oſtendetur. Si improbatã ab omnibus ſententiam fuiſſe dicemus.Si diſſimilem eſſe oſtendemus.Si maiorem q̃ in illo fuerit difficultatem:in hoc eſſe probabimus . Quæ accidere poſſint in iudicato vitia Cicero nos admonet.Si aut diſſimili de re:vt ſi dicas abſoluendus eſt Clodius ꝙ ad ſacra bonæ deæ clam penetrauit. Nam & Oratius qui ſororem occidit abſolutus fuit:ſed quid ad rem dicet aduerſarius:Clodius inceſti accuſatur. Oratius cædis accuſatus fuit. Nihil ſimile cum inceſto cædi eſt. Aut de re &c.vt ſi dicas abſoluẽdus eſt Milo ꝙ Clodium inſidiatorem occidit . Nam multi ſæpe nocturnos fures & adulteros domi ſuæ deprehenſos occiderunt:quid ad rem?de hoc controuerſia nulla eſt. Nec quærimus liceat ne furem nocturnũ & adulteros domi deprehenſos occidere,ſed fuerit ne iſidiator Clodius:illud in cõtrouerſia eſt. Aut improbi . Vt ſi quis dicat abſoluendus eſt repetũdarum Dolobella : quia Verres & Clodius abſoluti ſæpe fuerunt : qui abſoluerunt dicet aduerſarius,improbe fecerunt : & a bonis hominibus reprehenſi fuerunt. Manifeſtum eſt pecunia corruptos illud egiſſe quos imitari vos iudices minime conuenit. Aut eiuſmodi &c. Vt ſi dicas hũc adulterũ abſoluendum inquis quia Clodius abſolutus fuit,at ego innumeros damnatos a bonis & integris iudicibus ob tale crimen tibi oſtendam.¶ Item vitioſum &c.Quartus exornationis locus amplificatio eſt in qua duo vitia cõmittuntur,aut cum augendum eſt crimen,& planum fit:aut contra cum planum faciendum eſt:& augetur.multis aũt modis amplificationes fiunt.Cum crimen illud cuius aduerſarius accuſatur ſpectare oſtenditur,aut ad omnes aut ad maiorẽ partem quod eſt atrociſſimum:aut ad ſuperiores: quales ſunt ii quorum ex auctoritate indignatio ſumitur,qḋ indigniſſimum eſt,aut ad pares aio,fortuna,corpore quod iniquiſſimum:aut ad inferiores,quod eſt ſuperbiſſimum . Plurimum ab his & cæteris huiuſmodi locis ſumptæ amplificationes ad concitandum in odiũ rei iudices & auditores valere ſolent:cum vero manifeſtum crimen fuerit:qñ aduerſarii confitentur & veluti nondum ſatis manifeſtum ſit:planũ facere volueris,& in eo diutius imoraberis vitium erit, & quidem magnũ . Exẽpli gratia,ſi accuſaretur Oreſtes : ꝙ matrem occiderit,& occiſam a ſe matrem confiteret non ſuperfluum tm̃:ſed ſtultum etiam eſſet in eo imorari:vt planum fieret:matrem ab Oreſte occiſam , cũ ipſe id a ſe factum non negaret.Id de quo lis eſt. De eo argumentari factam probare cum a reo factũ non negetur. Augere amplificare vt in cauſa Oreſtis , qui a ſe occiſam matrem confitetur amplificare crimen oporteret,q̃ nefarium ſcelus eſſet parẽtem occidere. Item vitioſum:exemplum ipſe ſubiungit.Arguat hominem &c.vt ſi Teucer Vlyſſem accuſet ꝙ Aiacem occiderit:cum id factum a ſe Vlyſſes neget. Teucer non factũ ab illo ꝯtenda:ſed in eo imoret:vt q̃ impiũ & nefarium ſcelus ſit hominem occidere oſtendat.

¶ Quoniam exornatio &c.Oſtenſurus vitia exornationis ineptæ enumerat primum eius membra: & deinde ſingulorum vitia declarat dicens.Quoniã exornatio ꝯſtat ex ſimilibus:& exemplis,& amplificationibus,& iudicatis,& cæteris rebus quæ pertinent ad argumentationem exaggerandam.i.accumulandam:& locupletandam.i.ditandam ideo ſup.conſideremus q̃ vitia ſint his rebus.ſ.quibus exornatio conſtat. Simile vitioſum eſt quod ſup.eſt ex aliqua parte diſſimile nec habet rationem cõparationis parem : id eſt æque euidentem aut probatiuam:aut is qui affert ſup. illud ſimile:obeſt.i.nocet ſibiipſi,afferendo tale ſimile:qḋ plus contra ipſum faciat q̃ pro ipſo.Nõ poteſt hic ordo eſſe:& ſimile nocet quia mala eſſet reciprocatio: quocirca aut legendum eſt illi ipſi obeſt qui affert : vt ſit ſimile obeſt illi ipſi qui affert aut ſi eſt ſibiipſi ordo eſt quẽ fecimus : vt ſuppoſitum verbi obeſt : ſit is qui affert &c.Superſedeo exemplis:quia docte & dilucide afferũtur a Franciſco.¶ Exemplũ vitioſum eſt ſi eſt aut falſum:ita vt reprehẽdaĩ ab aduerſario vt falſum:aut eſt improbũ.i.improbandũ & non admittendũ:vt ſi in exẽplũ trahaĩ quod factũ ſit a iudice corrupto aut aliter iniquo:& ita ab oĩbus in eo iudicio poſtea improbato ita vt exemplũ non ſit imitandũ aut ſi eſt aut maius aut minus q̃ res poſtulat. Quidã habent aut inane.i.vanũ & impertinẽs.aut maius aut minus vt ſi dicas delendã eſſe corinthũ:qa deleta eſt carthago aut ꝯtra non cõueniret exemplũ.qa maior erat ratio in delẽda carthagine q̃ in corintho.Res iudicata

ASC.

profertur

proferatur vitioſe: ſi profertur aut de re diſſimili vt ſi dicas abſoluēdum quia ſororem ob auaritiam occidit quia Oratius abſolutus eſt: aut profertur de ea re de qua controuerſia iudis ac diſceptatio nō eſt, vt ſi dicas adulterum in lege moſaica abſoluēdū ſi data mulcta: quia fures ſæpe reſtituentes quadruplū abſoluti ſunt: dicā nō eſſe ſimile: aut ſi res eſt improba: vt ſi dicas hunc in adulterio deprehēſum abſoluendum: quia Clodius inceſti reus abſolutus eſt: dicam illud iudiciū improbandum eſſe & nō trahendum in exemplum. Aut ſi res iudicata profertur eiuſmodi aut plures res iudicatæ ſunt magis idoneæ poſſint proferri ab aduerſariis, vt ſi dicas vnū aut alterum in furto iterato abſolutum: dicam mille ſuſpēſos. ¶ Item vitioſum &c. Declarat nūc vitia quæ ſunt in cæteris rebus quæ pertinent ad exaggerandam & locupletandā argumētationem dicēs. Itē vitioſum eſt argumētari de eo qd aduerſarii cōfiteantur eſſe factū: & docere planum ac eundē eſſe factū: nam oportet id augeri & oſtendi factū, qd factū eſſe conſtet. Itē vitioſum eſt augeri id quod cōuenit doceri. (Eſt aūt vitium contrarium ſuperiori) hoc modo, vt ſi quis arguat quempiam aliquem occidiſſe hominē: & augeat peccatum .i. facti atrocitatem, anteq̄ attulerit argumētationes ſatis idoneas ad probandū videlicet q reus id cōmiſerit, & dicat nihil indignius eſſe q̄ hominem occidere. Non enim quæritur .i. diputatur, aut diſceptatur vtrum occidere hominē ſit indignū an non: nam & aduerſarius id fatetur: ſed quæritur ne p̄ ab factum ſit an non.

FRan. Cōplexionis virtutes

De complexione vitioſa. Ti. XXX.

Complexio vitioſa: quæ non breuiter primum dictum eſt complectit: & quæ non breuiter concludit: & quæ non ex enumeratione certū & conſtans aliquid relinquit, vt intelligatur quid propoſitum in argumentatione ſit: quid deinde ratione: quid confirmatiōe: qd tota argumētatione demonſtratū ſit.

Complexio &c. Quinta argumētationis pars eſt complexio: in qua quæ accidant vitia oſtenditur: differt ab ea quæ pars eſt inſtrumenti eſt, q haec pars eſt illa totius: ſimilis tamen illi eſt. Nam ſicut illius ita & huius virtutes tres ſunt: diluciditas: breuitas: abſolutio quibus virtutibus tria contraria vitia ſunt: cōfuſio, prolixitas, imperfectio. Singula autem ſingulis opponuntur. Quæ non &c. Diluciditas complexionis in ordine poſita eſt: cum quæ prius poſita ſunt: prius colliguntur. Nam cum peruerſo ordine colligimus, vitiū nō mediocre cōmittitur: auditoris nāque memoria perturbatur: q̄ autē cōplexio breuiter quæ dicta ſunt repetit enumeratio vocatur. Et quæ non breuiter: ſi tractatio vitiū, cū non breuiter concluditur, ſed quaſi quicquid in tota argumētatiōe dictum eſt repetitur: cum apices tamen colligendi ſint. Et quæ non &c. Tertium vitium ſi imperfecta fuerit complexio & aliquid qd dictum prius fuerit, aut prætermittat aut obſcure repetat: oportet igitur omnia repeti: ſed apte, breuiter, dilucide & abſolute, quod in ea complexione argumētationis qua pro exemplo vſus eſt Cicero facile apparet. ¶ Complexio vitioſa &c. Oſtendit vitia et vltimæ partis argumētationis cōpletæ videlicet cōplexionis dicens. Complexio eſt vitioſa, quæ nō complectitur, id eſt non colligit in epilogum, & vt dicunt nōnulli recapitulat antedicta, vt quæque primum dictū ſeruādo ordinem quo prius dicta ſunt, vt primum dictum primum cōplectatur ac repetat & quæ non concludit breuiter: nam ſi ideo complexione vtimur vt auditorem memorem faciamus prolixitate eius memoriæ obſtruemus. Et quæ non relinquit ex numeratione aliquid certum & conſtans vt intelligatur quid ſit propoſitū in argumentatione .i. expoſitione: & quid demonſtratum ſit deinde ratione: quid confirmatione; & quid tota argumentatione.

ASCē.

FRan.

Concluſiones &c. Omnis inuentio: vt ſuperiore libro dictū eſt, in ſex orationis partes cōſumitur, exordium, narrationem, diuiſionē, confirmationē, confutationē & concluſionem. Rurſus hæ ſex partes in tria genera cauſarum conſumūtur iudiciale demonſtratiuū: & deliberatiuum: oſtenſum quo pacto in iudiciali genere exordiri, narrare diuidere confirmare & cōfutare poſſimus. Vna ſupereſt concluſio quæ quomodo facienda ſit iā oſtenditur. Artificioſam autem oportet eſſe: vnde ſic diffinitur: cōcluſio eſt artificioſus terminus orationis: hanc quidam ex latinis Cumulum; vt ait Quintilianus appellauerūt per orationem ferme ſemper ipſe appellat. Tribus vero modis concludimus, aut per enumerationē, aut per amplificationem, aut per commiſerationem. Duplex .n. Quintiliāo auctore perorationis ratio eſt, q aut in rebus, aut in affectibus poſita eſt cum res dictæ breuiter repetuntur: enumeratio appellatur: cum affectus mouentur: amplificatio: & conqueſtio: vel miſericordia nominatur. ſed ſolum epilogi genus, quod per enumerationē fit. Attici oratoris philoſophi laudarūt vt Quintilianus ait Quoniam Athenis affectus mouere etiam per præconem orator prohibebatur: philoſophi ideo non videbantur hac epilogi parteque in affectibus tota verſatur: quia apud eos vitium eſt affici: nec cōueniens bono viro vitiis vti, contra hoc tamen idem auctor non

Cōcluſio

De concluſionibus totius argumenti. Titulus. XXXI.

Concluſiones quæ apud græcos epilogi nominantur, tripertitæ ſunt: nā conſtant ex enumeratione, amplificatiōe: & commiſeratione. In quattuor locis vti poſſumus concluſionibus in principio: ſecundū narrationē: ſecundū firmiſſimā argumentationem in concluſione. Enumeratio eſt per quā colligimus & commonemus: quibus de rebus verba fecerimus breuiter: vt renouetur non re integre oratio & ordine: vt quicquid erit dictū referamus: vt auditor ſi memoriæ mandauerit, ad idem quod ipſe meminerit reducatur. Item curandum eſt: ne aut ab exordio aut a narratione repetatur orationis enumeratio; ficta enim & dedita opera comparata oratio videbitur eſſe artificii ſignificandi ingeniique vendicandi: & memoriæ oſtētandæ cauſa, qua propter initium enumerationis ſumendum eſt a diuiſione, deinde breuiter exponendæ ſunt res quæ tractatæ erunt in confirmatione & confutatione.

infirma vtitur ratione. In quattuor locis &c. Non dubium eſt: quin hæc Ciceronis verba non ſint: nam neq; congruunt loco: neq; verum præceptum continent: & quibuſdam in codicibus vetuſtiſſimis minime ſunt, tribus partibus conſtare concluſionem dixerat a prima ſtatim incipiendum fuerat. Item concluſione in exordio & narratione nemo vtitur: neq; in confirmatione & confutatione, niſi ea quæ ſingularũ argumentationum pars eſt: ſtultum præterea eſt, dicere in concluſione nos conclu[illegible]. Quidam tamen qui hæc verba non eſſe ſu[illegible] contendunt ſic intelligi volunt, concluſione nos vti in exordio & narratione, hoc eſt parte concluſionis, quæ per amplificationem fit: quoniam & in exordio mouemus iudices, & auditores, ad beniuolentiam: vel ad odiũ, & in narratione in qua docemus & mouemus: hoc fieri poſt firmiſſimam argumentationem vbi locis vtimur communibus nemo negat: & in concluſione affectus omnes effundi certum eſt, concluſione itaque in concluſione nos vti idem dicunt hoc eſt concluſionis effectu: alii aliter interpretantur: nos quattuor in locis concluſione vti quoniam & in exordii fine breuiter concludimus, cur ad dicendum venerimus, vel aliquid huiuſmodi: & in narratione confirmatione & confutatione breuis dictorum fit repetitio: & in concluſione ipſa breuiter colligitur concluſio. ſed totum inane eſt. Illud manifeſtum eſt plures confirmationis & confutationis epilogos ſolere eſſe exordii, & narrationis fere nullos in Ciceronis orationibus inueniri: de epilogo cõcluſionis, qui nullus eſt aliquid dicere ſtultum eſt. Enumeratio. oſtendit quid ſit enumeratio per quam vt ipſe ait in Rhe. de inuentione res diſperſæ & diffuſe dictæ: vnum in locum coguntur, & reminiſcendi cauſa vnum ſub aſpectum ſubiciũtur. Hæc rerum repetitio: & congregatio ανακεφαλαιωσις a græcis vocatur recapitulationem vocabit: qui verbum de verbo expreſſerit: quidam e noſtris renumerationem appellare voluerunt. Enumeratio vt Cic. docet, non ſemper & vniformiter ea quæ dicta ſunt colligere debet: ne tum odioſum ſit: tum ẽt quod maxime eſt ꝯtrarium: fieri ex arte videatur: itaq; variãda eſt: idq; idem ait fieri tribus modis: ſi aut eas res quas ante diximus breuiter perſtringamus: & colligamus, quod quidẽ factu facile eſt: aut ſi in memoriã audientium reuocemus: quas pares in partitione poſuerimus & quibus rõnibus vnãquãq; partẽ confirmauerimus, aut ſi interrogemus iudices qd amplius velint cognoſcere cũ hoc: & hoc docuerimus cum hoc: & hoc planum fecerimus atq; hoc nunc per noſtrarum argumẽtationum repetitionem vel confirmationẽ: nunc ẽt per aduerſariorum argumentationũ reprehenſionẽ, deinde hæc ipſa enumerationũ gña non ſemper a noſtra perſona facienda ſunt, ſed nunc a noſtra [illegible] a ſuppoſita: nunc a re. A noſtra perſona: quẽadmodum accipiamus orationẽ prõptũ eſt: ſuppoſitæ aũt perſonæ accõmodatur oratio ſi dicas. Nam quid ſi legis ſcriptor aſſiſtat: & quærat a vobis quid dubitetis: quid poſſetis dicere cũ vobis hoc: & hoc ſit demonſtratũ? rei ẽt ſic accõmodat̃ ofosſi aut lex aut locus aut vrbs aut monumentũ aliquod accipiat orationẽ: per enumerationẽ ſic. Quod ſi leges loqui poſſent nõ ne hoc apud vos quærerent? Quid nã amplius deſideratis iudices cũ hoc & hoc vobis planũ factũ ſit? Nõ ſolũ aũt enumerationes quæ a noſtra pſona ſunt variari ſolẽt: ſed illæ ẽt quæ ſuppoſitæ pſonæ aut rei dant̃. Et nũc ſigillatim ſingula noſtra argumẽta, percurrimus: nũc partitionis promiſſionem exequimur, nũc interrogationẽ ad iudices facimus: nunc noſtrarũ & aduerſariorũ argumentationũ copulamus collationẽ. Cõe autem in enumerationẽ pceptũ eſt: vt ex vnaquaq; argumẽtatione qm tota recuſari nõ põt: vnumquodq; quod validiſſimũ eſt deligatur, vt memoria renouet̃ nõ oĩa repetatur oratio. Non reintegret̃: memoriã iudicis re fiat concluſio per enumerationẽ & totam ſimul cãm ponit ante oculos: & ẽt niſi per ſingula moueret verba: q̃ repetunt̃ q̃ breuiſſime dicenda ſunt: & vt Quintilianus ait: per capita decurrendum eſt: quod græco verbo monemur ανακεφαλαιωσις enim repetitio capitum eſt: quod ſi (vt idem ait) morabitur: iam non enumeratio erit, ſed quaſi alia fiet oratio. Et ordine vt gẽque &c. primũ præceptum ad breuitatẽ pertinet: hoc ſequens ad dilucidicitatem ſpectat vt vnumquodq; ſicut narratum prius eſt in ꝯcluſione repetatur. Vt auditor ſi &c. ſolet diligens auditor vnumquodq; eorũ quæ dicta ſunt quo ordine narratũ eſt memoriæ cõmendare & collocare: cuius ne memoria perturbetur ſic a nobis colligendum eſt: vt explicatum antea fuit. Itẽ curandum admonat ne ab exordio aut narratione oratio repetatur & recte. Nã exordiũ & narratio ferme nihil hñt cum cauſa: tñ ad audiendum præparant perſonã quã diuiſio ꝯfirmatio & confutatio ad iudicationem præparaat, & diſponunt. Cice. tñ ideo ab exordio & narratione fieri repetitionem non vult: ne ficta videatur eſſe oratio, oſtẽtationis cã compoſita. Comparata ꝯſtituta: quæ res iuidiam potius apud auditores inuenit q̃ gratiam. Artificii ſignificãdi &c. vt is qui dicit artis eſſe peritiſſimus intelligatur: cum tñ occultari artificium boni præcipiant auctores, vt Cice. & Quintil. Ingenii vendicandi, vt ingenioſi habeantur. Memoriæ oſtẽtandæ quod ætate noſtra in templis diuini verbi præcones ſic facere ſolent in fine ſermonis quicquid dixerunt repetentes & veluti ſermonem reintegrantes: vt vilem & rudem plæbeculam alliciant & captent rumuſculos vulgi, ſed veh illis receperunt enim mercedem ſuam: q̃ grauiter peccent mali & mani gloria afflati huiuſmodi ſacerdotes iudicent alii, ſed pudeat nos id ferre in illis qui mundi (vt ipſi aiunt) relictis vanitatibus: totos ſeſe religioni & veri dei cultui dedicarunt, quod in ſeculi hominibus oratoribus maiores noſtri non ferebant tanto maior illis: q̃ nobis honeſtatis cura erat.

In vanos prædicatores

¶ Cõcluſiones. Proſequtur nunc ad finẽ ſecũdi libri vltimam partem inuẽtionis de qua dictũ eſt in primo lib. videlicet ꝯcluſionẽ de qua dicit ſic. Concluſiones quæ noĩantur apud græcos epilogi, ſunt tripertitæ. i. in tres partes diuiſæ. Nã conſtãt ex enumeratione amplificatione & cõmiſeratione. Nos poſſumus vti ꝯcluſionibus in quattuor locis: in principio. i. ſtatim in exordio aſſumẽtes id quod ꝓbare polliceamur: vt reum abſoluendũ aut ꝯdemnandum eſſe: i. ſm. i. ſtatim poſt narrationem, inferentes videlicet ex eius facto dignũ eſſe morte aut venia. ſm. i. ſtatim poſt aut proxime firmiſſimam argumẽtationem. i. probationem dicti noſtri: vt tanq̃ e præmiſſis iferatur ꝯcluſio & ſup. in ꝯcluſione. i. peroratione. hæc aũt verba ab illo capite. In quattuor locis ſm Franciſcum addititia ſunt: & fruſtra addita ſ[illegible] tñ quia nec ipſe ſuſtulit tollere. Enumeratio [illegible] colligimus & cõmouemus. ſ. auditorem pcipue iudicem: de qbus rebus fecerimus verba ſup. & id breuiter, vt oratio renouetur nõ integretur. i. nõ iteretur iterũ tota, & referamus ordinem. vt. i. ſm quem: quæq; erit dictum. i. vt id quod primũ

ASC.

Enumeratio quid

dictum

dictum eſt primum referamus:vt auditor ſi mandaue rit memoriæ reducatur ad idem quod ipſe meminerit:veroſimile enim eſt vnūquēq; res memoriæ mādare quo ordine eas audierit. Item cauendū eſt ne enumeratio orationis repetatur aut ab exordio aut a narratione.i.a primis partibus totius conſtitutionis.n.p quia ſi ſup.illinc repetatur oratio videbitur eē ficta .i.cogitata domi: & comparata.i.conflata dedita opera.i.ex induſtria cauſa artificii ſignificandi:q; pro &:ingenii vendicandi.i.ſibi appropriandi: vt ingenioſus cenſeatur:aut gratia memoriæ oſtentādæ: quapropter initium enumerationis faciendū eſt a diuiſione. (Sic enim videbimur memoriæ noſtræ conſulere:& apparatam non habere orationem)deinde res quæ tractatæ erunt in confirmatione & ꝯfuratione: ſunt exponendæ breuiter ordine.i.per ordinem.

¶ Amplificatio eſt res:quæ per locum communē inſtigationis auditorum cauſa ſumitur. Loci communes ex decem præceptis commodiſſime ſumūtur adaugendi criminis cauſa. Primus locus ſumitur ab auctoritate, cum commemoramus quantæ curæ ea res fuerit diis immortalibus: aut maioribus noſtris regibus, magiſtratibus, nationibus, hominibus ſapientiſſimis, ſenatui: item maxime quomodo de his rebus in legibus ſanctum ſit. Secundus locus eſt, cum conſideramus, illę res, de quibus criminamur, ad quos pertineant: vtrū ad omnes, quod atrociſſimum eſt, an ad ſuperiores, quod genus hi ſunt: a quibus auctoritatis locus communis ſumitur: an ad pares, hoc eſt in eiſdem partibus animi: corporis, fortunarū poſitos: an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecelluntur. Tertius locus eſt, quo percūctamur quid ſit euenturum ſi omnibus idem concedatur: & ea re neglecta, oſtendemus quid periculorum, incommodorum conſequatur. Quartus locus eſt, quo demōſtratur, ſi huic ſit remiſſum, multos alacriores ad maleficia futuros: quos adhuc expectatio iudicii remoratur.

FRan. AMplicatio. Secunda perorationis ps eſt:quæ per amplificationem vel exaggerationem criminis fit. Scelus enim rei amplificatur vt in illius odiū iudices & auditores cōcitentur: cum quanta facti turpitudo ſit intelligunt. Indignationem in Rhetoricis de iuentione Cicero appellat:& ſic diffinit. Indignatio eſt oratio per quam conficitur:vt in aliquem hoīem magnum odiū aut in rem grauis offenſio concitetur. Naſcuntur autē amplificationes ex his rebus quæ perſonis aut negotiis attributæ ſunt quāuis ſeparatim decem locis Cicero dicat eſſe ex quibus ſumantur,& fiant. Idem in Rhe.de inuētione vndecim dixit eſſe hic tm̄ neceſſarios aſſumpſit:& principales ad quos cæteri referri poſſunt. Per locum cōem: locus cōmunis genus eſt, nam & cōmiſeratio per locū cōem cōmouet: & hæc pars orationis accuſatori, patronoq; cōis eſt, affectibus fere hiſdem vterq; vtitur, vt ait Quintilianus ſed alii alius & accuſator ſæpius ac magis:etiam hunc concitare iudices:illi flectere conuenit:verum & accuſator habet interdum lachrymas ex cōmiſeratione eius rei quem vlciſcitur:& reus de indignitate calūniæ cōſpirationis vehementius interim conqueritur. Primus locus docet vnde primus locus amplificationis ſumatur & ab auctoritate ſumi dicit:quæ eſt proprie virorum ſapientum & in aliqua dignitate conſtitutorum voluntas: ſententia & conſenſus. Quotiens autem crimen illud cuius aliquis arguitur eiuſmodi fuerit vt oſtendere poſimus contra deos eſſe: aut maiores noſtros aut reges:aut nationes & cætera huiuſmodi:grauiſſima exaggeratio erit:ſed non omnes ii loci cauſis omnibus conueniunt:& nos eos ſequi debemus ex quibus quæ cauſæ noſtræ conueniat amplificatio ſumatur. Diis immortalibus:quod Cicero facit in oratione de reſponſis aruſpicum dicens: q̄ ſi cætera magis peruulgata nos ſæpe & leuiora mouerunt vox ipſa deorum imortaliū nō mentes oīum permouebit? & paulopoſt. et cum hæc deorum imortalium vox:hæc pœnæ oratio iudicanda eſt. idem in.L.Catilinam, q̄ quidem ego nec mea prudentia, nec humanis cōſiliis fretus polliceor vobis quirites, ſed multis non dubiis deorum imortalium ſignificationibus:quibus ego ducibus in hāc ſpē: ſnīamq; ſum ingreſſus. Aut maioribus noſtris:quod Cice. facit in diuinatione:cū dicit patres maioreſq; noſtros nō pœnituiſſe eius conſuetudinis atq; inſtituti:quo per homines honeſtiſſimos viroſq; peritiſſimos: & nō imperitos adoleſcentes mali & improbi accuſabantur. Regibus, vt ſi dicatur id reus neglexiſſe qđ reges quorum nomen ſanctum eſt cuſtodiri & inuiolatū eē ſemper voluerit. Ciuitatibus, vt ſi arguantur: qui monopoliū fecerint: qđ omnes ciuitates fieri prohibuerunt, aut ſi in eos dicatur, qui legatos violauerint, quos iura gentiū & ciuitates inuiolatos eē volunt. Hoibus ſa. &cæ. Quod Cice. egit in ꝯcluſione orationis pro Pompeio cum ait. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſam quirites confirmandam putatis:eſt vobis auctor iure bellorum oium maximarūq; rerum. P. Seruilius &c. Senatus, vt ſi quis in eū dicat, qui contra ſenatus decreta fecerit:& eius auctoritati interceſſerit. Item maxime vt ſi quis a cōmunibus quēpiam prohiberet: eius nos amplificare crimen poſſemus, per id quod legibus ſancitum eſt, vt ab eorū vſu quæ cōia ſunt: nemo ꝓhibeatur. Secundus locus &c. Diſtat hic locus a ſuperiori q̄ in illo quænam fuerint deorum imortalium & ſapientum de crimine de quo agitur ſententiæ amplificando oſtenditur. Hic ad quos pertineat per indignationem demonſtratur. hic quoq; locus ab auctoritate eſt. Ad omnes quod in oratione pro ſex. Roſcio Amerino. Cice. facit cū ait, videte p deos imortales quē in locū remp. puenturā putetis. Hoies ſapiētes & iſta auctoritate & ꝑtāte ꝑditos: quales vos eſtis ex qbus rebus maxime reip. laborat. his maxime mederi ꝯuenit. ſi quis in eū diceret: q ꝓdere hoſtibus patriam voluiſſet, is crimē ad oēs pertinere in ꝯcluſione per idignationem oſtēderet. An ad ſuperiores qđ eſt idigniſſimum. Exēpli gratia. Eius q principis ſeruum læderet exaggerari per principis perſonam crimē poſſet, nam læſo ſeruo ꝓncipis, læditur & princeps vt. quod genus declarat. Qui ſuperiores vt eos dicit eſſe ex quorū auctoritate locus cōis ad amplificandum aſſumit. An ad pares: ſi qs in frēm dicat q frēm læſerit: aut in ſociū a quo ſocius ſit offenſus, vel in amicum qui amico nocuerit: licet enim exaggeratione vti præſertim cum par parem dolo & fraude circūuenerit. Qui aūt pares intelligant ipſe declarat. Ai &c. Tria bonorū gnā ſunt aīi vt virtutes corpis vt robur: agilitas bona valitudo externa, vt diuitiæ no

Indignatio quid

Locus cōmūis

Primus locus

Tria bonorū genera

bilitas patria honores: ſm ſingula hæc bona ſingulæ paritates ſunt ai inter amicos idem velle: & idem nolle & eadem præditos eſſe virtute: corporis ſm vires vt eſſe euſdem roboris & agilitatis rerum externarũ, vt eſſe æque diuites vel æque pauperes. An ad inferiores quod eſt ſuperbisſimum vt ſi pauper a diuite & potenti lædatur amplificare crimen licet: & non vnius tm̃ perſonam conſiderandã dicendum eſt: ſed pauperum oium: qui ſi in quem dicitur ĩpunitus euaſerit oibus diuitum: & potentũ obnixu contumeliis erunt. Tertius locus: hic locus ab euẽtu d.citur cum oſtendimus quantum euenturum ſit mali, ſi crimen impunitum relinquatur: quod Cato fecit apud Salluſtiũ cũ ait, poſtremo patres conſcripti: ſi me Hercule peccato locus eſſet facile pateret vos ipſa re corrigi: quoniam verba mea contemnitis: ſed vndiq circumuenti ſumus. Catilina cum exercitu faucibus Italiæ nos vrget &c. His verbis Cato contra Cæſarem dicens, fore alias ad maleficium promptiores audacioreſque qui ꝯiurarunt oñdit ſi crimen eoꝝ fuerit impunitum. Cice. pro. L. Flacco variorum criminum a quibuſdã aſiaticis accuſato. Decio Lælio ſubornante & in accuſatorem impellente: vos ne pœniteat inquit tali ciui non pepercisſe per deos immortales iudices prouidete. Quotus enim quiſq eſt: qui hãc reipubl. ſectam ſequatur qui vobis qui veſtri ſimilibus placere cupiat: qui optimi atq ampliſſimi cuiuſq hominis auctoritatẽ magni pendet; Ea re neglecta: vt ſi dicatur adultero propter nobilitatem aut virtutem parcendũ eſſe iudices nos in peroratione percunctabimur: quãtum periculorum putent euenturum ſi crimen rei neglexerint qm̃ multi poſſim ad alienas vxores ibunt quia impunitatem ſperabant. Quartus locus: & hic ab euentu eſt quo oſtendimus multos ad maleficia cõmittenda promptiores futuros ſi ei qui accuſabitur maleficii venia data fuerit: parum differt a ſuperiore hic locus, illic enim iudices percunctatur: qui dicit. hic nulla vtitur percunctatione, Cato in prædicta oratione locũ hunc vſurpauit cum dixit, Quare cum de P. Lentulo cæteriſq ſtatueris pro certo habetote: vos ſimul de exercitu Catilinæ & omnibus coniuratis d. cernere. Quanto vos attentius ea agetis: tanto illis animus infirmior erit ſi paulum languere viderint: iam omnes feroces aderunt. Remoratur: ſi hũc abſolueris: & ipſi erunt ad peccandum alacriores.

ASC. ¶ Amplificatio &c. Proſequitur ſecundam partẽ cõcluſionis quæ fit per amplificationem: vñ primo defi nit amplificationẽ dicens. Amplificatio eſt res q̃ ſumitur per locum cõem .i. ad varia vtilem cauſa iſtigationis auditorum .i. vt auditores inſtigentur. Ne vero deſcriptio fuerit per ignota deſcribit locos cões dicens. Loci cões ſumuntur cõmodisſime ex decẽ præceptis: ad cãm criminis augendi .i. quantũ pertinet ad amplificationem. Primus locus ſumitur ab auctoritate: cũ .i. qñ, nos memoramus .i. recitamus & ad memoriam reducimus, quantæ curæ fuerit eas res: diis immortalibus aut maioribus .i. prædeceſſoribus noſtris: regibus: qui primi præfuerunt reip. romanæ: magiſtratibus, vt conſulibus prætoribus & ſimilibus qui ſubſecuti ſunt: nationibus. ſ. externis hoibus ſapientiſſimis quibus ſemper & vbiq aſſurgendum eſt ſenatui. ſ. romano & ſub regibus & poſt reges, item maxime .i. præcipue quomodo ſancitum .i. ſanctæ cõſtitutum ſit de his rebus a qbus ꝯtrouerſia eſt: in legibus. ſ. romanis. ¶ Secundus locus eſt: cũ ꝯſideramus ad quod pertineant illæ res de quibus criminamur .i. criminis accuſamus, vtrum. ſ. pertineant ad oẽs, quod eſt atrociſſimum: quia ſicut bonum quanto cõmunius tanto cẽſetur diuinius, ita malum quanto cõmunius: tanto atrocius & perniciosius quod ergo ad omnes atrocisſimũ eſt: an ſup. pertineant ad ſuperiores: quod genus .i. cuius generis ſunt hi: a quibus locus cõmunis auctoritatis (qui primus eſt) ſumitur: an ſup. pertineant ad pares hoc eſt poſitos in eiſdem partibus animi, corporis fortunarum. An ſup. pertineant ad inferiores qui antecelluntur .i. ſuperantur oibus his rebus de quibus cõtrouerſia eſt, vnde inuit q ſecundũ diuerſos ad quos pertineant res diuerſimode ſit ꝯcludendum. ¶ Tertius locus. ſ. cõis eſt quo percunctamur .i. diſquirimus aut interrogamus quid ſit euenturum ſi idem cõcedatur omnibus, & quo oſtendemus & ea re neglecta .i. negligẽter iudicata q̃d periculorum aut incõmodorum ꝯſequatur .i. ſimul ſequatur. ¶ Quartus locus eſt quo demõſtratur ſi remiſſum ſit huic. ſ. reo, multos futuros alacriores .i. paratiores ad maleficia quos expectatio .i. incertus exitus iudicii, remoraſ .i. detinet in mora adhuc: ne. ſ. audeãt propter metum iuſtitiæ qd facerent ſi impune liceret.

FRAN. Quintus locus &c. Et hic loc9 ab euẽtu eſt cũ dicimus ſi aliter q̃ oſtendimus iudicatum fuerit: illud euenturum icõmodum quod nulla deinde corrigi ratione poſſit, hoc idẽ Cato in eadem facit oratione his verbis. coniurauere nobiliſſimi ciues patriam incendere: galloꝝ gẽtem infeſtiſſimã nomini romano ad bellum accerſiuerunt; dux hoſtium ſupra caput eſt cum exercitu vos cũctamini: & nũc etiam dubitatis quid intra mœnia deprehenſis hoſtibus faciatis: miſeremini cenſeo: deliquere homines adoleſcentuli per ambitionem etiam armatos dimittatis, ſed vereor ne iſta vobis manſuetudo & miſericordia, ſi illi arma receperint, in miſeriam conuertatur. ſ. res ipſa aſpera eſt, ſed vos non timetis eam: immo vero maxime ſed inertia & mollitia animi alius alium expectantes cunctamini: videlicet diis immortalibus confiſi: qui hanc rempu. in maximis periculis ſeruauere, non votis, neq ſupplicis muliebribus auxilia deorum parantur: ſed vigilando, agendo, ac bene ꝯſulendo proſpere oĩa cedũt, vbi ſecordiæ

¶ Quintus locus eſt: cum oſtendemus, ſi ſemel aliter iudicatum ſit, nullam rem fore quæ incommodo mederi aut perperam factum: aut erratũ iudicium corrigere poſſit. Quo in loco non incommodum erit vti cæterarum rerum comparatione; vt oſtendamus alias res poſſe: aut vetuſtate ſedari: aut conſilio corrigi: huius rei: aut leniendæ: aut corrigendæ nullam rem adiumento futuram. Sextus locus eſt, cum oſtendemus & conſulto factum: & dicemus voluntario facinori nullam excuſat onem imprudentiæ iuſtam deprecationem paratam. Septimus locus eſt: ſi oſtendemus tetrum facinus, crudele nefariũ: tyrãnicũ eſſe: quod genus iniuria mulierum: aut earum aliquid, quarum rerum cauſa bella ſuſcipiuntur: & cum hoſtibus de vita dimicat. Octauus locus eſt, quo oſtendemus non vulgare: ſed ſingulare eſſe maleficium, ſpurcum, nefarium, & inuſitatũ: quo maturius: & atrocius iudicãdũ ſit. Nonus locus

atque ignauiæ te tradideris nequicquam deos implores: irati infeſtiq; ſunt. Corrigi poſſe vt ſi quis in patriæ proditorem dicat hoc modo: niſi animaduerſum in hunc iudi. fuerit corrigi iudicium poſtea non poterit. Nam ſi hic impunitus abierit: & alii hunc ſecuti impunitatem ſperantes, idem molientur, itaq; non vnum exitium, ſed multiplex formidandum eſt. Erratum: in quo iudices errauerint. Quo in loco, alias res in comparationem adducemus, & poſſe aliqua ratione corrigi oſtendemus, crimen vero de quo agitur, ſi male de eo iudicatum fuerit: corrigi nullo modo poſſe, quo loco optime & in ſuperius recitatis verbis Cato etiam vſus eſt. Cæterarū rerum, vt adulterii furti ſtupri cædis. Vetuſtate ſedari, vt ſi peccatum in aliquam familiam placitam eſſet: ſtant furtum factum in aliena domo aut adulterium: vt ſtuprum commiſſum diceremus minus mali eſſe hoc euenturum, ſi reus abſolueretur, q̄ ſi ei venia daretur, qui prodere patriam voluiſſet: quoniam odia & inimicitiæ inter reum & eos qui læſi ſunt exorta: vetuſtate ſedari poſſint: cum nulla ſit tanta inimicitia quæ non diuturnitate temporis lentatur: præterea illud adderemus poſſe reum aliquando corrigi & cōſilius hominum & temporis longitudine: quod in illo crimine de quo agitur futurum non ſit. Sextus locus &c. hic locus eſt a modo facti: qui eſt qualitas facti ſecundum agentis intentionem: vel eſt a conſilio: quod perſonæ attributum eſt. Exaggeratur aūt crimen ſi oſtenditur reum voluntariæ & ſcienter: non ignorātia peccaſſe: & nihil eſſe cur ignoſci debeat. Nam ſicut ei qui inuitus aut ignorantia peccat venia videtur danda eſſe ita nulla ratione illi parcendum eſt; qui maleficium conſulto cōmittit. Hunc locum Cato in eadem oratione occupauit. Cum ait. Verum parcite dignitati. P. Lentuli. ſi ipſe pudicitiæ, ſi famæ ſuæ: ſi diis aut hominibus vllis vnquam pepercit. Ignoſcite cethegi adoleſcentiæ ſi non iterum patriæ bellum fecerit. Nam qd ego de Gabinio ſtatilio cepario, loquar quibus ſi quicquam vnquam penſi fuiſſet, non ea conſilia de repu. habuiſſent. Et iuſtam deprecationem: iuſtam veniæ dandæ depulſionem. Septimus locus &c. Hic locus eſt a modo facti: vel a natura quotiens per qualitatē ipſam vel naturam crimen ampliatur. Tetrum cōtra naturam. Crudele, cōtra humanitatem. Nefarium, cōtra deos. Tyrannicū cōtra ſubditos. Iniuria mulierū ſiue matronæ ſint ſiue virgines, vt ſtuprum adulteriū rapinæ, vt ſi is accuſaretur, qui virginem rapuiſſet: crimen tyrannicum oſtēderetur. Aut earum rerum &c. vt ſi ex agro noſtro hoſtiliter ab acta armēta fuerint. Quarum rerum cauſa ſæpe accidit vt cum rapta ſiue homines ſiue arma, & greges repetuntur & non redduntur: bella ſuſcipiantur, ſicut frequenter apud Liuium legitur, hunc locum illi occupauerunt: qui ante Cæſarem coniuratos dixerunt, ſicut in Cæſaris oratione: quæ eſt apud Salluſtium cognoſcitur. Ait. cui Cæſar plærique qui ante me ſententias dixerunt compoſite & magnifice caſum reipublicæ miſerati ſunt q̄ belli ſæuitia fuiſſet quæ victis accidiſſent: enumerauere rapi virgines pueros diuelli liberos a parentum complexu matres familiarū pati quæ victoribus coll

conſtat ex peccatorum comparatione, quaſi cum dicimus maius eſſe maleficium ſtuprare ingenuam; quam ſacrum legere, q̄ alterum propter egeſtatem, alterum propter intemperantem ſuperbiam fiat. Decimus locus eſt: per quē omnia quæ in negocio gerendo acta ſunt: quæque rem conſequi ſolent, exponemus, acriter, & criminoſe: & diligenter: vt agi res, & geri negotium videatur rerum conſequentium enumeratione.

ſtituiſſet: fana atq; domos ſpoliari: cædem atq; incendia fieri: poſtremo luctu: cruore: cadaueribus omnes compleri quæ tetra crudelia nefaria tyrannica ſunt. Octauus locus differt hic a ſuperiore quoniam crimē illic exaggeratur: quod cōmitti alias potuerit: hic crimen amplificatur quod nunquam antea factum fuerit: & hunc locum in oratione prædicta occupauit Cato. oſtendit enim in concione cum ait: quare ergo ita cenſeo cū nefario conſilio ſceleratorum reſpublica in maxima pericula venerit iiq; indicio & vulturii titi & legatorum allobrogū conuicti confeſſiq; ſint cædem incendia atq; alia fœda & crudelia facinora in ciues patriamq; parauiſſe: de cōfeſſis ſicut de manifeſtiſſimis rerū capitalium more maiorum ſupplicium ſumendum. Cice. quoq; accuſationum in. C. Verrem lib. vii. locum hūc complexus videtur his verbis denique vt. C. Verres ſi eius oīa ſunt inaudita & ſingularia facinora ſceleris audaciæ perfidiæ libidinis auaritiæ crudelitatis dignos exitus eiuſmodi vita atq; factis veſtro iudicio conſequatur. Nō vulgare quod non fiat vulgo quod non ſæpe cōmittatur. Singulare vnius vt ſi in eum dicatur qui deorum immortalium templa combuſſerit. Spurcum quod abominamur vt ſi pater cum filia coierit aut cum matre filius. Q ui in dominum ſi diceret quem fratris filiam viciaſſe conſtat ſingulare ſpurcū ac inuſitatum facinus eſſe clamaret. Nefariū vt ſi quis ſanctimonialem violauerit vel ſacerdoti manus intulerit. Inuſitatum vt ſi quis in eū dicat qui optime de patria meritus: eam tamen hoſtibus prodere tentauerit. inuſitatum enim eſt vt is patriæ noceat qui ſemper antea patriam iuuerit. Quo: propter quod. Maturius, celerius. Sic enim dicetur quanto magis nefarium & inuſitatum crimē eſt tanto citius & aſperius puniri debet. Hoc loco Cato vſus eſt cum ait dux hoſtium cū exercitu ſupra caput eſt vos cunctamini &cæ. maturius ergo ad tempus: atrocius ad pœnam referas. Nonus locus &c. hic dicitur comparatio, quando aduerſarii crimen cum aliis criminibus comparamus, & grauius eſſe oſtendimus. Non idem eſt cum quinque loco: in quo dicitur ſi aliter iudicatum fuerit, q̄ conueniat nullam rem fore quæ incommodo mederi, aut perperam erratum iudicium corrigere poſſit: illic enim dicatur alias rebus quæ male iudicatæ fuerint remedium afferri poſſe, rei vero qua de agitur minime, hic crimen cum crimine confertur & maius hoc illo eſſe dicitur. Maius eſſe maleficium, vt ſi dicatur quantum ſceleris reus commiſerit, quæſo iudices animaduertite: quod ſi facere diligenter volueritis, intelligetis multo grauius crimen eſſe virginem ſtuprare, q̄ ſacra legere, qui enim virgini vitium infert, nulla neceſſitate, aut cauſa rationabili compellitur, id tantum ſtudet, vt nefandam libidinem expleat, qui vero ſacrilegium cōmittit, hic inopia plerunque compellitur peccare, q̄ ſi grauiter ſacrilegium punitur, quanto virginis raptus puniri grauius debet. Non omiſit & hunc locum Cato cum ait, apud maiores noſtros. A. Manlius torquatus bello gallico filium ſuum: q̄ is contra imperium in hoſtem pugnauerat necari iuſſit, atque ille egregius adoleſcens immoderatæ fortitudinis pœnas

¶ Miſericordia commouebitur auditoribus: ſi variam fortunarum commutationem dicemus, Si oſtendemus, in quibus commodis fuimus, & quibus in incommodis ſumus, comparatione, quæ nobis futura ſint, niſi cãm obtinuerimus, enumerabimus, & oſtendemus. Si ſupplicabimus: & nos ſub eorum, quorum miſericordiam captabimus, poteſtatẽ ſubiiciemus. Si quid noſtris parentibus: liberis, cæteris neceſſariis caſurum ſit pro pter noſtras calamitates aperiemus: & ſimul oſtẽdemus illorum nos ſolitudine, & miſeria, non noſtris incommodis dolere: Si de clementia, humanitate, miſericordia noſtra: qua in alios vſi ſumus, aperiemus. Si nos ſemper, aut diu in malis fuiſſe oſtendemus. Si noſtrum fatum: aut fortunam conqueremur. Si animum noſtrum fortem, patientem incommodorum oſtẽdemus futurum. Cõmiſerationem breuem eſſe oportet: nihil enim lachryma citius areſcit. Fere locos obſeruiſſimos totius artificii tractauim? in hoc libro, qua propter huic volumini modus ſit, Reliquas pceptiones, quo ad videbitur, in tertium librum transferemus. Hæc ſi, vt conquiſite conſcripſerimus, ita diligenter fueris conſecutus, & nos induſtriæ fructus, ex tua ſcientia capiemus, & tute noſtram diligentiam laudabis, tuaque perceptione lætaberis, tu ſcientior eris præceptorum artificio, nos alacriores ad reliquum perſoluendum. Verum hæc futura ſatis ſcio, te enim non ignoro, Nos deinceps ad cætera præcepta tranſeamus, vtq; libentiſſime faciemus, tuæ voluntati rectiſſime morem geramus.

dedit, vos de crudeliſſimis parricidis quid ſtatuatis cunctamini? Ingenuã liberã: cuius maiores nunq̃ ſeruierunt. Legere: furari. Alterum: ſacrum legere. Alterum: ſtuprare per vim virginem: quæ ſeſe indulgere noluit. Decimus: hic locus oia negotio attributa cõplectitur, cui color cõuenit deſcriptio: per eum. n. ſic res amplificando exponitur vt ante oculos auditorum prouideatur, vt non narrari, ſed geri credatur hoc modo. Quod ſi iſtũ iud. veſtris ſententiis liberaueritis ſtati ſicut ex cauea leo emiſſus, aut aliq̃ teterrima bellua ſolutis catenis volutabit: & vagabitur in foro acuẽs dẽtes: in cuiuſq; fortunas i oẽs inimicos atq; amicos, notos atq; ignotos incurſãs: alior famam depeculãs, aliorum caput oppugnãs aliorum domum: aliorũ famam perſtringens: rem pub. funditus labefactãs. ¶ Quintus locus eſt cũ oñdemus ſi iudicatum ſit ſemel aliter. ſ. q̃ nos cenſemus iudicandũ: nullam rem fore. i. futurã eſſe, q̃ poſſit mederi. i. remediũ afferre incõmodo. ſ. futuro: aut quę poſſit corrigere factum perperã. i. male & peruerſe: aut iudiciũ erratum. In quo loco nõ erit incõmodum: hoc eſt cõmodũ & vtile erit vti cõparatione cæterar rerũ i vt oñdamus alias res poſſe aut ſedari vetuſtate . i. deſuetudine: aut corrigi cõſilio: & ſup. nullam rem futuram adiumento huius rei aut leniendæ. i. mitigandæ ſeu ſedandæ: aut corrigendæ. ¶ Sextus locus. ſ. cõis eſt cum. i. qñ, nos &. i. ſimul oſtendemus factum eſſe conſulto. i. per conſiliũ & deliberationẽ, & . i. ſimul: dicemus nullam excuſationẽ imprudẽtiæ iuſtam eſſe paratam facinori voluntario. ¶ Septimus locus eſt cum oñdemus facinus. i. factum ipſum eſſe tetrum. i. durum & abominabile quaſi contra naturã, crudele. i. contra humanitatem, nefarium, quia contra legem diuinam, tyrannicum quia contra libertatẽ cõem: quod genus. i. cuius generis eſt, iniuria mulier. i. facta ipſis mulieribus aut ſtuprum aut raptus: aut aliquid earum rer: quarum rer cauſa bella ſuſcipiuntur. i. ſuſcipi ſolent: & dimicat. ſ. plerunq; aut merito cum hoſtibus de vita. i. vtri viuant, nedum vti regnẽt. ¶ Octauus locus eſt quo oſtendemus maleficium eẽ non vulgare. i. conſuetum: ſed ſingulare. i. exquiſitũ, ſpurcum. i. penitus abſcœnum, nefarium & inuſitatũ, quo. i. adeo vt iudicandum ſit contra eum qui illud cõmiſerit: maturius. i. properantius: & atrocius. i. acrius & truculentius. ¶ Nonus locus conſtat ex comparatione peccatorum. ſ. cõmiſſorum: quaſi. i. veluti, cum dicimus maius maleficium eſſe ſtuprare ingenuam, i. liberam & liberis parentibus ortam: q̃ legere. i. furari: alii legunt lædere. i. violare: ſed nõ procedit: quia lædere veſtalem grauius eſt q̃ ingenuam, legere iquam ſacrum. i. cõmittere ſacrilegium: q. i. quia: alterum videlicet poſterius dictum: hoc eſt legere ſacrum: fiat propter egeſtatem: alterum videlicet ſtuprate igenuã cum tot ſint proſtitutæ, fiat propter ſuperbiam i. temperantem. i. admixtã intemperantiæ. ¶ Decimus locus eſt per quẽ exponemus omnia q̃ acta ſunt in negotio gerendo . i. dum res gerebatur aut committebatur: quæq;. i. & quæ ſolent conſequi. i. ſimul ſeq negotium ipm, exponemus inquam acriter & criminoſe, & diligẽter: ita ſupp. vt res videat agi: & negotium videatur geri. i. obiici oculis mentis quaſi rurſus gerat enumeratione. i. per enumerationem rerum conſeqñtium. i. condepẽdentium aut ſubſecutarum.

Miſericordia & cæ. tertia pars eſt concluſionis: quæ ab aliis cõmiſeratio vel conqueſtio appellatur, & ſic a Cicerone in Rhe. de inuentione diffinitur. Cõqueſtio eſt oratio auditorum miſericordiam captãs: hæc ex locis cõibus per quos vis fortunæ in oẽs & hominum infirmitas oſtenditur, auditoris animum mitem facit. nemo enim erit: qui non ad miſericordiam flectatur: cum ī alieno malo ſuam infirmitatem conſiderabit. Sexdecim conqueſtionis locos in rhetoricis de inuẽ. Cic. facit: hic & ſi locus vnus nullus eſt: ita tamen præcepta diſtinguuntur: vt modica inſit confuſio: ſeparatim enim pene poſſunt memorię commendari: illud ſicut ſępe alias monuimus aduertendi eſt: nõ omnibus cauſis omnes cõuenire: ſed ad cauſæ qualitatem ſingulos accommodandos eſſe. Si variam fortunarum: ſi inæſtimabilem fortunam eſſe oſtendemus: quæ ex proſpera aduerſa ſit: & ꝯtra & dicemus eum qui paulo ante in excelſo dignitatis gradu collocatus fuerat: in miſera atque abiecta verſari fortuna: quo intellecto ſvel moti auditores, quoniam ipſis idem poſſit occidere, ad commiſerationem flectuntur: vſus eſt hoc loco Cicero. pro Milone: cum ait: o fruſtra ſuſcepti mei labores &c. Et in oratione pro. L. Sylla his verbis, o miſerum & infelicem illum diem: quo conſul omnibus centuriis. P. Sylla renunciatus eſt, o falſam ſpem, o volucrem fortunam, o cæcam cupiditatem, o præpoſteram gratulationem, q̃ cito illa omnia ex lætitia & voluptate ad luctum & lachrymas reciderunt ne qui paulo ante conſul deſignatus fuiſſet: retineret repente nullum veſtigium priſtinæ dignitatis, quid enim

FRan. Cõqueſtio qd

erat mali quod huic ſpoliato honore, fama fortunis, deeſſe videretur, aut cui nouæ calamitati locus relictus eſſet? vrget eadem fortuna quæ cœpit, reperit nouum mœrorem, non patitur hominem calamitoſum vno modo afflictum vno in luctu perire. Nõ potuit expreſſius fortunæ commutatio oſtendi. Si oſtẽdemus. Quod & in ſuperiore exemplo fit & apud Vergilium cum Dido ait Te propter Lybicæ gentes, numidumq; tyranni Odere, infenſi tyrii, te propter eundem: Extinctus pudor, & qua ſola ad ſydera adhibebam. Fama prior. Si quæ nobis futura ſint, ſecundus locus quo in oratione pro Murena Cicero. vſus eſt dicens. Si quid Iuppiter omen auertat hunc veſtris ſententiis afflixeritis, quo ſe miſer vertet? domumne? vt eam imaginem clariſſimi viri parentis, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit eandem deformatam ignominia lugentemq; videat? An ad matrem: quæ miſera modo oſculata filium ſuum conſulem: nunc cruciat; & ſollicita eſt, ne in eundem paulo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat &c. In qua oratione locus hic totus eſt ex omni parte perſtrictus. Supplicamus &c. tertius locus quo & ſupplicamus: & exornatione vtimur, quæ dicitur permiſſio. Cum reum & omnem cauſam iudicum voluntati permittimus aut cõmendamus. Quod Cice. in eadem oratione pro. L. Murena facit. Cum ait: date hoc ipſius pudori: date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuino municipio honeſtiſſimo. & paulo poſt. Quem ego vobis ſi quid habet, aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem iudices ita commendo. Et in oratione pro Pub. Quintio ad. C. Aquilium iudicem conuerſus: Quem inquit præter te appellet, habet neminem, tibi ſe tibi omnes ſuas opes fortunaſq; commendat tibi committit æſtimationẽ, ac ſpem reliquæ vitæ. Si quid noſtris proximis. quartus locus quo Cice. in eadem pro. L. Murena oratione optime vſus cognoſcitur. Cuius matrem & fratrem miſeros dicit futuros. Caſurum, euenturum. Et ſi oſtendemus, quod in oratione pro Milone Cice. facit dicens. Valeant inquit, valeant ciues mei: ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati, ſtet hæc vrbs præclara, mihi patria clariſſima quoquo modo erit de me merita, tranquilla repub. ciues mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen perfruantur, ego cedam, atq; abibo, quibus verbis de miſeria ciuium magis q̃ ſua dolere videtur & Virgil. lib. æneid. ii. Aeneam qui caſus ſuos paulo ante parum curabat ſic loquentem inducit. Hoc erat alma parens q᷑ me per tela per ignes Eripis, vt mediis hoſtem in penetralibus vtq; Aſcanium patremq; meum iuxtaq; creuſam. Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam? Si de humanitate. Quintus locus eſt, æquum autem eſt, vt qui in alios miſericordes fuerant ipſi miſericordiam conſequantur. De clementia Comitas hæc quædam eſt, qua animus in odium alicuius cõcitatus retinetur: vt ſi dicatur Marcellus meruit clementiam Cæſaris quoniam in multos ipſe clemens fuerit. Humanitate beniuolentia & dexteritate quadã naturæ, ad amãdos & iuuãdos hoĩes. Miſericordia, ſi dicat̃ miſericordia inopes ꝓſecutus: & minus potẽtes defendere ꝯſuetus. Si nos ſemp. ſext⁹ locus quo Cic. vtit̃ ꝑ Milone his verbis: o fruſtra inquit ſuſcepti mei labores, o ſpes fallaces, o cogitatiões manes meæ ego cũ tr. pl. re. pu. oppreſſa ſenatui me dediſſem: quẽ extinctum acceperã, equib⁹ romanis quoꝝ vires erãt debiles bonis viris qui oẽm auctoritatẽ clodianis armis abiecerant mihi vnq̃ bonoꝝ pſidium defuturũ putaui? Si noſtrũ fatũ: quod Cice. facit in oratione p̃dicta: dicẽs. o me miſeꝝ o me infelicẽ: reuocare tu me ĩ patriã Milo potuiſti per hos ego te ĩ patriã p eoſdem non retinere potero? hoc eodẽ loco & ĩ oratione pro Cn. plãco & in aliis multis vſus eſt.

Fatum

Fatũ aũt & fortuna differunt. Nã fatũ vt a Chryſippo diffinit̃ ſtoicoꝝ principe: eſt ſempiterna q̃dam & ideclinabilis reꝝ ſeries: catenaq; voluens ſemetipſam ac implicãs p æternos ꝯñæ ordines: ex q̃bus acta, ꝯnexaq; eſt, ſignãt & dei decretum ac volũtatem a fando dictum, vt ſit qđ deus fatur: q̃ neceſſarium eſt ac ineuitabile, id græci αἱμαρμένην ſiue εἱμαρμένην dixere,

Fortũa

Fortuna eſt q̃ temere oĩa fiunt, de qua certitudo nulla eſt: Quã tñ ſtulti hoĩes deam fecerunt. Vñ ait Iuuenalis: ſed nos Te facimus fortuna deam cœloq; locamus. Si aĩum noſtrum: Octauus locus quẽ in oratione ꝓ Milone occupat Cic. dicẽs. Quãobrẽ vbi corpus hoc ſit inquit non laboro qñ oibus in terris ẽt verſabitur & ſemper habitabit nois mei gloria. Idẽ his lachrymis non mouetur Milo, eſt quædam incredibili aĩ robore ſeptus exilium ibi eſſe putat, vbi virtuti non ſit locus. Cõmiſerationem. Id in cõmiſeratione obſeruandum dicit ne diu in ea ĩmoremur ſed ſimulac viderimus iudices lachrymis ora perfundere: deſinere ſtatim debemus.

Lachrymã areſcere

Nihil enim citius lachryma areſcit. Dictum hoc fuit Apollonii rhetoris auctor Cicero in Rhe. de inuen. Fere locos. Huic libro finẽ imponit & tranſitione vtitur dicens ſe locos fere oẽs difficiliores expoſuiſſe Herennio deinde ad artis exercitationẽ adhortatur. Modus: finis. Quoad: quantũ nobis ſatis videbit̃ eẽ. Ad cætera pcepta demonſtratiui & deliberatiui gñis. Item quatuor partium integralium ideoq; ait fere.

ASCẽ

¶ Miſericordia &c. Hæc eſt tertia pars ꝯcluſionis q̃ miſerationem excitamus: vnde dicit ſic. Miſericordia cõmouebitur auditoribus: ſi dicemus variam cõmutationem fortunarum. Si oſtẽdemus comparatione, id eſt per comparationem, in quibus cõmodis fuimus: & in quibus incõmodis ſumus. Si nos enumerabimus & oſtẽdemus quæ futura ſint nobis, id eſt quæ calamitates, deſolationes, aut voluntaria exilia, aut filiarum proſtitutiones, niſi obtinuerimus cauſam. Si nos ſupplicabimus & ſubiiciemus nos ſub poteſtate eorum quorum miſericordiam captabimus. Si nos aperiemus quid caſurum: id eſt euenturum ſit noſtris parentibus. liberis & cæteris neceſſariis, propter calamitates noſtras & oſtendimus ſimul nos dolere: ſolitudine: id eſt propter deſolationem, & miſeria. i. pp miſeriam illorum: nõ incõmodis noſtris. i. nõ pp incommoda noſtra quæ in nos ſolos cadant. Si aperiemus, id eſt aperte loquemur de clementia: humanitate, id eſt benignitate, & miſericordia noſtra, quaſi vſi ſumus in. i. erga aut aduerſus alios, quia merito, qua menſura menſi fuerimus remetietur nobis. Si oſtendemus nos fuiſſe ſemper aut diu in malis. Si nos conqueremus. i. deplorauimus: fatum noſtrum. i. aduerſarum reꝝ ſeriem a cœlo aut ſuperis dependentem: aut fortunam ſup. noſtram: nobis cõtinue obuerſantem. Si oſtendemus aĩum noſtrum fortẽ & futuꝝ patientẽ incõmodorum. Hactenus locos a cõmiſeratione deſcripſit, nunc formã eius proſequitur dicens. Oportet commiſerationem eſſe breuem, nihil enim areſcit, id eſt deſiccatur & extinguitur citius lachryma, id eſt q̃ lachryma. Concludens autem per epilogũ dicit. Nos

tractauimus in hoc libro videlicet ſecundo, ſere. ſ. omnes locos obſcuriſsimos. i. præcipue obſcuros (vbi notabis etiam poſſe dici omnes obſcuriſsimos, vt ſi triginta ſint loci: inter quos decem obſcuriſsimi, totidem medii & totidem minimum obſcuri: recte dicã, tractaui omnes locos obſcuriſsimos: quanq; medios & quattuor minimum obſcuros: dummodo id fecerim) quapropter modus. i. finis ſit: huic volumini. Nos transferemus reliquas præceptiones in tertium librum, quoad. i. quatenus: videbitur ſcilicet congruum, O Herenni ſi tu fueris conſecutus, id eſt ſi obſeruaueris & intellexeris hæc ita diligenter vt nos conſcripſimus ſupple ea conquiſite. i. exacte & laborioſæ: & id ẽ ſimul, nos capiemus fructus induſtriæ. ſ. noſtræ: ex ſcientia tua: & i. ſimul tute. i. tu ipſe laudabis noſtram diligentiam, & lætaberis perceptiõe tua. i. qꝫ perceperis artem dicẽdi: & tu eris ſcientior. i. peritior & plus ſciens artificio. i. per artificium præceptorum & ſup. nos erimus alacriores. i. paratiores ad perſoluendum: id eſt penitus abſoluendum reliquum. Verum ſatis ſcio hæc ſatis futura. i. te ſcientiorem fore. n. pro quia: nõ ignoro. i. bene cognoſcõ te. Tranſeamus nos deinceps ad cætera præcepta, vt geramus rectiſsime morem. i. decẽtiſsime obſequamur & pareamus, tuæ voluntati: quod. i. quam rem faciemus libentiſsime. Et hæc in ſecundum librum.

FRan. AD omnem iudicialem: Tria genera cauſarum quæ recipere debet orator: Demõſtratiuum deliberatiuum: Iudiciale, deinde quinque eſſe quæ oratorem habere conueniret admonuit, Inuentionem, diſpoſitionem, elocutionẽ; memoriam & pronunciationem. Hinc quid inueniri in iudiciali genere (quod difficillimum eſt) neceſſe eſſet patefecit. Nec quicquam quod ad id pertineret prætermiſiſſe viſus eſt. Reliquum fuit, vt de locis hoc libro præciperet, deliberatiui & demonſtratiui generis, item de diſpoſitione memoria: pronunciatione. Elocutionem enim in librum quartum reiiciet. Præfatur hic & attentos auditores reddit, quæ dicta ſunt breuiter repetens: & quæ reſtant dicenda proponens vt a priore libro ad hunc qui ſequitur: tranſitus ex abrupto non fiat. Ad omnem cauſam controuerſiam, ſiue coniecturalis ſit: ſiue legitima, ſiue iuridicialis, ſiue earum pars aliqua. Quæ conſtitutiones etiam in duobus reliquis verſantur generibus. Nulla enim conſtitutio eſt, quæ non ſub aliquo trium generum cadat. Et quemadmodum coniecturalis & iuridicialis ſtatus eſt ſub genere iudiciali: ita etiam ſub deliberatiuo & demonſtratiuo: exempli cauſa. Deliberatur vtrum ſuſcipiẽdum bellum ſit: an non vtraq; pars coniecturis ſuſcipiendum putat: vel contra autem iure ne ſuſcipiendum ſit: an contra: ergo ſicut loci iudicialis generis oſtẽſi ſunt, ſic deliberatiui & demonſtratiui generis nunc oſtendũtur. Vt arbitror: vitatio arrogantiæ eſt. Inueniendi, locos demonſtratiui & deliberatiui generis. Reliquę quattuor partes diſpoſitio, memoria, pronunciatio, elocutio. Quę quartum librum. Iam enĩ tertium compleuerat. Interea. Rurſum herennium hortatur & monet vt ſcripta ſua legat diligenter, & memoriæ commendet prima quæq; quæ prioribus libris ſcripta ſunt. Interea, dũ quartũ librũ cõficiam. Inſtituta: ad ea q̃ incepimus & pꝛopoſuimus.

M. Tullii Ciceronis Rhetoricorum ad C. Herenium. Liber Tertius.

AD omnem iudicialẽ cauſam quẽadmodum conueniat inuentio, nemirerum accommodari ſatis abundanter (aut arbitror) in ſuperioribus libris demõſtratum eſt: Nunc earum rõnem rerum inueniendarum, quæ ptineãt ad cauſas deliberatiuas: & demonſtratiuas, in hunc librum tranſtulimus: ut oĩs inueniendi præceptio tibi q̃ primũ pſolueretur. Reliquæ q̃ttuor ptes artificii de tribus partibus in hoc libro dicemus: diſpoſitione: pnunciatione: & memoria. De elocutione, q̃a plura dicẽda videbãtur in quarto libro conſcribere maluimus, quem, vt arbitror, tibi librum celeriter abſolutum mittemus, nequid tibi rhetoricæ artis dẽ eſſe poſſit. Interea pria quæ q̃: & nobiſcum, cum voles, & interdum ſine nobis legendo, conſequere, nequid impediare q̃n ad hanc vtilitatem pariter nobiſcum progredi poſſis. Nunc tu fac, aut attẽtum te pꝛæbeas, nos proficiſci ad inſtituta pergemus.

AD oẽm &c. In hac pfatiõe paſceuẽ dicẽdoꝝ & aptũ ad ea trãſitũ facit: ſimulq; ex dicẽdoꝝ põdere auditorẽ attẽtũ reddit: vt Frãciſcus doctiſsime declarat. Ordo igit̃ ẽ. Demõſtratũ ẽ i ſupiorib⁹. ſ. duob⁹ lib. ſatis abũdãter (vt arbitror) quẽadmodũ. i. q̃ñ ꝯueniat i̇ tẽtionẽ reꝝ accõmodari ad oẽm cãm. i. ꝯtrouerſiã iudicialẽ ſiue ſit ꝯiecturalis: ſiue lẽgia: ſiue iuridicialis: nũc a. deĩde trãſtulimus: i hũc librũ v ȝ tertiũ: rõnẽ eaꝝ reꝝ inueniẽdaꝝ. i. q̃ poſſent inueniri eẽ res q̃ ptineãt ad cãs deliberatiuas & demonſtratiuas, vt ois pceptio inueniẽdi. i. de inueniẽdo: pſolueret̃ tibi o herenni: q̃ pmũ. i. valde cito. Quattuor ptes artificii erãt reliq̃. i. derelictẽ ei alus lib. & nõ declaratæ, v ȝ diſpõ, pnũciatio, mẽoria, & elocutio. Nos dicẽus i hoc lib. de trib⁹ ptib⁹ v ȝ diſpõne, pnũciatiõe & mẽoria: & ſup. (aut q̃a) maluim⁹ ꝯſcribẽ i. iiii. lib. de elocutiõe: q̃a plã. i. valde multa videbat̃ dicẽda ſup. de ea: quẽ librũ. ſ. q̃rtũ: nos mittemus tibi abſolutũ celeriter: vt arbitror. iõ aũt mittemus: neq̃d. i. aliq̃d artis rhe. poſſit deeẽ tibi. O herẽni tu legẽdo iterea dũ q̃rtũ librũ ꝯficiam. pma q̃q; i. quo ordine ea tradidimus: & i. ſimul nobiſcũ, cũ. i. q̃n voles & i. ẽt, iterdũ ſine nobis, ꝯſeq̃re. i. obtinebis: ne ipediare: q̃d. i. i aliquo q̃n poſſis pgredi pariter nobiſcũ ad hãc vtilitatẽ. Nũc tu fac vt pbeas. i. pbeatẽ nõe attẽtũ: nos pgemus. i. pſeuerabimus pficiſci ad inſtituta. i. ad ea quæ incepimus & propoſuimus.

AS C

FRan. DELIBERationes, de locis deliberatiui generis præcepta tradere incipit: & primũ duos eſſe dicit, alterum, cũ de duobus quæritur vtrũ faciendum ſit. Alter l cũ de pluribus deliberat̃ q̃d potiſſimũ fieri ꝯueniat ex quo oñdit oẽm deliberatiõnẽ aut de duob⁹ eẽ: aut de plib⁹. de ſola ãt vna re deliberatio nulla ẽ. Nã aut certũ ẽ rẽ poſſe fieri: aut incertum

De genere deliberatiuo. Ti. I.

DEliberationes partim ſunt huiuſmodi: vt quæratur vtrum potius faciendum ſit, partim hmõi: vt quid potiſſimum faciẽdum ſit conſideretur. Vtrũ potius hoc modo: vtrum potius carthago tollen

da, an relinquenda videatur. Quid potiſſimum hoc pacto: vt ſi Annibal conſultet cum ex italia carthaginē acceſſitur: an italia remaneat, an domũ redeat, an in Egyptum profectus occupet Alexandriam. Item deliberationes partim ipſe ꝑ ſe cõſultandæ ſunt, vt ſi deliberet ſenatus captiuos ab hoſtibus redimat, an non, partim propter aliquam extraneam cauſam veniunt in deliberationem & conſultationem, vt ſi deliberet ſenatus bello italico ſoluat ne legibus Scipionem, vt eũ liceat ante tempus conſulem fieri, partim & ꝑꝑ ſe ſunt deliberãdæ & magis ꝑꝑ extraneã cauſam veniunt in conſultationem, vt ſi deliberet ſenatus, bello italico ſociis ciuitatem det: an non. In quibus cauſis rei natura facit deliberationem, omnis ratio ad ipſam rẽ accommodabitur. In quib⁹ extranea cauſa conficit deliberationem, in his ipſa erit cauſa ad augenda, aut deprimenda.

certum: ſi incertum quæſtio erit poſſit ne fieri an nõ, & in cõiectura verſabitur, vt ſi quæratur: an iſthmus intercidi: an palus põtina ſiccari, an portus fieri oſtiæ poſſit, an vtiq; futurum ſit, vt Veneti Turcum ſuperent, ne fugiat claſſis turcorum, ſi chriſtiana claſſis ĩ ægeum venerit, erit & alia deliberationũ diuiſio quæ paulo poſt ſequeẽ. Vtrũ potius cum duobus propoſitis vtrum faciendum ſit conſultatur, vt ſi pax & bellum proponantur. Quid potiſſimum. Cum pluribus propoſitis, quid potiſſimum faciẽdum ſit deliberatur. Exempla Cicero ipſe ſubiungit Carthago cato maior, ꝗ apud Ciceronem de honeſtate diſputat de carthagine inquit, ante vereri nõ deſinam, ꝗ̃ fũditus euerſam videro. Idem pernicialis, vt ait Plinius carthaginis odio flagrans, nepotũq; ſecuritatis anxius: cũ clamaret omni ſenatu Carthaginem delendam attulit quodam die præcocẽ ex ea prouincia ficum: oſtendenſq; patribus interrogo vos inquit quando hoc pomum demptum putetis ex arbore, cum inter omnes recens eſſe conſtaret. At qui tertium ante diem ſcitote decerptum carthagine, tam prope muros habemus hoſtem. Statimq; ſumptũ eſt tertium punicum bellum, quo carthago deleta eſt: quanquam Catone anno ſequenti rapto. Auctor Plinius. Scipio Naſica diuerſæ fuit ſententiæ. Non tollẽdam Carthaginem eſſe quia videbat fore vt iuuentus romana pace torpeſceret, & ignauia redderẽ: quod etiam ſecutum eſt. Nam tunc demum romani perierũt cum carere externis hoſtibus cœperunt, in ſuas enim ipſorum vires debellandas conuerſi ſunt. Vt ſi Annibal exemplum eſt: quod de pluribus eligendum ſit. Poſtquam Scipio exercitum in Africam traiecit: tuendæ vrbis ſuæ cauſa Annibalem ex Italia, quã ſexdecim annos infeſtauerat, reuocare carthaginenſes coacti ſunt. Qui a Scipione Superatus ad Antiochũ Syriæ regem confugit: ne eo a carthaginenſibus afficeretur ſupplicio quo cæteri imperatores patria legere infeliciter geſta affici cõſueuerant. Reuocatus autem Annibal multis propoſitis conſultare ſecum potuiſſet, quid potiſſimum, eligendum eſſet. Alexandria autem principalis eſt ægypti ciuitas, ab Alexandro macedonum rege condita, duo maria eam alluũt a ſeptentrione ægyptium: meridie illud quod Mercœ lacus vel Mareotia appellatur. Vrbis ſitus chlamydis figuram habet. Occupet capiat. Item deliberationes &c. Alia deliberationũ diuiſio, & ipſa generalis. Deliberatio enim eſt aut propter ſe: nullius rei: ꝗ extra ſit rõne habita, aut ꝑpter cãm aliꝗ̃ extraneam: aut tum propter ſe tum propter cãm extraneã ſimul. Quintil. in ſuadẽdo, ac diſſuadẽdo tria præcipue ſpectanda eſſe dicit: quid ſit de quo deliberetur, qui ſint, qui deliberent, ꝗ ſit, cui ſuadetur. Quid ſit iuſtum: an iniuſtũ, poſſibile an cõtra. Qui ſint docti: an indocti, magnę auctoritatis, an nullius. Maius. n. pondus habet oſ oratione vita dicẽtis, vt ait Aurelius Auguſtinus. Qui ſit cui. bonus: an malus. Aliud nanq; Catoni ſuadetur: aliud Catilinæ. Ille induci non potuiſſet: vt aliquid contra libertatem moliretur: hic euertere funditus tentauit. Vt ſi deliberet ſenatus &c. Exemplũ eſt apud Liuium lib. xxii. ab vr. con. vbi varia conſultatio eſt: redimendi ne ſint: qui capti ab Annibale in cãnenſi clade fuerant: & cũ alii redimendos de publico: alii nullam publicam impenſam faciẽdam: nec prohibendos ex priuato redimi: ſi quibus argentũ in præſentia deeſſet dandam ex ærario pecuniã mutuatam prædiuus: prædibuſq; cauendum populo cẽſerent. T. Manlius Torquatus longa oratione omnino redimendos non eſſe ſuaſit. Cuius ſententię aſſenſum eſt. Hæc deliberatio ꝑꝑ ſeipſam non propter aliquam extraneam cauſam habita eſt: in qua id modo ſenatus ſpectauit honeſtũ ne eſſet eos qui ignaui fuiſſent redimi. Propter ſe: propter re ipſius naturam & qualitatem. Partim propter aliquam &c. fiunt interdum deliberationes ꝑꝑ aliquam extraneam cãm quæ ad rem: de qua conſultatio eſt aſſumitur ſuadendam, vel diſſuadendam. Vt ſi deliberet. Cum Annibal ad tertium ab vrbe lapidẽ ſupra Anienem caſtra poſuiſſet: & Pu. ac Cn. Scipiones in Hiſpania cum exercitibus cæſi eſſent. Quæſitum in ſenatu eſt, cui imperium mandaretur: nullo id ſuſcipere volente. P. Scipio. P. Filius qui in Hiſpania ceciderat, ſe iterum profeſſus eſt: & ſuffragio populi conſenſuq; omnium ſolutus lege eſt, & conſul creatus vno anno ante legitimum tempus. xxiiii. enim annum tunc agebat. Ante tempus ante. xxv. annum nõ licebat. Bello italico: certe aut deprauatus locus eſt, & hiſpanico legi debet, aut ſuperflua hæc verba ſunt. Illud genus deliberationis, quo romani vſi ſunt: cum ſoluerent ne legibus Scipionem conſuluerunt: non ideo venit in deliberationem, vt ſtatueretur ſoluẽdus ne eſſet legibus an non: quem ire in Hiſpanias & Africam volebant: ſed an eligendus propterea eſſet, quãtre alii recuſabant, & vt amicis hiſpaniæ populis ſubueniretur. Denique non vnius tantum Scipionis: ſed multarum rerum ratio habita eſt. Partim &c. Aliquæ deliberationes mixtæ ſunt: quæ partim ꝑpter ſe: partim propter extraneam cãm fiunt. Vt ſi deliberet &c. de origine italici belli ſuperius locuti ſumus. Si cõſultaſſet eo tempore ſenatus dãda ne eſſet ciuitas ſociis, tum ꝑꝑ ſe deliberatio facta fuiſſet. Iuſtũ ne eẽt ꝑmiſſam ciuitatem dare, tum ꝑꝑ extraneam cãm. Ne bellũ ab iis qui læſos ſe putarent. P. R. inferretur: vel contra ne inſolentes fierent populi Italiæ: ſi ius ciuitatis adipiſcerenẽ: & ad danda ſuffragia poſſent venire. Bello italico: quod & ſociale dictũ fuit: ſed ſi verum fateri volumus: vt florus ait. Ciuile fuit. In ꝗbus cauſis poſtquam generale præceptum tradidit & tres eẽ deliberationes docuit: ꝗd in eiuſmodi deliberationibus pro ꝗ̃litate eaꝝ ſeruandũ ſit monet, & vbi ig⁹ rei duntaxat natura ſpectabitur: illuc vim ſuam oẽm cõ-

Atten hiſtoriã A carthagine

Alexandria

Bellum italicũ

ferre orator debebit: vt eum de captiuis conſultatur: vtile ne ſit & iuſtum redimi, an non. Item vbi cā erit extranea: illic ex ipſa cauſa rō augebitur: aut deprimetur: vbi propter ſe & propter cām extraneam deliberabitur, illic ex vtroq; argumenta ſumenť. Exemplū prioris de Scipione fuit: quē ii q̄s mittēdum ſuaderet diceret tp̄s illud reipubli. eſſet vt lex ſecuanda non eſſet. Et cū leges omnes ad vtilitatem reipublicæ latæ fuerint, id firmiter tenendum eſſe: vt quod vtile reipu. eſſet, id leges velint, vtile autem immo, neceſſariū videri: vt Scipio conſul fiat, & in Hiſpanias Africamq; mittaturiquum nullus reperiatur: qui proficiſci audeat. Augendæ ab eo qui ſuadebit. Deprimēdæ ab eo qui diſſuadebit, vt ſi dixerit tantam rē adoleſcenti cōmittendā nō eſſe, & eo gēdos illuc ire q recuſēt.

ſuit. In Rhetoricis de inuentione, honeſtatem, ſimul & vtilitatem dixit, quod tamen etiam hic videtur velle, cum ſubdit. vtilitas diuiditur in tutam, & honeſtā, vt ſub vtilitate honeſtas ſit. Quintilianus admiratur deliberatiuas cauſas ſola vtilitate finitas, & non dubitat, quin ii qui hoc ſentiunt: vtile id intelligant: quod & honeſtum eſt. Quæ ratio veriſsima eſt: vt idem ait. Si conſilium contingat ſemper bonorum atque ſapientum verū apud imperitos apud quos frequenter dicenda ſententia eſt, populumq; præcipuæ qui ex pluribus conſtat idoctis diſcernenda ſunt, ſecundum cōmunes magis & intellectus loquentium. Vtilitas &c. Quidam ſuadēdi partes honeſtum: vtile neceſſarium putauerunt Quintil. neceſſario nō inuenit locum. Nam ſi neceſſitas faciendi adimit facultatem ſuadere in ea non poſſumus: cum de faciendo deliberatio ſit, vel non faciendo: quod ſi neceſsitas ea accipitur, in qua homines grauiorum metu coguntur, ſub vtilitate erit, vt ſi obſeſſi & impares aqua: ciboq; deiectū de facienda ad hoſtem deditione deliberent: & dicatur neceſſe eſt dedere ſe hoſtibus, alioquin pereundum eſt: poteſt dici. non eſt neceſſe: quia perire potius licet, & ſaguntini non ſe dediderūt: in talibus autem cauſis aut de ſola vtilitate ambigitur, aut quomodo inter vtile, & honeſtum cōſiſtit. Res item quæ dubia non eſt admittere deliberationem nō poteſt: vt ſi aliquis procreare liberos volet, hunc neceſſe erit vxorem ducere: hoc nemo dubitat, ſed ei qui pater vult fieri quacunq; ratione: vt ex ancilla adultera: manifeſtum fiat non neceſſe ducendam eſſe vxorem: deniq; que vt idem Quintilia. ait: vt conſilium quidem videtur vbi neceſsitas eſt: non magis q̄ vbi conſtat fieri omnino non poſſe: omnis enim deliberatio de dubiis eſt. Melius eodem auctore fecerunt qui δυνατὸν hoc eſt poſsibile addiderunt: ſed illud ſciendum eſt, non ſemper in omni re de qua cōſultatio eſt. ab his ſimul partibus, ſed mō ab hac: mō ab illa ſuadendum eſſe. Quidā vt partes poſuerūt: quæ partes ſunt partium. Nā fas, iuſtū, piū, manſuetūq; : & cætera eius generis ſubiici poſſunt honeſtati: facile magnū iocūdum ſine periculo ad quæſtionem pertinent vtilitatis. Quidam ex iocunditate ſola naſci voluerunt conſultationem vt cum deliberatur faciendi ne ſint ludi ſed & hic vtilitatis haberi rationem. Quintilian. probat. In ciuili ideo ſic ait qm̄ aliter ſentiunt philoſophi qui vtile ab honeſto ſeparari volunt. Tuta eſt vulgari ratione tutam utilitatem diffinit eſſe qua quoduis periculū aut præſens aut futurum declinatur ſed quauis ratione ſiue honeſta ſit. ſiue contra: dūmodo periculū caueť. ea itaq; hic utilitas intuiť: q̄ ab honeſtate ſeiuncta eſt, ut uulgus credit, non ut ſapientes exiſtimant. Inſtantis præſentis. Conſequentis futuri. Hæc utilitas tuta. In uim: & dolū. Vis aperta eſt: dolus, fraus occulta. qua aliquis circumuenit. Quorū &c. aut ſuademus eſſe rei faciēdæ facultatē per uim & dolū ſimul: aut per dolū dūtaxat ſine ui: aut per vim ſine dolo, ſed dolū uulgus

conſilium

Finis gn̄is de lib. tui

Suadēdi pres

Deliberatio de dubiis

Vtilitas ſine honeſtate

COmnes rationes eorum qui ſententiam dicēt finem ſibi conuenient vtilitatis proponere: vt omnis eo totius orationis ratio conferatur. Vtilitas in duas partes in ciuili conſultatione diuiditur, in tutam & honeſtam. Tuta eſt: quæ conficit inſtantis aut conſequentis periculi vitationem qualibet ratione. Hæc diſtribuitur in vim: & dolum, quorum alterum ſeparatim aut vtrunq; ſumemus cō iunctim. Vis diſcernitur per exercitus: claſſes: arma: tormenta: reuocationes hominum: & alias huiuſmodi res. Dolus conſumitur in pecuniam, pollicitationes, diſſimulationes, maturationes, & cæteras res, de quibus magis idoneo tempore loquemur: ſi quando de re militari, aut de adminiſtratione reipu. ſcribere velimus.

ASCē. CDeliberationes &c. Incipiens ſcribere de genere deliberatiuo diuidit primo ipſum in duas partes: quarum vna verſatur inter duo dūtaxat, altera inter plura duobus. Vnde dicit deliberationes ſunt partim. i. per partem eaꝝ aut p parte hmōi: vt quæratur. ſ. inter duo de quibus deliberatio eſt: vtrum ſit potius faciendum: & ſup. eſt partim. i. ex parte aut pro parte hmōi: vt inter multa de quibus eſt deliberandum: ꝯſideretur quid ſit potiſſimū faciendū. vtrum potius ſup. ꝯſideretur hoc modo vtrum carthago videať potius tollēda .i. delenda e mundo: an relinquenda. ſ. incorrupta. Quid. ſ. inter multa ſit potiſſimū ſup. conſideret hoc pacto: vt ſi Annibal ꝯſultet cum acceſſitur. i. reuocatꝰ ex Italia carthaginem. i. vt redeat ad conſeruandam carthaginem: an remaneat in Italia: an redeat domū .i. in patriam ſuam: an ipſe profectus in ægyptum occupet. i. antequam præſidia venerint capiat Alexandriam. ſ. vrbem ab Alexandro Magno ſic denoiatā. Item (alia diuiſio) deliberationes ipſe ſunt partim. i. pro parte conſulendæ propter ſe, ut ſi ſenatus deliberet: an redimat. id eſt redimere debeat captiuos ab hoſtibus: an non: ſcilicet redimat, & deliberationes veniunt partim, id eſt pro parte in deliberationem & conſultationem partim, id eſt pro parte: propter aliquam cauſam extraneam: vt ſi ſenatus deliberet bello hiſpanico: id eſt tempore quo bellum in Hiſpania ab romanis gerebatur ne pro an: ſoluat Scipionem legibus: vt liceat eum ante tempus, ſcilicet legitimum, fieri cōſulem: hoc eſt ante quartum & vigeſimum annum. & ſunt deliberandæ partim & id eſt ſimul propter ſe, & id eſt ſimul: veniunt in conſultationem propter aliquam cauſam extraneam: vt ſi ſenatus deliberet bello italico, an det ſociis ciuitatem: an non. In illis ſupple cauſis: in quibus cauſis natura rei faciet deliberationem omnis ratio accommodabitur ad ipſam rem: & in quibus cauſis cauſa extranea conficiet deliberationem, in his erit ipſa cauſa: adaugenda aut deprimenda: augenda quidem ab eo qui ſuadebit: deprimenda vero ab eo qui diſſuadebit.

FRan. OMNES &c. Ariſtotelē hoc loco ſecutus eſt, qui vtilitatem deliberatiui generis finē eſſe vo-

Dolus conſilium vocat: qui licere credit contra hoſtes dolo vti. Nam & Vergil. ait. Dolus an virtus quis in hoſte requirat. Per exercitus, per pedeſtres & equeſtres copias ſi terra geratur bellum. Claſſes: ſi naualis pugna futura ſit. Arma quibus homines, equi, & naues muniantur, quibus vrbium mœnia defendantur. Tormenta inſtrumenta omnia hoc vocabulo comprehenduntur, quibus grandiora ſaxa ad muros demoliendos iaciuntur: vt baliſta, & ea quam Bombardam appellamus. Reuocationes. Cum exules: aut relegati reuocantur quoniam vſui futuri ſint ſicuti furius Camillus, qui ardeæ tunc exultabat, gallis capitolium obſidentibus reuocatus fuit, ſæpe & qui abiunt imperatores reuocari ſolent, cum tempus reipubl. poſtulat, vt Fuluium conſ. a capuæ obſidione cum ad tertium ab vrbe lapidem Annibal caſtrametatus eſſet ſenatus reuocauit, & Carthaginenſes ab Italia Annibalem, cum in Africam Scipio traiecisset. Dolus &c. quid ſit dolus ſupra declaratum eſt. Bonus enim eſt: & malus: ſed malus etiam ſiquis fidem hoſti daret aut cum eo inducias faceret: vt incautum deinde opprimeret. Nunquam enim fides frangenda eſt cuiquã. Bonus vero eſt dolus: qui ab omni reprehenſione remotus eſt: cuius opera græce ſtratagemata nominantur egregia ſcilicet calliditas: qualis illa fuit: qua Ro. vſi ſunt, cum vrbe capta galli capitolium obſiderent: ſolamq; potiundi eius ſpem in fame obſeſſorum poſuiſſent panes compluribus iacere locis cœperunt: quo ſpectaculo obſtupefacti galli infinitamq; frumẽti abundantiam romanis ſupereſſe credentes ad pactionem de omittenda obſidione venerunt. Multa huiuſmodi callide facta, & citra reprehenſionẽ: apud hiſtoricos inuenies: & apud Valerium Maxi. capite de ſtratagematibus. In pecunia qua aliquem corrumpamus: ſicut ſæpe corrumpuntur pecunia milites, vt ab hoſtibus noſtris trãſeant ad nos, vt hoſtem noſtrũ clam veneno aut ferro conficiant. Ciues quoq; pecunia ad patriæ proditionem compelluntur & olynthũ Philippus pater Alexandri corruptis euthycrate & Laſthene ciuibus olynthenis cepit. Pollicitatione frequenti promiſſione: cum aut pecuniam aut poteſtatum pollicemur aliquibus: ſi p nobis ſteterint: ſi hoc vel illud fecerint. Catilina apud Salluſtium magna præmia coniuratoribus pollicetur his verbis. Magnifica ſpolia belli, magis q̃ mea oratio hortantur. Diſſimulationes: vt aliud oſtendamus, & aliud agamus, quæ diſſimulatio maxime ſtratagematibus continetur & improbari omnino nõ ſolet: vt cum Cyrus Perſarum Rex in Scythiam traiecisset: & aliquantulum proceſſiſſet, caſtrametatus poſtero die ſimulato metu & quaſi refugiens caſtra deſeruit vinũ & ea quæ erãt epulis neceſſaria relinquens. Quod cum nunciatum Thomyri Scytharum reginæ fuiſſet adoleſcentulũ filium ad inſequẽdum cum tertia parte copiarum miſit. Cum ventum ad Cyri caſtra eſſet: ignarus rei militaris adoleſcens: veluti ad epulas non ad prælium veniſſet: omiſſis hoſtibus inſuetos barbaros vino onerare ſe patitur: priuſq; victus ebrietate q̃ bello inuenitur: cognitis his rebus Cyrus per noctem opprimit, omneiq; cum reginæ filio interficit. Maturationes, vt plus q̃ fieri videatur poſſe maturemus. Quod claudius druſus nero feciſſe dicitur cum breuiſſimo tempore ex Apulia clam in vmbriam venit vt collegæ Liuio ſalinatori ſe coniungeret. Ad Aſdrubalem Annibalis fratrem debellandum: quem interceptis litteris: quas nuncius ad Annibalem ferebat vt fratri ſe coniungeret, venire intellexerat, quod ſi coniugiſſet actũ proculdubio de Romano fuiſſet imperio. Mentitiones mentiendo: cum aliquid facturos nos prædicamus, deinde contra atq; vulgatum per nos fuerit, facimus: vt boni exercitus imperatores, qui conſilia ſua latere multitudinem volunt. Et metellus quidẽ in Numidicus, cum vrbem in Africa oppugnaret: & capere nõ poſſet ſe diſcedere: & metu in alias regiones exercitum ducturum oſtendit. Cumq; multi cur id faceret ex eo quærerent: deſinite inquit mea conſilia inueſtigare. Quorum ſi veſtis mea interior conſcia eſſet: eam exuerem. Cice. in oratione pro Pompeio ab omnibus ferme ſupradictis locis ſuadet: cum pro inſtantis aut conſequentis periculi vitatione bellum contra Mithridatem ſuſcipiendum eſſe dicit A qui cũ reges potentiſſimos Aſiæ vniuerſæ imminere oſtendit, & propter periculum ducem depoſci atq; expeti Pompeium. A dolo ſiue conſilio q̄ in ratione pecuniarum verſatur de quibus meminit. Quæcunq; ſuperius de tuta vtilitate dictã ſunt ad incolumitatem pertinent & potentiam, quas vtilitatis partes in Rhetoricis de inuentione Cice. facit: & vtranq; ſic diffinit: Incolumitas eſt ſalutis tuta atque integra conſeruatio, Potentia eſt ad ſua conſeruanda & alterius obtinenda idonearum rerum facultas. De cæteris rebus quæ ad hanc perſuadendi partem pertinent: quæ in dolo poſita eſt. De re militari, de qua ſcripſit, aut ſcribere voluit Cicero. Adminiſtratione de qua ſeptem libros compoſuit Platonem imitatus: in hoc tamẽ ab illo differẽs, q̄ plato qualis eſſe deberet: Cice. o qualis eſſet a maioribus inſtituta diſſerit.

Metelli ſecretũ Verba nota

ASCE.

¶ Omnes &c. Docet vtilitatem eſſe finem intentum deliberantibus: occaſione cuius vtilitatem quoq; deſcribit dicens. Conueniet. i. decens erit omnes rationes eorum qui dicent ſententiam: id eſt iudicabũt de aliqua re, aut orabunt, proponere id eſt conſtituere ſibi finem vtilitatis. i. vtilitatem pro finicione dicit vtilitatis, & neſcio an ſcriptum reliquerit vtilitatem, vt ſit proponere ſibi vtilitatem. finem. ſ. dicendi: vt ois ratio totius orationis conferatur eo. i. ad eum finem, videlicet ad vtilitatem. Vtilitas in ciuili conſultatione, id eſt quæ proponitur in ea, diuiditur in duas partes: videlicet tutam & honeſtam. Tuta eſt quæ conficit. i. conſumat & perficit qualibet ratione: id eſt via aut modo: vitationem. i. effugium: periculi inſtantis. i. vrgentis: aut conſequentis: id eſt futuri. Hæc. ſ. vtilitas tuta: diſtribuitur: id eſt diuiditur, in vim & dolum: quorum. ſ. duorum membrorum: nos ſumemus alterum. i. alterutrũ hoc eſt ſiue hoc ſiue illud: ſeparatum id eſt ſeorſum ab altero, aut vtrunq; cõiunctum. Vis id eſt violentia & coactio diſcernitur, id eſt dinoſcitur & ſeparatur a dolo: per exercitus: claſſes. ſ. in naualĩ pugna: aut etiam terreſtri, vnde & milites in claſſes diſtribui ſolent, vnde æneid. i. Claſſibus his locus &c. arma tormenta. i. machinas bellicas, vt ſunt arietes & nunc bombardæ reuocationes hominũ vt exulum aut proſcriptorum & alias res hmõi. Dolus conſumitur. i. depletur & conſumatꝭ euacuatur in pecuniam. ſ. largiendam ad corrumpendas vires hoſtiles. pollicitationes diſſimulationes cum conſilia tegũtur maturationes, id eſt feſtinationes mentitiones: id eſt mendacia vt ſi non ille vergilianus & ſupple in cæteras res de quibus loquemur tempore magis idoneo ſi velimus (aut potius volemus) quando, id eſt aliquando ſcribere de re militari vt de ſtratagematis aut de adminiſtratione reipublicæ.

Stratagema Cyri

Honeſta res diuiditur in rectum & laudabile. Rectum eſt quod cum virtute & officio fit. Id diuiditur in prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, & modeſtiā. Prudētia eſt calliditas: que ratione quadam poteſt delectum habere bonorum & malorum. Dicitur item prudentia ſententia cuiuſdam artificii, & appellat prudentia multarum rerum memoria: & vſus plurium negotiorum. Iuſtitia eſt æquitas ius vnicuique tribuens pro dignitate cuiuſque: Fortitudo eſt rerum magnarum appetitio: & rerum humilium contemptio. & laboris cum vtilitatis ratione perpenſio. Modeſtia eſt in animo continens moderatio cupiditatum. Prudētiæ partibus vtemur in dicendo, ſi commoda cum incommodis cōferemus: cū alterum ſequi, alterū vitare cohortabimur: aut ſi qua in re cohortabimur aliqd cuius rei aliquā diſciplinabilem ſn̄iam poterimus habere, q̄o, aut qua q̄ſq; ratione fieri oporteat oſtendemus? Aut ſi ſuadebimus quid p̄ā: cuius rei geſtā aut præſentem, aut auditā memoriam poterimus habere qua in re facile id q̄d velimus exemplo allato perſuadere poterimus.

HOneſta &c. De tota vtilitate, & eius partibus dictum eſt: de honeſta nūc præcipitur: quæ in rectum diuiditur: & laudabile, &. licet laudabile rectum ſequatur: ſn̄ia philoſophorum: & abeſſe ab eo non poſſit: ſicuti nec vtile ab honeſto ſeparari poſſe dictū eſt: tamen quoniam non idem: quod ſapiētes vulgus exiſtimat, & videtur laudabile aliquid quod idem rectum non apparet, alterum ab altero ſeiunxit, accidit enim, vt perſuadeatur populo cum nominis æternitatem adepturum: ſi vicinam ciuitatem euerterit, laudabile videtur, rectum quidem non eſt gente ciuitati & q̄ male merita non ſit bellum inferre. Rectum eſt &c. diffinit, quid rectum ſit, rectum eſſe ait quod cum virtute & officio fit, virtus vt ait Cic. habitus animi eſt rōni cōſentiens. Ex qua officium ſequitur. Recte āt vtrūq; coniunxit: q̄m virtus eſſe præter actionem

Virtus quid

conſideratur. Sed eius omnis laus in actione conſiſtit: vt ait Cice. & item Ariſtoteles inquit ciuilis diſciplinæ finem eſſe nō cognitionem: ſed actionem. Cum virtute igitur dixit, vt quid rectum ſit cognoſcamus, cum officio vt cognitum agamus & libros ſuos Cice. in quibus de virtute diſputat de officiis inſcripſit: ſed quod rectum hic appellat: illic honeſtum vocat, cuius partes Platonem & Ariſtotelem ſecutus quattuor facit: in quo etiam cæteri cōſentiūt philoſophi.

Prudentia quid

Prudentia &c. Diffinit prudētiam tribus modis: ſecundum tres eius partes prouidentiam intelligentiam & memoriam primo cum ait prudentia eſt calliditas &c. prouidentiam ſignificat: quæ ſic diffinitur

Prouidentia

prouidentia eſt præſens notio futurorum pertractans euentum. cum autem futura prouidemus, ea deligimus, ex quibus boni aliquid accidere nobis poſſit & ea vitamus quæ obeſſe poſſunt Boetius non quod ſitum eſt ante oculos ſufficit intueri: ſed exitus rerum metitur prouidētia. Delectum habere homo q̄ rōnis eſt particeps (vt ait Ci.) per eā ꝯſequentia quærit: cāſ rerum videt earumq; progreſſus: & quaſi anteceſſiones non ignorat: ſimilitudines cōparat: rebuſque p̄ſntibus adiungit: atq; annectit futuras facile totius vitæ curſum tenet: ad eāq; degendā præparat res neceſſarias: & ſic delectū habet: nā quæ bona futura ſunt eligit, q̄ mala declinat.

Intelligentia

Memoria

Dicitur item prudentia hic intelligentia innuitur: quæ eſt rerum p̄ſntium ſcīa: quam qui tenēt & ſibi: & aliis ſapienter cōſulunt. Et item app. memoriam ſignificat quæ eſt præteritarum rerum recordatio per hanc a rerum geſtarū exemplis facile ſuademus, quod intendimus, prudentia autem diffinitur eſſe rerum bonarum: & malarum & vtrarumq; diſcretio.

Iuſtitia duplex.

Iuſtitia &c. Duplex iuſtitia eſt diſtributiua & commutatiua. Diſtributiua eſt habitus animi per quem id quod ſuum cuiuſq; eſt ex dignitate tribuimus Cōmutatiua autem verſatur in contrahendis rebus: emendo, vendendo, locando conducendo. Sm primam partē hic iuſtitiam diffinit vt videlicet diſtributiuam: quæ ad ciuiles deliberationes magis pertinet: cum altera pars in varia negotiatione poſita ſit: Pro dignitate Aliud, principi, aliud ciui: aliud priuato aliud magiſtratui tribuendum eſt.

Iuſtitiæ partes

Forti-

Iuſtitiæ partes ſunt religio, pietas, charitas, gratia, vindicatio, obſeruātia, fides. Fortitudo in hac definitione oēs fortitudinis partes cōplectitur, quæ ſunt, magnificentia, fidentia, patientia, perſeuerātia. Rerum magnarum, per magnanimitatem. Rerum humilium, per fiduciam. Et laboris perpeſſio: per patiētiā & perſeuerātiam alibi ſic a Cicerone fortitudo definitur fortitudo eſt ꝯſiderata periculorum ſuſceptio & laborum perpeſſio. Modeſtia &c. Hæc pars eſt tēperātia: quæ i Rhetoricis de inuentione ſic definit: tēperantia eſt ratio... in libidinem: atq; in alios nō rectos impetus ai firma, & moderata dñatio: eius partes ſunt modeſtia, clementia, ꝯtinentia, ſpeciem hic Cice. pro gn̄e poſuit & ita modeſtiā definiuit, vt cū ea ꝯtinentiam comprehenderet: & clemētiā, illa .n. ſic definitur. Continentia eſt per quā cupiditas cōſilio regitur: hæc vero ſic. Clementia eſt per quam aī temere in odiū alicuius inuectionis ꝯcitati comitate retinent. Prudentiæ partibus &c. Partes honeſti definiuit. Nunc quo pacto illis vti poſſimus oſtendit. Et primum quidem a prudentiæ locis ſuadere docet. Deinde a cæteris partibus: recte aūt prudentiæ partes vocat, quas & ſi non noīat: aperte tn̄ ſignat. Si cōmoda cū &c. Pars prudentiæ ſignatur quæ eſt prudentia cūq; bona: q̄ mala: q̄ vtilia: q̄ inutilia: q̄ honeſta. & q̄ inhoneſta futura ſunt demonſtramus. Exēpli gratia. Conſultat ſuſcipiendū ne ſit tertiū punicū bellū; & cōmoda pacis, ac belli incōmoda enumerant. Ab vtilitate honeſta p locū prudentiæ ſuadet Cic. i orōne ꝓ Pōpeio. Cū q̄ cōmoda vectigalibus: & q̄ incōmoda futura ſint, cōmemorat: Itē cū admonet Ciuiū q̄ i Aſia negotiabant calamitatē a reipub. calamitate ſeiunctā eſſe nō poſſe. Cōferemus, & oñdemus maiora incōmoda futura q̄ cōmoda ſi diſſuademus: cōtra ſi ſuademus. Cato qui euertendā cenſebat Carthaginē oſtēdebat: maiora cōmoda incōmodis futura: quoniā ea tolleretur ciuitas: qua ſtante Romanus populus conquieſcere nunq̄ poterat: dicebat igitur bellū paruo tēpore pacem perpetuo duraturā, ideoq; Carthaginē tollendam, contra Scipio naſica qui diruendam non eſſe contendebat maiora commoda fore oſtēdebat: ſi nō tolleretur q̄ incōmoda. Afferebat enim Romanam iuuentutem aſſuetam laboribus, ſi ocioſa eſſet: ſeſe luxui & libidinibus daturam. Et populum Romanum in ſeipſum, quādo hoſtes deeſſent arma fortaſſe conuerſurum: ideoq; Carthaginē diruendā minime eſſe. Aut ſi qua in re &c. Pars illa prudentiæ innuit: q̄ in

telligentia

telligentia dicitur: cum quépiã vt aliquid agat per artificem: noſtri ſcientiã cohartamur: facile.n. monemus: in q̃ rei habemus experiẽtiam. Vt ſi dicat imperator non eſſe tali loco: aut tali tẽpore manum cũ hoſtibus conſerendam. Aut ſi peritus nauigationis nõ eſſe tali tẽpore diſcedendum e portu: q̃m futura tẽpeſtas ſit. Diſciplinabilem ſciam quã demõſtrare aliis poſſit: diſciplinabiles nãq; ſciẽ ſunt: quæ per demonſtrationem traduntur eas græci μαθηματικὰς vocant cum Hannibal apud regem Pruſiam exularet: & regi vt pugnam inire ſuadere vellet: rexq; factu͂ꝝ ſe negaret: q̃ḋ periculum portẽdere extra viderent: ergo vitulinæ inquit caruncilæ credes veteri imperatori non credes: cũq; diſciplinabilem haberet ſciam facile perſuaſit. Quo modo quatenus: quouſq; qua meſura. Qua rõne, qua via, quo cõſilio, ordine. Aut ſi diſſuadebimus memoriam tangit: cũ ex his quæ geſta ſunt: q̃ḋ euẽturum ſit oñdemus. Omnis deliberatio de futuro eſt: exẽpla preterita ſunt temporis: per quã q̃m certa ſunt: facile futura quæ incerta ſunt colliguntur. Præterea ſi ætate noſtra geſta fuerit. Auditam: ſi maioꝝ noſtroꝝ ætate geſtum eſt. Exemplo allato: quo nihil aptius ad ſuadendum: vel contra. Vt ſi quis ſuadere velit. Turcoꝝ regi ne viribus ſuis fretus in Italiam faciat expeditionẽ: q̃m nullus vnquam prouinciam illam hoſtiliter ſit ingreſſus: quin illic aut tandem perierit: aut cum dedecore inde diſceſſerit: vt Gothorum rex totilas: vt multi Germanoꝝ & Galloꝝ reges ac imperatores. Et Cic. in oratione pro Pompeio multis ſuadet exẽplis Mithridatem cuius multæ & inſignes in populũ Romanum extabant iniuriæ non eſſe impunitum relinquendum. Maiores noſtri inq̃t ſæpe mercatoribus, atq; nauiculatoribus iniurioſius tractatis bella geſſerunt. Vos tot ciuiũ Romanoꝝ milibus vno tpe, atq; vno nuncio necatis, quo tãdem aio eſſe debetis &c.

ASC. ¶ Honeſta res.i. pars vtilitatis quæ dicit̃ honeſta: diuidit̃ in rectũ.i. æquũ & iuſtũ: & in laudabile, vt quod glorioſum eſt. Rectũ eſt q̃ḋ fit cũ virtute, & offõ.i. cũ debito effectu, aut debito modo faciendi. Id. ſ. rectũ diuiditur in prudentiam, iuſtitiam, fortitudinẽ, & modeſtiam.i. temperantiam. Prudentia eſt calliditas.i. callida circunſpectio: quæ poteſt habere delectum.i. diſcretionem eligendi: bonoꝝ & maloꝝ: quadam ratione.i. conſideratione iuſti ac iniuſti, debiti ac indebiti.

Et prudentia dicitur item.i. ſimiliter, ſcientia cuiuſdã.i. certi artificii: vt qui in arte aliqua præſtant vulgo prudentes dicuntur: & prudentia appellatur memoria multarum rerum & vſus plurium negotiorum, nõ q̃ in memoria rerum ſit prudentia: ſed q̃ per talẽ memoriam prudentia acquiratur. Nam prudẽtia dicitur quaſi prouidentia: a pro.i. ante aut procul videndo, ſed qui præteritorum memores ſunt, & ex illis futura proſpiciunt prudentes ſunt, vt Vlyſſes apud Homerum qui mores hominum multorum vidit & vrbes. Iuſtitia eſt æquitas tribuens vnicuiq; ius pro dignitate: id eſt ſecundum dignitatem cuiuſq;, vnde proprie iuſtum dicitur quod neq; plus neq; minus q̃ rectum ac debitum eſt continet: vnde & ſubſtantiue iuſta dicitur talis menſura. Fortitudo eſt appetitio ſupple recta (aliter enim non eſſet ſpecies recti) rerum magnarum: id eſt difficilium quas non aggrediantur niſi magnanimi: & contemptio: id eſt vilipenſio: rerum humilium, id eſt abiectarum eo q̃ faciles vnicuiq; ſunt: aut inhoneſti rationem habent: & eſt perpenſio.i. cõmenſuratio perſpicax: laboris cum ratione vtilitatis. Sunt enim quæ quattuor virtutes cardinales ſic connexæ vt qui vnam complete habet omnes habeat: nõ enim eſt vera fortitudo ſine iuſtitia, prudentia, & temperantia, nec ille ſine hac, & cætera. Modeſtia eſt cõtinens moderatio.i. temperantia cupiditatum: in animo.i. affectione. Poſt deſcriptionẽ partium recti docet earundem vſum dicens. Nos vtemur in dicendo partibus prudentiæ: ſi conferemus.i. comparabimus cõmoda cum incõmodis: cum.i. quando nos cohortabimur ſequi alterum, videlicet commodum, & vitare alterum videlicet incommodum. (Sunt qui legant vitari, quomodo neceſſe eſt vt ſequi paſſiue legatur: quod quia inſuetum eſt malim legere (vitare.) Aut ſi in qua re nos cohortabimur aliquid: id eſt aliquam rem cuius rei nos poterimus habere ſcientiam diſciplinabilem, oſtendemus quomodo aut qua ratione oporteat quicq;, id eſt, Vnamquamq; rem fieri. Aut ſi ſuadebimus quidpiam, id eſt aliquam rem, cuius rei geſtæ: nos poterimus habere memoriam: id eſt vt dicunt ſubuentionem aut preſentẽ, aut auditam, in qua re nos poterimus facile perſuadere.i. creditum efficere: id quod velimus: ſcilicet perſuaſum eſſe, exemplo allato: id eſt citato aut adducto.

¶ Iuſtitiæ partibus vtemur: ſi aut innocentum: aut ſupplicium dicemus miſereri oportere. Si oſtendemus merentibus gratiam referri conuenire. Si demonſtrabimus vicíſſim male meritos oportere. Si fidem magnopere cenſebimus conſeruandam. Si leges & mores ciuitatis egregie dicemus ſeruari opotere. Si ſocietates, atque amicitias ſtudioſe dicemus coli conuenire. Si quod ius in parentes: in deos: in patriam natura comparauit, id religioſe colendum demonſtrabimus. Si hoſpitia: clienteLas: cognationes: affinitates caſte colendas eſſe dicemus. Si nec precio, nec gratia; nec periculo: nec ſimultate a via recta oſtẽdemus oportere deduci. Si dicemus æquabile ius in omnibus ſtatui conuenire; His atque huiuſmodi partibus iuſticiæ: ſi quam rem in contione aut in conſilio faciendã eſſe cẽſebimus: iuſtam eẽ oſtẽdemus, cõtrariis iniuſtam: ita fiet, vt eiſdem locis ad ſuadendum, & diſſuadendũ simus cõpara

FRan. ¶ Iuſtitiæ partibus vtemur &c. Quomodo vti iuſtitiæ p̃tibus poſſimus nunc præcipit. Multæ autem ſunt. Nam vt Cicero ait in Rhetoricis de inuẽtione: Iuſtitia eſt habitus animi communi vtilitate ſeruata ſuam cuique tribuens dignitatem. Eius initium eſt a natura profectum: deinde quædã in cõſuetudinẽ ex vtilitatis rõne venerunt: poſtea res ab natura profectas: & a conſuetudine probatas, legum metus, & religio ſanxit. Quo factũ eſt, vt tria manarint iura, ius natura, ius cõſuetudine, ius lege. Iuris naturalis partes ſunt, religio, pietas, gratia. vindicatio, obſeruãtia, veritas. Iuris cõſuetudine, pactũ, par, iudicatũ iuris lege nulle ſ͂t p̃tes: ſeq̃ḋ ãt i ſcripto ẽ expoſitũ populo vt obſeruet̃, ſub eo cõtinet̃. Has partes naturalis iuris præſertim ferme oẽs Cicero inuit. Si aut innocentũ &c. Locus eſt a miſericordia, q̃ iuſtitiæ pars eſt: cum eos qui innocẽtes ſunt: & læduntur, ſubleuamus, aut illis qui ſupplices auxiliũ a nobis poſtulant ſubueniendũ ſuademus. Vt ſi Romæ petẽtibus auxiliũ Saguntinis obſidẽte eos Hannibale ſuccurẽdum

Diſciplinabiles ſciæ

Totilas

Iuſtitia quid

Triplex ius

eſſe deliberetur. Quod & innocenter obſidionem patiuntur, & precibus vtantur quæ iuſtæ ſint. Qui autẽ innocentum non miſeretur: cum læduntur: & ab illis ſi poteſt: non propulſat iniuriam: q̃ vehementer peccet: Ciceronem audiat qui in iuſtitiæ duo genera dicit eſſe. Vnum eorum qui inferunt: alterum eorum q ab iis quibus infertur, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam. Nam q̃ iniuſte impetum in quempiã facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus quaſi manus inferre videtur ſocio, qui autem non defendit, neq; obſiſtit, ſi poteſt iniuriæ: tam eſt in vitio, q̃ ſi parentes aut amicos aut patriam deſerat. Facile igitur per hunc iuſtitiæ locum iuuandos eẽ innocentes: aut ſupplices ſuaderi poteſt. Si oſtendemus &c. Gratia innititur: iuris naturalis pars in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria & remunerandi voluntas continetur. Quod eſt iuſtitiæ proprium: quæ vnicuiq; quod ſuum eſt tribuit: nullus negat dignos præmio eſſe qui laborarunt: aut profuerunt: Quo loco vtitur Cæſar apud lucanum dicens: Mihi ſi merces erepta laborum eſt: his ſaltem longi non mecum præmia belli. Ceddantur miles ſub quolibet iſte triumphet. Conferet exanguis quo ſe poſt bella ſenectus. Quis locus his erit emeritis: quæ rura dabuntur. Quæ noſter Veteranus aret: quæ mœnia feſſis? Perſuadetur item facile, cũ dicitur, mereri amicos noſtros vt illis benefaciamus. Cicero in oratione pro Pompeio amicos & ſocios populi Romani omni ſtudio defendendos ſuadet. Si demonſtrabimus &c. Iudicationem reſpicit per quam ius & iniuria: & omnino omne quod obfuturum eſt defendendo: aut vleiſcendo propulſatur. Appius Claudius apud Liuium libro. v. ab vrbe cõdita hunc locum occupauit Veientanam obſidionem relinquẽdam non eſſe ſuadens: his verbis, ſepties rebellarunt, & in pace nunquã fidi fuerunt agros noſtros millies depopulati ſunt: fidenates deficere a nobis coegerũt. Colonos noſtros ibi interfecerunt: auctores fuerunt contra ius cædis iniquæ legatorum noſtrorum: hetruriam omnem cõtra nos concitare voluerunt: hodieq; id moliũtur res repetentes legatus noſtros: haud procul abfuit, quin violarent. Cum iis molliter & per dilationes bellum geri oportet. Cicero in oratione pro Pompeio: vlciſci dicit male meritum Mithridatẽ oportere: qui vna die tota Aſia vno nuncio: atq; vna ſignificatione literarum, ciues Romanos necandos trucidandoſq; denotauit. Si fidem &c. Hic ad veritatem refertur: iuris naturalis partem, per quam immutata ea quæ ſunt, aut ante fuerunt: aut futura ſunt dicuntur, per fidem ſtandum eſſe promiſſis ſuademus, vt quod ſemel promiſſum eſt: id ſeruetur, dextram Numa Pompilius fidei conſecrauit: vt Liuius ſcribit lib. ab vr. con. primo Romani quidem hoſtibus datam fidem cuſtodiebãt vt Regulus & pro ciuitatibus quas in fidem receperant, bella ſæpe geſſerunt. Dido apud Virg. Non ſeruatam ab Aenea fidem conqueritur cum ait. Nec te noſter amor: nec te data dextra dextræ. Nec moritura tenet crudeli funeri Dido. Si leges &c. Ius lege innuit & ius conſuetudine. Quæ cum diligenter ſeruandas eſſe dicimus facile perſuademus. Cæſar apud Salluſtium ſeruandas leges eſſe ſuadet his verbis. His vtendum cenſeo quæ legibus comperta ſunt: & At aliæ leges: item de condemnatis ciuibus non iuram eripi: ſed in exilium mitti iubent. Item tum lex porcia aliæq; leges paratæ ſunt quibus legibus exilium condemnatis permiſſum eſt. Mores conſuetudinis iuris tres vt dictum eſt partes habet, par, iudicatum, pactum. Par eſt quod inter omnes æquabile eſt, & a quo iure omnes viuunt. Iudicatum eſt de quo alicuius aut aliquorum iam ſententiis conſtitutum iudicatũ eſt. Pactum quod inter aliquos conuenit. Hæc omnia complectimur cum ſeruandos ciuitatis mores ſuademus. Cicero & Liuius in concionibus magiſtratuum & principum virorum ſæpe leges & optimas conſuetudines ſeruandas admonent: quibus minime ſeruatis ſtare ciuitas non poſſe. Et certe a conſuetudinibus ſi probatæ fuerint longo tempore diſcedendum non eſt. Si ſocietates quæ ex pacto cõtrahuntur. Romani ſæpe pro ſociis & confœderatis populis a ciuitatibus bella geſſerunt vt pro Campanis contra Samnites: quod bellum circiter. xx. annos durauit auctor Liuius. hunc locum Cice. in oratione pro Pompeio occupauit dicens. Quid q; ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen vocatur: regno pulſus eſt Ariobazenes rex ſocius populi Romani atq; amicus. Si quod ius &c. Totum hoc ad pietatem refertur & religionem. Pietas eſt per quam ſanguine coniunctis: patriæq; beniuolis officium & diligens tribuitur cultus. Item religio eſt quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ quam diuinam vocant curam cerimoniaſq; affert. In parentes cum ſuademus ius naturale ſeruandum eſſe. natura enim ipſa parentes amare: & venerari nos docuit. Deos: quos itẽ natura ſuadente credimus eſſe, & colimus Ilioneus apud Virg. deorum timorem pœnis iniecit dicens. Si genus humanum & mortalia temnitis arma: At ſperate Deos memores fandi atq; nefandi. Patriæ cuius amor omnibus naturaliter inſitus eſt. Nam Ouidi. ait. Neſcio q. natale ſolum dulcedine captos. Ducit & immemores non ſinit eſſe ſui. Si hoſpitia: totum hoc tum ad gratiam: tum ad pietatem ſpectat. Si nec precio &c. tum ad iuſtitiam cõmutatiuam hoc refertur: quę poſita eſt in contrahendo locando emendo vendendo: tum ad veritatem pertinet. Occupauit hunc locum Cæſar apud Salluſtium cum ait. Omnes homines. P. Con. qui de rebus dubiis conſultant: ab odio amicitia ira atq; miſericordia vacuos eſſe decet. Aequabile ius &c. Ad partẽ iuris refertur, quæ par dicitur. Hoc loco vtuntur apud Liuium tribuni: cum dicunt Magiſtratus cões eſſe plebi cũ patribus debere: ſi cões ſunt labores. His concludit. Concione populi. Concilio ſenatus. Iuſtam eſſe ſi ſuadere voluerimus a parte honeſti arguemus: ſi diſſuadere contrariis vtemur locis. Sin fortitudinis &c. Nunc docet quomodo fortitudinis partibus vtendum ſit, quas ſupra propoſuimus & primum cum ait: oſtendemus res magnas & excelſas ſequi

Iuris partes

Pietas quid

Fides ſeruata

Fortitu dis p̃tes

ti. Si fortitudinis retinendæ cauſa faciendũ quid eſſe dicemus: oſtendemus res magnas, & excelſas ſequi, & appeti oportere: Et item res humiles, & indignas viris fortibus viros fortes propterea contemnere oportere, nec idoneas dignitate ſua iudicare. Item a nulla re honeſta, ob periculi, aut laboris magnitudinẽ deduci oportere, antiquiorem mortem turpitudine haberi, nullo dolore cogi, vt ab officio recedatur, nullius pro rei veritate metuere inimicitias, quodlibet pro patria, parentibus, amicis, & his rebus quas iuſtitia colere cogit, adire periculũ, & quelibet ſuſcipere laborẽ.

ſequi & appetere oportere. Magnificentiam ſignifi-
cat quæ eſt rerum magnarum & excelſarum cū ani-
mi ampla quadam, & ſplendida propoſitione cogita
tio atq; adminiſtratio. Hæc enim nos magna cogita
re & facere hortatur & contra res humiles atq; indi-
gnas contemnere. Cice. in oratione pro Pōpeio nul-
la pericula pro reipublicæ dignitate recuſanda eſſe
dicit. Cæſar quoque apud Lucanum in oratione
quam ad prælium milites ſuos accendit hunc lo-
cum egregie vſurpauit dicens. Tollite iampridem
victricia tollite ſigna. Viribus vtendum eſt, quas
fecimus. Et alio loco. Si pro me patriam ferro flam
miſque petiſtis. Nunc pugnate truces, gladioſque
exoluite culpa. Nulla manus belli mutato iudice pura
eſt. Non mihi res agitur: ſed vos vt libera ſitis. Tur-
ba precor gentes: vt ius habeatis in omnes. Retinen-
dæ. Nam ſuademus ab honeſto cum dicimus facien-
dum eſſe aliquid quoniā forti viro res digna ſit. Qui
vero id ſuaderi audiunt adducuntur vt id ſequi velint
& faciundum exiſtiment. Item a nulla &c. Hoc loco
apud Lucanum Cato vtitur dicens. Sydera quis mū
dumq; velit ſpectare cadentem. Expers ipſe metus?
quis cum ruat arduus æther. Terra labet mixto coeū
tis pondere mundi. Compreſſas tenuiſſe manus, gen
tesue furorem. Heſperium ignotæ Romanaq; ſigna
ſequentur. Ductiq; fretis alio ſub ſydere reges. Otia
ſolus agam? Appius quoq; Claudius: qui apud Liui-
um libro quarto veientanam obſidionem non eſſe de
ferendam ſuadet: hunc locum attigit: cum ait. Aut nō
ſuſcipi bellum oportuit aut geri pro dignitate populi
Romani & perfici: quamprimum oportet: perficietur
autem ſi vrgemus obſeſſos: ſi non ante abſcedemus q̄
Perſeue-rantia ſpei veſtræ finem captis veiis impoſuerimus &c. Per
ſeuerantia autem innititur: quæ eſt in ratione bene
conſiderata, ſtabilis permanſio: ideo autem ſic defini
tur: quoniam ſi pertenderet aliquis in re in qua pertē
dere non deberet perſeuerantia quidem nō eſſet: ſed
peruicacia potius, ſiue pertinacia & obſtinatio. Anti-
quiorem: patientia ſignificatur cum dicitur mortem
eligendam potius q̄ in turpitudine viuendum. Totū
hunc locū occupaſſe apud Salluſtiū Catilina videtur
dicēs. Quapropter ego vos moneo: vt forti & para-
to aio ſitis: & cū prælīū inibitis: memineritis vos diui
tias: decus: gloriā: p̄terea libertatē atq; patriam i dex
tris veſtris portare. Nullo dolore cogi: ad perſeueran
tiam hoc quoq; ſpectat: quicquid enim vir fortis ag-
greditur in eo perſeuerare vſq; ad finem debet: qui lo
cus non eſt relictus ab Appio Claudio apud Liuium
eodem libro. Cum inquit ſi mediuſfidius ad hoc bel-
lum nihil pertineret: ad diſciplinam certe militiæ plu
rimum intererat: inſueſcere militem noſtrum non ſo-
lum parua victoria frui, ſed ſi etiam lentior res ſit te-
dium: & quamuis ſeræ ſpei moram expectare. Et ſi
non ſit æſtate perfectum bellum: hyemē operiri, nec
ſicut aues æſtiuas, ſtatim autumno tecta ac receſſum
Verita-tis ſigna circunſpicere. Nullus pro rei veritate: hoc ad fidentiā
refertur, per quam magnis, & honeſtis in rebus mul
tum ipſe animus in ſe fiduciæ cum certa ſpe collo-
cauit. Quanquam magni viri ſint & potentes nimiū:
qui verum dici iniquo animo ferant: non tamen eo-
rum metuendæ ſunt inimicitiæ: pro veritate cuſtodiē
da. Nec committendum: quod factitatum domitiani
tempore liune. ait: vt non ſit cuius qui libera poſſit ver
ba animi proferre & vitam impendere vero. Quod li
cet, & hoc ad fiduciam ſpectet: eſt autem & pietatis
locus quæ iuris naturalis pars eſt. Cæſar apud Luca
num locum hunc minime intactum reliquit cum ait.
Hæc eadem eſt hodie quæ pignora: quæq; penates
reddat: & emeritos faciat vos marte colonos.

¶ Iuſtitiæ partibus vtemur &c. Poſtquam oſtendit ASCē.
quæ ſint ſpecies recti, nunc oſtendit quomodo vta-
mur etiam earum partibus dicēs. Nos vtemur partib⁹
iuſtitiæ, ſi dicemus oportere miſereri: aut inocentium
aut ſupplicū: & ſi oñdemus ꝯuenire. i. conueniens eē:
gratiam referri. i. vt gratia referatur merentibus. Et ſi
demonſtrabimus oportere male meritos. i. qui peccaue
rint vlciſci. i. puniri, aut nos vlciſci. i. punire male me
ritos. Si nos cenſebimus. i. iudicabimus: fidem. i. fide-
litatem & ſanctam promiſſionem eſſe ſeruandā, ma-
gnopere. i. magno conatu. Si dicemus oportere leges
& mores ciuitatis ſeruari. i. obſeruari egregie. i. nō vul
gariter. Si dicemus conuenire: id eſt conueniens eſſe:
ſocietates atq; amicitias coli. i. confoueri & venerari
ſtudioſe. i. diligenter. Si demonſtrabimus id ſup. ius,
quod ius natura comparauit. i. conſtituit in. i. erga pa-
rentes: in id eſt erga deos. in id eſt erga patriam: ſcili-
cet in qua patrati ac geniti & procreati ſumus: colen-
dum ſup. eē religioſe. i. cum timore filiali. (In qua re:
quia dicit a natura conſtitutam, obſeruat ordinē quē
habet naturalis cognitio: primum enim cognoſcimus
& reueremur parentes qui nos genuerunt & aluerūt,
deinde per eos inducimur in cognitionem & amorem
Dei, tum in amorem patriæ: verum poſt perceptam
cognitionem: ratio iudicat: vt primæ amoris partes
debeantur deo: proximæ nobiſipſis: tum patriæ: tū
parentibus, ita vt ſi parentes contra patriam pugnēt
præſertim inique: eos non iuuemus, natura tamen
refragetur ſi oppugnemus: tum cæteris neceſſariis
qui amici quoque ſint, tum amicis acquiſitis: tum cæ
teris bene meritis, tum omnibus propter Deum quo
ordine & pondere Deo placuerit.) Si dicemus: hoſpi
tia: id eſt iura hoſpitalitatis aut hoſpites ipſos (ſicut
ſeruitia & miniſteria: pro ſeruis & miniſtris paſſim le
gimus) clientelas, id eſt clientes. hoc eſt nos colentes
& ſe fidei noſtræ credentes. Cognationes: id eſt no-
biſcum natos eo q̄ ſint eiuſdem ſanguinis: affinitates
id eſt legitimas neceſſitudines, eſſe colendas caſte,
id eſt inuiolabiliter. Animaduerte puer ſelecta ad-
uerbia, magnopere, egregie, ſtudioſe, religioſe,
caſte, ſuis quibuſq; aptiſſime contributa. Si nos oſtē
demus, neminem & præcipue iudicem oportere, id
eſt decere, deduci, id eſt ſeduci & deuiare, a via re-
cta, nec precio, nec gratia, id eſt fauore alicuius nec
periculo, id eſt metu qui oritur e periculo, nec ſimul
tate: id eſt odio latente. Si dicemus conuenire: id eſt
conueniens eſſe, ius æquabile, id eſt quod pares pa
ri mercede & honore proſequitur, ſtatui id eſt conſti
tui & ſeruari in omnibus: ſcilicet iudiciis aut rebus.
Si nos cenſebimus, id eſt exiſtimabimus quam id ali
quam rem eſſe faciendam: id eſt tractandam: in con
tione id eſt conuocatione populi, aut in conſilio ſci-
licet ſeniorum & prudentum, nos oſtendemus eam
ſupple eſſe iuſtam his atq; huiuſmodi partibus iuſti-
tiæ, & oſtendemus eam eſſe iniuſtam contrariis ſci-
licet partibus, & ſupple ita id eſt hoc modo fiet: vt
nos ſimus cōparati. i. inſtructi eiſdē aut iiſdē locis. i.
argumentorū ſedibus, ad ſuadendum aliqd. ſ. aliquid
eſſe iuſtum & diſſuadēdum. i. ad ſuadendum non eſſe
iuſtū: aut ad diſſuadendum ne fiat, q̄m iniuſtum ſit, &
hæc de partibus iuſtitiæ. ¶ Si nos dicemus quid. i. ali
quid eſſe faciēdum cā fortitudinis retinendæ: nos oñ
demus oportere res magnas & excelſas ſequi & appe

¶Modeſtiæ partibus vtemur, ſi nimias libidines honoris, pecuniæ, ſimiliumque rerum vituperabimus. Si vnamquamque rẽ certo naturæ termino definiemus. Si quoad cuique ſatis ſit oſtendemus: nimium progredi diſſuadebimus: modum vnicuique rei ſtatuemus. Huiuſmodi partes ſunt virtutis amplificandæ, ſi ſuadebimus: attenuandæ, ſi ab his dehortabimur: vt hæc attenuentur, quæ ſupra demõſtraui. Nam nemo erit qui ſentiat a virtute recedendum: verum aut res non eiuſmodi dicatur: vt virtutem poſſimus egregiam experiri, aut in contrariis potius rebus: quã in his virtus conſtare oſtendatur. Item ſi quo pacto poterimus, quod is qui contradiceret iuſtitiam vocarit, nos demõſtrabimus ignauiam eſſe: & inertiam ac prauam liberalitatem. Quã prudentiam appellarit, ineptã & garrulam, & odioſam ſcientiam eſſe dicemus. Quam ille modeſtiã dicet eſſe, eam nos inertiam: & diſſolutam negligentiã dicemus eſſe. Quam ille fortitudinem nominarit: eam gladiatoriam, & inconſideratam appellabimus temeritatem.

Appetere lere: vbi ſm Vallam videretur dicendum expeti. Nã expetimus honeſta: appetimus placentia. Et item. i. ſimiliter oſtendemus oportere viros fortes contemnere res humiles. i. abiectas & cõtẽptiles quaſi humi proſtratas (vnde humile apud doctos in cõtemptũ ſonat. Apud eccleſiaſticos aũt humilitas pro modeſtia videtur accipi, forte quia nulla humiliatio erga Deum quã a nobis i obſequium fuit nimia fiat) & propterea quia humiles ſint: indignas ſup. eẽ viris fortibus: nec . i. & non: & iudicare eas non eſſe idoneas, ideſt dignas dignitate ſua. vbi

Idone⁹ idoneas cũ ablatiuo conſtruxit: ſi vera eſt lectio. Itẽ nos oſtẽdemus a nulla . i. non vlla, non oportere deduci ab vlla re honeſta ob. i. propter magnitudinem periculi aut laboris, & oſtendemus oportere, mortem haberi. i. reputari:

Antiqui antiquiorem . i. chariorem: ſicut amicorũ antiquiſſimus quiſque merito chariſſimus ſit, turpitudine. i. potius amandam mortẽ quã turpitudinem ad ſe admittere: vnde Iuuenalis. Summum crede nefas animam præferre pudori. Et propter vitam: viuendi perdere cauſas. Et oportere nullo. i. non vllo: non cogi vllo. i. quãtumuis magno dolore: vt recedatur ab officio. i. debito exercitio aut facto: & nullius. i. non vllius oportere non metuere inimicitias vllius. ſ. quantumcunque magni aut chari: pro veritate rei: quia vt Phauorinus apud Gellium docet. Amicis inſeruiendũ eſt vſque ad deos: vñ illud. Amicus ſocrates: amicus plato: amicior autem veritas.

FRan. MOdeſtiæ partibus vtemur. Vltima pars rectĩ eſt: cuius vti partibus nos docet. Si nimias libidines, cõtinentia eſt: quæ hoc efficit. Sic enim definit. Continentia eſt per quam cupiditas conſilio regitur. Quod tunc aſſequimur: cũ modum noſtris affectionibus imponimus.

Libido Libido appetitus eſt nimius ratiõi non parens: nimias inquit, quoniam honores & quæcunque hic dicuntur appetere licet: & ſi moderate, & per bonas artes fit, vitium nõ eſt. Honoris, vt magiſtratuũ. Pecuniæ quæ appetenda quidem eſt: ſed non eo vſque vt auari dicamur. Nam vt ait Saluſ. Auaritia pecuniæ ſtudium habet: quam nemo ſapiens concupiuit. Similium rerum vt hoſpitalitatum: clientelarum. Affinitatum: nec hunc locum apud Lucanum omiſit Cæſar cum ait. Scilicet extremi Pompeium emptique clientes. Continuo per tot ſaciabunt tempora regno &c. Cato quoque apud Sal. Sed per Deos imortales vos ego appello qui ſemper domos, villas, ſigna, tabulas veſtras pluris præcu quã rempublicam feciſtis: ſi iſta cuiuſcunque modi ſint quæ amplexamini retinere, & ſi voluptatibus otium præbere vultis. Si vnamquamque, duo ſcimus in quauis actione conſiderari ſolere: rem quæ agitur cum inquit. Si vnam quamque rem certo naturæ termino diffiniemus modum rebus pro ipſarum rerũ natura imponendum dicit. Cum vero inquit: ſi quoad cuique ſatis ſit oſtendemus pro perſonæ qua agit dignitate res finiri debere ſignificat vt perſonæ ratio habeatur, veluti ſi de victoria loquentes quatenus progredi victoria debeat, demonſtremus: & ſecundum rei naturam modum ſeruari debere dicamus, vt vltra victi confeſſionem non procedatur: vt victor victo parcat; cum ſe victum fatetur, vt ii conſeruentur qui nõ crudeles in bello: nec immanes fuerunt. Pro dignitate perſonæ modus imponitur, cum nõ tam res conſideratur quæ agitur, quã perſonæ. Nõ idem enim omnes perſonas decet exempli cauſa voluptas hilaritatem poſtulat omni abiecta ſeueritate, ſed aliter res voluptuoſas ſenator aliter hiſtrio agit: hic laſciuior eſt ille remiſſior. Et cum res ſeria grauitatem poſtulet, leuis in ea hiſtrio eſt, nec penitus dedecet eum: cũ eiuſmodi ſit: vt ſeruare grauitatem nequeat. Non idem in ſenatore tollerabitur, a quo non grauiter fieri aliquid turpe eſt: propter perſonæ quam ſuſtinet dignitatẽ. Si quoad ſatis cuique ſit &c. Si dicemus ſeruandum omnibus in rebus modum eſſe. Nã vt ait Oratius. Eſt modus in rebus ſunt certi denique fines. Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum. Modus vitæ

Exprimitur autem quod eſt virtutis proprium, vt ne quid nimis, vt neque deficiat, neque excedat. Vt in victu quemadmodum docet Cicero adhibenda eſt mũditia non odioſa & exquiſita nimis tantumque fugienda eſt agreſtis, & inhumana negligentia. In inceſſu cauendum eſt, ne ita molli greſſu vtamur vt pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur aut infeſtinationibus ne ſuſcipiamus nimias celeritates, quæ cum fiunt anhelitus mouentur, vultus mutantur: ora torquentur, & ex quibus magna ſignificatio fit, non adeſſe conſtantiam. Item in cæteris rebus hoc agẽdum eſt. Huiuſmodi partes. Præceptum generale eſt ad oẽs virtutes earumque partes: vt ſuadentes eas amplificemus, contra diſſuadentes minuamus. Id autem quo pacto fiat: breuiter oſtendit. Nam nemo erit. Veræ attenuandæ ſunt inquit, ſed non penitus improbandæ. Nam ſi contra honeſtatem orator diceret, nemo ei aſſentiri animum induceret: aut igitur ſi perſuadet amplificare debet: vt ſi a iuſtitiæ locis arguit, nihil eſſe melius, nihil vtilius iuſtitia dicat, qua ſublata ciuitates ſtare non poſſint, Idemque in cæteris efficiat, aut ſi diſſuadet attenuet virtutem: & non eſſe tantam quanta dicatur eſſe affirmet, penitus infirmare non licet: cũ omnem deliberationis ſuæ rationem aduerſarius in honeſtate poſuerit. Quis enim contra honeſtatem dicat. Cum laudanda ſemper ſit. Aut igitur honeſta eſſe res (ſi fieri poteſt) negari debet, aut ſi negari non poteſt: minorem ex ea vtilitatem futuram oſtẽdi. Aut in contrariis potius rebus. Quod Cæſar fecit apud Salluſtium: cum Syllanus & cæteri qui prius dixerãt id iuſtiſſimum eſſe oſtẽdiſſent: vt coniuratores & patriæ proditores nouis cruciatibus & grauiſſimis affecti ſupplicus

cti ſuppliciis necarentur. Nã cum iuſtum & honeſtũ
illud eſſe negare non poſſet, attenuauit nec tam egre
gium, q̃ illis videbatur eſſe dixit. Quoniam non in ex
cogitandis nouis cruciatibus virtus poſita eſſet: ſed
in conſeruando potius & abſoluẽdo illos. Cum pſer
tim cædi virgis ciuem Romanum lex portia prohibe
ret, & multo magis necari. Idem præterea inquit: lon
ge maiorem gloriã ex clementia: q̃ ex crudelitate cõ
ſecuturos. Ergo non contra honeſtatem dicit Cæſar
aut veritatem: ſed clementiam magis conuenire patri
bus oſtendit: q̃ crudelitatem & virtutem non in ſeue
ritate, ſed in clementia poſitam eſſe, & ſic in cõtrariis
potius rebus virtus egregia poſita eſſe oſtenditur. Itẽ
Virtꝰ ĩ clemẽtia ſi quo pacto poterimus. Difficile enim eſt hoc efficere.
Ignauiam eſſe exempli gratia dicet aliquis nõ eſſe
illis inferendum bellũ qui non læſerunt: quia iuſte, &
ex iuſtis cauſis inferenda ſunt bella. Qui inferendum
eſſe ſuadebit; ignauiam dicet eſſe: quæ in otio homi
nes cogat marceſſere: & ignauia accidere: vt qui diſ
ſuadent ſic ſentiant non q̃ iudicẽt vtiliter & honeſte
Iners bellum non poſſit. Inertiam. Iners is eſt qui artem nõ
nouit, ideo dicunt bellum inferendũ non eſſe & iuſte
inferri non poſſe: quoniam gerendi bella artem igno
rant. Ac prauam liberalitatem. pars iuſtitiæ liberali
tas eſt & eadem virtus inter prodigalitatem & auari
tiam media eſt: qui ſuadet præmium viro forti dan
dum eſſe; egregie rem geſta eſſe: & qui diſſuadet di
cens non eſſe liberalitatem qua vti ſenatus vult, ſed p
digalitatem quæ eſt praua liberalitas. Alii libertatem
legunt: vt ſi aliquis magno animo eos puniendos di
cat qui deliquerunt, & qui contra dicat ideo eſſe for
titudinem hoc dica. prauam quandam animi liberta
tem quæ ſic ſentire compellat: cum aliter ſentiendum
ſit. Quam ille prudentiam. Erit aliquis qui prudẽtiæ
officii hoc vel illud ſic fieri dicet eſſe: qui contradicet
prudentiam negabit eſſe, & ineptam vocabit ſcientiã.
Et garrulam. Exempli gratia dicet quiſpiam eã ſcien
tiam quæ tandiu in exemplorum expoſitione imora
tur: & hoc ab illo longa oratione differunt præſenti
buſq; futura otioſe adnectat nõ prudẽtiam ſibi, ſed
nimiã loquacitatẽ & odioſam videri quam ferre nul
lus poſſit. Qua rõne virtus ꝯtra quam aperte dicĩ nõ
poteſt extenuatur: & aliquo modo impugnat. Quam
ille modeſtiam &c. Ex his vitiis quæ virtutibus oppo
nuntur, quanta inter eas cognatio ſit facile cognoſci
tur, Nam inertiam iuſtitiæ oppoſuerat: & eandẽ nunc
modeſtiæ opponit. Nam & qui nõ punit quod eſt iu
ſtitiæ: & qui manſuetudine vtitur quod eſt modeſtiæ
iners vocari poteſt. Cato apud Salluſtium quam Cæ
ſar manſuetudinem & miſericordiam vocauerat: ſua
dens vt coniuratores non necarentur: ſed vt eorũ pe
cuniæ publicarentur: ipſi vero per municipia in cuſto
diis haberentur: ſic impugnat. Sed ego vereor ne iſta
vobis manſuetudo & miſericordia, ſi illi arma cepe
rint in miſeriam conuertantur, ſcilicet res ipſa aſpera
eſt, ſed vos non timetis eam, immo vero maxime ſed
inertia; & corporis mollitia alius alium expectantes
cunctamini. Diſſolutam: nimiam. Quam ille fortitu
dinem. Aliquis milites, vt alacres prælium ineant &
ſeſe periculo obiiciant cohortatur: proprium eſſe di
cens fortitudinis: vt nullos refugiat labores: nullas ti
meat difficultates, qui diſſuadet cauete inquit ne iſta
quam fortitudinẽ appellatis temeritas potius ſit: qua
lis gladiatorum ſolet eſſe, qui nulla honeſtatis aut vti
litatis ratione ducti ſingulari certamine de vita dimi
cant cum aduerſariis. Valerius Martialis Marcelli
num amicum ſuum: ita a gerẽdis bellis dehortatur, vt
quã alii iure optimo fortitudinem vocant: & tertiam
honeſti partem faciunt, ruere videlicet in medios, &
cominus hoſtem ferire, eam ipſe hoc Epigrammate
temeritatem appellat. Marcelline boni ſoboles ſince
ra parentis. Horrida parrhaſio quem tegit vrſa iugo,
Ille vetus pro te patriuſq; quod optet amicus. Accι
pe: & hæc memori pectore vota tene. Cauta ſit vt vir
tus: nec te temerarius ardor. In medios hoſtes: ſæua
q; tela ferat. Bella velint martemq; ferum rationis
egentes. Tu potes & patriæ miles & eſſe decus. Illud
animaduertendum q̃ virtus omnis in medio vitiorũ
conſiſtit. Quare eam lib. æthicorum ſecundo, Sic de
finit Ariſtotiles. Virtus eſt habitus electiuus: in me
diocritate conſiſtens: quo ad nos ratione terminata, Virtus quid
& vt ſapiens terminat. Mediocritas autem: idem ait, Medio
duorum vitiorũ eſt alterius ſm exceſſum, alterius ſm critas
defectum, & etiam quia alia excedunt: alia deficiunt
magis q̃ oportet, in affectibus & in actibus virtus me
dium inuenit atq; eligit. Vt circa dandas capiẽdaſq;
pecunias media eſt liberalitas, exceſſus vero & defe
ctus hinc prodigalitas, illinc auaritia. Item iter timo
rem & audaciam fortitudo media eſt. Cum (igitur, vt
Ouid. ait) mala ſint vicina bonis errore ſub illo. Pro
vitio virtus crimina ſæpe tulit. Efficitur enim vt exte
nuare virtutes poſſimus: atq; etiã pugnare. Et qm̃ au
dacia fortitudini prodigalitas liberalitati proxima ẽ,
ſæpenumero quod vitium eſt virtutis nomine appel
lamus: & contra quod virtus eſt vt vitium impugna
mus. Hoc tamẽ apud imperitos fieri poteſt: apud phi
loſophos non põt. Nam ꝯtra virtutem quæ in medio
critate ꝯſiſtit quicq̃ dicere aut excogitare nefas eſt.
¶ Modeſtiæ partibus. Quarto loco docet vti parti ASCE.
bus modeſtiæ dicens. Nos vtemur partibus modeſtiæ
.i. temperãtiæ: ſi nos vituperabimus: nimias libidines
.i. voluptates & appetitiones honoris, pecuniæ & ſi
milium rerum. Et ſi nos definiemus, .i. limitabimus,
vnamquanq; rem certo termino naturæ. Si nos oſtẽ
demus id quod ſatis ſit cuiq; .i. vnicuiq; & diſſuade
bimus .i. dehortabimur progredi nimium, .i. vltra natu
ræ limitem: & ſtatuemus .i. conſtituemus vnicuiq; rei
modum .i. menſurã & moderatiõẽ. Huiuſmodi ſunt
partes virtutis amplificandæ .i. dilatandæ: ſi ſuadebi
mus & attenuandæ .i. imminuendæ; ſi dehortabimur
ab his .i. ſi diſſuadebimus: faciendo videlicet, ut hæc
demonſtraui ſupra .i. paulo ante amplificando; atte
nuentur. Nam nemo erit qui ſentiat recedẽdum a vir
tute: uerum .i. ſed, quia non poſſumus virtutem uitu
perare, aut res dicentur non eſſe eiuſmodi .i. tales, ut
nos poſſimus experiri ſup. in eis egregiam uirtutem:
aut uirtus oſtendatur conſtare potius in contrariis re
bus quam in his rebus, qua ſcilicet uituperabimus.
Item ſi poterimus quo .i. aliquo pacto .i. id eſt modo,
nos demonſtrabimus id quod is qui contradicere uo
carit iuſtitiam eſſe ignauiam & inertiam ac liberalita Alii libertatẽ legunt
tem prauam, id eſt iniquam largitionem. Item quam
ſcilicet habitudinem ille qui contradicet, appella
rit prudentiam, nos dicemus eſſe ſcientiam ineptã,
& garrulam, & odioſam. Et nos dicemus eam,
ſcilicet habitudinem animi quam ille dicet eſſe mo
deſtiam, eſſe inertiam & negligentiam diſſolutam.
Et appellabimus eam, ſ. qualitatem animi quam ille
nominarit fortitudinem: gladiatoriam, ſ. artem, ſm
quam potius ſtudio nocendi q̃ ſui protegendi dimi
catur, & ita inconſideratam .i. qua quod rectum ſit
non ſinitur quis conſiderare.

FRan. Laudabile

LAudabile &c. Honeſtam rem in rectum diuiſit & laudabile, de recto & eius partibus iam pcepit. Laudabile nunc aggreditur: vt quo pacto ex eo ſuadere orator poſſit oſtendat. Primo autem cur a recto ſeiunxerit: cum alterum ſine altero eſſe non poſſit: rationem reddit, ea eſt quod aliter Philoſophus, aliter Orator loquitur.

¶ Laudabile eſt quod conficit honeſtam & præſentem: & conſequentem commemorationem. Hoc nos eo a recto ſeparauimus: non q̄ hæ quatuor partes quæ ſubiiciuntur ſub vocabulo recti, hanc honeſtatis commemorationem dare nō ſoleant: ſed q̄q̄ ex recto laudabile naſcatur: tamen in dicendo ſeorſum tractandū eſt ab illo. Neque enim ſolum laudis cauſa rectum ſequi conuenit: ſed ſi laus conſequitur: duplicatur recti appetendi voluntas. Cum igitur erit demonſtratū rectū, eſſe laudabile demonſtrabimus: aut ab idoneis hominibus: vt ſi qua res honeſtiori ordini placeat: quæ a deteriori ordine improbetur: aut aliquibus ſociis: aut omnibus ciuibus, exteris nationibus: poſteriſq; noſtris. Cum huiuſmodi diuiſio ſit locorum in conſultatione: breuiter aperienda eſt totius tractatio cauſæ. Exordiri licet: vel a principio: vel ab inſinuatione: vel iiſdem rationibus, quibus in iudiciali cauſa.

+ hoc

Philoſophus ea præcipit quæ vulgus vix intelligit orator pſuaſibilia & credibilia narrat, & apud imperitos plærunq; dicit, quibus non ſatis eſt rectum eſſe aliquid oſtendiſſe niſi etiam laudabile oſtendatur. Multi quoq; rem honeſtam ſuſcipiūt: q ex ea gloriam conſecuturos ſe ſperant, & certe facilli me orator perſuadet: qui & honeſtum id oſtendit: de quo cōſultatur, & laudabile, vt conſequi ex eo laudem illi poſſint: quos ad ſuſcipiendum cohortatur. Cicero in oratiōe pro Pompeio: nō ſatis eē duxit: oſtendere ſe honeſtū eſſe pro vlciſcendis iniuriis: & ſocio; ſalute conſeruanda bellum contra Mithridatem ſuſcipere: ſed id etiam ad populi Romani gloriam vehementer pertinere aſſeuerauit. Cum aliis in locis: tum illic præcipue cum ait. Et quoniam appetentes gloriæ: præter cæteras gentes atq; auidi laudis fuiſtis: delenda eſt vobis illa macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta.

Gloria

Laudabile eſt gloriā hic complectitur, quæ eſt frequens fama cum laude. Eā Cicero in Rhe. de inuentione vtilitati honeſtæ ſubiicit dicens multa eſſe: quæ nos cum dignitate: tū fructu ſuo ducunt, & gloria dignitas amplitudo amicitia: laudabile igitur dicit eſſe: cū ex ea re quā ſuſcipi volumus oſtendimus gloriam futuram. Præſentem cum rem confecerimus inter eos qui viuunt. Conſequentem apud poſteros: plurimum certe ꝯcitari ſolēt quos hortamur: cum & præſentes & futuros laudaturos certi factum dicimus. Quem locū Ilioneus apud Virg. lib. vii. vſurpauit his verſibus. Diis ſedem exiguam patriis littuſq; rogamus. Innocuum & cunctis vndamq; auramq; patentem. Non erimus regno indecores nec veſtra feretur. Fama leuis: tātiq; aboleſcet gratia facti. Hæc nos &c. Obiectioni quæ fieri potuiſſet reſpondet, cur laudabile ab honeſto ſeparauerit. Hæ quatuor partes &c. In quas rectum diuidit.

Rectū quid

Non dare ſoleant, quia non poteſt quicquam laudabile eſſe, quod idem rectū non ſit. Ex recto laudabile naſcitur, quoniam ſi rectum eſt laudabile eſt & rectum eſt quod omni ex parte ꝓpter ſe petitur, quod laudis & gloriæ nullo reſpectu ſequimur, ſola contēti ꝯſcientia vulgus, vt dictum eſt magis gloriæ q̄ recti per ſe rōnem habet, & facinus illud audacter ſuſcipit, vnde gloriam ad ſe perueaturam intelligit. Duplicatur augetur: honeſtum ſpōte ſua allicere nos poteſt, quod ſi laus quoq; futura oſtendetur: multo magis allicieremur.

A qbus laudandum

Cum igitur &c. Oſtendit qūo laudabili vtendum ſit, & prius inquit rectū eſſe oſtendere cōuenit, deinde laudabile, vt ſi de bello conſultetur, & indicendum eſſe cupiam regi aut populo ſuadeam: primum iuſtas eſſe cauſas oſtendemus, cur geri debeat: deinde laudem & gloriam futurā ex ea re demonſtrabimus. Si victoriam conſequemur, aut ab idoneis locus ab auctoritate, quæ in cōſiliis valet plurimum. Nam & eſſe prudētiſſimus, & haberi optimus debet, his qui ſententiæ ſuæ de vtilibus atq; honeſtis credere oēs velit, vt Quint. ait. Id autē alacriter ſuſcipiunt homines faciendū quod viros auctoritate pſtantes laudaturos intelligant, quibuſq; rem geri placeat. Nec quiſq̄ eſt qui factum ſuum a laudatis viris cōprobari non gaudeat. Nam pncipibus placuiſſe viris nō vltima laus eſt, vt ait Oratius. Cōtra tam turpe eſt, vt Quinti. inquit laudari a turpibus q̄ ſi lauderis ob turpia. Honeſtiori, vt ſi aliquid plebs improbet quod aut eq̄ſtris ordo laudet: aut ſi aliquid ſenatui placeat, quod equeſtri ordini diſpliceat, quāto enim laudabilior perſona erit, tanto res quoq; laudabilior videbitur. Non prætermiſit hunc locū apud Lucanum Pompeius qui ſic milites ſuos ad prælium hortat̄. O ſcelerum vltores, melioraq; ſigna ſecuti. O vere Romana manus, quibus arma ſenatus. Non priuata dedit, votis depoſcite pugnā. Aut aliquibus ſociis &c. Si dicetur ſocias & confœderatas nobis ciuitates qd fieri ſuademus laudaturas. Quibus ſi oſtendatur ciues vniuerſos, externas nationes, & poſteros quoq; noſtros comprobaturos. Cum hmōi &c. Loci oēs expoſiti ſunt deliberatiui generis: ex quibus argumenta duci poſſunt: qbus aliqd ſuademus vel diſſuademus. Nunc quo ordine ſingulæ orationis partes inſtruendæ ſint oſtenditur. Et primum de exordio præcipit. Et id duobus modis fieri poſſe dicitur per principiū & inſinuatione. Quint. partē deliberatiuam quæ ſuaſoria dicitur, & de tempore futuro ac etiam præterito conſultat non vbiq; procemio, quale eſt in iudicialibus cauſis egere inquit, quia conciliatus eſt ei quiſquis quem conſulit, initium tamen quodcunq; habere debet, vt idem admonet: aliquam procemii ſpeciē, nec abrupte aut vndelibet, incipiendum eſt, quia eſt aliquid in omni materia naturaliter primū, ſed in ſenatu, & in cōcionibus eadē eſt acquirendæ ſibi plærūq; beniuolentiæ quæ apud iudices apud quos dicendū eſt. Ariſtoteles, & a noſtra & ab eius qui diſſentiat perſona duci frequenter in conciliis exordium debere exiſtimat, quaſi mutuantibus nobis hoc a iudiciali genere. Nonnunquam ēt vt minor res maior eſſe videatur. Huiuſmodi &c. Qualem propoſuit Cicero. Quintorationis finem in deliberatiuo genere dixit eſſe vtilitatem: quam in duas partes diuiſit tutum & honeſtū. Tutum autem diſtribuit in vim & dolum. Honeſtū in rectum & laudabile. Honeſti quatuor partes fecit de quorum locis præcepta dedit. poſtremo de laudabili tractauit. Aperienda eſt: quo pacto ad ſingulas orationis partes prædicti loci accōmodent̄. A prin-

Tuti partes

cipio

ℭ Si cuius rei narratio incidet, eadem ratione narrari oportebit; quoniam in eiuſmodi cauſis finis eſt vtilitas; & ea diuiditur in rationem tutam atq; honeſtam, Si vtrūq; poterimus, vtrunq; pollicebimur nos in dicendo demonſtraturos eſſe; ſi alterum demonſtraturi erimus, ſimpliciter quod dicturi ſumus oſtendemus; Atſi noſtram rationem tutam eſſe dicemus: diuiſione vtemur in vim & conſilium. Nam quod in docendo rei dilucidandæ cā dolum appellauimus: id indicendo honeſtius conſilium appellabimus. Si rationis noſtræ ſententiam rectam eſſe dicemus: & omnes partes recti incidēt, quadripertita ratione vtemur: ſi non incident, quot erunt, tot exponemus in dicendo. In confirmatione & confutatione vtemur noſtris locis quos ante oſtendimus, confirmandis: contrariis confutandis.

cipio. Exordium Cic. lib. i. in duas diuiſit partes: principium & īſinuationē. Et principium q̄dem definiuit eſſe cum ſtatim auditoris aīum nobis idoneū reddimus ad audiendū & aut docilē: aut beniuolū: aut attētum facimus. Inſinuationē vero cum occulte & p diſſimulationem eadem oīa perficimus: q̄ apertis rōnibꝰ pncipium efficit. Idē ait cāſarum gn̄a quattuor eſſe honeſtum turpe dubium humile: & in dubio cauſæ gn̄e a beniuolētia principium conſtituēdū: nequid pars turpitudinis obeſſe poſſit. In humili attentos auditores fieri voluit. In turpi īſinuatione vti præcepit. In honeſto cauſæ genere recte vti poſſe pncipio vel nō vti admonuit: & ſicut vel ſemus a lege vel a ſcriptura vel ab aliquo firmiſſimo cauſæ noſtræ adiumento incipiendum eſſe dixit. Ariſtoteles nūquā exordio opus futurū fuiſſe dixit, ſi ſemper apud bonos oratio haberetur, qm̄ ſua ſponte incitati ſunt ad ea facienda quæ recta ſunt. Vti ergo exordio, vt auditores nobis conciliētur neceſſe eſt. Cicer. hoc loco iiſdem dicit vtendum rationibus: in cauſæ deliberatiuæ exordiis quibus in procemiis vtimur cauſarum iudicialium: & principio quidem ſi honeſta cauſa fuerit: inſinuatione ſi turpis. Ipſe in oratione pro Pompeio a tribus locis beniuolentiam colligit a perſona ſua cum de officio ſuo ſine arrogantia loquitur & qualis in amicos fuerit, oſtendit a perſona auditorum quorum auctoritatē extollit quales in ſe fuerint commemorans: a rebus ipſis eam ſibi oblatam materiam dicens: in qua deeſſe ingenium nemini poſſit, quanq̄ in partitionibus conquiſita animorum apparatione non eſſe opus docet, cum cā honeſta eſt qm̄ q̄ audiunt ſua ſponte parati ſunt.

ASC. ℭ Laudabile. Proſequitur nūc alterum genus honeſti quod laudabile vocat deſcribens ipſum ac dicens. Laudabile eſt quod conficit. i. conſumate facit commemorationem honeſtam; & id eſt ſimul præſentē; & id eſt ſimul conſequentem. Nos ſeparauimus. ſ. nūc hoc. ſ. laudabile a recto nō ſup. eō q. i. qa hæ q̄ttuor ptes q̄ ſubiciunt ſup. vocabulo recti: videlicet prudētia, iuſtitia, fortitudo & modeſtia, nō ſoleāt dare hāc cōmemorationē honeſtatis: quā laudabile ꝯficere dixit: ſed ſup. q̄ q̄q̄ laudabile naſcat ex recto, tñ in dicendo eſt tractandū ſeorſum ab illo. ſ. recto. Enim p quia: neq; ꝯuenit ſup. nos ſeq recto: ſolū. i. diſtaxat eā laudis: ſed ſi laus ꝯſequit. i. ſimul ſequit: tūc ſup. volūtas recti appetēdi. i. expetēdi duplicat. Igit cū demōſtratum erit id quod in deliberatione eſt eſſe rectum: nos demōſtrabimus eſſe laudabile. i. dignū vt laudet: aut ab hoibus idoneis: vt ſiqua. i. aliq̄ res placeat ordini digniori: quæ improbet ab ordine deteriori. i. minus bono & digno aut eſſe laudabile ſeu laudatū ab aliq̄bus ſociis. ſ. Romani imperii: aut oibus ciuibus, ſup. noſtris: & ſup. nationibus exteris. i. peregrinis, q̄ pro & poſteris noſtris. i. qui poſt nos futuri erūt: ſup. laudabile fore. Cum diuiſio locorū ſit huiuſmodi in

conſultatione: tractatio totius cauſæ eſt aperienda breuiter, & ſup. licebit exordiri vel a principio: vel ab inſinuatione: vel iiſdem rationibus: quibus ſupple exordiri licet in cauſa iudiciali de qua ſupradictum eſt.

FRan. S I cuius rei &c. Si inq̄t narrandum aliquid in deliberatione accidit iiſdem rationibus oportet vti quibus i iudicialibus vtimur cauſis, vt breuis, vt dilucida, vt veriſimilis narratio ſit. Ideo autem dixit ſi incidet: quoniam cum narratio ſit rerū geſtarum: aut perinde vt geſtarum expoſitio & deliberatio ferme omnis de futuro ſit vix in ea narrari poteſt. Idem ait in partitionibus: aut nullam, aut breuem in partitionibus narrationem fieri in deliberatiuo genere: eſt videlicet præſentia futuris applicantur: & quid euenturum ſit, ex illis colligitur ad conſequens denīq; narratur effectū priuatam deliberationē nūquam egere narratione. Quintilia. ait. Eius rei dunta xat de qua dicenda ſententia eſt: quia nemo ignorat id de quo conſulit. Extrinſecus poſſunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In contionibus ſæpe etiam illa quæ ordinem rei docet neceſſaria eſt: affectus autem maxime poſtulat, qui mouentur variis modis, id quomodo fiat, idem auctor oſtēdit. Quoniam in huiuſmodi cauſis &c. De diuiſione præcepit, & in diuiſione inquit aut vtrunq; oſtendimus tutum, ſcilicet & honeſtum eſſe quod ſuadere intendimus, aut alterum ſaltem pollicemur: vt ſi ad bellum indicendum cohortamur, oſtenſuros dicemus honeſtum eſſe & tutum bellum indici, quod ſi fieri non poterit, alterum oſtendemus, aut iuſte geri bellum poſſe: aut vires ad gerendum bellum idoneas adeſſe. Sin alterum demonſtraturos ſi pollicebimur vel tutum tantum: vel tantum honeſtum eſſe quod ſuadere volumus. Simpliciter debet enim ſimplex eſſe diuiſio, & per expoſitionem vt res de quibus dicturi ſumus breuiter exponamus & abſolute. Exempli cauſa: iure geri bellum poſſe patefaciam vel vires adeſſe: & rōnes qbus geri bellū poſſit oſtendā ſub hac gn̄ali partitione diuiſiones deinde ſequent: ſed non principales, & Cic. pro lege Manilia dicturus: ſic diuiſit prius. Mihi videtur de gn̄e belli: deinde de magnitudine: tum de imperatore deligendo eſſe dicendū. Cū de Pōpeio poſtea loquit: alia vtit diuiſione, q̄ ad demonſtratiuū genus ſpectat. Si noſtram rationem tutā &c. Quod pollicebimur ſine periculo fieri poſſe, id facile vt aggrediantur auditores adducent ſi ergo honeſtā eſſe rōnem noſtram oſtēdere nō poterimus: tutam eſſe oſtēdamus, ſi dicere non poſſumus iure a nobis bellū indici poſſe oſtēdamus tute geri poſſe. Cum igitur a tuto ſuadebimus: cuius partes ſunt vis & dolus, diuiſione vtemur bipertita: in vim & dolū: cum rectā rationem noſtram eſſe dicemus quadripertitam: ſi tamen oēs recti partes incidēt, in vim & ꝯſilium. In noibus quæ vim & dolum ſignificent: & qm̄ nunc ꝯſilium vocat quod ſuperius dolū appellauit: cur id faciat rōnē

reddit. docendi inquit cauſa: & apertius rem oſtendẽdi dolum appellauimus, cũ tutum in duas partes diuideremus. Verum in oratione non dolum ſed conſilium nominabimus, recte autem ſic facere nos admonet: quia audito doli nomine q plerunq; malus eſt: auditoris animus abhorreret. Putarent. n. ſe ad rem malam & turpem induci. Illud aĩaduertendum eſt, dicẽdum eſſe dolum quod aduerſarii ſuadent, ſi ꝯtra ſententias, & qui diſſuadent equum intra mœnia Troiana recipiendum, dolum eſſe dicunt his verbis. Creditis auectos troas, aut vlla putatis. Dona carere dolis danaum. Qui ſuadent ſic ſimpliciter loquuntur: vt conſilium eſſe non dolus videatur. Vt primuſq; thymetes. Duci intra muros hortatur, & arce locari. Dilucidandæ: manifeſtandæ. Si rationis dixit qd agendũ eſſet, cum tutam eſſe ſententiam noſtram diceremus. Nunc quid agẽdum ſit, præcipit cum rectam eſſe ſententiam noſtram oſtenſuros nos pollicebimur. Nam ſi oẽs recti partes incident, quadripertita diuiſione vtendum præcipit hoc modo. Oſtendam. p. c. rectũ eſſe quod facere vos cohortor, deinde eum ſic propoſuerimus expoſitione vtemur vel enumeratione hoc modo. Nam ſi hoc facietis prudenter iuſte fortiter moderate facietis. Arguemus deĩde a ſingulis partibus & ab earum locis ſñiam noſtram confirmabimus. Illud animaduertendum eſt: ſimplicem diuiſionem faciendam eſſe præcipere Ciceronem quemadmodum exemplo oſtenſum eſt: deinde ſub diuiſione
Platõis ſentẽtia. vtendũ eſſe, quæ quadripertita ſit, vel bipertita: aut tripartita: vt plures aut pauciores recti partes incident. Nihil aũt obſtare debet quod philoſophi diſputant: & veriſſimis colligũt rationibus virtutes oẽs ita intra ſe connexas colligataſq; eſſe: vt vbi vna ſit illic reliquas eſſe: & vñ vna abſit: illinc reliquas quoq; abeſſe neceſſe ſit. Nam ſuperius dictũ eſt apud imperitos plerunq; oratorẽ dicere: vt accidere res poſſit quæ prudenter quidem: & tñ non honeſte geri poſſe videat. Item iuſte aliquid fieri poſſe videatur quod idem fortiter fieri nõ poſſit. Et oẽs partes recti incident. Cõtingit enim vt oẽs incidant & nonum q̃ vt pars tñ. In confirmatione, docuit quo pacto in deliberatiuo genere exordiri: narrare & diuidere poſſemus: nunc quomodo confirmandum & confutandum ſit oſtendit. Noſtris locis, partibus vtilitatis tutæ & vtilitatis honeſtæ: de quibus ſatis multa dicta ſunt. Cõtrariis, quibus dicta ab aliis diſſoluamus.

ASCE. ¶ Si cuius rei &c. Oſtendit in genere deliberatiuo poſſe exordiri iiſdem rõnibus quibus in iudicialibus: nunc de cæteris orationis partibus idem declarat, & primo de narratione dicens. Si narratio i cuius. i. alicuius rei, incidet ſup. in deliberationẽ. oportebit narrari eadem ratione: qua. ſ. in cauſa iudiciali: qm̃ vtilitas. ſ. quæ honeſtum complectitur, eſt finis in eiuſmodi cauſis, tam iudiciali q̃ deliberatiua. Et ea. ſ. vtilitas diuiditur in rõnem tutam atq; honeſtam. Si nos poterimus. ſ. præſtare: vtrunq;. ſ. tam tutum q̃ honeſtum, nos pollicebimur nos demonſtraturos eſſe in dicẽdo vtrunq;. Si nos demonſtraturi erimus alterum. ſ. aut honeſtum tñ: cũ vtrunq; non poſſimus nos dicemus ſimpliciter. i. ſine mentione eius quod demonſtrare non poſſumus: id quod ſumus dicturi, ſiue ſit tutũ ſiue honeſtum. Tutum vocat perite: quod imperiti dicunt ſecurum vt exigua manu debellare potentẽ regem non eſt tutum: vbi ineptius dicas ſecurum. At ſi nos dicemus noſtram rationem eſſe tutam, vtemur diuiſione. i. diuidendo tutam partem i in vim. i. potentiam & conſilium pro quo prius dolum dixit i cuius rei nunc rationem affert dicens. Nam id quod nos appellauimus in docendo. i. præcipiendo cum doceremus artem: dolum cauſa rei dilucidandæ. i. aperiẽdæ & declarandæ: appellabimus honeſtius in dicendo. i. orando in veris cauſis: conſilium. Si nos dicemus ſententiam rationis noſtræ eſſe rectam. i. iuſtam, licet nõ tutam (ſi tamen non ſit tuta id tacebimus) & ſupple ſi oẽs partes recti incident ſup. in eam: nos vtemur rõne quadrupertita. i. in quattuor partes recti diuiſa, ſi ſupple non oẽs incident, nos exponemus in dicẽdo, ſup. tot quot erunt. Nos vtemur in confirmatione & confutatione. ſ. deliberatiua noſtris locis quos oſtendimus ante: videlicet contrariis confirmandis & confutandis. ſ. rebus ab aduerſario, hoc eſt ſi aduerſarius vtatur confirmatione nos vtemur cõfutatione dictorum eius, & contra ſi vſus fuerit confutatione noſtrorum nos vtemur eorundẽ confirmatione. Videri põt hic varius eſſe ordo cũ ſenſus apertus ſit: nã ſunt q dicant, vtemur locis ꝯfirmandi ꝯtrariis ſup. locis ꝯfutandi: ſed qa oẽs textus (quos quidem viderim) hñt ꝯfirmandis & confutandis: dicam vt prius aut potius ablatiuos in deſignatione ſequelæ poſitos: qbus & ſæpe & decenter vtitur Cicero, vt in primo officiorũ, & ita erit ordo: vtemur locis confirmandis. ſ. noſtris. i. ad noſtra confirmanda: contrariis. i. qui loci ſint contrarii, confutandis. ſ. dictis aduerſariorum, id eſt ad dicta eorum confutanda.

FRan. ARgumentationis. Hæc confirmationis, & confutationis propria ẽ. Quinq; pertita abſolutiſſima eſt i qualis ea eſt qua in iudiciali genere vtendum præcepit talis & in deliberatiuo eẽ debet. Sed ſi acciderit: qm̃ accidere poteſt: vt in alicuius rei ꝯſultati ne alius a tuto, alius ab honeſto ſuadere aut quibus locis vtraq; pars vti poſſit, nã & ei qui contra honeſtatem dicit, & ei qui contra vtilitatem p honeſtate pugnat ꝓprii loci ſunt.

¶ Argumentationis artificioſæ tractandæ ratio de ſecundo libro patet. Sed ſi acciderit vt in conſultatione: alteri a tuta ratione: alteri ab honeſta ſententia ſit: vt in deliberatione eorum: qui a pœnis circumſeſſi deliberant quid agant. Qui tutam rationem ſequi ſuadebit. his locis vtetur, Nullam rem incolumitate vtiliorem eſſe: virtutibus vti neminem poſſe: qui ſuas rõnes in tuto non collocarit: nec deos quidem eſſe auxilio eis: qui ſe incõſulto in periculũ mittũt. Honeſtum nihil oportere exiſtimari: quod non ſalutem pariat. Qui tutæ rei proponet rationem honeſtam: his locis vtemur, Virtutem nullo tempore relinquendam: vel dolorem: ſi is timeatur: vel mortem ſi ea formidetur: dedecore: & infamia leuiorem eſſe; Conſiderare quæ ſit turpitudo conſe-

Totum autem hoc quale ſit: ſubiectis Cicer. declarat exemplis. Illud autem aduertendũ eſt in neceſſitate hoc contingere: quotiens cum adiũctione eſt vt ſi proponatur i oppugnata arce circũuentis aut dedenda arx eſt, aut fame pereũdum eſt. Simplex neceſſitas in deliberationem non cadit: quoniam conſilium non recipit, vt ſi dicatur neceſſe ẽ vt pereant Saguntini. Vt in deliberatione eorũ &c. Aut eos intelligit: q Caſſilini quod eſt Campa- Caſſilinũ

niæ oppidum: obſeſſi a Pœnis fuerũt, quod a Liuio lib. ab vrbe condita. xxiii. ſcribitur, & ita fame vexati ſunt: vt lora & pelles ſcutis detractas item mures ederint, aut Saguntinos qui nouem menſibus fame afflicti machinis, ferro, vi, verſa in rabiem fide: immanẽ in foro extruxerunt rogum & deſuper ſe ſuoſq; cum omnibus ſuis opibus: ferro & igni corruperunt.

Sagũtini.

Nullam rem. nam omiſſa incolumitate virtus peribit. Locus aũt a comparatione ſumitur. Vtilitas enim cum honeſtate cõparatur. Incolumitas rationem habet vtilitatis. Virtutibus: argumẽtum eſt contra fortitudinem: quæ ſi aliquid contra incolumitatem ſuſcipit, deſinit eſſe fortitudo, & temeritas appellatur. Honeſtũ nihil oportere &c. Nam quod contra ſalutẽ eſt: id honeſtum videri non debet: tolerare obſidionẽ & difficillima quæq; prius perpeti: q̃ ſeſe hoſtibus dedere: honeſtũ non eſt: quia contra ſalutem eſt. Fame enim moriendum eſt. Virtutem &c. Cice. hoiem dicit ad agẽdum aliquid viro dignum natum eſſe & cũ ex aio conſtet & corpore reijcere debere q̃ ſunt corporis: qm̃ cõia nobis cum beluis ſunt & ſeq quæ ſunt ai: vt aius imperet: appetitus rationi obtemperet. Qui ſuadent Saguntinis ne ſe dedant Hannibali: fidem ſemel Romanis datam non eſſe frangendam dicunt, & labores oẽs potius tollerandos: ac mortem ipſam ſubeundam: q̃ contra honeſtatem faciendum: eſt aũt locus a perſeuerantia quæ fortitudinis pars eſt. Dedecore: nullum maius dedecus eſt q̃ datam fidem nõ ſeruare. Quæ turpitudo: quæ multo maior eſt: q̃ vtilitas quæ ex turpi deditione ſequitur. At non imortalitatẽ &c. Si incolumes nunc fueritis Saguntini aliquando tñ moriendum vobis eſt. Quid autem paucorum annorum conferre poterit acceſſio? Quãdo igitur hæc incolumitas reddere imortales vos nequit, melius eſt honeſte mori, q̃ quicquid supereſt vitæ cum dedecore degere. Nec eſſe &c. Eſto mortem nunc effugiatis: nunquid ſcire poteſtis: quid paulo poſt euenturũ ſit: in aliud & fortaſſe non leuius cadetis periculum, vt aut Hãnibal perfidia vtatur Punica: & oẽs ſimul atq; in poteſtatem acceperit: perdat aut Romanus oderit: & inſectetur poſtea populus. Virtute vltro &c. a magnificentia argumentum eſt dulce: & decor eſt p patria mori ait Oratius. Et lib. pri. inſtitutionum ſcribitur: titulo de excuſatione tutorum qui pro re publica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. Fortitudini &c. Audaces fortuna iuuat: tremidoſq; repellit. Qui arguebat ab vtili illis qui temere in periculum ruerent nõ eſſe auxilio deos dicebat. Hic contra: fauere illis fortuna dicitur: qui fortia audent. Eum tute viuere iuxta illud Oratii, integer vite ſceleriſq; purus. Nõ eget mauri iaculis neq; arcu. Nec venenatis grauida ſagittis Fuſce pharetra: Siue per ſyrtes iter æſtuoſas: ſiue facturus per inhoſpitalẽ caucaſum: vel quæ loca lapidoſus lambit hidaſpes. Eum qui turpiter viuat: multi enim vitio & turpitudini hoſtes ſunt. Concluſionibus, vltima pars inſtrumenti cõcluſio eſt: quæ eiſdem pene rõnibus in deliberatiua

curatq; at nõ immortalitatem: neque æternam incolumitatem conſequi: nec eſſe exploratum ſi illo vitato periculo nullum in aliud periculum eſſe nos venturos. Virtute vltro ad mortem proficiſci eſſe præclarum. Fortitudini fortunam quoque eſſe adiumento ſolere? Eum tute viuere qui honeſte viuat: non qui in præſentia incolumis ſit: & eum qui turpiter viuat, incolumem in perpetuũ eſſe non poſſe. Cõcluſionibus fere ſimilibus in his: & in iudicialibus cauſis vti ſolemus. Niſi q his maxime conducit q̃ plurima rerum ante geſtarum exempla proferre. Nunc ad demonſtratiuum genus cauſæ tranſeamus.

cauſa fieri ſolet, quibus in iudiciali videlicet per enumerationem, amplificationem, & miſericordiam. Niſi q iis vna inquit differentia eſt, q in concluſionibus deliberatiuarum cauſarum vtile eſt rerum antegeſtarum exemplis vti, vt ſi dicas. Tollerate obſidionem, quoniam quæ præmia obſeſſi ab Hannibale apud Caſilinum quondã ac ceperunt: eadem vos & multo ampliora feretis. ¶ Argumentationis &c. Docet quõ in deliberatione vtẽdum ſit argumẽtatione dicens. Ratio tractandæ argumẽtationis artificioſæ. i. ex arte factæ patet de ſecundo libro. i. ex iis quæ dicta ſunt de argumentatione in cauſa iudiciali quia ſimilis eſt. Sed ſi acciderit vt in conſultatione: ſententia ſit alteri. i. vni deliberãtiũ aut conſultantium a rõne tuta & alteri. i. aduerſario eius: ab honeſta. ſ. rõne: vt ſuple accidit: in deliberatione eorum qui circunſeſſi a pœnis. i. Carthagineſi. ſiue in oppido Caſilino ſiue Saguntino (de quibus Frãciſcus deliberauit qd agẽt an tutum eſſet ſeſe dedere: cum ſit honeſtum pro fide ꝯſeruãda mori. Qui ſuadebit (ſcilicet apud taliter obſeſſos vt neceſſe ſit ſeſe dedere aut fame perire) ſequi rõnẽ tutã: vtetur his locis: dicet ſup. nullã rem eſſe vtiliorem: incolumitate. i. ſalute & ſoſpitate: & ſup. neminem poſſe vti virtutibus: qui nõ collocarit ſuas rõnes in tuto: nec quidem. i. non etiam deos q maximo auxilio eſſe ſolent: eſſe auxilio eis: qui mittunt ſe in periculum conſulto. i. per cõſilium & deliberationem ac deditam operam (vnde & in ſacris literis. Qui amat periculum: peribit in illo) & ſup. dicet: nihil oportere exiſtimari. i. iudicari honeſtum quod nõ pariat ſalutem. Econtrario is ſup. qui præponet. i. præferet rei tutæ rationem honeſtã, vtetur his locis. ſ. ſequẽtibus: dicet ſup. Virtutem nullo. i. non vllo: non relinquendã eſſe vllo tempore: & ſup. vel dolorẽ, ſi is videlicet dolor citra mortẽ timeatur: vel mortem ſi ea formidetur: eẽ leuiorem. i. minus malam: & dedecore & infamia. Et dicet ſup. oportere aut ab eo quod ſequitur ꝓclaram eſſe, conſiderare quæ turpitudo ſit conſecutura, at. i. ecõtrario dicet: imortalitatem. i. æternam vitam neq; æternam icolumitatem. i. ſoſpitatẽ: conſequi. i. neceſſario ſeq ex illo turpi facto, ſicut in bono ſyllogiſmo conſequentia neceſſario ex præmiſſis ſequit. Hoc eſt dicet q licet tunc mortẽ aut dolorem euaſerint turpiter agendo tñ non ſint euaſuri imortales aut ipaubiles: qa paulo poſt moriendũ erit, lege qua ſaucium ẽ oẽs ſimul moriturẽ. i. & non, & dicet non eſſe exploratum. i. certum & facto periculo aut experimẽto euidens & probatum: illo periculo vitato. i. licet illud periculum euaſerimus. (Nam qui deliberant participes ſunt fere rerũ de qbus conſultatur vñ in prima loquit: perſona) nullum. i. non vllum: nos non venturos in vllum aliud periculum: qa licet Caſilini aut Saguntini dedendo ſeſe Carthaginenſibus non conficerent fame: poſſent tñ paulopoſt ab Romanis aut aliis opprimi. Et ſup. dicet: præclarum eſſe. i. præ cæteris laudabile & glorioſum proficiſci virtute. i. cum virtute. hoc eſt ea comite: aut per virtutem, vltro id eſt nondum

ASCẽ.

coactos:ad mortem.ſ.voluntariam. Et dicet fortunam quoq;.i.etiam,ſolere eſſe adiumento;fortitudini.i.fortibus,quia vt dicit Maro. Audaces fortuna iuuat. Et dicet,eum viuere tute.i.ſine periculo, qui viuat honeſte (quæ ſnia videtur Paulo noſtro digna) non qui ſit incolumis.i.corpore ſano: in pñtia.i.præſenti tempore. Videt autem æquiuoce loqui de vita:vt dicat eum ſemper viuere qui virtutē ſeruat (nam virtus æterna eſt, q̄dum aīa decoratur mori non pōt)cum aūt ad tempus modo q̄ vitam corporalem duntaxat obtinet. Et ſup.dicet eum q̄ viuat turpiter non poſſe eſſe incolumen in perpetuum q̄a ſtatutum eſt oībus ſemel mori:mors aūt peccatorum peſſima: ſed precioſa eſt in conſpectu dñi mors ſanctorū eius. Nam non ſoli catholici, ſed & Platonici afferunt purgatis animis eſſe ab hac vita in æternam tranſitum. Nos ſolemus vti cōcluſionibus fere.i.quaſi in oībus ſimilibus,aut ſolem⁹ vti fere.i.quaſi ſemper:cōcluſionibus ſimilibus in his cauſis.ſ.deliberatiuis,& in iudicialibus,niſi q̄ proferre plurima exempla rerum geſtarum:conducit.i.vtile eſt maxime,id eſt ſummopere: his ſcilicet deliberatiuis cauſis. Nunc id eſt deinceps poſtquam demonſtrauimus genus deliberatiuum trāſeamus ad genus cauſæ demonſtratiuum.

tum ad artificium:& elocutionem ſpectat, non nihil dicentis auctoritati detrahitur. Contra in genere demonſtratiuo danda opera eſt: vt q̄ cultiſſima oratio ſit. Pleriq; enim qui ad audiendum accedunt finem ſibi proponunt: non vtilitatē:ſed voluptatem. Ideoq; Ariſtoteles:& eum ſecutus Theophraſtus partē hanc a negotiali remouerunt, totamq; ad ſolos auditores relegarunt Argumento & nomen ipſum eſt. Demōſtratiuum enim appellatur: quoniam alicuius laudes oſtentantur:& pdicantur auctor Quin. — Demōſtratiuū Laudes — Qui tamen romanū morem fuiſſe inquit vt negotiis:& munus hoc inſtrueret & oſtendit quomodo quibuſue rebus fieret. Idē tamen confitetur quaſdā eſſe materias ad ſolā oſtētationem compoſitas vt laudes deorū virorumq; quos priora tempora tulerunt. Hæc cauſa:demōſtratiua cuius via eſt laus vel vituperatio. Finis honeſtus, vt lib.i.docuimus.

De genere demonſtratiuo. Titu.II.

Quoniam hæc cauſa diuiditur in laudē, & vituperationē:quibus ex rebus laudem conſtituerimus,ex cōtrariis rebus erit vituperatio comparanda. Laus igitur poterit eſſe rerum externarum,& corporis, & animi. Rerum externarum ſunt ea,quæ caſu aut fortuna ſecunda aut aduerſa accidere poſſunt, vt genus,educatio,diuitiæ,poteſtas,gloriæ,ciuitates. amicitiæ,& quæ huiuſmodi ſunt,& ea q̄ his ſunt contraria. Corporis ſunt ea,quæ natura corpori attribuit commoda,aut incommoda, Velocitas, vires,dignitas,ualitudo, & quæ contraria ſunt. Animi ſunt ea,quæ conſilio & cogitatione noſtra conſtant, prudentia, iuſtitia, fortitudo, modeſtia, & quæ contraria ſunt. Erit igitur hæc confirmatio confutatioq; nobis.

FRan. Quoniam hæc cauſa &c. De iudiciali,& deliberatiuo genere dictum eſt: nunc de demōſtratiuo præcipitur:in quo multum ſtudii & diligentiæ poni a nobis conuenit:quoniam hoc vnum relictum eſt:in quo exerceamur, ratio defendendi, & ſuadendi omnis oratori erepta eſt, cuius officium leguleī in foro occuparunt in ſenatu nefarius quiſque, & ſceleſtiſſimus qui primum in ciuitate per malas artes locum adeptus eſt:ſententiam nunc dicit, niſi potius illa amentia vocanda eſt: bonis & integris viris aditus in curiam:quando patet, priuatis omnes ſtudent commodis: publica in poſtremis habent, quibus aliquid quotidie detrahunt, vt domeſticas expleant cupiditates, nihil vſque ſanctum, nihil honeſtum inuenias, libido, perfidia, ambitio, & cæteræ malæ artes in pleriſque dominatur Italiæ populis. Quo fit in præcipua veneratione, & admiratione magis digna ſit ſanctiſſima Venetiarum reſpublica quæ in tam fœda totius Italiæ labe omnis maculæ expers durat, & cum multa probatæ illius vetuſtatis retineat ornamenta, multa etiam ipſa excogitauit inſtituta pulcherrima, ſed nos quod inſtat agamus, quoniam demonſtratiuum genus in alicuius certæ perſonæ tribuitur laudem vel vituperationem, vt.i.lib.diffinitum eſt:Locos docet ex quibus ratio oīs laudādi, & vituperandi duci poſſit: Illud ſciēdum eſt, aliter in deliberatiuo gñe,aliter in demonſtratiuo fieri orationem ſolere:illic enim grauitati magis ſtudere ſententiarum:q̄ verborum ornatui nos conuenit:immo ſi nimia in cauſa deliberatiua deprehenditur cura: quan

Laus igitur:tria bonorum genera ſunt:quibus laudare vel vituperare quempiam poſſumus rerum externaꝝ animi:corporis:laudem hominum in tria tempora diuidi:ait Quintil. Quod ante eos fuit quoq; ipſi vixerint:quodq; fato functos inſecutum eſt. Ante hoiem patria:parentes,maioreſq; ſunt,a quibus laus & vituperatio ducitur. Item reſponſa vel auguria quibus futura claritas promiſſa eſt. Sicuti naſciturum ex thetide illum reſpōſum erat oraculis: q̄ maior patre eſſet. Ex vita ipſorum laus ſumitur: vel vituperatio cū bona: quæ contingerunt in vita vel mala enumerantur & per ætatis cuiuſq; gradus facta omnia: & dicta,cōmemorantur. Ex inſequentibus:ſi mortem eorum omnes iniquo animo tulerunt,ſi poſitæ ſtatuæ: ſi relicta ingenii monumenta. Rerum extremarum omnia quæ extrema bona ſunt:quæq; hominibus forte obtigerunt,non ideo laudatur q̄ ea quis habuerit: ſed q̄ ipſis honeſte vſus ſit. Sunt igitur bona media quæ in vtranq; partem certiſſimum faciunt morum experimentum:vt Quin.ait. Caſu aut fortuna. Inter caſum & fortunam non multum intereſſe dicit Ariſtoteles, & caſum quidem in his eſſe quæ non habent propoſitum. Fortunam vero in habentibus propoſitum, erit itaq; in brutis animalibus caſus exempli cauſa equus aduentante nocte relictis paſcuis ad præſepe refugit lupi timore,hic caſus eſt. Nō enim propoſitum equus habuit metu a pabulo diſcedendi:ne forte lupus eum voraret,ſed tamē periculum vitauit: fortuna vero eſt in his qui propoſitum habent hoc modo aliquis terrā fodiens vt ſepulturam faciat aurum inuenit: hoc fortuna contingit. Nam fodientis propoſitum fuit: ſepulturam facere. Vt genus. Omnis ratio argumentandi aut ab attributis perſonæ,aut ab attributis negotio ſumitur: ſed laus & vituperatio ab attributis perſonæ plerunq; ducuntur,de quibus ante dictum eſt. Similes parentibus, ac maioribus ſuis filii creduntur: & nonnunquam ad honeſte & turpiter viuendum inde cauſæ fluunt. In maioribus:& parentibus illud conſi

Bonoꝝ genera

Externa

Fortūa Caſus

 91

derari oportet:nobiles ne fuerint an ignobiles:vt Ci-
ce. præcipit in partitionibus:ſi nobiles extiterunt, re-
ſpōdiſſe eū quē laudamus nobilitati dicemus:ſi igno-
Genus biles aut præteribimus:aut illuſtraſſe eum humile ge-
nus factis oſtendemus. Oratius Mœcenatē in princi-
pio libri carminum a maioribus laudauit dicēs. Mœ-
cenas atauis edite regibus:& Aeneas Didonē apud
Virg. a parentibus. qui tantidem genuere parentes.
Eſt & ab hiſdem vituperatio:ſi non reſpondiſſe nobi-
litati:& maiores ac parentes vita & factis dedecoraſ-
ſe dicamus:vt autem generis turpitudo ſic & claritas
ipſa opprobrio multis fuit magiſq; inuiſos reddidit ſi
cut ſuperioris Africani filium. item Q uinti Fabii allo
brogici, de quibus meminit Valerius Maximus libro
rerum memorabiliū tertio capite quinto. Aiax apud
Ouid. a parentibus Vlyſſem vituperat dicens. Q uid
ſanguine certus ſiſyphio furtiſq;, & fraude ſimillimus
illi:Inſerit Aeacidis alienæ nomina gentis? Salluſtio
qui generis nouitatem ſibi obiiciebat, ſic reſpondet
Cice. Ego meis maioribus virtute mea præluxi, vt ſi
prius noti non fuerint, a me accipiant initium memo
riæ ſuæ, tu tuis vitæ quam turpiter egeſti, magnas ob
Educa- fudiſti tenebras:vt etiam ſi fuerint egregii ciues: certe
tio venerint i obliuionem. Educatio:& hoc vnum eſt ex
perſonæ attributis refert autem a quibus & quo quiſ-
que modo inſtitutus ſit & leonidas Alexandri peda-
gogus quibuſdam eū imbuit vitiis quæ robuſtū quo-
que & maximum regem ab illa inſtitutione peruerſi
ſunt proſecuta :auctor Q uinti. Cæſar apud lucanū
crudelitatis:& ſuperbiæ per locum ab educatione ar
guit Pompeium. Nunc quoq; ne laſſum teneat priua-
ta ſenectus. Bella nefanda parat:ſuetus ciuilibus ar-
mis. Et docilis ſyllam ſcelerum viciſſe magiſtrum.
Vtq; fertur tigres nunquam poſuere furorem. Q uas
nemore hyrcano matrum dum luſtra ſequuntur: Al-
tus cæſorum pauit cruor armentorum. Sic & ſyllanū
ſolito tibi lambere ferrum: Durat magnæ ſitis nullus
ſemel ore receptus:Pollutas patitur ſanguis manſue-
ſcere fauces &c. Salluſtius quoq; turpem ſub præce-
ptore educationem Ciceroni obiicit dicens, an nō ita
a pueritia vixiſti, vt nihil flagitioſum corpori tuo pu-
tares quod collibuiſſet alicui:an ſcilicet iſtam immo-
deratam eloquentiam apud marcum piſonem nō pu-
dicitiæ iactura perdidiciſti? Q ui ſub bonis educatur
præceptoribus:hūc bonis moribus eſſe credibile eſt.
Diuitiæ Diuitiæ, ad fortunam ſpectant:quæ vnum eſt ex at-
tributis perſonæ:in quo quæritur diues:an pauper, li
ber, an ſeruus, priuatus an cum poteſtate fœlix an cō
tra. Item quales liberos habeat, diuitiæ, & poteſtates
gloriæ, amicitiæ, in vtranq; partem trahuntur, & vt
dictum eſt, certiſſimum faciunt morum experimētū.
Q ui liberalis eſt in amicos & erogare egenis conſue-
uit, is laudem meretur: qui in lupanaribus & menſis
bona ſua conſumit, vituperatur. Et a conſumptis tur
piter diuitiis vituperat Iuuenalis dicēs. Q ui bona do
Ptās nauit præſepibus & caret omni maiorum cenſu. Po-
teſtas q; poteſtate male vſus ſit. Salluſtio obiicit Cic.
poſtea q̃ prætor factus eſt modeſte ſe geſſit, & abſti-
nenter. non ita prouinciam vaſtauit, vt nihil neq; paſ
ſi ſint:neq; expectarint grauius in bello ſocii noſtri,
q̃ experti ſunt in pace:hoc Africam interiorem obti-
nente. Et gloria vel maiorum, vel rebus a nobis ge-
Gloria ſtis excitata dat laudandi & vituperandi occaſionē,
cum quempiam vel non inflatum gloria dicimus, vel
nimium ſublatum. A ciuitate quoque laus ducitur, &
vituperatio. Refert enim quo quiſque loco natus ſit
celebri an vili, libera vrbe, an ſubiecta. Amici- Auari-
tiæ hoc tum ad fortunam pertinet: tum ad victum, tiæ
quo pacto aliquis amicitiis vſus ſit, quales amici fue-
rint. Nam vetus eſt prouerbium: pares cum paribus
facillime congregati. Illud animaduertendum eſt: q;
animi bona: tum naturæ ſunt: tum induſtriæ Natu-
ræ, vt ſi quis acri ingenio præditus fuerit. Induſtriæ
vt ſi ſcientiam huius, vel illius rei adeptus ſit. Item cor
poris bona: tum natura dantur, tum induſtria com-
parantur. Naturā, vt ſi quis agilis naſcatur: Indu-
ſtria, vt ſi quis exercitatione euadat agilior q̃ natura Corpis
fuerit. ¶ Totum autem hoc ad habitum refertur qui vt bona
a Cicerone diffinitur, eſt animi & corporis conſtās,
& abſoluta aliqua in re perfectio, aut virtutis, aut ar-
tis alicuius perceptio, aut quæuis ſcientia. Veloci- Veloci
tas. Homerus a pedum velocitate Achillem laudat tas
cum ait [illegible] & Virgili. Camillā:
cum inquit, ſed prælia virgo dura pati: curſuq; pe-
dum præuertere ventos: Illa vel intactæ ſegetis per
ſumma volaret gramina, nec teneras curſu læſiſſet
ariſtas. Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tu-
menti. Ferret iter celeres nec tingeret æquore plan-
tas. Item alio loco Pernicibus ignea plantis. Vitio da
tur velocitas, vt ſi transfugam vocemus quempiam
& Salluſtius in Ciceronem lingua inquit, vana ma-
nus rapaciſſimæ, gula immenſa, pedes fugaces. Vi-
res quas tamen natura dat, tum auget exercitatio. Vires
A viribus laudat Virgil. cum ait. Sunt a nobis fortia
bello pectora, ſunt animi & rebus ſpectata iuuētus.
contra, idem ſæpe imbecillitatem obiicit vituperans.
Dignitas pulchritudo corporis: & hominis eſt vt ve- Digni-
nuſtas mulieris hæc nos gratioſiores efficit, vt Ho- tas
merus de Priamo inquit [illegible]
& Virgil. Gratior & pulchro veniens in corpo
re virtus. idem a pulchritudine Aeneam laudat dicēs.
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo argē
tum pariuſue lapis circundatur auro. Valitudo quæ Valitu-
partim natura datur partim ſtudio, & diligentia com do
paratur: in laudis parte bona valitudo, contra mala
in parte vituperationis reponitur. Q uintus metel-
lus in ea oratione qua patrem. L. Metellum de-
functum laudauit inter decem maximas & optimas
res quas affuiſſe illi dixit, valuiſſe inquit. Et quæ
contraria ſunt, vt imbecillitas, deformitas: mala
valitudo. Animi ſunt &c. Sunt & alia animi bona, Aī bōa
ſed hæc priora, & cum illo ſic coniuncta, vt ſepa-
rari non poſſint. Et his contraria, ſtultitia, iniuſti-
tia, ignauia, incontinentia. Erit igitur, hi loci in-
quit erunt quibus confirmare poterimus laudem eius
quem commendare inſtituerimus, & cōtra reprehen-
dere eum quem reprehendendum ſuſceperimus.
¶ QVONIAM hæc cauſa &cæ. Primo loco ASCē.
dicit quod genus demonſtratiuum diuiditur in lau-
dem & vituperationem: quæ quia contrariæ ſunt,
oppoſitorum autem eadem eſt diſciplina, ideo con
trariis vtemur in laudatione, & in vituperatione.
Deinde oſtendit in quibus laus conſiſtat. Ordo
autem eſt. Quoniam hæc cauſa, ſcilicet demon-
ſtratiua ad quam paulo ante dixit tranſeundum eſſe
diuiditur in laudem & vituperationem, tanquam
in obiecta aut in fines præſtitutos: ex quibus rebus
conſtituerimus laudem: ex contrariis rebus vitupe-
ratio erit comparanda, id eſt obtinenda & ac-
quirenda. Igitur quia ſatis fuerit alterum docuiſ-

ſe. Latinꝰ poterit eſſe rerum externarum.i.bonorũ ex/tra nos poſitorum, vt ſunt bona fortunæ: & corporis: & animi. Theologi tria bona enumerant, ſumma q̄/bus non contingit abuti, vt caritate & cæteris virtuti/bus animi dummodo virtutes maneant, media vt cor/poris, & infima vt externa: quibus & bene & male uti contingit. Ea ſupp. bona aut mala rerum externa/rum: ſunt quę poſſunt ac cidere, id eſt contingere alicui ſecunda aut aduer ſa: caſu aut fortuna.i.a ca ſu & fortuna: vt genus ſci licet clarum, educatio, ſci licet accurata aut iter bo nos: diuitiæ.ſ. magnę: po teſtas magna. Gloria.ſ. parta, ciuitates.ſ. bonæ in quibus nati ſumus aut quibus donati ſumus: q̄ beati putantur qui bonas habitāt vrbes: præſertim ſi ſint i eis ciues amicitiæ & quæ ſunt huiuſmodi, & ea quæ ſunt his contra ria: vt ignobilitas generis ſordida educatio, paup/tas, ſeruitus, infamia, na ſci in locis deſertis, inimi citiæ: & ſimilia quæ ad vi tuperationē faciunt quæ omnia pertinēt ad bona & mala externa: quia ſine noſtro merito continge/re nobis poſſunt & ſine culpa non cōtingere aut auferri, proſequitur etiã corporis bona dicēs. Ea cōmoda aut incōmoda ſunt corporis.i. pertinent ad corpus: quæ natura at tribuit corpori: vt ſunt ve locitas.i. agilitas & celeri tas incurſu, vires.i. robur membrorũ dignitas.i. ſpe cioſitas & hōeſta pulchri tudo membrorum p quã quis redditur dignus præ latura: iuxta quod dictũ eſt ꝙ ſpecies parmi digna fuit imperio: valitudo.i. fo/ſpitas ac firmitas: & ſup. ſimilia quæ pertinent ad lau/dem, & quæ ſunt contraria vt torpor: debilitas indi/gnitas aut deformitas. Mala valitudo &c. Quæ per/tinent ad vituperationem. Animi ſup. bona & mala ſunt ea quæ conſtant conſilio & cogitatione noſtra: vt prudentia: iuſtitia: fortitudo: modeſtia: quę ſunt laudis & quæ ſunt cōtraria: vt imprudentia: iniuſtitia timiditas: aut meticuloſitas: quæ ſpectant ad vitupera tionem. Igitur hæc: ſ: deſt huiuſmodi confirmatio: aut cōfutatione erit nobis. ſcilicet in gñe demonſtratiuo:

IN huiuſmodi igitur cauſa. Docet quo pacto i cau ſa demonſtratiua exordiri: & vnde beniuolentiã colligere poſſumus: a quattuor autē colligitur locis. A noſtra. cũ inqt laudabimus aliquē a noſtra pſona beniuolentiã colligemus: officio facere oſtendentes qd .ſ. noſtrũ ſit offm illud agere. Et ipſe declarat: vt ſi di

In huiuſmodi cauſa pricipium ſumetur: aut a noſtra: aut ab eius de quo loquemur: aut ab eorum qui audient perſona: aut ab re. A noſtra, ſi lauda bimus; aut officio facere: ꝙ cauſa neceſſitudinis intercedat: aut ſtudio: ꝙ eiuſmodi virtutis ſit: vt omnes commemorare debeant velle: quòd di/ctum ſit: aut ex aliorũ laude oſtendere qualis ip ſius animus ſit. Si vituperabimus: aut merito fa/cere: ꝙ ita tractati ſumus: aut ſtudio: ꝙ vtile pute mus eſſe, ab oibus vnicum malitiam, atque nequi tiam cognoſci: aut ꝙ placeat oſtendi, quid nobis diſpliceat, ex aliorum vituperatione. Ab eius pſo na de quo loquemur: ſi laudabimus: vereri nos dicemus, vt illius facta verbis conſequi non poſ/ſimus. Omnes nominis illius virtutes prædica/re oportere: ipſa facta omnium laudatorum elo/quentiam anteire. Si vituperabimus, ea quæ vi/debimus contraria paucis verbis commutatis di ci poſſe dicemus: vt paulo ſupra exempli cauſa demonſtratum eſt. Ab auditorum perſona: ſi laudabimꝰ: quoniam nihil noui: nihil apud igna/ros laudemus, nos monendi cauſa pauca eſſe di/cturos: aut ſi erunt ignoti: vt talem virum ve/lint cognoſcere poteſtmus: quoniam in eodem vir tutis ſtudio ſint, apud quos laudemus: atque ille qui laudatus fuerit: ſperare nos facile his, qui/bus velimus, huius facta probaturos. Contra/ria vituperatio: quoniam norint, pauca de ne/quitia eius, nos eſſe dicturos: quod ſi ignorent, petemus, vt agnoſcant: vt maliciam vitare poſ/ſint: quoniam diſſimiles ſunt qui audiunt atque ille qui vituperatur. Sperare nos illius vitam vehementer improbaturos. A rebus ipſis incer/tum eſſe: quid potiſſimum laudemus: vereri ne cum multa dixerimus: plura prætereamus: & quæ ſimiles ſententias habebunt: quibus ſenten/tiis contraria ſumuntur a vituperatione.

cum magnã nobis cũ eo quē laudare volumus neceſ/ſitudinem eſſe. Multi autem officio ducti orationes hñt: in rerũ vel hominũ laude: ſicuti q in funeribꝰ di/cũt hoc tpe vel nuptiis. Itē in nouorum magiſtratuũ vel alicuius principis viri aduentu & nonnulli in di/gnitate conſtituti recuſare dicendi onus non poſſunt: n omnes non arrogantia aliqua inductis: ſed offi/cio præ loquuntur, & ſic a propria perſona beni/uolentiam comparãt Ci ce. lib. i. accuſationum in verrem officio ſe ad accu ſandum veniſſe dicit. Ne/ceſſitudinis neceſſitatis ꝙ recuſare non poſſimꝰ. Aut ſtudio, volũtate: nul la neceſſitudine iteruenĩ ente, cũ dicimus eiuſmo/di virtutes eſſe quas lau/dare in aliquo volumus, vt cōmemorari ab oibus debeant & nos eaꝝ amo re ductos tacere non po/tuiſſe. Aut ex alioꝝ, & ſi, nos dicamus nõ ii ſumus q virtute præſtemus: face re id nõ poſſumus, quan tos i qbus eſt amemus: & veneremur: vt qualis aius noſter ſit: facile itelligat. Qui.n. virtutē laudat: vir tutis ſe ſtudioſum & ama torē oñdit, & quales ſunt q laudant, tales eſſe qui laudant exiſtimari pñt. Si vituperabimus oſten/dit quomodo beniuolen tiam a perſona noſtra vi/tuperantes captare poſſi/mus: & contrariis locis fa ciendum præcipit, vt qd laudantes officio & ſtu/dio facere nos dicimus, id merito, vel ſtudio vitu perantes facere dicamus. Quod ita tractati ſimus. Meretur qui nobis male dixit, vt male de eo lo/quamur, vtitur hoc loco Saluſt. in Ciceronē dicens reſpondebo tibi, vt ſi quam voluptatem male dicēdo cepiſti, eam male audiendo amittas. Facit idem Cice ro in ſecunda Cōtra. M. Antonium Philippica. Aut ſtudio, vt ſi dicamus hoc nos ſtudio in malos eſſe vt eorum vitia occulta eſſe nolimus, ne ſi latuerint caue ri non poſſint vtitur hoc loco Cic. lib. i. accuſationũ in. C. Verrem cum ait. Quod ſi hanc cauſam tã ido/neam, tam illuſtrem, tam grauem non haberem, ſi aut hoc a me ſiculi non petiſſent: aut mihi cũ ſiculis cauſa tantæ neceſſitudinis non intercederet: & hoc quod facio me reip. cã facere pfiterer, vt homo ſingulari cu piditate, ſcelerata audacia præditus, cuius furta atq flagitia nõ in Sicilia ſolum: ſed in Achaia, Aſia, Cili/cia, Pamphilia, Romæ denĩq ante oculos oium ma/xima turpiſſima ꝑnoſſemus: me agente in iudiciũ vo caret: quis tandem eſſet qui meũ factũ aut conſilium

poſſet

Malitia Neqtia differũt

poſſet reprehendere? Vnicam malitiam, ſingularem. Malitia contraria eſt virtuti: Nequitia in libidine eſt. Aut ꝙ pl. cet: ſicut ex virtutis laudatione eius nos eẽ amatores cognoſcitur, ſic ex vitiorum accuſatione, eorum nos hoſtes eſſe declaratur, & vt ait Cic. accuſationum in .C. Verrem lib. v. legem ſibi indicunt innocentiæ, cõtinentiæ, virtutumq́ oium: q ab altero rationem vitæ repoſcunt.

A pſona laudati

Ab eius perſona de quo loquimur: docet quo pacto colligi ab eius perſona beniuolentia poſſit, de qua loquimur & colligetur inqt ſi res ab illo geſtas amplificabimus dicentes illum vel publice vel ꝑuate eiuſmodi res geſſiſſe, vt nullius oratoris quantumuis magni exornari: aut enumerari oratione poſſint. Si laudabimus ſequiť ſi vituperabimus. Vereri nos &c. Cic. pro Pompeio huius inquit orationis difficilius eſt exitum: q̃ principium inuenire. Omnes homines &c. dicens eiuſmodi virtutem eſſe illius quem laudamus vt extollere eam oẽs debeant, ſed digne ſatis a nullo laudari poſſe: quoniam quanto plura dicuntur: tanto plura ſuperſunt dicenda. Tibullus ad Meſſalam. Nec tua præter te chartis intexere quiſquam. Facta queat dictis ut non maiora ſuperſint. Si vituperamus: uituperantes contrariis locis vtimur. Paucis verbis commutatis: dicentes vereri nos ne illius ſcelera oratione complecti poſſimus: & oẽs homines illius ſcelera execrari: & ea omnium accuſantium orationem anteire. Paulo ſupra. Cum locos oñderemus: quibus a noſtra perſona beniuolentia colligitur.

A pſona auditorũ

Ab auditorum perſona. Nunc quomodo ab auditorum perſona fieri idẽ poſſit oſtẽditur: & ſit auditoribus eius quem laudandum ſuſcepimus nota virtus fuerit: ſic exordiri poterimus. Et ſi compertum mihi eſt: ita vulgatas viri huius virtutes eſſe: vt ignorare eas nullus poſſit: pauca tamen pro officio dicturus acceſſi: non vt ignaros docerẽ, ſed vt dictorum factorumq́ huius conſcios cõmonefacerem: ſin fuerit ignota: vt cognoſcere velint rogabimus & ideo ad dicendum veniſſe oſtendemus, quia tãtam latere virtutem pati minime poteramus. Quoniam i eodẽ &c. Locus hic vim maximam concitandæ beniuolentiæ in exordio habere ſolet: cum dicimus. Viri huius virtutem oratione mea commendaturus acceſſi, uos autem oia quæcunq́ a me dicta fuerint comprobaturos facile mihi perſuadeo: qm̃ eiuſdem virtutis ſtudioſi eſtis: ac ſemper fuiſtis. Quicunq́ aũt ea laudari in aliis animaduertunt quibus præditi ipſi ſunt, perinde accipiunt ac ſi in ipſis laudentur. Contra ſi notus fuerit: pauca nos dicturos pollicebimur, de vita eius malicia, & turpitudine. Si ignotus id petemus ab auditoribus, vt vitia eius cognoſcãt: quo cuitare ea poſſint. Item quoniam diſſimiles ei ſemper fuerint, & ab nequitia ac m[a]lis artibus alieni ſemper extiterint, ſperare nos dicemus, forte vt eius vitam grauiter culpent.

A reb⁹

A rebus ipſis. Docet quomodo a reb⁹ ipſis facere beniuolum poſſimus, vt ſi ſciẽtiam quampiã laudemus. Item ciuitatem ſiue agrũ. Incertos eſſe &c. Q[uo]d apud Virg. Drances fecit dicens. O fama ingens: ingentior actis: Vir troiane: quibus cœlo te laudibus æquem. Si quis philoſophiam laudare voluerit: tot mihi ingeret de hac optima & nobiliſſima ſcientia dicenda occurrunt, vt vñ initium ſũmam incertus ſim. Vereri ſm locum cum dicimus tot de hac re dicenda occurrũt. p. e. vt non mediocriter verear ne cũ multa dixerim, plura ſuperſint dicenda, & Cic. ait. Nunq̃ ſatis digne laudari philoſophiam poſſe. Claudianus quoq́ inqt quod ... unq́ relinquam maius erit. Cõtraria &c. Vt ſi dicamus quid potiſſimum reprehẽdam neſcius ſum. Quod Propertius facit: cum ait. Vnde tuos primum repetam mea cynthia faſtus vnde tuam quærar heu cynthia duritiem: & Cic. in Salluſt. Quo me vertam patres conſ. vnde initium ſũmam. Item vereor ſi oia huius ſcelera complecti oratione voluerim: cũ multa dixerim: ne plura ſuperſint dicenda. Illud admonendum eſt Ariſt. in demonſtratiuis cauſis maxime libera procemia exiſtimare longe q̃ a materia duci: quod in helenes laudatione Iſocrates fecit & ex aliqua re vicina: vt idem in panegyrico cum quæritur plus honoris corporis q̃ animoꝝ virtutibus dari: & georgias in olympico laudãs eos q tales inſtituerunt ꝯuentus, quos ſecutus. C. Salu. in bello iugurthino & catilinario nihil ad hiſtoriã pertinentibus procmiis vſus eſt.

Notatur Salluſt. ASCẽ.

¶ In hmõi cã &c. Docet primo qũo in demonſtratiuo ſumetur principiũ: proſecuturus & reliquas ptes. Ordo aũt eſt. Principium ſumiť in hmõi cauſa. ſ. demonſtratiua aut a perſona noſtra, aut a pſona eius de quo loquemur: aut a perſona eoꝝ q audient: aut ab re. A noſtra ſup. perſona ſumemus principium ſi laudabimus ſup. aliquẽ: dicemus (ꝙ verbũ poneť ibi ab eius perſona &c. vereri nos dicemus &c.) nos facere ſup. id: hoc eſt laudare eum: aut offõ: ꝙ. i. qa cauſa neceſſitudinis. i. obligatio neceſſaria: itercedat. i. media ſit inter ipſum & nos: aut. ſ. facere ſtudio. i. voluntate ſtudioſa: ꝙ. i. quia is quẽ laudamus ſit eiuſmodi virtutis: vt oẽs debeant velle cõmemorare id quod rectũ ſit. i. laudabiliter factum, qa omnes icendimur ad virtutem gloria, laudataq́ virtus creſcit, & imẽſum gloria calcar habet: aut velle oſtendere ex laude aliorum qualis ſit animus ipſius. i. poſter: ſic enim Franciſcus intelligit: vt ſicut ipſe in recto tres continet perſonas nam recte dicimus, ipſe facio, ipſe facis ipſe facit: ita & in obliquis, vt & ipſum ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti. i. & me: nec id tñ in primitiuo: ſed ẽt in deriuatiuo: vt negotium ipſius intelligatur: aut meum: aut tuum; aut alterius: ideo ãt ex laude alioꝝ oſtẽdimus aium noſtrum, quia qualis quiſq́ eſt & qualia amat, talia laudat, aĩ ẽt candidi eſt alienam virtutem commẽdare: videtur tñ in hoc ſenſu a Cicerone ſcribendum fuiſſe qualis noſter ipſoꝝ aius: vñ malum q[ui]dam ſic dicere: aut nos velle oñdere ex laude aliorũ, hoc eſt ex noſtra qualis ſit animus ipſius quẽ laudabimus: quia ſi oſtenderimus ai noſtri ſeueritatem & iudicii integritatem, facile conſtabit nos nolle laudare eum qui indignus ſit, & ita ex animo noſtro illius quẽ laudabimus animum qualis ſit oſtendimus: de hoc tñ iam dicant iterum. Si vituperabimus ſup. aliquem a noſtra perſona nos dicemus nos id facere merito; ꝙ. i. quia ita ſumus tractati ab illo. i. affecti iniuriis aut contumeliis, vt merito in eum maledicta regeramus, aut dicemus nos id facere ſtudio: ꝙ id eſt quia putemus vtile eſſe: vnicam id eſt ſingularem atq́ incomparabilem malitiam atq́ nequitiam eius quem vituperabimus: cognoſci ab omnibus: ne videlicet ab eo cõtaminentur aut circumueniantur, aut ꝙ placeat oſtendi ex vituperatione aliorum quid placeat nobis. Hoc dictum approbat priorem conſtructionem & ſententiam dicti ſuperioris, nam ſicut ex aliorum vituperatione quid nobis diſplicent oſtendimus, ita ex aliorum laude qualis animus noſter ſit aperimus. Ab eius &cæ. Et ſupple ſumemus principium a perſona eius de quo loquemur ſupple ſic, ſi laudabimus ſupple eum nos dicemus nos vereri. i. id eſt timere, vt non poſſimus, conſequi verbis, id.

tractatio.

Principio ab aliqua [redacted] harum: quas ante commemorauimus rationum: narratio non erit ulla: quæ neceſſario conſequatur: ſed ſi qua inciderit, cum aliquod factum eius de quo loquemur, nobis narrandum ſit cum laude aut uituperatione: præceptio narrandi de primo libro repetetur. Diuiſione hac vtemur: exponemus quas res laudaturi ſumus: at uituperaturi. Deinde ut quæque quoue tempore res erit geſta, ordine dicemus: ut quitquid tute cauteque egerit intelligatur. Sed exponere oportebit animi uirtutes aut uitia: deinde commoda: aut incommoda corporis: aut rerum externarum, quomodo ab animo tractata ſint demonſtrabimus. Ordinem hunc adhibere in demonſtranda vita debemus. Ab externis rebus genus in laude: quibus maioribus natus ſit: ſi bono genere: parem: aut excelſiorem fuiſſe: ſi humili genere: ipſum in ſuis: non in maiorum virtutibus habuiſſe præſidium: in vituperatione: ſi bono genere: dedecori maioribus fuiſſe: ſi malo: tamen his ipſis detrimento fuiſſe. Educatio in laude: ꝙ bene: honeſte in bonis diſciplinis educatus tota pueritia fuerit. In vituperatione contra: [redacted] A corporis commodis: a natura [redacted] ſi ſit dignitas atque forma laudi: fuiſſe eam, non quemadmodum cæteris detrimento, atq; decori: Si vires atque velocitas egregia, honeſtis hæc exercitationibus & induſtriis comperata. Si valitudo, perpetua: diligentia & temperantia cupiditatum.

eſt exprimere facta illius: quia dicemus: oportere, id eſt decens & conueniens eſſe: prædicare.i.cõmendare & extollere omnes virtutes hominis illi⁹, & ſup. ipſa facta.i.quæ ipſe fecit anteire.i.ſuperare eloquentiam oĩum laudatorum.ſ.ab eloquentia aut arte dicẽdi. Si vituperabimus, nos dicemus ea quæ videbimus poſſe dici cõtraria.ſ.laudationi paucis verbis cõmutatis; vt demonſtratũ eſt paulo ſupra.i. paulo ante: cauſa exempli vt dicemus nos vereri vt non poſſimus conſeq verbis vitia illius &c. Vbi ſcies huiuſmodi verba: caueo, metuo, vereor formido & ſimilia quia important negationẽ recte poni ſine negatione ſequẽti: vt caue dicas: vel vt dicas, vereor, vt mihi verba deſit &c. quia tñ duæ negationes ſæpe nõ plus eſſiciunt ꝙ vna: etiã recte poni cum negatione: vt caue ne dicas vereor ne verba mihi deſint &c. Ab auditorum &c. A perſona auditorũ ſumentes exordium: ſi laudabimus dicemus (q̃m nihil noui laudemus & nihil laudemus apud ignotos) nos eẽ dicturos pauca: cã monendi quia nõ omnium quæ ſcimus continuo memores ſum⁹: aut ſi erũt ignoti.i.ignorantes & rerum inſcii, nam vt docet valla lib.i. ignotus ſæpe actiue accipitur. Quintil. Ne quis tñ erret ignotus non eſt filii mei nouerca: ſed mater: ignotus dixit pro ignorans & pro hoſpite & peregrino non pro ignorato: hæc ille. Cuius rõ videtur ꝙ qui ignotus eſt.i. incognitus etiam alios ignorare ſoleat: nam qui nouus aduenit in cœtum aliquẽ citius a ſingulis cognoſcitur ꝙ ſingulos cognoſcat. Verumtñ Franciſcus legit ſi in fuerit ignota: vt ſit ſn.i. ſed ſi, virtus aut perſona quã laudabimus fuerit ignota: ſed ſic diceret ignotumq; quia addit virum dicens. Nos petemus vt velint cognoſcere talem virum: & ſup. dicemus (quoniã ipſi apud quos laudemus.ſ.alem virum: ſint in eodem ſtudio: id eſt diligenti exercitio virtutis atq;.i. ſicut, aut in quo ille: qui fuerit laudatus) ſperare nos probaturos.i. perſuaſuros facile facta huius.ſ. amici noſtri his quibus velimus.q.d. viris probatis & euſdem virtutis ſtudioſis, vtpote a quibus laudari glorioſum ſit. Vituperatio ſup. erit contraria.i. contrario modo: q; ſi notus dicemus nos pauca dicturos monendi gratia ſin ignotus: dicemus ab eorum virtute apud quos dicemus maxime abhorrere: adhortari vt eum vitent, vnde quoniam norint ſup. eum & vitia eius, dicemus nos eſſe dicturos pauca de nequitia.i. vilitate aut libidine eius, ꝙ ſi ignorent ſup. eum (nunc dicit ſi ignorent, pro quo prius ſi erunt ignoti) petemus vt agno

Ignot⁹.

ſcant, vt poſſint vitare malitiam, ſcilicet eius: quoniã illi qui audiunt atq; illi qui vituperantur ſunt diſſimiles.i. in moribus. Et dicemus nos ſperare illos ſupple qui audiũt, aut nos, ſed potius illos improbaturos vehementer vitam illius, ſcilicet poſtquam nouerint. Ideo dico potius illos, quia de nobis certo ſcimus qđ de illis ſperamus. A rebus ipſis ſupple ſumẽtes principium, dicemus eſſe incertum quid laudemus potiſſimum, id eſt maxime omnium: & dicemus nos vereri ne cum dixerimus multa. (Ecce vereri ſequente negatione, pro qua prius vt ſubiunxit ꝓ) tereamus plura: & ſupple dicemus ea quę habebũt ſimiles ſententias: quibus ſententiis, ſcilicet ad laudem demonſtrandam facientibus contraria.i. cõtrariæ ſententiæ ſumuntur a vituperationis.i. in vituperando, aut a vituperante.

FRan.

PRincipio: nulla inquit narratio principium neceſſario ſequitur ſed ſi qua incidit qua factũ aliquod alicuius narrandũ ſit: in quo aut laus aut vituperatio continetur ea ſeruãda ſunt: quæ libro primo de narratione præcipiuntur: vt ſi breuis dilucida veriſimilis. Narratio non niſi ꝑteriti tẽporis ſolet eſſe demonſtratiuum autem genus ĩ præſenti verſatur: laudes aut vituperatione, & vim illic præcipuam habet: res autem præſens narratione non indiget. Quotiens autem præterita in hoc genere narrantur: accidẽs narratio eſt: quæ præſente confirmat: laudem vel vituperationẽ. Facturi res geſta. Cum laude. Si laudamus: quod Cicero facit: qui res a Pompeio geſtas narrat: in quibus Põpei laudes continentur. Vituperatione: quod idem facit in. C. Verrem. Res enim ab illo ſcelerate geſtas exponit. Diuiſione: ad diuiſionem tranſit: quæ vt nominus duplex eſt altera enumeratio: altera expoſitio appellatur. Quæ res exponit breuiter & abſolute; quod ipſe in oratione pro Pompeio in parte demõſtratiui generis facit: cum ait. Ego ſic exiſtimo: in ſummo imperatore quattuor has res ineſſe oportere: ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem ſingulas, deinde quo ſunt ordine propoſitæ exequitur. Deinde vt quæ q; quoue tpe res geſta erit &c. Placet hinc incipere ꝯfirmationis ꝑcepta in demõſtratiuo gñe: nec referri hæc ad ꝑtitionẽ: quod nõnulli ſentiunt: ſed certe inepte; Cõfutatio in gñe demõſtratiuo neceſſaria ſemp nõ eſt. Sæpiſſime.n. accidit, vt oĩno nõ ꝯtradicat, ſi ꝗ tñ ſuſpitio iciderit: diluenda eẽt dictũ eſt ſuperius laudem hoium: & vituperationẽ in tria tempora diuidi, præteritum, præſens, & conſequens, hic ordo

Diuiſio duplex

Quare gratia perato res

ordo temporum ſeruandus eſt:ſiue laudamus: ſiue vi
tuperamus. Quintil. Ciceronem ſecutus:duabus viis
duci nos ait:per hoc opus laudãdi & vituperandi, &
aut ætatis gradus geſtarũq; reꝝ ordinem ſequi : vt in
primis annis laudetur indoles tum diſciplinæ : poſt
hæc operum.i.dictorum factorumq; contextus, aut
in ſpecies virtutum diuidere, prudentiæ:iuſtitiæ: for
titudinis, continentiæ:cæterarumq; ac ſingulis aſſi
gnare:quæ ſecundum quãq; earum geſta erunt: vtra
ſit autem harum via vtilior cum materia deliberandũ
idem iquit. Vt quæq; quoue &c. Prior eſt via in qua
ſeruandus eſt temporum & rerum geſtarum ordo,
quo facilius:laus hominis, aut vituperatio intelliga
tur, quid prius, quid poſterius geſtum ſit: Cicero in
laudibus Pompei a pueritia initium ſumpſit:a qua ad
adoleſcentiam trãſitum fecit:& rerum ac temporum
tenore ſeruato : bella enumerauit : quæ geſſit, ciuile,
Africanum tranſalpinum hiſpanienſe. Idem & ſecun
dam viam attigit, quid ſecundum quamq; animi vir
tutem geſtum ſit dicens. Vt quod tute &c. vt ex tem
porum & rerum ordine tute, & caute egiſſe eum qui
laudatur audientes intelligant:in quo non mediocris
laus poſita eſt. Nam id ſpectari in geſtione negotii
ſemper debet:vt ſine periculo & caute res geratur.
Scipio turpe dicebat imperatori eſſe dicere non pu
taram. Sed exponere : hæc eſt ſecunda via quando
enumerabimus animi virtutes, & vitia deinde quo pa
cto ſecundum hæc corporis commoda vel incõmo
da:& item res externæ tractatæ ſint oſtẽdemus: Ani
mi virtutes:quæ quattuor ſunt vitia his oppoſita:cõ
moda aut incommoda. Secundum ſtoicos loquitur,
commoda enim potius ſunt q̃ bona appellanda:non
enim vera bona ſunt. Verum bonum ſola virtus eſt

Verũ Bonũ Virtus

quæ hominem meliorem facit:quæ eripi non poteſt:
robur & agilitas quauis parua febricula debilitantur,
diuitiæ ſæpe numero auferuntur:quarum ac formæ
ſimul:vt ſcribit Salluſt. gloria fluxa, ac fragilis ſed vir
tus clara æternaq; habetur: Peripathetici tamen cor
poris & reꝝ externaꝝ commoda bona appellauerũt.
Et ſunt quidem corporis cõmoda vel incõmoda:vt ro
bur, velocitas, infirmitas, tarditas Reꝝ externarum,
vt diuitiæ honores, & his contraria. Quo ab aio &c.
hoc eſt a virtutibus ai, & illud eſt quod dicit. Quin
ſingulis ai virtutibus aſſignanda eſſe. quæ ſm quãq̃
earum geſta eſſent. & hic aperte ſtoicoꝝ inquit ſnia,
qui corporis & reꝝ externaꝝ cõmoda bona eſſe non
volebant:nam bona per ſe dici non poſſunt : ſed pro
vtentium modo mala fiunt vel bona. exempli cau
ſa, aliquis celeritate & diuitiis bene vtitur, neque his
inſolens efficitur : bona in eo videri poſſunt contra
mala in eo videntur : qui his abutitur. Commo
da autem corporis & incommoda in attributo ſunt
perſonæ quod eſt habitus : in quo conſideratur
commoditas non a natura data : ſed induſtria & ſtu
dio parta: & item incommoditas quæ negligẽtia no
ſtra acciderit:bona externa in attributo ſunt naturæ:
in qua conſideratur ſexus, natio, patria, cognatio,
ætas:a quibus rebus Niobe in latonam dicens apud
Ouid. lib. Metamor. vi. ſe laudat : hunc ordinem, vt
aut quæq; res quo tempore geſta ſit oſtendamus, aut
ai virtutes & vitia exponamus:& quomodo commo
da, aut incõmoda corporis, & reꝝ externarũ ab aio
tractata ſint demonſtremus. Ab externis &c. a rebus
incipit:quæ externe poſitę ſunt. Genus in laude. Ge
nus inquit quomodo in laude poni poſſit & ſi bono
genere natum quẽpiam dicemus parem maioribus,
aut excelſiorem fuiſſe oſtendemus. Quod Meſſalam
laudans Tibullus fecit. Cum ait. Sed generis priſcos
contendis vincere honores. Qui tibi maiores : maius
decus ipſe futuris, & Ouidius inquit. Sic magnis ce
dit titulus Agamenonis Atreus Aegea ſic Theſeus,
ſic Pelea vicit Achilles. Si humili genere. Exemplum
eſt Ciceronis contra Salluſt. quod ſupra poſuimus.
In vituperatione. Cum vituperamus bono genere
ortum, degeneraſſe, & dedecori maioribus fuiſſe:qđ
in Salluſt. dicẽs Cicero fecit. Nam genus & proauos
& quæ non fecimus ipſi : Vix ea noſtra voco, inquit
Ouidius. Et Iuuenalis. Quis enim generoſum dixerit
hunc qui indignus genere præclaro nomine tm̃ Inſi
gnis? Et miſerum eſt alienæ incumbere famæ. Item
Malo pater tibi ſit Therſites, dũmodo tu ſis Aeaci
dæ ſimilis: vulcaniaq; arma capeſſas. Quam te therſi
tæ ſimilem producat Achilles : Maiorum quidem &
parentum virtus poſteris ad laudem:& gloriam acce
dit ſi ipſi quoq; virtute præditi : & digni maioribus
ſunt, vt atteſtatur Euripides in hecuba. Si malo, vt ſi
dicatur aliquis maiores ſuos hoĩes peſſimos & nefa
rios vitæ turpitudine ſuperare vel maioribus ſuis vi
libus & obſcuris non prodeſſe ſed detrimento eſſe.
Educatio:hoc in attributo perſonæ eſt:q victus dici
tur quo pacto ab educatione laudetur vel vituperet
quiſpiam ſuperius oñſum eſt. Diſciplinis, aut artium li
beralium itẽ rei militaris:a quibus rebus multos laudat
Cicero. Contra vituperatur:q bonis diſciplinis, qui
bus eum parentes imbui teneriũ volebant dicitur di
ſceſſiſſe, & inſtrui ſe eruditiq; paſſus nõ eſſe. Inde ſe
retraxiſſe. Incepiſſe quidem, ſed inde ſe retraxiſſe. A
parte corporis &c. docet laudare vel vituperare a bo
nis corporis. Cõmoda a natura in laude : cõmoda a
natura data animo, aut corpori cõſiderantur hoc mo
do: valens an imbecillis: longus an breuis: formoſus,
an deformis, velox an tardus, acutus, an hebes, me
mor, an obliuioſus, comis officioſus, prudens, patiẽs
an contra, & omnia quæ a natura dantur animo, &
corpori in natura conſideranda ſunt. Si ſit dignitas.
Quid dignitas ſit, ſuperius declaratum eſt:ea cũ for
mæ coniuncta eſt:gratioſos eos in quibus eſt efficit. Sic
autem locutus eſt:cum ait dignitas aut forma quẽad
modum cum dicitur : Alexander ſiue Paris : hoc eſt
Alexander q & Paris dicitur, laudi fuiſſe eã. ita vixiſ
ſe quamuis apprime formoſum dicemus, vt nihil ei
vitio vnquam datum ſit, vt continens ſemper, atq; in
teger habitus ſit. cum accidere ferme ſemper contra
ſoleat. Nam rara eſt cõcordia formæ:atq; pudicitiæ,
ſanctos licet horrida mores Tradiderit domus & ve
teres imitata ſabinas. Non quẽadmodum cæteris dif
ficile eſt formoſo adoleſcenti, & puellæ amicitiã ſer
uare, adeo corruptis moribus & multi forma inſignis
præcipites in vitia labũtur:ſuntq; ſuis ac ſibi detrimẽ
to ac dedecori. Adoleſcentes.n. non licet eſſe viros,
nã prodiga corruptoris improbitas ipſos audet tẽta
re parentes:tanta in muneribus fiducia:multis denique
qui continentes nimium fuerunt exitio dignitas formæ
extitit, vt Hyppolito, bellerophõti Lucretiæ. C. Sil
læ:quem tãtopere Meſſalina dilexit vt Claudio ma
rito viuo nubere illi voluerit:ſi itaq; formã laudabi
mus, laudi fuiſſe diceremus, ſi vitupabimus dãno at
q; dedecori. Et Iulio Cæſari obiectum eſt:quod Ni
comedi Bithyniæ regi ſuã proſtrauerit pudicitiã. Et
vires &c. in natura cõſiderantur: vt dictum eſt valens
& imbecillis velox & tardus, ſed illud aduertendum
naturę bõa vt vires & velocitatẽ induſtria augeri & cõ

A corporis bonis

¶ In vituperatione, ſi erunt hæc corporis cõmoda, male his uſum dicemus; quæ caſu, & natura tanq̃ quilibet gladiator habuerit. Sin erunt præter formam omnia ipſius culpa & intemperantia fuiſſe dicemus. Deinde reuertemur ad extraneas res; & in his animi virtutes, aut vitia, quæ fuerint conſiderabimus; diuitiæ an paupertas fuerit; quæ poteſtas; quæ gloria; quæ amicitiæ & quid fortiter in inimicitiis gerendis fecerit; cuius cauſa ſuſceperit inimicitias; qua fide: beniuolentia: officio geſſerit amicitias. In diuitiis qualis, aut in paupertate cuiuſmodi fuerit: quẽadmodum habuerit in poteſtatibus gerendis animum. Si interierit, cuiuſmodi mors fuerit; cuiuſmodi res mortem eius ſit conſecuta,

Induſtria q̃d

ſertari. Et contra inertia atq; ignauia minui ac deperire. Induſtria autem eſt honeſtus labor, in honeſta re ſuſceptus: ſi laudabimus ergo alicuius vires & velocitatem cõmoda hæc exercitationibus comparata eſſe dicemus: vt ſaltu: iactu pilæ, ludo, venationibus bellis. Cicero Pompeium in rebus bellicis ab ineũte ætate ſemper verſatum eſſe dicit: & propterea bellũ illud maritimum tantum ac tam diuturnum tã longe lateq; diſperſum: quo omnes gentes ac nationes premebantur incredibili celebritate confeciſſe. nã extrema hyeme apparauit ineũte vere ſuſcepit media æſtate confecit. Si valitudo quæ bona animi & corporis ſũt, ea cum laudamus: comparata eſſe induſtria dicemus: vt valitudinem hoc modo hic quem laudo: quoniam per omne vitæ tempus integre continenterq; vixit bonam valitudinem adeptus eſt. Ex perpetua quod longe vſus ſit diligentia & temperantia cupiditatum. Cicero libro de ſenectute defectionẽ virium adoleſcẽtiæ vitiis effici ait: & libidinoſam ac intemperantem adoleſcentiam effœtum corpus tradere ſenectuti. Quod ſi eſt moderata & continẽs adoleſcentia robuſtum corpus tradit ſenectuti.

ASCe. ¶ Principio &c. Poſtq̃ docuit quali principio vtendum ſit in demonſtratiuo: docet quali narratione, & deinde de cæteris qualibus vtendum ſit. Ordo eſt. Vlla narratio quæ conſequatur neceſſario. i. quã neceſſe ſit ſubſeq non erit principio, i. nõ ponetur poſt principium ab aliqua tractatione. i. quod principium ſumptũ ſit ab aliqua tractatione harũ rõnum. ſ. laudãdi & vituperandi, quas cõmemorauimus ante. ſ. paulo: ſed ſiqua. i. aliqua talis narratio: inciderit. i. icidenter interuenerit: cum aliquod factum eius de quo loquemur ſit narrãdum nobis cũ laude aut vituperatione: tunc ſup. præceptio narrandi repetetur: de primo lib. vbi de ea ſatis abunde præceptum eſt. Deinde pſequit̃ de diuiſione dicens. Nos vtemur diuiſione hac. i. hmõi. nos exponemus. i. pponemus & enũciabim? quas res laudaturi ſumus aut vituperaturi, deinde dicemus ordine. i. per ordinem, vt quæq; res erit geſta: ve pro vel quo ipe erit geſta: vt intelligatur qcquid is quem laudabimus: egerit tute: nõ credendo ſe ſuos & ſua periculi: & caute. i. prudenter. Sed oportebit. ſ. ad plenam laudem aut vituperationem: exponere virtutes aut vitia animi: deinde oportebit demõſtrare quomodo cõmoda aut icõmoda corporis aut rerum externarum ſint tractata ab animo. ſ. laudando & vituperando hoc eſt quo animo ea tulerit. Nos debemus adhibere hunc ordinem in vita demonſtranda. i. laudanda aut vituperanda. Nam ſupple genus demõſtrabitur in laude ab externis rebus, vi pote quibus maioribus ſit natus. Nam ſi ſit bono genere natus. dicemus ſup. eum fuiſſe parem. i. æquiparandum in virtute maioribus ſuis & ita non degeneraſſe: aut fuiſſe excelſiorem. i. eos ſuperaſſe. Si ſupple natus ſit humili. i. abiecto genere: dicemus ipſum habuiſſe: præſidium. i. honeſtum iuuamen & fiduciam in ſuis virtutibus: nõ in virtutibus maiorum ſuorum. In vituperatione: ſi bono genere ſupple ſit natus, dicemus ipſum fuiſſe generi ſuo dedecori, id eſt ad dedecus, vt Cicero in Salluſtium dixit, ſi ſit malo, id eſt humili & abiecto aut pernicioſo, genere, nos dicemus tamen, id eſt nihilominus: ipſum fuiſſe his ipſis detrimento, i. ad detrimẽtum gloriæ aut honorũ, & ita illis nequiorem eẽ. Educatio ſupple demonſtrabitur in laude, id eſt in demõſtratione laudis, dicendo videlicet q̃ fuerit educatus tota pueritia bene & honeſte in bonis diſciplinis. In vituperatione: contra. i. econtrario demonſtrabitur a nobis dicentibus; ipſum ſe retraxiſſe inde, id eſt ab honeſta educatione, alii addunt aperte. i. manifeſte. Alii legũt a parte corporis: ſed verior lectio ẽ. A corporis cõmodis vt ſit. laudabitur etiam a cõmodis, id eſt bonis corporis. a natura, ſcilicet datis in laude ſi dignitas, id eſt decora & honeſta pulchritudo membrorum virilium ſit ſupple ei atque forma id eſt ſpecies quaſi muliebris ſit ei, nos dicemus eam fuiſſe illi laudi, id eſt ad laudem, & non detrimento atque dedecori: quemadmodum ſupple ſæpe fuit cæteris. Si vires atque velocitas egregia ſupple ſint illi quem laudabimus, nos dicemus hæc comparata, id eſt parta & acquiſita illis honeſtis exercitationibus atque induſtriis, id eſt vt dicunt naturali ingenioſitate. Si valitudo perpetua, id eſt incolumitas & firma ſanitas, ſupple ſit ei, nos ſupple dicemus eam comparatam, diligentia & temperantia cupiditatum quod vulgatius dicas ſeruando dietam, & ex bono regimine.

HIS male vſum viribus & velocitate ſi vituperamus male vſos dicemus: & caſu quodam nulla exercitatione adeptos eſſe, vt de Milone crotoniate diceretur, qui robore naturali admirabili fuit: ſed exitu infelici. Nam Viribus ille confiſus perit, admirandiſq; lacertis vt ait Satyricus cum enim iter faceret: quercum in agris cuneis adactis fixam videns: fretus viribus acceſſit eodem: inſertiſq; manibus diuellere conatus eſt, quas arbor excuſſis cuneis in ſuam naturam reuocata compreſſit. Eumq; tot gymnicis palmis nobilem lacerandum feris dedit Valerius Maximus. Tanq̃ quidã gladiator ſic dicemus: natura huic robur dedit: ſed eo ita vſus eſt: vt gladiatori potius q̃ viro forti comparari poſſit. Gladiator temere ſe obiicit periculis, vir fortis nihil ſine cauſa rationabili aggreditur. Si non erunt. Si talibus carebit cõmodis, ille quem vituperabimus eius culpa accidiſſe dicemus q̃ ſemper libidinoſe ac intẽperanter uixerit: cuius rei cauſa in morbos uarios atq; ægritudines inciderit: nam ut Ouid. Languor & imodici ſub nullo iudice ſomni. Aleaq; & multo tepore quaſſa mero. Eripiũt omnes animo ſine uulnere uires. Præter formam: forma excepta: quæ trahi in culpam eius nõ põt, quis uituperatur ſi non affuerit: natura enim uerã pulchritudinẽ dat nemo ſibipſi tradit qui & eã cõtempſiſſe laudi aſcribitur, ut multis ſed ſpurinæ illi hetruſco pc

FRan.

Milõis mors

puc

pue quē fama eſt faciē cicatricibus deturpaſſe ne placeret. contra cultu elegantiore auxiſſe dedecori daſ. Vnde ait Ouidius. Sint procul a nobis iuuenes vt fœmina compti. Fine coli modico forma virilis amat. Non corporis deformitate fœdari animus poteſt: ſed pulchritudine animi corpus ornatur: vt ait Seneca. Deinde reuertemur &c. dixit iam de cōmodis & incōmodis rerum externarum: deinde corporis, ſed cōmoda & incōmoda rerum externarum de quibus pręcepit partim eius temporis fuerunt, quod ante homines eſt: vt natio, patria, genus, partim illius quo homines viuūt, ſed extra ipſos poſita vt educatio, nunc vero de rebus externis loquitur quæ ab ipſis tractantur hominibus: & adminiſtrantur. In qbus quēadmodū, & in prioribus animi virtutes & vitia quæ fuerint cōſideranda eſſe dicit, hoc aūt quo pacto fiat, ſupra declaratum eſt: nō enim per ſe bona ſunt: ſed ſicut ipſis vtitur qui habet: laudari aut vituperari poſſe videbitur: & ſunt in fortunæ attributo. Ad extraneas res q̄ adminiſtratæ ab homine fuerint quē laudamus. Et in his ai virtutes &c. ſi dicimus diuitē fuiſſe dicamus liberalem fuiſſe continentem: aut contra ſi in poteſtate fuiſſe oſtendimus & iuſtum ac moderatum: vel cōtra fuiſſe oſtendemus, & in ſingulis huiuſmodi externis rebus virtutem aut vitium animi conſideremus. Diuitiæ an &c. honeſte paraſſe diuitias laudi datur. Paupertas ſi negligentia noſtra accidit dedecori eſſe ſolet, vt in his qui conſumptis diuitiis quas maiores reliquerunt, ad inopiam redacti ſunt. Item in paupertate bene vixerit & cōtinens integerq; fuerit præcipue laudatur Curius & Fabricius, nam paucis minimiſq; contentum eſſe in laude præcipua eſt. Et Lucanus paupertatem laudat diuitias culpat, cum ait fœcunda virorum Paupertas alitur, totoq; accerſitur orbe. Quo gēs quæq; perit. Item O vitæ tuta facultas pauperis anguſtiq; lares. O munera nondum intellecta Deum. Quæ poteſtas: quomodo ſe in poteſtate habuit: fuerint ne faciles ad eum aditus priuatorum, & liberæ querimoniæ de aliorum iniuriis: an contra clementia an crudelitate vſus ſit: prætio ne & precibus ſiuerit ſe corrumpi: vel conſtans integerq; permanſerit. In oratione pro lege Manilia a cōtinentia humanitate ac fide, quibus virtutibus in poteſtate cū eſſet vſus eſt: mirifice laudatur Pōpeius. contra oēs in. C. Verrem libri in eo ſunt occupati vt Siciliam prouinciam a Verre prætore expilatā fuiſſe: & illum in poteſtate: turpiter flagitioſeq; vixiſſe oſtendunt. Quæ gloriæ: tam priuati hois gloria eſt q̄ eius qui cum poteſtate eſt: conſiderare aut ſolemus quæ fama excitata ſit: an ex vera laude an falſa. Nā Gloria eſt frequēs fama cum laude. Si laudabimus ex vera laude: ſi vituperabimus ex falſa exortam dicemus. Quæ amicitiæ cum bonis ne an cum malis. Quæ inimicitiæ: cum hoſtibus reip. cauſa, an cum amicis cū claris viris: an cū obſcuris & vilibus. Cicero fato ſuo ſibi contigiſſe inquit, vt quicūq; remp. perturbarint, ſe hoſtem habuerint: & oēs ſe reipu. cauſa ſuſcepiſſe inimicitias. Quid fortiter. Gloriat Cice. nunq̄ veritum ſe inimicos: nūquam a dicenda ſententia deterritum, quamuis manifeſte imminens videret periculū. Qua fide. Val. Maxi. multos enumerat q ne in periculis quidem amicos deſeruerunt: & exilium atq; ēt mortem ſubire cū illis voluerunt. Quē aium ptinetem an ptra. Si interierit, docet qd agendum ſit: cum defunctum laudamus vel vituperamus. Cuiuſmodi mors: ſi laudamus hōeſto exitu vitā finiſſe dicemus: ſi vituperabimus inhoneſto & parē vitæ exitū illi deos dediſſe Manlius capitolinus cū in ſuſpitionē veniſſet affectati regni, ex arce pcipitatus fuit. Spu. Melius ob idem crimen iuſſu dictatoris a Seruilio hala occiſus eſt. Mors ergo illis dedecori fuit: qm inhoneſta: ſed & poſt morte adiecta ignominia eſt. Melio: Curius domus ſolo æquata eſt. Mallio cuius prēnomē ex familia exemptū eſt, ptra pythagora metaponti mortuo: cū nullus iueniretur dignus qui illi ſuccederet domus cereri conſecrata eſt. Iuniū brutum auctorē ro. libertatis annū matronæ luxerūt. Et q̄ carus omnibus ſuperior Africanus fuerit, mœrore funeris iudicatum dicit Cicero.

ASCE. ℂ In vituperatione. Proſequitur eandem rē dicens. Nos dicemus in vituperatione: ſi hæc. i. iā dicta cōmoda corporis vt dignitas: forma, velocitas, vires, valitudo perpetua, erunt ſup. vituperando, ipm male vſum .i. abuſum his, vtpote quæ habuerit nō a virtute aut tēperātia ſua, ſed citra meritū ſuū, caſu & natura, tanq̄ ſup. eſſet qlibet gladiator: q bonis corpis abuti ſolet. Sin. i. ſed ſi: oia erunt ſupp. ipſi quē vituperamus, pter formam. i. ſine forma. i. ſi in oibus decore carebit: nos dicemus id quod forma caruerit: fuiſſe culpa & intēperātia ipſius. Deinde hoc eſt poſt corporis bona aut mala, nos reuertemur ad res extraneas. i. extra ipſum poſitas, vt ſunt bona fortunæ. Et pſiderabimus quæ virtutes ſi laudabimus, aut quæ vitia animi: ſi vituperabimus, fuerint in his, id eſt in adminiſtratione harum rerum externarum quæ aut bonæ aut malæ ſunt ſecundum rationem vtentium eis, vnde ex bonorum fortuitorum vſu perſpicitur virtus & vitium animi. & conſiderabimus an diuitiæ ſupple fuerint illi, an paupertas fuerat illi, & quæ poteſtates ſupple fuerint illi quæ gloria: ſupple fuerit illi & quæ amicitia fuerit illi: & quid fecerit fortiter in gerendis inimicitiis: & conſiderabimus cuius cauſa ſuſceperit inimicitias, & qua fide, id eſt fidelitate beniuolentia & officio geſſerit amicitias, & conſiderabimus qualis fuerit in diuitiis aut in paupertate: & quēadmodum habuerit animum in poteſtatibus gerendis. Et ſi interierit. i. mortuus fuerit, & ita poſt mortem de eius vita diſſeremus conſiderabimus. cuiuſmodi mors ſupple eius fuerit; & cuiuſmodi res ſit conſecuta mortem eius, vtpote an dolor parentum aut publicus, an lætitia. & de conſimilibus.

A reb⁹ externis

Paupertatis laus

Gloria quid

AD omnes. In rebus externis animi virtutes aut vitia cōſideranda eſſe dixit. Hic omnibus rebus in quibus animus hominis conſideratur, quattuor illas virtutes, iuſtitiam, fortitudinē: prudentiā, modeſtiā, amplificandas dicit eſſe. Et

ℂ Ad omnes autem res: quibus animus hominis maxime conſideratur, illę quattuor animi virtutes erunt accommodandæ: vt ſi laudabimus: aliud iuſte: aliud fortiter: aliud modeſte: aliud prudenter factum eſſe dicamus. Si vituperabimus, aliud iniuſte, aliud ignaue: aliud immodeſte: aliud ſtulte factum eſſe dicemus. Perſpicuum eſt iam nimirum ex hac diſpoſitione quemadmodum ſit tractanda tripartita diuiſio laudis & vitupera

oſtendendū quicquid is quem laudam⁹ dixerit fecerit ne iuſte fortiter prudenter modeſte dixiſſe & feciſſe contra ſi vituperabimus. Animus hominis. Quædam ſunt in quibus animi pariter & corporis vis poſtulatur, vt bellum quædam animi

Laudemus

tionis: ſi illud etiam aſſumpſerimus non neceſſe eſſe nos omnes has partes in laudem aut vitupe, rationem transferre, propterea quod ſępe non incidunt: aut ita tenuiter, vt nō ſint neceſſariæ: quapropter eas partes, quæ firmiſſimæ videbuntur, legere oportebit. Concluſionibus breuib⁹ vtemur, per enumerationem, ad exitum cauſę, in ipſa cauſa crebras & breues amplificationes interponere oportebit per locos cōmunes. Nec hoc gen⁹ cauſæ, eo φ raro accidat in vita, negligentius commendandum eſt: neque id quod videri poteſt accidere: vt faciendum, ſit aliquādo, nō oportet velle q̄ commodiſſime poſſe facere. Et ſi ſeparatim hæc cauſa minus ſæpe tractetur: at in cauſis iudicialibus, & in deliberatiuis ſæpe magnæ partes verſantur laudis, aut vitupationis; quare in hoc quoq; genus cauſæ non nihil induſtriæ conferendum putamus. Nunc abſoluta nobis difficillima parte rhetoricæ: hoc eſt inuētione perpolita: atq; ad omne cauſæ genus accommodata: tempus eſt ad cæteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus.

tantum virtutem expetunt: vt reip. adminiſtratio tam autem in rebus externis, vt diuitus poteſtatib⁹ gloria q̄ corporis vt robore forma velocitate: animus hois conſideratur quomodo. ſ. pro mo his rebus vſus ſit: exē pli cauſa, ſi in poteſtate fuit is quem laudamus dicemus ſuum cuiq; tribuiſſe, quod ad iuſtitiam pertinet, ſi in bello verſatus eſt nulla pericula pro reip. vtilitate recuſaſſe: & labores omnes perpeſſum eē: qđ ad fortitudinem ſpectat ſi prouinciam gubernauit, integrum continentemq; fuiſſe oſtēdemus: quod modeſtiæ eſt: prudentem vero demonſtrabimus, vt ſi imperatorem laudemus & tutiorē ſuis in pugna locum elegiſſe: aut ab inſidiis ſemper cauiſſe: aut clandeſtina hoſtium conſilia præcipuiſſe dicemus: quæ omnia ad prudentiam pertinēt. Cice. quicquid a Pōpeio factum ait: ſm aliqua harum virtutum factū inqt. contra. C. Verrem idem oia iniquæ, ignaue, ſtulte immodeſte feciſſe cōmemorat. Perſpicuum, ꝯcludit per ea quę dicta ſunt, manifeſtum dicens eſſe tres locos, ex quibus ratio oīs laudandi & vituperādi trahi poſſit. Virtutum ac vitiorum ai. Cōmodorꝝ incōmodorumq; corporis & reꝝ externaꝝ. Ex hac diſpoſitione ordine ac digeſtione reꝝ. Si illud ēt &c. ſi illud monuerimus non in cuiuſq; laudem vel vituperationem oēs ſuperius dictos locos neceſſario aſſumi. non. n. cōtingit, vt in eum quem laudamus aut vituperamus oēs incidant: ſed eius eſt qui artem tradit, oia quæ ad artem pertinere poſſunt inueſtigare ac ꝓponere, is vero qui laudat vel vituperat quæ cāæ ſuæ conueniant eligere debet. Aut ita tenuiter: vt ſi quem laudandum aſſumpſerimus, qui in vna re magnopere excellat, vt in fortitudine aut modeſtia & vel in bonis corporis tantum: aut reꝝ externarum, in cæteris, vero non ita, quæ laudari in eo non poterunt prætermittemus quæ vero laudari poterunt ea eligemus.

Cōcluſio Concluſionibus quemadmodum ꝯcludendum ſit, ꝑcepit. Et breuibus vtendum eſſe concluſionibus dicit. Quæ per enumerationem fiant, vt breuiter quæ, in tota oratione dicta ſunt colligantur. Ad exitum cauſæ in fine cauſæ, vt ſi hoc modo concludatur: oſ tot in hoc homine egregia eſſe acceperitis: eximiam bellandi ſcientiam, ſingularem virtutem: clariſſimā auctoritatem egregiam fortunam credite, & vobis perſuadete, nobis a diis immortalibus oblatum & datum eſſe vt hanc rempub. conſeruet atq; amplificet vt nobis ad imitandum exemplar ſit, quare eum amemus atq; obſeruemus. Quod ſi fecerimus non diſſimiles illi exiſtimabimur. In ipſa cauſa: dixit per enumerationem ꝯcludendum eſſe: nunc quid in cōfirmatione laudis vel vituperationis agendum ſit monet. Et crebras ac breues amplificationes interponendas eſſe præcipit per locos communes: vt epilogi ſingula

rum argumentationum: & ipſe virtutes aut vitia. Itē geſtæ res amplificentur: ſed breuiter, ne ſi longæ fuerint amplificationes vel tedio auditores afficiantur: vel ſcurrilis videatur aſſentatio. Cic. in oratione pro Pompeio hoc facit, vt cum ait: quid eſt quod quiſq̄ aut dignū illo, aut nobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Item pro dii immortales tanta ne vnius hominis incredibilis ac pene diuina virtus, tam breui tempore lucem afferre reipub. potuit? Item eſt hæc diuina atq; incredibilis hominis virtus, tota demq; illa pe orationis quæ laudes cōtinet Pompeii crebras habet amplificationes: quæ quid ſint ſuperius eſt declaratum. Per locos cōes quibus i oi cauſa ſiue laudet ſiue vituperet orator vti poteſt: quicqd eſt qđ amplificetur: ſiue ad animum, ſiue ad corpus, ſiue ad res externas pertinet, modo quod dicitur, non vulgare eſſe oſtendatur, & in maius extollatur. Nec hoc genus &c. Genus demoſtratiuū ætate Ciceronis per ſe raro tractabatur: & multi putabant oratorem de re dubia tm̄ dicere debere. Nondū enim imprudētiſſima aſſentatio: quæ oia corrumpit animos nōdum ingreſſa erat. Nondum viri principes delectari laudibus cœperant quas non merebantur: cumq; ſuas non eſſe intelligerent non etiam affectabant: nullus niſi in capitolinum Iouem fortaſſe panegyricum ſcripſerat noſtra tempeſtate: quod & paulo ſuperius queſti ſumus: hoc vnum genus relictum eſt. Si quid tn̄ in tanta rerū mutatione priſci illius decoris ſupereſſe poteſt. Cur autem hoc genus & ſi raro per ſe tractatur contemnendum minime ſit. Cicero docet: & quia inquit accidere poteſt vt aliquando ſeparatim tractetur: tenenda eius ratio eſt, & quia in iudicialibus & deliberatiuis incidit cauſis: non enim defenditur quiſquam: qui non laudetur nec accuſatur q non vituperetur eſt itaq; cum vtroq; genere coniunctum: demōſtratiuum genus. Iudicialibus: vt in libris contra. C. Verrem in quibus Verres vituperatur: & in oratione pro Flacco vti teſtis. Athenienſes audiantur. Deliberatiuis: vt in oratione pro Pompeio: vbi Pompeius commendatur: quamuis principale cauſæ genus deliberatiuum ſit. Sæpe, vt in Vatinium teſtē. qui tota oratione vituperatur. Nunc abſoluta &c. Abſoluta inuentione: quæ in ſex partes orationis conſumitur, exordium, narrationem, diuiſionem, confirmationem, confutationem, & concluſionem, ad diſpoſitionem accedit. nec enim ſatis eſt inuenias quæ exordieris quæ narres quæ diuides quæ confirmes quæ confutes & quæ concludas: niſi ſingula ſuo loco atq; ordine quemadmodū res poſtulat collocentur: tranſitione autem vtitur breuiter quibus de rebus dixerit exponens, & quibus de rebus dicturus ſit oſtendens. Difficillima: ideoq; prima in ordine: qm̄ difficillima. In aſſētatione

de difficillimis

de difficillimis autem prius tractat Cicer. Perpolita, perfecta & abſoluta: tranſlatio eſt a fabris: qui operi ſummam manum imponentes; perpoliunt. Ad omne genus cauſæ docuit quomodo inuenire poſſumus in genere iudiciali: deliberatiuo & demonſtratiuo: & ea ex quibus facere. nus exordium & cæteras orationis partes. Ad cęteras partes &c. pronunciationem & memoriam.

ASCē. ¶ Ad omnes ẽt res. Docet laudando conducere in pmis quattuor illas pncipales virtutes. Iuſtitiã, fortitudinem, modeſtiam & prudentiã: & eis in demonſtrando magnopere vtendũ eſſe dicẽs. Aũt p ſed. illæ. ſ. nobiliſſimæ q̃tuor virtutes animi erunt accõmodãdæ ad oẽs res quibus aius humanus cõſiderat maxime. i. pcipue vt ſi laudabimus dicam alud factum eſſe iuſte. i. p iuſtitiã. aliud fortiter. i. p fortitudinẽ: aliud modeſte. i. p modeſtiã ac tẽperantiã (ſunt q legũt honeſte: ſed illud genus eſt: niſi dicas honeſtatem pcipue in modeſtia ꝯſpicuã) aliud prudenter. i. p prudentiã. Si vituperabimus dicemus aliud eſſe factũ iniuſte: aliud ignaue. i. nõ fortiter: aliud immodeſte (ergo prius legendũ erat modeſte) aliud ſtulte. i. iprudenter: quod potius ponit q̃ imprudẽter: hoc enim priuationem aut negationẽ prudẽtiæ ſonat, illud contrarium vitium ſignificat. Perſpicuũ eſt nimis. i. haud dubie (ita vt non ſit mirum ſi id dicatur) iam ex hac diſpoſitione: quemadmodum illa tripartita diuiſio laudis & vituperationis. ſ. a virtutibus & vitiis animi: a cõmodis & incõmodis corporis & rerum externarũ: ſit tractanda. i. exercitãda: ſi aſſumpſerimus, id eſt addiderimus & monuerimus etiam illud nõ eſſe neceſſe, nos transferre has partes in laudẽ aut vituperationem: propterea q ſup. hæ partes, non incidunt. i. non occurrunt, aut ita tenuiter. i. exiliter & modice incidunt: vt non ſint neceſſariæ. Quapropter oportebit legere. i. eligere eas partes quæ videbuntur firmiſſimæ. i. maxime incidere aut occurrere. Deinde agit de vltima parte orationis dicens. Nos vtemur concluſionibus breuibus, per enumerationem ad. i. iuxta: exitum. i. finem & per

De diſpoſitione. Ti. III.

QVoniã diſpoſitio eſt: per quam illa, quæ inuenimus, in ordinem redigimus: vt certo quicq; loco pronunciemus: videndũ eſt, cuiuſmodi rõne in diſponẽdo hẽe cõueniat. Genera diſpoſitionum ſunt duo: vnum ab inſtitutione artis profectũ: alterum ad caſum temporis accõmodatum. Ex inſtitutione artis diſponemus, cũ ſequemur eam præceptionẽ, quam in primo libro expoſuimus: hoc eſt, vt vtamur pricipio: narratione: diuiſione: confirmatione: confutatione: concluſione: & hunc ordinem, quemadmodũ præceptum eſt ante: in dicendo ſequamur. Item ex inſtitutione artis non modo totas cauſas per orationẽ: ſed per ſingulas quoque argumẽtationes diſponemus, quẽadmodũ in ſecundo libro docuimus: ideſt expoſitionem: rationem: confirmationẽ rationis: exornationem: cõplexionem. Hęc igitur duplex diſpoſitio eſt: vna per orationes: altera per argumentationes ab inſtitutione artis profecta. Eſt autẽ alia diſpoſitio: quæ cum ab ordine artificioſo recedendum eſt, oratoris iudicio ad tempus accõmodatur: vt ſi a narratione dicere incipiamus: aut ab aliqua firmiſſima argumentatione: aut aliquarum rerum recitatione: aut ſi ſecundum principium confirmatione vtamur: deinde narratione: vt ſi quam huiuſmodi permutationẽ ordinis faciamus: quorum nihil niſi cauſa poſtulet, fieri oportebit. Nam ſi vehementer aures auditorũ obtuſæ videbuntur: atque animi fatigati ab aduerſariis multitudine verborũ: commode poterimus principio ſuperſedere: & exordiri cauſam, aut a narratione, aut aliqua firmiſſima argumentatione. Deinde ſi cõmodum erit (quia non ſemper neceſſe eſt) ad principii ſententiam reuerti licebit. Si cauſa noſtra magnam difficultatem videbitur habere: vt nemo æquo animo poſſit audire principium: a narratione cum incœperimus ad principii ſentẽtiam reuertemur. Si narratio parum probabilis eſt: ordiemur ab aliqua firma argumentatione. His commutationibus: & tranſlationibus ſæpe, vti neceſſe eſt: quum ipſa res artificioſam diſpoſitionem artificioſe cõmutare cogit.

orationem cauſæ. Oportebit autem interponere in ipſa cauſa. i. dum adhuc tractatur: amplificationes crebras. i. frequẽtes & breues: per locos communes. Nec hoc genus cauſæ, videlicet demonſtratiuum: eſt commendandum negligentius eo q accidat raro: in vita. ſ. hominum. Neq; non oportet, immo oportet poſſe velle facere q̃ cõmodiſſime. i. maxime cõmode: id quod poteſt videri accidere. i. euenire vt ſit faciẽdum aliquando, id eſt q̃nq; licet raro. Et ſi. i. licet: hæc cauſa. ſ. demonſtratiua: tractetur ſeparati. i. feorſum ab aliis cauſarum generibus: minus. i. non ſæpe: at. i. attamen magnæ partes laudis aut vituperationis (in quibus conſiſtit demonſtratio) verſantur ſæpe in cauſis iudicialibus, & in deliberatiuis: quare nos putamus nõ nihil. i. aliqd aut (per liptotem) multum induſtriæ conferẽdum quoq. i. etiam in hoc genus cauſæ. ſ. demonſtratiuũ. Nunc difficillima pte rhetoricæ hoc eſt inuentione perpolita atq; accommodata ad oẽ genus cauſæ: abſoluta nobis. i. a nobis. i. poſtquam abſoluimus difficillimam partẽ rhetoricæ: videlicet inuẽtionem &c. tempus ẽ nos proficiſci ad cæteras partes orationis. Igitur quia procedendum eſt: & proxima pars eſt diſpoſitio, nos dicemus deinceps de diſpoſitione.

FR an. Diſpoſitio

¶ Voniam diſpoſitio &c. Diffinitionem repetit diſpoſitionis: quæ eſt lib. i. cum ſic diffinitur. diſpoſitio eſt ordo & diſtributio rerũ quæ demonſtrat qd quibus locis ſit collocandum: Eſt autẽ diffinitio ab affectuata cui res deſcribitur: vt qd efficiat oñdatur. Certo ordine, qd niſi fiat memoria perturbabitur. Quicq;: vnaquęq; res inuenta. Videndũ eſt &c. qm̃ ratio eſt diuerſa vt vno modo diſponere ſemper non ſit. Genera diſpoſitionum &c. duplicem dicit eſſe diſpoſitionem: naturalem alterã, quæ ab arte proficiſcitur, alteram artificialem quæ ad caſum temporis accõmodata eſt: & oratores iudicio relinquitur vt ꝯſideret ipſe qd primo qd ſecundo loco: qd deinceps dicat: artis ordo ille eſt: vt primo exordiamur: ſecundo narremus: tertio diſponamus, quarto cõfirme

mus: quinto confutemus: vltimo concludamus: ſed hunc ordinem cauſæ difficultas aut aliqua peruertit neceſsitas. Quinti. lib. vii. de diuiſione multa præcipit: quam mirifice laudat: inuentionem abſq; ea nihil omnino valere dicens: idem ait meminerimus ipſam diſpoſitionem plerunq; vtilitate mutari: nec eandem ſemper quæſtionem primum ab vtraq; parte tractandam: idq; exemplo probat Demoſthenis pro Cteſiphonte. Ad caſum temporis: ad id quod tẽpus affert, ſæpe enim accidit, vt ordo vel ſeruari non poſsit: vel ſi ſeruetur vtile non ſit. Item ex inſtitutione &c. non ſolum inquit in partibus orationis principalibus diſpoſitio adhibenda eſt: ſed etiam in ſingulis argumentationibus, quibus vtimur in confirmatione & confutatione vt ille ſeruetur, qui de argumentationis partibus lib. ii. traditus eſt: vt primo loco ſit propoſitio, & eam deinceps cæteræ ſequantur partes. Hæc igitur &c. ex his quæ dixit ꝯcluſionem elicit dicens diſpoſitionem hanc quæ ab arte ꝓficiſcitur eiuſmodi eſſe, vt in orationibus, & ſingulis argumentationibus earum partes ſuo ordine digerantur & tractentur. Eſt autẽ &c. Accidit tempus, vt ordo naturalis mutandus neceſſario ſit, ſicuti ex Quintiliani etiam auctoritate oſtenſum eſt: qui ait certa via tradi in oẽs materias diſpoſitionem non poſſe cum infinitæ ſint litium formæ: fuerint futuræq; ſint, & tot ſeculis nulla reperta ſit cauſa, quæ eſſet tota alteri ſimilis: quare (idem ait) ſapiat oportet orator & vigilet & inueniat & iudicet & cõſilium a ſeipſo petat. Cicero pro Milone dicẽs; & Ilioneus apud Virg. libr. i. æneidos confutatione vt ante docuimus prius vtuntur q̃ narratione quod ni ſi vterq; ſecutus eſſet, iratos & aduerſos auditores habuiſſet, egit idem Orpheus apud Ouidium cum ad inferos deſcendiſſet, diluit enim quæ obiici poterant, priuſquam narraret veniſſi vt cerberum abduceres, quod Hercules fecit non veni: vt hoc committerem, ſed vxor Euridice nuper fato functa veniendi cauſa fuit: ſic autem exorditur. Oppoſiti ſub terra numina mũdi. In quem decidimus quicq̃d mortale creamur. Exordium ſtatim confutatio ſequitur: nõ huc vt opaca viderem tartara deſcendi: nec vti villoſa colubris. Terna Meduſæi vincirem guttura monſtri. Diffiniuit igitur quid diſpoſitio ſit, quæ licet ab arte nõ proficiſcatur artificioſe tamen tractanda eſt: ideoq; artificialis appellatur. Vt ſi a narratione, omiſſo principio. Aut ab aliqua firmiſsima argumẽtatione, vt a firma aliqua argumentatione initiũ faciamus orationis noſtræ: quæ auditorib⁹ oñdat nos habere aliq̃d quo cãm noſtram corroboremus hoc qñ accidat quid ſie ri neceſſe ſit paulo poſt dicet. Aut ad litterarũ ſi forte litteræ extent, quæ cãm noſtram iuuare poſsint, vt ſi quis Lentulum accuſet: q; allobrogum legatos ad cõiurationem inſtauerat: & litteras ab eo legatis miſſas habeat, cum litteris. n. capti fuerunt: ab earũ recitatione incipere poterit. Secundum poſt. Confirmatione vtamur quod Cic. facit in oratione pro plancio: ambitus a laterenſi accuſato: nam quia cauſa nota erat iudicibus: qñ ante expoſita: ſtatim poſt exordium cõfirmatio ſecuta eſt: non ſemper autẽ vtendum narratione eſt, vt ait Cic. lib. de Oratore, & quando vtendum ſit idem conſilii eſſe ait. Niſi cauſa poſita: quando vel accidat, ipſe declarat. Nam ſi vehementer docet quibus tpibus naturalis ordo mutandus ſit. Obtuſæ: veluti hebetatæ nimio audiendi faſtidio. obtundere. eſt ſæpius repetendo: eadẽ dicere tranſlatione a fabris ſũpta: q ſæpe repetunt tundendo aliq̃d malleo, & idem obtundunt & hebetant. Terẽtius. Obtundis: tameſi intelligo. Ai defatigati lõga orone & acclamatione eius q por dixit. q̃d aũt agendũ ſit: cum feſſi audiẽdo iudices ſunt: lib. i. docuit. Aut a narratione. procemiũ apud iudicem priuſq̃ cãm cognouerint prodeſt: vt ait Quintil. qui ſecundo loco dicũt, abſtinere ab eo poſſunt, & ſtatim narratione incipere. Aut ab aliqua firmiſsima argumẽtatione: hoc eſt firmiſsimo cauſæ noſtræ adiumento quod in oratione pro Qu. ligario a Cic. eſt factum: nam cum difficilis apud Cæſarẽ q ligario vehementer iratus erat: defenſio eſſet, a duobus cauſæ adiumentis tanq̃ a firmiſsima incipit argumentatione. Obiectum prius crimẽ per ironiã (quam merito Quintil. diuinam appellat) confitetur: deinde relatione vtitur criminis: nec abfuiſſe a ligarii peccato accuſatorem tuberonẽ oſtendit vt ꝑſcribere clam Cæſari videat, veniam ligario ſupplicanti dãda eſſe cum eius accuſatori in ſimili crimine data ſit. Deinde ſi cõmodum &c. qñ ſi apparatum ad audiendũ viderimus auditorẽ: ſiue a narratione inciperemus, ſiue a firmiſsima argumẽtatione redire ad exordiũ neceſſe non eſſet: ſed ſi minus adhuc diſpoſitus videret: ſenſim ad exordii ꝓprietates redeundum eſſet, hac. n. cã exordimur: vt ad audiendũ diſponamus. Si cã noſtra tunc cum difficultatem habet & diſplicet auditorib⁹, qñ per eum qui ante dixit, perſuaſi ſunt. Si narratio, cum narratio probabilis non eſt: nec principio ꝓpter cauſæ difficultatem vti licet: ab aliqua argumẽtatione incipiendum ꝑcipit quod ipſe fecit in oratione ꝓ Q. Ligario: vt dictum eſt. His tranſlationibus. Concludit, trãſlationes aũt dicit vt a ſuo loco ad aliũ partes orationis transferant & vbi exordium eſſe debet, illic narratio ſit: aut confutatio vel confirmatio.

Obtundo

ASC.

¶ Quoniam diſpoſitio &c. Tractat diſpoſitionẽ dicens: quoniam diſpoſitio eſt illa. ſ. pars orationis per quam nos redigimus in ordinem ea quæ inuenimus, vt pronunciemus quicq;. i. vnum quodq; aut vnamquãq; rem: certo. i. ſuo & debito loco, ideo ſup. vidẽdum eſt: cuiuſmodi. i. qualem rõnem ꝯueniet habere ĩ diſponendo. Incipiẽs autem id docere præmittit ſuo more diuiſionẽm dicens. Genera diſpoſitionum ſunt duo: vnum ſup. eſt profectum. i. ortum ab inſtitutione artis. i. iuxta artem prius traditã: alterum. ſ. genus diſpoſitionis eſt accommodatum ad caſum temporis. i. ad euentum varium pro diuerſitate temporis, & diuerſa diſpoſitione auditorum. Nos diſponemus ex diſpoſitione. i. iuxta diſpoſitionem artis: cum. i. quando nos ſequemur eam diſpoſitionem quam expoſuimus in primo libro: hoc eſt vt vtamur principio, narratione, diuiſione, confirmatione, confutatione, concluſione. hoc eſt omnibus partibus orationis: & ſequamur hunc ordinem in dicendo. i. orando quemadmodum docuimus in ſecundo libro. i. expoſitionem rationem confirmationẽ rationis, exornationem, & ſupple cõplexionem. i. perorationem. Item nos diſponemus ex inſtitutione. i. iuxta aut per inſtitutionem artis. ſ. rhetoricæ: non modo. i. non ſolum totas cauſas per orationem: ſed quoq;. i. etiam per ſingulas argumentationes: quemadmodum docuimus in ſecũdo libro. i. per expoſitionem, rationem, ꝯfirmationẽ rõnis, exornationem & complexionem. Igitur hæc duplex diſpoſitio eſt. ſ. in cauſis diſponendis, vna per orationes: altera per argumentationes: profecta. i. orta. ſ. vtraq; ab inſtitutione: ſcilicet oratoria, id eſt in altera iuxta artem rhetoricam diſponemus partes orationis de quibus dictum eſt in primo libro: in altera partes argumentationis

mentationis: de quibus in ſecundo. ¶ Eſt aūt alia diſpoſitio &c. Proſequitur diſpoſitionem ex temporaneā: quæ ad caſum tēporis accōmodanda eſt dicens. Eſt aūt alia diſpoſitio quæ accōmodatur. i. aptatur & applicatur ad tēpus iudicio oratoris: cum. i. qñ recedendum eſt ab ordine artificioſo. i. per artem inſtitutorū ſi dicere incipiamus a narratione (& ita ꝑtermiſſo principio) aut ab aliqua argumētatione firmiſſima: aut recitatione. i. relatione aliqua reꝝ: aut ſi vtamur confirmatione: ſm̄. i. proxime poſt. ſ. principium: deinde vtamur narratione aut ſi faciamus quam. i. aliquam ſup. aliam permutationē ordinis. ſ. partium orationis: huiuſmodi. i. qualis ē dum ante narrationē ponitur confirmatio: quoꝝ. i. quarum mutationum, nihil oportebit fieri niſi cauſa poſtulet. Nam ſi aures auditoꝝ videbuntur obtuſæ. i. hebetatæ & moleſtia ob frequentem auditionem affectæ: atq; animi auditoꝝ videbuntur dē fatigati. i. ad extremam fatigationē affecti ab aduerſariis. ſ. noſtris multitudine verboꝝ: nos poterimus ſuperſedere. i. carere & vacare cōmode. i. opportune, principio. i. exordio, & exordiri cauſam. i. facere initium dicendi nō ab exordio proprie ſumpto: ſed aut a narratione aliqua: aut ab aliqua argumentatione firmiſſima: deinde. i. poſt tale initium, licebit (quia non ſemper eſt neceſſe. q. d. ideo dico licebit ꝙ non ſemp neceſſe eſt) ſi commodū erit reuerti ad ſbiam principii. paulatim agere partes principii. Et ſi cauſa noſtra videbitur habere magnā difficultatem: ita vt nemo poſſit audire principium. i. exordium ꝓprie ſumptum (quia generaliter oē quod in principio ſeu exordio ponitur: principium & exordium dicitur: ſpecialiter autem tantum quod in primo libro definitū eſt) cum nos iceperimus a narratione: nos reuertemur ad ſententiam principii. Si narratio eſt probabilis parū. i. modicum nos exordiemur ab aliqua firma argumētatione. Neceſſe eſt vti ſæpe his. i. huiuſmodi cōmutationibus & tranſlationibus.

FRan. IN confirmatione. Docet nunc quo ordine argumentationes collocandæ ſint: in confirmatione & confutatione. Argumentorum: vt ſupra dictum eſt, alia ſunt veriſimilia: alia probabilia: alia neceſſaria. Quæ firmiſſima ſunt: & vix refelli viderentur poſſe ea in principio & in fine collocari præcipit. infirma vero in medio poni vult, qui ordo ex homerica aciei diſpoſitione ſumptus eſt: quam Neſtor his verſibus inſtruxiſſe viſus eſt: κακοὺς δ' ἐς μέσσον &c. Celſus ita ſenſit: vt in principio quidem firma ponerentur argumenta, ſed in fine firmiſſima in medio imbecilliora. Nam initio monendus eſt iudex ſummo impellendus vt ait Quintil. Firmiſſimas argumentationes, quod apud Ouidiū Aiax fecit cum Vlyſſe enim de Achillis armis contendens quæ tali dari debere oraculum reſponderat qualis fuerat qui geſſit. Firmiſſima in principio collocauit argumenta dicens & nobilitate

¶ In confirmatione & confutatione argumentationum diſpoſitiones hmōi haberi conuenit, firmiſſimas argumentationes in primis, & in poſtremis cauſæ partibus collocari: mediocres, & neque inutiles ad dicendum, neq; neceſſarias ad probandum: quæ ſi ſeparatim ac ſingulę dicātur infirmæ ſint: cum cæteris coniunctæ, fiunt firmę, & probabiles: interponi & in medio collocari oportet: nam re narrata ſtatim expectat animus auditoris, ex qua re cauſa confirmari poſſit: quapropter continuo firmam aliquam oportet inferre argumentationem: & quoniam nuperrime dictum facile memoriæ mandatur: vtile eſt, cum dicere deſinamus, recentem aliquam relinquere in animis auditorū bene firmam argumentationem. Hæc diſpoſitio locorum, tanquam inſtructio militum facillime in dicendo: ſicut illa in pugnando pareſt poterit victoriam.

& ſanguine præferendum Vlyſſi eſſe quoniam frater eſſet: his verbis. At ego ſi virtus in me dubitabilis eſſet. Nobilitate potens eſſe telamone creatus. Mœnia q ſorti Troiana ſub Hercule cepit. Littoraq; intrauit pagaſæa colcha carina. Aeacus huic pater eſt qui iura ſilentibus illic. Reddit vbi Aeoliden ſaxum graue ſiſyphō vrget. Aeacus agnouit ſummus: ꝓlemq; fatetur. Iupiter cē ſuam, ſic a Ioue tertius Aiax &c. In fine vero ſic. Deniq; quid verbis opus eſt: ſpectemur agendo. Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes. Inde iubete peti referentem ornate relatis. In medio multa poſuit minus valida argumenta quibus facinora ſua extollit, & Vlyſſis puſillanimitatē & meticuloſitatem damnat. Idem & Vlyſſes reſpondens egit. Nam firmiſſima illa Aiacis argumenta firmiſſimis, tum ī principio: tum in fine diſſoluit argumentis cū ait, ſed enim quis rettulit Aiax: Eſſe Iouis pronepos, noſtro quoq; ſanguinis auctor. Iuppiter eſt, totidemq; gradus diſtamus ab illo. Oſtendit autem nobiliorem ſe eſſe ꝙ mater a Mercurio ſit. In fine ſic inquit, tibi dextera bello. Vtilis ingenium eſt quod eget moderamine noſtro. Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum. Eligit Atrides vt tantum corpore prodes. Nos aio quātoq; ratē qui tēperat ante it Remigis officium: quanto dux milite maior. Tm̄ ego te ſupero, necnon in corpore noſtro. Pectora ſunt potiora manu: vigor oīs in illis. Mediocres, videlicet quæ veriſimiles ſint vel probabiles. Neq; inutiles ad dicendū, quia quæ ſingula aliquid per ſe efficere non poſſunt, cōgregata poſſunt. Nam ſtatim re narrata &c. Ratio eſt, cur in principio firmiſſimæ argumentationes ponendæ ſint. Cauſa confirmari &c. quæ aut difficilis per ſe videbatur eſſe, vel quam eius qui ante dixit difficilem accuſatio reddidit ſi pro reo dicimus grauiſſimum quidq; primo monendum eſt, ne illud ſpectans iudex, reliquorum defenſioni ſit auerſior. Et quoniā nuperrime &c. Nunc quare in fine firmiſſima argumenta collocari debeant oſtenditur, quia quod recenter dictum eſt auditor tenacius meminit q̄ quod in principio vel in medio dictum fuerit. Hæc diſpoſitio &c. non aliter inquit oratio ſic inſtructa argumentationibus victoriam oratori in foro comparat: q̄ imperatori bene ordinatus exercitus.

¶ In confirmatione &c. Locutus eſt de principio & narratione nunc proſequitur de ꝯfirmatione & confutatione docens qūo diſponendæ ſint ac dicēs. Cōuenit. i. conueniens eſt: in confirmatione. ſ. rationum noſtrarum: & confutatione rationum aduerſarii, diſpoſitiones argumentationum haberi hmōi. Oportet argumētationes firmiſſimas collocari in primis & in poſtremis. i. vltimis partibus cauſæ, & oportet mediocres & pro. i. neq; inutiles ad dicendū. i. quæ poſſunt vtiliter dici, neq; neceſſarias ad probandum. i. quæ ſi omittantur adhuc poterimus per firmiores ſatis pro ASCē.

bare quæ ſcilicet mediocres rationes ſi dicantur ſeparatim, id eſt ſeorſum a firmioribus, & ſingulæ, id eſt per ſe, ſint infirmæ, & ſupple coniunctæ cum cæteris, fiunt firmæ: & probabiles, oportet inquam tales mediocres, interponi & pro id eſt collocari in medio. Ratio autem eſt. Nam animus auditoris renarrata i. id eſt poſt narrationem expectat ſtatim ſup. audire aut noſſe ex qua re cauſa poſſit cõfirmari, quapropter oportet inferre continuo. i. ſine dilatione, aliquam argumẽtationẽ. i. approbationem firmam, & ita firmiſſima in principio locanda ſunt. Et quoniam dictum nuperrime. i. miſimo ante: mandatur facile. i. faciliter, memoriæ. ſ. audientium: ideo ſup. vtile eſt: cum. i. quãdo deſinamus dicere. i. quando velimus perorare, relinquere in animis auditorum aliquam argumentationẽ bene firmam: recẽtem. i. paulo ante adductam. Hæc diſpõ locorum tanquam ſup. eſſet i. iſtructio militum. i. militaris aciei, poterit parere. i. acquirere & gignere: facillime victoriam in dicendo: ſicut illa. ſ. militum ordinata inſtructio: poterit parere imperatori victoriam in pugnando: vnde apte citauit Franciſcus ſupra verba Neſtoris Homerici, quæ ſi integra habuiſſem libens repoſuiſſem. Nõ. n. dubitem Ciceronẽ ad ea reſpexiſſe: præſertim cũ tot græcos præceptores reuoluerit, quã haud dubie illud Homeri artificium in præceptionibus nõ tacuerit: cum & noſtri ſubinde (nec imerito) Maronem nunc citent.

De pronunciatione, Ti. IIII.

PRonunciationem multi maxime vtilem oratori dixerunt eſſe & ad perſuadendum plurimum valere. Nos quidẽ vnam de quinq; rebus plurimum poſſe non facile dixerimus, nec egregie magnam eſſe vtilitatem in pronunciatione ſola audacter confirmauerimus. Nam commodæ inuentiones, & cõcinnæ verborum elocutiones, & partium artificioſæ diſpoſitiones, & horum omnium diligens memoria ſine pronunciatione, non pluſquam ſine his rebus pronunciatio ſola valere potuit. Quare quia nemo de ea re diligenter ſcripſit, namq; omnes vix putarunt poſſe de voce & geſtu, dilucide ſcribi, cum hæ res ad ſenſus noſtros pertinerẽt: & quia magnopere nobis, ad dicendum pars ipſa comparanda eſt, non negligenter videtur tota res conſideranda. Diuiditur igitur pronunciatio in vocis figuram, & corporis motum. Figura vocis eſt, quæ ſuum quendam poſſidet habitum ratione, & induſtria comparatum. Ea diuiditur in tres partes: magnitudinem, firmitudinẽ, mollitudinem. Magnitudinem vocis maxime natura comparat, non nihil auget: ſed maxime conſeruat accuratio. Firmitudinem vocis maxime natura comparat, non nihil adauget, ſed maxime conſeruat exercitatio declamationis. Mollitudinem vocis, hoc eſt vt eam torquere pro noſtro commodo poſſimus: maxime faciet exercitatio declamationis. Quapropter de magnitudine vocis & firmitudinis parte: quoniam altera cura, altera natura comparatur, nihil ad nos attinet commouere, niſi vt ab his, qui non inſcii ſunt eius artificii, ratio curandæ vocis petatur. De ea parte firmitudinis quæ conſeruatur ratione declamationis, & de mollitudine vocis, quæ maxime neceſſaria ẽ oratori, quoniam ea quoq; moderatione declamatiõis comparatur, dicẽdũ videt.

poſuimus, quomodo efferantur. Nam ita quiſq; vt audit mouetur aſſeueratione dicentis, & affectus omnes langueſcunt: niſi voce, vultu, & totius prope corporis habitu inardeſcunt, & vel mediocris oratio viribus actionis commendata: plus habet momenti quam optima quæ eadem illa deſtituta ſit. Demoſthenes quid eſſet in toto opere dicendi primum interrogatus pronunciationi palmam dedit: eidemq; ſecundum ac tertium locum, donec ab eo quæri deſitum eſt: vt eam videri poſſit nõ præcipuã ſed ſolam iudicaſſe, ipſæ diligentiſſime pronunciationi apud Andronicum hyppocritam ſtuduit. Et admirantibus eius orationem Rhodis. Exul Aeſchines qui recitabat: quãtus hoſtis merito dixiſſe fertur: quid ſi ipſam beſtiam audiuiſſetis? Valerius Maximus capite de pronunciatione. In Demoſthene inquit magna pars Demoſthenis abeſt: quod legitur: adoleſcens hæc præcepta ſcripſit. M. Cicer. idem enim poſtea vnam in dicendo actionem dominari putauit: quantum autem valeat etiam hortẽſii argumẽto colligit Quĩtilianus: nam ille quoad vixit: ſecundus habitus eſt: ſcripta eius ad poſteros non peruenerunt, vt appareat tantum cum diceret placuiſſe. Multi maxime vtilẽ &c. vt Demoſthenes. Quod vnum quam omnes partes proſunt, & ſi vna abeſt: orator eſſe non poteſt. Nec egregie: præcipue excellenter. Sola ſine reliquis partibus, vt ea ſola plus quam cæteræ valeat. Multum tamen pronunciationi tribuit Cicero: cum ſolam reliquis quatuor conferat partibus: & ſi dicit maximam vtilitatẽ in pronunciatione ſola eſſe ſe non confirmatur. Cõcinnæ congruæ cõſonantes. Quare cum pronunciatio nihil ſine cæteris partibus valeat: nec illæ prodeſſe ſine pronunciatione quicquam poſſint tota inquit res diligentius conſideranda eſt, de qua nulla accurate ſcripſit: quoniam multi non poſſe apte ſcribi de voce: vultu & geſtu exiſtimauerunt, ratio autem eſt, quoniam rerum omnium quædam ad intelligẽtiam, quædam ad ſenſum referuntur: illæ ad intelligentiam ſpectant, quæ doceri verbis poſſunt: vt grammatica, rhetorica, illæ vero ad ſenſum quas verbis docere ſatis non eſt: niſi alicui ex quinq; ſenſibus ſubiiciantur, vt citharizare, canere, quarum rerum diſciplina ſenſu certe,

FRan. PRonunciationẽ &c. Duas abſoluit integrales rhetoricæ partes: inuentionem: & diſpoſitionem tertiam aggreditur, quæ pronunciatio eſt, de qua prius quam præcepta det præfatur plurimum ex toto artificio valere oſtendens. Nam ſicut inquit, quod vna de quinq; partibus Rhetoricæ integralibus plus cæteris partibus valeat, dicere non auſim: ita nec in ſola pronunciatione maximam vtilitatem eſſe affirmauerim: ſed ſicut ſola pronunciatio ſine cæteris partibus nihil prodeſt, ita ſine pronunciatione cæteræ partes minus valent. Attentum facit lectorem, cum ſine pronunciatione artẽ eſſe non poſſe oſtendit, quæ miram quandam vim ac poteſtatem in orationibus habet: vt ait Quintilianus. Nec enim tam refert qualia ſint: quæ intra noſmetipſos com-

Pronunciationis vis

ſu certeis & actu continentur: huiuſmodi eſt pronūciatio: quæ tum ad viſum reſpicit, vt varius corporis motus: tum ad auditum: vt vox remiſſa mediocris, intenſa: cum igitur magis ſenſu q̄ intelligentia percipiatur pronunciatio non ab re vix poſſe de ea dilucide ſcribi arbitrati ſunt. Diuiditur &c. Quintilianus pronunciationem a pleriſq; actionem vocari dicit, ſed prius nomen a voce, ſequens a geſtu accipere. Cice. actionem alias quaſi ſermonem alias eloquentiam quandā corporis vocat: vtraq; tamen appellatione indifferenter vti licet. In vocis figuram, & pronunciatio appellatur. Corporis motum & actio nominatur. pronunciationis aūt repetit diffinitionem quæ primo lib. eſt & vox quidem ad auditum, motus corporis ad viſum refertur. Figura vocis &c. oīs huius artificii vis in duabus rebus poſita eſt voce & geſtu quorum altera aures mouet: altera oculos, per quos duos ſenſus omnis ad animum affectus penetraſ. de vocis figura prius loquitur quam in tres diuit partes, nihil autem aliud eſt, q̄ vocis qualitas & triplex eſt remiſſa mediocris intēſa, quæ qualitates vocis rei de qua loquimur accommodantur. Alia enim materia remiſſam: alia mediocrem: aliam intenſam vocem poſtulat: vt infra docebitur. Habitum qualitatem: quæ ab eo remoueri non poteſt. Comparatum: acqſitum. Ratione & induſtria ratio ad præcepta refertur: induſtria ad exercitationē: omnia præcepta in ratione poſita ſunt: induſtria diligentia hoīs: ac exercitatione comprehenditur: & rō quidem præceptoꝝ ſine exercitationē parum valet: illud ante omnia intelligi debet ei hæc præcepta tradi: cui non fruſtra præcipitur: ſunt enim quidam ita inepti natura & tantis præmuntur oris atq; corporis incommodis: vt nihil omnino hæc præcepta profutura illis ſint. Demoſthenes tñ qui primam rhetoricæ literam pronunciare non poterat id exercitatione conſecutus eſt vt etiam optime pronūciauerit: ideoq; de eo inquit Val. Max. Alium natura fecit: alium exercitatio reddidit: naturalis igitur vox inſtrui & perfici hac arte poterit: nihil enim perfectum eſſe inqt. Quintil. niſi vbi natura cura iuuatur. Magnitudinē vocis &c. natura vocis, vt Quintilianus ait quantitate & qualitate ſpectatur, quantitas ſimplicior eſt: aut enim grandis eſt, aut exigua, aut mediocris: qualitas magis varia eſt, candida, fuſca, plena, exilis, lenis, aſpera, contracta, fuſa, dura, flexibilis, clara, obtuſa. Comparat natura. Si quis enim exilem nimiū natura vocem habuerit non facile virilem, & plenam comparare poterit. Non nihil &c. vocis magnitudinem dicit non nihil augeri cura, ſed eadem conſeruari, curam autem eā intelligit, quæ a medico adhibeť vt ambulatio, vnctio veneris abſtinentia facilis ciborum digeſtio quā frugalitas præſtat, præterea fauces integræ. i. molles, ac lenes quarum vitio & frangitur: & obſcuratur, & exaſperatur, & ſcinditur vox. Firmitudinem vocis &c. Vt magnitudo ſic & firmitudo vocis a natura ē: quā adauget exercitatio: & eadem conſeruat. ſilentio enī ſubſidit vox, conſuetudine firmatur, qua difficultas omnis leuatiꝗ niſi in aſſidua fuerit exercitatione qñ aliquando dicendū erit, inſolitum laborem recuſabit. Genus autem exercitationis optimum dicit Quintil. quod operi ſimillimum ſit & dicēdum quottidie ſicut agimus. Cic. declarare ꝑcipit qđ eſt exerceri in fictis thematibus q̄ ꝓpoſita idē appellat. Mollitudinē &c. Et hāc maxime ait declamationis ſtꝰ exercitatione. Torq̄re flectere ab intēſa ad remiſſam: & retro a graui ad acutā: ab inflata ad lenē. Quapp, q̄ngdem inqt magnitudo vocis natura cōparatur & medicoꝝ cura ꝯſeruaſ. Firmitudo tū natura, tū cura ē ipſa cōparaſ, de ipſa magnitudine, & ea parte firmitudinis, q̄ natura cōparaſ: qm̄ natura in noſtra ptāte non eſt: nihil attinet dicere, de parte firmitudinis q̄ exercitatione declamationis ſeruaſ: & de mollitudine, q̄ neceſſaria eſt oratori dicendū vť. Cura medicoꝝ: q precipiunt qbus vti rebus, & a qbus abſtinere debeamus. Nihil ad nos attinet: ſed ad medicos tm̄. Res. n. cōis eſt. in promptu, & veluti in cōi poſita, & tam tibi: q̄ mihi nota. poteſ. n. medicos adire, q tibi qua rōne ꝯſeruare magnitudinē & firmitudinē vocis poſſis oſtēdent. Quæ maxime eſt neceſſaria, qm̄ pro qualitate materiæ varianda pronūciatio eſt, vt modo leni: mō irata, mō acuta, mō graui vtamur. Moderatione declamationis. Efficit. n. declamatio, vt modū adhibeamus voci: vt eā ꝑ qualitate vt dictū ē: materiæ molliamus ac flectamꝰ.

¶ Pronunciationē &c. Proſecuturus ꝓcepta de pronunciatione perquirit eius vtilitatem dicēs. Multi dixerunt pronunciationē eſſe maxime vtilem oratori, & plurimum valere ad perſuadendum. i. ad faciendā fidem dictorum. Nos quidem non dixerimus facile vnam. ſ. rem. i. ſeorſum acceptam quamlibet partem, de quinq; rebus. ſ. ad perſuadendum accommodatis, poſſe plurimum, nec. i. & non & nos cōfirmauerimus audacter: id eſt audeamus confirmare & aſſerere, vtilitatem magnam egregie: id eſt excellēter & multum præeminenter non eſſe in ſola pronunciatione. Nam inuentiones commodæ, i. accommodate excogitatæ & aptæ. & elocutiones verboꝝ cōcinnæ. i. conſonanter compoſitæ: & artificioſæ diſpoſitiones partium, & diligens memoria hoꝝ omnium. i. harum omnium rerum: ſupple non pñt valere plus ſine pronunciatione, q̄ pronunciatio ſola poteſt valere ſine his rebus. Et ita vult dicere ꝙ nulla pars ſi ſola ſit multum pōt, atq; ita innuit oēs obſeruandas: præcipue tñ pronunciationem quæ omnibus aliis maxime inſeruit, & penitus negligi non poteſt, vnde addit. Quare. i. quamobrem, quia nemo ſcripſit diligenter de ea, nanq; oēs ſ. rhetoricæ artis præceptores putarunt vix. i. difficillime aut quaſi nullo modo poſſe ſcribi dilucide, de voce & geſtu, quæ ad pronunciationem ſpectant, cū hæres videlicet vox & geſtus, pertinerent ad ſenſus noſtros. Et quia ipſa pars: videlicet pronunciatio, eſt comparanda. i. acquirenda nobis. i. a nobis magnopere. i. magno ſtudio aut diligenter: ideo ſupple tota res videtur conſideranda. i. conſiderari debere non negligenter: immo valde diligenter. Igitur (quæ vox continuatiua eſt quaſi dicat vt de pronunciatione dicere incipiamus, pronunciatio diuiditur in figuram. i. modū & qualitatem vocis, & in motum corporis. i. in geſtum. Figura vocis eſt, quæ poſſidet quendam habitum ſuum. i. ſibi proprium, comparatum. i. acquiſitū ratione. i. conſideratione & induſtria. i. ingenuita ingenioſitate ſeu ſubtilitate. Ea. ſ. figura vocis diuiditur i tres partes, videlicet magnitudinem: fortitudinem, & ſup. mollitudinem. Natura comparat. i. parit & acquirit nobis maxime: id eſt præcipue: magnitudinem vocis: accuratio. i. adhibitio diligentis curæ: auget. ſup. eam: non nihil. i. aliquantulum: ſed cōſeruat maxime. q a facundiam & plenā ac magnā vocē qui nequaq; a natura habet: vix per artē acqret: q tñ mediocrem habet: meliorē facere pōt, & maxime habitā cōſeruare. ſimiliter natura maxime cōparat firmitudinē. i. cōtentionem & robur firmi lateris: vñ firma profertur vox. exercitatio declamationis. i. orationis in fictis cauſis

Natura vocis

ASCE.

ſub rhetore exercẽdi aut diſcendi gratia: adauget nõ nihil.i.aliquantulum:& conſeruat ſup.eam maxime. E contrario exercitatio declamationis faciet.i.comparabit mollitudinem.i.flexibilitatem & uolubilitatẽ uocis:hoc eſt ut poſſimus torquere eam pro cõmodo noſtro. Quapropter nihil attinet ad nos commonere de magnitudinis vocis & parte.i.vna firmitudinis: quoniam altera.ſ.pars firmitudinis & ẽt magnitudinis comparat.i. acgrẽ cura.i.per curam medicorum qui de plaſmatis bibendis tractant: altera.ſ. pars: comparatur natura .i.per naturam.(Poſſet vi deri ſic explanandum:altera videlicet firmitudo, altera videlicet magnitudo,ſed non procedit, qa vtraq; cõparatur per naturam:ſed augetur & cõſeruatur cura) nihil attinet ad nos cõmonere de parte quæ comparat cura ni ſi vt ratio vocis curandæ petatur ab iis qui ſunt nõ. . . . . .i.peritis,ſed ſup.videtur dicẽdum de ea: parte firmitudinis.ſ.vocis, q̃ cõſeruatur ratione declamationis,& de mollitudine.i.flexibilitate vocis, quæ eſt oratori neceſſaria maxime:quomodo ea comparetur,quoq;.i.etiam moderatione.i.temperamento declamationis.i.exercitationis orando videlicet in nõ veris cauſis ſub rhetore aliquo.

De confirmatione vocis. Ti.IIII.

Firmam igitur maxime poterim⁹ in dicendo vocẽ conſeruare:ſi q̃maxime ſedata,& depreſſa voce principia dicem⁹. Nã læduntur arteria:ſi anteq̃ vox bene permulſa eſt,acri clamore complcantur. Et interuallis longioribus vti conuenict;recreatur enim ſpiritu vox,& arteriæ conticendo requieſcunt. Et continuum clamorem omittere,& ad ſermonem redire oportet pariter (commutationes enim faciunt:vt nullo genere vocis effuſo in omni voce integri ſimus) Et acutas vocis exclamationes vitare debemus:ictus enim fit:& vulnerantur arteriæ acuta, atque attenuata nimis acclamatione:& ſi quis ſplendor eſt vocis: conſumitur uno clamore vniuerſus. Et vno ſpiritu continẽter multa dicere, conuenit in extrema oratione: fauces enim calefiunt:& arteriæ complentur:& vox quæ varie tractata eſt:reducitur in quẽdam ſonum æquabilem, atque conſtantem.

FRan. Firmam vocem,&c.a parte incipit firmitudinis q̃ cura comparatur,& quomodo in oratore ɔſeruari poſſit oſtendit,ſi.ſ.non a ɔtentione:ſed maxime remiſſa voce incipiamus. Nam ſi a principio ſedata fuerit pronunciatio:ad finẽ vſq; ɔſeruabitur:ſi a ɔtentione incipiet:vt auditoribus grata minime erit ſic pronunciatiõi oberit plurimũ:rõnemq; ſubiungit. Firmam ne deficiamus & in media oratione deſiſtamus. Si q̃ maxime ſedata,&c. Docet quo pacto in principio in medio & fine orationis pronunciare debeamus,vt firmã vocem per oĩa conſeruemus quæ vltra vires, quod Quintil.inquit:vrgenda non eſt,nam & ſuffocata ſæpe:& maiore nixu minus clara eſt. & interim eliſa in illum ſonum erumpit,cui græci nomen a gallorũ immaturo cantu dederũt. Principia dicemus &c.hoc eſt exordiemur,principio beniuolus auditor redditur. Vox autem lenis,mollis & ſubmiſſa ad comparandã valet beniuolentiam, auctore Quintiliano: idem ait clamoſe dicere inſanum eſſe. Aiax qui minus dicere nouerat:q̃ facere apud Ouid.a contentione incœpit: vt ipſa ſtatim indicat oratio:agimus pro,Iuppiter ante rates cãm:& mecum cõfertur Vlyſſes:contra q̃ leni & ſubmiſſa voce Vlyſſes vſus ſit facile quidem cognoſcitur. ſi mea cum veſtris valuiſſent vota pelaſgi. Non foret ambiguus tanti certaminis hæres. Sedata, non celeri,vt vtamur interuallis. Depreſſa,remiſſa, & humili,non autem intenſa. Nam læduntur &c.phyſicam tangit rationem,qui a contentione,& clamore incipit fieri raucus ſolet. Arteriæ enim ſubito incaleſcunt,& exaſperantur:nec vox:ſed mẽbrum quo ſpiritus tranſmeat corrumpitur:vt in quæſtionibus inquit Ariſtoteles:& rauci ſunt voce corrupta, non q̃ ſpiritus vitiatus eſt qui vocem afformat, ſed q̃ exaſperata arteria eſt quæ vehementi concalefactione exaſperari ſolita eſt. Quamobrem nec qui febriunt,neq; q̃ vehementer febrierunt,ſtatim cum febris ceſſauit cantare queũt. Sunt enim aſperis nimio calore faucibus quæ ſi ſedata vtimur oratione:paulatim icaleſcũt & inſueſcunt pronunciationi, vt tollere vocem, & clamorem ẽt in media dictione,atq; in fine vocis vti liceat. Arteria autẽ & vena quid ſint,& quomodo differant: docet. A. Gel. lib.xviii.c.x. dicens venam eſſe cõceptaculum ſanguinis mixti cõfuſiq; cum ſpiritu naturali in quo plus eſt ſanguinis minus ſpiritus. Arteriam vero eſſe conceptaculum ſpiritus naturalis mixti confuſiq; cum ſanguine in quo plus ſpiritus eſt minus ſanguinis. dicitur autem arteria ab eo q̃ ταρτον αιρει hic pro fiſtula illa accipit per quã a pulmone plenus & itegerr ſpiritus egreditur,ex quo cum aerem tangit,vox formatur,has arterias de quibus loquitur ci. Var.deſcripſit cum ait,vdǫ vocis iter: nam vda arteria eſt quæ ſpiritum habet mixtum confuſumq; cum ſanguine,vt eſt dictum. Permulſa,leniuta,mitigata,paulatim,calefacta. Acri magno & vehementi. Et interuallis ſecundum eſt præceptum vt nõ tenore pronunciemus:ſed interuallis vtamur: hoc eſt mora & ſpacio etiam longiore, vt ſpiritus & arteriæ recreentur:& vt pronunciationi ſufficere poſſimus. Accidit enim iis qui ſub uno ſpiritu multa pronunciare volunt:ut eorum uox ſuffocetur & ſupprimatur. Sunt igitur diſtinctiones faciendæ: & incipiendũ ac deſinendum:ut Quanquam mihi frequẽs conſpectus uideatur multo iocundiſſimus:hic paululum ſubſiſtendum eſt:deinde proſequendum. Hic autem locus ad agendum ampliſſimus,ad dicendum ornatiſſimus uiſus eſt quirites:& hic ſuſpendenda uox eſt. Idq; deinceps faciendum ut membra poſcunt, & periodi orationis. Meminerimus tamen non tanta mora utendũ eſſe ut noſtræ uideamur orationis obliti & dum eam ad memoriam reuocemus diu conſiſtamus ſilentes, quo nihil eſt deformius. Recreatur enim ſpiritus:qui nunquam uitiatur:niſi uitiata arteria fuerit per quam emittitur. Reticendo eo ſpacio quo reticemus. Et cõtinuum clamorem &c.aliud præceptum q̃ magis ad confirmationem:& confutationem q̃ ad cæteras orationis partes pertinet. Nam contentione confirmantes & confutantes utimur. Ea ſic a Cice.paulo poſt diffinitur. Contentio eſt oratio acris ad confirmandum & confutandum accommodata. Sermo uero eſt oratio remiſſa quotidianæ finitima locutioni. A contentione:itaq; quæ per exclamationem fit, ad ſermonem tranſeundum præcipit:qui per remiſſionem fit: ſed illud obſeruandum eſt, ut quotiens contentione

Vena Arteria

Contẽtio q̃d Sermo

uteris: uehementia utaris, & ſic capitū teneas auditoris animum, ut reſpirare non ſinas: hæc aūt argumentandi ui & ut ſic loquar impreſſura uſus cū fueris ad ſermonē tranſeas oportebit: ars aūt uariandi gratiam præbet renouat aures, & dicentē ipſa laboris mutatione reficit, ut ſtandi, ambulandi, ſedendi, iacēdi, uices ſunt, nihilq; eorum pati diu poſſumus. Auctor Quintilia. Cicero in diuina pro Milone oratione: cum cōtentione uſus eſſet: ad ſermonem uenit: cū ad iudices conuerſus inquit. P. Clodii præturam non ſine maximo rerų nouarų metu propom ſolitam eſſe uidebatis &c. Ilioneus quoq; apud Virg. a ꝯtentione ad ſermonem deſcendit, nam cū dixiſſet: ꝙ genus hoc hoīum &c. Statim ſubdidit. Si genus humanū & mortalia tēnitis arma &c. Cōmutationes: ratio eſt qm̄ commutatio uocem ꝯſeruat ſtabilem. Oi uoce: modo intenſa, modo remiſſa, modo mediocri. Effuſo emiſſo. Integri firmi non debilitati. Et acutus aliud præceptū nec acuta nimis utamur exclamatione: qm̄ ſoni ictu arteriæ uerberantur, & ſplendorem uoci auferunt. Atq; ut ait Quint. neq; grauiſſimus in muſica ſonus, neque acutiſſimus orationibus ꝯuenit. Splēdor. Cōuenit. n. ſplendidam & claram uocē eſſe non aūt raucā. Vno clamore: nimiū acutæ uocis. Et uno ſpū: aliud præceptum ne multa ſimul dicamus, anteq̄ reſpiremus: niſi in ultima orationis parte: ubi cū per enumerationem ꝯcludimus uno ſpiritu multa ꝓnuncianda ſunt, qm̄ nota iam ſunt auditori & fieri facile poteſt: paulatim iā calefactis in reliqua oratione faucibus. Calefiūt longa ꝓnunciatione. Complentur ſpiritu. Varie: modo intenſe: modo mediocriter: modo remiſſe. Conſtātē, ut deficere non poſſit. Ex eo qm̄ ꝙ uaria in reliqua oratione uoce uſi ſumus, ſtabilem & æquabilem in fine retineamus. Quæ aūt in fine uelut uno ſpiritu ab oratore dicuntur uehementius auditorem mouent.

ASC. ¶ Firmā igitur &c. Igitur ut quod dicēdum uidet dicam nos poterimus q̄maxime. i. ſummopere ꝯſeruare uocē in dicēdo: ſi dicemus ꝓncipia, uoce ſedata. i. trāquilla q̄maxime: & depreſſa. i. ſummiſſa, & quod dñt baſſa. Nam arteriæ. i. uenæ in qbus aer ad uocem faciens continetur: læduntur. i. defatigantur & corrumpuntur: ſi compleātur. i. inſicentur: acri clamore, ꝓuſq̄ uox eſt permulſa. i. lenita & mitigata & uolubilis fcā, bene. i. multum aut decenter. Et cōueniet. ſ. pro ſecūdo remedio uti interuallis. i. ut dicunt pauſis & interpellationibus longioribus. i. ſatis aut multum longis. Enim pro quia vox recreatur. i. reficitur: ſpiritu. i. flatu aut anhelitu recepto: & arteriæ requieſcunt conticendo. Et oportet (pro tertio medicamento) omittere clamorem continuum: & redire pariter. i. ſimul aut ſimiliter ad ſermonem. i. orationem ſedatam & non vehementem. Enim pro quia cōmutationes, id eſt variationes vocū efficiunt, vt ſimus in ol voce. i. gñe vocis integri. q. d. recentes & nō læſi ſed parati dicere, nullo genere vocis effuſo. i. per acrem clamorē extincto. Et debemus (ꝑ quarto ꝑcepto) vitare acutas exclamationes vocis. Enim pro qa ictus. i. cōpulſio organi fit, & arteriæ vulnerant̄, acclamationes nimius acuta. i. altiſona: atq; extenuata. i. clara & ſubtiliata: & ſi qs ſplēdor. i. eminens decor vocis eſt: is ſup. conſumit̄ vniuerſus. i. ſimul totus: vno. i. ꝑpetuo & vehemēti clamore, & ꝯuenit in extrema oratione. i. in peroratione: dicere multa ꝯtinenter. i. ſine interuallis: vno. i. ꝑpetuo & nō iterrupto ſpū. i. anhelitu. Eni ꝑ qa fauces. i. gutturis orificia (vñ ꝓdit vox quaſi a faucib' dicta mutato au in o) & arteriæ cōplentur. ſ. ſpū in fine, & vox quæ tractata eſt varie in principio: reducitur in quendam ſonum æquabilem atq; conſtantem.

FRAN. SAepe oſtendit præcepta quæ ſuperius dedit: nō ad conſeruādā tm̄ vocis firmitudinē ſed ad delectationē ēt pertinere: & hoc vt ita eſſe oſtēdat oia repetit q̄ ſuperius ꝑcepit: ex quo nos plurimū dicit debere naturæ quæ effecit, vt q̄ vtilia ſūt delectent ēt quod verum fiet naturæ opera intuenti. Gratia debetur vt ei grati ſimus & debeamus. Voluntate auditoris. Qm̄ auditor optima delectatur pronunciatione: & illam probat. Vtile eſt primum repetit præceptum & hoc. ſ. delectat auditorem vt clamor inutilis eſt oratori: & auditori plurimum diſplicet. Interualla ſecundum præceptum. Concinniores, aptiores, conſonantiores, & magis congruas. Cōſeruat: tertium præceptum de variatione. Retinet docentur enim ſermone & mouentur, clamore incitantur ad indignationem. Acuta: quartum præceptum. Ad mulie

¶ Quia vero ſæpe rerum naturæ gratia quædam iure debetur: velut accidit in hac re. Nam hoc quod diximus ad vocem ſeruandam prodeſſe, idē attinet ad ſuauitatem pronunciationis: vt quod natura voci proſit: idem voluntate auditoris probetur. Vtile eſt ad firmitudinem vocis ſedata vox in principio. quid enim inſuauius, q̄ clamor in exordio cauſæ? Interualla vocem confirmant: eadem ſententias concinniores diuiſione reddunt, & auditori ſpacium cogitandi relinquunt. Conſeruat vocem continui clamoris remiſſio: & auditorem quidem maxime delectat varietas, cum ſermone animum eius retinet & exuſcitat clamore. Acuta exclamatio, vocem & fauces vulnerat: eadem lædit auditorem. Habet enim quiddam illiberale: & ad muliebrem potius vociferationem: q̄ ad virilem dignitatem in dicendo accōmodatum. In extrema oratione continens vox remedio eſt voci. Quid hæc eadem? nonne animum vehementiſſime calefacit auditoris in totius concluſione cauſæ? Quoniam igitur res eædem vocis firmitudini: & pronunciationis ſuauitati proſunt: de vtraque re ſimul erit in præſentia dictum: de firmitudine, quæ viſa ſunt: & de ſuauitate, quæ coniuncta fuerunt cætera ſuo loco poſt dicemus.

brem voci, leui enim eſt cauſa vociferari fœminas cōſueuit. Vnde illud eſt, & fœmineo vlulatu Tecta replent. In extrema, quantum præceptum. Continens, æqualis & vno ſpiritu ꝓlata. Remedio eſt voci: vocis firmitudinem cōſeruat. Quoniam res: concludit & tranſitione vtitur.

ASC. ¶ Quia vero q̄dam gratia. i. gratificatio & recognitio beneficiorum ita vt abs quo beneficium acceperis illi gratus ſis & minime moleſtus, debetur ſæpe iure. i. merito naturæ rerum: velut. i. quēadmodum accidit in hac re videlicet in conſeruanda firmitudine vocis. (Nam hoc idem ꝙ diximus prodeſſe ad ſeruandam vocē attinet ad ſuauitatem ꝓnunciationis vt ꝙ natura proſit. i. cōducat & conferat voci: idem probetur, id eſt approbetur voluntate. i. conſenſu ac voluptate auditoris (qa inquā talis gratia naturæ debet̄, vox ſe

data.i.tranquilla & minime vehemens in principio, eſt vtile.i.res vtilis ad firmitudinem vocis.n.pro qa, quid ſup.eſt inſuauius.i.magis abſonum & duꝝ audi tu:ꝙ clamor in exordio?q.d.nihil.& ita cōmendat p͂mum praeceptum:addit cōmendationem ſecundi.Interualla.i.interruptiones moderatæ pronunciationū confirmant vocē:& eadē .ſ.iteruall a reddunt ſnias ɔcinniores.i.ɔſonantiores & aptius ɔnexas diuiſione.i.per intermiſſionē prolationis, & relinquūt auditori ſpacium cogitādi.ſ.de veritate & pondere ſententiarum. Et ꝙ dixit in tertio p̄cepto. Remiſſio id eſt laxatio:continui clamoris conſeruat vocem ne penitus frangatur, & varietas delectat quidem maxime auditorem: &.ſ.varietas pronunciationis retinet animum auditoris, ſermone .ſ. leni, & exuſcitat.i.vigilem facit,clamorē,& ideo neq; continua lenitas, neq; cōtinuus clamor placet ſed varietas ipſa. Repetens autem quartum pręceptū dicit. Exclamatio acuta vulnerat vocem & fauces & eadem lædit.i.offendit auditorem:habet enim quidam illiberale.i.ruſticum & ſeruile:& accommodatum.i.applicabile potius id eſt magis ad vociferationem.i.eiulationem muliebrem:ꝙ ad dignitatem virilem in dicendo.i.ad grauitatem & decētiam quam virum decet ſeruare in dicendo; ꝙ ſint & aliæ dignitates eius addidit in dicendo. Et pro quinto præcepto ſubiungit. Vox continēs.i.perpetuo & non intermiſſa,eſt voci remedio ne.ſ.varietate imutata raucеſcat aut rumpatur : in extrema oratione, calefactis videlicet & mollificatis iam(vt dixit) arteriis. Quid ſup.facit,hæc eadem.ſ.continens vox,nonne calefacit vehementiſſime animum auditoris in concluſione totius cauſæ?q.d.haud dubie. Deinde per tranſitionem ac paraſceuem dicit. Igitur quoniam eædem res proſunt.i.conducunt & vtiles ſunt, firmitudini vocis; & ſuauitati pronunciationis,erit dictum in preſentia id eſt hoc loco de vtraq; re ſimul.videlicet de firmitudine & ſuauitate vocis:nam ſup.dicta erunt.de firmitudine ea quæ viſa ſunt,& de ſuauitate ea quæ coniuncta fuerunt.i.quæ adiecimus eo ꝙ eſſent ſimilia. Nos dicemus cætera vt de mollitudine vocis & motu corporis:poſt.i.poſtea:ſuo.i.opportuno loco.

FRan. MOllitudo vocis &c.:De vocis firmitudine quę & ſi ratione declamationis adaugetur, & conſeruatur, maxime tamen natura comparatur breuiter præcepta dedit, mollitudinem nunc aggreditur quam ſola facit diſciplina, & exercitatio. Cumq; tota, vt inquit ad præceptionem rhetoris pertineat, & prolixe, & diligenter de ea loquitur. In tres autem

De vocis mollitudine. Ti, V.

MOllitudo igitur vocis,(quoniam omnis ad rhetoris præceptionem pertinet,) diligentius nobis conſideranda eſt.Eam diuidimus in ſermonem:contentionē : & amplificationem. Sermo eſt oratio remiſſa: & finitima quotidianæ locutioni. Contentio eſt oratio acris, ad confirmandum,& confutandū accommodata. Amplificatio eſt oratio quæ aut in iracundiā inducit:aut ad miſericordiam trahit auditoris animum. Sermo diuiditur in partes quattuor: dignitatem:demonſtrationem:narrationem:iocationē. Dignitas,eſt oratio cum aliqua grauitate,& vocis remiſſione. Demonſtratio,eſt quæ docet remiſſa voce quomodo quid fieri potuerit : aut non potuerit. Narratio,eſt rerū geſtaꝝ expoſitio. Iocatio, eſt oratio : quæ ex aliqua re veriſimili riſum prudentem,& liberalem mouere poſſit. Contentio diuiditur in continuationem:& in diſtributionē. Continuatio, eſt orationis enunciandæ acceleratio clamoſa. Diſtributio, eſt in contentione oratio frequens cum raris & breuibus interuallis, acri vociferatione. Amplificatio diuiditur in cohortationem : & quæſtionem. Cohortatio eſt oratio : quæ aliquod peccatum amplificans auditorem ad iracundiam adducit. Conqueſtio eſt oratio,quæ incommodorum amplificatione animum ad miſericordiam perducit.

diridit partes, ſingulas diffinit, & rurſus in partes alias diuidit,quarum omnium quod officium debeat eſſe oſtendit. Apta autem pronunciatio eſt quæ his de quibus dicimus accommodatur:quod maxima ex parte præſtent ipſi motus animorum:quorum alii veri ſunt,alii ficti & imitati, veri naturaliter erumpunt vt dolentium,iraſcentiū, indignantium, ſed carēt arte, & ii diſciplina ſunt ac ratione formādi. Qui effinguntur in imitatione artem habent, ſed carent natura, ideoq; in his primum eſt bene affici,& cōcipere imagines rerū, & tāquam veris moueri, ſic velut media vox quē habitum a nobis acceperit hunc iudicium animis dabit, eſt enim mentis idex & uelut exemplar,ac totidem quot illa mutatiōes habet. Auctor Quintil. In hoc ergo maxima difficultas verſatur, ut vocē pro materiæ qualitate variemus. Non enim vna atque eadem oībus cōgruit materiis. Et alibi læta:alibi moeſta hic erecta:atq; aſpera, illic leni;& remiſſa utendum eſt,vt idoneis patebit exemplis. Ad rhetoris præceptionem. Nam vocem pro materia variare rhetor docet, rationibus oſtendens:aliter læta,aliter triſtia pronunciari oportere. Alia in laudationibus:gratiarū actione,exhortatione:alia in funebribus orationibus conſolationibus voce vtendum eſſe & Oratius ait in arte poetica Telephus & Peleus cū pauper & exul vterq; proiicit ampullas,& ſexquipedalia verba. Si curat cor ſpectātis tetigiſſe quærela. Sermo:quid ſit ſermo diffinit,& veluti quotidianam dicit eſſe locutionem. Cum & oratio quotidianis atq; vſitatis verbis cōſtat: voce ꝙ maxime moderata efficitur:vnde editi ab oratio flacco ſatyrarum libri ſermones inſcribuntur, ꝙ verbis pene vulgaribus illic poeta vtitur,& ſerpere humi:quod ipſa exigit materia videtur. Quid enim illa oratione in ipſo ſtatim principio remiſſius?Quid aptius?Qui ſit mœcenas,vt nemo quam ſibi ſortem:ſeu ratio dederit:ſeu ſors obiecerit:illa contentus viuat: Laudet diuerſa ſequentes &c. Conuenit ſermo exordio præcipue:narrationi & diuiſioni:vbi remiſſa voce vtendum eſt. Quod feciſſe Ciceronem in pulcherrima pro. A. Licinio archia oratione certum eſt:cum tam timido & ſubmiſſo principio formata ſit. Si quid eſt in me ingenii iudices quod ſentio ꝙ ſit exiguū, aut ſi qua exercitatio dicendi in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum &c. Contentio, ac argumenta noſtra confirmamus:& aduerſariorum refellimus: cum acri intenſa ac vehementi voce vtimur. Contendere enim vocem intendere eſt. Quod in iudicialibus cauſis Cice.facit ſhoneus acri & erecta voce verſus

Pronū ciatio

Contē dere

ſſios apud Verg. pronunciaſſe viſus eſt. Quod genus hoc hominum quæue hunc tam barbara morem permittit patria? hoſpitio phibemur harenæ. Bella ciēt, primaq; vetant conſiſtere terra. Amplificatio: hac in ↄcluſionibus præcipue vtimur. Cum aut ad iram auditorem aduerſarii crimen amplificantes impellimus aut ad miſericordiam commouemus. quarum rerum poſita ſuperius exempla ſunt cum de concluſionibus ageretur. Contentio & amplificatio in eo cōueniunt φ vtræq; erectam & intenſam vocem poſtulant eſſe: ſtibus differunt: per quos deſcribuntur. Sermo &c. A ſermone incipit, & in quattuor partes diuidit. Dignitas, hæc exordiis præcipue conuenit: & adhortationibus admonitionibuſque, ac perſuaſionibus, in quibus grauitas requiritur dicentis & vocis remiſſio: ac lenitas. Omnes præterea pollicitationes, niſi amātium fuerint. idem poſtulare videntur. Dignitas vero propterea appellatur: quoniam ſic pronunciata oratio ſuam obtinet dignitatem. Poeta ita ab Ilioneo ad monent immodos deos eſſe, vt quicunq; legit, nō poſſit non ſedata: & remiſſa voce vti. Si genus humanū & mortalia temnitis arma. At ſperate deos memores fandi, atq; nefandi. Quanta Dido vocis lenitate troianos hortata ne timerēt videtur? cum ait. Ponite corde metum teucri ſecludite curas. Quanta item grauitate ſe miſſuram qui Aeneam quærant pollicetur? ego dem per littora certos dimittam: & lybiæ luſtrare extrema iubebo. Si quibus eiectus terris aut vrbibus errat. Quid in orationum exordiis, quid in earum ſingulis partibus Cice. egerit, nihil attinet dicere: nemo enim eſt tam rudis: qui legens miram illius agentis modeſtiam, & grauitatem ſibi ante oculos non proponat. Demonſtratio &c. quæ narrationi conuenit, a qua differt: quoniam omnis demonſtratio narratio eſt, ſed non contra. Narratio enim non ita ſigillatim rem exponit, vt demonſtratio quæ ante oculos collocat auditorum vel quōmodo geſtum aliquid ſit vel quomodo geri debuerit. hac demonſtratione verrem accuſans frequenter vſus eſt Cice. Partis vero ipſius familiaris præcipue eſt. Narratio. Hæc grauitatem poſtulat, & vocis varietatem pro rerum, quæ exponuntur diuerſitate. Venus apud Vergil. grauī oratione: & remiſſa viſa eſt voce, cum ait. Huic coniunx Sicheus erat ditiſſimus agri phœnicum: & magno miſeræ dilectus amore cui pater intactam dederat primiſq; iugarat hominibus. hic vocem ſuſtulit dicens. Sed regna Tyri Germanus habebat Pygmalion. ſcelere ante alios immanior omnes. Quos inter medius venit furor. Hic in remiſſam ac flebilem vocem cecidit, ille Sicheum, impius ante aras atq; auri cæcus amore Clam ferro incautum ſuperat. Iocatio: cū deſſus fuerit andiēdo auditoris aius vel iudicis iocoſa aliqua & delectabili oratione recreādus eſt, vt lib. i. ſcripſit Cic. Sed riſus prudens: ac liberalis debet eſſe, non ſolutus. Qm̄ vt Catullus aitriſu ſoluto nihil ineptius, ſtultorū eſt effuſo riſu ↄcuti in quorū ore: vt in ꝓuerbio eſt abundat riſus. Veriſimili re. ſi vera vti narratione non poterimus: vtemur veriſimili. Cic. in verrem: tum vergitum veriſimilia multa narrat iocoſa, q̄ riſu prudenti & liberali pronunciata ab eo certo ſcimus. Prudētemq; prudentes decet. Liberalē. Libero hoīe dignū nō hiſtrionicū ac ſeruilē. Cōtentio: ſermonis partes diffinitę ſunt nunc ↄtentionis diffiniuntur. Continuatio: per hanc multa ſub vno quaſi ſpū efferuntur, quod in confutatione orator facit cum argumenta argumentis ingerit: qualis illa Virgilii eſt. At non ille ſatum quo te mentiris Achilles. Talis in hoſte fuit Priamo: ſed iura: fidemq;. Supplicis erubuit meq; in mea regna remiſit. Cic. in oratione p. L. Sylla in torquatū aduerſarium a quo rex ꝓuincialis appellabatur conuerſus: hac continuatione verborū celeri, & clamoſa ſic vſus videtur: qd ſi hoc non poſtulo: ſi ille labor meus priſtinus: ſi ſollicitudo, ſi officium, ſi operæ, ſi vigiliæ deſeruiunt amicis ꝓſto ſunt oibus: ſi neq; amici in foro requirunt ſtudium meum neq; reſpu. in curia: ſi me non modo non rerum geſtarum vacatio: ſed neq; honorū neq; ætatis excuſatio vindicat a labore: ſi voluntas mea: ſi induſtria, ſi domus, ſi aius, ſi aures patent oibus, ſi mihi ne ad ea quidē quæ pro ſalute oium geſſi recordanda & cogitanda quicquā relinquitur temporis: tandem hoc regnum appellabitur? Item in oratione pro Q. Ligario: quid enim tubero tuus ille diſtrictus: in acie pharſalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat, q ſenſus erat armorum tuorum, quæ tua mens, oculi, manus ardor animi, quid cupiebas, quid optabas? Nonne criſtiondi hæ orationes ſunt? vt vel mutis nobis celerrime pnunciari oporteat. Diſtributio, hæc a continuatione in hoc differt φ nullis in illa vtimur interuallis, cum in hac raris vtamur, & breuibus. Voce vti acuta: & intenſa: tum in hac: tum in illa ſolemus: hac diſtributione. Lacohon apud Virgilium vſus cognoſcitur, cum ait Creditis auectos hoſtes? aut vlla putatis. Dona carere dolis Danaum? Sic notus Vlyſſes? Cohortatio &c. Hac in confirmatione & confutatione præcipue vtimur: cum aduerſarii crimen amplificantes, ad irā indignationemq; auditorem concitamus. Quod facere apud Virg. venus videtur dicens. Sed regna Tyri Germanus habebat Pygmalion. ſcelere ante alios immanior omnis. Quos inter medius venit furor. Ille Sicheum impius ante aras atq; auri cæcus amore clam ferro incautum ſuperat. Conqueſtio hac in cōcluſione vtimur: cum rei incommoda amplificamus, & ad miſericordiā auditores cōmouemus: hac Sinon apud Virg. vtitur: cum. Heu quæ nunc tellus, inquit quæ me æquora poſſunt. Accipere, aut quid iam miſero mihi denique reſtat: Cui neq; apud danaos vſq̄ locus: & ſup ipſi. Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.

Demō ſtratio — **Narratio** — **Iocatio** — **Continuatio** — **Diſtributio** — **Cohortatio** — **Conqō** — **ASC.**

¶ Mollitudo igr̄ vocis. Apto ordine poſt firmitudinē & ſuauitatē vocis deſcribit & diuidit mollitudinē eius dicens. Igitur vt φ ꝓmiſi exequar: Mollitudo vocis (quoniam ipſa omnis. i. tota & in quolibet mēbro ſuo: pertinet ad præceptionem rhetoris. i. pceptoris de arte dicendi) eſt conſideranda nobis diligentius. ſ. q̄ cætera aut q̄ cæteris, aut diligentius. i. multum diligenter. Nos diuidimus eam. ſ. mollitudinem vocis in ſermonem cōtentionem & amplificationem. Sermo eſt oratio remiſſa. i. non acri ſpiritu pronunciatus, & finitima. i. cōfinis & ita ſimilis, locutioni quotidianæ. i. qua quotidie vtimur. Contentio (quæ vox dicitur a contendo hic non a contiſco) eſt oratio acris: accōmodata. i. apta: ad confirmandum & ad cōfutandū. Amplificatio eſt oratio quæ aut inducit animū auditoris in iracūdiā. i. ſumma indignationē, aut trahit ad miſericordiam. Sermo diuiditur in quattuor partes, videlicet in dignitatem, demonſtrationem, narrationem, & iocationem. Dignitas eſt oratio cum aliqua grauitate & remiſſione vocis. Demonſtratio eſt quæ docet voce remiſſa quid potuerit fieri aut non potuerit fieri. Narratio eſt poſitio ſupple cum voce remiſſa. (Nam ea in omni ſermone eſt.) rerum geſtarum. Iocatio eſt oratio quæ poſſit mouere,

id eſt excitare riſum prudentem: id eſt prudentiæ indicem: & liberalem .i. ad liberum non ad ſcurram pertinentem: ex aliqua re veriſimili: licet non ſit penitus vera, ſed ad iocationem excogitata. Contentio diuiditur in continuationem & diſtributionem. Continuatio eſt acceleratio clamoſa .i. clamoris plena, orationis enunciandæ: q .i. enunciatur aut enunciabilis. Diſtributio eſt oratio frequens in contentione crebris & breuibus interuallis & ſupp. vociferatione acri .i. vehementi. Amplificatio diuiditur i cohortationem & conqueſtionem. Cohortatio eſt oratio q̄ amplificans .i. exaggerans aliquod peccatū: adducit auditorē ad irā. Conqueſtio eſt oratio q̄ perducit animum .ſ. auditoris ad miſericordiam, amplificatione .i. p exaggerationem incōmodoꝝ quæ ſcilicet reus accepit.

[FRan.] Quoniam igitur, q̄ dicta ſunt, colligit & dicēda pponit. Tres partes, ſermonem, contentionem, amplificationem. Hæ in octo partes, ſermo in tres, dignitatem, demonſtrationem, narrationem. Contentio in continuationem, & diſtributionem. Amplificatio in cohortationem, & conqueſtionem. [Sermonis pteſ tres] Sermo cum &c. A partibus incipit ſermonis: & a dignitate prius: in qua cum ſermo eſt graui voce vtendum eſſe dicit: quæ fauces quidem impleat: ſedatiſſima tñ & depreſſiſſima ſit. Seruari hoc præcipue in exordiis conuenit: quæ nihil minus decet q̄ clamor: vt ſupra quoq; oſtēſum eſt. Plenis faucibus: per quas a pulmone ſpiritus egreditur: quo aera feriente vox ſit. Quis dubitet ſummum dicendi magiſtrum hmōi voce grauit .ſ. depreſſa in illa inſigni p ſex. roſcio amerino oratione vſum fuiſſe. Cū ſic exorſus eſt: Credo ego vos iudices mirari qd ſit q cū tot ſummi oratores hominesq; nobiliſſimi ſedeāt: ego potiſſimum ſurrexerim q neq; ætate, neq; ingenio, neq; auctoritate ſum cū iis: qui ſedeant comparandus. Sedatiſſima: vt ſua ſpōte egredi videatur. Depreſſiſſima, vt intonet quidem ſed minime inſurgeat. Ab oratoria ꝯſuetudine: nam grauitas oratorē decet, qua & ſi tragœdus vtitur modum tñ excedit. Plerunq; .n. perſonas agit: quæ ab inferis excitatæ loquuntur, vt adſum ab Acherōtis infimo ſpecu: & quis me nunc furor ſede ab infauſta abſtrahit? Quæ verba non plenis tm̄ faucibus: ſed horrenda quoq; voce: & aſpectu acri proñcianda ſunt. Cum autem eſt in demonſtratione: hæc quid a narratione differat dictum eſt. Sic .n. omnia ſigillatim narrat: vt ponere ante oculos videatur: ideoq; vtendum ait voce attenuata & crebris interuallis, vt mēbrum a membro per vocis interualla diuidatur quod illa virgilii poſtulare videtur demonſtratio hæc dicens. Al

Quoniam igitur mollitudo vocis in tres partes diuiſa eſt: & hæ ipſæ partes in octo alias partes diſtributæ ſunt: quæ cuiuſque idonea pronunciatio ſit, demonſtrandum videtur. Sermo cum eſt in dignitate, plenis faucibus, quam ſedatiſſima: & depreſſiſſima voce vti conueniet: at ita tamen: ne ab oratoria conſuetudine ad tragicam tranſeamus. Cum autem in demonſtratione: voce paululum attenuata: crebris interuallis: et diuiſionibus oportet vti, vt ipſa pronunciatione eas res: quas demõſtrabimus, inſerere: atque interſecare videamur in animis auditorum. Cum autem ſermo in narratione eſt: vocum uarietate opus eſt: vt quo quidq; pacto geſtum ſit: ita narrari videatur. Strenue quod volumus oſtendere factum, celeriuſcule dicemus: at aliud ocioſe retardabimus; deinde modo acriter: tum clementer: mœſte: hilariter in omnes partes commutabimus: vt verba: ita pronunciationem. Si qua inciderint in narratione dicta, rogata, reſponſa, ſiquæ admirationes de quibus nos narrabimus, diligenter animaduertemus: vt omnium perſonarum ſenſus, atque animos uoce exprimamus. Sin erit ſermo in iocatione: leniter tremebunda voce cum parua ſignificatione riſus, ſine vlla ſuſpitione nimiæ cachinationis: leniter oportebit a ſermone ſerio torquere ad liberalem iocum vocem.

taria ad ipſa timentem. Traxit & in multo lapſantem ſanguine nati. Implicuitq; manu crines: dextraq; coruſcum. Extulit: & lateri capulo tenus abdidit enſem. Et diuiſionibus: expoſitio eſt eius quod ait crebris interuallis. Inſerere & interſecare .i. vt nō tm̄ narremus ſed in aīs quoq; auditorum collocemus. Nō idē ſunt inſerere atq; interſecare. [Inſerere] Nam ꝯiungere illud & infigere ſignificat: vt vnius plantæ ramuſculus plantæ alterius inſerit ſtipiti, [Interſecare] hoc vero implicare eſt, & ſtarem rei cōnectere, vt non minus contineat, q̄ cōtineatur. Aſtronomi circulos quoſdam interſecare dicūt æqui noxialem: & ab eo interſecari. Cum autem erit &c. Oſ̄dit qd agēdū ſit cū in narratione ſermo fuerit. Vocum varietate: vt varia eſt narratio: ita vocum varietate opus eſt, & modo remiſſa: modo intenſa: mō mediocri voce vtendum eſt. Si ſtrenue &c. Si prōpte factum aliquid dicimus adiuuare proñciando debemus, & celerius q̄ cætera efferre. ſicut illd virgilii. naues quæ forte paratæ Corripiunt oneſrantq; auro portātur auari Pygmalionis opes pelagogo: dux fœmina facti. At aliud quod nō ita ſtrenue factum ſit: retardabimus pronunciando: vt Membra leuat vix ſenſim demiſſa grabato; ſollicitaq; manu tenebras explorat inertes, quos verſus cum recitamus non poſſumus non retardare vocem. Modo acriter, vehementer, irate, cum quadam indignatione, vt ille Sichcum. Impius ante aras &cæ. Tum clementer: leni & ſedata voce qualem clementer aliquid factum poſtulat: vt O ſola infandos Troiæ miſerata labores. Quæ nos reliquias Danaum: terræque mariſque. Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos Vrbe domo ſocias. Mœſte, ſi materia mœſta fuerit vt ipſa, ſed in ſomnis inhumati venit imago. Coniugis ora modis attollens pallida miris &cæ. Hilariter, vt Attulit, & nobis aliquando optantibus ætas Auxilium aduentumq; Dei. Nam maximus vltor Tergemini nece. Gerionis ſpoliiſque ſuperbus Alcides aderat. Vt verba. Alius enim verbis ſtrennue alius tarde, alius mœſte, alius hilariter facta narrantur. Dicta, vel facetias accipe, vel quæcunque dicta fuerint ſimpliciter. In narrationibus autem quid dixerit aliquis quid interrogatus fuerit, quid reſponderit: recitatur, in quibus omnibus voce ipſa perſona exprimenda eſt, vt non is, qui narrat, ſed is de quo narratur loqui videatur. Si de eo ſermo eſt qui timide reſponderit, timiditas voci ineſſe debet, & contra audacia. ſi audacter locutus ē: vt O miſeri quæ tāta inſania ciues? Creditis auectos hoſtes? &c. Admirantes, vt

Ecce

Ecce autem gemini a tenedo tranquilla per alta Hor reſco referens: immenſis orbibus angues &c. Sin erit ſer monis iocatione: docet qua pronunciatione vtendum ſit: cum iocoſum aliquid recitatur. Leniter tremebunda: vt velle riſum continere: ſed omnino non poſſe videamur: quod feciſſe credimus. M. Craſſum illū oratorem magnum cum ſerio aduerſus C. Memmiū quē

Herodipeta Herodipetam appellabat auaritiam obiiciens: multa dixiſſet: veluti ſa... Fasces Vultus narrat e accepit: cū Largio quodam ꝓpter Auſi quendam diuitem contēdiſſe & cōtigiſſe contētionem ꝓgreſſam eſſe: vt alter alterius brachiū morderet. Iſte cū Terracinā veniſſet: & per oppidum deambularet: ocius parietibus vidiſſe inſcriptum. M. M. L. L. L. & cū quęſiſſet ex ſene quodā quid ille ſignificarent litteræ, reſponſum ab eo fuiſſe: Mordax Memmius Largii lacertum lacerat: Nimiæ cachinnationis effuſi & immoderati riſus: ideo iocoſe narrantes leniter tremula voce vtimur: ne petulantes: proterui ꝗ̄ turbati videamur, & ſtulti: qui & voce admodum in ſtulta ridentes ſunt & toto corpore concutiuntur.

ASC. ℂ Quoniam igitur mollitudo diuiſa eſt in tres partes, videlicet in ſermonē: ꝯtentione & amplificatione, & hæ ipſæ partes diſtributæ ſunt in octo alias partes. Nā ſermo in quattuor diuiſus eſt: contentio & amplificatio in binas videtur demonſtrandum quæ ſit idonea pronunciatio cuiuſq. i. dictorum. Cum. i. quando ſermo eſt in dignitate quæ prima ſermonis erat pars: tūc ſupple conueniet vt plenis faucibus voce ꝙ̄ ſedatiſſima & depreſſiſſima & tamen ita ne transferamus ab cōſuetudine oratoria ad tragicā. q. tragœdi nō tātum ſedata grauitate: ſed & horrere ea vtuntur: & non ſolum depreſſiſſima voce: ſed etiam præ moerore ſingultibus intercepta. Autem pro ſed cum ſermo eſt in

Dormimia ſua demonſtratione: tunc ſuppl. oportebit vt voce attenuata paululum crebris interuallis & diuiſionibus, vt videamur inſerere atq; interſecare: ac diſtinguere in aiis auditorum ipſa pronunciatione eas res quas demonſtrabimus. Autem pro ſed cum ſermo eſt in narratione, tunc ſup. opus eſt varietate vocum: vt quæq; ꝗ̄ vnū quodq; videatur ita narrari quo pacto geſtum eſt; vnde nos dicemus celeriuſcule. i. modice aut aliquantulum celeriter id ꝙ volumus oſtendere factum ſupple eſſe ſtrenue. i. acriter & animoſe: at. i. ſed id nos retardabimus ocioſe. i. lente pronunciabimus aliud. i. quod non ſit ſtrenue factum. Deinde cōmutabimus modo acriter, ſi ... deinde clementer & ita leniter moeſte hilariter in oēs partes: vt. i. ſicut mutabimus verba ita ſupple pronunciabimus pronunciatione. Si qua. i. aliqua, dicta, rogata, reſponſa, & ſi quæ. i. aliquæ admirationes de quibus nos narrabimus, inciderint in ora

Actio ... tione: nos animaduertemus diligēter vt exprimamus voce, ſenſus atq; animos omnium perſonarum. Sin id eſt ſed ſi, ſermo erit in iocatione: quæ erat vltima pars ſermonis: oportebit torquere leniter vocem a ſer mone ſerio: id eſt naturis ſeuerō, ad iocum liberalem, id non ſcurrilem, voce tremebunda leniter cum parua ſignificatione riſus, ſine vlla ſuſpitione nimiæ cachinnationis: id eſt profuſiſſimi riſus, quia diſſimulabimus nos velle ridere.

CVM autem. Docet quid in contentione agendum ſit: ſiue ea in continuatione ſiue in diſtributione fuerit. In continuatione mediocriter adaugendum vocis ſonum docet. in continuatione, vt paulatim vox inſurgat. FRan.

Verbis cōtinuāt &c. Vt quemadmodum: verba verbis cōnectantur & cōfirmantur, ſic & vociferatio vociferationem celerrime conſectetur. Cōſingere verba cum clamore. hoc eſt verba excogitare in quibus clamor ineſſe videatur. Vt volubilem &c. Vt verbis pronunciatis accommodetur, & ipſorum vim ac celeritatem vox ipſa imitari videatur: ut Vergilii exemplo ſupra eſt oſtenſum. In diſtributione. Docet quid in diſtributione ſeruandum ſit, & ab imis faucibus emittendam vocem dicit: ſic enim exclamandum: vt ſ... & præcipitanter verba poſſint: tantundem autem ſpacii ... ſingula interualla conſumendum quantum in ſingulis exclamationibus conſumptum fuerit. Quod & ... Cicero fecit. Cum nunc iterum me petit, iterum me aggreditur: Maior mihi moles. Maius moliendū eſt facinus. Quæ ſuſpitionem illā: criminū compriman. In amplificationibus quid agendum ſit in amplificationibus nunc admonet: & a cohortatione incipit, in qua quid ſeruari oporteat oſtendit. Voce attenuatiſſima: non humili, ſed acuta, quæ auditorum animos penetret, quali vſus Cic. non dubitatur cum ait: Dura mihi medius fidius, & crudelis iam fortuna populi Romani videbatur, quæ tot annos illum in hac republica inſultare videret, & pateretur. polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones, ſenatus grauiſſima decreta perfregerat: pecunia ſe palam iudicibus redemerat, vexarat in tribunatu ſenatum, omnium ordinum conſenſu pro ſalute rei p. geſta reſciderat. Me patria expulerat, bona diripuerat, domū incēderat, liberos coniugem meā vexauerat. Cn. Pōpeio nefarium bellū indixerat, magiſtratuum priuatorūq; cædes effecerat: domū mei fratris incēderat. Vaſtarat Hetruriam: multos ſedibus ac fortunis eiecerat. Inſtabat urgebat. Capere eius amentiā ciuitas: Italia regna nō poterat. Clamore leni: moderato. Nimius enim uociferationis laborum omino uidetur eſſe. Sono æquabili commutationibus ... ut eadem vox: ſicut incipit, ſubſequatur & quæ acuto ſono cœperit: nō terminetur in grauem. Cōmutationibus, ut pro qualitate uerborum membrorum orationis vox cōmutetur: nō quod eadem atq; attenuatiſſima ſemper eſſe non debeat, ſed ut nunc altius, nunc depreſſius efferatur. Maxima celeritate: ut inter mēbra, & clauſulas orationis ſiant quidem interualla, ſed breuiſſima, & ſingula membra ac clauſulæ ꝙ̄ celerrime proferantur. In conqueſtione.

ℂ Cum autem contendere oportebit: quoniam id aut per continuationem: aut diſtributionem faciendum eſt: in continuatione adaucto mediocriter ſono vocis, verbis continuandis vocem quoque iungere oportebit: & torquere ſonum: & celeriter clamore verba conficere: vt vim volubilem orationis vociferatio conſequi poſſit: in diſtributione vocem ab imis faucibus exclamatione quam clariſſima adhibere oportet: & quantum ſpacii per ſingulas exclamationes ſumpſerimus: tantum in ſingula interualla ſpacii conſumere iubemur. In amplificationibus, cum cohortatione vtemur voce attenuatiſſima: clamore leni: ſono æquabili: commutationibus crebris, maxima celeritate: in conqueſtione vtemur voce depreſſa: inclinato ſono: crebris interuallis: longis ſpaciis: magnis commutationibus. De figura vocis ſatis dictum eſt: nunc de corporis motu dicendum videtur.

Q uid agendum in pq̄ōne ſit oſtendit. Voce depreſſa humili, & minime erecta: vt præ dolore vix loqui poſſe videamur. Inclinato. Sono non acuto & ſublimi, ſed veluti in vnum deſcendente. Crebris interuallis, vt ſæpe reſidat vox, & ſileatur, ſed longis ſpaciis. Magnis cōmutatiōibus: vt modo plus, modo minus vox inſurgat: depreſſa tñ: & inchoato ſono ſemper ſit. Quæ oia ſeruaſſe Ciceronem in diuina illa pro Milone peroratione quis nō ſibi perſuadeat? Quid iam reſtat? qd habeo? qd faciam pro tuis in me meritis niſi vt eam fortunam quæcūq; erit tua ducam meā non recuſo: non abnuo: voſq; obſecro iudices vt veſtra beneficia q̄ in me contuliſtis, aut in huius ſalute augeatis: aut in eiuſdem exitio occaſura eſſe videatis.

ASCE. CVM aūt &c. Proſequitur membra ſecundæ partis mollitudinis dicēs. Aūt pro ſed: cum .i. quando oportebit ptendere .i. habere vocē ptentam: qm̄ id faciendum eſt per continuationē aut per diſtributionem .i. ea. eq̄m ſunt ptentionis mēbra oportebit in continuatione: ſono vocis adaucto medio ciuterſiungere quoq; .i. et continuate vocē. verbis continuandis .i. vt verba continuabuntur: ita & vocem continue ptendemus: & oportebit torquere fonē & conficere verba celeriter clamore .i. per clamorem vt vociferatio poſſit conſeq vim volubilem .i. flexibilem, orationis, hoc eſt vt voce celeritatem verborum æquemus. In diſtributione .i. qñ vtemur contentione per diſtributionē, oportebit adhibere vocem ab imis faucibus exclamatione q̄ clariſſima .i. quantum fieri pptenit clariſſima & nos iubemur .ſ. a rhetoribus: conſumere tñ ſpacis inter ſingula interualla: quātū ſpacii ſumpſerimus per ſingulas exclamationes. Deinde declarans tertium membrū mollitudinis dicit. Nos vtemur amplicationibus cum hortatione .i. quando vtemur priore membro amplificationum quæ eſt cohortatio, voce attenuatiſſima .i. ſubtiliſſima: clamore leni ſono æquabili .i. ſui vbiq; ſimili: cōmutationibus crebris, & maxima celeritate. In conqueſtione .i. in amplificationibus cū conqueſtione vtemur voce depreſſa, & ſono inclinato interuallis crebris .i. ſpaciis longis & ſup. cōmutationibus magnis. Satis dictum eſt de figura vocis: nunc id eſt deinceps videtur dicendū de motu corporis.

De motu corporis. Ti. VI.

Motus corporis eſt geſtus, & vultus moderatio quædam: quæ pronuncianti conuenit: & pbabiliora reddit ea q̄ pnūciātur. Conuenit igitur in vultu pudorem, & acrimoniam eſſe. In geſtu nec venuſtatem conſpicuam, nec turpitudinem eſſe: ne aut hiſtriones: aut operarii videamur eſſe. Ad eaſdem igitur partes in quas vox eſt diſtributa, motus quoque corporis ratio videtur eſſe accommodanda. Nam ſi erit ſermo in dignitate: ſtantes in veſtigio, leni dexteræ motu loqui oportebit: hilaritate: triſtitia: mediocritate vultus ad ſermonis ſniās accommodata. Sin erit in demonſtratione ſermo, paululum corpus a ceruicibus dimittemus: nam hoc eſt a natura datum: vt quam proxime tum vultū admoueamus ad auditores, ſi quam rē docere eos: & vehementer inſtigare velimus. Sin erit in narratione ſermo, idem motus poterit idoneus eſſe, qui paulo ante demonſtrabatur in dignitate. Sin in iocatione: vultu quandam debemus hilaritatem ſignificare, ſine commutatione geſt'. Sin contendemus per continuationem, brachio celerimo: mobili vultu: acri aſpectu vtemur. Sin contentio fiet per diſtributionem, celeri porrectione brachii: inambulatione pedis dexteri rara ſupploſione: acri, & defixo aſpectu vti oportet.

FRan. Motus corporis. Omnis actio vt dictū eſt. In duas diuiditur partes, vocem & geſtum, de varia vocis figura iam præcepit. nunc geſtū aggreditur: motum q; totius corporis, quem rebus & voci accommodemus neceſſe eſt, ſi auditores mouere, & in varios affectus agere volumus. quantum autem habeat geſtus in oratione momenti vel ex eo ſatis patere dicit Quint, q plæraq; etiam citra verba ſignificat: cū non manus ſolum ſed vultus etiam noſtram declaret voluntatem: & in mutis pro ſermone ſit, & ſalutatio frequenter ſine voce intelligatur. De geſtu igitur qui ſecundum octo ante dictas mollitudinis partes variandus eſt: iam præcipit prius autem quid ſit corporis motus definit. Geſtus q ex motu corporis conſtat: facie excepta. Et vultus facies in hoie eadē ſemper eſt, vultus mutatur: qui a volendo dicitur qualitatem autem faciei ſignificat, quam pro animi ſumit affectu. Cicero lib. de legibus. Tum is q dicitur vultus, qui in nullo eſſe animali præter hominem poteſt idicat mores animi. Cuius vim græci norunt, nomen omnino non habent. Probabiliora, dominantur enim maxime vultus, vt Quintilian. ait. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blādi, hoc triſtes, hoc hilares, erecti, hoc ſubmiſſi ſim's hoc pendēt homines, hūc intuentur, hunc ſpectant & antequā dicamus, hoc quoſdam amamus, hoc odimus: hoc plurima intelligimus, hic eſt ſemper pro omnibus verbis. () & ſi vultus a dicente diſſentiat: & triſtia dicamus hilaritas affirmemus aliqua renuentes: nō authoritas modo verbis ſed etiā fides deſit. Et Oratius ait: Triſtia mœſtum vultum verba decent, iratum plena minarū, ludentē laſciua: ſeuerū ſeria dictu. Idem Si vis me flere: dolēdū eſt. Primū ipſi tibi &c. Iure optimo igitur vultus moderatio præcipue hic a Cic. cōmēdatur. Conuenit enim &c. Generale præceptum prius tradit ad ſpecialia deinde conuertitur, duo igitur ſeruanda in vultu dicit pudorem & acrimoniam: vt neq; inuerecunde nimis dicamus ſed vehementia: quæ modum tamen non excedat: vtamur cum res poſtulat. Duo item in geſtu vitanda admonet venuſtatem ac turpitudinem: vt neq; modeſtus nimiū, ac ſpecioſus ſit geſtus, qualis hiſtrionum qui matronas agūnt, conſueuit eſſe: neq; nimiū ineptus: ac ruſticus, qualis mechanicorum & operariorum eſt, q manuū labore victum quæritant. Mediocritas igitur in utroq; vultu .ſ. & geſtu ſeruanda eſt. Quintil. quoq; auctore Caput artis eſt dicere quod facias: idē ait. Norit ſe quiſq; nec tantum ex communibus præceptis, ſed etiam ex natura ſua capiat pſilium formādæ actionis, & regnare maxime modum: & ita tēperandum actionē: ne dū actoris captamus elegantiam: perdamus uiri boni & grauis auctoritatem. Pudorē uerecundiā. Acrimoniā uehementiā, ac ſeueritatē quandam cum pudore commixtam. Ambo enim hæc ſimul pueniet in vultu eſſe. Nec uenuſtatē &c. ne ſpecioſitas quædā nimia ad faſtidium

Geſtus

Facies Vultus

Duo in uultu ſeruanda

Acrimonia

ſtudium vſq; ſpectantium accedat: ſi oēs ꝓſequamur argutias & geſticulationes. Turpitudinē ineptias & ruſticitatem, vt illis vtamur vitiis quæ lib.ix.inſtitu. oratoriaꝝ Fabius notat. Hiſtriones q̄ nimia & odioſa vtuntur venuſtate: dum affectibus ſingulis plurimū inſeruiunt. Aliud comœdia ſapit aliud oratio quæ nimium condita eſſe non debet cum actione conſtet, non imitatione: vt Quintil. ait. Ad eaſdem igitur partes &c. Quandoquidem vultus & corporis motus probabiliora reddunt quæ dicuntur: mediocritate ſeruata: ſpecialia de illis præcepta ſubiungit: & quo pacto partibus in quas diſtributa vox fuit accommodentur oſtendit. Motus corporis qui geſtum & vultum complectitur. Nam ſi erit ſermo: inq̄t in dignitate ſermo erit, in veſtigio ſtare oratorem oportebit: & leui ac moderato dextræ motu loq̄: ſtare autem in veſtigio eſt non adæquatis vtriuſq; pedibus promoto ac porrecto paulum pede altero: ita vt impares ſint pedes, & paſſus fieri videatur: in eodem loco conſiſtere: minimeq; corpore cōmoueri. Quintil. dextrum pedem proferendum eſſe inquit a leua iudicis ſedentis: quia, ex altera parte multi geſtus neceſſe eſt in ſiniſtrū eant vt ad iudicem ſpectent. Leui dextræ motu, ne operarii videamur eſſe. Manuum geſtus neceſſarius eſt: ſine quo inanem ac truncam actionem. Quintilia. dicit eſſe. Nam cæteræ partes loquentem adiuuāt. Manus vero ipſe pene loquuntur: idem auctor geſtum illum verecundæ orationi eſſe aptiſſimum: quo quatuor primis leuiter in ſummū coeuntibus digitis non procul ab ore aut pectore refertur ad os manus. Et deinde prona, ac paulum prolata laxatur. Et hoc modo cœpiſſe Demoſthenē credit in principio pro Cteſiphonte timido ſubmiſſoq;: ſic item formatam Ciceronis manum dum pro archia diceret: ſi quid eſt i me ingenii iudices &c. Hilaritate: vt ſi hilaris res ſit hilari vultu proferatur: ſi triſtis triſti. Mediocritate: vt modus aſſit, & nihil fiat nimis. Sin erit in demonſtratione. Cum res demonſtrat: & auditoꝝ oculis ſubiicit. Paululum corpus a ceruicibus dimittemus, hoc eſt q̄ſi corpus a ceruicibus ſeiūgemus: cū ipſum retrahemus: caput in auditorem immittentes atq; inclinantes. Nam hoc eſt a natura datum. Rōnem reddit quare caput a ceruicibus dimittendum ſit: qm̄ a natura hoc oibus datum eſt, vt qui docere volunt caput & manus in auditores dirigant: & hoc modo proxime ad eos accedant. Modeſte tn̄ hoc quoq; faciendum eſt: ne inuadere non docere qui audiunt videamur: quod vitium in primis deforme eſt: & a Quint. reprehēditur. Inſtigare ad iram & indignationē ꝯcitare: quod tūc præcipue fit cū ſcelus aduerſarioꝝ per demonſtrationē ante oculos ponit auditoꝝ. Sin erit in narratione ſtandum dicit eſſe in veſtigio & leui dextræ motu ſicut in dignitate loquendū: quo geſtu vſum credimus Cice. ipſum cum ita narrat. P. Clodius cū ſtatuiſſet oi ſcelere in prætura vexare rempub. &c. Si in iocatione cum iocoſum aliqd a nobis dicit: illud cuſtodiamus oportet vt toto corpore imoti permaneamus, & tātū hilari ac ridibundo vultu ſimus. Turpe enim eſt riſu toto corpore agitari: hoc ſeruaſſe Craſſum nō ambigimus, cum fictam in Memmium fabellam recitauit. Sin cōtendemus quid in contentione agēdum ſit monet: & celebri brachii ac faciei motu iteroq; aſpectu vtendum ait. Nec abre. Hoc enim verborum certamē tātā hēre ſolet vim atq; acrimoniā vt paꝝ a vera pugna abeſſe videat: q̄ſ no vel ſecū illos Virgilii verſus legēs hæc efficit: At nō ille ſatum quo te mentiris

Stare in veſtigio

Manuū locutio

Achillis. Talis in hoſte fuit Priamo &c. Si ꝯtētio fiet &c. In ꝯtentione per diſtributionē inter vallis vtamur vocis: ideoq; per ſingula mēbra porrigendū brachiū dicit: & dextro pede inambulādū ſupplodēdūq;, qđ feciſſe Cic. arbitramur, cū ait: teq; me petit &c. In ambulatione pedis quod modeſte tn̄: & raro faciendum eſt: ne ſi crebro diſcurſauerimus tale aliqd in nos dicat: quale a Flauio virginio rhetore in quēdā eius tēporis Antiſophiſtā manaſſe dr, de quo, q̄a crebro excurriſſet: & inambulaſſet interrogauit: quot milia paſſuum declamaſſet. Pedis dextri q̄ ſemper porrigit vt in ſiniſtro latere geſtus fiat: in dextro quod fieri vix vnq̄ ſolet: nec quenq̄ aliū veteꝝ q̄ Demetriū decuiſſe ait Quintil. Supploſione: moderatę pedis pulſatione q̄ auct. Quintiliano vt loco opportuna eſt in ꝯtentionibus: aut incipiendis, aut finiendis, ita crebra inepta eſt: & deſinit iudicem in ſe conuertere. Defixo, vt immotis oculis aduerſariū intueamur: quod irati facere ſolēt. Si vtemur amplificatione. Eadē inqt oia amplificationi ꝯuenire q̄ p cohortationē fit q̄ ꝯtentioni ꝯueniunt per ꝯtinuationē factæ: niſi q̄ cohortatione geſtus tardior paulo: & ꝯſideratior debet eē. Paulo tardior, quod Cic. ſeruauit: cū ait polluerat ſtupro &c.

¶ Motus &c. Primo deſcribit motū corpis dicens: Motus corpis eſt quædam moderatio geſtus. ſ. actus, & ductus totius corporis præter faciem, vñ addit: & vultus quæ moderatio conuenit pronunciationi: & reddit. i. efficit ea quæ pronunciātur probabiliora. ſ. q̄ per ſe ſint. Igitur vt ſciamus qualis moderatio ſit neceſſaria. Conuenit. i. cōueniens eſt, pudorem. i. verecundiam & acrimoniam eſſe in vultu, & cōuenit ne venuſtatem conſpicuam. i. euidentem & nimis apparentem: hoc eſt elegantias delitioſas & hiſtrionicas, nec turpitudinem. i. obſcœnam ruſticitatem: conſpicuam. i. etiam euidentē eſſe in geſtu: ne videamur eſſe, aut hiſtriones. i. mimi: propter conſpicuam venuſtatem in geſtu: aut operarii. ſ. operum turpium, vt fabri ferrarii crepidarii lanii: agricolæ &c. Propter conſpicuam turpitudinem in geſtu. Igitur ratio motus corporis, videtur quoq;. i. etiam accōmodanda: ad eaſdem partes in quas vox eſt diſtributa, vt ad ſermonē contentionem & amplificationem. Nam ſi ſermo erit in dignitate: oportebit nos ſtantes in veſtigio. i. altero pede protenſo quaſi ad progrediēdum: loqui ſup. cum leui. i. modico motu dextræ. ſ. manus, & hoc hilaritate triſtitia, mediocritate. i. media inter vtranque diſpoſitione, vultus accōmodata ad ſententias ſermonis: vt in ſententiis triſtibus & ſeueris, inſit triſtis ſeueritas: in lætis & exhylarantibus: inſit læta hylaritas: in mediocribus vtriuſque mediocritas. Sin id eſt ſed ſi, ſermo erit in demonſtratione (non dices in genere demonſtratiuo, quia de eo non loquitur ſeorſum ſed in ea parte ſermonis quam ſupra demonſtrationem vocauit) nos dimittemus, id eſt ſeiungemus corpus paululum, id eſt modico tractu a ceruicibus, extenſo videlicet ad auditores capite, nam hoc eſt datū id eſt inſitum a natura, vt admoueamus ad auditores q̄proxime. i. vt maxime ꝓpe fieri poteſt: tum. i. & Vultum: tum. i. & manum, ſi velimus docere eos quā. ſ. aliquam rem, & velimus eos inſtigare, id eſt impellere ad aliquid faciendum aut credendum vehementer. Sin. i. ſed ſi, ſermo. i. illa prima pars vocis, erit in narratione. i. tertia ſpecie ſui, idem motus qui demonſtrabatur paulo ante in dignitate, id eſt dum ſermo eſt in dignitate, poterit eſſe idoneus. Sin id eſt ſed ſi, ſup. ſermo erit in locatione q̄ eſt tertia pars: nos debe

ASCē

mus ſignificare.i.iudicare & praeferre vultu, quandā hilaritatem, ſine commutatione geſtus alioqui poſſet dici Perſianum illud. An Romule ceues? Et haec de prima parte vocis. De ſecunda dicit ſic. Sin.i.ſed ſi, contendemus.i.vtemur contentione per continuatio nem (quae prior ſpecies eius ſupra poſita eſt) nos vtemur brachio celeri, vultu id eſt diſpoſitione faciei per quam voluntas indicatur: mobili.i.variabili, aut potius (quia aſpectu ſubiungitur) vultu.i.facie ipſa: mobili id eſt agili & traducibili modo in dextram: modo in leuam, & aſpectu id eſt oculorum pcipue applicatiōe acri. Sin id eſt ſed ſi: contētio fiet per diſtributionem q̄ ſecunda eius pars eſt: oportet aut oportebit vti celeri porrectione, id eſt extenſione brachii: & ambulatione, id eſt quaſi progreſſione, & ſupploſione id eſt moderata pulſatione dexteri pedis: qui pes dexter ſolum pulſet: & aſpectu acri & defixo.

ASCE.

Sin amplificatione per cohortationem: paulo tardiore: & conſideratiore geſtu conueniet vti, ſimilibus caeteris rebus atq; in contentione per con tinuationem. Sin vtemur amplificatione per con queſtionē: foemineo plangore, & capitis ictu, non nunq̄ ſedato, & conſtanti geſtu: moeſto, & conturbato vultu vti oportebit. Nō ſum neſcius, quātū ſuſceperim negotii: qui motus corporis, exprimere verbis, & imitari ſcriptura conatus ſim voces. Verum nec hoc confiſus ſum poſſe fieri: vt de his rebus ſatis commode ſcribi poſſet: nec ſi id fieri nō poteſt: hoc quod feci fore inutile putabam: ppterea quod hic admonere voluimus q̄d oporteret: reliqua trademus exercitationi. Hoc ſcire tamen oportet pronunciationem bonā id proficere: vt res ex animo agi videatur. Nunc ad theſaurum atque omnium partium rhetorice cuſtodem: memoriam tranſeamus.

Oīs doctrina ꝯſtat memoria

Poſtquam de pronunciatione ſatis dixiſſe viſus eſt: ad memoriam tranſit: quam inuentorum theſaurum atq; omnium partium rhetorices cuſtodem iure optimo appellat, caeterae enim partes hoc veluti ſpiritu continentur: vt Quintil. ait: & oīs diſciplina memoria conſtat: fruſtraq; docemur ſi quicquid audimus praeterfluat. Vnde & ſic definiuit Cice. Memoria eſt firma aī rer. verbor. & diſpōnis perceptio. Ab alio ſic deſcribitur. Memoria eſt velox aī & firma perceptio: cuius facultatē fouet exercitatio lectionis narrationiſq; intentio ſtili cura: redditio ſolicita & diligens & iteratio atque repetitio frequens. Cic. lib. ii. de Oratore: quātus eius fructus ſit quantaq; vtilitas apertiſſime declarat.

Memoria quid

ASCE.

Sin vtemur &c. Deſcribit motū corporis in tertia ſpē orationis dicēs, ſin.i.ſed ſi: vtemur amplificatione per cohortationē.i.ſm priorē ſpēm eius tunc ſup. ꝯueniet vti geſtu tardiore pauloꝫ & geſtu cōſideratione.i.moderatiore vt ſit a circunſpectis & cōſideratis viris: & oportet vti caeteris rebus ſimilibus, atq;.i.veluti in ꝯtentione p ꝯtinuationē. Sin.i.ſed ſi, nos vtemur amplificatione p ꝯqōnem: oportebit vti nonnunquam foeminineo plangore.i.pectoris concuſſione: & ictu capitis ſed ſedato, ne tragoediā agere videamur, & geſtu ꝯſtanti, & vultu moeſto & ꝯturbato. Non ſum neſcius.i.non me fugit aut nō latet: ſed bene ſcio quantum negotii ſuſceperim.ſ.ſcribendum q̄ conatus ſum exprimere verbis motus corporis & imitari ſcriptura, voces.i.qualitates vocū. Verū.i.ſed nec ꝯfiſus ſum hoc poſſe fieri.i.vt poſſet ſcribi.ſ.a me: aut a quouis alio, ſatis cōmode de his rebus: videlicet de motu corporis: & vocibus, nec putabam hoc quod feci fore inutile: ſi.i.tametſi id non poteſt fieri.ſ.ſatis cōmode. Ideo autem putabam non fore inutile: propterea q̄ voluimus admonere hic.i.in his praeceptis: ſupple id quod oporteret: aut q̄d oporteret ſup. fieri aut ſciri: nos trademus.i.committemus exercitationi, reliqua vt quae ſcribi non poſſunt exercitando doceantur. Tamen oportet hoc ſcire: bonam pronunciationem proficere eo.i.ad id: vt res videatur agi ex aīo.i. ex animi ſnīa & non ficto pectore. Nunc.i.deinceps tranſeamus ad theſaur.i.reconditorium inuētorum atq; oium partium rhetoricae: videlicet ad memoriā: aut ad memoriam appoſitione theſaurum &c.

FRan.

SIN vtemur amplificatione per ꝯqōnem: quid agēdum ſit in ꝯqōne admonet. Foemineo planctu, vt nunc pectus, nunc caput pulſemus, quod ſeruaſſe Cice. quis nō videt? cum ait, quid iam reſtat &c. Foemineum autem plangorem dicit: q̄m eaꝝ eſt pectus plangere & ora in dolore nō viroꝝ. Vnde Lydii cū defunctos lugebant, veſtem induebātur muliebrem. Sedato vt dolentis non fonoſi videatur eſſe. Cōſtanti, vt verus non fictus dolor eſſe. Conſtanti: vt verus non fictus dolor eſſe credatur. Non ſum neſcius &c. Quadam vtitur excuſatione non ignorare ſe dicens quantam: & quā arduā rem agreſſus ſit: qui de motu corporis & figura vocis ſcribere auſus ſit: quod difficillimum iudicatur: & nō propterea egiſſe hoc q̄ fieri cōmode poſſe arbitraretur: ſed hoc quod facit: non inutile futurum exiſtimaſſe: vt multi qui tres tm̄ partes rhetoricaes eſſe voluerunt inuentionem, diſpōnē, elocutionem: q̄m memoria & pronunciatio a natura ſint: & tradi a natura non poſſunt. Satis commode: q̄m & ſi artificio iuuatur, in natura tamen poſita eſt actio. Admonere: veluti quandā deguſtationem facere, vt caetera quae non praecipiuntur exercitatione lector comparet. Hoc tamen &c. pronunciationē maxime laudat. Quae ſi bona fuerit fidem actioni comparabit: efficiet enim vt vera eſſe credantur quae dicerentur: idem & Quintil. ait. Nunc ad theſaurum &c.

Lydii moris luctus

De memoria Titu. VII.

FRan.

MEmoria vtrū habeat &c. Quaeſtione ꝓponit anteq̄ ad memoriae p̄cepta deſcēdat, vtrum aliq̄d artificii hēat an oīs a natura ꝓficiſcatur: quod indiſcuſſum relinq̄t: & cur relinquat rōnē ſubiicit magis ſe idoneo tpe dicturū pollicēs.

MEmoria vtrum habeat quiddam artificii: an omnis a natura proficiſcatur, aliud dicendi tempus idoneum dabitur. Nūc perinde atq; cōſtet, in hac re multū valere artem, & praeceptionem, Ita de re loquemur. Placet enim nobis eſſe artificium memoriae: quare placeat, alias oſtendemus: in praeſen/

Vtrū habeat aliq̄d artificii. Quidam eni vt Quint. ait: naturae mō munus ea eſſe exiſtimarunt, eſt aūt in ea non dubie plurimū: ſed ipſa excolēdo, ſicut alia plura augeť. Aliud dicēdi &c. Cū de oratore ſcribemus. In quo libro. Quare cōſiteor ego

dem

dem inquit: huius boni naturam eſſe principem: ſicut cæterarum rerum: de quibus ante locutus ſum omnium. Sed hæc ars tota dicendi: ſiue artis imago quæ iã, & ſimilitudo eſt: habet hanc vim: non vt totum aliquid cuius in ingenus noſtris pars nulla ſit pariat & pereet verum vt ea quæ ſunt orta iam in nobis: & procreata educet atq; confirmet.

Et certe initia artiũ omnium a natura proficiſci tur, cætera exercitatio cõparat. Artẽ aũt memoriæ primum oſtẽdiſſe. Simonidem Chium ferũt vulgata illa fabula quã Cic. lib. de Oratore ſecundo. Quintilia. libr. xi. inſtitutionum oratoriarum ſcribit. Cognitum autem eſt: & aperte comprehenſum ex illo Simonidis facto, cum quo quiſq; loco obtritorum cubuiſſet: oſtendit ordinem eſſe q præcipue memoriæ lumen afferat: quantum aũt naturaiſtudioq; memoria valeat: permulti ex veteribus teſtes ſunt: vt Themiſtocles quem vnum intra annum optime locutũ Perſice conſtat: & aliquando dixiſſe obliuionis artem q memoriæ malle. Item Mithridates cui duas & viginti linguas quot nationibus imperaret: traditur notas fuiſſe. Cyrum quidem Perſarum regem omnium militum ſuorum traditum eſt tenuiſſe nomina. Fuere autem ſupra centum milia Cineas Pyrrhi Epyrotæ regis legatus: ad ſenatum cũ ille pro Tarentinis bellum gereret miſſus omnium ſenatorum atq; equitũ vno die nomina perdidicit: & obuium quenq; ſuo nomine ſalutauit. L. Scipio Aſiaticus. Scipionis maioris frater vniuerſi populi Romani nomia tenebat. Carneades & Sceptius Metrodorus tanquam litteris in cera ſic ſe aiebant imaginibus in his locis quos haberent: quæ meminiſſe vellent perſcribere: multos prætereo: vt Craſſum illum diuitem & Lucullum: quos admirabili & prope diuina memoria fuiſſe conſtat. Ipſe teſtis ſum: qui ſæpe dum fieret interfui: nonnullos ætate noſtra auditos quãlibet multos verſus protinus reddidiſſe: quod veteres græci in Theodeſte admirati ſunt. Artem: quæ in regulis poſita eſt & libris digeſta. Præceptionem: quæ eſt dum a pceptore ars traditur. Poteſt igitur ars eſſe ſine præceptione dũ nõ tradit: ſed nõ in diuerſum. Placet nobis eſſe artificium: hoc eſt arte & pceptione ↄſumari memoriã. Cuiuſmodi ſit &c. Hoc eſt quæ de artificioſa memoria pcepta tradantur. Sunt igitur duæ. Quandoqdẽ placet nobis plurimũ in memoria artem valere duas dicimus memorias eſſe naturalẽ & artificioſam. Naturalis eſt ea quæ noſtris aĩs inſita &c. Natura vt philoſophi definiunt: eſt principiũ motus & quietis eius in quo p ſe eſt: duplex aũt dicit vniuerſalis & particularis. Vniuerſalis virtus eſt in ſcientia rerũ diffuſa. Particularis vero virtus eſt quæ in particulari aliquo diffuſa eſt: vt vis reminiſcendi in hoie: quæ ſimul cum hoie nata eſt: vt cum cogitet aliquid eius reminiſcat quod

Simonides

Memoria pditi

Natura

tia cuiuſmodi ſit ea aperiemus. Sunt igitur duæ memoriæ: vna naturalis; altera artificioſa. Naturalis eſt, quæ noſtris animis inſita eſt: & ſimul cum cogitatione nata. Artificioſa eſt ea, quam confirmat inductio quædam: & ratio præceptionis. Sed quia rebus in cæteris ingenii bonitas imitatur ſæpe doctrinam; ars porro naturæ commoda confirmat, & auget: ita fit i hac re: vt nõnunquam naturalis memoria ſi cui data eſt egregia, ſimilis ſit huic artificioſe. Porro hæc artificioſa, naturæ commoda retinet: & amplificat ratione doctrinæ. Quapropter naturalis memoria præceptione cõfirmanda eſt: vt ſit egregia: & hæc quæ doctrina datur, indiget ingenii. Nec hoc magis, aut minus in hac re, quam in cæteris artibus fit: vt ingenio, doctrina, præceptione, natura niteſcat. Quare & illis, qui natura memores ſunt, vtilis hæc erit inſtitutio: quod tute paulo poſt poteris intelligere: & ſi illi freti ſuo ingenio noſtro non indigerent: tamen iuſta cauſa daretur: quare his qui minus ingenii habent adiumento velimus eſſe. Nunc de artificioſa memoria loquemur.

cogitat. Cogitatio. n. natura hoi tributa eſt: ſine qua ne ipſa quidem memoria eſt: quid. n. meminiſſe poſſumus: niſi cogitemus? Quod in teneris aĩs manifeſtum eſt: qui qm non cogitant nec meminiſſe quidẽ ſolent. Inductio: perſuaſio cũ perſuademus hoc vel illud fieri optimũ eſſe. Ratio pceptionis: qua plurimũ memoria excitatur & ↄfirmat, vt infra patebit. Sed quia in cæteris rebus. In oibus inqt rebus ſæpe cõtingit tantã ingenii bonitatẽ eẽ vt qui ea præditus eſt ſua pte natura doctrinam videatur cõſecutus eius rei cuius nullã artẽ nouit ſed, ſi artem diſcit naturalia cõmoda ↄfirmat, & auget: idem & in memoria accidit: vt ſi cui egregia data ſit: & artificioſæ ſimilis: & retineatur ratione doctrinæ & amplificetur. In cæteris rebus vt ĩ eloquentia. Quidã enim adeo a natura eloquẽtes producuntur, vt ſimul eẽ oratores videant: cum tñ nullam eloquentiæ artẽ perceperint. Egregie, vt illis quos ſupra memorauimus. Quapropter &c. Quoniam ars naturã cõfirmat & auget. Et naturalis inquit memoria artificioſa vt ſit excellens & artificioſa naturali indiget, ex quo oſtendit alteram ſine altera eſſe non poſſe. Nec hoc magis aut &cæ. Omnibus inquit in rebus idem contingit, vt natura artis egeat auxilio & contra. Quintilian. nihil dicit eſſe perfectum, niſi vbi natura cura iuuatur. Ingenio: vt naturaliter animis inſita. Natura præceptionẽ, ergo alterum alterius auxilio indiget. Quare &c. Quandoquidem ars naturam & artem natura adiuuat, vtriſque vtilis futura eſt præceptio noſtra, ait Cicero & iis qui memoria præſtant, & illis qui ea minus valent, q ſi quis eſt, inquit qui bonitate fretus ingenii noſtra præceptione magnopere non indiget: iuſta tamen cauſa eſt, vt de memoria præcipiamus, quo illos iuuemus, qui minus memoriæ habent. Suo ingenio, quoniam naturali præſtant memoria, cuius in cerebro ſedem phyſici locant, quorum autem cerebrum calidæ & ſiccæ complexionis fuerit: illi magno ſunt ingenio: cito omnia intelligunt & apprehendunt, contrarium in iis apparet, quorum cerebri complexio frigidæ eſt & humidæ complexionis: cui ſiccæ tantum eſt: is male apprehendit & duro eſt ingenio.

¶ Memoria. Deſcripturus memoriam & quæ eam concernunt. Primo mouet dubium an memoria artificio iuuetur: deinde eo præſuppoſito diuidit eã in naturalem & artificialem, & quia naturalis non eſt præceptis tradenda, ſed artificialis quæ ab arte dependet naturalem multum iuuat, ideo ad artificialis præcepta tradenda progreditur. Ordo eſt. Aliud, ſcilicet q præſens tempus idoneum dicendi, id eſt diſputandi vtrum memoria habeat quiddam artificii, an omnis, id eſt tota proficiſcatur a natura dabit. ſ. nobis: nũc loqmur de ea re. i. de memoria: ma.

Ars perficit na.

Ingeniũ quid

Sedes mẽoriæ

ASCẽ.

ſe:perinde atq̃.i.ac ſi:conſtet.i.euidens ſit:& ſine cõ trouerſia inter oẽs ꝯueniat artẽ & ꝑceptionem valere multum in hac re.i.in memoria augenda. Placet cui nobis:artificium.i.adiumentũ artificioſum memorię eſſe.i.reperire nos oſtendemus:alias.i.alio tpe quare ſup.id placeat:& aperiemus in pṙtia cuiuſmodi ea.ſ.

charta ſunt :imagines tanq̃ litteræ locis pro cera vel charta:imaginibus pro litteris vtimur quẽadmodum vero in modica charta multas ſcribere litteras. Item in anguſtis locis multas imagines conſtituere nõ poſ ſumus:opus eſt ergo locos iueniamus amplos:vt in a gnum complecti imaginum numerũ poſſint. Locos

memoria ꝑcipue artificia lis ſit. Igitur vt id aperia mus:memoriæ ſunt duę, vna ſup.eſt naturalis,alte ra ſup.eſt artificioſa. Na turalis eſt ea q̃ eſt inſita aĩs noſtris.i. virtuti me moratiuæ ab aĩo depen denti:licet in poſtica ca pitis cella organũ habere dicat:& quæ nata eſt ſine multa cogitatione.i. ſine accuratione noſtra. Arti ficioſa eſt ea quã quædã inductio.ſ. ad credendũ .i.perſuaſio ꝯfirmat,& rõ ꝑceptionis:ideo aũt indu ctionẽ ꝑmittit:qa opor tet addiſcentem credere. Sed qa bonitas igenii.i. naturalis capacitatis imi tatur ſæpe doctrinã i cæ teris rebus:porro.i.ſed ꝑ fecto:ars cõfirmat & au get cõmoda naturæ:ita .i.cõſimiliter fit in hac re vt nõnunq̃ memoria na turalis ſi data eſt alicui e gregia:ſit ſimilis huic arti ficioſæ:& ita vtraq; alte rã imitetur. Porro.i. ſed hæc articioſa retinet cõ moda naturæ.i.naturalis memoriæ: & amplificat ſup.ea ratione doctrina. Quapropter mẽoria na turalis eſt ꝯfirmanda ꝑce ptione vt ſit egregia.i.ex cellens: & hæc quæ dat doctrina.i.p doctrinam:

Conſtat igitur artificioſa memoria ex locis, & imaginibus. Locos appellamus eos,qui breui ter,perfecte,inſignite: aut natura: aut manu ſunt abſoluti: vt eos facile naturali memoria compre hendere:& amplecti queamus: vt ędes. interco lumnium:angulum:fornicem:& alia quę his ſimi lia ſunt. Imagines ſunt formæ quædam: & notæ, & ſimulacra eius rei quam meminiſſe volumus, quod genus:equi:leones: aquilæ. Memoriam ſi volemus habere,imagines eorum in certis locis collocare nos oportebit. Nunc cuiuſmodi locos inuenire:& quo pacto reperire:& in locis imagi nes continere oporteat,oſtendemus. Queadmo dum igitur qui litteras ſciunt,poſſunt id quod di ctum eſt,ſcribere,& recitare quod ſcripſerunt: ita qui mnemonica didicerunt poſſunt quęd audierunt in locis collocare:& ex his memoriter pronuncia re. Loci enim ceræ aut chartæ ſimillimi ſunt: imagines litteris: diſpoſitio & collocatio imagi num ſcripturæ:pronũciatio lectioni. Oportet igi tur,ſi volumus multa meminiſſe: multos nobis lo cos comparare: vt in multis locis multas imagi nes collocare poſſimus. Item putamus oportere ex ordine hos locos habere:nequando perturba tione ordinis impediamur: quo ſecius quoto lo co libebit: vel a ſuperiore, vel, ab inferiore parte imagines ſequi: vt ea quæ mandata locis erunt, edere,& proferre poſſimus. Nam vt ſi in ordine ſtantes notos complures videmus,nihil noſtra interſit: vtrũ a ſummo,an ab imo,nomina eorum dicere incipiamus:item in locis ex ordine colloca tis eueniet:vt in quamlibet partem quoto quoq; loco libebit imaginibus cõmoniti dicere poſſimus id quod locis mandauerimus.

appellamus.Quintil.qu o q; loca ꝯcipienda eſſe ait q̃maxime ſpatioſa:multa varietate ſignata: vt do mum magnam: & in mul tos deductam receſſus, i eo quicquid nobile eſt ani mo diligenter affigitur vt ſine cunctatione ac mo ra partes eius omnes co gitatio poſſit percurrere. Idem ait in operibus pu blicis,& vrbium ambitu, ac picturis quod i domo fieri poſſe. Cicero lib.ii. de Oratore locis vtẽdum præcipit: multis illuſtrib⁹ explicatis modicis inter uallis. Breuiter: vt nihil ſuperſit: & lõga nimis ac ſpacioſa interualla non ſint, quo illic collocatas imagines ſtatim queant iueniri. Perfecte: vt nihil deſit:ne ſi arcta nimiũ lo ca fuerint imaginum col locationi non ſufficiant. Inſigniter: vt non ſint ni mium obſcuri, aut nimiũ perlucidi, aut qd magis placet,illuſtres ſint & cla ri qui cito animis noſtris pulchritudine ſua occur rat. Quicquid enim inſi gne eſt & egregiũ id cogi tationi quamprimum of fertur, vt magis eclypſis ſolis & lunæ q̃ ortus q occaſus eorum recorda mur,citius item columna

hoc eſt artificioſa: idiget ingenii.i.capacitatis nobis ab natura ingenitæ. Nec hoc fit magis aut minus in hac re q̃ in cæteris artibus:hoc inquã vt doctrina nite ſcat.i.præeminat: ingenio.i.per ingenium & natura nitescat præceptione:vnde vtrunq; alterũ iuuat. Qua re hæc ꝯſtitutio.ſ.memoriæ artificialis quã hic inſti tuere intendit:erit &.i.ſimul vtilis illis qui ſunt memo res.i.præditi memoria:aut virtute memoratiua:natu ra.i.per naturã(quod.i.quã rem,tute.i.tuipſe o Herẽ ni poteris intelligere paulo poſt: poſtquam.ſ.legeris & intellexeris inſtitutionem: &.i.ſimul:ſi.i.quamuis illi.ſ.memores:freti.i.adiuti & cõſiſi ſuo ingenio: nõ indigerent noſtro.ſ.ingenio quo hæc inſtituimus:aut noſtro.i.noſtra re: hoc eſt arte & ꝑceptione: tñ iuſta cauſa daretur quare velimus eſſe adiumento:his q mi nus.i.nõ ſatis ingenii habent. Nunc.i.deinceps loque mur de memoria artificioſa.

FRan. Conſtat igitur. Iuſtam eſſe cãm cur de memoria præcepta traderet oſtendit. Nunc eã duabus re bus locis.ſ.& imaginibus conſtare dicit: loci tanquã

ſublimis & marmorea q̃ quæuis officina nobis occur rit. Aut natura. Sicut mons,antrum,ſcopulus,cõual lis. Aut manu. Sicut ædes,theatrum,templum. Natu rali memoria quam artificialis adiuuat. Aedes cũ du xerit: aut natura, aut manu obſoluti,deinde locorum tãtum qui manu abſoluti ſunt exempla ſubiecerit qd locorum genus magis ipſe probauerit cognoſcitur. Aedes vel templa vel priuatas domus. Intercolũniũ, quod eſt inter duas colũnas ſpatium. Angulũ qui eſt vbi ex diuerſo coacti parietes anguſtum locum effici unt. Fornices arcus vel teſtudines. Imagines. Idem & Quint. ait imagines notæ ſunt: qbus ea quæ diſcẽda ſunt notamus his, vt lib.ii. de Oratore præcipitur vtẽ dum eſt ingentibus,acribus,inſignitis, quæ occurre re celeriter queq; percurrere animum poſſint, vt ſi de nauigatione dicendum ſit eius loco ſignũ. Ancho ram: ſi de bello ſpiculum conſtituamus. Equi illud ſci re nos conuenit congruentes ei rei quam reminiſci volumus:ponendas eſſe in locis imagines. exẽpli gra tia:ſi de equitibus aut equeſtri certamine dicẽdũ erit: equum

Interco lumniũ

equum in loco collocamus, ſic de rapto per aquilam Ganymede aquilam: ſi de Cybelle: cuius a leonibus currus trahebatur leonem loco affigemus. De qbus rebus, locis. ſ. & imaginibus præcepta mox tradunt.

Forma

Formę ſpecies. Notæ ſigna. Simulacra: ſimilitudines. Forma eſt hominis vel alterius animalis aut rei qualitas per quam homo vel quoduis animal cuius eſt: aut res nobis oſtenditur, vt per formam hominis omnis homo per formam bouis omnis bos.

Nota

Nota eſt non forma rei aut qualitas ſed ſignum quo apprehenſo in rei alicuius notitiam deſcenditur, vt per fumum quando ex infumabulo egreditur notitia: habetur ignis.

Simulacrum

Simulacrum eſt ad ſimilitudinem alicuius perſonæ expreſſum & formatum: per quod non genus, vt per formã ſed ſpecies repreſentaretur: vt per ſimulacrum Cæſaris. Cæſar quamuis hæc vſus confundere plerunque ſolet. In certis locis, ſunt enim vt dixit imagines tanquam literæ quas diſcere volumus: quæ in locis tanquam in chartis collocantur. Quemadmodum &c. Locos & imagines chartæ & literis comparat: & quẽadmodum inquit qui literas ſciunt, ſcribere audita poſſunt, eodem modo qui locos ſibi comparant, & in his imagines collocant poſſunt qua meminiſſe volunt in his conſtituere, ex qua ſimilitudine magna artificioſæ memoriæ vis & vtilitas eſſe innuit.

Dcãtũ

Dictatum, ab alio traditum quæ a præceptoribus pueris diſcentibus traduntur & præleguntur: dictata proprie appellantur. Immodica multa ut lõgam orationem. Memoriter prompte ſuggerẽte memoria.

Intẽtio chartæ

Ceræ maiores noſtri in ceratis tabulis ante vſum chartæ ſcribere ſolebant. chartam Alexandri Magni victoria repertam, auctor eſt Marcus Varro condita in ægypto Alexandria. Idem membranas pergami tradit repertas. Oportet igitur. De locis præcipere incipit, & quandoquidem inquit loci chartæ: imagines literis ſimiles ſunt, & collocatio imaginum ſcripturæ: pronunciatio lectioni comparatur, multos locos inueniamus neceſſe eſt ſi reminiſci multa uolumus: quemadmodum multa charta opus eſt: multa ſcribere volentibus.

Viii. requirũtur ad mẽoriã artificialẽ cõparãdam

Eſt igitur primum præceptũ de multitudine locorum. Secundum erit de ordine, & de diſpoſitione. Tertium de frequẽti eorum meditatione ac notatione. Quartum de diuiſione. Quintum de diſſimilitudine. Sextum de mediocritate. Septimum de quantitate locis. Octauum de quantitate interualli. Ex ordine. Quintil. in his inquit quæ cogitamus continendis prope ſola excepta quæ potentiſſima eſt, exercitatione ſunt diuiſio, & compoſitio, nam qui recte diuiſerit nunquam poterit in rerũ ordine errare. Certa ſunt enim non ſolum in dirigendis quæſtionibus, ſed etiã in exequendis: ſi modo recte dicimus prima ac ſecunda & deinceps. Cohæretq; omnis rerum copulatio, vt nihil neq; ſubtrahi ſine manifeſto intellectu, neq; ſubripi poſſit. Cur autem ex ordine haberi loci debeant rationem. Cice. ſubiungit quoniam vbi ordo nõ eſt, cõfundi illic memoria ſolet. Primo ergo loco prima rei uel uerbi quod meminiſſe uolumus imago ponenda eſt: ſecunda ſecundo: & deinceps, vt nihil impedimento ſit, quo minus uel ab imagine, quæ eſt in primo loco incipiamus, vel ab ea quæ in vltimo eſt, & retro pronunciemus: quorum vtrunq; ſeruato ordine aſſeq facile poterimus.

Quo ſecius

Quo ſecius: quo minus. Videtur animo & cogitatione. Et pferre ſine aliqua hæſitatione. Primus enim hic labor eſt auctore Quintilia. non hærere in occurſu: plus enim q̃ firma debet eſſe memoria: quæ aliam memoriam adiuuet. Nam ſi

&c. Quanta in comparandis locis vis ordinis ſit, per ſimilitudinem oſtendit, & quemadmodum inquit, ſi multi nobis nõ quorum nomina probe teneamus, ordine collocati ſtent: nihil intereſt an a primo nominare eos: an ab ultimo, an a medio inchoemus: ita nihil intererit illius qui locos optime digeſſerit & ordine diſpoſuerit, vtrum a ſummo, an ab inferiore: vel medio incipiat. Statim enim ei ſuccurreret quis locus ſpmo proximus ſit, quis medio, quis inferiori, quis ſit a primo quintus vel decimus: optimum autem eſt quintum quenq; locum notari. A ſummo, ac primo. Imaginibus commoti: quæ res ipſas nobis repreſentant.

¶ Conſtat &c. Ordo eſt. Igitur vt de artificioſa memoria loquamur. Memoria artificioſa conſtat ex locis. ſ. ab addiſcente ſignatis & imaginibus: per locos ſuos debite diſpoſitis. Nos appellamus (inquit Cicero) locos eos qui ſunt abſoluti breuiter perfectæ, & ſupple inſignite. i. ſignanter & diſcretionem, aut natura, aut manu. i. artificio: ita ſup. quæramus comprehẽdere & complecti eos facile. i. faciliter memoria naturali: licet tenui vtpote quam artificialis præſupponit, vt ædes: id eſt domos per ordinem diſpoſitas: intercolumnium. i. ſpatium inter columnas, aut deambulacri, aut porticus, aut templi, aut domus, aut angulum, aut fornicem. i. circumferentiam & arcum, vt in theatris & ædificiis teſtitudinatis, & alia quæ ſunt ſimilia his: quę oia ad artificium pertinent, vñ qa loca naturalia pterit ſine exemplis ea minus pdeſſe inuit. Imagines ſunt formæ qdã & ſunt notæ. i. notamenta aut ſigna, & ſimulacra eius rei quã volumus meminiſſe. i. memoria tenere: quod genus. i. cui⁹ gñis ſunt eq leones aql. c. Si nos volumus hẽe memoriã: oportebit nos collocare imagines eoꝝ. ſ. per quem volumus memores fieri in certis locis. Nunc. i. deinceps itaq; oſtẽdemus cuiuſmodi loca oporteat inuenire, & quo pacto oporteat reperire ſup. eos & ꝯtinere imagines in locis. Igitur quemadmodum ii qui ſciunt literas pñt ſcribere id quod dictum eſt & recitare id quod ſcripſerunt, ita qui didicerunt imodica. i. valde prolixa aut q̃plurima ſimul poſſunt collocare id quod audierunt in locis. ſ. certis: & pronũciare ex his memoriter. Enim pro quia loci ſunt ſimillimi ceræ aut chartæ, ĩ qua. ſ. vulgo ſcribimus, quam falſo nomine papyrum vocant, & imagines ſup. ſunt ſimillimæ literis diſpoſitio imaginum & collocatio imaginum ſup. ſunt ſimillimæ ſcripturæ: pronũciatio ſup. eſt ſimillima lectioni. Igiť ſi volumus meminiſſe. i. memoria tenere multa, oportet comparare. i. acqrere nobis multos locos, vt poſſimus collocare multas imagines in multis locis. Item nos putamus oportere. i. neceſſe eſſe aut cõueniens: habere. i. vt habeamus hos locos. ſ. multos & a nobis cogitatos: ex ordine. i. per ordinem ſignatos, ne impediamur. i. aliqñ, perturbatione. i. confuſione ordinis: quo ſecius. i. quo minus: ſup. poſſimus ſequi imagines uel a ſuperiore parte uel ab inferiore: quoto loco libebit ut poſſimus edere. i. enunciare & proferre ea q̃ erant mandata. i. cõmiſſa locis. Sunt qui legãt ſecius: ſine quo: vt ſit ſecius. i. aliter dũmõ ſit ſeruatus ordo: poſſimus ſeq &c. Nam vt ideſt quemadmodũ, ſi nos videmus complures notos ſtantes in ordine, nihil interſit noſtra, id eſt nihil referat quo ad nos, vtrũ incipiamus dicere nomina eorum a ſũmo an ab imo, item id eſt ſimiliter eueniet in locis collocatis ex ordine ut nos commoniti imaginibus id eſt per imagines poſſimus dicere id quod mandauerimus locis, in quamlibet partem, quoto quoque: ſiue ꝑmo ſiue

ASCẽ.

vltimo ſiue quotouis inter medio loco licebit. Quia vero multi textus habent quoquo, quæ lectio nõ procedit, ſcies puer illud quoq; eſſe a nominatiuo quiſque: vt patet ſi dicas quotuſquiſq; locus fuerit. Potius legam quicq; q̃ quoquo: vt ſit quoto loco & in quãlibet partem licet quicquid eſt quamlibet rem collocare. Poteſt etiam legi quoque diuiſis dictionibus, vt ſit & quo loco &c.

FRan. QVARE placet. Concludit placere ſibi dictus loco ex ordine comparari: ne perturbari eorum confuſione memoria poſſit. Et locos &c. Secũdum præceptum de frequenti locorum meditatiõe: locos inquit quos comparaueris frequenter repetas & cogitatione voluas opus eſt: vt præſto ſemper ſint: quotiens locare illic imaginem aliquã volueris. Nam imaginea &c. Ratio eſt, cur egregie cõmeditari locos: & notari oporteat, quia nihil refert imagines excidant, quando vſi illis ſumus. Cum hærere nobis locorum notitiam ſemper neceſſe ſit: vt quotiens opus fuerit, nouæ in illis imagines collocẽtur. Vtitur autem pulchra ſimilitudine & accidit inquit in locis & imaginibus quod i cæris & litteris. Nam litteræ delentur ex cæratis tabellis, cum eo quod ſcriptum fuerit: iã nõ vtimur. Tabellæ ipſe integræ remanent, vt ſcribere in illis poſſimus ſi quid ẽ quo vti velimus. Exempli gratia dicturus de nauigatione anchora in loco collocauerat: poſtquam dixit delet imaginem, & ſi de bello dicturus eſt aliã collocat, videlicet haſtã vel thoracẽ. Et ne forte &c.

Quare placet ex ordine locos comparare, & locos, quos aſſumpſerimus, egregie commoditerq; notare oportebit, vt perpetuo hærere poſſint. Nam imagines, ſicut literæ delentur, vbi nihil vtimur, loci tanquam cæra remanere debent. Et ne forte in numero locorum falli poſſimus, quintum quenq; locum placeat notari, q̃ genus ſi in quinto loco manum auream collocemus; ſi in decimo aliquem notum, cui prænomen ſit decimo, deinde facile erit, quinto quoq; loco ſimiles notas collocare. Item commodius eſt in derelicta, q̃ in celebri regione locos comparare: Propterea q̃ frequẽtia, & deambulario hominum conturbat, & infirmat imaginum notas; ſolitudo conſeruat integras ſimulacrorum figuras. Præterea diſſimiles forma atq; natura loci comparandi ſunt, vt diſtincte interlucere poſſint. Nam ſi quis multa intercolumnia ſumpſerit, conturbabitur ſimilitudine, & ignorabit quid in quoq; loco collocarit. Et magnitudine modica, & mediocres locos habere oportet: nam præter modum ampli vagas imagines reddunt, & nimis anguſti ſæpe non videntur poſſe capere imaginum collocationem. Tum nec nimis illuſtres, nec vehementer obſcuros locos haberi oportet, ne aut obcæcẽtur tenebris imagines, aut ſplẽdore perfulgeant. Interualla locorum mediocria eſſe oportet fere paulo plus aut minus pedũ trigenum: Nam vt aſpectus, ita cogitatio minus valet, ſiue nimis procul remoueris, ſiue vehementer prope admoueris id quod oportet videri. Sed quanquam facile eſt ei, qui paulo plura explorauit: quamuis multos, & idoneos locos comparare, tamen ſi quis ad iſta idoneos inuenire ſe non putabit, ipſe ſibi conſtituat, quot volet multos licebit. Cogitatio enim quamuis regionem põt amplecti, & in ea ſitum loci cuiuſdam ad ſuum arbitrium fabricare, & architectari. Quare licebit, ſi hac prompta copia contenti non erimus, noſmetipſos cogitatione noſtra regionem conſtituere, & idoneorum locorum commodiſſimam diſtinctionem comparare. De locis ſatis dictum eſt, nũc ad imaginum rationem tranſeamus.

Ordo inquit ſtatus fidelis in locis poterit: ſi quenq; quintum locum notauerimus. Nam cum multos habere locos neceſſe ſit nõ mediocre periculum eſt: ne confuſio ſuboriatur. Quod ſi in vno quoq; quinto loco inſigne aliquid notauerimus: teneri locorum memoria facile poterit. Nã quinto quoq; loco cogitationi noſtræ ſe offerente qui proximi ſunt, & ipſi cito ſeſe offerent. In numero p quẽ diuidi eos commodum eſt. Quod genus: ſuo ipſius Cice. declarat exemplo. Recte autem manum aureã in quinto loco poni vult, quæ & inſignis res eſt, quoniam aurea, & admonere quinti loci facile nos poteſt, quoniam quinq; digitos habet. In decimo &c. Vt memoriæ teneatur decimus locus nomen alicuius noti in eo ponendum præcipit. Cui prænomẽ ſit decimo. In tertio verò quinto, videlicet in decimoquinto plena luna poni recte poterit quæ. xv. die coit, vt ſic deinceps totum autem hoc præceptum ad diuiſionem ſpectat. Item cõmodius eſt &c. Hoc ad locorũ qualitatem pertinet vt magis ĩ regione inhabitata & deſerta comparemus q̃ frequẽtata & culta, & rationem ſubiĩgit. Propterea q̃ &c. Vt ſi locum nobis ĩ foro templo theatro elegerimus, dum collocatarum imaginum meminiſſe volemus, turbæ recordabimur, & eorum q obambulare ac verſari illic conſueuerunt, & hoc pacto noſtra confundetur memoria & imaginũ obliuiſcemur. Præterea ad diſſimilitudinẽ locorum hoc præceptum pertinet vt diſſimilea ſint, & cur eſſe debeant oſtendit. Quoniam memoria ſimilitudine turbatur. Forma vt vnius formæ non ſint. Natura vt alia huius, alia illius loci natura ſit. Nam ſi quis &c. Exẽplũ eſt ſi quis multa inter columnia pro locis acceperit: quoniam ea ſimilia inter ſe ſunt, non reminiſcetur quid in quoq; intercolumnio collocauerit. Et magnitudinis. Mediocres locos præcipit eſſe debere, & rationẽ ſubiungit quoniam ſi ampli nimis fuerint, collocatæ in illis imagines errare videbuntur. Si cõtra nimis anguſti capere imagines & explicare non poterũt. Quod ſi mediocres erũt, nihil nos offendet: tum ĩ collocandis tum in mentem reuocandis imaginibus. Tum nec &c. Ad lucis mediocritatem pertinet hoc præceptum: vt neq; lucidi nimis, neq; obſcuri loci ſint, qm̃ ſi alterutrum fuerit offerri nobis collocatæ imagines non poterunt, & tam obſcuritate nimia res obumbrabitur, q̃ nimia luce, nam & Ouidius ait. Suntq; oculis tenebræ per tantum lumen obortæ: tam autem animus ipſe nimio ſplendore loci quem cogitatione apprehẽdit: hebetari ſentitur quam oculi ipſi cum ſolis radiis ſunt obuerſi: nec mirum non enim oculi ſunt qui vident, ſed animus qui his vtitur feneſtris vt ait Cicer. in quæſtionibus Tuſculanis. Splendore quo ſi nimius fuerit mentis acies obtenebratur. Interualla, de mediocritate præcipit interualli quod eſſe inter locũ

ac locum

ad locum cōuenit:& mediocre dicit eſſe debere; Rationemq́ ſubiungit:quia ſiue nimis admoueas, ſiue remoueas cogitatio hebetatur. Accidit enim ei quod & aſpectui:nimis enim ad motum ſibi oculus non videt & nimis remotum:conuenitq́ mediocre interuallum inter oculum & obiectum eſſe. Viſus autem auctore

Viſus Ariſto. imitatiuus coloris eſt,& contra ſecundū actū lucidi. cuius virtus in cerebro eſt:cuius radius obliquatus a cerebro procedit in pupillam:in qua humor eſt criſtallinus qui viſus colorem per mediū: hoc eſt per paruum ſpatium recipit:& primo viſus eſt:deinde medium poſtea obiectum. Quod ſi nimiū viſui aliquid admoueris medium non interponitur: ſi vero nimiū remoueris tollitur medium & videri obiectum nō poteſt,eſt autem obiectū viſus color ratione lucis. Trigenum:triginta. Sed quanquam &c. Facile eſſe ait dicit qui multa viderunt:& multis in locis verſati fuerunt quot voluerint locos & eoſdem idoneos ſibi cō-

ASC. parare,ſed ſiquis ſiquis eſt qui manu aut natura factis locis contentus non ſit,quotquot volet ſibi ſingat licebit. Cogitatio enim eiuſmodi eſt,vt regionem aliquam & ſitum in ea pro ſuo arbitrio fingere poſſit. Quintilian. quoq́ ait loci,aut finguntur,aut ſumuntur. Architectari fabricare. Architectus is eſt qui ædi-

Architectus ficationi præeſt ἀρχὸς princeps eſt τέκτων [illegible] ædifico. Hac copia locorum q manu aut natura facti ſunt.

ASC. ¶ Quare placet &c. Concludit omino ordinē ſeruandum & in ſignandis locis nihil hæſitādum: ne fruſtra conemur memoriam labilem per rem vacillantem cōfirmare diceres. Quare.i.quam ob rem:quia res ita ſe habet:placet cōparare locos ex ordine:& oportebit notare.i.ſignare egregie.i.excellenter:& cōmoditer.i.iuxta id quod ē noſtrum (ſic ſcias ab ad aduerbium fecit dicterdum deduci aduerbia tertiæ formæ vt ampliter,duriter cōmoditer &c.) locos quos aſſumpſeri-

Aduerbus ſer. mus,vt poſſint hærere nobis.i.fixi eſſe in memoria noſtra:perpetuo.i.ſine interuallo aut interruptione. Nam imagines delentur.ſ.e memoria:ſicut literas delentur.ſ.e cæra,vbi.i.poſtquam aut qua parte nimirum in nullo vtimur.ſ.ſupple locis:loci debent remanere tanq̄ cæra.i.tabula cærata in qua nihil ſcriptum eſt. Et ne forte poſſimus falli.i.errare in numero locorū placet quenq́ locum.i.e ſingulis quinq́ vnū (ſed ut videtur hoc loco non quemlibet,ſed eum qui e quinq́ ſemp vltimus ſit intelligit) notari.i.ſignari aliqua nota,quod genus ad eſt cuius generis ſupple ſit,ſi locemus manum auream in quinto loco,& locemus in decimo aliquem notum,cui decimo prænomē ſit.i.cui loco prænomen ſit decimus. Nam prænomina ſumebantur a numeris vt Secundi,Quinti,Sexti,Octaui,Noni,Decimi:a quibus deducti aſſumunt elementum:vt Quintil. Sextus Octauus Nonius &c. Deinde ſi facile erit collocare ſimiles notas.i.ſimilia ſigna: quinto quoq́ loco.i.ei qui deinceps numerando per quinq́ vltimus erit,ut decimuſquintus vigeſimus &c. Itē commodius eſt comparare locos in regione derelicta q̄ in celebri,id eſt frequentata multis & claris hominibus:propterea q frequentia & deambulatio hominū conturbat & infirmat.i.partim delet notas imaginum & ſolitudo conſeruat figuras ſimulacrorum, id eſt ſignorum illic collocatorum per imaginatioue integras.i.inuiolatas. Præterea loci ſunt comparandi diſſimiles forma atq́ natura,vt poſſunt interlucere, .i.cum eminenti differentia lucis apparere diſtincte. Nam ſiquis ſumpſerit multa intercolumnia.i.ſpacia inter columnas:ipſe conturbabitur ſimilitudine:nam columnæ fere ſunt æquales & æqualiter diſtantes:& ita ignorabit quid collocarit in quoq́.i.quolibet aut unoquoq́ loco. Et oportet habere locos modica magnitudine & mediocres:nam loci ampli præter.i.ſupra modum.i.menſurā:red dunt imagines uagas.i.uagantes in cellis memoriæ:& loci nimis anguſti videntur ſæpe non poſſe capere.i.cōplecti & in ſe tenere collocationem imaginum. Tum.i.inſuper oportet locos haberi nec nimis illuſtres.i.ſplendentes,nec obſcuros uehementer,ne imagines aut obcæcentur tenebris aut perfulgeant ſeu præfulgeant ſplēdore. Oportet interualla.i.ſpacia intermedia,locorum eſſe mediocria:fere paulominus aut paulo plus:q̄ ſupp. pedum trigenū.i.ſingula triginta pedū (Sic Franciſcus legit & verius q̄ qui tricenū.i.trecētum pedum ſingula volunt. Dicitur aūt trigenū per ſyncopā quæ in numeralibus aptiſſima eſt.) Nam vt.i.quēadmodū: aſpectus valet minus ſiue remoueris nimis procul id quod oportet videri,ſiue ad moueris vehementer prope id quod oportet videri;ita cogitatio valet minus repeteſtis ſiue remoueris ſiue admoueris nimis id qd' oportet videri per cogitationem. Sed q̄q̄ facile eſt ei qui explocauit.i.ſcrutatus eſt paulo plura.i.plures q̄ alii,nuloco:cōparare locos quos.i.quantūuis multos & idoneos:tū ſi quis.ſ.inceptius & nouitius in locis ſingendis putauit ſe non inuenire locos ſup. idoneos ad iſta,licebit.i.licitū erit.q.d.p.r.me nō prohibebitur quo minus ipſe cōſtituat ſibi locos multos quot volet,aut quoad.i.quantū volet multos. Enim pro quia, cogitatio pōt cōplecti quāuis.i.quālibet ſiue magnā uehementer ſiue paruam regionē,& pōt fabricare & architectari in ea.ſ.regione,ſitum.i.diſpōnem & tractum loci ad ſuum arbitriū. Quare licebit ſi non erimus cōtenti.i.ſi aliquis nō erit cōtentus hac copia.ſ. locorum manu aut natura conſtitutorum:conſtituere nosmetipſos.i.quemlibet ſibi:cogitatione noſtra .i.quiſq́ ſua regionem:& cōparare diſtinctionē locorum cōmodiſſimā.ſ.iudicio noſtro. Deinde concludens hāc partē dicit:Satis dictū eſt de locis:tranſeamus nunc.i.deinceps ad rationem imaginum.

FRan. Q Voniam igit &c. De locis perſpicuis dedit:& cuiuſmodi eſſe deberent oſtēdit. Nunc de imaginibus percipere incipit quas duplices eſſe dicit rerum & verborum:ut.n.totam rē ſummatim aut ſingula verba meminiſſe volumus: ſed in eo propter elaborandū mouet ut ſimiles rebus

¶ Quoniam ergo rerum ſimiles imagines eſſe oportet,ex omnibus verbis [illegible] notas nobis ſimilitudines eligere debemus. Duplices igitur ſimilitudines eſſe debent,vnæ rerum,alteræ verborum. Rerū ſimilitudines exprimuntur,cum ſummatim ipſorū negociorum imagines cōparamus. Verborum ſimilitudines conſtituuntur,cū vniuſcuiuſq́ nominis,& vocabuli memoria imagine notatur. Rei totius memoriam ſæpe vna nota,& imagine ſimplici comprehendimus,hoc modo ſ, vt ſi accuſator dixerit ab reo hominem veneno

imagines comparemus. Rerū ſimiles &c. Nam ſi rei quā meminiſſe nobis mus,ſimilis imago non fuerit eius recordari minime poterimus. Dictum eſt q de nauigatiōe anchorā:de bello haſtam in loco ſtatuemus. Lucretiæ hiſtoriā recitatura fœminā ſe confodientē cū nomē ſit Lucretia collocare

necatum, & hæreditatis cauſa factum arguerit: & eius rei multos dixerit teſtes: & conſcios eſſe ſi hoc primum, vt ad defendendum nobis expeditum ſit, meminiſſe volemus. In primo loco rei totius imaginem conformabimus: ægrotum in lecto cubantem faciemus ipſum illum de quo agetur, ſi formam eius detinebimus: ſi eum non agnouerimus, aliquem ægrotum non de minimo loco ſumemus, vt cito in mentem venire poſſit: & reum ad lectum eius ſtatuemus, dextra poculum, ſiniſtra tabulas, medico teſticulos arietinos tenentem. Hoc modo & teſtium, & hæreditatis, & veneno necati memoriam habere poterimus. Item deinceps cætera omnia ex ordine in locis ponemus. Et quotieſcunque rem meminiſſe volemus, ſi formarum diſpoſitione & imaginum diligenti notatione vtemur: facile ea quæ volemus, memoria conſequemur.

bitus. Quod ſi verborum reminiſci voluerimus vt eorum. Arma virumque cano armatum hominem figere in loco poterimus: cui ad pedes caput ſit. Exemplum ab ipſo proponitur Cic. Sed remotam hebetis ingenii eſt: qui idoneas & congruentes negotio ſuo imagines effingere non poſſit. Ex omnibus verbis. i. ex oibus dictionibus, quæ aliquid ſignificant: vel ex oibus quæ aliquo noie vocantur: vt haſtā, authorace: quæ notæ nobis dictiones ſunt, ad bellū ſignificandū: oliuā ad pacē pro imaginibus eligamus. Quidam ſic diſtinguūt: vt illud: quoniā rerū ſimiles imagines eē oportet: ad rerum tm̄ memoriam referatur; hoc ē ſententiarum: illud uero. Ex omnibus verbis &c. Ad memoriam verborū pertineat. Cum ſingulorum verborum imagines cōparamus: quam diſtinctionem verā eſſe declarat q ſequitur: Duplices igitur &c Notas, cognitas nobis ut memoriæ facilius occurrāt vel notas inſignes accipiamus. Quæ enim inſignia ſunt melius: ut infra dicet: meminiſſe cōſueuimus. Rerum ſimilitudines: harum memoria oratoris propria eſt, vt ait Cice. de oratore lib. ii. quā ſingulis perſonis bene poſitis notare poſſumus, vt ſententias imaginibus ordinem locis cōprehendamus. Verborum ut idem ait memoria minus nobis neceſſaria, maiore imaginū varietate diſtinguitur. Multa enim ſunt verba quæ quaſi articuli connectunt verba orationis quæ formari nulla ſimilitudine poſſunt, ex quo difficile videtur. Quint. oīum verborū poſſe imagines excogitari, & collocari in longa præſertim oratione, id q rationibus pbat. Ab eodem negatur oī rerum multa per ordinem audita reddi ſolere, & id pſtitiſſe hortenſium. Cōſulit tñ ſi longior complectenda oratio memoriæ fuerit, vt per partes ediſcatur, & quouſque pgredi partes debeant, pſcribit, non inutile dicēs eſſe quo facilius hæreant aliquas apponere notas: quarū recordatio cōmoueat & excitet memoriā, cum nemo tam infelix ſit qui quod cuiq loco ſignum diſtinxerit, neſciat, vt ſi de naue dicendum ſit anchora, ſi de prælio ſpiculum ponatur. Hominis quantū ad ppria nomina: ut Fabius forte ſit tenendus a\[illegible\] c\[illegible\] torem referamus ſi Iulius ad iulium Cæſarem, ſi camillus ad furium camillū. Vocabuli quantū ad appellatiua noia. Nam vocabulo ſignificat ois dictio. Rei totius memoriam &c. Exemplo oſtendit quomodo totius alicuius rei memoria nota vna teneri poſſit. Vt ſi accuſator. Quidam accuſare hominem vult q alium hæreditatis cā veneno necauerit, teſtibuſq vſurus eſt, & imaginem q hīc a Cicerone ponitur ſibi aſſumit; Et hæreditatis cā &c. Duæ ſunt cāæ quæ ad maleficium impellunt: rōcinatiua & impulſiua: ſed cū aliquid vtilitatis ſpe factum dicitur rōcinatiuā eē eſt. Arguerit coniecturis probauerit. Teſtes qui viderint. Cōſcios qui interfuerint, vel ab eo audierint, qui fecit, aut ab alio. In primo loco, vt multos locos cōparatos certiſſ optime teneremus ſuperius præcepit. Cōfirmabimus:

quaſi depingemus. Non de minimo lo. ſummo. Eiuſ ægroti. Dextra poculum; quo in memoriam dari ueneni recordemur. Siniſtra tabulas, quæ memoriam faciant falſi teſtamenti, quod reus ipſe dictauerit. Teſticulos arietinos: vt teſtium reminiſcamur, & hæreditatis. Hæres enim & aries ſimilitudinem quandam habent inter ſe teſtium, per teſticulos. Hæreditatis per arietinos. Veneno necati per poculum. Item deinceps. Idem inquit fieri a nobis in cauſis aliorum criminum poterit quotiens meminiſſe aliquid volemus. Formarum vt reſ formarum notemus & diſponamus. ¶ Quoniam ergo. Incipit perſcribere imagines dicens. Ergo qm̄ oportet imagines rerum eſſe ſimiles. ſ. rebus ipſis: non tñ inter ſe noſmet. ſ. nobis ipſi debemus eligere nobis ex oībus uerbis. i. dictionibus, ſimilitudines notas nobis. Igitur conſtituere eſt particulā duplices ſimilitudines debeat eſſe, vna, alter, & rerum alteræ i. reliquæ verborum. Similitudines rerum exprimuntur cum. i. quando nos comparamus ſimilitudin. i. in generali: imagines ipſorum negotiorum. Hoc eſt quā capita rerum imaginamur: & per ea de ſingulis negotiis dicendis admonemur. Similitudines verborum cōſtituuntur cum. i. quando memoris vniuſcuiuſq nominis & vocabuli notatur imagine, vt ſi quis regem perſarum q valerianum imperatorem romanum cepit, & capto ſic abutitur ut per eius dorſum equū aſcenderet nomen memoriæ mandare cuperet, imaginetur nomen verbale in ora ſapio q eſt ſapor: idem q eſt illius nomen. Aliud exemplū affert Cice. dicēs. Nos comprehendimus ſæpe memoriam totius rei vna nota & ſimplici imagine, hoc modo: vt ſi accuſator diceret hominem necatum ab reo veneno, & arguerit id ſup. factū eſſe, cauſa hæreditatis. ſ. ab eo obtinendæ, & dixerit multos eſſe conſcios eiuſ rei: ſi volemus meminiſſe. i. memoria tenere hoc primum vt ſit nobis expeditum i. paratum & facile ad defendendū nos cōfirmabimus in primo loco imaginē totius rei. i. facinoris dicti. nos faciemus illum ipſum de quo agetur ægrotū cubātem in lecto. i. per imaginationem fingemus eū qui veneno interiit decubantem in lecto, ſi detinebimus. i. memoria perfecte tenebimus, formam. i. ſpēm & ſtaturam eius ſi nō agnouerimus eum. ſ. q mortuus eſt, nos ſumemus. ſ. per imaginationem aliquē ægrotū, nō de minimo loco. i. alto loco & claris natalibus ortum: vt poſſit cito venire in mentem, quam obrē ei ſimiles ſimus q ignobilē, & nos ſtatuemus ſic faciemus per imaginationē reum videlicet eū quē homicidii accuſamus ante. i. iuxta lectū eius. ſ. ægroti aut veri aut ſimulati tenentē. ſ. per imaginationem factū reum dico tenentē dextra. i. manu ſua poculū in quo ſit illa venenata potio: & tenentē ſiniſtra. ſ. manu tabulas. i. teſtamentū in qbus ſcriptus ſit hæres, & in eo moret ſe ſtatuemus q eū occiderit, & tenēs de medico. i. digito ſecūdo a minimo, teſticulos arietinos q\[illegible\]

Cāæ impellētes ad maleficium

ASC.

ASC.

nos qa dō manus occupata eſt: ſolemus, aut claues, aut aliud qcq̄ medico depēdēs tenere: teſticulis aūt arietinis ꝑ loculis qdā vſi ſunt, nō tñ iō vult eos depēdētes a medico digito eſſe, ſed vi p teſticulos teſtium meminerit. Hoc mō poterimus hſe memoriā, & .i. ſimul teſtiū pp teſticulos: & hæreditatis nō pp ſimilitudines arietis vt vult Frāciſcus: ſed pp tabulas & necati ueneno: pp poculū. Item nos ponemus deinceps in locis cætera oia quæ volumus meminiſſe ex ordine. Et quotienſcūq; uolemus meminiſſe rē: nos cōſequemur facile memoria ea q̄ volemus: ſi vtemur diſpōne formarum, & diligēti notatione imaginum.

FRan. CVM verbo⁊: duplices dixit eſſe imagines: has re⁊, illas uerbo⁊. Et qbus rōnibus ēt ſubiecto exēplo rei alicuius ſūmā cōplecti poſſemus oſtēdit. Nūc qbus imaginibus ſingula uerba in memoria teneri: queāt ꝑcepta dat: & exēplū ſubiicit ſed in lōgiore oratiōe vix fieri poſſe videt̄ quemadmodū auctore Quint. dictū eſt: ut ſingulo⁊ verborū imagines inueniant̄. Ideoq; tutius eſt, & facilius re⁊ q̄ uerbo⁊ imagies excogitare: & collocare. Verba aliū uel mediocriter doctus ſeſe in ipſo curſu offerēt orationis: ſi meditata ꝑus exciderēt: Rerū ordo ſi forte exciderit turpe ſilētium afferēt dicēti. Ex quo excitari plerūq; audito⁊ riſus cōſueuit. Plus nego. plus laboris. Et magis igeniū &c. q̄to labor maior eſt: tāto maiore igenii exercitatione opus eſt. Iā domi &c.

reges atridæ parāt. Aeſopus. n. & Cimber mimi fuere illo tpe nobiliſſimi: quo⁊ alter ornatu regio Agamēnonem alter Menelaū agere ſolebat. Vagātē iphigeniā vel iphigeniā īngt ſecūdo lo. cōſtituemus: ꝑ quā item in memoriā eius, Reges Atridæ parant: redibimus. Vagātē uero dicit: qm in aulidē e græcia accerſita ſub matrimonii ſpē cum Achille cōtrahēdi vt dianæ imolaret̄, q̄ irata ob ceruam ſibi dicatā, ab agamēnone occiſam, impetrata a Neptuno tēpeſtate: egredi portum græcos nō ꝑmittebat. Sic. n. calcas vates rñderat iratum numen regio ſanguine placādum eſſe: erepta imolationi ſuppoſita cerua, & a dea in tauricā regionē trāſlata eſt: atq; illi tēpli cuſtos effecta. Vñ poſtea rapto dianæ ſimulachro cū fratre Oreſte aufugit. Illuc eni ut a furore purgaretur poſt matricidiū acceſſerat: in italiam venit: & relicto ī nemore aricino ſimulacro argos deinde reuerſa eſt. Hoc modo ſicut expoſitum eſt. Sed hæc imaginū hæc īngt imaginū accōmodatio tū ualet ꝑcipue. Cum uerba prius q̄ meminiſſe uolumus: ite⁊ atq; ite⁊ legimus. deinde cū exꝑmimus, & in locis conſtituimus idē Quint. quoq; faciendū ꝑcipit. Cōfirmatio accōmodatio cū imagines verbis accōmodant̄. Tū ualet tū vim hēt. Si naturalem ut bis terq; prius legamus, quod meminiſſe uolum⁹. Verſu poſito cuius recordari velimus. Nō ſine rōne uerſum dicit, & nō ſolutā orationē: ii. n. q memoriā exercent pauca a principio & quæ odiū nō afferāt diſcenda ſunt, ſed poetica primū, poſtmodum oratoria nouiſſime etiā ſolutiora numeris & magis ab uſu dicēdi remota, q̄lia ſunt iuriſconſulto⁊ auctor eſt Quint. Suppeditat. ſuffragat̄ & auxiliat̄. Nam vtraq; alterius poſcit opē, & ꝯiurat amice, vt ait Oratius ꝓpoſita qōne ingenio fieret laudabile carmē, an arte. Quod docere &c. Artem, īngt natura plus ualere oñdere nō grauarer, niſi alienum a propoſito eſſe arbitrarer: cū ꝑſertim dilucidæ breuitatis rō hñda ſit. Quin. lib. ii. inſtitutionum oratoria⁊ illā tangit qōnem plus ne natura ad eloq̄ntiā ꝯferat, an doctrina. Neq; ꝯſumatū oratorē niſi ex utroq; fieri poſſe dicit. Et naturā qdem ſine doctrina multū ualere, doctrinā uero ſine natura nihil. In mediocribus utiq; maius naturæ q̄ doctrinæ momētum eſſe, ſed ꝯſumatos oratores plus doctrinæ q̄ na.

¶ Cum verborum ſimilitudines imaginibus exprimere volemus, plus negotii ſumemus, & magis ingenium noſtrum exercebimus, Id nos hoc modo facere oportebit. Iam domi vltionē reges atridæ parant, in loco conſtituere oportet manus ad cœlum tollentem Domitium, cum a regibus martiis loris cædatur; hoc erit, Iam domi vltionē reges. In altero loco æſopū & cimbrum ſubornari, & iphigeniam vagantem; hoc erit: atridæ parant. hoc modo omnia verba erunt expreſſa. Sed hæc imaginum confirmatio tum valet, ſi naturalē memoriā exuſcitauerimus hac notatione, vt verſu poſito, ipſi nobiſcum primum tranſeamus bis, aut ter eum verſum, deinde cum imaginibus verba exprimamus. Hoc modo naturæ ſuppeditabitur doctrina, Nam vtraq; altera ſeparata minus erit firma, Ita tamen vt multo plus in doctrina, atq; arte præſidii ſit. Quod docere non grauaremur, ni metueremus, ne cum ab īſtituto noſtro receſſiſſemus, minus commode reſeruaretur hæc dilucida breuitas præceptionis. Nunc, quoniam ſolet accidere, vt imagines partim firmæ, & ad monendum idoneæ ſint, partim imbecilles, & infirmæ, quæ vix memoriam poſſint excitare, qua de cauſa vtrunq; fiat, conſiderandum eſt, vt cognita cauſa, quas vitemus, & quas ſequamur imagines, ſcire poſſimus. Docet igitur nos ipſa natura, quid oporteat fieri. Nam ſi quas res in vita videmus paruas: vſitatas, quotidianas, meminiſſe non ſolemus, propterea q; nulla niſi noua: aut admirabili re commouetur animus, at ſi quid videmus, aut audimus egregie, turpe, aut honeſtum, incredibile magnum ridiculū id diu meminiſſe conſueuimus. Itaq; quas res an ora videmus: obliuiſcimur plerunq; quæ acciderunt in pueritia, meminimus optime & ſæpe, nec hoc alia de cā poteſt accidere, niſi q; vſitatæ res facile e memoria labuntur, inſignes, & nouæ diutius in animo manent.

Exēplo oñdit, quō qbuſdā notis: & imaginibus ſingula uerba in memoriā reuocari poſſint, vnicuiq; ēt per ſimiles uerbis, q̄ uolet meminiſſe excogitare licebit: uerſus uero eſt ab aliquo ueteri poeta ſūptus. Vltionē pp raptam a Paride Helenā. Atridæ: Agamēnō & Menelaus. Domitius. Hic domitius Ciceroni & ipſi Herēnio notus erat, A regibus āt Martus loris illo tpe cæſus fuerat. Regū uero Martio⁊ familia romæ fuit nō ignobilis ex hac cognatione reges Martii oēs dicebant̄. De qbus apud Liu. & Val. Maxi. mentio eſt ꝑ domitiū domi memoriā tenet̄. Inter domū. n. & domitiū maxima cognatio eſt, ꝑ manus ad cælū tollentē, ultionē reminiſcimur. Nam q loris cædit̄: ſi manus ad cælū tollit, petere vltionē vr. In altero loco in ſecundo īngt loco Aeſopum aut Cimbrū collocabimus: per quos in memoriā reuocabim⁹.

Suppeditare

Qō nos tanda

turæ debere exiſtimat. Nunc qm̃ &c. De imaginibus rerum: & verborum pcepta dedit: nũc q̃ imagines ifirmæ & q̃ firmæ ſint: ne mẽoriã excitare poſſint: nos admonet: & res quidem vſitatas facile elabi: contra iſigres & nouas inherere aĩs dicit. Firmæ ſtabiles: & quæ excidere nõ poſſint. Infirmæ; ne facile elabant: has aũt cognoſcere nos oportet: vt eff. giamus & ſtabiles teneamus. Nã iniquorum ratio iõ uolcẽda eſt, vt æquam tueamur. Quod ait Quint. Qua de cã &c. cur accidat. Cognita cã cur imaginum aliæ firmæ: aliæ infirmæ ſunt. Docet igit &c. cur id accidat: vt imaginũ aliæ firmæ: aliæ ĩfirmæ ſint: ab ipſa dicit nos na ura edoceri: q̃ rebus puis vſitatis & quotidianis cõmoueri nos nõ ſinit: & earum obliuionem facile afferre cõſueuit: rebus tm̃ inſignibus & inuſitatis aĩos noſtros cõmouens. Egregie: excellẽter valde: vt ſupra modum turpe ſit. Mediũ vocabulũ egregius eſt: & tam egregium ſcelus: q̃ egregia virtus dicit Cædis alicuius nefariæ: aut raptus ingenuæ virginis. Itẽ ꝯiuratio nis: & patriæ pditiõis, ac cæterorum hmõi facile recordamur. Honeſtũ: contra turpe, vt ſiqs patriã in libertatem vẽdicet: necato tyranno. Itẽ ſi qs in bello ꝑ patria moriat. Inuſitatum: vt ſiqs humana carne veſcatur: quod idem erit icredibile. Periculoſum: quod cũ periculo accidit, vt nauigatio: militia. Itaq &c. quæ ante oculos noſtros ſemper ſunt, quæ uc ſemper audimus: qa vſitata ſunt in oras obliuiſcimur. Quæ die heſterno comedimus facile dediſcimus. Et tñ q̃ i pueritia fecimus: ſi egregia fuerunt meminiſſe ſolemus. Vñ & Quint. ait. Quæ in pueritia vidimus recordamur heſternorum immemores.

Egregium

ASC. ❡ Cum verborum. Aggreditur determinationẽ de imaginibus ac ſimilitudinibus verborum dicens. Cum .i. qn nos volemus exprimere ſimilitudines verborum imaginibus .i. p imagines: nos ſumemus plus negotii .i. difficultatis, & exercebimus magis igenium noſtrũ & oportebit nos facere id hoc modo. Iã domi .i. ponamus pro exẽplo vt velimus meminiſſe verſum: cuius ſenſus eſt: atridæ reges .ſ. Agamẽnon & Menelaus, parant iã domi vltionẽ .ſ. de raptu Helenæ oportet cõſtituere in loco .i. vno domitiũ .ſ. virum notũ quẽ nouit loris cæſum: tollẽtẽ .i. erigentẽ manus ad cœlũ cum cædatur loris .i. flagellis ex loris factis: a martiis regibus. præ nomine aut cognomine: hoc erit .i. ſignabit, ꝙ iam domi reges vltionem (nondum addit parant: ſed tm̃ vltionem, qa illa pñatione vult tm̃ vltionem ſignificari.) In altero loco ſup. oportet Aeſopũ & Cimbrum: mimos illos aut gladiatores nobiliſſimos: qui ſtrictis gladiis alter alteri minentur: ſubornari .i. per imaginationẽ conſtitui, & iphigeniam filiã agamenonis: vagãtem .i. per aulidẽ quaſi in ceruã diuæ: p qua occidi iuſſa erat mutata ſit: & hoc .i. ſic ſuo ornatum & conſtitutũ erit atridæ parant. hoc modo oĩa verba erunt expſſa .ſ. p ordinem hunc iam domi vltionem reges Atridæ parant. Nam dominatur per domitium: vltionem p hoc ꝙ manus ad cælum tollit reges per martios reges: atridæ p mimos aut gladiatores illos, parant, quia q̃ parat in motu eſt: per iphigeniam vagantem: quaſi pererrantem. Sed hæc confirmatio imaginum valet tum .i. tunc ſi .ſ. aliquando exuſcitauerimus memoriã naturalem: quaſi ſopitã in cellulis ſuis hac notatiõe: ut verſu poſito .ſ. ante oculos mentis: ipſi tranſeamus nobiſcũ .i. memorãdo: bis aut ter eum verſum: deinde exprimamus verba eum imaginibus, hoc modo doctrina ſuppeditabit .i. ſubminiſtrabitur opitulatura naturæ. Nam vtraq .i. tam doctrina q̃ natura: altera exiſtente ſeparata: vel ſeparata ab altera .i. ſeorſum habita: erit minus .ſ. nõ ſatis firma: ita tamẽ vt multo plus præſidii ſit in doctrina atq arte ſup. q̃ in natura (Verum vt diuus Auguſtinus; de doctrina chriſtiana recte docet: vt citius ingredi ſcimus q̃ artẽ ingrediendi: ita facilius ſæpe meminimus q̃ artem memorãdi diſcimus: præſertim cũ pro vnius verſiculi memoria tot ſint imagines memoriæ vt videmus mandandæ: ideoq videmus qui artificiali dũtaxat memoria valent minus perſpicaces: ſed audiamus Ciceronem) Quod .ſ. plus præſidii eſſe in arte, nos non grauaremur docere: ni .i. niſi, metueremus, ne cum .i. poſtquam receſſiſſemus ab inſtituto noſtro: hæc dilucida breuitas præceptionis quam videlicet in hoc toto opere ſeruauit, reſeruaretur minus .i. non ſatis cõmode. Nunc .i. vt cætera pcipiam: quoniam ſolet accidere vt imagines ſint partim .i. p parte firmæ .i. bene in parte memoratiua radicatæ: & idoneæ ad mouendam .i. ad excitandam memoriam: aut ad monendum .i. monefaciendum eam: & partim .i. pro parte: ſint imbecilles .i. debiles & infirmæ: quæ vix poſſint excitare memoriam, hoc docet legẽdum prius mouendum, ideo ſup. conſiderandum eſt, qua de cauſa .i. ob quam cauſam vtrunq .ſ. q̃ firmæ aut infirmæ ſint: fiat vt cauſa cognita id eſt poſtquam nouerimus cauſam: poſſimus ſcire quas imagines vitemus: id eſt vitare debeamus, & quas ſequamur, id eſt ſequi debeamus. Igitur ipſa natura docet nos quid oporteat fieri. Nam ſi nos videmus in vita, id eſt inter viuendum & conuerſandum in hoc mundo paruas, id eſt parui momenti & ꝑ a uæ difficultatis, & ita uſitatas & quotidianas, nos non ſolemus meminiſſe, id eſt memoria tenere eas: propterea quod animus ſupple noſter nulla id eſt non ulla non commouetur, id eſt non afficitur: ulla re, niſi noua aut admirabili: at id eſt ſed econuerſo, ſi nos uidemus aut audimus quid: id eſt aliquid, turpe aut honeſtũ in egregie id eſt non vulgariter: ſed excellenter, aut inacreeibile, aut magnum ridiculum: id eſt quod excellentem cauſam eius excitãdi habeat, nos conſueuimus meminiſſe id, itaque id eſt & ita nos obliuiſcimur plerunq ſupple eas res, quas res nos uidemus ante ora: id eſt quaſi præſentes, & meminimus .i. memoria tenemus optime & ſæpe ea quæ acciderunt in pueritia, nec hoc poteſt accidere alia de cauſa .i. ob aliam cauſam: niſi ꝙ res vſitatæ labuntur facile: id eſt faciliter e memoria: & res inſignes .i. excellentes & nouæ .i. inſuetæ manent diutius in animo.

FRan. Solis exortus &cæ. Exemplum eſt imaginum quæ infirmæ ſunt. ſolis, inquit, ortum & occaſum: quoniam accidũt quotidie: nemo admirat. Cõtra ſolis eclipſim multi eum rarius accidat. Lu

❡ Solis exortus, curſus, occaſus, nemo admiratur, propterea quia quotidie fiunt: at eclypſim magis mirantur, q̃ Lunę, quoniam hæ crebriores ſũt. Docet ergo natura vulgari & vſitata re non exuſcitari: nouitate vero, & inſigni quodam negotio commoueri. Imitetur ars igitur naturam, & quod ea deſiderat inueniet, & quod hæc oſtendit ſequatur/

næ ideo minus admirari ſolemus quia frequenter eſſe ſolet Solis eclipſis interuentu Lunæ ſit quæ illius radios ſe interponẽs aufert terræ hanc minorem luna eſſe, ex eo facile patet ꝙ ſol totus adimi terris

tur. Nihil eſt enim quod aut natura extremum inuenerit: aut doctrina primū: q̃ rerū principia ab ingenio pfecta ſunt: & ex eius diſciplina cōparatur. Imagines igitur nos in eo genere cōſtituere oportebit: qd genus in memoria diutiſſime poſſit manere: id accidet: ſi q̃ maxime notas ſimilitudines conſtituemus: ſi nō multas: nec vagas: ſed aliquid agentes imagines ponemus: ſi egregiam pulchritudinē: aut vnicā turpitudinē eis attribuemus: ſi aliquā exornabimus: vt ſi coronā aut veſte purpurea: quo nobis notatior ſit ſimilitudo: aut ſi aliquā rem deformabimus: vt ſi cruentam, aut cœno oblitam: aut rubrica delibutam inducamus, quo magis inſignita ſit forma: aut ridiculas res aliquas imaginib' attribuamus. Nā ea res quoq; faciet: vt facilius meminiſſe poſſimus: Nā quas res veras facile meminimus: eaſdem fictas: & diligenter notatas meminiſſe nō eſt difficile. Sed illud facere oportebit: vt identidē primos quoſq; locos imaginū renouandarū cauſa celeriter animo peruagemus.

mi terris non poſſet: intercedēte luna ſi terra maior eſſet q̃ luna. Quā & ipſam terræ obiectu occultari manifeſtū eſt. Imitat̄ &c. ideo inq̄t ars imitari naturā debet: qm̄ initia eius a natura pficiſcuntur: cæteras perficit exercitatio & diſciplina. Maxime notas inſignes. Nō multas: cū memoria multitudine pturbet. Nec vagas: ſed ſtabiles: & quæ elabi non poſſint. Vagas ā imago erit vt vmbræ aquæ ignis. Aliquid agētes: vt ſua ipſarū actiōe notabiles ſint. Egregiā &c. Si nimiam pulchritudinē aut contra nimiā turpitudinē imaginibus attribuemus: qm̄ admirabile vtrūq; eſt: facile meminiſſe poterimus. Aliquā rem turpem &c. Vt eunuchū: manū: ſcurram vel locū vt lupanar: Deformabimus: deturpabimus: vt tēplum forum regiā. Aut cruentā &c. vt ſi pſonam nobilem cruore aſperſerimus: oblitā cœno: id eſt ſolutā: vt mariū cū

Marius in maturnenſium palude vſq; ad guttur i cœno latuit: vnde ait Ouidius. Ille iugurthino clarus cimbroq; triumpho. Quo victrix totiens cōſule Roma fuit. In cœno marius iacuit cānaq; paluſtri. Pertulit & tāto multa pudenda viro. Delibutā rubrica vnctā qualē ſyllenū Virgil. deſcribit ſanguineis ebuli baccis minioq; rubētem. Terræ autē ſpecies rubrica eſt: minio proxima ab

Rubrica antiquis multū celebrata cum inſula in qua naſcitur in Ferrariis etiam metallis inuenit̄: ægyptia: & africa fabris vtiliſſimæ ſunt ex ea fit ochra exuſta rubri-

Ochra. ca i ollis nouis luto circūlitis auctor Plinius μιλτος græce dicit̄ pro filo accipit̄ quo ea illito ligna ac parietea fabri & pictores menſurāt. Perſius. Atq; oculo rubricā dirigit vno. Ridiculas vt mimum: ſcurrā: ſimiam: fidibus canentem. Sed illud &c. Illud inq̄t ſeruādū eſt: vt pmos quoſq; locos ſingulos. ſ. quos q̄ pricipales ſūt aio & cogitatiōe crebro repetamus.

ASC. ¶ Solis exortus. Docet exemplis quæ res non ſint admirationi eo ꝙ conſuetæ: quæ tamē ſi raræ eſſēt etiam ſtupori eſſe poſſent: dicens. Nemo admiratur exortum ſolis qui mane fit ex oriente: nec curſus: q continue fit ex oriente in occidentem motu firmamenti: & ab occidente rurſus in orientē per oppoſitum hemiſpherium & tamen motu proprio contrario modo occurrit: & occaſus in occidentem: ppterea quia fiunt quotidie: at ſup. plærīq; mirantur eclipſim ſolis: quia accidit raro & mirantur magis eclipſim ſolis: q̃ lunæ: quoniā hæ ſcilicet eclipſes lunæ ſunt crebriores: fiunt enim per interpoſitionem terræ inter ſolē & ipſam lunā: & eclipſes ſolis: per interpoſitionem lunæ inter ſolem & eos q̄bus fit eclipſis id eſt defectus ſolis: rarius autem contingit: lunam penitus ſub ſole eſſe: q̃ terram ſic interponi vt eclipſim faciat lunæ: quæ niſi a ſole illuminetur expers ſit luminis. Ergo natura docet ſup. animum noſtrū non exuſcitari re vulgari & vſitata: uero pro ſed: docet ſup. ipſum: commoueri nouitate: & re inſigni: igitur ars imitatur naturam: & ea: ſcilicet ars inueniet id qd deſiderat: ſi ſequatur ſup. id quod hæc: ſcilicet natura oſtendit. Dicit ꝙ hæc oſtēdit enim pro quia nihil eſt quod aut natura inuenerit extremum: id eſt conſumatiſſimum: ita vt nihil ſuperaddi poſſit: aut quod doctrina inuenerit primum: quia neceſſe eſt rem naturalem pro obiecto habebat: aut eā creet: quod mortalibus negatum eſt: rationem affert Cice. quia principia rerum: id eſt per quæ res cognoſcuntur. ſunt profecta ab igenio: id eſt naturali intellectu. (Prima enim principia nō docētur: ſed intelliguntur cognitis terminis: ꝙ enim non doceant patet: q2 neceſſe eſſet doceri p alia: & ita in infinitum: aut igitur continget nihil ſcire: cum ignotum non poſſit ſcire per ignotam. aut deuenietur ad prima principia quæ non demōſtrētur: ſed intelligantur: & ita principia pfecta ſunt ab ingenio: id eſt ingenita nobis virtute intelligēti & comparantur: id eſt acquiruntur ex diſciplina eius: ſcilicet ingenii: hoc eſt pre ingenium perſpicax inuenta: traduntur alia per diſciplinam: & ita ars imitatur naturam. Igitur (vt ad inſtitutum redeat) oportebit nos conſtituere imagines in eo genere: quod genus poſſit remanere diutiſſime in memoria: id: ſcilicet tales imagines conſtituere. accidet: id eſt contingit nobis: ſi cōſtituemus ſimilitudinea q̃ maxime notas: ſi ponemus imagines non multas: nec vagas: id eſt incertas: ſed agētes aliquid pee quod poſſit nobis certe occurrere & ſi tribuemus eis. ſ. imaginibus: pulchritudinē egregiā: aut turpitudinē vnicā. i. ſingularē. Et ſi exornabimus aliquas. ſ. imagines vt ſi ſup. exornabimus aliquas: corona aut veſte purpurea: quo: id eſt qua re: aut ideo vt: ſimilitudo ſit nobis notatior: id eſt magis notata: aut ſi nos deformabimus aliquam rem: vt ſi inducamus: ſcilicet in memoriā: aut locos imaginum noſtrarum. aliquam rem cruentam: aut oblitam: id eſt inuolutam (ab obliuor media breui: ab obliuiſcor autem oblitus media longa dicitur) cœno: id eſt luto immūdo: aut delibutam: id eſt unctā: rubrica: id eſt terra rubra: quo: id eſt vt forma eius ſit magis inſignita. Aut ſi attribuamus imaginibus aliquas res ridiculas, vt ſuem nētem: aut aſinum cythara ludentem &c. Nam ea quoq; res faciet vt poſſimus meminiſſe facilius: nam quas res veras: id eſt quæ vere contigerunt: meminimus facile: eaſdem non eſt difficile meminiſſe fictas & notataa diligenter. Sed oportebit facere illud vt peruagemur: id eſt percurramus celeriter: animo: id eſt cogitatiōe idētidem: id eſt ſubinde & interdum primos quoſque locos: id eſt quos primos conſtituimus: cauſa imaginum nouandarum.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

FRan. SCio plæroſq; &c. Iam de artificiali memoria ꝓcepta dedit: ſed quoniã ante Cice. græcis litteris: & a græcis præceptoribus rhetorica tradebatur obiectionem purgat quæ fieri potuit: ꝙ græcos in ꝑcipiendo de memoria imitatus non ſit: qui multoꝝ verboꝝ imagines elegerunt quo paratas haberent qui illis vti vellēt quatuor aũt ſubiicit cauſas: cur illoꝝ non ꝓbauerit ratione. Multoꝝ verboꝝ vt multis verbis imagines accommodarent. Ne qd in quærendo &c. græcoꝝ cõfirmat rationẽ: vt poſtea refellat operæ: laboris. Primũ argumento vtitur ab impoſſibili: ſtultũ eſſe dicẽs: certo imaginum numero infinitã verboꝝ multitudinem velle cõprachẽdere & certe finiti ad infinitũ nulla eſt ꝓportio. Q uãtulũ enim valde paꝝ deinde alia ratio: eſto infinita verboꝝ copia certo imaginũ numero cõprachendi poſſit nõne ſi eas nos excogitabimus: & præcipientes tradẽmus ſegnẽ reddemus diſcipulum: ſi nihil ei excogitandũ relinquemus: V ulius itaqꝫ inquit illi eſt: qui inſtituit: vt regulas tm̃ accipiat: cætera ſua ſibi cõparet induſtria. Præterea tertia ratio cur omnes a præceptore imagines inueniri non debeant: quoniam quæ imago vni placet: alis diſplicet. Q uod exemplo ꝓbat: accidit vt figuram aliquam: vt imaginem pictam: aut ſtatuam ſimilem alicui eſſe nos dicimus: & alius ſimilẽ neget eſſe: hoc item pene quotidie ſolet contingere: vt quẽ nos hominem dicimus cupiã eſſe perſimilem: eũdem alius diſſimilem eſſe cõtendat: notata: inſignis: firma ſtabilis. Poſtremo: vltima ratio quæ ex modo ac vtilitate præcipiendi ſumpta eſt. Omnia enim ꝑcepta breuitatem poſtulant: non tamẽ obſcuram. Satis eſſe inquit præceptori ꝙ ꝑcipit vno alteroue ſubiecto exẽplo aperire hoc & grãmaticus præſtat: qui cum aliquã regulam recte loquendi tradit vno aut duobus exẽplis contentus eſt: qd ſi omnibus vteretur. quæ afferri poſſent: & minus placeret & teneris aĩs magis obeſſet: q̃ prodeſſet. Q uẽadmodum &c. exẽplo confirmat: qd dixit eũ de proœmiis inquit faciẽdis præcipimus illa excogitãdi ſummatim & in vniuerſum rationes tradimus non ꝙ ad quãq; cauſam qm̃ infinitæ ſunt ſcribimus id enim fieri non poſſet. Ci. ipſe in rhetoricis ſuis: & Q uinti. exordiorũ dicunt duo eſſe genera principiũ: & inſinuationẽ idẽ quãdo principio & quando inſinuatione vtendũ ſit: breuiter ꝑſcribunt. Et quid in turpi: quid inhoneſta qd in dubia: qd in humili cauſa faciendũ ſit nos admonent. Singulatim enim ꝑcipi vix poſſet. Cum noui quotidie exoriant̃ caſus: & pene nouo opus ſit artificio. Hermogenes i eo apud græcos occupat̃ mul.ū

Scio plæroſq; græcos, q̃ de memoria ſcripſerũt, feciſſe, vt multoꝝ verboꝝ imagines conſcriberent: vti qui eas diſcere vellent, paratas haberent ne qd inquirendo cõſumerẽt opæ. Q uoꝝ rationẽ aliquot de cauſis ĩprobamus. Primum, ꝙ in verboꝝ ĩnumerabilium multitudine mille verboꝝ imagines ridiculum ſit cõparare. Quãtulum enim poterit hæc valere: cum ex infinita verboꝝ copia, modo vnum, modo aliud nos verbum meminiſſe oportebit; Deinde, cur volumus ab induſtria quenq̃ remouere: ne qd ipſe quærat: cũ nos illa oĩa parata, quæſitaq; tradamus? Præterea ſimilitudine alia alius magis cõmouetur. Nã vt ſæpe formam ſiquã ſimilẽ cuipiã dixerimus eſſe, non oẽs habemus aſſenſores, ꝙ aliis videtur aliud, Itẽ fit in imaginibus; vt quæ nobis diligenter notata ſit, ea parꝝ videat̃ inſignis aliis: quare ſibi quẽq; cõmodo ſuo cõuenit imagines cõparare; poſtremo ꝑceptoris eſt docere, quẽadmodũ quæri qcq; cõueniat: & vnum aliquod, aut alteꝝ, non oĩa quæ eius generis erunt, exẽpli cã ſubiicere: quo res dilucidior eſſe poſſit: vt cũ de proœmiis quærendis diſputamus, rõnẽ damus quærẽdi: nõ mille pœmioꝝ genera conſcribimus, ita arbitramur de imaginibus fieri conuenire,

ASC. vt varia ꝓœmioꝝ gñа ſubiectis deſcribat exẽplis. Scio plæroſq;. Q uia paꝝ de imaginibus ꝑcepit ne inſufficiens putet̃: iprobat opiniones rhetorum græcanicoꝝ qui diſcipulis ſuis plurimas uerborum imagines ſeripſerunt tradẽdas: idq; pluſculis rationibus dicẽs. Scio.i.me nõ latet: plæroſq; græcos qui ſcripſerunt de memoria feciſſe vt cõſcriberent.i. cõſcripſiſſe (q̃ elegantiã Valla quoq; notauit) imagines multoꝝ uerborũ vti.i.vt illi qui vellent diſcere haberent eas paratas: neq; d opis. putem legẽdũ operæ.i.laboris conſumerent inqrendo quoꝝ.i.græcoꝝ rationẽ nos iprobamus aliquot d cauſis.i.ob aliquot cauſas. Primũ ꝙ ſit.i. cõtingat cõparare: ridiculũ.i. ridicule aut inutiliter: mille.i.q̃plurimas imagines verboꝝ: in multitudine verboꝝ innumerabiliũ. enim pro q2: cũ.ſ.infinita ſint uerba: & ſinguloꝝ ſingendæ ſint imagines quãtulum.i.q̃ modicum.q.d.fere nihil: hæc ſcilicet copia ab iis tradita poterit ualere: cũ.i. quãdoq; item oportebit nos meminiſſe ex infinita copia uerboꝝ: modo unum modo aliud. Deinde cur.i.qua ratione volumus remouere quẽq̃ ab induſtria.i.propria & naturali ſubtilitate alicuius faciendi aut inueniendi: ne ipſe quid.i.aliquid quærat.i.inueſtiget aut acquirat: cum nos tradamus illi omnia parata & quæſita: id eſt.acquiſita.q.d.id nulla ratione fecerimus: cum meliora & firmiora ſint a nobis inuẽta q̃ ab aliis tradita. Præterea.i.tertio loco: alius cõmouetur.i.afficitur: aut cõmouetur magis alia ſimilitudine: hoc eſt nõ omnes una excitantur aut admonentur eadem ſimilitudine: ſed alius alia.i.diuerſus diuerſa: & ita nõ poſſunt tradi ſimilitudines quæ omnibus conueniant. Nam: vt id eſt quemadmodum ſi dixerimus ſæpe: quã.i.aliquã formam ſimilẽ cuipiam.i.alicui: habemus non omnes: id eſt aliquos non: aſſenſores.i. idem nob.ſcum ſentientes: q2 quod nobis uidetur non ſemp omnibus uidetur: ꝙ: id eſt quia aliud videtur aliis.i.diuerſum diuerſo: item: id eſt ſimiliter fit in imaginibus: vt ea quæ ſi diligenter notata nobis videatur parũ inſignis.i.notata: aliis. quare: id eſt quam obrem conuenit: id eſt conueniens eſt: quẽq;.i.vnũ quemq;: comparare.i.conſtituere ſibi imagines: ſuo cõmodo.i.ad ſuum cõmodum. Poſtremo: id eſt vltimo loco aut ultima ratione: eſt præceptoris: id eſt pertinet ad præceptorem docere quemadmodum cõueniat quicq;.i.unum quodq;: quæri: id eſt inueſtigari: & ſubiicere cauſa exempli aliquid unum aut alterum.i.ſecundum: id eſt unum aut duo: & non omnia quæ erunt eiuſdem generis: quo: id eſt vt: res poſſit eſſe dilucidior: id eſt clarior: ut: id eſt ueluti

cum diſputamus de procemiis quærendis: id eſt ac/quirendis: tunc ſup. damus rationem quærendi: id eſt acquirendi: & ſup. non deſcribimus mille: id eſt q̃ plurima genera procemiorum: ita: id eſt ſimiliter arbitramur cõuenire fieri de imaginibus vt. ſ. rationẽ generalem deſcribamus & nõ mille exẽpla demus.

Herennium dicit: & tranſitione utitur.
¶ Nunc o Herenni ne arbitreris forte memoriam uerborum (de qua parum præcepit) aut nimis diffi/cilem: aut parum utilem: & ſis contentus memoria ipſarum rerum: licet non habeas memoriam uerbo/rum: q̃ id eſt quia ſup. memoriæ rerum ſunt vti/

FRan. NVnc ne forte &c. nõ rerum tantum: ſed etiã verborum imaginibus exerceri cõ/uenire dicit: ne aut deterritus difficultate heren/nius: aut non ualde utilẽ exiſtimans uerborũ me/moriã: ſola rerũ memo/ria cõtẽtus eſſet: & ideo exercendũ admonet ver/borum quoq; memoriã quæ difficilior eſt res fa/ciliores ſine labore: & moleſtia meminiſſe poſ/ſimus. Qui enim difficilia pdidicit; is paruo la/bore facilia cõprẽhẽdat. Aut nimis difficilem qd multi: ut Quintilia. ſenſe/runt eũ uerba quædam ſint: quæ nullis ſimula/cris ſignificari poſſunt. Parum utilẽ q̃ idẽ multi exiſtimarũt. Nec nos hãc uerborum &c. non ea in/quit adducti ratione uer/borum memoriã exercẽ/dam ſuademus ut audi/tos uerſus ſtatim memi/niſſe poſſimus. Qd fieri uix poſſet ſed ut cũ hoc facere diu tentauerimus & nos i eo exercuerimus ad illam facilem conſue/tudinem rerum imagini/bus applicãdarum: & ſubi/to in memoriã reuocan/darum trãſeamus. Difficili cõſuetudine: imaginũ q/bus ſingula uerba applicemus. Sed cum i omni &c. qd in oĩbus artibus accidit: id in hac etiã uſu uenit; ut doctrina ſine exercitatiõe parum ualeat. Quinti/li. ſiquis inquit unã maximamq; a me artẽ memoriæ q̃rat exercitatio eſt: & labor multa diſcere: multa cõ/gitare: & ſi fieri põt quotidie potiſſimũ eſt: nihil æq; nobis augetur, cura vel negligentia intercidit. Memo/riis: naturali & artificiali. Quãplurimos: docet quo/modo exercitatione ars confirmari poſſit. Nõ enim ideo magis in memoriæ artificio exerceri nos con/uenit: q; nulla ab eo occupatione deduci poſſumus: nam uel ſola cogitatione inueniendis locis & collo/candis imaginibus tenere nos poteſt: quod in alia/rum artium ſtudio fere nõ cõtingit: vt philoſophiæ: geometriæ aſtronomiæ quare &c. cum noris inquit quanta in memoriæ promptitudine utilitas ſit: com/prehendere etiam potes quanta ſit diligentia adhi/benda. Quintilianus: Memoria inquit facit prom/pti ingenii famam: ut illa quæ dicimus non domo attuliſſe: ſed ibi protinus ſumpſiſſe uideamur. Pluri/bus: concludit & cur pluribus uerbis hortari nolit.

¶ Nũc ne forte verborũ memoriã, aut nimis diffi/cilẽ: aut parũ vtilem arbitreris: & ipſarũ memo/ria rerũ cõtentus ſis; q̃ utiliores ſint: & plus ha/beant facultatis: admonendus es: quare uerborũ memoriã non improbemus; nã putamus oporte/re eos qui uelint res faciliores ſine labore & mo/leſtia facile meminiſſe i rebus difficilioribus an/te eſſe exercitatos. Nec nos hanc verborũ memo/riã inducimus: ut uerſus meminiſſe poſſimus: ſed ut hac exercitatione illã rerũ memoriã, quæ per/tinet ad vtilitatẽ, cõfirmemus: ut ab hac difficili conſuetudine ſine labore ad illam facilitatẽ trã/ſire poſſimus. Sed cũ in oĩ diſciplina infirma eſt artis pceptio ſine ſumma aſſiduitate exercitatio/nis; tum uero in memoriis minimũ ualet doctri/na, niſi induſtria: ſtudio: labore: diligẽtia cõpro/betur; q̃ plurimos locos ut habeas, & q̃ maxime ad pcepta accõmodatos, curare poteris. In ima/ginibus collocãdis exerceri quotidie cõuenit. Nõ enim ſicut a cæteris ſtudiis abducimur nõnunq̃ occupatiõe: ita ab hac re nos poteſt cauſa dedu/cere aliqua. Nunq̃ eſt enim, qn aliqd memoriæ tradere uelimus: & tum maxime, cum aliquo ma/iore officio detinemur. Quare, cũ ſit utile facile meminiſſe: nõ te fallit: quod tãtopere utile ſit, quã/to labore ſit appetẽdũ. Quod poteris exiſtimare vtilitate cognita. Pluribus uerbis ad eã rẽ te ad/hortari non eſt ſententia: ne aut ſtudio diffi/cili: aut minus q̃ res poſtulat, dixiſſe uideamur. De quarta parte rhetoricæ deinceps dicemus: tu primas quaſq; partes frequenta; & (quod ma/xime neceſſe eſt,) exercitatione confirma.

ASC. lioris: ſcilicet q̃ uerbo/rum: & habeant plus fa/cultatis: id eſt adminiſtra/tionis: ideo ſup. admonẽ/dus: quare non improbe/mus memoriam uerbo/rum. Nam nos putamus oportere eos qui uelint meminiſſe facile ſine la/bore & moleſtia res faci/liores; eſſe ãte: id eſt pri/us exercitatos in rebus difficilioribus. Nec nos inducimus hanc memo/riam uerborum: ut poſſi/mus meminiſſe uerſus: ſed confirmemus: id eſt ſtabiliamus hac exercita/tione: ſcilicet memoriæ uerborum: illam memo/riam rerũ quæ pertinet ad utilitatẽ: ut poſſimus tranſire ſine labore ab hac difficili conſuetudi/ne: ſcilicet memoria uer/borum: ad illam facilita/tem quæ eſt in memoria rerum. Sed cum, i. acce/ptio artis eſt infirma in omni diſciplina: ſine ſũ/ma aſſiduitate exercita/tionis: tum uero. i. tunc multo magis & uerius doctrina minimum. i. in minimo valet i memoriis niſi cõprobẽt induſtria: ſtu/dio: labore: diligẽtia. Tu o Herẽni poteris curare ut hẽas q̃ plurimos locos, & accõmodatos q̃maxi/me ad præcepta. Conuenit. i. conueniens eſt: ſup. te & aliũ quẽlibet: exerceri quotidie in imaginibus col/locãdis. Nõ eni ſicut abducimur. i. auertimur nõnũ/q̃. i. iterdũ. a cæteris ſtudiis. i. exercitiis: occupatiõe. i. aliq: ita aliq cã põt deducere nos ab hac re. i. a me/moria exercẽda. Nũq̃. n. ẽ q uelimus tradere memo/riæ aliqd: & tũ ſup. uolumus maxime: cũ detinemur aliquo maiore offõ. Quare cũ utile ſit: meminiſſe fa/cile: nõ fallit te. i. bñ ſcis id qd ſit utile tãtope q̃to la/bore ſit appetẽdũ: qa nimiũ maxio. Qd. i. q̃ rẽ: pote/ris exiſtimare. i. iudicare. utilitate cognita. i. poſtquã cognoueris & pcepis utilitatẽ. Nõ eſt ſnia. i. nõ ẽ de/cretũ meũ: adhortari te pluribus uerbis ad eã rem. ſ. memoriã exercẽdã. ne uideamur dixiſſe aut ſtudio difficili aut minus q̃ res poſtulat: hoc eſt ne plurima dicẽdo ſignificemus rẽ eẽ difficillimã: aut nos non ſatis dixiſſe. Nos dicemus deinceps i q̃rto uidelicet libro: de q̃rta pte rhetoricæ: tu frequẽta. i. frequẽter exerce: primas quaſq; partes & (qd neceſſe eſt maxi/me) confirma ſup. eas exercitatione. i. p exercitatio/nem. Et hæc in tertium ad Herennium.

FRan. Vonīam in hoc libro Herenni &c. Omnis Rhetorices ars & praeceptio quinq; continetur partibus: inuentione: diſpoſition: elocutione: memoria & pnūciatiōe. Quattuor partes tribus ſuperioribus libris abſolutae ſunt: quiuta ſupeſt elocutio: cui hic quartus dicatur liber: ſed āteq̄ ad tradenda praecepta accedat Cicero eorū recitat rationes a quibus repraehendi ſolebat: q̄ graecorum more contēpto prorius nō a ueteribua ſcriptoribus ſūptis uteretur exemplis: q̄cquid obiiciebatur acute: ac diligenter confutat: & quaedā obiicit aduerſariis. Ante omnia autē ſe excuſat: neceſſitate cōpulſum dicens: ut hac uteretur digreſſione: quae ab eius pposito uideatur eſſe aliena. De elocutiōe &c. Haec pars rhetorices: ut iter omnes oratores cōuenit: difficillima eſt: & Marcus Antonius orator diſertos eſſe uiſos multos dicebat: eloquētē nem: nem: diſertos ſatis putans dicere quae oporteret: ornate autem dicere proprium eſſe eloquentiſſimi. Putet itē Cicero libro de oratore inuentionem ac diſpoſitionem prudentis hominis eſſe: eloquentiam oratoris, Eloqui uero eſt omnia quae mente concepetis: promere atq; ad audientes proferre: ſine quo ſemp uacua ſunt priora & ſimilia gladio condito atq; intra uaginam ſuam haerenti: ut ait Quintilianus. Elocutionem graeci φράσιν uocant. Graecorum: ut hermagorae & hermogenis: q Demoſthenis: Homeri & aliorū auctorum exemplis utitur: non ſuis. De hac re. de elocutione. Neceſſario: qui enim maledictis aduerſariorū non reſpondet: ſeipſum condēnare uidetur. Nam tacens ait: ut iureconſulti dicunt conſentit & taciturnitas pro confeſſione habetur. Non ſtudio: non ſpōte: & pprio motui. Ante rem: ut in proœmiis in quibus excuſare nos ſolemus: & maledictis aduerſariorum reſpondere. Poſt rem: poſt abſoluta praecepta: in librorum exitu. Res quoniam urgent aduerſarii. Quod reliquum eſt: ſcilicet de elocutione. Sed facilius: docilem ac beniuolum reddit Herennium. Cōpluribus de cauſis &c. Cauſas aperire aggreditur quibus adducti nōnulli: alienis exemplis more graecorum non propriis et qui de elocutione ſcribit utēdum cenſeat: tota autem haec diſputatio in deliberatiuo genere poſita eſſe uideri poteſt: cōſultat enim alienis ne an propriis quae dicuntur cōprobare exēplis debeant. Cōſtitutio coniecturalis eſſe dicetur argumenta a partibus honeſti ſumuntur ut a prudētia. Item a conſuetudine & decoro. Cum ipſi praeceperint: praecepta de elocutione tradiderint. Vniuſcuiuſq; generis: exornationis tamen uerborum: tum ſententiarum. Ab oratore: ut Demoſthene: & Cicerone. Poeta: ut Homero & Vergilio. Primum: prima aduerſariorum argumentatio quadripartita eſt cuius propoſitio eſt. Hoc eſt oſtētare ſe non ſatis habere praecipere de artificio: ſed etiam ex ſe uelle artificioſe gignere exempla a modeſtia autem arguitur: quod aliena exēpla aſſumere: modeſtius ſit q̄ propria. Quoniam qui propriis utitur: oſtentare uidetur uelle ſe non tantum de arte: ſed etiam ex arte loqui. Quia ſi artem ratio eſt. Quare pudor: rationis confirmatio. Ne nos ſolos amare: hoc uitium cū alios ſpernimus nos ſolos amamus: φιλαυτία a graecis uocat: & enim exornatio eſt cōcluſio: ut nimis nota relinquitur Ennius Rhodius poeta fuit: rhodos autem calabriae oppidum eſt tarento pximum poetam hunc: ut Quintilianus ait ſicut ſacros uetuſtate lucos adoramus: in quibus grandia & antiqua robora tam non tātam habēt ſpeciem: quā am religionem. Prior Africanus tāti Ennium fecit: ut eius ſtatuam in ſepulchro ſuo poſuerit.

Elocutio

Diſertus

Eloquens

f. ſumpti

Ipſius amor

Ennius rhodius

Marci Tullii Ciceronis Rhetoricorum ad C. Herennium. Liber Quartus.

Cur ſuis exēplis vſus ſit. Titu. I.

Voniam in hoc libro Herenni de elocutiōe cōſcripſimus: & quibus in rebus opus fuit exēplis vti: noſtris exēplis vſi ſumus: & id fecimus prẹter cōnſuetudinē graecoꝝ: qui de hac re ſcripſerunt: neceſſario faciendum eſt: vt paucis rationem noſtri cōſilii demus. Atq; hoc nos neceſſitudine facere: nō ſtudio ſatis erit ſigni: q̄ in ſuperioribus libris nihil neq; ante rē neq; praeter rem locuti ſumus. Nūc ſi pauca, quae res poſtulat, dixerimus tibi id quod reliquum eſt artis: ita vti īſtituimus, per ſoluemus. Sed facilius noſtram rationē intelliges: ſi prius, quid illi dicant, cognoueris. Cōpluribus de cauſis putāt oportere: cum ipſi pceperint quo pacto oporteat ornare elocutionem: vniuſcuiuſq; generis ab oratore aut a poeta pbato ſumptum ponere exēplū. Et primū ſe id modeſtia cōmotos facere dicunt, propterea quod videatur eſſe oſtentatio quædā, nō ſatis habere pcipere de artificio: ſed ipſos ēt videri velle artificioſe gignere exēpla: hoc eſt, inquiunt, oſtentare ſe non oſtendere artem. Quare pudor in primis eſt ad eā rem impedimento: ne nos ſolos pbare: nos amare: videamur: alios vero contēnere: & deridere. Etenim cum poſſimus ab Ennio ſumere, aut a Graccho ponere exemplum: videtur arrogantia eſſe illa relinquere: & ad ſua deuenire.

ASC. Voniam &c. In praefatione huius quarti & ultimi libri Rhetoricorum ad Herennium in quo de elocutione determinare conſtituit. Primo purgat q̄ praeter graecorum morem propriis exemplis uſurus eſt: ad cuius purgationis facilitatem primo affert quae ab aduerſariis potiſſimum graecis obiici poſſīpt. Ordo eſt. O Herenni: quoniam nos ſcripſimus in hoc libro: ſcilicet quarto: de elocutione: & quoniam uſi ſumus exēplis noſtris: id eſt a nobis excogitatis: in illis ſup. rebus in quibus opus fuit uti exemplis: & quoniam id fecimus praeter conſuetudinem graecorum qui ſcripſerunt de hac re uidelicet de elocutione: faciēdū eſt neceſſario: neceſſitate tñ cōditionata: ul pote ſi uolumus obiectionibus obuiare: ut demus paucis ſcilicet uerbis rationē noſtri cōſilii. i. paucis oſtēdēdū erat cur id fecimus. Atq; ſatis ſigni i. apparētiae erit nos facere hoc. ſ. dare rōnē nři cōſilii: hoc ē p digreſſionē nos purgare: neceſſitudine. ſ. cōditiōali aut dem ē: nō ſtudio. i. affectōe q̄dā & pprio motu: hoc inquam

tinquam ſatis ſigni erit:q̄ in ſuperioribus libris nihil ſumus locuti:neq̄ ante rem.ſ.principaliter tractādā vt nunc facit:neq̄ praeter rem.q.d.quod parū faceret ad rē.Nunc ſi dixerimus tibi pauca quae res poſtulat.ſ.de purgatione obiectoꝝ: nos perſoluemus tibi reliquum artis:i a vti.i.vt inſtituimus. Sed tu intelliges facilius noſtrā rationem: ſi cognoueris prius quid illi.ſ.graecoꝝ ſtudioſi aut graeci ipſi dicāt .i.obiiciant in me. Ipſi putant compluribus de cauſis.i.propter multas cauſas:oportere: cum.i.poſtquam ipſi praeceperint: quo pacto oporteat ornare elocutionem:ponenere exemplum vniuſcuiuſq̄ generis: ſumptum ab oratore probato, aut a poeta probato. Et dicunt primum.i.pro prima ratione: ſe facere id .i.ſumere exēpla ab aliis, commotos, id eſt prouocatos ad hoc faciendum: modeſtia.i.pudore tenente modum contra inſolētem ſuperbiam: q̄ id eſt eo quod videatur eſſe q̄dam oſtentatio.i.iactantia ſuae artis non habere .i.non reputare ſatis ſup. aſſe: praecipere de artificio.ſ.dicendi aut eloquēdi: ſed ipſos velle videri gignere.i.producere & fingere, exempla, artificioſe.i.abunde iuxta artem. Hoc.ſ.facere: eſt, inquiunt, oſtētare ſe, id eſt ingenium aut artem ſuā, ſupple.& non oſtendere artem ſcilicet ipſam alteri. Quare, vt inquiunt, pudor.i.verecundia:qua veremur noſtra oſtentare aut plus laudis q̄ mereamur ſumere. eſt in primis .i.praecipue impedimento ad eam rem.i.ne ea res fiāt:hoc eſt ne exempla afferamus de noſtris, ne videamur probare.i.approbare nos ſolos.i.ingenia & inuenta noſtra: & ſup. amare nos ſolos:quod vitium dicitur graece, φιλαυτία.i. amor ſui: vero pro ſed videamur ſupple contemnere & deridere alios cum eorum exemplis vti nolimus & ea improbemus. Etenim cum poſſimus ſumere exēplum ab Ennio.ſ.poeta: aut a Graccho oratore: relinquere illa.ſ.exempla ab Ennio aut Gracco ſumēda & deuenire ad ſua.i.propria exempla videtur eſſe arrogantia.ſ.quaedam: aut eſſe arrogātiae.i.pertinere ad arrogantiam. Et haec eſt prima ratio graecoꝝ.

FRan. PRaeterea. Locus eſt ab auctoritate: cū enim teſtimoniorum locum exempla teneant plus habent auctoritatis & ponderis: ſi a poeta vel oratore: q̄ ſi a nobis ipſis ſumuntur, ſecunda autem argumen-

¶ Praeterea exempla teſtimonioꝝ locū obtinēt. Id enim quod admonuerit, & leuiter fecerit praeceptio, exemplo ſicut teſtimonio comprobatur. Non igitur ridiculus ſit: ſi quis in lite, aut in iudicio domeſticis teſtimoniis pugnet? Vt enim teſtimonium, ſic exemplum rei confirmandae cauſa ſumitur. Non ergo oportet hoc niſi a probatiſſimo ſumi, ne quod aliud confirmare debeat, egeat id ipſum confirmatione. Etenim neceſſe eſt, aut ſe oībus anteponāt, & ſua maxime probent, aut [illegible] negent optima eſſe exempla, quae a probatiſſimis oratoribus, aut poetis ſumpta ſint. Si ſe omnibus anteponant, intollerabili arrogantia ſunt, ſi quos ſibi praeponāt, & eoꝝ exempla ſuis exemplis non putent pſtare, non poſſunt dicere quare ſibi illos anteponant. Quid igitur ipſa auctoritas antiquorum? Nam cū res pbabilior eſt, tum hominū ſtudia ad imitandū alacriora reddit, Immo erigit omnium cupiditates, & acuit induſtriā, cū ſpes iniecta eſt poſſe imitando Gracchi, aut Craſſi conſeq facultatē. Poſtremo hoc ipſum eſt ſūmū artificiū, res varias & diſpares in tot poematibus & orationibus ſparſas, ac uage diſiectas, ita diligenter eligere, vt vnūquodq̄ genus exemploꝝ ſub ſingulos artis locos ſubiicere poſſis. Hoc ſi īduſtria ſolū fieri poſſet: tū eſſemus laudandi: cū talē laborem nō fugiſſemus: nunc ſine ſummo artificio fieri non poteſt. Quis enim eſt qui cū ſūme nō teneat artē, poſſit ea que iubeat ars: de tanta & tā diffuſa ſcriptura notare & ſeparare? Ceteri cū legunt orōnes bonas, aut poemata: probant oratores & poetas: neq̄ intelligūt quare cōmoti probēt: q̄ ſcire non poſſunt vbi ſit: nec quid ſit: nec q̄uo factum ſit, id, quod eos maxime delectet. At is qui & haec oīa intelligit: & idonea maxime eligit, & omnia in arte maxime ſcribenda redigit in ſingulas rationes praeceptionis, neceſſe eſt eius rei ſummus artifex ſit. Hoc igitur ipſum maximum artificium eſt in arte ſua poſſe, & alienis exemplis vti.

tatio eſt & ipſa quadripartita: cuius propoſitio haec eſt. Praeterea exempla teſtimonioꝝ locum obtinēt. Illa vero ratio id eſt quod admonuerit rationis confirmatio non igitur &c. Si quis in lite &c. Ridiculum eſſet qui in foro litigans domeſticis teſtibus uti vellet, eodemque modo irridendus uidetur qui in explanandis exornationibus propriis vtitur exemplis. Ne quod alius: ne ſi exemplum a te ipſo ſumpſeris: ipſum poſtea egeat confirmatione. Etenī &c. Confirmationi validior adiungitur ratio, & dilemma eſt. Nam neceſſe eſt, inquit, aut ſe omnibus ante ponant: qui ſuis ipſorum vtuntur exēplis, aut exempla ab aliis ſumpta optima negent eſſe. Quorum vtrum fecerint, in graue incidant vitium. Si ſe omnibus antepoſuerint: complexio eſt ſuperioris argumentationis. Non poſſunt dicere vel quia artem ignorant, vel quia eos ipſos pudet dicere, cum hoc faciunt, cur faciant: non enim niſi arrogantia ductos facere hoc ſe dicere poſſunt. Quid igitur &c. exornatio eſt & locus ab vtili: oſtenditur enim quantam veterum exempla afferant vtilitatem. Quae & rem probabiliorem reddunt & excitant: atq̄ erigunt animos ad imitādum. Gracchi: Caius Gracchi ex Tyberio Sempronio Graccho: & Cornelia. Pu. Scipionis africani ſorore nati ſunt Tyberius: & Caius Gracchi: ſed Caius longe eloquentior fratre extitit: quem concionatoria fiſtula ex Ciceronis auctoritate uſum Gellius refert. Horum eloquentiae multam Cornelia mater cōtulit: ut ait Quintilianus. Ambo ob perniciosas leges: quas ferre volebant perierunt: alter auctore .P. Cornelio naſica a primatibus occiſus, ſubſellioꝝ primum fragmentis ictus, & in flumē abiectus. Alter ſeditioſo tribunatu acto cū auentinū armata multitudine occupaſſet: a. L. Opimio conſule ex ſenatuſcōſulto interemptus. Fuere quidem Gracchi homines diſertiſſimi: non tū eloquentes: cum ſit eloquentia bene dicendi ſcientia: dicere aūt nemo bene poteſt, niſi qui ea ſuadere ciuibus uiſ conatur: quae ad cōem omnium dignitatem atq̄ vtilitatē pertinere videantur: honeſtate ſemper ſeruata

De morte Gracchorum

Craſſu hic ante Ciceronis tēpora orator clarus fuit, qui in dialogo inducitur de oratore. Craſſus

Poſtremo locus eſt a doctrina & peritia artis: quoniā magnę aſcribit

Marci Tullii Ciceronis Rhetoricorum ad C. Herennium. Liber Quartus.

Cur ſuis exēplis vſus ſit. Titu. I.

QVoniam in hoc libro Herēni de elocutiōe cōſcripſimus: & quibus in rebus opus fuit exēplis vti: noſtris exēplis vſi ſumus: & id fecimus pręter cōnſuetudinē græcoꝝ: qui de hac re ſcripſerunt: neceſſario faciendum eſt: vt paucis rationem noſtri cōſilii demus. Atq; hoc nos neceſſitudine facere: nō ſtudio ſatis erit ſigni: q̃ in ſupioribus libris nihil neq; ante rē neq; præter rem locuti ſumus. Nūc, ſi pauca, quæ res poſtulat, dixerimus, tibi id quod reliquum eſt artis: ita vti iſtituimus, per ſoluemus. Sed facilius noſtram ratonē intelliges: ſi prius, quid illi dicant, cognoueris. Cōpluribus de cauſis putāt oportere: cum ipſi pceperint quo pacto oporteat ornare elocutionem: vnūquodq; generis ab oratore aut a poeta pbato ſumptum ponere exēplū. Et primū ſe id modeſtia cōmotos facere dicunt, propterea quod videatur eſſe oſtentatio quædā, nō ſatis habere pcipere de artificio: ſed ipſos ēt vider: velle artificiole gignere exēpla: hoc eſt, inquiunt, oſtentare ſe: non oſtendere artem. Quare pudor in primis eſt ad eā rem impedimeto: ne nos ſolos pbare: nos amare: videamur: alios vero contēnere: & deridere. Etenim cum poſſimus ab Ennio ſumere, aut a Graccho ponere exemplum: videtur arrogantia eſſe illa relinquere: & ad ſua deuenire.

FRan. QVoniam in hoc libro Herenni &c. Omnis Rhetorices ars & præceptio quinq; continetur partibus: inuentione: diſpoſitione: elocutione: memoria & pnunciatiōe. Quattuor partes tribus ſuperioribus libris abſolutæ ſunt: quinta ſupeſt elocutio: cui hic quartus dicatur liber: ſed āteq̃ ad tradenda præcepta accedat Cicero eorū recitat rationes a quibus repræhendi ſolebat: q̄ græcorum more contēpto propriis nō a ueteribus ſcriptoribus ſūptis uteretur exemplis: q̄cquid obiiciebatur acute: ac diligenter confutat: & quædā obiicit aduerſariis. Ante omnia autē ſe excuſat: neceſſitate cōpulſum dicens: ut hac uteretur digreſſione: quæ ab eius pposito uideatur eſſe aliena. De elocutiōe &c. Hæc pars rhetorices: ut iter omnes oratores cōuenit: difficillima eſt: & Marcus Antonius orator diſertos eſſe viſos multos dicebat: eloquētē neminem: diſertos ſatis putans dicere quæ oporteret: ornate autem dicere proprium eſſe eloquentiſſimi. Putet itē Cicero libro de oratore inuentionem ac diſpoſitionem prudentis hominis eſſe: eloquentiam oratoris, Eloqui uero eſt omnia quæ mente conceperis: promere atq; ad audientes proferre: ſine quo ſemp uacua ſunt priora & ſimilia gladio condito atq; intra uaginam ſuam hærenti: ut ait Quintilianus. Elocutionem græci φρασιν uocant. Græcorum: ut hermagoræ & hermogenis: q̄ Demoſthenis: Homeri & aliorū auctorum exemplis utitur: non ſuis. De hac re. de elocutione. Neceſſario: qui enim maledictis aduerſariorū non reſpondet: ſeipſum condēnare uidetur. Nam tacens ait: ut iureconſulti dicunt conſentit & taciturnitas pro confeſſione habetur. Non ſtudio: non ſpōte: & pprio motu. Ante rem: ut in prooemiis in quibus excuſare nos ſolemus: & maledictis aduerſariorum reſpondere. Poſt rem: poſt abſoluta præcepta: in librorum exitu. Res quoniam urgent aduerſarii. Quod reliquum eſt: ſcilicet de elocutione. Sed facilius: docilem ac beniuolum reddit Herennium. Cōpluribus de cauſis &c. Cauſas aperire aggreditur quibus adducti nōnulli: alienis exemplis more græcorum non propriis ei qui de elocutione ſcribit utēdum cenſeat: tota autem hæc diſputatio in deliberatiuo genere poſita eſſe uideri poteſt: cōſultat enim alienis ne an propriis quæ dicuntur cōprobari exēplis debeant. Cōſtitutio coniecturalis eſſe dicetur argumenta a partibus honeſti ſumuntur ut a prudētia. Item a conſuetudine & decoro. Cum ipſi præceperint ipræcepta de elocutione tradiderint. Vniuſcuiuſq; generis: exornationis tamen uerborum: tum ſententiarum. Ab oratore: ut Demoſthene: & Cicerone. Poeta: ut Homero & Vergilio. Primum: prima aduerſariorum argumentatio quadripartita eſt cuius propoſitio eſt. Hoc eſt oſtētare ſe non ſatis habere præcipere de artificio: ſed etiam ex ſe uelle artificioſe gignere exempla a modeſtia autem arguitur: quod aliena exēpla aſſumere: modeſtius ſit q̃ propria. Quoniam qui propriis utitur: oſtentare uidetur uelle ſe non tantum de arte: ſed etiam ex arte loqui. Quia ſi artem ratio eſt. Quare pudor: rationis confirmatio. Ne nos ſolos amare: hoc uitium eū alios ſpernimus nos ſolos amamus: φιλαυτια a græcis uocat: & enim exornatio eſt cōcluſio: ut nimis nōta reliquitur Ennius Rhodius poeta fuit: rhodos autem calabriæ oppidum eſt tarento pximum poetam hunc: ut Quintilianus ait ſicut ſacros uetuſtate lucos adoramus: in quibus grandia & antiqua robora tam non tātam habēt ſpeciem: quā iam religionem. Prior Africanus tāti Ennium fecit: ut eius ſtatuam in ſepulchro ſuo poſuerit.

Elocutio

Diſertus

Eloquens

Ipſius amor Ennius rhodius

ASC. QVoniam &c. In præfatione huius quarti & ultimi libri Rhetoricorum ad Herennium in quo de elocutione determinare conſtituit. Primo purgat q̄ præter græcorum morem propriis exemplis uſurus eſt: ad cuius purgationis facilitatem primo affert quæ ab aduerſariis potiſſimum græcis obiici poſſint. Ordo eſt. O Herenni: quoniam nos ſcripſimus in hoc libro: ſcilicet quarto: de elocutione: & quoniam uſi ſumus exēplis noſtris: ideſt a nobis excogitatis: in illis ſup. rebus: in quibus opus fuit nri exemplis: & quoniam id fecimus præter conſuetudinem græcorum qui ſcripſerunt de hac re uidelicet de elocutione: faciēdū eſt neceſſario: neceſſitate tñ cōditionata: utpote ſi uolumus obiectionibus obuiare: ut demus paucis ſcilicet uerbis rationē noſtri cōſilii. i. paucis oſtēdēdū erat cur id fecimus. Atq; ſatis ſigni. i. apparētiæ erit nos facere hoc. i. dare rōnē nři cōſilii: hoc ē p digreſſionē nos purgare: neceſſitudine. ſ. cōditiōata ut dcm̄ ē: nō ſtudio. i. affectōe q̃dā & pprio motu: hoc inquam

inquam ſatis ſigni erit:q in ſuperioribus libris nihil ſumus locuti:neq ante rem.i.principaliter tractādā vt nunc facit:neq præter rem.q.d.quod parū faceret ad rē. Nunc ſi dixerimus tibi pauca quæ res poſtulat.ſ.de purgatione obiectoꝝ i nos perſoluemus tibi reliquum artis:i a vti.i.vt inſtituimus. Sed tu intelliges facilius noſtrā rationem: ſi cognoueris prius quid illi.i.græcoꝝ ſtudioſi aut græci ipſi dicāt .i.obiciant in me. Ipſi putant compluribus de cauſis.i.propter multas cauſas:oportere: cum.i.poſtquam ipſi præceperint: quo pacto oporteat ornare elocutionem:ponere exemplum vniuſcuiuſq generis: ſumptum ab oratore probato, aut a poeta probato. Et dicunt primum.i.pro prima ratione: ſe facere id .i.ſumere exēpla ab aliis, commotos,id eſt prouocatos ad hoc faciendum: modeſtia.i.pudore tenente modum contra inſolētem ſuperbiam: q id eſt eo quod videatur eſſe quædam oſtentatio.i.iactantia ſuæ artis non habere .i.non reputare ſatis ſup. eſſe:præcipere de artificio.ſ.dicendi aut eloquēdi: ſed ipſos velle videri gignere. i. producere & fingere, exempla, artificioſe.i.abunde iuxta artem. Hoc.ſ.facere eſt,inquiunt,oſtētare ſe, id eſt ingenium aut artem ſuā, ſupple.& non oſtendere artem ſcilicet ipſam alteri. Quare, vt inquiunt.pudor.i.verecundia:qua vereamur noſtra oſtentare aut plus laudis q mereamur ſumere.eſt in primis .i.præcipue impedimento ad eam rem.i.ne ea res fiat:hoc eſt ne exempla afferamus de noſtris,ne videamur probare.i.approbare nos ſolos.i.ingenia & inuenta noſtra: & ſup.amare nos ſolos:quod vitium dicitur græce, φιλαυτία.i. amor ſui:vero pro ſed videamur ſupple contemnere & deridere alios cum eorum exemplis vti nolimus & ea improbemus. Etenim cum poſſimus ſumere exēplum ab Ennio.ſ.poeta:aut a Graccho oratore: relinquere illa.ſ.exempla ab Ennio aut Gracco ſumēda & deuenire ad ſua.i.propria exempla videtur eſſe arrogantia.ſ.quædam:aut eſſe arrogantiæ.i.pertinere ad arrogantiam. Et hæc eſt prima ratio græcoꝝ.

FRan. PRæterea. Locus eſt ab auctoritate:cū enim teſtimoniorum locum exempla teneant plus habent auctoritatis & ponderis:ſi a poeta vel oratore: q ſi a nobis ipſis ſumuntur, ſecunda autem argumentatio eſt & ipſa quadripartita: cuius propoſitio hæc eſt. Præterea exempla teſtimoniorū locum obtinēt. Illa vero ratio id eſt quod admonuerit rationis confirmatio non igitur &c. Si quis in lite &c. Ridiculum eſſet qui in foro litigans domeſticis teſtibus uti vellet, eodemque modo irridendus uidetur qui in explanandis exornationibus propriis vtitur exemplis. Ne quid alius: ne ſi exemplum a te ipſo ſumpſeris i ipſum poſtea egeat confirmatione. Eteni &c. Confirmationi validior adiungitur ratio, & dilemma eſt. Nam neceſſe eſt,inquit, aut ſe omnibus ante ponant: qui ſuis ipſorum vtuntur exēplis, aut exempla ab aliis ſumpta optima negent eſſe. Quorum vtrum fecerint, in graue incidant vitium. Si ſe omnibus anteponunt: complexio eſt ſuperioris argumentationis. Non poſſunt dicere vel quia artem ignorant, vel quia eos ipſos pudet dicere, cum hoc faciunt, cur faciant:non enim niſi arrogantia ductos facere hoc ſe dicere poſſunt. Quid igitur &c. exornatio eſt & locus ab vtili: oſtenditur enim quantam veterum exempla afferant vtilitatem. Quæ & rem probabiliorem reddunt & exercitant: atq erigunt animos ad imitādum. Gracchi:Caii Gracchi ex Tyberio Sempronio Graccho: & Cornelia.Pu.Scipionis africani ſorore nati ſunt Tyberius:& Caius Gracchi i ſed Caius longe eloquentior fratre extitit:quem concionatoris fiſtula ex Ciceronis auctoritate uſum Gellius refert. Horum eloquentiæ multam Cornelia mater cōtulit:ut ait Quintilianus. Ambo ob perniicioſas leges:quas ferre volebant perierunt:alter auctore .P. Cornelio naſica a primatibus occiſus, ſubſellioꝝ primum fragmentis ictus, & in flumē abiectus. Alter ſeditioſo tribunatu acto cū auentinū armata multitudine occupaſſet a. L. Opimio conſule ex ſenatuſcōſulto interemptus. Fuere quidem Gracchi homines diſertiſſimi:non tñ eloquentes:cum ſit eloquentia bene dicendi ſcientia:dicere aūt nemo bene poteſt,niſi qui ea ſuadere ciuibus ſtus conatur:quæ ad cōem omnium dignitatem atq vtilitatē pertinere videantur:honeſtate ſemper ſeruata Craſſi hic ante Ciceronis tēpora orator clarus fuit, qui in dialogo inducitur de oratore. Poſtremo locus eſt a doctrina & peritia artis:quoniā magnę aſcribit:

Gracchi

De morte Gracchorum

Craſſus

Præterea exempla teſtimonioꝝ locū obtinēt: Id enim quod admonuerit,& leuiter fecerit præceptio,exemplo ſicut teſtimonio comprobatur. Non igitur ridiculus ſit:ſi quis in lite, aut in iudicio domeſticis teſtimoniis pugnet? Vt enim teſtimonium,ſic exemplum rei confirmandæ cauſa ſumitur. Non ergo oportet hoc niſi a probatiſſimo ſumi,ne quod aliud confirmare debeat, egeat id ipſum confirmatione. Etenim neceſſe eſt,aut ſe omnibus anteponāt,& ſua maxime probent,aut negent optima eſſe exempla, quæ a probatiſſimis oratoribus,aut poetis ſumpta ſint. Si ſe omnibus anteponant, intollerabili arrogantia ſunt, ſi quos ſibi præponāt,& eoꝝ exempla ſuis exemplis non putent pſtare,non poſſunt dicere quare ſibi illos anteponant. Quid igitur ipſa auctoritas antiquorum? Nam cū res pbabiliorē eſt, tum hominū ſtudia ad imitandū alacriora reddit,immo erigit omnium cupiditates,& acuit induſtriā,cū ſpes iniecta eſt poſſe imitando Gracchi,aut Craſſi conſeq facultatē. Poſtremo hoc ipſum eſt ſūmū artificiū, res varias & diſpares in tot poematibus & orationibus ſparſas,ac uage diſiectas, ita diligenter eligere, vt vnūquodq genus exemploꝝ ſub ſingulos artis locos ſubiicere poſſis. Hoc ſi induſtria ſolū fieri poſſet:tñ eſſemus laudandi:cū talē laborem nō fugiſſemus:nunc ſine ſummo artificio fieri non poteſt. Quis enim eſt qui cū ſūme nō teneat artē, poſſit ea que iubeat ars:de tanta & tā diffuſa ſcriptura notare & ſeparare? Ceteri cū legunt orōnes bonas,aut poemata:probant oratores & poetas: neq intelligūt quare cōmoti probēt:q ſcire non poſſunt vbi ſit:nec quid ſit:nec quō factum ſit, id, quod eos maxime delectet. At is qui & hæc oīa intelligit:& idonea maxime eligit, & omnia in arte maxime ſcribenda,redigit in ſingulas rationes præceptionis,neceſſe eſt eius rei ſummus artifex ſit. Hoc igitur ipſum maximum artificium eſt,in arte ſua poſſe,& alienis exemplis vti.

doctrinæ cum quis ex uariis poematibus & orationibus: ad ea cõprobanda quæ ſcribit, eligit exempla, & quæ diſperſa prius erãt, in vnum redigit corpus. Varias diuerſas. Diſpares diſſimiles. Tot poematibus &c. in tanta poetaꝝ & oratoꝝ multitudine. Sub ſingulos artis locos. Quicunq; fuerit color ſiue verborum: ſiue ſententiarum. Hoc & ſi &c. ſi inquit ex tãta ſcriptorũ multitudine ſola induſtria & pertina. i. ſtudio tam varie diſperſas res eligeremus, laudandi quidem eſſemus ꝙ tantum laborem non ſubterfugeremus, ſed cum ſine artificio fieri non poſſit, certe magnopere laudandi videntur qui faciunt, & eſt locus a comparatione. Cæteri. Locus eſt a contrario. Nam ex imperitia aliorum quanta ſit artis peritorum laus oſtenditur. Nec intelligunt &c. Quoniam artem non norunt, & tantum legentes afficiuntur. At is &c. ex quo intelligitur magna laude dignũ eſſe qui huiuſmodi ſit. Hoc ipſum igitur. Veluti generalis concluſio eſt ſuperioris argumentationis.

ASC. ℭ Præterea (quæ ſecunda eſt ratio) exempla obtinẽt locum teſtimoniorum. i. approbationum. enim ꝑ qa: id quod præceptio admonuerit & fecerit leuiter, id eſt tranſeunter, comprobatur exemplo ſicut. i. veluti teſtimonio. Igitur non. i. nõne ridiculus ſit: ſi quis pugnet. i. certet cum aliquo certamine verborum. i. contentione corã iudice, pugnet inquam aut contendat, in lite aut in iudicio, teſtimoniis domeſticis. i. domui ſuæ duntaxat notis? q. d. etiã. Etenim pro quia, vt. i. quemadmodum teſtimonium ſumitur cauſa rei confirmandæ, ſic exemplũ ſumitur cauſa rei confirmandæ, ergo non oportet hoc. ſ. exemplum ſumi niſi a pꝛobatiſſimo: ne id ipſum quod debeat confirmare. i. corroborare aliud, egeat confirmatione aut confirmationis. Etenim. i. quia certe: neceſſe eſt vt ſup. aut anteponant. ſ. ſuis exemplis vtentes, omnibus aliis, ſc. ſ. ipſos, & probent. i. commendent & approbent maxime ſua. ſ. exempla & inuenta, aut non negent optima exẽpla eſſe quæ ſumpta ſint, aut a probatiſſimis oratoribus: aut a poetis: ſi. ſ. tales anteponant ſe oibus: tunc ſup. ſunt arrogantia intollerabili. i. habentes arrogantiam intollerabilem. Si præponant, quos. i. aliquos ſibi, & non putent exempla eorum præſtare. i. meliora eſſe ſuis exemplis illi non poſſunt dicere: quare anteponant ſibi illos. Igitur, ſup. iudices, quid ſupp. facit aut proficit auctoritatis antiquorum? q. d. non parũ. Nam cum res eſt probabilior. ſ. per eam, tum. i. ſuper redditſtudia hominum alacriora. i. lætiora ad imitandum: immo erigit cupiditates oium & acuit induſtriã cum ſpes eſt iniecta poſſe conſequi facultatem Gracchi aut Craſſi. i. optimoꝝ oratorum: imitandæ. ſ. eos aut exempla eorum. Poſtremo. i. pro vltima ratione vt dicunt, hoc ipſum. ſ. quod ſtatim dicet: eſt ſummũ artificium, videlicet eligere res varias & diſpares: ſparſas ac diſiectas uage, id eſt ſine certo ordine, in tot poematibus & orationibus: eligere inquam ita, vt poſſis ſubiicere vnumquodque genus exemplorum ſub ſingulos locos artis. Si hoc ſcilicet eligere apta & varia exempla poſſet fieri ſolum, id eſt duntaxat induſtria, tamen id eſt nihilominus nos eſſemus laudandi, cum non fugiſſemus talem laborem: nunc ſupple ita eſt quod non poteſt fieri ſine ſummo artificio. Quis enim eſt qui cum non teneat ſumme, id eſt excellentiſſime, artem ſcilicet aliquam, ſed in propoſito intelligenda eſt elocutio, poſſit notare & ſeparare de tanta & tam diffuſa ſcriptura ea quæ ars iubeat? quaſi dicat nemo. nam cæteri cum legunt orationes bonas, id eſt artificioſe factas, aut poemata ſupple bona, & ſupple probant, id eſt approbant oratores quorum orationes legunt, & poetas quorum poemata legunt, neque intelligunt: quare id eſt quo artificio commoti probent, ſcilicet ea quæ approbant: quod id eſt quia non poſſunt ſcire vbi ſit, nec quid ſit: nec quomodo factum ſit id quod delectet maxime eos. At id eſt econtrario is qui, & id eſt ſimul intelligit hæc omnia, ſcilicet vbi quid, & quomodo &cæ. & id eſt ſimul eligit hæc omnia, & redigit omnia maxime ſcribenda in arte, in ſingulas præceptiones, id eſt ad ſingula præcepta affert exempla apta & idonea ex oratoribus & poetis, neceſſe eſt vt ſupple is ſit ſummus artifex eius rei, cuius exempla affert. Igitur, vt dicunt, hoc ipſum videlicet poſſe vti, & id eſt etiam alienis exemplis in arte ſua: id eſt a ſe tradita; eſt maximum artificium.

HAec illi &c. Exorditur Cicero ante q̃ aduerſariorum refellat rationes: & inſinuat oneuitur. Nam quam eorum laudat auctoritatem: eandem certe impugnat: i. cũ dicit auctoritate aduerſariorum nõ diſputationis veritate ſe commoueri. Illud enim veremur: a firmiſſima incipit aduerſariorum argumentatione quæ eſt veterum auctoritas quam extenuat. Contrariam: hoc eſt noſtrã. Quod ab ea ſteterint, ꝙ pro ea pugnauerint, vt Iuppiter in Troiam pro Troia ſtabat Apollo. Inuentores huius artis græci quos inuentores Rhetoricæ artis fuiſſe

Stare ab aliquo

ℭ Hæc illi cum dicunt, magis nos auctoritate ſua commouent, q̃ veritate diſputationis? Illud enim veremur, ne cui ſatis ſit ad contrariam rationem probandam, ꝙ ab ea ſteterint hi, qui inuẽtores huius artificii fuerunt, & vetuſtate iam ſatis omnibus probati ſint. Quod ſi illorum auctoritate remota, res omnes volent cum re comparare; intelligent non omnia concedenda eſſe antiquitati: Primum igitur quod ab eis de modeſtia dicitur, videamus ne nimium inutiliter, & pueriliter proferatur. Nam ſi tacere, & nihil ſcribere modeſtia eſt, cur quicquam ſcribunt, aut loquuntur? Sin aliquid ſuum ſcribunt, cur quo ſecius omnia ſcribant, impediuntur modeſtia? Quaſi ſi quis ad olympiacum venerit curſum, & ſteterit vt emittatur, impudenteſq; illos dicat eſſe, qui currere cœperint, ipſe intra carcerem ſtet, & narret aliis, quomodo Ladas aut Boius: cum ſycioniis curſitarint, ſic iſti, cum in artis curriculum deſcenderint, illos, qui in eo quod eſt artificii, elaborent: dicunt facere immodeſte, ipſi aliquem oratorem

ſatis conſtat. Res omnes quæ ab aduerſariis dictæ ſunt. Cum re, cum ea quæ a nobis dicentur. Non omnia concedenda ꝙ nonnulla ſunt quæ iuniores ſapientius q̃ veteres excogitarunt, vel ab illis accepta fecere meliora. Primum igitur poſtquam græcorum extenuauit auctoritatem, ad confutationem accedit, & ordine ſingulis reſpondet obiectionibus: primo argumentum impugnat quod a modeſtia illi ſumpſerunt. Nam ſi tacere. Modeſtia cõmotos nullum ex ſe gignere artis exemplum dicebãt aduerſarii, ſed ſi hoc facere modeſtia eſt, iquit Cicero

vero quicquam ſcribere aut loqui aduerſarii non deberent ne contra modeſtiam facere credantur: ad quam ſeruandam me hortantur. Eſt autem argumentum per diſiunctionem. Hoc modo; aut modeſtia eſt nihil ſcribere aut quo minus aliquid ſcribamus nihil hæc nos impedit: ſi nihil ſcribere modeſtia eſt, cur ſcribunt? Si modeſtia quo minus aliquid noſtrum ſcribamus non impedit cur ea a nobis inuenta ſcribere impediat? Quaſi ſi quis &c. Similitudine ſua exornat rationem: vt qui ad olympiacum ſtadium curſurus acceſſit: & non currit quidē ſed quomodo alii curſitauerint narret: ſic qui ad ſcribendum de artificio ſe conferunt facere videntur aliēis vſi exemplis: nam quo vſi ſunt artificio alii oſtēdunt, ipſi de artificio nihil dicunt. Ad olympiacum curſum, ſpatium fuit ſtadium apud Iouem olympicum: quod Herculem pedibus ſuis metatum ferunt ideoque longum feciſſe pedes ducentos. Agon illic quinto quoque anno celebrabatur. Vt emittatur, cum ceteris in curſum. Intra carcerem, a coercendo carcer vocatur, & tam locum ſignificat vbi noxii coercentur, quam vnde equi & curſores hominesque emittuntur, ſed pro hac re frequentius carceres dicimus. Quomodo Ladas & Bous velociſſimi ambo & præſtantiſſimi fuere curſores, de Lada ſic ait Solinus in collectaneis primam palmam velocitatis Ladas quidem adeptus eſt, qui ita ſuper cauum puluerem curſitauit, vt in harenis pendentibus nulla indicia relinqueret veſtigiorum, & Martialis: Quid ſi per graciles vias petauri inuitum iubeas ſubire Ladā. E ſycionis. Et ſycione optimi veniebant curſores: peloponneſi vrbs fuit corintho proxima: ſycionæ autem & corinthiæ terræ nemea fluuius terminus fuit. Auctor Strabo. In artis curriculum. Vocabula ſermo ſimilitudinis & curriculum artis ipſum dicit perceptionē. Eſt autem curriculum quod ſtadium græci vocant: ſignat & curſum. In eo quod e artifica, vt exempla ipſa excogitent. Non auſim dicere, quia de modeſtia diſputat: non audere ſe dicit in ea re impudentes eſſe aduerſarios dicere: in qua modeſtiæ laudem affectent: eſt autem occupatio dicit enim non debere ſe dicere: & tamen dicit. Venentur quærant. Quid enim tibi vis, locus eſt ab inconuenienti, & quid tibi vis aduerſarie. Dicet quiſpiam inſanis qui nouas excogitas præceptiones & aliorum exemplis confirmas. Nam ſi quæ ſua ſunt repetere ex tuo libro ſinguli oratores &

Olympicus ludus

Carcer

Ladas

Nemea

Curriculum

Occupatio

antiquum, aut poetā laudant, aut ſcripturā, ſic ut in ſtudium rhetoricæ artes prodire non audeant. Non auſim dicere, ſed tamen vereor, ne qua in re laudem modeſtiæ venentur in ea ipſa re ſint impudentes. Quid enim tibi vis (aliquis inquiet) artem tuam ſcribis, gignis nobis nouas præceptiones, eas ipſe confirmare non potes, ab aliis exempla ſumis: vide ne facias impudenter, qui tuo nomine velis ex aliorum laboribus libare laudem. Nam ſi eorum volumina prehenderint antiqui oratores & poetæ, & ſuum quiſque de libris eorum tulerit, nihil iſtis quod ſuum velint relinquetur. At exempla quoniam teſtimoniorum ſimilia ſunt, item conuenit ut teſtimonia ab hominibus probatiſſimis ſumi. Primum omnium exempla ponentur, hic, non confirmandi, neque teſtificandi cauſa, ſed demonſtrandi. Non enim cum dicimus eſſe exornationem, quæ (verbi cauſa) conſtet ex ſimiliter deſinentibus verbis, & ponimus hoc exemplum a Craſſo, quod poſſumus & debemus, teſtimonium collocamus, ſed exemplum. Hoc igitur intereſt inter exemplum & teſtimonium: Exemplo demonſtratur cuiuſmodi ſit id quod dicimus, teſtimonio eſſe illud, ita ut nos dicimus, confirmatur. Præterea teſtimonium oportet cum re conuenire: aliter enim rem non poteſt confirmare. At id quod illi faciunt, cum re non conuenit. Quid ita? Quia pollicentur ſe artem ſcribere, exempla proferunt ab his plerumque qui artem neſcierunt. Tum quis eſt, qui poſſit id, quod de arte ſcripſerit comprobare, niſi aliquid ſcribat ex arte? Contra quæ faciunt, quam polliceri videntur. nam cum ſcribere artem inſtituunt, videntur dicere ſe excogitaſſe quod alios doceant, cum vero ſcribunt, oſtendunt nobis quid alii excogitauerint.

poetæ voluerint: nihil tibi eo relinquetur tuum. Quicquid enim dicis, ab aliis accepiſti. Vide ne facias impudenter qui ex aliorum ſcriptis laudem quæras. Libare, deguſtare, accipere. At exempla. Aliam nunc refellit aduerſariorum argumentationem qui non a ſe ſed aliunde, ideo ſumenda exempla eſſe aſſeuerabant, quin teſtimoniorum locum obtineant, quæ non ab ipſis quorum de re agitur ſed ab aliis perhibentur, & tanto maiorem merentur fidem, quanto maioris auctoritatis teſtes ſunt, ſtatim autem propoſitioni occurrit qua probata facile & concluſio probaretur. Intereſſe autem multum inter teſtimonium & exemplum oſtendit. Ex quo ſolum manifeſte apparet, eſſe quod dixerant aduerſarii exempla teſtimonia eſſe nulla tradit. At exempla nec argumentationis aduerſariorum propoſitio ſunt. Primum omnium &c. Hic reſpondet Cicero & negat exempla teſtimoniorum locum tenere, quoniam non vt confirment afferuntur, ſed vt demonſtrent, cum teſtes non niſi rei confirmandæ cauſa produci ſoleant. Non enim cum &c. Demonſtrandi cauſa exempla afferri probat, vt rem declarent non vt probent, vt ſi de colore præcipiat [illegible] ex ſimiliter deſinentibus verbis ſit, cum ſimiliter deſinentes [illegible] exemplo vtamur Craſſi, quod in quadam oratione ſua [illegible] poſſumus & debemus non teſtimonii locum [illegible] hoc exemplum [illegible] efficit dicimus, confirmet ſed tantum declarat, & qualis ſit apertius exornatio. Confirmatur: cum ſ. aliquem eſſe [illegible] negat [illegible] terra alia ratio qua probatur non idem teſtimonium, & exemplum [illegible] debent is a quo perhibetur conſentis eius rei ſit, qua de quæritur. At vero inquit qui de arte ſcribunt, & non proprijs vtuntur exemplis ſæpe ab aliis ſumunt, quos ignoraſſe artem conſtat. Ridiculum autem eſt eorum exemplis velle artem comprobare, qui artis ignari fuerunt. Ab iis, vt Ennio & Antimacho quos ignoraſſe artem conſtat. Nam de altero Ouidius ait, Ennius arte carens. De altero Quintilianus, Contra in Antimacho vis & grauitas: & minime vulgare eloquendi genus habet laude, ſed quamuis ei ſecundas fere partes grammaticorum conſenſus deferat, & effectibus & iucunditate & diſpoſitione & omnino parte deficit. Tum etiam alter non poteſt igitur aliquis de arte præcipere niſi etiam ex arte ſcribat, quod diſertius pulchrius atque admirabilius eſt. Vtrunque

Libare

prehenderint

velint

Teſtimonium
Exemplum

præſtitit Cicero: non enim minus docendo valuit quam dicendo. Ex arte ſcribere eſt ſecundum artis præcepta aut orationem: aut poemata edere. Contra rurſus quam ridiculi aduerſarii ſint oſtendit: qui cum in librorum ſuorum principiis de arte ſcripturos ſe polliceantur, id ſignificare videntur: excogitaſſe aliquid ſe quod doceant, deinde cum alienis vtuntur exemplis: non quod ipſi: ſed quid alii excogitarint oſtendunt.

Ex arte & de arte ſcribere

ASC. ¶ Hæc illi cum dicunt &c. Reſponſurus ad obiecta a præceptoribus contendentibus ſcripta vniuſcuiuſque non ſua ſed aliena exemplis eſſe declaranda, dicit ſe primo loco plus commoueri auctoritate id aſſerentium quam veritate diſputationis .i. virtute argumentorum. Cum enim antiqui ſint & diu in pretio habiti difficillimum eſſet illorum auctoritati refragari. Callide ergo innuit ſe parum argumentis ipſis moueri. Sunt tamen adhuc multi in ea hæreſi qui putent non modo ad modeſtiam, ſed vel ad fidem aſtruendam & artem decorandam multum facere alienis uti exemplis. Nam quemadmodum in grammatica ſi quis colligeret præcepta & ea ſuis exemplis confirmaret parum fidei ſibi faceret; niſi quatenus præcepta aliorum quoque fulcirentur auctoritate aut exempla eſſent aliorum ſimilium: quod non pateret niſi aliena adduceret. Sic & in rhetorica non viderentur fidem factura præcepta niſi doctiſſimorum exemplis aut confirmentur aut demonſtrent. Præterea ars ipſa videtur multo clarior ſi ea demonſtret continere præcepta quæ ab optimo quoque ſunt diligentiſſime conſeruata quam ſi ea quæ ſolius præceptoris declarentur exemplis. Quod vero argute dicet auctor. noſſet quod ſuæ profeſſioni minus faciat fidei qui alienis vtitur exemplis: facile ab illis purgaretur. Dicerent enim ſe non aliena adducere exempla præ inopia propriorum (nam qui præcepta tradere poſſunt: videntur etiam exempla poſſe tradere) ſed vt plus fidei & auctoritatis ineſſet præceptis tot doctorum oratorum exemplis illuſtratis. Ad hanc autem ſententiam videntur accedere omnes qui rhetoricam modo docent aut declarant: nam quotquot Ciceronem interpretantur & exponunt ex ipſius orationibus exempla præceptis conſona adducunt: in qua re Franciſcus Maturantius ſingularem meruit laudem: quocirca ſi nobis liceret hæc præcepta Ciceronianis exemplis declarare licebit & aliis ut Salluſtianis Hortenſianis & ſimilibus ſi modo extarent: quocirca non penitus errauerunt græci qui documenta ſua alienis exemplis confirmarunt: vnde & Valla ſubinde in Rhetoricis & Priſcianum recte animaduertit: quod in malis præceptis aut nullis aut ſuis duntaxat fulciantur teſtimoniis. Sed de hac re hinc ſatis dictum ſit. Sed de hac re longe ſatis diſſimo do auſint qui noua præcepta adducunt et non modo ſua, ſed & alienis fulcire exemplis. Nam quod variis exemplis probabit ridiculos eſſe qui illud venditent, omnis etiam exemplum ab aliis mendicent aut corrogent, id contra ſic dici poſſet ridiculum eſſe qui ſua inuenta oſtentaret & ex nulla auctoritate aut exemplo a probatis ſumpto confirmaret: vt qui de muſica perſime præciperet: & perinde ac præceperit cecinerit nonne omnibus ridiculus eſſet: quod idem in cæteris quoque diſciplinis locum habet, vt in grammatica, qui hanc præceptionem daret. Omnia nomina propria in ius quæ vocalem habent in antepenultima nominatiui & dubitatur an .t. an c habeant poſt vocalem: debeant per c ſcribi, & eam comprobaret his exemplis Oratius Lucretius & ſimilibus: quæ docti per t ſcribunt ipſe tamen iuxta regulam ſuam per c ſcribat, in penultima nonne ridiculus ſit? Quod autem dicit artem melius declarari exemplis propriis quam ab oratore ſumptis eo quod orator artem celare quando poſſit debet: argute quidem id dicit: & facit vt concedam quod cum alienis etiam noſtra poſſunt adduci: non vt ſola noſtra. Adde quod aptiora videntur exempla quæ talia ſint qualibus in vera oratione liceat vti: quam quæ id in aperto habent quod in dicendo celandum ſit. Difficile eſt enim conſueta relinquere, & eo fere modo loquimur producti quo inſtituti ſumus ab infantia: vnde nequaquam illis ſubſcribam qui futuros oratores ſordidis & minus laſſis verbis erudiant, & artem dicendi tradere moliantur: cum ipſi dicere neſciant. Sed ſinem ſermoni eorum refellendam ſententiam auctoris ſed exponendam recepi. Sic enim ob eius auctoritatem quæ eos rideat qui aliena adducant exempla, tota grammaticorum manus contra eum ſtabit: quin & auctor ipſe in libris officiorum atque aliis diſciplinalibus alienis fere vtitur exemplis. Verum inſtitutum noſtrum ordinem proſequamur qui talis eſt. Cum illi ſcilicet græci præceptores aut eorum defenſores dicunt hæc ſcilicet paulo ante recitata a nobis obiecta: ipſi magis commouent nos ſua auctoritate: quam ſumma apud græcos erat propter vetuſtatem: quam veritate diſputationis .i. rationum ab eis adductarum. Non enim vereamur illud ne cui .i. vt non alicui: vt non ſit ſatis ſcilicet auctoritatis alicuius ad probandam aut perſuadendam rationem contrariam: hoc eſt noſtram aut potius noſtræ vt paulo poſt dicam ante ſecundam notabile: quod iſti qui ab his fuerunt inuentores huius artis .i. artis rhetoricæ: hoc eſt græci præceptores qui primi de ratione dicendi præceperunt ſteterint aduerſa id eſt ab aduerſa ratione: hoc eſt pro ea pugnauerunt. (Vbi priuſquam pergamus duo notanda duximus, alterum quod vt prius monui vereor: timeo: ſortique do caueo & ſimilia verba includant negationem, quando in principio orationis aliqua dictione excluditur ſæpe non plus facit quam ſi nulla eſſet: quocirca in eodem ſenſu dicere poſſis vereor ne cui ſatis ſit vel vereor ne cui ſatis non ſit. Sunt præterea qui legant improbandam ſit neque ne cui ſit ſatis ad improbandam contrariam rationem quod ab ea ſteterint &c. Alii autem ſic intelligunt vereor ne cui ſatis videatur ſatis ad probandam rationem contrariam ſcilicet noſtræ ne hoc videatur ſufficere pro eius probatione: quod ab ea ſteterint &c. & hic certe ſenſus & ordo videtur mihi optimus. Alterum quod notatum dignum eſt: eleganter dici ſtare ab aliquo, pro eo quod eſt eſſe illi præſidio, & pro eo pugnare: quæ metaphora ſumpta eſt a militibus in acie inſtructis & pro ſuo vtrinque duce dimicantibus. Qua elegantia vt aliis multis lepide vſus eſt vir diſertus Guilielmus Budeus: in tranſlatione Plutarchi de fortuna romanorum & virtute Alexandri magni. Sed ad ordinem reuertamur) & vereor ne cui ſit ſatis ad probandam contrariam rationem. Et vt modo dixi aduerſariorum: quod illi qui ſteterint pro ea ſint ſatis probati .i. approbati (Fere enim Cicero probare pro approbare ſeu comprobare accipit) omnibus vetuſtate .i. propter vetuſtatem: nobis latenter improbat id quod Horatius in arte & in epiſtolis damnat: vulgus laudare antiquos eo duntaxat nomine quod antiqui ſint, & improbare nouos auctores non alio nomine quam quod noui ſint. Quod ſi remota, id eſt ſecluſa auctoritate illorum hi qui pro antiquis pugnant, volent comparare res omnes cum re, id eſt rationes antiquorum cum ratione noſtra: id eſt non moueant auctoritate illorum: ſed quid dicatur animaduertant

ſtare ab aliquo

(Poſſet

(Poſſet etiã lege rem oẽs cum re:vt ſit omnes volẽt &)ipſi intelligent non omnia eſſe concedenda antiq tati. Igitur videamus primum ne pro an:illud quod dicitur ab eis de modeſtia (dicunt enim ad modeſtiã pertinere alienis vti exemplis:&ad oſtentationẽ ſuis) proferatur ab eis nimium inutiliter & pueriliter.Nam ſi tacere & nihil ſcribere eſt modeſtia cur ſcribunt aut loquuntur quicquam?(Et ſi dicant modeſtiæ eſt quę ſcripſeris alienis non tuis teſtimoniis comprobare.cõ tra quod dicit)Sin.i.ſed ſi ipſi ſcribunt aliquid ſuum .i.proprium & a ſe inuentum,cur impediuntur mode ſtia.i.per modeſtiam:quo ſecius.i.quo minus: aut vt non,ſcribant omnia.ſ.ſua?q.d.nulla (Poſſent tamen ad hoc reſpõdere multum eſſe diſcriminis: nam ideo præcepta tradimus ꝙ aliquid melius aut commodius inueniſſe videmur:ideovero ex alienis non noſtris cõ probamus exemplis vt arrogantiam vitemus, & fidẽ noſtris aſtruamus.Sed audiamus auctorem)Quaſi.i. id faciunt perinde ac ſi quis venerit ad curſum olym piacum:vbi in ſtudio currebatur:olim:& ſteterit.ſ.pa ratus:vt emittatur.ſ.e carcere in ſtadium aut curricu lum, & dicat illos eſſe imprudentes.i.inuerecundos ac infrunitos ſeu effrontes,qui cœperint currere:ipſe ſtet intra carcerem.i.ante repagulum coercens curſu ros donec ſignum datum ſit: & narret.i.recitet alus quomodo lœdas ſeu ladas: aut boius qui duo excel lentiſſimi fuerunt curſores:curſitarunt cum ſicyoniis .ſ.populis a ſicyonia vrbe pelcpõneſi profectis,& ad curſum optimis:ſic iſti.ſ.ſcrupuloſi pręceptores,cum deſcenderint in curriculum artis.i.in exercitium & ex perimentum vbi quæ diximus aut præcepimus com probanda ſunt:dicunt illos qui elaborent in eo quod eſt artificii,facere imodeſte.i.contra modeſtiam quia arroganter:& ipſi laudant aliquem oratorem aut poe tam antiquum:aut ſcripturam.ſ.antiquam: ſic vt non audeant prodire in ſtudium.i.exercitium artis rheto ricæ.Non auſim dicere:ſedtamen vereor: ne ipſi ſint imprudentes in ea ipſa re:in qua re ipſi venentur.i.au cupentur laudem modeſtiæ. Enim pro quia, aliquis (non dicit quod ipſe id faciat)inquiet,quid vis tibi.i. quid prætendis?tu ſcribis artem tuam:& gignis.i.pro fers & paras nobis nouas præceptiones:& ipſe.i.tute non potes confirmare eas.ſ.exemplis tuis: ſed ſumis exempla ab aliis. Vide.i.proſpice ne facias imprudẽ ter: qui velis libare.i.deguſtare aut offerre tibi laudẽ ex laboribus aliorum.ſ.quorum exempla adducis. Nam ſi antiqui oratores & poetæ. prænderint.i.acce perint in manus,volumina eorum.ſ.qui alienis exem plis vtuntur:& quiſqꝫ tulerit e libris ſuis aut potius co

rum:nam dura videretur perſonarum variatio:ſuum .i.quod e ſuis libris excerptum deprenderit: nihil re linquetur iſtis quod ſupple ſit ſuum:id eſt proprium. ¶ At exempla.Refellit nunc ſecundam obiectionẽ dicentium.At.i.ſed(inquit) quoniam exempla ſunt ſimilia teſtimoniorum:conuenit item.i.ſimiliter exẽ pla ſumi ab hominibus probatiſſimis:vt id eſt quem admodum teſtimonia.Primum omnium.i.pro prima reſpõſione dico quod exempla ponentur hic.i.in hac re:non cauſa confirmandi neqꝫ teſtificandi (quia vt philoſophus dicit exempla ponuntur non vt ſint ſed vt per ea quæ ſunt intelligantur: vnde exemplorum non requiritur veritas ſicut teſtium)ſed cauſa demon ſtrandi.i.docendi vel declarandi.Non enim cum di ximus exornationem colorem illum rhetoricum,eſſe (verbi cauſa.i.exempli gratia)quæ conſtet ex verbis deſinentibus ſimiliter: & ponimus hoc exemplum a Craſſo.i.orationibus Craſſi:in quibus eſt quod poſ ſumus & debemus,quæ duo verba ſimiliter deſinunt, nos collocamus.i.conſtituimus aut ſimul ponimus,te ſtimonium.ſ.definitionis noſtræ,ſed exemplũ. Quæ duo non idem ſunt neqꝫ idem faciunt.Nã ſi quis falſo definiat rem quãpiam: poterit nihilominus ex bonis auctoribus exemplum non teſtimonium adducere,vt ſi quis dicat elegantiam eſſe ſi antecedens præcedens confirmetur relatiuo in caſu:eum in diuerſo ars poſi tum velit,& det pro exemplo illud æneid.i. Vrbem quam ſtatuo veſtra eſt,exemplum erit nõ teſtimoniũ neqꝫ approbatio,vnde dicit auctor.Igitur hoc inter eſt inter exemplum & teſtimoniũ,ꝙ ſup. demonſtratur .ſ.a nobis:exemplo.i.per exemplum:cuiuſmodi ſit id quod dicimus:ſed ſup.cõfirmatur.ſ.a nobis:teſtimo nio.i.per teſtimonium:illud eſſe ita vt nos dicimus. Præterea oportet teſtimonium conuenire cum re:enim pro quia: teſtimonium non poteſt aliter.i.niſi conue niat cum re confirmare rem:at.i.ſed id quod illi faci unt.i.adducere exempla aliena non cõuenit cum re. Quid ita?id eſt cur id dicis. O Cicero cum exempla habeant eſſe rebus conformia?Reſpondet:quia tales pollicentur ſe ſcribere artem.ſ.rhetoricam: & ſupple proferunt plerunqꝫ exempla:vel.i.etiam ab his qui ne ſcierunt artem. Tum.i.inſuper quis eſt qui poſſit cõ probare id quod ſcripſerit de arte:niſi ſcribat aliquid ex arte?quaſi dicat nullus:q.d.& tamen ii faciunt cõ tra.i.contrarium: qui videntur polliceri.ſ.ſe tradere artem.Nam cum inſtitutum.i.prætendunt ſcribere ar tem,videntur dicere ſe excogitaſſe id quod doceant alios:vero pro ſed,cum ſcribunt tunc oſtendunt no bis qd alii excogitauerint qa aliena adducũt exẽpla.

¶AD hoc ipſum. Vlti mæ aduerſariorum reſpõ det obiectioni: qui diffi cile eſſe dicebant res va rias & diſperſas colligere & neqꝫ laborioſum neqꝫ artificioſum eſſe oſten dit.Niſi etiam &c. exem plo oſtendit multa labo rioſa eſſe quibus minime gloriamur, vt ſi fabulas totas alicuius aut oratio nes ſcribamus, laborio ſum quidem erit: ſed lau dem non meretur. Ne in ſueti:qui cum magna iu

¶At hoc ipſum eſt difficile,inquiunt, eligere de multis?Quid dicitis difficile, vtrum laborioſum, an artificioſum?Si laborioſum,non ſtatim præcla rum. Sunt enim multa laborioſa, quæ ſi facistis, non continuo gloriemini, niſi forte etiam ſi ve ſtra manu fabulas aut orationes totas tranſcri pſeritis glorioſum putaretis. Sin autem iſtud arti ficioſum egregium dicitis,videte, ne inſueti rerũ maiorum videamini, ſi vos parua res, ſicuti ma gna delectat, nam iſto modo eligere rudis quidẽ nemo poteſt,ſed ſine ſummo artificio multi. Quiſ quis enim audiuit de arte paulo plus,in elocutio ne præſertim,omnia videre poterit,ex arte quæ dicuntur,facere nemo poterit niſi eruditus. Ita vt dicant quæ parua ſunt, magnarum rerum nullã experientiam habere vi dentur. Nam iſto modo eligere de aliorum ſcri ptis rudis inquit exempla non poteſt: mediocriter doctus poteſt. In elocu tione præſertim de qua omnia quæ traduntur,eiuſ modi ſunt comprehen di facile poſſint. Ita vt &cæ. ex ſcriptis inquit aliorum exempla ſumere tam facile eſt: quam ſi quis ſententias de tragœ

ſi de tragœdiis Ennii veliſs ſententias eligere, aut de pacuuianis periodos, non quia qui plane rudis id facere nemo poterit, cū feceris, te literatiſſimū putes, ineptus ſis ſ, propterea φ id facile faciat q̄ uis mediocriter literatus. Item ſi cum ex orationibus, aut ex poematibus elegeris exēpla, quæ certis ſignis artificii notata ſunt, quia rudis id nemo facere poſſit, artificioſiſſime te feciſſe putas, erras: propterea φ ipſo ſigno videmus te non nihil eius rei ſcire, aliis ſignis te ſcire multa intelligimus. Quod ſi artificioſum eſt, intelligere quæ ſunt ex arte ſcripta, multo eſt artificioſius ipſum ſcribere ex arte. Qui enim ſcribet ipſe artificioſe, ab illis commode ſcripta facile intelligere poterit qui eliget facile, non continuo ipſe commode ſcribet. Et ſi eſt maxime artificioſum, alio tempore vtantur ea facultate, non tum cum parere ipſi, & gignere, & proferre debent. Poſtremo in eo vim artificii conſumant ipſi ab aliis potius eligendi, q̄ aliorum boni electores æſtimentur. Contra ea quæ ab his dicuntur, qui dicunt alienis ſe exemplis vti oportere, ſatis eſt dictum. Nunc quæ ſeparatim dici poſſint, conſideremus.

diis Ennii & periodos de pacuuianis eligere tētaret. Snīs periodos Sententias aut periodos. Differt inter ſententias & periodos, ſententiæ enim orationes breues ſunt de vita quæ aut quid ſit, aut quid eſſe oporteat in vita: breuiter oſtendunt. Qualis illa Senecæ eſt. Sequitur ſuperbos victor a tergo Deus: at vero periodus quam noſtri comprehenſionē, & item clauſulam a breui vocant concluſione in lectione plena ſententia ē, cuius partes ſunt cōmata & cola: nec lōgior debet eſſe quam vno ſpiritu proferatur. Modū periodi. Cicer. quattuor ſenariis terminauit. Nōnulli duo eius genera eē dixerunt: vnum ſimplex cū ſenſus longiore ambitu circunducitur: vt apud Senecā cum ait. Dum fata ſinunt viuite læti. Properat curſu vita citato. Volucriq; die rota præcipitis voluitur anni: duræ peragunt penſa ſorores. Nec ſua retro fila reuoluunt: alterū quod ex mēbris & inciſis: & plures ſenſus habet: vt Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris. Nō ga qui plane: quaſi dicat ineptus ſis ſi hoc facias. Itē ſimiliter eodem modo.

Certis ſignis: hoc eſt in quibus aperte cognoſcitur artificium eſſe. Erras propterea: ſi credis īquit artificioſe facere te: φ ex aliis exempla ſumas falleris: nam ſic aliquid te de artificio noſſe comprehendimus: ſed ſi tuis vtaris exēplis multa de artificio ſcire putemus. Quod ſi: ſi concedis inquit artificioſum eſſe quæ artificioſe ſcripta ab aliis ſunt cognoſcere: multo eſſe artificioſius confitearis oportet ex arte ſcribere. Qui.n. ipſe &c. ratio eſt qui inquit artificioſe ſcribere poteſt: idem artificioſe ſcripta itelligere facile poteſt: ſed nō contra. Poſtremo quod validiſſimum eſt argumentū in fine poſuit: id nos conari debere: ne potius eligēdi ab aliis videamur: q̄ aliorū bene eligere exempla laudemur. Contra: tranſitio eſt.

ASC. ¶AT hoc ipſum &c. Reſpondet vltimæ obiectioni aduerſarioꝝ dicens. At.i. ſed ipſi inquiunt.i. dicūt: hoc ipſum eſt difficile eligere de multis.ſ. ſcriptis exēpla ad propoſitum & præceptū noſtrum facientia, & ita videntur ob difficultatē ſibi laudē & gloriā venari. Vnde rīdens Cice. docet glorioſum non eſſe dicens. Quid dicitis.i. vocatis difficile? vtrum laborioſum an artificioſum: hoc eſt vtrū id quod ſit laborioſum an id quod artificioſum. Si ſup. vocatis aut dicitis difficile: laborioſum.i. quod ſit laborioſum non ſtatim.i. non ideo ſup. erit aut dicetis præclarū. Sunt.n. multa laborioſa quæ ſi faciatis non cōtinuo.i. non ideo gloriemini.i. debeatis gloriari: vt de præclaro facinore: niſi forte putaretis glorioſum ſi tranſcripſeritis veſtra manu fabulas aut orationes totas: id.n. laborioſum eſt & minime glorioſum. Sin autem.i. ſed ſi: dicitis iſtud.ſ. difficile: glorioſum & egregium: videte.i. attendite: ne videamini inſueti.i. inexperti rerum maiorum: eū neſciatis quæ ſint res maiores aut magnæ, hoc eſt laude dignæ: ſi parua res delectat vos ſicut magna. Nam eligere iſto modo.i. de aliorum ſcriptis quidem.i. certe nemo poteſt rudis.i. qui ſit penitus rudis & ignarus artis: ſed multi ſup. poſſunt eligere ſine ſummo artificio. Enim pro qa: quiſqs.i. quicūq; audiuit de arte.ſ. dicendi, præſertim de elocutione paulo plus.ſ. q̄ reliqui poterit videre.i. diſcernere oia q̄ dicentur ex arte, ſed ſup. (quod tamen elegāter omittitur) nemo poteſt facere ſupple ex arte.i. ipſemet non pōt dicere ex arte niſi eruditus. Ita vt ſi velis eligere ſententias.i. dicta ſententioſa, de tragœdiis Ennii aut periodos.i. clauſulas: de pacuuianis ſup. tragœdiis nemo poterit id facere qui ſit plane.i. omnino: rudis.i. imperitus & ineruditus in arte: & ſup. cum feceris ſup. id.i. cum ſentētias & periodos excerpſeris qđ plane rudis nemo facit, putes te ſup. propterea: literatiſſimum: ſis ineptus, quia ſtolidus aut inaniter glorians: propterea φ literatus: q̄uis.i. quantūuis mediocriter faciat facile, id.i. decerpſit ſententias & periodos. Itē ſi cum.i. poſtquam elegeris exempla ex orationibus aut ex poematibus quæ ſunt notata certis ſignis.i. indiciis artificii quia nemo rudis poſſit facere id, putas ne ideo, te feciſſe artificioſiſſime? erras.i. falleris & ſtulte id putas, propterea φ videmus.ſ. oculis mētis.i. cognoſcimus, ipſo ſigno.i. per ipſum ſignū: te ſcire non nihil.i. modicum quippiam: eius rei.i. artis cuius exempla aliūde adduxeris, ſed ſup. intelligimus aliis ſignis: ſi videlicet tua exempla: hoc eſt per te ſcripta attuleris: te ſcire multa.ſ. eius rei. Quod ſi intelligere quæ ſunt ſcripta ex arte, eſt artificioſum: tunc ipſum.i. te aut alium, aut ipſum pro articulo dixit. q.d. τοτεγκφειν, hoc eſt ipſum ſcribere ex arte eſt artificioſius multo. Enim pro quia: is qui ſcribit artificioſe: ipſe.i. ipſemet poterit intelligere facile.i. faciliter ſcripta ab illis commode.i. conuenienter: ſed non econuerſo: quia is qui eligit facile ſupple exempla ex ſcriptis aliorum: non cōtinuo id eſt non ideo: ipſe.i. quod dicunt in propria perſona: hoc eſt ipſemet, ſcribet commode.i. conuenienter & vtiliter. Et ſi ſupple adducere exempla ab aliis, eſt maxime artificioſum vt ipſi dicunt, vtantur ea facultate alio tempore, non ſupple tunc dum ipſi debēt cōparare: id eſt acquirere & gignere.i. excogitare & proferre.i. edere ſupple ſimilia exempla. Poſtremo conſumant ſupple tales qui volunt laudari, vim.i. poteſtatem artificii.ſ. ſui. in eo.i. in ea re, vt ſupple ipſi æſtimentur.i. reputentur & iudicentur potius eligendi.i. ſcripta ſua eligenda: ab aliis quam vt æſtimentur boni electores aliorum: quia glorioſum putabant ſi ex ſcriptis ſuis exempla ſumantur: vnde eſt illud Perſianum. Ten cyrrhatorum centum dictata fuiſſe. Pro

nihilo

nihilo pendas? Per tranſitionem autem.i.per formā tranſeundi a i aliā diſputationē concludit tractatū hunc dicens. Satis dictū eſt contra ea quæ dicūtur ab his qui dicunt oportere ſe vti exemplis alienis: & ita dicunt alios quoq; non ſuis ſed alienis vbi oportere & arroganter feciſſe Ciceronē qui ſuis vſus ē. Nunc.i. deinceps conſideremus quæ poſſint dici.ſ.in aduerſarios tales: ſeparatim.i. ſeorſum argumentādo non contra eorū dicta ſed ſeparatim eis noua obiiciendo.

FRan. Dicimus ergo eos. Non ſatis eſſe Ciceroni viſum eſt: aduerſariorū rñdere obiectiōibus niſi ſuis eos obiectionibus īpugnaret qd̕ facit. Et primo ſi ſumēda aliunde exēpla ſunt nō a multis ſed ab vno ſumenda eſſe dicit: deīde nullo mō ſumēda eē demōſtrat De eo qd̕ poſtea diximꝰ peccare aduerſarios qd̕ a multis exēpla ſumāt. Peccare & delinq̄re differūt:

peccare Delinquere.

nam peccat qui facit qd̕ facere nō debet: delinqt qui nō facit qd̕ facere debet. Si ꝯcederē: eſto inqt cōcederē alienis exēplis vtendū eſſe qd̕ tñ nō tacio: i eo ego aduerſarios ſuparē ab vno nō a multis ſumi exēpla oportere. Eſt autē argumētationis ꝓpoſitio. Primū &c.rō ē ſciēſus, cū liceat aduerſarius vnū aliquē eligere & probare quēcūq; voluerint a quo in oēs elocutionis partes ſumant exēpla nihil ab illis dici in contrarium poteſt. Deinde intereſt magni, differentia inquit eſt, putet ne diſciturus ab vno, an a nemine omnia, an aliqd ab vno, aliqd ab alio conſequi poſſe. Nam ſi ab vno omnia cōſequi poſſe ſperabit ipſē quoq; ſpē concipiet, vt oium aſſequatur cognitionē, cōtra accidet, ſi multorū afferri exēpla viderit: non potuiſſe enim vnū oia conſequi arbitrabiẗ, & eū oia ſe diſciturum nō confidet, pauca diſcet: & paucis cōtētus erit, eſt autē rationis confirmatio: ſed ipſa ex pluribus rationibus cōſtat. Ipſe quoq; quoniā ſperabit ſe illi ſimilem fore. Id deſperauerit: penes vnum omnia poſſe conſiſtere. Ipſis paucis. Nec mirum, ratio cur paucis contētus erit. Allatis igitur. Concluſio eſt i & ordo quandoquidem exempla a multis ſumi videt qui diſcit: neceſſe &c. A catone, hic primus portiæ gentis tres ſummas in homine res præſtitiſſe exiſtimatus eſt, optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator, quater & quadragies pro ſe cauſam dixit.

Cato

Dicimus igitur eos: tū ideo ꝙ alienis vtantur, peccare: tum etiam magis delinquere, ꝙ a multis exempla ſumant: Sed de eo quod poſtea diximus, ante videamus. Si cōcederē aliena oportere ſumere exempla, vincerem vnius oportere. Primū, quod contra nulla ſtaret eorū ratio; liceret enim eligere & probare quēlibet, qui ſibi in oēs res ſuppeditaret exēpla, vel poetam, vel oratorem: cuius auctoritate niterentur. Deinde intereſt magni eius, qui diſcere vult, vtrum oīa ab vno: an oīa neminē: ſed aliud aliū putet cōſequi poſſe. Si enim putabit poſſe oīa penes vnū conſiſtere: ipſe quoq; ad omniū nitetur facultatem: ſi id deſperauerit, i paucis ſe exercebit: ipſis enī contētus erit, Nec mirū, cū ipſe præceptor artis omnia penes vnum reperire nō poterit. Allatis igitur exemplis a Catone, a Gracchis, a Lelio, a Scipione, Galba, Porcina, Craſſo, Antonio, cæteriſq; item ſumptis aliis a poetis, & hiſtoriarum ſcriptoribus, neceſſe erit eū, qui diſcet, ab oībus putare oīa, ab vno poeta pauca vix potuiſſe ſumi. Quare ſi ſe vnius alicuius eſſe ſimilē ſatis habebit: oīa quæ oēs habuerint, ſolū habere ſe poſſe diffidet. Ergo inutile eſt ei, qui diſcere vult, non putare vnum oīa poſſe. Igitur nemo incidet in hanc opinionē, ſi ab vno exempla ſumpſiſſent. Nunc hoc ſigni eſt: ipſos artis ſcriptores nō putaſſe vnū potuiſſe in oībus elocutionis partibus enitere, quoniā neq; ſua protulerūt, neq; vnius alicuius, aut deniq; duorū: ſed ab oībus oratoribus, & poetis exempla ſumpſerunt. Deinde, ſi qs velit artem demonſtrare nihil prodeſſe ad dicēdum, non male vtatur hoc adiumento, ꝙ vnus omneis artis partes conſequi nemo potuerit. Quod igitur iuuat horum rationem, qui omnino improbent artem, id nōne ridiculū eſt, ipſum ſcriptorem artis iudicio comprobare?

Semperq; abſolutus fuit. Auctor Pli. Lælio & Scipione ſuperiores intellige, quos multū dicendo valuiſſe cōſtat. Galba: hic orator fuit egregius. Catoni de quo ante dictū eſt infeſtus. Porcina: & hic ante Ciceronē clarus fuit. Craſſo & Antonio ſecundo lib. de oratore ad Qu. fratrē introducūtur, de oibus Cice. meminit in oratore ad Brutū. Quare concludit. Deinde: Alia ratio cur ſumi a multis exēpla non debeant: quoniā ſi quis nihil prodeſſe artē probare vellet: hoc adiumēto vti poſſet: ꝙ nemo omnes artis partes conſecutus ſit. Id autē ex eo patere diceret: ꝙ ſcriptores artis nō vnius aut duorū: ſed multorum exēplis vtuntur. In ea autē re laborare ad cuius conſummationē puenīri nō poſſit ridiculū eſt. Quod igitur, certe inquit ridiculū eſt: ſcriptorē artis eorum comprobare rōnem qui artem improbant, cōprobat autē dum multorum vtitur exēplis, ex quo præſcribere videtur, neminē partes oēs cōſequi poſſe.

ASC. Dicimus igitur &cæ. Duo dicit in aduerſarios, alterum ꝙ aduerſarii peccēt in eo ꝙ alienis vtātur exemplis, alterum ꝙ delinquant etiā grauius: ꝙ ea ſumēda cenſeāt nō ab vno quouis oratore ꝙ poeta: ſed a multis & diuerſis: & prius proſequiẗ quod poſterius ꝓpoſuerat. Ordo eſt. Igitur qūia in eos ſeparatim aliqua dicere conſtituimus, nos dicimus eos tum.i. ſimul peccare ꝙ vtanẗ alienis ſ. exemplis, tum.i. ſimul delinquere etiā grauius ꝙ ſumāt exēpla a multis. Sed videamus ante de eo qd diximus poſtea.i. de ſecūda particula: videlicet ꝙ delinquāt ēt grauius ꝙ ſumāt exēpla a multis. Si ꝯcederē oportere ſumere aliena exēpla: vincerē.i. vincēdo aduerſarios ꝓbarē cōtra eos oportere.ſ. ſumere exēpla: vnius.ſ. auctoris: & nō multorū vt ipſi præcipiūt & iactant ſe facere. Primū ſup. vincerē, ꝙ.i. quia nulla eorū ratio ſtaret cōtra.i. pro aduerſa opinione.i. qa nihil poſſunt probabiliter ferre in cōtrariū. Liceret enim eligere aut vt eligerent, & probare aut & probarent quēlibet.ſ. vnum: vel poetā vel oratorem qui ſuppeditaret ſibi.ſ. eligentibus.i. abunde ſubminiſtraret exempla in oēs res.i. ad omniū præceptorum demonſtrationem: cuius.ſ. vnius poetæ vel oratoris, auctoritate ipſi niterentur.i. fulcirentur. Quaſi dicat, quia liceret vnū adducere qui ſuppeditaret exempla ad om

nis elocutionis præcepta: fruſtra adduceret plures: quia fruſtra fit per plura quod æque bene aut melius fiat per pauciora: melius autẽ fieri per pauciores auctores probat ſubdẽs. Deinde magni intereſt eius qui vult diſcere(vbi intereſt duos regit genitiuos: magni & eius: ſed magni ad æſtimationẽ pertinet: ſicut dicimus magni facio: magni pẽdo: magni curo &c. eius ad officiũ) hoc eſt magna differentia vtilitatis eius qui vult diſcere eſt vtrum putet ſup. ſe poſſe conſequi. i. obtinere, oia. ſ. exẽpla quæ imitari debeat, ab vno. ſ. oratore aut poeta an ſup. putet nem nem poſſe conſequi. i. obtinere, oia. ſ. neceſſaria ad artem, ſed putet alium conſequi: aliud. i. diuerſos diuerſa ſeu diuerſas partes(Filum orationis videretur melius textum ſi dicatur an oia ab nemine: ſed alius ab alio, ſed maluit vni verbo dare variam conſtructionẽ. Rationẽ autẽ dicti ſui affert dicẽs) Enim pro quia, ſi videlicet is qui vult diſcere, putabit oia poſſe conſiſtere penes vnũ. ſ. auctorem ipſe quoq; nitetur. i. contendet peruenire ad facultatem omniũ. i. qua & ipſe oia poſſit & poſſideat: ſi deſperauerit id, videlicet oia poſſe conſiſtere penes vnũ, ipſe exercebit ſe in paucis, erit enim cõtẽtus: ipſis. ſ. paucis. Nec mirũ. i. & nõ erit mirandũ eũ ipſe præceptor artis non poterit reperire oia. ſ. quæ artis ſunt, penes vnum. i. in vnius poteſtate aut ſcriptis. Igitur exemplis allatis. i. poſtq̃ exempla erunt allata. i. citata: & vt dicunt allegata a Catone. ſ. maiore, a Gracchis. ſ. fratribus. C. & Tiberio. A Lælio. ſ. maiore, & a Scipione etiam maiore: a Galba a Porcina a Craſſo ab Antõio: & cæteris. ſ. oratoribus claris. itẽ. i. & ſimiliter aliis exẽplis ſup. ſũptis a poetis & ſcriptoribus hiſtoriarũ: neceſſe erit eum qui diſcet putare oia potuiſſe ſumi ab oibus. ſ. oratoribus poetis & hiſtoriographis: & pauca potuiſſe vix. i. etiã cum ſũma difficultate, ſumi ab vno poeta. Quare ſi habebit. i. exiſtimabit: ſatis ſup. ſe eſſe ſimilem alicuius vnius, diffidet ſe ſolũ poſſe habere oia quæ oẽs, habuerint. Ergo inutile eſt ei qui diſcere vult nõ putare vnũ poſſe oia, vel putare vnũ nõ poſſe oia. Igitẽ quia inutile eſt: nemo incidet in hanc opinionem: ſi ſumpſiſſet(aut ipſi præceptores ſumpſiſſent)exempla ab vno. Nunc eſt hoc ſigni. i. hoc eſt pro ſigno: ipſos ſcriptores artis non putaſſe vnũ potuiſſe emittere. i. edere exempla in oibus partibus elocutionis: quoniã neq; protulerũt ſua. ſ. exẽpla, neq; alicuius vnius: aut deniq; duorũ ſup. exẽpla, ſed ſumpſerunt exẽpla ab oibus oratoribus & poetis. Deinde ſi qs velit demonſtrare artẽ nihil pdeſſe ad dicendũ nõ vteẽ male. i. impertinẽter, hoc adiumẽto. i. medio id pbãdi, q nemo vnus. i. ſolus potuerit conſequi oẽs partes artis. ſ. elocutiõis. Igitẽ nõne ridiculũ ẽ ipſum ſcriptorẽ. ſ. artis, cõprobare iudicio. ſ. ſuo. i. affectione ſua, id qd iuuat, rõnẽ. i. argumẽtationẽ horũ, qui improbent oino. i. ex omni parte, artem. ſ. Rhetoricam & præcipue elocutionis. q. d. maxime.

FRan. ERgo ſuperiorẽ concludit argumentationem. Nunc oino &c. oſtendit a nullo: & ne ab vno quidẽ ſumẽda exempla eſſe. Primũ omnium, prima ratio eſt: exemplũ inquit quod a ſcriptore artis afferẽ, de eius ipſius artificio debet eſſe, et qm hæc propoſitio facile poterat impugnari, ſimilitudinibus eam cõfirmat: & nõn aliter inquit ridiculi vidẽtur: qui artẽ ſe tradere elocutionis dicẽtes, ab aliis exempla ſumũt, quibus quod præcipiũt, probare poſſint, q̃ purpurã, aut frumentũ vendere volentes: ſi emere volẽtibus earum rerũ exẽpla petituros ſe ab aliis dicant. De eius artificio: ex ingenio eius qui artis præcepta

Purpura ſcribit. Purpurã veſtem, purpuream: piſcis eſt purpura: florem illum tingẽdis expetitum veſtibus in mediis habẽs faucibus minimi liquoris eſt in candida vena nigrãtis roſæ colore ſublucẽs auctor Plinius. Idem purpuræ vſum ſemper romæ fuiſſe ait. Cuius purpuræ. Exẽplũ. Monſtram imperitũ vul

¶ Ergo ab vno docuimus ſumenda fuiſſe exempla, ſi ſemper aliunde ſumerentur. Nunc omnino ſumẽda non fuiſſe aliunde ſic intelligemus. Primũ omniũ, quod ab artis ſcriptore affertur exemplũ: de eius artificio debet eſſe, Nõne ſi qs purpurã, aut aliud quippiam vendens, dicat, ſume a me, ſed huius exemplũ aliũde rogabo, tibi quod oſtendã. Si merces ipſi qui vendităt, aliũde exẽplũ quæritent mercis, aut ſi aceruos dicăt ſe tritici habere & eorũ exemplũ pugno nõ habent quod oſtendant. Si triptolemus, cũ hominibus ſemen largiretur, ab illis hominibus id ipſe mutuaretur: Aut ſi Prometheus, cũ mortalibus ignem diuidere vellet, ipſe vicinius cũ teſta ambulans carbunculos corrogaret, nõ ridiculus videretur: Magiſtri omniũ dicendi præceptores nõ vidẽtur ſibi ridiculũ facere, cũ id quod aliis pollicentur ab aliis quærunt. Si quis ſe fontes maximos penitus abſconditos aperuiſſe dicat, & hæc ſitiens q̃ maxime loquatur: neq; habeat quo ſitim ſedet, non rideatur: Iſti cũ non modo dominos ſe fontiũ, ſed ſeſe ipſos fontes eſſe dicant, & omniũ rigare debeant ingenia: non putant fore ridiculũ, ſi cum id pollicẽtur, areſcant ipſi ſiccitate. Chares ab Lyſippo ſtatuas facere nõ iſto modo didicit, vt Lyſippus caput oſtenderet miro manis, brachia praxiteles, pectus policletus, ſed oia coram facientem magiſtrũ v. debat, cæterorũ opera vel ſua ſponte conſiderare poterat. Iſti credũt eos qui hæc velint diſcere, alia ratione doceri poſſe commodius. Præterea nõ poſſunt ea quidem, quæ ſumũtur ab aliis exem-

gus dicit. Aceruos cumulos: eſt autem vnius eiuſdemq; rei aceruus: ſic vocatus q ſine admixtione ſit: a particula eſt priuatiua κεραννύω miſceo. Tritici, ſpecies frumenti eſt triticum quo veſcimur.

Triptolemus Si Triptolemus: alia ſimilitudo triptolemus accepta ſemina a cerere mortalibus reddidit, celei & menelinæ filius fuit eleuſinus patria cuius fabula apud Ouidiũ in faſtis ſcribitur. Bouem & aratrũ, vt quidã tradunt, primus inuenit. Aut ſi pmetheus.

Prometheus. hic a pallade in cœlum ſublatus: & ignem mortalibus a ioue ſubductum admota curri ſolis ferula reſtituit, quare a mercurio iouis iuſſu in caucaſo monte religatus eſt. Appoſita pectori eius aquila quæ renaſcens iecur ſemper corroderet. Auctores heſiodus atq; Aeſchilus, Reuera ignem ferula aſſeruare docuit, vt ſcribit Pli. Cum teſta. Ouid. ara ut huc ignem fert aurea ruſtica teſta. Iſti magiſtri, rei qua de agitur, ſimilitudinẽ nunc accõmodat. Cũ deniq autẽ pro-

nuncianda

platam eſſe accommodata ad artem, propterea quod in dicendo leuiter vnuſquiſq; locus plerunq; tangitur, ne ars appareat, in præcipiendo expreſſe conſcripta ponere oportet exempla, vt in artis formam cõuenire poſſint, & poſt in dicendo, ne poſſit ars eminere, & ab omnibus uideri, facultate oratoris occultatur. Ergo etiam ut magis ars cognoſcatur, ſuis exemplis melius eſt uti. Poſtremo hæc quoq; res nos duxit ad hanc rationem, quod nomina rerum græca, quæ conuertimus, ea remota ſunt a conſuetudine. Quæ enim res apud noſtros nõ erant, carũ noĩa non poterant eſſe uſitata. Ergo hæc aſperiora primo uideantur neceſſe eſt, idq; fiet rei, nõ noſtra difficultate, reliquũ ſcripturæ conſumetur in exemplis, hęc aliena ſi poſuiſſemus, factũ eſſet, ut quod commodi eſſet in hoc libro noſtrum non eſſet: quod aſperius & inuſitatum, id proprie nobis attribueretur. Ergo hanc quoq; incommoditatem fugimus his de cauſis, cum artis inuentionem græcorum probaſſemus. exemplorũ rationem ſecuti nõ ſumus. Nunc tempus poſtulat, ut ad elocutionis præcepta tranſeamus.

nunciãda oratio eſt. Si quis alia ſimilitudo. Iſti enim: ſimilitudinis adaptatio. Rigare: in vocabulis: perſtat ſimilitudinis. Sic citate: exemplorũ inopia q̃ excogitare neſciunt. Cares ab lyſippo: alia vtitur ſimilitudine. Cares optimus fuit ſtatuarius oppido lidius: i ſula Rhodius. Lyſippi diſcipulus: ſolis hic coloſſum fecit Rhodi qui in maxima fuit admiratione. Lyſippus temporibus fuit Alexandri: a quo ſolo fingi Alexãder voluit: vt ab Apelle pingi. Mille qogenta opera feciſſe tradit. Miro ageladæ diſcipulus leuchris natus eſt: & Bucula maxime nobilitatus celebratus verſibus quos in latinũ Auſonius gallus poeta trãſtulit Praxiteles circa magni Põpei ætatem fuit. Polycletus ſycionius & ipſe Ageladæ diſcipulus fuit Diadumenũ fecit molliter iuuenẽ: cẽtum talentis nobilitatũ. Nõ iſto modo vt a diuerſis exẽpla acciperet. Et quod vos pceptores facitis non ab vno ſtatuario caput: ab alio pectus manus ab alio diſceret facere: ſed ab vno oia didicit lyſippo. Caput oñderet q̃ño formaret caput doceret. Corã: in cõſpectu ſuo oia enim vnus faciebat lyſippus, nec huius aut illius partis ſtatuæ ab alio ſumi exempla iubebat. Cæterorũ &c. Cũ a lyſippo oia facere didiciſſet nõ ne inquit aliorũ opera qualia eſſent conſiderare poterat. Iſti credunt: aduerſarii inqt diſcere ſtatuariã nolentes alia rõne doceri poſſe credũt cõmodius q̃ lyſippus docere conſueuerit. Qui non aliunde exẽpla ſumebat: ſed vnus oia diſcipulus per ſe trahebat: ſed fallunt. Q̃m rõ illius potior iudicãda eſt. Præterea &c. alia rõ, ſed oium vehementiſſima: qua meliora eſſe ppria exẽpla: q̃ quæ ab aliis ſumunt: oñdit. Propria. n. aperti ora ſunt: aliena obſcuriora: cũ ſoleat ĩ dicendo ars plerunq; occultari. Ne ars appareat q̃ depræhenſa dicẽtis auctoritati nõ nihil detrahitur. Credit. n. artis viribus nõ cauſæ ueritate fretus ad dicendũ ueniſſe. Itaq; Cicero & Quinti. occultare artificiũ maximũ dicunt eſſe artificium. In pcipiendo cũ pcepta tradunt. Expreſſe aperte. In dicendo: cũ hũt oratiões. Ergo etiã ꝯcludit. Poſtremo &c. Alia inquit ratio pprius me exẽplis ut cõpulit: ꝙ exornationũ noia a me in latinũ conuerſa græca prius fuerant. Et qm̃ inuſitata ſunt uideri poſſunt aſperiora. noluit igitur quæ placitura non eſſent mea eſſe quæ uero gratiæ aliquid habitura viderentur aliena. Q̃ď cõmodius: aliena exẽpla. Q̃ď aſpius: noia rerum.

ASC. ¶ Ergo &c. Cõcludẽs ſuperiorẽ partẽ: videlicet ꝙ ſi exẽpla aliũde eſſent ſumẽda: potius deberẽt ſumi ab vno q̃ a pluribus: quo cõcluſo redit ad pbandum alterã parte q̃ prior erat in diuiſione: videlicet ꝙ exẽpla non ſint ſumenda aliunde q̃ ab ipſo artis præceptore. Ordo eſt. Ergo nos docuimus exẽpla ſumenda fuiſſe ab vno: ſi ſemper ſumerentur. i. deberẽt ſumi aliunde. i. ab alio q̃ ab artis pceptore. Nũc itelligemus non fuiſſe oino. i. penitus non fuiſſe ſumẽda aliunde: ſic. i. tribus argumẽtis. Primũ oium exẽplũ qď affert. i. adducitur ab ſcriptore artis: debet eſſe de artificio eius, & ita non aliunde ſumptũ. Nõne ſi quis uendens purpuram aut aliud qppiã: dicat ſume. i. eme a me. ſ. purpurã aut aliud: ſed ego rogabo tibi aliunde. i. ab alio: exẽplũ q̃ oñdã. i. qď vulgo dicũt mõſtrã: hoc eſt ſimile huius. ſ. qď tibi uendã: aut tu ſumas: nõne eniq̃ videret ridiculus? Si ipſi qui vendicãt merces q̃ritent exemplũ mercis. ſ. q̃ vendere putant: aliunde. i. ab alio mercatore: aut ſi dicãt ſe habere aceruos tritici & non habeãt pugno. i. in manu exẽplum eorũ. ſ. q̃ uendere uolunt: qď. ſ. exẽplum oñdãt. ſ. emptoribus. Et ſi Triptolemus q miſſus erat a Cerere ad indicãdũ mortalibus uſum frumenti ſerendi: cũ largiretur hoibus ſemen. i. ſeminarũ granũ ipſe mutuaretur. i. mutuo acciperet: id. ſ. ſemẽ ab hoibus (Vbi ſcies ꝙ ſecundum vallam mutuare eſt mutuo dare: mutuari mutuo accipere: & ita vtrũq; accuſatiuũ regit: ſed mutuo cum datiuo: mutuor cum ablatiuo repete ſemper nonne ridiculus uideret.) Aut ſi prometheus cum uellet diuidere mortalibus ignem quem cõtra pſcriptum iouis furatus erat a curru ſolis: ipſe ſcilicet prometheus: ambulãs vicinus. i. per vicinias cum teſta. ſ. in qua ſolent pauperes ignẽ mendicatũ referre corrogaret. i. a multis rogaret carbũculos. i. minutiores carbones: non. i. nõne videretur ridiculus? q. d. maxime. Et cũ iſti. ſ. inſulſi magiſtri. ſ. elocutionis: exiſtentes pceptores oium dicendi. i. in arte dicendi: non videtur ſibi facere ridiculum: cũ q̃rũt ab aliis: vtpote ab oratoribus & poetis: id quod pollicent aliis: videlicet artẽ dicendi: aut eloquendi: qď rurſus cõfirmat alio exẽplo dicẽs. Si qs dicat ſe aperuiſſe. i. indicaſſe aut diſcooperuiſſe fontes maximos penitus abſcõditos: & loquat hæc ſitiens q̃ maxime neq; habeat. ſ. aliqd aquæ: qui. i. quo ſedet. i. mitigare ualeat ſitim. ſ. ſuam: non. i. nõne rideat? q. d. prorſus. Iſti. ſ. pceptores inepti: cũ dicant ſe non modo dños fontiũ. i. torrentiũ dicendi: ſed dicant ſeſe ipſos eſſe fontes: & debeant rigare. ſ. abundantia eloqutionis ſuæ: ingenia oium: non putant fore ridiculum. ſi cum pollicentur id. ſ. ſe rigare ingenia oium ipſi areſcant. i. deſiccent & cõficiantur ſiccitate cũ nullum habeant exẽplum ꝙ de ſuis ſumant. Affert & aliã ſimilitudinẽ dicens. Cares. ſ. ille cõſumatiſſimus ſtatuarius: non didicit iſto modo a liſippo facere ſtatuas: vt liſippus oſtenderet caput. ſ. alicuius faciendũ: & Miro alter ſtatuarius oſtenderet manus: & praxiteles alius ſtatuarius oſtẽderet brachia eiuſ

dem,& policletus etiã ſtatuarius,oſtéderet pectus, ſed videbat magiſtrũ.ſ. Philippum facientem omnia.i. totam ſtatuam alicuius, coram.i.in conſpectu ſuo & ſup.poterat conſiderare opera cæterorum:vt mironis praxitelis & policleti, vel.i.etiam ſua ſpõte.ſ. ſine mandato magiſtri.Iſti.ſ.contẽnendi(ſonat eni iſte in contemptum) credunt eos qui volunt diſcere hoc.i. hanc artem ſeu ſtatuariam ſeu oratoriam poſſe doceri cõmodius alia ratione.ſ. q̃ vt præceptor artis ſua exempla afferat quæ imitetur diſcipulus.Præterea ea quidem exempla quæ ſumuntur ab aliis nõ poſſunt eſſe tam accõmodata ad artẽ, vt.ſ. ea quæ fiunt ab ipſis qui artem tradunt, propterea q vnuſquiſq; locus tangitur.plerunq; leuiter.i.tranſeunter in dicendo.i.orando in veris cauſis, potius q̃ in pangendo poemate, ne ars appareat, ſed ſup. oportet ponere in præcipiendo.i.tradendo artem, exempla conſcripta expreſſe,vt poſſint cõuenire.i. quadrare in.i.ad formã artis, & poſt.i.poſtmodum in dicendo.i.orãdo in veris cãuſis,ars occultatur facultate.i.per facultatẽ & ingeniũ oratoris, ne ipſa ars poſſit eminere & videri ab oibus. Ergo etiã melius eſt vti ſuis exemplis vt ars magis cognoſcatur, quia docendo debet ars detegi,orãdo tegi. Poſtremo hæc quoq; res.i.etiam id quod dicam,ducit nos ad hanc orationẽ.ſ.vt propriis vtamur exemplis,q ea noia.ſ.exornationũ & colorũ rhetoricorũ,græca quæ cõuertimus.i.fecimus latina,ſunt remota a

conſuetudine.ſ.latina, quia nuper traducta, enim pro quia noia earũ rerũ quæ res nõ erant apud noſtros(per quod innuit q primus hanc artem ſaltem ſub hac forma tradidit)non poterant eſſe vſitata. Ergo quia inuſitata ſunt noia,oportet vt ſup. hæc videantur primo aſperiora.i. aliquãtulum aſpera, id q.i.& id hoc eſt q aſperiora erant,fiet difficultate rei,quia res ſunt incognitæ, nõ noſtra difficultate,quia nõ fecimus ea difficiliora aut obſcuriora q̃ eſſent,aut nõ erat nobis difficile ea vertere,cum ſimus in vocabulis abundantes: ſed ignoratio rerum facit etiã aptiſſima vocabula difficiliora. reliquum ſcripturæ.i.quod poſt traditionem artis ſcribetur a nobis,conſumetur in exemplis ſi nos poſuiſſemus. hæc.ſ.exempla aliena:factum eſſet vt illud cõmodi quod eſſet in hoc libro nõ eſſet noſtrũ.i.nobis acceptum ferendũ, ſed illis a quibus exempla mutuaremur:& illud ſup.quod eſſet aſperius & inuſitatũ,videlicet noia,id attribueret̃ ꝓprie nobis. Ergo nos effugimus hanc incõmoditatẽ,quoq;.i.etiam his de cauſis,ne videlicet dicamur nihil cõmodi,ſed multũ aſperitatis attuliſſe ad artẽ, cũ ꝓbaſſemus.i.approbaſſemus inuẽtionẽ græcorũ quæ actiua eſt,artis.ſ. rhetoricæ:q̃ paſſiua eſt(frequẽter autẽ Cicero vni verbali duos dat genitiuos alterũ actiue alterũ paſſiue ſignãtes)nos ſumus ſecuti.i.approbauim rõnẽ exẽplorũ:q̃ illi aliena nos nr̃a cẽſemus ponẽda. Nũc tẽpus poſtulat,vt trãſeamus ad p̃cepta elocutionis.

Ran. Bipertita. Docilem, facit herenniũ breuiter oſtendens quibus de rebus dicturus ſit. In quibus generibus, in quibus figuris quas græci Χαρακτῆρας vocãt ex noſtris alii ſtilos, alii figuras,alii genera elocutionis appellãt. Sunt igitur grauis ἁδρὸς a græcis dicitur tenuis ſeu gracilis a græcis ἰσχνὸς mediocris μέσος nominat. Hos modos elocutionis de quibus. A.Gelius lib. vii. diſſerit capite. xiiii. omnes in Vergilio deprahẽdimus. Qui ſublimi in æneide, mediocri in Georgicis, humili in bucolicis vtitur. Sic enĩ fieri negociorũ, & perſonarum qualitas poſtulauit. Variatur etiã in vno eodẽq; opere ſæpiſſime & a graui ad mediocrẽ, a mediocri ad humilẽ & contra,vt res exigit conuertitur oratio. Quales ſingulæ ſint hæ figuræ ſubiectis primũ declarat exẽplis, vitia deinde his proxima, ne quis decipiatur,oſtendit. Poſtremo quas res elocutio debeat habere nos docet.Nos latini.nam Χαρακτῆρας græci vocant,Non vitioſa.

De tribus dicendi figuris. Ti. II.

Bipartita igitur erit nobis elocutionis præceptio;primũ dicemus,quibus in generibus ſemper omnis oratoria elocutio debeat eſſe,deinde oſtendemus, quas res ſemper habere debeat. Sunt igitur tria genera,quæ [redacted] nos figuras appellamus, in quibus oĩs oratio nõ vitioſa conſumitur:vnam grauem,alteram mediocrem,tertiã extenuatam vocamus. Grauis eſt,quæ conſtat ex verborum grauium magna & ornata cõſtructione. Mediocris eſt,quæ conſtat ex humiliore: neq; tamen ex infima,& peruulgatiſſima verborum dignitate. Attenuata eſt,quę dimiſſa eſt vſq; ad vſitatiſſimã puri conſuetudinẽ ſermonis. In graui conſumetur oratio figura,ſiquæ cuiuſq; rei poterũt ornatiſſima verba reperiri ſiue ꝓpria, ſiue extranea vnãquãq; rẽ accõmodabũtur:& ſi graues ſententiæ,quæ in amplificatione,& cõmiſeratione tractantur,eligentur,& ſi exornationes ſententiarũ, aut verborũ,quæ grauitatẽ habebũt, de quibus poſt dicemus,adhibebũtur. In hoc genere figuræ erit hoc exemplũ:Nam quis eſt veſtrũ iudices, qui ſatis idoneam poſſit in eum pœnã excogitare,qui prodere hoſtibus patriã cogitarit? Quod maleficiũ cũ hoc ſcelere comparari? Quod huic maleficio dignũ ſupplicium poteſt inueniri? in his qui violaſſent ingenuam, matrem familias conſtupraſſent, pulſaſſent aliquẽ aut poſtremo neceaſſent:maxima ſupplicia maiores conſumpſerunt

Quæ enim vitioſa eſt nulli ſubeſt gñi. Grauis ſingulas diffinit figuras Verborum grauium, vt ſententiæ requirũt,quæ & ipſæ graues ſunt. Magna & ornata conſtructione duas tangit ornatus ſpecies compoſitionem quæ σύνθεσις a grecis vocatur,& propriam cultamq; orationem quã iidem κυριολογίαν nominant in qua tropi ſunt. Ex humili: ex humiliore oratione q̃ graui conueniat figuræ. Media deniq; eſt inter grauem & attenuatam. Puri latini quidem ſed vſitatiſſimi. In graui. Qualis in graui figura oratio debeat eſſe oſtendit, & inueniri præcipit verba ſiue propria ſiue tranſlata qua rei aptiſſima videantur eſſe: vt ſcilicet ſublimis materia ſublimibus deſcribatur verbis. Propria ſua cuiuſq; rei. Tranſlata: cum rerum verborumq; a propria ſignificatione tranſlatio fit ad non propriam per ſimilitudinem, vt cũ florere ciuitate pubeſcere herbas dicitur. Siue extranea cũ pro verbo proprio ſubiicitur, aliud per abuſionem,quam

pſerunt,huic ſpurco truculentiſſimo,ac nefario fa
cinori ſingularem pœnam non relinquerunt?
Atq; in aliis maleficiis ad ſingulos, aut ad pau-
cos ex alieno peccato iniuria peruenit,huius ſce
leris qui ſunt affines,omni conſilio vniuerſis ci-
uibus atrociſſimas calamitates machinantur!
O feroces animos!O crudeles cogitatiões!O de
relictos homines ab humanitate! Quid agere
auſi ſunt,aut cogitare poſſunt:quo pacto hoſtes
reuulſis maiorum ſepulchris,deiectis mœnibus
ouantes irruerent in ciuitate? Quomodo deum
ſpoliatis templis,optimatibus trucidatis,aliis ar
reptis in ſeruitutẽ,matribusfamilias & ingenuis
ſub hoſtilem libidinem ſubiectis,vrbs acerbiſſi-
mo concidat incendio conflagrata? Qui ſe non
putant id q́ voluerint ad exitum perduxiſſe,niſi
ſanctiſſimæ patriæ miſerandum ſceleris taetri vi
derint cinerẽ. Nequeo verbis conſequi iudices
indignitatẽ rei,ſed negligẽtius id fero, quia vos
mei non egetis. Veſter enim vos animus aman-
tiſſimus reip. facile edocet,vt eum qui fortunas
omnium voluerit prodere:præcipitem pertur-
betis ex ipſa ciuitate, quam iſte hoſtiũ ſpurciſſi-
morum dominatu nefario voluit obruere.

nem quam κατάχρησιν græci vocant: vt cum mi-
nutum animũ dicimus pro paruo Abuſionem Ari-
ſtoteles tranſlationi ſuppoſuit. Si graues ſententiæ.
In concluſione: vt ſupra oſtenſum eſt aduerſarii cri
men amplificamus vel mouere ad miſericordiã au-
ditorum animos ſtudemus, his autẽ locis non niſi
graues conueniunt ſentẽ
tiæ in fine enim vt in prin
cipio confirmationis: &
confutationis argumẽta
quæ validiſſima ſunt po
ni debent. Et ſi exorna-
tiones &c. Colores κα-
τὰ λέξιν καὶ διάνοι-
αν græci dicunt. Quæ
grauitatẽ habebunt vt re
petitio,cõtinuatio,con-
tentio, coniuratio. Qui
colores oẽs graui figuræ
in confirmatione,repræ
henſione,& concluſione
cõueniunt. Sunt nõnulli
colores qui graui figuræ
& prædictis partibus ſic
apte nõ congruunt. Nam
quis &c. Exemplũ eſt in
genere delib. ratiuo po-
ſitum. deliberatur enim
euertendus ne ſit ex vrbe
is q̃ ii prodere hoſtibus
patriam tentauit ſi quis
igitur in eum diceret, is
crimen exaggeregare per
amplificationem conclu
dens ſic poſſet. Tota au
tem hæc oratio,ex verborum grauium magna: & or
nata conſtructione conſtat. Quod maleficiũ. Decẽ
ſunt amplificationis loci vt libro ſecundo dictũ eſt.
Hic nonus eſt qui ex peccatorũ comparatione con
ſtat. Dicit enim maius eſſe maleficium hoſtibus pa-
triam prodere:q̃ ingenuum violare, aut matremfa-
milias conſtuprare,aut quenq̃ pulſare. Id autem ex
eo facile intelligitur: quod maiores noſtri cæteris
criminibus digna ſupplicia iuenerunt, patriæ vero
proditori nullam pœnam ſtatuerũt: quia nulla ſa-
tis digna excogitari poſſet: ſunt hic colores repeti
tio: & interrogatio qui graui figuræ cõueniunt. In-
genuam: liberam virginem, & nobilem. Atq; in aliis
&c. Secundus locus eſt amplificationis, oſtenditur
enim res de qua agitur: nõ ad paucos ſed ad omnes
pertinere, quod eſt atrociſſimum. Ad ſingulos, vt
cum furtum ſit: iniuria ad vnum: vel duos peruenit.
Qui ſunt affines: hunc ſceleri proximi. O feroces
animos: color eſt exclamatio, qua in amplificatione
criminum vti ſolemus. Conuenit enim graui figu-
ræ plurimum. decimus autem amplificationis locus
eſt; per quem omnia quæ in gerendo negocio acta
ſunt: quæq; conſequi ſolent exponimus acriter: cri-
minoſe, & diligenter vt agi res & geri negocium vi-
deatur rerum conſequentium enumeratione: quod
hic Cicero facit. Eſt autem hic repetitio color. Qui
ſe non putant: qui ſatiari patriæ miſeriis nõ poſſunt
niſi illam in cinerem conuerſam viderint. Nequeo,
concludit hanc amplificationem vt finem imponat
orationi. Vos mei nõ egetis: quoniam vos met quo
digni ſint ſupplicio patriæ proditores intelligitis.

Excla-
matio

Veſter enim animus locus eſt beniuolentiæ: & ſi-
mul iudicibus præſcribitur qui ſtatuere in reum de-
beant. Spurciſſimorum, incontinentiſſimorum.
Dominatu tyrannide.

ASC.

¶ Bipertita &c. Vt docilem reddat quæ traditu-
rus eſt præmittit dicens. Igitur quoniam de elocu-
tione dicendum eſt, præ
ceptio elocutionis.i. de
elocutione erit nobis bi-
pertita.i. in duas partes
diuiſa. Nam nos dicemus
primum in quibus gene-
ribus.i. characteribus &
figuris dicẽdi,oĩs elocu-
tio oratoria debeat ſem-
per eſſe: deinde oſten-
demus quas res elocutio
oratoria debeat habere
ſemper. Sunt igitur tria
genera.ſ. dicendi, quæ
genera nos appellamus
figuras,in quibus.ſ. gene
ribus,omnis oratio non
vitioſa conſumitur.i. de-
pletur & euacuatur, nos
vocamus vnam ſup. figu
ram grauem: alteram.i.
ſecũdam mediocrem &
ſup. tertiã extenuatam.i.
gracilẽ tenuem: aut exi-
lem. Grauis ſup. figura
dicendi eſt quæ conſtat
ex magna.i. prolixa: &
ornata,cõſtructione ver
borũ grauium.i. momen
ti plenorum. Mediocris ſcilicet figura eſt quæ con-
ſtat ex.ſ. conſtructione verborũ,humiliore.ſ.q̃ gra-
uis,neq; tamen conſtat ex infima & peruulgatiſſi-
ma dignitate verborũ. Vnde minus ſæpe dicimus
per comparatiuum q̃ per abſolutum. Nam nanum
maiorem p. gmæo dicimus: non tamen magnum.
Attenuata,quam prius vocauit extenuatã, eſt quæ
eſt dimiſſa.i. humiliata, vſq; ad vſitatiſſimam con-
ſuetudinem ſermonis puri.i. minime ornati,non ta-
men vitioſi. Oratio conſumetur in figura graui, ſi
verba cuiuſq; rei quæ poterunt reperiri ornatiſſi-
ma, ſiue propria.i. apta & ſua cuiuſq;: ſiue extra-
nea.i. tranſlatitia accõmodabũtur in vnamquamq;
rem: & ſi ſententiæ graues: tractentur in amplifica-
tione & cõmiſeratione: & ſi exornationes verborũ
& ſententiarum quæ habebunt grauitatem adhibe-
buntur. Tria ergo requirũtur: grauitas.ſ. verborũ,
grauitas ſententiarũ, & vtrorũq; exornatio. Hoc.i.
quod ſequitur erit exemplum hoc genere figuræ.ſ.
grauis. Nam quis veſtrũ eſt iudices(totum hoc non
deberet conſtrui: nam conſtruendo amittat grauita
tem ſuã: cuius cauſa apponitur, eſt enim pro exem-
plo: vnde duntaxat vocabulas explanauero). Quis
eſt. q. d. diceret nemo. Ingenuã.i. liberam & liberis
maioribus ortam, conſumpſerũt.i. depleuerunt aut
expenderũt, maiores priſci romani. O homines de-
relictos.i. deſtitutos ab humanitate: pulchra decla-
matio per contrariũ: nam homines ſine humanitate
non ſunt homines niſi tantũ facie ſed ferociſſimæ
beluæ. Sicut Iuuenalis dicit. Inter ſocraticos no-
tiſſima foſſa cynædos ad diuerſa reſpiciens: vt po-

te ſocraticos : verbis & cynæ ſos vita. Quid agere auſi ſint hoc eſt ſi quæritis, quid pro auſi ſint : aut quid cogitare poſſint. Reſpondeo ſup. eos cogita re dum patriam proderent, quo pacto &c. Deum deorum Trucidatis: truculẽ et occiſis. Vrbs. ſ. roma, poſſet tamen idem dici de qualibet alia: confla grata. i. ſimul combuſta.

vicinitatẽ. Cum nõ &c. Si oẽs ſocii defeciſſent, auderent hoc fortaſſe potuiſſent : ſed maxima pars adhuc in fide manet: quo fit vt nõ ſua ſponte, ſed horum quos accuſo freti auxilio cepiſſe arma videantur. Manere in officio eſt in fide perſeuerare. Cum non multitudinem : ex facultatibus arguit: quas nõ

Mãere in offõ.

Neque uerbis conſequi. i. exprimere. Meæ. i. exhortationis meæ, iſte. ſ. iniquiſſimus. Cætera patent, præſertim ſi cum Franciſci explanatione conferantur.

FRan. IN mediocri figura, exemplũ eſt mediocris figuræ i iudiciali genere poſitũ. Conſtitutio conjecturalis poteſt uideri. Quærit enim ſpõte ne ſuã ſociæ ciuitates popolo Romano bellũ intulerint, an a Liuio druſo & nõnullis Romanis principibus concitatæ, hiſtoria autem hoc habet M. Liuius druſus tr. ple. vt maioribus viribus ſuſceptam ſenatus cauſam tueretur: eũ equeſtris ordinis importunitã in iudiciis exercẽdis ferre nollet : & ne ad ſe transferentur omni conatu vti coepiſſet, perniciosa ſpe largitionis plebem concitauit, ſociosque & Italicos populos ipſe ciuitatis romanæ ſollicitauit: uſque adiuuantibus per uim legibus. gratis frumenta iuſque la in legem quoque iudiciariã tulit: vt æqua parte iudicia penes ſenatum & equeſtrem ordinẽ eſſent. Cum deinde promiſſa ciuitas nõ præſtaretur irati italici defectionem agitauere. Liuius ipſe ſenatui inuiſus factus eſt, & velut ſocialis belli auctor incertum a quo domi occiſus, qui igitur in druſum & quoſdã alios ciuitatis principes: vt Marcum Aemylium ſcaurũ. Nam & ipſe a Qu. Vario hiſpano accuſatus fuit, quod ſocios ad arma concitaſſet: dicere voluiſſet hac vti potuiſſet oratione, qua non ſpõte ſua: vt dicebatur: ſed aliis inſtigantibus iumpſiſſe in Romanũ populum ſocios arma oſtenderet. Si hæc: verba ſublimia & graues ſniãs quales in graui figura eſſe debere: oſtenſum eſt. Aliquãtulũ: vt ad infima verba nõ deſcendamus, ſed mediocritatẽ ſeruemus. Quis cum: arguit a conſuetudine a qua temere diſcedere non ſolemus. Virtute: ad vires ſpectat. Induſtria: ad cõſilia refertur. Si cũ ſe &c. Arguit a ſpe perniciendi, quã oſtendit ſocius eſſe nõ potuiſſe. Propinquitate:

¶ In mediocri figura verſabitur oratio, ſi hæc, vt ante dixi, aliquantulum demiſerimus, neque tamen ad infimum deſcenderimus, ſic: Quibuſcum bellum gerimus iudices videtis, cum ſociis, qui pro nobis pugnare, & imperium noſtrũ nobiſcũ ſimul virtute & induſtria ſoliti ſunt ſeruare. Hi cum ſe & opes ſuas & copiam neceſſariorũ norint, tum vero nihilominus propter propinquitatem, & omniũ rerum ſocietatem, quid in omnibus rebus populus romanus poſſet, exiſtimare poterant. Hi cum nobiſcum deliberaſſent bellum gerere, quæſo quæ res erat qua freti bellum ſuſcipere conarentur, cum maximã multo ſociorum partem in officio manere intelligerent? Cum ſibi non multitudinem militum, non idoneos imperatores, nõ pecuniam publicam præſto eſſe uiderent. Non denique ullam rem, quæ res pertinet ad bellum adminiſtrandũ? Si cum finitimis de finibus bellum gererent, ſi totum certamen in uno prælio poſitum putarent, tamen omnibus rebus inſtructiores & apparatiores uenirent, ne dum [illegible] illud orbis terræ imperiũ, cui imperio oẽs gentes, reges, nationes, partim ui, partim uoluntate conceſſerunt, cum aut armis, aut liberalitate a populo romano ſuperati eẽnt, ad ſe transferre tantulis uiribus conarentur. Quæret aliquis, quid fregellani, non ſua ſponte conati ſunt? Eo quidem iſti minus facile conarẽtur, quod illi quemadmodum diſceſſent, uidebant. Nam rerũ imperiti, qui uniuſcuiuſque rei de rebus antegeſtis exempla petere nõ poſſunt, hi per imprudentiam faciliime deducerentur in fraudem. At hi qui ſciunt quid aliis acciderit facile ex aliorũ euentis, ſuis rationibus poſſint prouidere. Nulla igitur re inducti, nulla ſpe freti, arma ſuſtulerũt? Quis hoc credet, tantã amentiã quẽquam tenuiſſe, ut imperiũ populi Romani tentare auderet nullis copiis fretus? Ergo aliqd fuiſſe neceſſe eſt, qd aliud, niſi quod dico, põt eſſe.

aſſuiſſe oſtendit: faculta tum autẽ nomine pecuniæ, claſſis, commeatus, milites, duces, arma & cætera eiuſmodi continẽtur. Si cum finitimis. Exornatio eſt per comparationem a minori ad maius & ſi inquit: cum finitimis: & nõ cũ Romano populo cui vniuerſus orbis paruit : de finibus bellum gereretur: ad rẽ gerendam apparatius deſcenderent, quãto igitur magis inſtructos eẽ Romanis manum conferere illos cõueniebat? Cũ quod modicis freti viribus, ac pone inconſulte, & tumultuarie id fecerint: nõ ſua ſponte cõmotos eſſe apparet, ſed criminum aliquorum ſuggeſtionibus, concitatos, a quibus victoriæ ſpes nõ dubia iniecta eſt. De finibus non de imperio: ſemper incõparatione ſingula ſingulis conferuntur, & alterũ minuitur: alterum augetur. Vno prælio. Nam ſi vno prælio victores ſocii fuiſſent: non tñ Romanorũ vires oĩno debilitaſſent. Ne dum: molto minus. Armis, ad vim reſpicit. Liberalitate, ad voluntatem. Multi enim ſua ſpõte Romanis eorum virtute & beneficiis moti: ſe ſubiecerunt: vt parere illis quam imperare aliis maluerint vt taliter auctor Liuius. Tantulis, admodum paruis. Quæret aliqs: quæ obiici poſſent confutat & quæret inquit ex me aliquis: ſua ſponte latinos nõ defeciſſe ciuis. Nec veriſimile videri: ſed nõne illud idem Fregellani fecere. Si illi ſua ſponte fecere, & ii ſua ſponte facere auſi ſunt, reſpõdet, ſi hoc cogitaſſent, multo minus auſi eſſent quoniã Fregellanis male ſucceſſit. Sed imperiti antegeſtarũ rerũ exempla nõ petierunt. Imprudentes autẽ in errores facile cadunt. Rhetoricorũ vero eſt aduerſariorũ argumenta ac rõnes in cauſæ propriæ argumentũ cõuertere, quod hic facit Cic. Fregelæ ciuitas fuit Campaniæ: defecit autẽ a Romanis quo tẽpore Latini cum Campanis defecerunt, & miſſis ad ſenatum legatis conditionẽ detulerunt, vt ſi pacem habere vellent: alterũ ex Latinis conſulem

lem facerent. Non multo poſt deditionem Latini venerūt, & Fregellas Colonia deducta eſt, auctor Liuius li. viii. ab ur. con. Deſciſſent. Nam rerum imperiti ſunt, nec exempla ſibi proponūt, quibus futura cognoſcant, ii caduut facile in pericula, contra qui exemplorū vſum habent: cautiores ſolent eſſe.

ceronem etiā apertius ita fuiſſe compræhenditur. Nam vt forte, aliquid cognoſcitur præceſſiſſe ſermonis, forte interrogatus de hac re quiſpiam: interpitum fuiſſe adoleſcentē a ſcurra: & adoleſcentem nihil reſpondiſſe iam dixerat: quod vt melius aperiret: ſubiunxit. Nā vt forte & cætera. Hæc āt verba

Fraudem periculum. Ex aliorū euētu, ex eo quod aliis euenit, qd ſibi quoq; euenire poſſit: intelligūt. Quis crediderit, nemo adeo ſtultus eſſet, qui crederet, nec credere vos par eſt. Quod dico a Romanis principibus fuiſſe cōcitatos iniecta ab illis auxilii vel victoriæ ſpe.

ASC. ¶ In mediocri &c. Oratio inquit verſabat in mediocri figura: ſit vt dixi ante, nos demiſerimus .i. deorſum miſerimus aliquā: ūñ hæc .ſ. tria in genere graui, videlicet verborū rerū: & exornatiōnū pondera, neq; tū deſcederimus ad infimū .ſ. genus dicendi, ſic .i. hoc modo. Quod exemplum etiā nō cenſui conſtruendum: tum q facile eſt, tū q eius gratia conſtruendo imitatur in am oratio dum a grāmaticis dicitur conſtrui, potius dicatur deſtrui aut ſaltē reſolui.

¶ In attenuato figuræ genere, id quod ad infimū & quotidianū ſermonem demiſſum eſt, hoc erit exemplum: Nam, vt forte hic in balneas venit, cœpit, poſtq̄ perfuſus eſt, defricari. Deinde, vbi viſum eſt, vt in alueum deſcēderet, ecce ibi iſte de tranſuerſo, heus, inquit, adoleſcens, pueri tui modo me pulſarunt, ſatisfacias oportet; hic qui id ætatis ab ignoto præter cōſuetudinē appellatus eſſet, erubuit. Iſte clarius eadē, & alia dicere cœpit; hic vix tandē inquit, ſine me cōſiderare. Tū vero, iſte cœpit clamare voce iſta, quæ perfacile cuiuis rubores eiicere poſſet, ita petulās es, atq; acer: vt ne ad ſolarium quidē (vt mihi videtur,) ſed penes ſcænā, & in eiuſmodi locis exercitatus ſis. Conturbatus eſt adoleſcens: nec mirum, cui etiā tunc pedagogi lites ad auriculas verſarētur, impoperio eiuſmodi conuitiorū. Vbi enim iſte viduiſſet ſcurram exhauſto rubore, qui ſe putaret nihil habere, quod de æſtimatione perderet, vt oīa ſine famæ detrimento facere poſſet. Igit̄ genera figurarū ex ipſis exemplis intelligi poterūt. Erat enim attenuata verborū cōſtructio quædā, & alia in grauitate, alia poſita in mediocritate. Eſt autē cauendū nedum hæc genera conſectemur, in finitima & propinqua vitia veniamus.

in balneas venire: fricari in alueum deſcendere & quæ ſequūtur, ſic humilia ſunt & demiſſa vt nullus nō ea etiā rudis & imperitus intelligat. Poſtq̄ perfuſus eſt. Maiores noſtri poſt exercitationē & defatigatione, anteq̄ cibum ſumerēt in ſole, vel ad ignem: ſi balneum nō erat vngebātur oleo. cui vinū nōnunq̄, & paulum contriti ſalis adiiciebant: ſi erat balneum prius in tepido reſidebant: fricabanturq;: deinde vbi paulum conquieuerant, in ſolium deſcendebāt & rurſus multo oleo vncti leuiter perfricabātur, hoc & Cornelius Celſus fieri ab omnibus vtiliter dicit. Balneas: quæ quoniā vncti oleo ſtringebant hoc eſt radebant & fricabant ſtrictoria appellabāt lintea. Item quibus ad hoc opus vtebantur ſtrigiles noiabant. Tranquillus

Videtur autē hoc prætendere oratio vt a ſociis qui ab Romano imperio deſciuerint, transferatur crimen in eiuſmodi defectionis auctores, qui erant principes Romani, vt Druſus & eius ſequaces. Eſt autem coniecturalis conſtitutio: quia variis coniecturis probat ſocios nulla potentia potuiſſe induci ad ſpem potiundæ vrbis: niſi ab Romanis principibus fuiſſent adiuti. Aliquid .ſ. externę opis, q̄ aliud niſi quod dico, videlicet a Druſo perſuaſos & adiutos id conatos: id autē nō dicit, vel quia in Druſum vtendum cenſuit alio genere dicendi, vt ſuperiore exemplo patuit, quod totū in ipſum conuerti poteſt vel quia ſatis pro exemplo adductū eſt, vel quia noluit totam orationem ponere ne non exemplū, ſed vera aliunde aſſumpta putetur oratio: cū prius atteſtatus ſit ſe nolle aliena aſſumere.

FRan. IN attenuato &c. Attenuatum genus cuiuſmodi eſſe debeat, exemplo demonſtratur. Scurra introducitur qui adoleſcentē increpat, a cuius ſeruis pulſatū ſe dicit. Adoleſcens primo nihil reſpondet. Res ipſa qua de agitur infima eſt, perſonæ vero ignobiles. Genus cauſæ demonſtratiuū videtur. Nam a ſcurra adoleſcens inceſſitur. Cōſtitutio nulla elicitur: quoniā nihil ab adoleſcente reſpondetur. Nouimus autem ex intentione & depulſione naſci conſtitutionem ſolere. Infimum: vt humiliora verba eſſe non poſſint. Quotidianum: quo inter nos quotidie colloquentes vtimur. Hinc cognoſcere licet ſic latinam linguam apud veteres in vſu fuiſſe vt eadem pene vernacula eſſet: quod & alibi apud Ci-

auguſtum nimio vſu ſtrigilis cutem læſiſſe refert: & Perſius ait. I puer: & ſtrigiles criſpini ad balnea perfer. Perfuſus oleo Fricari, ut ſuaderet. Vt in alueū deſcenderet. Vas eſt aquarium alueus vel cauatus lapis in quo pleno ad vmbilicū vſq; ſe lauantes ſtabant, Corne. Celſus ſoliū vocat, dicens. Ante oīa in tepido reſidere. Deinde vbi paulū conquieuerint deſcēdere in ſoliū Martia. item hoc pro al. eo viue paulū eū ait. Non tibi in ſolio prius lauari quenq̄ cauſe. cauſa quæ niſi hæc eſt? Vndis ne fouearis iterū matis, prius te licet abluas, neceſſe eſt. Ante hic mētula q̄ caput lauet. Iſte ſcurra quē ante noiauerat. De tranſuerſo veniens: hoe autē uerbū magis accedere ad quotidianū ſermonē uix poſſe. Pueri ſerui. Satisfacias oportet. Tu inquit pœnas pro tuis ſeruis des oportet quia me pulſarūt. Satisfacere ut Pædianus ait eſt tantū facere quantū ſatis ſit irato ad pœnam. Hic quia. Adoleſcens & quia ſcurram nō nouerat: & quia rerū imperitus ppter ætatē adhuc erat ſic appellatus erubuit & nihil reſpōdit. Id ætatis, eius ætatis & quaſi aduerbialiter ponitur. Iſte. Scurra. Clarius altius, ut illud dic clare & ut audiat hoſpes. Hic adoleſcēs poſt multa ſcurræ conuicia tandem ſine me conſiderare reſpondit: quaſi diceret, an te pulſauerint neſcio. Conſiderare uolo potuerint te pulſare. Tum uero ſcurra auditis adoleſcētis uerbis clamare & inceſſere multo magis cœpit. Falſa autem ad terrorem cōuicia in adoleſcentē iaciebat. Nam cū timidus eſſet & minime loquax, petulantem: & acrem appellauit. Petulans pro libi-

Strictoria

Solium

Satisfacere.

Petulās

Acer. dinoſo:laſciuo:& licenter nimiū dicaci accipi ſolet.
Acer ferox eſt fortis & vehemens. Vt ne ad ſolariū
quidem &c. Sic petulans inquit es & acer:ut in ſcę
na mihi & ſimilibus ſcęnę locis inter mimmos
& viles perſonas non & celebri ac honeſto ciuita
tis loco verſatus ſemper videaris. Et eſt locus ab
attributo perſonę quod conuictus dicitur. Sola
rium autem inſtrumentum eſt quo diei ac noctis
Solarium. horę cognoſcuntur. Idem & horologium voca
tur quod apud Romanos ante.xii. annos q̄ cum
Pyrrho bella:ſ.eſt:ad ędē. Quirini ſtatuiſſe.L.Pa
pyrius curſor traditur. M. Varro primū ſtatutū in
publico ſecūdum noſtra primo bello Punico a.M.
Valerio Meſſala:Catina i Sicilia capta: prodidit:
& inde deportatum. Id ergo obiicitur adoleſcenti:
quod foro Romano & roſtris ubi horologium fuit
verſatus nunquam ſit. Nec mirum ratio cur cōturba
tus ſit:q̄a adhuc ſub pedagogo erat a quo inſtrueba
Pedagogus. tur:& illi .ſ. lites:ac iurgia adhuc inſonare auribus
videbantur. Pedagogi vero ii ſunt qui pueris adhi
bētur cuſtodes & pręceptores quos eiuſmodi vult
eſſe Quintilianus ne aut inerudití ſint:aut ſe nō eſ
Scurra ſe eruditos ſciant. Scurra:is ſcurra eſt:qui ab audiē
tibus riſum captat:nō ſalua dignitate perſonę: qui
in dictis & factis utitur licentia:quod vitiū ſcurrili
tas conſueuit appellari. Exhauſto rubore. Conſum
pto vt ſic dicam & abiecto pudore cuius ſignum ru
bor eſt. Iuuenalis de eo q pudoris fines trāſgreſſus
erubeſcere deſiit: ſic ait:quādo recepit eiectū ſemel
attrita de frōte pudorē. Nihil &c. Quoniā nihil hēt
exiſtimationis nihil etiā perdere poteſt. Detrimēto:
diminutione: nō enim poteſt bona fama minui in
quo nulla eſt. Igitur concludit. Cauendū. Non ſatis
fuerat Ciceroni quod & in aliis ſeruauit pręceptis
genera oſtēder. elocutionis i quibus oratio omnis
nō uitioſa conſumit̃ niſi etiam quę vitanda eſſent
oſtenderet. Finitima:propinqua, quę fallunt ſpecie
virtutis:cū in medio cōſiſtat virtus & undiq̄ vitium
habeat. Vnde & ſic definitur ab Oratio. Virtus eſt
mediū vitiorū utrinq̄ reductū:exēpli cā:liberalitas
hinc auaritiā:hinc pdigalitatē habet & quoniā libe
ralis largitur eſt:prodigus q largitur, ab iis qui minus
diligenter rē cōſiderant:liberalis iudicatur:ſed mul
tū inter prodigū ac liberalē intereſt. Ille enim ſine
ratione effundit: hic non niſi quando oportet cui
oportet & quantum oportet erogare cōſueuit. Di
ligenter igitur tum uirtutes tum uitia elocutionis
animaduertenda ſunt: ne uti nos virtute credentes
in vitium illi proximum incidamus.

Aſcē. ❡ In attenuato &c. Affert exēplū attenuatę figu
rę dicēs. Hoc ſcilicet qđ ſequetur:erit exēplū in at
tenuato genere figurę:hoc eſt in genere figurę at
tenuatę:que infima eſt:id quod.i.quod genus atte
nuatū:eſt demiſſum.i.humile tū uſq̄ ad ſermonem
quotidianū.i.quo utimur quotidie domi cū fami
liaribus noſtris loquētes. Hoc inquā erit exēplū. Nā
&c. Poſſunt etiā huius exēpli verba quo cōtextu po
ſita ſunt legi:ſed vt facilius intelligātur (quilibet enim
ea ut ſita ſunt in authore legere poterit) ſic explanā
tur:ut narretur accuſatio ſcurrę qua adoleſcētē pu
dicū in balneis inceſſerat:hoc modo. Nā hic.ſ. ado
leſcēs de quo fingitur multa prius locutus ut.i.poſt
q̄ venit forte i balneas:cœpit poſtq̄ pfuſus ſup.erat
oleo.i.unctus:cōfricari deinde vbi uiſum eſt.ſ.cō
modū:vt deſcēderet in alueū.i.peluim aut lapidem
cauatū:aut ligneū vas i quod ſe umbilico tenus di
mittebant:ecce.ibi iſte:ſcilicet vtilis ſcurra: de tran
ſuerſo ſupple inſpiciens adoleſcētem inq̄t:heus (re
uocandi eſt aduerbium) adoleſcens pueri.i. mini
ſtri aut ſerui tui: pulſarunt me modo.i.paulo ante
cum ingrederer:i oportet ſup.vt ſatiſfacias.ſ.mihi
pro pueris tuis. Hic.i.hoc tempore & loco ſeu in
hoc facto: aut hic videlicet adoleſcens qui id ęta
tis.i.eius ętatis i eſſet appellatus ab ignoto: pręter
cōſuetudinem:non enim conſueuerat iniuriā ſ po
ſtulari:erubuit:& ita nihil reſpondit. Ille.ſ. ſcurra:
cœpit dicere eadem & alia clarius.ſ.q̄ prius: hic.ſ.
adoleſcens vix.i.cum ſumma difficultate inquit tā
dem: ſine.i. permitte me conſiderare.ſ. quid re
ſpondeam. Tum vero.i.tunc precipue quaſi ad ve
rum:cœpit iſte.ſ.utilis ſcurra: clamare:uoce iſta.ſ.
ineptiſſima & cōuitioſiſſima:quę poſſet pfacile.i.
valde faciliter: inicere cuius.i. cuilibet etiam non
adoleſcenti:ruborem exclamando autem dixit hęc
verba:i.ita.i.in tantum petulans.i. proterue laceſ
ſens unumquemq̄:es atq̄ acer.i. ſtrennuus pulſa
tor:ut nequidem.i.non etiamſi exercitatus ad ſo
lariū.i.in ſole cū nudis mēdicis ante ſolariū rixari
ſolitis. Nā ſolaria ſemp ſoli exponuntur: & ita ha
bent locum apricum & ſoli expoſitum: & tamen a
borea defenſum:quo circa talis locus perditis ho
minibus qui fere nudi ſunt: ut apricentur conue
niens eſt:ſolarium enim eſt horologium.i. inſtru
mētum horas diſcernens per umbras quas facit ſti
pes in medio circuli ſoli oppoſitus non ergo exer
citatus es ut mihi videris ad ſolarium: ubi perditi
quidē ſed miſeri & minus cauti exercitantur: ſed
his exercitatus penes.i.iuxta: ſcęnam.i. inter ſcur
ras.mimmos & hiſtriones & in locis eiuſmodi: ubi
qui exercitati ſunt callidiſſimi & ſępe malicioſiſ
ſimi ſunt. Adoleſcens audita tam graui contume
lia conturbatus eſt:nec mirum.ſup.eſt: ſi eſt con
turbatus:cū etiā nūc:p tūc.ſ.cū talia audit:lites.i.
caſtigationes; pedagogi.i.magiſtri puerorū:verſarē
tur ad auriculas: improperio.i. propter imprope
rium & contumeliam ſeu probrū & dedecus eiuſ
modi conuinciorum. Vbi enim iſte.ſ.pedagogus
(aut adoleſcens:ſed potius pedagogus:qui nihil in
ſcurram dixit: ſed diſcipulum caſtigauit q̄ a tali
conuicia audiret) uidiſſet ſcurram exhauſto.i. effœ
to.i.extincto pudore.i.in quo nihil pudoris reliquū
erat:utpote qui putaret ſe nihil habere q̄ perderet
de exiſtimatione.i.iudicio hominum de ſe: aut de
ęſtimatione ſui:ita ut poſſet facere omnia ſine de
trimento.i.diminutione famę: quia nullam habuit.
Non eſt completa narratio:ſed non deceret comple
tam eſſe:ne forte nō putetur exemplū ad rei demō
ſtrationē ab authore fictum:ſed aliunde ſumptum.
Ex quo animaduertere licet quo ſermone loque
bantur tunc qui in attenuato genere verſabantur.
Cęterum magnopere conſiderandum eſt genera
dicendi eſſe argumentis ſeu materiis accomodan
da:nam ubi de ſalute urbis egit in ſublimi genere
elocutus eſt:ubi de ſalute ſociorum i mediocri: ubi
de conuicio ſcurrę in adoleſcentem:attenuato. Igi
tur genera figurarum poterunt intelligi ex ipſis exē
plis. Erat enim quędā cōſtructio uerborū vtpote
ultima hęc:attenuata:& alia.ſ.prima:erat poſita in
grauitate & alia.ſ.media.i mediocritate. Eſt autē
cauēdū ne.i.vt nō:vt dū cōſectemur hęc genera:
veniamus in vitia finitima & ppinqua: ſcilicet his
generibus:unde ſingulorū vitia exēplis declarat.

Vitium ad grauem figuram. Ti. III.

NAm graui figuræ, quæ laudanda eſt, propinqua eſt ea, quæ fugienda eſt, quæ recte videbiť appellari, ſi ſufflata nominabitur. Nam vt corporis bonam habitudinē tumor imitatur ſæpe, ita grauis oratio ſæpe imperitis videtur ea, quæ turget & inflata eſt, cū aut nouis, aut priſcis verbis, aut duriter aliunde trāſlatis, aut grauioribus, q̄ res poſtulat, aliquid diciť: hoc modo. Nam qui perduellionibus vendidit patriā, nō ſatis ſupplicii dederit, ſi præceps in Neptūnias depulſus erit lacunas. Pœnitet igitur iſtum, qui montes belli fabricatus eſt, cū campos ſuſtulit pacis. In hoc genus plærique cum declinaſſent: & ab eo profecti ſunt, oberrauerunt, & ſpecie grauitatis falluntur, nec proſpicere poſſunt orationis tumorem.

Vitium mediocris. Ti. IIII.

QVi in mediocre genus orationis profecti ſunt, ſi peruenire eo non potuerunt, errantes perueniūt ad confinium eius generis, quod appellamus diſſolutū, q̄ eſt ſine neruis & articulis, vt hoc mō appellē, fluctuās: fluctuat huc & illuc, nec pōt cōfirmare, nec viriliter ſeſe expedire idest hmōi. Socii noſtr. cū belligerare nobiſcū vellent, profecto ratiocinati eſſent etiā atque etiā, qd poſſent facere, ſi quidē ſua ſponte facerēt: & nō haberent hinc multos malos hoīes & audaces. Solēt enim diu cogitare oēs qui magna negocia volūt agere. Non poteſt huiuſmodi ſermo tenere attentum auditorem: Diffluit enim totus, neque quicq̄ comprehendens perfectis verbis amplectetur.

FRan. NAm graui &c. In ſublimi quidē elocutionis genere per exceſſum peccare poſſumus, ſi nimis inflata oratione, ſi nouis aut exoletis verbis: ſi nimiū duris vtamur tranſlationibus, quod vitium quale ſit Cic. exēplo ſatis manifeſte apparet. Suffulta turgida & inflata: quaſi nimiū fulta & nō per ſeipſam tumēs, ſumpta ab homine ſimilitudine cuius corpus cum forte uitio tumet. i. bonæ habitudinis ab imperitis dicitur eſſe: ſed aliter medicus q̄ imperiti iudicabit.

Habitudo. Habitudo vero habit⁹ ē & qualitas corporis ponitur & p pinguetudine: & habitior nōnunq̄ pinguior accipitur. Teren. Si qua eſt habitior paulo. Idē accidit in graui figura. Ita enim oratio carere uitio imperitis uidebiť: quæ ab oratore bono uitioſiſſima iudicabitur. Tumor corporis inflatio. nouis: fugiendum

Exolatus. eſt ut aiebat Cæſar nouum & inſolens uerbū: ut ſcopulū nautis. Priſcis. exoletis, iā ex conſuetudine ſublatis. Duriter. Si ab aliqua re nō ſimili tranſlatio fiat dura diciť. nā qui &c. Quomodo in graui figura vitiū cōmitatur oſtēdit: nec ab exēplo quod ſuperius propoſuit materia diſcedit de eo qui prodere hoſtibus patriā tentaſſet cū q; hoſtibus dici debeat, vitioſe perduellionibus diciť: quod verbū priſcum eſt. Perduellionē uetuſtiſſimi Romani p eo quem

Perduelliões. nūc hoſte vocamus: Hoſtē vero pro peregrino accipiebant: poſtea ut rei aſperitas uerbi lenitate mitigaretur: pro perduellione hoſtē dixerunt. Auctor Cicero lib. de officiis. In neptunias lacunas. aliena tranſlatio: hoc eſt mare. Depultus: hoc priſcum eſt

Depultus. verbū: antiqui depultum: pro depulſum dicebāt: & pultare pro pulſare loco t ſ ponētes. Pœnitet igitur &c. Dura nimis trāſlatio: cū montes belli pro aſperitate ponuntur. Nā difficilis in mōtes eſt aſcenſus. Cāpi uero pacis pro ipſa pacis lenitate: quoniā plani ſunt cāpi. In hoc genere docet cur multi in hoc incidant vitiū. Specie grauitatis. Grauē enim orationem credunt eſſe: cum turgida ſit & inflata.

ASC. ¶ Nā graui figuræ. Recitat pmū vitiū qd finitimū ē graui figuræ dicēs: nā graui figuræ q̄ ē laudāda ē ppinqua ea: quæ eſt fugiēda: quæ videbiť recte appellari ſi noiabiť ſufflata. i. q̄ſi ſuffarcinata turgida & iflata: nō ſolida nec ſucci plena: nā ut tumor. i. inflatio imitať ſæpe bonā habitudinē. i. ſolidā pinguetudinē corporis ita ea oratio uideť ſæpe imperitis grauis, quæ turget & inflata eſt: cū aliqd dicitur: aut verbis nouis: aut priſcis. i. primi ſæculi: hoc eſt nimiū vetuſtis, aut tranſlatis duriter. i. violenter & ſine gratia: aliunde: aut grauioribus q̄ res poſtulat. hoc mō. Nā q vēdidit patriā pduellionibus. i. hoſtibus noſtro more q priſcis pduelliones dicebātur: nō dederit. i. luerit aut perſoluerit ſatis ſupplicii: ſi erit præceps. i. pcipitē: depultus qd̄ nūc diciť depulſus: in lacunas Neptūnias. i. uoragines maris quæ tranſlatio nimis affectata eſt. Igitur pœnitet iſtū. ſ. cœpti ſui: qui fabricatus eſt mōtes belli: cum. i. poſtq̄ ſuſtulit. i. abſtulit, cāpos pacis. i. effecit ſūmas cōmotiones & maximos tumultus belli: poſtq̄ corruperat tranqllitatē pacis. Plærique. ſ. oratorum minus peritorū cū declinaſſent in hoc genus. ſ. dicēdi graue: ut. i. poſtq̄ profecti ſunt. i. diſceſſerunt ab eo, quia nequiuerunt cōtinuare oberrauerūt, & falluntur ſpecie. i. ſimilitudine grauitatis. i. grauis ſtili, qa vt dicit Horatius i arte. Omnes decipimur ſpecie recti. Breuis eſſe laboro. Obſcurus fio: Sectātē leuia: nerui deficiunt &c. nec poſſunt proſpicere: quia ſtudio nimio excæcati: tumorem. id eſt turgiditatem orationis.

FRan. QVi in mediocre &c. Vitiū oſtēdit mediocri figuræ primū, quod diſſolutū appellatur: & fluctuans, quoniā pfectæ oratiōis nullā rōnem in ſe continet: dūque humilē fugit, nimiū aſcēdit: dū tumidā & inflatā: nimiū deſcendit. Diſſolutū: cur diſſolutum appelletur ſtatim ſubiūgit quādo ſine numeris & articulis eſt: quēadmodū aūt corpus ſi neruis careat diſſoluatur neceſſe eſt imo eſſe non pōt: ita oratio quæ numeris articuliſque caret diſſoluta eſt: & oratio dici nō pōt. Cū oratio ſic definiať.

Oratio. Oratio ē cōpoſitio dictionū cōſumās ſentētiā: remque pfectā ſignificās. Sine numeris: hoc ē ſine rhythmis. Eſt aūt

Rythmus. Rhythmus pedū tēporūque iunctura: cū leuitate: ſine modo: vel eſt verſus imago modulata ſeruās numerū ſyllabarū poſitionē ſæpe ſublationēque continens. Certū finē: vt dicit Quinti. nō habet. Differt a metro qd hoc certa qualitate ac numero ſyllabarū tēporūque finiť: certiſque pedibus cōſiſtit ac clauditur.

Numeri orationis. Cū rhythmus tēporū ac ſyllabarū pedūque cōgruētia in infinitū multiplicetur ac pfluat. Scimus autē numeris & pedibus cōſtare orationē: de qua re Cice. lib. de oratore ad Quintū fratrē: & in oratore ad Brutū, & itē Quīti. Aliique nō pauci multa diſſerūt. Articulis. oratio ut ait Quintilia. alia victa ē & cōnexa:

alia ſoluta: q̄lis ĩ ſermone & epiſtolis: niſi eū aliqd ſupra naturā ſuā tractant. Cōnexa tres hēt formas q̄s Cice. nūc articulos appellat: inciſū qd græci κομ-μα dicunt. Membrū qd̕ illi κωλον appellāt. Et pio dū quæ ex inciſis & mēbris cōſtat. Cōfirmare: q͂a numeris & neruis caret: q͂ itēdere & cōcitare ſentētias uidēt: & nō mō efficiūt vt audita delectet oro: ſed vt aīos quoq; moue at qd̕ mulus rōnibus ꝓbat Qui. Viriliť ſeexpedire. Cū eni fluctuet: & numeris atq; articulis diſſoluta ſit: eſt œminata ꝑfecto ē & uiribus caret nec videť cū audiť, aut legiť ... exitū pue ... exēplū ē: quo vitiū mediocri figu re finitimū quale ſit eo/gnoſcať: neq; nūeros āt: neq; articulos nēt hæc oro: q̄ ſ diſſoluta ē & fluctuās: ſic āt hēre doet: vt vitio careat. Cū ſocii nrī bellū nobiſcū gerere ſtatuerēt: diu atq; mltū qd efficere poſſet antea cogitaſſent: nec tātā rē aggredi ſua ſpōte auſi eēnt Solēt eni magna acturi negocia diu ātēq̄ icipiāt cōſulere. Perfectis verbis. Nullū eni neq; i clauſulæ partib⁹: neq; in exitu pfectū verbū eſt. Cū verba ordine & ſenſu pricipalia i fine inciſoꝝ mēbroꝝ & periodi collocari ſoleant.

Aſcē. ¶ Qui &c. Proſeqtur uitiū mediocris figuræ male obſeruatæ dicēs. Qui pfecti ſūt i mediocre genus oratiōis: ſi nō potuerūt puenire eo. i. uſq; ad ipſum ipſi errātes pueniūt ad cōfiniū. i. finitimu eius: qd̕ appellamus diſſolutū: q. i. eo q: uel q͂a eſt ſine neruis. i. vinculis ac decētibus iūcturis: & ſine articulis. i. nodis circa quos ſint nerui: ut appellē. i. appellare poſſim modo: hoc. ſ. genus dicēdi: fluctuās eo qd̕. i. q͂a fluctuat huc & illuc: nec pōt cōfirmare. ſ. qd̕ dicere uult: nec expedire. i. cōfutādo dicta aduerſarioꝝ: liberare ſeſe uiriliter. i. animoſe & fortiter: ut uirū decet. Id. i. tale genus uitioſum circa mediocritatē ē huiuſmodi. Socii noſtri cū uellēt belligerare. i. bella gerere nobiſcū: pfecto ideſt reuera eſſent ratiocinati. i. cōſultaſſent & p ratiocinationē diſq̄ſiuiſſent etiā atq; etiā. i. frequēter & diligēter: qd poſſēt facere. ſ. ↄtra tātū iperiū urbis: qdē. i. certe ratiocinati eſſent ſi facerēt ſua ſpōte. i. ꝓprio motu & iſtigatione: & nō haberēt hic. i. e nřa ciuitate i multos hoies malos & audaces. Eni ꝑ q͂a oēs. q uolūt agere magna negocia: ſolēt cogitare diu. i. multo ante: ſup. qd icepterēt aut qd agere parēt. Hactenus eſt exēplū uitioſæ oratiōis peccātis ↄtra p̄ſcripta de mediocritate ſeruāda: de q̄ dicit Auctor ſic. Hmōi ſermo: nō pōt tenere auditorē attētū. Enim ꝑ q͂a i ipſe totus diffluit. i. i diuerſa fluit: neq; āplectēt q̄quā cōpræhēdens. ſ. ipſum: uerbis perfectis: aut q͂a nulla ſunt perfecta aut perlectis. i. ad finem uſq; ductis.

FRan. QVi vero. De vitio nūc loquitur quod eſt attenuatæ figuræ ꝓximū in quod illi incidūt qui dū timent ne ſublimi nimiū vtantur oratione: humi ſerpunt (vt ait Oratius) & ea vtūtur quæ arida eſt: & ꝓpterea hoc vitiū exile vocat. Cice. Facetiſſima vrbaniſſima. Cōuenit enim ſermonē attenuatæ figuræ lenē eſſe & vrbanū qui auditores delectet: & eo Comici vtuntur. Aridū: veluti ſucco carens: hoc eſt ornatu: & tū verborū tū ſentētiarū copia ad verba aridū: exāgue ad ſentētias refert. Nā illic non diſcedit a materia quā ſupra poſuit: de ſcurra & adoleſcēte. In balneis accellit: nihil de p̄ſſi⁹ &c̃ ariſdius. Friuol⁹ nullius prætii: ac van⁹: friuolus dicitur q fere obolus ſit: vt quibuſdā placet: obol⁹ vero numiſma fuit minutiſſimū. Illiberalis: q minime libero homine cōueniat: quē elegātius loqui decet q̄ ſeruū. Puris latinis & ſine vitio. Electis elegātibus: ſed humilibus: & humili materiæ aptiſſimis. Omne genus: omnis igitur oratio i quocūq; triū generū fuerit coloribus certis cit verborū & ſentētiarū. Que ſi &c. Docet q̄tenus exornatiōibus utēdū ſit quoniā: vi raræ ornāt maxime orationem: ita frequentes nimiū deformē reddūt: raras tn̄ exordio & narratione cōuenit eſſe. Nam exordiū nimiū apparatis uerbis cōpoſitū uitioſū eſt: & narratio ſimplex debet eſſe. In cæteris aūt partibus: frequētes eſſe exornatiōes maxime decet. Nam dicentis minuiť æſtimatio qui eloquentiæ viribus fretus ueniſſe ad dicēdum creditur: & nimiu ingenio ſuo indulgere cognoſcitur. Et Quintil. ſic ait. Si quis exornationibus eū res poſſet utei: uelut aſperſo quodam cōdimento iocundior erit. At qui nimiū affectauerit: ipſam illā gratiā varietatis amittet. Diſtinctam: quibuſdā quaſi coloribus depictā. Obliquā deformē: & ueluti flexuoſam: qd̕ tūc accidit: cū variāť colores & aliusaliū ſtatum cōſeqtur. Sed figurā. Cōmutādā i dicēdo figura dicit: nec ſē p i eadē ꝑmanēdū: id autē ꝑ pſonarū & negocioꝝ q̄litate fieri cōuenit. Nā & i graui materia dicēdū aliqd accidit ſubmiſſe: & in humili ſæpe cōtendimus: quare. Oratius quoq; ait. Interdū tamē & uocē comœdia tollit. Iratuſq;. Chremes tumido delitigat ore. Et Tragicus plæruq; dolet ſermone pedeſtri Telephus & Peleus: cū paup & exul uterq;. Proiecit ampullas: & ſequipedalia uerba. Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela. Cū narramus: icolumi utimur figura: cū iocamur humili: cū reprehendimus graui. Vt facile ratio cur uariādæ figuræ ſint. Ne ſi eadē fuerit faſtidio auditor afficiať. Variet. as autē ut in cibis faſtidium pellit.

¶ Qui nō poſſunt. Proſeqť uitiū attenuati generis dicēs. Sup. illi q nō poſſunt uerſari i illa facetiſſima attenuatione uerboꝝ: ueniūt ad genus orationis aridū. i. ſiccū & exāgue. i. ſucci expers: qd̕ nō: ē alienū. i. abſonū nec abhorrēs a re ipſa i noīari exile: cuiuſ mōi ē hoc. ſ. ſequēs. Nā ille. i. famoſ9: hic. i. de quo loquor: vz ſcurra: acceſſit i balneis ad hūc. ſ. adoleſ *Aſcē.*

Vitium attenuatæ. Ti. V.

QVi non poſſunt in illa facetiſſima verboꝝ attenuatione cōmode verſari: ueniunt ad aridū, & exangue genus orationis: quod nō alienū eſt exile nominari: cuiuſmodi eſt hoc: Nā ... illic ad balneis acceſſit: ad hunc poſtea dixit: hic tuus ſeruus me pulſauit: poſtea dixit hic illi: cōſiderabo. poſt ille cōuiciū fecit: & magis magiſq; p̄ſentibus. multus clamauit. Friuolus hic qde iā: & illiberalis eſt ſermo: nō enim adeptus eſt id, quod habet attenuata figura, puris verbis, & electis cōpoſitam orationē. Omne genus orationis: & graue: & mediocre: & attenuati dignitate afficiūt exornationes: de qbus poſt loquemur: quæ ſi raræ diſponētur, diſtinctā ſicuti coloribus, ſi crebræ collocabūtur obliquā reddūt orationē. Sed figurā in dicēdo cōmutare oportet: vt grauē mediocris, mediocrē excipiat attenuata. Deinde identidē cōmutentur: ut facile ſatietas varietate vitetur.

Friuolus.

ſcentem,& ſup.dixit poſtea. hic ſeruus tuus pulſa‑uit me.Poſtea hic.ſ.adoleſcens,dixit illi.ſ.ſcurræ, conſiderabo.ſ.quid faciam aut dicam tibi. Poſt.i. deinde ille videlicet ſcurra fecit conuitiū.i.contu‑meliam intulit, & clamauit magis magiſq́ multis præſentibus &c.Hactenus eſt narratio vitioſa pro pter ſtili illiberalitatem: vnde addit auctor.hic q dem ſermo eſt iam friuo lus & illiberalis.i.nō de‑cens liberos hoies. Non. enim eſt adeptus.i. non enim obtinuit id quod fi gura attenuata habet,vi delicet orationē compo ſitam verbis puris & ele‑ctis.❡ Et hæc in gene‑ra dicendi & eorū artem & contra artē vitia ad‑dit quod ad exornatio‑nes ſpectat dicens. Exor nationes afficiunt digni‑tate,omne genus oratio nis & graue & mediocre & attenuatū, de qbus.ſ. exornationibus nos lo‑quemur poſt, quæ.i.ex‑ornationes ſi ra ponent raræ ipſæ reddunt.i.effi ciunt orationē diſtinctā ſicuti.i.veluti.ſ.diſtingue‑rentur coloribus: ſi col‑locabūtur crebrę.i. con‑denſæ & frequētes,red‑dūt orationē obliquā.i. deformem & exorbitantem. Sed oportet cōmutare figurā in dicendo,vt mediocris excipiat.i.in ſe trāſ ferat grauem,& attenuata mediocrem,non tñ atte‑nuata grauem:ne nimis vehemens ſit commutatio. Deinde cōmutarentur identidem.i.ſubinde & per interualla,ita ut rurſus ex attenuata fiat mediocris, & ex mediocri attenuata ſatietas.ſ.audiēdi vitet̄ faci le varietate.i per varietatē dicēdi ſub varijs figuris.

FRan. QVoniam quibus. Tranſitione vtitur: & tria elocutionem habere debere oſtenditur, ac ſin gula definit.

ASC. ❡ Quoniam dictum eſt in quibus generibus.ſ.figu rarum, elocutio debeat verſari: videamus nunc.i. deinceps quas res elocutio debeat habere,vnde ad dit elocutio cōmoda & perfecta quæ maxime accō modata eſt ad cōmodū oratoris,debet habere in ſe tres res,elegantiā,compoſitionē,ſup. dignitatē.

FRan. Elegās oratio ELegantia. Quotiens aperus vtimur vocabulis & latinis, vt & culta ſit pro materiæ qualitate oratio & perſpicua elegans eſſe dicitur. Quint. lib.viii.de elocutione pcepta dat: cui perſpicuitatē ſubijcit,quā præcipuā in verbis habere proprietatē dicit,& eā proprietatē nō ad nomen ſed ad vim ſi‑gnificādi referri vult,nec auditu,ſed intellectu per‑

Latinitas pendi.Latinitas: alias ſic definiunt. Latinitas eſt in‑corrupta loquendi obſeruatio ſecundū Romanam linguā.Conſtat aūt vt Varro ait,natura,analogia, conſuetudine, auctoritate. Natura verborum om‑nium eſt quæ nequaq̄,plus aut minus tribuit nobis q̄ quod accepit.Analogia eſt ordinatio ſermonis a natura prodita ſecundū artis ſcriptores. Conſuetu‑do nō rōne ſed viribus analogiæ par eſt. Hæc mul‑torum cōſenſione coaluit. Cui artis ratio nō acce‑dit ſed indiget. Auctoritas eſt ad quā cū oia defece rint,veluti ad anchorā decurrit,tantū opiniōe ſiue lectione veterū recepta. Quo miuus latinus ſit pu‑rus & apertus. Solœciſmus. quid ſit ſolœciſmus de

De ornamentis. Ti.VI.

QVoniam quibus in generibus elocutio uerſari debeat,dictū ē,uideamus nūc quas res debeat habere elocutio, Cō‑moda,& pfecta quę maxime ad cōmo dū oratoris accōmodata eſt, tres res in ſe debet habere, elegantiam,cōpoſitionē, dignitatē.

De elegantia. Ti.VII.

ELegantia eſt, quæ facit ut unūquodq́ uerbū pure & aperte dici uideatur. Hęc diuiditur in latinitatē & explana tionē.Latinitas eſt quæ ſermonē con ſeruat purū ab oī uitio remotū. Vitia in ſermo‑nę quominus is latinus ſit,duo poſſunt eſſe, ſolœ ciſmus,& barbariſmus. Solœciſmus eſt,cū ver‑bis pluribus conſequens verbū ſuperiori nō ac cōmodatur. Barbariſmus eſt,cū uerbū aliqđ ui‑tioſe profert̄. Hæc qua rōne uitare poſſumus,in arte grammatica dilucide dicemus. Explanatio eſt,quæ reddit apertā & dilucidā orationem. Ea cōparat̄ duabus rebus,uſitatis uerbis,& pprijs. Vſitata ſunt ea,quæ uerſant̄ in ſermonę & con‑ſuetudine quotidiana. Propria,quæ eius rei uer ba ſunt,aut eſſe poſſunt,de qua loquemur.

finit. Diomedes ſic defi‑nuit. Solœciſmus eſt cō tra rōnē Romani ſermo nis diſturbans orationē. Donatus vero ſic. Solœ ciſmus eſt vitium in con‑textu partium orationis contra regulam artis grā matices poſitū.i.nō con‑ueniens latino ſermoni iunctura verborū. Latine captio vel imparilitas ap pellatus eſt, & a vetuſtio ribus latinis ſtriobligo ali quando dictus fuit.i.a ver ſutia videlicet & prauita tate tortuoſæ orationis tanq̄ ſterobiligo. Aſinius capito ſic definiuit. So‑lœciſmus eſt impar & in conueniens poſitura par tium orationis græce di‑citur σολοικισμὸς.i. inte‑gri ſermonis corruptio, vel a ciuitate Cilicię quę ſolœ prius dicebantur,in de Pompeiopolis nomi‑nata eſt,cuius incolæ ga ſermone corrupto loque bantur. Similiter vitioſe loquētes apud Athenieſes ſolœciſmi dicebantur: vel a Solone legum aucto‑re:qui indifferenter locutus eſt. Quot modis fiant ſolœciſmus & barbariſmus. Diomedes & Donatus docent, & ſolœciſmus quidē differt a barbariſmo, quoniam hic diſcrepantes aut inconſequētes in‑ter ſe dictiones habet: ille autem in ſingulis verbis fit vel ſcriptis vel pronunciatis:i & a barbaris dici‑tur,quos ideo:vt Strabo ait ſic appellatos conſtat, q̄ difficulter,aſpere ac duriter loquerentur: vt ble‑ſos balboſq́ dicimus. Sumus enim ad confingen‑da cognata rebus nomina ingenioſi,qualia permul ta ſunt, vt murmur, clangor, ſtrepitus. Omnes igi‑tur craſſe loquentes barbari a græcis dicti ſunt, vt Cares, & in iis qui male græciſſant barbariſmus eſt:quem in illis latini notant:qui male latina pro‑nunciant. In arte grammatica: in grammaticorum libris. Explanatio. Latinitas puram reddit oratio‑nem: explanatio vero apertam: ut intelligi facile poſſit, ideoq́ ſic appellatur. Vſitatis verbis, non exoletis,aut nouis nimium. Vitium vel maximum eſſe dicit Cicero a vulgari genere orationis atq́ a conſuetudine communis ſenſus abhorrere. Pro‑prijs, quibus ſingulæ res ſeparatim ſignificantur. Aut eſſe poſſunt. Licet eius rei propria non ſint, de qua loquimur,pro illa tamen ponuntur, ſiue per tranſlationem quæ verba non ſuis rebus accommo dat: ſiue per abuſione.

Solœciſmus.

❡ Elegantia eſt quæ facit vt vnūquodq́ verbum videat̄ dici pure.i.ſine vitio & appropriate, & aper te.i.ſine obſcuritate. Hæc.ſ. elegātia: diuidit̄ in la‑ ASC.

tinitatem & explanationē. Latinitas eſt quæ conſeruat ſermonem purū & ſup. remotū ab omni vitio. Vitia in ſermone quo.ſ. vt is.ſ. ſermo ſit minus.i. nō ſatis latinus: poſſunt eſſe duo ſolœciſmus & barbariſmus. Solœciſmus eſt cū.ſ. quādo pluribus verbis.i. inter plura verba; verbum conſequens.i. quod ſequit nō accōmodat.i. nō recte conformat ſuperiori.i. ante poſito: vt ſi quærenti: quo vadis: dicas hic. Barbariſmus ē cum aliquod verbū profertur vitioſe. Nos dicemus dilucide.i. clare in arte grammatica (ergo etiam grāmaticem compoſuit aut cōponere conſtituit Cicero) qua ratione poſſimus vitare. hæc ſcilicet dicta vitia. Explanatio eſt quæ reddit orationē apertā & dilucidā. Ea.ſ. explanatio comparatur.i. acquirit duabus rebus: videlicet verbis uſitatis & propriis. Vſitata ſunt ea quæ uerſantur in ſermone & conſuetudine quotidiana. Propria ſup. ſunt ea, quæ ſūt aut eē poſſūt verba eius rei de qua loquimur.

De compoſitione. Ti. VIII.

Compoſitio, eſt verborum conſtructio, æqualiter perpolita. Ea conſeruabitur, ſi fugiemus crebras vocaliū concurſiones, quæ vaſtam, atq; hiantem reddunt orationem, vt hæc eſt. Vaccæ Aeneæ amœniſſime impendebāt. Et ſi vitabimus eiuſdem litteræ nimiam aſſiduitatem, cui vitio hic verſus erit exemplo: nam hic nihil prohibet in vitiis, alienis vti exemplo. O Tite tute Tati tibi tanta tyrāne tuliſti; & his eiuſdem poetæ: Quicq̄ quiſq̄ quicq; quiſq; conueniat neget. Et ſi eiuſdem verbi aſſiduitatem nimiam fugiemus, ea eſt huiuſmodi: nam cuius rationis ratio nō extet, ei rationi ratio nō eſt fidem habere. Et ſi nō vtemur continenter ſimiliter cadentibus, verbis, hoc modo flentes, plorantes, obteſtantes, lachrymantes. Et ſi verborū traiectionē vitabimus, niſi quę erit concinna, qua de re poſterius loquemur, quo in vitio eſt Cecilius aſſiduus; vt in priore libro. Has res ad te ſcriptas Luci miſimus æli. Item fugere oportet longam verborū continuationē quæ & auditoris aures, & oratoris ſpiritum lædit. His vitiis in compoſitione vitatis, reliquum operis conſumendum eſt in dignitate.

Compoſitio, De hac lib. ix. Quintilia. præcepit: in qua tria dicit neceſſaria eſſe ordinem iuncturam, numerū. Perpolita: quoniā uerba iam probata & electa collocat & æqualiter diſponit. Crebras &c. Vocaliū cōcurſus cū accidit hiat, & interſiſtit: & quaſi laborat oratio: ideo vaſtam & hiantem orationem fieri dicit Cice. hoc eſt in compoſitam. Et ſi vitabimus; erit item cōpoſita oratio: ſi vitabimus eiuſdem litteræ in dictionum principiis aſſiduitatē. Quod vitium Ennii oſtendit exemplo qui de Tito Tatio ſic ait. In vitiis alienis &c. Occurrit obiectioni: quā dicere quiſpiam poſſet, quid alieno vteris exemplo: cum ſuperius propriis vtendum eſſe probaueris? Reſpondet licere in vitiis oſtendendis. Et ſi eiuſdem verbi; aliud vitium: cui color Traductio ſimilis eſt. Quod ſi hæc verbi aſſiduitas cum ratione ornamenti fiat hoc modo. Qui nihil habet in vita iocundius vitatis cū virtute vitam nō poteſt colere: auditoris animū non offendit: & concinniorē orationē reddit: contra accidit ſi nulla dictio inter idem verbum ponatur, quod in præſenti apparet exemplo: eſt & tropo paronomaſiæ ſimile hoc vitium. Et ſi nō vtimur. Aliud vitium cum multa ponuntur verba: quorū idem eſt exitus. Sed dicet quiſpiam ſimiliter cadens & ſimiliter deſinens nōne ex ornamentis ſunt quæ concinnā efficiunt orationem? ſunt inq̄ ſed cū interuallis, vt infra apparebit: ſed quando ſimili exitu multa verba ſine interuallis iungūtur, tūc vitium eſt. Et ſi uerborum. Aliud uitium nō trāſitio, quæ & ipſa exornatio eſt: ſed diluciditati contraria: ut primo lib. dictum eſt. Si igitur rara & concinna. Verborū, cadē enim fer-

me uerba repetūtur in tranſitione: ut audiuiſtis aduerſariorum rationes nunc meas audite. Cœcilius: poeta Comicus, uel Cœlius ſcriptor hiſtoriæ. Item fugere &c. Vitandum præcepit hyperbatum, quod eſt in eodem ſenſu prælonga dictionis dilatio: & tranſcenſio quædam uerborū ordinem diſturbans uel mutatio ordinis. Auditoris aures. Quæ dum perfectam expectāt ſententiam lædi uidentur. Oratoris ſpiritum. Qui longa uerborū ſerie deficit iterdū. Quod ē maximū in pnūciatiōe uitiū. Plura quæ ad cōpoſitionē pertinēt eius ſtudioſus apud Quit. cōperiet.

¶ Compoſitio eſt conſtructio uerborū perpolita.i. perfecte exornata: æqualiter.i. ex omni parte. Ea.ſ. cōpoſitio ſeruabitur.ſ. a nobis: ſi fugiamus crebras concurſiones uocaliū: quæ.ſ. uocales reddunt orationē uaſtam.i. inconcinnā & atq; hiantem.i. cū hiatu oris pronūciādā: vt eſt hæc. Vaccæ Aeneæ amœniſſime impēdebāt. Et ſup. conſeruabitur: ſi uitabimus nimiā aſſiduitatem eiuſdem litteræ. Cui uitio hic uerſus.ſ. Ennianus erit exemplo. Et ſi quis dicat Auctorem facere contra inſtitutū ſuū ac præſcriptū: nā promiſit ſe ſuis nō alienis uſurū exēplis: id purgat innuens quod intelligit de exemplis non uitioſis. Nam nihil prohibet hic.i. in hac re, uti exēplo: i uitiis alienis. O tite, tute, tati, tibi, tāta tyrāne tuliſti. Cuius facilis eſt intellectio: nam ordo eſt. O tite tati tyrāne: quia cū Romulo regnauit Titus Tatius: unde uocatiuus eſt tati, nam errant qui putant præcedēte uocali ſcribi per e eo q̄ Mauricius maurici declinat: cū tñ Tatius. Statius. Lucretius. Mœtius. Sulpitius. Anitius. Plotius. Mutius, in quibus oēs uocales i præcedūt non ei in uocatiuo faciant, tute.i. tuipſe (nam tumet nō recte dicat) tuliſti.i. abſtuliſti aut ſumpſiſti tibi tāta. Et hic.ſ. verſus eiuſdem poetæ.ſ. Ennii qui obſcurior eſt: pōt tñ ſic intelligi quiſq̄ aut quiſq; neget qcq̄.i. quālibet rem, quęq;.i. & quę: & ſup. is quæ q̄ſq; cōueniat.i. poſtulet & in ius vocet, neget ei qcq̄. Et ſup. cōſeruabit: ſi nos fugiem (nimiā aſſiduitatē eiuſdē uerbi.i. dictionis ſeu partis orōnis. Ea.ſ. nimia aſſiduitas ē hmōi. Nā nō ē rō adhibere fidē ei rōni, cuius rōis rō nō extet.i. nō apparet. Et ſup. cōſeruabit: ſi nō utemur cōtinēter.i. ōtinue ſine iterruptione: uerbis cadētibus ſimiliter hoc mō. Veniebāt ſup. flētes, plorātes, obteſtantes, lachrymātes, hoc ordine ſeruat ratio uerſus ſi mō uerſus eſt. Et ſup. cōſeruabit, ſi uitabimus traiectionē.i. trāſpoſitionē uerborū; niſi ſup. eam q̄ erit cōcinna.i. iuxta aliquē colorē: de qua re nos loquemur poſterius: in quo uitio ē Cecilius poeta Comicus: ut ī lib. priore.ſ. duorū has res &c. ubi ordo me-

lior

De dignitate. Ti. IX.

DIgnitas eſt, quæ reddit ornatā oratio nem varietate diſtinguēs. Hęc in ver borū & ſententiarū exornationem di uiditur. Verborum exornatio eſt, quæ ipſius ſermonis inſignita cōtinetur perpolitiōe. Sententiarū exornatiō eſt, quæ nō in verbis, ſed in ipſis rebus quandam habet dignitatem.

De repetitione. Ti. X.

REpetitio eſt, cum continenter ab vno, atq; eodē verbo in rebus ſimilibus, & diuerſis principia ſumūtur, hoc mō: Vobis illud attribuēdū eſt, Vobis gratia habenda, vobis res iſta erit honori. Item, Scipio Numantiā ſuſtulit, Scipio Carthaginē deleuit, Scipio pacem peperit, Scipio ciuitatē ſeruauit. Item, Tu in forū prodire? Tu lucē aſpicere? Tu in horum conſpectū conaris venire? Audes verbū facere? Audes quicq̄ ab iſtis petere? Audes ſupplicium deprecari? Quid eſt, quod poſſis defendere? Quid eſt, qd tibi putes concedi oportere? Non iuſiurādū reliquiſti? Non amicos prodidiſti? Non parēti manus intuliſti? Non deniq; in oī dedecore volutatus es? Hęc exornatio, tum multū venuſtatis habet, tum grauitatis, & acrimoniæ plurimū. Quare videtur eſſe adhibēda, & adornandā, & exaugendam orationem.

hor eſſet: O Luci Aeli: nos miſſimus ad te has res ſcriptas: aut miſimus has res ſcriptas ad te. Itē vt cō poſitio cōſeruet: oportet fugere longā cōtinuationē verbo℞ q̄ lædit, &.i. ſimul aures auditoris: & ſpiritū id eſt vt dicunt flatū & anhelitū oratoris. His vitiis vitatis in cōpoſitione: reliquū operis.ſ. huius: eſt cō ſomendū in dignitate.i. in pceptis de dignitate ſeruādā i varijs colorib⁹

FRan. DIgnitas. Tertia elocutionis pars eſt quæ i verbo℞ ac ſniaℜ figuras diuidit: græci σχήματα λέξεως appellāt καὶ διανοίας. Sūt aūt figuræ: (Schemeta.) ſicut noīe ipſo patet: cō (Figuræ) formationes q̄dā remotæ a cōi vſu: adeo Tro(Tropi.)pis ipſa rei natura cōiunctæ: vt diſcernere ī prōptu non ſit. Q̄uidā ēt tropos eas noīauerūt: q ſiue ex hoc duxerunt nomen q̄ ſint formati quodammodo: ſiue ex eo q̄ vertāt orationē: vn̄ & mot⁹ dn̄r: idē fatendū eſt eſſe. In figuris etiā vſus quoq; eſt idē. Nā & vim rebus adiiciūt: & gratiā pſtāt. Auctor Quīnti. ex ipa pterea tropi & figuræ defi nitionē idē pene eſſe cognoſcit. Nā tropus ſic de (Trop⁹) finit. Tropus eſt ſermo a pncipali ſignatione trāſlatus ad aliā ornandæ orationis gratia. Figura (Figura) vero ſic. Figura ē aliqua arte mutata dicendi rō. Exornationes deniq; verbo rū de q̄bus loqtur Cice. Tū tropis: tū figuris a ſcriptoribus artis iubuēt. Schema lexeos ſic definit. (Schema lexeos) Schema lexeos eſt ordo verbo℞ aliter q̄ debet figuratus: aut metri: aut decoris, aut emphaſis gr̄a. Duorū eſt gene℞: alte℞ loquendi rationē vocāt: & grāmaticū eſt, alte℞ maxime collocationi exq̄ſitū eſt: & rhetoricū magis dicit. Propterea aūt pcipuæ vtiles exornationes ſunt: q̄ ſermonis quotidiani & ſēper eodē modo formati faſtidium leuant: & a vulgari dicendi genere nos defendunt.

ASC. ℂ Dignitas eſt q̄ reddit.i. efficit orationē ornatā: diſtinguēs, ſup. eā varietate. Hæc diuidit ī exornationē verbo℞ & ſniaℜ. Exornatio verbo℞ eſt q̄ continet.i. cōcludit & cōpletur iſignita.i. inſignis effecta & illuſtris ppolitione.i. pfecta venuſtatione ipſius ſermonis. Exornatio ſniaℜ eſt quæ habet quandam id eſt certam dignitatem: id eſt venerabilem decorem non in verbis ſed in ipſis rebus.

FRan. REpetitio. De figuris verbo℞ prius loqt ī q̄bus abſolutis de ſniaℜ figuris loquet. Lōge plures tum a græcis: tum a latinis tradunt auctoribus. Cicero maxime neceſſarias collegit: & q̄bus intellectis cæteræ facile cognoſcūtur. Quæ eiuſdē fermæ ſunt naturæ. Stertinius rhetor optimus & peruetuſtus volumē vnū coloribus dicauit. Illud in ſingulis ſeruat Cice. vt primo definiat, deinde exēpla

ſubiiciat: vltimo quā vim habeat oſtēdat. Ex quo facile cognoſci pōt quis color cui generi cauſæ cui figuræ dicendi, cui parti orationis cōueniat. A repetitione autē incipit quæ ἀναφορὰ a græcis vocat. Et ſic ab aliis definitur. Anaphora eſt relatio eiuſdem (Anaphora) verbi, aut ſimilis per principia verſuū plurimo℞, vt Nate meæ vires: mea magna potentia ſolus. Nate patris ſūmi &c. Hac vtimur i tribus cārū gn̄ibus pcipue tn̄ iudiciali, in oībus itē orōnis ptib⁹ ſed pcipue cōfirmatiōe, cōfutatiōe, & cōcluſiōe. Cōtinēter, ſine aliquo interuallo. Similibus, eiuſdem ſniæ, vt Vobis illud attribuēdū eſt iudices &c. Diuerſis, vt Scipio Numantiā ſuſtulit. Scipio carthaginē deleuit. Nō.n. idē ē Numātiā ſuſtuliſſe & carthaginē deleuiſſe. Vobis illud &c. In demonſtratiuo genere ē hoc exēplū. Laudantur enim iudices q̄ nefariū quēpiā ſententiis ſuis damnauerint, vt Catilinā & alios cōiuratos. Item Scipio, & hoc in demōſtratiuo genere exemplū eſt. Item tu &c. Hoc exemplū in iudiciali genere videt eſſe, poſſunt aūt in Catilinā vel aliū coniuratorē hæc dicta videri. Horū patrū conſcripto℞, quos trucidare voluiſti. Petere, vt veniā tibi dent. Deprӕcari depellere, & a te remouere. Reliqui quoniā non ſeruaſti quod iuraueras. Hæc exornatio, hinc demonſtratiuo generi & mediocri figuræ cōuenire cognoſcit. Tum grauitatis & acrimoniæ, hinc iudiciali etiā generi ac graui figuræ congruere oſtendit. Venuſtatis, ſi laudamus, acrimoniæ aſperitatis & vehementiæ, ſi accuſamus & vituperamus. Ad cōmendandā: ornandā in demonſtratiuo genere. Exaugendam in iudiciali: & in confirmatione & confutatione, vbi per amplificationes argumentationes noſtras adaugemus eſt & alia Anaphora, per quam elocutio non conuementer reſpondens aliud refert occulte, hac Saluſ. vtitur cum ait, ſed ante item coniurauere pauci, in quibus Catilina: de qua q̄ breuiſſime potero dicam hic de qua intelligendum eſt coniuratione.

ASC. ℂ Repetitio eſt cū.i. quādo principia ſumuntur in rebus ſimilibus & diuerſis, cōtinenter.i. cōtinuo ab vno atq; eodē verbo. Hoc mō. Vobis o iudices aut patres conſcripti aut Quirites &c. Audes ſuppliciū deprӕcari.i. prӕcibus ſperare a te auertere, hoc eſt ne de te ſumatur.q.d. fruſtra quia inique id facias. Non.i. nōne reliquiſti, quia violaſti iuſiurandū. Volutatus, vt ſus in volutabro ſuo. Hæc exornatio tum.i. ſimul habet multum venuſtatis, tum.i. ſimul habet plurimū grauitatis & acrimoniæ. Cætera patent, ſaltē per ea quæ a Franciſco adducta ſunt.

De conuerſatione. Ti. XI.

Conuerſio eſt, per quã nõ vt ante, primũ repetim⁹ verbũ, ſed ad poſtremũ cõtinẽter reuertimur hoc modo: Pœnos pp̃ls Romanus iuſticia vicit, armis vicit, libertate vicit. Itẽ, Ex quo tpe concordia de ciuitate ſublata eſt, reſpublica ſublata eſt. Item, C. Lelius homo nouus erat, ingenioſus erat, doctus erat, bonis viris & ſtudioſis amicus erat, ergo in ciuitate primus erat. Item, Nam cũ iſtos vt abſoluant rogas, vt peierent rogas, vt æſtimationem neglegant rogas, vt leges populi Romani tuæ libidini largiantur, rogas.

De complexione. Ti. XII.

Complexio eſt q̃ vtrãq; cõplectit̃ exornationẽ, & hanc, & quã ante expoſuimus, vt & repetatur idẽ primũ verbũ ſępius, & crebro ad idẽ poſtremũ reuertatur hoc mõ: Qui ſunt, q fœdera ſæpe ruperũt? Carthaginẽſes. Qui ſunt, q in italia crudele bellũ geſſerũt? Carthaginẽſes. Qui ſunt, q italiã deformauerũt? Carthaginẽſes. Qui ſũt, q ſibi poſtulãt ignoſci? Carthaginẽſes. Videte ergo quid cõueniat eos impetrare. Itẽ, quẽ ſenatus dãnarit, quẽ pp̃ls Romanus dãnarit, quẽ oĩum exiſtimatio dãnarit, eũ vos ſentẽtiis veſtris abſoluitis?

De traductione. Ti. XIII.

Traductio eſt, quæ facit vt cũ idẽ verbum crebrius ponat̃, nõ mõ nõ offendat animũ, ſed etiã orõnẽ cõcinniorẽ reddat, hoc mõ: Qui nihil habet in vita iocũdius vita, is cũ virtute vitã nõ põt colere. Item, Hũc tu hominẽ appellas, q ſi fuiſſet homo, nunq̃ tã crudeliter hois vitã petiiſſet? At erat inimicus, ergo ſic inimicũ vlciſci voluit, vt ipſe ſibi reperiret inimicus? Itẽ, Diuitias ſine diuiti eſſe, tu vero virtutẽ præfer diuitiis. Nã ſi velles diuitias cũ virtute cõparare, vix ſatis idoneæ tibi viderẽtur diuitiæ, quę virtutis pediſſequæ ſint. Ex eodẽ genere eſt exornatiõis, cũ idẽ verbũ modo ponit̃ i hac re, modo in altera re ponit̃ hoc mõ: Cur eam rẽ tam ſtudioſe curas, quæ multas tibi dabit curas? Item, Nã amari iocũdũ eſt, ſi curetur ne quid inſit amari. Item, Veniam ad vos, ſi mihi ſenatus det veniã. In his quattuor generi-

FRan. Conuerſio. Hunc colorẽ qdam ἀντιστροφὴ ſpeciẽ volunt eſſe qdã ἀντιστροφὴν magis græce vocari; differt a repetitione: qm ea iiſdẽ utit̃ principiis: hæc uero eodẽ exitu terminat̃: tribus admiſcetur gñibus: pcipue tñ iudiciali graui figuræ: confirmationi: cõfutationi: & cõcluſioni. Cõtinẽter; ſine interuallo: ut iter mẽbrũ ac mẽbrũ nihil ponatur. Pœnos &c. Exẽplũ eſt i demõſtratiuo gñe: popu lus.n. Romanis laudat̃. Itẽ ex quo tpe: & hoc in demõſtratiuo gñe poſitũ videri exẽplũ pt. Stilli accuſant: q po. Ro. libertatẽ ſuſtulerunt: pt & i deliberatiuo gñe eẽ: ſi ad tuẽdã libertatẽ hortat̃. Item &c. In dmõſtratiuo gñe eſt. Nauus: ſtrenuus: induſtrius. Itẽ nã cũ iſtos: i iudiciali gñe eſt. Vt peierent; iurati erant iudices & abſoluere q peccaſſe cõuictus erat: nõ poterãt. Aeſtimationẽ. Nã ſi te abſoluerint: tui ſimiles videbunt̃. Leges quæ volunt malos & nocẽtes puniri.

ASC. Conuerſio eſt per q̃ non repetimus verbũ ut ante. i. ſicut in repetitiõe ſed reuertimur cõtinẽter. i. cõtinuo & ſine intermedio aut dilatione: ad poſtremũ. ſ. verbũ hoc mõ. Pœnos. i. Punicos populos vtpote Carthaginenſes: ubi uerbũ uicit qđ in fine dicet̃ repetitur. Homo nauus. i. ſtrenuus & opoſus bonã operã i reipu. adminiſtratiõe nauare ſolitus. Male ſcribunt qdã nouus: nõ. n. nouus: ſed nobilis admodũ erat. vt peierent. i. periuriũ cõmittant: qa iudices iurati iuxta merita: ſniam dicere, ſi ſceleſtiſſimũ abſoluunt peierant. Dicit̃ aũt peiero raro niſi apud vulgares periuro: licet periurus & periurium recte dicantur.

Anadiplosis anastrophe

FRan. Complexio. Hic color ἀμφὶ πλοκή a græcis uocat̃: & συμπλοκή: cũ uerbi in principio poſitũ: in fine uerſus uel mẽbri ſit repetitio: ut Multa ſup Priamo rogitãs, ſup hectore multa. Ambos ſupius dictos colores cõplectit̃: cõuenit tribus gñibus: ſed iudiciali pcipue ac graui figuræ. Qui ſũt in deliberatiuo gñe ẽ hoc exẽplũ. ſuadet̃.n. Carthaginẽſibus q uicti ueniã petebãt: nõ eẽ ignoſcẽdũ. Itẽ Quẽ ſenatus in iudiciali gñe eſt hoc exẽplum: & in

Verrem poteſt dictum uideri.

ASC. Cõplexio eſt q̃ complectit̃. i. in ſe cõtinet utrãq; exornationẽ: & hãc. ſ. paulo ante dictã: videlicet cõuerſionẽ: & q̃ expoſuimus añ: videlicet repetitionẽ. ita uidelicet: ut &. i. ſimul primũ verbũ repetat̃ ſæpius idẽ: &. i. ſimul reuertat̃. i. reuerſio fiat: crebro. i. frequẽter: ad idẽ poſtremũ. ſ. uerbũ hoc mõ. Qui ſũt &c. Exẽpla ſũt nota: noris tñ apud ueteres lectũ Carthaginiẽſes: ubi nũc dicit̃ Carthaginẽſes. Scies ad hoc q̃ Carthago & Cartha pro oppido hñt aſpirationem in ſecũda: charta ſuper q̃ ſcribitur in prima ſyllaba.

FRan. Traductio. Color hic a græcis dicit̃ ἀντανάκλασις vel μετὰ βολὴ · πλοκὴν Quintilia. voeat. Implicat.n. uerba vt eſt: nihil eſt dictũ qđ nõ ſit prius dictũ. Differt a ſuperioribus: nã neq; primũ uerbũ: neq; medium neq; poſtremũ repetitur ſed ubicũq; poſitũ fuerit. Cõuenit graui figuræ: iudiciali gñi: narratiõi: cõfirmatiõi: & cõfutatiõi. Qui nihil hẽt &c. Accuſat aliqs q̃ nimia uitæ cupiditate ſigna deſeruerit: eſt igit̃ exẽplũ i iudiciali genere poſitũ. Itẽ. Eum hominẽ appellas. et hoc exẽplũ i iudiciali gñe ẽ. Accuſat̃ eni aliqs q̃ hoiem occidere uoluerit. Ipe ſibi inimicus reperit̃: qm ea auſus ẽ: q̃ hois nõ ſũt. Itẽ diuitias: in deliberatiuo gñe eſt: hoc exẽplũ. Suadet̃.n. cupiã uirtutẽ pferat diuitiis: & ab ea pp̃ter diuitias diſcedẽr nolit. Ex eodẽ gñe. Duas traductiõis ſpẽs eẽ dicit: vnã cũ idẽ uerbũ ſæpius in eadẽ ſignatiõe repetit̃; alterã cũ idẽ uerbũ repetit̃ qdẽ: ſed in diuerſa ſignatiõe: ut exẽplis patet. In his q̃tuor: q̃ uirtutẽ hẽant ſupradictæ q̃tuor exornatões: nos admõet & nõ iopia redit̃ nos ad idẽ verbũ dicit: ſed ut feſtiua hoc ẽ dulcis & ſuauis ſit orõ ac melius iſonet aurib⁹.

ASC. Traductio ẽ q̃ facit: ut cũ idẽ verbũ põat̃ crebri⁹ ip⁹ ſup. ñ mõ ñ offẽdat aium. ſ. auditoris: ſed reddat ẽt orõnẽ cõciniorẽ. i. cõſonãtiorẽ & q̃drãtiorẽ ac modulatiorẽ. q. d. tm̃ abeſt vt verbi i varia loca traductio tediũ gñet: ut ẽt ſũmope recreet hoc mõ. Is q nihil hẽt i vita iocũdi⁹ vita: ñ pt colet̃ vitã cũ uirtute. Vñ Iuu.

Summũ crede nefas animam præferre pudori. Et propter vitã viuendi perdere cauſas. Item appellas tu hunc.ſ.homicidam hominẽ: qui ſi fuiſſet homo, nunq̃ petiſſet.i.malitioſe inuaſiſſet vitam hominis. At.i.ſed dicas forte q.ſ.interfectus erat inimicus. Ergo.i.nunquid ideo q inimicus erat: voluit ipſe vl ciſci ſic inimicum: vt ipſe reperiretur inimicus ſibi? quia ſæuus in conſimilis ſpeciei animal: quod per naturam nullũ animantiũ facit: quocirca cũ homo in hominẽ ſæuit: quodãmodo ſibi: quia naturæ ſuæ inimicus efficitur. Præterea qui alium occidit iniu ſte: duos occidit, quia & ſeipſum: quatenus ſe dignũ facit qui iure occidatur: & ita quia iui necem procu rat ſibi inimicus efficitur: ſaltẽ re licet fortaſſis non animo. Vt enim inquit Seneca. Illo die perit nocẽs quo peccat. Item aliud exemplũ. Sine idest permit te diuitias eſſe diuitũ: tu vero præter diuitiis virtutẽ. Nam ſi velles cõparare ideſt conferre diuitias cum virtute, diuitiæ vix videbũtur tibi ſatis idoneæ, quæ ſint pediſſequæ.i.ancillæ virtutis: pedes eius, vt do minæ ſuæ ſequentes. In his autẽ exemplis repetitur eadem dictio licet nõ ſemper in eodẽ caſu: tamẽ in eadem ſignificatione, eſt autẽ aliud genus exorna tionis cũ eadem quidẽ vox ſed in diuerſa ſignifica tione repetit: vnde addit. Quod eodẽ genere exor nationis eſt, cũ idem verbũ.i.eadem vox, ponit mo do.i.interdum in hac re.i.ſignificatione, & modo.i. interdũ in altera re.i.ſignificatione. hoc modo. Cur curas tam ſtudioſe.i.cur tam ſollicite ſequeris eam rem quæ dabit tibi multas curas.i.ſollicitudines. vbi curas prius verbũ poſterius nomen eſt. Item. Nam iocũdũ eſt amari ideſt ferueter diligi, ſi curetur ne quid amari.i.rei amaræ & acerbæ inſit.ſ.in aman do: quia qui amãtur fere redamare ſolent. Item ego veniam ad vos: ſi ſenatus det mihi veniã.i.cõmeatũ & libertatem abeundi, quam vulgus licentiã vocat. In his quattuor generibus exornationum, videlicet repetitione, cõuerſione, complexione, & traductio ne, quæ adhuc.i.hucuſq̃ ſunt propoſitæ.i.tractatæ non fit inopia.i.penuria verborum vt redeatur ſæ pius ad idem verbũ: ſed feſtiuitas.i. celebritas deli tioſa & lepor ſermonis ineſt: quæ.ſ.feſtiuitas poteſt diiudicari.i.internoſci facilius auribus.i.aurium iu dicio: q̃ demonſtrari verbis.

bus exornationũ, quę adhuc propoſitæ ſunt, nõ inopia verborum fit, vt ad idem verbum redea tur ſępius, ſed ineſt feſtiuitas quæ facilius au ribus, diiudicari, q̃ verbis demonſtrari poteſt.

De contentione. Ti. XIIII.

Contentio eſt, cũ ex contrariis verbis oratio conficitur, hoc modo: Habet aſſentatio iocũda principia, eaq; exi tus amariſſimos affert. Item, Inimi cis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Item, In ocio tumultuaris, in tumultu ſolus es ocioſus. In re frigidiſſima cales, in re feruentiſſi ma friges. Tacere cum opus eſt, clamas, cum lo qui conuenit, obmuteſcis. Ades, abeſſe vis, abes, reuerti cupis. In pace bellum quęritas, in bello pacem deſideras. In concione de virtute loque ris, in prælio per ignauiam tubæ ſonitum per ferre nõ potes. Hoc genere ſi diſtinguemus ora tionem, & ornati, & graues poterimus eſſe.

De exclamatione. Ti. XV.

Exclamatio eſt, quæ conficit ſignifica tionem doloris, aut indignationis ali cuius, per hõis, aut vrbis, aut loci, aut rei cuiuſpiã cõpellationẽ, hoc modo: Te nunc alloquor Africane, cuius mortui quoq; nomen ſplendori, aut decori eſt ciuitati; tui cla

FRan. Contentio ἀντίθετον a græcis dicit. Gra ui figuræ, & iudiciali generi couenit, præcipue adhibetur aliis quoq; ge neribus, ac mediocri figu ræ. Coofirmationi & re prehẽſioni. Eſt autẽ tam verborum q̃ ſententiarũ: verborũ vt cũ dicitur no cte vigilas die vero dor mis. Sententiarũ vt cũ di citur i in iudiciis regnas, in concionibus taces: nõ vno fit modo, vt aut Qui ſtis, nam aut ſingula ſingu lis opponuntur, vt Vicit pudorẽ libido, timorem audacia. Aut bina binis, vt non noſtri ingenii eſt noſtri auxilii eſt. Aut ſen tentia ſententiæ, vt Do minerĩ in cõcionibus: ia ceat in iudiciis. Aſſenta tio. Exemplum eſt, & ſen tentia color. Senſus eſt, quiſpiam laudari ſe videt, & q̃uis falſo laudetur cre dit tamen primo vere ſe laudari & gaudet: cũ ve ro derideri ſe intelligit, dolet, aſſentari eſt omnia ad alterius ſenſum, volun tatemq; loqui. Item inimi cis. In demonſtratiuo ge nere ſunt hæc exempla, vituperationẽ enim con tinent. Tubæ ſonitum: accidit eni timidis quod Iuuenalis ait. Soluunt tibi cornua ventrem. Et gra ues & ornati, duplicem oſtēdit effectum conten tionis grauitatem & ornatum. Si diſtinguemus, ut non tantum in figura graui vtamur, ſed etiam me diocri.

Aſſentari.

ASC. Contentio eſt cum.i.quando oratio conficitur ex contrariis verbis, hoc modo &c. Sed q̃plurimi ſunt qui contendant con tentionem eſſe in con trariis ſententiis, antithe ton. id eſt contrapoſi tum in contrariis verbis ſeu vocabulis, vnde con tentionem dicũt in prin cipio primi Bucholici carminis apud Virgiliũ. In his autem exemplis vi detur antitheſis: nam io cundum & amariſſimum contraria ſunt verba. Si cut eſſe placabilem & in exortabilẽ. Tumultuari & ocioſum ac quietum eẽ. Frigidiſſimum & feruentiſ ſimum. Calere & frigere. Tacere, & clamare. Loq & obmuteſcere. Bellũ ãt quæritare, & pacem deſi derare. Item de virtute lo qui in concione.i. multi tudine populi ad audien dum concitata, & nõ poſ ſe perferre per ignauiam ſonitum tubæ in prælio videntur contrariæ ſentẽ tiæ. Si diſtiguemus.i.ſub diſtinctione vtemur, ſuo videlicet loco &c.

FRan. Exclamatio. Hæc exornatio a græcis ἀναφω φι appellatur, graui figuræ præcipue conuenit: & concluſioni ad indignationem & commiſeratio nem commouendam valet, & in aliis figuris, & in omnibus ea vtimur generibus: mouet autem vt ait Quintilianus ſiue aduerſarios in uadimus: vt Quid enim tuus Tubero in acie Pharſalica gla dius agebat? Siue ad inuocationem aliquam con uertimur, vt Vos ego iam Albani tumuli: atq;

luci appello. Siue ad inuidioſam explorationem: vt
O lex portia legesq́ Sempronię. Illa exclamatio
quæ ἐκφώνησις græce vocatur, vt O tēpora, o mo-
res, a quibuſdam inter figuras orationis ponitur: ſed
Quintilianus ſententiæ potius putat. Doloris: per
conqueſtionē. Indignationis, per amplificationē.
Te nūc alloquor, excla-
matio eſt a perſonæ ap-
pellatione: & ad miſera-
tionem pertinet. Cōtra
eos poteſt dictum videri
qui Gracchos occiderūt
Corneliç ſororis prioris
Africani filios Nepotes
Nepos. ex ſorore. Hinc cogno-
ſcis nepotes nō ſolum ex
filiis natos, ſed fratribus
& ſororibus dici. Item
pfidioſæ Fregellæ quo-
niā defecerūt: vnde ſolo
æquatæ fuerunt. Nuper,
cum in fide perſeuerareris. Bonorū, poteſt contra
coniuratores dici qui bonos viros per inſidias truci
dare voluerūt. Hac exclamatione oſtendit quæ uis
huius exornationis ſit, & cui potiſſimū parti conue-
niat, nam reprehenſioni & concluſioni cōuenit.

ASC. ¶ Exclamatio dicitur græce ἀναφώνησις Ac-
clamatio autem ἐπιφώνησις vel ἐπιφώνημα. Ordo
autem eſt. Exclamatio eſt quæ conficit .i. complet
& complete facit ſignificationem doloris aut indi-
gnationis .i. affectionis indigne ferentis alicuius .ſ.
hominis, aut doloris ſeu indignationis, per compel
lationem .i. allocutionem in medio ſermonis, homi
nis cuiuſpiam, aut vrbis, aut loci, aut rei ſcilicet alte
rius. hoc modo. Vt ſi quis a domo Scipiadum iniu-
riam aut dedecus propulſare velit, aut illi miſericor
diam fieri dicat per exclamationem. Te nunc allo-
quor Aphricane: ideſt Scipio maior deuictor aphri
cæ: quia Carthaginis, cuius mortui quoq́: ideſt etiā
cum ſis mortuus, nomen eſt ciuitati ſcilicet Roma-
næ, ſplendori, ideſt ad ſplendorem & gloriā. ac de-
cori, ideſt ad decus & ornamentū, ſi legetur aut de-
cori, non intelligetur quod ſic ſit pronunciandū in
orando: ſed ꝙ alterū ponendū ſit, aut ſic, cuius mor
tui quoq́ ſplendori eſt ciuitati, aut ſic. Cuius mor-
tui quoq́ nomen decori eſt ciuitati. Tui nepotes ſci
licet Gracchi ex Cornelia filia tua geniti, clariſſimi
tum propter patrem, tum propter matrem, tum pro
pter ſe: præſtiterunt in oratoria, abluerunt ſuo ſan-
guine, ideſt expiauerunt aut ſedauerunt crudelitatē
inimicorum, quaſi dicat Gracchos non occiſos niſi
ad crudelitatem inimicorum explēdam. Miror hoc
loco cur Franciſcus interpretetur nepotes ex ſoro-
nepotes re: non quod neſciam ex ſorore quoq́ nepotes dici
præſertim illis uerbis adiectis: ut apud Valeriū ma
Cornelia. ximū: ſed ꝙ de Aphricano maiore aptiſſime poteſt
intelligi: cuius non ſoror ſed filia dicitur Cornelia
Gracchorum mater: ut fere atteſtantur commenta-
rii. Vnde Domitius in illud Iuuenalis. Malo Venu
ſinam q̄ te Cornelia mater Gracchorum. dicit ſic.
Hæc olim habebatur inſignis pudicitiæ Scipionis
Aphricani filia: nupſit Cornelio Graccho: cui ge-
nuit. C. & Tiberium Gracchos. ad utriuſq́ filii elo
quentia plurimum cōtulit: præceptis ſuis: ut ſcribit
Quintilia. His ſublatis per ſeditionem popularem
Miſenum præ dolore conceſſit &c. Hæc ille. Vbi

& Mancinellus. Ply. lib. xxxiiii. ca. v. ſcribit q̄d Cor
neliæ Gracchorum matri quæ fuit Aphricani prio
ris filia ſedens ſtatua poſita eſt in, Metelli Publica
portu: quæ ſtatua tēpore ſuo erat in Octauiæ ope-
ribus. Et Landinus in ſextū æneidos: ſcribit ſic. T.
Gracchus. bis conſul. bis triumphator. bis cenſor.
Cornelīā Aphricani ma
ioris filiam vxorē habuit
quā adeo dilexit vt eius
ſalutē ſuæ ꝓpoſuerit, &
ipſa eo mortuo nuptias
Ptolemæi ægyptiorum Gracchi
regis contēpſit. T. et. C.
Gracchos oratores ex-
cellentiſſimos reddidit.
In Tito aſpectu & inge-
nio humanitatis apparuit
G. aſper & ꝯcitatus fuit.
Ambo q̄uis diuerſis tem
poribus cū Agrariam le-
gē aduerſante ſenatu fer
re tentarent cæſi ſunt. De Scipionibus quoq́, quia
eorum cognitio huic loco cōducit, dicit ibidem ſic.
Scipiones de quibus Maro: Aut geminos duo ful-
mina belli Scipiadas. fuerūt gemini fratres. ſ. Cn.
Cornelius Scipio, & P. Cornelius Scipio. Quorū
Publius conſul ad Ticinum flumen cum Hannibale Scipiones.
fortiter dimicando vulneratus ab adoleſcente filio
qui Aphricanus maior fuit a mortis periculo libera
tus eſt. Hi ambo in Hiſpania Haſdrubale Hānibá-
lis fratre profligato Aphrorum Milia. xxv. occide-
re. decē uero milia cepere. Poſtremo inſidiis Aphro
rum oppreſſi, eodem die ambo periere, ſed Cn. fi-
lius fuit Cn. Cornelius Naſica qui ſenatus totius iu
dicio vir optimus iudicatus eſt. Publii filii duo fue-
runt. P. Scipio Aphricanus & Lucius Scipio Aſia-
ticus. Publius vt dixi patrem liberauit. Haſdrubalē
Hiſpania pepulit, inde Carthaginem vicit. Hic fi-
lios duos habuit, alterum ita a patre degenerantem
vt vecordia & amentia monſtro ſimilis fuerit, alte-
rum. P. ſcilicet corpore imbecilliorem: animo vero
præſtantiſſimum, qui filiis carens, Aemilium, Paulī
Aemilii filiū adoptauit, qui Scipio Aphricanus mi-
nor cognominatus: qui Celtiberos, Vacceos: &
Cantabros vicit, Carthaginem inde euertit, poſtre
mo in Hiſpaniam reuerſus profectus Numantiam
ſuſtulit. Lucius autem Scipio ſuperioris Aphricani
frater primus vi vltra Helleſpontū in Aſiam traie-
cit Antiochum vno & ingenti prælio ſuperauit, &
quinquaginta milibus hominū cæſis Aſiam Roma
no imperio adiecit. Hæc illi. Ex quibus conſtat ne-
potes ex filia dicendos hoc loco. Nam de Gracchis
loquitur Cicero, in hoc priore exemplo quod facit
pro interfectis. addit alterum in exprobrationem
Fregellanorū dicens. Item. i. ſimiliter alterū exem-
plum eſt. O perfidioſæ. Fregellæ (de quibus ſupra
dictum eſt) q̄. i. o quantū facile. i. faciliter, contabu
iſtis. i. conſumpti aut corrupti eſtis, veſtro ſcelere. ſ.
contra rempu. Romanam attentato. vbi compellat
vrbem. Item ſup. o aut pro: inſidiatores bonorum:
vos petiſtis. i. in iuſtis latrocinio. ſ. veſtro: vitam cu
iuſq́ innocentiſſimi. Ne pro an, an aſſumitis tātam
facultatem. i. faciendi poteſtatem: veſtris calumniis
id eſt iniurioſis cladibus, ex iniquitate iudiciorum,
id eſt quia confiditis iudicibus corruptis abſolui?
Nos adducemus animum auditoris, ad quam, id eſt
quācunq́

Te nūc alloquor Aphricane, cuius mortui quoq́ nomen splendori ac decori eſt ciuitati, tui cla-
riſſimi nepotes ſuo ſanguine abluerūt inimicorū
crudelitatē. Item, o perfidioſæ Fregellæ: q̄ facile
ſcelere veſtro contabuiſtis, vt cuius nitor vrbis
Italiam nuper illuſtrauit, eius nūc vix fundamē-
torum reliquiæ maneant. Item, Bonorum inſi-
diatores latrocinio vitam cuiuſq́ innocentiſſimi
petiſtis. Tantā ne ex iniquitate iudiciorū veſtris
calūniis aſſumitis facultatē? Hac exclamatione
ſi loco vtemur, & cum rei magnitudo poſtula-
re videbitur, ad quam volemus indignationem
animum auditoris adducemus.

in-dignationem.i.affectionē indigne ferentem: ſi vtemur ſup.ea loco.ſ.ſuo.i.opportune & raro, & quū, i.quādo magnitudo rei videbit poſtulare.i.exigere q.i.niſi vehemēter ſimus affecti nō exclamabimus.

FRan. INterrogatio Hic color ἐρώτησις a græcis dicit. Graui præcipue conuenit figuræ & iudiciali generi. Quantū ad partes attinet orationis probationis peculiaris eſt. Non omnis grauis eſt: nā ſimplex interrogatio eſt, ut illa. Sed vos qui tandem quibus aut veniſtis aboris. Et hæc pro figura nō accipit: nec illa quæ non ſciſcitādi gratia aſſumit ſed inſtādi, vt Quid enī ille tuus diſtrictus i acie Pharſalica gladius agebat? & Quouſq; tandem abutere Catilina patientia noſtra? Patere tua cōſilia nō ſentis? Et ſic hoc loco Cicero intellexit. Multæ ſunt item interrogatiōis ſpēs quas enumerat Quint. Concina, ornata decora. Sed hæc eſt quæ inſtādi gratia fit,i & graui conuenit figuræ. Cum igit, poſſunt hæc contra. M.Liuium Druſum, aut quēpiam alium dicta videri a quo ſocii ad defectionem fuerint ſollicitati. Multa autem intelligimus argumenta præceſſiſſe.

De interrogatione. Ti. XVI.

INterrogatio nō omnis grauis eſt, neq; cōcinna, ſed hæc quæ cū enumerata ſunt ea quæ obeſſent cauſæ aduerſariorū, confirmat ſuperiorem orationem, hoc pacto: Cum igitur hæc omnia faceres, diceres, adminiſtrares, Vtrum animos ſociorum ab republica remouebas, & alienabas, an non? & vtrum aliquem exorari oportuit, qui iſta prohiberet, ac fieri non fineret, an non?

De ratiocinatione. Ti. XVII.

RAtiocinatio eſt per quam ipſi a nobis rationem poſcimus, quare quicq; dicamus, & crebro nobis met a nobis petimus vniuſcuiuſq; propoſitiōis explanationē, ea eſt huiuſmodi: Maiores noſtri, ſi quā vnius peccati mulierem damnabant, ſimplici in iudicio multorū maleficiorū conuictā putabant? Quo pacto? Quoniā quam impudicā iudicarāt, eam veneficii quoq; damnatam exiſtimabant? Quid ita? Quia neceſſe eſt eam, quæ ſuū corpus addixerit turpiſſimæ cupiditati, timere permultos. Quos iſtos? virum, parentes, cæteroſq; ad quos videt ſui dedecoris infamiam pertinere. Quid poſtea? Quos tantopere timeat, eos neceſſe eſt vt quoquo modo poſſit, veneficio petat.

ASC. ¶ Interrogatio nō omnis.i. quædam non eſt grauis: neq; concinna.i.decora & loco congruens, ſed ſup. interrogatio eſt grauis & concinna, quæ cū.i. poſtq̄ ea quæ obeſſent, ideſt obeſſe poſſent cauſæ aduerſariorum ſunt enumerata, confirmat rationē ſuperiorē.i.paulo ante a nobis adductam, hoc modo. Igitur cum tu faceres, diceres, adminiſtrares, hæc omnia (quæ intelligimus per eum qui hæc dicit, prius enumerata fuiſſe) vtrum remouebas & alienabas animos ſociorū ab republica ſcilicet Romana aut alterius ciuitatis, an non quaſi dicat nō poteris non confiteri quin ſic. Et vtrum oportuit, ideſt decuit aut neceſſe fuit aliquem exorari ideſt orādo inducere: qui prohiberet ac non fineret iſta, ſcilicet quæ moliebaris fieri? quaſi dicat maxime oportuit.

FRan. RAtiocinatio eſt per quam ipſi a nobis rationem &c. Non fruſtra hæc exornatio ſic appellatur: quoniam vis ſyllogiſmi ſub ea eſt & factum aliquod poſitis quibuſdam & conceſſis col[ligitur]. Igitur ἐρωτημα a græcis vocatur. Vtimur hoc colore quotiēs aliquid dicimus & cur dicamus ipſi nobis ipſis rationem ſubiicimus. Sub interrogatione collocat Quintilianus: cū ait cæterū & interrogandi ſeipſum & reſpondendi ſibi ſolent eſſe nō ingratæ vices. Vt Cicer. pro Ligario. Apud quem igitur hæc dico. Nempe: apud eum qui cum hæc ſciret antequā me vidit reipublicæ reddidit. Conuenit tribus generibus, ſed præcipue iudiciali, omnibus figuris, ſed præcipue humili, nam ſicut infra dicit, ad ſermonem vehementer accōmodata eſt. Maiores noſtri: Exemplum eſt in coniecturali cauſa poſitum, mulier venefici accuſatur: & quoniā impudicam fuiſſe conſtat: veneficam quoq; fuiſſe colligitur, eſt autem a primo ad vltimum: & veluti per inductionem argumentatio. Maiores noſtri, veteres. Fœminam quam vnius criminis accuſatam dānabant: multorum criminum damnatam intelligi volebant: nam facile ſibi perſuadebant eam omne cōmiſſuram ſcelus, quæ aliquod vnum graue commiſiſſet peccatū ſimplici iudicio i. non coniuncto ac multiplici, hoc eſt variorū criminum. Quo pacto? ipſe ſeipſum interrogat, ſæpe & rationē ſubiicit. Quid in viris? Quærit rurſus n ſiquid idem in viris exiſtiment veteres: & minime inquit, rationemq; ſubiūgit. Singulæ, vna enī cupiditas viros ad maleficium compellit, vt cupiditas vindictæ ad homicidiū. Mulierem vero ad multa: vt ſolus amor ad adulteriū: & cædem, vel veneficium. Item bene. Aliud exemplū in deliberatiuo genere: cōſultatur enim parcēdum ne ſit regis in bello capiti vitæ: ſicut Iugurthæ. Hæc exornatio, vis & vtilitas exprimitur exornationis.

ASC. ¶ Ratiocinatio eſt per quam ipſi.i.nos, poſcimus a nobis rationem quare dicamus quicq;.i. vnum quodq;, & noſmet petimus crebro a nobis explanationem vniuſcuiuſq; propoſitionis. Ea.i.ratiocinatio eſt huiuſmodi. Maiores noſtri.i.priſci Romani: ſi damnabant quam.i.aliquā mulierem vnius peccati.ſ.reatu: putabant.i.cenſebant ſup.eam conuictam.i.probatā ream multorū maleficiorū: in iudicio ſimplici.i.de vno dūtaxat maleficio pronunciato. & hæc eſt propoſitio dubitabilis: quā ſtatim ſequitur interrogatio: & cōtinuo eius reſponſio: & reſpōſionis rurſus quæritur ratio: vnde addit. Quo pacto.i.quo modo aut qua ratione putabant.ſ.illud. Reſponſio. Quoniā ipſi exiſtimabāt eā quā iudicarunt impudicā quoq;, ideſt etiā aut ſimul: damnatā veneficii. Quid ita.i.cur ita exiſtimabant? Ratio. Quia neceſſe eſt eam quæ addixerit turpiſſimæ cupiditati.i.laſciuiæ & libidini.corpus ſuū.i.quæ vulgauerit corpus ſuū & expoſuerit libidini, neceſſe eſt inquā eam: timere permultos. Interrogatio. Quos? Reſpōſio. Iſtos: virū.i.maritū. parentes cæteroſq; ad quos videt famā ſui dedecoris ptinere. Interrogatio. Quid poſtea? Hoc eſt quid tum: aut quid ex illo infertur. Reſponſio. Neceſſe eſt ut petat veneficio quoquo.i.quocunq; modo poſſit: eos quos timeat tantopere.i.tam anxie & tam impēſe. Interrogatio.

Quare neceſſe eſt? Quia nulla põt honeſta ratio eam retinere, quã magnitudo peccati facit timidam, intẽperãtia audacẽ, natura mulieris incõſideratã. Quid? quã veneficii dãnabant? Putabãt impudicam quoq; neceſſario. Quare? Quia nulla facilius ad id maleficiũ cauſa: q̃ turpis amor, & intemperãs libido cõmouere potuit, cũ cuius alius mulieris eſſet corruptus, eius corpus caſtũ eſſe nõ putauerũt. Quid in viris? idẽ ne hoc ſeruabant? Minime. Quid ita? Quia viros ad vnũquodq; maleficiũ ſingulæ cupiditates impellũt: mulieres ad oĩa maleficia cupiditas vna ducit. Item, Bene maiores noſtri hoc cõparauerũt, vt neminẽ regẽ, quẽ armis cepiſſent, vita priuarẽt. Quid ita? Quia quã nobis facultatẽ fortuna dediſſet, iniquũ erat in eorũ ſupplicio conſumere, quos eadẽ fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid qui exercitũ cõtraduxit? deſino meminiſſe. Quid ita? Quia viri fortis eſt, qui de victoria contendant: eos hoſtes putare: qui victi ſunt eos homines iudicare. Quare? Vt poſſit belli fortitudo minuere, pacẽ humanitas augere. Et ille ſi viciſſet num idẽ feciſſet? Non profecto tam ſapiens fuiſſet. Cur igit̃ ei parcis? Quia talem ſtulticiã contemnere, nõ imitari, conſueui. Hæc exornatio ad ſermonẽ vehemẽter accõmodata eſt, & aĩum auditoris retinet attentũ: tũ venuſtate ſermonis: tũ rationũ expectatione.

De ſententia. Titu. XVIII.

Sentẽtia, eſt oratio ſumpta de vita, quæ aut quid ſit, aut qd eſſe oporteat in vita, breuiter oſtẽdit, hoc modo: Difficile eſt primũ virtutes reuereri, q̃ ſemp ſecũda fortuna ſit vſus. Itẽ, liber is eſt exiſtimandus, qui nulli turpitudini ſeruit. Itẽ, egens æque eſt is, qui non ſatis habet, & is cui nihil ſatis põt eſſe. Itẽ, optima viuẽdi ratio eſt eligenda, eã iucundam cõſuetudo reddet. Huiuſmodi ſnĩæ nõ ſũt ĩprobãdæ, propterea q̃ habet breuis expoſitio ſi rationis nullius indiget, magnã delectationem. Sed illud quoq; pbandũ eſt genus ſnĩæ, q̃ cõfirmatur ſubiectione rationis, hoc modo: Oẽs viuẽ

Quare eſt neceſſe? Reſponſio. Quia nulla ratio honeſta aut potius honeſti: poteſt retinere. ſ. a maleficio: eam quã magnitudo peccati facit timidam: quã ſup. intemperantia. i. incontinentia: facit audacem: & quã ſup. natura mulieris quæ varia eſt: quia variũ & mutabile ſemper fœmina: facit inconſideratã. i. nihil conſiderantẽ quid faciat. Nam vt Valla docet cõſideratus & incõſideratus actiue ſignificãt. Interrogatio. Quid ſup. putabant eam quã dãnabant veneficii: ideſt cenſebant cõmiſiſſe veneficium? Reſpõſio. Ipſi putabant quoq; id eſt etiã impudicã neceſſario. Interrogatio. Quare? Reſponſio: quia nulla cauſa potuit mouere: ideſt impellere ad id maleficiũ. i. ad veneficium: q̃ facilius amor turpis. i. laſciuus & illegitimus ac ĩhoneſtus, & libido itẽperãs. Poſſet iterũ interrogari quare, ſed cauſam ſubdit. Cũ. i. quãdoquidẽ: ipſi putauerũt corpus eius mulieris cuius animus eſſet corruptus: nõ eſſe caſtũ. Alia interrogatio. Quid ſup. faciebant in viris: obſeruabant ne hoc idem. ſ. iudiciũ in viris damnãdis? Rñſio. Minime. Interrogatio. Quid ita. i. cur id dicis aut cur ita faciebant. Reſponſio: q̃a ſingulæ. i. ſeorſum acceptæ & ad vnũquodq; ppriæ cupiditates impellunt viros ad vnũquodq; maleficiũ: vna cupiditas: vtpote turpis amor: ducit mulieres ad oĩa maleficia.

Impellit Duci Vbi ſignatis vtitur verbis: q̃a viros dicit impelli in quo verbo eſt violentia: vt ſignificet eos egregie & viriliter reſiſtere: mulieres antẽ duci: vt indicet eas volentes ſequi. Vnde & illud Senecæ: Fata volentẽ ducũt: nolentẽ trahunt. Itẽ. Aliud exemplũ circa quod fit frequẽs interrogatio. Maiores noſtri cõparauerũt. i. cõſtituerũt bene hoc: vt neminẽ. i. nullũ: ſicut apud Vergiliũ. Turnæ quod optanti diuũ pmittere nemo auderet. Eſt enim nemo

Nemo quaſi nullus homo: vnde nemo diuũ: eſt tãtũ nullus diuum: ſi tñ hoc loco proprie dictũ velis: ſit appoſitio: ſic nemĩnẽ. i. nullũ hominẽ exiſtẽtẽ regem: quẽ cepiſſent armis, priuarẽt vita. Quid ita. i. cur id bene dicis cõparatũ: aut cur ita cõperauerũt? Reſpõſio. Quia iniquũ erat. ſ. viſum: cõſumere eã facultatẽ q̃ facultatẽ fortuna dediſſet nobis per victoriã. ſ. ĩ ſupplicio eorũ quos eadẽ fortuna collocarat paulo ante ĩ ampliſſimo q̃ ſi ĩ regali ſtatu. In qua ſnĩa fuiſſe videtur Pyrrhus ille Epyrota apud Enniũ vt recitat Cicero primo officio. Dono ducite: doq; volentibus cũ magnis diis &c. Quid ſup. facias in eum qui contraduxit. i. contra te duxit exercitũ? ſup. ſi eũ ceperis. Rñſio. Deſino meminiſſe. ſ. iniuriarum. Quid ita? Rñſio. Quia ẽ viri fortis: putare eos hoſtes qui cõtẽdũt de victoria. i. tantiſper dũ pliant, & ſup. iudicare eos hoĩes & ita humane tractãdos: qui ſint victi. Interrogatio. Quare? Rñſio. Ideo putare hoſtes dũ cõtendũt: vt fortitudo qua eos debellauerimus: poſſit minuere bellũ: & victos ſup. putari hoĩes: ut humanitas poſſit augere pacem: q̃a eos patiẽter ferimus q̃nos: quos hũanos nacti ſumus victores. Interrogatio. Et ſi ille. ſ. rex victus ut barbarus aliq̃s: viciſſet. ſ. te, num. i. nũq̃d feciſſet idẽ. i. te humaniter tractaſſet? Reſpõſio. Profecto nõ fuiſſet tã ſapiens. Quia ſapientis eſt parcere vt ſibi proſit: q̃a qui parcit hoſti victo: & illius vtit̃ ſeruitio, & alios inuitat vt ſe vinci q̃ occidi malint. Interrogatio. Igit̃ ſi hoc noſti: cur parcis ei? Rñſio. Quia ego conſueui cõtẽnere. i. vilipendere: non imitari talẽ ſtultitiã. Pulchra pfecto ſnĩa: & authore digna. Hæc exornatio eſt accõmodata vehemẽter ad ſermonẽ. i. tenuem narrationem, & retinet animũ auditoris attẽtũ: tũ. i. ſimul venuſtate ſermonis, tum ideſt ſimul: expectatione rationũ: quæ ſubdũtur.

FRan. Sententia. Quid ſnĩa ſit: & quot eius ſpecies: diligẽter Quint. oſtẽdit: γνῶμαι a græcis uocat̃, alii παραίνεσιν, alii παραβολὴν malunt. Sententiarũ autem aliæ ſimplices, aliæ duplices. Et ſimplices quidẽ aut ſine rõne: aut cũ rõne ſubiecta ſunt, eodẽ modo & duplices ſnĩæ.

Siplex. ſnia Duplex ſnia. Simplex ſine rõne & duplex ſine rõne humili & mediocri figuræ cõueniunt exordio præterea & cõfirmationi: nõnunq̃ & confutationi: ac concluſioni. Sententia ſimplex & item duplex cũ rõne graui adhibetur figuræ. Amplificationi: & perorationi. De vita ac bene & honeſte viuendi rõne. Difficile &c.

Simplices

Simplicis ſententiæ exemplum eſt. Hæc ſententia ratione qua comprobetur nō indiget: cū nota ſatis per ſe ſit: ſimilis eſt illa Platonis: difficile eſt in magna peccandi licentia iuſte vixiſſe. Item: & hæc ſententia ſimplex eſt ſine ratione loquitur autē ſecūdū philoſophos qui eos tantum liberos exiſtimant qui nulli turpitudini ſeruiūt quā de re vnum Cicero ſcripſit paradoxū, cuius ſumma eſt: oēs ſapientes eſſe liberos: & oēs ſtultos ſeruos. Item egens æque is: & hæc ſententia ſimplex eſt ſine ratione. Ille dicitur egere: qui habet quidē quātū ſatis eſt: ſed cupit plus habere. Nam ut Claudianus ait. Semper inops quicunque cupit. Qui uero pauper eſt: ſed cū paupertate bene conuenit diues eſt: ut Seneca ait, ex Epicurei authoritate. Et hoc etiā Cicero in eo paradoxo, cuius ſumma eſt: q ſolus ſapiens diues eſt. Huiuſmodi ſententiæ, effectū etiam hārū ſententiarū oſtendit auditorē: nāque in humili figura ſi breues fuerint: & nulla egeant ratione: quia corroborētur: uehementer oblectāt. Sed illud: de ſimplici ſequitur figura: quæ eſt cū ratione & hanc quoque nō improbanda dicit. Omnes &c. Pulchra ſententia: & ſtoica. Item: alia ſententia. Cum enim ratio eſt: quæ præcedentem confirmat ſententiā. Ea, ſecunda fortuna. Sunt item ſententiæ, ad ſentētias tranſit quæ duplices ſunt ſine ratione: & cū ratione primo autē ſententiæ duplicis ſine ratione exemplū ponit. Stulte ſunt inquit qui ſtatum ſuum leū in rebus ſecūdis ſunt mutari non poſſe exiſtimant: uidētur enim fortunæ confidere qua nihil mutabilius eſt: contra illi ſapiunt: qui in proſpera conſtituti fortuna aduerſos metuunt caſus. Pulchra in primis utraque ſententia eſt. Nōn eſt impedimento: immo ſi in illa ætate litteris operam non damus nunq̄ daturi ſumus. Sententias interponi; ſi nimis crebræ ponuntur, frangunt rerum pondera. Quod in Seneca reprehendit Quintil. Vt rei actores: ut oratores eſſe uideantur non æthici Philoſophi qui bene uiuendi præcepta tradunt: cum oratores clientis ſui cauſam agant & probabilia plerunque dicant, Philoſophus uero nunquam a ueritate diſcedat: ex quo recte: ait Lactantius melius de humano genere eos mereri, qui bene uiuere docent, q̄ qui bene dicere: quia bene dicere ad paucos pertinet: bene autem uiuere ad omnes: & propterea apud græcos maiore in honore habiti fuere philoſophi: q̄ oratores. Interponentur: raræ. ſ. Neceſſe &c. Ratio eſt præcedens dictū confirmans ad cauſam afferre ſen etiam quæ ad cauſam non taceret ſtultum eſſet.

ASC. ¶ Sententia eſt oratio ſumpta de uita. i. de modo uiuendi ut de moribus: quæ oſtendit breuiter: aut quid ſit aut quid eſſe oporteat in uita, hoc modo. Difficile eſt primū (. i. in primis: quia uniuſcuiuſque rei potiſſima pars principium eſt: & quia difficile eſt conſueta relinquere, primū. i. in principio inceptionis: quia ut dicit Maro in littera Pythagoræ: Virtus Difficiles aditus primum ſpectantibus offert) ſup. eum qui ſit uſus ſemper fortuna ſecunda. i. proſpera & obſecundante, reuereri. i. habere in honore & reuerentia uirtutes. ſ. cardinales illas: fortitudinem: temperantiam, iuſtitiam, & prudētiam. Item ſententia eſt, ſi dicatur is eſt exiſtimandus. i. iudicandus liber: qui nulli turpitudini ſeruit, quia qui facit peccatum, ſerui is eſt peccati. Item alia ſententia. Is eſt æque. i. æqualiter egens: qui non habet ſatis, & is cui nihil poteſt eſſe ſatis: licet ſatis habeat: quia ut dicit Seneca: non copia rerum: ſed animus facit diuitem. Item alia ſententia. Optima ratio uiuendi eſt eligenda. ſ. in inſtitutione uitæ: & ſi dicas acerbam uideri q̄ addit, conſuetudo reddet eam iucundam. Huiuſmodi ſententiæ nō ſunt improbandæ, propterea q breuis expoſitio. ſ. enūciatio alicuius ſententiæ: ſi nullius indiget rationis. i. approbationis cum ſit euidentiſſima: habet magnam delectationem. ſ. audientium. Sed illud genus ſententiæ: eſt quoque. i. etiam: probandū. i. approbandūm q confirmatur ſubiectione. i. immediata additione rationis hoc modo. Omnes rationes bene uiuendi ſunt collocandæ in uirtute: propterea q. i. quia: ſola uirtus eſt in ſua poteſtate: ita q nulli ſit ſubiecta: & a nemine tolli poſſit. Omnia. ſ. alia præter eam. ſ. uirtutem ſunt ſubiecta ſub dominatione fortunæ: quæ ea ut dare uidetur poſſe: ita & auferre. Nam Qui inducti fortunis. i. proſperitatibus alicuius ſecuti ſunt amicitiam eius: hi omnes deuoluant: ſimul ac. i. in eodem momento quo fortuna eſt delapſa. ſ. de gradu ſuo. Ratio eſt. Enim pro quia, cum ea res quæ fuit cauſa conſuetudinis. i. cōuerſationis & [illegible]tionis mutuæ: receſſit: nihil ſupereſt, ideſt reſtat: quare poſſunt teneri in amicitia. Item ſunt ſententiæ. i. reperiuntur: quæ efferuntur. i. enunciantur dūpliciter. i. per bina membra, hoc modo. Illi ſup. errant ſine ratione: qui putant ſe fugiſſe. i. euitaſſe omnes impetus fortunæ rebus proſperis, id eſt per res proſperas: & ſup. illi cogitant ſapiēter qui reformidant caſus aduerſos: temporibus ſecundis: ideſt proſperis: ubi ſunt duæ ſententiæ ſine ratione. Cum ratione ſup. ſunt duæ ſententiæ: hoc pacto, ideſt modo. Qui putant oportere ignoſci peccatis adoleſcentium: falluntur: propterea quod illa ætas nō eſt impedimento bonis ſtudiis. i. quod ſi corrigantur poſſent etiam bonis ſtudiis incumbere. At hi faciunt

[Main text:]

di rationes in virtute ſunt collocandæ; ꝓpterea q ſola virtus in ſua poteſtate eſt, Omnia præter eam ſubiecta ſunt ſub fortunæ dominatione. Item, qui fortunis alicuius inducti, amicitiā eius ſecuti ſunt: hi ſimul ac fortuna dilapſa eſt, deuolant omnes, cū enim receſſit ea res, quæ fuit conſuetudinis cauſa: nihil ſupereſt, quare in amicitia teneri poſſint. Sunt item ſententiæ: quæ dupliciter efferūtur: hoc modo, Sine ratione: errāt, qui proſperis rebus oēs impetus fortunæ ſe putant fugiſſe. Sapienter cogitant: qui temporibus ſecūdis caſus aduerſos reformidant. Cum ratione, hoc pacto. Qui adoleſcētulis peccatis ignoſci putent oportere, falluntur, propterea q ætas illa nō eſt impedimento bonis ſtudiis. At hi ſapienter faciunt, qui adoleſcentes maxime caſtigant, vt quibus virtutibus omnē vitam tueri poſſint: eas in ætate maturiſſima velint comparare. Sententias interponi raro conuenit, vt rei actores non viuendi præceptores videamur eſſe. Quum ita interponentur, multum afferent ornamenti. Neceſſe eſt enim eam comprobet tacitus auditor, cum ad cauſam videat accommodari rem certam ex vita, & moribus ſumptam.

[Marginal notes: ASC. Inops. Attēdē ſniam. ASC.]

ſapienter: qui caſtigant maxime adoleſcentes: vt velint comparare: id eſt acquirere in ætate maturiſſima: id eſt primum idonea: eas virtutes: quibus virtutibus poſſint tueri: id eſt protegere: omnem vitam. Conueni: id eſt conueniens & vtile eſt: ſententias interponi raro, vt nos videamur eſſe actores reis id eſt litis: & non præceptores viuẽdi: quod philoſophorum tunc erat, & theologorum nũc eſt officium. Quum: id eſt quando ſententiæ interponentur: ita id eſt raro: tunc ſup. afferent multum ornamenti. Enim pro quia: neceſſe eſt: vt ſup. auditor tacitus: id eſt tacens: comprobet eam ſcilicet ſententiam, cum videat rem certam: ſumptam ex vita & moribus accommodari: id eſt commode applicari ad cauſam, ſcilicet quam agimus.

FRan. CONtrarium græce ἀντίθεσις dicitur. Eſt autem ut Quintilia. ait ſumpta ex aduerſo probatio. Conuenit graui figuræ, præcipue. Item & iudiciali generi probationi: ac repræhenſioni. Idem fere: in eo differt: quod contentio verba habet verbis contraria: & vtranque partem confirmat: vt nocte vigilas die dormis. Contrarium vero duobus propoſitis alterum alterius infirmatione confirmat. Ex rebus diuerſis, cum contentio vt dictum eſt vtrunque confirmet: ut in pace bellum quæritas, in bello pacem Nam qui in ſuis &c. Contrarium eſt inimicum eſſe ſuis rebus & amicum alienis. Sed ex alterius infirmatione alterum confirmatur, quod eſt. Nunquam amicum alienis rebus illum fore: qui ſuis inimicus ſit. Item quem Amicitia & inimicitia: per fidum eſſe & cum fide habere contraria ſunt. Sed ex alterius infirmatione alterum confirmatur: ſcilicet quod is nunquam fidem inimico ſeruabit, qui amico non ſeruauit. Qui priuatus: ſuperbum eſſe: & ſeipſum non cognoſcere contraria ſunt. Item magiſtratum gerere: & priuatum eſſe contraria alterum tollitur: & alterum confirmatur. Cognoſcentem ſui: hoc eſt humanum & mitem. Qui enim ſeipſos cognoſcunt: huiuſmodi ſolent eſſe. Nam ſoli qui ſe cognoſcunt: prudentes ſunt: & a peccato abſtinent. Qui ſe homines eſſe obliuiſcuntur: ſi priuati ſuperbi ſunt: multo magis in magiſtratu futuri ſunt. Qui in ſermonibus: ſermo & contio diuerſa ſunt: ſermo enim oratio eſt quæ ad amicos: & paucos habetur: Contio ad populum. Rurſus verum & falſum con-

Contẽtio Contrariũ differunt

Noſce te ipſm Cecidit e cœlo.

Sermo a concione differt.

De contrario. Titu. XIX.

CONtrarium, eſt idem fere quod contentio. Contrarium eſt, quod ex rebus diuerſis duabus alteram breuiter, & facile confirmat, hoc pacto: Nam qui ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper: eum quo modo alienis rebus amicum fore ſperes? Et item, Nam quem in amicitia perfidioſum cognoueris, eum quare putes inimicitias cum fide habere poſſe? Aut qui priuatus intolerabili ſuperbia fuerit: eum commodum, & ſui cognoſcentem videre in poteſtate quis ſperet? Et qui in ſermonibus, & conuentu amicorum uerum non dixerit: nunquid eum in concionibus credis a mendacio temperaturum? Item, quos ex collibus deiecimus, cum his in campo metuemus dimicare? Qui, cum plures erant, paucis nobis exæquari non poterant, hi poſtquam pauciores ſunt: metuimus ne ſint ſuperiores? Hoc orationis genus breuibus, & continuatis verbis perfectum eſſe debet, & commodum eſt auditu propter breuem: & abſolutam concluſionem, tum uero uehementer id quod opus eſt oratori: comprobat contraria re, & ex eo quod dubium non eſt: expedit illud quod dubium eſt, vt aut dilui non poſſit: aut multo difficillime poſſit.

traria ſunt. Ergo qui mentitur inter amicos: mendax erit: & cum loquetur ad populum. Quos ex collibus &c. Montes & campus: vincere & metuere contraria ſunt. Qui cum uincere & vinci: pauci & plures opponuntur. Hoc orationis genus. Ex his verbis, iudiciali præcipue generi hanc exornationem conuenire intelligimus & confirmationi, ac confutationi. Continuatis ſine aliquo interuallo. Opus eſt oratori: ad confirmandam propria argumenta. Expedit: explicat exprimit.

ASC. ¶ Contrarium eſt: eſt fere idem quod contentio. Nam ſupp. Contrarium eſt quod confirmat breuiter & facile alteram, ſcilicet rem, ex duabus rebus diuerſis, hoc pacto: nam quomodo ſperes eum qui fuerit ſemper inimicus ſuis, id eſt propriis rationibus: id eſt vtilitatibus; fore amicum rebus alienis? Et item. Nam quare putes eum quem cognoueris perfidioſum in amicitia: poſſe habere inimicitias cũ fide? quaſi dicat: nulla ratione id facias. Aut quis ſperet videre eum commodum & cognoſcentem, id eſt cognitorem ſui, in poteſtate, id eſt quando ſit in poteſtate conſtitutus, qui priuatus, id eſt nullo magiſtratu præditus: fuerit ſuperbia intolerabili? Et nunquid credis eum temperaturum, ſcilicet ſe, a mendacio in concionibus, qui non dixerit verum in ſermonibus, ſcilicet familiaribus & in conuentu amicorum? Item metuemus dimicare in campo, ſcilicet plano: cum iis quos deiecimus, id eſt detruſimus ex collibus: vbi tutiores erant? Item nunquid ſupp. metuemus ne ii qui cum plures non poterant exæquari, ſcilicet in virtute nobis paucis: ſint ſuperiores nobis: poſtquam ſunt, ſcilicet effecti, pauciores? Hoc genus orationis debet eſſe perfectum verbis breuibus & continuatis. Et eſt commodum auditu, id eſt dum auditur: propter concluſionem breuem & abſolutam. Tum vero: id eſt & inſuper multo magis: comprobat vehementer contraria re, id eſt per repugnantiam quæ eſt in re contraria, id opus eſt, id eſt expediens oratori: vbi opus eſt ante ſe nominatiuum habet: nam dicere licet: quo opus eſt &c. Et expedit, id eſt expedite facit ex eo quod dubium non eſt, id eſt per euidentiam vnius partis, vt illud quod dubium eſt aut non poſſit, id eſt nullo modo poſſit dilui, id eſt purgari, aut poſſit dilui multo difficillime.

Opus.

Membrum

FRan. MEmbrum κῶλον græce uocatur hæc orna- tio: ex inciſis conficitur: eſt autem inciſum ſenſus non expleto numero cõcluſus, & κόμμα a græcis dicitur. Membrum autem ſenſus eſt a toto corpore abruptus: ſed per ſe nihil efficiens ut o- callidos homines perfectũ eſt. Sed remotum a cæ- teris uim non habet, ut p- ſe manus, pes, & caput, ideoq; membrum appel- lat. Conſtat hic color duobus membris nõ diſ- ſimilibus: & ſimiliter ca- dentibus, & πάρισον a græcis nominatur, con- ſtat & tribus: non tamen ut ultimis ſemper conſo- nent, & ἰσόκωλον uoca- tur: ut uincit pudorem li- bido: timorem audacia, rationẽ amentia. In qua- ternas item ac plures ſen- tentias ire poteſt. Fit ſin- gulis uerbis ut hoc, dolet pudet piget. Item: Abiit: exceſſit: erupit: euaſit. In omni genere, i. omni uti- mur figura: In omnibus partibus oratiõis: ſed cõ- firmatione & confutatio- ne præcipue. Et amicũ lædebas: membrum eſt abſoluto ſenſu. Sed nihil efficeret: niſi aliud ſtatim ſequeretur in quo oratio perfecta eſt. Conuenit hoc exemplum demon- ſtratiuo generi: Accuſa- tur enim qui & inimico profuit, & amico obfuit. Item, & hoc exemplum in demonſtratiuo gene- re poſitum uideri poteſt.

De membro. Titu. XX.

MEmbrũ orationis appellatur res bre- uiter abſoluta ſine totius orationis de- monſtratione, quæ denuo, alio mem- bro orationis excipitur, hoc modo: Et inimico proderas (id eſt vnum quod appel- latur membrũ, deinde hoc excipiatur oportet ab altero) & amicum lædebas. Ex duobus membris ſuis hæc exornatio poteſt cõſtare: Sed cõmodiſſi- ma: & abſolutiſſima eſt hoc pacto: & inimico proderas, & amicum lędebas, & tibi ipſi nõ con- ſulebas. Item. Nec reipublicæ conſuluiſti: nec amicis profuiſti: nec inimicis reſtitiſti.

Articulus grauis. Titu. XXI.

ARticulus dicitur: cum ſingula verba interuallis diſtinguuntur, cæſa oratio- ne, hoc modo: Acrimonia: voce: vul- tu aduerſarios perterruiſti. Item, Ini- micos inuidia: iniuriis: potentia: perfidia ſuſtu- liſti. Inter huius generis, & illius superioris vehe- mentiam hoc intereſt, quod illud tardius, & ra- rius venit, hoc crebrius, & celerius peruenit. Itaq; in illo genere, ex remotione brachii & con- tortione dextræ gladius ad corpus afferri, in hoc autem crebro, & celeri corpus vulnere mo- ſauciari videtur.

Continuatio mediocris. Titu. XXII.

COntinuatio, eſt denſa: & continẽs fre- quentatio verborum cum abſolutio- ne ſententiarũ. Ea vtemur cõmodiſ- ſimæ tripartito, In ſententia: in cõtra-

vel coniunctionibus hiſdem ſæpius repetitis abun- dat: ut Armaq; amycleumq; canem creſſamq; pha- retram: uel diuerſis: ut Arma uirumq;: Multum ille & terris. Fit item cum aduerbia uel pronomina ua- riantur: ut hic illum uidi iuuenem: bis ſenos cui no- ſtra dies: Hic mihi reſponſum primus dedit ille pe- tenti. Conuenit grauis figuræ tãtum iudiciali ge- neri potiſſimum: confir- mationi & cõfutationi. Articulus nominatur. Quoniam diſſoluta & i- articulos ſciſſa ſit oratio ſunt enim articuli mem- bra qui neruis coniungũ- tur. Acrimonia &c. Exẽ- plum eſt in iudiciali ge- nere & in eum dicitur: a quo iudici probantur ad- uerſarii. Acrimonia: ve- hementia. Voce: ingen- ti. Vultu horribili. Inter huius &c. Pulchra oſten- dit ſimilitudine quid in- ter hunc & ſuperiorẽ co- lorem interſit & ſic differ- re ait. Quemadmodum ictus qui fit ex remotio- ne brachii & contorſio- ne dextræ ab ictu diſtat: qui ſine abductione bra- chii fieri ſolet, cum pau- lum manum ab illius cor- pore abducimus: quem vulneribus: conficimus: nã prior ictus maior eſt: ſed tardior: poſterior mi- nor: ſed crebrior. Ictus ergo qui ex remotiõe fit brachii membrum: alteri articulus comparatur. Tardius. Nam tardius p- nunciatur: ut inimico pro- deras: & amicum lædebas: & tibi non conſulebas.

Articu- lus

Articu- li

ASC. ℭ Membrum orationis appellatur res breuiter abſoluta: ſine totius oratio- nis demonſtratione: quæ accipitur denuo .i. iterũ quaſi ſit de nouo: alio membro orationis hoc mo- do. Et pderas inimico (id eſt quod appellatur vnũ membrum, deinde oportet vt hoc .ſ. membrum: exci- piatur ab altero: cum ſubditur. & lædebas amicũ. Hæc exornatio poteſt conſtare ex duobus mẽbris ſuis. Sed ipſa exornatio eſt commodiſſima & abſo- lutiſſima hoc pacto. Et inimico proderas, & amicũ lædebas & non conſulebas .i. non proſpiciebas tibi ipſi, ubi tertium additur membrum. Item nec conſu- luiſti, id eſt utilis fuiſti aut proſpexiſti reipu. nec pro- fuiſti amicis: nec reſtitiſti inimicis.

ASC. ℭ Articulus dicitur cũ ſingula verba diſtinguuntur interuallis .i. ſpaciis mediis: oratione cæſa .i. interci- ſa. hoc modo. Tu perterruiſti aduerſarios. Acrimo- nia: voce: vultu. Item: tu ſuſtuliſti .i. deleuiſti de me- dio viuentiũ: inimicos .ſ. tuos: inuidia: iniuriis: potẽ- tia perfidia. Hoc intereſt inter vehementiam huius generis .ſ. exornatiõis & illius ſuperioris: q; illud .ſ. ſuperius venit .ſ. ad aures auditorum, tardius & ra- rius .i. minus preſſe & impetuoſe: hoc .ſ. poſterius peruenit crebrius & celerius. Itaq; .i. & ita: gladius videt afferri ad corpus ex remotione brachii & con- tortatione dextræ in illo genere priore .ſ. i. t lem acrimoniã habet vt qui manũ ad capulũ minabũdus demittit: autẽ pro ſed corpus videt inſauciari .i. mul- tum & penitus ſauciari: crebro & celeri vulnere, in hoc ſcilicet poſteriore hoc eſt in articulo talis eſt acrimonia: qualis in vulnerante &c.

FRan. ARticulus ἀσύνδετον græci uocant, uel διάλυ- τον. Diſſolutionem. Quintilianus appellat. Quoniam coniunctionibus caret. Aptam aũt hanc exornationem idem ait, cum quid inſtãtius di- cimus: nam & ſingula inculcantur: & quaſi plura fi- unt: ut ueni: uidi: uici. Vtimur hac figura non in ſin- gulis modo uerbis: ſed in ſententiis etiam ut Cice. cum dicit contra concionem Metelli. Qui indica- bant eos uocari: cuſtodiri: ad ſenatum adduci iuſſi: in ſenatu ſunt poſiti. Huic contrariũ ſchema eſt q̃ &

FRan. COntinuatio. Colorem hunc quidam a græcia vocari volunt συνέχειαν. Quidam σύναψιν. Nõ nulli περίοδον malunt. Admiſcet autem tribus coloribus cõmodiſſime, ut ait Cicero. Sententiæ contrario de quibus iam eſt dictũ. Item cõcluſioni

&c quæ poſt dicetur. Figuris & orationis partibus adhibetur: quibus prædictæ tres exornationis partibus adhiberi ſolent a q̃bus in eo tãtũ differt q̃ ille ſententiã quidẽ abſoluũt: ſed & minus habẽt aſſentationis: & verba vſq; adeo nõ frequẽtant: hoc eſt nõ tot vtũtur verbis: & tam plena oratione. Cum hæc

ſi fortuna põt plurimũ in eos: qui intulerũt oẽs rationes ſuas in caſum. i. euentũ fortuitũ: non omnia ſunt cõmittenda fortunæ: ne. ſ. fortuna habeat in nos poteſtatem nimis magnã. Frequentatio. i. denſa pronũciatio verborũ: eſt in his trib' s generibus. i. coloribus dictis: adeo. i. in tantũ neceſſaria: ad vim

crebra verborũ frequentatione ſine aliquo interuallo ſentẽtiã abſoluat. Denſa, plena. Cõtinẽs: ſine interuallis. Quoniã ſub vno ſpiritu p̃nũciat. Abſolutione ſentẽtiarũ. Quoniã ſi ſnia nõ abſolueretur: cõtinuatio non eſſet. Ei nõ multum &c. Exemplũ eſt cõtinuationis in ſentẽtia. Nam ſi q̃s exemplum in contrario. Quod ſi in eos. Exemplũ in cõcluſione. Illud ſciẽdũ eſt p̃nunciatione præcipue hunc colorem fieri: cũ ſub vno ſpiritu oratio ipſa effertur. Nam ſi cũ interuallis p̃nunciaretur, deſineret cõtinuatio eſſe. In his tribus generibus. Maxime neceſſariã verborũ, frequentationem oſtẽdit eſſe in prædictis tribus exornationibus: cũ infirmã ſine ea orationis facultatem dicat futuram. Et alias quoq;. Ne quis exiſtimet tãtũ in ſnia & cõcluſiõe & ꝯtrario hac continuatione utendum eſſe: alus quoq; in locis idem fieri poſſe Cice. dicit: cum aliquid eloqui neceſſe ẽ: quod cõtinuationem & frequentationẽ poſtulat verborũ. Hoc in oratione pro Milõe ipſe fecit.

rio, in concluſione. In ſentẽtia, hoc pacto: Ei nõ multũ poteſt obeſſe fortuna, qui ſibi in virtute firmius, q̃ in caſu præſidiũ collocauit. In contrario: hoc modo: Nam ſi quis ſpei nõ multũ collocarit in caſu, quid eſt quod ei magnopere caſus obeſſe poſſit: In concluſione, hoc pacto: Quod ſi in eos plurimũ fortuna poteſt, qui ſuas rationes omnes in caſum intulerũt, nõ ſunt oĩa cõmittẽda fortunæ, ne magnã nimis in nos habeat poteſtatem. In his tribus generibus ad continuationis vim adeo frequentatio eſt neceſſaria: vt infirma facultas oratoris videatur, niſi ſententiam: & contrarium, & concluſionem frequentibus efferat verbis: ſed pro aliis quoq; nõnũquã non alienũ eſt: tametſi neceſſe non eſt, eloqui res aliquas per huiuſmodi continuationes.

Compar graue. Titu. XXIII.

COmpar appellatur, quod habet in ſe mẽbra oratiõis, de quibus antea diximus, quæ conſtant ex pari fere numero ſyllabarũ. Hoc nõ dinumeratione noſtra fiet, nã id quidẽ puerile eſt: ſed tãtũ affert vſus & exercitatio facultatis, vt animi quodam ſenſu par mẽbrũ ſuperiori referre poſſimus, hoc modo: In prælio mortẽ pater oppetebat, domi filius nuptias cõparabat: hæc oĩa graues caſus adminiſtrabant. Item, Illi fortuna dedit felicitatẽ: huic induſtria virtutẽ cõparauit. In hoc genere ſæpe fieri poteſt, vt non plane par ſit numerus ſyllabarũ, & tamen eſſe videat, ſi vna aut altera etiã ſyllaba eſt alterũ altero breuius, aut ſi cũ in altero plures ſunt, in altero lõgiores aut longiores, + ſyllabæ erunt: vt longitudo aut plenitudo harũ, multitudinẽ alterius aſſequatur, & exæquet.

continuationis. ſ. ſeruandã: vt facultas oratoris videatur infirma niſi offerat. ſ. auditoribus, ſniam & contrarium: & concluſionem: verbis frequentibus. i. continuatis denſe. Sed & id eſt etiam alias id eſt alio tẽpore: aut vt alii legunt ſed pro aliis quoq;. i. etiã pro aliis. ſ. coloribus (quæ lectio videtur uerior, nam Valla negat & pro etiam apud Ciceronem legi) eſt nõnunq̃. i. interdũ: non alienum, id eſt non impertinens immo importunũ: tametſi, id eſt q̃q̃ non eſt neceſſe eloqui aliquas res per continuationes huiuſmodi. i. quales iam poſitæ ſunt.

COmparat. Hæc exornatio mẽbri ſpeciẽs ẽ: græce [illegible] appellaf duas ſequẽtes compræhendit exornationes: non tamen idẽ cum il'is eſt, nam impari numero ſyllabarũ ſimiliter cadens & ſimiliter deſinens: Vbi vero pari ſyllabarum numero, aut fere pari membra ſunt, compar vocatur. Quidã [illegible] nominarunt de quo ante dictum eſt. In omni utimur figuræ genere: ſed in mediocri & FRan.

Cũ Clodii exp̃mit crudelitatem: dicẽs. Me patria expulerat: bona diripuerat: domũ icõderat: liberos: cõiugẽ meã vexauerat: & reliqua. Hic neq; ſnia eſt: neq; contrarium: neq; concluſio: & tamen ex dẽſa & continẽti verborũ frequentatione cõtinuatio eſt.

ASC. ¶ Continuatio eſt frequentatio verborum denſa, id eſt plena, & vt dicunt ſpiſſa, & continens. i. ſine interuallis: cũ abſolutione. i. completione & conſumatione ſententiarũ. Nos vtemur ea cõmodiſſime: tripartito. ſ. colore. i. tribus coloribus: videlicet in ſententia, in contrario: & in concluſione. In ſententia ſup. vtemur ea hoc pacto. Fortuna non poteſt obeſſe. i. nocere: multum ei: qui collocauit. i. conſtituit ſibi p̃ſidiũ. i. protectionẽ honeſtam firmius. i. conſtantius & certius, in virtute q̃ in caſu. i. euentu fortuito. In contrario ſup. vtemur ea: hoc modo. Nam ſi quis collocarit non multũ ſpei in caſu: quid eſt quod. i. propter quod: caſus poſſit obeſſe ei magnopere. i. plurimũ: q. d. nihil. In concluſione ſup. vtemur ea: hoc eſt cõtinuatione: hoc pacto. Quod

attenuato præcipue: ex partibus orationis potiſſime conuenit narrationi. De quibus ante diximus, cũ de membro loqueremur: vt & inimico proderas &c. Fere: dicturus enim eſt fieri poſſe: vt non ſemper par ſit numerus ſyllabarum. Dinumeratione noſtra, vt ſyllabas: quãdo vtimur dinumeremus. Quoniam vſus efficiet vt ſua ſponte paria membra nobis dicentibus ſeſe offerant. Quodam ſenſu animi: quia ipſe animi ſenſus ſubito paria excogitat membra: & nobis ſuggerit. In prælio. Exemplũ eſt in demonſtratiuo genere. Continet enim vituperationem, & tribus conſtat membris quorum duo priora. xii. vltimum tredecim ſyllabas habet. Et tamen eſſe &c. Non enim ab auditoribus depræhenditur: quoniam in quo membro pauciores ſyllabæ ſunt: illic longiores aut pleniores ſunt, in quo plures illic breuiores & tenuiores.

¶ Compar appellatur. ſ. genus dicendi: quod habet in ſe membra orationis de quibus diximus ante. ſ. vbi locutus eſt de mẽbro: quæ. ſ. membra: conſtant. i. ASC.

ſtant.i.conſtituūtur ex numero ſyllabarum fere.i. quaſi omnino pari.i.æquali. Hoc.ſ.ꝙ ſint pari numero:nō fiet dinumeratione noſtra.i.ita vt ſyllabas data opera dinumeremus:cōtēti numeri paritate licet cōcinnitas deſit,nā.i.qdē.i.certe:puerile.i.ridiculū & leuis aut inſani capitis labor(ſicut qui data opera in faciēdo verſu caput ſcabat aut vngues demordeat)ſed vſus & exercitatio affert tm̄ facultatis ſ.dicēdi:vt poſſimus referre.i.iterū dicere: quodam ſenſu.i.ꝑceptione animi:mēbrū.ſ.ſequens par.i.æq̄le in numero: ſuperiori.ſcilicet mēbro.hoc modo. Pater oppetebat.i.fortiter obiebat:mortē in prælio filius cōparabat.i.cōtrahebat aut ornabat domi nuptias:hæc oia.ſ.quæ pater & filius faciebant;adminiſtrabant.i.inferebant graues caſus:qa alter alteri auxilio eſſe negbat.vbi.xiii.ſunt ſyllabæ:cū i prioribus nō ſint niſi.xii.vñ ſunt qui legant hæc aſſiduſed non eſt neceſſe:cū author fateatur ſyllabā poſſe redundare. Itē. Aliud eſt exēplū. Fortuna dedit illi felicitatē:induſtria cōparauit huic virtutē. Poteſt ſæpe fieri i hoc genere:ut numerus ſyllabaꝝ nō ſit plane.i.oīno par:& tñ videatur eſſe:ſi alteꝝ.ſ.mēbrum ſit breuius altero.i.reliquo vbi inuit fere duo dūtaxat eē mēbra)vna ſyllaba.ſ.dūtaxat:aut ēt altera.i.ſecunda:hoc eſt duabus:aut ſi cū.i.qñ plures ſyllabæ ſunt in altero;lōgior ſup.ſyllaba erit in altero.i.in reliquo:aut ſyllabæ.ſ.duæ lōgiores erāt in altero id eſt reliquo qđ paucioꝝ eſt ſyllabaꝝ: ut lōgitudo aut plēitudo haꝝ.ſ.lōgaꝝ ſyllabaꝝ:aſſequaꝛ & exæquet multitudinē.ſ.ſyllabaꝝ:alteri⁹.ſ.mēbri.qa ſyllaba longa tantum habet temporis ac moræ in pronunciando:quantum duæ breues.

FRan. Similiter cadens ὁμοιόπτωτον græce dicitur i qñ in eoſdem caſus exit: etiā ſi diſſimilia ſint quæ declinentur nec tm̄ in fine dꝑræhēdiꝛ:ſed rñdet vel in primis iter ſe vel medus:vel extremis:vel etiā permutatis his vt media primis & ſumma medus cōmodent.quocūq; mō accōmodari poterūt. Nec.n. ſemper paribus ſyllabis cōſtāt:auctor Quinti.ſi mul aūt poſſunt eſſe ſimiliter cadens: & cōpar ut ſi q̄tū:in agris locisq; deſertis audacia poteſt: tm̄ in foro atq; iudiciis audacia ualeret. In omni cauſæ gñis, in omni figura:atq; i oi fere orationis parte hæc exornatio verſatur. Verba dictiones caſualea qđ ſequentia indicant. Hominem:exemplum eſt.

Similiter cadens. Ti. XXIIII.

Similiter cadens,exornatio dicitur,cū in eadē conſtructione verborum duo aut plura ſunt verba: quæ ſimiliter iiſdem caſibus efferūtur: hoc modo: Hominē laudas egentē virtutis:abundantē felicitatis. Itē huius in pecunia ſpes eſt:a ſapientia eſt animus remotus. Diligentia comparat diuitias:negligentiā corrumpit animū: & tamen cū ita viuit,neminem præ ſe ducit hominem.

Similiter deſinens. Titu. XXV.

Similiter deſinens eſt:cū tametſi caſus nō inſunt in verbis,tamen ſimiles exitus ſūt:hoc pacto: Turpiter audes facere,nequiter ſtudes dicere;viuis inuidioſe:delinqs ſtudioſe,loqueris odioſe. Itē audacter territas:humiliter placas. Hæc duo genera, quorū alterū in exitus,alterū in caſus ſimilitudine verſatur,inter ſe vehementer conueniunt,& ea re,qui iis vtunt: plærūq; ſimul collocāt ea in iiſdem partibus orationis. id hoc pacto facere oprtet: Perditiſſima ratio eſt amorē petere: pudorē fugere:diligere formā:negligere famā. Hic & ea verba quæ caſus habēt,ad caſus ſimiles, & ea quæ nō habēt,ad ſimiles exitus veniunt.

Annominatio humilis. Ti. XXVI.

Annominatio eſt: cum ad idem verbū, & nōmen acceditur cōmutatione vel additione vnius litteræ, aut litterarū, + aut ad res diſſimiles ſimilia verba accōmodantur. Ea multis,& variis rōnibus conficitur. Attenuatione,aut complexione eiuſdem

ASC. ¶ Similiter cadens &c. Ordo eſt. Exornatio dicitur ſimiliter cadens cum duo aut plura verba q̄ efferunꝛ.i.pnunciantur ſimiliter iiſdē caſibus:ſūt in eadē cōſtructiōe verboꝝ: hoc mō. Hoiem &c. Exēpla nota ſūt:ſed quia caſus finē reſpicit:ſunt qui legāt.huius ſpes ē i pecunia:aius remotus eſt a ſapientia: ſed Frāciſcus dicit non opus eſſe vt in fine ſemper ſint illi iidem caſus. Præ ſe ducit:ideſt pluris q̄ ſe æſtimat. Neminem:id eſt nullum:quia addit hominem.

FRan. Similiter deſinens ὁμοιοτέλευτον græci uocātꝛcū ſimilibus uerbis terminaꝛ oro,ſiue aduerbiis:cōuenit tribus figuris:ꝑcipue tñ mediocri:itē oib⁹ gñibus:ſed ꝑcipue demōſtratiuo. Ex partibus orationis narrationi potiſſimū cōfirmationi & cōfutationi. Turpiter. Hæc exēpla in demonſtratiuo ſunt genere. Hæc duo admonet hos duos colores ſimul ponēdos eſſe. Perditiſſima rō ē:i hoc exēplo vterq; color eſt:ſimiliter deſinēs:petere fugere:ſimiliter cadēs amorē pudorē

ASC. ¶ Similiter definēs eſt: cū.i.qñ:tametſi caſus.ſ. ſimiles:nō inſunt i uerbis .i.dictiōibus:tñ exitus ſimiles inſunt:aut tñ exitus ſunt ſimiles: hoc pacto. Turpiter &c. Hæc duo gña quoꝝ alterū:videlicet poſterius: verſaꝛ in ſimilitudine exitus.i. terminationis dictionū: alteꝝ,videlicet ꝑus: hoc eſt ſimiliter cadēs: uerſatur in ſimilitudine caſus cōueniunt.i.quadrāt & ſimilia ſunt inter ſe vehemēter:& ea re.i.& ideo: qui utunꝛ iis: collocant ea plærūq; ſimul in iiſdē partibus orōnis. Et ſup. + bene oportet facere id. id eſt ea collocare:hoc pacto id eſt mō(ab eo qđ ſequitur id qđ ꝑcedit:qa pactū ſeqtur forma & modus tractatus)Perditiſſima rō &c. Fruſtra conſtruanꝛ uerba:qa cū ſitu uariato gratiā amittant. Hic.i.in hoc exēplo:i & id eſt ſimul: ea uerba.i. eæ dictiōes: quæ habēt caſus.ſ.noiumi ueniunt ad caſus ſimiles:ut amorē & pudorē:formā & famā:& ea q̄ nō hñt caſus veniunt ad ſimiles exitus:ut petere:diligere:negligere.

FRan. Annominatio παρονομασία græce uocaꝛ. Humili & mediocri figuræ cōuenit. Demonſtratiuo generi cōfirmationi & cōfutationi. Grauiminus cohæret cū eius ſignificatio iocūda ſit. Hæc dictio iteraꝛ mutata litera aut ſyllaba:quotiēs noie ſimili utimur in ſignificatiōe diuerſa. Multis ſit modis quod Cice.docet. Literæ:ut inceptio eſt amentiū haud amantiū. Literaꝝ:ut qui fuit locus religioſiſſimus:is erit locus deſertiſſimus. Ad res diſſimilea vt nō ꝑtorē te:ſed ꝑdonē dicim⁹:& cuſtodia caſtrorū nō honoris ſed oneris exiſtimatur. Attenuatiōe

omnis

Diminutione quod exemplo oſtendit: venit & venit: prouenit dempta i: & eſt ſenſus: qui gloriat tantopere antequã Romam venit venditus fuit. Et ex contrario, hoc eſt cõplexione eã eadem litera augetur, vt vicit & vincit pro ligat. Ferro catena. Produ

Auium

ctione eiuſ producitur: ut auium quod genitiui caſus numeri pluralis primam correptã habet i & auiũ caſus nominatiui numeri ſingularis: quod primam habet productam. Breuitate: ut curia & curia. Nam curia ſenatum ſignificans primã producit ſyllabam. Curia vero pro meretrice corripit. Fuit autẽ curia ſcortum nobile. Addendis literis: ut tẽperare & obtẽperare. Demendis, ut lenones: & leones. Demit enim litera n & eſt ſenſus: ſua bona hic ſeruaſſet. Si nõ minus lenones q̃ leones fugiſſet. Significat autem oĩa in lupinaribus conſumpſiſſe.

Curia

Addendis

Transferendis: ut quæ ſunt in principio vnius dictionis literæ in fine ponantur alterius: ut nauoi & uano. Cõmutandis: ut alia p alia ponãt: ut deligere & diligere. Hæc ſũt q̃ dicta ſũt colligit. Traiectiõe. Tranſlatione. Sũt aliæ. Alias dicit eſſe annominationis ſpecies præter ſupra dictas nõ admodũ illis diſſimiles. Quid ueniã exemplũ eſt. Nam Quid Qui. Quare cui. Quoniam ab eadem litera incipiunt ſimilitudinẽ habent, nõ tamen ita magnam: q̃ ille ſuperiores annominatiões. Demus operã: hoc genus annominationis maiorẽ illo quod præceſſit ſimilitudinem habet i minua tñ & ipium q̃ ſuperiores ualet. Ne oĩno patres conſcripti i circũſcripti putentur: hoc eſt ne circũueniãtur & illis fiat iniuria.

Circũſcribere

Circũſcribere enim circũuenire eſt. Additæ. nam ad hoc uerbũ conſcripti additũ eſt circũ. Sed etiam demptæ quia cõdemptũ eſt: cũ circũſcripti dicitur: nõ circũ conſcripti. Tertium genus. Caſus in hoc genere mutãtur tum eiuſdem nominis: tum diuerſi. Vnius nominis. Variat idẽ nomen in hoc exẽplo. Alexander Alexandri Alexandro Alexandrum. Eſt autẽ in demonſtratiuo genere plurima nomina: exemplum eſt cũ in diuerſis nominibus fit uariatio. Indigna nex quoniam dignus ea nõ erat. Quod &

literæ, ſic: Hic, qui ſe magnifice iactat, venit ante q̃ Romam venit. Ex cõtrario ſic: Hic quos hoĩes alea vicit, eos ferro ſtati vincit. Productiõe eiuſdẽ literæ, hoc mõ: Hũc auium dulcedo ducit ad auiũ. Breuitate eiuſdẽ literæ, hoc modo: Hic tametſi videt eſſe honoris cupidus, tñ nõ tantũ curiã diligit: q̃tũ curiã. Addendis literis hoc pacto, Hic ſibi poſſet temperare, niſi amori mallet obtẽperare. Demẽdis literis, ſic: ſi lenones quẽadmodũ leones vitaſſet, vitæ tradidiſſet ſe. Transferendis literis, hoc pacto. Hic iudices videte vtrũ homini nauo, an uano credere malitis. Cõmutãdis, hoc mõ: Deligere oportet, quẽ velis diligere. Hæ ſunt annominationes, quæ in literarũ breui cõmutatione: aut productione, aut tranſlatione: aut aliquo huiuſmodi genere verſant. Sunt autẽ aliæ, quæ nõ habẽt tam ꝓpinquã verbis ſimilitudinẽ: & tñ diſſimiles nõ ſunt: qbus de generibus vnũ eſt hmõi: Quid veniã, qui ſim, quare veniã, quẽ inſimulẽ, cui ꝓſim, quẽ poſtulẽ, breui cognoſcetis. Nam hic eſt in qbuſdã verbis quædã ſimilitudo nõ tam affectãda, q̃ illæ ſuperiores, ſed tñ adhibẽda nõnunq̃. Alterũ genus hmõi: Demus operã Quirites, ne oĩno. P. C. circũſcripti putẽt. Hęc ãnominatio magis accedit ad ſimilitudinẽ, q̃ illa ſupior: ſed minus q̃ illę ſupiores, ꝓpterea ꝙ non ſolũ additæ: ſed vno tẽpore dẽptæ quoq; literæ ſunt. Tertiũ genus eſt, qđ verſat in caſuũ cõmutatiõe, aut vnius, aut pluriũ nominũ. Vnius noĩs, hoc mõ: Alexander Macedo ſũmo labore animũ ad virtutes a pueritia cõfirmauit. Alexãdri virtutes p orbẽ terrę, cũ laude, & gloria vulgatæ ſunt. Alexandrũ oẽs maxime metuerãt, item plurimũ dilexerũt. Alexãdro ſi vita longior eſſet, oceanũ Macedonũ nomẽ trãſuolaſſet. Varie hic vnũ nomen in cõmutatione caſuũ volutatũ eſt. Plura noĩa caſibus cõmutatis, hoc modo facient annominationẽ: Tiberiũ Gracchũ rẽpublicã adminiſtrantẽ prohibuit indigna nex diutius in ea cõmorari. C. Graccho occiſio eſt oblata: quæ reipublicæ virum amantiſſimũ ſubito de ſinu ciuitatis eripuit. Saturninum fide captum maiorum

Appianus Alexandrinus ſcribit: & uarii ſenſerunt Gracchos Cice. ipſe accuſare ſolet. Nunc ꝙ defendere uidetur mirũ non eſt. Nam de artis præceptis uti rem patefaciat loquitur nõ ſuam ſententiã aperit Saturninũ. Apuleius Saturninus. Tr. Plu. poſt Gracchos cæſos creatus legem agrariam ferre voluit. Senatus. C. Mariũ armauit qui Saturninũ Tr. & Glauciam prætorem in capitoliũ proſecutus obſedit: & in deditionem accepit, ſeruata deditis fides non eſt. Nam Glauciæ fracta ceruix eſt. Apuleius in curia lapidibus & tegulis obrutus eſt. Druſe de Druſo & Sulpitio ſupra dictum eſt. Paulo ante: cum rempublicam teneret Marius. Hæc tria: nũc quando his exornationibus quæ quandam habent inter ſe cognationẽ vti debeamus oſtẽdit. In veritate: videlicet cum ſerio agitur res: nõ ioco: cum iocis eiuſmodi exornationes accommodatæ ſint. Propterea Ratio cur vtẽdum perraro in veritate ſit. Quare fides & grauitas: ſi frequenter inquit his vtetur orator: in ſuſpitionem veniet artificii: qđ maxime eius oberit cauſæ. Nam minorẽ illi fidem adhibere ſolemus quem nimio vſum artificio & apparatu cognoſcimus. Fides: quoniam non creditur vera eſſe quę dicit. Grauitas, quoniam nõ commouet. Seueritas: quoniam minus bonus eſſe colligitur. Frequenter recte ſic ait. Quoniã nimius vſus. Nocere: nõ moderatus. Lepos: ĩ ſingulis. Feſtiuitas, in orationis contextu. Dignitas: ad leporem reſpicit. Pulchritudo, ad feſtiuitatẽ. Quomodo igitur: nimius horũ trium exornatio vnũ ſua puerilis iquit. eſt: pueri enim iocis nimium delectantur. Si contra rarus fuerit non mediocriter orationem illuſtrat. Luminibus diſtinctus. Exornationes: vt ante dictũ eſt ſunt quaſi quædam lumina orationis.

Saturninus

Lumĩa oratiõis ASC.

¶ Annominatio vel adnominatio eſt cum acceditur. i. appropinquatur ad idem verbum: & ad idem nomen: cõmutatione vel additione vnius literæ aut literarum. ſ. plurium: aut ſup. cum verba ſimilia in voce accõmodãtur ad res. ſ. ſignificat aſſidu ſimiles. Ea. ſ. figura aut adnominatio: cõficitur. i. fit multis

& varijs rationibus.i. modis. Primo ſup. fit Atte-nuatione.i.ſubtractione, aut complexione.i. aſſum-ptione eiuſdem literæ ſic. Hic qui ſe magnifice ia-ctat, venit pro uenit.i.venundatus fuit a te: anteq̃ veniſſet.i.aduenit Romam. Ex contraria.i. ex com-plexione ſeu aſſumptione literæ ſic. Hic vincit.i.li-

hoc exẽplo in qbuſdã uerbis: non tã.i.tñ affectãda ſcilicet ab oratore: q̃.i. quãtum illæ ſuperiores ſunt affectandæ: ſed tñ eſt adhibẽda nõnunq̃.i. interdũ. A te.i. ſecũdũ genus eſt hmõi. O Quirites demus operã.i. adnitamur ne patres cõſcripti.i. qui ſunt de ordine ſenatorio: putent circũſcripti.i. decepti & circũuẽtio oino. Hęc.i.

gat ſtatim ferro.i. pedi-cis aut manicis ferreis aut catena, eos homines quos vicit alea.i. ludo alearũ. Productione.i. ſecũdo fit productione eiuſdẽ literæ quæ prius erat breuis, hoc modo. Dulcedo.ſ. cantus t aut cõcentus auium, vbi pri-ma corripitur a nomina-tiuo aues: ducit hunc ad auium.i. locum auerſum auia, vbi prima produ-citur, quocirca nõ venit ab a priuatiua particula ſicut nec amens, ſed ab a præpoſitione: tum qa illa corripitur hæc pro-ducit: tum quia illa græ-ca nõ niſi græcis cõpo-ni vult: hæc latina lati-nis. Breuitate.i. tertio fit breuitate eiuſdẽ literæ, quia ſola vocalis longa aut breuis eſt, hoc mo-do. Hic tametſi videtur eſſe cupidus honoris: tñ nõ diligit tm̃.i. aut tm̃ aut tã multũ, curiã.ſ. ſenato-

natu perfidia p ſcelus vita priuauit: tuus o Druſe ſanguis domeſticos parietes, & vultum parẽtis aſperſit. Sulpitio cui paulo ante omnia con-cedebant: eũ breui ſpatio nõ modo viuere, ſed etiã ſepeliri prohibuerũt. Hæc tria genera proxi-ma exornationum, quorum vnum in ſimiliter cadentibus: alterũ in ſimiliter deſinentibus ver-bis: tertiũ in annominationibus poſitum eſt: per raro ſumenda ſunt: cũ in veritate dicimus: pro-pterea q̃ non hæc videntur reperiri poſſe ſine elaboratione, & cõſumptione operæ: huiuſmodi autẽ ſtudia ad delectationẽ, q̃ ad veritatẽ videnẽ accõmodatiora, quare fides, & grauitas, & ſeue-ritas oratoria minuitur his exornationibus fre-quenter collocatis, & non modo tollitur auctori-tas dicẽdi: ſed offenditur quoq; in eiuſmodi ora-tione auditor, propterea q̃ eſt in his lepos & fe-ſtiuitas non dignitas neq; pulchritudo. Quare quæ ſunt ampla & pulchra diu placere poſſunt: quæ lapida & cõcinna cito ſatietate afficiunt au-riũ ſenſum faſtidioſiſſimũ. Quomodo igitur, ſi crebro his generibus vtemur puerili videbimur elocu-tione delectari, Ita ſi raro interſeremus has exor-nationes: & in cauſa tota varie diſpergemus cõtio-de luminibus diſtinctis illuſtrabimus orationẽ.

ſecũdi gñis annominatio accedit magis ad ſimitudi-nẽ.ſ. noium: q̃ illa ſ. pe-rior.ſ. paulo ãte poſita, ſed minus q̃ illæ: ſeptẽ ſu-piores: ppterea q̃ literæ ſũt ñ ſolũ additæ: qa ad-dit circũ. ſed ſũt quoq; id ẽ etiã dẽpte: uno ſpe id eſt ſimul: qa demitur particula con: p qua po-nit circũ. Tertiũ genus uidelicet ſecũdi ordinis eſt qd verſat in cõmuta-tione caſuum: aut unius ſup. nois: aut pluriũ no-minũ. Vnius nois ſup. cõmutatione caſuũ uer-ſat: hoc mõ. Alexander &c. ubi oẽs ſunt termi-nationes: uidelicet Ale-xãder. Alexãdri. Alexã-dro. Alexãdrũ. Nã putẽ illud Alexandro ſi uita &c. Ponẽdũ ante illud. Alexandrũ oẽs: niſi for-te tũc datiuũ eo q̃ abla-tiuo ſæpe ſimilis eſt cũ ablatiuo põ. bã). Hoc

Auium

rũ q̃ſi curiam.ſ. amicã. Curia autẽ ſenatorum primã producit. Curia propriũ mulieris corripit, ſicut & Curius apud Iuuena. Qui curios ſimulant &c. Ad-dendis literis ſup. fit quarto vbi ſcies uenuſtius dici addendis literis q̃ addendo literas &c. Exemplũ pa-tet: tẽperare ſibi.i. ſeruare modeſtiam & cõtinentiã, obtemperare.i. obſequi. Demendis literis ſup. fit quinto ſic. Si hic vitaſſet lenones.i. productores & uenditores meretricũ, quẽadmodũ ſup. vitauit leo-nes: quia nunq̃ ſe cõmiſit venationi ſed lupanaribus aſſiduę: ipſe tradidiſſet ſe uitæ.ſ. honeſtæ aut lon-gæ: ubi nunc propter inopiã perit. Transferẽdis.i. ſexto loco fit transferendis literis, hoc pacto. Iudi-cea uidete.i. conſiderate: hic.i. in hac re, utrum mali-tis.i. magis velitis: credere homini nauo.i. ſtrẽnuo & ſtrenuo: an uano.i. futuli & mẽdaci: vbi n & u trãſ-feruntur. Cõmutandis ſupp. literis fit ſeptimo: hoc modo. Oportet deligere.i. de multis legere & ſecer-nere ſup. eũ quẽ uelis diligere: vbi e mutatur in i: hæ ſunt annoiationes quæ uerſanẽ in breui cõmutatio-ne aut trãſlatiõe: aut aliquo.ſ. alio gñe.i. mõ hmõi. Sunt aũt aliæ.ſ. annominationes quæ non habẽt tã propinquã ſimilitudinẽ uerbi.i. dictionis: & tñ non ſunt diſſimiles.ſ. penitus: de qbus gñibus eſt unum hmõi. O iudices uos cognoſcetis breui: qd.i. ad qd ueniã: qui ſim (ubi ſc. eſt ſequente ſponſ qui pro qs, ut attamen iſte deus qui ſit da Tityre nobis: & Nec qui ſim quæris Alexi &c. quare ueniã: quẽ iſſimulẽt id eſt occulte accuſem: cui pſim.i. ulim pdeſſe: quẽ poſtulem.ſ. iniuriaꝝ. Nã q̃dã ſimilitudo eſt hic.i. in

vnũ nomẽ videlicet Alexãder eſt uolutatũ.i. iflexũ varie in cõmutatiõe plura noia faciẽt ad noiationẽ caſibus cõmutatis, hoc mõ. Nex.i. occaſio: idigna.i. q̃ nõ meruerat: au. q̃ dign⁹ ñ erat: vbi ſcies noiatiuũ nex a C.i. vſurpari. Vñ Sulpitius. Scimus (igt Plau-tũ dixiſſ. delit a fœminino gñ & nũero ſingulari: & Ciceronẽ uex & alios iterdũ alia multa q̃ lex grã-matica uetat: pmittit tñ anoologia &c. (phibuit Ti-beriũ Grac. adminiſtrãtẽ rẽpu. cõmorari.i. conuer-ſari diutiua in ea. Cõſtructio patet: ſolũ aduertẽdũ eſt q̃ Tiberiũ dicit in accuſatiuo. C. Graccho in datiuo. Saturninũ rurſus in accuſatiuo: & Druſe i vocatiuo & Sulpitio rurſus in datiuo. In dicto de Saturnino ne qd hæſites. Ordo eſt. Perfidia.ſ. Ma-rii & cõplicũ eius puauit per ſcelus uita.i. unq̃ occi-dit Saturninũ.ſ. Apuleiũ: captũ.i. deceptũ fide ma-ioꝝ natu.i. eo q̃ fidẽ habuit & ſe dedit maiorib⁹ na-tu.i. ſenioribus: aut pfidia maioꝝ natu puauit p ſce-lus uita. Saturninũ captũ fide: qa cũ i capitolio ob-ſideretſ a Mario p deditionẽ capi⁹ & deinde lapidi-bus obrutus eſt. O Druſe &c. M. Liuiũ Druſũ gñe & eloquẽtia pſtãtẽ: factũ tribunũ plebis rogauerũt Itali ut legẽ pmulgaret qua ciuitate Romana dona-rẽt: q̃ pmulgata cũ pp iudicia i publicũ pdire ãpli⁹ ñ auderet: & domi ſus dicẽti: gladio ſutoria ſub veſpã cũ turbã dimiſiſſet traiectũ dicũt: vñ ſanguine aſp-ſit domeſticos parietes & vltũ parẽtis: hoc eſt effigiẽ patris in ſtemmate poſitam. De Sulpitio prius di-ctum eſt. Videtur autem ita conſtruendum. Cui Sulpitio Romani concedebant.i. ut permittebant

est in his lepos, & festiuitas, non dignitas, neque pulchritudo. Quare quae sunt ampla & pulchra diu placere possunt: quae lepida, & concinna cito satietate afficiunt aurium sensum fastidiosissimum. Quo modo igitur, si crebro his generibus utemur pueriles uidebimur elocutione delectari, ita si raro has interseremus exornationes, & in causa tota uarie dispergemus, commode luminibus distinctis illustrabimus orationem.

De ſubiectione. Ti. XXVII.

Subiectio eſt,cū interrogamus aduerſarios,aut quærimus ipſi,quid ab illis, aut quid cōtra nos dici poſſit;deinde ſubiicimus id,quod oportet dici, aut quod nō poteſt,aut nobis adiumento futurū ſit, aut offuturum,e contrario, hoc modo: Quæro igitur vnde iſte tam pecunioſus ſit factus? Amplum patrimonium relictum eſt? At patris bona venierunt. Hæreditas aliqua obuenit? nō poteſt dici,ſed a neceſſariis omnibus exhæredatus eſt. Præmium aliquod ex lite:aut iudicio cœpit? nō modo id non fecit,ſed etiā inſuper ipſe grandi ſpōſione vinctus eſt.Ergo ſi his rationibus locupletatus nō eſt,ſicut oēs videtis,aut iſti domi naſcitur aurū,aut vnde nō eſt licitū,capit.Item ſæpe iudices animaduerti multos aliqua ex honeſtate,quam ne inimici quidē criminari poſſint: ſibi præſidium petere:quorū nihil poteſt aduerſarius facere. Nam vtrum ad patris virtutē confugiet? at cum vos iurati capite dānaſtis.An ad

paulo ante omnia:cū prohibuerūt breui ſpatio non modo viuere ſed etiā ſepeliri.In qua locutione ponif vox Sulpitio ſolūmodo vt relatiuū habeat locū conſtructionis:cū enim vetentur ab codē regi: neceſſe eſt alterū abſolute ponaf. Nam plena locutio eſſet.Sulpitio paulo ante oīa concedebant quē &c. ſed nō tamvenuſta neq; tam ſignificatiua. Hæc tria proxima.i.proxime dicta genera exornatio nū:quoꝝ vnū eſt poſitū in verbis ſimiliter cadētibus:alterū.i.ſecūdū:in verbis ſimiliter deſinētibus:tertiū in annominationibus ſunt ſumēda.i. vſurpāda per raro.i.valde raro:cum dicimus in veritate.i.veris & ſerioſis cauſis: propterea ꝙ hæc videnf nō poſſe reperiri:ſine elaboratione & conſumptione operæ.i. laboris & diligētiæ: aūt pro ſed eiuſdem ſtudia quæ verſantur in aucupandis dictis coloribus: videnf accōmodatoria id eſt aptiora ad delectationē q̄ ad veritatē.i.ſeueritatē: quare.i. quam obrē fides & grauitas & ſeueritas oratoria minuif:his exornationibus collocatis frequēter, & nō modo.i.nō ſolū auctoritas dicendi tollitur: ſed quoq;.i.etiā auditor offendif.i. læditur in oratione eiuſmodi.i.ſic exculta:ppterea ꝙ lepos.i.venuſtas & feſtiuitas.i.pompoſitas : non dignitas neq; pulchritudo quæ eſt ſolida dicētia ex membroꝝ ſymmetria ſeu cōmenſuratione aptiſſima : ineſt in his.ſ.exornationibus dictis.Quare ea quæ ſunt ampla.i.copioſa & vbera in ſe:& pulchra poſſunt placare diu,ea ſup.lepida & cōcinna.i.modulata & dulciſona,afficiūt ſatietatem ſenſum aurū.i.audiēdi:faſtidioſiſſimū.i.citiſſime & plurimū faſtidire.i. ſuperbe contēnere ſolitū. Igitur quomō nos videbimur delectari elocutione puerili.i.exornatione orationis leui:ſi vtemur crebro.i.frequēter his generibus:ita illuſtrabimus cōmodo orationem luminibus.i.coloribus lucidis diſtinctis.i.ſuis locis diſtributis.ſi interſeremus raro has exornationes, & diſpergemus ſupple eas:varie in tota cauſa : non in vna parte omnes:ſed aliam in alia.

FRAN. Subiectio . Hæc exornatio ὑπο ϛατικὸς λόγος græce vocaf:differt ab interrogatione: quæ cū oīa enumerauerit quæ obſunt cauſæ aduerſariorū:ſuperiorē ratione cōfirmat:diſtat item a ratiocinatione:per quā nos ipſi a nobis rationē poſcimus quare quicq̄ dicamus:& crebro noſmet a nobis petimus vniuſcuiuſq; propoſitionis explanationem. Hic enim interrogatio ad nos ipſos fit vel etiā ad aduerſarios:per quā quid a nobis ipſis contra nos: aut ab aduerſariis dici poſſit:quærimus.Conuenit graui figuræ:deliberatiuo generi pcipue.In iudicialinōnunq̄ vtimur vix vnq̄ in demōſtratiuo.Itē confirmationi & cōfutationi potiſſimū adhibetur:vt in ipſis patebit exēplis.Ipſi a nobis quærimus:nos ipſos interrogantes.Quod oportet dici:quod fateaf aduerſarius neceſſe eſt:vel nos ipſi:quādo nos ipſos interrogamus.Sēper eiuſmodi debet eſſe ſubiectio vt quod reſponderi neceſſe eſt:aduerſarios ſit aut p nobis:ſi nos ipſos percōtamur multa iterrogamus: deinde reſpōdemus, Quæro igitur. Exemplum eſt in iudiciali genere. Accuſatur enim aliquis furti:q accuſat ad iudices cōuerſus: oīs enumerat quibus diues fieri reus potuerit deide his quæ enumeraūt : ſublatis illud vnum infert qđ neceſſario quodammodo ſeqtur. Amplū patrimoniū.Interrogatio. Forſaſſe inqt relicto patrimonio pecunioſum hūc factū dicis.At patris bona &c. Præcedentē tollit rñſionē. Venierunt: vēdita ſūt. Hæreditas: aliqua rurſus iterrogat & rñdet.Ex iudicio:aut ex lite:nō ꝙ auctor fuerit cauſaꝝ & iudicia exercuerit:ſed ꝙ litigator ſuus ſuperior in cā extiterit. Tollit etiam hoc: & nō modo non fuiſſe ſed ingenti eū ſpōſione vinctū dicit.Hoc eſt pro alio ſpopōdiſſe: & ſpōſio nē ſoluiſſe.Spōdere fideiubere eſt.i.p alio obligari vt iurecōſulti dicunt:inde ſponſor & ſpōſio : ductū aūt verbū a ſpōte.Nā tunc valet ſpōſio cū ſpōte fit: auctor Varro.Ergo his rōnibus infert qđ neceſſario ſeqtur.Vñ nō eſt licitū.Hoc eſt furatus eſt . Itē ſæpe iudices.Aliud exēplū & ipſum enumeratione cōſtās:ſenſus āt eſt ſolere:q defendūt ſi ſua virtute & meritis:īpetrare veniā nō poſſūt.Ex aliq̄ honeſtate īpetrare vt parētū cognatoꝝ:vel affiniū bñfactis quæ cōmemorāt:qđ fieri ab aduerſario non poſſe oñdif.At eū patrē.Nō pōt inqt patris merita cōmemorare q̄ nulla ſunt qppe q capitis dānatus fuerit. Iurati.Apud Romanos in rebus capitalibus nō niſi iurati prius iudicabāt:vt legimus apud Pedianū.An ad ſuā:tollit & hoc,& nūq̄ antea iuſte dicit uixiſſe. Itē credo.Aliud exēplū & hic ironia eſt:q̄ pnunciatione exprimēda eſt.At ne ſcriptas qdē : hoc eſt ne ſcriptas qdē leges diiudicaſti.Cū ipſe te veteris amicitiæ.Totus locus qui ſeqf exaggeratiōis eſt.Sic āt res ante oculos ponif vt nūc demū geri videaf.MItū ineſt:oñdit q̄tā vim hæc habeat exornatio.Acrimonia:vehemētiæ:vñ & graui ſicut dictū eſt, pueñit figuræ.Subiicif id nō eē factū hoc in ſupioribꝰ exēplis cognoſcif.Ex eodē gñe ē. Subiectio inqt ſi r ē cū nos ipſos interrogamus:& ſubiectionē facimus. Nā qd me facere:exēplū eſt & verba.C.Pōpilii videri poſſunt:de quo lib.primo dictū eſt.Nā accuſatus maieſtatis p ſtatū vēialē ſe excuſat:ex ꝯparatiōe. Idētidem frequēter.Quod factū:vt nos dicimus.

Spōdere

Iurati

ASC. ¶ Subiectio eſt cum interrogamus aduerſarios : aut ipſi.id eſt nos quærimus quid poſſit dici ab illis aut quid poſſit dici contra nos: deinde ſubiicimus id quod oportet dici:aut quod non poteſt dici: aut

ſup.

ſup. id quod ſit futurũ nobis adiumento. i. in auxilium: aut quod offuturũ ſit ex contrario. i. econuerſo hoc modo. Igitur ſi vt dicitis nihil iniuſte acquiſiuit: quæro vnde iſte ſit factus tam pecunioſus. Num. i. nũquid amplum patrimoniũ relictũ eſt ſup. ei? q. d. id diceretis libenter. At. i. ſed: bona patris. i. quæ eſſent patrimonia eius: venierunt. i. venundata ſunt: quaſi publice. Num ſup. aliqua. i. quæuis alia: hæreditas obuenit. i. a caſu ei aduenit? Non poteſt dici: ſed exhæredatus eſt ab omnibus neceſſarius. i. ſanguine coniunctis. Num ſup. cœpit. i. accepit aliquod præmiũ ex lite: quia cauſas dixit: aut iudicio: q ſententiam dixit? Ipſe non modo id nõ fecit. i. nõ ſolũ nõ cepit ex ea re præmiũ: ſed etiam inſuper vinctus eſt. i. obligatus eſt: aut in carcerẽ ductus, grandi ſpõſione. i. quia pro alio qui nõ fuit ſoluendo ſpopondit. Ergo ſi non eſt locupletatus his rationibus. i. viis & medus: ſicut vos omnes videtis: aut aurum naſcitur iſti domi, id eſt in domo eius: quod veri ſimile non eſt: aut capit ſup. ipſum: inde vnde nõ eſt licitũ, ſcilicet capere. Item aliud exemplum. O iudices. Ego animaduerti ſæpe multos petere ſibi præſidium. i. defenſionem honorificam: ex aliqua re honeſta quã ne inimici quidem. q. d. tantum abeſt vt beniuoli dãnent: vt ne inimici quidẽ poſſint criminari. i. crimini dare aut culpare. Quorum. i. quarum rerum nihil poteſt aduerſarius facere. Nam vtrum cõfugiet ad virtutem patris ſup. ſui? q. d. id forte facere velit: at. i. ſed: vos. ſ. iudices iurati dãnaſtis eum. ſ. patrem eius capite. i. morte. Vbi ſcies ꝙ non eſt ſcribendũ ad patris eius: ſed ſui aut ſubaudiatur ſui. An reuertetur ad ſuam vitam antiquam: tractatã. i. verſatam alicubi honeſte. i. defendet præſens crimen per innocentiã anteactæ vitæ. At vos ſcitis oẽs qualiter hic vixerit ante oculos veſtros. An enumerabit ſuos cognatos. i. conſanguineos, quibus. i. per quorum mentionem conueniat vos cõmoueri. i. affici miſericordia. At hi quidẽ. ſ. cognati honeſti nulli ſunt. Proferet. i. nũquid in medium adducet amicos? At nemo eſt qui non putat nominari amicum iſtius eſſe ſup. turpe ſibi. Item. Aliud exemplum contra eum qui amicum veterem indẽnatum per ſummã perfidiam occiderit. Credo (ironice id dicit) ſup. ꝙ adduxiſti in iudicium, amicum quem putabas innocentem. Non ſup. id feciſti.

ſuam antiquam reuertetur vitam alicubi honeſte tractatã. At hic quidem ante oculos veſtros quomodo vixerit ſcitis oẽs. An cognatos ſuos enumerabit: quibus vos conueniat commoueri? At hi quidem nulli ſunt. Amicos proferet. At nemo eſt qui ſibi non putet turpe, iſtius amicum nominari. Item, Credo amicum, quem innocentem putabas, in iudicium adduxiſti? Non, nam indẽnatum necaſti. Leges quæ id facere prohibent, veritus es? At ne ſcriptas quidem iudicaſti. Cum ipſe te veteris amicitiæ cõmoneret, commotus es? At nihilominus, ſed etiam ſtudioſius occidiſti. Quid? cum tibi pueri ad pedem volutarentur, miſericordia commotus es? At eorum patrem crudeliſſime quoq; ſepultura prohibuiſti. Multum ineſt acrimoniæ & grauitatis in hac exornatione, propterea ꝙ cũ quæſitum eſt quid oporteat, ſubiicitur id non eſſe factum, quare facillime fit: vt augeatur indignitas negocii. Ex eodem genere (vt ad noſtram quoq; perſonam referamus) ſubiectionem, ſic facimus: Nã quid me facere conuenit, cum a tanta Gallorum multitudine circunſiderer? An dimicarem? At cum parua manu tum prodiremus: locum quoq; iniquiſſimum habebamus; neq; erat quo vitam producerem. Caſtra relinquerem, at obſidebamur. Vitam militum negligerem? At eos videbar ea accepiſſe cõditione: vt eos quoad poſſem incolumes patriæ & parentibus conſeruarem. Hoſtium, ditionem repudiarem? At ſalus antiquior eſt militum q̃ impedimentorum. Eiuſmodi conſequuntur identidem ſubiectiones: vt ex omnibus oſtendi videatur nihil potius q̃ quod factum ſit faciundum fuiſſe.

Nam tu necaſti eum indemnatum. i. condemnatum. Credo ꝙ veritus es leges quæ prohibent facere id hoc eſt necare indẽnatum? At tu ne quidem iudicaſti ſcriptas. i. non etiã cenſuiſti vllas tales leges eſſe ſcriptas. Credo ꝙ cum ipſe. ſ. qui occiſus eſt, cõmoneret. i. memorem faceret te veteris amicitiæ, tu es cõmotus. i. affectus pietate. At tu occidiſti eum nihilo. i. in nullo minus: ſed etiã ſtudioſius. i. diligentius: vbi ſtudioſum de malo dicitur. Quid ſup. dicis: aut quid. i. nunquid cum pueri ſ. amici tui: volutarentur. i. proſternerent ſeſe tibi ad pedem es cõmotus miſericordia? At. i. econtrario tu prohibuiſti crudeliſſime patrẽ eorũ quoq;. i. etiam ſepultura. Multũ acrimoniæ & grauitatis ineſt in hac exornatione propterea ꝙ cũ quæſitũ eſt quid oporteat. ſ. facere, ſubiicitur. i. ſtatim reſpondetur id nõ eſſe factum. Quare fit. i. cõtingit facillime vt indignitas negocii exaugeatur. Nos facimus ex eodẽ genere ſubiectionem vt referamus quoq;. i. etiã ad noſtram perſonam ſic. Nam quid conuenit. i. expedieos fuit me facere (inquit Caius Pompilius cũ ego circunſiderer. i. vndiq; obſiderer a tanta multitudine Gallorum. An dimicarem. i. pugnarem & conſererẽ manus cum hoſte, at nos prodiremus tum cũ parua manu: id eſt paucis militibus contra plurimos: & habebamus quoq;: id eſt etiam locum iniquiſſimum, id eſt iniquiſſimum & nobis aduerſiſſimum: neq; erat quo, id eſt per quod producerem vitam: ſcilicet militum. An ſup. relinquerem caſtra. at, id eſt ſed nos obſideabmur, ſcilicet a Gallis: & ita non potuimus deſerere. An negligerem, id eſt negligere deberem: vitam militum, id eſt eorum potius necem optare q̃ tam turpem facere deditionẽ: at ego videbar accepiſſe eos ea conditione: vt conſeruarem eos quoad poſſem incolumes: patriæ & parentibus. An ſup. repudiarem conditionem hoſtium: ſcilicet Gallorum quæ erat ut amiſſis armis & impedimentis vitam militum ſeruaret. At ſalus: id eſt conſeruatio militum eſt antiquior, id eſt charior & eligibilior (ſicut vetus amicus q̃ nouus) q̃ impedimentotorum: id eſt inſtrumentorum bellicorum: quibus impediuntur itinera. Eiuſmodi ſubiectiones conſequuntur identidem, id eſt interdum ita ſup. vt videatur oſtendi nihil ex omnibus fuiſſe potius faciundum q̃ id quod ſit factum.

Cõmoneo te huius

Studioſum

FRan. GRadatio κλίμαξ græce dicit̃. Eſt autem adiectio repetens quæ dicta ſunt: priuſq̄ enim ad aliud deſcendat in prioribus reſiſtit. Quotiēs ab eo quo ſenſus ſuperior terminatur: inferior incipit: ne de inceps: & quaſi per gradus idē dicendi ordo ſeruat̃: eius eſt exēplū ex græco notiſſimo trāſlatum. Non enim dixi: ſed ne ſcripſi quidē legationē ſed ne perſuaſi Thebas. Item calui nō ergo magis pecuniarū repetūdarum q̄ maieſtatis: neq maieſtatis magis q̄ planciæ legis: neq planciæ legis magis q̄ ambitus, neq ambitus magis quā omniū legū iudicia perierūt. Inuenit̃ quoq apud poetas: vt apud Homerum in ſeptro: qd ab Ioue Agamēnon deducit, & apud Tragicū. Ioue prognatus eſt: vt perhibent Tantalus: ex Tantalo ortus Pelops, ex Pelope autē ſatus Atreus, qui noſtrū porro protegat genus. Rarus coloris huius in graui figura: in iudiciali & deliberatiuo gñe vſus debet eſſe ꝓpterea: q aperta artē atque affectatā hēt. Quod ſi vtimur: in cōfirmatiōe cōfutatione & cōcluſiōe vtimur. Demonſtratiuo gñi magis cōuenit & mediocri atq attenuatæ figuræ: quas lepor q vrbanitas decet ꝓhœmio adhiberi nonnunq̄ poteſt. Narrationi nō pōt cum breuitati contrarius ſit. Quæ reliqua ſpes libertatis &c. Exēplum hoc in deliberatiuo gñe poſitum videri pōt. Cōſultatur.n. eiiciendi ne ſint e ciuitate factioſi hoies: vt Catilina & cæteri cōiurati. Itē non ſenſi. Hoc quoq exēplum in gñe deliberatiuo poſitum credi poteſt: uel magis in iudiciali haec.n. recuſationē. Itē Africano. Hoc exēplum i demōſtratiuo gñe eſt. Itē iperium, & hoc in demonſtratiuo genere eſt. Spartiatæ. Lacedæmonii duce Lyſandro: Athenienſibus uictis iperium ademere: & triginta illis prætores ipoſuere: qui inſolentes & crudeliſſimi tyrāni facti ſunt: ſed tam fœda ſeruitute oppreſſam patriam Traſybulus in libertatē uindicauit: uictis ad Philen caſtellū in Attica munitiſſimum tyrānis quos dixi. Spartiatæ ſuperauere Thebanos quādo uicti Paulo ante Lacedæmonii inuadentibus urbē ſuā noctis principio Thebanis fortiter reſtiterunt: & Epaminonda Thebanorum duce letaliter vulnerato victores fuerūt. Thebanos Macedones vicerunt. Ab Alexandro Thebani uicti ſunt: & grauiſſima quæq ſupplicia miſerrime ſeruitutis experti. Thebis ipſis dirutis: agris inter uictores diuiſis: captiuis ſub corona uenditis. Aſiam bello ſubactā. Duce Alexandro oīm Aſiam uniuerſam Macedonū ſubiecit imperio. Habet in ſe: hic oſtendit Cicero cui figuræ hæc conueniat exornatio: nā cum quendam in ſe leporem habeat: attenuatæ & mediocri cōuēit figuræ.

Gradatio. Titu. XXVIII.

GRadatio eſt, in qua nō ante ad conſequens verbū deſcenditur: q̄ ad ſuperius conſcenſum eſt, hoc modo. Nam quæ reliqua ſpes libertatis manet, ſi illis & quodlibet licet, & quod licet poſſūt, & qđ poſſunt, audent, & quod audent faciunt, & quod faciūt vobis moleſtū nō eſt. Item, Non ſenſi hoc, & nō ſuaſi: neq ipſe facere cœpi, & nō perfeci: & nō probaui. Item, Africano virtutē induſtria, virtus gloriā: gloria æmulos comperauit. Item, Imperium Græciæ fuit penes Athenienſes, Athenienſium potiti ſunt Spartiatæ, Spartiatas ſuperauere Thebani, Thebanos Macedones vicerunt: qui ad imperiū græciæ breui tēpore adiunxerūt Aſiam bello ſubactā. Habet in ſe quendam leporem ſuperioris cuiuſq crebra repetitio verbi: quæ propria eſt huius exornationis.

Definitio. Titu. XXIX.

DEfinitio eſt, quæ rei alicuius proprias amplectit̃ poteſtates breuiter, & abſolute, hoc modo. Maieſtas reipublicæ eſt in qua cōtinet̃ dignitas, & amplitudo ciuitatis. Item, iniuriæ ſunt quæ aut pulſione corpus, aut cōuitio aures, aut aliqua turpitudine vitā cuiuſpiā violant. Item, nō eſt iſta diligentia ſed auaritia, eo q diligentia eſt accurata conſeruatio ſuorū: Auaritia, iniurioſa appetitio aliorū. Itē. nō eſt iſta fortitudo: ſed temeritas, ꝓpterea q fortitudo eſt contēptio laboris & periculi cū ratione vtilitatis & cōpenſatione cōmodorū. Temeritas eſt conſiderata dolorū perpenſatione gladiatoria periculorū ſuſceptio. Hæc igitur cōmoda putatur exornatio, q oēm rei cuiuſpiam vim & poteſtatem ita dilucide proponit, & breuiter explicat, vt neq pluribus verbis oportuiſſe dici videatur, neq lucidius potuiſſe dici putetur.

ASC. ¶ GRadatio eſt in qua nō deſcēdit̃.i. non deuenit̃ ad uerbū conſequēs: ante.i. prius: q̄ eſt cōſenſum.i. gradatim peruentum ad ſuperius.i. prius poſitum: in qua ab eo quo ſuperior ſnia terminatur inferior icipit hoc modo. Nā quæ ſpes libertatis manet reliqua ſi & id eſt ſimul: licet.i. licitū eſt illis quod libet.i. qđ libitum eſt: & quod libido fert: &.i. ſimul poſſūt id quod licet: &.i. ſimul audent id qđ poſſunt: & id eſt ſimul faciunt id qđ audent: &.i. ſimul id qđ faciunt non eſt moleſtū uobis? q.d. nulla. Ad q̄ concluſionē gradatim ꝑuenit̃. Itē. Nō ſenſi hoc: & ſi non ſenſi: nō ſuaſi.ſ. aliis: & ſi neq ſuaſi: neq ipſe cœpi facere: quia ſæpe ſuademus aliis quod ipſi tamen facere noluimus: & ſi neq ipſe cœpi facere: non perfeci: quia qui perfecit prius icœpit: & ſi non perfeci: nō probaui: id eſt non approbaui poſtq̄ erat a me perfectum. Item induſtria: id eſt naturalis nauitas & ingenioſitas: comperauit: id eſt acquiſiuit Aphricano: ſcilicet Scipioni virtutem: uirtus comperauit gloriam: gloria cōperauit æmulos: id eſt inuidos. Item aliud exēplum Imperium Græciæ fuit: ſcilicet olim: penes Athenienſes: id eſt in poteſtate Athenienſium. Spartiatæ id eſt Lacedæmonii: potiti ſunt: ſcilicet iperio Athenienſium. Thebani ſuperauere Spartiatas. Macedones uicerūt Thebanos, qui ſcilicet Thebani ad iunxerūt breui tempore ad imperium græciæ. Aſiā ſubactam bello. Repitio crebra cuiuſq verbi ſuperioris: id eſt ante poſiti: vbi cuiuſq mediāte alia particula: hēt poſt ſe dictionē ſuperioris ſed idē eſt ac ſi dicas antecedētis: hēt in ſe quēdā leporē.i. quādā uenuſtatē: quæ.ſ. repetitio verbi antecedētis eſt ꝓpria huius exornationis: uidelicet gradationis. Cuiuſque

FRan. DEfinitio. Hæc exornatio ὅρος a græcis vocatur qua uis & ꝓprietas rei alicuius oſtenditur. Dialectici breuē & circūſcriptā explicationē rei vo

ſunt eſſe quæ definitur. Ex qua oſtendit nihil ſuperfuiſſe, nihil deeſſe illi debere. Philoſophi vero definitio inquiſit eſt per quā aperit: q̄ ſit res: p genus. ſ. & differentiā. Qualis ſit ex cauſa. ſ. efficiente, forma & finali. Quēadmodū partibus ſuis conſtet, per diuiſionē. ſ. ſecūdū quā off. ciū a Cicerone diffinitur in principio de officiis.

qualibet figura. Poſt exordium narrationem alibi nunq̃ in his partibus. In confirmatione & confutatione frequēter. In concluſione nunq̃. Modo in patriam: exemplum eſt quod in demonſtratione genere poſitum videri poteſt: laudatur enim aliquis: uel vituperatur: & qualis in patriam fuerit oſtenſum eſt.

Tranſitio. Titu. XXIX.

TRanſitio vocatur, quæ cū oſtēdit breuiter quod dictum ſit: proponit item breuiter quod conſequatur, hoc modo: In patriā cuiuſmodi fuerit habetis, nunc in parentes qualis extiterit conſiderate. Item: mea in iſtū beneficia cognoſcitis, nūc quō iſte mihi gratiā retulerit accipite. Proficit hęc aliquantulū exornatio ad duas res: nā & quid dixerit cōmonet, & ad reliquū comparat auditorē.

Correctio. Titu. XXX.

COrrectio eſt, quæ tollit id quod dictū eſt, & pro eo id quod magis idoneum videtur reponit, hoc pacto, ꝙ ſi iſte ſuos hoſpites rogaſſet, imo innuiſſet, modo, hoc facile perfici poſſet. Item, nā poſtq̃ iſti vicerunt: imo victi ſunt, eam quomodo victoriā appellem, quæ victoribus plus calamitatis q̃ boni dederit? O virtutis comes inuidia, quæ bonos inſequeris plerunq; atq; adeo inſectaris. Cōmouetur hoc genere animus auditoris, res enim cōmuni verbo elata tantummodo dicta videtur, ea poſt ipſius oratoris correctionem magis idonea fit pronūciatione. Non igitur ſatius eſſet, dicet aliquis, ab initio, præſertim cum ſcribas, ad optimum, & electiſſimū verbum deuenire? Eſt cum non eſt ſatius, ſi cōmutatio verbi id erit demonſtratura, huiuſmodi rem eſſe, vt cum eam cōmuni verbo appellaris, leuius dixiſſe videaris: cum ad electius verbum accedas, inſigniorem rem facias: q̃ ſi continuo veniſſes ad id verbum: nec rei nec verbi gratia animaduerſa eſſet.

Grauis congruit figuræ, iudiciali generi ſemper confirmationi & cōfutationi. Maieſtas: hæc definitio ſuas partes habet. Maieſtas enim ex dignitate & amplitudine ciuitatis conſtat. Dignitas ad magiſtratus: amplitudo ad imperium refertur: ſi contra magiſtratū fit aliquid dignitas impugnatur: ſi quis deficit a populo Romano, aut prodit rē publicā, amplitudinē tollit ciuitatis. Iniuriæ ſunt ex cauſa efficiente conſtat hæc diffinitio. oſtendit enim quid iniuria faciat. Item non eſt iſta diligentia. Hæc definitio ex eodē: & alio conſtat qua vtimur quotieſcunq; ex definitiōe alterius eius rei de qua loquimur: proprietatem patefacimus, vt ſi oſtendere velimus, quid diligētia ſit ex auaritiæ definitiōe. Ideo ꝙ diligentia, ex cauſa finali ſumitur hæc definitio. Finis enī auaritiæ & diligentiæ oſtenditur. Item non eſt iſta fortitudo. Hæc definitio & ipſa ex eodem atq; alio conſtat ſed a forma ſumit. Nam cū fortiter quiſpiam facit: ſed ſine ratione formam ſuā habere deſinit fortitudo & temeritas vocatur. Hæc ideo commoda putatur exornatio: effectum nunc more ſuo exornationis oſtendit.

Maieſtas

Dignitas.

Amplitudo.

ASC. ℂ Definitio eſt quæ amplectit breuiter & abſolute poteſtates ꝓprias alicuius rei: hoc modo. Maieſtas &c. Oia nota vident. Gladiatoria ſuſceptio periculorū eſt qua more gladiatorum ita audi ſumus ad inferenda vulnera vt non defendamus nos: cōtenti lædi dūmodo lædamus: & occidi dūmodo occidamus: qd ſæpe temeritatis eſt non fortitudinis: niſi mors noſtra ſpecioſa ſit in cōſpectu domini. Hæc igit exornatio: videlicet definitio: putatur cōmoda id eſt vtilis & idonea: ꝙ ideſt quia proponit omnē vim & poteſtatem cuiuſpiam: ita dilucide: & explicat ita breuiter: vt videatur neq; oportuiſſe dici pluribus verbis: neq; potuiſſe dici lucidius: i. clarius: & ita eſt ſine obſcuritate breuis.

FRan. TRanſitio, μετάβασις a græcis appellatur. Recte autem Tranſitio a latinis dicitur, quoniā præteritorū admonens: etiam ad futura nos præparat. Hac in omni vtimur cauſarum genere: in qualibet figura.

ſit. Qualem ſe in parētes geſſerit oſtenditur. Item mea &c. Aliud exēplum in eodē genere. Proficit more ſuo effectū & vtilitatē exprimit exornatiōis.

ASC. ℂ Tranſitio &c. Trāſitio vocatur ſup. ea exornatio q̄ cū. i. poſtq̄ oſtendit breuiter id quod ſit dictum proponit: idē. i. conſimiliter: id quod ſequitur hoc modo. Exempla patent. Ad reliquū: ad id quod reſtat.

FRan. COrrectio. Hæc exornatio μετάνοια græce uel ἐπιδιόρθωσις appellatur: cū uerbū quod proceſſit alio adiectio corrigimus. In oī utimur figura: ſed præcipue in graui. In oī genere ſed iudiciali maxime. In oībus orationis partibus: ſed in primis cōfirmatiōe & reprehenſione. Qd ſi iſte &c. In deliberatiuo genere poſitū uideri exemplū poteſt. Immo innuiſſet ſimul a' q̄ dixit rogaſſet innuiſſet ſubiūxit: quaſi pœniteret eo uerbo uſum eſſe. Quod maiorē q̄ neceſſe fuerat habere uehementiam videret plus enim rogare eſt q̄ innuere: nam uerbis rogamus, innuimus: oculo aut ſolo faciei motu. Nā poſtq̄ iſti uicerūt. Corrigit qd̄ proceſſit: ſtatim enim ſubiungit: imo uicti ſunt: in Sulpitium dici hoc potuiſſet. Qui cū Sānitibus dimicans uicit quidē. Sed tanta exercitus ſui clade: ut nō minus uictus q̄ uictor uiſus ſit: & niſi Pēpanius fuiſſet: actū penitus de Romano exercitu fuiſſet. Immo uicti: qm̄ uictores maiora pene clade q̄ uicti effecti ſunt. Eam q̄uo, ratio eſt cur uictos potius q̄ uictores dixerit. O uirtutis comes &c. Aliud exemplum. Cū inſequeris dixiſſet ſtatim ſubdidit inſectaris. Cōmouetur. Quam uim habeat exornatio nunc oſtendit. Dicit enim auditoris aium ea cōmoueri: ex quo grauī figuræ conuenire cognoſcitur. Pronunciatione qua adiuuanda eſt. Nō igit. Obiectioni reſpondet quæ fieri poſſet. Diceret enim qſpiā. Si uerbū illud quod ſubiecitur uim maiorē habet: cur non ſtatim priore loco poniť qd hac opus correctiōe eſt? Nō ergo Cice. hoc facere utilius eſſet: qm̄ nō eā uim haberet quā in alterius uerbi cōparatiōe hře uidet. Præſertim cū ſcribas. q. ex tpe diceret: excuſari fortaſſe poſſet ſi uerbū aliquod vehementius ſubiceret: quod repente occurreret: &

correctione vteretur. Scriptor vero non poſſet: is enim cogitandi ſpacium cum habeat: relicto vocabulo deteriori uti eo poteſt quod aptius eſt. Quod ſi continuo. Si ſtatim inquit aptiſſimum uerbum poſuiſſes, eius vel rei gratia animaduerſa non eſſet: quæ ex comparatione cognoſcitur.

Occupatio. Titu. XXXI.

Occupatio eſt: cũ dicimus nos præterire, aut nõ ſcire, aut nolle dicere id quod tũc maxime dicimus, hoc modo: Nam de pueritia quidẽ tua: quã tu omnii intemperantiæ addixiſti, diceremus, ſi hoc tempus idoneum putarem. nunc conſulto relinquo. Et illud prætereo, ꝙ rei militaris te infrequentem tradidiſti. Deindeq́ꝫ ꝙ feciſti iniuriarum ſatis labeoni, nihil ad hanc rem pertinere puto; horum nihil dico, reuertor ad illud de quo iudicatum eſt. Item non dico te ab ſociis pecunias accepiſſe, non ſum in eo occupatus, ꝙ ciuitates, regna, domos, omniũ depeculatus es, furta, rapinas omnes tuas omitto. Hæc vtilis eſt exornatio: ſi aut rem quã nõ pertineat aliis oſtẽdere, occulte admonuiſſe prodeſt, aut longũ eſt: aut ignobile: aut planũ non poteſt fieri: aut facile poteſt reprahendi: vt vtilius ſit occulte feciſſe ſuſpitionem, ꝗ huiuſmodi intendiſſe orationem: quæ redarguatur.

ASC. Correctio eſt quę tollit. i. reprobat id quod dictum eſt, & reponit. i. in locũ illius penit id quod videt magis idoneũ hoc pacto. Quid ſup. dicere, tis factum: ſi iſte. ſ. ſuperbus aut negligens: rogaſſet. ſ. auxilium: hoſpites ſuos: immo ſi ſup. monuiſſet: ſup. eis. i. tantum ſignũ dediſſet: hoc quod nunc fieri vix põt: poſſet perfici facile. Item aliud exemplũ. Nam poſtꝗ iſti vicerunt: imo victi ſunt: licet iactent ſe viciſſe: nã quomodo appellem: id eſt poſſem appellare eã victoriam: quæ dederit victoribus plus calamitatis ꝗ boni. i. vtilitatis: quaſi dicat: nequaꝗ, & ita potius victi eſſe ꝗ viciſſe cenſebuntur. Item aliud exemplum. O inuidia comes. i. ſecutrix virtutis: quæ inſequeris plærũq́ꝫ bonos: immo inſectaris ſup. eos. Hoc eſt quæ diceris inſequi quod in bonum accipi ſolet: potius tamen inſectaris quod in malum capitur. Nam moriger inſequitur: & perſecutor inſectatur. Sequitur autem inuidia bonos non ut proſit ſed vt obſit. Oſtendit autem vtilitatẽ huius coloris addens. Animus auditoris cõmouetur. i. excitatur hoc genere. ſ. dicendi. Enim pro quia, res elata. i. enunciata: verbo cõmuni. i. non habente ſingularem vim ad afficiendum: videtur dicta tantũmodo. i. duntaxat hoc eſt ſine affectu mouendo, ea. ſ. res fit magis idonea ſcilicet ad mouendum affectum: poſt correctionẽ ipſius oratoris, pronunciatione id eſt per modum proferendi. Sed aliquis dicet, non id eſt nonne igitur eſſet ſatius id eſt melius præſertim id eſt præcipue cum ſcribas, deuenire ad uerbum optimum & electiſſimum ab initio ſine correctione. Reſpondet Cicero. Est id eſt contingit aut datur tempus, cum id eſt quando non eſt ſatius id eſt melius, deuenire ſcilicet ab initio ad electiſſimum verbum, vtpote ſi commutatio verbi id eſt correctio erit demonſtratura id eſt videlicet rem eſſe huiuſmodi, vt cum appellaris id eſt appellaueris eam verbo communi id eſt non habente ſingularem vim mouendi, videaris dixiſſe leuius id eſt negligentius ꝗ par ſit, & cum accedas per correctionem ad uerbum electius: facias rem inſigniorem id eſt ut dicunt notabiliorem: ꝙ ſi veniſſes continuo id eſt ſtatim ab initio ad id uerbũ. ſ. electius nec gratia uerbi eſſet, animaduerſa. i. conſiderata aut adnotata ab auditore.

FRan. Occupatio. Hæc exornatio παραλειψις a græcis dicitur. Cõgruit grauis figuræ: tribus cauſarum generibus: omnibus partibus orationis excepta diuiſione. Eius definitio a cauſa ſumiẽ efficiente: nam ea quid efficiat demonſtratur. Nam de pueritia: poſſet in Clodium hoc dictum videri. Quod dicit ſe nolle dicere, illud tamen dicit. Addixiſti aſtrinxiſti: obligaſti. Infrequentem, frequens dicitur miles qui a ſignis nõ diſcedit. Contra qui ſigna reliquit infrequens vocaẽ. Grauis pœna affici ſolebat & notæ ſubiacebat cenſoriæ: qui infrequens erat. Satis feciſti iniuriarum pœnas dediſti: ꝙ Labeoni iniuriam feceras. Non dico: poteſt hoc in Verrem dictum videri. Pecunias accepiſti a ſociis. Quibus a tua crudelitate illi ſe redimebant. Depeculatus es: uno verbo multa complexus eſt, quod tamen tantum regnis & ciuitatibus conuenit. Nam depeculari eſt rẽpublicã ſubtrahere. Furta, quę clam fiunt. Rapinas, quę aperte adhibita vi committuntur. Hæc igitur vtilis eſt exornatio quia in re hæc exornatio vtilis ſit. Si aut rem. Quando aliquid in aduerſariũ dicere volumus: quod obfuturũ ei ſit, & tñ ad noſtrũ nõ ſpectet officiũ: hac inquit occupatiõe vti poſſumus. Aut longũ eſt, aut id de quo loqui volumus longũ eſt. Ignobile: cognitu minime dignũ. Planũ fieri nõ poteſt: hoc eſt facile probari nõ poteſt. Reprahendi: ſi in eo imoratus: diutius fueris vt cõfutari ab aduerſario facile poſſit. Intẽdiſſe: auxiſſe. Redarguaẽ refellatur: quod nõ accidet ſi occupatione utemur, & ſuſpitionẽ dũtaxat feciſſe contenti erimus.

Margin: Addico frequẽs · Depeculor · Furtũ rapina differũt

ASC. Occupatio eſt cũ dicimus nos præterire aut nõ ſcire: aut nolle dicere id quod tũc dicimus maxime hoc modo. Exempla nota ſunt. Addixiſti: mancipaſti: adiudicaſti intẽperãtiæ. i. incõtinẽtiæ & libidinũ oium. i. quibus libuit te abuti. Satisfeciſti iniuriarũ. i. condẽnatus pœnas dediſti: ſunt qui intelligãt: feciſti. i. intuliſti labeoni ſatis iniuriarũ: ſed ſic non ſatis imo nimiũ diceret. Conſulto per conſiliũ aut data opera: volens & ſciens. Non ſum occupatus. i. nihil imoror aut nõ ſum ſollicitus, depeculatus. i. per publicũ furtũ ſpoliaſti aut deprædatus es. Docte autẽ oſtendit vſum & utilitatem huius coloris addens. Hæc exornatio eſt utilis: ſi aut prodeſt admonuiſſe occulte rẽ ꝗ nõ pertineat. i. nõ ſit vtile: oſtendiſſe. i. manifeſte aliis: aut ſi longũ eſt aut ignobile eſt. ſ. vita alicuius palã detegere: aut ſi nõ põt fieri planũ & ita nõ audeas dicere manifeſte, ne cogaris probare contẽtus tñ ſis: quia rumor eſt opinione facere: aut ſi põt facile reprahendi. i. quod abs te obiiciaẽ: eũ falſum aduerſarius facile ꝓbet: aut cũ ſit vtilius feciſſe ſuſpitionẽ occulte: ꝗ intẽdiſſe. i. intẽte protuliſſe & auxiſſe huiuſmodi orationẽ: quæ redarguaẽ. i. redargui poſſit. Sæpe autẽ melius perſuadet: qui ãngit ſe nolle dicere crimina alterius ꝗ qui ea cõtumelioſe exprobret: ꝙ ille amicus, hic aduerſarius iudiceẽ.

Diſiunctio.

D. ſiunctio. Titu. XXXII.

Diſiunctio eſt, cũ eorũ de quibus dicimus, aut vtrunq; aut vnũquodq; certo concludiť verbo: ſic: Populus Romanus Numantiã deleuit: Carthaginẽ ſuſtulit: Corinthũ diſiecit: Fregellas euertit: nihil Numantinis vires corporis auxiliatæ ſunt, nihil Carthaginenſibus ſciẽtia rei militaris adiumento fuit: nihil Corinthiis erudita calliditas præſidũ tulit: nihil Fregellanis morũ & ſermonis ſocietas opitulata eſt. Item, formæ dignitas, aut morbo deflorescit, aut vetuſtate extinguitur. Hic vtrũq; & in ſuperiore exemplo, vtrãquãq; rem certo verbo concludi vidimus.

Coniunctio. Ti. XXXIII.

Coniũctio eſt, cũ interpoſitione verbi: & ſuperiores partes orationis cõpræhenduntur: & inferiores, hoc mõdo: Formæ dignitas, aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.

Adiũctio. Ti. XXXIIII.

Adiunctio eſt, cũ verbũ quo res cõpræhẽditur, nõ interponimus, ſed aut primũ aut poſtremũ collocamus. Primũ hoc pacto: Defloreſcit formæ dignitas, aut morbo: aut vetuſtate: Poſtremũ ſic, aut morbo: aut vetuſtate: formæ dignitas defloreſcit. Ad vetuſtatẽ diſiũctio eſt appoſita. Quare rarius vtemur ea, ne ſacietatẽ pariat. Breuitatẽ parit coniunctio. Quare ſæpius adhibenda eſt; hæcq; tres exornationes de ſimplici genere manant.

FRan. Diſiunctio. Hæc tres exornationes q̃ ſequũtur ſub uno continenť genere. i. ſub zeugmate: q̃ figura eſt unius uerbi cõcluſio diuerſis clauſulis cõiuncta: cũ duo: aut plura ad unam partẽ orationis iungenda referuntur. Tribus fit modis aut cũ p̃ponitur uerbũ ad quod ſequẽtes ſenſus referũtur: ut uicit pudorẽ libido: timorẽ audacia: rõnem amentia: & hæc a græcis προτοζευγμα appellatur. Aut cũ in medio ſenſum loco poſitũ repeniť ut Troiugena interpres diuũ: q̃ numina Phœbi, q̃ tripodas clarii laurusq; numia ſentis & volucrũ liguas: & p̃petis oia pẽnæ: ſẽtis tã primis q̃ ultimis iũgiť & ob id μεσοζευγμα noiať aut cũ uno uerbo ſẽſus claudunť &c. Vt nihil ne te nocturnũ p̃ſidiũ palatii: nihil vrbis uigiliæ: nihil timor p̃p̃li: nihil ꝯcurſus bonoꝝ oium: nihil hic munitiſſim⁹ hñdi ſenatus locus: nihil hoꝝ ora vultusq; mouerũt. Vno verbo ꝯcluſit mouerũt, inde q; ὑποζευγμα dr̃ ſed diſiũctio de qua agiť & a græcis διαζευγμα vocať aut utrũq; aut unũ q̃dq; eoꝝ q̃ dicimus certo cõcludit verbo. Humilis hæ tres exornatiões ꝯuẽiũt figuræ p̃cipue exordio: & narrationi: ſed in primis coiũctio: q̃ breuitati aptiſſima eſt. Certo mẽbro: quia unũq̃dq; mẽbrũ ſuũ habet verbũ ut in ſequenti exẽplo cognoſcitur, q̃ in demõſtratiuo genere eſt. Nihil Numantinis. Ciuitas eſt Hiſpaniæ numãtia, in celtiberia: ut Strabo ait: hæc Floro authore quãtum Carthaginis opibus inferior: tantũ virtute honore par fuit: ſũmũq; ſi vires exiſtimes Hiſpãiæ decus: quippe ſine muro: ſine turribus: modice in edito tumulo: apd̃ flumẽ ſita: q̃tuor milibus Celtiberoꝝ. xl. miliũ exercitũ p ãnos. xiiii. ſola ſuſtinuit nec ſuſtinuit mõ: ſed ſæuius aliq̃n peculit pudẽdiſq; romanos fœderibus aff ecit: p̃ſſi deinde lõga obſidiõe: & fame numãtini cũ nec erũpere: nec manũ ꝯſerere liceret: ſeipſos peremerũt: & nullã de ſe hoſti gaudiũ reliq̃rũt. De ſolo igiť noie. xiiii. anno poſt Carthaginẽ deletã Scipio Aemilianus triũphauit. Nihil corporis uires numãtinis p̃fuiſſe ait: qm̃ q̃uis fortiſſimi: uicti tñ ſũt. Nihil carthaginẽſib⁹ ſcia rei militaris, maxime p̃ſtiterunt Carthaginẽſes duces: vt Hãnibal: Mago: Hanno. Nihil Corinthus. C. Mumius q̃ a deuicta Achaia Achaicus cognominatus eſt: Corinthũ Peloponẽſi Metropolim ex. S. C. diruit: q̃a Romanorũ legati illic violati fuerãt: cũ ãt ſignis tabuliſq; Corinthios ſpoliaſſet totãq; repleſſet Italiã, domũ ſuã nihil cõtulit. Erudita calliditas. Callidos legimus fuiſſe Corinthios: q̃les oẽs ferme ſunt græci: ſed Corinthiis nihil cõtra Romãos inata calliditas p̃fuit. Moꝝ & ſermõis ſocietas: q̃rũ reꝝ rõ hĩri ſolet: nouim⁹ itẽ facilius recõciliari q̃ hiſdẽ ſũt moribus & ſermone: ſed nihil Fregelanos iuuerũt. Itẽ formę nõ tm̃ diſiũctio fit: cũ plura mẽbra ſuis verbis cõcludunť ſicut in ſuperioribus apparet exẽplis ſed et cũ una ſola res p diſiũctiuã particulã duobus uerbis exprimitur. Hic in hoc exemplo. In ſuperiori: ut Pp̃ls Ro. numantiam deleuit &c.

Numantia. Celtiberia

Corinthus

ASC. Diſiũctio ẽ cũ vtrũq; (ſi duo ſũt) aut vnũq̃dq; (ſi plura ſunt) eoꝝ de q̃bus dicim⁹: cõcludiť certo. i. p̃prio verbo: ſine cõiũctõe videlicet ſic. Pp̃ls Ro. deleuit Numãtiã: vrbẽ Hiſpãiæ: ſuſtulit. i. deleuit Carthaginẽ: urbẽ Aphricæ: deiecit Corinthum urbẽ Achaiæ: in Iſthmo Peloponeſiaco: euertit Fregellas urbem Italiæ. Vires corporis nihil. i. in nullo ſunt auxiliatæ Numantinis. Scia rei militaris nihil fuit adiumento Carthaginenſibus. Calliditas erudita nihil p̃ſidii. i. p̃tectionis tulit. i. attulit Corinthiis. Societas moꝝ & ſmõis: q̃ Latini quoq; ſunt: nihil ẽ opitulata. i. nul ã opẽ tulit Fregellãis. Itẽ aliud exẽplũ. Dignitas. i. p̃ſtãtia formæ. i. ſoꝛoſitatis: aut defloreſcit. i. amittit florẽ ſuũ, morbo: aut extinguiť vetuſtate. i. ſenio. Nos videm⁹ hic. i. in poſteriore exẽplo vbi duo tm̃ mẽbra ſũt: vtrũq; ꝯcludi certo verbo: & in ſuperioꝛ exẽplo vbi multa erãt mẽbra: vidẽ⁹ vnã q̃q; rẽ claudi certo verbo. D vſu hui⁹ dicet i adiũctiõe.

FRan. Coniunctio μεσοζευγμα cũ verbũ in medio partium orationis ponitur: ut exemplo patet.

ASC. Coniunctio eſt: cum. i. quãdo: & . i. ſimul ſuperiores. i. anteriores partes orationis & inferiores. i. poſteriores ſeu ſequẽtes: cõpræhendũtur. i. cõiũgunť, interpoſitione. i. per interpoſitionẽ verbi: hoc mõ. Formæ &c. Vbi in dicendo verbũ floreſcit in medio poniť, ſed grãmaticæ ſic conſtruetur. Dignitas formæ defloreſcit: aut morbo aut vetuſtate.

FRan. Adiũctio ὑποζευγμα vel προτοζευγμα q̃m aut in principio aut in fine mẽbri, verbũ ponitur. Ad feſtiuitatẽ: nũc cui figuræ cõueniant & cui orationis parti ſuperiores exornationes innuiť ad feſtiuitatẽ ex quo apparet mediocri figuræ ꝯuenire. Ne ſacietatẽ pariat, q̃ i cibis quoq; accidit, q̃uis ſuauibus ſi crebrius utamur: & in uoluptatibus, quas ut ait ſuuc. cõmẽdat rarior uſus. Ad breuitatẽ: ex quo innuiť narrationi cõgruere, cuius eſt p̃cipua uirtus breuitas. De ſimplici genere eiuſdẽ ſunt generis.

ASC. Adiunctio eſt: cũ. i. quãdo: nos nõ interponimus

verbum quo res.i.utraq; particula comprehenſibilis cpræhenditur: ſed locamus ſup. ipſum aut primum aut poſtremum. Primum ſup. locamus. hoc pacto. Defloreſcit &c. Poſtremū ſup. locamus ipſum ſic. Aut morbo. Vbi ſcies grammatico vnum eſſe ordinem: qui oratori triplex eſt: nam verbum aut in principio aut in fine aut in medio poteſt poni. Si in medio dicitur coniunctio: ſi principio aut in fine dicitur adiunctio: ſi in principio tunc dicitur adiunctio verbi eo q ipſum alis adiungitur. Si vero nō ad unū ſed ad diu iſta verba referūtur res īſe dicitur diſiūctio. de quorū triū colorum vſu dicit ſic. Diſiūctio ē appoſita.i.apte & conueniēs ad feſtiuitatē ſeu venuſtatē.i.ſermonis: quare nos vtemur ea rarius ne pariat ſatietatē: & ita nauſeam ſeu faſtidiū quia res ſi neceſſaria crebrius repetita cito nauſeam parit. Cōiunctio parit breuitatē: eo q duo vni verbo adhęrēt: quare.i. qua de cauſa ipſa ſup. eſt adhibēda ſæpius, idē quoq facit adiūctio, quia totidē ſunt in eo quot i cōiunctione verba, ſed ſolo ſitu differunt. Heq.i.hæ & tres exornatiōes: ultimo loco poſitæ diſiūctio: cōiunctio & adiunctio: manant de uerbo ſimplici.i.ſem.l poſito: cū aliter fiat in ſequēti colore.

FRan. Conduplicatio ἀναδίπλωσις vel ἐπανάληψις græce dicitur. Quæ cū ratione amplificationis & cōmiſerationis idē verbū repetat. Grauis figuræ iudiciali generi cōfirmationi cōfutatiōi & cōcluſiōi: i qbus loci cōes tractari ſolent cōuenire oſtēdit. Amplificatiōis, cū aduerſarii crimē amplificamus: p locos cōmunes: qbus qualitas facti augeri ſolet. Cōmiſerationis: cū auditoris animū traducere ad cōmiſerationē tentamus. Tumultus. In aliquē hoc dicitur q eas leges ferre velit quas. C. Gracchus ferre tētauit. Vnum verbū in hoc exēplo iteratur ad maiorē vehementiā, & ad amplificationem ptinet. Itē cōmotus. Hoc exēplū ad cōmiſerationē ſpectat poteſt autē i Catilinā dictum videri. Vehementer: vis oſtēditur exornationis. Et vulnus &c. Sic verbū ſæpius repetitum magis commouet: ſicuti telum maius efficit vulnus: ſæpius in eandem corporis partē coniectum.

Aſcē. Cōduplicatio eſt iteratio.i.repetitio eiuſdem & vnius verbi: aut pluriū verborū: cū ratione amplificationis.ſ.faciēdæ.aut cōmiſerationis: hoc modo Tumultus Caii Gracchi cōparat aut cōparauit.i. excitat aut excitauit, tumultus domeſticos.i. inter eos q ſunt in vna domo, & inteſtinos.i.iter cōciues q ſunt i una vrb: vt inteſtina in vno uētre. Itē commotus nō es: nō es (ſup. inquā) cōmotus cū.i.qn aut

Conduplicatio. Titu. XXXV.

Conduplicatio eſt: cum ratione amplificationis aut commiſerationis: eiuſdem vnius aut plurium uerborum iteratio hoc modo; Tumultus. C. Gracchi, tumultus domeſticos & inteſtinos comparauit. Item commotus non es: cum tibi pedes mater amplexaretur: non es commotus. Item, nunc etiam audes in horum conſpectum venire proditor patriæ: proditor inquam patriæ venire audes in horum conſpectum? Vehemēter auditorem commouet eiuſdem redintegratio uerbi: & uulnus maius efficit in contrario cauſæ, quaſi aliquod telum ſępius perueniat in eandem partem corporis.

Interpretatio. Titu. XXXVI.

Interpretatio eſt, quæ non iterās idem redintegrat uerbum, ſed id cōmutat quod poſitum eſt alio uerbo, qđ idem ualeat hoc mō: Rēpublicā radicitus euertiſti: ciuitatē funditus deieciſti: patrem nefarie uerberaſti, parenti manus ſcelerate intuliſti. Neceſſe eſt eius qui audit animum commoueri: cum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione verborum.

licet: mater.ſ. tua amplexaret tibi pedes. Itē tu proditor patriæ audes etiā nunc venire in cōſpectū horū.ſ.iudicū aut patrū cōſcriptorū quos pdidiſti: tu inquam proditor patriæ audes venire in cōſpectū horū? Deinde de utilitate huius coloris dicit. Redintegratio.i.ex integro repetitio eiuſdē verbi commouet vehemēter auditorem: & efficit vulnus maius.i. quaſi refricat & innouat īdignationem, in cōtrario cauſæ.i.ad eius accuſationē ſi ſumus accuſatores: aut defenſionē ſi defenſores: efficit dicit: maius vulnus: quaſi.i. perinde ac ſi: aliquod telū perueniat ſæpius: in eandem partem corporis.

Interpretatio ἑρμηνεία vel μετάφρασις vocatur a græcis. Differt a ſuperiore: quoniā illic idē verbum iteratur: hic pro eo quod poſitū eſt, aliud ponit quod idē valet & quaſi illius eſt expoſitio. Grauis admiſcet figuræ & mediocri: iudiciali generi hiſdē partibus orationis qbus cōduplicatio. Rēpublicam. Exemplum eſt in iudiciali genere. Accuſatur quiſp q rempublicam funditus euertit: bis idē meum dicitur diuerſis verbis. Idem eſt rempublicam euertere & ciuitatem funditus deiicere. Item patrem. Aliud exemplum in eodem genere. Neceſſe eſt, uis innuitur exornationis quæ priorum verborum interpretatione animum commouet auditorum. FRan.

Aſcē. Interpretatio eſt quæ non redintegrat idem uerbum iterans.i. iterando ipſum, hoc eſt quæ non reponit idem uerbum ſed commutat id quod poſitum eſt alio uerbo quod ualeat idem.i. loco eius ponit aliud uerbum in uoce: ſed idem in ſignificatione: hoc modo. Rempub. &c. Euertiſti radicitus.i. funditus ſeu a fondamentis ita ut quod infimum erat ſummum factum fuerit: id autem proprie eſt euertere, ſed utitur methaphora ab arbore. Et tu eieciſti funditus.i. a fundamentis ciuitatem.i. urbem: quæ fundamenta habet: niſi dicat funditus.i. ab antiquiſſimis ciuibus: aut familiis incipiendo: tunc etiam & ciuitas deiici poſſet ſed quia unum debent ſignificare ambæ particulæ dicam ciuitatem pro republi. poſitam. Item aliud exemplum. Verberaſti nefarie patrem, & intuliſti ſcelerate parenti.i. patri manus quod idem ſignificat, ſed ſciemus nefarie & ſcelerate aut nomina eſſe uocatiui caſus & tunc ab illis incipiemus ordinem: aut aduerbia ut ea accepimus. Vtilitatem huius coloris addens dicit. Neceſſe eſt animum eius qui audit commoueri, cum.i. quando grauitas prioris dicti renouatur interpretatione.i. expoſitione uerborum.

Cōmutatio

FRan. COmmutatio a grecis ἀντιμετάθεσις uocaē. Quoniam cō traria uerba contraria reſtringuntur. κλεω aūt frāgo eſt, uel ἀντιμεταβολὴ nominatur. Eſt autē hmōi. vna multorum ſnia plus ualet: q̄ multæ unius, quia ſi multi ſunt: qui idem ſentiant plus ualere debet q̄ ſi unus multa ſentiat. Cum non nihil habeat feſtiuitatis hæc exornatio. Medio cri & humili figuræ con uenit. Demonſtratiuo generi præcipue rariſſi me narrationi inſeritur. Confirmationi & con futationi ſæpiſſime. Eſſe oportet. Exemplū eſt in quo priori ſententiæ poſterior contraria eſt. Item ea re. Aliud exem plū. Plato in prima ęta te ſtudioſus admodum poetice fuit. Statuit aūt nihil uerſibus ſcribere: niſi aut æquaret: aut an teiret Homerū ſed n eu trū potuit. Verba mutā tur in hoc exēplo: nō ſo lū ſnia: nolo: volo ñ poſ ſum: poſſum. Itē poema hoc differt inter poema & picturā q poema log tur vt Ouidius: & aliorū poet. & pictura muta ē. In vtroqꝫ fictio ē & Ho ratius ait in arte poetica q̄q̄ i re diuerſa: vt pictu ra poeſis erit. Si ſtultus es. Qui ſtultus ē tacet ſo leti qa loq neſcit: nō tū oīs qui tacet ſtultus eſt. Non pōt &c. Fatendum eſt inqt cōmode fieri: cū & ſniæ: & verba cō mutātur. Plura ſubieci mus: docet cur multis exemp'um vſus ſit.

Plato

FRan. PErmiſſio: ἐπιτροπὴ grece vocaē. Grauis figuræ hæc exornatio cōuenit & iudiciali generi pręcipue. Cōcluſionis autē pene ppria eſt in qua cō mouere cōmiſerationē ſtudemus: adhibeē & cō firmationi nōnūq̄. Q m oibus &c. Verba ſūt alicuius rei q in cauſæ ſuæ peroratione ſe iudicū p mittit ptāti: potuit his verbis Cice. vti cū i exiliū mitteret. Vtam. m:re ēte. Abutamini: m.le. Hoc genus: pcipue con cluſioni hanc exornatio nē conuenire dicit: q̄ us alus quoqꝫ partib' ofo nis nōnunq̄ adiungat.

FRan. DVbitatio ἀπορία græce dicitur. Fit duobus modis, aut cū qrit orator vtrū potius de duobus dicat: aut qd potiſſimū de pluri bus. Iudiciali & delibera tiuo gñi grauis figura & cō firmatiōi & confutatio ni cōuenit. Obfuit. Exē plū eſt i deliberatiuo ge nere, & ē de duobus du bitatio. Itē, hic q ærat qd potiſſimū dicat. Nā quo:te adeo ſceleſtus es vt quo nomine debeas appellari nō ſatis ſciam.

Commutatio. Titu. XXXVII.

COmmutatio eſt, cū duæ ſniæ inter ſe diſcrepātes ex trāſitione ita efferunē, a priore vt poſterior contraria priori proficiſcaē: hoc modo: Eſſe oportet vt viuas: nō viuere vt edas. Item, Ea re poemata nō facio: quia cuiuſmodi volo nō poſſum, cuiuſ modi poſſum nolo. Item, Quæ de illo dicuntur, dici nō poſſunt; quæ dici poſſunt, nō dicuntur. Item, Poema loquens pictura eſt, tacitū poema pictura debet eſſe. Item, Si ſtultus es, ea re taces, nō tamen ſi taces, ea re ſtultus es. Non poteſt di ci q̄ cōmode fiat, cū contrariæ ſententiæ transla tione, verba quoqꝫ conuertantur. Plura ſubieci mus exempla: vt quoniam difficile eſt hoc genus exornationis inuentu: lucidum eſſet: vt cū bene eſſet intellectū, facilius in dicēdo inueniretur.

transitione

Permiſſio. Titu. XXXVIII.

PErmiſſio eſt, cū oſtēdimus in dicendo nos aliquā rē totā tradere, & cōcede re alicuius voluntati, ſic: Quoniā oī bus rebus ſurreptis ſolū mihi ſupeſt animus & corpus, hęc ipſa de multis quæ mihi ſola relicta ſūt, vobis & veſtræ cōdono poteſtati. Vos me quo pacto vobis videtur vtamini atqꝫ abutamini: licebit impune: in me quidlibet ſtatuite: dicite, atqꝫ obtēperabo. Hoc genus tametſi alias quoqꝫ nōnūq̄ tractandū eſt: tamē ad miſericordiā cō mouendā vehementiſſime eſt accōmodatū.

Dubitatio. Titu. XXXIX.

DVbitatio eſt, cū quærere videtur orator, vtrū de duobus potius, aut qd de pluribus potiſſimū dicat, hoc modo: Obfuit eo tēpore plurimū reipu. con ſilium, ſiue ſtultitiam, ſiue malitiam dicere opor tet, ſiue vtrūqꝫ. Item, tu iſtud auſus es dicere, homo omnium mortalium. Nam quo te digno moribus tuis appellem nomine?

ASC. ℂ Cōmutatio eſt: cū .i. qñ duæ ſniæ diſcrepantes .i. diuerſa ſonātes inter ſe i efferuntur .ſ. ipſæ ſniæ ita ex trāſitione .ſ. de vna ad alterā .i. ex cō mutatione vt ſnia poſterior cōtraria priori: pficiſca tur .i. oriaē a priore. hoc modo. Oportet eē .i. mādu care vt viuas: nō .ſ. oportet viuere vt edas .i. ppter gulæ delectationē: & ē dictū Socratis. Itē poema &c. dictū Platonis. Dici nō pñt .ſ. vere aut licite: ſi tñ di cunē dici pñt .vñ poſſe p licere hic accipit. Pictura debet eſſe .i. ita artificioſe facta vt tacite ees, geſtas doceat: & laudet: vt illa de qua Maro. En Priamus: ſunt hic etiā ſua pmia laudi. Si ſtultus es taces ea re id eſt ppterea q ſtultus es de rebus ſubtilibus nihil dicere ſcis: & ideo ſtulti in conſilio prudentū ſemp tacere cogunē. prudentes tacere interdū pñt. Nō pt dici: q̄ .i. q̄tū cōmode .i. utiliter: fiat: cū .i. qñ: trāſlatio ne .i. per tranſlationē ſniæ contrariæ: quoqꝫ .i. ver ba etiā conuertanē .i. cōmutenē. Nos ſubiecimus plura .i. aliq̄tulū multa exēpla: vt qm̄ hoc genus exorna tiōis eſt difficile inuentu .i. ut inueniaē: ipm eſſet dilu cidum: vt cum eſſet bene intellectū: inueniretur fa cilius in dicendo .i. orando in ueriis cauſis.

ASC. ℂ Permiſſio eſt cū .i. qñ oſtēdimus in dicendo .i. orā donos tradere & cō cedere uolūtati alicuiꝰ aliquā rē totā: ſic. Exem plū notū eſt. Hoc gen'. i. exornat. ōis: tameſti .i. q̄q̄ eſt tractandū .i. vſur pandū, nōnunq̄ .i. inter dū, alias .i. in alis rebus: tamen eſt accōmodatū vehementiſſime ad miſe ricordiam cō mouendā.

ASC. Vtrum & quid ℂ Dubitatio eſt cū orator uideē qrere: utrū de duo bus dicat potius aut quid de pluribus dicat potiſſi mū: hoc mō. Ex hac deſcriptiōe potuit Valla dice re differētiā de uter & qd: & de potius & potiſſimū hoc eſt de cōparatiuo & ſuplatiuo partitiue tenus: qui hoc exēplū ad aliā elegātiā citat: q ſic cōſtruen dū docet: aut ſtultitia cōſulū: aut malitia: aut potius vtrūqꝫ offuit plurimū eo tpe reip. ſiue illud factū cō ſulū dicere oportet ſtultitiā: ſiue malitiā: ſiue potius vtrūqꝫ. Vel ſic. Obfuit plurimū reipu. eo tpe cōſulū factū ſiue illud malitiā ſiue ſtultitiā cōs: ſiue vtrūqꝫ dicere oportet. Hæc ille lib. iii. ubi docet deeſſe ſup poſitū: qa uerbū dicere oportet quod interiectū eſt de noiatiuo mutauit i accuſatiuū. Nā ſiue eo dixiſſet

Obfuit plurimum eo tpe reip. cōſulū ſiue ſtultitia ſi ne malitia ſiue poti⁹ vtrūq; &c. Hō oium mortaliū apoſiopiſis eſt: nā reticeſ eo φ nō occurrūt ſatis digna: qd' idicans ait. Nā quo &c. Vbi q̄dā legūt qro quo nā: ſed ſic ñ legit. Frāciſcus nec ſic legēdū putē cū geſtu potius & particula nā: ſe q̄rere idicet: q̄ pſiteaſ: ſicut ille. In medio duo ſigna: conon: & q̄a fuit alter⁹ &c.

FRan. EXpeditio ἀποφασις græce noiatur. Sufficiens partiū enūeratio a dialecticis uocatur. Differt a ſubiectiōe φ illic multis propoſitis oia tolluntur: hic multis cōnumeratis cætera tolluntſ: vnū pbabile dūtaxat: relinqtur iudiciali generi: graui figuræ cōfirmationi & cōfutatiōi adhibeſ. Neceſſe ē. Exēplū eſt in cōiecturali cā in quo multis enumeratis cætera tolluntur: & vnū tātū pbabile relinqtur. Vacuum: a nemine poſſeſſum. Aut vſu. vſucapione & pſcriptione: q̄bus res a nobis vēdicātur. Tuū etiā &c. Nā ſi ego poſſedi: tuū uſu facere ñ potuiſti. Mea pecunia: fundū dixit: nunc pecuniā vocat: cuius nomine nō ſignati tm̄ nummi ſed ois ſubſtātia apd maiores noſtros: cōtinebaſ. Vi ergo dānandus es: qm̄ vi me de meo fūdo eieciſti. Dici hæc a Lutio Cecina in Ebutiū potuiſſent, a quo fundo eiectus fuit. Hæc exornatio: docet exornationis pprietatē. Nō erit tanq̄ in plæriſq; q̄a reſelli plærūq; argumētatio facile pōt: cuius in expoſitione cū res oēs collegiſſe nos oſtēderimus aliq̄ rē idoneā pterimus ſicut lib. ii. oſtēſum eſt.

Vſucapio

Pecūia

ASC. ¶ Expeditio eſt: cū .i. qū: cōpluribus rōnibus enumeratis: q̄bus aliqua res potuerit fieri aut non fieri: certæ. ſ. rōnes .i. q̄dā: tollunſ .i. amouenſ & iprobantur: una. ſ. quā nos intēdimus .i. nobis, ɔſtituimus pbandā relinqtur. ubi itendimus accipit in eā ſignificationē in q̄ fere capiſ intētio a vulgaribus. Exēplū notū eſt. Aut uſu .i. uſucapione. Sed nō erit tanq̄ in pleriſq; .i. nō eſt talis ut uſui ſit in q̄plurimis cauſis: ut poſſimus ea uti quādo uelimus: nam &c.

Intēdo

FRan. DIſſolutio: διαλυτον græci uocant: differt ab articulo: illic. n. ſingula uerba interuallis diſtiguunſ cæſa oratione: hic uero nō uerba ſed partes: & mebra, ſeparatim & ſine cōiunctiōibus efferunſ. In oi utimur figura in oi gñe ſed iudiciali pcipue:

Expeditio. Titu. XL.

EXpeditio eſt, cū rōnibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res, aut fieri, aut nō fieri potuerit, cæteræ tolluntſ, vna relinquiſ, quā nos intēdimus, hoc modo: Neceſſe eſt, cū cōſtet iſtum noſtrū fundū fuiſſe, oſtēdas te, aut vacuū poſſediſſe, aut vſu tuū feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum, cū ego adeſſem, poſſidere nō potuiſti: tuum etiam nunc vſu feciſſe nō potes, emptio nulla profertur, hæreditate tibi, me viuo mea pecunia venire nō potuit: Relinquitur ergo vt me vi de meo fundo deieceris. Hæc exornatio pluri mū iuuabit coniecturales argumentationes: ſed non erit tanq̄ in pleriſq;, vt cū velimus, ea poſſimus vti, nam facere id nō poterimus: niſi nobis ipſa negocii natura dabit facultatem.

Diſſolutio. Titu. XLI.

DIſſolutio eſt, quæ cōiunctionibus verborum e medio ſublatis, partibus ſeparatis effertur, hoc modo: Gere morem parenti; pare cognatis; obſequere amicis; obtempera legibus. Item, deſcende in integram defenſionem; noli quicq̄ recuſare, da ſeruos in quæſtiones; ſtude verum inuenire. Hoc genus & acrimoniam habet, & vehemētiſſimum eſt, & ad breuitatem accōmodatum.

Præciſio. Titu. XLII.

PRæciſio eſt, cū dictis quibuſdam reliquum quod ceptum eſt dici, relinquitur inchoatū ſic: Mihi tecum præcertatio nō eſt: ideo φ popu. Roma. me, nolo dicere: ne cui forte arrogans videar, te autē ſæpe ignominia dignum putauit. Item, tu iſtud nunc audes dicere, qui nuper alienæ domui: nō auſim dicere: ne cum te digna dixero, me indignum cuipiam dixiſſe videar. Hic atrocior tacita ſuſpitio, q̄ diſerta explanatio facta eſt.

oibus cōuenit partibus orationis: ſed in primis narrationi. Gere morē. Exēplū eſt i gñe deliberatiuo. Suadeſ. n. cuipiā ut hæc oia faciat. Deſcēde: Aliud exemplū & ipſum in deliberatiuo gñe: ſuadeſ. n. ei qui criminis alicuius iſimulatur: ut nihil uereaſ, ſed det ultro operā ut res quo modo geſta ſic pateat vt innocēs eſſe ipſa cognoſcaſ. Quāuis aduerſario rū etiā uerba poſſint eē qui dicant ſi inocens es: ut dicis deſcende &c. In integrā qōnē .q̄ libera tibi eſt anteq̄ dānaris: qd' erit: ſi te nō defenderis. Integrū nobis dicit eſſe aliqd qd' liberū eſt: ut facere poſſimus: uel ɔ͛ra. Da ſeruos in qōnē, liberi hoies apud ueteres romanos ex lege torqueri non poterant: ſerui pro illis torquebāſ: multi authores pcipue Val. Maximus. Qōnē tormenta qd' ſeqtur pro eo ponit qd' pcedit: qō. n. pcedit tormenta: hoc eſt interrogatio diligēs. Hoc genus: hinc apparet præcipue iudiciali gñi ɔuēire.

Qō

ASC. ¶ Diſſolutio eſt q̄ ɔiunctiōibus ſublatis .i. ſubtractis e medio uerborū efferſ partibus ſeparatis .i. diſſolutis: hoc modo. Exēpla patent. In quæſtiones: id eſt torturam.

FRan. PRæciſio. Alibi reticentiā hāc exornatiōē appe lauit Cice. Celſus obticentiam: nōnulli interruptionem ἀποσιωπησις græce dicitur. Aliqd oſtendit affectus uel iræ: ut ait Quin. Sicut apud Ver. Quos ego: ſed motos pſtat cōponere fluctus. Vel ſolitudinis, & quaſi religionis. An huius ille leges q̄ Clodius a ſe inuentam gloriaſ mētionē facere auſus eēt viuo Milone: non dicā ɔſule: nō audeo totū dicere. Vbi uerba decenter pudoris gr̄a ſubtrahunſ. Nouimus & q̄ te trāſuerſa tuētibus hircis ἀποσιωπησιν nō putat eē Quin. cū illa qd taceat incertū ſit: aut certe lōgiore ſermone explicari oporteat: in hmōi uero orationibus uerbū etiā manifeſtū deſideretur. Conuenit graui figuræ: iudiciali gñi: repræhenſioni & ɔfutationi pcipue pcidunt. n. illic oratio ut maior in aduerſarios inuidia excitetur. Reliquū, φ dicēdū ſupeſt. Mihi &c. Exēplū eſt: & ſenſus: nolo tecū certare: nā mihi ad dedecus accederet: me. n. populus Ro. honore te dedecore affecit. Qd' populus Ro. me voluit dicere ſæpe ornauit: ſed reticuit. Itē aliud exēplū in quo per interruptionem crimina aduerſarii: cogitanda aduerſarius

reliquuntur. Nō auſim dicere: adeo turpe facinus eſt. Alienæ domui inſidiatus es: ſtupꝛū commiſiſti. Hic vis exprimitur coloris diſerta expreſſa.

ASC. ❡ Præciſio eſt cū. ſ. poſtq̄ quibuſdā dictis: id q̄dā dicta ſunt reliquū q̄d cœptū. ſ. ut cœptū eſt dicere relinquitur inchoatū. ſ. nō pficitꝰ: & dicitꝰ apoſiopeſis. Præ

quēiēs trāſlatio: n̄ dura oīno aut aliēa: vt ſupradcm.

❡ Cōcluſio eſt q̄ pficit. ſ. infert: breui argumentatiōe ex hæc q̄ dicta aut facta ſunt ante: id quod cōſequitꝰ neceſſario: hoc mō. Quod ſi oraculū. ſ. vaticinium q̄d orātibus dari ſolebat (V n̄ illud æneiv. vi. ceſſas i vota pceſq;. eſt) erat datū. ſ. ab Apolline: Danais. ſ. ASC.

Concluſio. Titu. XLIII.

CONCLUſIO eſt, quę breui argumētatione ex his quæ ante dicta ſunt aut facta, cōficit quod neceſſario cōſequitꝰ, hoc modo. Quod ſi Danais datū erat oraculū, nō poſſe capi Troiā ſine Philoctetę ſagittis, hæ autē nihil aliud fecerūt niſi Alexandrū perculerūt, hunc extinguere id nimirū fuit capi Troiam. ❡ Reſtant etiā decē exornationes verborū, quas iccirco nō vage diſperſimus: ſed a ſuperioribus ſeparauimus: q; oēs in vno genere poſitæ ſunt. nam eorū oium hoc propriū eſt: vt ab vſitata verboꝝ poteſtate recedatꝰ, atq; in aliā rationem cū quadā venuſtate oratio conferatꝰ.

Nominatio grauis. Titu. XLIIII.

DE quibus exornationibus nominatio eſt prima: q̄ nos admonet, vt cui rei nomen, aut nō ſit, aut ſatis idoneum nō ſit: eam noſmet idoneo verbo nominemus, aut imitationis, aut ſignificationis cā. Imitationis hoc modo: Et maiores rudere, vagire, murmurare, & ſibilare appellauerūt. Significandæ rei cauſa ſic: Poſtquam iſte in rempublicam fecit impetum, fragor ciuitatis in primis

certatio. ſ. prior certatio licet. n. defēſio vnicuiq; cōuenit decēter tñ oppugnatio humilioris nō eſt decora: pcertatio ergo nō eſt mihi tecū nō q; ppl's Ro. me volebat dicere ſūmo honoꝛe dignū cēſuit: aut prudētē aut virū diq; digniſſimū æſtimet aut q̄d ſimile: ſed reticēs dici) nolo dicere. Alienæ domui: ſup. tātā iniuriā imiſiſti: aut tantū vitiū obtuliſti. Hic. ſ. in his exēplis: & ita vtilitatē exornationes huius cōmendat.

FRan. COncluſio: συμπέρασμα græce vocatur: ſ omi figura: in omi gñe vtimur ex partibus orationis in cōfirmatione: & cōfutatione tm̄. Q d ſi Danais: ē q pbare nititꝰ morte Paridis eā extitiſſe vt Troia caperetꝰ: a. ſic intendit: datū erat oraculū græcis ſine Philoctetæ ſagittis capi Troiam non poſſe: ſed ſagittis illis Paris occiſus eſt, & eū aliud nihil eſt: deinde cōcludit: ſi oraculū non poſſe capi Troiā ſine Philoctetæ ſagittis rūderat: & ſagittæ illæ: nihil aliud egerunt: q̄ q; Paridē occiderunt: ſeqtur Paris morte captā eſſe Troiā, & eo viuo capi non potuiſſe. Philo

Philoctetes ctetes āt Pœātis filius fuit Herculis comes: & ſagittā diperitus: vt Home. att: hunc in oeta moriens Hercules ſagittis ſuæ hæredē reliqt q̄ hydræ lernææ veneno tinctæ erant. iurare vero prius cōpulit ne cui corporis ſui reliquias indicaret: cū āt reſponſum eſſet græcis Herculis ſagittis ad Troiæ expugnationē opus eſſe: & mortuū eſſe pfeſſus eſt, & pede locū ſepulturæ pcuſſit verbis indicare nolens pfeſſeēti deinde ad Troianū bellū in pedē quo tumulū tetigerat caſu ſagitta cecidit: & vulnus fecit quouſq; adeo putrefactus pes eſt: vt ferre putorē græci non poſſent diu q̄dē pro oraculi neceſſitate tolerarūt: in Lēnū tandē inſulā pductū reliquerunt ſublatis Herculis ſagittis ſanatū poſtea ferunt a Machaone, &

Petilia. Podalyrio. Aeſculapii filius: in patriā redire contempſiſſe: in Calabryam veniſſe atq; illic Petiliam paruam vrbem edificaſſe. ❡ Reſtāt: decē ſequūtꝰ uerbi exornationes quas ideo ſeorſum ab aliis collegiſſe: & vno in loco poſuiſſe dicit Ci. q̄m ſub uno ſunt gñe trāſlatione. ſ. uel abuſione: nā a pprio vocabulo in oibus diſcedimus, & aliud nō ppriū pro eo ponimus: hoc āt tunc potiſſimū facimus: cū aut non placet, aut non inuenitꝰ ppriū. Vno gñe: trāſlatione uel abuſione. Poteſtate: quæ eſt ppria eius rei de qua loquitur. Cū quadā uenuſtate: ut cōgrua ſit abuſio & rei

Græci: Troiā nō poſſe capi: ſine ſagittis Philoctetæ. ſ. illis ab Hercule legatis: āt pro ſed: hæ. ſ. ſagittæ eius legendū credā eſſe) nihil fecerūt aliud: q̄ perculerūt. ſ. percuſſerunt & occiderunt Alexandrū qui dictus ē paris: extinguere hūc. ſ. Alexandrū: id (vacat id ſed ornatū auget) fuit nimiꝝ. ſ. haud dubie Troiam capi. ❡ Reſtāt. ſ. reliquæ ſūt etiā decē exornationes verboꝝ: quas nos non diſperſimus vage. ſ. in varia loca ſine delectu, ſed ſeparauimus a ſuperioribus: iccirco q; oēs ſunt poſitæ in vno genere nā hoc eſt ppriū eoꝝ oium, vt recedatꝰ. ſ. in eis ab vſitata. ſ. cōſueta ptāte uerboꝝ: atq; oratio cōferatꝰ in aliā rōnem cū quadā uenuſtate.

FRan. NOmiatio ὀνοματοποιία græcę uocatur: onomatopeia. nomē ppriū non tortea utimur: qñ res incidit: quæ habet: uel ſi habet: nō ſatis idoneū uidetꝰ eſſe Cic. hāc exornationē bifariā diuidit: in imitationē & ſignificationē. Quin. παρακτεωμενον fictionē dicit eſſe nominis, & a græcis inter maximas habitam uirtutes, nobis uero uix permittit. Aut imitationis cum illis utimur uerbis: quæ ὀνοματοποιία uocant: quæ ex vocibus in uſum receptis quocunq; modo declinantꝰ cū. ſ. de ſoni imitatione uoces fiunt, ut uagire. Strabo ad cōfingēdū cognata rebus noia a græcos dicit ingenioſos eſſe. ubi docet quid barbarus ſit, & vnde dicatꝰ. Rudere. Exempla ſunt imitationis: eſt autem aſinoꝝ rudere: uagire īfantiū: mugire boū: murmurare fluuioꝝ: ſibilare ſerpentum. Aut ſignificandæ rei gratia cū vocabulo utimur trāſlato: quo melius rem aliquā exprimamus: ut exemplo patet: fragor a fractis rebꝰ ſonitu dicitꝰ: hic p ſtrepitu, & tumultu accipitꝰ: co igitur cum utimur i ſignificandæ rei cā utimur: ut nimiū exprimamus ſtrepitum & tumultū. Hoc genere, raro utendū dicit hoc genere & rationē ſubuenit: q̄m faſtidiū affert auditoribus: ſi hoc colore orator crebro utātꝰ. Cōmode ſuo loco.

ASC. ❡ De q̄bus. ſ. decem: exornationibus: nominatio. ſ. grauis eſt prima: quæ admonet nos met ut nominemus idoneo uerbo. ſ. vocabulo eā ſup. rē: cui rei nomen aut non. ſ. nullū ſit: aut ſatis idoneum nō ſit: nominemus inquit: eā aut imitationis. ſ. naturæ, aut ſignificationis. ſ. ſignificandæ rei gratia. Imitationis ſup. cā, maiores. ſ. priſci Romani, appellauerunt. ſ. impoſuerunt rebus has uoces, rudere quod aſinorum ſonum imitatur: uagire, quod infantiū murmurare

quod aqu'e,& ſibilare qđ uenti & ſibilantium imi/tatur ſonum. Cū rei ſignificādæ:ſup. appellauerit aut noiamus ſic. Poſtq̄ iſte.ſ.ulis & contēnen ſus fe cit impetum in rempu.fragor ciuitatis eſt auditus i primis.vbi per fragorem ſignificatur uehementia obſtrepentium. Cætera patent.

ASC. ¶ Pronominatio.i.antonomaſia:eſt quæ demonſtrat ſicut quodā cognomine extraneo: id qđ non poſſit appellari.ſuo.i.ꝓprio noie:vt ſi qs loquit de Gracchis:qui ꝙ ob ſeditionē cæſi ſunt non videntur nominandi inquit:a' nepotes Aphricani &cæ. Cætera declarat Franciſcus.

FRan. Antonomaſia

PRonominatio ἀντονομασίαν græci uocant:hæc epitheton qđ noſtri appoſitū nominātipro noie proprio ponit & poetis frequentiſſima eſt,oratoribus rarus eius eſt vſus nō nullus tñ. Nā ut Tididē & Pelidem nō dixerunt: ita impiū & parricidam euerſorē quoq; carthaginis & Numātiæ p Scipione:& Romanæ eloquentiæ ꝑncipē p Cic. poſuerūt. Conuenit hæc exornatio tribus figuris: ſed ꝑcipuæ graui:tribus gñibus,ſed ꝑcipue iudiciali,ex partibus orationis cōfirmationi & cōfutationi. Cognomine ut ſi Aphricanū dicas pro Scipione. Id qđ ſuo &c. Pōt qdem ſuo noie appellari,ſed tātā uehemētiā non habet. Vt ſi quis exemplū eſt. Pronoiatio ꝗ qt erit:ſi qs Gracchos ſignificare uolens Aphricani nepotes dicat: ſilij enī fuerūt Corneliæ Scipionis Aphricani ꝑoris filiæ. In tri.quempiā plebis dicta uidenť hæc verba,ıs arg uť ꝙ plebem ſicut gracchi fecerunt nō defenderet,uidete nunc inq'. Aliud exemplū in quo p noie ꝓprio ꝙ nō placet illud ponif quod placet ut ſi qs de aduerſario cū quo litigat:uidete dicat iudices quead. Plagioſip.me tractauit.

Plagio ſippus. Nothus. Nothū ſignificare uoles, & quaſi beluā. Nā plagio ſippus equus eſt nothus materno uel paterno genere ignobilis: obliquæ natus:Nā a λ'τιαs obliquū 'ππος equum ſignat: vt Verg.de eqs aut regia lat ni:ſuppoſita de matre nothos. Dicif āt nothus nō legitimus latini rei nomen non hūt:author Quinti. Hoc pacto:uim oñdit exornationis per quā dicit laudari uel vituperari quēpiā poſſe:a rebus aı:corporis & externis vt de plagioſippo:nā ad extraneā rē ꝑtinet:vidt licet ad genus. Sicuti cognomē:ēt ſi cognomē ñ ſit:vt Pl. gio ſippus:ipius parricida:ſacrilegus. Hęc enim oia antonomaſiā faciunt. Si ap. rio noie diuiſa fuerint.

eſt auditus. Hoc genere raro eſt vtendum,ne noui verbi aſſiduitas odium pariat:ſed ſi commode quis eo vtatur,& raro,nō modo nō offendet nouitate,etiā ſed exornabit orationem.

Pronominatio. Titu XLV.

PRonominatio ē,quę ſicuti cognomine quodā extraneo demonſtrat id ꝙ ſuo noie non poſſit appellari. Vt ſiqs di loqur,de Gracchis: at nō Aphricani nepotes,inquit:iſtiuſmodi fuerūt. Item,ſiqs de aduerſario dicat: Vidite nunc,inquit iudices, quēadmodū Plagioſippus iſte tractarit: hoc pacto nō inornate poterimus:& ī laudādo,& lædēdo,in corpore,aut aīo,aut extraneis rebus dicere,ſicuti cognomen,qđ pro certo noie collocemus.

Denominatio. Titu. XLVI.

DEnominatio eſt:quæ a propinquis & finitimus rebus trahit orat onem:qua poſſit itelligi res,quę nō ſuo vocabulo ſit appellata. Iſta aut ab inuentore conficitur:vt ſi de Tarpeio loquēs,eū capitolinū nominet. Aut ab inuēto:vt ſi quis pro libero vinū,pro Cerere frugē appellet. Aut ab inſtrumēto dñm vt ſi qs Macedonas appellarit hoc mō: Non tā cito Sariſſæ Græcia potitæ ſunt,aut idē Gallos ſignificans dicat: nec tā facile ex Italia armatura tranſalpina depulſa eſt. Aut id qđ fit ab eo qui facit,vt ſi quis cū bello velit oſtendere aliquid quēpiā feciſſe,dicat, Mars iſtud neceſſario te facere cogit:aut ſi quod facit ab eo quod fit,vt cū deſidioſam artem dicemus: quia deſidioſos facit:& frigus pigrum,quia pigros facit. Ab eo quod cōtinet,id quod cōtinetur: hoc modo denominabif: Armis Italia nō pōt vinci,nec Græcia diſciplinis. Nam hic pro Græcis:& Italis,quæ cōtinēt notata ſunt. Ab eo qđ contineat, id qđ cōtinet:vt ſi qs aurū,vel argentū,aut ebur noiet,cū diuitias velit noiare. Harū oīum denominationū magis in præcipiēdo diuiſio:q̄ in inquirēdo difficilis inuētio eſt:adeo ꝙ plena conſuetudo eſt:nō mō poetarū: & oratorū: ſed etiā quotidiani ſermonis,hmōi denominationū.

FRan. DEnominatio . μετωνυμίαν græci vocant, Tranſlatioꝰ ni ſubucere videť. Quoniā noiatio appellatur:ꝙ de ꝓpinquo noie ſumit: ſicuti foderet calcaribus armos.i.illa. Itē & nunc ille paris:hoc eſt Aeneas. Magis poetis q̄ oratoribus cōceſſa eſt. Qua in oī vtimur figura:in omni genere: i oī parte orationis. Multis fit modis: quos Cic. exeqtur. Propinqs:et ā ſi eædē non ſint:ut Paris pro Aenea. Finitimis:cōiunctis & q̄ eædē ſunt:ut ſi quis puppim pro naui. Mucronē pro gladio:tectum p domo ponat. Non ſuo:non proprio & quo naturaliter ſignificaf. Ab inuentore:cū inuetor ponitur pro re inuēta:aut cōtra. Vt ſi quis &c. Exēplū ē.

Tarpeius. Tarpeius mons a virgine veſtali tarpeia dictus eſt:quæ ibi a Sabinis necata fuit antea Saturnius eſt vocatus:ſed cū fundamenta ædis Iouis illic eſ foderēt humanū caput: inuentū eſt:q inuēt it nomen monti dedit: & capitoliū appellauit. Si qs ergo Tarpeiū ſignificare volens capitolinū dicat ab inuēt re denoiationē faciet.

Baccho. Pro Baccho vinū fabulæ dicūt. Bacchum vini vſum ꝓbuiſſe, mortalibus:& vites plantare docuiſſe. Vbi autē: cœ'i qualitas & naturantes terre nō ꝓcedebant:

Zithū. Zithū potionis genus:q ex ordeo fit: ſicuti ægyptus oſtendiſſe. Vñ ait: Collum.vt peluſiaci pro ritet pocula Zithi: poetæ Bacchū pro uino ponunt frequētiſſime:uinum pro Baccho poſitū.ego non cōpeti.pro Cerere.frugē.

Ceres. Cerea frumenta iouenit:cū antea glandibus uteſcerentur:eadem molere,& conficere in Attica:Italia,& Sicilia docuit,prima etiā leges dedit:ob id dea uocata. Plynius Ceres pro frugibus,& cōtra a poetis ponitur. Ab inſtrumento. Cū inſtrumentum pro perſona ponitur,ut ſi quis Sariſſam quæ haſta eſt Macedonica:ut ait Marcellus:pro ipſis ponat Macedonibus

Sariſſa.

nibus. Græcia q̃ Philippo & Alexandeo ducibus domuerunt. Armatura Trãſalpina.i. Galli q tranſalpes incolunt: ſunt.n. & cis alpes: ꝑpria habebant arma Galli, qbus ipſi Itali non utebant̃. Aut id q̃ fit: cũ res effecta pro efficiente ponit̃: & dicit̃ Mars iſtud te facere coegit.i. bellũ. Nã Mars auctor ẽ belli. Aut ſi qui &c. Aut cũ cõtra: is qui facit: per id ſignificatur qđ fit, efficiens per effectũ, vt ſi quis artem deſidioſam dicat qđ deſidioſos facit. Ab eo qđ continet: ut ſi Italiã pro Italis, Græciã p Græcis ponas, vt exemplo patet. Ab eo qđ continet̃, vt ſi q̃s per auꝝ diuitias intelligat. Horum oium: difficilius tn̄ q̃ eẽ ꝑcipere de his denomiationibus, q̃ eas inuenire, qm̃ tum apud oratores: tum apud poetas in frequenti uſu ſunt.

ASC. ¶ Denoiatio.i. metonomya eſt q̃ trahit orationem,i. denoiationẽ a rebus ꝓpinqs & finitimis: qua.ſ. oratione: res poſſit intelligi: quæ.ſ. res ſit appellata nõ ſuo.i. ꝓprio uocabulo. Oñdit ãt dilucide ſatis eius ſpẽs.

FRan. Circuitio περίφρασις græce dicit̃: qua vtimur: cũ id qđ uno aut paucioribus certe verbis dici põt: pluribus dicimus. Alii circuitũ uocant loquendi: alii circũlocutionẽ. Neceſſitatem nõ̃ nõ q̃ habet: quotiẽs dictu deformia operit: ut Saluſtius. At reliqua ſũt intima naturæ. Sed ornatus cã frequentiſſime fieri ſolet a poetis: ut a Virgilio. Tempus erat quo prima q̃es mortalibus ægris. Incipit & dono diuũ gratiſſima ſerpit. Apud oratores ſemp eſt aſtrictior. Cũ in vitiũ cadit periſſologia appellant. Conuenit graui & mediocri figuræ: generi demõſtratiuo ꝑcipue. In quo maior ornandæ orationis cura ſimul & licẽtia eſt & fere tm̃ delectare orator q̃rit. Scipiõis prudentia. Dici ſimpliciter poterat. Scipio Carthaginẽ cepit: ſed circũlocutus eſt: ut ornatior eſſet oratio: & ſonãtior ad auditoꝝ aures perueniret.

ASC. ¶ Circuitio eſt oratio circũſcribens rẽ ſimplicẽ aſſũptã: elocutiõe.i. pluribus verbis ꝯcinne politis &c.

FRan. Tranſgreſſio. ὑπερβατὸν græci vocant. Nõ immerito: ut ait Quintil. hæc exornatio iter virtutes habet̃: qm̃ frequentiſſime aſpera & dura & diſſoluta oratio fit: ſi ad neceſſitatem ordinis ſui verba redigantur: & ut qđq3 oritur ita proximis etiã ſi vinciri non põt alliget̃: adhibet̃ oibus figuris: oibus generibus: oibus partibus orationis excepta narratiõe cũ ſit dilucidati ꝯtraria. Pietate pro ueſtra: anaſtrophe eſt: ꝑpoſitio.n. poſtponit̃ quæ ꝑponi debet: & pro ueſtra pietate dici. Peruerſione. Cũ oratio peruertitur: & quæ ꝑcedere debent poſtponunt̃: ut pietate pro ueſtra. Traiectione: cũ qđ poni in medio debet: in fine collocatur: ut inſtabilis in iſtum plurimũ fortuna ualuit. Nã dici debuit iſtabilis fortuna. Omnes &c. Et hic traiectio eſt. Nam oẽs facultates. Huiuſmodi &c. Prodeſſe continuationibus hanc dicit digreſſionẽ ſi tñ obſcuritatẽ nõ pariat. Cõtinuatio ãt q̃ utimur in tribus coloribus: deſcriptione & ꝯtrariẽtẽ verboꝝ exigit frequentationẽ, & pari fere quæ in ea ſũt membra numero: ſyllabaꝝ cõſtant.i. in quendã numeꝝ: in pedibus ſtructã & clauſã orationem qualis poetarum eſt. Perfecte. Si nihil deſit. Perpolitiſſime: ornatiſſime.

ASC. ¶ Trãſgreſſio eſt quæ perturbat ordinem verboꝝ traiectione.i. tranſpoſitione: aut peruerſione.i. ꝯtraria uerſione: ut quæ ꝑcedere debeant ſequãtur. Peruerſione ſic. Hoc &c. ꝯſtruenda ſunt uerba ut iacent: aliter nõ faciũt ꝯueniens exẽplũ: potiſſimũ aũt peruertunt̃ illa pietate pro veſtra: nã ordo eſt: pro ueſtra pietate. Traiectione.i. tranſpoſitiõe verboꝝ fit hoc mõ. Inſtabilis &c. Quoꝝ ordo ſiue traiectione eſſet, Fortuna inſtabilis valuit plurimũ in iſtũ. Secundũ exemplũ ſic ꝯſtruit̃. Caſus eripuit tibi inuidioſe.i. per ſũmã inuidiã: omnes facultates bene uiuẽdi. Huiuſmodi &c. Docet utilitatem uerbis ſatis apertis.

FRan. Superlatiuo. Quã alii ſuperiectionem uocant: ὑπερβολὴ a græcis dicitur: augendo aut minuendo fit. Quin. hyperbolem inq̃t: q̃uis ois ultra fidem ſit: non tñ vltra modũ eſſe debere: nec alia via magis in Cacozeliã iri quæ eſt per affectationem decoris corruptã ſnia eũ in eo ipſo dedecoret oratio: quo eã voluit auctor ornare. Graui figuræ ꝑcipue & iudiciali gñi cõuenit ſuperlatio: nõnunq̃ & demõſtratiuo & deliberatiuo adhibet̃. Cũ alicuius turpitudo per ſimilitudinẽ vel tranſlationẽ maxime augetur: ex partibus orationis confirmationi & ꝯfutatiõi in primis ꝯgruit. Superãs veritatem: ut Geminiq3 minãtur. In coelũ ſcopuli. Hæc ſumitur &c. Multis modis ſuperlatio fit. Cũ res augetur: ut ait Quin. cũ plus facto dicitur: ut uomens fruſtis eſculentis gremium ſuum, & omne tribunal impleuit: aut res per ſimilitudinem attollitur, vt credas i mare renatas cycladas: aut per comparationem vt fulminis ocyor alis: aut quaſi per ſigna quædã: vt illa vel intacta ſegetis per ſumma uolaret. Gramina: nec tenera

Cazocelia

Circuitio. Titu. XLVII.

Circuitio eſt oratio rem ſimplicẽ aſſumptione circũſcribẽs elocutiõe, hoc pacto: Scipionis prouidentia Carthaginis opes fregit: nam hic niſi ornandi ratio quædam eſſet habita, Scipio potuit & Carthago ſimpliciter appellari.

Tranſgreſſio. Titu. XLVIII.

Tranſgreſſio eſt, quæ verboꝝ ꝑturbat ordinẽ traiectione, aut peruerſione. Peruerſione ſic: Hoc vobis arbitror, deos imortales dediſſe pietate pro veſtra. Traiectione, hoc modo: Inſtabilis i iſtũ plurimũ fortuna valuit. Oẽs inuidioſe eripuit tibi bene viuendi caſus facultates. Huiuſmõi traiectio q̃ rẽ non reddit obſcurã, multũ proderit ad cõtinuatiões, de qbus ante dictũ eſt: in qbus oportet verba ſint ad poeticũ quendã extructa numerũ, vt pfecte & perpolitiſſime poſſint eſſe abſolutæ.

Superlatio. Titu. XLIX.

Superlatio eſt oratio ſuperans veritatem, alicuius augendi, minuẽdiue cã. Hæc ſumitur ſeparatim, aut cũ cõparatione. Separatim ſic: Quod ſi cõcordiã retinebitis in ciuitate, imperii magnitudinẽ ſolis ortu atq3 occaſu metiemur. Cũ cõparatiõe, aut a ſimilitudine: aut a præſtãtia ſuperlatio ſumit̃. A ſimilitudine ſic: Corpore niueũ candorẽ, aſpectu igneum ardorẽ aſſequebat̃. A præſtãtia, hoc mõ: Cuius ore mille dulcior ſermo profluebat, ex eodẽ genere hoc eſt, Tantus erat in armis ſplendor, vt ſolis fulgor obſcurior videret̃.

Intellectio. T vi. LI.

INtellectio eſt, cum res tota parua de parte cognoſcit, aut de toto pars. De pte totū ſic intelligit. Nō illę te nuptiales tibię eius matrimonii cōmouebāt? Nam hic oīs ſanctimonia nuptiarū vno ſigno intelligitur. De toto pars, vt ſi qs ei, q veſtitū, aut ornatum ſumptuoſum oſtendit, dicat, oſtentas mihi diuitias: & locupletes copias iactas. Ab vno plura, hoc mō: Pœno fuit Hiſpanus auxilio, fuit imanis ille trāſalpinus: in Italia quoq; ſenſit nō nemo togatus idē. Vnū a pluribus ſic intelligit. Atrox calamitas pectora mœrore pulſabat: Itaq; anhelans ex imis pulmonibus prę cura ſpiritus ducebat. Nam in ſupioribus plures Hiſpani, & Galli: & Togati, & hic vnū pectus: & vnus pulmo intelligit, & erat illīc diminutus numerus feſtiuitatis, hic adauctus grauitatis gratia.

ras curſu læſiſſet ariſtas. Creſcit aliqñ ſuperlatio: & aliā addit: vt illa Cice. in Antoniū: q charybdis tam vorax: charybdim dico: q ſi fuit aial vnū fuit: oceanus mediusfidius vix videret tot res: tā diſſipatas diſtātibus in locis poſitas: tā cito abſorbere potuiſſe. Totidē minuendi gñā ſunt. Cic. tribus fieri modis

Hyperbole tribus fit modis hyperbolen dicit: ſeparatim hoc eſt ſine cōparatione: eū cōparatione per ſimilitudinē: & eā ea dē p pſentiā. Q d ſi &c. Exēplū eſt hyperboles quæ ſeparatim fit in deliberatiuo gñe eſt: quis ſuadeť ꝯcordiā retinēdā in ciuitate qđ ſi fiat: ab ortu ſolis ad occaſū populus Ro. iperiū platurus ſit. Corpoř &c. Exēplum eſt cōparationis p ſimilitudinē. In Helenā dicit hæc verba potuiſſent: & in q̄uis pulcherrimā: q corpore niue candorē iaſpectu oculorum ignis ſplēdorem præ ſe ferre videreť: talis fuit illa Virgilii de Rheſi eqs hyperbole: qui candore niues anteirēt: curſibus auras. Cuius ore. hyperbole eſt per cōparationem a pſtantia: nihil .n. eſt melle dulcius: & tamen dicitur hominis orationem melle eſſe dulciorē: de Neſtore hoc ait Home. του και απο γλωττης μελιτος γλυκιων ρεεν αυδη. Tantus erat. Et hoc exēplū ex eodē gñe eſt: aliquis de inſtructo exercitu: & ad pugnā parato loquens: in ingt eē armo⁊ ſplēdorē: vt ſolis fulgor obſcurior videreť: ſolet āt ſplēdor alio ſplēdoř obiecto ñ nihil hebetari.

ASC. ¶ Suplatio .i. hypbole ē orō ſupāsveritatē cā alicuius augēdi vel minuēdi. Exēpla ſatis declarāt a Frāci.

FRan. Synecdoche ¶ INtellectio. συνεκδοχη graeci ooiant: & eſt dictio plus minuſue pnuncians: magis q̄ ſignificans: hac enī in pte totū: nonis qđ iacet accipimus: & verbū ex verbo intelligimus. Inter vitia eclypſis vocatur. Quint. ſynecdochen magis figura q̄ tropū ſibi videri ait: & neſcire ſe an oratori ꝯueniat in argumentādo: eū rei ſignū eſt, vt Aſpice aratra iugo referūt ſuſpenſa iuuēci. Ex quo apparet noctē appropinquare: cū pars pro toto: aut ꝯtra totū pro parte ponitur cōuenit tribus figuris: tribus gñibus: ſed pcipue demōſtratiuo: oībus partibus orationis excepta diuiſione. Nō illæ te &c. Hic de praua parte totū cognoſcit: nā tibiæ q̄ ſunt pars minima apparatus nuptiarū: pro oī ponunť apparatu: & in nuptiis: & in funeribus tibiis maiores nři vtebanť ad q̄s ēt ſaltabant. Hora. in arte poetica. Tibia nō vt nunc orichalco iuncta. tubæq; Aemula: ſed tenuis ſimplexq; foramine paruo aſpirare & adeſſe choris erat vtilis. Dicunť in adult. ꝗ hæc verba a quo violatus alicuius ſit lectus: & eſt in gñe iudiciali exēplū & in rephenſione. H. cum hoc exēplo. Oīs ſanctimonia: ſanctū

Matrimonū ſanctū. eſt matrimoniū qđ etiā maiores noſtri inuiolatū eē voluerunt. Quippe qui alienorum lecto⁊ ſubieſſoribus grauiſſimas ſtatuerunt pœnas. Oſtendis mihi &c. in gñe demonſtratiuo eſt hoc exēplū: ſcū .n. dicit q haberi diues volebat & id ſūptuoſo cultu & pcioſis veſtibus ītelligit: ſi quis inuidioſe dicat: diuitias mihi oñdis: hoc eſt veſtē: a toto pars intelligiť. Ab vno plura: eſt item ſynecdoche ſi numerus ponať ſingularis: & multitudo intelligatur: ut Pœno Hiſpanus fuit auxilio: hoc eſt Hiſpani auxilio Pœnis fuerunt. Quod frequētiſſime Liuius facit. Ille tranſalpinus .i. Galli tranſalpini crudeles in Romanos fuerūt: quos multis & magnis cladibus affecerūt: ut ad Alliā fluuiū: & qñ urbē inuaſerūt: & oia pter capitoliū incēderūt. Togatus p togati. Togā Romanis oibus cōis veſtis fuit. Virgi. Romanos dños re⁊ gentemq; togatā. A pluribus vnū exēplū eſt: eū per plura vnū ſignificať: vt ſi de hoie vno ſermo ſit: q magno dolore cruciețur: & pectora ac pulmones dicamus: qđ ſæpiſſime faciunt poetæ: oratores rariſſime. Nā in ſuperioribus. Ideo inqt numer⁊ ſingularem pro plurali poni: vt feſtiuus ſermo ſit: & ꝯtra pluralē pro ſingulari: vt grauitas inſit orationi: ex quo manifeſte apparet tribus figuris conuenire quarum humilem & mediocrem feſtiuitas: ſublimem grauitas decet.

¶ Intellectio ē cū res cognoſciť tota de parua parte .i. p paruā partē: aut cū pars cognoſcť de toto .i. per totū. Totū itelligiť ſic de parte. Illæ tibiæ nuptiales .i. in nuptiis iſtari ſolitæ: eō cōmouebāt .i. memorē faciebāt te matrimonii. Nā hic .i. in hoc exemplo aut dicto: oīs ſanctimonia .i. ſolēnitas nuptiarū intelligiť vno ſigno tibi ꝗ. Pars ſup. intelligiť de toto .i. per totū: vt ſi qs dicat ei q oñdit veſtitū aut ornatū pcioſum: tu oñ'as mihi diuitias & iactas copias .i. abūdantias tuas locupletes .i. qbus loculos explēs: vbi a pte accipiť totū. Nā ſi dūtaxat eas ueſtes haberet nō eſſet diues dicendus. Plura ſup. intelligūtur ab vno .i. p poſitionē vnius: hoc eſt pluralis nūerus p ſingularē: hoc mō. Hiſpanus p multi Hiſpāi fuit auxilio: p fuerūt auxilio. Pœno: p pœnis .i. carthaginēſibus. Ille .ſ. notiſſimus tranſalpinus .i. Galli tranſalpes reſpectu Italo⁊ habitantes: imanis .i. inhumaniſſimus: fuit .i. fuerunt auxilio ipſis Pœnis. Nō nemo .i. plurimus: togatus .i. Latinus: aut Romanus: ſenſit quoq; idem .i. Gallo⁊ imanitatem in Italia. Vnū intelligitur a pluribus ſic. Calamitas atrox pulſabat pectora pro pectus meum aut alterius: mœrore: id eſt mœſtitia: itaq; id eſt & ita ſpiritus anhelās præ cura: id eſt ppter anxietatē: ducebatur ex imis pulmonibus: pro eo quod eſt ex imo pulmone. Declarat exempla quibus plura pro vno: & vnum pro pluribus ponitur dicens. Nā plures Hiſpani & Galli & Togati intelliguntur ſup. in ſuperioribus: id eſt prioribus exemplis: & vnū pectus & vnus pulmo intelligitur hic: id eſt in poſteriore exēplo: per pectora & pulmones pluraliter dicta. Et ille numerus: ſcilicet prior erit diminutus gratia feſtiuitatis: & hic ſcilicet poſterior erit adauctus gratia grauitatis. ASC.

Abuſio,

Abuſio. T.tu. LI.

ABuſio eſt, quæ verbo ſimili, & propinquo, pro certo, & pprio abutitur, hoc modo: Vires hominis breues ſunt, aut parua ſtatura: aut longum in homine conſiliū: aut oratio magna: aut vti pauco ſermone. Nam hic facile eſt intellectu finitima verba rerū diſſimiliū, ratione abuſionis eſſe traducta.

Tranſlatio. Titu. LII.

TRanſlatio eſt, cū verbū in quādā rem transfertur ex alia re: quod propter ſimilitudinē recte videt̃ poſſe trāſferri. Ea igitur ſumit̃ rei ante oculos ponendæ cauſa ſic: Hic italiā tumultus expgefecit terrore ſubito. Breuitatis cauſa ſic: Recens aduentus exercitus ſubito ciuitatē extinxit. Obſcœnitatis vitandæ cā ſic: Cuius mater quotidianis nuptiis delectat̃. Augendi cauſa ſic: Nullius vrbis calamitas iſtius explere inimicitias & nefariā crudelitatē ſaturare potuit. Minuendi cauſa ſic: Magno ſe prædicat auxilio fuiſſe: quia paululū in rebus facillimis aſpirauit. Ordinandi cā ſic. Aliquando populi Romani vires, quæ malitia nocentū exaruerāt, virtute optimatū reuireſcēt. Tranſlationē dicūt pudentē eſſe oportere, vt cū rōne in cōſimilē rē trāſeat: ne ſine delectu temere, & cupide videat̃ in diſſimilē tranſcurriſſe.

FRan. ABuſio κατάχρησις græce dicit̃. Differt a trāſlatione. Qm̄ abuſio eſt: ubi nomen nō debitum fuit. Trāſlatio vbi aliud fuit. Differt item a pnunciatione & denominatione: qm̄ illa extraneo noīe id demonſtrat quod ſuo noīe appellari nō poteſt. Hæc a rebus finitimis: & ppinqs trahit orationem: qua poſſit intelligi res: quæ non ſuo vocabulo ſit appellata. Cum hæc: ut ait Quin. habentibus nomē ſuū accōmodet: q2 primo ē: hac utimur in oī gñe: in omni figura: i oī parte oratōis Vires hoies breues ſont breues abuſiue dictū eſt paruæ enim dici debuit
Paruus Breuis Parua ſtatura: cum breuis dici debeat eſt cōtrariū ſuperiori. Longū cōſilium. Cū magnū dicendum ſit. Magna: cū longam uocare conuenit. Pauco: cū breui dicēdū fuerit. Nā hic: in his omnibus exemplis. Finitima. Vicina ſignificatione: longus: magnus: breuis: paucus: ſimilia quidem ſunt ſignificatione: diſſimilia tamen re.
ASC. Abuſio eſt quæ abutitur. i. idebite utitur: uerbo ſimili & ppinquo. ſ. debito & pprio: pro certo & pprio. i. loco certi & pprii: hoc modo. Vires hois ſunt breues: vbi pprie dicas paruæ: aut ſtatura hois parua eſt: vbi dicendū eſſet breuis: aut conſiliū eſt in hoie longum: ubi dicas magnum: aut oratio magna: pro eo quod eſt longa: aut uti ſermone pauco. i. breui. nā facile eſt intellectu. i. ad intelligēdum: uerba finitima. i. affinis ſignificationis: rerū diſſimiliū: eſſe tractata ratione abuſionis. i. vt ſignificetur abuſio fieri ad uenuſtatem quam uarietas dicendi conciliat.
FRan. Metaphora TRanſlatio. Hæc exornatio μεταφορά græce vocat̃. Quæ ut ait Quinti. cū ita eſt nobis ab ipſa cōceſſa natura: ut indocti quoq3 ac non ſentientes ea frequenter utant̃. Tū ita iocunda atq3 nitida: ut in oratione q̄libet clara: pprio tñ lumine eluceat. Neq3. n. vulgaris eſſe: neq3 humilis: neq3 inſuauis modo recte aſcita poterit. Copiā quoq3 auget ſermonis permittendo mutari quod non habet: quodq3 eſt difficillimū pſtat: vt nulli rei nomē deeſſe uideat̃. Neceſſitatis: emphaſeos: decoris & obſcœnitatis uitandæ gratia fieri dicit Quinti. Cice. uero etiā aliis cauſis. Eſt aūt metaphora ſimilitudo breuior a qua eo differt q2 illa cōparat̃ rei: quā uolumus
Cōparatio. exprimere. Hæc pro ipa re dicit̃. Cōparatio eſt: cū dico feciſſe qd hoiem ut leonem. Trāſlatio cū dico de hoīe leonem. Diſtat item ab abuſione qm̄ illa vocabulū qd habet largit̃: hæc q2 non habet pprio
Patricida alieno vtitur. Vt patricida dicit̃: qui fratrē aut ſororem occidit: cū ille pprie parricida ſit: qui patrē occidit. Vis pterea tranſlationis oīs maxime quadruplex uidet̃: aut. n. ab aiali ad aiale fit. Vt Tiphin aurigā celeres fecere carinæ ab agitatore ad gubernatorem tranſtulit. Item tondentes cāpum late candore niuali, & magnis cōtorſit equū ui. Ab aiali ad aiale ſic. At pcul excelſo miratus uertice montis. p cacumine nunc uerticem dixit qui aialium eſt tm̄. Item terſ in abruptū magno mons iprobus actu. Ab aiali ad iaiale: ut ſi tātū pectore robur cōcipis: a ligno ad hoiem trāſtulit. Ab inanimali ad inanimale: ut pelagus te nuere rates. nā rates animā non habent: neq3 pelagus. Item ſeqtur cumulo pruptus aquæ mons. Metaphoræ item q̄dam ſunt cōes: ut Tiphin aurigā celeres fecere carinæ: q2 quemadmodū in naui auriga dici poteſt: ita in curſu gubernator: ut cūq3 gubernator contorſit equos: hic gubernatorem pro auriga poſuit. Quædā nō cōes: q̄ a græcis ἀνακόλουθα nominant̃: ut cū in uertice Anacoluta. montis: non. n. poteſt inuicem dici cacumen hominis: ſicut dixit uerticē montis. Donatus dicit eſſe metaphoras alias reciprocas: ut altum mare & pfundū cœlum: poſſumus enim ɔuertere altū cœlum: pfundū mare. Herbæ florent: iuuenes pubent: poſſumus & hic conuertere: herbæ pubent: & iuuenes florent: alias partis unius: ut ſegetes fluctuant: uites germinant. Adhibetur trāſlatio oibus figuris. oibus generibus: oibus partibus orationis excepta diuiſione. Quod ppter ſimilitudinem &c. Verbum transferendum eſt: ut ait Quinti. ex eo loco in quo primū erat: in eum locū cui aut proprium deeſt aut tranſlatum pprio melius eſt: quod ſi ualde ſimile non fuer. tranſferri non debent: ne ſit dura & aliena tranſlatio: quod uitiū fugiendū eſſe ſuperius admonuit. Rei ante oculos ponendæ. Significationis & emphaſeos. Hic Italiā. Exemplum eſt i quo a re animata trāſlatio fit: a dormiente. ſ. ad regionem: expergiſci enim pprie eſt dormientis: expergefecit: ergo quaſi dormientem a ſomno excitauit, eſt hic & denominatio. Nā per Italiā Itali accipiuntur. Recens ad uentus. tranſlatio eſt hic a re inanimi ad inanimem: ab aqua ad ciuitatem. Nā ut aqua ignem extinguit: ſic exercitus delet ciuitatem. Obſcœnitatis. Cum aliquid dicendum accidit: quod per ſe minus honeſtum ſit: ut hoc faciūt nimio ne luxu obtuſior vſus ſit genitali aruo & ſulcos oblimet inertes. quædam matrē alicuius ad alteram eſſe oſtendere vult: & nuptias pro adulterio ponit dicens. Non mirum ſi tam improbus hic eſt: nā mater eius quotidianis nuptiis delectatur. i. quotidiano adulterio: & eſt a re

inanimi ad inanimē tranſlatio. Nullna mœror: a re animata ad animatā facta eſt hæc tranſlatio: a famelico ad crudelē. Magno &c. A re inanimi ad animatā tranſlatio eſt: videlicet a vento cuius eſt ſpirare ad hoiem. Aſpirauit: fauit. Virgi. Aſpirat primo fortuna labori. Aliqñ &c. A re inanimi ad inanimatā fit hęc trāſlatio: ab herbis vel arborib⁹ ad ciuitatē Nā herbarū & arbor̄ ē arere & vireſcere. Trāſlatio nem: admonet cuiuſmodi debeat eſſe tranſlatio: & verecūde ea vtēdū dicit. Cauendū autē ne aut humilia nimiū ſit, aut deformis: vt illa caſtratā morte Africani rempublicā aut nimium maior aut minor aut diſſimilis, qbus de vitiis Cicero alibi & Quint. multa ſcripſerūt. Delectu, electione. Temere: ſtulte. Cupide: affectate.

ASC. ℂ Tranſlatio eſt cū verbū transfert̄ in quādā rē ex alia re: qd̄. ſ. verbū videt̄ poſſe trāſferri recte, pp̄ter ſimilitudinē. Igit̄ cōtinuatiua eſt particula: ea. ſ. trāſlatio ſumit̄ cā rei ponēdæ ante oculos ſic. Hic tumultus expergefecit ſubito terrore Italiā. Vbi trāſlatio eſt ab hoie qui ſomno excutit̄. Et ſup. ſumit̄ cā breuitatis ſic. Recens aduētus exercitus extinxit ciuitatē ſubito: vbi trāſlatio ab aqua ignē extinguēte: ſubitā vrbis delectionē depingit. Et cauſa vitādæ obſcœnitatis. i. turpitudinis verbor̄ ſup. ſumit̄ ſic. Cuius mater delectetur quotidianis nuptiis. i. vnicuiq; ſe proſtituit. Cauſa augende ſic. Nullus &c. Notum eſt exemplum. Sumpta tranſlatio eſt a decoratore maximo. Minuendi &c. Tranſlatio ſumpta eſt ab aura tenui. Cauſa ornandi: cuius tranſlatio a plantis & cæteris vegetabilibus ſumitur. Rhetores ſup. dicunt oportere tranſlationē eſſe pudentem. i. parce & pudenter factam, vt tranſeat in rem conſimilem ratione. i. non temere ſed ob certam cauſam ne videatur tranſcurriſſe in rem diſſimilem temere: & cupide. i. affectanter.

Permutatio. Titu. LIII.

PErmutatio eſt orō aliud verbis: aliud ſententia demonſtrás: ea diuiditur in tres partes, ſimilitudinem, argumētū, & cōtrariū. Per ſimilitudinē ſumitur cū tranſlationes vna aut plures frequenter ponūtur, a ſimili oratione ductæ, ſic: Nam cū canes funguntur officiis luporū, cui nam præſidio pecuaria credemus? Per argumentū tractatur: cum a perſona, aut a loco, aut a re aliqua ſimilitudo augendi, aut minuendi cauſa ducitur, vt ſi quis Druſum, Gracchū, numitorem obſoletum dicat. Ex contrario ducitur ſic, vt ſi quis hominē prodigum & luxurioſum illudens, parcū: & diligentem appellet. Et in hoc poſtremo, quod ex cōtrario ſumitur: & illo primo, quod a ſimilitudine ducitur, per tranſlationē, argumento poterimus vti, per ſimilitudinē ſic: quid ait hic rex: atq; Agamēnon noſter, ſiue (vt crudelis eſt,) Atreus potius. Ex cōtrario, ſi quempiam: qui patrem verberauerit: Aeneam vocemus: intemperantem, & adulterū: Hippolytū nominemus. Hęc ſunt, quę dicenda videbantur: de verborum exornationibus: nunc res ipſa monet, vt deinceps ad ſententiarum exornationes tranſeamus.

FRan. PErmutatio. ἀλληγορία græce dicit̄ inuerſionē iterp̄tatus eſt. Quinti. idē ait orationē vſum huius exornationis frequēter hēre ſed raro totius: plerūq; a poetis permiſceri totā. Cice. in tres diuidit partes: permutatio, vocatur: qm̄ aliud verbis: aliud ſenſu oſtēdit. Vſus eius eſt in oi figura, ſed p̄cipue in grauis: i oi generei ſed p̄cipue iudiciali ex partibus orationis in cōfirmatione & cōfutatiōe potiſſimū. Ois aūt allegoria tranſlatio eſt: ſed nō cōuertit̄: cū in trāſlatione raro ꝯtingat: aliud verbis dicere: aliud re ſignificare permiſcet̄, tū allegoriæ ſimilitudo & tranſlatio & eſt ſpecioſiſſimū oratiōis genus: auctor Qui. A ſimili rōne hoc ē a ſimilitudine. Nā cū canes. Exēplū ē i deliberatiuo gñe poſitum: ꝯſultat̄. n. cui reſpu. cōmittēda ſit: per canes cuſtodes: & gubernatores ciuitatis intelligit qui abutunt̄ offō: & lupi hoc eſt p̄datores & hoſtes fiunt: hoc. n. intelligimus per lupos per ipſa pecuaria ciues accipimus: & eſt ſenſus ſi ipſi nocent cuſtodes & ſpoliant: atq; hoſtes fiūt: cui ciuitatem p̄ſidio cōmittemus. Pecuaria loca ſunt in qbus pecora ꝯcludunt̄ uel etiā paſcunt̄. Ply. de aſinis loquens: nec niſi aſſuetos potat fontes qui ſunt in pecuariis: pro ipſis ponunt̄ pecoribus. Virg. Mitte in Venerē pecuaria p̄mus. Idem ſunt & pecuaria. Per argm̄: iō fieri per argm̄ allegoria dicit̄: qm̄ alicuius perſonæ loci: aut rei arguitur & p̄bat̄ ꝗlitas ſimilitudine ab alia perſona: loco: re ducta: augendi uel minuendi qualitatē perſonæ loci rei cā. Vt ſi qs Druſum &c. Exemplū eſt allegoriæ quæ fit per argm̄: augendi cā. Si qs in. L. Druſum dicens qui Tribu. Ple. cum iudicia ad equeſtrem ordinem tranſlata eſſent cām ſenatus ſuſcepit: & ut maioribus viribus ſuſceptā tueret̄: ſpe ciuitatis Romanæ ſocios & Italicos populos ſolicitauit uſq; adiuuantibus p̄ eum legibus agrariis frumentariis uſq; latis legem quoq; iudicialem tulit: ut æqua parte iudicia penes ſenatū & equeſtrem ordinem eſſent: ſi quis ergo i Liuiū dicēs eū Gracchū appellaret: & eum Gracchū diceret qui vexare remp. ſtudet: augēdi cā faceret: & oñdēdi peiorē Graccho eē qui ante rempub. labefactare eadem via ſtuderat. Numitorem obſoletis. Exemplū eſt allegoriæ quæ fit per argm̄ minuendi cā: vt ſi qs in vilem ſordidū: & ignobilē hoiem dicens: numitorem appellaret: quē nobiliſſimū: & ex Aeneæ genere ꝯſtat fuiſſe. Vnde huiuſmōi allegoria Salu. in Ciceronem dicens: iſte Romulus arpinas, hoc eſt iſte Cice. uilis nouus & ignobilis. Vt ſi quis hoiem p̄digum. Exemplū eſt allegoriæ ꝗ fit per ꝯtrarium: vt ſi qs hoiem p̄digum parcū appellet: qd̄ Cice. in Antoniū facit: quem ſæpe frugi noiat: cū luxurioſum: & incōtinentem ꝯſtet fuiſſe. In hoc poſtremo: dicit argm̄ inſeri poſſe duobus allegoriæ gñibus: & illi quod per cōtrariū fit & illi quod a ſimilitudine per tranſlationem ducit̄. Quid agit. In hoc exemplo argm̄ eſt: qm̄ a perſona ſimilitudo ducitur: dici poſſunt hæc uerba in aliquem ſuperbum: inſolentem: iracundū: qualem Agamenonem conſtat fuiſſe. Qui apud Home. ab Achille ſic inceſſitur. βιοβαϱοαπημος ομματιχων κραδιτνοπε λαφοιο. Si uero crudelis eſt potius Atreus. Si inquit in quem dicimus crudelis fuerit. Atreum dicemus: quem fuiſſe crudeliſſimū legimus. Nā Thyeſti fratri filium epulandū appoſuit: quod ſcelus refugiſſe

Allegoria

ſi quid impius

Pecuaria

Druſū.

Nūtor

Ironiæ potius exēpla

Atreus

ſol dicitur. Ex contrario: per argumentū.ſ. Aeneā quem pientiſſimum fuiſſe omnes poetæ ſcribunt: ſed Virg. in primis. Hipolytū: cuius caſtitas & cōtinentia celebrat̄. Hæc ſunt fere. Trāſitione vtitur.

ASC. ¶ Permutatio eſt oratio demōſtrans aliud verbis: aliud ſnīa: q̄ ex verbis pmutato ſeſu elicit̄: vñ græce allegoria dicit̄. Ea diuidit̄ i tres partes: videlicet ſimilitudinem: argū: & ɔtrariū. Sumit̄.ſ. pmutatio per ſimilitudinem cū trāſlatiōes vna aut plures ponunt̄ frequēter ductæ.i. tractæ de oratōe ſimili ſic. Nā cū canes funguut̄ officiis lupoꝝ.i. qñ pſides de pdatores ſunt ſubditoꝝ: cuinā credemus.i. cōmittemus pecuaria: vt oues, capras, boues, pſidio.i. ad defenſionem.q.d. nulli ſatis tute. Vbi ſimilitudo eſt inter paſtores & pſides: ad q̄ ſaluator quoq; alludit i euāgelio: & pphetæ frequenter. Permutatio ſup. tractat̄ p argū.i. approbationem: cū.i. qñ ſimilitudo ducit̄ s p rſona: aut a loco ſ.. aliqua.i. alia q̄uis rei cā augendi aut minuendi: ut ſi q̄s dicat. Druſum.ſ. Liuiū Gracchū.i. ſimilem Gracchi: & ita augeat: q̄ ſi Gracchus ſeditioſior eſſet Druſus: & dicat Nutnitorem q eiectus erat regno: obſoletū.i. ſitu i mundiciaq; uictum: qd minuendæ dignitatis eius dicatur. permutatio ducit̄ ex ɔtrario ſicut ſi q̄s illudens.i. p ironiā loquens appellet hoīem pdigū & luxurioſū parcū & diligentem. Et nos poterimus i hoc poſtremo qd ſumit̄ ex ɔtrario: & in nullo pmo qd ducit̄ a ſimilitudine: uti argumento per tranſlationem. Per ſimilitudinem ſic. Quid ait hic rex Agamēnon.i. ſūmus iperator nr̄ (vt Agamēnon olim græcoꝝ fuit) ſiue vt.ſ.ſm qd crudelis eſt: potius Atreus noſter. Ex cōtrario ſup. vtemur argumento: ſi vocemus quēpiā q verberauerit patrē, Aeneā q pientiſſimus in patrē fuit: & noiemus adulteꝝ.i. eū q cōmiſit adulterium Hippolytū: q caſtiſſimus pdicat̄. Hæc ſunt q̄ videbant̄ dicenda de exornatiōibus verboꝝ: nūc res ipſa id eſt. rō docendi: monet ut trāſeamus deinceps ad exornationes ſniaꝝ.i. ad declarationes earum.

Diſtributio. Titu. LIIII.

Diſtributio eſt: cū in plures res aut perſonas negocia certa quædā diſpertiūtur hoc modo: Qui veſtrū iudices nomē ſenatus diligit, hūc oderit neceſſe eſt, petulantiſſime enim ſemp iſte oppugnauit ſenatum. Qui equeſtrē locū ſplendidiſſimū cupit eſſe in ciuitate: ſis oportet iſtum maximas pœnas dediſſe: velitne iſte ſua turpitudine ordini honeſtiſſimo maculæ, atq; dedecori ſit. Qui parentes habetis, oſtēdite iſtius ſupplicio vobis hoīes impios non placere. Quibus liberi ſunt, ſtatuite exemplum, quantæ pœnæ in ciuitate ſint hoībus hmōi comparatæ. Item. ſenatus officiū eſt, cōſilio ciuitatē iuuare. Magiſtratus officiū eſt, opere & diligentia conſequi voluntatē ſenatus; populi officium eſt, res optimas: & hoīes idoneos maxime ſuis ſententiis eligere, & probare. Accuſatoris officiū eſt, inferre crimina. Defenſoris, diluere & propulſare. Teſtis eſt, dicere quæ ſciat, aut audierit. Queſtoris eſt, vnūquēq; horū in officio ſuo continere. Quare, L. Craſſe, ſi in cauſis teſtē, præterq̄ quod ſciat aut audierit, argumentari, & coniectura proſequi patiaris: ius accuſatoris cū iure teſtimonii cōmiſcebis, teſtis improbi cupiditatem confirmabis, reo duplicem defenſionē parabis. Eſt hęc exornatio copioſa: comprahendit enim breui multa: ſuum cuiq; tribuens, officium & ſeparat, & res diuidit plures.

FRan. Diſtributio. Hactenus de verborum præcepit exornationibus: nunc ad eas accedit quæ a græcis διανοίας dicuntur: id eſt mentis vel ſenſus vel ſententiaꝝ: quarum vt ait Quintilia. vtilitas cū magna: tū multiplex in nullo non orationis opere clariſſime lucet: ſed idē auctor nequaq̄ dicit eas eſſe tam multas q̄ ſunt a multis cōſtitutæ. Diſtributio διαίρεσις græce vocat̄: per hanc quæ cuiq; cōgrua ſunt negocia: illi tribuunt̄: ita tū vt plures res aut perſonæ cū certis & ppriis negociis in vna eadēq; ſint particula orationis: ſicut exemplis patet. Cōuenit grauis figura: iudiciali genere potiſſimū narrationi & confutationi. Qui veſtrū. Exēplum eſt in iudiciali genere: & in concluſione: quæ auditoris inſtigādi cauſa per amplificationem fit: ex locis communibus. oſtenditur autem res de quibus reus criminatur ad omnes pertinere: quod eſt atrociſſimum. Qui veſtrum. Hinc patet quomodo ſuum cuique tributur negocium. Nam qui diligunt ſenatum: oppugnatorem ſenatus oderint neceſſe eſt. Potuiſſent hæc contra Catilinam aut Antonium dici. Petulantiſſime: inſolentiſſime. Petulātia laſciuiam quandam libidinem atque iniuriam tum in dictis: tum in factis ſignificat. Ci. in Salu. Deſine bonos petulantiſſima inſectari lingua. Idem Bibulū petulātiſſimis verbis lædis. Qui equeſtrem &c. Aliis perſonis ſuum attribuit negocium: equibus ſcilicet ex quo ordine is erat in quem

Petulā tia

dicitur. Qui parentes: reliquis vrbis partibus ſuū nunc aſſignatur officiū iſtius: qui impius in parentes fuit. Item Aliud exemplum: & ipſum in iudiciali genere: hoc q̄ſtor iudicii quid agere debeat pſcribitur per inductionē quandam: nā multi enumerātur prius & quod eorum ſit officium oſtendit̄. Quæſtorum alii fuerunt ærarii qui vrbanæ pecuniæ curam agebant: alii exigendis vectigalibus prouincias ſortiebantur: nōnulli epiſtolis in ſenatu legendis occupabantur. Quidam maleficia perquirebant: ab exercēdis quæſtionibus quęſtores dicti: ut Varroni placet, is ad quem ſermo eſt q̄ſtor erat iudicii. Cunq; teſtes in cauſa auditurus eſſet: eius qui defendi videtur: ſic admonetur. Senatus eſt officium. Romulus in duas partes ciuitatem diuiſit: ſeniores & iuniores: ut illi conſilio: ii viribus rempublicam iuuarent: Vnde Ouidius in Faſtis ait. Hæc dare conſilium: pugnare paratior illa eſt. Hæc ætas bellum ſuadeat: illa generat. Magiſtratus &c. Ad magiſtratum ſpectat ſenatus exequi voluntatem. Populi &c. Et quia dixerat magiſtratus ſenatui parere debere: populi officium dicit eſſe res optimas & idoneos eligere: qui magiſtratus gerant. Accuſatoris: hoc ideo ad quæſitorem dicitur vt diligentia vtatur: & neque ab accuſatore: neque a defenſore circumueniri ſe permittat. Inferre: congerere. Diluere: refellere. Teſtis eſt dicere: officium deſcribitur teſtis. Audierit: ab aliis.

Quæſtores

Caſſi

Quare. Sermonē ad. L. Craſſum cōuertit. Is ſūme vir Seueritatis quotiens q̄ſtor iudicii alicuius erat: in quo de cæde hoīs q̄rereť: ſuadebat iudicib⁹ vt q̄re reticui bono fuiſſet pire hoiem. Auctor Aſconius Pedianus. Cic. i ořone p Milone. Itaq; illud Craſſianū iudiciū i his pſonis valeat: cui fuerit bono. Ar gumentari. Simpliciter deponi: vt Quinti. ait teſtimonia debent: ne is q argumentať accuſator eſſe: non teſtis videatur. Hæc eſt. Vim oſtendit exornationis.

ASC, ¶ Diſtributio eſt cū negocia q̄dā. i. certa diſpartiunť. i. diſtribuunť i plures res aut pſonas. ſ. plures, hoc mō. Exēpla patent: in quoꝝ prio diſtribuiť populus Ro. i ſenatores: eqtes & plebeios: quos in filios & parētes diſtribuit: cū ſint etiā in aliis ordinibus. In ſecūdo varioꝝ ordinē diſtinguit officia. Applicat āt exēpla ad vtilitatē oratoriā dicens. Quare luci Craſſe &c. Itē vtilitatē exornatiōis dicit. Hæc exornatio eſt copioſa: comprahendit. n. multa breui: tribuens cuiq;. i. ſuū offm: & ſeparat & diuidit plures res.

FRan, Licentia. Hanc exornationē græci παῤῥησίαν vocant: q̄ & ſi nihil minus figuratū ē q̄ vera libertas: qm̄ tam frequenter ſub hac facie latet adulatio: vt Quin. ait, p figura habeť. Cic. cū p Ligario dicit: ſuſcepto bello Cæſar: geſto tā etiā ex pte magna: nul la vi coactus: ꝯſilio acvo lūtate mea ad ea arma p fectus ſum q̄ erāt ꝯtra te ſūpta: nō ſolū ad vtilitatē ligarii reſpicit: ſed magis laudare victoris clementiā nō pōt grauius cō gruit figuræ. Iudiciali gñi, ꝯfirmatiōi & ꝯfutatiōi pcipue: & qm̄ libere loquimur ad eos: quos vereri debemus licētia nominať: ſub qua niſi aliq̄ latuerit adulatio: oino figura nō erit. Vereri: in honore habere: vt ſi qs in ſenatu loquať. Metuere: vt parentē aut regem Pro iure noſtro vt nobis placet: q̄li id facere ius

Licentia. Titu. LV.

Licentia eſt, cum apud eos: quos aut vereri, aut metuere debemus: tñ aliquid pro iure noſtro dicimus, quod eos minime offendat, aut quos hi diligū t, cū in aliquo errato vere reprēhēdi poſſe videanť: hoc modo; Miramini Quirites: q ab oibus veſtre rationes deſerantur, q cauſam veſtrā nemo ſuſcipiat, q ſe nemo veſtri defenſorē profiteať. Id tribuite veſtræ culpæ: deſinite iſtud mirari. Quid enim eſt: quare nō oīs iſtam rem fugere ac vitare debeāt: Recordamini, quos habueritis defenſores, ſtudia coꝝ vobis ante oculos proponite. Deinde, oīum exitus conſiderate. Tum vobis veniat in mentē: vt vere dicam, negligentia veſtra, ſiue ignauia potius: illos oēs ante oculos veſtros trucidatos eſſe; inimicos eorum veſtris ſuffragiis in ampliſſimū locū perueniſſe. Item, Nam quid fuit iudices, Quare in ſententiis ferendis dubitaueritis: aut iſtum hominē nefariū ampliaueritis: Non apertiſſime res erāt crimini datæ: Non oēs hæ teſtibus cōprobatæ: Non contra tenuiter & nugatoriæ reſponſum: Hic vos veriti eſtis: ſi primo cœtu condēnaſſetis: ne crudeles exiſtimaremini. Dum eam vitaſtis vituperationem: quę longe a vobis aberat: eam inuenistis: vt timidi, atq; ignaui putaremini. Maximas, & priuatas, & publicas calamitates accepiſtis: quum etiam maiores impendere videanť, ſedetis: & oſcitamini. Nocte lucem: luce noctē expectatis. Aliquid quotidie acerbi atq; incōmodi nūciatur. Et eū cuius opera hęc nobis accidūt: vos remoramini diutius: & alitis: atq; reip. perniciē retinetis: quo ad poteſtis in ciuitate. Eiuſmodi licētia ſi nimium videbitur acrimoniæ habere: multis mitigationibus lenietur, Nam continuo aliquid huiuſmodi licebit inferre. Hic ego virtutem veſtrā quęro: ſapientiam deſidero, veterem conſuetudinem requiro: vt quod erit cōmotum licentia, mitigetur id laude, vt altera res ab iracundia: & moleſtia remoueat: altera res ab errato deterreat. Hęc res ſicut in amicitia: ita in dicendo, ſi loco fit, maxime facit, vt & illi qui audient, a culpa abſint: & nos qui dicimus, amici coꝝ, & veritatis eſſe videamur, Eſt autē quoddā genus licentiæ in dicendo, quod aſtuta ratione compa ratur: cum aut ita obiurgamus eos qui audiunt, quō ipſi ſe cupiunt obiurgari, aut id quod ſcimus facile omnes auditeros, dicimus nos timere, quō accipiant: ſed tamen veritate cōmoueri: vt nihil ſecius dicamus. Horum amborū generum exēpla dicemus. Prioris hmōi: nimiū Qui

nobis fit. Ii diligunt apud quos loquimur: vt ſi de filio: apud parentē: vel apud ſeruū de dño. Miramini. Hoc exēplū in demōſtratiuo gñe eſſe videť, populus. n. Romanus rephendiť, & iure ab oibus deſeri dicit: qm̄ ſuos ipſe defenſores ſemp deſeruerit. Iſtā rē: uos defendere. Quos habueritis defenſores: vt Sp. Meliū; Tiberiū & C. Gracchos: Liuiū Druſū: Apuleiū Saturninū. Qui oēs q plebē defēdere: & eius augere cō moda ſtuduerūt: a ſenatoribus occiſi ſūt inimicos eoꝝ. Ser. Halā. Scipio. Naſicā. Opimiū. Itē nā qd &c. Aliud exēplū i iudiciali gñe poſitū: in dices. n. ut forti aio reū ꝯdēnēt: & nihil oino uereant: hortari videť q dicit. arguit āt q pmis ſuffragiis dānare minime auſi ſunt. Hac uti ořone T. Mālii capitolini accuſator potuiſſet: q defēſo & ſuato capitolio cū i ſuſpitionē uēniſſet affectati regni: accuſatus ē: ſed lachrymās & ſuatū a ſe capitoliū pplo oſtēdens reſq; a ſe geſtas p ſalute oium ꝯmemorās: ita pplm ꝯmouit: vt ferre i eū dānationē ſuffragia pmo ñ potuerit. Duct⁹ deīde iteꝝ i iudiciū: ſed in eū locū vñ aſpici capitoliū nō poterat: dānatꝰ eſt. Ampliaueritis. In diminutione & in aliis maioribus iudiciis nō ſinguli iudices ſnīam dicebāt ſed vniuerſi ꝯſtituebant: nā in ciſtā tabulas conii ciebant: i ſcriptas lřis aut abſolutiōis aut dānationis: cū de alicuius capite agebať: cū uero res ambigua erat ſcribebāt. N. &. L. qbus lřis ſignabāt nō liq̄re: & hæ lřæ ãpliatiōis appellabanť: & ãpliare ē differre iudiciū: vñ Liuiu. li. iii. de Poſthumia ampliatā deinde ab ſolutam ampliaretis ergo diſtuleritis: nunq̄ nō liqueret res. Aptiſſime cum ea quæ priuati hominis nō ſunt: efficeret. Cōtra rationes & teſtes Primo cœtu: quando in unū prius conueniſtis. Dum eam uitaſtis uituperationē: ne capitoliū defenſorem perderetis.

T. Mālii capitolii

Ampliare.

Oſcitatio

Oſcitamini: ſine cura eſtis, & nihil prouidetis. Oſcitatio vt Donatus ait: eſt animi ocium & ſecuritas ab ore ciendo qđ frequenter ſomnulenti facere ſolent. Teren. ſperãtes iã amoto metu iter oſcitãtes opprimi: eiuſmodi licentia nũc quo pacto leniri hæc licẽtia poſſit: nos docet: ſi nimiũ habere aſperitatis videbitur: & ne auditores offendat forte verebimur. nam multas ſubiungendas eſſe dicit mitigationes & exemplo oſtendit. Hic virtutem &cæ. Dixerat ſupius hos vos veriti eſtis &c. Quæ uerba aſperitatẽ nõ modicã in ſe habebant. Nunc virtutẽ noſtrã q̃rꝰ ingt &c. qbus verbis magis laudari iudices nõ poſſũt. Ex quo ſi q̃ indignati erãt mitigant: & ab errore in quẽ inciderant: pdẽnare uenti: remouent. Altera mitigatio. Altera licẽtia Hæc res oñdit q̃ ẽ vtilitatis hæc hab bit exornatio, ſi modeſte ea vtamur. efficit. n. vt q audiunt a culpa abſint: ſi moniti id agant: qđ nõ egerunt: & nos boni uiri & iuſtitiæ amatores uideamur. In loco. Si ſit oportune. Amici ipoꝝ: cũ eorũ errores liberet: ut amicos facere decet: reꝑhendamus. Aſſertores: uẽdicatores: & amatores: nã aſſerere vendicare eſt: vt aſſeret i libertatẽ u l ſeruitutẽ: Eſt ã qđ iã. Aliđ dicit eſſe licentiæ genus calidiſſimũ in quo mitigatione opus non eſt eũ ita reꝑhendimus quẽadmodũ intelligimus eos q audiunt: velle reꝑhendi. Videmur. n. reꝑhendere: & maxie laudamꝰ. Hac licentia uti aſſentatores ſolent. Aſtutiores: qm reꝑhendere nos fingentes: non mediocriter laudamus. Nimiũ Quirites. Exẽplum eſt eius licentiæ: qua ita obiurgamus eos: q audiunt: quẽadmodũ ſe cupiũt obiurgari: populus Ro. alicui regi: aut populo facile crediderat: a quo deceptus eſt. Sicuti a Iugurtha: qꝫ ſcribit Salu. & ppterea nũc reprabẽdit: qꝫ nimiũ ſimplici aĩo ſit: & mãſueto: ſed eẽ ſimplici aĩo: & mãſueto virtus eſt: non vitiũ: laus nõ vituperatio. Mihi cũ iſto. Exemplũ eſt licentiæ: cum dicimus nos timere i quã partẽ accepturi auditores ſint: qꝫ tñ oẽs facile audituros ſcimus. excuſat ſe aliqs iudicibus qꝫ cũ eo habuerit amicitiã: qui ipſos iudices oppugnabat: & p eos factũ dicit: ut illi poſtea inimicus fieret. hoc eſt qđ tacite ſcit oẽs audituros: & tñ timere ſimulat ſe in q̃ iã partem accepturi ſint.

Ergo hæc exornatio: cõcludit & ambas licẽtiæ ſpecies de quibus dixit: breuiſſime repetit. ASC.

¶ Licentia. id eſt libertas dicendi ſpe veniæ moderata: eſt cũ dicimus apud eos quos ſup. q̃q̃ debemus aut vereri ppter dignitatem: aut metuere ppter potentiã, tñ aliquid pro noſtro iure. i. facultate dicendi, quod offendat minime. i. nullo modo eos: ſcilicet apud quos dicimus: aut quos hi diligũt: cum videantur poſſe reprehendivere in aliquo errato: hoc modo. Miramini &c. q̃ſi dicat non debetis mirari: quia qui malos bonis præferunt digni ſunt qui talia patiantur. Exempla autem patent. de utilitate huius exornationis dicit ſic. Ergo hæc exornatio (cui licentiæ nomen eſt) tractabitur ſicut demonſtrauimus: ſcilicet p exẽpla: duplici ratione: ſcilicet acrimonia: quæ mitigabitur laude: ſi fuerit nimiũ aſpera: & aſſimulatione: id eſt fictione timoris: de qua diximus ſuperius quæ: ſcilicet aſſimulatio nõ indiget mitigationis ppterea quod imitatur licentiam: & accommodat ſe ſponte ad animum auditoris: quia id dicit quod acceptum nouit licet diſſimulet.

rites animis eſtis ſimplicibus manſuetis: nimium creditis vnicuiqꝫ, exiſtimatis vnũquẽqꝫ eniti, vt perficiat quæ vobis pollicitus ſit: Erratis, & fruſtra falſa ſpe iãdiu detinemini, ſtultitia veſtra: q̃ quod erat ĩ veſtra poteſtate, ab aliis petere: q̃ ipſi ſumere maluiſtis. Poſterioris licẽtiæ hoc erit exẽplum; Mihi iudices fuit amicitia cũ iſto, ſed iſta amicitia, tametſi vereor q̃uo accepturi ſitis: tñ dicam, vos me priuaſtis, Quid ita: quia vt uobis eſſem pbatus, eũ, qui vos oppugnabat: inimicũ, q̃ amicũ habere malui. Ergo hæc exornatio cui licentiæ nomen eſt, ſicuti demonſtrauimus, duplici ratione tractabitur: Acrimonia: quæ ſi nimiũ fuerit aſpera mitigabit laude. Et aſſimulatione de qua ſuperius diximus: quæ nõ indiget mitigationis: propterea qꝫ imitatur licentiam, & ſua ſponte ad aĩum auditoris ſe accõmodat.

Diminutio. Titu. LVI.

Diminutio eſt cũ aliqd eſſe in nobis aut in his, quos defendimus, aut natura, aut fortuna, aut iduſtria dicemꝰ, egregiũ: qꝫ ne qua ſignificet arrogans oſtẽtatio: diminuit & attenuat oratione, hoc modo: Nam hoc pro meo iure iudices dico: me labore, & induſtria curaſſe: vt diſciplinã militarẽ nõ in poſtremis tenerẽm. Hic ſiquis dixiſſet, vt optime tenerẽ: tametſi vere dixiſſet, tñ arrogans viſus eſſet. nũc & ad inuidiã vitandã: & ad laudẽ cõparandã ſatis dictũ eſt. Item, Igitur vtrũ auaritiæ cã, an egeſtatis acceſſit ad maleficiũ? Auaritiæ? at largiſſimus fuit in amicos, quod ſignũ liberalitatis eſt: quæ contraria auaritiæ eſt. Egeſtatis? at huic quidẽ pater, nolo nimiũ dicere, nõ tenuiſſimũ patrimoniũ reliquit. Hic quoqꝫ vitatũ eſt, ne magnũ, aut maximũ diceret. hoc igit in nr̃is, aut eorũ, quos defendemus, egregiis cõmodis pferũdis obſeruabimus. Nã & eiuſmodi res & inuidiã cõtra hñt ĩ vita, & odiũ in orõne, ſi incõſiderate tractes. Quare quẽadmodũ rõne in viuendo fugitur inuidia: ſic in dicẽdo cõſilio vitat odiũ.

Diminutio eſt &c. FRan. λιτότης græce uocatur: qua utimur cum arrogantiæ vitandæ cauſa plus dicimus & minus ſignificamus. Adhibetur omnibus generibus. Mediocriter dumtaxat figuræ narrationi: confutationi: reprehenſioni. Natura: ut robur: ingenium. Fortuna: ut diuitias: dignitates. Induſtria: ut ſcientiã alicuius rei. Nã pro meo &c. Exẽplum eſt quod Scipioni cõueniſſet: cum conſultabant quis in Africam mittendus eſſet modeſte enim ſic locutus eſſet: ſi mitti ipſe optaſſet, ꝯtẽ utrum. Aliud exẽplum in iudiciali genere: is defenditur: qui auaritiæ cauſa furtum feciſſe accuſabat: & neqꝫ auaritiæ: neqꝫ egeſtatis cauſa feciſſe oſtenditur. Nam huiuſmodi res: egregia cõmoda. Quare quemadmodum inquit in uiuendo uitatur inuidia: ſic & in dicendo. Vitatur autem in uiuendo inuidia: ſi moderate diues ſuis utatur diuitiis. Conſilio: cõſulte: nam ſi immodeſte loquamur: de noſtris bonis tam & ſi uera dicamus: inuidiam cõtrahimus. Turpe enim eſt aliquid de ſeipſo prædicare.

¶ Diminutio eſt cũ nos dicemus aliquid egregiũ: ASC.

id eſt excellens aut naturæ: aut fortunæ: aut induſtria. id eſt virtute ꝓpria eſſe in nobis aut in his quos defendimus: qd diminuit & attenuat oratione .i. rōne dicendi (ne qua .i. ne aliqua oſtentatio arrogans ſignificetur) hoc mō. Exempla apertiſſima ſunt: ratione id eſt conſideratione aut moderatione &c.

perſpicuam, id eſt euidentem & dilucidā: cum grauitate .i. ſeruata grauitate expoſitionem dicoirerum cōſequentiū .i. quas cōſecuturas eſſe euidens ſit: hoc modo. Quod ſi &c. Exempla clariſſima ſunt primū ſuadet: ſecū dō diſſuadet, tertiū terret & monet. De vtilitate dicitiſic. Vel indignatio ubi ſcelera accuſantur: uel miſericordiæ ubi calamitatea futuræ explicātur: pōt cōmoueri .i. excitari: hoc genere exornationis: cum .i. quā res conſequentes .i. ſequi aliquod facinus ſolitæ, cōprachenſe .i. ſimul conceptæ exprimuntur vniuerſæ breuiter: oratione perſpicua: id eſt clara & euidenti.

FRan. Deſcriptio. Hæc ex ornatio ὑποτύπωσις a græcis vocat: per q̄ nō ſolū quæ futura imaginamur, vt ait Cic. ſed etiā quæ facta ſunt: aut ſiunt: vt Quintil. placet. Habet aliqd manifeſtū nō .n. narrari res: ſed agi uidetur. Deſcriptio vocatur: qm̄ in dignitas rei futura deſcribitur: & aut miſericordia per cōmemorationem calamitatis rei aut indignatio p exaggerationē criminis mouetur. Conuenit iudicialis gñi pcipue: grauis figuræ ꝯfutationi reprachenſioni: & ꝯcluſioni. Cōſequentiū quas ꝯſecuturas dicimus. Qd ſi iſtū. Exēplum eſt p exaggerationem: quo iudices monētur ne reum abſoluant: qm̄ in omnea veluti leo emiſſus e cauea imperū facturus ſit: q .n. vincti i carcere detinentur: ſoluti multo fieri ſæuiores ſolent. In. T. Manlium capitolinū dicit hæc poſtuiſſent: cauea locus eſt vbi aues: vel feræ cōcluduntur. Depeculans: dilacerās. Nā ſi iſtum. Aliud exemplū per metus iniectionem. Sæpe āt iudicibus: ut Quinti. ait: metus iniciendū eſt. Item: nā ſi de hoc &c. Exemplū eſt per ꝯmiſerationem. Sæpe hmōi exornatione vtitur Cice. ut in oratione pro. L. Flacco: pro Miſone. pro Fonteio vbi q̄ futura multoꝝ ſin: icommoda ſi dānatus reus fuerit ſic deſcribunt, ut q̄ſi depicta oculis ſubuciantur. Item: rā neminem: aliud exemplum eſt quo res depingitur: quemadmodū fieri cōſueuit. Eſt aūt per exaggerationem criminis: hæc in Catilinam: & reliquos dici cōiuratos potuiſſent: qui ſi neſaria impleſſent conſilia: hæc ſecuta eſſet urbis calamitas. Syllanus apud Saluſtium hac utitur exornatione. Hoc genere eius exprimitur exornationis.

ASC. Deſcriptio noīatur quæ continet expoſitionem

Deſcriptio. Titu. LVII.

Deſcriptio noīatur, quę rerū cōſequētiū cōtinet pſpicuā & dilucidā cū grauitate expoſitionē, hoc mō: Quod ſi iſtū iudices veſtris ſentētiis liberaueritis, ſtatim ſicut e cauea leo emiſſus: aut aliqua teterrima bellua ſoluta ex catenis volutabit, & vagabit in foro acuēs multos dētes in cuiuſq; fortunas: in omnes amicos, atq; inimicos, notos atq; ignotos incurſans, aliorū famā depeculās, aliorū caput oppugnans, aliorū domū ac oēm familiā pſtringēs, rēp. funditus labefactās. Quare iudices eiicite eū de ciuitate, liberate oēs formidine, vobis deniq; ipſis conſulite. Nam ſi iſtū impunitū dimiſeritis, in voſmetipſos (mihi credite) ferā & truculētā beſtiā iudices immiſeritis. Item: Si de hoc iudices grauē ſuppliciū tuleritis, vno iudicio ſimul multos iugulaueritis. Grandis natu parens, cuius ſpes ſenectutis ois in huius adoleſcentia poſita eſt, quare velit ī vita manere, nō habebit. Filii parui priuati patris auxilio, ludibrio & deſpectui paternis inimicis erunt oppoſiti. Tota domus huius indigna cōcidet calamitate. Inimici ſtatī ſanguinolēta palma crudeliſſima victoria potiti inſultabūt, in horū miſerias, & ſuperbi re ſimul & verbis inuehent. Itē, Nā neminē veſtrū fugit, Quirites, capta Vrbe quæ miſeriç ꝯſequi ſoleāt: arma qui cōtra tulerūt, ſtatim crudeliſſime trucidātur, cæteri q pōt p ætatē & vires laborē ferre: rapiunt in ſeruitutē, q nō pōt, vita priuant, vno deniq; atq; eodē tpe domus hoſtili flagrat incēdio, & quos natura aut volūtas, neceſſitudine, beniuolētia cōiūxit, diſtrahunt, partim liberi e gremiis parentū diripiunt, partim in ſinu iugulant, partim ante ædes cōſtrupant. Nemo iudices eſt, qui poſſit ſatis rem conſequi verbis, nec referre orone magnitudinē calamitatis. Hoc genere exornationis, vel indignatio, vel miſericordia pōt cōmoueri: cū res conſequētes cōprehēſæ vniuerſæ perſpicua breuiter exprimuntur orone.

Diuiſio. Titu. LVIII.

Diuiſio eſt quæ rē ſemouēs a re vtrāq; abſoluit ratione ſubiecta: hoc modo. Cur ego nūc tibi obuciā quicq̄? ſi probus es: nō meruiſti: ſi improbus nō cōmouere. Item quid nūc ego de meis propriis meritis prædicē? ſi meminiſtis obtūdam: ſi obliti eſtis, cū re nihil egerim: quid eſt, q verbis profi-

FRan. Diuiſio. διάλυσις a græcis nominatur conſtat duabus partibus ab vtraq; concludit cōplexione alibi uocat Cicero: alibi duplicem concluſionem. Cōuenit tribus figuris tribus generibus: cōfirmationi & confutationi. Cur ego: exēplum eſt quo oſtenditur nihil amico admonitionem ꝓ futurā eſſe: & ab ea abſtinere ſatius eſſe: hoc modo. Aut amicus tuus quem monere uis ꝓbus eſt aut iprobus: ſi iprobus non eſt: cur qcq̄ obucias: parum eni faciet ſi uero ꝓbus eſt nō mereſur reprachenſionē. In argumentationibus hac vtimur exornatione: ut lib. ii. dictum eſt. Quid ego nūc aliud exemplū quo qlpiā merita ſua nō eſſe cōmemorāda oñdit: aut .n. igr merita mea meminiſtis: aut nō ſi meminiſtis cōmemorās uos obtūdā: ſi nō meminiſtis, nihil eorum pficiā ꝯmemoratione. Q ñ re nihil pficei. Itē duæ res &c. Exēplū eſt i iudiciali gñe poſitū oñdit āt eū q accuſatur inopia & auaritia ad maleficiū eē cōpulſum. Inter hāc &c. qm̄ hæc exornatio & oratiōis partis eiuſdem ſunt noīs: ne ea res cuiq̄ dubitationē faciat quid inter ſe differant oſtendit.

ASC. Diuiſio eſt q̄ ſermones .i. ſeparās rē a re: abſoluit id eſt explicite enodat & declarat vtrāq; .ſ. rem ꝑus diuiſam ratione ſubiecta .i. ſtatim addita ad ſingula membra: hoc modo. Cur ego &c. Exempla manifeſta ſunt: ponit autem differentiam inter di-

tuſionem quæ eſt vna de partibus orationis rhetorícę, & hãc quæ eſt ſoiaæ exornatio ꝙ illa enumerat poſtea dicenda: hæc membra ſtatim explicat.

FRAN. Frequentatio eſt cū res in tota &c. Hæc exornatio ... græce dicitur: frequentatio a noſtris vocat: qm̄ multa per eā quæ per totā orationē ſparſa fuerant: colligimus: & breuiter coacernata in vno loco dicimus. Cōuenit oībus figuris: ſed pcipue graui cōuenit oībus generib⁹: ſed in primis iudiciali: & coniecturali materię. In confirmatione & repræhenſione nōnunq̄ & in concluſione tractat: ſed diſpari rōne: nā illic augendi criminis cā: hic vero admonendi: nā confirmatione præterea & repræhēſione oīa argumēta quæ ī tota fuerāt oratione: breuiter in vno loco colligunt, in concluſione ea tātum: quæ validiſſima ſunt. Aque tādē. Poſt cōfirmationē & cōfutationem hæc dicta ītelligimus: nā per epilogū omnia diffuſæ prius tractata in vnum locum coguntur. Quod criminis augēdi cauſa fit: Clodius ſic inuadi potuiſſet. Suæ pudicitiæ: qm̄ ſeipſum proſtrauit corruptoribus: aut filias vel ſorores violauit: ſicut Clodius qui nō pluris fecit tris ſorores: q̄ bonam deam. Inſidiator alienæ. Sicuti tunc eſt domū Cæſaris pōtificis maximi, vbi bonæ deæ ſacra celebrabant ſub mulieris habitu ingreſſus eſt: vt Pompeiā cæſaris vxorem violaret. Cupid⁹: auar⁹. Hæc omnia q̄ breuiter obiiciuntur longa oratione in aduerſarium dicta prius intelligimus: quæ nūc repetuntur. Eiuſdem generis. Dicit oratorem ſæpe in cōiecturalibus cauſis ea vti frequentatione vt eas res q̄ ſeparatim infirmæ erant, colligat in vnum locum: quod cum fit non dubia res qua de agitur: ſed certa & manifeſta videtur. Nolite igitur iudices: exemplū eſt quo ratione ille colligūtur: quæ ſeparatum erāt

Clodius

cere poſſ mus? Item, duæ res ſunt, quæ poſſunt homines ad turpe cōpendiū cōmouere: inopia atq; auaritia, Te auarū in fraterna diuiſione cognouimus: inopem atq; egentem nūc videmus: qui potes igitur oſtēdere cauſam maleficii nō fuiſſe? Inter hanc diuiſionē: & illā quæ de partibus orationis tertia eſt: de qua ī lib. pri. diximus ſecūdū narrationē: hoc īter eſt: illa diuidit p enumerationē: quibus de reb⁹ p totā orōnē diſputatio futura ſit, hęc ſe ſtatī explicat: & breui duabus, aut pluribus partibus ſubiiciēs rōnes: exornat orationē.

Frequentatio. Titu. LIX.

Frequētatio eſt cū res in tota cauſa diſperſæ cogunt vnū in locū quo grauior, aut acrior, aut criminoſior oratio ſit: hoc pacto: A quo tandē abeſt iſte vitio? Quid eſt cur iudicio eū velitis liberare? Suæ pudicitię pditor eſt, inſidiator alienæ, cupidus, intemperans, ſuperbus, impius in parentes, ingratus in amicos, infeſtus in cognatos, in ſuperiores cōtumax, in æquos & pares faſtidioſus, in inferiores crudelis, deniq; in oēs intolerabilis. Eiuſdem generis illa frequentatio, quæ plurimū coniecturalibus cauſis opitulat: cū ſuſpitiones: quæ ſeparatim diſtinctæ, imminutæ: & infirmæ erant, vnū in locū coactę, rem vident perſpicuā facere nō ſuſpitioſam, hoc pacto: Nolite igitur: nolite iudices ea: quæ dixi ſeparatim ſpectare, ſed oīa colligite, & conferte in vnū. Si & cōmodum ad iſtū ex morte illius veniebat: & vita eſt turpiſſima, hoīs animus auariſſimus, fortunæ familiares attenuatiſſimæ: & res iſta nemini bono præter iſtū fuit neq; alius iſte cōmodioribus rōnibus facere potuit, neq; prætermiſſū eſt ab iſto neq̄ quod opus fuerat, neq; factū quod opus nō fuit ad maleficiū: & tum locus idoneus maxime, tum occaſio aggrediendi cōmoda: tempus adeundi oportuniſſimū, ſpaciū cōficiēdi longiſſimū ſumptū eſt, nō ſine occultandi & perficiendi ſpe maleficii maxima, & præterea anteq̄ occiſus homo is eſt, iſte viſus eſt in eo loco: in quo eſt occiſio facta: ſolus paulopoſt in ipſo maleficio vox illius: qui occidebatur audita eſt: deinde poſt occaſionem iſtum multa nocte domū rediſſe conſtat: poſtera die titubāter: & inconſtanter de occiſione illius locutū. Hæc partim teſtimoniis: partim quęſtionibus: & argumētis oīa cōprobant, & rumore populi quem argumentis natū neceſſe eſt eſſe verū. Veſtrū iudices eſt, his locū in vnū collatis certam ſumere ſententiam, non ſuſpitioſem maleficii. Nam vnum aliquid aut alterum poteſt in iſtū caſu cecidiſſe ſuſpitioſe: vt omnia

infirmæ coniunctæ vero cauſam noſtram non mediocriter adiuuant: in eum hæc dicuntur a quo hominem occiſum coniecturis pbamus. Si modum: cauſa duplex eſt: impulſiua & ratiocinatiua. Hæc rationem habet: conſequendi incommodi vel euitandi commodi. Vita turpiſſima: coniectura ex attributo perſonæ quod eſt vita omnia ſcelera cōmiſiſſe creditur qui male viuere conſueuit. Animus auarus: cauſa impulſiua & coniectura ab affectu: nā auaritia eſt affectus animi hominem ad maleficium impellēs. Fortunæ familiares: argumentum a fortuna: fecit quoniam pauper: ditari autem īde ſperabat. Et res iſta. Hæc oīa lib. ii. tractata ſunt: nam tēpus locus in coniecturis quærunt: ſunt aūt coniecturæ. Quis quid vbi q bus auxiliis: cur q̄mo q̄n. Hæc parti &c. De argumentis nunc agitur in artificialibus quæ ἄτεχνα vocantur: hæc ſunt a teſtibus cōtra teſtes: a q̄ōnibus contra q̄ōnes: a rumoribus ꝯtra rumores. Vehemens &c. Vim exprimit exornationis: ſimul & quibus generibus adhibetur non obſcure oſtendit.

ASC. ¶ Frequētatio .i. freq̄ns & denſa antedictorū iteratio: eſt cum res diſperſæ in tota cauſa coguntur .i. cōtrahuntur in vnū locū: quo .i. ideo vt oratio ſit grauior aut acrior aut criminoſior .i. plura crimina cōtinens aut obiiciens: hoc pacto. A quo &c. Nihil eſt exēplis notius dicit autē opitulari .i. opē ferre cauſis cōiecturalibus: q̄a vbi vna atq; altera coniectura fidem facere nequeat multæ ſimul faciant. Multa nocte .i. plurima parte noctis tranſacta. In vnū collocatus: legitur etiam collatis. In iſtum caſum: verior lectio eſt in iſtum caſu: ut ſit in iſtum: ſcilicet hominem: caſu: id eſt a caſu: quia additur: neceſſe ē caſu nō poſſe fieri. Addit vtilitatem exornationis: ſed verbis apertus dicēs. Vehemens &c.

ideſt excellens aut natura:aut fortuna:aut induſtria. id eſt virtute ppria eſſe in nobis aut in his quos defendimus:quod diminuit & attenuat orationē.i. rōne dicendi(ne qua.i.ne aliqua oſtētatio arrogans ſignificetur)hoc mō. Exempla apertiſſima ſunt: ratione id eſt conſideratione aut moderatione &c. perſpicuam,id eſt euidentem & dilucidā: cum grauitate.i.ſeruata grauitate expoſitionem dico:rerum cōſequentiū.i.quas cōſecuturas eſſe euidens ſit:hoc modo.Quod ſi &c. Exempla clariſſima ſunt primū ſuadet:ſecūdō diſſuadet,tertiū terret & monet. De vtilitate dicitis &c. Vel indignatio ubi ſcelera accuſantur:uel miſericordia: ubi calamitates futuræ explicātur:pōt cōmoueri.i.excitari:hoc genere exornationis: cum.i.quū res conſequentes.i.ſequi aliquod facinus ſolitæ, cōpræhenſæ.i.ſimul conceptæ exprimuntur vniuerſæ breuiter:oratione perſpicua:id eſt clara & euidenti.

FRan. DEſcriptio. Hæc ex ornatio [Greek] a græcis vocatur:per quā nō ſolū quæ futura imaginamur,vt ait Cic.ſed etiā quæ facta ſunt: aut fiunt:vt Quintil.placet. Habet aliqd manifeſtū nō.n.narrari res:ſed agi uidetur. Deſcriptio vocatur:quū in dignitas rei futura deſcribitur:& aut miſericordia per cōmemorationem calamitatis rei aut īdignatio p exaggeratiōnē criminis mouetur. Conuenit iudiciali gñi pcipue:grauis figuræ cōfutationi repræhenſioni:& cōcluſioni. Cōſequentiū:quas cōſecuturas dicimus. Qd ſi iſtū. Exēplum eſt p exaggerationem:quo iudices monētur ne reum abſoluant: quū in omnea veluti leo emiſſus e cauea imperū facturus ſit:q.n.vincti i carcere detinentur: ſoluti multo fieri ſæuiores ſolent. In. T. Manlium capitolinū dici hæc potuiſſent: cauea locus eſt vbi aues:vel feræ cōcluduntur. Depeculans:dilacerās. Nā ſi iſtum. Aliud exemplū per metus inie ctionem. Sæpe āt iudicibus:ut Quinti.ait:metus iniciendū eſt. Item:nā ſi de hoc &c. Exemplū eſt per cōmiſerationem. Sæpe hmōi exornatione vtitur Cice. ut in oratione pro.L.Flacco:pro Milone.pro Fonteio vbi quæ futura multorū ſint incommoda ſi dānatus reus fuerit ſic deſcribunt,ut quaſi depicta oculis ſubiiciantur. Item:nā neminem: aliud exemplum eſt quo res depingitur:quemadmodū fieri cōſueuit. Eſt aūt per exaggerationem criminis:hæc in Catilinam:& reliquos dici coniuratos potuiſſent:qui ſi nefaria impleſſent conſilia:hæc ſecuta eſſet urbis calamitas. Syllanus apud Saluſtium hac utitur exornatione. Hoc genere res vis exprimitur exornationis.

Deſcriptio. T.tu. LVII.

DEſcriptio noīatur,quę rerū cōſequētiū cōtinet pſpicuā & dilucidā cū grauitate expoſitionē, hoc mō: Quod ſi iſtū iudices veſtris ſententiis liberaueritis,ſtatim ſicut e cauea leo emiſſus:aut aliqua teterrima belua ſoluta ex catenis volutabit,& vagabit in foro,acuēs multos dētes in cuiuſq; fortunas:in omnes amicos,atq; inimicos,notos atq; ignotos incurſans,aliorū famā depeculās,aliorū caput oppugnans,aliorū domū ac oēm familiā pſtringēs,rēp. funditus labefactās. Quare iudices eiicite eū de ciuitate,liberate oēs formidine,vobis deniq; ipſis conſulite. Nam ſi iſtū impunitū dimiſeritis,in voſmetipſos (mihi credite) ferā, & truculētā beſtiā iudices immiſeritis. Item: Si de hoc iudices grauē ſniam tuleritis,vno iudicio ſimul multos iugulaueritis. Grandis natu parens, cuius ſpes ſenectutis ois in huius adoleſcentia poſita eſt,quare velit i vita manere,nō habebit, filii parui priuati patris auxilio,ludibrio & deſpectui paternis inimicis erunt oppoſiti. Tota domus huius indigna cōcidet calamitate. Inimici ſtatī ſanguinolēta palma:crudeliſſima victoria potiti inſultabūt,in horū miſerias, & ſuperbi re ſimul & verbis inuehent. Itē, Nā neminē veſtrū fugit, Quirites,capta vrbe quæ miſeriæ cōſequi ſoleāt: arma qui cōtra tulerint,ſtatim crudeliſſ. me trucidātur,cæteri q pñt p ætatē & vires laborē ferre: rapiunt in ſeruitutē,q nō pñt,vita priuant,vno deniq; atq; eodē tpe domus hoſtili flagrabit incēdio,& quos natura aut volūtas,neceſſitudine,beniuolētia cōiūxit,diſtrahunt,partim liberi e gremiis parentū diripiunt,partim in ſinu iugulant, partim ante ædes cōſtrupant. Nemo iudices eſt, qui poſſit ſatis rem conſequi verbis,nec referre orōne magnitudinē calamitatis. Hoc genere exornationis,vel indignatio,vel miſericordia pōt cōmoueri:cū res conſequētes cōprehenſæ vniuerſæ perſpicua breuiter exprimuntur orōne.

Diuiſio. Titu. LVIII.

DIuiſio eſt,quæ rē ſemouēs a re vtrāq; abſoluit ratione ſubiecta:hoc modo. Cur ego nūc tibi obiciā quicq̄? ſi probus es:nō meruiſti: ſi improbus nō cōmouere. Item,quid nūc ego de meis propriis meritis prædicē? ſi meminiſtis obtūdam:ſi obliti eſtis,cū re nihil egerim:quid eſt,q verbis proficiam?

FRan. DIuiſio. [Greek] a græcis nominatur conſtat duabus partibus ab vtraq; concludit cōplexionē alibi uocat Cicero:alibi duplicem concluſionem. Cōuenit tribus figuris tribus generibus:cōfirmationi & confutationi. Cur ego:exēplum eſt quo oſtenditur nihil amico admonitionem p futurā eſſe:& ab ea abſtinere ſatius eſſe: hoc modo. Aut amicus tuus quem monere uis probus eſt aut improbus:ſi improbus non eſt: cur qcq̄ obiicias:parum eni faciet ſi uero pbus eſt nō meretur repræhenſionē. In argumentationibus hac vtimur exornatione:et lib. ii. dictum eſt. Quid ego nūc aliud exemplū: quo quipiā merita ſua nō eſſe cōmemorāda oſtēdit:aut ſi.n.igr merita mea meminiſtis:aut nō. ſi meminiſtis cōmemorās uos obtūdā:ſi nō meminiſtis,nihil eorum pficiā cōmemoratione. Quū re nihil pfeci. Itē dux eras &c. Exemplū eſt i iudiciali gñe poſitū oſtēdit āt eū q accuſatur inopia & auaritia ad maleficiū eē cōpulſum. Inter hāc &c. quū hæc exornatio & orationis partis eiuſdem ſunt noīa:ne ea res cuiq̄ dubitationē faciat quid inter ſe differant oſtendit.

ASC. ℂ Deſcriptio noīatur quæ continet expoſitionem

ℂ Diuiſio eſt q̄ ſermones.i.ſeparās rē a re:abſoluit id eſt explicate modo ut & declarat:vtrāq;.ſ.rem pus diuiſam ratione ſubiecta.i.ſtatim addita ad ſingula membra:hoc modo. Cur ego &c. Exempla manifeſta ſunt; ponit autem differentiam inter di- ASC.

tiſionem quæ eſt vna de partibus orationis rhetori ce,& hãc quæ eſt ſola exornatio ꝙ illa cnumerat poſtea dicenda:hæc membra ſtatim explicat.

FRan. Frequentatio eſt cũ res in tota &c. Hæc exornatio ... græce dicitur: frequentatio a noſtris vocat:qm̃ multa per eã quæ per totã orationẽ ſparſa fuerant: colligimus: & breuiter coacernata in vno loco dicimus. Cõuenit oĩbus figuris:ſed pcipue graui cõuenit oĩbus generib⁹: ſed in primis iudiciali:& coniecturali materię. In confirmatione & reprę henſione nõnunq̃ & in concluſione tractat:ſed diſpari rõne:nã illic augendi criminis cã:hic vero admonendi:in confirmatione præterea & repræhẽſione oĩa argumẽta quæ ĩ tota fuerãt oratione:breuiter in vno loco colligunt, in concluſione ea tãtum:quæ valẽdiſſima ſunt. A que tãdẽ. Poſt cõfirmationẽ & cõfutationem hæc dicta ĩtelligimus:nã per epilogũ omnia diffuſæ prius tractata in vnum locum coguntur. Quod criminis augẽdi cauſa fit:

Clodi⁹ Clodius ſic inuadi potuiſſet. Suæ pudicitiæ: qm̃ ſeipſum proſtrauit corruptoribus:aut filias vel ſorores violauit: ſicut Clodius qui nõ pluris fecit tris ſorores:q̃ bonam deam. Inſidiator alienæ. Situ ti tunc cũ domũ Cæſaris põtificis maximi, vbi bonæ deæ ſacra celebrabant ſub mulieris habitu ingreſſus eſt:vt Pompeiã cæſaris vxorem violaret. Cupid⁹:auar⁹. Hæc omnia q̃ breuiter obiiciuntur longa oratione in aduerſarium dicta prius intelligimus:quæ nũc repetuntur. Eiuſdem generis. Dicit oratorem ſæpe in cõiecturalibus cauſis ea vti frequentatione vt ea res q̃ ſeparatim infirmæ erant, colligat in vnum locum:quod cum fit non dubia res qua de agitur:ſed certa & manifeſta videtur. Nolite igitur iudices:exemplũ eſt quo rationes ille colligũtur:quæ ſeparatim erant

cere poſſ m⁹ Item, duæ res ſunt, quæ poſſunt homines ad turpe cõpendiũ cõmouere:inopia atq; auaritia, Te auarũ in fraterna diuiſione cognouimus:inopem atq; egentem nũc videmus: qui potes igitur oſtẽdere cauſam maleficii nõ fuiſſe? Inter hanc diuiſionẽ:& illã quæ de partibus orationis tertia eſt:de qua ĩ lib. pri. diximus ſecũdũ narrationẽ:hoc ĩtereſt:illa diuidit p enumerationẽ quibus de reb⁹ p totã orõnẽ diſputatio futura ſit, hęc ſe ſtatĩ explicat:& breui duabus, aut pluribus partibus ſubiiciẽs rõnes:exornat orationẽ.

Frequentatio. Titu. LIX.

Frequẽtatio eſt, cũ res in tota cauſa diſperſæ cogunt vnũ in locũ quo grauior, aut acrior, aut criminoſior oratio ſit: hoc pacto: A quo tandẽ abeſt iſte vitio? Quid eſt:cur iudicio eũ velitis liberare? Suæ pudicitię pditor eſt, inſidiator alienæ, cupidus, intemperans, ſuperbus, impius in parentes, ingratus in amicos, infeſtus in cognatos, in ſuperiores cõtumax, in æquos & pares faſtidioſus, in inferiores crudelis, deniq; in oẽs intolerabilis. Eiuſdem generis illa frequentatio, quæ plurimũ coniecturalibus cauſis opitulat⁹: cũ ſuſpitiones: quæ ſeparatim diſtinctæ, imminutæ: & infirmæ erant, vnũ in locũ coactę, rem vident perſpicuã facere nõ ſuſpitioſam, hoc pacto: Nolite igitur: nolite iudices ea: quæ dixi ſeparatim ſpectare, ſed oĩa colligite, & conferte in vnũ. Si & cõmodum ad iſtũ ex morte illius veniebat: & vita eſt turpiſſima, hoĩs animus auariſſimus, fortunæ familiares attenuatiſſimæ: & res iſta nemini bono præter iſtũ fuit, neq; aliꝯ iſte cõmodioribus rõnibus facere potuit, neq; prætermiſſũ eſt ab iſto q̃cq̃ quod opus fuerat, neq; factũ quod opus nõ fuit ad maleficiũ: & tum locus idoneus maxime, tum occaſio aggrediendi cõmoda: tempus adeundi oportuniſſimũ, ſpaciũ cõficiẽdi longiſſimũ ſumptũ eſt, nõ ſine occultandi & perficiendi ſpe maleficii maxima, & præterea anteq̃ occiſus homo is eſt, iſte viſus eſt in eo loco, in quo eſt occiſio facta: ſolus paulopoſt in ipſo maleficio vox illius qui occidebatur, audita eſt: deinde poſt occaſionẽ iſtum multa nocte domũ rediiſſe conſtat: poſtera die titubãter: & inconſtanter de occiſione illius locutũ. Hæc partim teſtimoniis: partim quęſtionibus: & argumẽtis oĩa cõprobant, & rumore populi, quem argumentis natũ neceſſe eſt eſſe verũ. Veſtrũ iudices eſt, his locũ in vnũ collatis certam ſumere ſententiam, non ſuſpitionem maleficii. Nam vnum aliquid aut alterum poteſt in iſtũ caſu cecidiſſe ſuſpitioſe: vt omnia

infirmæ coniunctæ vero cauſam noſtram non mediocriter adiuuant: in eum hæc dicuntur a quo hominem occiſum coniecturis pbamus. Si modum: cauſa duplex eſt:impulſiua & ratiocinatiua. Hæc rationem habet:conſequendi incommodi vel euitandi commodi. Vita turpiſſima: coniectura ex attributo perſonæ quod eſt vita omnia ſcelera cõmiſiſſe creditur qui male viuere conſueuit. Animus auarus:cauſa impulſiua & coniectura ab affectu:nã auaritia eſt affectus animi hominem ad maleficium impellẽs. Fortunæ familiares: argumentum a fortuna: fecit quoniam pauper: ditari autem ide ſperabat. Et res iſta. Hæc oĩa lib. ii. tractata ſunt: nam tẽpus locus in coniecturis quæruntur ſunt adit coniecturæ. Quis quid vbi q̃bus auxiliis:cur q̃õ q̃n. Hæc parti &c. De argumentis nunc agitur in artificialibus quæ ἄτεχνα vocantur:hæc ſunt a teſtibus cõtra teſtes:a q̃õnibus contra q̃õnes:a rumoribus ꝯtra rumores. Vehemens &c. Vim exprimit exornationis: ſimul & quibus generibus adhibetur non obſcure oſtendit.

ASC. Frequẽtatio .i. freq̃ns & denſa antedictorũ iteratio:eſt cum res diſperſæ in tota cauſa coguntur .i. cõtrahuntur in vnũ locũ:quo .i. ideo vt oratio ſit grauior aut acrior aut criminoſior .i. plura crimina cõtinens aut obiiciens:hoc pacto. A quo &c. Nihil eſt exẽplis notius dicit autẽ opitulari .i. opẽ ferre cauſis cõiecturalibus:q̃a vbi vna atq; altera coniectura fidem facere nequeat multæ ſimul faciant. Multa nocte .i. plurima parte noctis tranſacta. In vnũ collocatis:legitur etiam collatis. In iſtum caſum: verior lectio eſt in iſtum caſu:ut ſit in iſtum:ſcilicet hominem:caſu:ideſt a caſu:quia additur:neceſſe ẽ caſu nõ poſſe fieri. Addit vtilitatem exornationis:ſed verbis apertis dicẽs. Vehemens &c.

expolire poſſimus: nunc oñdit quõ nõ eãdẽ rem ſed de eadẽ re dicemus & plurib⁹ vtemur cõmutationibus. Admonet aũt recte nos de eadẽ re dicẽtes uti poſſe quoq̨ partita argumẽtatione de q̃ lib. ii. dictũ ẽ. Cõtrario itẽ. Simili: & exẽplo: ac concluſione: & ſic varie tractatã expolitionẽ vehemẽter ornatam fore. Simpliciter: p ppõnẽ q̃ rẽ ſimpliciter ppoñit & pnũciat. Poterimus: oñdit poſſe nos rõnẽ relinquere ſi voluerimus & neceſſaria nõ fuerit. Deinde duplicẽ. Hoc eſt ipſam rõnẽ ſimplici vel duplici rõne cõfirmare poterimus: ſignificat aũt rõnis cõfirmationẽ q̃ pars ppõnis tertia eſt. Deinde afferre contrariũ: q̃rtã partẽ argumentatiõis quæ cõſtat ex cõtrariis: ſimilibus: exẽplis: cõtrariũ exornatio verbi ẽ: cũ verba verbis cõtraria ponunt: vt in bello pacẽ in pace bellũ quæritas: ſimile & exẽplũ exornationes ſniæ ſunt. Libro quo opus fuit hoc eſt ſecundo: vbi oſtenſum eſt quot modis fiat concluſio vltima oratiõis pars. Septẽ partibus. Vt priore loco fit ppõ. Sc̃dũ io rõ. Tertio ſnia ſimplex aut duplex. Quarto cõtrariũ. Quinto ſimi'e. Sexto exẽplũ. Septimo concluſio. Ideo q̃ rõ & ea q̃dẽ ſatis efficax. Accidit enim ſæpe vt q nõ vult pro repu. mori: cũ republica pereat. Et qm̃: ſnia duplex. ſ. cũ rõnibus: & ſine rõnibus prior ſnia ſine ratione eſt. Ergo q fugiunt ſnia eſt cũ rõne. At qui: alia ſnia duplex. Et enim exornatio eſt p cõtrariũ: cogit & rogat reddere & nõ reddere: interire & viuere cõtraria ſunt: itẽ adire & nolle venire. Itaq̨ vt &c. A ſimili eſt exornatio. Q̃d mihi bñ videt. Decius ab exemplo exornat. Tres fuerũt Decii q varis tẽporibus p reip. ſalute ſe

Nota. vii. partes perpolitionem

Decii

ſatis laudare q̃ poſſum. Idemq̨ hoc certo ſcio vobis omnibus uſuuenire. Eadem res igitur his tribus in dicendo commutabitur rebus, verbis, pronunciando, tractando, ſed tractando dupliciter, ſermocinatione, & exuſcitatione. Sed de eadem re cum dicemus, pluribus vtemur commutationibus. Nam cum rem ſimpliciter pronunciauerimus, rationem poterimus ſubiicere. Deinde duplicem, vel ſine rationibus pronũciare ſententiam. Deinde afferre contrariũ: de quibus oĩbus diximus in verborũ exornationibus. Deinde ſimile: & exemplũ de quo ſuo loco plura dicemus. Deinde concluſionem de qua in ſecundo libro, quæ opus fuerunt, diximus: demonſtrantes argumẽtationem, quemadmodum concludere oporteat, in hoc lib. docuimus, cuiuſmodi eſſet exornatio verbi: cui concluſioni nomen eſt. Ergo huiuſmodi vehementer ornata poterit eſſe expolitio, quæ conſtabit ex frequentibus exornationibus verborum, & ſententiarũ. Hoc modo igitur ſeptẽ partibus tractabitur: ſed ab eiuſdem ſententiæ non recedamus exemplo vt ſcire poſſis, q̃ facile præceptione rhetoricæ, res ſimplex multiplici ratione tractetur. Sapiens nullum pro repub. periculum vitabit, ideo q̨ ſæpe fit, vt cum pro repu. perire noluerit, neceſſario cũ repu. pereat. Et quoniam ſunt omnia cõmoda a patria accepta, nullum incommodum pro patria graue putandũ eſt. Ergo qui fugiunt id periculum, quod pro repub. ſubeundum eſt: ſtulte faciunt; nam neq̨ effugere id poſſunt: & ingrati in ciuitatem reperiuntur. At qui patriæ pericula ſuo periculo expellunt, hi ſapientes putandi ſunt: cum & eum quem debent honorem reipublicæ reddunt: & pro multis perire malunt q̃ cum multis. Et enim vehementer eſt iniquum, vitam quam a natura acceptam propter patriam conſeruaueris, naturæ cum cogat reddere, patriæ cum roget, non dare. Et cum poſſis cum ſumma virtute, & honore pro patria interire, malle per dedecus & ignauiam viuere, pro amicis & parentibus, & cæteris neceſſariis adire periculum velis: pro republica in qua & illud ſanctiſſimũ nomen patriæ continetur, nolle in diſcrimen venire. Itaq̨ uti contẽnendus eſt, qui in naufragio nauim q̃ ſe mauult incolumem, ita uituperandus, qui in republicæ diſcrimine ſuæ plusq̃ ſaluti cõmuni conſulit. Naue fracta, multi incolumes fuerũt, naufragio patriæ, ſaluus nemo poteſt enatare. Quod mihi bene uidet Decius intellexiſſe qui ſe deuouiſſe dicitur: & pro Legionibus ſe in hoſtes immiſiſſe medios; unde amiſit uitam, & non perdidit; Re enim uiliſſima & parua, maximam redemit, uitam dedit: accepit patriam, amiſit animam, potius eſt gloria, quæ cum ſumma laude prodita uetuſtate quotidie magis eniteſcit. Quod ſi pro rep. debere accedere ad periculum, & ratione demon

deuouerũt pater. Filius nepos. Pater bello Latino: Filius bello Gallico Nepos bello cõtra Pyrrhũ epirotarũ regẽ ſe deuouit. Pro legionibus p ſalute legionũ: Iuue. Plebeiæ. Decioꝝ aiæ plebeia fuerunt. Noiat p totis legionibus: u tũ & p. Oibus auxiliis atq̨ oi pube latina ſufficiũt diis infernis terræq̨ parenti. Amiſit differt inter amittere & pdere: nã amittimus q̃ recuperamꝰ: pdimus cũ ita amittimus vt recupare nõ poſſimus: ſimilis differẽtia eſt inter pire & iterire: nã perit q̃ totus nõ delet: & Plautus ait i captiuis duob⁹: nõ iterit q p virtutẽ pit. Pro re viliſſima: per hac fragili vita & caduca. rẽ maxia: nois æternitatẽ. Q̃d p rep. Cõcluſio eſt ſuperioris argumẽtationis breuiter oĩa q̃ dicta ſunt colligit. In his igit gñibus. Cur multa de hac exornatiõe dixerit nũc declarat: ſ. & quid vtilitatis afferat: oñdit. Cũ nõ ſolũ cauſas exornari per eã dicit: ſed ad elocutionis facultatẽ: cõferre. In exercẽdo. in declamationibus. In dicendo: in veris cauſis.

Amitto Perdo Pereo Intereo

¶ Expolitio eſt cũ nos manemus in eodẽ loco: id eſt negocio narrãdo: & videt dicere aliud: & aliud. i. diuerſa pter diuerſum modum dicẽdi. Fit aũt dupliciter. ſ. ſi nos dicemus aut plane. i. oĩno eandẽ rẽ: aut de eadẽ re: ſed ſup. nõ plane idẽ. Eãdẽ rẽ dicemus nõ eodẽ mõ: nã id. i. dicere eãdẽ rẽ eodẽ mõ: eſt obtũdere. i. hebetare & afficere tedio auditorẽ: nõ expolire rẽ. ſ. dicẽdã. Sed nos debemus cõmutare. ſ. rõnes dicẽdi. Cõmutabimus autẽ tripliciter: videlicet verbis. ſ. aliis pnunciãdo. ſ. aliter & tractãdo. ſ. varie. Nos pmutabimus verbis cũ res ſemel dicta: proferet ea iẽ res iterũ. i. ſecũdo: aut ſepius: uerbis aliis q̃ ua

ASC.

leant idẽ: hoc modo. Nullũ &c. Nos mutabimus pronũciando ſi cõmutauerimus: tum.i. partim in ſermone: qui cõuenit figuræ humili & mediocri: tũ.i. partim: in acrimonia.i. voce acri quæ ſublimi conuenit generi & rebus arduis: tũ.i. partim eſt quoq.i. etiã in alio atq alio.i. diuerſo genere vocis: q etſi idẽ eſt character põt tñ vox mutari: vnde Horatius interdũ tñ & vocem comœdia tollit. Iratuſq Chremes tumido delitigat ore. atq in alio & alio genere geſtus.i. motionis manus ac capitis cæterorũue membrorũ, commutando eadem.i. eaſdẽ res, verbis.ſ. aliis, & ſi commutauerimus quoq vehementius pronũciatione.ſ. alia & alia. Hoc.ſ. genus expolitionis quod fit per variationẽ pronũciationis neq poteſt ſcribi cõmodiſſime: quia voces nequnt ſcribi: ſed ſigna dũtaxat vocũ ſicut notæ concentuũ neq eſt parum apertũ: quare cũ ſit ſatis apertũ nõ eget exẽplo. Tertium genus cõmutationis eſt quod conficitur tractando aut traiectando.i. ſi traiciamus ſententiam aut ad ſermocinationẽ aut exuſcitationẽ. Ne vero dubites quid hæ ſint i dicit. Sermocinatio (de qua dicemus plenius paulo poſt: ſuo loco: vt titu.lxviii. & de qua attingemus nũc breuiter quod ſit ſatis ad hunc locũ) eſt in qua oratio alicuius perſonæ conſtituetur accõmodata.i. applicata ad dignitatem: hoc modo: vt quo res poſſit cognoſci facilius: nõ diſcedamus ab eadem ſententia.i. exemplo prius poſito) Sapiens &c. Non mihi ſoli: hoc Platonicũ dicit Cicero in libris officiorũ. Hæc loquet apta repetitio per expolitionẽ. Dedit autẽ exemplum de ſermocinatione: addit exemplũ de exuſcitatione.i. excitatione: dicitur autẽ pro exſuſcitatione quia ſ poſt x deponi ſolet. Quis eſt &c. Vbi no-
Prædi-tus tabis q quis etiam tenui re prædictus dicitur: ſicut alibi perniciosa. Equidem.i. ego quidem: & eſt ſpecioſe ac ſententioſe dictũ. Eandem rem igitur Epilogus eſt. Sed cũ dicemus de eadem re: tũc ſup. vtemur pluribus cõmutationibus. Nam cum pronũciauerimus rem ſimpliciter: tũc ſup. poterimus ſubiicere rationẽ: deinde.i. ſecũdo loco ſimplici aut duplici ratione cõfirmare poterimus pronunciare duplicem ſententiã ſine rationibus: hoc eſt rationis confirmatione: deinde poterimus afferre cõtrarium: de quibus oibus diximus in exornationibus verborũ: deinde poterimus afferre ſimile: & exemplũ de quo dicemus plura ſuo loco.ſ. titu.lxiiii. Deinde concluſionem.ſ. vltimã partem orationis i de qua diximus lib.ii. ſup. ea quæ fuerunt opus.i. oportuna: demonſtrantes quẽadmodũ oportet concludere argumentationem.ſ. oratoriã per complexionẽ: & ſup. docuimus in hoc lib.ſ. quarto cuiuſmodi.i. qualis eſſet exornatio verbi: cui eſt concluſioni nomen.i. quæ vocatur concluſio: de qua dictum eſt titulo.xliii. Ergo huiuſmodi.ſ. conſummata expolitio poterit eſſe ornata vehementer: quæ conſtabit ex frequentibus: vtpote ſeptẽ quas Franciſcus diligenter enumerat: exornationibus.i. coloribus verborũ & ſententiarum. Igitur ipſa conſummata expolitio: tractabit ſeptẽ partibus: ſed nõ recedamus ab exẽplo eiuſdẽ

ſtratum, & exemplo comprobatum, hi ſapientes ſunt exiſtimandi, qui nullũ pro ſalute patriæ periculũ vitãt. In his igitur generibus expolitio verſatur: de qua pducti ſumus, vt plura diceremus: q nõ modo cũ cauſam dicimus, adiuuat & exornat orationẽ: ſed multo maxime p eã exercemur ad elocutionis facultatẽ. Quare cõueniat extra cauſam in exercẽdo rationes adhibere expolitiõis, in dicẽdo, vti cũ exornabimus argumẽtationẽ, de qua re diximus libro ſecundo.

ſententiæ: vt tu poſſis ſcire quam.i. quantũ: facile.i. faciliter res ſimplex.i. vna & vnius formæ: tractetur.i. enuncietur & explicetur multiplici ratione.i. forma dicendi: præceptione.i. ex præceptis rhetoricæ.ſ. artis: hoc modo. Sapiens &c. Propoſitio eſt ſeu principalis ſententia quã varie expolit: primo ratione ſubiiciens Ideoq ſæpe fit &c. Secũdo ſẽtentia ſine rõne addens. Et quoniã &c. Tertio ſnia cum rõne ibi. Ergo qui fugiunt: nam ratio eſt: nam neq &c. Quarto alia ſententia duplici ibi. At qui &c. cũ rõne quæ eſt Cum & cum. Quinto exornatione p contrarium ibi. Etenim iniquũ eſt, reddere naturæ cum.i. licet cogat: & non dare.i. impartiri patriæ cũ roget: quaſi ſupplex: vitam quã acceptam a natura (vnde illi redditur) conſeruaueris, nõ propter naturã: ſed propter patriã: pro cuius ſalute ſua cuiuſq ſalus expetenda eſt. Et iniquũ eſt cũ poſſis interire pro patria cũ ſumma virtute & honore: malle.i. magis velle, viuere, per dedecus & ignauiam. Et ſup. cũ velis adire periculũ pro amicis & parentibus & cæteris neceſſariis: vehementer iniquũ eſt, nolle venire in diſcrimen.i. periculũ vitæ: pro repu. in qua continet: &.i. etiam illud ſanctiſſimũ.i. maxime inuiolabile & venerabile nomen patriæ: quæ vt alibi dicit vna omniũ in ſe complectitur charitates. Sexto exornatione a ſimili: cum ſubdit. Itaq vti.i. quemadmodũ ſup. is eſt cõtẽnendus qui mauult.i. magis vult in naufragio.i. dum nauis frãgit nauim ſup. eſſe aut euadere incolumẽ.i. ſaluã: q̃ ſe.ſ. ipſum ita is eſt vitupandus q in rep.i.i gubernatiõe reip. cõſulit.i. pſpicit conſilio & opẽ fert plus ſuo.i. proprio diſcrimini.i. periculo: q̃ ſaluti cõmuni. Addit rationẽ ſimilitudinis: quia naue fracte.i. licet nauis eſſet fracta i multi fuerũt incolumes: q in tabulis enatarũt: ſed ſup. nemo poteſt enatare ſaluus ex naufragio patriæ.i. nemo põt ſaluus manere ſibi patria perit. Confirmat alio exemplo. Quod.i. quã rem. Decius.ſ. pater, filius, & nepos, videtur mihi bene intellexiſſe: qui dicitur ſe deo vouiſſe.i. voto inferis addixiſſe & mortem oppetiiſſe: & imiſiſſe ſe in medios hoſtes pro legionibus.i. exercitu Romano ſaluando: vnde.i. quocirca aut equa re: amiſit.i. a ſe dimiſit & cõmutauit vitam: & nõ perdidit.i. nõ peremit nec deſtruxit penitus vitam. q.d. quod ſaluator: qui perdit animã ſuã in hoc mũdo: in vitam æternã inueniet eam: quod reuera martyribus Chriſti contigit, & Deciis contigiſſe putatũ eſt ab Romanis. De modo deuouendi pulcherrime dixerit Liuius lib.viii. ab vrbe condita. Approbat dictum ſuum. Enim pro quia. Decius ſup. redemit maximã ſup. rem: videlicet rempub. re uiliſſima utpote vita corporali: & parua: quia parũ etiam ſi tunc euaſiſſet duratura declarat: dedit vitam.ſ. temporalẽ: & accepit patriam.i. ſalutẽ patriæ: & ſi quæras quomodo patriam acceperit qui vitam amiſerit dicit: amiſit animam.i. vitã, potius eſt gloria, quæ gloria prodita.i. producta: vetuſtate.i. apud veteres: cũ ſumma laude: enteſcit quotidie magis. Septimo artificioſe infert concluſionẽ dicens. Quod ſi &c.i. ſimul demonſtratum

ſtratũ eſt rõne:&.i.ſimul cõprobatũ eſt exẽplo,ſup. quẽ mibet ſapientẽ debere accedere ad periculum pro repu.hi ſunt exiſtimandi ſapientes: qui nullum vitant periculum pro ſalute patriæ. Igitur expolitio verſatur in his.i.hmõi gñibus.ſ. exornationum: de qua.ſ.expolitione nos ſumus producti.i.in longum præter inſtitutũ noſtrũ adducti: vt diceremus plura:ꝙ.i.eo ꝙ expolitio:nõ modo.i.non ſolũ adiuuat & exornat orationẽ cũ dicimus cãm.i. defudimus litẽ veraũ ſed nos exercemur.ſ.in declamando ſub rhetoribus:multo maxime.i.pcipue per eã.ſ.expolitionem ad facultatem elocutionis. Quare ꝯueniat.i.vtile ſit extra cãm in exercendo.i.declamando:adhibere ratiões expolitionis:& vti.ſ.rõnibus expolitionis in dicẽdo.i.orãdo in veris cauſis:cũ.i.quando nos exornabimus argumentationem: de qua diximus in libro ſecundo.

FRan. Commoratio. Hęc exornatio ἐπιμονὴ græce vocatur. Cõmoratio a nobis dicit:qm in eadem re & ſententia imoramur:eã ſæpius eam repetimus. In graui pcipue figura vtimur. In cõfirmatione & cõfutatione: exemplum Cice.ipſe non ſubiicit:& cur non ſubiiciat oſtẽdit. Virgi. Georgi.lib.primo hac vtitur exornatione: cũ vnũ quod vtiliſſimũ ad agriculturã iudicauit:ſæpius repetit:vt.ſ.agri fieret intermiſſio & alternis coleret:ait enim. Alternis idẽ cultas ceſſare nouales. Et ſegnẽ patiere ſitu dureſcere campum. Et paulo poſt idem repetit. Sed tamen alternis facilis labor. Cicero in Catilinãm Verrẽ & in Antonium dicens hac cõmoratione ſæpe vſus cognoſcitur.

ASC. Cõmoratio eſt quũ.i.qñ manetur.ſ. ab oratore.i. mora fit diutius.i.aliquãtulũ diu:aut diu ꝙ̃ in aliis: in loco firmiſſimo quo.i.in quo tota cã.i.principale firmamentũ cauſæ cõtinetur. Et reditur.ſ.ab orãte:ſæpius eodem.i.ad eundẽ locũ &c. Et.i.propriũ maxime.i.pcipue:oratoris boni.i.periti. Enim pro quia:poteſtas non datur.ſ.pp̃ter talem cõmorationem auditori:pcipue iudici: dimouendi animũ de re firmiſſima. Exemplũ ſatis idoneũ.i.aptum & ꝯueniens:non potuit ſubiici:huic.ſ.exornatiõi:propterea ꝙ hic locus non eſt ſeparatus.i.diſtinctus a tota cauſa:ſicut aliquod membrũ:ſed eſt profuſus per totũ corpus orationis tanꝗ̃ ſanguis ſup.cuius eſſet ꝗ diffunditur per totũ corpus animalis:& ita qui vellet dare exemplum:daret totam orationem.

FRan. Contentio ἀντίθετον græce dicitur:cum cõtrariis oratio conficitur verbis:cũ uero ſententiæ ſententiis ex cõparatione contrariæ ſunt:ſniæ

Commoratio. Titu. LXI.

Commoratio eſt, cũ in loco firmiſſimo quo tota cã cõtinetur, manet diutius, & eodẽ ſæpius reditur. Hac vti maxime ꝯuenit,& id oratoris boni maxime propriũ. Non enim datur auditori poteſtas animũ de re firmiſſima dimouendi. Huic exemplum ſatis idoneum ſubiici non potuit,propterea ꝙ hic locus nõ eſt a tota cauſa ſeparatus:ſic vt membrum aliquod,ſed tanꝗ̃ ſanguis profuſus eſt per totum corpus orationis.

Contentio. Titu. LXII.

Contentio eſt,per quam contraria referuntur. Ea eſt in verboꝝ exornationibus (vt ante docuimus,) eiuſmodi: Inimicis te placabilẽ,amicis inexorabilẽ præbes. In ſniarũ hmõi: Vos huius incõmodis lugetis:iſte reipu.calamitate lætatur. Vos veſtris fortunis diffiditis, iſte ſolus ſuis eo magis confidit. Inter hęc duo cõtẽtionum genera, hoc intereſt:illud,verbis celeriter relatis conſtat,hic ſniæ cõtrariæ ex cõparatione referant,oportet.

Similitudo. Titu. LXIII.

Similitudo,eſt oratio traducẽs ad rem quampiã aliquid ex re diſpari ſimile. Ea ſumitur, aut ornãdi cauſa:aut probandi,aut apertius dicendi, aut ante

exornatio eſt. In graui utimur figura. In omni genere in confirmatione & repræhenſione. Vos huius incõmodis &c. Exemplum eſt in genere iudiciali: accuſatur enim quiſpiã:ꝙ reipub.calamitate lætus ſit:& per cõparationem quãtũ ſit ſcelus oſtenditur; & nos,inquit talibus incõmodis lugetis:hic gaudet. Eo magis ꝙ vos diffidere videt. Inter hæc duo oſtendit quid interſit inter contentionem verbi & ſententiæ exornationem. Celeriter modico interuallo. Vt inimicis te placabilem amicis inexorabilẽ pbes. Ex cõparatione: cũ hic cum illo comparatur; vt Vos huiuſmodi &c.

ASC. Cõtentio eſt per quã contraria.i.inter ſe contendẽtia referũtur:id eſt mutuo ſe cõcernunt. Ea ſcilicet contentio eſt in exornationibus verboꝝ id eſt ſingulariũ dictionũ & ſic vocatur frequẽtius antitheſis: vt(inquit Cicero) docuimus ante.i. prius iter exornationes verboꝝ: eſt in quã eiuſmodi. Tu pbes te placabilẽ inimicis: & inexorabilem.i.implacabilẽ amicis. Vbi bina ſũt antitheta.inimicis & amicis: ꝗ re & voce cõtraria ſunt: & exorabilem & implacabilẽ quæ re tantũ contrariantur. Et ſup.ea eſt in exornationibus ſententiarũ:huiuſmodi. Vos lugetis:incõmodis.i.pp̃ter incõmoda huius.ſ.rei cõdẽnandi:& iſte cuius incõmoda lugetis:lætatur calamitate reipu. Vos diffiditis veſtris fortunis.i.diuitiis & facultatibus:iſte ſolus.i.cũ ſit ſolus ꝯfidit ſuis.ſ.fortunis eo magis.ſ.ꝙ vos diffiditis veſtris. Hoc intereſt inter hæc duo gña ꝯtentionũ.ſ.verborum & ſententiarum:ꝙ ſup.illud.i.prius dictũ genus:conſtat ex verbis relatis celeriter.i. modico interuallo contrapoſitis:& ſup.oportet hic.i.in poſteriore genere uidelicet in contentione ſentẽtiaꝝ:vt ſup.ſententiæ ꝯtrariæ referãtur ex cõparatione.i.collatione:oportet enim vt altera reſpiciat alteram.

FRan. Similitudo. Hæc exornatio ὁμοίωσις græce vocatur. Et ab aliis ſic definitur. Similitudo eſt minus notæ rei per ſimilitudinem eius quæ magis nota eſt demonſtratio. Vel ignotæ rei per ſimilitudinem eius quæ magis nota eſt deſcriptio. Huius ſpecies ſunt tres: Parabole: Icon: Paradigma. De duobus poſtremis mox ſeparatim a Cice. dicetur. Parabole ſimilitudini inſerta eſt:conuenit ſimilitudo tribus ex generibus cauſarum præcipue. Demõſtratiuo:quoniam ad laudandum vel vituperãdum maxime ſumitur. Adhibetur cõfirmationi & repræhenſioni:exordio nonnunꝗ̃ & narrationi. Ad rem: illa proprie ſimilitudo eſt:quæ rem cum re comparat. Nam cum perſona perſonæ cõfertur: imago eſt

oculos ponendi. Quomodo quatuor de cauſis ſumitur: ita quatuor modis dicit̄, p̄ contrariū, p̄ negationē, per breuitatē, per collationē. Ad vnā quāq; ſumendæ cauſam ſimilitudinis accōmodabimus ſingulos modos pronunciandi. Ornandi cauſa ſumitur p̄ cōtrariū, ſic: Non enim quēadmodū in palæſtra: qui tędas ardentes accipit, celerior eſt in curſu continuo, q̄ ille qui tradit, ita melior imperator nouus, qui accipit exercitū, q̄ ille qui decedit, ꝓpterea q̄ defatigatus curſu integro facem, hic peritus imperator imperito exercitū tradit. Hoc ſine ſimili ſatis plane, & perſpicue, & probabiliter dici potuit, hoc modo: Dicit̄ minus bonos imperatores a melioribus exercitum accipere ſolere; ſed ornandi cauſa ſimile ſumptum eſt, vt orationi dignitas quædā comparetur. Dictum eſt autē per contrariū: cū ei rei, quam nos probamus, aliquā rem negamus eſſe ſimilem: vt paulo ante, cum de curſoribus afferebamus. Per negationē dicetur probandi cauſa hoc modo: Neq; equus indomitus, quāuis natura bene compoſitus ſit, idoneus poteſt eſſe ad eas vtilitates, & actus, quæ deſiderantur ab equo: neq; homo indoctus q̄uis ſit ingenioſus: ad virtutem poteſt peruenire. Hoc probabilius factū eſt: q̄ magis eſt veriſimile, non poſſe virtutē ſine doctrina comparari: quoniā nec equus quidem indomitus idoneus poſſit eſſe: ergo ſumptum eſt probandi cauſa, Dictū eſt autē per negationem; id enim perſpicuum eſt de primo ſimilitudinis verbo. Sumetur & apertius dicendi cauſa ſimile: dicetur autē per breuitatē hoc modo: In amicitia gerenda: ſicut in certamine currēdi, nō ita conuenit exerceri: vt quoad neceſſe ſit, venire poſſis: ſed vt productus ſtudio & viribus ultro facile procurras. Nam hoc ſimile eſt, ut apertius intelligatur, mala ratione facere, qui reprehendant eos, qui verbi cauſa, poſt mortē amici liberos eius cuſtodiant: propterea q̄ in curſore tantū uelocitatis eſſe oporteat: ut efferatur uſq; ad finem. In amico tantū beniuolentię ſtudium: vt vltra q̄ quod amicus ſentire poſſit, percurrat amicitiæ ſtudio. Dictum autem eſt ſimile per breuitatem, non enim ita in cæteris rebus res ab re ſeparata eſt, ſed vtraq; res coniunctę & confuſę comparata. Ante oculos ponendi negocii cauſa, ſumetur ſimilitudo, cum dicetur per collationem, ſic: Vti cytharœdus: cum prodierit optime veſtitus, palla inaurata indutus, cū chlamyde purpurea: coloribus variis intexta, & cū corona aurea magnis fulgentibus gēmis illuminata, cytharam tenens exornatiſſimam, auro &

cum factum aut dictum ꝓponitur: addito certi auctoris noīe exēplū. Diſpar, magis notā: & nō oīno ſimile. Ea ſumitur. Quatuor cauſis ſumi ſimilitudinē dicit & modis q̄tuor tractari. Singulos modos pronunciandi &c. Nā ſinguli modi tractandæ ſimilitudinis ſuā exigunt pnūciationē. Nō enim quēadmodū. Exēplū eſt ſimilitudinis quæ per contrariū ſumit ornandi dūtaxat cā. Eſt aliq̄s qui pbare vult nouū imparatorē veteri meliorē non eſſe: & hac vtit̄ ſimilitudine. ſicut eſt celerior in curſu qui facē ardentē accipit illo qui tradit: ita nouus īperator q̄ accipit exercitū: non melior eſt illo qui tradit. Propterea ratio eſt cur ita ſit: quēadmodū dixit, In palæſtra in curendi certamine: q̄ uis ꝓprie palæſtra ipſa ſit luctatio. Tędas ardētes. Mos fuit veteribus: ut currentes facē manu ferrēt: quā cum fatigati erant: alii ſuccedētes ex eorū manibus in apte raperēt: vt neq; fax extinguereſ neq; curſus intermittereſ. Hoc ſine ſimili: oſtēdit tantū ornandi cā hmōi ſimilitudinem per cōtrariū fieri potuiſſe. Dictū ē per ꝯtrariū: ideo inquit hæc ſimilitudo fieri per cōtrarium dicit: qm̄ ei rei quā nos probamus aliq̄ rem negamus ſimilē eſſe. Sicut in ſuperiore exēplo ī nō eſſe ſimile oſtenſum eſt dare facē & dare exercitū. Nā facē dat feſſus integro: exercitū dat iperator vetus nouo: hoc eſt peritus imperito. Neq; equus. Exēplum eſt ſimilitudinis per negationē factæ pbandi cā: eſt aliquis qui pbare vult hominē qui ſine doctrina eſt: cōſequi uirtutem nō poſſe: licet ingenioſus ſit & ſicut inquit equus indomitus licet robuſtiſſimus ſit: ad vſus qui ab equo deſiderantur vtilis eſſe non poteſt ita neq; homo indoctus q̄uis ſit ingenioſus ad virtutem poteſt venire. De primo verbo quoniam vtraque pars ſimilitudinis a particula incipit negatiua

nō. In amicitia gerenda. Exēplū eſt ſimilitudinis q̄ apertius dicendi cauſa per breuitatem ſumitur eſt qui reprehendit eum a quo poſt amici mortem liberi eius defendantur: & ſic intendit, conuenit amicos ſicut curſores quibus ſatis eſt incurrendi certamine ad metam peruenire: in eius qui amatur beniuolentia conſiſtere: nec in ipſos amici filios amorem propagare: ſed refellitur hæc ſimilitudo: quoniā tanta in curſore velocitas eſſe debet vt ad metam perueniat, in amico uero tantū amoris: ut ipſam eius qui amatur vincat opinionem: & ſatiari nūquam poſſit. Iſocrates quoque ſic: [Greek text] Procurras: & modum amandi nullum facias. Nam vt ait Propertius. Verus amor nullum nouit habere modum. Cōiuncte & confuſe. Nam & vno diuerſæ res connectuntur verbo: ſicut cōueniat exerceri & eſſe oportet: & ſub vno quaſi ſpiritu clauſulæ cōuenienter pronunciantur. Ante oculos ponendi negocii cauſa: ut geri res nō narrari uideatur cum omnia quæ in comparatione poſita ſunt: paria eſſe videantur & ſingula referantur. Eſt enim collatio per quam ante oculos res ponitur rerum aut adminiſtrationum genere ſimilium comparatio παραβολη a græcis dicitur: & fit modis octo: per habitus vt qualis in Europe rapis: aut per iuga Cynthi exercet Diana choros per magnitudinem: vt Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto deſcendunt centauri: per colorē: ut Indum ſanguineo veluti uiolauerit oſtro ſi quis ebur: per vocem. Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit. Qualis mugitus &c. Per laborem: ut Qualis apes æſtate noua per florea rura. Exercet ſub ſole labor. Per energiam: vt In ſegetē

ebore diſtinctam, Ipſe præterea forma, & ſpecie ſit, & ſtatura appoſita ad dignitatem, ſi cum magnam populo cōmouerit his rebus expectationem, repente ſilentio facto, vocem mittat acerbiſſimam, cum turpiſſimo corporis motu, quo melius ornatus ſit, & magis fuerit expectatus: eo magis diriſus, & contemptus eiicitur. Ita ſiquis in excelſo loco, & in magnis, ac locupletibus copiis collocatus, fortunæ muneribus, & naturæ commodis omnibus abundabit, ſi virtutis & artium (quæ virtutis magiſtræ ſunt) egebit: quo magis cęteris rebus erit copioſus & illuſtris, & ſpectatus: eo vehementius deriſus & contemptus ex omni conuentu bonorum eiicietur. Hoc ſimile exornatione vtriuſq; rei, & alterius inertiæ artificii: alterius ſtultitiæ ſimili ratione collata, ſub aſpectum omnium rem ſubiecit. Dictum autem eſt per collationem, propterea ꝙ propoſita ſimilitudine, paria ſunt relata omnia.

veluti cum flāma furentibus auſtris. Incidit. Per latitudinem: vt Quales aeriæ liquentia flumina circū. Siue padi ripis &c. Per affectum, vt ſic funere primo Attonitæ patuere domus cum corpora nondū. Conclamata iacent. Vt cytharœdus. Exemplū eſt ſimilitudinis quæ per collationem ſit: & nobilis ac diues cum cytharœdo comparatur. Huius cū illo par habitus & ornatus deſcribitur vterq; pari pene ratione e cōuentu bonorum eiicitur. cytharœdus, quoniam voce & geſtu diſplicuit. Diues: quoniā ſine virtute. Palla, quæ eſt Tunicæ pallium ad terrā fluens ea tam mulieres vtebantur ꝗ viri: Cytharœdi præſertim & mimmi. Papinius de Apolline. Si decet aurata Bacchū veſtigia Palla Verrere.

Palla.

Virgi. Pallam ſignis auroq; rigentem. Chlamyde purpurea, ſuper quā pallam induebant cytharœdi eam pingi & variis coloribus conſueuit.

Chlamys

Virgi. Sidoniam picto chlamydem circūdata limbo. Idem. Victori chlamydem auratam: quā plurima circū. Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit. Item ſimiliter eodem modo. Simili ratione collata: ad vtrāq; perſonam: vtraq; enim habitu & ornatu expectationem facit vtraq; poſtea decepta hominum opinione cōtemnitur: & eiicitur.

ASC. ❡ Similitudo eſt oratio traducens.i. transferēs ad quampiam.i. aliquam rem aliquid ſimile ex re diſpari.i. diſſimili. Hoc eſt conferens duo inter ſe oſtendit quid differant, ita vt differentia vnius naturam alterius declaret. Ea.ſ. ſimilitudo ſumitur cauſa aut ornandi: aut probandi: aut dicendi apertius: aut ponendi.ſ. rem ante oculos: ita vt non dici ſed agi videatur. Et ſup. quomodo.i. quemadmodum ipſa ſumitur quatuor de cauſis.ſ. iam dictis: ita dicitur quatuor modis, videlicet per contrarium: per negationem, per collationem.i. comparationem: & ſup. per breuitatem. Nos accōmodabimus ſingulos modos pronunciandi.ſ. per contrarium, per negationē &c. Quæ diuerſos exigunt in pronunciando modos, ad vnamquāq; cauſam ſimilitudinis ſumendæ.ſ. ornandi, probandi, apertius dicendi: & ante oculos ponendi. Similitudo ſumitur cauſa ornandi per cōtrarium ſic. probando videlicet nouum imperatorem non eſſe meliorem licet recens curſor ſit melior: enim pro quia: quemadmodum in palæſtra.i. exercitatione currendi: is qui accipit.ſ. a præcurrente poſt ꝗ illum anteuertit (vnde Perſius. Qui prior es cur me in decurſu lampada poſcis) tedas ardentes.i. faces incenſas: eſt continuo.i. ideo aut ſemper celerior: & ita melior in curſu: ꝗ ille qui tradit.ſ. tedas: non ita.i. non ſic eſt imperator nouus qui accipit exercitum melior.i. vtilior & expedientior: ꝗ ille qui decedit.ſ. ab imperio & reſignat officium ſucceſſori, propterea ꝙ non eſt ita: hoc eſt non eſt ſimile: ꝙ defatigatus.i. ad extremam laſſitudinem fatigatus, tradit facem.ſ. ardentem: integro.i. recenti curſori: hic.i. in ſucceſſione imperii. Imperator peritus tradit exercitum imperito. Diſſimilitudinis autem cauſa eſt ꝙ vires corporis multa exercitatione labaſcunt: vires animi conualeſcunt. In curſore autem vires corporis expetunt: in imperatore prudentia & peritia animi Hoc.ſ. prædictum: potuit dici ſatis plane.i. plene & perſpicue & probabiliter ſiue ſimili: hoc modo. Dicitur.ſ. vulgo: minus bonos, id eſt minus idoneos imperatores ſolere accipere exercitum a melioribus.ſ. imperatoribus: ſed ſimile: ſcilicet de curſoribus eſt ſumptum, vt quædā dignitas.i. exornatio honorifica: comparetur.i. acquiratur orationi: & dictum eſt per contrariū cum negamus aliquā rem eſſe ſimilem ei rei quam nos probamus.i. probare contendimus: vt afferebamus paulo ante.i. in ſuperiore exemplo de curſoribus: & ita ſuperius exemplum duplex erat: nam in eo erat cauſa ornandi: & ſpecies per contrarium ſumpta. Secunda autem cauſa eſt probandi: & ſpecies per negationē de qbus dat tale exemplū. Dicitur per negationem cauſa probandi: hoc modo. Neq; equus indomitus ꝗuis ſit bene compoſitus natura.i. per naturam: poteſt eſſe idoneus ad eas vtilitates.i. vſus: & actus: quæ.ſ. duo: deſiderātur.i. exiguntur ab equo: neq; homo indoctus ꝗuis ſit ingenioſus poteſt peruenire ad virtutem.ſ. conſummatam: quia opus eſt doctrina. Hoc.ſ. dictum: eſt factum probabilius: ꝙ.i. eo ꝙ magis veriſimile eſt: virtutem non poſſe comparari.i. acquiri ſine doctrina: quoniam (aut quum) nec equus quidem indomitus poſſit eſſe idoneus. Ergo hoc ſimile ſup. eſt ſumptum cauſa probandi: autem pro ſed: dictum eſt per negationem: quæ eſt ſecunda ſpecies.i. enim perſpicuum.i. euidens & primo verbo.i. propter primum verbum.i. primam particulam ſimilitudinis quæ negatiua eſt: videlicet neq; &c. Simile ſumetur: &.i. etiam cauſa dicendi apertius: quæ tertia eſt: autem pro ſed dicetur per breuitatem quæ eſt tertia ſpecies: licet aliqui textus quartam habeant: hoc modo. Non conuenit ita exerceri in amicitia gerenda: ſicut in certamine currēdi: vt poſſis venire quoad neceſſe ſit: id eſt ad limitem aut ſtadium vſq; & non vltra: hoc enim ſatis eſt in certamine currendi vt primus ad metā peruenias: ſed ſup. in amicitia neceſſe ſit: vt tu productus: id eſt porro & in longum ductus: vtpote vſq; ad mortem amici: procurras facile vltro: id eſt etiā in liberos aut manes eius: ſtudio ſcilicet animi: & viribus corporis. Nā hoc ſimile eſt vt itelligatur apertius: eos facere mala ratione qui reprehendant eos (verbi cauſa: id eſt ut demus exemplū) qui poſt mortem amici cuſtodiant liberos eius: propterea ꝙ tan

tum:ſcilicet præciſe velocitatis:oporteat eſſe ĩ curſore ut efferatur.i.emineter feratur vſq; ad finem.i.metã ſtatutã:& tãtũ ſtudiũ beniuolẽtiæ oporteat eſſe in amico:ut currat ſtudio amicitiæ vltra q̃ quod amicus poſſit ſentire.i.etiam vltra obitum eius.Aut pro ſed:hoc ſup.eſt dictum per breuitatẽ : nõ enim res eſt ita ſeperata ab te:ut in cæteris rebus ſup.ſeparata eſſe ſolet:ſed vtraq; res eſt cõparata cõiunctæ .i.cõiunctim & cõfuſe.i.mixtim. Sicut enim verba iaceot cum dicitur in amicitia gerẽda ſicut in certamine currendi non ita cõuenit exerceri: nõ videtur eſſe mẽbra ſimilitudinis:ſed vnũ cõmune dictũ : & ita quia res cõiuncta breuior eſt q̃ ſeparata: per breuitatẽ eſt dictũ. Ante oculos.Proſequitur ſimilitudinẽ quæ ſit quarta cauſa & ĩ quarta ſpecie ſeu modo:videlicet ea quæ ſit cauſa ponendi negocii ante oculos per collationẽ dicenda. Similitudo ſumetur cauſa negocii ponendi ante oculos: ideſt narrandi perinde atq; geratur:cũ.i.q̃do dicet per collationẽ: idest cõparationẽ duorũ inter ſe:ſic. Vt:idest quemadmodũ cytharœdus idest canens cythara:cũ idest poſtquã prodierit idest proceſſerit : aut progreſſus ſit:veſtitus optime:utpote:indutus palla.i.veſte exteriore lõga:inaurata idest auratis aut aureis filis intexta:cũ chlamyde idest veſte interiore intexta variis coloribus:idest habente intextos varios colores & cũ corona aurea:illuminata idest radiãte:magnis gẽmis:vt carbunculis fulgentibus:ſcilicet in ea : & tenens cytharã exornatiſſimã:utpote diſtinctã auro & ebore:& præterea idest præterea ornamenta externa:ipſe ſcilicet cytharœdus ſic forma & ſpecie & ſtatura appoſita:idest apta & accõmodata: ad dignitatẽ ſcilicet cõparãdã:hoc eſt ut illi concilient beniuolentiã:ſicut dictũ eſt quod ſpecie a Priami digna fuit imperio. Eſt.n.dignitas in viro : vt venuſtas in muliere:ſi cũ idest poſtquã cõmouerit:in populo magnã expectationẽ:his rebus idest per huiuſmodi apparatũ:mittat idest emittat:ſilentio facto repẽte: quia pp expectationẽ facile conticuerint omnes: vocẽ acerbiſſimã:idest maxime diſſonã & diſcrepãtẽ:cũ turpiſſimo motu:idest geſta corporis: id eſt & ſimul adhibeat turpiſſimũ geſtũ:tũc ſup.talia quo.i. quãto melius ſit ornatus:& fuerit magis expectatus eo idest tãto magis eiicietur idest explodet deriſus, & cõtẽptus. Ita ſi quis collocatus in excelſo loco:& in magnis ac locupletibus copiis.i.abũdãtia diuitiarũ:abũdabit oibus muneribus fortunæ:& omnibus cõmodis naturæ:ſi egebit virtutis & artiũ idest carebit virtute & bonis artibus quæ artes ſunt magiſtræ virtutis:quo idest quãto magis erit ſpectatus idest cõſpicuus:aut viſus:ornatus & illuſtris.i.clarus: cæteris rebus.ſ.exterioribus:eo.i.tãto vehemẽtius eiicietur ex oi cõuẽtu:bonorũ idest deriſus & cõtẽptus. Hoc ſimile ſubiecit ſub aſpectũ.i.poſuit ante oculos omniũ:rẽ.ſ.q̃ cõparat:exornatione utriuſq; rei.ſ.cõparatę:ſimili rõne & inertię.i. ĩpitię artificii:alterius uidelicet cytharœdi:& ſtultitię alterius.ſ.diuitis(Sũt q̃ legũt artificis:ſed q̃a alter dũtaxat artifex iducit legã artificii:legẽdo.n.alterius artificis:vterq; ſignificet artifex) Aut p ſed:hoc ſimile dictũ ẽ p collationẽ.i.cõparationẽ pptérea q̃ oia ſt relata paria.i.ſilia: & hoc ſĩitudĩe ppoſita.ſ.ĩn oculos ſaltẽ mẽtales audiẽtiũ.

In ſimilitudinibus. Titu. LXIIII.

IN ſimilitudinibus obſeruare oportet dilĩgẽter, vt cũ rẽ afferamus ſimilẽ:cuius rei cã ſimilitudinẽ attulerimus verba ad ſimilitudinẽ hẽamus accõmodata.hmõi. Vt hyrũdines ęſtiuo tpe pſto ſunt:frigore pulſæ recedũt:ex eadẽ ſimilitudine nũc p trãſlationẽ verba ſumimus:ita falſi amici ſereno vitæ tpe pſto ſũt:ſimul atq; hyemẽ fortunæ viderint, deuolãt oẽs. Sed inuẽtio ſimiliũ facilis erit: ſi qs ſibi oẽs res animatas & inanimatas:mutas & & loquẽtes:feras & mãſuetas:terreſtres:cœleſtes, & maritimas:artificio:caſu:natura comparatas: uſitatas atq; inuſitatas:frequẽter ante oculos poterit ponere:& ex his aliq̃ venari ſimilitudinẽ, q̃ aut ornare:aut docere:aut apertiorẽ rẽ facere: aut ponere ante oculos poſſit. Nõ enim res tota toti rei neceſſe eſt ſimilis ſit:ſed ipſum, quod cõferetur, ſimilitudinem habeat, oportet.

FRan. IN ſimilitudinib' &c. Verba in ſimilitudine accommodata rei afferẽda eſſe præcipit & ſeruanda. Ita vt hyrundines. Eſt q̃ probare vult falſos amicos in neceſſitate cognoſci quoniã ſimul atq; fauere fortuna deſiit:fugiũt oẽs ſicut hyrũdines quæ cum primum hyems inchoat oẽs deuolant : quod uerũ eſt:& Ou. hac de re ſic ait. Dum fueris felix multos numerabis amicos. Tempora ſi fuerint nubila:ſolus eris. Idem. Scilicet vt fuluũ ſpectatur in ignibus aurũ. Tẽpore ſic duro eſt inſpiciẽda fides. Hyrundines

Hyrundinea

hybernis menſibus abeũt in vicina Africæ. ſecutæ mõtiũ receſſus inueniũtq; ibi nudæ ac deplumes. Ply. Deuolant omnes non volant falſi amici:ſed fugiũt:quoniã vero auibus eos comparauerat vocabulum ſeruauit ſimilitudinis. Sed inuentio:unde ſimilia inueniri poſſint admonet. Artificio:igenio. Caſu:ut in nauigatione & peregrinatiõe ubi multa nobis præter noſtrã opinionẽ offerri ſolent : nõ prius viſa aut audita. Natura: quæ oia procreat : ſed non omnibus in locis. Venari:inquirere. Exornare : repetit quatuor modos ſimilitudinis de q̃bus ante dixit. Nõ enim;q̃a dixerat & ex his aliqua venari:ideo hæc ſubiũgit dicens nõ neceſſe eſſe vt res tota totæ rei ſimilia ſit : ſed oportere ut quæ inter ſe conferantur aliquã ſimilitudinẽ habeant ſicut in ſuperiore apparuit exẽplo de citharœdo & diuite ac nobili. Non enim idẽ ſũt: ſed multa habẽt ſimilia quæ conferũtur.

ASC. ¶ In ſimilitudinib' &c. Poſtq̃ diſerte deſcripſit forma ſimilitudinis cum exẽplis aptiſſimis : præſcribit etiã decorũ in ea ſeruãdũ dicẽs: q̃ in metaphoris & ſimilitudinibus p eã ſumptis: p ſiſtẽdum eſt in vocabulis:ita vt ſint apta rebus a quibus tranſlatio ducitur: ut ſiquis amicos ſimulatos hyrũdinibus compareret: nõ dicet q̃ aduẽtante hyeme aufugiunt ſed deuolant:id enim hyrundinũ eſt. Sed Ordo eſt. Oportet obſeruare diligenter in ſimilitudinibus:vt cũ afferimus rẽ ſimilẽ:habeamus verba accõmodata ad ſimilitudinẽ rei cuius cauſa attulerimus ſimilitudinẽ:id.i. tale exẽplũ eſt huiuſmodi. Vt hyrundines ſunt præſto.i.præſentes & paratæ nobis:tẽpore æſtiuo:& recedunt pulſæ frigore (ſumamus nunc ex eadẽ ſimilitudine verba per tranſlationẽ):ita amici falſi.i.ficti & nõ veri: ſunt nobis præſto in tpe uitæ ſereno. i. proſpero:& omnes deuolant.i.de nobis:ſub volãt: ſimul

ſtius .ſ. atq; .i. continuo vbi viderint hyemē .i. tempeſtatem fortunæ: hoc eſt calamitatē ſeu aduerſitatē. Sed inuentio ſimilium erit facilis: ſi quis poterit ponere frequēter ſibi ante oculos: oēs res animatas & inanimatas: mutas & loquētes: feras & māſuetas: terreſtres .i. in terris exiſtētes: cœleſtes .i. aere verſari ſolitas vt volucres cœli: & maritimas .i. in aquis degētes: cōparatas .i. collatas inter ſe: artificio .i. induſtria: caſu .i. euētu incerto: & natura .i. naturali inclinatione: vſitatas atq; inuſitatas .i. cuiuſq; modi ſint: & poterit venari .i. capere ex his .ſ. reb⁹ & earū naturis: aliq̄ ſimilitudinē: q̄ poſſit aut ornare aut docere: aut facere rē apriorē: aut ponere añ oculos: dicit aliq̄ ſimilitudinē: enim p q̄ non ē neceſſe ſup. vt tota res ſit ſimilis toti rei: ſed oportet ſup. vt ipſum qđ cōferetur .i. cuius gratia fiet comparatio: habeat ſimilitudinem.

FRan.

EXēplū. παράδειγμα græce vocat: eſt autē rei præteritæ narratio ſignificans adhortatione vel dehortationē. Adhortationē: vt Antenor potuit mediis elapſus achiuis. Illyricos penetrare ſinus &c. Itē Pallas ne exurere claſſē. Argiuū atq; ipſos potuit ſubmergere ponto. Dehortationē: vt At nō ſic phrygius penetrat lacedæmona paſtor. Cōſtat tribus figuris: tribus generibus: cōfirmationi & reprehēſioni præcipue.

Exemplum. Titu. LXV.

EXemplum eſt alicuius facti: aut dicti præteriti cum certi auctoris nomine propoſitio. Id ſumitur iiſdē de cauſis, q̄bus ſimilitudo. Rē ornatiorē facit: cū nullius rei niſi dignitatis cā ſumit. Apertiorē: cū id quod ſit obſcurius magis dilucidum reddit. Probabiliorē: cū magis veriſimilē facit. Ante oculos ponit: cum exprimit oīa perſpicue: vt res dicta prope manu tentari poſſit. Vniuſcuiuſq; generis ſingula ſubieciſſemus exēpla: niſi exemplū, quod genus eſſet in expolitione demōſtraſſemus: & cās ſumēdi in ſimilitudine aperuiſſemus. Quare noluimus, neq; pauca quo minus intelligerentur: neq; re itellecta, plura cōſcribere.

Imago ſimilis. Titu. LXVI.

IMago eſt formæ cū forma cū quadā ſimilitudine collatio. Hæc ſumitur aut laudis aut vituperationis cauſa. Laudis cauſa, ſic. Ibat in prælium corpore tauri validiſſimi: impetu leonis acerrimi ſimilis. Vituperationis: vt in odium adducat, hoc modo. Iſte quotidie per forum mediū tanquā iubatus draco ſerpit, dētibus aduncis: aſpectu venenato: ſpiritu rapido circumſpectans huc & illuc, ſi quē reperiat: cui aliquid mali faucibus efflare: ore attingere: dentibus inſecare: lingua aſpergere poſſit. Vt in inuidiam adducat, hoc modo: Iſte qui diuitias ſuas iactat: ſicut gallus e Phrygia, aut hariolus quiſpiam depreſſus: & oneratus auro clamat, & delirat. In contemptionem ſic: Iſte qui tanq̄ coclea abſcondens retentat ſeſe tacitus: cū domo totus ut comedatur auffertur.

tione: quod genus .i. cuius generis eſſet exemplum: vbi allatum eſt exemplum de Decio: his verbis. Quod mihi videtur Decius intellexiſſe: & niſi aperuiſſemus cauſas ſumendi .ſ. exempli: in ſimilitudine .i. exornatione præcedente. Quare noluimus neq; conſcribere pauca: q̄ .i. vt res intelligeretur minus .i. non ſatis: neq; conſcribere plura .ſ. q̄ ſatis ſ. re itellecta .i. poſt q̄ res eſſet intellecta: aut poſſet intelligi.

IMago εἰκὼν græce vocatur ſiue εἰκασμός & ſic ab aliis definit.

FRan.

Imago ē figuræ alicuius expſſa vel pſonarū inter ſe vel earū q̄ pſonis accidūt cōparatio ut Os humeroſq; deos ſimilis: & omnia Mercurio ſimilis. Itē talis amyclei domitus pollucis habenis cillarus. hic enim equus equo cōparatur: utimur hac exornatione in omni figura: in demōſtratiuo genere præcipue: in confirmatione & repræhenſione. Hæc ſumitur: hic oſtenditur cui generi potiſſimū conueniat. Ibat prælium de Hectore vel Achille hoc dici potuiſſet. Iſte quotidie. Exemplū eſt imaginis q̄ ſumitur vt in odiū adducat. hoc de Clodio dici potuiſſet: aut Catilina. Iſte qui diuitias: exemplum eſt imaginis quæ in inuidiā adducit. Gallus e Phrygia. Matris deū miniſtri galli ſunt a gallo phrygiæ flumine vocati qui inter cybelem montem & celenas labitur: cuius aquas qui forte bibiſſent: inſaniebant: author Ouidius in faſtis ſic de illo ſcribens. Inter ait viridem cybeleu altaſq; celenas. Amnis it inſana nomine gallus aqua. Qui bibit inde furit. procul hinc diſcedite: quis eſt. Cura bonæ mentis qui bibit inde furit. Ariolus eſt vt Donato placet qui diuina mēte vaticinatur. dictus quaſi fariolus aut ab halando: nam halitu ſolet excludere veluti mortalem animā: vt diuinam recipiat. ego magis ab Hara hariolum dici exiſtimo ſicut Haruſpicem. In contemptionē: in odium. Iſte: accuſatur aliquis & in odium rapitur q̄ hominem intra domum propriam ſeſe tanq̄ cocleam abſcondentem in perniciem rapiat: cum tota domo deuoraturus.

Galli

Gallus

Ariolus

Hiſdem de cauſis: q̄ q̄tuor ſunt quas cōmemorat & quid in his exēplum efficiat: patefecit. Vniuſcuiuſq; generis: cauſam affert cur exēpla ñ ſu iecerit ſiue eorumque ſe feciſſe ait: quoniā exēplū quale eſſet in expolitione oſtēdit: ſeu dixit: quod mihi videtur Decius intellexiſſe: & cauſas cur ſumeretur de ſimilitudine tractans diſſeruit.

ASC.

Exēplū eſt propoſitio alicuius facti aut dicti præteriti: cū nomine certi authoris. Id .ſ. exēplū ſumit de iiſdē cauſis .i. ob eaſdē cauſas: quibus .ſ. ſumitur ſimilitudo. Primo facit rem ornatiorem cū ſumitur nullius rei cauſa: niſi dignitatis .i. exornādæ orationis gratia. Secūdo facit rem apertiorē cū reddit id quod ſit obſcurius magis dilucidū. Tertio facit rē probabiliorem: cū .i. q̄n facit ſup. eam: magis veriſimilem. Quarto ponit rem ante oculos: cū .i. q̄n exprimit omnia perſpicue: ita vt res dicta: poſſit prope .i. quaſi: tentari .i. palpari manu. Nos ſubieciſſem⁹ ſingulis exempla uniuſcuiuſq; generis: niſi demonſtraſſemus in expolitione .i. cū ageremus de expoli

ASC.

Imago eſt collatio formæ ſcilicet vnius cum forma .ſ. altera: cū q̄dā ſimilitudine. Hæc .ſ. exornatio q̄ dicit imago: ſumit aut cā laudis: aut cā vituperationis. Laudis cā ſup. ſumit ſic. Ibat .ſ. aliquis fortis: ut torquatus aut Coruinus aut Hercles: in prælium .i. in certamē: ſimilis: tauri validiſſimi corpore .i. q̄ñ ad

corpus:& ſimilis leonis acerrimi:impetu. i. quantu ad impetum. Notum eſt ꝙ in moribus & ſubſtantia ſimilis gaudet genitiuo. Vituperationis ſupple cauſa ſumitur vt adducat in odiu:hoc modo. Iſte. ſ. odio digniſſimus homo : ſerpit quotidie per mediu forum tanq̃. ſ. eſſet: draco iubatus : dentibus aduncis. i. incuruis : aſpectu venenato. i. venenum de baſiliſco dicitur emittente:ſpiritu id eſt flatu rapido:in morem flammę æſtuante: circunſpectãs huc & illuc : ſi reperiat quem. i. aliquem cui poſſit afflare aliquid mali. i. incommodi pernicioſi: faucib⁹. ſ. ſuis more draconum:aut attingere. ſ. aliquem ore: infecare. i. intercidere dentibus : & aſpergere lingua. ſ. venenata. Vituperatiõis ſup. cauſa vt adducat in inuidiam ſup. fit imago:hoc modo. Iſte qui iactat diuitias ſuas:clamat depſ. ſus & oneratus auro & ſicut gallus e phrygia. i. ſacerdos cybelis clamat dum inſanum ſe oſtentat:aut ſicut quiſpiã hariolus ſup. clamat dum furit & futura denunciat:nã ſanæ mentis vatibus non adhibebatur fides. Et imago fit cauſa vituperationis vt adducat in contemptionẽ. i. vilipenſionem ſic. Iſte. ſ. pigerrimus homo tanq̃ coclea. ſ. eſſet: abſcondens ſeſe. ſ. intra teſtam ſuam:retentat ſeſe exiſtens tacitus. i. tacens & in vmbris ſemper verſatus:neq̃ domo vſquam decedens:aut potius manus in manicis complicans:& naſum in ſinum immittens ſic occultus ingreditur vt videatur coclea : intra teſtam ſeſe continens:& ita aufertur. i. amouetur dum loco decedere vult vt commedatur per modum cocleæ totus cum domo. i. cum integumento ſuo:ſicut coclea cum teſta ſua. Poteſt itaq̃ dici aut in eum qui vis naſum domo ſua extruditi aut q veſtibus ſuis ſic implicitus ſerpit ut coclea intra teſtam. Nec placet vt dicatur ipſe deuoraturus alios:ſed potius deuorãdus: nã ſic non in contẽptũ ſed in odiũ fiat vituperatio.

FRan. Effictio græce dicitur χαρακτηρισμός. adhibetur tribus generibus: omnibus orationis partibus. Crebro hac exornatione Plautus & Terẽ. vtuntur. Hunc iudices. Quidam vel accuſat quempiam vel teſtem adducit nominans eum, & cum in eius memoriam redire iudices non poſſint:ſic depingit. Canum. capillis canis. Subcriſpum:aliquantulum criſpum. Cæſiũ:is ſic dicitur qui oculis eſt cæruleis vel cianeis quaſi cælius:vt Nigidio placet:vnde cæſia dicta eſt a veteribus Pallas quæ a græcis γλαυκῶπις vocatur. Habet exornatio : vim exprimit exornationis quæ vtilis eſt ad demõſtrandum aliquem:breuem autem eſſe oportet.

Efficio. Titu. LXVII.

EFfictio eſt,cum exprimitur: & effingitur verbis corporis cuiuſpiã forma: quoad ſatis ſit ad intelligendum:hoc modo. Hunc dico iudices rubrũ:breuem:incurrum:canum:ſubcriſpum : cæſiũ,cui ſane magna eſt in mento cicatrix:ſi quo modo poteſt in memoriã vobis redire, Habet hæc exornatio cum vtilitatem:ſi quem velis oſtendere: tum venuſtatem:ſi breuiter & dilucide facta eſt.

Notatio. Titu. LXVIII.

NOtatio eſt,cum alicuius natura certis deſcribitur ſignis,quæ ſicut notæ quędam naturæ ſunt attributa. Vt ſi velis nõ diuitẽ: ſed oſtentatorẽ pecunioſũ deſcribere; Iſte inquies iudices qui ſe dici diuitem putat eſſe præclarum, Primũ nunc videte, quo vultu nos intueatur. Nonne vobis videtur dicere:darem vobis,ſi mihi moleſti non eſſetis. Cum vero ſiniſtra mentum ſubleuat : exiſtimat ſe gẽmæ nitore:& auri ſplendore aſpectus oĩum pręſtringere, Cũ puerũ reſpicit:hunc vnũ:quem ego noui:vos non arbitror nouiſſe alio nomine appellat. deinde alio atq̃ alio. heus tu inquit veni Sanio,ne quid iſti barbari turbent : ut ignoti qui audiunt,vnũ putent ſelegi de multis:ei dicit in aurem,aut domi lectuli ſternantur : aut ab

ASC. Effictio eſt cum forma corporis cuiuſpiam. ſ. alicuius non ſatis noti:exprimitur & effingitur verbis: quoad. i. donec:ſit ſatis ad intelligendum:hoc modo. Iudices:ego dico hunc:id eſt huiuſmodi hominem:videlicet:rubrum:breuem:incurrum: canum : habentem capillos canos : ſubcriſpum id eſt habentem capillos pro parte non plene criſpãtes : cæſium id eſt lentiginoſum cui cicatrix id eſt veſtigium vulneris ſane id eſt valde magna : eſt in mento:ſi ſup. forma eius poteſt venire vobis in memoriã:quo id eſt aliquo modo. Hæc exornatio ſcilicet effictio habet cum id eſt ſimul licet minus apparenter:vtilitatem:ſi velis oſtendere id eſt indicare aut notificare:quem id eſt aliquẽ tum:id eſt ſimul ſed euidentius : venuſtatem id eſt feſtiuitatem in dicendo : ſi eſt facta breuiter & dilucide.

FRan. NOtatio eſt cum alicuius natura &c. Hæc exornatio a Quitiliano imitatio morum aliorũ dicitur a græcis ἠθοποιία vel μίμησις. Et inter leniores affectus numerari poteſt. Eſt enim poſita in ludẽdo:verſatur in factis & in dictis. Differt a ſuperiore: quoniam illa corpus effingit:hæc naturam:mores : & conſuetudinẽ exprimit. Conuenit mediocri figuræ:& demonſtratiuo generi præcipue. cõfirmationi & repræhenſioni:ſic ab alijs definitur. Notatio eſt vera alicuius perſonæ per vitii aut virtutis ſigna oſtenſio. Iſte (iges) iudices qui &c. Hominis oſtentatoris natura certis deſcribitur ſignis oſtentare autem eſt ad inanẽ gloriam oſtendere. Putat eſſe præclarum & propterea ſuperbire ſolet. Quo vultu:ſuperbo. ſ. Dares &c. Verba ſunt oſtentatoris per aduerſarium pronunciata. Gederetis inquit mihi ſi me odiern on habere tis:ſi mihi moleſti non eſſetis. Subleuat:quod oſtentatores facere ſolent:vt anulos oſtendant. Perſtringere: offuſcare & quaſi occæcare. Puerum ſeruum. Alio nomine multis appellat nominibus vt multos habere videatur:cum vnum tantum habeat. Iſti barbari:reliqui ſerui. Selegi ex multis eligi Aethiopas: ex æthiopia ſeruus vnde nigerrimi veniebant. quibus præcipue veteres delectabantur. Locum Aſturconi. Hiſpaniæ pars Aſturia eſt:in qua Aſturcones gignuntur:quibus non vulgaris in curſu gradus : & mollis alterno crurum explicatu glomeratio. Auctores Plynius & Strabo. Falſæ choragiũ gloriæ: hoc eſt vt aliqd ſuppeditet quod ad inanem ptineat gloriã. Choragiũ omnẽ ſignificat apparatũ ſcænæ vel mẽſæ:vel cuiuſuis hmõi rei Plautus comicũ choragiũ dicit in Amphitrione:Apud Suetoniũ verſus ſunt

Oſtentare

Aſturcones

Choragium

ſunt. Cum primū iſtorū cōdunt mēſa choragū: Sexq; deos uidit Māſra ſexq; deas χορηγῶ ꝑbeo eſt & ſuppedito unde choragium. Videto ſic ait tanq̄ ingētē pecuniā numeraturus eēt ſeruus. Illo: ad illū locū: ut pecuniæ numerentur: q̄ ab uno numerari nō potuerunt. Ex ea re: ex hoſpitū aduentu. A uitio naturæ: ab oſtētatione. Inſanire: hoc eſt nimis magna extruere ædificia. Cicero in Miloniana: inſanas Clodii extructiones dicit: Sodalitiū: & ipſam ſignificat beniuolentiā quæ eſt inter ſodales: & multitudinē cōuētūq; ſodaliū: qui ad celebrāda cōuiuia cōueniebāt: ſiue q̄ una ſederēt & eēnt ſiue q̄ ex ſuo datis ueſci ſolerent uel q̄ inter ſe ſuaderēt quod utile eſſet inter ſe: author Pōpeius Cato legem tulit qua ſodalitia coercerentur. Tricliniū locus diſcūbēdi in quo tres apparabātur menſæ ſtratis lectulis in qbus epulantes ſederēt. Ad decimā: qua hora cibū ſumebāt. Martia. Hora libellorū decima ē euphemē meorum. Tēperāt ambroſias cum tua cura dapes. Diuerſorium: locus in quē ſe recipiunt aduenæ. Apagete inquit. Tacete uel auferte. Samiis. Samiis uaſis ex terra ſamia fictis quæ ſpecies eſt tenacis terræ: a ſamo inſula ubi abūdat: ſic dicta. Auſonius. Fictilibus fama eſt coenaſſe Agathoclea regem. Et menſam Samio ſæpe oneraſſe luto. Huiuſmodi: coloris oſtendit effectum. Mediocri autem figuræ cōuenire innuit quam urbanitas in primis decet. Quadruplatoris illi ſic dicebātur ut ait Pompeius qui eo queſtu utebantur & eas res perſequebatur: quarum ex legibꝰ quadrupli erat actio. Aſconius quadruplatores inquit delatores erāt

Sodalitium

Samia

auunculo rogetur æthyops: qui ad balneas ueniat: aut aſturconi locus ante oſtium ſuū detur: aut aliquod fragilæ falſæ choragiū gloriæ comparetur. deinde exclamat: ut omnes audiant: uideto, ut diligēter numeretur: ſi pōt: ante noctē. puer qui iam bene hoīs naturā nouit: tu illō plures mittas oportet (inquit) ſi hodie uis tranſnumerari. age inquit: duc tecum Libanum, & Soſiam. Sane deinde caſu ueniunt hoſpites homini: quos dū iſte ſplēdide peregrinatur inuitauit. Ex ea re homo hercle ſane conturbatur: ſed tñ a uitio naturæ non recedit; bene, inqt, facitis cū uenitis: ſed rectius feciſſetis: ſi ad meā domū recte abiiſſetis. Id feciſſemus, inquiunt illi: ſi domū nouiſſemus. At iſtud quidem facile fuit undelibet inuenire; uerū eū euntē ſequimini. Sermo interea huius conſumitur oīs in oſtētatione. Quæritur in agris cuiuſmodi frumenta ſint; Negat ſe, quia uillæ incenſæ ſint, accedere poſſe: nec ædificare etiā nūc audere: tametſi in tuſculano quidē cœpi Inſanire: & iiſdem fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur, uenit in ędes quaſdam: in quibus ſodalitiū erat eodē die futurū: quo iſte pro notitia domini ædiū ingreditur cū hoſpitibus: Hic inquit, habito: perſpicit argētū, quod erat expoſitū: uiſit tricliniū ſtratū, probat; accedit ſeruulus, dicit homini clā dominū iā uenturū, ſi uelit exire. Ita ne, inquit: Eamus hoſpites: frater meus uenit ex ſalerno: ego illi obuiam ꝑgam: uos huc decima uenitote. Hoſpites diſcedunt, iſte ſe raptim domū ſuam conicit. Illi decima, quo iuſſerat, ueniunt: quærunt hunc: reperiunt domus cuia ſit: in diuerſorium deriſi conferunt ſeſe. Vident hominem poſtera die, narrant: expoſtulant: accuſant, Ait iſte eos ſimilitudine loci deceptos, Angiportu toto deerraſſe: ſe cōtra ualitudinē ſuam ad noctem multa expectaſſe. Sānnioni puero negocium dederat ut uaſa: ueſtimenta: pueros corrogaret. Seruulus non inurbanus ſatis ſtrenue, & concinne comperat: iſte hoſpites domū deducit. Ait ſe domos maximas cuidam amico ad nuptias accōmodaſſe. Nunciat puer argētum repeti (pertimuerat enim, qui cōmodarat) apagete (inquit) ædes commodaui: familiam dedi: argentum quoq; uult: tametſi hoſpites habeo: tamē utatur licet: nos ſamiis delectabimur. Quid ego quæ deinde efficiat narrem; Eiuſmodi ē hominis natura: ut quę ſingulis diebus efficiat gloria: atq; oſtētatione: ea uix annuo ſermone enarrare poſſim. Huiuſmodi notationes: quæ deſcribunt, q̄ conſentaneum ſit uniuſcuiuſq; naturæ, uehementer habent magnam delectationem: totam enim naturam cuiuſpiā ponūt ante oculos, aut glorioſi: ut nos exempli cauſa cœperamus: aut inuidi: aut timidi: aut auari: ambitioſi: amatoris: luxurioſi: furis, quadruplatoris: deniq; cuiuſuis ſtudium protrahi poteſt in medium tali notatione.

criminum publicorum i qua re quartā partem de ꝓſcriptorū bonis quos detulerant conſequebātur. Alii dicunt quadruplatores eē eaꝝ rerū accuſatores quarum conuicti quadrupli damnari ſolebant.

ASC.

¶ Notatio eſt quum: id eſt quando natura alicuius deſcribitur certis ſignis: quæ ſcilicet ſigna ſunt attributa naturæ: ſicut quædam notę: id eſt notamēta & indicia. Ut ſi uelis deſcribere nō diuitē: ſcilicet reuera: ſed oſtentatorem pecunioſum id eſt qui ſe ſignis & geſtu ac uerbis demonſtret pecunioſum & opulentum: cum tamen nō ſit: inquies: id eſt dices: O iudices: iſte ſcilicet uilis & ridiculus homo: q̄ putat eſſe præclarum id eſt egregie laudabile t ſe dici: id eſt haberi ſeu reputari diuitem: uidete: id eſt attēdite & cōſiderate primū .i. ꝑmo loco aut primo ſignō: quo id eſt quali: q.d. ſuperbiſſimo uultu intueatur .i. inſpiciat uos. Nonne uidetur dicere uobis: ego darem uobis: ſcilicet ſtipē aut quid aliud: ſi nō eſſetis mihi moleſti: ſcilicet importunitate precādi. Quod dicere ſolēt opulentiſſimi quiq;: cum ſtipem non porrigunt nō eam ob rem ne pauperes fiant: ſed ne moleſtiā mendicantium patiātur ſolent enim mendici impudenter precari ubi uident hominē ad largiendum paratum. Franciſcus intelligit ut ſi darē uobis ſcilicet locum ſed non placet hmōi expoſitio: neq; qd' addit. Cedentis inquit mihi &c. Nam multo ſignificantius eſt: ſi iam diuitem ſe iactet: ut uel iudicibus aut ſenatoribus innuat ſe ſtipem daturum: niſi uereatur illos ſibi moleſtos fore dum importunius aſſem petant: quod uiuuoſe omnino dicendum eſt: nihil enim eſt

hoc exemplo feſtiuius:& iocundius:ſi bene adnote
tur. Vero pro ſed cum.i.quando iſte oſtẽtator ma
nis:ſubleuat ſiniſtra ſcilicet manu(Nam dextra alus
intenta eſt)mentum ſcilicet ſuum: ipſe exiſtimat ſe
præſtringere: id eſt hebetare & q̃ſi occæcare:aſpe
ctus id eſt viſus omnium:nitore gemmæ:quæ eſt in
anulo:& ſplendore auri id eſt anuli aurei: ſolent.n.
diuites geſtare anulos cũ gemmis in ſiniſtræ manus
digito quarto qui eſt auriculari proximus & medi
cus vocatur:qui dum pollex cum indice barbæ fri
candæ aut mento ſubleuando intenti videntur:ex
tenditur vt anulus conſpiciatur. Cum.i.quando ip
ſe reſpicit puerum.i.miniſtrum ſuum hunc quẽ ego
noui vnum.i.vnicum aut ſolum : ego arbitror vos
non nouiſſe:ipſe appellat ſup.cum alio deinde alio
atq; alio nomine.i.tribus aut quattuor nominibus:
vt plures habere credatur:& ſup.inquit:heus tu: qd
dictum eſt quaſi ad multorum vnũ deinde viſo Sa
mione:quem tantum vnicum habebat:inquit: o Sa
mio:vide.i.attende & conſidera & proſpice: ne iſti
Ignoti barbari ſcilicet ſerui reliqui: turbent.i. perturbent :
quid.i.aliquid:ita ſup.loquitur ut ignoti.i. ignoran
tes & extranei:qui audiunt ſcilicet tale mandatum:
putent vnum ſcilicet ſeruum aut miniſtrum ſelegi.i.
ſeorſum elegi:de multis:ſicut Simo terentianus:ſe
legit Soſiam dicens:vos iſtec intro auferte: abite: ad
eſdum Soſia &c. Et ſupple oſtẽtator iſte: dicit ei .ſ.
puero videlicet Samioni: quem vnicum habet : in
aurem:ita vt alii non audiant:aut ſup.ut:lectuli : id
eſt parui lectuli:quia magnos non habet : ſternantur:
id eſt reparentur domi:aut ſup.æthyops.i.ſeruus ex
æthiopia:rogetur.i.precibus impetretur ab auun
culo.i.fratre matris eius:nam ille ditior eſt: qui.ſ.æ
thiops:veniat ad balneas.ſ.cum oſtentare : qui coa
ctus eſt ſeruum illum vnicum domi relinquere: aut
ſup.vt locus detur ante oſtium ſuum:aſturconi:id
eſt gradario ex aſturia Hiſpaniæ parte comparato:
aut ſup.dicit in aurem vt aliquod choragium fragi
le.i.licet fragilis ſuppeditatio & facultas(græce di
citur χαριτις)gloriæ falſæ.i.vanæ & inanis: com
paretur.i.per ſeruulum.deinde:poſtquam id dixe
rit in aurem:exclamat vt omnes audiant. Videto.i.
proſpicito:ut.ſ.pecuniæ mihi hodie ex vectigali al
latæ(id enim videtur intelligendum liceat nõ dicat:
cum locatur cum ſeruo ſicut de re nota) numeren
tur diligenter:ſi poteſt ſup.fieri ante noctem: Puer
.ſ.Samio:qui iam nouit bene naturam hominis.ſ.
vani & oſtentatoris:inquit oportet:ſup.ut:tu mittas
illo.i.ad illud negocium plures.ſ.ſeruos:ſi uis.ſ. pe
cunias illas:tranſnumerari id eſt perfecte numera
ri:vt quæ numeratæ ſolent tranſire in alterius pote
ſtatem:hodie:hoc eſt quod ille dixerat ante noctẽ.
Et ſup.oſtentator ille:inquit:age.i.agedum (quod
hortandi aut annuendi aduerbium eſt) duc tecum
Libanum & Soſiam.ſ.ſeruos illos e multis aliis tan
quam fideliſſimos. Sane inde.i.poſtquam ita iactã
ter locutus eſt:hoſpites.i.amici:qui a eo gratis re
cipi hoſpitio cupiebant vt illum pauloante recepe
rant:veniunt:id eſt ſuperueniũt:homini ſcilicet oſtẽ
tatori illi:quos.ſ.hoſpites:iſte inuitauit:id eſt admo
nuit vt in domum ſuam ſe reciperent: dum peregri
natur.i. peregre profectus deambulat:ſplendide.i.
pompoſe. Homo.ſ.iactabundus iſte : conturbatur
hercule ſane.i.multum ex ea re.i.ex aduentu hoſpi
tum:ſed tamen non recedit a vitio naturæ id eſt ab
oſtentatione & iactantia ſua:& ſup.inquit: vos faci

tis bene cum venitis.ſ.ad me:ſed feciſſetis rectius:ſi
aduiſſetis recta ſcilicet via ſed ablatiuus ille ſubijce
tur:vt in Eunucho Terentii ad domum meã : vbi Ad do
patet quod licet dicere vado ad domũ:licet permit mum
tamur dicere vado domũ. Patet etiã Ciceronem li
benter repetere præpoſitionem per appoſitionem
quã verbo dederat per compoſitionem ut aduiſſetis
ad domũ meã:quo circa licet Seruius dicat : verba
de loco venuſte poni pro aduerbiis ad locũ:ut. Quo
regnũ Italiæ lybicas auerteret oras:tamen hic legẽ
dũ eſſe aduiſſe nõ abiiſſe. Nam venuſte quidẽ dicat
quo abitis:q ua ſignifico duplicẽ terminũ:& a quo.
q.d. a me:& ad quẽ:ſed ſi hic diceret abiiſſetis non
ſignificaret profectos ad ſe ſed a ſe. Poteſt tamẽ rẽ
cte legi abiiſſe.ſ.a domo veſtra ad meã. Sup.hoſpi
tes inquiunt id eſt reſpõdent:nos feciſſemus id.i.re
cta in domũ tuã iuiſſemus:ſi nouiſſemus domum.ſ.
tuã. At.i.ſed inquit oſtentator:quidem.i. recte faci
le fuit inuenire illud id eſt domũ meã:unde libet.i.a
quocunq; placeret:quaſi dicat nõ eſſe tã paruũ pue
rũ qui nõ norit domũ ipſius. Verũ illi ſequuntur il
lũ euntẽ:credebant enim quod in domũ ſuã iret:inte
terea. Sed dũ ſic eunt:ſermo iſtius cõſumitur omnis.i.
totus:in oſtentatione. Quæritur.ſ.ab hoſpitibus:cu
iuſmodi frumenta ſint in agris.ſ.oſtẽtatoris: ipſe ne
gat ſe poſſe accedere.ſ.ad agros ſuos.quia villæ.i.
domus ruſticæ:ſint incenſæ:vt quidã accipiũt cõ
buſtæ:ſed nõ procedit:nõ enim ad iactantiã pertin
neat dicere villas cõbuſtas nec reparatas adhuc:ſed
intelligẽdũ incenſæ:ab ardore ſolis:quaſi ſint ſplen
didæ & nitidæ iuxta illud Flacci. Hos ſolos aio ſa
pere & bene viuere quorũ cõſpicitur nitidis fũdata pe
cunia villis:nec audere etiã nũc.i.nõdũ adhuc ædi
ficare tametſi,inquit incepi quidẽ inſanire .i. nimis
põpoſe & ſumptuoſe extruere in tuſculão.ſ.agro:&
ædificare hic fundamentis.ſ. quibus in villa ad q̃
pficiẽda ebãtur ædificauerat:aut fundamẽtis uidẽ.i.
ex eiſdẽ marmoribus e quibus latera domus ædifi
cauerat. Dũ loquitur hæc venit in quandã ædem.i.ho
minis diuitis:in qbus eo die ſodalitiũ.i. cõuiuiũ in
dalũ erat futurũ:quo.i.in quas ædes:iſte.ſ. oſtẽta
tor ingreditur cũ hoſpitibus pro notitia.i.pp notiti
tiã dñi ædiũ:& inquit ad hoſpites ſuos: ego habito
hic:argentũ.i.vaſa argentea:quod erat expoſitũ.ſ.
ad vſum cõuiuii:proſpicitur.i.ab hoſpitibus & oſtẽ
tatore:illo:viſit.i.it viſum:triclinũ:ubi cõuiuiũ futu
rũ erat:pbat.i.approbat ſtratũ.i.ornatũ ſe eſſe : aui
uiſit triclinũ ſtratũ & probat.i.approbat ſup.ipſum
Seruulus accedit & dicit.ſ.oſtentatori al is nõ intel
ligentibus:dominũ.ſ.ædiũ iam paulo poſt: uen.u
rũ:ſi velit exire anteq̃ ille venerit:& inquit.ſ.alia vo
ce. Ita ne ſup.ndcias? q.d. dicis ne puer q̃ frater meus
venerit? O hoſpites inquit eamus: frater meus venit
ex Salerno:ergo pergã obuiã illi. vos venitore huc
hora decima:q al inpat extructos frãgere noua te
ros:ſed pp aduẽtũ fratris vna hora tardius cibũ ca
peret. Hoſpites diſcedũt:iſte cõiicit.i.agit ſe rapim
domũ ſuã:illi.ſ.hoſpites:veniũt.ſ.in domũ illã: hora
decima:q.ſ.hora:iuſſerat.ſ.oſtẽtator eos venire. quæ
rũt.i.inueſtigãt hũc.ſ.oſtẽtatorẽ:reperiũt domũ ſup.
eũ:cuia.ſ.domus ſit:& ipſi deriſi:q a acceſſerant nõ
inuitati in domo ignotã:cõferunt ſeſe in diuerſoriũ
.i.cauponã. Ipſi viderũt aũt videt hominẽ.i. arrogã
tẽ illũ & mẽdacẽ oſtẽtatorẽ:poſtera die.i. poſtriduę
eius diei:narrãt.ſ.q̃ ſibi cõtigerãt:expoſtulant.ſ.inuię
tiã ũ:accuſant.ſ.pfidiæ. Iſte aũt eos deceptos ſimi
litudine

[illegible] fortiſſ. eos detraxiſſe toto angiportu .ſ. vico. non paruo eſſe expectaſſe .ſ. hoſpites ſuos ad multā noctem: donec plurima pars noctis eſſet trāſacta: contra voluntatem ſuā .ſ. cum periculo incitarē [illegible]. Ipſe dederat prius ſꝗ in publicū pro [illegible] puero .ſ. ſuo Sannioni quē vnicū habebat negociū [illegible]: ut corrogaret .i. a multis rogādo congregaret vaſa: veſtimenta: pueros: & compararet .ſ. Sannio: ſeruulos nō inurbanos .i. ſatis venuſtos ſatis ſcitè [illegible] .i. diligēter: & concinnè .i. decēter. Iſte .ſ. oſtentator deducit hoſpites domū .ſ. ſuam. Ait ſe accommodaſſe id eſt præſtitiſſe cuidam amico domos ſ. ſuas maximas: ad nuptias ſcilicet in eis agendas. Puer ſcilicet Sannio nūciat ſcilicet interea. ſed [illegible] dominū argentū .i. vaſa argentea repetit ab eo qui ea accōmodauerat: timet pro [illegible] quæ cōmodauerat ei: promiſerat .ſ. fraudē ſibi fieri ab [illegible] illo oſtētatore: quod eſſet egēuſſimus & ſup. oſtē[tator] [illegible] ab: cedite aut tacete aut [illegible]: procella me agit: cū ſim tā improbi: & [illegible]

vno pluraliter loquitur: cū ſit additū dignationis. Ego [illegible] cōmodaui ædes dedi .ſ. præſtiti familiā .ſ. meam: & ſup. amicus vſū quoqꝫ .i. etiam argenti: tametſi habeo hoſpites: tū vtatur: licet .i. permittitur ei: ea cauſa nuptiarū: ſicut ille: erant hoſpites: nā reuera argentū ad dominum eius remittebat: nos: delectabimur ſamus .i. vaſis fictilibus. Quid .ſ. ad qd o iudices ego narrē .ſ. vobis: iſte oſtentator efficiat deinde: Natura hois eſt eiuſmodi vt ego poſſim vix enarrare ſermone annuo .i. annū durāte: ea quæ efficiat ſingulis diebus gloria & oſtentatione .i. pp gloriam & oſtentationē. Huiuſmodi notationes quæ deſcribunt id qd ſit cōſentaneū naturæ vniuſcuiuſqꝫ .ſ. hois: habent delectationē vehementer magnā. Ponunt enī ante oculos totam naturam cuiuſpiam: aut glorioſi: ut nos ſeparamus cauſa exempli: aut inuidi: aut timidi: aut auari: ambitioſi: amatoris: luxurioſi: furis: quadruplatoris .i. ſectantis pœnas quadruplo reddendas. Denique ſtudium cuiuſuis poteſt protrahi in medium ſcilicet audientium: tali notatione.

FRan. Sermocinatio. quæ a [illegible] apud græcos dicitur, [illegible] eſt ſermo hominū, aſſimulatus. Differt autem a notatione: quæ alicuius naturam certis ſignis deſcribit. Item a conformatione quæ perſona quæ nō eſt confingit. In hac exornatiōe fingi ſermo non poteſt niſi & perſona cuius eſt introducatur. Conuenit omnibus figuris omnibus generibus: ex partibus orationis narrationi præcipue. Vis perſonæ. Cum ratione dignitatis. Nam conueniens perſonæ ſermo attribuitur. Cum militibus. Exemplum eſt in genere iudiciali. Defenditur enim is a quo homo ſit occiſus qui vim inferebat & occidere volebat. eſt autem in narratione cum ipſis perſonis quæ introducuntur ſuus attribuitur ſermo. Redundaret: quaſi plena eſſet. Iſte qui iure dicitur occiſus quoniam ipſe vim inferebat. Cū ſagos: veſtimētū militare

Sermocinatio. Titu. LXVIII.

Sermocinatio eſt cū alicui perſonæ ſermo attribuit: & is exponitur cū rōne dignitatis: hoc pacto. Cū militibus vrbs redūdaret: & oēs ciues timore oppreſſi domi ſe continerent: venit iſte cū ſago: gladio ſuccinctus: tenens iaculum: quinqꝫ adoleſcentes hominē ſimili ornatu ſubſequuntur: irrupit in ædes ſubito: deinde magna voce: vbi eſt iſte beatus, dives inquit: [illegible] dominus [illegible] mihi pſta ſunt [illegible] tacetis: hic alii oēs ſtupidi timore obmutuerunt. vxor illius infeliciſſimi cum maximo fletu ad iſtius pedes abiecit ſeſe: parce inquit: & per ea q̄ tibi dulciſſima ſunt in vita: miſerere noſtri: noli extinguere extinctos: fer manſuete fortunā: nos quoqꝫ fuimus beati: noſce te eſſe hominē. At ille: quin illū mihi datis: ac vos auribus meis opplorare deſinitis: non abibit. Illi nūciatur interea veniſſe iſtum & clamore maximo mortem minari: quod ſimulat audiuit: heus inquit Gorgia pedisſequa puerorum: abſconde pueros: defende: fac vt incolumes ad adoleſcentiā. Vix hoc dixerat: cū ecce iſte p̄ſto: ſedes inquit audax: non vox mea tibi vitā ademit: exple meas inimicitias: & iracūdiā ſatura tuo ſanguine. Ille cū magno ſpiritu: verebar inquit ne plane victus eſſem: nunc video in iudicio mecū cōtendere nō vis: vbi ſuperari turpiſſimū: ſuperare pulcherrimū: [illegible]: occidar quidē: ſed victus non peribo. At in extremo tpe vitæ etiā ſententiōſe eloquere: neqꝫ ei quem vides dominari vis ſupplicare.

ſecunda. Eramus: antequam vrbs ab hoſtibus caperetur noſtra. Te hominē eſſe & cōditione humanitatis. poſſe. hæc pati. quæ nos patimur. Atille qui inuadit. Illi. diuiti qui forte delitueſcebat. Heus inquit: filios pedisſequæ commendat ipſe vel ea monitu rus ad inuaſorem acceſſit. Non mea vox viſo diuite nō mea inqt vox tibi vitā eripuit: hoc eſt non ſola uoce ita territus es vt deficeres. Ille: qui latebat cum magno ſpiritu cum magna voce audacter nihil deterritus. Metuebam inquit. Ideo latebam: quia metuebam ne omnino victus eſſem. In iudicio mecum, ideo mecum in iudicio contendere nō vis quia times ne vincaris. Victus non peribo quoniam ſam [illegible] tabit & mei & tui facti. At in extremo. Verba ſunt inuaſoris. Mulier diuitis vxor. Et tu p deos: ad maritū hæc ait. Tu ceſſas. verba ſunt diuitis q cū in cæde ſuā cohortari inuaſorē videatur, maxime tū deterret eū illum

Sagum eſt ſagū: cuius diminutiuū ſagulū. Verg. Virgatis lucent ſagulis. a ſago ſagatus deſcendit ſicut a toga togatus. Mart. vix te purpureā galla ſagatus amen: Simili orna. cū ſago: gladio: iaculo. Beatus diues. Quin mihi præſto ſit. Quin iunctum verbo indicatiuo præſentis temporis vim habet imperatiui. Illius diuitis. Iſtius. Inuaſoris: dulciſſima: per filios, vxorem patriam: fortunas. Extinctis: pene enim extincti ſumus omnes. Manſuete: noli to inſolens fieri fortuna nimiū

oēm bene viuētē ſpe ſibi ipſi morte ſua erepturū dicit. Ille inuaſori. Sūt item ſermocinationes eiſe dicit ſuperiori de qua dictū eſt ſubiectaeqꝫ non perſonam inducunt loquentem: ſed cum recitant ſermonem qui ab aliquo haberi poſſit.

ASC. Sermocinatio eſt cum ſermo attribuitur alicui perſonæ: & is .ſ. ſermo: Franciſcus legit ius .ſ. perſonæ: exponitur cū rōne dignitatis .i. cū decoro loquutus

Tum mulier: imo quidē iſte rogat & ſupplicat: ſed tu quęſo cōmouere: & tu per deos inqt hunc examplexare: dñs eſt, vicit hic te: uince tu nunc animū. Cur non deſinis inqt uxor loqui, quę me digna nō ſunt. Tace & quæ curanda ſunt, cura. Tu ceſſas mihi uitam: tibi omnem bene uiuendi ſpem mea morte eripere? Iſte mulierem repulit ab ſe amentātem: illi neſcio quid incipienti dicere, quod dignum uidelicet illius uirtute eſſet, gladium in latere defixit. Puto in hoc exemplo datos eſſe unicuiq; ſermones ad dignitatem accōmodatos: id eſt quod oportet in hoc genere obſeruare. Sunt item ſermocinationes conſequentes hoc genus: nam quid putamus illos dicturos: ſi hoc iudicaueritis? Nōne hac omnes utentur oratione? deinde ſubiicere ſermonem.

hoc pacto. Cum .i. qñ: vrbs .ſ. aliqua: redundaret .i. refertiſſima eſſet militibus .i. hoibus belligeris: & omnes ciues tenerentur domi oppreſſi timore .ſ. militū: quia nō audebāt cuiquā obuiā exire: iſte .i. crudelis miles intelligo autem aliter q̄ Franciſcus præcipue exitum huius rei: nā Franciſcus ſentit contra occiſum hæc dici: ego contra occiſorem: nam puto non ciuem inermē euaſi: ſed militem armatum occiſorem: venit cū ſago .i. ueſte militari: ſue cinctus gladio: tenens iaculum .i. telū quod iaci poſſit: quinq; adoleſcētes ſubſequunt̄ hominē ſimul hornatu: hoc ē ſagati: & ipſe irrupit .i. vi intrauit ſubito ī ædes .ſ. cuiuſdam ciuis: deinde inquit magna voce (Hactenus erat paraſceue ſermocinationis: quæ nunc incipit: tam in verbis occiſoris: q̄ occiſi & q̄ vxoris eius) Vbi ē iſte beatus diues dominus ædium: qui non fuit præſto .i. paratus mihi dū .ſ. eū vocarē: quid tacetis: hoc ad vxorem & familiā dicit. Hic .i. in hoc impetu viri: militis oēs ſtupidi timore obmutuerunt: vxor illius infeliciſſimi tametſi diuitis: obiecit ſe ad pedes iſtius .ſ. violentiſſimi militis: cum maximo fletu & ſup. inquit: miſerere noſtri: p te .i. amor eſt tui: quia obſecro te per te quo tibi nihil charius eſt: & pce ea quæ ſunt tibi dulciſſima in vita. noli extinguere .i. penitus delere: extinctos .i. oppreſſos. fer manſuete .i. nō inſolēter: fortunam ideſt proſperum ſucceſſum: qa nunc dominaris: nos fuimus quoq; id eſt etiam beati: & eſt pathos a præterita fortuna: noſce .i. conſiderate eſſe hominem: & ita ſubiacere caſibus fortunæ qua conſideratione Crœſus apud Cyrum ſalutem inuenit. At ille .ſ. iniuſtiſſimus homo: ſup. inqt: quin .i. cur nō datis mihi illum ſcilicet dominum iſtarum ædium: ac ſup. quin .i. cur non uos (inuidioſe pluraliter loquitur cum ſola vxor loquat̄) deſinitis opplorare .i. obtundendo me ploratū immittere meis auribus. Nō abibit ſcilicet quod fecit impune .i. nō cōdonabit̄ illi: aut lege non abiuit: vt ſit ex perſona authoris: aut non abibo: ex perſona militis: legēdū autem puto abibit. Interea nunciatur ſcilicet a puero aliquo: illi .ſ. diuiti patrifamilias: iſtum .ſ. violentum ueniſſe. & minari mortem .i. necē maximo clamore: q ſimul ac .i. cōtinuo vbi audiuit inquit: heus quæ reuocāns eſt vox. Gorgia pediſſequa puerorū .i. miniſter aut miniſtra q vel q̄ pueros ſequeris ſtatī ad pedes: q pedagogi munus eſt (dubium videtur vtrum miniſter ſit an miniſtra: q Gorgias potius viri: & vt opinor ſerui Phrygii nomen eſt: pediſſequa autem mulieris officium: ſed tñ & uiri: vnde Sulpitius cōmune cenſet: potius autē credam puerum ad dominum cucurriſſe q̄ puellā) abſconde pueros: defende ſup. eos: fac vt adoleſcentia .i. ætas illa innocua: hoc eſt adoleſcentes: ſit incolumis .i. ſoſpes & ſalua. Et ſup. paterfamilias vix dixerat hæc: cum ecce: quaſi repente & præter ſpem: iſte .ſ. violentus graſſator: præſto .i. ante ipſum ſtans: iquit o audax .i. temerarie ſedes .i. audes ſedere hoc eſt lente venire: ſed ſuperbe dixit illum ſedere: non .i. nonne uox mea ademit tibi vitam? q. d. debebas præ timore iā dudum mortuus eſſe. Exple inimicitias meas: & ſatura tuo ſanguine iracundiam ſup. meam. Ille (in quo ſignificatur decorum in ſermone ciuis etiā Romani in tali caſu) inquit cum magno ſpiritu: ego metuebam verba .i. verebar contendere tecum verbis: ne eſſem plane victus. q. d. ſcio te tam verboſū vt ſi tecū verbis cōtēdā plane vincar: nunc video ſup. q nō tua cōtēdere mecū ī iudicio: vbi ſuppeditari ē turpiſſimū: qa ſuppeditatus .i. uictus iudicatur: ꝯtra id qd̄ iuſtum eſt contendiſſe: & ſuperare ē pulcherrimū: tu uis occidere ſup. me: occides equidē. Si tecta eſt Vallenſis ſententia: non equidē ſed quidē legendū eſt: quia Cice. & Virgi. equidē duntaxat in prima perſona vſi ſunt: ad quod ſuffragatur cōpoſitio: nam compoſitū videtur ab ego & quidem: ſed ego victus non peribo: qa plus gloriæ merear cadendo q̄ tu occidendo. At .i. ſed inquit miles: eloqueris ſententioſe .i. grauiter: etiā in extremo tēpore vitæ: neq; vis ſupplicare ei quem uides dominari. Tum .i. tunc mulier (putans q per ſupplicationē mitior efficeretur: cum tamen uir ſciret inſolentiorē fore: vnde ſupplicare noluit) inquit: Imo quidē .i. certe: iſte .ſ. maritus meus: quē tenes: rogat & ſupplicat: ſed quæſo tu o miles: cōmouere .ſ. ad pietatē aut miſerationē .i. fac vt cōmouearis: & tu o marite: ſup. oro p deos: exāplexare .i. ſupplicās & amplexans genua eius ora: hunc: quia dominus ē hic vicit te: tu uince nūc animū .ſ. tuū. Et ſup. maritus inqt: o vxor cur nō deſinis loq .i. ſuadere mihi q̄ nō ſunt digna me .i. quæ nō ſunt mihi decora & honeſta? Tace & cura quæ ſunt curā da q̄ſi dicat ꝯſule liberis noſtris ſi potes. Deide ꝯuerſus ad militē inqt. Tu ceſſas. q. d. nō decet vt ceſſes cū ſis tā immanis: eripere mihi vitā: & tibi oēm ſpem bene viuēdi mea morte .i. pp meā mortē: quo dicto grauiter deterret a cæde. Iſte .ſ. paterfamilias: repulit .i. reiecit a ſe mulierē .i. vxorē lamētātē: ille .ſ. miles (ſunt q legant illi quod placet vt ordo ſit: iſte miles reppulit mulierē: & defixit illi incipiēti dicere &c. Sed multi legunt ille. Minus autem placet quod Franciſcus dicit illi .ſ. inuaſori: quaſi paterfamilias inuaſorem occiderit: quod ſi dicere uellet: non diceret locutū ſua virtute digna) defixit in latere gladium: incipienti .ſ. patrifamilias .i. uolenti dicere neſcio qd: quod videlicet eſſet dignū virtute illius. Hactenus dictum eſt exemplum ſermocinationis: de quo Cicero. Ego puto ſermones eſſe datos unicuiq; in hoc exēplo accōmodatos ad dignitatē .i. ad id qd̄ oportet obſeruare in hoc genere. Sunt itē ſermocinationes cōſequentes hoc genus .i. exēplū huius generis. Nā quid putam⁹ illos dicturos ſi iudicaueritis hoc. Nōne omnes utētur hac oratione: deinde ſup. ꝯuenit ſubiicere ſermonē .ſ. quē illi de quibus loquitur haberent.

Equidem

Conformatio.

FRan. Conformatio. [illegible] græce dicit: hoc eſt perſonæ fictio: quæ cum nutriat orationē: tum excitat: vt ait Quinti. grati præcipue figuræ accommodata eſt i iudiciali generi concluſioni quæ per conqueſtionem fit aut in dignationem. Aliqua perſona: vt aduerſarii vel alterius: quicunq; ſit: modo eius credibiliter ſermo fingatur. Quæ non adeſt: vt verbis populi. Res muta: vt mons ſilua arbor. Informis: vt chymera: hydra lernæa ſphinx. Ad dignitatem accommodata: vt dignitas perſonæ poſtulat. Actio etiam ſi non loquatur. Quod ſi nunc exemplum eſt perſonæ quæ non eſt. Roma loquens inducitur quæ hominum improborum ſeditionibus vexari ſe conqueritur: & in ruinam trahi: fieri conformatio potuiſſet ab iis q̄ Gracchos dicebant: quando pernicioſas leges ferre volebant. Dolis: fraude punica quę maxima fuiſſe traditur. Quare Liuius ait perfidia plus q̄ punica: & Virgi. Tyrios bilingues appellauit. Numantia: de qua ſupra dictum. Diſciplinis: ſtudiis artium liberalium. Quod ſi nunc. Aliud exemplum: quod in eos dicitur. Qui tollere libertatem ſtudebant: & illis fauebant qui tyrannidem affectabant: ut. T. Mālius capitolinus. & Sp. Melius. L. Brut⁹ auctor fuit Romanæ libertatis pulſis regibus. Plures: vt arbores montes: fora: templa: theatra. Tum proficit: hinc cognoſcitur concluſioni maxime conuenire quæ per amplificationem & cōmiſerationem fit.

ASC. ¶ Confirmatio potiuſquam conformatio: nam a formæ fictione dicitur græce [illegible] eſt cum aliqua perſona quæ non adeſt contingitur quaſi adſit: id eſt præſens ſit: aut cum res muta aut informis fit eloquens & formata: & oratio attribuitur ei: accommodata ad dignitatem: aut actio quædam hoc pacto. Quod ſi hæc vrbs: videlicet Roma mittat id eſt emittat uocem: non id eſt nonne loquatur: hoc pacto. Ergo &c. Exempla patent.

FRan. Significatio. [illegible] græce dicitur a nobis ſignificatio: quoniam ex aliquo dicto latens aliquid eruitur quod tantum ſignificatur non etiam dicitur: vt apud Virgi. Non licuit thalami ex partem ſine crimine uitam: Degere more feræ. De matrimonio loquitur: & tamen illuc erumpit affectus: ut ſine thalamis vitam non hominum patet: ſed ferarum: licet aliter hunc locum: quiddam exponant. Quinq; ut ait Cice. ſit modis: ea in omni vtimur figura: in omni genere: in confirmatione & reprachē

Conformatio. Titu. LXIX.

Conformatio eſt cum aliqua quæ non adeſt perſona, cōfingitur quaſi adſit: aut cum res muta: aut informis fit eloquens, & formata: & ei oratio attribuitur ad dignitatem accommodata, aut actio q̄dam: hoc pacto: Quod ſi nunc hæc urbs inuictiſſima uocem mittat: non hoc pacto loquatur? Ego illa plurimis tropheis ornata: triumphis ditata certiſſimis: clariſſimis locupletata uictoriis: nunc ueſtris ſeditionibus uexor o ciues? Quam dolis malitioſa Carthago: uiribus probata Numantia: diſciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit: eam patimini nunc ab homunculis teterrimis proteri atq; conculcari? Itē, Quod ſi nunc ille. L. Brutus reuiuiſcat, & hic ante pedes ueſtros adſit: non hac utatur oratione? Ego reges eieci: uos tyrannos introducitis; Ego libertatem, quæ non erat, peperi: uos partam ſeruare non uultis: Ego capitis mei periculo patriam liberaui, uos liberi ſine periculo eſſe non curatis. Hæc conformatio, licet in plures res mutas, atq; inanimatas transferatur, proficit multum in amplificationis partibus & confirmatione.

Significatio. Titu. LXX.

Significatio eſt, [illegible] quæ plus in ſuſpitione relinquit, q̄ poſitū eſt in oratione; Ea fit per exuperationem, ambi-

ſione præcipue. In ſuſpitione: quoniam non aperte loquitur. Exuperatione: quando res ſuperat veritatem: & aut plus: aut minus dicit: quam credi poſſit. Hic de tanto patrimonio &c. Exemplum ex exuperationis quæ augendæ ſuſpitionis cauſa fit. Aliquis negligentiæ accuſatur: & vt penitus ingens patrimoniū conſumpſiſſe ſignificetur: ne teſtam quidem qua ignem a vicinis correget ſibi dicitur reliquiſſe. Per ambiguum. Cerno exemplū eſt ambigui: ſignant enim video: & attentus diligenſq; ſum: & ſic in preſenti loco accipitur: in eum enim hæc dicuntur qui contendens in iudicio proſpice inquit tu: cui aduerſarius tu ſubiicit proſpice q̄ multum cernis: hoc eſt in comparandis hæreditatibus diligens es: quod ille faciebat orbos & pupillos forte decipiens. Ambigua: uitanda inquit ambigua huiuſmodi ſunt: quoniam obſcuram faciunt orationem: ita & conſequentia fugienda eſt per quā quomodo fiat ſignatio ſubiecta declarat exemplo quidam ſalſamentarii filio petulantur loquentis tace inquit tu cuius pater ſe cubito emūgere ſolebat: ſignificauit uilem eſſe: & ſalſamentarii filium: cum ſe ille nobilem credi uellet ſalamentarii: autem: quoniam ſunt contaminatis manibus nares cubito emungunt: idem & lanii & piſcatores faciunt. Salſamentarii ſunt qui ſalita uendunt obſonia: Per abs: per diminutionem cum minimus dicitur & plus ſignificat. Qui forma in adoleſcentem hæc dicuntur. Qui ali. do. hoc eſt in aliena domo ſtuprum uirgini intulerat uel adulterium commiſerat. Noli Sat. admonetur Saturninus: ne eadem uia graſſari velit qua Gracchi: quoniam ut illi periturus ſit: hoc non dicitur ſed ſignatur. Frequentia po. multitudine populi a quo deſereris. Multi gracchi multi ſimiles gracchis qui occiſi ſunt: dum eas quas Saturninus poſtea ferre uolunt: leges ferre tentarent. Feſtiuitas: ex quo mediocri figuræ præcipue conuenire cognoſcitur. Dignitas: ex quo graui adhiberi poſſe intelligitur.

Cerno

Salamētaru

ASC. ¶ Significatio eſt res quæ relinquit plus in ſuſpitione quam poſitum eſt in oratione: hoc eſt quæ plus ſignificat quam dicit. Ea ſcilicet exornatio uidelicet ſignificatio fit per exuperationē: ambiguū: cōſequētiā: abſciſſionē: ſup. & ſimilitudinē. Per exuperationē .i. per hypbolē: ſup. fit: cū plus eſt dictū q̄ veritas patitur: cā ſuſpitionis augēdæ ſic. Exemplū

patet. Per ambiguum ſup. fit cum verbum poteſt ac cipi in duas vel plures ſententias: ſed accipitur in eã partem quam is qui dixit vult: vt ſi dicas de eo. i. ad eum qui adierit multas hæreditates: tu qui plurimũ. ſ. diuitiarum cernis. ſ. tibi eſſe: proſpice. ſ. rebus tuis vbi ſenſus poteſt eſſe: proſpice. ſ. reipub. aut de qua

ne noli eſſe fretus. i. cõfiſus: nimiũ frequẽtia populi: i. ne ſis nimiũ popularis: noſce. i. conſidera ſtultitiã Gracchi. i. ne ut Gracchus: qa popularis fuit periit: tu quoq; pereas. Hæc exornatio habet plurimũ feſtiuitatis: & interdũ dignitatis. Sinit. n. ipm auditorẽ ſuſpicari quiddã. i. aliquid certi: ipſo oratore tacito: id eſt tacente.

conſulatur: tu qui cernis plurimum. i. prouidentia præſtas: & multa cognoſcis & cõſideras: ſed quia loquitur de diuite & parum prudente: intelligetur de conſpectione bonorum aut forte in eam ſignificationem: vt ſignificetur maxime auarus: vt qui cum plurima habeat plura cupia: & oculos in proximũ prædium coniiciat. Et quia locutiones ambiguæ ſũt vitandæ: dicit. Quemadmodum ambigua quæ reddunt orationem obſcuram ſunt vitanda: ita hæc. ſ. ambigua quæ cõficiunt huiuſmodi ſignificationem ſunt conſequenda. i. ſectanda: vbi ad deponẽtali verbo paſſiuo vtitur participio. Ea. ſ. ambigua cõſequẽda: reperientur facile: ſi nouerimus & animaduerterimus: ancipites. i. duorum capitum aut ſignificatorum: aut multiplices. i. multarum ſignificationũ poteſtatea verborum. Significatio fit per conſequẽtiam: cum rẽs quæ ſequuntur. i. comitantur aliquam rem: dicuntur ex quibus tota res relinquitur in ſuſpitione. ſ. eius quod is qui dicit innuit: vt ſi dicatur filio ſalſamentarii. i. vendentis ſalſamenta. i. carnea aut piſces ſalſos &c. Significatio fit per abſciſſionẽ. ſ. ſermonis. i. apoſiopiſim: cum incipimus aliquid dicere: dein de præcidimus. i. priuſq̃ ſermo finitus eſt abrũpimus filum eius: & ſatis ſuſpitionis relinqtur ex eo quod iã diximus ſic. Qui iſta forma & ætate: videtur dictum in deformen & ſenẽ: nuper alienæ domui: ſup. intulerat vitium: nolo dicere. Per ſimilitudinem ſup. fit: cum aliqua re ſimili allata. i. ad ducta; nihil dicimus amplius ſed ſignificamus ex ea. i. per eam quod ſentiamus: hoc modo. O Saturni

guum, conſequentiam: abſciſſionem: ſimilitudinem. Per exuperationẽ, cũ plus dictũ eſt, quã patitur veritas, augendæ ſuſpitionis cauſa, ſic: Hic de tanto patrimonio tam cito teſtam, qua ſibi petat ignem, non reliquit. Per ambiguũ, cum verbum poteſt in duas, pluresue ſententias accipi, ſed accipitur, in eam partẽ, quam vult is qui dixit: vt ſi de eo dicas, qui multas hęreditates adierit, proſpice tu, qui plurimũ cernis. Ambigua quemadmodũ vitanda ſunt, quæ obſcurã reddunt orationẽ, ita hæc conſequenda, quæ conficiunt hmõi ſignificationẽ. Ea reperiẽtur faciles ſi nouerimus, et animaduertimus verborũ ancipites aut multiplices poteſtates. Per conſequentiam ſignificatio fit, cũ res quæ ſequũtur aliquã rem, dicuntur: ex quibus tota res relinquitur in ſuſpitione, Vt ſi ſalſamentarii filio dicas: quieſce tu, cuius pater cubito ſe emungere ſolebat. Per abſciſſionem, ſi cum incipimus aliquid dicere: deinde præcidimus: & ex eo quod iam diximus, ſatis relinquitur ſuſpitionis, ſic: Qui iſta forma & ætate nuper alienæ domui: nolo plura dicere. Per ſimilitudinem, cum aliqua re ſimili allata, nihil amplius dicimus: ſed ex ea ſignificamus, quid ſentiamus: hoc modo: Noli Saturnine nimium populi frequentia fretus eſſe: ſtultitiam noſce Gracchi. Hæc exornatio plurimum feſtiuitatis habet: & interdum dignitatis. Sinit enim quiddam tacito oratore ipſum auditorem ſuſpicari.

De breuitate. Titu. LXX.

Breuitas, eſt res tantummodo ipſis verbis neceſſariis expedita: hoc modo: Lemnon præteriens cepit: inde tharſi præſidium reliquit: poſt vrbem Bithyniã ſuſtulit: inde pulſus in helleſpontum, ſtatim potitur abido. Item: modo conſul quondam tribunus, is deinde primus erat ciuitatis: tunc proficiſcitur in Aſiam: deinde exul et hoſtis eſt dictus, imperator: et pop. Romani factus eſt conſul. Habet paucis compræhenſa breuitas multarum rerum expeditionem. Quare adhibenda ſæpe eſt, cum aut res non egeat longę orationis: aut tempus non ſinit commorari.

De demonſtratione. Ti. LXXI.

Demonſtratio eſt, cũ ita res verbis exprimitur, vt geri negociũ, & res ante oculos eſſe videat. Id fieri poterit, ſi quæ

Breuitas. βραχυτης, græce dicitur vel βραχυλογια. breuitas a noſtris vocat quoniam neceſſariis duntaxat verbis rem ipſam abſoluit. Hac vtitur Virgi. cum ait. Sed vos qui tandem quibus aut venistis ab oris. Quoue tenetis iter? Conuenit oibus figuris oibus generibus ex ptib⁹ oronis narratio ni præcipue. Neceſſariis vt nec plus nec minus dicatur: quam neceſſe eſt. Lemnon inſula eſt ægei maris Lemnus: vna ex ſporadibus in quam hatos mons ſolſtitio iaculatur vmbras. ab hac Tarſos abeſt. x. m. p. ænaria prius dicta i cuius oppidum parũ ædificauerunt. Vrbem Bithyniam principalem Bithyniæ regionis ciuitatem. Quæ ponti oræ: Thracio Boſphoro ab occaſu terminatur: a meridiæ quæ proprie Aſia dicitur. In Helleſpontum Anguſtum mare. vii. ſtadiorum Aſiam ab Europa dirimens Xerxe ponte iunctum: qui abydo obiacebat quæ eſt in litore Europæ ciuitas a Seſto quæ eſt in Aſiæ littore Cherroneſiarum ciuitatum optima circiter. xxx. ſtadia diſtans i de Xerxe hæc dici potuiſſent. Itẽ mõ. Aliud exẽplum. Mario hæc oratio cõuenisset. Habet paucis vim oſtẽdit exornationis: & qñ ea vtendum ſit dicit. Breuitas eſt res expedita. i. cõpẽdioſe enarrata tãtũmodo ipſis verbis neceſſariis: hoc modo. Exẽpla patent: expoſitis per Frãciſcũ vocabulis.

Demõſtratio. ενάργεια grçce dicit̃ hæc exornatio oia cõplectit̃ attributa negocio: q̃ ante: q̃ poſt: q̃ i ipa negocii geſtione cõtigerit: & demõſtratio vocatur: qm ſic verbis ſigillatim res exprimit̃ i vt poni

FRan.

Lemn⁹

Tarſos

Bithynia

ASC.

FRan.

ante & poſt in ipſa re facta erunt comprehendemus: aut a rebus conſequentibus, aut a circumſtantibus non recedemus: hoc modo. Quod ſimul atq; Gracchus proſpexit fluctuare populum: verentem ne ipſe auctoritate ſenatus commotus ſententia deſiſteret: iubet aduocari contionem. Iſte interea ſcelere & malis cogitationibus redundans, volat ex templo Iouis, ſudans: oculis ardentibus: erecto capillo: contorta toga: cum pluribus aliis ire celerius cœpit. Illi præco faciebat audientiam, hic ſubſellium quoddam calce premens dextrum pede defringit: & hoc alios iubet idem facere: cum Gracchus deos inciperet præcari: curſim iſti impetum faciunt: ex aliis aliis partibus conuolant: atq; e populo unus: fuge, inquit Tiberi, Non vides? reſpice inquam. Deinde vaga multitudo ſubito timore perterrita fugere cœpit. Atq; iſte ſpumam ex ore reiiciens, anhelans ex infimo pectore crudelitatem, contorquet brachium: & dubitanti Graccho quid eſſet, neq; tamen locum in quo conſtiterat, relinquenti percutit tempus. Ille nullam vocem edens inſita virtute concidit tacitus: iſte viri fortiſſimi miſerando ſanguine aſperſus, quaſi facinus præclariſſimum feciſſet, circumſpectans, & hilare ſceleratam gratulantibus manum porrigens, in templum Iouis contulit ſeſe. Hæc exornatio in amplificanda & commiſeranda re pluri mum prodeſt: & in huiuſmodi narrationibus: ſtatuit enim totam rem, et prope ponit ante oculos.

Totius operis peroratio.
Titulus Vltimus.

OMnes rationes honeſtandæ elocutionis ſtudioſe collegimus: in quibus Herenni ſi te diligenter exercueris: et grauiſ

poni ante oculos videatur. In omni figura: in omni genere demonſtratione utimur ex partibus orationis in narratione & concluſione præcipue. id fieri poterit omnium: ut dictum eſt attributa negocio hæc complectitur exornatio: ſunt autem attributa negocii partim continentia cum ipſo negocio: partim in geſtione negocii conſiderantur: partim adiuncta negocio: partim geſtum negocium conſequuntur: de quibus libro primo de inuentione: & libro. ii. huius operis Cicero dixerit. Quæ ante: quæ ante rem geſtam facta ſunt. Quæ poſt: quæ poſt geſtum negocium ii fecerit de quo ſermo eſt. In ipſa re in geſtione negocium quæ quæruntur locus: tempus: modus: occaſio: facultates. A rebus cõſequentibus cum dicitur quæ ſigna nocentis uel innocentis conſecuta ſint: ut ſi expalluit: erubuit: vel incõſtanter locutus eſt: aut contra. A circumſtantibus: continentia intelligit cum ipſo negocio q̃ ſemper affixa videntur ad rem: neq; ab ea poſſunt ſeparari: ex his prima eſt breuis complexio totius negocii: quæ ſummam continet facti hoc modo. Parentis occiſio patriæ proditio. Deinde cauſa eius ſummæ: per quem & quamobrem: & cuius rei cauſa & quo modo factum ſit: quæritur. Quod ſimul atq; Gracchus: exemplum eſt de Graccho: quomodo a Scipione Naſica fuerit occiſus: in quo q̃ ante: quæ poſt: quæ in ipſius negocii geſtione contigerunt: tractantur. Quæ conſecuta ſunt quomodo geſtum ſit qua cauſa: quibus auxilus comprehenditur. Hiſtoria uero hoc habet. Tiberius Gracchus Africani ex filia nepos. Tribu. Ple. legem tulit ne quis plus mille agri iugera poſſideret Octauio collegæ intercedenti nouo exemplo magiſtratum abrogauit. Tulit deinde ut ea pecunia quæ fuerat ex hereditate Attali populo diuideret. Cumq; prorogare ſibi magiſtratum vellet: aduerſis auſpiciis in publicum proceſſit: ſtatimq; capitolium petiit: manum ad caput referens: quo facto ſalutem ſuam populo commendabat. Hoc nobilitas ita accepit quaſi diadema ille poſceret. Scipio Naſica ceſſante Mutio conſule ſequi ſe iuſſit q̃ rempublicam ſaluam vellent: Gracchum in capito

Ti. Gracchi cædes.

lium ſecutus oppreſſit. Cuius corpus. Lucretii ædilis manu in Tyberim miſſum fuit. Vnde ille Viſpillo dictus eſt. Naſica vero: ut vindictæ ſubtraheretur: per ſpeciem legationis in Aſiam ablegatus eſt. Fluctuare: commoueri: agitari. Virg. Magno curarum fluctuat æſtu. Cice. pro Milone fluctus dixit cõtionum. Ipſe interea Scipio Naſica hæc ante geſtũ præceſſit negociũ. A templo Iouis. Capitolio. Oculis ardentibus: quales iratorum ſũt. Homerus de Agamemnone irato ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην. Erecto capillo: qđ iã timore quam ira cõtingit. Contorta toga: reiecta in humerum toga: vt expeditior eſſet. Illi Graccho aderat præco: cui verba legis ſubiicere volebat. Hic Naſica. Subſellium. primo ſedilibus ſubſelliorum ictus eſt Gracchus. Vaga multitudo inſtabilis multitudo populi. At iſte ſpumam: hæc ſunt quæ in geſtione negocii contigerunt. Tempus: partem capitis. Iſte viri fortiſſimi: hæc geſtum negocium conſecuta ſunt. Hæc exornatio vis exprimitur exornationis: ſimul & concluſioni præcipue conuenire oſtenditur quæ per amplificationem: vel cõmiſerationem fit.

Demonſtratio ſcilicet rei geſtæ per apertam narrationem: eſt cum res ita exprimitur verbis: ut negocium videatur geri & res videatur eſſe ante oculos. Omnia autem patent: præſertim per Maturantium.

OMNes rationes &c. Concluſio eſt operis: qua fructum quem conſecuturus ſit oſtendens ad exercitationem præceptorum rhetorices Herennium hortatur. Omnia ad eam rem perficiendam adeſſe commoda quæ poſtulari a ſtudioſis artis ſolent: & abeſſe incommoda dicens: breuiſſime præterea quæcunque de arte ſuperius præcepta ſunt repetit. Honeſtandæ: ornandæ. Grauitatem ad figuram ſublimem reſpicit: cum ait dignitatem ad mediocrem: cum ſuauitatem inquit ad humilem. Nuda: nullo artificio adiuta. Identidem aſſidue. Vel ſimiliter. Sibi diffidunt q̃ parũ præditos ingenioſe vident. Philoſophiæ ratio. Cuius ſtudioſi ſumus: quæ bonos efficit: & cõciliat amicitias ſtabileſq; reddit. Ea eni ut ait Ci

cero firma & ſtabilis futura eſt amicitia quam ſimilitudo morum & ſtudiorum copulauerit. Et de nobis: ideo inquit de nobis non diffidimus: quoniam aliquid iam profecimus: & iam facto periculo poſſe iam magis magiſque proficere non deſperamus, Et alia ſunt: ideo præterea non diffidimus inquit: quoniam alia ſunt meliora ad quæ aſpiramus: quicunque autem ſpem concipit aliquam magnam rem percipiendi: is non poteſt: non maxime in ea re proficere. Parua pars: ſenſus eſt ſi non poterimus in dicendo peruenire quo volumus: bene viuendo tales eſſe ſtudebimus: vt vitæ perfectiſſimæ parua pars defutura ſit. Et viam. Non deeſt iquit via quã ſequamur: & quicquid præcepit iam breuiſſime repetit. Quando res quæ inuenienda ſint in ſingulis generibus cauſarum hoc libro ſecundo & tertio demonſtratum eſt. Partes: hoc ad diſpoſitionem pertinet. Quæ ſi ſequemur: quæ ꝓcepta ſi ſeruabimus. Hæc omnia. Quod optimum in arte eſt: id repetit: vt ſcilicet exercitatione vtatur Herennius. Nam & in principio operis rationem præceptionis ad exercitationem dixit accommodari oportere.

¶ Interpretationis Franciſci Maturantii: in libros Rhetoricorum. M. T. Ciceronis Finis.

ASC. ¶ Peroratione concludit opus quæ cum intellectu facillima ſit verborum non amplius addã.

Τέλος.

tatem: & dignitatem: & ſuauitatem habere in dicendo poteris: vt oratorie plane loquaris, ne nuda, atq; inornata inuentio vulgari ſermone efferatur. Nũc idẽtidem noſmetipſi nobis inſtemus, Res enim cõmunis agit, vt frequẽter & aſſidue conſequamur artis rationem ſtudio, & exercitatione: quod alii cũ moleſtia tribus de cauſis maxime faciunt: aut ſi cum quibus libenter exerceãtur, non habent: aut ſibi ſi diffidunt: aut ſi neſciunt, quam viam ſequi debeant: quæ a nobis abſunt omnes difficultates. Nam & ſimul libenter exercemur propter amicitiam: cuius initium cognatio fecit, cętera philoſophiæ ratio confirmauit. Et nobis non diffidimus, propterea ꝙ aliquã multũ proceſſimus: & alia meliora ſunt: quæ multo intentius petimus in vita: vt etiam ſi non peruenerimus in dicendo, quo volumus, parua pars vitę pfectiſſimę deſideretur, Et viam quam ſequamur habemus, propterea ꝙ in his libris nihil præteritum eſt rhetoricæ præceptionis. Demonſtratum eſt enim quomodo res in omnibus generibus cauſarum inueniri oporteat. Dictũ eſt, quo pacto eas diſponere conueniat. Traditũ eſt, qua ratione eſſet pronunciandũ. Præceptum eſt, qua via meminiſſe poſſemus. Demonſtratũ eſt, quibus modis perfecta elocutio compararetur. Quæ ſi ſequemur, acute & cito reperiemus: diſtincte & ordinate exponemus: grauiter & venuſte pronunciabimus: firme & perpetuo meminerimus: ornate & ſuauiter loquemur. Ergo in arte Rhetorica nihil eſt amplius, Hæc omnia adipiſcemur: ſi rationes præceptionis diligentia cõſequemur, & exercitatione.

M. T. C. Rhetorices nouæ Finis.

Impreſſum Venetiis. Anno Domini.
M D XXXXII.

Marii Fabii Victorini Rhetoris in Rhetoricos Ciceronis Liber primus incipit.

Omnis quicunq; incipit cuiuſq; generis orationem hęc tria in principiis adhibere debet: vt auditores faciat attentos: beniuolos: dociles. Ergo hic Cicero facit dociles auditores cum quid ſit eloquentia oſtendit. Attētos: cum dicit ſe de eloquentia dicturum: re ſcilicet magna. Beniuolos ſiquidem quia oſtendit futurum ei commodum: qui his artibus fuerit edoctus. Eloquentia igitur qualis ſit per ſeipſam non oſtendit: ſed eſt capax qualitatis: quam nō in ſe habet: ſed accipit ab agente. Nam vt cuiuſq; ingenium fuerit eius: qui ea vtitur perinde qualis ſit: & qd faciat demonſtrat. Ergo quoniam quis mediocriter ſapiens poteſt videre eloquentiam ſi in homine ſtulto ſit malam eſſe: ſi in ſapiente bonam eſſe. Propterea Cicero non vtrum bonum an malum ſit eloquentia quærit: ſed vtrum plus boni an mali habeat oſtendit. Tractat autem in principiis quatuor theſis. Vnam talem: ſtudendum eſſe ſapientiæ cum eloquentia. Alteram: parū prodeſſe ſolam ſapientiam: tamen prodeſſe. Tertiam: multum nocere eloquentiam, ſi ſine ſapientia ea ſit: & quia poteſt dici. [Theſes q̄tuor.] Ergo eloquentiæ ſtudendum non eſſe: nam vbiq; ſapientiam laudas. Reſponderit ſtudendum eſſe eloquentiæ: quia per eloquentiam vim ſuam ſapientia exercet neceſſario. Quarta theſis, ſtudendum eſſe eloquentiæ: ſed tamen quæ ſit mixta ſapientiæ. Animaduertere tamen debemus in principiis deliberationis propoſitionem: partes propoſitionis. Executionem partium. Poſtremo vero ſententiam: quod diligenter attendenti: facile cognitu eſt. Sed anteq̄ ad id vnde cœpit Cicero veniamus: dicendum primum videtur quid ſit ars: deinde quid interſit inter artem & virtutem. [Ars] Ars eſt quę ſignificantiam ſui plenam non habet ſed intelligitur ad aliquid pertinere: non enim velut Codice nominato ſcimus ſtatim quid ſit Codex: ita mox ſcire poſſumus quid ſit ars niſi additum fuerit cuius ſit ars: vt ars poeticę, grāmaticæ: eloquentiæ. [Virtus] Virtus eſt animi habitus in naturæ modum rationi cōſentaneus. Et ideo in naturæ modum: duobus enim conſtamus: anima & corpore. Anima immortalis eſt. Si immortalis eſt a diuinis deſcendit. Si a diuinis deſcendit perfecta eſt: ſed acies q̄uis perfectæ animæ quodā corporis craſſo tegmine irretitur. & circūfunditur: & ita fit vt quandam obliuionem ſui capiat. Cum vero ſtud o ac diſciplina veluti detegi cœperit atq; nudari: tunc in naturæ modū animi habitus reuertitur: atq; reuocatur. Hanc virtutem Pla. dicit nunc arte fieri, nunc cum hominibus naſci: nūc in exercitatione confici, nūc a Deo dari. Hæc virtus in Rhetoricis a Cicerone eadem ponitur quę ſapiētia. Alibi vero, id eſt in libris de republica ab eodem Cicerone illa virtus dicitur: quę prudentia. Virtus igitur habet partes quatuor: prudentiam: iuſtitiam: fortitudinem: temperantiam. [Virtutis ptes] Prudentia eſt rerum bonarum & malarum per omne tempus ſcientia. [Prudētia] Iuſtitia eſt animi habitus ita in formatus: vt omnibus mentis tribuat dignitatem. [Iuſtitia] Fortitudo eſt conſiderata periculorum ſuſceptio: & laborum perpeſſio. [Fortitudo] Temperantia eſt animi circa res inutiles atq; inhoneſtas victrix ac pudica dominatio. [Tēperantia.] Harum partium partes in conſequentibus cognoſcemus. Nunc ad id quod oſtendere propoſuimus reuertamur: ſcilicet vt quid inter artem & virtutem interſit videamus. Harum quatuor partium: quas diximus ineſſe virtuti, nulla omnino in artem cadit. Ars enim tantū præcepta tradit: non aliquid ſecundum ipſa pręcepta faciendū. Ideo ars ſapientiæ tradi nō poteſt. Per ſe autem tota conſtat ac permanet quæ perfecta eſt: ſi hæc quatuor teneat. Prudentiam. Iuſtitiam. Fortitudinem. Temperantiam. Datur autem ars eloquentiæ & recte datur. Etenim ſi conſtat quatuor rebus natura, vſu: exercitatione: arte neceſſario & artis præcepta in eloquentiā dantur. Quæ ſi deeſt profecto tria illa multū interdum nocere: nunq̄ prodeſſe poſſunt. Dicendū etiā videtur quæ diſtantia ſit inter rhetorem: ſophiſtam: & oratorem. [Rhetor] Rhetor eſt qui docet literas atq; artes traditor eloquentiæ. [Sophiſta] Sophiſta eſt apud quem dicendi exercitium diſcitur. [Orator] Orator eſt qui in cauſis priuatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquentia. Et ut ſcianus: alium eſſe rhetorē, alium oratorem. Rhetor illa quę habere debeat orator oſtendit. Nunc ergo conſiderans, quid et quantum ſit illud de quo dicturus eſt: id eſt eloquentia recte ſe dicit diu cogitaſſe nō utrum bona an mala ſit eloquentia: ſed utrum plus boni an plus mali habeat.

VICT. Sępe & multi cogitaui. Bona ꝑ ponēda da malis.

S Aepe & multū hoc mecū cogitaui :;horū ſi unū deſit nō oſtēdit ſatis' diutinam cogitationē. Poſſumus.n.frequēter aliqd cogitare:ſed ſtatim a cogitatione deſiſtere. Poſſumus itidē multū aliqd cogitare:ſed i uno eidē die facere. Recte ergo utrūq; cōiūxit. Sæpe & multū hoc mecū cogitaui: & qa in publicū res proferri nō debent niſi certa & deliberata:recte ait:hoc mecū cogitaui. Boni ne an mali plus:cū deliberationis: nō utrū bona an mala ſit eloquētia:ſed utrū pl⁹ boni an pl⁹ mali hēat eloqūtia: nō tñ uacat rō ordinis. Potuit autē dicere mali ne an boni plus:ſed Cic. naturā tenuit eloquētiæ. Quæ cum primū agere cœpit ꝓfuit hoibus. Nā cōpulit eos: & ꝯgregauit: Poſt aūt depꝛauata igenio malorū multū nocuit reipu. Hūergo ordinē tenuit ut diceret boni ne an mali plus hoibus āt tulerit & ciuitatibus Res duobus cōſtat publico: & priuato. ideo hoibus & ciuitatibus.hoc & in uerrinis aiaduertere debemus qualiter ubiq; Cī aut hoies defēdat aut ciuitates. Copia dicēdi.

Copia dicēdi: qm nomē eloquētiæ id ſibi obtinet ac uēdicat ut cū ad aures uenerit nō niſi optima accipiat. Ideo maluit definire eloquētiā. Ne qs ergo audita eloqntia, ꝗ quaſi ſono ipſo id optinuit ut mixta uideat eſſe ſapiētie. Ne quis inquā deliberādā nō crederet : utrum plus boni an plus mali habeat eloquētia:ſed ipſam p ſe ſatis exiſtimaret boni ī:ppea maluit definire eloquētiā indu cēdo copiā dicēdi. Quæ qa pōt ad utrūq; flecti cām deliberationis induxit. Ac ſummi eloqntiæ ſtudiū. Poſtꝗ docuit qd eſſet eloquētia per diffinitionē ſecutus poſtea occupatis iā auditoꝝ ſenſibus eloquētiā. noīauit. Sed recte ait. Ac ſummi eloquētiæ ſtudiū. Nō.n. pōt declarari qd poſſit eloquētia niſi in aliquo fuerit ac pleꝛa fuerit. Nā cū & noſtræ reip. detrimēta cōſidero. Oſtēſurus ꝗtū boni aut mali poſſit eloquētia de repu. loquitur. Et recte:nō enim in priuatis rebus eloquētia periclitāda eſt:ſed in publicis. ita ipſe i uerrinis cū de ſe uel de eloqntia ſua optimā ꝓbationē afferret publicas cauſas cōmemorat.tacet priuatas. Me qui tot annis in cauſis iudiciiſq; publicis ita ſim uerſatus. Nunc deniq; ut bonū mōſtret eloquētiæ de reip. incōmodis uel cōmodis loquit̃. Animaduertēdū tamē ꝙ partes nō eodē ordine exequit̃ quo ꝓpoſuit. Ait.n. ſupra boni ne an mali plus. Nūc a malis eloquētiæ icipit. Sed ſupra: Naturā ut diximus ſecutus ē. Nūc cogitationis rationē ſeruat. Illa.n. primū cogitationi occurrunt que uicina ſunt ad noſtrā memoriā: ideo & de recentibus, & quod eſt maxis ppinquū elegit. Cū ait. Noſtræ reipu. detrimēta cōſidero. Cōſideratio.n. reip. præſentis ē. Ergo qm hucuſq; incōmoda p ſolā eloquētiā reip. cōtigerunt recte a malis eloquētiæ cœpit poſt dicturus de antiquioribus bonis & malis. Et maximarū ciuitatū ueteres animo colligo calamitates. receditr paulatim a rēp. noſtra ad extraneas ciuitates: & recte poſt Romā maximas ciuitates noiat:ergo qm uetuſtiora ſunt hæc exēpla ciuitatum: aio ſe ait colligere. In rep. aūt noſtra qſiuę geſta cōſiderat. Recte ait ita ꝑ maximarū ciuitatū colligo calamitates, Illic.n. aliqd operat̃ eloquētia ubi populus maior

Eloquētia iquo ſit periclitāda ordo cur mutetur.

¶ Marci Tullii Ciceronis oratoris clariſſimi Rhetoricæ ueteris, Siue de inuentione. Liber. I.

S Aepe & multum hoc mecū cogitaui: boni ne an mali plus attulerit hominibus & ciuitatibus copia dicendi ac ſūmū eloquētię ſtudiū. Nam cū & noſtræ reipu. detrimenta conſidero: & maximarū ciuitatū ueteres animo calamitates colligo:nō minimā uideo p diſertiſſimos hoīes ſuectā rē partē icōmodorū. Cū aūt res a noſtra memoria pp uetuſtatē remotas ex literarū monumētis repetere inſtituo, Multas urbes cōſtitutas:plurima bella reſtincta:firmiſſimas ſocietates:ſanctiſſimas amicitias intelligo:cū animi ratione:tū & facilius eloquentia cōparatas.

eſt. Nō minimā ui. de modo hic agit̃.i.utrū plus boni an plus mali afferret eloquētia. ideo ait nō minimā uideo inuectā partē incōmodorū per diſertiſſimos hoies qd' ſupra diſputauimus. Noluit per eloquētiā dicere:ſed p diſertiſſimos hoīes.i. qui hēant copiā dicēdi ſolāuuectā uero p metaphorā nauis reſpu. dicit̃ gubernari. Cū aūt res a noſtra memoria pp uetuſtatē remotas. expoſitis malis icipit dicere qd boni hēat ęloquentia a noſtra memoria iqt remotas: ut excuſet memoriā quaſi negligētē: addit ꝓpter uetuſtatē ergo illa quę nimis a memoria noſtra remota ſunt qui ſcire poſſumus. Et litteraꝝ monumentis: iqt repetere inſtituo hæc monumēta dupliciter accipimus aut annales aut hiſtoriā. Primo .n. annales fuerūt poſt hiſtoriæ factę ſunt. Multas urbes cōſtitutas plurima bella reſticta firmiſſimas ſocietates ſanctiſſimas amicitias. Deinde dicēdū eſt hoc loco qd ſit ciuitas. Eſt aūt ciuitas collecta hominū multitudo ad iure uiuēdū. Cū ergo fuerit ciuitas cōſtita neceſſe eſt ut primo bella patiat̃. Poſtea pacem agat. Pax enim a pacto dicit̃. pactū uero eſſe nō pōt niſi eā precedat.i. bellū. Hoc & Saluſtius tenuit cum de rebus romanis loqueretur. Dixit prius bella geſta poſt pacē eſſe fundatā. res inquit romana plurimū imperio ualuit. Seruio ſulpitio. M. Marcello, conſulibus omnis gallia cis rhenū atq; inter mare noſtrū & occeanū niſi quę a paludibus innauia fuit perdomita. Hic bellum geritur: deinde pacem memorat conſecutam: optimis aūt moribus & maxima cōcordia egit reipu. inter ſecundū & poſtremū bellum carthaginenſe. Quæritur aūt utrū in bellis aliquid poſſit eloquētia. Pōt enī ſine dubio & tantū ꝗtum uirtus pōt. Nā ſi uirtute bella finiunt̃ & eloquētia bella finiunt̃. Ideo ergo ait plurima bella reſtincta. Iam illud notū eſt ꝙ bella ardere dicūtur: ut ait ardebat ois hiſpania citerior. Itemq; tanta incēdia belli. recte ergo reſtincta dicit. Firmiſſimas ſocietates: ſanctiſſimas amicitias:inter ſociū & amicū hoc intereſt. Socius eſt qui nobis aliquo pacto ad aliquid gerendū cōiungit̃. Amicus eſt q nobis uſu uitæ ſimilis pio ac fideli amore cōiungit̃. Erga ſocius aliqd nobiſcū gerit ideo ait firmiſſimas ſocietates: qa amicus pio nobis amore coniungitur: ideo ait ſanctiſſimas amicitias. ergo interdū amicus eſt:ſocius non eſt ſi mecū nihil gerat: & rurſus cum ſit ſocius: amicus nō eſt: ſi aliquid mecū inuitus gerat. Propterea Cic. ubiq; duo hæc iungit: ſocios populo romano atq; amicos. itaq; & hic firmiſſimas ſocietates ſanctiſſimas amicitias. Intelligo: recte. intelligo ait enim ſupra. Ex litterarū monumentis repetere iſtituo. Ergo id quod legitur intelligendū eſt. Tū animi ratione tum facile eloquentia cōparatas. ubiq; hęc duo cōiungit. Sed quādo aliquid duæ res agunt. tripli ci modo agunt: aut æquales ſunt aut nūc iſta plus pręſtat nunc illa. Hic ſapiētiæ dat ꝓprias agēdi rationes. ſed qa uirtus omnis magnitudine ſui tarda eſt: idcirco ſubiunxit & tempus: ut illud quod ſapientia inuenerit: facilius eloquentia compleatur. Ergo ad aliquid cito faciendum alterum alterius auxilio eget. Recte igitur reip. cōmodum ex confectione utriuſq; coniungit.

Ciuitas

Pax

Eloquētia i bello.

Bella ardere dicitur.

Socius

Amic⁹.

❡Ac me quidem diu cogitantē ratio ipſa in hāc potiſſimum ſententiam ducit: ut exiſtimem ſapientiam ſine eloquētia parum prodeſſe ciuitatibus: eloquentia uero ſine ſapientia nimium obeſſe plerunq; prodeſſe nunq̄. Quare ſi quis omiſſis rectiſſimis atq; honeſtiſſimis ſtudiis rationis & officii conſumit omnem operam in exercitatione dicendi: is inutilis ſibi: pernicioſus ciuis patriæ alitur. Qui uero ita ſe armat eloquentia: ut non oppugnare commoda patriæ: ſed pro eis propugnare poſſit: Is mihi uir & ſuis & publicis rationibus utiliſſimus atq; amiciſſimus ciuis fore uidetur.
Ac ſi uolumus huius rei quę uocatur eloquentia ſiue artis ſiue ſtudii ſiue exercitationis cuiuſdam ſiue facultatis a natura profecte conſiderare principium, reperiemus id ex honeſtiſſimis cauſis natum atq; optimis rationibus profectum. Nā fuit quoddam tempus cum in agris homines paſſim beſtiarum more uagabantur: & ſibi uictu ferino uitam propagabant: nec ratione animi quicq̄; ſed pleraq; uiribus corporis adminiſtrabant. Nondū diuinæ religionis: non humani officii ratio colebatur: nemo nuptias uiderat legitimas: non certos quiſquā aſpexerat liberos. non ius æquabile quid utilitatis haberet acceperat. Ita propter errorem atq; inſcitiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad ſe explendam uiribus corporis abutebatur pernicioſiſſimus ſatellitibus.

❡Ac me quidē: ſupra oſtendit q̄tum obeſſet eloquentia: q̄tūq; prodeſſet: ſed mixta ſapientiæ. Nunc uero uult oſtendere ſingulatim q̄tum ſapiētia ſola proſit: q̄tū eloquētia ſola obſit. Quod cū oſtenderit: quoniā ſapientia ſola parū pdeſt & eloquētia ſola multū obeſt, rurſus dicturus eſt eloquētiā ſapientiæ eſſe iungēdam. Omnis res aut nimiū prodeſt: aut parū pdeſt: aut nimiū obeſt: aut parū obeſt. Sapientiæ unū dat ut ſola parū proſit reipu. nihil tamen obſit. Eloquētiā uero ſolā ſæpe ait nimiū obeſſe Qua in re obeſſe ſemper oſtēdit ſed & interdū ſatis obeſſe. Illā uero aliā partē tollit ſoli eloquētiæ: ut uel parū pſit reipu. multū tamē obſit. Verū quod ait. Ac me quidē diu cogitātē ratio ipſa. Ipſa inq̄t ratio ſapientiæ ſ. quā eloquētię dicimus eſſe iungendam. Quare ſi qs oſtēdit qd ſit plena ſapiētia. Sapiēs enī eſt q diuina atq; humana optime nouit. ergo ſtudiū rectæ rationis ad diuina ſtudiū hōeſti officii ad humana referamus. qd autē ait ſtudiū rectius dixit q̄ ſi dixiſſet. quare ſi qs omiſſa ratione atq; officio. In his.ii. nominibus perfecta philoſophia eſt: quā quia nullus orator plane pōt aſſequi. ideo nobis horum uel ſtudiū habendū eē demōſtrat. Cōſumit oēm operā in exercitatione dicēdi. Cōſumit inq̄t: iā in iſto uerbo ē utilius labor. Quod autē ait in exercitatione dicendi: timet eloquētiā nominare: ut ſupra diximus ne ſenſum audientis offendat.

Eloquētia. Itaq; hæc diffinitio eſt eloquentiæ. Eloquētia eſt exercitatio dicēdi. Is inutilis ſibi pernicioſus patriæ ciuis alitur. Omnis homo aut ſibi aut patriæ cōſulit: aut plus ſibi q̄ patriæ. Recte ergo hoīes ad hæc duo miſcenda: ſapientiā & eloquentiā: primo ab utilitatibus ſuis: deinde etiā publicis inuitant. Qui inq̄t fuerit in ſola dicēdi exercitatione uerſatus: omiſſis ſtudiis rōnis & officii: & ſibi inutilis & pernicioſus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita ſeſe: & cætera bene armat: quaſi ſapientia pro robore ſit: pro armis eloquētia. Attendamus tñ ut eū ſupra pro eloquētia aut copiā dicēdi: aut exercitationē: aut diſertitudinē noīauerit. Nūc ubi & de ſapiētia loq̄tur ut ſecurus eloq̄ntia nominet. hic quoq; duo illa ſeruat quæ ſupra diximus. Qui inquit ſapientiæ miſcuerit eloquentiā: is & ſuis: & publicis rōnibus utiliſſimus atq; amiciſſimus ciuis fore uidet: utilem circa priuata: amicū circa publica accipiamus. Ac ſi uolumus &c. Primo rem quādā cōſtituit: cui eloquētiæ nomē impoſuit. & oñdit unde naſcat eloquētia: ſiue ex arte inq̄t: ſiue ex ſtudio: ſiue exercitatione: ſiue a natura. Huius inquit eloquētiæ cuius incerta eſt origo: ſi uolumus cōſiderare principiū inueniemus inquit id ex honeſtiſſimis cauſis natū: atq; optimis rōnibus pfectū.

Cauſa Cā eſt aī impulſus ad aliquid agendū.
Ratio Ratio eſt gerendorum ordo ex eā ueniens: id: ut qd quo loco facias ac dicas intelligas.
Studiū
Exercitatio. Ergo inq̄t ſi eloquētiæ principiū cōſiderare uolumus. Primū cā attēdenda eſt: hæc cauſa honeſta eſt. Deinde rōnes & eaſdē optimas inueniemus. Inter ſtudium aūt & exercitationē hoc intereſt: ſtudiū eſt animi ad aliqd agendū pertinacia. Exercitatio eſt ſuſcepti actus continuatio. Ex his quoq; ſupra diximus naſci eloquentiā poſſe. Nam fuit quoddam tempus &c. Incipit commemorare cauſas fuiſſe honeſtas: quibus eloquentiā non ad ipm q nata ſit: ſed circa agendum principium ſumpſerit: ut ſupra diximus. Aiunt philoſophie duobus hominē conſtare anima & corpore. Animā uero eſſe perfectā: ſed impediri craſſitudine corporis quo minus ſe talē exerceat qualis eſt per naturā. ergo mūdo cōſtituto erāt homines nimis impediti corpore: & in quibus uis animæ obtuta atq; oppſſa eſſet. Tunc neceſſario rapto uiuebant & malis moribus oppreſſo animæ bono: circa res omnes uirībus corporis abutebātur. Sed quia natura nō æqualiter ſe per omnes fundit: aliquando unus extitit: q ſe bene intelligeret: & qui uideret eē hominibus animam illam diuinam: que haberet in ſe multas utilitates: ſi tamen poſſet ab aliquo e latebris quibuſdam elici atq; proferri. Ergo his cauſis eloquentia initium non naſcendi ſed agendi ſumpſit. nam fuit quoddam tempus cum in agris homines paſſim beſtiarum more uagabantur: ſicut Verg. Hæc nemora indigenæ fauni nymphæq; tenebant. Genſq; uirum truncis & duro robore nata. Quis neq; mos neq; cultus erat: nec iungere tauros: Aut componere opes norāt: aut parcere parto: Et ſibi uictu ferino uitam propagabant Sapiens omnis memoriæ ſtudet. Illi in quibus uis animi mole corporis oppreſſa delitēſcit: non memoriæ ſtudent: ſed ferino ritu ſubſidia ſolis proſpiciunt diebus Sic Salu. Et quoniam uita ipſa qua fruimur breuis eſt: memoriam noſtri quam maxime longam efficere conuenit: non peccorum more uiuere: quę natura prona atq; uentri obedientia finxit: ut iſti homines fuerunt: qui ſibi in uictu ferino uitam propagabant. Nondum diuinæ religionis &c. Plena philoſophia eſt: quę conſtat ex duobus ex phiſica & æthica. phiſica eſt quę de diuinis agit: æthica quę de humanis diſſerit. Sed quia Ci. illud docet quod oratori eſt neceſſarium æthicam proſequitur. Quę ſi tunc ab hominibus ignorata eſt: multo magis phiſica. ergo iudicat ut illi uixerunt qui animæ commodis ignoratis corporis uiribus pleraq; geſſerunt. Nemo nuptias uiderat legitimas: atq; incertos quiſq; inſpexerat liberos. Vtrunq; enim uaga atq; incerta uenere conficiebatur: neq; erant iura quę id fieri prohiberent. Nō ius æquabile: quid utilitatis haberet acceperant. Illic enim nullius iniuria uiuitur ubi eſt iuris æqualitas: æqua libertas: ubi aliquid aut omnibus licet facere: aut oībus nō licet. Pernicioſiſſimis ſatellitibus: uires corporis eſſe ait cupiditatis miniſtras: quæ in animis hominum quandam obtinet tyrannidem.

Aeneid. viii.
Peruiol hoies

Phiſica
Aethica

❡Quo

¶Quo tempore quidam magnus videlicet vir & ſapiens cognouit: que materia eſſet & quanta ad maximas res oportunitas animis ineſſet hominū ſi quis eam poſſet elicere:& precipiendo meliores reddere. Qui diſperſos homines in agris. & in tectis ſiluestribus abditos:ratione quadam compulit in vnum locum & congregauit:& eos in vnamquamq; rem inducens vtilem atq; honeſtā:primo propter inſolentiam rēclamantes:deinde propter rationem atq; orationem ſtudioſius audientes ex feris:& īmanibus mites reddidit & manſuetos. At mihi quidem videtur hoc nō tacita neq; inops dicendi ſapientia perficere potuiſſet: vt homines a conſuetudine ſubito conuerteret & ad diuerſas rationes vitæ traduceret. Age vero vrbibus conſtitutis:vt fidem colere & iuſtitiam retinere diſcerent:& aliis parere ſua voluntate conſueſcerent:ac nō modo labores excipiendos communis commodi cauſa:ſed etiam vitam amittendam exiſtimarent: qui tandem fieri potuit niſi homines ea quæ rōne inueniſſent eloquentia perſuadere potuiſſent:profecto nemo niſi grauitac ſuaui commotus oratione cum viribus plurimum poſſet ad ius voluiſſet ſine vi deſcēdere vt inter quos poſſet excellere cū iis ſe pateretur æquari:& ſua volūtate a iucundiſſima conſuetudine recederet:que preſertim iam naturæ vim obtineret propter vetuſtatem.

Anima uino cōparat.

¶Quo tempore quidam magnus &c. ut facilius intelligentiam conſequamur rerū ſimilitudo proferenda eſt. Anima ita eſt ut uinum. Nam queadmodum uinū pro uaſe in quo eſt habitū aut retinet:aut amittit uioletiā: Proinde anima ſi optimū & caſtum corpus offenderit: ſeruat naturam:ſin aliud uelut amittit. Ita igitur cum mortale genus brutū atq; inſcium rerū omnium uagaretur. extitit quidā uir magnus in quo anima ſuā retineret naturā:& qui intelligeret omnes homines habere in ſe quiddam diuinum:ſed id uitio corporis opprimi atq; deperire:qd' ſi fuiſſet elicitū maximas tamen cōmoditates hominum poſſe contingere. Cognouit quæ materies:& q̄ta ad maximas res oportunitas ī animis ineſſet hominū.

Materia.

Materia:non ad hoc ipſum materia eſt: qd' materia uocatur: ſed ad id quod inde fieri habet materia eſt. Oportunitas non accidit: neq; in altero eſt ſed in eadem materia eſt. Poteſt autem in ligno eſſe materies ad aliquid faciendum:ſed ſi putteſcit oportunitas in materia nō eſt. Similia & de reliquis materiis poſſumus dicere:ergo non ſuffecerat inuenta materia in hominibus niſi in eadē materia etiā oportunitas fuiſſet ad maximas res. Siquis eam poſſet elicere. Eſt ergo qui poteſt elicere & quod poteſt elicere hoc deinde attēdamus. Vnus poteſt uidere aliquid effici poſſe non tamen etiam efficere. Deinde etiam tullū: ſapientem & magnum uirum. Cice. ait uidiſſe in hominibus materiā ſed dubitaſſe de effectu. Ait enim ſi quis eam poſſet elicere. Vtrūq; tamen dat huic uiro & intelligere & efficere. Eſt enim & ſapiens & eloquēs. Et precipiēdo meliores reddere. Erat ergo in hominibus animus:ſed ideo reddere quia uidebatur amiſſus. Erat bonus animus & ideo ait precipiēdo meliorem reddere. His cauſis igitur honeſtiſſimis:ut uidemus: iſte quidā compulſus eſt ad eloquētiam. hoc eſt ad id unde naſci ad actus primum cœpit eloquentia. Que enim cauſa honeſtior:quam homines beſtiarū modo uiuentes preceptis utilibus atq; honeſtis ad humanā atq; diuinam cognitionē traducere. Ergo tullū uirum magnū atq; ſapientē quēcūq; accipiamus. Multi enim Saturnū. Platonē. Ariſtotelē. atq; alios uolunt intelligi:ſed errant. Qui diſperſos hoies in agris & tectis ſiluestribus abditos rōne quadā cōpulit unum in locum & cogregauit. Duas res ſupra poſuit honeſtiſſimas fuiſſe cauſas:optimaſq; rōnes ut ad actus eloquētia naſceret:explicitis ergo honeſtiſſimis cauſis incipit oſtēdere eloquētię ad actus fuiſſe rōnes. & ut intelligas iā de cauſis eſſe dictū rōne quadā inquit:cōpulit unū in locū & congregauit. Diximus rōnem eſſe rei gerēde ordinē neceſſarium:ut puta hoc primum debet fieri:hoc deinde ac tertio. Vt nunc primo cōpelluntur hoies:poſt cōgregantur. Deinde in unam quāq; rē inducūtur utilē atq; honeſtā.

Cōpell. Cōgre.

Cōpulit unum in locū & congregauit:cōpulit quaſi inuitorum eſt. Iā uolētiū cōgregauit. Sed debemus ſcire qd' ſit cōpulit & congregauit quaſi ciuitatē fecit. Nā ut ſupra diximus:ciuitas eſt collecta hoium multitudo ad iure uiuendū. Ergo eloquētia plurimū profuit. Nā facit ciuitatē:& quicquid utile atq; honeſtū eſt inſinuat. Et eos in unāquāq; rem inducens:vtilem:atq; honeſtam.

Hone‑ſtum du‑plex.

Ci. duplex eſſe honeſtū docet. Vnū illud ſolū atq; purum. Aliud qd' cū utili iunctum ſit. Sed ſolum illum apud paucos eſt. eos. ſ. qui ſoli gloriæ ſtudent nihilq; ad ſui utilitatem gerunt. Quicquid faciunt conſideratione boni maliq; generatim ſanciunt non gratia in eodem uerſantium perſonarum. Honeſtum uero illud cum utili ideo honeſtum uocat quia id quod iunctum ac duplex eſt ab eo quod maius nomen acceperit uocatur. illud honeſtū philoſophorū eſt hoc illorum ſapientium qui reipu. ſtudent qui in ciuitate uerſantur. Quod quidem honeſtum utilitati ſemper adiunctum eſt:& utilitas honeſtati. Hoc etiam Socrates ait nihil eſſe vtile quod non honeſtum ſit:nihil honeſtum quod non utile ſit. Sed ut ipſum itelligamus: rerum exempla proferenda ſunt. Eſſe iudicem hōneſtum eſt; iuncta eſt tamen utilitas honeſtati. Nam nemo ei iniuriā facit: nemo ſeruis eius:prodeſt poſteris:liberis eius prodeſt. Amicus ergo ſi quid preſtat etiā utile eſt. Sed q̄q̄ hæc duo iuncta ſunt nō tñ ita mixta ſunt ut uino aqua miſcet. ſ. ut ſecerni nullo mō poſſint:ſed ita mixta ſunt:ut ſecerni poſſe uideātur queadmodū ſi fiat aceruus ex tritico & ordeo. Quāquā ergo hæc uno mixta ſunt tñ aliquo mō:ſecerni poſſunt. Etenim ſi aliqd alicui pſto nec gratiā repoſco honeſtū eſt. Ad id ipm qd' preſto ſi gratiā repoſco fit utile. ergo primū ſit illud ſolū honeſtū qd' per ſe placet nulla adiuncta gratia. Hoc mediū honeſtū

Vtile & honeſtū

utile quod eſt utilitate eſt. Tertia ſic cōmoditas quæ ſolis lucris intēta eſt abiecta oi honeſtate. Honeſtum uero philoſophicū ſoli gloriæ ſtudet abiecta ēt utilitate. Nunc ergo qm collectis hominibus & cōgregatis ciuitas facta eſt:qd debet pſuaderi quid hominibus inſinuari:nō honeſtū illud ſolū quod philoſophorum eſt. nō cōmoditas que hoim perditorū eſt: ſed illud mediū honeſtū atq; utile quod in oi repu. quod in omni ciuitate uerſat. Primo pp̄ter inſolentiā reclamantes. Nihil egerat eloquētia:ſi ſtatim inſinuare cœpit qd' eſſet honeſtū atq; vtile pſuaſiſſe:ſed oſtēdit magnas ineſſe uires eloquētiæ ſi ad id qd' erat optimū traduxit inuitos. & ne uideant idcirco acclamaſſe qd' res optima nō eſſet: ideo ait pp inſolētiā primo reclamātes. Deinde ne eloquētiæ qbuſdā ueneris ēt ad malā rē traducti uideant pp rōnē ingenteq; orōnē ſtudioſius audientes. Ergo ubi rō eſt:& ſapiētia malitiæ ineſſe nō pōt. Rōnē ad ſententiarū grauitatē referēdā ſciamus. Orōnē ad ornamēta uerborū. Ex feris & imanibus mites reddidit & māſuetos. Difficile eſt rē aliquā cuicūq; tollere:difficilius aliā

dare. Hic utrūq; factū eſt: ſublata eſt hominibus feritas atq; imanitas & data eſt humanitas & māſuetudo. Ac mini qdē &c. ſunt multa q̄ ſolo habitu ſui pfecta ſunt: ſunt multa q̄ & habitu & uſu ut athleta ſi hēat corporis magnitudinē nō cōtinuo pfectus eſt niſi ei & uſus accedat: ut orator cōcepto totius ſentētię habitu nō cōtinuo pfectus eſt: niſi & ei uſus accedat. ſapiētia uero habitu ſui pfecta eſt nec indiget uocis. i. uſus ſufficit ei aut intra oēs cōtineri. Vſu ergo nihil cōſeqtur: Et ſi qū cōcepta uerbis uoluerit indicare: nō iō ſapiens ſapiētior ſit qa indicat ſe ſapiētē: ſed pfecta ac ſalua ſapiētia qddā ei ad actus alios accedit. Ergo homines ex imanibus ac feris mites redditi ac māſueti paulatim quoq; honeſtū atq; utile didicerūt. Sed qa de exordio eloquētiæ loqtur uideamus utrū hæc ſola ſapiētia fecerit an ſapiētia ſed cum eloquentia. Primo itaq; cognoſcere debemus quot modis qd pſuadeat ſapiētia & poſſumus intelligere multū hic eloquētiā ualuiſſe: ſapiētia igiṫ ſola duobus modis aliqd pſuadet. Aut eñ tacet & aliqd facit: & id qd facit qa bonū eſt alter imitaṫ idē: ut qcqd tacitus fecerit ſapiēs id alter re: non uerbis doctus imiteṫ. Aut eñ aliqd faciēdū uel nō faciendū uerbis pſuadet: & hoc duplici mō. Nūc naturalibus uerbis: nūc p eloquētiam.

Habit⁹ quis pficiat.

Sapientia perficit.

Sapientia qd perſuadeat.

Hoc loco negat tacitā ſapiētiā hoc pficere potuiſſe. negat inopē dicēdi idē quæ uerbis naturalibus utereṫ: ſed illā ſapiētiā que iuncta eſſet eloquētiæ. Ac mihi qdem uidetur: hoc ne tacita neq inops dicēdi ſapiētia pficere potuiſſe. Perficere ingt. Alioquin plenæ ſapiētiæ officium eſt inuenire ut ſupra. Quo tpe inquit quidā magnus uidelicet uir & ſapiens cognouit que materies & quāta ad maximas res oportunitas animis ineſſet hominū ſi qs eā poſſet elicere & precipiēdo meliorē reddere. Ergo animū in hominibus eſſe ſapiētia cognouit ue cōgregarētur: & in unāquāq; rē utilē atq; honeſtam inducerētur: ſapiētia qdē: ſed eloquētia opitulāte pficit. A cōſuetudine ſubito cōuerteret & ad diuerſas uitę rōnes traduceret. Magna uis eloquētiæ ſi ſubito cōuertit: hoc eſt quod pōt ſapiētia. Alioquin & ſapiētia pficit: ſed nō ſubito: & quod ait & ad diuerſas uitæ rōnes traducere: ut ſupra diximus difficile eſt cuiuſlibet rei cōſuetudinē tollere. Hoc difficilius alias ēt uiuēdi pſuadere rōnes. Age uero urbibus cōſtitutis: ut ſupra cum de cōmodis eloquētiæ loquereṫ hūc ordinē fecit. Multas urbes conſtitutas: plurima bella reſtincta: firmiſſimas ſocietates: ſanctiſſimas amicitiās: & quāquam hic homines ex imanibus primo æquales facti: poſt ēt obſequi ultra cœperint ſupradictū tū ſermonē ſeruatum poſſumus inuenire. Primo itaq; beneficiis eloquētiæ ciuitates factę ſunt: ut ait ſupra: multas urbes cōſtitutas. Ciuitas añt fieri dicitur cū homines unū in locū cōgregantur ad iure uiuendū. Vt fidem colere. Hinc bella reſtringuntur. Si enim cupiditas ad ſe explendā uiribus corporis abutebatur quaſi quedā bella gerebātur. Cū ergo fides colitur: aut id agitur ne ſint bella: aut reſtinguntur illa que fuerūt. Et iuſtitiā retinere diſcerēt. Iuſtitia omnis a nobis circa alios eſt: ut unicuiq; meritū propriū tribuamus. Pōt tñ hic quaſi ſocietas cuſtodiri. Iuſtis & enim cōditionibus ſocietas faciēda: uel cōſeruanda eſt. Et aliis parere ſua uoluntate conſueſcerent. Iuſtitia æquales homines eſſe fecit. hic iam & minores eſſe patiuntur: ſua ēt uolūtate: poſſunt tñ hic amicitiæ copulari. Noſtra enim uoluntate nulli obſequimur niſi amici fuerimus. Antea autem ſi uiribus corporis cūcta agebātur nō ſua uoluntate qſquā alteri paruit nec potuit amicus eſſe q cogebatur. Ac no modo labores excipiendo cōmunis cōmodi cauſa pfectū eſt inquit eloquētia ut libēter omnes non modo laborē pro publica ſalute ſuſciperēt: ſed ēt uitā amitterent. Multu ergo egit eloquētia: ut illi uitā paruipēderent qui iamdudū ſibi uictu fero uitā propagabāt. Qui tandē fieri potuit: quęritur utrū ad has rōnes uiuēdi p naturā deducti ſint. an pręceptis uideātur adducti. Erat qdē in hominibus natura melior: ſed oppreſſa corporis uitio ad malū declinauerat: Verum qa nihil uniformiter funditus exiſtit: quin ſemp aliqd ut quo intelligamus qd in cæteris deſit. Iſte quidē magnus uir ac ſapiēs cognouit bonam in hominibus natura multūq; eſſe profuturā ſi pręceptis melior fuiſſet effecta. ergo omne quod pfectū eſt natura & diſciplina pfectū eſt. Sed iſte primus: ut diſciplinā accipere nō potuit pfectus fuit natura & uſu. Cū enim cognouit habitū ſuum & diu ſecū ptractādo cognouit eſſe in hominibus bonā naturā: que ut pfecta eſſe potuiſſet præceptorū adhibuit diſciplinā. ergo in omnibus fuit materies. i. pfecta natura quā pfectā precepta fecerunt inuenta p ſapientiā inſinuata p eloquentiam. Profecto nemo niſi graui &c. Quanq̄ natura fuit apta ad pfectā uitā: tū ipſam naturā preceptis ait ad has uiuendi rōnes eſſe pductā. Graui inquit ac ſuaui commotus oratione. Grauitatē ad ſapiētiam: ſuauitatē ad eloquentiā referamus. Iūre grauitatē ad ſnias: ſuauitatem ad uerborū ornamenta referamus. Cū uiribus plurimū poſſet. ad ius uoluiſſet ſine ui deſcēdere. Omnis res a ſe uinciṫ: ut puta eloquēs uinciṫ ab eo q eloquētior fuerit Fortis nō uinciṫ niſi ab eo q fortior fuerit Aſtutus nō uinciṫ niſi ab eo q aſtutior fuerit. Animaduertēdū ergo acumē Ciceronis. Homines inqt fortiſſimi ad æquabilitatē uiuēdi nō fortitudine qua ſolet uinci inferior fortitudo: ſed eloquētia deducti ſunt. ergo ſupra omnes uires eloquētia eſt: ſed q̄ ſit mixta ſapietiæ ut inter quos poſſet excellere uiribus ſcilicet cū his ſe patereṫ æquari. ita ſupra nō ius æquabile qd utilitatis haberet acceperāt. & ſua uolūtate: nō coacti uiribus corporis: ſed in his iā fecerat eloquētię pſuaſio uolūtatē. Ab iucūdiſſima cōſuetudine recederet. & nō dixit a cōſuetudine recederet: ſed a iucūdiſſima inqt. Cūm eni rerū ēt malarū apud gerētes iucūdiſſima cōſuetudo eſt. Quę pſertim iā naturę uim obtinet pp uetuſtatē. ergo hoīum nā bona ē ſed malitia p ꝯſuetudinē naturę uicē cęperat obtinere.

Omnis res a ſe uinciṫ.

Ac primo qdē ſic: & nata &c. ſatiſfecit ppoſitiōi ſuę Supra enim dixit: ac ſi volumus eius rei q̄ uocaṫ eloquētia ꝯſiderare principiū reperiemus id ex honeſtiſſimis cauſis natū atq; optimis rōnibus pfectū. Ita & hic. Ac primo qdē ſic & nata & pgreſſa lōgius eloquētia uideṫ. Et itē poſtea maximis in rebus pacis & belli. Oſtēdit diu eloquētiam profuiſſe uerū qđ ait maximis in rebus ut ſupra Cognouit q̄ materies: & q̄ta ad maximas res oportunitas in animis ineſſet hominū ſi qs eā poſſet elicere. ergo maximæ rex pax atq; bellū. Cum ſummis hoīum utilitatibus cū illa. ſ. utilitate: q̄cū honeſto eſt. Poſt q̄ uero &c. Oē pfectū bonū i. quo natura humanas res nullo adiuncto incōmodo munerata eſt duobus ad plenū ꝯſtat. Re ipſa: & ſpecie atq;

Bonum conſtat duobus

Ac primo, quidem ſic & nata & progreſſa longius eloquentia videtur: & item poſtea maximis in rebus pacis & belli cum ſummis hominum vtilitatibus eſſe verſata. Poſtquā uero commoditas quædam praua virtutis imitatrix ſine ratione officii dicendi copiam ſecuta eſt tum ingenio freta malitia peruertere vrbes & vitas hominū labefactare aſſueuit. Atq; huius quoq; exordium mali quoniam principium boni diximus explicemus. Veriſſimū mihi videtur: quodā tempore: neq; in publicis rebus infantes & inſipiētes homines ſolitos eſſe verſari: nec vero ad priuatas cauſas magnos

cie atq; imagine ſumit puta mel habet rē ſcilicet dulce
dinē: nec ſpeciē idest colorē atq; aſpectũ quo quaſi face
ita ut eſt dulce credat. Ita uir fortis hēt rē. Virtutē ſcili
cet: nec ſpeciē idest pulchritudinē corporis. In diſtorta
enim mēbra nec qiuxta naturā ſui appetitus apposita
ſunt uirtus nõ põt cadere: Vnde Ver. & cęteri quoſcũq;
fortes & pulchros fuiſſe di
xerũt. Sic ueſtis ẽt habet rē
utilitatē texturę: nec ſpeciē
gratiam ſcilicet circa aſpe
ctũ faciei. Ergo ille neſcio
qs magnus uir ac ſapiẽs &
hi q poſtea conſecuti: acce
pta uitæ pcepta tenuerũt:
ut pfecti eſſent habuerunt
rē. i. ſapiam: habuerũt ſpe
ciē. i. eloquẽtiã. Qui hoies:
qm ex merito uirtutis di
gniſſima pmia ↄſecuti ſunt
idest magiſtratus: aut alias
utilitates. Multi dũ pmia ſi
bi patria exoptãt re ignora
ta ſpeciē ſolã ſeq cœperũt
idest pterita ſapia ſolã di
cendi copiã cõſecuti ſunt.
Pręmiis itaq; ſolis inducta
cõmoditas re ignorata ſpe
ciē cœpit uirtutis imitari.
atq; iõ cõtigit ut mali mo
res adepti copiã dicẽdi cir
ca cõmoda reipu. ſola elo
quẽtia omiſſa ſapiẽtia ſint
abuſi. Cõmoditas ãt idest
praua uirtutis imitatrix.
Tertia illa eſt honeſto illi
ſoli ↄtraria. Peruertere ur
bes: ac uitas hominum labefactare aſſueuit: ſi ſupra.
boni ne an plus mali attulerit hominibus & ciuitati
bus. his duobus enim reſpub. conſtata eſt. Veriſſi
mum mihi uidet r: nunc de incommodis eloquentię
locus incipit. Qu erit aũt q fieri potuerit: ut eloquẽtia
mixta ſapiæ: q ↄgregauit hoies: ↄſualit utile: atq; ho
neſtũ q urbes ↄſtituit: iura docuit: q multũ hominibus p
fuit: ut eloquẽtia inquã mixta ſapię cœperit obeſſe ho
minibus & ciuitatibus? Hoc ſ. fuit exordiũ malorũ. Pri
mum urbibus ↄſtitutis neceſſe eſt creaſſe eaſdẽ ciuita
tes ppria doctrina ſine uicina ui tit adine. i his deinde
nõ oẽs ſapiẽtes atq; eloquẽtes fuiſſe: ſed paucos: q oẽs
hãc habẽdi materiã ↄtinerẽt. Neceſſe ergo erat ut ac his
cumulatiſq; ciuitatibus ſapiẽtes hoies. atq; eloquentes
rēp. gubernarent ipſiuſq; p tãtã curã gereret. Occupatis
itaq; circa rēp. ſapiẽtibus priuatorũ negocia callidi ho
mines & dicaces agere: ac tractare cœperunt. Et primũ
priuatarũ ↄtrouerſiarũ: poſtremo fortunarum patroni
fieri cœperũt. Qui cũ interdũ ↄtra iuſtitiã malas cãs de
fenderẽt ſępe ẽt uincerẽt: coacti ſunt ſapiẽtes illi c reip.
intẽti ciuibus ac neceſſariis ſuis reſiſtere ↄtra illos calli
dos ac diſertos q aſſiduitate dicẽdi notiſſimi populo:
atq; amiciſſimi eſſe cœperãt. Itaq; illi callidi cũ cõtra
illos ſapiẽtes uiros dicerẽt ſępe pares. interdũ ſupiores
fuiſſe a populo iudicati ſunt & digni haberi cœperunt
q rēp. gubernarẽt. Quibus poſtq̃ cõmiſſa reſp. ei multa
incõmoda & multa naufragia cõtigerũt. Ita ergo factũ
eſt ut eloquẽtia q primũ pfuerat: ſed mixta ſapiæ: poſt
ſola multa offecerit utilitatibus reip. At cũ p hos male
eloquẽtes cũcta regerent ſapiẽtes illi deturbati ea quæ
gerere ↄſueuerãt ſcribere cœperũt: hiq; habiti ſunt phi
loſophi & p hos factũ eſt ut uſq; ad noſtrã memoriã re
rum honeſtarũ memoria: atq; imitatio puenirẽt. Veriſi

ac diſertos homines accedere: ſed cũ a ſummis vi
ris maxime res adminiſtrarentur: arbitror alios fuiſ
ſe nõ incallidos homines: qui ad paruas cõtrouer
ſias priuatorũ accederũt. Quibus in cõtrouerſiis
cũ ſæpe a mendacio contra verũ ſtare homines cõ
ſueſcerent: dicendi aſſiduitas aluit audaciã: vt ne
ceſſario ſuperiores illi propter iniurias ciuiũ reſi
ſtere audacibus & opitulari ſuis quiſq; neceſſariis
cogerentur. Itaq; cũ in dicẽdo ſæpe par: nonnũq̃
vero ſuperior viſus eſſet is qui omiſſo ſtudio ſapi
entiæ nihil ſibi pręter eloquẽtiã cõparaſſet: fiebat
vt & multitudinis: & ſuo iudicio dignus qui rēpu.
gereret videretur. Hinc nimirũ non iniuria: cum
ad gubernacula reipu. temerarii: atq; audaces ho
mines acceſſerãt maxima ac miſerrima naufragia
fiebãt. Quibus rebus tantũ odii: atq; inuidiæ ſuſce
pit eloquentia: vt homines ingenioſi quaſi ex ali
qua turbida tempeſtate in portum: ſic ex ſeditio
ſa & tumultuoſa vita ſe in ſtudium aliquod trade
rent quietũ. Quare mihi videntur poſtea cætera
ſtudia recta: atq; honeſta per ocium concelebrata
ab optimis enituiſſe: hoc vero a pleriſq; eorum de
ſertum obſoleuiſſe eo tẽpore quo multo vehemen
tius erat retinendum: & ſtudioſius ad augendum.

ſſimũ mihi uidet quodã tpe: qui aio in pteritis uerſa
tur multaſq; in mẽtẽ reuocat facies reip. cõfirmat opi
nionẽ ſuã fuiſſe ſine dubio tẽpus quo. r. p. a ſapientibus
gubernata ſit: priuatorũ negocia a callidiſſimis homi
nibus. q poſtea pares ſapientibus interdũq; meliores a
multitudine iudicati: rẽ cõmiſſam ſibi rēp. peſſundederũt.
Nec uero ad priuatas cãs
magnos ac diſertos hoies
accedere: io q a publica fue
re anteponenda priuatis,
Magnos ad ſapiam Diſer
tos ad eloquẽtiã referam?
Arbitror alios fuiſſe nõ in
callidos hoies. Callidi ſũt Callidi
q dolo ac fraude exitũ uir
tutis imitant. Cum ſæpe a
mendacio cõtra uerũ ſtare
hoies cõſueſcerent. Multo
melius res ipſas nominauit:
quã ſi has in negociis po
ſitas nominaſſet. ut puta
quũ ſępe mẽdacii rõne con
tra uerã cãm ſtare ↄſueſce
rẽt. Itaq; quũ in dicẽdo: in
dicẽdo inqt. ergo iã omiſ
ſa eſt ſapia ſi de ſola dicen
di copia iudiciũ eſt. Nõnũq̃
ẽt ſupior uiſus eẽt. Oſtẽdit
uerũ iudiciũ non fuiſſe: ubi
uincere aliqs uidet potius
quã pbaſ fiebat: ut et mul
titudinis & ſuo iudicio di
gnus q rēp. gereret uideret
Multitudinis inqt iudicio,
iã in multitudine uarietas
ipſa uitis eſt. Quod aũt au
ſuo iudicio hoc quoq; irritum eſt. Quiſnã autem de ſe
poteſt aut debet habere iudicium? Ad poſtremum di
gnus uideretur, ut ſupra. Itaq; cũ in dicendo ſæpe par
nonunquam etiam ſuperior, uiſus eſſet. Hinc nimirum
nõ iniuria: in metaphora pmanſit gubernaculũ naufra
gia utrãq; eſt nauis: negat. n. cuidã debere mirũ uideri
rēp. peſſundatã: cũ ad eius regimẽ uenerint hoies teme
rarii: atq; audaces. Hoc aũt intereſt inter audacẽ & te
merariũ. Audax põt interdũ & p bono accipi. Temera
rius nõ niſi malus. Audacia ergo eſt duplex. nã & ille q
in pſperis rebus temere aliqd aggredit audax eſt: & ille q
p uilis rebus fortiter aliqd incipit audax eſt. Qm er
go audacia duplicẽ frõtẽ hẽt: hic pmiſit temerariu ut in
telligeremus male audacẽ. Temeritas. n. & incõſiderã
tia cauſæ ſunt: harũ euẽtus audacia. Quibus rebus tãtũ
odii: atq; inuidię ſuſcepit eloquẽtia. Oĩs cã hẽt euẽtum
ſuũ. Oĩſq; euẽtus cãm. vtputa ignis cũ i lignũ immiſſus fue
rit idẽ lignũ incendatur neceſſe eſt. hic ignis in lignum
miſſus cauſa. Cauſæ uero euentus incẽdium: ita ergo
eloquẽtia primo odiũ ↄtraxit. Iã ex odio. i. ex cã neceſ
ſe eſt aliqs cõſequat euẽtus. Ergo inuidia cõſecuta eſt.
Plærũq;. n. ex odio inuidia naſcit. Plęrũq; inquã. Nã &
aliũ põt habere euentũ: ſi. n. hoſtẽ oderis nõ inuides: ſed
inimicus es. Si ſeruũ oderis nõ inuides: ſed iraſceris. Nõ
ergo ſemp odii eſt euẽtus inuidia: Sũt. n. cauſę q interdũ
nõ neceſſarios euẽtus habẽt: vt ſi pugno pcutias & occi
das. Sũt itẽ cauſæ q neceſſarios habẽt euentus: ut ignis
miſſus in ſtipulã faciat incẽdiũ neceſſe eſt. Quibus in re
bus tãtũ odii atq; inuidię ſuſcepit eloquẽtia: poſtq̃ inqt
reſpu. ab inſipiẽtibus: & dicacibus cœpit adminiſtrari.
Sapiẽtes illi eloquẽtiã odiſſe cœperũt: & omiſſo ſtudio
reip. priuatim. atq; ocioſe ea q gerere in rep. nõ licebat
litteris ſcriptiſq; exercere cœperũt. Atq; iõ factũ eſt: ut

Audax, Temerarius.

Ingeniũ.

Ingeniũ vſq; ad noſtram memoriā recti atq; honeſti memoria perueniret:at hoies ingenioſiſſimi. Ingeniū eſt uis quæ dam naturaliter animis inſita ſuis uiribus præualens. Ingenio itaq; & ſapiētia eſt & eloquentia:ut in his eſt quos ingenioſiſſimos uocauit. Et ingenio eſt ſola elo- quentia ut ſupra tū ingenio freta malitia. Quare mihi uidetur. Obſoluiſſe hoc ue ro id eſt ſtatus ille quo in repu. ſapiētes atq; eloquē tes hoīcs uerſabātur omiſ ſus eſt:atq; in obliuionem redactus illo pręſertim tē pore quo reipu. periculis maxime fuerat ſuccurren- dum. & hoc quaſi p impu gnationē pronūciandum. Quod uero ait a plęriſq; recte dicit. Non enim oēs ſapientes a rep. receſſerūt. Nam atheienſibus Solon leges ſcripſit:& quia norat multos in rep. corruptiſſi- mos in exiliū ultro profe- ctus eſt: hiſdē athenienſi- bus leges dracon tulit. duo rū hominū legibus utunť. Ligurgus lacedæmoniis etiā leges ſcripſit. nō ergo oēs ſapiētes a rep. receſſe- rūt ſed qa plæriq; receſſe- rant. pauci reliq facile aut ceſſerūt:auť oppreſſi ſunt.

¶Nam quo idignius rem honeſtiſſimam. Quando aliquid faciendū perſuade mus ab honeſto ab utili a poſſibili perſuademus. Inter dum & neceſſariū ponimus. Hiſdē pręceptis etiā illam rem quæ nō ſit facta repræhēdimus:ut hic Cice. Cum queritur ſapientes a repu. receſſiſſe ſiquidē ut id nō fa- cerent ſuberat honeſtas. Nam quo indignius rem hone ſtiſſimā, & rectiſſimā uiolabat. ſuberat utilitas ſummo cum reipu. detrimento:utiq; reip. periculū ſubmouere utile eſt. Suberat poſſibilitas. ſtultorū inquit & impro borum temeritas & audacia. Facile enim ſtulti ac te- merarii ſuperātur. Eo ſtudioſius & illis, hic quoq; ho- neſtum atq; utile ſeruauit, honeſtum eſt enim impro- bis reſiſtere. Vtile reipub. in cauſis habere defenſam. Quod noſtrū illum:noſtrū id eſt Romanū:nam repre- henſio illa ſuperior ſapientū atq; eloquentiū de græ- corum principibus facta eſt, q; hi diſertis ac dicacibus hominibus facile remp. conceſſerint. nūc uero uenit ad Romanos quos oſtendit ita ſapiētes: atq; eloquentes fuiſſe:ut nunq̄ remp. deſeruerint. neq; quicq̄ illis tantū diſertis conceſſiſſe. Quod quū facit. præponit græcis Romanos ſeq; p Romanos uerū exempla quū proferi mus nō unū aliquod ſed quātū multa poſſumus:cū de- core tū proferre debemus:ut nūc Cice. cōmemorat Ca tonem:ſtatim alios ſubiicit ſimul q; in Romanorū lau de unius hois:quāuis egregium nō ſufficit exemplum. Quibus in hoībus erat ſūma uirtus: & ſumma uirtute amplificata authoritas & quæ his rebus ornamento, & reip. præſidio eſſet eloquentia. Virtutem in artibus ſemper ſapientiā accipiamus. Verū ſapiens: & eloquēs habere debet illam:quæ totā efficit auctoritatē. Itaq; ſi accedat ſapientia amplificať auctoritas: ſi his duo- bus acceſſerit eloquentia, erit qui hæc potuerit habe- re perfectus:ut hic maioribus noſtris Catoni: Lælio: *Theſes præfationis* atq; aliis tradidit ſapientiā:auctoritatē:eloquentiam. Qua. me. qui. ani, meminimus in hac præfatione qua- tuor theſis eſſe:principalē illam iungendā eſſe eloquē-

¶Nam quo indignius rem honeſtiſſimam & re- ctiſſimā uiolauit ſtultorū & improborū temeritas & audacia ſummo cū reip. detrimento:eo ſtudio- ſius, & illis reſiſtendū fuit & reip. conſulendum. Quod noſtrū illum nō fugit Catonē: neq; Læliū: neq; horū:vt vere dicam:diſcipulū Aphricanum neq; Gracchos Aphricani nepotes:quibus in ho- minibus erat ſumma virtus:& ſumma virtute am plificata auctoritas: & quæ his rebus ornamento: & reip. præſidio eſſet eloquentia. Quare meo qui dem animo nihilominus ſtudendū eſt eloquētiæ: & ſi ea quidā & priuatim & publice peruerſe ab- utuntur:ſed eo quidē vehemētius ne mali magno cum detrimento bonorū, & cōmuni omniū perni cie plurimū poſſint cū præſertim hoc unū ſit qd̄ ad oēs res & priuatas & publicas maxime perti- neat:hoc tuta:hoc honeſta:hoc illuſtris: hoc eodē vita iucunda fiat. Nam hinc plurima cōmoda ve- niunt ad remp. ſi moderatrix omniū præſto eſt ſa pientia rerū. Hinc ad ipſos qui adepti ſunt eam: laus:honor:dignitas confluit. Hinc amicis quoq; eorum certiſſimū ac tutiſſimū preſidiū cōparat.

tiæ ſapientiā. Secundā illam nō multū prodeſſe reipu. ſolam ſapientiā tū prodeſſe. Tertiā illā nunq̄ oīno elo quentiam ſolam prodeſſe reip. nimiū obeſſe plærūq;. Poſtea de origine eloquētiæ diſſeruit:& quæ eius cir- ca actus natura fuerit diſputauit. Oſtenditq; primo elo quentiā profuiſſe: ſed quādiu fuerit mixta ſapientiæ. Poſt eandē eloquentiā re- pudiata ſapiētia maxima naufragia intuliſſe reipu. Magnūq; ex inde odium: atq; inuidiam cōtraxiſſe. Ne quis ergo exiſtimet elo quētiā ſemp eſſe fugiendā quippe multa incomoda p hac cōtigiſſe moſtrauit. Neceſſario hęc quarta the ſis eſt:ſtudendū eloquētię, ſed quę mixta ſit ſapiētię, & ē hic quaſi exhortatio, in exhortatione uero deli berationis pcepta ſeruanť Tractatur utilitas. Tra- ctatur honeſtas. Tractať poſſibile. Vtilitas porro *Vtilitas* duobus generibus cōpræ- henditur, ſi mala repella- mus:ſi pſpera cōſequamur ergo hic tractat utilitatē, ab utroq; & primo ut ma la repellant: ſed eo uehe- mentius, inquit, ſtudendū eſt eloquentię:ne mali ma- gno cū detrimēto bonorū & cōmuni omniū pernicie plurimū poſſint. Deinde quo bona conſequanť. Cū pſertim inquit hoc ſit unū quod ad oēs res:& publicas & priuatas: maxime pertineat. Poſtremo etiā ad ſolā priuatā utilitatē deſcendit & ibi utile:atq; honeſtū ipſis noībus ſignat. Hoc tuta inquit, quod utile eſt:hoc honeſta:hoc illuſtris quod ex utili atq; honeſto eſt:hoc eodē inquit uita iucūda fiet. Ma- gna exhortatio:ſiquidē inter ſtudia utilitatis atq; ho- neſtatis circa eloquētiā cōparandā:q̄ qdē ſtudia multū hūt laboris. Et iā vitā vna futurā dicit eē iucūdā. Supeſt ergo poſſibile vt oñdat eloq̄ntiā poſſe cōſeq ſi inqt nō eloquētiā ſolū natura:neq; exercitatione:ſed ēt arte cō ſtat:qm̄ arte diſcere in nr̄a ptāte eſt, poſſumꝰ inqt: elo- quētiā cōſeq. In hac exercitatiōe eſt ēt auxeſis:auget. n. laudes eloquētię. Auxeſis porro duobꝰ modis fit: rōne *Auxeſis* & cōpatiōe. auxit eloquētiā rōne:vbi ait p hāc & publi- cas:& puatas res adminiſtrari poſſe:p hāc vitā:tutā, ho neſtā, illuſtrē, mūdā, futurā. p hāc vnāquęq; reip, ſibi:at- q; amicis pdeſſe poſſe. Auget vero eloquētiā cōpatiōe cū ait elocutiōe ſola fieri:ut beluis oibꝰ āncellamꝰ:cū ſi ne illa iferiores beluis ſimus pclarūq; eſſe ſi ppterea q; beluis pſtas:hoc ēt ipſis hoībꝰ āncelles. Qd̄ poterit fieri ſi eloq̄ns fueris. Nūc qm̄ exhortatiōis. atq; auxeſis pce- pta moſtrauimꝰ ad iterptatiōnē in his poſitę orōnis re deamꝰ. Quare meo qdē aio:nihilominꝰ eloq̄ntiæ ſtudē dū ē. quarta illa theſis ſtudēdū ē eloq̄ntię:ſed q ſit mixta ſapiētię. Et iucūde meo inqt aīo ne qd ſibi uſurpaſſe vi deať:nō dixit eloq̄ntię ſtudēdū cēſeo:ſed qd̄ ait nihilo minꝰ. i. q̄q multa incōmoda attulerit reip. tū eloq̄ntiæ ſtudēdū eſt:ſed ut ei ſapiētiā ꝯiūgamꝰ. Etſi ea qdē puati & publice puerſe abutunť magna exhortatio:cū ait q- dā:ut ſi pauci ſunt:facile opprimi poſſe uideať, Priuati & publice reſp. n. his duobꝰ ꝯſtat hoībꝰ & ciuitatibus. Peruerſe abutunť. obeſt. n. reip. qd̄ pdeſſe debeat. Ma- gno cū detrimēto & cōi oium pnicie. & hic optime ex- hortať, Ne qs. n. diceret qd mea ſi bōi picht āť:recte ad- didit:

didit:& cōi oium pnicie. Ergo ſtudēdū eſt eloquentiæ: ne opprimant.nā hic ad rēp. maxima cōmoda uenifſe. Si moderatrix oium pſto eſt ſapia. Bene pſuadet ſapiē tiam iungendā eſſe eloquētię ſiqdē rerū oium moderatrix eſt: Ergo multa ingt ad rēp. cōmoda ueniſſe ex eloquentia uel ſapia. Sed qa multi proprijs magis utilitatibus nolunt eē cōſulti. re cte ſubdidit. Hinc ad ipſos qui eā adepti ſunt facilius: honor: dignitas confluit. Quæ oīa & utilia ſunt: & honeſta. Hic & amicus quoq; eorū certiſſimū & tutiſſimū pſidiū coparaṫ. Oñdit haec q̄ agat orator. Sapiēs n. cū eloquētia negocia ſuſcepta non deſerit: & inde fit ut cōmodis amicorū deeſſe nō poſſit ut ipſe Cice. in Verrinis. & q oē reliquū tēpus qd' mihi ab amicorū negocijs datur in his ſtudijs laboribuſq; conſumā.
¶ Ac mihi qdē uident: diximus ſupra Auxeſin i rōne & cōparatiōe fieri. Hic cōparatio eſt hoium & beluarū & iter ſe hoium. Hoc ſi forte no natura mō: neq; exercitatiōe cōficiṫ: uerum ē artificio cōparaṫ: ut ſupra diximus. Poſſibile hic tractaṫ. i. poſſe ab hoibus p artē eloquentiā cōprēhendi. Neceſſario ergo priuſq̄ eloquētiæ pcepta traderet exhortatus eſt ab honeſto: ab utili: a poſſibili: & debere ab hoibus: & poſſe eloquētiā cōprēhēdi. Sed anteq̄ de pceptis oratoris dicamus: uideṫ dicēdū de gñe ipſius artis. Oīs ars duplex eſt. i. duplicē faciē hēt ſecūdū pceptū & ſniam Varronis: q ait eē artē extrinſecus vnā aliā intrinſecus. Ars extrinſecus talis eſt: q̄ nobis ſciam ſolā tradit. Intrinſecus: q̄ ita ſciam dat: ut illud ipm: qd' dat ſciam: qbus rōnibus faciamus oñdat. Ita illa ad ſciam ſolā pficit: hęc & ad ſciam: q & in hac actu ſint ytputa ſi dicā. Grāmatica ars ē gnara ptiū oronis: gnara ſyllabarū: gnara lrarū: p hāc diſcimꝰ oia uitia uitare: hoc cū dico: cōq; p hāc uitari uitia dico: nō tñ quomō uitenṫ oñdō: artē illā extrinſecus doceo: p q̄ ſola ſcia diſciṫ. Si āt dicā q̄ ſunt ptes oronis: q̄ ſyllabę: q lrę: qbuſq; modis oia illa cōſtēt quo pacto uitia uitenṫ tunc erit illa ars cui eſt nomē intrinſecus: nō q̄ ad ſciam nīam tantū pficit: ſed q̄ in actu ſint. ergo & ars rhetorica duplex eſt. nā eſt extrinſecus & intrinſecus. Intrinſecus āt illa eſt q̄ nobis ad actus pcepta artis inſinuat. Extrinſecus porro quę nobis qd ſit rhetorica demōſtrat: quæ cū demōſtrauerit ſcimus tātū: ſed exercere nō poſſumus. Hāc itaq; artē extrinſecus q̄ ſolā ſciam parit qn q; rebus Tul. oñdit. Gñe artis: officio: fine: materia: ptibus. Ipſe āt oñdit ſe de arte q̄ eſt extrinſecus eē dicturū. Intrinſecus uero artē q̄ nobis ad actus pcepta dat: interim differre: ait. n. Sed anteq̄ de pceptis oratoris dicamus dicēdū uṙ de gñe ipſiꝰ artis. qm primo de artis gñe ſatiſfaciēdū eſt: q̄le genus rhetoricę artis ſit explicemꝰ

Ars extrinſecꝰ & intrinſecus.

Ciuilis q̄dā rō ur ſupra pmiſimus de gñe artis rhetoricæ nobis dicēdū eſt. Genus hoc ipm quod ſonat genus uox eſt: hęc uox generis triplicē ſignificātiā hēt. eſt genus. i. patria parentes origo ſanguis. Quomō eſt illud unde genus ducis. eſt itē genus ſub quo multa ſimilia ex eodē deſcēdētia ɔtinenṫ: ut aial genus. ē hoc modo piſcis equus aialia: ſed horū oium genus aial. Eſt

Genus accipiṫ tripliciter.

¶ Ac mihi qdē uidentur hoīes cū multis rebus humiliores & infirmiores ſint: hac re maxime beſtijs pſtareq; eloq poſſunt. Quare pclarū mihi qddā vṙ adeptus is q qua re hoīes beſtijs pſtēt: ea in re hominibus ipſis antecellat. Hoc ſi forte non natura modo: neq; exercitatione conficitur: uerum ēt artificio quodam cōparatur: non alienū eſt uidere qd dicant hi: q quædam eius artis pcepta nobis reliquerunt. Sed anteq̄ de pceptis oratoris dicamus: uidetur dicendū de genere ipſius artis: de officio: de fine: de materia: de partibus. Nam his rebus cognitis facilius & expeditius vniuſcuiuſq; animus ipſam rationē ac uiam artis conſiderare poterit.

De iure ciuili & partibus eius. Titu. I.

Ciuilis q̄dā rō ē: q̄ multis & magnis ex rebus cōſtat: eius q̄dā magna & ampla ps eſt artificioſa eloquentia: quā rhetoricā uocāt: Nā neq; cū his ſentimus q ciuilē ſciam eloquētia nō putāt idigere: & ab his q eā putant oēm rhetoris vi & artificio cōtineri magnopere diſſentimus. Quare hāc oratoriā facultatē i eo genere ponemus ut eā ciuilis ſciæ partē eē dicamus.

tertiū illud genus: quo cuiuſlibet rei q̄litas idicaṫ: ſi dicas cuius generis ueſtis: cuius gñis factura. In hoc gñe artē rhetoricā ponit. i. q̄lis: uel quāta ſit demonſtrat: & recte. ſiqdē ars genus ē: illud ſub quo gñe artis ars grāmatica: ars dialectica ars rhetorica. Sed oēs iſtæ artes in gñe q̄litatis ſunt ponēdę: quo q̄les uel quātę ſunt demonſtrenṫ: ergo & rhetoricā i gñe q̄litatis ponit: quo q̄lis: uel quāta ſint demonſtreṫ. Deinde dēt attēdere ubi ſit ars rhetorica an ſola ſit ſi par: ſi ęq̄lis: maior: minor ne ſit. Atq; ideo: qa hęc diligēter inſpexit rhetoricā ciuilis cuiuſdā rōnis ptē dicit eſſe maiorē. & qa ad genꝰ artis rhetoricę deſcēdimꝰ: q̄ ſit uel, ubi ſit attendamꝰ. Oīs patria qcqd agit ciuilis rō dṙ. hęc ciuilis rō dṙ. duplex ē. una q̄ res certas ſolēni curſu: & ſine ullo tumultu agit: & altera q̄ in lite ac diſceptatiōe uerſaṫ: ut hoc mō quicqd agit duobus modis agit: factis & dictis: ita ciuilis ē rō una in factis & dictis: ſed q̄ facta & dicta i actu atq; ope cōſtituta ſunt. Alia in factis & dictis: ſed q̄ facta & dicta in iudicio: uel q̄ōne uerſanṫ: ita una illa rō in actu eſt atq; ope: hāc vero alterā ciuilē rōnē q̄ in q̄ōne uerſaṫ ſciam nominauit. hic. n. doceṫ qd iuſtū: qd utile: qd honeſtū: hęc rurſus ciuilis rō. i. ſcia in duobus eſt, in rhetorica. i. artificioſa eloq̄ntia & in ſapia. i. rerū ɔceptiōe ex natura uenięte. Sed qa orator pius p eloq̄ntiā gerit: iccirco rhetoricā ciuilis rōnis ptē eē diximus: Sed qa duplex eſt cuiuſdā rōnis ps: tā & ſibi & ſapię. ut genus exprimat rhetoricā ptē magnā: ampláq; eē ɔfirmat Ciuilis q̄dā rō: q̄ multis & magnis ex rebus coſtat. eius q̄dā magna & ampla ps eſt artificioſa eloq̄ntia: cū dicit Quędā rō eſt: oñdit duplicē eē: unā q̄ in ope ɔſtituta eſt alterā q̄ in q̄onibus. Quā rōnē ciuilē: in qua rhetoricā ponit ut ſupra diximus ſciam dēmus intelligere: & qd' ait multis & magnis ex rebꝰ ɔſtat. Notū eſt. n. q̄ crebris & de q̄ magnis rebus iudicia: uel q̄ones hēant. Parū ergo fuerat dixiſſe multis ex rebus: niſi addidiſſet & magnis. eius q̄dā magna & āpla ps. eſt artificioſa eloq̄ntia cū ait. Quędā ps: oñdit eloq̄ntiā, & ſciam ex duplici cōſtare. i. ex ſapia & artificioſa eloq̄ntia: ſed eloq̄ntia ptē eē maiorē: & magna ingt & ampla ps. Magnū eſt: qd' in cumulū ſui: & magnitudinē creſcit. Amplū: qd' latet patet & p multa diffundiṫ: ita ut ſupra q̄ multis & magnis. Magnū ita ubi: ut hic poſuit: multū uero ad amplitudinē referamus. Magna & āpla ps ingt artificioſa eſt eloquētia: nō eloq̄ntia ſolū: ſed artificioſa eloq̄ntia q̄ rhetorica uocaṫ. Nā neq; cū his ſentimꝰ: q ciuilē ſciam eloquētia nō putāt indigere. Diximus ſupra ptē illā ciuilis q in iudicijs uerſaṫ ſciam uocari. hācq; ex duplici cōſtare ſapia. ſ. & artificioſa eloquētia: quare nūc ſe ab alijs diſſentire dicit q horū altero ciuilē ſciam ɔſtare dicūt. Nā neq; ingt cū his ſentimꝰ: q ciuilē ſciam eloq̄ntia nō putāt indigere. Multi ingt dicūt ciuilē ſciam ſine eloq̄ntia ſtare nō poſſe. Cuncta. n. p naturā. i. p ſapiam facile poſſe cognoſci. Multi āt dicūt ciuilē ſciam ſola eloq̄ntia ɔſtare poſſe: illudq; eē iuſtū: uel iniuſtū: qd' eloq̄ntia potuerit pſuadere. Sed ego ingt ab utriſq; diſſentio, nā

Ciuilis ratio.

Magnū Amplū

ciuilis ſcia & ex ſapia ɔſtat:q̄ cūcta ſentim⁹:& ex eloquentia:qua id qđ ſentire poſſum⁹ explicam⁹. Sed q̄a eloq̄ntia poſita ī rep. facili⁹ qđ fuerit aggreſſa:pſuadet iccirco eā in ciuili ſcia ptē dixit eē maiorē. & ab his q̄ eā putat oēm rhetoris ui & artificio ɔtineri. Si ergo oīa ei ūilis ſciæ ē. Qđ āt ait rhetoris ui & artificio tale ē. ac ſi dicaṫ. Grāmatica eſt gnara līarū. Per hāc.n.diſcim⁹ oia uitia uitare:nō dico tñ quomō uiteaṫ. Artē illā extrinſec⁹ doceo:p q̄ ſolū uiteṫ:ſed nō quomō. Si āt dicā:q̄ ſint ptes orōnis:q̄ ſyllabę:q̄ līę:qb⁹ characterib⁹ ɔſtēt:quo pacto uitia uiteṫ. tūc erit illa ars:cui ē nomē intrinſec⁹. nō q̄ ad ſciam nr̄am tm̄ pficit ſed q̄ ad actus ſit:ergo & ars rhetorica duplex eſt. Nā eſt extrinſec⁹ & intrinſec⁹. Intrinſec⁹ āt illa ē q̄ nobis ad act⁹ pcepta artis inſinuat. extrinſec⁹ porro q̄ nobis qđ ſit rhetorica demōſtrat:q̄ cū demōſtrauerit ſcim⁹ tm̄:ſed exercere nō poſſumus: hęc itaq̄ res q̄ ſolā ſciam parit ui & artificio ɔtineṫ. Artificiū ē quo ad aliqđ cīti⁹ faciēdū p pcepta formamur. Nā id qđ ex artificio ɔficiṫ uis ē. Ergo hic rhetoris ui in q̄ oñdit q̄: unde uis illa deſcēdit & artificio ɔtineri:q̄ re hāc oratoriā facultatē i eo gñe ponim⁹ ut eā ciuilis ſcię ptē eē dicamus offm̄. Artificioſā eloq̄ntiā facultatē oratoriā uocauit. Arte.n. uniuſcuiuſq̄ rei facultatē ɔſequimur. Et hęc eadē uis ē:q̄ ut ſupra dixim⁹ ex arte colligiṫ

Artificium.

Officiū

Officiū eius facultatis uṫ eē apposite dicere ad pſuaſionē:finis pſuadere dictiōe. Offm̄ ē uniuſcuiuſq̄ pſonę act⁹ cogruēs ſm mores ciuitatis. Ergo officia p pſonis diuerſa ſūt. Aliud.n.ē offm̄ patris:aliud amici:aliud (ut ad rē redeam⁹) artis oratorię. Officia uero oia ad finē ſpectāt:finis quoq̄ ad officia referṫ. Nā neq̄ offm̄ recte definiri pt ſine admixtiōe finis:neq̄ finis ſine officii ɔiūctiōe:& hoc in oīb⁹ pſonis ac reb⁹: ut hic Ci. in definiēdo oratoris offō finē nectit offo. Ait.n. Offm̄ āt eius facultatis uṫ eſſe apposite dicere: ad pſuaſionē. ergo officiū oratoris ē dicere:ſed apposite ad pſuaſionē:ubi iā finis admixtio ē.i. pſuaſiōis.

De officio & fine artis oratoriæ. Ti. II.

Officiū āt eius facultatis eē vṫ dicere apposite ad pſuaſionē. Finis pſuadere dictiōe. Inter offm̄ & finē hoc intereſt:q̄ in offō qđ fieri:in fine quid officio ɔueniat cōſideratur:ut medici offm̄ dicimus eſſe curare ad ſanandū apposite:finē curatione ſanare. Itē oratoris qđ offm̄:& quid finē eſſe intelligimus:cū id quod facere debet officium eſſe dicimus: illud cuius cauſa facere debet finem appellamus.

De materia ſeu ſubiecto artis oratoriæ. Ti. III.

Materiā artis eā dicimus:in qua oīs ars & ea facultas:q̄ ɔficiṫ ex arte verſaṫ: vt ſi medicinę materiā dicimus morbos ac vulnera:q̄ ī his oīs medicina verſeṫ. Itē quibus in rebus verſaṫ ars & facultas oratoria:eas res materia artis rhetoricæ nominamus. Has autē res alii plures alii pauciores exiſtimauerunt. Nam Gorgias leontinus antiq̄ſſimus fere rhetor oībus de rebus oratorē optime poſſe dicere exiſtimauit.

mus a gñe incipimus eius rei:quā definimus ſed a genere qđ ſibi uicinū ſit non ualde remotiſ:ut nunc Cī. Cū materiā artis rhetoricæ demōſtraturus ſit nō a materiæ definitiōe cœpit: ſed a materia artis primū:q̄ genus eſt materia. Materia porro in duas ſpēs diuiditur:eſt aūt materia artis:& non artis. Rurſus materia artis diuidiṫ in artes pluri mas:grāmaticā:dialecticā: rhetoricā:& alias multas. Ergo a materia artis q̄ media:ſupra incipit ut definiat materiā artis rhetoricę: Materiā inquit artis:ut genus eſſet non addidit rhetorice. Verū quod ait:eā dicimus. Oſtendit artis omnem materiā in duobus eē. id eſt in eo ubi facit aliqđ:

materia artis.

Nā ſolū dicere nō bñ offm̄ definiret oratoris. Pōt.n.eſſe multorū.nā & poetæ & phi dicūt. Itaq̄ oratoris offm̄ pleniſſime finis admixtiōe declarauit. Deinde finē oratoris officii ait eſſe pſuadere. Sed nō ſatis plene finem oratoris oñderet:ſi ſolū pſuadere poſuiſſe. Nā pſuadeṫ tabulis tormētis:teſtibus:multiſq̄ aliis reb⁹. ergo ut finē ppriū declaret fini adiūxit offm. Ait.n.finis eſt oratoris officii pſuadere dictiōe. Dictiōe inq̄t qđ eſt oratoris offm̄:ita inq̄t. & medici offm̄ eſt curare:ſed q̄a multi & incātatiōe & ligaturis curāt. Curare inq̄t:ſed apposite ad ſanādū ergo ut euidētius offm̄ medici demōſtraret:finē quoq̄ iūxit offō.i. curationi:ſanitatē. Deinde finis eſt medicinalis officii inq̄t ſanare:ſed q̄a multa itē ſanāt addidit ſanare curatione: ita ergo ſemp offm̄ & finis: ſine altero exprimi nō pōt. Hāc tñ diſtātiā dicit eē inter offm̄ & finē:ut in offō qđ agēdū ſit:in fine qđ cōplēdū ſit ɔſiderare debeamus: hic Marcomānus errauit q̄ dixit finē oratoris officii nō eē pſuadere nec finē medicinalis officii ſanare:&.n. ſępe nō pſuadere oratorē & medicum non ſanare contingit: ideo addit. Quatenus rerum conditio perſonarumq̄ patiatur:ſed non intellexit Ciceronem qui finem in rebus ipſis poſuit. Nam in euentu.i. qui finem in officio conſtituit & in his ipſis rebus:quæ dū in officio ſunt ad finem tendunt. Quare & oratoris officii finem eſſe cōpletū:ſi apposite ad pſuaſionē dicat & medicinalis officii finem eſſe cōpletū:ſi q̄cq̄d ad ſanitatē ſpectare uideṫ adhibuerit: Marcomānus:itaq̄ finem nō in rebus:ſed in euentu collocauit.

Materiā artis eā dicimus. Res interdū ſpāliter definimus quū qđ ſint ab eiſdem ipſis incipimus demōſtrare:ut paulo añ definiuit genus officiū & finem in arte.ſ. rhetorica interdum quo clarius definia & in eo unde facit. ut puta fabri materia eſt in eo ubi facit id eſt ferrum quod tūdit. eſt item fabri materiam eo unde facit id eſt malleus de quo tundit. Ita & medici materia eſt ubi facit morbus ac uulnera. Item unde facit inſtrumenta quibus curat. Sic & materia rhetoricæ artis poteſt in eo eſſe ubi facit.i. in deliberatione demonſtratione iudiciali. Poteſt & in eo eſſe unde facit id eſt in argumentis quæſtionibus & in reliquis materiæ neceſſariis. Verum Cicero. generaliter materiam artis illam dicit in qua omnis ars & facultas ueniens ex arte uerſatur id eſt ubi fit non unde fit:ut medici materia fit morbus ac uulnera. Fabri ferrum quod tundit. Rurſus rhetoricæ artis materia ſit deliberatio: demonſtratio iudiciale: non argumenta & illa omnia quibus materia rhetoricæ artis impletur. Verum quod ait in qua omnis ars & ea facultas que conficitur ex arte uerſatur. Cum accipimus alicuius rei artem neceſſe eſt nos aliquid ex ea conſequi: Quare id quod ex arte conficitur ut ſupra docuimus facultas dicitur. Cuncta enim per artem facilius tranſiguntur. Has autem res alii plures alii pauciores:eas res ſcilicet in quibus materia artis rhetoricæ conſiſtit: ſunt autem ut Ariſtoteli & Ciceroni placet tres id eſt triplex materia demonſtratiua. deliberatiua. iudicialis. Itaq̄ quantum ad materiam rhetoricæ artis expectat hoc plenum eſt. Iā quicquid plus eſt a pleno plus intelligitur. Quicquid minus a pleno minus intelligitur. Verum quod plus eſt dupliciter plus eſt aut in eo ubi modus eſt aut infinito & ideo addidit præter illud quod dixit alii plures exiſtimauerunt. Nam Gorgias inquit leontinus antiquiſſimus fere rhetor: omnibus de rebus oratorē optime poſſe dicere exiſtimauit.

Hic

¶ Hic infinitam & immenſam huic artificio materiam ſubiicere videtur. Ariſtoteles autē qui huic arti plurima adiumenta atque ornamenta ſubminiſtrauit: tribus in generibus rerum uerſari rhetoris officium putauit: demonſtratiuo: deliberatiuo: & iudiciali. Demonſtratiuum eſt: quod tribuitur in alicuius certę perſonæ laudem: uel uituperationē. Deliberatiuum quod poſitum in diſceptatione aliquius & conſultatione ciuili habet in ſe ſententiæ dictionem. Iudiciale quod poſitum in iudicio: habet in ſe accuſationem & defenſionem aut petitionem aut recuſationem. Et quemadmodum noſtra quidē fert opinio: Oratoris ars & facultas in hac materia tripartita verſari exiſtimanda eſt. Nā Hermagoras quidē nec quid dicat attendere: nec quid polliceatur intelligere videtur: qui oratoris materiam in cauſam & quęſtionē diuidit. Cauſam eſſe dicit rem: quæ habet in ſe cōtrouerſiam in dicendo poſitam cū certarum perſonarum interpoſitione: Quā nos quoque oratori dicimus eſſe attributam: nam ei tres partes quas ante diximus ſupponimus iudicialē: deliberatiuam: & demonſtratiuā. Queſtionē autē eam appellat quę habet in ſe controuerſiam in dicendo poſitā ſine certarum perſonarum interpoſitione: ad hunc modū. quid ſit bonū in v. ta pręter honeſtatē, veri ne ſint ſenſus hominis, quæ ſit forma mūdi, quæ ſit ſolis magnitudo.

¶ Quas quæſtiones procul ob oratoris officio remotas facile omnes intelligere exiſtimamus.

¶ Hic infinitam & immenſam huic artificio materiam ſubiicere uidetur. Ergo illi qui in pluribus rhetoricā materiam conſtituunt: exhortationem & conſolationem in rerum generibus ponunt id eſt in materia rhetorica. Sed quia orator in ciuili ratione uerſatur conſolatio porro priuatorum eſt: conſolari amici eſt potiuſquam oratoris. Deinde quia officium oratoris eſt perſuadere dictione exhortatio ſiue dehortatio ad materiam non pertinēt oratoris. Cum .n. exhortor nihil perſuadeo: ſed uolentem aliquid ut magis uelit inſtigo & cū dehortor nolentē aliquid non tunc primum pſuadeo ut nolit: ſed ut magis nolit inſtigo. Ergo neceſſario exhortationem & conſolationē Tullius a materia rhetoricæ artis ſeparauit. Itē illi qui res pauciores rhetoricæ materiæ tribuunt: demonſtrationem tollunt. Dicūt enim in demonſtratiōe nihil perſuadere oratorem: ſed falſo cū reuera perſuadeat. Nā cum aliquem uituperamus ſiue laudamus: ut apud omnes talis habeat qualem demōſtramus ſine dubio perſuademus. Ergo Cice. Ariſtotelem ſecutus triplicem materiam eſſe dicit oratoris officiū demonſtratiuam: deliberatiuā iudicialē. Sed has materias in publicis cauſis cōſtituit hiſque perſonas certas tribuit. Quare has tres res diffiniuit in ciuili negocio poſitas cum certæ ſignificatione perſone. Demonſtratio eſt certæ inquit perſonę aut laus aut uituperatio. Deliberatio eſt inquit: que poſita in publicis cauſis aſſertionis ſue ſententiam dicit: Iudicialis eſt inquit: quæ in iudicio ciuili poſita duo agit: aut accuſat aut petit contra: aut defendit: aut negat. Nam Gorgias leontinus antiquiſſimus fere rhetor oratorē dixit omnibus de rebus optime poſſe diſſerere: qui ut uideamus a pleno excedit & exceſſit non ad id quod habet modū: ſed infinitum. denique hoc ipſe Cic. oſtendit hic infinitam inquit: & immenſam huic artificio materiam ſubiicere uidetur. Ariſtoteles autem qui huic arti duo quę oratori maxime ſunt neceſſaria Ariſt. circa ſcribendam artem dedit. inuentionem: & elocutionem. adiumentum enim de inuentione uenit: ornamentū de elocutione. hic ergo Ariſto. ſniam ſequitur. Nā rhetoricā materiā triplicē cōſtituit: demōſtratiuā: deliberatiuā: iudicialē. Nā hermagoras ſcimus Ci. materiā rhetoricæ artis triplicē cōſtituere: iudicialē: deliberatiuā: demōſtratiuā. hoc et Ariſt. placuiſſe. Quare ſuperius rephendit eos qui ornari infinitā materiam cōſtituerāt: rephendit & eos qui addiderāt exhortationem, & cōſolationē reprehendit & eos qui ſubtraxerāt demōſtrationē. nunc ēt hermagorā qui neque ex arte ſcripſit cōfutat ac lacerat. dicitque hunc uehementer erraſſe quod materiam oratoris in duas partes diuidat: in cām: & in quōnem. Quarum unā dicit eſſe oratoris officii: cām ſcilicet: aliud lōge ab oratore remotiſſimum & nec ab ipſis philoſophis diligenter comprehenſum idest quęſtionem. nā hermagoras quidem nec quid dicat attendere: nec quid polliceatur intelligere uidetur. Duobus modis reprehendit hermagoram quod non perſpexerit rem illius unam quę omnino remota eſt ab oratoris officio id eſt quæſtionē. etiam quod uideatur de ſe polliceri ea quę oratori attribuit ad dicēdū. hoc quoque duobus modis reprehendit. nā errauit inquit ſi non quod omnis orator: ſed quod ipſe poſuit ad materiā rhetoricæ artis applicuit. Deinde inquit nec ipſe potuit. Nā nunquam illum ex arte dixiſſe oēs uidemus. ergo quā duo diximus in hermagora reprehendiſſe Cice. quod rē non attenderit: quod multū de ſe uideatur eē pollicitus: primo ei demōſtrat rem quā oratori attribuerit nō uidiſſe. Sed ante quam id oſtendamus: quid ſit cauſa: quid quęſtio uideamus. Cauſam eē dicit quę habeat in ſe controuerſiā in dicendo poſitam cū perſonarū certarū interpoſitiōe. Cām inquit hanc eſſe dicit controuerſiam in dicendi contentione poſitā cū certis perſonis. Quā inquit cām noſquoque oratori dicimus attributā. Nā huic inquit cauſę tria genera ſupponimus iudiciale: deliberatiuū: demōſtratiuū. Queſtionē porro hāc eſſe dicit. Cōtrouerſiā quidem in dicendo poſitā: ſed ſine certis pſonis: Quæ ſcilicet rhetorica dictio nocatur. Theſis porro duplex eſt: theorice: & practice. Theorice eſt: quę diuina cognoſcit. Practice eſt: quę in hominū negociis & ciuili diſceptatiōe uerſatur. Ergo primo aſſerit hermagorā uim rei quā oratori tribuat nō uidiſſe. Nā theſin oratoris materiā nō eſſe pſuadet. Quæ cū duplex ſit Theoricen magis exaggerat. Nec paruis aut leuibus quęſtionibus: ſed infinitis. Veri ne ſint ſenſus quę ſit ſolis magnitudo. Sed quare & practicē theſin poſuit .i. & quid ſit bonū pter honeſtatē. Theſin quidē Ci. materiā oratoris eē nō dicit. Illamque Theoricen omnino remouet: Practicen aūt theſin dicit ab oratore tractari: ſed ut argumēti locū teneat: nō materię. Ergo ita tollit oratori practicen theſin ut materia eius nō ſit: licet ait ei per argumēto pferre & quid ſit bonū pter honeſtatē: ſtoici .n. dicunt honeſtatē ſolū bonū eſſe. Iā multi diſputant utrū & utilitas bonū ſit: utrū & dignitas bonū ſit: Veri ne ſint ſenſus: ut Lucretius negat quinque eos: ſenſus: odoris: uiſus: tactus: ſaporis: auditus. Quę ſit ſolis magnitudo. Verū ritus ſit quātus eſt: an maior: uel multo minor. Quæ ſit mūdi facies. Multi .n. dicūt mūdum in modū ſperę eſſe collectū: multi oblōga rotūditate eē formatū: multi plana facie: multi quadrata: multi camerę modū: ut ſubter nō ſit ſicut ac ſupra caput eē mūdi facies.

QVas quæſtiones pcul ab oratoris officio remotas facile oēs intelligere exiſtimamus. bñ ait ab oratoris offo remotas. Oratoris offm .n. ē negociū ciuile tractare. Nō tū dixit ab oratore remotas. Pōt .n. orator poſtquā pprio officio ſatiſfecerit ēt philoſophię operā dare.

Nā qbus in rebus ſūma ingenia pħorū plurimo cū labore ꝯſumpta intelligimus:qn̄ aliqd negamus aut tolli mus q̄re id facimus demōſtrare debemus:ut nūc Ci.ab oratoris materia tollit:theſin:& pbat ſe recte tollere: nā inqt res illas in qbus pħi ingenioſi magno cū labore uerſati ſunt has oratori q̄ſi ꝑuas ꝑtes applicare demē tiæ ē.Oratori.ſ.q egre ſuū quoq; iplet offi̅m.Quod ſi magnā in his hermagoras &c.Oſtēdit iā hermagorā: qd primū fuit vım rei illius no uidiſſe quā ad oratoris materiā : quaſi parū aliqd applicauerat . Nunc illud aliud tractat nec qd polli ceaſ intelligere uidetur.Et oſtēdit primo non recte eū feciſſe:ſi ex eo qd̕ ipſe poſ ſet in ceteros ꝑcepta cōſti tuerit.Quod ſi inqt magnā in his hermagoras habuiſ ſet facultatē uidereť fretus ſua ſciētia falſum ſtatuiſſe de oratoris officio:deinde illū nihil potuiſſe cōfirmat Simulq; illi & rhetoricā & pħiā tollit.Practicę.n.rhe toricæ eſt theoricę pħiæ. Nūc uero inqt ea uis eſt in hoie:ut ei multo rhetoricā citius q̄s ademerit : q̄ pħiā cōceſſerit.Qd̕ ſi magnā in his rebus hermagoras ha buiſſet facultatē ſtudio:& diſciplina cōparatā.Oſten dit qbus rebus facultatē to tius ſciæ cōſequamur ſtu

Studiū dio inqt & diſciplina.Stu diū eſt animi conſenſus ad

diſcipli aliquid.Diſciplina eſt ꝑce

na. ptū.qbus acceptis id qd̕ de ſideramus implemus.Itaq; ſtudiū in nobis eſt ꝑceptū extra nos:ſed ad nos.Neq; eo ꝙ ars eius q̄ edidit mihi mēdoſiſſime ſcripta videaſ ea uis eſt inqt in hermago ra:ut ei citius q̄s adimat rhetoricā q̄ pħiā cōcedat.Sed nō inquit iō hoc dixi ꝙ mihi ars eius q̄ edidit mēdoſiſſi me ſcripta videaſ.Iā cū ait nō mēdoſiſſime nō negat mē doſe.Et q̄m dixit eē aliqd in eius artibus qd nō ſit ꝓbā dū qppe q̄ nō mēdoſiſſime ſcripta ſūt ait cū multa ex an tiqs artibus collegiſſe:ut ſi qd forte ꝓbabile caute alie nū ſit.Deinde q̄ ibi hermagoræ dat diligētiā:ubi ſibi ex alienis multa ꝯgrit.Alioqn ubi ꝓpria eius inuēta ꝑſcri bit nihil illi horū dat qnimo multa tollit cū ait.Et non nihil ipſe quoq; noui ꝓtuliſſe uerū oratori minimū eſt de arte loq:qd̕ hic fecit:multo maximū ex arte dicere: qd̕ eū minime potuiſſe facere oēs videmus.Orator duo hēre debet:& ut artē tradat dicēdi:ut ipe ex arte dicat: ſed offi̅m eius ex hoc uerū eſt:ut ex arte dicat : illud aūt accidēs ut artē dicēdi tradat:qd rhetoris offi̅m ſolū eſt. Ergo nō quidē mihi hermagoras vř mēdoſiſſime artes ſcripſiſſe:ſed oratori maximū illud ē:nō ut artē tradat qd̕ rhetoris ꝓpriū ē:ſed ut ex arte dicat qd̕ oratori ma xime neceſſariū.tollit ergo hermagoræ exercitionē ex arte dicēdi:quod eū inqt minime potuiſſe oēs uidemus Minime inqt potuiſſe nec hoc illi daſ quomōcūq; po tuerit.Ergo ſi nec ſapiēs fuit:nec dicēdi ꝑitus recte:nec

Nā qbus in rebus ſūma ingenia pħoꝝ plurimo cū labore cōſūpta itelligimus eas ſicut aliq̄s ꝑuas res oratori attribuere magna amētia vř.Qd̕ ſi ma gnā in his Hermagoras habuiſſet facultatē ſtudio & diſciplina cōparatā:uideretur fretus ſua ſciētia falſum qddā cōſtituiſſe de oratoris officio.& nō qd ars poſſet:ſed qd ipſe poſſet expoſuiſſe.Nūc uero ea vis eſt in homine:vt ei multo rhetoricā citius q̄s ademerit:q̄ philoſophiā cōceſſerit:neq; eo ꝙ eius ars quā edidit mihi mendoſiſſime ſcripta uideaſ. Nā ſatis in ea videtur ex antiq̄s artibus ingenioſe & diligenter electas res collegiſſe : & collocaſſe:& non nihil ipſe noui protuliſſe.Verum oratori mi nimū eſt de arte loqui:qd̕ hic fecit:ſed multo ma ximū ex arte dicere quod eū minime potuiſſe oēs videmus.Quare materia quidē nobis rhetoricæ artis videtur quam Ariſtoteli viſam eſſe diximus.

De partibus orationis. Titu.IIII.

Partes āt hæ ſunt quas plęriq; dixerūt. Inuentio.Diſpoſitio.Elocutio.Memo ria.Pronunciatio.Inuētio eſt excogita tio rerū verarū aut veriſimiliū quę cām probabilē reddāt.Diſpoſitio eſt rerū inuentarū ꝑ ordinē diſtributio.Elocutio eſt idoneorū uerborū & ſentētiarū ad inuētiōes accōmodatio.Memoria eſt firma animi rerū ac verborū ad inuētionē pre ceptio.Pronūciatio eſt ex reꝝ & verboꝝ dignitate vocis & corporis moderatio.Nūc his rebꝰ breuiter cōſtitutis eas rōnes qbus oñdere poſſimꝰ genꝰ & finē & officiū huius artis aliud i tp̄s differemus.Nā & multoꝝ uerboꝝ indigēt & nō tātope ad artis di ſcretiōes & ꝑcepta tradēda pertinent.Eū autē qui artē rhetoricā ſcribit de duabus reliq̄s rebus mate ria artis ac ꝑtibus ſcribere oportere exiſtimamus.

qd dicat attēdere:nec qd polliceaſ intelligere uſ.Ora tor.n.uir eē dēt bonus.& dicēdi ꝑitus.Deinde cōcluſio: Quare conuicta Hermagorę & refutata ſnia ſupeſt:ut materiā rhetoricę illā q̄ & Ariſtoteli placuit conſtitua mus triplicē.i.iudicialē deliberatiuā demōſtratiuā. Partes āt hæ q̄s dixerūt.Meminimus ꝑtes extriſecus quoq; res Cic.ſe ſpopōdiſſe dicturū.De gn̄e artis rheto ricę:de offo de fine:de ma teria : de ꝑtibus.Itaq; qn̄ q̄tuor res explicatę Ci.ab aliis recte i artibus poſita ſecutus ē:ut paulo an ariſt. ſniam ſecutus triplicē ma teriā rhetoricę artis eē di xit iudicialē:deliberatiuā: demōſtratiuā:Ita & nūc ꝑ tes inqt q̄s plęriq; dixerūt. Alii eni ꝑtes.vii.multi.ui. ſed plęriq;.v.eſſe dixerūt. Eorū & ſniam Ci.ſecutꝰ.v. Inuētio ꝑtes eē ꝯfirmat.Inuētionē: diſpoſitionē:elocutionem memoriā ꝓnunciationē.In uētionē eē dicit ad negocii fidē:aut uerarū rerū:aut ue riſimilium excogitationē. Sed orator in ueriſimilibꝰ maxime uerſaſ.Duo.n.ſūt Duo ar gn̄a argumētoꝝ neceſſariū gumen. & ꝓbabile:neceſſariū in ue genera ris rebus ē.ꝓbabile i ueriſi milibus.Diſpoſitionē dicit Diſpoſi eē ut inuēta locis neceſſa tio riis ꝑ ordinē diſponamus. Elocutionē porro i duobꝰ poſuit:in idoneis uerbis:& in ſentētiis.ſ.ne i ſ. uerbis ſin gulis barbariſmus ſit:ne in pluribus ſoloeciſmus.Dein de ſiue uerba ſiue ſnias ut cōpetēter inuētiōibus diſpo ſitas applicemꝰ.Memoriā Memo uero illā eſſe dicit ut circa ria. inuētiōes retinēdas argu mēta uel uerba firmiter & cōcepta teneamus ergo di cētis hęc memoria ēnō legētis.Deide ꝓnūciatio ē inqt Pronun ex rerū & uerborū dignitate uocis & corporis modera ciatio. tio.i.ut rē magnā dicturus pōpā corpis uociſq; ꝑpēdas ut rē humilē dicturus hęc eadē moderatas oſtētes:ꝓnū ciatio ergo i duobus ē:i uoce & i corpore.Corpꝰ uero duo hēt : motū ſui & uultū quo.ſ.ad negociū cōpoſito ſępe rebus addimus:aut detrahimus dignitatē.Nūc his rebus breuiter cōſtitutis.Iā quq; res q̄s ſe de arte extrin ſecus dicturū eē ꝓmiſerat executus eſt:Oſtēdit.n.qd eēt genus artis rhetoricę:qd offi̅m:q̄ finis:q̄ materia:q̄ ꝑtes. Quibꝰ oībꝰ cognitis ſcimus tātū qd ſint:nihil tñ nobis ad actus ꝓſunt:Hæ tres res ſemp i ſola ſcia ſunt.ſ.ge nus:offi̅m:finis:& iō ſe alio tp̄e de his dicturū eē ꝓmittit Ad ꝑcepta.n.artis rhetoricę minime ꝑtinēt ut ipſe ait. Nā & uborū multorū idigēt.Quippe de his ē lōga diſpu tatio:& ñ tātope ad artis deſcriptionē & ꝑcepta ꝑtinēt Verū de duabꝰ rebꝰ dicturꝰ ē.De mā ac ꝑtibꝰ q̄ iādudū tātū ut ſciremꝰ qd eēnt edocuit.Nūc i his ꝑcepta dat.ſ.ut harū rerū ñ ſciam:ſed ēt actꝰ hēamꝰ.Ergo oñdit eū q ar tē rhet.ſcri.de dua.reli.rebꝰ:de mā artis ac ꝑtibꝰ ſatis eē dicere.Eū āt inqt q artē rhet.ſcribat de duabꝰ reliq̄s rebꝰ:ď mā artis ac ꝑtibꝰ ſcribere oportere exiſtimamꝰ.

Ac mihi

¶ Ac mihi qdē uideť cõiūcte agēdū de materia ac partibus recte ait cõiuncte agendū. Partes.n.ſine materia rē nō poſſunt. Niſi.n.cõtrouerſiā: aut deliberatiuā: aut demonſtratiuā dicamus q̄ materiæ ſunt: inuentiōe: diſpoſitione: elocutiōe: memoria: pñūciatione: quę ptes ſunt ut nō poſſumus. Cõiūcte ergo agēdū eſt de materia ac partibus. Itaq; oſtēdit primo: qd́ eēt genus artis rhetoricę: q̄ officiū q̄ finis: quę materia: q̄ ptes. Ex his tria in aliud tēpus diſtulit.i.genus: officiū: finē. Atq; ideo duobus reliqs: q̄ ad pcepta ptinent ſe ait eſſe dicturū: de materia ſcilicet ac partibus. Partes porro quinq; ſunt: inuētio: diſpoſitio: locutio: memoria: pnunciatio. Harū ſolā inuētionem duobus libris tractat & in hæc pcepta tradit. Pauca ēt de elocutiōe commemorat. Reliqua uero nec ptingit qdē.i. diſpoſitionē memoriā: pñūciationē. Ergo qm̄ de ſola inuētiōe dictus eſt: & qm̄ in oī cārū genere inuētio plurimū ualet incipit de inuētiōe tractare.

¶ Ac mihi qdē vř cõiunctim agēdū de materia ac ptibus. Quare inuētio q̄ princeps eſt oīum priū potiſſimū in oī genere cārū q̄lis debeat eē cõſideret.

¶ De inuentione. Titu. V.

Omnis res que habet in ſe poſitam in dictione: aut diſceptatione aliquā cõtrouerſiā: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actionis cõtinet queſtionē. Eam igitur quæſtionē ex qua cauſa naſcitur cõſtitutionem appellamus: Conſtitutio eſt prima conflictio cauſarum ex depulſione intentionis profecta hoc modo. Feciſti. non feci: aut iure feci. Cum facti cõtrouerſia eſt quoniam coniecturis cauſa firmatur: conſtitutio coniecturalis appellatur. Cum autem nominis quia uis uocabuli diffinienda uerbis eſt: conſtitutio diffinitiua nominatur. Cum uero qualis ſit res quæritur: quia & de vi & de genere negocii controuerſia eſt conſtitutio generalis uocatur.

Omnis res q̄ hēt: ut diximus tractatus incipit inuētionis: & primum hoc debemus ſcire cōpendiū: q̄ oīs inuentio quinq; locis ɔſtat. Debemus.n. primo cõſiderare: que ſit conſtitutio. Deinde ſimplex ne ſit cā an duplex. Tertio ſcripſit an rõnis. Quarto que cauſæ queſtio que ro que iudicatio: qd́ firmamentū. Quinto ut omnis cauſæ partes nobiſcu pertractemus. Deinde partes orationis principiū: narratio: diuiſio: confirmatio: reprehenſio: concluſio. ergo ut ſe ordo habet: primum de conſtitutione dicemus. Hoc tñ animaduertus, q̄ Ci. hos quattuor ſtatus rõnales cõſtitutiones uocet atq; hoc ſemp in omnibus negocijs dicat eſſe principale.i. coniecturā: finem: qualitatē: tranſlationē: hos ergo conſtitutiones appellauit: illos autē alios legales non conſtitutiones ſed ſtatus vocat. Nec un q̄ horum aliquē principalē dicit eſſe poſſe. ſed ut origine ſtatuum melius noſſe poſſimus formam ſimilitudinis attendamus. Omnis conſtitutio ſic eſt ut aſpectus. Aut.n. aliquid uidere uolumus: nec uidemus & eſt cõiectura: aut cū uidemus aliquid & querimus quid ſit, & eſt finis: aut cū uidemus quid ſit & q̄rimus quale ſit & eſt qualitas: trāſlatio porro ab hac ſimilitudine uidetur eſſe remota. Igitur conſtitutionē eſſe dicit queſtionē ex qua cauſa naſcitur.

Queſtio — Queſtio eſt uox intentionis & negationis.i. feciſti non feci. Aut iure feci: in hac ergo queſtione ſemper ſit neceſſe eſt conſtitutio.

Cauſa — Cauſa uero eſt que naſcitur ex queſtione.i. an fecerit. Hoc tñ tenere debemus q̄ a Cic. & cauſa & queſtio ad eandē ſignificantiā proferatur ut nunc cauſam pro queſtione nunc queſtionē pro cauſa ponat. Itaq; conſtitutio facile inueniri pōt ſi extremam partē thematis attēdamus. In qua cū intentionem ex noſtra perſona propoſuerimus debemus attendere quid ad intentionē cõpetenter reſponderi poſſit tunc in reſponſione conſtitutionē neceſſe eſt inueniri. Omnis res que habet in ſe poſitā in dictione: ac diſceptatione aliquā cõtrouerſiā. Recte in dictione ac diſceptatione: ſunt.n. multæ controuerſiæ non in dictione. ut opificū. Verum quod ait: que habet in ſe poſitam in dictione: ac diſceptatione aliquā cõtrouerſiā. dictio poteſt eſſe demonſtratiua materia, diſceptatio uero de

liberatiua: & iudicialis. Deinde dictio poteſt eē narrationis: ut ipſe ait. dicendo explananda ſunt oīa. Diſceptatio uero queſtionis. Ibi.n. totius controuerſiæ pugna uerſatur. Ergo quecunq; res poſita in dictione ac diſceptatione facit aliquā controuerſiā neceſſe eſt habeat queſtionē.i. conſtitutionē: aut facti aut nominis, aut generis: aut actionis: & primū rebus indicat queſtiones ſiue cõſtitutiones. Poſt his dabit nomina partim ex rebus ſumpta: partim ex commodo actiōis. Itaq; nunc modo rebus indicat conſtitutiones cū ait. In omni controuerſia aut facti: aut nominis: aut generis: aut actionis queſtionem eſſe oportere. De his enim rebus ſit quæcūq; cõtrouerſia neceſſe eſt. Sed anteq̄ nomina dēt cõſtitutionibus definit qd ſit conſtitutio uel unde naſcatur. Quæſtionē inquit ex qua naſcitur cauſa. hanc conſtitutionē uocare debemus. Queſtionē porro eſſe diximus uocē utriuſq; partis.i. feciſti, non feci: aut recte feci. Cām uero illā an iuſte fecerit. hoc etiam diximus quod Cice. idē uelit queſtionem eſſe quod cām & q̄ is circa eandem ſignificantiā communiter utatur. Deniq; ſtatim demonſtrauit ſe his uti cõmuniter. Eā igitur queſtionem ex qua cā naſciť. hic primā fecit q̄ſtionē: deinde ubi oſtendit qd́ ſit conſtitutio ait. Cõſtitutio eſt prima conflictio cārū. Incipit cõſtitutionibus nomina date. Cū facti inquit cõtrouerſia eſt: ad debemus facta intelligere qd́ dicta. Vt.n. utrū aliquid factum ſit q̄rit: ita & utrū aliquid dictū ſit pōt q̄ri. Quare huic conſtitutioni qm̄ incerta & nō apparētia coniecturis uel ſuſpitionibus indagātur recte coniecture nomen impoſuit. alii hanc ɔſtitutionē realē uocauerūt q̄ in eā q̄rať utrū res, de qua agiť facta eē uideat. Alii ſtadiagon grēco uocabulo qdē q̄ in ea de incerto inueſtigādo maximā certā habeat. Vn̄ & ſtadiū diciť: q̄ ibi exercebantur certamina. Sed Ci. ɔſtitutiōi huic ex mō actionis nomē impoſuit. In hac āt ɔſtitutiōe modus actiōis eſt hic: q̄ res preteritis q̄riť. Iō ergo coniecturā uocauit. Cū aūt nominis quis uocabuli definienda uerbis eſt: ɔſtitutio definitiua nominať: Nominis inq̄t eſt ɔtrouerſia cū de facto ɔſtat: ſed q̄riť: quo id factū nomine appelletur: atq; iō qm̄ facti uocabulū p neceſſitate ſuſcepti negocii nobis appoſita definitiōe nad idū eſt: cõſtitutio definitiua nominať. Huic quoq; cõſtitutiōi nō ex re ſed ex modo actiōis nomē impoſuit. Res e.t.n. huius ɔſtitutiōis nominis ambiguitas. Modus actiōis ē nominis definitio. Recte ergo huic cõſtitutiōi no ex re ſed ex mō actiōis nomē impoſuit. Cū uero res qualis ſit &c. Et ſupra oſtēdimus cum de rhetorice diſputaremus genus i triplici ſignificatiōne cõſiſtere. Eſſe genus ſanguine. Eſſe genus ſub quo ſimilia multa teneanť. Eſſe genus qualitatis.i. quo. uniuſcuiuſq; rei qualitas indiceť. Ergo inq̄t cū & de facto & de nomine ɔuenit: Sed q̄riť. quale ſit id qd́ i iudicio uerſať: qm̄ de genere negocii cõtrouerſia eſt: cõſtitutio generalis uocať.i. qualitas: Verū huic cõſtitutioni non ex modo actionis ut ſuperioribus duabus & poſt quartę ſed ex re.i. negocio nomē impoſuit. Hic.n. res illa eſt: q̄ de negocii genere uel qualitate q̄riť. Itaq; ex re huic cõſtitutiōi nomē impoſuit ut generalis uoceť.i. qualitas.

Dictio. Diſceptatio. Queſtio. Cauſa. Stadiagon. Stadiū

¶ At inqt cã pẽdet & reliqua. Cũ inqt talis fuerit ɔtro
uerſia ut in hoc ſit tota ɔtẽtio. Cũ apud alios nos accu
ſari debere dicimus: aut non nos: ſed alios accuſari: aut
nõ apud hos: ſed illos: nõ hac lege: ſed illa: nõ hoc crimi
ne: ſed illo: nõ hac pœna: ſed illa: qm in his oĩbus de trã
ſlatiõe actiõis ɔtrouerſia eſt. Agit.n. ut actio trãſlatiua
nominet: Cõſtitutio trãſla
tiua nominat. Huic quoq;
ɔſtitutiõi ex nõ actiõis no
mẽ impoſuit. Agit enim ut
actio trãſferat. Verũ quod
ait, nõ hoc crimine ſed illo
nõ ne & in fine cũ queritur vt
utrũ fur an ſacrilegus ſit.
id qrit qm magis crimine
accuſandus ſit. Sed hoc in
tereſt q i fine crimina vtra
q iũgunt. Nõ.n. cum ſacrile
gũ dico furẽ nego: in trãſ
latiõe uero uno accuſãdus
crimine ſiue illo: qd̃ intẽdi
mus ſiue illo ad quod reus
trãſferri poſtulat actionẽ.
Atq; harũ aliqua in oẽ cau
ſæ genus. Siue inqt in iudi
ciali ſiue in deliberatiua: ſi
ue in demõſtratiõe neceſſe
eſt: aut ɔiecturalẽ: aut fini
tiuã: aut generalẽ: aut trãſ
latiuã itẽdere ɔſtitutionẽ.
Vbi inqt harũ nulla fuerit
inuẽta: ibi nulla eſt cõtro
uerſia. Quare nec cã eẽ iu
dicãda eſt. Si.n. cõſtitutio
nulla eſt unũ latus recedat
oportet. id.n. cõſtat quod
utrinq; latere cõcurrente
fulcit. igit ſi cõſtitutio non
erit nec cã eẽ iudicãda eſt.
Eſt.n. a ſtata cõtrouerſia.
Ac facti qdẽ ɔtrouerſia in
oĩa tpa põt diſtribui. Nunc
poſtq̃ cõſtitutiões & rebus
& ẽt nominibus indicauit
ut has manifeſtius cogno
ſcere poſſimus: hiſdẽ ſtati
bus exẽpla ſupponit. Ac fa
cti qdẽ cõtrouerſia inqt in
oĩa tpa diuidit. Et ſupra di
ximus cũ de facto ſit qſtio
cõiecturã uocari. ergo hic
ɔiecturæ tria tpa aſſignat
præteritum: preſens & futurũ: quod quidem exemplis
docet. Sed hoc ſcire debemus nullam rem in iudicium
ideſt in iudiciale genus cadere poſſe niſi de præterito.
Omnia enim argumẽta nõ de futuris quę incerta ſunt:
ſed de prętentis colligunt. itaq; coniectura q̃q̃ habeat
tria tempora tamen principalis eſſe non poteſt: niſi de
prętenito ſit. De pſenti uel de futuro incidere poſſunt
poſt ſtatũ alium principalẽ. Ergo nec hanc coniecturã
principalẽ eſſe credamus. bono ne animo ſint erga po
pulum romanũ fregelliani: in hoc themate demonſtra
tio cõtinetur. Nã deſcribẽdi nobis ſunt fregelliani: qui
ſemper uidebantur aduerſi. ita & qd̃ ait ſi carthaginẽ
reliquerimus incolumen nunquid ſit incõmodi ad rẽp.
peruenturũ & hic deliberatiua poteſt eſſe. Deliberat ſe
natus an carthagini parcat. Ergo nihil in iudicium niſi
de pterito cadit. Nominis cõtrouerſia eſt: quũ de facto
cõuenit. Nunc de fine tractat cũ nominis inquit eſt con
trouerſia ideſt cũ qritur quo id quod factũ eſt nomine
appelletur. Verũ cũ de nomine ambigitur & de re neceſ
ſe eſt ambigatur. Nomen.n. rei eſt. Res uero nunq̃ ſine
nomine eſt: quare cum de nomine dubitatio eſt: de re
quoq; dubitet neceſſe eſt: ergo diffinitiuus ſtatus huiuſ
modi eſt: cũ de facto cõſtat & de re uel nomine cõtro
uerſia eſt. Inter factũ.n. &
rẽ hoc intereſt. Res eſt cer Res
tam ſui formã & ſpeciẽ cir
ca cognitionẽ retinẽs ergo
ſi ſpecies rei nota eſt nomẽ
quoq; notũ neceſſe eſt. Fa Factum
ctũ eſt cõfuſum qddã & in
certũ. hoc ſolo incertũ: q
ſcitur quid factũ eſt. In fine
itaq; factũ conſtat: ſed res
non conſtat: & quia rei no
men ſemp adiũctũ eſt: ideo
de nomine ɔtrouerſia eſt.
Quod inquit nomẽ breui
ter nobis definiendũ eſt: &
cõtra atq; aduerſarius di
cat deſcribẽdũ: & dat exem
plũ. Ve ſi qs ſacrũ ex priua
to ſurripuerit: fur an ſacri
legus ſit iudicandus. Factũ
cõſtat. Nã ſacrũ ex priuato
conſtat eſſe ſublatũ. De no
mine incertũ eſt: utrum ille
fur an ſacrilegus iudicetur.
Quare diffinitionibus no
ſtris nomẽ illi aliud q̃ ad
uerſarii uolunt imponere
debemus. Definienda res
erit uerbis & breuiter de
ſcribẽda ad unum quidem
utrunq; tendit, ſed quia
multimodæ ſunt definitio
nes: iudicamus interim qd
ſit inter definitionem & de
ſcriptionem. Definitio ta Definitio.
lis eſt: Homo eſt animal
rationale bipes riſus ca
pax. Deſcriptio uero talis. Deſcriptio.
Homo eſt qui rectum uer
ticem rotundo capitis at
tollit cuius ſunt ſub collo
humeri brachiaq; demiſſa
& cætera in hũc modum.
ſed ut ipſe ait: breui deſcri
benda. Ergo quoniam de
fine tractauimus nũc quo
q; quid tractetur de qualitate uideamus.

Generis eſt controuerſia: Cum & quid factum
conuenit tulit coniecturam: Deinde cum ait: &
quo id factũ nomine appellari oporteat cõſtat
tulit finem. Ergo ſupereſt ut quale uel quantum ſit
id quod factum eſt uideamus. Et dat exemplum.
Vtrum iuſtum an iniuſtum ſit: utrum utile an inu
tile ſit. Quod cum quæritur non nomen rei: ſed
rei qualitas quæritur. & ideo qualitas appoſita eſt.
incipit Hermagoram repræhendere: qui demon
ſtrationem & deliberationem ſub qualitate conſti
tuerit. Huic generi Hermagoras partes quattuor
ſuppoſuit. Repræhendit ut diximus Hermago
ram q demonſtrationem & deliberationem ſub qua
litatæ poſuerit: cum ipſa qualitas id eſt conſtitu
tio ſub deliberatiua: & demonſtratiua ſit: de qua
re in conſequentibus latius diſputabitur.

¶ Ac cũ cauſa ex eo pẽdens q nõ: aut is agere vi
detur quẽ oportet: aut non cũ eo qui cũ oportet:
aut nõ apud quos: quo tẽpore: qua lege: quo crimi
ne: qua pœna oportet: tranſlatiua dicitur cõſtitu
tio: quia actio trãſlationis & cõmutationis indige
re videtur. Atq; harũ aliquam in omne genus cau
ſæ incidere neceſſe eſt. Nã in qua re nõ inciderit:
in ea nihil eſſe poterit controuerſiæ. Quare eã nec
cauſam quidẽ conuenit putari. Ac facti quidẽ cõ
trouerſia in omnia tẽpora poteſt diſtribui: Nam
quid factum ſit poteſt quæri hoc modo: occiderit
ne Aiacẽ Vlyſſes: & quid fiat hoc modo: bono ne
animo ſint erga rẽpublicam Fregellani? Et quid
futurũ ſit hoc modo. Si carthaginẽ reliquerimus
incolumẽ: nunquid ſit incõmodi ad rẽpublicã per
uenturum. Nominis cõtrouerſia eſt: cum de facto
conuenit. & quæritur id quod factum eſt quo no
mine appellatur. Quo in genere: ideo neceſſe eſt
nominis eſſe cõtrouerſiam q & de re ipſa non cõ
ueniat: nõ q de facto nõ conſtet ſed q id quod fa
ctum ſit aliud alii videatur eẽ: & iccirco alius alio no
mine id appellet. Quare in huiuſmodi generibus
definiẽda res erit verbis: & breuiter deſcribẽda. Vt
ſi quis ſacrũ ſurripuerit ex priuato vtrũ fur an ſa
crilegus ſit iudicãdus. Nã id cũ quærit neceſſe erit
vtrũq; diffinire: quid ſit fur: quid ſacrilegus: & ſua
deſcriptione oſtẽdere alio nomine illam rẽ de qua
agitur appellari oportere: atq; aduerſarii dicunt.

¶ De cõtrouerſia generis in Hermagorã. Ti. VI.

Generis eſt controuerſia: cum & quid fa
ctum ſit conuenit: & quo id factum no
mine appellari oporteat cõſtat: & tamẽ
quantum: cuiuſmodi & omnino quale
ſit quæritur: hoc modo. Iuſtũ an iniuſtũ: vtile an
inutile & omnia in quibus quale ſit quod factũ eſt
quæritur ſine vlla nominis cõtrouerſia. Huic her
magoras generi partes quatuor ſuppoſuit: delibe
ratiuam: demonſtratiuã: iudicialem: negotialem.

Quod

Quod eius ut nos putamus non mediocre pecca-
tum repræhēdēdū videtur: verū breui & ne ſi aut
taciti preterierimus ſine cauſa non ſecuti eū pute
muſ aut ſi diutius in hoc cōſtiterimus morā atq;
impedimētū reliqs præceptis intuliſſe videamur.

¶ Non eſſe quattuor partes generis. Ti. VII.

SI deliberatio & demonſtratio genera
ſunt cauſarum non poſſunt recte par-
tes alicuius cauſæ putari. Eadem enim
res alii genus eſſe alii pars poteſt: eidem
genus & pars eſſe non poteſt. Deliberatio autem
& demonſtratio genera ſunt cauſarum.

Quod eius ut nos putamus nō mediocre peccatū repre-
hendendū uidetur. Ait graue Hermagoræ peccatū ſe
debere reprehendere & id breuiter: Ne ſi inquit: tacea
mus quod primū eſt Hermagoræ artes approbare ui-
deamur: & quare eiuſdem artes nō ſummus ſecuti cau
ſas dare nequeamus: deinde inquit ne ſi latiſſime Her-
magoræ peccatū perſequi
noluerimus (quod quidē
eſt tertium) inquit noſtris
præceptis morā videamur
afferre. Sed quod medium
eſt de peccato Hermago-
ræ breuiter diſputabimus.
¶ Si deliberatio & demon
ſtratio. Quæſtio hæc eſt q
non recte hermagoras de-
liberationem: & demoſtra
tionem ſub qualitate po-
ſuerit. Ci. ergo ait non re-
cte deliberationem & de-
monſtrationem ſub quali
tate poſitas quia genera
cauſarum ſunt. Quod ſi genera eſſe hermagoras fuerit
confeſſus ſine dubio non hæc debuit ſub qualitate po
nere. Sin negauerit: docebit Cicero genera eſſe cauſa-
rum. Igitur male hermagoras demonſtrationem & de
Hypothetica. liberationem ſub qualitate collocauit. Ac primo per
conditionalem queſtionem ideſt hypotheticā ingredi
tur propoſitionem. Vbicūq; enim ſi eſt ſub quadam cō
ditione propoſitio eſt: ſi inquit hoc eſt illud non eſt: hoc
autem eſt: igitur illud non eſt: ita & hic. Si deliberatio
inquit & demonſtratio genera ſunt cauſarum non poſ
ſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari: genera
autem cauſarum ſunt igitur generis cauſæ partes eſſe
non poſſunt. Et docet genera eſſe cauſarū, primum igi-
tur ponamus genus cauſæ ſecundum partes generis
cauſæ ideſt coniecturam finem qualitatem tranſlatio
nem. Tertium ſit illud, quicquid qualitati ſubiicitur.
ubi hermagoras deliberationem: & demonſtrationē:
conſtituit. ergo Cice. primum dicit deliberationem &
demonſtrationem: quia prima ſunt: ſecunda eſſe non
poſſunt. Quod ſi ſecunda non ſunt multo minus tertia
eſſe poſſe: quod hermagoras conſtituiſſe conſpicitur.
Itaq; meminiſſe debemus Ci. de duobus tractare ideſt
de primo & ſecundo ſcilicet de genere cauſæ & parti-
bus generis: ſi inquit deliberatio & demonſtratio ge-
nera ſunt cauſarum non recte partes generis cauſæ
poſſunt putari ideſt conſtitutiones. Quod cum docet
cōſtitutiones eſſe nō poſſe: multo magis uidentur par-
tes conſtitutionis eſſe non poſſe. Eadem enim res alii
genus eſſe: alii pars poteſt eidem genus eſſe. & pars nō
poteſt Ariſtoteles ait res omnes quæ in dictis & factis
& in omni mundo aguntur decem eſſe: quarum rerum
nomina ponemus. Prima ſubſtantia eſt: deinde quan-
titas: qualitas: ad aliquid: ubi: quando: ſitus: habere: fa
cere: pati. Græco autem uocabulo ſic uocantur.
Harum prima ut diximus ſubſtantia uocatur: reliquæ
nouē in ſubſtantia ſunt quę accidentes uocantur, ut pu
ta membrana ſubſtātia eſt: accidūt aūt ei crocū ſcriptu
ra &c. Cum interea & ſubſtantia res ſit & ea quæ acci
dunt res ſint. Nunc ad id de quo agiť reuertamur. Eadē
enim res alii genus eſſe: alii pars poteſt: hic rē ſubſtātiā
illam ponamus quæ dum ſola eſt patet omnibus acci
dentibus. Sed cū ab uno accidente fuerit occupata: iā
in ſe accidens aliud nō admittit. Vt puta lana alba res
eſt: ſed ſubſtantia. Hæc res patet multis accidentibus:
poteſt enim lana illa: aut roſea fieri: aut ueneta: aut ni
gra. Sed ſi colorē unū in ſe ſuſceperit iā in ſe colorem
aliū non admittit. Similiter & homo ſubſtantia eſt: po
teſt aūt id quod homo eſt nunc: ſeruus eſſe: nūc dñs. Sed
poſtq̄ dixeris dñm in eo quod dñs eſt: eſſe & ſeruus
non poteſt. Aut cū dixero ſeruū in eo quod ſeruus eſt:
& dñs eſſe non poteſt. Ita ergo & hic deliberatio & de Prędicamenta.
monſtratio res eſt: ſed illa ſubſtantia quæ q̄diu ſola eſt
patet accidentibus ideſt generi cauſæ: & cauſæ parti-
bus. Ita q̄diu i incerto ſunt
genus alii: alii partes eſſe
poſſunt. Cum vero generis
nomē acceperint in eo qđ
genus ſunt & partes eē nō
poſſunt: hoc eſt quod ait.
Eidē genus: ideſt ſimul ac
iudiciale eſſe & pars nō po
teſt multo minus partis ge
neris partes putabantur.
Deliberatio aūt & demon
ſtratio genera ſunt cauſa-
rum: id quod primo dubie
ꝓpoſuit aſſumpſit ſine du-
bitatione. Neq; enim dicit
ſi deliberatio: ſed delibera
tio autē & demonſtratio genera ſunt cauſarū & id tri-
plici argumētatione cōuincit ſcilicet demonſtrationē
& deliberationē genera eſſe cauſarū. Nā aut nullū &c.
genus cauſę eſt. Nā aut nullū inq̄t cauſæ genus eſt: aut
iudiciale ſolū aut & iudiciale et demōſtratiuū & delibe
ratiuū ideſt aut nullū cauſę genus: aut vnū aut tria. Duo
enim ꝓpea non dixit: qīn deliberatio et demonſtratio:
q̄q̄ inter ſe diuerſa ſunt: ſimul tñ aut in generibus cau-
ſæ ponūtur: et ſunt tria genera cauſę aut ſimul tollun
tur et remanet unū ideſt iudiciale ſolū, ergo tollit duo
ideſt nec unū eſſe nec nullū: ut id qđ reliquū eſt appro-
betur. Nullū inq̄t cauſæ genus eſſe non pōt dicere. nā q
artes ſcribit: multaſq; dicit eē cās nullā nō pōt dicere.
Tulit rē unā: deinde unū iudiciale ſolū eſſe nō poteſt di
cere. Propterea qđ et deliberatio et demoſtratio gene
ra ſunt cārū. Nā et inter ſe diuerſa ſunt: & ab iudiciali
multū ſeparata. Id porro qđ diuerſum eſt tūc omnino
diuerſum eſt ſi inter ſe et rebus: et exitu diſtet. Atq; ut
rōnes ex ſimilibus colligamus: res eſt lectio exitus in-
tellectus. ergo hęc tria genera cārū re inter ſe diſtant.
Aliud enim agiť in demōſtratiōe: aliud in deliberatiōe:
aliud in iudiciali. Rerū quoq; exitus diſpar eſt. Nā de-
mōſtratiōis finis eſt honeſtas. Deliberatiōis utilitas. Iu
dicialis ęq̄tas. Quod ſi hęc tria inter ſe et re et exitu di
ſtāt ꝑfecto tria genera cārū cōſtitui debebūt. Nō ergo
recte deliberationē & demōſtrationē qualitatis partes
eſſe dixit. In his aūt quę hucuſq; diſputauimus: uidea-
mus q̄q; partiū ſyllogiſmū: ac primū quęſtionē de qua
agiť cōſtituamus. Hec aūt eſt quęſtio: qđ nō recte her-
magoras deliberationē & demōſtrationē ſub qualitate
poſuerit. Sed deliberatio & demonſtratio genera ſunt
cārū: nō poſſunt recte partes alicuius generis cauſę pu
tari. Hoc primū eſt. Eadē.n. res alii genus eſſe: alii pars
pōt: eidē genus eſſe: & pars nō pōt. Hoc ſecūdū eſt. Deli
beratio aūt & demōſtratio genera ſunt cārū. Hoc tertiū
eſt. Nā aut nullū cauſæ genus eſt: aut iudiciale ſolū: aut
& iudiciale & deliberatiuū: & demonſtratiuū. hoc quar
tum eſt: relinq̄tur ergo ut omnia tria genera ſint cārū.
Hæc cōcluſio ieſt. Videamus ergo illū quē promiſimus
ſyllogiſmū quinq; partiū. Si deliberatio & demonſtra
tio genera ſunt cārū. Deinde approbat aſſumptionē ut
ſupra diximus triplici argumētatione. Nā aut nullum
cauſę genus eſt aut iudiciale ſolū: aut & iudiciale & de
liberatiuū & demonſtratiuū. Poſtremo tres adhibet cō
cluſiones. Vbicūq; enim ergo uel igitur eſt cōcluſio ſit
neceſſe eſt. Prima igiť cōcluſio approbatiōis. de aſſum
ptione eſt. Quid.n. erit in aſſumptionis approbatione.

¶ Nā aut nullū cauſę genus eſt: aut iudiciale ſolū aut & iudiciale: & demonſtratiuū & deliberatiuū. Nullū dicere cauſæ eſſe genus cū cauſas eſſe multas dicat: & in eis præcepta det: amentia eſt. Vnū iudiciale autē ſolum eſſe qui poteſt: cum deliberatio & demonſtratio neq; ipſæ inter ſe ſimiles ſint: & a iudiciali quoq; genere plurimū diſſideant: & ſuum quæq; finem habeat quo referri debeant. Relinquitur ergo vt omnia tria genera cauſarum ſint. Deliberatio igitur & demonſtratio non poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari. Male igitur eas generalis cōſtitutionis parteis eſſe dixit. Quod ſi generis cauſæ partes nō poſſunt recte putari: multo minus recte partis cauſæ partes putabuntur. Pars autē cauſæ cōſtitutio eſt omnis: Non enim cauſa ad conſtitutionē: ſed conſtitutio ad cauſam accommodatur: ſed demonſtratio & deliberatio generis cauſæ non poſſunt recte putari quod ipſa ſint genera. Multo igitur minus recte partis eius quam hic dicit: partes putabuntur. Deinde ſi conſtitutio: & ipſa & pars conſtitutionis eius quælibet intentionis depulſio eſt: quæ intentionis depulſio non eſt: ea nec conſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt. At ſi que intentionis depulſio non eſt: ea nec conſtitutio nec pars conſtitutionis eſt: demonſtratio: & deliberatio: neq; conſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt. Si igitur conſtitutio & ipſa & pars eius

¶ Nam aut nullū cauſæ genus eſt: aut iudiciale ſolum: aut & iudiciale: & deliberatiuum: & demonſtratiuum. Concludit ergo hæc tria genera eſſe cauſarum. Relinquitur ergo inquit ut omnia tria genera ſint cauſarū. Secunda concluſio propoſitionis eſt ſiue argumentationis eius. Quid enim argumentatur in propoſitione. Si deliberatio: & demonſtratio genera ſunt cauſarum: nō poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari. Concludit hoc ipſum. Deliberatio igitur: & demonſtratio nō poſſunt recte partes alicuius generis cauſę putari. Tertia autem concluſio quæſtionis eſt. Quæ enim quæſtio eſt quod hermagoras deliberationem & demonſtrationem non recte ſub qualitate cōſtituit. Cōcludit itaq; quęſtionē. Male igitur eas generalis cōſtitutiōis partes eſſe dixit. Verum cū in primo ſyllogiſmo de duabus rebus tractauerit: de primo: & ſecundo ideſt de genere & partibus generis Cur hic in tertia cōcluſione partis partiū mentionē fecit: Quod ſcilicet tertiū eſt. Hoc primū ſic excuſatur quod hęc cōcluſio pręter ſyllogiſmū ſit. Eſt enim quæſtionis quæ extra ſyllogiſmum eſt: ſed ex ea ſyllogiſmus. Deinde quod ꝑ hanc extremā cōcluſionē ſenſim deſcendit ad alium ſyllogiſmum: ubi hæc tractat: deliberationē & demonſtrationē. Cū partes generis eſſe non poſſunt: multo magis partiū partes eſſe nō poſſunt. Sed priuſq̄ de eodē ſyllogiſmo tractemus ea quæ in eo obſcura ſunt explicemus. Quod ſi generis cauſæ partes nō poſſunt recte putari. Diſputaſti quidem ſupra o Cicero: deliberationē & demonſtrationē: quia genera ſint: partes generis eſſe nō poſſe: nō tñ oſtēdiſti utrū cōſtitutio pars generis ſit: an ipſum genus. Incertū eſt enim utrū deliberatio ſub qualitate ſit: an qualitas ſub deliberatiōe. Doceas itaq; oportet utrū pars an genus ſit conſtitutio. Hæc ergo incidēs quęſtio eſt: utrū cōſtitutio pars: an genus ſit. Iā ſupra oſtēdit deliberationē & demōſtrationē genera eſſe cāſarum: quod & inter ſe diſtēt: & ab iudiciali plurimū diſſideāt: & ſuum quæq; finē habeāt quo referri debeāt. Nunc ei docendum eſt: utrū cōſtitutiones cāſarū partes ſint: & ſic argumentatur propoſito themate quid primū inuenias genus an cōſtitutionē. Vtiq; primū neceſſe eſt agnoſcas: utrū deliberatiua an demōſtratiua cōtrouerſia ſit. Tunc deinde quæ ſit cōſtitutio. Ergo pars cauſæ eſt cōſtitutio omnis. Non enim cauſa ad conſtitutionē: ſed cōſtitutio ad cauſam accōmodatur. Prius enim cauſa cognoſcatur neceſſe eſt: deinde cōſtitutio. Plus aūt cauſam eſſe q̄ cōſtitutionē: ſic et poſſumus cognoſcere q̄ in ſingulis cauſæ generibus cōſtitutiones uariantur. Cauſa aūt omnium cōſtitutionū capax eſt. Verū cū cā: & cōſtitutio iuncta ſibi eſſe uideātur: oportet tñ unum alteri prius ſit.

Simplex.

Omne enim qd' loquimur: ſiue quod mēte cōcipimus: aut ſimplex eſt: aut cōiūctū. Simplex eſt quod ad aliud non attendit: ut tabula: ſaxū & reliqua huiuſmodi.

Continuatum.

Cōiunctū uero: ut de duobus unū prius habeat quattuor modis fit: aut tp̄e: aut loco: aut ordine: aut cā. Aetas cū in homine ſit: tp̄e in ordinē ſecernitur: ſi dicas iuuentas utiq; cōſideratione tēporis iuuentas ante ſenectutem eſt. Deinde loco: iuncta domus ſecernunt. Cū enim dicis atriū: ideo primū intelligis: q̄a cōſideras interiorē locū eſſe: ubi tricliniū. Ordine uero ſic quū in eodē loco multi ſedeamus ꝑ ordine ſedētiū nobis anteferamus. Cā autē ſic de his que iuncta ſunt unum prius efficitur: ut puta pater & filius iuncta ſibi ſunt Neq; enim ante pater: q̄ filius naſcatur: aut ante filius q̄ illi ſit pater. Sed q̄a filio ad naſcēdū pater cauſa eſt: idcirco ex cauſa pater filio preferē. Ita hic in themate cā & conſtitutio coniuncta ſunt: ſed ut prior cā ſit cā efficitur. Vt cōſtitutio enim naſcatur cā præcedit. Quod ipſe ait non enim cā ad cōſtitutionem: ſed conſtitutio ad cauſam accōmodatur. Hic quoq; aduertamus ſyllogiſmum quadripartitum. Prima eſt enim ꝓpoſitio cū adiecto: Quod ſi generis cauſę partes nō poſſunt recte putari: multominus recte partis cauſæ partes putabuntur. Huic propoſitioni approbatio non fuit ſubiicienda. Manifeſtum eſt enim ſi partes cauſæ non ſint multominus partis cauſæ partes putari. Ergo incidit quęſtio: utrum conſtitutio pars ſit: & ut ſupra docuimus probat partes. Sed hæc incidens quæſtio non pertinet ad ſyllogiſmum. Verum quia neceſſaria fuit interiecta eſt. Deinde aſſumit illud quod propoſuerat. Sed deliberatio & demonſtratio generis cauſæ partes non poſſunt recte putari. Et approbat aſſumptionem quod ipſa ſunt genera inquit Poſtremo concludit propoſitionis ſecundam partem. Quid eſt enim in ſecunda parte propoſitionis. Multo minus recte partis cauſæ partes putabuntur. Concludit hoc ipſum. Multo igitur minus recte partis eius quod hic dicit partes putabuntur. Primæ enim parti propoſitionis per incidentem quæſtionem ſatiſfecit. Quod eſt enim in prima parte propoſitionis. Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari. Itaq; oſtendit generis cauſæ partem conſtitutionem. Quadripartitus ergo eſt ſyllogiſmus. Eſt enim propoſitio: aſſumptio: approbatio aſſumptionis concluſio. Quæſtio uero incidens ad ſyllogiſmum minime pertinet.

¶ Deinde ſi conſtitutio & ipſa & pars conſtitutionis eius quælibet intentionis depulſio eſt quæ intentionis depulſio non eſt: ea nec conſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt. Omnis pars tunc plene pars eſt ſi generis & nomen & diffinitionem recipiat: ut puta animal genus eſt. iam ex animali homo equus: auis. Deinde ex aui coruus: cornix: aquila. Itaq; hæc omnia generis ſui: & nomen: & definitionem recipere debebunt. Generis uero nomen quod eſt animal

animal. Ergo & homo: & equus: & auis: & coruus: & cornix: & aquila animalia dicũtur: Deinde generis diffinitio quæ eſt ideſt aialis. Aial eſt corpus aiatũ: itaq; & homo: & equus & auis: & coruus: & cornix: & aquila animal animatũ ē. Verũ definitio a genere tranſit in ſpecies. Specierũ uero definitio ĩ genus tráſire nō pōt. Nō.n.cũ hoiem definitio: hōē corpus aiatũ bipes. Iã cũ dico bipes ad generis definitionē ñ pertinet. Eſt.n. aial & quadrupes. Itaq; nūc accepta ſimilitudine, ad argumētationē Ci. ueideamus. & primo q̄ſtionē q̄ in cōtētione uerſatur attēdamus. Illa aũt ut ſupra diximus q̄ſtio. nã qđ deliberatio & demōſtratio nō recte ſub qualitate ſint poſitæ. Supra id iã duabus argumentationibus uicit. Quarũ prima illa fuit delſberationē: & demōſtratio nē ſi genera ſint cauſæ partes generis eē nō poſſe. Ea pbauit genera eē cāſæ. Secūda uero argumētatio talis fuit q̄ ſi generis partes eē nō pñt multo magis partes partiũ eē nō poſſe.

quelibet intentionis depulſio eſt: deliberatio & demonſtratio: neq; conſtitutio neq; pars conſtitutionis eſt. Placet autem ipſi intentionis eſſe depulſionem. Placeat igitur oportet non eſſe conſtitutionem nec partem conſtitutionis. Atq; hoc eodem urgebitur ſiue conſtitutionē primam cauſæ accuſatoris confirmationem dixerit: ſiue defenſionis primam deprecationem. Nam cum eadem omnia incommoda ſequentur. Deinde coniecturalis cauſa non poteſt ſimul ex eadem parte eodem in genere & coniecturalis eſſe & definitiua. Rurſus nec definitiua cauſa poteſt ſimul ex eadem parte eodem in genere diffinitiua eſſe & tranſlatiua. Et omnino nulla conſtitutio: nec pars conſtitutionis poteſt ſimul & ſuam habere: & alterius in ſe uim continere. Ideoq; unaquæq; ex ſe & ſua natura ſimpliciter conſideratur: altera aſſumpta numerus conſtitutionum duplicatur: non uis conſtitutionis augetur.

Nūc tertiã affert argumētationē. Si inq̄t ɔſtitutio & ipſa & eiꝰ q̄libet pars itētionis depulſio ē q̄ itētiōis depulſio nō ē: ea nec ɔſtitutio nec pars ɔſtitutionis ē ut ſupra diximꝰ. Oīs ps generis ſui & nomē & definitionē debet recipere. Hic aũt ɔſtitutio genus ē. Sub coſtitutiõe: quattuor cōſtitutiones. Sub qualitate demōſtratio: deliberatio iuridicialis: negocialis. Itaq; uideamus an deliberatio & demōſtratio generis nomē & definitionē recipiant. Generis nomē eſt cōſtitutio qđ nomē tollit Ci. demōſtrationi & deliberationi: ſed ne dicat hermagoras cōſtitutiones dici poſſe oſtēdit definitionē generis cadere nō poſſe in deliberationē & demōſtrationē. Qđ ſi definitio nō cadit nomē quoq; cadere ñ debebit. Cōſtitutionē aũt ſic definimus. Cōſtitutio eſt intētiōis depulſio. Qui.ſ. definitionē in deliberatione: uel demonſtratione uidemus eē nō poſſe: qđ ſi deliberatio & demōſtratio: neq; nomē cōſtitutionis: neq; definitionē recipiunt: nec cōſtitutiones ſunt: nec partes ɔſtitutionis. Ipſi aũt placet ɔſtitutionē intētionis depulſionē eſſe & cōcedit ei alias definitiones. Rurſus inq̄t finē p ſeipm cōſideremus: nihil aliud q̄ finē incipiemus: nec ĩ eo qđ finis eſt poſſumus trãſlationē intelligere: ita ergo cōſtitutiones ſingulæ habent ꝓpriũ ſuũ in quo poſitæ genere cōmixtionē cōſtitutionis alterius nō admittũt. Si ergo ɔſtitutiones ſingulæ p ſemetipſas cōſideratæ habent ꝓpriũ ſuũ: cõmixtionē alterius nō admittunt. Siue inq̄t cōſtitutionē primã cauſæ accuſatoris cōfirmatiōnē dicat: ſiue defenſoris primã deprecationē: neceſſe eſt deliberationē & demōſtrationē neq; cōſtitutionē eſſe: nec partē cōſtitutionis. Hoc loco aiaduertere debemꝰ genꝰ ſyllogiſmi: qđ obſcuritate ſui & artificio colligatũ ſyllogiſmus fere oībus antecellit. Sic itaq; colligitũ ſyllogiſmus a primo ad ſecūdũ: a ſecūdo ad tertiũ: a primo ad tertiũ. Primũ.n. & tertiũ ſimile eē mediũ facit qđ utrinq; cōiūgitur. Sed ut melius poſſit artificiũ Ciceronis intelligi prius q̄libet ſimilitudo facīēda eſt ponamꝰ itaq; hæc tria uno ſic Victorinus docet itelligis: aliud ſic ſpē habes: tertiũ ſic: atq; faciamus ſyllogiſmũ a primo ad ſecūdũ. Si Victorinus docet intelligis. Nunc a ſecūdo ad tertiũ ſi intelligis ſpē habes. Deinde a primo ad tertium ergo ſi Victorinus docet ſpem habes. Primum enim & tertium quod poteſt uериſimile non uideri medio illo quadam approbatione coniungitur. Hoc ergo & in Cicerone uideamus. Primum hoc eſt ſi conſtitutio & ipſa & pars eius quelibet intentionis depulſio eſt. Secundum illud eſt. Quæ intentionis depulſio non eſt ea nec conſtitutio nec pars conſtitutionis ē. Tertium hoc ſit. deliberatio & demonſtratio neq; conſtitutio nec pars conſtitutionis eſt. Nunc uideamus ſyllogiſmũ a primo ad ſecundum. Si conſtitutio inquit & ipſa & pars eius quelibet intētionis depulſio eſt: que intentionis depulſio non eſt: ea nec cōſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt. Deinde a ſecundo ad tertium. At ſi qua intentionis depulſio non eſt: ea nec conſtitutio nec pars conſtitutionis eſt. Deliberatio & demōſtratio: neq; conſtitutio nec pars cōſtitutionis eſt. Nūc a primo ad tertium. Si igitur conſtitutio & ipſa & pars eius quelibet intentionis depulſio eſt: deliberatio & demonſtratio: neq; conſtitutio neq; pars conſtitutionis eſt. Ergo a primo ad tertium concluſio eſt ſyllogiſmi. Denīq; Cice. Si igitur inquit conſtitutio. Vbicunq; enim ergo: uel igitur ponitur concluſio eſt argumenti. Deinde coniecturalis cauſa: non poteſt ſimul. Aliud incipit argumentum id eſt quartum ſyllogiſmum quo oſtendit non recte ſub qualitate deliberationem & demonſtrationem poſitas. Quem ſyllogiſmum prius quam oſtendamus ea quæ in re ſunt ante uideamus. Deinde inquit coniecturalis cauſa ſi inquit coniecturam per id quod attendamus: nihil aliud inueniemus quam coniecturam ſolam: nec in eo quod coniectura eſt poſſumus intelligere. Rurſus inquit ſi finem per ſeipſum conſideremus. Nihil aliud quam finem incipiemus nec in eo quod finis eſt poſſumus tranſlationem intelligere. Si ergo conſtitutiones ſingulæ per ſemetipſas cōſideratæ habent proprium ſuum: in quo poſitæ genere commixtionem cōſtitutiones alterius non admittunt. Male igitur hermagora deliberationem & demonſtrationem partes conſtitutionis id eſt qualitatis eſſe uoluit: ſi cum deliberatio: ſiue demonſtratio per ſe conſideratæ non ſolæ intelligi: ſed omnes in ſe conſtitutiones continere poſſint. Simul ex eadem parte eodem in genere: & ſupra legimus. Pars autem cauſæ eſt conſtitutio omnis. Genus autem eſt cōſtitutionis id quod ualet: quod ſe explet. id deniq; quo unaquæq; cōſtitutio ab aliis cōſtitutionibus ſegregatur. Pars autem cōmunis poteſt eſſe cum multis. Et omnino nulla conſtitutio. Nec pars conſtitutionis &c. Quoniam de deliberatione & demonſtratione quæſtio eſt: que deliberatio & demonſtratio partes conſtitutionis ab hermagora ponuntur recte cum de ſolis conſtitutionibus loquetur: partes & tetigit & omnino inquit: nulla conſtitutio: nec pars cōſtitutionis poteſt ſimul & ſuam habere & alterius in ſe uim continere. Altera aſſumpta numerus conſtitutionis duplicatur: non uis conſtitutionis augetur. Sapiēter dixit. Multæ enim conſtitutiones in cauſa eſſe poſſunt. Sed ſi plures ſint ad numerum conſtitutionum nō ad augendam uim alterius conſtitutionis accedunt.

Conſtitutio.

At deliberatiuā cauſā ſimul ex eadem parte eodē in genere & coniecturalem: & generalem: definitiuam & tranſlatiuam ſolet habere conſtitutionem: eſſe unam aliquando & plures nonunquam ergo ipſa nec conſtitutio eſt: nec pars conſtitutionis. Idem in demonſtratione ſolet uſuuenire. Genera ergo ut ante diximus hæc cauſarum putanda ſunt: neq; partes alicuius conſtitutionis.

De conſtitutione generali. Ti. VIII.

HAec igitur conſtitutio, quam generalē nominamus partes nobis uidetur duas habere iuridicialem: & negocialem. Iuridicialis eſt in qua æqui & recti natura: aut præmii: aut pœnæ ratio quæritur. Negocialis eſt in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit conſideratur. Cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſconſulti exiſtimantur. Ac iuridicialis quidem ipſa in duas diſtribuitur partes: abſolutam & aſſumptiuam. Abſoluta eſt quæ ipſa in ſe continet iuris & iniuriæ quæſtionem. Aſſumptiua eſt quæ ipſa ex ſe nihil firmi dat ad recuſationem: foris autem aliquid defenſionis aſſumit. Eius partes ſunt quattuor conceſſio: remotio criminis: relatio criminis: comparatio. Conceſſio eſt cum reus non id quod factum eſt defendit: ſed ut ignoſcatur ſibi poſtulat. Hæc in duas partes diuiditur purgationem & deprecationem. Purgatio eſt cū factum conceditur: culpa remouetur. Hæc partes habet tres: imprudentiam: caſum: neceſſitatem.

¶ At deliberatiua cauſa ſit ex eadem parte eodē in genere & coniecturalem: & generalem: & definitiuam: & tranſlatiuam ſolet habere conſtitutionem: & unam aliquam & plures nonunquam. Cum inquit conſtet unāquamque conſtitutionem alteram in ſe non admittere deliberatiua ex eadem parte eodem in genere omnes ſolet recipere conſtitutiones. Ergo ipſa nec conſtitutio: nec pars conſtitutionis eſt ſimul ex eadem parte. Deliberatio enim pars cauſæ eſt. Videamus nunc quadripartitum ſyllogiſmum. proponit ſic. Primo ſpecialiter: deinde generaliter. Specialiter ſic deinde de coniecturalis cauſa nō poteſt ſimul ex eadē parte eodem in genere & definitiua eſſe: & trāſlatiua: & hic ſpecialiter de fine poſuit: nunc proponit generaliter de omnibus conſtitutionibus: & earū partibus & omnino īquit nulla conſtitutio nec pars cōſtitutionis poteſt & ſuam habere: & alterius in ſe ui continere. Hucuſque propoſuit. Deinde approbat propoſitionem: ideo īquit quod unaquæq; ex ſe & ex ſua natura ſimpliciter conſideratur altera aſſumpta numerus conſtitutionum duplicatur nō uis cōſtitutionis augetur. Poſt approbationem propoſitionis aſſumit qđ ſibi neceſſarium eſt. At deliberatiua inquit cauſa ſimul ex eadem parte eodem in genere & coniecturalem & generalem & definitiuam & tranſlatiuam continet conſtitutionem: & unam aliquādo & plures nonnunquam. Quod quoniam manifeſtū eſt & apertum omnibus non fuit neceſſe approbare aſſumptionem. ſequitur ergo concluſio quæ duplex eſt. Prima ad id quod aſſumptum eſt. At deliberatiua cauſa ſimul ex eadem parte eodem in genere eſt. Ergo ipſa non conſtitutio nec pars conſtitutionis eſt. Secunda ad utrunque quo de agitur. Pariter enim de deliberatione & demonſtratione tractatur. Genera inquit igitur ut ante diximus hæc cauſarum putanda ſunt: non partes alicuius conſtitutionis. Ergo ipſa neq; conſtitutio eſt: neq; pars conſtitutionis. Idem in demonſtratione ſolet uſuuenire.

HAec ergo conſtitutio quam generalem uocam⁹ partes uidetur nobis duas habere. Poſt quam docuit deliberationem & demonſtrationem nō partes qualitatis: ſed genera eſſe cauſarum: ad ipſius qualitatis deſcendit diſputationem. Ac primo hāc in duas diuidit partes: in iuridicialem & negocialem. Quarum partium compendium tenere debemus: quod iuridicialis ſemper de præterito eſt & negocialis ſemper de futuro. Quæ tempora in ipſarum partium definitione uidet Cic. nō declaraſſe: ait. n. Iuridicialis eſt in qua æqui & recti natura: aut præmii: aut pœnæ rō quęritur. Negocialis in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit conſiderantur. Cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſconſulti exiſtimantur. Hic omnino tempus quaſi præteritum noñ demonſtrat niſi ꝙ magis futurum tempus uidetur includere. Cum aut præmii: aut pœnæ ratio q̄ritur. Quo loco primo oſtendendum eſt & pœnam: & præmium de præterito eſſe poſſe. Nam & poſt ſupplicium de aliquo iniuſte ſumptum poſſunt nulli in iudicium uocari: & quod non recte præmio aliquem donauerint poſſunt in iudiciū uocari: ut Verres qui ſupplicīū ſumpſit de ciuibus romanis & annulo aureo ſcribam in contione donauit. Ergo præmii & pœnæ ratio poteſt de præterito eſſe. Sed occurrit illud: poteſt tamen præmii & pœnæ ratio & de futuro eē: ideoq; in iuridiciali qualitate tempus præteritum non recte diffiniuit. Cum iam huic loco ſic reſpondetur ꝙ dixit ratio. Ratio enim ſemper de præterito eſt facto, definitio autem cum quæritur ratiocinatio dicitur, & eſt ibi tantū merito ratio quod meritū præteritum eſt. Atque ita ratio nunquam niſi de præterito eſt. Cum etiam dicit petit præmium: neceſſe ē afferat meritum: ita in eo ꝙ petit præmiū nulla ratio eſt ex præterito ueniēs ergo ait Cic. iuridicialis ē in qua æqui & recti natura: aut præmii aut pœnæ ratio quærit. In eo ꝙ ait ratio præteritum tempus includit. Iuridicialis a iure. Aequi enim & recti ratio non niſi iure conſtat: deinde. Negocialis eſt inquit in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit cōſideratur. Negocialis qualitas talis eſt: cum aliqđ generatim iure cautū ad ſpēm deuocamus: utputa uiro forti p̄miū detur: uir fortis petit inimici mortē i eo qđ dicit uiro forti p̄miū dat quidē uiro forti p̄miū: ſed nō etiam deſignat illud forte quod petit. ergo in negociali qualitate ex æquitate præcedentis iuris noua iura firmantur. id eſt ut liceat id quod in contentione uerſatur: & ideo de futuro eſt. Quod etiam iuriſperiti faciunt qui ſi forte id de quo agitur iure cautum non eſt per interpretationem ſtatuti iuris: id etiam quod in eodem iure nominatim non continetur affirmant. hoc ē quod ait. Cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſconſulti exiſtimantur. Hoc quoq; tempus futurum demonſtrat cum ait quid iuris ſit conſideretur. Conſideratio enim de incerto eſt: & quia iuris conſideratio etiam de futuro. Ac iuridicialis quidem ipſa in duas diſtribuit̄ partes: abſolutā & aſſumptiuā. Negocialis qualitas cōſtat nec aliquas ex ſe partes fundit. Iuridicialis uero in duas ptes funditur: in abſolutā qualitatē & aſſumptiuā: deinde hic quoq; rerū cōpēdiū tenere debemus: ꝙ in abſoluta qualitate factū ipſum iuſtū aſſerimus. In aſſumptiua uero qualitate nō factū iuſtū: ſed cām facti iuſtā fuiſſe cōtēdimus. Itaq; i abſoluta qualitate æqui & recti natura quæritur. In aſſumptiua uero præmii & pœnæ ratio q̄ritur. Quæ aſſumptiua quattuor locis diuidit: cōceſſione: remotione criminis: relatione criminis: comparatione. Verū hic quattuor horū locorū Cic. ordinem

ordinem conuertit. Nam a poſtremo qđ hic poſuit retrorſum verſus ordo eſt. Etenim uim ſingularū defenſioni cōſiderare debemus. Primo hæc eſt inocētis hois ut dicat non feci. Deinde feci: ſed nō ſic uocaſ. Tertio feci: & ſic uocatū: ſed iure feci: deinde hoc ipſum iure feci. Aut licuiſſe ſibi debebit oſtēdere quæ eſt qualitas abſo. uta aut ſi non licuit debet ſibi extrinſecus aſſumere aliqd quo hoc pbet qđ iniuſte factum uidetur. Videamus nūc quæ ſit de his quatuor aſſumptionibus fortiſſima aſſumptio. Primo debet dicere feci: ſed profui & pbare plus ſe profuiſſe quā obfuiſſe quæ eſt qualitas cōpenſatiua quā ideo Cice. cōparationē uocat φ comparetur id quod in crimen uocatur ad id quo ſe reus pfuiſſe dicit quę cōparatio ſemper in eodem facto eſt ut puta qdam muros ciuitatis diſſipauit. hoſtes fugerunt: reus fit læſæ reip. in eodē eſt cōparatio. Nā φ muros deiecit uideſ læſiſſe rēpub. & qa φ muros ciuitatis diſſipauit. hoſtes fugerunt uidetur pfuiſſe reipu. ergo hoc primū debet aſſumere. Feci ſed profui. deinde debet dicere feci qdē: ſed ut hoc facerem ante puocatus ſum: id eſt feci. ſed meruit. quæ eſt relatio criminis. Tertio debet diceſ feci: ſed alter me impulit ut facerē q̄ eſt remotio criminis. Poſtremo ſi hæc cūcta deerint. i. ſi ne hæc faceret nec pfuit nec iniuriā reddidit neq; ab alio cōpulſus eſt qm̄ nihil eſt quo ſe defēdat debebit factū fateri: ſed ueniā poſtulare quę eſt qualitas uēialis: quā conceſſionem Cice. uocauit. Hunc ergo ordinem Cic. hoc loco conuertit quā poſterioribus ſeruat. Itaq; cōceſſio duas partes hēt purgationē & deprecationem: in purgatione: tria ſunt. imprudentia: caſus: neceſſitas ſi hęc non fuerint deprecatio eſt. Sed hæc aut apud iperatorem aut populū itaq; in purgatione factum cōceditur: ſed facientis eius excuſatur. Hoc eſt qđ ait cū factum conceditur culpa remouetur. In deprecatione uero & factū & culpa conceditur: ſed tū uenia deprecatur. Hoc eſt qđ ait. Deprecatio eſt cū & peccaſſe & cōſulto peccaſſe reus ſi cōfitetur & tū ut ignoſcatur poſtulat. Hæc ergo deprecatio non niſi aut apud iperatorē aut apud populū ualeat aut apud iudices uacat. Remotio criminis eſt cum id crimen qđ infertur ab ſe & ab ſua culpa ui & poteſtate in alium reus remouere conaſ. Remotionē criminis hāc eſſe dicit eum reus id qđ ei intenditur ab ſe remouet & in aliū trāsfert. Atq; id duobus modis facit ſi in alium ut cām: aut factū trāsferat ſeu ut id faceret dicat aliū coegiſſe. Verū qđ ait factum poteſt hic queſtio moueri. Nā cum oīs qualitas facti confeſſionē teneat: cur id factum non cōfiteſ: ſed in alium tranſferre conatur. Demq; nullus artium ſcriptor in hac qualitate facti tranſlationē noiauit: ſed iō quia nullus intellexit. Nā factum ſic a ſe remouet: ſalua tū confeſſione facti: ut in hoc themate quod Cice. in. ii. lib. poſuit. Mancinus cū numantinis foedus fecit iuſſu populi ac ſenatus pulſo eodē in exilium atq; hoſtibus dedito petitur ad pœnā: etiam ille qui porcam tenuit contradicit. Nā hic & cām & factum in aliū remouet. Cauſam ſic ut porcam teneret mancinus ui ac poteſtate coegit. Deinde factum ſic: foedus nō ego feci: ſed mancinus qui aut debuit: aut potuit. Manet tū factu illa prima confeſſio: φ porcā tenuit. Non enim poteſt negare a ſe porcā fuiſſe tentam. Ergo remotio criminis duobus modis conſtat. Si aut cām in aliū trāſferamus: aut factū. Relatio criminis ē cū ideo iure factū dicatur φ alius ante iniuria laceſſerit. Relatio criminis talis eſt: ſi in eo qđ facimus uicem nos reddidiſſe dicamus ut puta occidi: qa ille me uolebat occidere. Hoc ergo feci: ſed meruit. Cōparatio eſt cum aliud aliquid alicuius factum rectū aut utile contēdit qđ ut fieret quod arguitur dicatur eſſe cōmiſſum. Inter cōparationē & conceſſionē hoc intereſt: φ in cōparatione de eadē re cōparatio eſt ut ſupra diximus. diſſipaſti muros: læſiſti rēpu. Cōtra ille diſſipaui quidē muros: ſed hoſtes fugerūt. In eodē cōparatio eſt: ut ſupra dixius diſſipaſti muros. i. φ muri diſſipati eſſe dicunſ: io ait qđ ut fieret illud qđ arguitur dr̃ eē cōmiſſum. Alioqn uerres q multa ligna & uaſa ex ſicilia ſuſtulit utitur hac defenſione: φ a bellis tutā ſiciliā reddiderit. Non potuit dicere ideo ligna ſuſtuli ut defenderē puinciam. Neq; enī propterea tulit ſigna: ut puincia eſſet defenſa. Itaq; utitur uenali ſtatu. i. confeſſione per deprecationem. Ergo in comparatione id quod intenditur ideo a nobis factum dicere debemus: ut ex eo ipſo bonum illud qđ contingit fluxiſſe dicamus.

Cōparatio

Cōceſſio

Remotio

Relatio

Cōparatio

Depręcatio eſt, cū & peccaſſe reus & conſulto peccaſſe confiteſ & tū vt ignoſcaſ poſtulat, quod genus perraro poteſt accidere. Remotio criminis ē, cū id crimē quod inferſ ab ſe & a ſua culpa ui & poteſtate in aliū reus remouere conatur. Id dupliciter fieri poterit: ſi aut cauſa aut factū in alium transfertur. Cauſa transfertur cū aliena dicíſ ul & poteſtate factum. Factū autē cū alius aut debuiſſe aut potuiſſe facere dicitur. Relatio criminis eſt cū ideo iure factū diciſ φ aliquis ante iniuria laceſſerit. Comparatio eſt cū aliud aliquod factū alicuius rectum aut vtile contenditur quod vt fieret illud quod arguitur dicitur eſſe commiſſum.

De conſtitutione tranſlatiua.

IN quarta cōſtitutione: quā tranſlatiuā nominamus: eius conſtitutionis eſt controuerſia, cū aut quem, aut quātum, aut quomodo, aut apud quos, aut quo iure, aut quo tēpore agere oporteat q̄ritur, aut oīno de cōmutatione aliquid: aut informatione actionis agitur. Huius conſtitutionis Hermagoras inuentor eē exiſtimaſ, nō φ nō uſi ſint ea oratores veteres ſæpe multi: ſed quia non animaduerterint artis ſcriptores eam ſuperiores: nec retulerint in numerum conſtitutionum. Poſt autem ab hoc inuentam multi reprehenderunt quos non tam imprudentia falli putamus: (res enim perſpicua eſt) q̄ inuidia: atq; obtrectatione quadā impediri.

IN q̄rta ɔſtitutiōe q̄ trāſlatiuā noīamus. Et ſupra docuimus qđ in ſe trāſlatio ɔtineret. ſ. ut aut oēm actionē cōmutet: aut aliqua ex parte debilitet. Hoc eſt qđ hic ait: aut oīno aliqd de cōmutatione: aut informatione actionis. Igiſ huius cōſtitutionis hermagoras inuentor eſſe exiſtimatur. Inueniendi duo genera ſunt. Vnū tale. cum in mediū pferimus id quod erat: ſed latebat. Aliud quod quaſi non erat: ſed a nobis prius uidetur inuentū. Itaq; de his Cicero leuiorem inuentionē dedit Hermagoræ. ſ. ut id qđ latuerat in mediū ptuliſſe uideaſ. Hoc ē qđ ait. Nō φ nō uſi ſint ea ueteres oratores ſæpe multi: ſed qa non aiaduerterit artis ſcriptores eā ſuperiores & nō retulerint in numerū cōſtitutionum. Ideo autē tranſlationē multi ſcriptores inter cōſtitutiones referre noluerunt φ oīs cōſtitutio auctionē ɔſtituat. Trāſlatio aūt id uideanſ agere: ne actio ſit. Sed hermagoras recte hāc inter ɔſtitutiões poſuit. Nā hoc ipſum qđ actionē commutat actio eſt. Itaq; multi inquit Hermagoram repbenderunt: φ trāſlationē inter conſtitutiones retulerit: ſed inuidia magis q̄ ex uero.

Inueniē di duo genera.

¶Et cõſtitutiones qdē &
eaꝶ partes ex poſuimus.
Poſtq̃ qd eēnt ſingulæ cõ-
ſtitutiones, uel qd poſſent
docuit, & earum partes.i.
qualitates expoſuit, pmit-
tit ſe his conſtitutionibus
exēpla ſubditurꝰ. Sed tum
cū cœperint argumēta tra
ctari quæ argumenta dilu
cidiora futura eſſe pmittit
ſi hiſdē argumentis in tpe
exempla ſupponat. Hoc ē
qd ait. nā argumentādi ra
tio dilucidior erit cum &
ad genus & ad exēplū cāæ
ſtatim poterit accõmoda
ri. Gnā cāꝶ ſcimus tria eē:
demonſtratiuum, delibera
tiuū, iudiciale. Exēpla vero
cāꝶ ſunt themata. Conſti
tutione cauſæ repta ſtati
placet conſiderare utrum
cā ſit ſimplex an cõiuncta.
Qm̃ in his duobus libris
Cice. nihil niſi de iuētione
tractat, idcirco per ordi-
nem quæ ſint iueniēda de
monſtrat. Poſtq̃ inqt con-
ſtitutionē inueneris cõſide
rare debebis eām utrū ſim
plex ſit an iuncta.i. utrum
de vna re agatur an de plu
ribus cõſtitutio ſic iuenīt.
Occidiſti nõ occidi aut iu
re occidi. Cā vero hæc eſt:
nā occiderit, an iuſte occi-
derit. Ergo hęc cā ſimplex
an iuncta ſit conſiderare
debem⁹. Deinde iūcta vtrū
ex pluribus qõnibus ē an
ex aliqua cõparatione. Ex
pluribus qõnibus cā iūcta
eſt, ut in verrinis accuſatur
Verres q̄ multa ouratus
ſit, q̄ ciues romanos neca
rit: q̄ peculatum cõmiſerit
Itaqꝫ qm̃ ex pluribus qõni-
bus cā iuncta eſt, ipſe quæ
ſtiones iter ſe diuerſæ ſūt.
Ex cõparatione āt cā iun-
cta eſt: cum qd potiſſimū
faciēdum ſit cõſideratur vt
in diuiſione agitur utrum
Cice. accuſet: an Cecilius
Sed qa cõparandi duo mo
di ſunt: cõparatiuus & ſup
latiuus idcirco ait ex com
paratione in qua per con-
tentionē utrum potius, an
quid potiſſimū ſit q̃ritur.
verum his locis q̃ tractabi
mus ipſe etiam Cice. per-
ſpicua exempla ſupponit.

DEinde conſiderādū
eſt in ratione an in
ſcripto ſit cõtrouerſia. Pri
mo inqt cõſtitutio inueniē
da eſt. Secundo utrum cā

¶Et conſtitutiones qdē & earū partes expoſui-
mus. Exempla autem cuiuſqꝫ generis, tunc cõmo
dius expoſituri videmur cū in vnūquodqꝫ eorum
argumentorū copiam dabimus. Nam argumentā
di ratio dilucidior erit cū & ad genus & ad exem-
plū cauſæ ſtatim poterit accõmodari. Cõſtitutio-
ne cauſæ reperta ſtatim placet cõſiderare vtrum
cauſa ſit ſimplex: an coniuncta. Et ſi cõiuncta erit,
vtrum ſit ex pluribus quæſtionibus iuncta: an ex
aliqua cõparatione. Simplex eſt, quæ abſolutā in
ſe cõtinet quæſtionē unam hoc modo. Corinthiis
bellū indicamus an nõ. Cõiūcta ex pluribus qõni
bus: in qua plura quęrunt, hoc mõ. Vtrū Cartha-
go diruat, an Carthaginenſibus reddat, an eo co-
lonia deducat. Et ex cõparatione in qua p cõten-
tionem utrū potius: aut qd potiſſimū ſit queritur,
ad hunc modū. Vtrū exercitus in macedoniā con
tra Philippū mittat q̄ ſociis ſit auxilio, an teneat
in Italia, vt q̄ maximę ſit cõtra Annibalē copię.

¶De controuerſia ſcripti.

DEinde conſiderandū eſt in ratione: an
in ſcripto ſit cõtrouerſia. Nam ſcripti
cõtrouerſia eſt ea quę ex ſcriptionis ge
nere naſcit. Eius autē genera quę ſunt
ſeparata a cõſtitutionibus qnqꝫ ſunt. Nam cū ver
ba ipſa uident cum ſnīa ſcriptoris diſſidere: tum
inter ſe duæ leges ac plures diſcrepare: tū id qd
ſcriptū eſt duas aut plures res ſignificare videtur:
tum ex eo quod ſcriptū eſt: aliud quoqꝫ quod nõ
ſcriptū eſt inueniri: tum vis uerbi quaſi in diffini
tiua conſtitutione in quo poſita ſit quęri. Quare
primū genus de ſcripto & ſnīa. ſecundū ex cõtra
riis legibus. tertiū ambiguū quartū ratiocinatiuū
quintum diffinitiuū nominamus. Ratio eſt autē
cum oīs quæſtio non in ſcriptione: ſed in aliqua
argumētatione conſiſtit. At tum cõſiderato gene
re cauſę: & cognita cõſtitutione: cū ſimplex ne an
coniuncta ſit intellexeris: & ſcripti: an rationis ha
beat controuerſiā videris, deinceps erit videndū
quæ quæſtio: quæ ratio: quæ iudicatio: quod firma
mentū cauſæ ſit: quæ oīa a conſtitutione profici-
ſcantur oportet. Quæſtio eſt ea qua ex cõflictione
in conſtitutione cauſarū gignit cõtrouerſia hoc
modo: nõ iure feciſti. iure feci. Cauſarū autē hæc
eſt conflictio: in qua conſtitutio conſtat. Ex ea igit
naſcitur controuerſia quā queſtionē dicimus hoc
modo. iure ne feceris. Ratio eſt quę cõtinet cau-
ſam quæ ſi ſublata ſit: nihil in cauſa controuerſiæ
relinquitur hoc modo (vt docendi cauſa in facili
& prouulgato exemplo cõſiſtamus) Oreſtes ſi ma-
tricidii accuſetur: ipſe hoc dicat: iure feci. Illa enī
occidit patrē meum: nõ habet defenſionē: qua re
ſublata oīs controuerſia quoqꝫ ſublata ſit. Ergo
eius cauſæ ratio eſt q̄ illa Agamēnonē occiderit.
Iudicatio eſt quæ ex infirmatione & cõfirmatione
rationis naſcit cõtrouerſia. Nam ſit ea nobis ex-
poſita ratio quā paulo ante appoſuimus. Illa enī
inquit meum occiderat patrem. At non inquit
aduerſarius abs te filio matrem necari oportuit.
Potuit enim ſine tuo ſcelere illius factum puniri.

ſit ſimplex an iuncta. Ter
tio in ratiõe, an in ſcripto
ſit controuerſia. Scriptum Scriptū
non tm̃ leges accipiamus,
ſed & ſenatuſcõſultum &
teſtamētum & uerba ſola
& multa hmōi. Huius ſcri
ptionis gnā ſunt quinqꝫ vt
ipſe primum rebus. Dein-
de noībus indicauit.i. pri-
mum ſcriptū & uoluntas.
Secundū leges contrariæ.
Tertiū ambiguitas. Quar
tum collectio: ſiue rõcina-
tio. Quintum diffinitio le
galis, ut eſt in cecinniana.
Ratio eſt autē, cū oīs ora- Ratio
tio non iſcriptione, ſed in
aliqua argumētatione cõ
ſiſtit, ideo ait cum oīs ora
tio nõ inſcriptione, ſed in
aliqua argumētatione cõ-
ſiſtit. Qm̃ & orationē ſcri-
ptio & oppoſitio oratio-
nem habet ſed cum aucto
ritate qppe ex ſcripto.i. ex
teſtamento uel lege ueniē
tem ergo inqt ratio eſt cū
res quæ in cõtentione uer
ſatur nõ in auctoritate le-
gis, ſed in argumētatione
uerſatur. At tū conſidera-
to gñe cāæ. Repto inqt ge
nere materiæ & conſtitu-
tione & cauſa utrum ſim-
plex an iuncta ſit, & ipſa
cauſa ſcripti an rationis
habeat cõtrouerſiā. Dein-
de uidendum eſt quæ ſit q̃
ſtio, quæ ratio: quæ iudi-
catio quid firmamentum,
Verum de his tria præci-
puæ ſunt in omni cauſæ
genere pquirenda. Firma-
mentum uero perraro ad-
hibetur, & ſi quando adhi
betur neceſſe eſt, aut i the
mate ſit, aut in hiſtoria, ali
as lēma dicit.i. falſum ar- Lēma.
gumentum, ergo tria illa
ſine intermiſſione ubique
aſpicienda ſunt.i. quęſtio,
ratio, iudicatio. Quæſtio
eſt quæ naſcitur ex conſti
tutiōe: ut eſt illud iure ne
occiderit. Ratio eſt quæ
facit cõtrouerſiam: utputa
ra occidi clodium, propte
rea, qa ille me uoluit occi
dere. Infirmatio rationis
eſt, etiam ſi te clodius uo-
luit occidere, tu tamen nõ
iure occidiſti. Iudicatio ē
utrum cum clodius uolue
rit occidere iuſte tamen a
milone occiſus eſſe uidea
tur, ut Cice. de Oreſte exē
plum dedit. Firmamētum
eſt infirmiſſima argumen-

tatio defenſoris & aptiſſima ad iudicationem. **Firmamētum** Firmamentum ſi uerum ſit ualde prodeſt, ſed ſoli defenſori. Accuſator enim pro firmamēto aſſertionē habet, ſed hoc ut diximus raro in cauſam cadit. Cuiuſmodi aūt ſit firmamentū, ipſum Cicero docet: ut ſi uelit dicere Oreſtes eiuſmodi animū matris ſuæ fuiſſe in parētem ſuum in ſeipſum ac ſorores in regnū & reliqua. Et in cæteris quidē conſtitutionibus ad hunc modum iudicationes reperientur. Quoniā oīs de facto iam cōfeſſio eſt, idcirco in oībus cōſtitutionibus dicit iudicationē de infirmatione rōnis fieri prēter in cōiectura. In coiectura enim facti nulla confeſſio eſt. Quare in coniectura eadē erit iudicatio quę quęſtio. Factū eſt, nō eſt factū, factū ne ſit. Quot autē in cauſa conſtitutiones, aut earum partes erunt qualitatis ſcilicet partes. Reliquę enim conſtitutiones partes non habent. Ergo quot in cauſa conſtitutiones uel partes erunt, tot neceſſe erit inueniri quęſtiones rōnes iudicationes firmamenta. His oībus in cauſa repertis, tū deniq; ſingulæ partes totius cauſæ cōſiderādæ ſunt. Sub diuerſa ſignificātia Cic. partes poſuit. **Partes diuerſę** Alię ſunt enim partes oratoris officii, aliæ partes qualitatis, alię partes cauſæ, aliæ partes orationis. Itaq; partes cauſæ ſunt ut ſuſcepto negocio per certū ordinem ea quæ dicenda ſunt diligenter inſpicias. Quod cum pertractaueris idest cum cauſæ partes inſpexeris, tum demū tibi ordinandæ ſunt partes orationis. Non enī inquit qa primū exordiū eſt, ſola tibi primo erunt conſiderāda principia & ſcribenda.

Ex hac deductione rōnis illa ſūma naſcit̃ cōtrouerſia quā iudicationē appellamus. Ea eſt huiuſmodi. rectū ne fuerit ab Oreſte matrē occidi, cum illa Oreſtis patrē occidiſſet. Firmamētū eſt firmiſſima argumētatio defenſoris & aptiſſima ad iudicationē, ut ſi v. lit Oreſtes dicere eiuſmodi animū matri ſue in parētē ſuū, in ſeipſum, ac ſorores in regnū & infamā generis & familiæ, ut ab ea pœnam liberi ſui potiſſimum petere debuerint. Et in cæteris quidē conſtitutionibus ad hunc modū iudicationes reperiunt̃. In coniecturali autē conſtitutiōe, quia ratio nō eſt, factū enim nō conceditur, non poteſt ex deductione rōnis naſci iudicatio. Quare neceſſe eſt eandē quæſtionē eſſe & iudicationē: ut factū eſt, factū nō eſt, factum ne ſit. Quot autē in cauſa conſtitutiones aut earū partes erūt, totidē neceſſe erit queſtiones, rōnes, iudicationes, firmamēta reperiri. His oībus in cauſa repertis, tum deniq; ſingulę partes totius cauſæ cōſiderādæ ſunt. Nam nō vt quicq; dicēdū primū eſt, ita primū animaduertendū videtur. Ideo ꝙ illa quę prima dicunt̃, ſi vehemēter velis congruere & cohærere cū cauſa ex eis ducas oportet, quę poſt dicenda ſunt. Quare cū iudicatio & ea quę ad iudicationē oportet inueniri argumēta, diligenti erūt artificio reperta, cura & cogitatione pertractata, tunc deniq; ordinādæ ſunt cæteræ partes orōnis. Hæ partes ſex eſſe oīno nobis vidētur, exordium, narratio, partitio, cōfirmatio, reprehēſio, cōcluſio. Nunc qm̃ exordiū princeps oīum eſſe debet, nos quoq; primū ī rōne exordiēdi ꝑcepta dabimus.

¶ De exordio. Titu. IX.

Exordiū eſt oratio animū auditoris idonee cōparans ad reliquā dictionē, qđ eueniet ſi eum beniuolū & attētum & docilē cōfecerit. Quare qui bene exordiri cām volet, eū neceſſe eſt genus ſuę cāæ diligēter ante cognoſcere. Genera cauſarū ſunt qnq;, honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurū.

Partes orationis ſex Sed conſiderato omni negocio, tūc appoſitæ ſumere exordiū debemus. Hæ ptes eſſe ſex oīno nobis uident̃. Multi. n. quatuor eſſe dixerūt. i. exordiū, narrationē qōnes, epilogū. Cice. aūt ſex eſſe dicit. i. exordium, narrationē, partitionē, cōfirmationē, reprehenſionem, concluſionē, epilogū. ſ. & recte confirmationem & reprehenſionem. Hoc enim maximū eſt oratoris officium ut argumenta ſua primum afferat, deinde aduerſariorū diſſoluat. Quare inquit quoniam primum exordium eſt principio exordii præcepta trademus.

Exordiū Exordium eſt oratio animū auditoris idonee cōparans ad reliquam dictionem. Optima diffinitio eſt quæ a genere incipit, deinde deſcendit ad ſpeciem. Poſtremo ita propria cōplectitur, ut excludat oīno id quod cū aliis pōt eſſe cōmune, ut hic ſex partes orationis Cice. ponit. Orator porro duo agit, aut fidem facit, aut animos cōmouit. Quare in quatuor illis mediis partibus fides fit, in narratione, in partitione, in confirmatione, in reprehenſione. In exordio uero uel epilogis animi cōmouētur. Itaq; ut definitæ exordiū a genere incipit. Exordiū eſt oratio, oīs enim pars oratio eſt, deinde ſic deſcēdit ad ſpeciē. ita ut excludat quatuor illas partes medias quibus fides fit, animū īqt auditoris idonee cōparans. ſed qa & in epilogis animi cōparant̃, ita ꝓprium cōplectit̃, ut excludat etiā epilogos. Ad reliquā inquit dictionem. Itaq; ergo exordii plena diffinitio eſt. Exordiū eſt orō animū auditoris idonee cōparās ad reliquā dictionē. Verū cū aliqd fieri uolumus primum definire debemus qd ſit illud quod fieri uolumus ut hic de exordio definiuit qd eēt exordiū ē inquit oratio animū auditoris idonee cōparās ad reliquā dictionē. Deide debemus definire qd inde fiat, ut hic fecit, qđ eueniet inquit, ſi eū beniuolū attētum, docilē fecerit, ſed qa nō bene aliqd faciemus niſi prius ſciamus ubi faciendum ſit, prius oſtēdit ubi faciendū ſit. Poſtremo quēadmodū faciēdū ſit. Ait ergo tūc nos optime exordiri, ſi cauſarū genera cognoſcamus, hoc eſt ubi faciendū ſit. **Genera cāſarum.** Gn̄a cāſarum qnq; ſūt, honeſtū, admirabile, humile, anceps, obſcurū. Hic qō naſcit̃ cū ſupradixerit gn̄a cāſarū tria eſſe demōſtratiuū, deliberatiuū, iudiciale, cur hic rurſus gn̄a cāſ quinq; eſſe dixit? Verū hęc ſictio occulta nimis tōpe ac difficili diſputatione diſſoluit̃. Aduertere enī debem⁹ qđ Cic. ſecut⁹ ſit. Res nāq; ſūt quarū vna eſt ſubſtātia, reliquę accidūt. Itaq; cū ſubſtātię acciderit una qualitas pōt & alia accidere. Sed q̃ nō ſit in eodē gn̄e ī quo pria qualitas fuit, ut puta ſi dicas foliorū genera ſunt de mēbrana & de charta, hic foliū ſubſtātia eſt. Acceſſit enī una qualitas mēbrana & charta. pōt tn̄ eidē ſubſtātiæ. i. folio alia q̃litas accidere, quæ nō ſit in eodē genere in quo prima qualitas ſi dicas foliorū genera ſunt tria. Eſt oblongū, eſt latū, eſt quadratū. Quare ſi circa ꝑmā qualitatē nūerus definitionis uariet̃ uitiū eſt. Sin autē in eadē ſubſtātia circa alias qualitates numerus definitionis uariet̃, nō eſt uitiū, ut hic ait. Primū cauſarū genera tria ſunt cā hic ſubſtātia eſt. Accidit ei una qualitas ut ſit demonſtratiuū genus, deliberatiuū, iudiciale. Deinde aūt cāſarū genera qnq; ſunt licet eadē ſit ſubſtātia. Alia tn̄ ei qualitas accidit. In iudiciali. n. ſiue alio gn̄e cāſ iuēit̃ & honeſtū cāſ gen⁹ & admirabile & humile, & anceps. & obſcurū. Ergo duplici hoc mō poſſum⁹ itelligere. Aut qđ ſubſtātię accidūt q̃litates aut ꝙ multę q̃litates ſubſtan.

tales ſunt.i.ꝙ eis q̄litatibꝰ pñt aliæ accidere q̄litates ut hic ſubſtātia eſt cā, accidit cāç ut ſit iudicialis. Itaq̄ iudicialis q̄litas eſt. rurſus hæc ipſa q̄litas ſubſtātialis eſt. Nā accidit ei ut hēat i ſe: aut honeſtū cāç genus: aut admirabile: aut hūile: aut anceps: aut obſcurū. Itē in deliberatiuo gñe cāæ: uel demōſtratiuo pt hoc ipſū euenire. Quaſ nullꝰ hic erro ē gñis cārū circa definitionē uīderi. Siqdē ſubæ nūc plures accidūt q̄litates ut ſup docuimus. nūc multæ ſunt q̄litates ſubales.i. qbus pñt aliæ accidere q̄litates qd ſilr ſupra docuimus. Ergo qnq̄ gña dixit eē cārū honeſtū: admirabile: hūile: anceps. obſcurū: & definit gña ipſa.

Honeſtum

Honeſtū ingt cāæ genus eſt cui ſtati ſine orone nra fauet auditoris aīus. Definitio nūc ex rebꝰ ipſis, nūc ex euētu rerū colligit. has itaq̄ definitiōes. Cice. nō ex rebus ipſis: ſed ex euētu rerū colligit. Sępe.n. honeſtis. uel nō hōeſtis rumorū opiōibus abutimur. Et ga rumori facile creditur. Peruenit āt rumor uſq̄ ad iudicē. Orator porro apud iudicē agit neceſſario non rei hōeſtū ſequi debet: ſed opiōnē q̄ ēt iudici nota eſt. Ergo Ci. honeſtū cāç genꝰ nō ex rebꝰ definiuit: ſed ex euētu rerū q notus ē iudici. Honeſtū ingt cāæ genus ē cui ſtati ſine orone nra fauet auditoris aīus. ergo ſi & ſtatim & ſine orone nra fauet iudex opiōnē ſeqt.i. euētum rerū. Admirabile a quo ē alie. aīus eoꝝ q audi. ſunt. & hęc definitio de aīs iudicū ē.

Admirabile

Admirabile ē ingt cāç genꝰ cū is defendit quē ob magnitudinē criminis defendi nullꝰ poſſe credebat. Itaq̄ hic iudices beniuoli faciēdi ſūt. Humile eſt qd ne. ab au. & ñ mag. attē. uſ.

Humile

Humile cāæ genꝰ ē ſi de re abiecta ſit cōtrouerſia. In hoc gñe attēti auditores faciendi ſunt. hęc quoq̄ definitio de aīs iudicū ſumpta eſt.

Anceps

Anceps in quo aut iu. du. ē aut cā & ho. & turp. pti. Hæc definitio & ab ipſis rebus ſūpta eſt. Verū anceps ingt cā duobꝰ modis eſt. Si aut iudicatio dubia ſit: aut inhoneſtiſſima rñā: ut in Oreſtis themate: qa nō una rō eſt. Iudicatio quoq̄ ſit dubia. Occidiſti: iure occidi. nā illa patrē meū occidit: nō iure a filio mr̄ occiſa ē. Iudicatio an cū illa patrē occiderit iuſte a filio occiſa uideaſ. Deide pōt & hæc eē rō iure occidi: nā ut id facerē Apollo rñdit, Infirmatio rōnis. ēt ſi apollo id rñdit: nō iuſte a filio mr̄ occiſa eſt. Iudicatio an cū apollo rñderit iuſte mr̄ a filio uideaſ occiſa. Ergo in hoc themate iudicatio dubia ē. Deide ſi anceps cāæ genus: ſi hēat in ſe cām & honeſtatis & turpitudinis. Si lenonis filꝰ fortiter faciat, & pmiū petat honeſtū eſt ꝙ fortiter fecit, turpe: ꝙ filius lenonis. In hoc gñe cāæ beniuolētiā cōparare debemus.

Obſcuri ſpēs

Obſcurū in quo aut tardi auditores ſunt aut difficilioribus ad cognoſcēdū cā iplicata eſt. Quod obſcurū eſt tribꝰ modis ſemp obſcurū ē. Si aut is q enarrat nō itelligit: aut is cui narraſ tardior ē: aut ſi res ipſa pplexa eſt. Verū hic duo poſuit. Supfluū.n. fuerat cum de oratore hic pfecto loquaſ: niſi aliquid de eius iprudētia diceret. hic itaq̄ iudices dociles facere debemus ergo oſtēdit primū qd eē exordiū aioꝝ ingt cōmotio: deinde oſtēdit qd inde fiat: aut attētꝰ aut docilis aut beniuolus: deīde ubi fiat.i. generibus qnq̄ cārū & oſtēdit q̄ eēnt genera. Nūc p qd faciendū ideſt p principiū & inſinuationē. Itaq̄ breuiter qd in hac lectiōe cōtineaſ explicabimus.

Exordii diuiſio

Exordiū inquit i duo diuidiſ, in principiū & inſinuationē. Horū duorū hāc differētiā teneamus in principio a parte, & ut ipſe ait: ptinus iudices nobis aut attentos: aut dociles: aut beniuolos cōparamꝰ.

Principium

Inſinuatio

In inſinuatiōe uero occulte & qbuſdā circuitionibꝰ hoc quoq̄ cōpēdiū tenere debemus: qd in oībus cāæ gñibus pricipio nobis utēdū eſt. In admirabili uero nūc pricipio. Pricipio tūc ſi auditores non omnino erunt alienati inſinuatione. tunc ſi uehementer erūt alienati.

Beniuolentia

Beniuolētia quatuor ex locis cōparaſ ab nra ab aduerſariorū: ab iudicū pſona ab ipſa cā. Beniuolos ingt iudices a quatuor locis facere debemus uel poſſumus: a nra pſona ab aduerſariorū a iudicū ab ipſa cā. Rurſus a nra pſona q̄tuor ex locis bēiuolentiā iudicis poſſumus cōparare. Si de nr̄is ingt factis: & officiis ſine arrogātia dicemꝰ. Plena.n. gloria in his duobus eſt in factis & officiis.

Officiū

Factum

Officiū eſt qd ex legibus vel ex nā neceſſe eſt nos implere. Factum uero eſt quod ſupra q̄ debemus præſtamus. Ergo ſi de noſtris factis & officiis: ſed ſine arrogantia dicemus. Deinde ſi crimina inquit illata & aliquas minus honeſtas ſuſpitiones iniectas diluemus.i. ſi ea q̄ ad deformationē pſone nræ pter iudicialē qōnē fuerint obiecta diluemus, Deinde ſi aliquid futurū mali pdicemus quo ipſe Cic. Moneo: prædico: ac denuncio. Poſtremo a nra pſona beniuolentiam cōparemus: ſi ingt pro nobis ſupplici utamur orone. Deinde ab aduerſariorū perſona tribus ex locis beniuolentiam iudicis comparamus ſi eos aut in odium: aut in contemptionem: aut in inuidiam deduxerimus.

¶ Honeſtū cauſæ genus eſt cui ſtatim ſine orone noſtra auditoris fauet aīus. Admirabile quoq̄ eſt a quo alienatus eſt aius eoꝝ qui audituri ſunt. Humile qd negligēter ab auditore, & nō magnopere attēdēdū videſ. Anceps ī quo aut iudicatio dubia eſt aut cā & honeſtatis & turpitudinis pticeps: vt & beniuolētiā pariat & offenſionē. Obſcurū in quo aut tardi auditores ſunt aut difficilioribus ad cognoſcēdū negociis cā iplicita eſt. Quare qm̄ tā diuerſa ſunt gña cārū, exordiri quoq̄ diſpari rōne in vnoquoq̄ gñe neceſſe eſt. Igiſ exordiū in duas ptes diuidiſ: in Pricipiū: & inſinuationē. Pricipiū eſt oro pſpicue & ptinus pſpiciēs auditorē beniuolū: aut docilē: aut attētū. Inſinuatio eſt oro quadā diſſimulatione & circuitione obſcure ſubiēs auditoris animū. In admirabili gñe cāæ: ſi nō oīno infenſi erūt auditores: principio beniuolētiā cōparare licebit. Sin erunt vehemēter alienati: cōfugere neceſſe erit ad īſinuationē. Nā ab alienatis ſi pſpicue & beniuolētia pax appetiſ, nō mō ea nō īuenit: ſed augeſ atq̄ inflāmaſ odiū potius. In humili aūt gñe cā cōtēptiōis tollēdę: neceſſe erit attētū efficere auditorē. Anceps genus cāæ: ſi dubiā iudicationē hēbit: ab ipſa iudicatiōe exordiēdū ē. Sin autē partē turpitudinis & partē honeſtatis hēbit beniuolētiā captare oportebit, vt ī genus honeſtū cā trāſlata videaſ. Cū autē erit honeſtū cāæ genus vl̄ pteriti pricipiū poterit & ſi cōmodū fuerit: aut a narratiōe īcipiemus: aut a lege: aut ab aliqua firmiſſima rōne nræ dictionis. Sin vti principio placebit, beniuolētiæ ptibꝰ vtēdū ē: vt id qd ē augeaſ. In obſcuro autē gñe cāæ p principiū dociles auditores efficere oportebit. Nunc qm̄ quas res exordio cōficere oporteat dictū eſt: reliquū ē: vt oñdaſ qbus quoq̄ rōnibꝰ quęq̄ res cōfici poſſint. Beniuolētia.iiii. ex locis cōparaſ. Ab nra ab aduerſariorū ab iudicū pſona: ab ipa cā. Ab nra ſi de nr̄is factis & officiis ſine arrogātia dixerimus, ſi crimīa illata & aliquas minus hōeſtas ſuſpitiōes iniectas diluemus, ſi q̄ incōmoda acciderint: aut q̄ inſtēt difficultates pferemꝰ ſi pce & obſecratiōe humili ac ſupplici vtemur. Ab aduerſarioꝝ āt, ſi eos: aut ī odiū aut in inuidiā aut in contemptionē adducemus.

¶ In odiū adducentur ſiquid eorū ſpurce: ſuperbe: crudeliter: malitioſe factum proferetur. In inuidiam ſi vis eorum: potentia: diuitiæ: gratia: cognatio: pecuniæ proferētur. atq; eorum vſus arrogans: & intolerabilis: vt iis rebus magis videantur q̄ cauſę ſuæ confidere. In contemptionem adducentur: ſi eorum inertia: negligentia: ignauia: deſidioſum ſtudium & luxurioſum ocium proferetur. Ab auditorum perſona beniuolentia captabitur: ſi res ab his fortiter: ſapienter: māſuete. geſtæ proferentur vt neq; aſſentatio nimia ſignificetur: & ſi de his q̄ honeſta exiſtimatio: quantaq; eorum iudicii & auctoritatis expectatio ſit oſtendetur. A rebus ipſis: ſi noſtram cauſam laudando extollemus aduerſariorum per contemptionē deprimemus. Attentos autem faciemus: ſi demonſtrabimus ea: quę dicturi erimus magna: noua: incredibilia eſſe: aut ad omnes: aut ad eos q audient aut ad aliquos illuſtres homines aut ad deos immortales: aut ad ſummā reipu. pertinere: & ſi nos pollicebimur breui noſtram cauſam demonſtraturos: atq; exponemus iudicationem aut iudicatiōes ſi plures erunt. Dociles auditores faciemus: ſi aperte & breuiter ſummam cauſæ exponemus: hoc eſt in quo conſiſtat controuerſia. Nam & cum docilem velis facere ſimul & attentum facias oportet: Nam is maxime docilis eſt: qui attentiſſime eſt paratus audire. Nunc inſinuationes quemadmodū tractari cōueniat: deinceps dicēdū vr. Inſinuatione igitur vtendum eſt: cū admirabile genus cauſæ eſt: hoc eſt vt ante diximus cū animus auditoris infenſus eſt. Id autē tribus ex cauſis maxime fit: ſi aut ineſt in ipſa cauſa quædā turpitudo. aut ſi ab his qui ante dixerunt: iam quiddam auditori perſuaſum videtur. aut ſi eo tempore locus dicendi datur: cum iam illi quos audire oportet defeſſi ſunt audiendo. Nam ex hac quoq; re non minus q̄ ex primis duabus in oratore nonnunq̄ animus offenditur auditoris. Si cauſæ turpitudo cōtrahet offenſionem aut pro eo homine in quo offenditur: aliū hominē qui diligitur interponi oportet: aut p re in qua re offenditur aliam rem quæ probetur. aut pro re hominē aut pro homine rem: aut ab eo quod oderit ad id quod animus auditoris diligit traducatur: & diſſimulare id te defenſurū: q̄ exiſtimeris defenſurus.

¶ In odiū ſic: ſi eorū turpia uel crudelia facta proferamus. In inuidiā ſic: ſi eorū potentiā gratiam pecuniam proferamus. Et quoniā hæc interdum non modo: non criminí: ſed etiam decori ſunt. Recte addidit. Horum omnium uſum arrogantem. Multæ. n. res per ſe malæ ſunt. Multæ cū mediæ ex euentu bonæ uel malę fiunt. Deinde in cōtemptionem ſic aduerſarios adducim⁹ ſi eos contemnendos eſſe dicamus ꝙ aut neglīgētes ſint: aut ignaui. Ab iudicū pſona uero duobus ex locis beniuolentiam cōparamus: ſi eorū bene geſta ſine adulatiōe proferamus. Et ſi dicamus pręſentis iudicii magnam eſſe expectationem: Poſtremo ab ipſo negocio duobus ex locis beniuolentiā cōparamus. Si noſtram cām laudādo extollamus aduerſariorū uituperādo deprimamus. Attētos Attentos autē faciemus ſi demōſtrabimus ea quę dicturi erimus magna: noua Nūc docet quemadmodū attentos iudices facere debeamus: Attentos inquit iudices faciem⁹: ſi nos magna pmittamus dicturos eē ut ait Virg. Maius opus moueo. Deīde ſi noua nos dicturos eſſe dicamus. Interdum ēt ſi magna inquit non ſi res tñ noua animos auditorum facit attentos. Poſtremo ſi incredibilia. Neceſſario etenim attente audiendū eſt quod uix credi poſſe promitto. Deinde ſi hęc inquit magna noua incredibilia dicamus nūc ad omnis ptinere: ut ſæpe Cice. ait de quo agatur nō ſolum ad reum: ſed ad omnium fortunas dicit ptinere. Nūc ad eos qui audiūt: ut Cice. ſæpe ait hoc ideo agi ut a iudicibus iudicia transferantur. nunc ad aliquos illuſtres ſi dicamus rem iuſtam ad ſacerdotes: ad ſenatores: uel alios huiuſmodi pertinere. Nūc ad deos immortales: ut Cice. de domo ſua dicit. Rē ad deos pertinere ne ipſi Ciceronē domo expuliſſe uideantur. Nunc ad ſummā reipu. pertinere. Ergo his omnibus attentos iudices facimus cū nos breuiter dicturos eſſe promittimus. Exponere inquit debemus iudicationē: aut iudicationes ſi plures erunt: Deinde oñdit quo pacto dociles auditores facere debeamus. Si inquit in principiis ea quæ ſunt nobis dicēda ponamus ut nobis iudices ad cognoſcendum negociū cōparemus: prætereā inquit cū dociles iudices faciemus: ſimul attentos iudices facere debemus. Ita ipſe Cicero in cluētiana facit dociles iudices

cū ait: aiaduerti iudices oēm accuſatoris orōnē in duas diuiſam eē ptes. Deinde facit attentos oratores cū ait. Quarū alterā inniti & magnopere ꝯfidere uidebat̃ inuidia ineterata iudicii Iuniani & reliqua. Tūc eteni inqt iudex melius docilis fiet: ſi & attentus fuerit affectus: hęc de principiis: nūc nobis de inſinuatiōe dicendū eſt. ¶ In inſinuatiōe igit̃ vtēdū eſt Inſinuatio. cū ad admirabile gen⁹ cauſę eſt. Dixim⁹ principiorū triplicē eē finē. ſ. ut beniuolos iudices aut atētos: aut dociles faciam⁹. idē nobis & in inſinuatiōe faciēdū ē: ſed hoc intereſt ꝙ i principiis hoc apte facim⁹. Inſinuatiōe occulte qbuſdā circuitiōib⁹ nec in aīo cauſę gñe niſi i admirabili: tūc cū animi iudicū erūt uehemēter offenſi. Ergo inqt inſinuatiōe tūc erit nobis utēdū cū animi iudicū fuerint offenſi. Et oñdit qb⁹ offenſos iudicū aīos poſſimus agnoſcere. Prius. n. uulnus inſpiciēdū ē ſic apponēda medicina. Tribus inqt uel maxime cauſis animi iudicū offēdunt̃. Ver̃ cū ait maxime oñdit & aliis cauſis offēdi iudices: ſed his platūq; ſi aut i negocio ipo ineſt aliq̄ turpitudo: ut res ipſa pter pſonas aut iudicis: aut gētis pariat offēſionē: aut ſi iā aliqd iudicibus ab his q primū dixerīt pſuaſum uē: & iō q poſt dictur⁹ eſt: nō libēter audit̃. Aut ſi illi q audituri ſūt: alios audiēdo cępint eē offēſi. Quare cū hęc aiaduerteris ſingula hac dicēdi arte ſanabis. ſi cauſę turpitudo ꝯtrahet offenſionē. Duob⁹ modis cā ꝯtrahit turpitudinē aut. n. res turpis ē: aut pſona: ſi inqt pſona turpis fuerit: aut aliū hoiem ſubiicies: q amat̃: aut rē p pſona. Deinde ſi res turpis fuerit aut aliā rē: q honeſta ē: ſubiicies: aut rē p hoie: ſi utrūq; turpe fuerit & res & pſona incōmodū erit cā ſuſcipere. Tñ ſi qd leuiter turpe fuerit pt ſuſcipi deinde inqt dēbis diſſimulare defēſionē. Poſtq̄ mitiores reddideris auditores paulati ingredi i eādē defēſionē & dicere ea q̄ aduerſariis diſplīceāt tibi ēt diſplicere. Sed nihil horū ad tuū negocium ptinere. Deide inqt occulte & de aduerſariis detrahere dēbis. Poſtremo inqt de ſili negocio aliquorū iudicū afferi oportebit exēplū. Aiaduertere tñ dēm⁹ ut & iſinuatiōe q̄ttuor locis pcepit beniuolētiā ꝯparādā. i. ab ipſa cā: a nr̃a pſona: ab aduerſariorū: a iudicū: a pſona dixit poſſe beniuolētiā ꝯparari: ubi ait p eo hoie. in quo offendit̃ aliū hoiem: q diligit̃ interpoi oportet: & reliqua.

❡ Deinde cũ iã mitior factus erit auditor ingredi pedetẽtim defenſionẽ:& dicere ea:quae indignent aduerſarii:tibi quoq; indigna videri. Deinde cũ leniteris eũ q audit:te demõſtrare nihil eorũ ad te ptinere:& negare te qcq̃ de aduerſariis eſſe dicturũ: neq; hoc:neq; illud:vt neq; aperte lædas eos:q diliguntur. & tñ id obſcure faciens:quoad poſſis alienes ab eis auditorũ voluntatẽ. & aliquorũ iudiciũ ſimili de re. aut auctoritatẽ proferre imitatione dignam. Deinde eandẽ aut cõſimilẽ aut maiorẽ aut minorẽ agi rem in pręſentia demõſtrare. Sin oratio aduerſariorum fidem videbitur auditoribus fecisse:idq; ei qui intelligit: quibus rebus fides fiat: facile erit cognitu:oportet aut de eo quod aduerſarii ſibi firmiſſimum putarũt:& maxime hi qui audierint probarint primum te dicturũ polliceri:aut ab aduerſarii dicto exordiri:& ab eo potiſſimum quod ille nuperrime dixerit. aut dubitatiõe vti qd primum dicas:aut cui potiſſimum loco reſpõdeas cum admiratione. Nam auditor. cum eum quẽ aduerſarii putarant perturbatũ oratione:videat animo firmiſſimo cõtradicere paratum:plęrũq; ſe potius temere aſſenſiſſe:q̃ illum ſine cauſa confidere arbitratur. Si auditoris ſtudium defatigatio ab alienabit a cauſa:te breuius q̃ paratus fueris eſſe dicturum:commodum eſt polliceri:nõ imitaturum aduerſarium. Sin autẽ res dabit nõ inutile eſt:aut ab aliqua re noua:& ridicula incipere:aut ex tempore:quę nata ſit:quod genus ſtrepitũ acclamatione dicimus:aut iã parata:q vel apologũ vel fabulã vel aliquã cõtineat irriſionẽ:aut ſi rei dignitas adimet iocandi facultatẽ aliquid triſte:nouũ:horribile:nõ incõmodũ eſt ſtatim iniicere. Nã vt ſacietas cibi & faſtidiũ:aut ſub amara aliqua re releuaf:aut dulci mitigaf:ſic animus defeſſus audiẽdo:aut admiratiõe integratur:aut riſu nouaf. Ac ſeperatim quidẽ q̃ de principio:& inſinuatiõe dicẽda videbãtur:hęc fere ſunt Nunc quiddã breuiter cõiter de vtroq; pcipiendũ vr̃. Exordiũ ſententiarũ & grauitatis plurimũ debet habere:& oĩa omnino ea quae pertinẽt ad dignitatẽ in ſe cõtinere:ppterea q id optime faciẽdũ eſt:quod oratorẽ auditori maxime cõmẽdat. Splẽdoris & feſtiuitatis & cõcinnitudinis minimũ:ppterea q ex his ſuſpitio q̃dã apparitionis atq; artificioſae diligẽtię naſcif:q maxime orationi fidẽ:oratori adimit dignitatẽ vel auctoritatẽ.

De vitiis exordiorum. Titu. X.

VItia vero hęc ſunt certiſſima exordiorũ quę ſummope vitare oportebit vulgare cõe. cõmutabile. ſeparatũ. lõgũ. trãſlatũ cõtra pcepta. Vulgare eſt quod i plures cauſas poteſt accõmodari:vt conuenire videatur.

❡ Deinde oñdit quẽadmodũ a nr̃a pſona beniuolẽtiã cõparemus cũ ait:& diſſimulare te id defenſurũ quod exiſtimeris defenſurus. Deinde ubi iã mitior factus erit auditor ingredi pedetentim in defenſionẽ:& dicere ea quę indignent aduerſarii:tibi quoq; indigna uideri. ab aduerſariorũ uero pſona docet:quẽadmodũ beniuolẽtiã cõparemus. cũ dicit. Et negare te qcq̃ de aduerſariis eſſe dicturũ:neq; hoc: neq; illud. ut neq; apte lędas eos q diligunt & tñ id obſcure faciẽs:quoad poſſis abalienes ab his auditorũ uolũtatẽ. Poſtremo docet:ut a iudicũ perſona beniuolẽtiã cõparemus:cũ ait:Et aliquorũ iudiciũ ſimili de re:aut auctoritatẽ proferre imitatiõe dignã. Verũ qd' ait. Deinde eãdẽ: aut ſimilẽ:aut maiorẽ:aut minorẽ agi rẽ in pręſentia demõſtrare. Etenim ſemp **Comparatio.** poſt exẽplũ faciẽda eſt cõparatio Cõparatio porro nunc a pari:nũc a maiori: nũc a minori ſemp fiat neceſſe eſt. Oñdit quod primũ fuit:Si p cauſę turpitudinem auditores offenſi extitiſſent:qbus modis ab his poſſet beniuolẽtia cõparari. Nũc inqr ſi oratio aduerſariorũ oĩbus fidẽ fecerit. Et io iudices uidẽtur abalienati trib' modis beniuolentiã comparabis:ſi aut ab eo argumẽto quod ſibi firmiſſimũ crediderãt aduerſarii te dicturũ eſſe promittas:aut ſi ab eo dicto incipias quod aduerſarius nuper dixerit:aut ſi inqt cũ admiratione dubites:cui potiſſimũ reſpõdeas q̃ſtioni:cũ.n. inquit te iudices uiderint paratũ ad reſpõdendũ exiſtimabũt ſibi non recte ab his:q ante dixerũt:id qd crediderant fuiſſe pſuaſum. Poſtremo docet quo pacto beniuolentiam nobis a iudicibus cõparemus:ſi forte ipſi iudices: defatigati fuerint multos audiẽdo. Primo inqt oportebit polliceri breuius te q̃ paratus fueris dicturũ. Deinde ſi ſe ita habebit negociũ utile erit rebus nouis:uel ridiculis riſum iudicib' aut iocũ moueri. Atq; id duplici mõ: aut ex tpe:ſi forte clamor aut ſtrepitus fuerit exortus:aut excogitatis paratiſq;:ut uel a fabula **Fabulae** incipias:uel apologo ad praeſens negociũ ptinentibus. Fabulae ſunt quas fere uidemus extitiſſe ex phedris Medaeis clitemneſtris: aliiſq; ſimilibus. Apologi ſunt ex **apologi** rebus humilibus cõpoſitae:quędã formae ac ſpecies ad uincẽdũ:ut extat illa de mure & leone. ergo ſi inqt negocii dignitas patief riſum uel iocum mouere oportebit. Sin aũt tale negociũ fuerit ut iocãdũ nõ ſit a re aliqua triſti & ſeuera cõmodũ erit incipere. Nã ut inqr cibi faſtidiũ nũc ſubdulci re:nũc ſubamara releuaf. Ita inqt ſtudiũ audiẽdi:apud iudices nũc rebus ridiculis:nũc aſpiorib' redintegraf. Ac ſeparatim qdẽ q̃ de principio & inſinuatiõe dicẽda uidebanf hęc fere ſunt. Supra inqt qd i principiis faciẽdũ eẽt:qd in inſinuatiõe ſeparatim diſputauimus. Nũc inqr breuiter:i utrũq; pcepta dabimus. **Exordii decorũ.** Exordiũ ſniarũ & grauitatis plurimũ dẽt hẽre. & oĩno oĩa:q̃ ptinẽt ad dignitatẽ i ſe ꝯtinere. Sniarũ inqr nõ illarũ q̃ gñaliter dicunt:ut ẽ illud Obſequiũ amicos ueritas odiũ parit. Pręceptũ eſt ãt: ne qd i principiis gñaliter dicaf:ſed hic ſnias accipiamus. Senſus atq; inuẽtiões plurimas atq; eaſdẽ graues. Praeterea inqt: ut cõmẽdati ſimus auditorib': in exordio oĩa illa hẽre debem' q̃ nobis:uſ orõni nr̃ę pariãt dignitatẽ. Splẽdoris & feſtiuitatis & ꝯcinnitudinis minimum. In exordio inqt:nihil ſplẽdidũ:nihil diligẽter accuratũ hẽre dẽm':ne ipſa dicẽdi diligẽtia diffidentiã negocii demonſtremus. Docuit qd in principiis:qd i inſinuatiõe qd gñaliter i utroq; ſeruare dẽm':Quare poſtq̃ oñdit qd faciẽdũ eſſet. pcipit rurſus quid nõ faciẽdũ ſit.

VItia uero hęc ſunt certiſſima exordiorũ:q̃ ſũmope uitari oportebit: **Vitia exordiorũ** Vitia uero inqt h' ſũt certiſſima:exordiorũ. Cũ ait certiſſima:oñdit & ſupra ſe ñ nihil de uitiis exordii dixiſſe. ait.n. ſplẽdoris & feſtiuitatis & ꝯcinnitudinis minimũ i exordio eẽ dẽbit Verũ h maxima uitia exordiorũ eẽ dicit:atq; h oĩno uitãda eẽ pcipit. **vulgare** Vulgare: cõe:cõmutabile lõgũ:ſeparatũ:trãſlatũ ꝯtra pcepta. Vulgare ẽ qd' i plures cãs põt accõmodari:ut ꝯuenire uideaf. Vulgare ẽ:qd in plures cãs põt accõmodari. i. qd dr̃ gñale principiũ:& quod nõ unius:ſed omniũ põt eẽ cauſarũ:ſi ſic incipias. Iouẽ ego optimũ maximũ uellẽ ſi fieri poſſet iudices.

Cōmune

¶ Cōmune eſt qđ nihilo minus in hac q̄ in cōtrariam partem cauſæ poteſt conuenire. Cōmutabile eſt quod ab aduerſario poteſt leuiter mutatum ex contraria parte dici. Longū eſt quod pluribus verbis aut ſententiis vltra q̄ ſatis eſt producitur. Separatū eſt quod non ex ipſa cauſa ductū eſt: nec ſicut aliquod mēbrum annexum orationi. Trāſlatū eſt. quod aliud efficit q̄ genus ſuæ cauſæ poſtulat: ut ſi quis docilem faciat auditorē: cum beniuolentiam cauſa deſiderat: aut ſi principio vtatur cū inſinuationē res poſtulat. Contra pręcepta eſt. quod nihil eorum efficit: quorum cauſa de exordiis præcepta traduntur: hoc eſt quod eum qui audit: neq̧ beniuolum: neq̧ attentū: neq̧ docilem reddit: aut quod (quo nihil profecto peius eſt) vt contra ſit facit. Ac de exordio quidem ſatis dictum eſt.

De narratione. Titu. XI.

Narratio ē rerū geſtarū: aut vt geſtarū expoſitio. Narrationū tria ſunt gñā: vnum genus eſt: in quo ipſa cā: & oīs ratio cōtrouerſiæ cōtinetꝰ. Aliud in quo digreſſio aliqua extra cām aut criminationis: aut ſimilitudinis aut delectationis non alienę ab eo negocio de quo agitur: aut amplificationis cauſa interponitur. Tertium genus eſt remotum a ciuilibus cauſis quod delectationis cauſa non inutili cum exercitatione dr̄ & ſcribitꝰ. Eius partes ſunt duæ: quarū altera in negociis altera vero in pſonis maxime verſatur. Ea quæ in negociorū expoſitione poſita eſt: tres habet partes fabulā: hiſtoriā: argumētū. Fabula eſt: in qua nec vere nec veriſimiles res cōtinentꝰ: cuiuſmodi eſt: angues ingentes alites iugo iuncti. Hiſtoria eſt res geſta ab noſtrę ætatis memoria remota: quod genus eſt: Appius indixit Carthaginēſibus bellum. Argumentum eſt ficta res quæ tamen fieri potuit: huiuſmodi apud Terentium eſt.

¶ Cōmune: quod nihilo minus in hanc q̄ in contrariā partē cauſæ poteſt cōuenire. Cōmune eſt: quod nihilo minus in aliquā contrariam partē cauſæ poteſt conuenire, inter uulgare & commune hoc intereſt. Vulgare omnium cōtrouerſiarum eſt: cōmune in eadē cōtrouerſia utriuſq̧ partis: ita ꝓ cōmune ſpecie includitꝰ. Vulgare uero generale eſt. Quare comune erit quod tam a nobis q̄ ab aduerſariis dici pot. Comutabile eſt: qđ ab aduerſario pōt leuiter cōmutatū ex cōtraria parte dici.

Cōmutabile

Cōmutabile eſt inquit quod nō quidē ab aduerſarus dici poſſit: ita ut a te probatum eſt. Sed cōmutato uerbo uel addito poſſit in parte contraria cōmutari.

Lōgum

Longum eſt: qđ pluribus uerbis aut ſententiis ultra q̄ ſatis producitꝰ. Meminimus in duobus eē orationē noſtram: nunc in uerbis ſingulis: nunc in cōiunctis: quæ ſententię dicuntur. Itaq̧ inquit longū eſt: quod nimis aut in uerbis: aut in ſententiis inuolutum eſt.

Separatum,

Separatū: quod nō ex ipſa cauſa ductū eſt; Nec ſicut aliquod mēbrū annexū orationi. Separatum eſt: quod nō eſt ꝓprii negocii: neq̧ eius cauſæ qua de agitur: ut ſi homicida tibi accuſandus ſit: & tu ab adulterii facinoribꝰ exordiū ſumas.

Trāſlatum,

Tranſlatū eſt: quod aliud conficit: q̄ cauſæ genus poſtulat: ut ſiquis docilē faciat auditorem: cum beniuolētiā cauſa deſideret. Tranſlatū eſt inquit cū ignorato genere cauſę dociles pro attentis aut attētos pro beniuolis faciēdos nobis iudices putamus.

Contra pceptū,

Cōtra pręceptū eſt qđ nihil eorū efficit quorū cā de exordiis præcepta traduntur. Contra præceptū eſt inquit quod non modo iudicū animos non cōparat ſibi: ſed interdum etiam infeſtos facit. Quare finitis exordii pręceptis nūc nobis de narratione dicendū eſt.

Narratio,

Narratio eſt rerū geſtarū aut ut geſtarū expoſitio definit quid ſit narratio. In definitiōe uero ut ſępe iā diximus oīa q̄ ad rē aperiēdā ptinent: colligi atq̧ includi debent. Quare: qm̄ nō tantum illa narrantur quæ uere geſta ſunt: ſed ēt illa q̄ non geſta ſunt: ſed geri potuerunt. iō ait: narratio eſt rerū geſtarū: aut ut geſtarū expoſitio. Geſtarū rerū expoſitio eſt negociorū ciuiliū & hiſtoriarū: ut geſtarū, rerū expoſitio eſt comœdiarū fabularū & thematū q̄ in auditorio dicuntꝰ. Ergo tria genera narratiōis eſſe dicit. Verū quod ſit in cauſæ expoſitione: ut eſt illud. C. quintus frater huius te. P. quinti fuit & hūc ſimilia. Verū qm̄ narratio cauſæ non id ſolū agit ut res geſtas explicet: Verū ēt multa futuris pręſtruit q̄ſtionibus. Animaduertamus ut Cicero utrūq̧ cōplexus ſit: in quo ipſa cauſa inquit: hoc ad rerum expoſitionē, Et omnis rō controuerſiæ cōtinetur: hoc ad q̄ſtiones pertinet: ergo unū narrationis genus eſt in quo ipſa cauſa & omnis rō cōtrouerſiæ continetur. Aliud genus narratiōis eſt quod extra cauſam eſt: ſed ad cauſam facit: ut eſt illud Agonis eſt quædam mulier libertina Veneris erycinæ. Hęc narratio extra cām eſt. Agitur. n. qui magis debeat accuſare: ſed tñ ad cām facit. Locus. n. introducitꝰ: in quo ſe Cecilius iniuriā a Verre paſſum eſſe commemorat: qua ſe læſum accuſare dēre ꝓtēdit. Verū narratio extra cām quattuor modis fit: aut criminationis cā: aut ſilitudinis: aut delectatiōis: aut amplificationis. Criminatiōis cā fit ut dio quidā fuit haleſinꝰ patellus mortuus eſt. C. ſacerdote prętore: Similitudinis cā fit: ut ē illud. Sic iſte multo ſceleratior & nequior q̄ ille Adriāus aliquāto ēt felicior fuit. Digreſſio & hæc uideri pōt: ſed nō interponitꝰ narratio q̄ cā eſt deliberatiōis. Delectatiōis cā fiat nō aliena: ab eo negocio quo de agitꝰ: ut ſi prata ſi nemora ſi fontes riuoſq̧ deſcribas & hāc ipſam deſcriptionē ad cām applices. Amplificationis cā fit ut ē illud de Eriphila quæ uiſum ornamentū adamauit. Amplificat crimē Verris q̧ cū illa rē uiſam adamauerit: Verres multa ēt nō uiſa cōcupierit. Ergo ſecundū genꝰ narratiōis hoc eſt q̄ digreſſio dr̄ q̄ fit aut criminationis aut ſilitudinis aut delectationis aut amplificationis cā. Tertiū genus narrādi eſt qđ extra oratorē eſt: hoc eſt qđ ait Remotū a ciuilibus cauſis Eſt aūt poetarū uel hiſtoriographorum dat tñ curſim ēt in hanc narrationē pręcepta. Hæc inqt narratio remota a ciuilibus cauſis duo mēbra habet. Nā aut ꝓpter negocia exponenda ſumitur qđ eſt comœdiographorū uel tragædiographorum uel propter pſonas. Verſidici uero in utroq̧ uerſantur. Nam Vergilius Aeneæ & mores & facta deſcribit. ergo hæc narratio extra oratorē in duo diuiditur in negocia & in perſonas. Verū illa narratio quæ in negociis eſt: tres habet partes: fabulā: hiſtoriā: argumentum. Fabulā dicit eſſe quæ nihil ueri nec ueriſimile cōtinēt & dat exemplū cuiuſmodi eſt: Angues ingētes alites iuncti iugo. Verū hic q̄ſtio eſt cū in definitione generali narrationis dixerit. Narratio eſt rerū geſtarū aut ut geſtarū expoſitio: cur in fabulæ definitione q̄ utiq̧ qm̄ & ipſa narratio eſt generi ſimilis eſſe debuit. Ait fabula eſt in qua nec ueræ nec ueriſimiles res ꝯtinentur. Deinde hiſtoria eſt inquit q̄ res ueras cōtinet: ſed a noſtra memoria remotas: & dat exēplū: qđ genus eſt Appius indixit Carthaginēſibꝰ bellū. Argumētū ē ficta res q̄ tñ fieri potuit. Argumētū ē: qđ q̄dē nō ē factū: ſed fieri potuiſſe creditꝰ ut in Terētio adoleſcentis uita narratꝰ.

Fabula

¶ Nā poſtq̄ exceſſit ex ephebis Soſia. Illa autē narratio: quæ in perſonis uerſatur: eiuſmodi eſt: ut ea ſimul cum rebus ipſis perſonarum ſermones: & animi poſſint perſpici hoc modo. Venit ad me ſæpe clamitans quid agis mitio! cur perdis adoleſcentem nobis! cur amat! cur potat! cur his rebus ſumptum ſuggeris! Veſtitui nimio indulges. Nimium ineptus eſt! nimium durus ipſe eſt preter æquum & bonum. Hoc in genere narrationis multa debet ineſſe feſtiuitas confecta ex rerum varietate: animorum diſſimilitudine: grauitate: leuitate: ſpe: metu: ſuſpicione: deſiderio: diſſimulatione: errore: miſericordia: fortunę commutatiōe: inſperato incommodo: ſubita lætitia: iucundo exitu rerum. Verum hæc ex his quę poſtea de elocutione præcipientur: ornamenta ſumuntur. Nunc de narratione ea quæ cauſæ continet expoſitionem dicendum videtur. Oportet igitur eam tres habere partes: vt breuis: vt aperta: vt probabilis ſit. Breuis erit ſi vnde neceſſe eſt: inde ſumatur initium. & non ab vltimo repetatur. Et ſi cuius rei ſatis erit ſummam dixiſſe eius partes non dicentur. (Nā ſępe ſatis eſt: qd factum ſit dicere: non vt enarres quemadmodū factum ſit.) Et ſi non longius quam ſcitu opus eſt in enarrādo procedetur.

¶ Nā is poſtq̄ exceſſit ex ephebis Soſia. A negociis ergo narratis tres p̄tes hēt: fabulā: hiſtoriā: argumētū: fabula nihil uerisimile ꝯtinet: hiſtoria geſta p̄teritorū: argumētum nō uerū ſed uerisimile. Illa aūt narratio quę uerſatur in pſonis exprimendis talis eſſe inqt debet ut in narratione rerū uim pſonę agentis & animos oſtēdat & dat exēplū de Teren. ubi Demeæ & Mitionis ſenū pſona morū cōtrario fecerunt. Venit ad me ſępe clamitās Quid agis Mitio cur pdis adoleſcentē nobis & reliqua in his oib⁹ & rigor & auſteritas pſone obiurgātis oſtdit. Verū ne nos ꝑturbet ꝙ in illa narratione q̄ in negociis eſt: ſępe ēt pſona deſcribit: nam deſcribit Catelina: deſcribit Sertorius & re.iq: & illa rurſus narratione q̄ de pſonis eſt geſta ēt narrant. Nō inquā nos ꝑturbent quia mixta ſunt: ſed aīaduertere debemus qd ꝓpter qd dicat. Sępe.n. pſona deſcribit ut negociū pateſcat. ſæpe geſta narrantur ut apertius qualis ſit pſona uideatur. ¶ Nūc &c. Ad præceptum narrationis illius reuertitur quę ipſam cām continet & totius controuerſię narrationem. Oportet igitur eam tres habere res ut breuis ut aperta: ut probabilis ſit. Oportet igitur eā tres habere uirtutes: ut breuis: ut aperta ut probabilis ſit. Tres uirtutes ſunt narrationis: ut breuis ſit narratio. ut aperta ut probabilis. Verū ut hæc tria ſemper omnia ſint: non unū aliquod ex tribus. Itaq; iſtæ uirtutes narrationis: licet & aliis partibus orationis conueniant: narrationis tamen ſunt propriæ. Aliarū aūt partium orationis uirtutes narrationi conuenire poſſunt: quęlibet reprehenſio: quęlibet cōfirmatio: quęlibet criminatio poteſt habere hæc tria: ſed quaſi aliena. Ipſa autē quæ habent narrationi non conueniunt, ut inductiones. ut ratiocinationes: & reliqua huiuſmodi: quæ fidei ſunt: non affectus. Igitur tres iſtæ uirtutes narrationi oratoriæ cōuenire poſſunt: & illi narrationi: quę extra ciuiles cauſas eſt. Nāq; hiſtoria & breuis eſſe debet in expoſitione & aperta & probabilis: ut Sal. ſibi omnia in Catelina tribuit: quā breuiſſime potero paucis abſoluā. Cū alii hiſtoriographis ſingula tradidiſſet in libro primo hiſtoriarū dat Catoni breuitatē. qui romani generis diſertiſſimus paucis abſoluit. Fannio uero ueritatē. ſed anteq̄ dicamus ut breuis narratio fiat: ut aperta: ut probabilis principio dicendū uidetur qd ſit narratio oratoria: quid agat uel quo diſtet a reliqs partibus orationis. Oratio quæ negocium explicat: atq; inſinuat audienti narratio dicitur: explicans quid geſtum ſit: aut per uerum aut per uerisimile id eſt aut id quod geſtum eſt: aut per id quod geri potuit: quæ oratio tametſi partibus narratione plenis inclinetur in actoris commodum: non tamen ad pugnam continuo eaſdem partes dicit. Negocium enim induci inſinuatur: nō pars negocii. Agitur enim ut cauſam iudex norit. Cauſa uero duarum partiū eſt. ſed ſubtilitas exponentis aliquid quod ſuæ parti proſit inſinuat: nam

Narrationis uirtutes

iudex ſic ab uno audit quaſi extra partem: ſed uere is optimus patronus eſt in narrando: qui ita narrat: ut & aduerſarius ita narrare potuiſſe credatur. Verum tamen oratio eſſe non poteſt cum crimina proponuntur: quibus in propoſitionibus & ſi illud dicaſ illud fuit: aliud conſecutum eſt: & cætera ſimilia: tamen narratio non eſt: quoniā hæc omnia ad criminationē continuo diſcurrunt. Et nō id agit in hac oratiōe, ut iudex ſciat cauſam: ſed ut audiat crimen admiſſum. At in narratione cū cā omnis fuerit explicata: tunc crimē aut ab accuſatore ꝓponit poſt narrationē. quaſi intētio aut ad defenſorē quaſi q̄ſtio ꝗ purget. ſextus Roſcius occiſus eſt Accuſator dicit a filio: Tullius negat: hinc eē criminatio pōt & defenſio. Inſinuat iudici ꝑ narrationē totū negociū ubi q̄n quomō ſextus Roſcius ſit occiſus. Hoc dicat utraq; pars neceſſe eſt: huic ſinguli ſubtiliter interiaciūt id qd parti ſuę ꝓdeſſe poſſit nō pugnę mō ſed adiuncta uerisimilitudine ut ita narret quaſi & aduerſari⁹ eodem mō narrare poſſit. Explicito negocio cāq; cognita incipit aduerſarius dicere: ꝙ ſextū Roſciū filius interemit & hęc criminatio. Si autē defenſor eſt proponi crimen: quaſi q̄ſtionē. Occidiſſe patrem ſextus Roſcius arguitur & affert argumenta q̄bus hoc poſſit diſſoluere. Ita in dictiōibus aliis criminationes intelliguntur: uel propoſitiones criminū: cū oratio expōendi quodammō implicatā ſecū hēt intentionē: ut occidiſti ac tuliſti. At ubi narratio eſt: poſt narrationē dicuntur ſed tū in narratiōe ſignificātur iudici nō aperte ab oratore dicunt. ¶ Breuis erit: ſi uū neceſſe eſt: inde initiū ſumetur: & nō ab ultimo repetet. Breuis erit: ſi uū neceſſe inde initiū ſumet: nō ab ultimo repetet. Dixit ſupra narrationē oratoriā tres virtutes hēre dēre: ut breuis ſit: ut aperta: ut ꝓbabilis: nūc docet breuis narratio quemadmodū eē poſſit: & breuis ꝑ qualitate negocii. Breuis inquit erit ſi initiū ſumas a reb⁹ neceſſariis nō ab ultimo utputa: Si nobis bellū Troianū narrādū ſit: dēmus a raptu Helenę incipere: nō a Lęda: q̄ Helenā genuit: ergo præcepta dat in breuē narrationē: q̄ in initio narrationis. q̄ in fine: q̄ in medio ſeruare dēamus: atq; hoc pręceptū de initio narrationis eſt qd ait: Breuis erit: ſi unde neceſſe eſt inde initiū ſumet: nō ab ultimo repetet. Et ſi cuius rei ſatis erit ſummā dixiſſe. eius partes nō dicent: utputa cū ſufficiat dicere occidit. & nō dicamus & uoluit: & potuit: & occidit. Cū harū partiū ſumma: ſit occidit: & hoc dixiſſe ſufficiat. Verū hoc p̄ceptū de medio narrationis eſſe pōt. Et ſi nō longius q̄ qd ſcitu opus eſt in narrādo ꝓcedetur. i. ſi narres quouſq; narrādum eſt: non ēt illa narrentur: quę iā in tractatus cadūt utputa quidā fortiter fecit: petit premii nomine ætarii dimidium: cōtradicitur: narrādū eſt quēadmodū fortiter fecerit: non ēt quēadmodū ad ciuitatē regreſſus ſit & quēadmodum præmium petierit & quemadmodū ei contradictū ſit: uerū hoc pręceptum de fine narratiōis eſt:

Breuis narratio.

Et ſi

¶Et ſi nullā in rem aliam trāſcribitur. Et ſi ita dicetur: vt nonnūquam ex eo quod dictū ſit id quod dictum non eſt intelligatur. Et ſi non mō id quod obeſt: uerum etiam id quod nec obeſt: nec iuuat præteribitur. Et ſi ſemel vnumquodq; dicetur. Et ſi non ab eo in quo proxime deſitum erit incipietur deinceps. Ac multos immitatio breuitatis decipit: ut cum ſe breues putant eſſe longiſſimi ſint: cum dent operam: ut res multas breuiter dicant: non vt omnino paucas res dicant: & non plures quam neceſſe ſit. Nam plæriſq; breuiter dicere videntur: qui ita dicunt: Acceſſi ad ædes: puerum vocaui: Reſpondit: quæſiui dominum: domi negauit eſſe. Hic tametſi tot res breuius non potuit dicere: tamen quia ſatis fuerat dixiſſe dominum negauit eſſe domi: fit rerum multitudine longus. Quare hoc quoq; in genere vitanda eſt breuitatis immitatio: & non minus rerū non neceſſariarum: q̄ uerborum multitudine ſuperſedēdum eſt. Aperta autem narratio poterit eſſe: ſi ut quicq; primum geſtum erit: ita primum exponetur: & rerū ac tēporum ordo ſeruabitur: vt ita narrētur: vt geſtæ res erunt: aut vt potuiſſe geri videbuntur. Hic erit conſiderandum ne quid perturbate: neq; contorte dicatur: ne quam in aliam rē tranſeatur: ne ab vltimo repetatur: ne ad extremum procedatur: ne quid quod ad rē pertineat prætereatur: & omnino quę pręcepta de breuitate ſunt hoc quoq; in genere ſunt conſeruanda. Nam ſæpe res parū eſt intellecta longitudine magis q̄ obſcuritate narrationis. Ac verbis quoq; dilucidis vtēdum eſt: quo de genere dicendum eſt in præceptis elocutionis. Probabilis erit narratio: ſi in ea videbūtur ineſſe ea: quę ſolent apparere in veritate: ſi perſonarum dignitates ſeruabuntur: ſi cauſæ factorum extabunt: ſi fuiſſe facultates faciundi videbuntur: ſi tēpus idoneum: ſi ſpacii ſatis: ſi locus oportunus ad eandem rē: qua de re narrabitur fuiſſe oſtendetur

¶Et ſi nullā in rē aliam tranſibitur. ſ. ut illa tantū narres: quæ ad cauſam pertinent: non ēt aliqua quæ extra ſunt: & quæ ad negociū minimę pertinent & ſi ita dicetur: ut nonnunq̄ ex eo quod dictum ſit id quod non ſit dictum intelligatur. Vt poſita ſecūda: q̄ ſunt ſua prima declarent. Si dicas inde cū reuerſus eſſem utiq; cū dic is reuerſus oſtendiſti: & profectum neſcio quo & perueniſſe poſtremū reuerſum. Et ſi nō mō id quod obeſt: uerum ēt id quod neq; obeſt nec adiuuat pręteribit. Et enim q breuitati ſtudet, nō mō illa in narratione prætetire dēt: q̄ obfutura ſunt: uerum ēt illa. q̄ nihil pfutura. Et ſi ſemel unūquodq; dicetur. i. nō modo illa pręt ereantur q̄ aut obfutura ſunt aut nihil pfutura: uerū illa proſunt: ut ſemel dicanť nō bis. aut amplius. Et ſi nō ab eo in quo pximo deſitum erit deinceps incipieť. Pręceptū oē duplex eſt. nunc. n. oſtēdit quid faciendum ſit nūc qd non faciendū. Ita hic Cic. in ſuperioribus oñdit qd eſſet in narratione faciēdū nunc oñdit qd ſit non faciendū. Et ſi nō ab eo inqt: quo in pximo deſitū erit: deinceps incipieť. i. ne a re illa: quā nuper diximus ad aliā rē ſumamus exordiū: ſi dicas pfectus urbe ſum: & cū eſſem pfectus ad uillam ueni: & cū ueniſſem. Quare is q breuiter narraturus eſt iterare nihil dēt. Ac multos immitatio breuitatis decipit: ut cū ſe breues putent eſſe longiſſimi ſint. Sæpe inqt: & ſi dictio in uerbis breuis eſt: tñ longa efficitur: cū nō neceſſarię res in narratione ponūtur. Quod ut nos nō pterēat primo nobis dicēdū eſt queadmodū poſſumus intelligere q ubicunq; dicta ſint ſingula uerba ſignificāt res ſuas ſingulas: ut ſedet: currit: eo: uenio. Itē copulatio rōnalis uerborum plurimorū unā rē cōtinet. Maxime aūt ſi in narratione ſit cū pręmiſſa uerba tertia pſona cōcludit: ut. M. Lepido cū omnibus copiis. Italia pulſo ſegnior: neq; minus grauis & multiplex cura patres exercebat. hæc tertia pſona unā rē fecit oium ſupiorū. Itaq; in oratione tot res erūt: quot erūt tertię pſonę. ergo in hac orone. Acceſſi ad ędes: puerū euocaui. Reſpōdit q̄ſiui dñm: domi negauit eſſe. Qua re cū ſufficeret domi negauit eſſe abūdabit rebus ſupfluis: qa dixit ante reſpōdit. Ita ergo multos immitatio breuitatis decipit. Qui cū res breuiſſime dicant: tñ qa plures q̄ oportet dicunt: incipiūt breues nō eſſe. Quāobrē inqt ſi breues eſſe uolumus nō ſolum uerba nō neceſſaria prætetire debemus. ſed etiam res.

Aperta

Aperta aūt narratio poterit eſſe. Dixit queadmodum breuis narratio eſſe poſſit. Nunc queadmodum aperta eſſe poſſit exponit. Illud aūt perſpicere debemus: & in apertā narrationē illa dat pcepta: quę & in breuē. Hic ēt quid in principio aptæ narrationis: qd in fine: qd in medio facere debeamus oñdit: Nūc itaq; totā cōplectiť narrationē cū ait aperta aūt narratio poterit eſſe: ſi ut quicq; primū geſtū erit: ita primū exponeť. ſ. ut nō puerſo narrādi ordine fiat iudicibus in cognitiōe ↄfuſio: & rerū ac tēporū ordo ſeruabiť. ſ. ne id primū narres qđ poſtea factū eſt. Quod ſi feceris: & in rerū & in tēporū ordine deliquiſti. Vt ita narrentur: ut geſtæ res erūt aut ut potuiſſe geri uidebūtur: hoc eſt qđ ait ſupra in definitiōe narrationis. Narratio eſt rerū geſtarū: aut vt geſtarū expoſitio i. uera & ueriſiſs. Hic erit ↄſiderādū ne qd pturbate: ut in pceptis breuis narrationis primū oñdit qd faciendū eſſet: deinde qd nō faciēdū. ita & hic oñdit primo qd faciendū eſſet tū qd nō faciendū. Cōſiderādum inquit erit ne qd pturbate dicatur. i. ſi rerū ac tēporū in narratione ordo muteť deinde inqt. Ne qd ↄtorte. i. cū interdū nō facilis trāſitus ac directus ē ſed obſcurus. Ne q̄ in aliā rē trāſeať. ne omiſſis rebus ad pſens negociū ptinētibus nō narrāda atq; aliena narrem⁹: hoc pceptū ēt de breui narratiōe dedit. Et ſi in nullā rē trāſibitur ne ab ultimo repetatur: ita ut ſupra de breui narratiōe: ſi ṽn neceſſe eſt inde initiū ſumeť. nec ab ultimo repetetur. Verū hoc pceptū ēt hic de initio narratiōis eſt: ne ad extremū pdeať. ita ut ſupra de breui narratiōe: & ſi nō lōgius q̄ quod ſcitu opus eſt narrādo pcedetur. Verum hoc pceptū ēt hic de fine narrationis eſt ne ad extremum pdeatur. Ne qd quod ad rē ptineat ptereatur hoc nitiū mediæ narrationis eſt. ita ut principii uitiū eſt. ſi ab ultimo repetatur: finis ār ſi ad extremū pdeatur. Deinde concludit: illa inqt oia de breui narratiōe pcepta ēt in aperta nobis ſeruāda ſunt. Nā ut aperta nō poſſit eſſe narratio nō intelligitur. i. apta nō eſt longitudine magis q̄ obſcuritate. Ergo ut apta ſit narratio: & ut intelligatur: minime longa. i. breuis eē debebit. Pręterea inquit. ut aptā habeamus narrationē: uti inqr dilucido ac de pximo petito ſermone debemus. Probabilis erit narratio: ſi in ea uidebūtur ineſſe ea q̄ ſolent apparere. in ueritate. Secundū ordinē diuiſionis ſuę: poſtq̄ de breui & aperta narratiōe tractauit. Nūc incipit de narratione pbabili diſputare. Probabilis inqt erit narratio ſi in ea fuerint illa omnia in qbus ſolet ueritas inueniri nā in his ſeptē omnis ad fidē argumētatio continetur. Septē illa ſuperiora: quis quid cui ubi qñ queadmodū

Probabilis.

quibus adminiculis oēs artiū ſcriptores tractauerunt & in ꝑceptis ſuarū artiū reliquerunt. Verū Ci. rerū ac tēporum ꝑſonarūq; cōſiderans naturā: addidit illis oībus octauā opinionē: & recte. Res.n. oēs non ꝑ ſe ſunt: nec ex natura ualent ſed opinione. Neq;.n. cū dicimus tunicā: ꝑ ſeipſam intelligimus tunicā eſſe qua ueſtitur: ſed quia noſtræ nobis opinione ꝑſuaſum eſt cum audierimus tunicā intelligimus rē eē qua ueſtit̃. Et reliqua ſimiliter colligere poſſumus. Ergo Ci. oīa dicit. Hāc uero opinionē in tribus plenam eſſe dicit: ſi id quod dicimus a noſtra natura nō abhorreat. i. ab eorum natura: ꝑ quibus agimus. ſ. ne de pudicitia agat Leno: de caſtitate meretrix ꝙ ſi fiat ꝓbabilis narratio nō erit: deinde ut id qđ agimus a populi rumore nō abhorreat. ſ. ne ꝯtra conſuetudinē audiētiū loquaris: Si apud romanos narres contra iuſtitiā & ſi apud Scythas mores barbaros reꝑhendas. Poſtremo ſi id qđ agimus cū eorum ꝗcūq; audiunt iudicaturi opinione ꝯſentiat. Ita ꝙ narrationē ꝓbabilē eſſe dicit: ſi in ea ſint ſeptē illa quis: qđ: cur: ubi: qn̄: quemadmodū: ꝗbus adminiculis: ſed cū omnia hic poſuerit: unū non poſuit. i. modū quod eſt quēadmodū. Et recte modū inter ꝑcepta probabilis narrationis nō poſuit. Non.n. in modo fides fit: ſed magis auxeſis criminis: & qm̄ præcepta hæc & ad cōiecturā accōmodāda erāt, ubi factū negatur merito modus eſſe nō debuit: qa modus non executit̃: niſi cū factū conceditur. Cum āt in ꝯiectura: ubi factū negatur: omnino eſſe nō poterit: multo magis alibi modus nō erit. Si aūt in reliquis ſtatibus fuerit, auxeſis facti erit nō ꝓbabilis narratiōis expoſitio. Ergo hic uideamus ſeptē illa abſq; ſolo mō. Perſona: ſi ꝑſonarū dignitates ſeruabūtur. Cauſæ: ſi cauſæ factorum extabunt. ſi fuiſſe facultates uidebunt̃. Tp̄s ſi tp̄s idoneū. Locus ſi locus oportunus. Videamus & opinionē: q̄ his oībus quoq; a Cicerone addita eſt. Si res & ad eorū q agent naturā. & ad uulgi morē: & ad eorū q audiunt opinionē accōmodabit̃. Si ꝑſonarum dignitates ſeruabūtur: nō honores: ſed ꝓut quęq; digna ſit. Si tp̄s idoneū: ſi ſpacii ſatis. Duo ſunt tēpora. Vnū ꝑ ſpaciū. i. ꝑ interuallū. Aliud ꝑ oportunitatē. Spaciū eſt ut unus: alter: multi dies: mēſis: mēſes anni. Oportunitas eſt occaſio ex hominū actibus facta. ut bellū, pax. ludi. ſeditio. hoc eſt ergo qđ ait. Si tp̄s idoneū: ſi ſpacii ſatis. Iā cū ait. Si tp̄s idoneū: oſtendit tp̄s eſſe per oportunitatem: Illud autē præterea conſiderare oportebit, ſupra

ſi res & ad eorum qui agent naturam: & ad vulgi rumorē. & ad eorū qui audient opinionē accommodabitur. Ac veri quidē ſimilis ex his rōnibus eſſe poterit. Illud aūt prçterea conſiderare oportebitne aut cū obſit narratio: aut cū nihil proſit interponatur: tunc aut non loco: aut nō quemadmodum cā poſtulat narretur. Obeſt tum cū ipſius rei geſtę expoſitio magnā excipit offenſionem: quam argumentando & cām agendo lenire oportebit. Quod cū acciderit mēbratim oportebit partes rei geſtę diſpergere in cauſam: & ad vnāquāq; rē conſeſtim rōnem accommodare: vt vulneri præſto ſit medicamentum: & odiū ſtatim defenſio mitiget. Nihil prodeſt narratio: tunc cū aut ab aduerſariis re expoſita noſtra nihil intereſt iterū aut alio mō narrare: aut ab iis qui audiunt ita tenetur negociū ut noſtra nihil īterſit eos alio pacto docere. Quod cū acciderit omnino narratione ſuperſedendū eſt. Non loco dicitur cū non in ea parte orationis collocatur in qua res poſtulet: quo de genere agemus cū de diſpoſitione dicemus. nā hoc ad diſpoſitionem pertinet: Nō quēadmodū cauſa poſtulat narratur: cū aut id quod aduerſario prodeſt dilucide & ornate exponitur: aut quod ipſum adiuuat obſcure dicitur & negligēter. Quare vt hoc vitiū vitetur oīa torquenda ſunt ad cōmodū ſuæ cauſæ: contraria quæ prçteriri poterunt ꝑtereundo: quæ illius erunt leuiter attingēdo: ſua diligēter & enodate narrando. Ac de narratione quidem ſatis dictum videtur: deinceps ad partitionē tranſeamus.

❡ De partitione. Titu. XII.

Ecte habita in cā partitio illuſtrē & ꝑſpicuā: otā efficit orationē. Eius partes duę ſunt: quarū vtraq; magnopere ad aperiendā cām & ad conſtituendā pertinet controuerſiā: vna pars eſt quæ quid cū aduerſariis conueniat: & quid in controuerſia relinquatur oſtendit: ex qua certum quiddam deſtinatur auditori: in quo animum debeat habere occupatum.

docuit q̄ in narratione ſeruāda ſint: & quēadmodū facienda. nūc in ipſam narrationē quattuor ꝑcepta dat. Queſtio eſt.n. an ubiq; narrādū ſit: deinde ſi narrandū. Poſtremo ſi ita narretur: quēadmodū cā poſtulet: Non ubiq; narrandū eſt inqt. Etenim cū obeſt narratio & cū nihil ꝓdeſt ꝑtereunda eſt. de inde inqt uidendū eſt. quo loco narrandū ſit. Sępe.n. poſt argumēta narrādum eſt. ut Cice. in Miloniana fecit. Poſtremo ſecūdū cauſæ genus narrādum eſt. ut quod nō eſt ꝑtereundū nō prętereas: qđ ꝑtereundū: prætereas. Obeſt. tunc cū ipſius rei geſtæ expoſitio magnā excipit offenſionē. Obeſt inqt narratio. ſi cū ita aperis: at qͥnſinuas rei geſtę qualitatē: neceſſe habes tibi auditorē reddere infenſum. Quod cōtingit nō ꝯtexte inqt narrare debebis nec cām omnē indicare: ſed ſingulas cauſæ partes ꝓponere. & his ſtatim argumēta ſupponere ut res dubia fidē ꝑ agentis accipiat uolūtate. Præterea inqt cū nihil ꝓdeſt narratio ꝑter̄ri debet. Nihil aūt prodeſt narratio. tū cū ita ab aduerſariis cā iudicibus expoſita eſt: ut a nobis aliter narrandū nō ſit. denīq; iam ſupra diximus non interdū oportuno loco poni narrationē. Verū hoc genus ꝑcepti differt in id tp̄s quo de diſpoſitione dicturus eſt. Nō quēadmodū cā poſtulat narrat̃. Prçuaricatio duobus modis fit. ſi utilia noſtræ cauſę cū obſcuritate dicamus aut utilia aduerſariorum manifeſte. atq; apte ꝓferamus. Verū hæc tunc uitia ſunt ſi cū id facimus nihil nobis ꝓdeſt. Sępe.n. ꝓdeſt ut tali ꝑuaricatione aliud qđ uolumus obtinere poſſumus. Nam ut obtineat Dau⁹ ne Chremes det filiā Pāphilo apte narrat id qđ ꝯtra Pāphilū poterat uideri illū peregrinā amare: & filiū ex ea ſuſcepiſſe. Nūc ſecūdū ordinē poſitę narratiōis ad partitiōis ꝑcepta ueniam?

Ecte habita in cauſa partitio illuſtre: & perſpicuam totā efficit orationē. Antequā de præceptis partitiōis dicamus: prius dicendū uidetur: qđ intērſit inter partionē & diuiſionem. Partitio eſt totius cauſæ ꝑ partes cōſtitutio: diuiſio eſt rerū ſub partitione iacentiū. Verū hic: hoc animaduertendū eſt: ut definitionē partitionis: nō ab eo quid faciat collegerit. Recte inquit habita in cā partitio illuſtrem & perſpicuā totā efficit orationē. Narrationis porro definitionē ab eo quid ſit ſcimus eſſe collectā. Narratio eſt rerū geſtarum aut ut geſtarū expoſitio. Dicit itaq; partitionem duas habere partes: diſtributionē: & aliā quę oſtendit quid aduerſarii cōſteātur & qđ in ꝯtentione uerſetur. Partitio.

Verum

¶ Altera eſt in qua rerū earū de qbus erimus dicturi breuiter expoſitio ponitur diſtributa: ex qua cōficitur vt certas animo res teneat auditor: qbus dictis peroratū fore intelligat. Nūc vtroq; genere partitionis: quēadmodū cōueniat vti breuiter dicendū videtur. Quæ partitio quid conueniat aut quid non conueniat oñdit. Sed debet illud quod conuenit inclinare ad ſuę cauſæ cōmodū hoc modo. Interfectā eſſe matrē a filio conuenit mihi cum aduerſariis. Itē a Clitēnæſtra interfectū Agamenonem conuenit: nā hic vterq; & id poſuit: quod conueniebat: & tamen ſuæ cauſæ conſuluit commodo. Deinde quid controuerſiæ ſit ponendum eſt in iudicationis expoſitione quæ quemadmodū inueniretur ante dictum eſt. quæ autē partitio rerum diſtributarum continet expoſitionem hæc habere debet breuitatem: abſolutionem: paucitatem. Breuitas eſt cum nihil neceſſarium nullum aſſumitur verbū. Hæc in hoc genere: iccirco vtilis eſt: q ipſis rebus & partibus cauſæ nō verbis: neq; extraneis ornamentis animus auditoris tenendus eſt. Abſolutio eſt p quā omnia: quæ incidunt in cauſam genera: de quibus dicendū eſt amplectimur. In qua partitione videndū eſt: ne aut aliquod genus vtile relinquatur: aut ſero extra partitionē: id quod vitioſiſſimum ac turpiſſimum eſt inferatur.

¶ Verū utroq; harū ptiū duplex effect⁹ eſt. Apit cām & ɔtrouerſiā ɔſtituit. Aliud ē. n. qđ apit cām: aliud qđ ɔſtituit ɔtrouerſiā. Nāq; apit cā in narratiōe: in q̄ ēt ſi intelligit: q̄ ſit ɔtrouerſia: nō tñ ab oratore ɔſtituit. Cōſtituere eſt. n. pponere & dicere qđ in ɔtrouerſia ſit. Ergo in narratiōe apit cā nō cōſtituit ɔtrouerſia. At i ptitiōe tamen apit cā: tñ ſic ut utrū q; fiat. Nā apit utiq; cām ga ptit: q̄ q̄ aūo ɔſtituit cōtrouerſia: & nō minus apit q̄ i narratiōe. Cū. n. dicit dictur⁹ ſum de illo apta ē cā ptitiōe. hoc eſt diſtributione. Itē in alia partitiōe: cū dr illud manifeſtū eſt non negat. Illud negatur utiq; aperit cā: ſed partitiōe uc diximus in eo tñ & ɔſtituitur ɔtrouerſia cū qđ in cōfeſſione ſit docet: qđ in negatione. Alia āt partitio: quę diſtributio nuncupat: pōt aperire tantū cām res enumerādo: At cū uel uerba iūgūtur: uel oratio quę dicat de his eē dicēdū: tūc ɔſtituitur ɔtrouerſia. Quēſtor uerres fuit legat⁹ prętor urbanus: ptor ſicilienſis. Hoc ſolū dicere aperire cām eſt ſed partitiōe p diſtributionē. At uero illud adiungere quare hæc erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ hoc eſt cōſtituere cōtrouerſiā. Ita ut diximus partitio ſpēs hēt duas: unā quę qđ cū aduerſarius cōueniat docet & qđ in ɔtrouerſia ſit. Alterā q̄ diſtributiōnē habet mēbrorū in reliquā orationē. Illa ſuperior ſpecies cū pposuerit qđ ɔueniat ad ipſam ad ſe inclinat: ut p ſe faciat id qđ aduerſarius cōfitet. Poſtea uero ſubiūgit id qđ ſit in ɔtrouerſia. Facit hoc Cic. p Tullio. Dicā ingt uim factā. A. P. Fabii familia. Aduerſarii nō negāt. hic pposuit: qđ aduerſarii fateātur: deinde ipſum p ſe fecit dicendo dānū datū eē M. Tullio. Cōcedis: ulci unā rē. itē adiūxit alterā partē in qua ɔfeſſionē docet. cū dicit. Ni hominibus armatis nō negas. Vici alterā: poſt qđ in ɔtrouerſia ſit ppoſuit cū dicit. dolo malo factū negas: de hoc iudiciū eſt: ſed qm nō in oī negocio aduerſarius fatetur illa altera adhibēdi partitio eſt. q̄ diſtributio nūcupat: ubi totius cauſę mēbra ponūtur. Verū hęc mēbra aut ea ſunt q̄ uere in eodē negocio ɔtinētur ut in Verrinis de q̄ſtura: de legatiōe: de ptura urbana de ptura ſiciliēſi. Quā quadripartitā diſtributionē toti⁹ accuſatiōis ſummā Tul. eſſe dixit. Itē illa diſtributio de frumēto q̄ fecit dicēdo emptū decumanū æſtimatū. Aut ſi partitio de ipſa cā nō ſumit: ea mēbra ponit orator q̄ ipſe ingenio inuenit & ſibi ipſa dicēda ɔſtituit: nōne ex pecuniis repetūdis q̄ſtio ſit ſi nomē cuiuſpiā deferat. hęc duo in primis expectari oportere q̄ maxime auctorē uelint hi: q eas iniurias paſſi ſint. & q̄ minime uelint hi: q eas iniurias feciſſe arguātur. Itē p ſexto Roſcio cū unū crimē ſit parricidii: ac pptera unū negociū partitur tñ Tullius nō cām: ſed orōnē dicēdo in crimē audaciā & in potentiā. Criminis ɔfictionē. Accuſator erutius ſuſcepit. Audaciæ partes Roſcii ſibi depopoſcerūt Griſogonus autē potētia pugnat. Altera eſt: in qua rerū earū: de qbus erimus dicturi breuiter expoſitio ponit. Partitionis duæ partes ſunt: una q̄ qđ cū aduerſariis ɔueniat indicat: & quid in ɔtrouerſia ſit demōſtrat. Altera q̄ dr̄ diſtributio: hęc eadē duplex. nā aut ea mēbra ɔtinet: q̄ in cauſa ſunt aut ea q̄ ingenio fingit orator. Quibus dictis intelligat fore peroratū. pcipit ut partitiōe completa nihil amplius dicam⁹ pter ɔcluſionē. Quæ partitio qđ cōueniat: aut qđ nō ɔueniat oñdit. In hac partitiōe id qđ aduerſarius cōfitet ad cauſę nrę cōmodū nos docet inclinare dēre. Et Dat exēplū. Si dicat accuſator matrē occiſam ab Oreſte filio ɔſtat. Iā cū aūt matrē a filio cōſtat occiſam. id qđ aduerſarius ɔfitet ad ſe inclinat. Cōſideratiōe. n. ſanguinis nō uī debuiſſe a filio matrē occidi. Deinde ſi dicat Oreſtes uel eius defenſor ɔſtat a Clytēneſtra Agamēnonē maritū occiſum ɔfeſſionē aduerſarii ſine dubio ad ſe iclinat. Cōſideratione. n. iuris occidi marit⁹ ab uxore nō debuit. Iā qđ in cotrouerſia ſit ex iudicatiōe colligit. i. an recte Oreſtes matrē occiderit. cū illa partē occiderit Oreſtis: Quare accuſatoris talis erit partitio. Interfectā matrem a filio cū aduerſario mihi ɔuenit: cū illa occiderit agamēnonē cōiugē: An a filio occidi debuerit: q̄ſtio eſt. Rei uero talis erit ptitio. Interfectū a clytēneſtra Agamēnonē ɔuenit an a filio clytēneſtra debuerit occidi: q̄ſtio ē. Quę āt ptitio rerū diſtributarū ɔtinet expoſitionē: hęc hēre dēt breuitatē abſolutionē paucitatē. In oī diſtributiōe. ſiue q̄ hēt orator in mēbris negocii: ſiue q̄ in mēbris: q̄ ipſe format & fingit dicēda ſeruare dēt hęc tria: breuitatē: abſolutionē: paucitatē. Breuitas in uerbis ē: abſolutio in toto: paucitas in gñibus.

Breuitas. Breuitas eſt cū niſi neceſſariū nullū aſſumit uerbū: ut ſi ſic ptiamur. Dicem⁹ de decumano frumēto: deinde de empto: poſtremo de ęſtimato: nōc dicem⁹ de decumāo frumēto: deinde ubi mai⁹ ē crimē de eo qđ ſolet publicis pciis ɔparari. poſtremo ubi nihil auaritia uerris ita cōū reliqt: dicem⁹ ēt de ęſtimato frumēto. Hęc itaq; ſupflua uerborū i breuitate ptitiōis uitare dēm⁹ ut aīus auditoris nō uerbis: ſed reb⁹ poti⁹ occupet. Hęc i hoc gñe iccirco ē utilis: i hoc gñe. i. i diſtributiōe breuitas utilis ē ad aīos auditorū nō uerbis: ſed reb⁹ poti⁹ occupādos.

Abſolutio. Abſolutio ē: p q̄ oīa q̄ icidūt i cām gñia: de qb⁹ dicēdū ē amplectimur. Abſolōnē tūc facim⁹ ſi oia q̄ icidūt i cām ptiētes ponam⁹. Hęc q̄ icidūt oia nōc ſpēb⁹ ɔfici pñt nōc gñib⁹ qm āt ſpērū maior ē mltitudo anguſtior gñrū uis & natura: qppe cū gen⁹ multas i ſe ſpēs ɔtineat: q facit ptitionē de ſpēb⁹ oīb⁹ cauſæ icidētib⁹ abſlōnē qdē ſeruat q oīs ſpēs i ptitiōe pponit: ſed peccat: q ſpērū latior diſtributio ē: & i ptitiōe ampli⁹ q̄ q̄ttuor ptes oino eē nō dñt. Ergo ut abſlō meli⁹ i diſtributiōe ſeruet: ſpēs illę ad gña reſeruādę ſūt: ut paucis gñib⁹ cū ſpēs oīs cōplexi fuerim⁹ abſlōnē ɔficiamus: q oia & paucitatē q gña: q̄ icidūt i cām i diſtributiōe collocam⁹ ne aut utile aliqđ gen⁹ ptercam⁹ ut poſtea cā qđ ē uitioſi⁹ iferam⁹.

¶ Paucitas in partitione ſeruatur:ſi genera ipſarum rerum ponūturneq; permixte cum partibus implicantur. Nā genus eſt quod plures partes amplectitur:vt animal. Pars eſt quæ ſubeſt generi: vt equus:ſed eadem res ſępe alii genus:alii pars eſſe poteſt. Nam homo pars animalis eſt: thebani aut troiani genus: Hęc igitur diligentius inducitur deſcriptio vt aperte intellecta generali partitione paucitas generum in partitione ſeruari poſſit. Nā qui ita partitur:oſtendam propter cupiditatem:& audaciam:& auariciam aduerſariorum omnia incommoda ad rempublicam perueniſſe:is non intellexit:in partitione expoſito genere partē ſe generis admiſcuiſſe. Nam genus eſt omnium nimiorum libidinum cupiditas:eius autem generis ſine dubio pars eſt auaritia. Hoc igitur vitandum eſt: ne cuius genus poſueris eius ſpeciem ſecum ſicuti aliquam diuiſam partem ac diſſimilem ponas in eadem partitione. Quod ſi quidem in genus plures incident partes:id cum in prima cauſæ partitione erit ſimpliciter expoſitū diſtribuetur eo tempore cōmod:ſſime:cum ad ipſum ventum erit explicandum in cauſę dictione poſt partitionē. Atq; illud quoq; pertinet ad paucitatem:ne aut plura: quam ſatis eſt:demonſtraturos nos eſſe dicamus: hoc modo. Oſtendam aduerſarios id quod arguimus & potuiſſe facere: & voluiſſe & feciſſe:nam feciſſe ſatis eſt oſtendere: Aut cum in cauſa partitio nulla ſit: & cum quiddam ſimplex agatur tamen vtamur diſtributione:idq; perraro poterit accidere. Ac ſunt alia quoq; quæ præcepta partitionum quæ ad hunc vſum oratorium nō tantopere pertineant quæ verſantur in philoſophia:ex quibus hæc ipſa trāſtulimus:quæ cōuenire videbant: quorum nihil in cæteris artibus inueniebamus.

¶ Paucitas in partitione ſeruat̄ ſi genera ipſa rerū ponunt̄. Tūc inqt pauca in partitione collocamus:cū qd ſit genus qd ſit ſpecies iā ſcimus:nec cū generibus ſpecies implicemus. Itaq; ſi ſtudere uolumus paucitati:ēt genera pauca in partitione collocare debemus. Nā genus eſt qd plures ptes amplectit̄ ut aial. Pars eſt quæ ſubeſt generi ut equ⁹. ON græci ſubſtātię & accidēti genus ponūt. ſed nō bene: pars.n. omnis generi ſuo ſimilis eē dēt. Subſtātia porro res eſt:q̄ aliis rebus ſub eſt capax accidētiū qualitatū. Deinde accidēs eſt id quod in ſubſtantia cadit. Quare qm̄ illud ſuperius ON utrunq; eē nō pōt:nō recte ſubſtātiæ & accidēti genus factū eſt. Ergo qm̄ pręcipimus ut ſpecies generi ſemp ſimilis eē dēat:videamus ut hic Cice. quaſi uideat̄ erraſſe. Nā poſuit hoiem reſpectu duplici ut ad inferiora genus ſit ad ſupiora ſpecies huic aial prępoſuit:vt ſpeciē faceret id qđ hō cū idipſum genus uellet oñdere quod hō eſt ſubricit huic ſpeciē romanū thebanū. Nōne uidet̄ eē quod cū hō ſubſtātia ſit romanus autē aut thebanus accidēs. Etenim pag tecta ſubiectio eſt ſub eo quod ſubſtātia ſit id qđ eſt accidens collocari:nā rectum illud pceptū eſt in faciēdis gñibus & ſpeciebus & indiuiduis rē aut ſubſtātialē in oībus eſſe ſeruandā:aut accidētalē:ut cū in genere ſit:ſubſtātia & in gñe:& in ſpecie:& idiuiduo ſit. Aial nāq; ſubſtātia eſt: huic cū ſuppono ſpeciē ſubſtātia eē dēt:ſuppono āt hoiem. Itē cū ſuppono homini Ciceronem ſubſtantiā pono. Sic factū eſt:ut in omnibus ſubſtantia ſeruaretur pari ratione:ſi id quod eſt accidens fuerit etiam ſpecies accidēs debeo collocare. Pariter & indiuiduū ut genus ponā colorē. Accidit enim color corpori huic cum ſuppono ſpeciem: album:uel nigrum intelligo:& hoc quoq; accidens eſſe. Eritq; ēt ſimilis ratio:cum ſub albo pono hoc album quod eſt indiuiduum. Indiuiduū eſt quod oculis:digitoq; monſtratur:ergo & album & color accidentia cuncta ſunt: corporis ſcilicet. Quamobrem romanus & thebanus accidentia ſunt. Accidunt enim ſubſtantię cuilibet:aut homini aut equo Cice. uero hominem ponit.i. ſubſtantiam: & recte facit huic genus dando animal: namq; animal: ſubſtantia eſt. Non recte autem cum hominis ſpeciem ſupponeret thebanum: & troianum ſuppoſuit: quoniam hæc ut diximus accidentia ſunt: ſed hoc fruſtra in quæſtionem uenit: licet enim id quod accidens eſt poni in ſubſtantia cum eo ipſo ſibi copulato:cui ſupponitur:ut puta homo ut diximus animalis ſpecies eſt:hominis uero ſpecies eſt thebanus quod eſt accidens hic non thebanum ſolū audire debeo:ſed hominem thebanum:aut ſimul cum thebano & hominem audiēdo faciā id quod eſt accidens ſubſtātiale. Quare Cic. recte hoiem animalis ſpeciē poſuit:& genus Thebani aut Troiani hominis ſcilicet. Itaq; inqt:ideo diligentius genera & ſpecies generū definire uolumus ut intellectis aperte generibus quo breuior ſit partitio ēt genera pauca in partione eadē collocemus. Nā q ita partit̄ oñdā ꝓpter cupiditatem & audaciā & auariciam aduerſariorū omnia incōmoda ad rempub. perueniſſe. In partitione quę dicit̄ diſtributio tria ſemper dicit eſſe ſeruanda breuitatē:abſolutionem: paucitatē. Breuitas in uerbis eſt. Abſolutio:ut oia genera quæ in cauſam incidūt in partitiōe ponam⁹. Paucitas: ut ſola rerū genera quę partiū gña ſunt abſq; partibus ſuis in partitiōe ponamus:& q̄ genera ſunt partes aliorū generū eſſe nō poſſunt. Nunc itaq; de paucitate tractatus eſt:& dat exēplū uitioſæ diſtributionis.i. in qua genus & pars ei⁹ ſimul poſita ſunt. Nā qui ita inquit partitur. Oñdā propter cupiditatē & audaciā & auariciā aduerſariorū &c. is inqt errauit. Et.n. paucitatē ſeruare neſciuit:ſiquidem nō ſola rerū genera poſuit:ſed genus & ptē generis. Cupiditas.n. genus eſt:pars cupiditatis auaricia:ergo in ſuperioribus qđ faciēdū eēt oñdit nunc quid nō faciendum:& hęc fere bipartita pręceptorū omniū diſciplina eſt. Hoc igitur uitandū eſt:ut ſciamus nunc illud præcipi: quod faciēdū nō ſit:quod ſi in genus plures incident partes:id quod cū in prima partitione cauſæ erit ſimpliciter expoſitū. Gña inqt ipſa rerū in ptitiōe ponenda ſunt:ſed ſi cui generi ptes ſuas fuerit neceſſe ſupponi. Poſtq̄ inqt partitionē cœpimus exequi:& ad id genus uenerimus:tūc nos ptes eius ꝯuenit explicare. In partitiōe tū ptes cū gñe iungere nō debemus. In tractatibus qōnū debemus de generis partibus diſputare. Atq; illud quoq; ptinet ad paucitatē:qm̄ de paucitate tractatus eſt:atq; illud quoq; ptinet ad paucitatē inqt ne plura q̄ ſatis eſt:nos demōſtraturos eē dicamus hoc mō inqt. Oñdā aduerſarios quod arguimus:& uoluiſſe & potuiſſe & feciſſe:cū in tertio cuncta ſint. Deinde inquit cū ſimplex quiddā in controuerſia ſit:nos tū diſtributione utamur. Ac ſunt alia quoq; præcepta partitionum quæ ad hunc uſum oratoriū tantopere nō pertineant. Oñdit partitionū multa eſſe alia pręcepta:ſed tamen quæ ad philoſophiā non quę ad rhetoricā pertineant. Ad philoſophiā inquit:de qua hæc ipſa pręcepta tranſtulimus:iō inquit qa nihil horū in reliqs artibus inuenimus. Oñdit hęc de partitiōe pcepta latinos nūq̄ habuiſſe i artib⁹ ſuis ſe primū trāſtuliſſe de gręcis.

ON. id eſt ens

Indiuiduum.

Atq; his

Atq; his de partitione præceptis in omni dictione meminiſſe oportebit:ut & prima quæq; pars ut expoſita eſt in partitione ſic ordine tranſigatur. Ad extremum hoc dat in partitione præceptū:ut quod primū in partitione ponimus id primū aggrediamur & explicemus:quod ſm ponimus ut ſecūdo aggrediamur loco:qđ tertiū tertio. Poſtremo finitis p ordinē ſuis partibus dictionē oēm extremis epilogis ꝯcludam⁹.

Atq; his de partitione præceptis in omni dictione meminiſſe oportebit vt & prima quæq; pars vt expoſita eſt in partitione ſic ordine tranſigatur:& oībus explicatis peroratum ſit hoc modo:vt ne quid poſterius præter concluſionem inferatur. Partitur autē apud Teren. breuiter & cōmode ſenex in andria:quæ cognoſcere libertum velit. Eo pacto & vitā nati & conſiliū meū cognoſces & quid facere in hac recte velim. Itaq; quēadmodū in partitione expoſuit:ita narrat primum nati vitam hoc modo. Nam is poſtquā exceſſit ex ephebis ſoſia liberius viuendi fuit poteſtas: dein de ſuū cōſiliū. Et nūc id operādo: deinde qd ſoſiā velit facere id qd extremū poſuit in partitione poſtremū dicit. Nunc tuū eſt officiū. Quēadmodum igiṫ hic & ad primā quāq; partē acceſſit & oībus abſolutis finem dicēdi fecit:ſic nobis placet & ad ſingulas partes accedere, & oībus abſolutis perorare. Nunc de confirmatione deinceps ita vt ordo ipſe poſtulat præcipiendum videtur.

De confirmatione. Ti. XIII.

Confirmatio eſt:per quā argumētando noſtræ cauſæ fidem & auctoritatem & firmamētū adiungit oratio. Huius partis certa ſunt præcepta quæ in ſingula cauſarū genera diuidentur. Verūtamen nō incōmodū videtur quādā ſiluā atq; materiā vniuerſam ante permixtam:& confuſam exponere omnium argumentationū. Poſt autē tradere quemadmodū vnūquodq; cauſæ genus hinc omnibus argumētādi rationibus tractatis confirmari oporteat. Omnes res argumentando confirmantur: aut ex eo quod perſonis:aut ex eo quod negocijs attributum eſt. Ac perſonis has res attributas putamus nomen, naturā, victum, formam, habitum, affectionē, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes.

Confirmatio eſt p quā argumētādo noſtræ cauſę fidē & auctoritatem & firmamentū adiūgit oratio: definitio cōfirmationis non per id quod eſt, ſed p id quod facit. Et quãit noſtræ cauſæ cōmune præceptum eſt tam defenſoris. Vtraq; eni utroq; ſemper utitur, ideſt & confirmatione & repręhenſione. Scire autē debemus exordium, narrationē partitionem, & concluſionem, in oībus cauſæ generibus, uel conſtitutionibus generali diſciplina eadem pręcepta retinere. Confirmationem uero & repręhenſionem per ſingula cauſarum genera uel ſingulas conſtitutiones diuerſa & propria ſemp habere præcepta Nunc itaq; iuxta ordinem partium poſt partitionem tractat de confirmatione. Et quomā ut ſupra diximus in ſingulis cauſarū generibus:uel conſtitutionibus diuerſa & ppria habet pręcepta, quia mora eſt ut p ſingulas confirmationis ſpecies præcepta dicātur generaliter & confuſe præcepit quibus de locis argumentandi rationibus tractatis in omni cauſarū genere, uel in omnibus ſimul conſtitutionibus cōfirmatio effici poſſit. Et hoc in primo libro agiṫ ideſt ut oē genus formāq; cauſaꝝ.quædā cōitas argumētationū uelut ſilua ponatur. Secundus autē liber hoc cōtinet:ut in ſingulis cauſarū generibus ac formis ppria & certa diuerſa:& præcepta ſeparenṫ de primo libro cūctis argumētandi rōnibus tractis. Perquā argumētādo. Hoc enim proprium eſt cōfirmationis. Alioquin & narratio fidē facit:ſed nō argumētādo. Fidē & auctoritatē & firmamētum. Fides eſt argumētū:quo crimen probamus.i.fidē crimini faciamus auctoritas eſt argumētū uerius:atq; honeſtius & cui quaſi neceſſe hēat credi. Firmamentū eſt crebertima argumētatio. Oēs res argumētando cōformanṫ:aut ex eo qđ pſonis aut ex eo qđ negociis ē attributū. Ois res argumētādo confirmaṫ, ſed quæ in eſt, quæ eā dicit:cuius cāç iſta definitio eſt. Lis cū certa perſona. Hæc quidē ois res ex illis ſeptē locis argumēta contrahit, quis, quid, cur, ubi, quādo, quēadmodū quibus adminiculis. Verū ex his duo prima oēm uim argumētationis cōtinēt qnq; reliqua ſe

Fides

Firmamētum

cundo ſubiacēt, itaq; duo, hæc prima quis & qd apertioribus noībus Cice. & ad opus uicinioribus nuncupat ideſt pſonā & dictū factūue qd negociū eſt. Itaq; omnis res confirmaṫ: aut ex attributis perſonæ argumentis ſumptis aut ex attributis negocio. Perſonis āt attributa ſunt undecim, nomen, natura uictus, forma, habitus, affectio, ſtudium, conſilia, facta caſus orationes. Itaq; ſi hęc oia attributa perſonæ ſunt: quæ ſit ipſa pſona uideamus. Nomē eſſe nō pōt: qa primū attributū pſonę eſt. Non eſſe nō pōt qa naturę perſonę attributum eſt, & natura mortaliū in duo diuidiṫ, in hoies & in feras. Quę eſt ergo pſona. Illa.ſ. quæ in pnoibus finitis ē, ut ego, tu, ille, hic, hęc, hoc Itaq; a pſona nulla argumētatio pt ſumi. Cū.n. dixero, hic qđ argumētū feci: Ex attributis āt pſonæ ſumiṫ ois argumētatio breuiter uł ſub diſtributa. p q ſe aperit, & qbus ipleṫ ipſa pſona attributis ſuis. Igiṫ pſonarū oium uis pbaṫ. Nomen ē qđ unicuiq; pſonæ tribuiṫ quo ſuo quæq; pprio & certo uocabulo appellaṫ, anteq̄ ad hoc nomē qđ definiēdū eſt uemamus prius de ſignificātia nois dicamus. Nomē hoc, qđ ſonat nomē quatuor ſignificātias hēt. Vna talis ē q ieſt appellationi rerum oium. Verba aūt noſtra oia rerū noia ſunt, ut ſolio, curro: Vtq; his oibus noībus res ſignificāṫ. Vnde multi illū ſapientiſſimū, ac btiſſimū eſſe dixerūt q rēbus noia impoſuit. Certe ut ſciam⁹ oēs ptes orōnis.i.oē qđ loquimur noia eē rerū, cū de Sybillę riſis agereṫ. In riſis āt oino octo ptes orōnis fuerint neceſſe eſt, qđ ait Vir. Foliiſq; notas & noia mādat. Ergo hęc una ſignificātia nois eſt, q in oium uerboꝝ appellatione eſt. Alia nois ſignificātia talis ē, q̄ unā ptē orōnis ex octo ptib⁹ orōnis uidemus eē ſignatā ut nomen, pnomen, uerbū. Tertia nois pprii.ut hois, ut deoꝝ. Quarta autē hæc quadriptita ē, q̄ unaquęq; pſona ſine alterius cōione ſignaṫ. Et ut ſciamus unā de q̄tuor hāc eſſe ſignationē nois, ſic pponit ut oſtēderet qđ nomē eſſet definiturus Nomen ē inqt: qđ unicuiq; pſonę attribuiṫ quo quęq; ſuo pprio & certo uocabulo appellaṫ. Ergo ut pprium pſonę, hoc nomē & certū ſit, p q̄tuor tendit, prænomē, nomē, cognomē, agnomē. Prænomē porro iterdū una interdū duabus, iterdū trib⁹ literis, ꝯtineṫ, ut. C. Caius CN. gneus ut Sex. ſext⁹. Fuitq; nonulla apud maiores nřos p nois rō.ná & qntū iō dixerūt qq̄nto fortaſſis loco nat⁹ eēt & Luciū iō, q fortaſſe eē initio lucis exortus. Verū qm hęc apud nos rō nihil ualet. Argumētū de pnoīe q̄rim⁹. Cognomē porro maioꝝ ē tractū ex familia vel ſanguie, ut Tul. Cornelius ex corneliis.

Attributa

Nomen

Prænomen qd

Cognomen

Nomen Agnom ¶Nomen autē ppriū pſonæ eſt:ut Cic.ut Scipio. Iam agnomen extrinſecus uenit. Venit autē tribus modis: aut ex aio:aut ex corpore: aut ex fortuna. Ex aio ſicut ſupbus & pius. ex corpore ſicut graſſus & pulcher ex fortuna ſicut Aphricanus & Creticus. Quattuor his itaq partibus pſonæ ppriā:& certū nomen includit. Praenoie:noie: cognomie agnomie, ut publi⁹ pnomē Nomen. Scipio. Cornelius cognomen .i. Aphricanus agnomen. Argumentū aūt ſi neceſſe fuerit in tribus quæremus:in noie: cognomine:agnomie. Itaq diffinitionis iſtius hæc eſt ppoſitio. Nomen eſt cuiq pſonæ:deinde hinc incipit deffinitio: quo quæq ſuo.ſ. uocabulo ſed qđ ſuū ē pōt eē cōmune cū fratribus: cū ppinqs:ut Tul. Multi eni itaq Tullii:qa nomen ex ſanguine eſt: deinde addit pprio. Rurſus & uocabulū propriū pōt eē cōmune:ut Cice. ppriū uocabulū: ſed tñ multi poſſunt eſſe Cic. Itaq addidit certū.ſ.qđ ex oibus quatuor cōſtat:quo uniuſcuiuſq pſonæ uerū & nō niſi eius poſſit nomē intelligi:& recte certū nomen:interdū enim ex libidine & quadā obtrectatione nomen inponit:ut illud in Salu. Tyrānēq & Cynnā appellantes. Itaq hmōi nomen certū eſſe nō pōt. Quotienſcūq autē ſpāliter aliqd uolumus includere his tribus includimus ſuo pprio certo: ut Tullius. Suis cū certis ppriiſq criminibus accuſabo. Naturā ipſam deſinire difficile ē. Partes aūt eius enumerare eas quarū indigemus ad hāc pceptionē facilli us eſt: hæc ē ratio ut difficilis ſit naturæ diffinitio. Eteni apud ſapiētes contētio eſt:qd prius deus an nā. Si nā prior eſt. ergo deus natus eſt:atqui deus naſci non potuit. Rurſus ſi deus prior eſt: nata eſt nā qſi naſci potuit nā incipit nō eſſe nā. Itaq naturæ difficilis definitio eſt. Difficilis definitio naturæ ſm Platonē:uel alios ſapiētes inquit. Alioqn oñdit poſſe definiri. deniq ſapiētes quidā ſic definiuere naturā. Natura eſt ignis artifex quadam uia uadens in res ſenſibiles pcreandas: eteni manifeſtū

Natura quid eſt oia principe igne gñari. Plato aūt ſic definiuit. Natura eſt dei uolūtas:& inter cæteras:hæc magis pbāda definitio. Nam ſi deus & natura ita ſunt: ut ex his alterū prius nō ſit neceſſe eſt aūt ex primo naſci:quod ſecūdū eſt deinde ſi qđ naſcit: nec deus eſt nec natura. Recte naturā dei dixit eſſe uolūtatē. Deus enim ſemp uoluerit & uelit neceſſe eſt. Itaq qm naſci nā nō potuit:ſed dei uolūtas eſt ut deus naſci nō potuit nec nā. Illud aūt ſcire debemus naturā illud eſſe qđ mundū: ultra mundū naturā nō eſſe ſed deū. Volūtatē autē Dei qua mūdus eſt eandē eſſe naturā. Itaq hic Cic. naturę principalē diffinitionē dimiſit:duxit autē eſſe difficilē. Partes autē eius enumerat: ſed quarū inqt indigemus. Natura aialis. inaialis. diuina:mortalis:hominū:beſtiarum animi corporis. Extrinſecus itaq partē illā naturæ reliquit:quę aialia generat. Neq enim eius indiget qui rhetoricā ſcribit:illius aūt naturæ partes exequit quæ motu ſuo in rebus agit aliqd.i. quæ uiuit. Et eni ille qui rheoricā ſcribit pceptis ſuis pſonā debet includere. Perſonā autē homo. Huius itaq naturæ indigemus in qua homo. Hæc igit natura quæ motu ſuo in rebus aliqd agit principaliter in duo ſcindit in diuinā naturā & in mortalē. Ac diuina quidē natura ad rhetoricā non ptinet & ideo hāc omiſit:ſciri tñ debet qa loco argumēti ſæpe rerū diuinarū inducit diſputatio ut illud eſt quæ res faciat ut uigeamus quæ ut occidamus: ſed hoc ad rhetoricam nō tñ ex rhetorica deſcendit. Itaq cōfert ſe ad mortalē naturā. Rurſuſq hāc in duo diuidit i. hoies & in beſtias. Omne qđ extra hominē uiuit cū aia & corpe beſtias noiauit. Remoueamus itaq & naturā illā mortalē quæ beſtiarū eſt hācq ſolū inſpiciamus in qua hoies ſūt & de eadē natura circa certā pſonā inuēta dupliciter argumēta capiamus. Eteni ea quę in hois ſunt nā:nūc tātū naturæ ſunt:nūc ita naturæ:ut & induſtriæ uel artis eſſe credant. Tripliciter autē debemus i hoie inſpicere: atq explorare naturā:quę ſit nā animi:q corpis quæ extrinſecus. Verū qm in hoie extrinſecus ſunt ea tātū naturæ ſunt:quæ aūt in hoie animi uel corpis ſūt: ea & naturæ poſſūt eē & diſcipline. Itaq primū uideamus quæ nā in hoie ſit. Extrinſecus:ut ſexus. Sexus eni tm naturæ eſt:nec ex diſciplina pōt aliqū cōtingere:ita & natio & patria & cognatio:& ætas tātū naturæ ſunt. Natio eſt inqt ut conſideres utrū græcus ſit: an barbarus:hoc ſecūdū ipſorū græcorū ſniam:qui abſq ſe reliquos barbaros appellabant. Prima eſt inquit ut cōſideres athenięſis an lacedæmonius. aquilēſis an mediolanenſis ſit. Cognatio eſt inqt ut cōſideres qbus maioribus oriūdus ſit:unde ſanguinē ducat:ſitq hinc optimū:ut illud eſt i Vir. Bellū ne iferre paratis laomedontiadę:ſed & hoc argumētū quaſi ex noie fieri uidet:q ait laomedontiadæ:cū hic ex nā colligēda nobis inſinuat argumenta. Hoc itaq intereſt:q in noie ex ſono ipſo nois colligamus argumētū:ut ex uerre q euertat prouinciā. In nā aūt:nō ex nōis ſono: ſed ex eius actu: uel moribus cuius nomen eſt colligimus argumētum. Reues

Etenim cū dicimus laomedontiadæ in ſono nois nihil eſt:in actu aūt laomedontis pfidiæ poſitū ē argumētū. Aetatē autē inquit inſpicere debemus utrū puer ſit an grandior. an ſenex ut cuicūq ętati crimen:qđ agit aut cōuenire aut nō cōuenire doceamus. Hæc de his quæ extrinſecus ſunt:q tātū naturæ ſunt. Nūc uenit ad ea q corporis & animi ſunt:& quæ tā naturæ q diſciplinæ eſſe poſſint. Eteni interdū p ſe multū ualet nā: interdū tenuis & infirma eſt. Diſciplina.n. uel uſu ſæpe mutat. Enumerat itaq q iſta ſint ueluti cōia ut cōſideremus: utrū aliqs ualēs:an imbecillis ſit: longus an breuis formoſus an deformis:uelox an tardus. Hæc oia corpis ſunt q facile uidemus ſæpe hoibus:ex nā ſæpe ex arte ꝯtingere:deide inqt debemus inſpicere an memor: an obliuioſus ſit. comis. Officioſus. Prudēs. Patiēs:an ꝯtra. Hæc rurſus oia ai ſunt:q ſiſt uidemus tā ex nā nobis q ex arte puenire. Verū cūcta iſta inqt q aię & corpis ſūt qq ſæpe ex diſciplina:uel arte ꝯtingāt:tñ qlia: uel qta ſint nō niſi in ſola nā ꝯſiderare debemus. Ea autē quæ induſtria cōparant in habitu rectius cōſiderabimus. Victus.

¶Nomen eſt quod vniculq pſonæ attribuit, quo ſuo quæq pprio & certo vocabulo appellat. Ipſā naturā diffiniri difficile eſt. Partes autē eius enumerare eas quarū indigemus ad hanc pceptionē facilius eſt, hæ autē diuino partim, partim mortali in genere verſant. Mortaliū autē pars in hominum: pars in beſtiarū genere numerant, atq hominum genus in ſexu conſiderat, virile an muliebre ſit, & in natione, patria, cognitione, ætate. Natione græcus, an barbarus. Patria athenienſis, an lacedemonius. Cognatione, quibus maioribus, quibus conſanguineis. A etate puer, an adoleſcēs. Natu grādior an ſenex. Præterea cōmoda, & incōmoda conſiderantur a natura data animo aut corpori hoc modo, valens an imbecillis, longus an breuis, formoſus an deformis, velox an tardus ſit, acutus an hebetior, memor an obliuioſus, comis, officioſus, prudēs, patiēs, an cōtra, & oia quæ a natura dant aio & corpori in natura cōſiderāda ſunt. Nam quæ induſtriæ cōparantur ad habitum pertinent, de quo poſterius dicendum eſt.

In uictu

In victu, cõſiderare oportet, apud quos & quo more & cuius arbitratu ſit educatus, quos habuerit artium liberaliũ magiſtros: quos viuẽdi præceptores, quibus amicis vtatur, quo in negocio, quæſtu, artificio ſit occupatus, quomodo rem familiarem adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit. In fortuna, quęritur ſeruus an liber, pecunioſus an tenuis, priuatus an cũ poteſtate. Et ſi cũ poteſtate iure an iniuria, fœlix an clarus an contra, quales liberos habeat. At ſi de nõ viuo quæritur, etiam quali morte ſit affectus, erit conſiderandũ. Habitum autẽ appellamus animi, aut corporis cõſtantem & abſolutam aliqua in re perfectionẽ, aut virtutis, aut artis alicuius perceptionẽ, aut quãuis ſcientiam. Et item corporis aliquã cõmoditatẽ nõ natura datam ſed ſtudio & induſtria partam.

In uictu cõſiderare oportet apud quos, & quo more & cuius arbitratu ſit educatus, uictus hominis eſt omne illud tẽpus a pueritia uſq; ad id quod agit uel quo de agitur. Itaq; conſiderare debemus non apud quos natus ſit quod naturæ eſt, ſed apud quos educatus ſit, unde incipit uictus apud quos inquit. Intereſt enim inſpicere illorũ uitã apud quos educatus ſit. Ex his enim uiuẽdi potuit capere diſciplinã, ſed quia homines interdum non ut uolunt educant aliqua neceſſitate compulſi quippe & ſeueriores ſæpe diſſolutius & diſſolutiores ſæpe ſeuerius educãt. recte quærendũ dicit non ſolũ apud quos educatus ſit, ſed etiã quo more educatus ſit. Deinde inquit inſpicere debemus ad cuius arbitriũ ſit educatus ideſt patris, patrui, cognati, an alieni oris. Animaduertamus itaq; ut uictus a primis annis uſq; ad ætates alias protẽdatur, ut dixit primo quærendum quemadmodũ ſit educatus, hoc quemadmodum in tria diuiſit. Apud quos, quo more, cuius arbitratu. Deinde educatus puer ſolet ad diſcendas literas ſortiri, eaſdẽq; liberales. Itaq; qui liberales literas diſcit duplices habere debet magiſtros, qui faciunt uirum bonum, & qui faciant dicendi peritum, & his duobus plenum oratorem. Recte ergo etiã hoc quærendũ quos habuit artium liberalium magiſtros, quos uiuẽdi præceptores. Itaq; non utrum habuerit magiſtros utrum uiuendi præceptores, ſed quos habuerit quærendum. Deinde etiam hic animaduertendus ordo eſt poſtq̃ literas quis didicerit, & certam uiuendi acceperit diſciplinã, tunc neceſſe eſt ut habere incipiat amicos, ſed quærendum eſt qualibus amicis utatur. Amicus enim mihi eſſe non poteſt niſi ſimilis mei. Deinde quo negocio, quæſtu, & artificio ſit occupatus quærendum. Neceſſe eſt enim ut in uita noſtra aliquid agamus, quo nos occupemur & hic actus in uita aliquid agentium triplex eſt. Nam aut negocium eſt, ut mercatura, aut militia, aut agrigultura & cætera, aut quæſtus eſt ut preco ut paraſitus, ut ſcænicus, aut ſimilia, aut artificium ut artem ſcilicet aliquam plene cognitam, aut exerceas ut orator, aut tradas, ut rethor & alia huiuſmodi. Alioquin ſcire aliqd perfecte & exercere nolle, habitus eſt. Deinde aliquid nõ plene ſcire, neq; id quomodocunq; exercere affectio eſt. Verum uniuſcuiuſq; rei & habitus & affectus ſi exerceatur & in actu ſit uictus eſt. Animaduertendum inquit etiam quomodo rem familiarem adminiſtraret, qua conſuetudine domeſtica ſit. Ex rebus enim priuatis & domeſticis quemadmodũ quis tẽpus uiuat facile poſſumus agnoſcere. In fortuna quæritur ſeruus ſit, an liber. Hoc quaſi naturę magis eſſe uidetur: ut ſeruus quis an liber ſit. Serui enim ſæpe naſcuntur. Sed ut taceamus ut multi ſæpe ex fortuna ſerui ſint, etiã illos qui naſcuntur ex liberi fortuna ſeruos eſſe manifeſtum eſt. Etenim ex captiuis primũ ſerui facti ſunt. Captiuitas bello, in bello nõ niſi incerta fortuna. Itaq; ſeruũ eſſe fortunæ eſt. Hoc etiam in fortuna conſiderandum pecunioſus ſit, an tenuis, priuatus, an cum poteſtate. Sed quia nõ uno modo capimus poteſtatẽ recte addidit ſi cum poteſtate iure an iniuria, Hoc etiam fortunæ eſt,

ut uideamus utrum fœlix clarus, an contra ſit. Conſiderare etiã debemus nõ utrũ liberos habeat, qđ naturæ eſt, ſed q̃les liberos habeat, ut eſt illud in Vergi. uãde ait o fœlix nati pietate. nõ nato fœlix ſed nati pietate, itaq; in eo fortunam inſpexit. Quippe uade ait o fœlix inquit. Facit enim fortuna fœlicem. Quod ſi inquit cuius uictus quæritur mortuus erit nõ de morte, ſed de mortis eius genere quæritur. Alioquin mors naturæ eſt. Habitum autẽ hunc appellamus animi.

158

Habitus inquit iſte eſt alicuius rei ſiue in animo ſiue in corpore a natura cœpta, ſed uſu corroborata, & plena perfectio. Scire enim plene aliquid habitus eſt, iam ſi id uolueris exercere uictus eſt. Videamus itaq; habitũ qualem eſſe dicat. Aut uirtutis inquit hic habitus animi. Virtus autem quadruplex eſt iuſtitia, tẽperantia, fortitudo, prudentia. Sed tũc habitus ſi uirtutem ita teneamus acceptam ut nunq̃ a ſemel comparatã recedamus. Nam ſi frequenter ſua cuiq; reddamus & aliquãdo rapiamus iam iuſtitiæ habitum per intemperantiã non tenemus, ſimiliter & circa alias uirtutes. Ita enim eſt habitus definitus. Habitum appellamus animi aut corpus conſtantem & abſolutã aliqua in re perfectionem. Abſoluta eſt ut plena ſit: conſtans ut ſemper eadem ſit: neq; aliquãdo a ſe recedat & tunc eſt uere habitus. Deinde aut artis inquit alicuius perceptionem: ut puta ergo rhetoricam plene quidem noui ſed exercere nolo. Itaq; licet nõ exerceam in eo tamen quod rhetoricam plene noui: habeo oratoris habitum ita & in cæteris artibus plena perceptio habitus eſt. Aut quamuis ſcientiam. Ars. Scientia actus artis & non artis. Inter ſcientiam & artem hoc intereſt. Ars quidem duplex eſt: una in ſcientia: alia in actu. Verum ſcientia rurſus duplex eſt. Eſt ſciẽtia artis. Eſt nõ artis. Neq; enim aurum, gemmas probare artis eſt aut ſcire quot milia hominũ in illo ſint populo, q̃to ſpacio hęc urbs ab illa diſtet. Hæc itaq; ſcientia eſt. ſed nõ artis. Sed quoniã & artis eſt quælibet inquit ſcientia ſi plena in nobis fuerit habitus nũcupatur. Sed hucuſq; de habitu animi. Deinde inquit & corporis aliqua commoditas ſtudio & induſtria comparata habitus dicitur, ut ſi corpus palæſtra roboremus ſi uelocitatem nobis extendi ſtudio comparemus. Verũ & animi & corporis habitum Cice. in nobis collocauit. Quippe habitum dixit eſſe uirtutem aut artis perceptionem. deinde aliquam corporis cõmoditatem. Ita & Ariſtoteles habitum omnem in bonis poſuit cum ſecundum definitionem poſſit, & in malis habitus eſſe. Nam ſi demus ſemper operam ut nihil intelligamus ſtudio ſtulti ſumus erit hic habitus induſtria comparatus. Et rurſus ſi exercitium corporis deuitemus ſtudio imbecilli ſumus erit æque hic habitus corporis induſtria comparatus. Sed neſcio quõ recte habitus malorũ non eſt poſitus neq; a Cice. neq; ab Ariſtotele. Nam ſi hoc ipſum nomen aſpiciamus & eius ſonũ uideamus habitũ dictũ eſſe ab eo quod habere uoluerimus, natura autẽ noſtra talis eſt, ut nunq̃ mala uelimus, malorum ergo eſſe habitus nõ uidetur, eſt tñ. Nam & catelina habitu malus fuit ideſt maliciã induſtria ſibi comparauit.

Habit?

Quadruplex uirtus

Habit?

Quid inter ſciẽtiam & artem

Vñ habitus

I.

¶Affectio eſt animi:aut corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio:ut lætitia.cupiditas.metus:moleſtia:morbus.debilitas:& talia:quę genere in eodem reperiuntur.Habitum eſſe diximus:ſiue in animo:ſiue in corpore alicuius rei perfectionem. At contra : ſiue animo:ſiue corpore alicuius rei:ichoatio affectio eſt: quæ ſubito aliqua ratiõe naſcitur : mox receſſura: aut ſi quid nobis boni nũcietur.& læti eſſe incipiamus , ſi quid uideamus & id ipſum concupiſcamus, uel aliquid timere incipiamus ſi moleſte fecit. Iſtæ omnes animi ſũt affectiones.Deinde corporis ſi ſubito in morbũ incidamus ſi aliquid in nobis debilitetur, ſed ad tempus poſt autem ſanetur.Hæc itaq; erunt affectiones corporis & reliquæ ei ſimiles.

Studiũ. Studium autem eſt animi aſſidua & uehemens. Studium eſt inquit ad aliquã rem aſſidua & uehemens animi cum magna uoluntate occupatio.Alioquin aſſidua & uehemens eſſe non poteſt ſi in ipſo opere habuerit uoluntatem. Et dat res nõ quæ ſtudium ſint,ſed quarum ſtudium ſit:ut philoſophiæ: iquit nõ philoſophia:ut poeticæ, aut geometricæ, literarum non poetica & geometrica literæ, Itaq; ſi quid uehementer,& cum magna uoluntate uolumus ſtudium ẽ. Deinde ſi id quod uolumus aliqua ex parte conſequimur affectio eſt.Si autem quod plenum & perfectum eſt tenemus habitus eſt. Quod ſi hoc ipſum plenũ uel ſemplenũ agẽdo exercere uoluerimus erit uictus. Ita unum qualitate diuerſa in multa attributa conuerti-

Cõſiliũ tur.Conſilium eſt aliquid faciendi, aut non faciendi uere cogitata ratio.Duo ſemp ſunt unde dubitamus, & unde conſilium eſt.Aut enim ut faciamus aliqd quęrimus, Aut ut non faciamus.Ita & leges quæ conſilio ſcribuntur duo ſemper hæc continent.Aut fieri iubẽt: aut fieri prohibent.Sed quia cum de re aliqua dubitamus incerta,quædã ratio in ancipiti cogitatione uerſatur.Poſtq̃ idipſum ſtatueris erit cogitata ratio i & ideo excogitata,quia fuerat iam ante cogitata ratio. Quid conſilium eſt.Facta autem:& caſus & orationes tribus ex temporibus conſiderabuntur.ex his quoque non minima colligimus argumenta,ut de factis perſonæ argumenta capiamus.de dictis de iis quæ ei acciderũt:ut damnum.ut morbus,ut orbitas , & reliqua ſimilia.Verum hæc per tria inquit tempora debemus inſpicere.Tunc enim de furto argumẽtum poſſumus facere ſi ita & ante fuiſſe doceamus, ut puta quia hoc fecit etiã.& hoc facturus eſt.Quia hoc paſſus eſt, hoc patitur & etiam paſſurus eſt.Quia hoc dixit , hoc dicit,hoc etiam dicturus eſt,hucuſq; ſunt attributa perſone.Ac perſonis quidem hæc uidentur attributa eẽ. Septem ſunt quidem ut diximus elemẽta unde omnis argumentatio capitur ad quãcunq; rẽ.Quis,quid,cur: quemadmodum,quibus adminiculis.Horum duo prima omnia continent.Nihil autem aliud queritur niſi quis fecerit,& quid factum ſit,atq; hæc ipſa Cice.propriis & apertioribus,& ad rem uicinioribus nominibus appellauit.Quid enim perſonam dixit,quid negocium uocauit.Ac perſone quidem quam in pro nomi

¶Affectio eſt animi:aut corporis ex tempore aliqua de cauſa cõmutatio:vt lætitia:cupiditas:metus:moleſtiã:morbus:debilitas:& alia quæ in eodẽ genere reperiuntur. Studiũ autẽ eſt animi aſſidua & vehemens ad aliquã rem applicatã magna cũ voluntate occupatio:vt philoſophiæ:Poeticæ:geometricæ:literarũ.Cõſilium eſt aliquid faciendi aut non faciẽdi vere ratio excogitata.Facta aũt caſus & orationes tribus ex tẽporibus cõſiderabuntur: quid fecerit:aut quid ipſi acciderit:aut quid dixerit:aut quid faciat:quid ipſi accidat:qd dicat:aut quid facturus ſit:quid ipſi caſurum ſit:qua ſit vſurus oratione. Ac perſonis qdem hæc videntur attributa. Negociis autẽ quæ ſunt attributa. partim ſunt cõtinẽtia cum ipſo negocio:partim in geſtione negocii conſiderantur:partim adiuncta negocio:partim geſtum negociũ ſequuntur. Continentia enim cũ ipõ negocio ſunt ea quæ ſemp affixa eſſe videntur ad rem neq; ab ea poſſunt ſeparari.

ne poſuimus quæ eſſent attributa iam dictum . Nunc anteq̃ dicamus quæ negocio attributa ſint, quid ſit ipſum negocium uideamus.Negociũ eſt factum de quo queſtio eſt.Verum hoc factum nunc in facto eſt, nunc in dicto,nunc in cogitatu.Omne hoc itaq; factum de quo queſtio eſt negocium appellatur.Ac factorũ quidem genera tria ſunt , Eſt factum illud de quo queſtio . Eſt factum quod, in negocio, eſt quo illud factum de quo queſtio eſt probatur.Atq; hoc factũ tribus temporibus conſideratur Ante,In.Poſt.Eſt & tertium genus facti qd extra negocium ex quo ad id factum de quo queſtio eſt trahit argumẽtum ut eluentii factum eſt iudiciale de ueneno q occiderit oppianicum . Deinde extra hoc negocium facta eius alia ad argumentum quod proponitur trahuntur q multos ante ueneno necarit. Hoc tertiũ factum in attributis perſonæ accepimus facta caſus & oratiões. Tria itaq; genera factorum ſunt factum de quo queſtio eſt,factum quo id factum unde queſtio eſt probatur,factum extra negocium , ſed ad negocium, Itaq; factum illud de quo quæſtio eſt negocium appellatur.Huic negocio quatuor principaliter attributa ſubiecit unum quod in ipſo negocio eſt quæ continentia cum ipſo negocio appellauit , id eſt quibus illud factum de quo queſtio eſt ꝓbatur & quæ ab ipſo negocio uidentur nullo modo poſſe ſeparari. Secundum attributum eſt in quo illa quæ in geſtione negocii ſint neceſſe eſt uidere.Aliud enim eſt ipſum negocium,aliud illa quæ in geſtione negocii continentur,ut puta occidit,negocium eſt. In ipſius autem negocii geſtione illa ſunt illo tempore occidit: in illo loco occidit.Fuit occaſio,ut occideret , & reliqua quæ in geſtione negocii cõtinent. Tertium attributum eſt quod adiũctum negocio nominatur . Hoc quoq; neq; negocium neq; in geſtione negocii,ſed extra negociũ eſt.Hoc ab oratore ſumitur:cuius aſſumptione res illa de qua queſtio eſt,aut ſimilis aut diſſimilis demonſtrabitur.Itaq; omnia exempla tributa negocio ſunt. Sed quoniam extrinſecus ueniunt adiũcta negocium nominantur. Quartum attributum negocio eſt quod geſtum negocium cõſequitur. Hoc quoq; extrinſecus eſt:non enim in negocio uel in geſtione negocii continetur,ſed an poſt negocium contigerit conſideratur, ut puta factum milonis hæ res cõſecutæ ſunt ut de eodem facto legem nouam ſenatus tulit cædem quæ in appia uia facta eſſet contra rempu.factam eſſe iudicauit.Hæc omnia non in negocio,neq; in geſtione negocii ſunt,ſed geſtum negocium conſequũtur.Et quoniã ſcimus quot attributa negocio ſunt nunc in ſingulis q̃ nobis ſint ad argumentum ducenda uideamus.Ac primo illa conſideremus quę continentia cum ipſo negocio appellantur,ſine quibus negocium,& quæ ſine negocio eſſe non poſſunt.Hæc itaq; quinq; ſunt,ſumma ipſius negocii.Summa cauſa & facti tria tempora,ante,In,poſt,quod factum in tria genera factorum ſecũdum eſſe memorauimus.Summa negocii talis eſt , ut Sũma parentis occiſio. Patrem enim occidit negocium eſt.

(margin: Negociũ quid)

Negocii

¶Ex his prima eſt breuis complexio totius nego cii, quae ſummā continet facti hoc modo: parētis occiſio: patriae proditio. Deinde cauſa eius ſummae per quam & quamobrem, & cuius rei cauſa factū ſit quaeritur. Deinde ante rem geſtam cum facta ſunt continentur: vſq; ad ipſum negocium. Deinde in ipſo gerēdo quid actū ſit: deinde quid poſtea factū ſit. In geſtione autē negocii: qui locus ſecundus erat de iis: quae negociis attributa ſunt: quaeritur locus: tēpus: modus: occaſio facultates. Locus conſideratur in quo res geſta ſit ex opportunitate quam videatur habuiſſe ad negociū adminiſtrandum. Ea autē opportunitas quaeritur ex magnitudine: interuallo: longinquitate: propinquitate: ſolitudine: celebritate: natura: ipſius loci: ex vicinitate totius regionis. Ex his etiam attributionibus ſacer: an profanus: publicus an priuatus: alienus an ipſius de quo agitur locus ſit: aut fuerit: Tempus autē id quo nūc vtimur eſt. Nam ipſum quidē diffinire difficile eſt: pars quaedā aeternitatis cū alicuius anni menſura diurna: vel ſpertina: nocturna vel ſpacii ex certa ſignificatione. In hoc & quae praeterierunt conſiderantur, & eorum ipſorum quae propter vetuſtatē obſoleuerunt vt incredibilia: videantur: vt & iam in fabularū numerum reponantur & quae iamdiu geſta & a memoria noſtra remota: tamen faciant fidem vere tradita eſſe: q; eorum monumenta certa in literis extant: & quae nuper geſta ſint quae ſcire pleriq; poſſint: & item quae inſtent in praeſentia: & quae maxime ſiunt & quae conſequātur. In quibus pōt

¶Negocii ſumma eſt vt parentis occiſo. In hoc de ipſis noīo de pdiciatōe fiet argm ſi eā quadā admiratio ne dicamus occidiſſe pēm: ſe vtut roſcius dicit. Deinde de cā eſt illa eſt: vt puta occidit: quia inimicus fuit. Aut extra: quia inimicus non fuit, non occidit. Iā poſt cām facta ꝯſiderare debemus: qbus illud factū de quo qō ē afferamus. Haec facta per tria tēpora, vt ſaepe iā dictū eſt diuidunt, vt ꝯſideremus qd ante factū ſit, qd ī re ipſa factū ſit, qd poſtea factum ſit. ut milo qd ante fecit: in ſenatu fuit: domū venit: Calceos & ueſtimenta mutauit, pfectus ē. Deinde qd fecit in re ipſa. Ad albanū puenit ſic ipetus in illum factus eſt. Tū ille eiecit penulā, de reda deſiluit, ſe defendit. Clodius occiſus eſt. Poſtea qd fecit pfectus eſt lanuuium. Flamines creauit pp iouī di. i romani eſſe noluit reuerti. Ergo his factis factū pbatur, aut defendit illud qd i qōne eſt a: milo clodium occidit. Neceſſe ē itaq; haec qnq; ī eodē negocio de quo qō eſt cōtineri. Fruſtra. n. aliqd factum obiicimus vno hoc factum eſt niſi eius ſūmā dicamus niſi ētiā eiuſdem facti doceamus, niſi qd ante, qd in re qd poſtea factū ſit demonſtremus. Recte ergo continentia cum ipſo negocio noīata ſunt. Deinde cauſa eius ſummae per quam & quāobrem & cuius rei cauſa factū ſit quaerit. Multę quidē n cauſae ſunt, Nam ut oia ita naſcant: quę in mūdo ſunt neceſſe eſt cauſa pcedat. Et hoc ipſum negociū: de quo quęſtio eſt cauſa dicitur. Verū hęc cauſa hois circa factū duplex eſt. Aut enim pp rem aliquā iam ante animo puſam quodcūq; faciamus, & erit cauſa quę rōcinatio dicitur aut ſubito neceſſitate aliqua pīnis tēporis in factū aliquod precipitamur, & erit cauſa quę impulſio dicitur. Et quēcūq; p cauſa ex cōfeſſione ueniā meret, impulſio eſt. Harū hic utrāq; cauſam Ci. hic tetigit p quā quāobrē inquit & cuius cauſa factū ſit querit: Quāobrē rōcinatio eſt: cuius cā, impulſio eſt. In geſtiōe negocii haec quinq; regrēda ſunt. In geſtione negocii. Locus. Tempus. Occaſio. Modus. Facultas, in geſtione autē negocii: qui locus ſecūdus erat. De ſeptē elemētis perſona iam dicta eſt. Remanſerūt ſex quę negocio attributa ſunt. Quid: cur: qn: ubi: quēadmodū, qbus adminiculis. Ex his rurſus duo qd & cur. i. factū illud triplex & facti cauſam cōtinētia cū ipſo negocio eſſe mōſtrauimus. Reliqua quatuor in geſtione negocii ſunt: Vbi quādo: quēadmodū: qbus adminiculis. Addidit Cice. quintā occaſionē de qua dicemus. Quinq; itaq; res ſecūdo attributo ſubdidit locū: tēpus: occaſionē: modū: facultatē. Et recte haec in geſtione negocii eſſe dixit. Illa enim ſuperiora qn p ſumma negocii ſūmae cauſa quid ante factū ſit: qd i re factū ſit qd poſtea factū ſit negociū idest factū illud de quo queſtio eſt probant: quod ſi negociū probant in geſtione negocii nō ſunt. Verū in geſtiōe negocii neceſſe eſt: ut hęc rurſus quoq; ſint: locus: tēpus: occaſio: modus: facultas. Et enim cū dicimus. Milo in ſenatu fuit domū uenit: poſtea pfectus eſt: in geſtione negocii eſt quidē: ſed in ipſa negocii geſtione tēpus oſtendimus. i. milonē hora. ix. profectum: deinde cū dicimus uenit ad albanū: impetus in illum factus eſt geſtio quidē negocii eſt: ſed in ipſa negocii geſtione & occaſione oſtendimus quod neceſſe habuit illac iter facere: et locū oſtendimus qd de loco ſuperiore ipetus in illū factus ſit: & facultates: qd clodius habuit armatos. Ergo geſtio negocii ſine his quoq; eſſe nō pōt: loco: tēpore: occaſione: modo: facultatibus. Quod ſi ſine his quoq; negocii geſtio eſſe nō pōt recte haec in geſtione negocii conſiderare debemus.

Locus

Locus conſideraī in quo res geſta ſit ex oportunitate quā uideaī habuiſſe ad negociū adminiſtrandum, ut ſciamus quę locū conſiderandū precipiat q ſint alii loci uideamus. Ac primo ſecūdū lucretii caeterorūq; ſniam. Inane totū locus eſt qd inane patet rebus occupatur q ab elementis. Igni: aere: aqua terra. Ergo haec elementa in loco ſunt. i. in inani. Sed rurſus, ipſa elementa loci ſunt: ut ignis ſyderibus locus eſt aer auib: aqua natantibus: terra gradientibus, uel his hoibus qui in eadē naſcunt. Itaq; & terra ois locus eſt rurſus in terra locus eſt q locus nobis nō ex eo q locus eſt ꝯſiderādus eſt: ſed ex eo q qualis ſit, aut ex portunitate eius: aliqd in eo aut fieri potuiſſe: aut fieri nō potuiſſe doceamus. Hoc itaq; ſit preceptū in loco qualitatē eius atq; oportunitatē nos inſpicere atq; aeſtimare debere. Neceſſe eſt eni nobis ubicūq; eſſe. Sed illud ubi ſumus quale ſit cōſiderādū eſt. Atq; haec oportunitas loci p multa cōſiderāda eſt. Nam & magnitudo loci inſpicienda eſt, utrū ibi tot milia hominum ceperit. Deinde interuallū inſpiciendū eſt: ut in quintiana ſeptingēta milia biduo eſſe decurſa, & qm̄ interualli duo gnā ſunt longinquitate inqt & ppinquitate: deinde cōſiderandū ſi ignotus locus an celebris ſit. Deinde nā ipſius loci uidenda tumultuoſus: decliuis: planus: ſaxoſus paluſtris: ſilueſtris quę ſit ꝑterea uicinitas eius loci in qua nā ſit: ut ibi aliqd fieri potuerit uel nō potuerit q uicinia talis ſit: uel omnis regio. Etiā hoc inqt in loco cōſiderare debemus ſacer: an pphanus ſit publicus: an priuatus: alienus: an ipſius de quo agit. Quod ſi ipſius nō erit: etiā hoc uidendū: an aliqn ipſius fuerit. Ex his igit tot oportunitatibus loci multa ad negocium colligere poſſumus argumēta.

Interualli duo genera ſūt

Tēpus

Tempus aūt id eſt quo nūc utimur. Quod tēpus ſemp fuerit neceſſe eſt: ſiue ante mūdū: ſiue cū mūdo. Multi enim natū mūdū: multi natū nō eſſe cōtēdūt. Ergo hoc

Causa

tēpus gñale: q̄ nec initiū nec finē hēt ęternitas eſt: quā græci appellant, Verū q̄m hoc tēpus defiɫnıri difficile eſt, illud definit, quo nūc utimur. Tempus eſt inq̄t pars quedā æternitatis: aut annuū, aut diurnū, aut nocturnū ſpaciū ſignificans. Ex curſu enim ſiderū certis tēpibus certū nomen impoſitū eſt. Septē ſtellę, ſeptē circulis cōtra coelū uoluūtur quæ cū ſingulæ ad id ſignū unde pfectæ ſunt fuerint reuerſæ certū tēp⁹ icludūt. Quod ſi oēs ſimul
Annus magn⁹ ad ea ſigna unde profectę ſūt reuertanſ, nūc fit illud tempus, q̄d annus magnus dicit, & neceſſe eſt oia rurſus p ordinē ſuū q̄ ante nata ſunt renaſci. Ergo ſi ad exordiū ſuū ſimul oēs ſtellę reuertanſ ānus magnus dicıſ. ſingularū aūt curſus hēt tēpus ſuū, ſed oē tēpus certis uocabulis nō teneſ. Nam ſaturni curſus habet tēpus, ſed tēpus ipſum nō hēt nomen, ſtē Iouis, Martis, Veneris, atq̄ Mercurii. Solis uero curſus cū ſe expleuerit annus eſt. Lunę cū te expleuerit menſis eſt, iā uero & Sole ſupra terras poſito, diē uocabim⁹, & ſole ſub terris poſito noctē.
Dieī in. xii. horas inuēta diſtinctio. Horarū aūt. xii. hęc eē origo memorat. Quodā tēpore trimegiſtus cum eſſet in egypto ſacrū quoddā animal ſerapidi dicatū eē in toto die duodecies urinā feciſſe pari ſemp iterpoſito tēpore p duodecim horas diē dimenſum eſſe confecit, & exinde hic horarū nūerus cuſtodiſ. Deinde alii dicunt ex quadratura cœli q̄ ſm muſicā rōnē in duodecim partes dicıſ eſſe diuiſa, horas duodecim eſſe noiatas. A quā enim p totū diē excepetūt tenuiſſima e aueruna deſfluentē & hanc maiores noſtri in duodecim partes diuiſerūt. Ex his ptibus horis nūmerū impoſuerūt. Sed iam tēpus eſt ut ad rationē tēporis reuertamur. Quod tēpus. i. quo nūc utimur, ſpaciū accipiamus: q̄d aut in multis annis ſit, aut in anno, aut in mēſibus, aut in menſe, aut in diebus, uel die, aut in noctibus, uel noctæ, aut in horis, uel hora, uel momēto. Verū hoc tēp⁹ noſtrū phi in duo tpa diuiſerūt i pteritū futurū pñs āt eē negauerūt: q̄ in eo q̄d pñs dicim⁹ ſi q̄d iā aliqua ex parte ɔfectū e ſt pteritū ſit, ſiq̄d mox pfici hēat, futurū
Tpis diuiſio ſit. Ita vir. Tot iā uoluētib⁹ ānis. Q̄d eni uoluit nō ſtat q̄d nō ſtat pñs nō habeſ. Oratores āt tp̄s nīm i tria tpa diuidūt in illud tēpus uetus atq̄ abſolutū & pantiquū. Deinde in illud q̄d licet uetus ſit a noſtra memoria remotū tñ in literis cōtineſ. Poſtremo in illud q̄d nuper geſtū eſt, & cuius de his qui uiuunt pleriq̄ meminerūt. Præſens uero tp̄s in duo diuidūt in pñs & magis pñs Magis pñs tēpus eſt, ut Nunc nūc inſurgite remis. Hoc eſt q̄d ait & item q̄ inſtent in pñtia & cū maxime fiant. Inſtans enim tēpus pñs eſt, ut ait Iuno ad Iuturnā. Cū iam fata Turnum tenerent atq̄ inſtātibus eripe fatis. Deniq̄ ut ſciamus illa pñtia fata dixiſſe addidit poſtea tēpus q̄d magis pñs eſſet ſiq̄d pñtins audes. Pñs
Pñs tp̄s in duo ergo tēpus duo tēpora hēre dixerūt, pñs, & magis pñs, futurū autē tēpus in duo diuiſerūt, in ocius, & ſerius. i.

conſiderari q̄d ocius & q̄d ſerius futurū ſit, & item in tēpore cōiter pſpiciendo longinquitas eius eſt conſiderāda. Nam ſępe oportet cōmetiri cū tēpore negociū, & videre potuerit ne aut magnitudo negocii, aut multitudo rerū in eo tranſigi tēpore. Conſideraſ autē tēpus, & anni, & menſis, & diei, & noctis, & vigilię, & horę, & in aliqua parte alicuius horū. Occaſio autē eſt pars tēporis habēs in ſe alicuius rei idoneā faciēdi, aut nō faciēdi oportunitatē. Quare cum tēpore hoc differt. Nam genere quidē vtrūq̄ idem eſſe intelligitur: verū in tēpore ſpacium quodāmodo declaraſ quod in annis, aut in anno, aut in aliqua anni parte ſpectaſ. In occaſione ad ſpaciū tēporis faciēdi quædā oportunitas intelligiſ adiuncta. Quare cū genere idem ſit, fit aliud q̄ parte quadā & ſpecie, vt diximus differat. Hæc diſtribuiſ in tria tēpora vel genera, in publicū, cōe, ſingulare. Publicū eſt q̄d ciuitas vniuerſa aliqua de cā frequētat, vt ludi: dies feſti bellum. Cōmune quod accidit oibus eodē fere tēpore vt meſſis. uindemia, calor, frigus. Singulare autē eſt quod aliqua de cauſa priuatim ſolet alicui accidere, vt nuptiæ, ſacrificiū, funus, cōuiuium ſomnus. Modus autem eſt in quo quemadmodum, & quo animo factum ſit quæritur. Eius partes ſunt prudentia & imprudentia. Prudentiæ autē ratio quęritur ex his quę clā, palam, vi, perſuaſione fecerit.

id quod mox futurū eſt, & in id q̄d tardius futurū eſt. Atq̄ hęc tria tēpora cū partibus ſuis, hic in hoc attributo: q̄d de tēpore eſt cōtineſ. Et item cōiter in tēpore pſpiciēdo longinquitas eius eſt cōſiderāda. Tēpus eſſe diximus ſpacium, q̄d in annis, mēſibus, diebus, noctibus, horiſq̄ uerſeſ. In hoc inquit cōiter tēpore longinquitatē eius debemus iſpicere. In qua lōginquitate duo oportet attēdere, utrum in illo ſpacio huius negocii magnitudo potuerit ipleri & utrū tot ſimul potuerit effici. Q̄d. n. in rebus difficile eſt, aut nūero aut magnitudine ſit neceſſe ē. Occaſio āt eſt ps tpis hñs i ſe alicuius rei idoneā faciendi, aut non faciendi oportunitatē. In illa mēſura tēporis ex motu cœli facta ex actib⁹ noſtris uel ipſius mūdi q̄litas pueniēs occaſionē parit faciēdi aliquid, uel nō faciendi. In tēpore eni mēſura ac ſpaciū cōſideratur. In occaſione qualitas tpis ex qua oportunitas naſciſ faciendi aliquid uel nō faciendi. Hoc itaq̄ inter ſe diſtant tēpus, & occaſio, gñe aūt ſimilia ſunt, Verū hæc occaſio, ut diximus ex actibus noſtris uel ipſius mundi parit nobis ad aliq̄d oportunitatē. Verum hæc occaſio, uel oportunitas in tria generɑ diſtribuiſ. Publicū, cōmune, ſingulare. Occaſio. Publica. Cōmunis. Priuata. Publicum eſt inq̄t quod ad totā ptinet ciuitatē, ſi aut bellū ſit, aut ludi, aut aliq̄s dies feſtus, In hac utiq̄ publica occaſione eſt oportu-
Publicū Cōmune Singulare nitas aliq̄d faciēdi, uel nō faciēdi, cōe ē inq̄t q̄d ex actibus mūdi puenerit, ut ſi meſſis ſit, ſi calor, ſi uindemia, ſi frigus. Singulare autē eſt inq̄t q̄d unicuiq̄ pōt peuenire priuatim. Si nuptię ſint, ſacrificiū, funus, cōuiuiū. ſomnus, & recte in priuata occaſione ſomnū ēt poſuit. Nō enim ex neceſſitate tēporis, ſed ex corporis atq̄ animi rōne dormiſ. Interdū eni laſſi aut moeſti p̄ aiem dormimus. Interdū ſolliciti, atq̄ occupati nocte uigilam⁹. Triplex itaq̄ occaſio, publica, cōmunis, priuata. Ex his occaſionibus multa poſſumus argumēta colligere.
Modus Modus autē eſt in quo quēadmodū & quo aio factū ſit quæritur. ModūCi. diligēter inſpexit atq̄ ita definiuit ut nemo un̄q̄. Nāq̄ modū in duobus inſpiciendū docet: in modo facti & in aio facientis, ut ſi dicas clam, eſt quidē modus facti q̄ quaſi res facti occulte geraſ. Verum in eo eſt & animus facientis inſidioſus, latens, atq̄ inſtructus dolis. Ita in eo quod clā, dicimus, & modus, & animus inueniſ. Similiter oēs modi ex modo facti, & ex aio inſpiciendi ſunt. Verū in ipſo aio duo rurſus debemus inſpicere, prudentiā, & imprudentiam. i. utrum aliquid cōſilio an animi impulſu fecerit. In his enim cauſa facti quæritur, quam duplicem eſſe ſupra diximus circa facientis uoluntatem, ratiocinationē. ſ. & impulſionē. Ita ratiocinatio erit prudentia animi, impulſio uero imprudētia, Verum hi erunt ex prudentia modi. clam, palā, ui, pſuaſione. Hæc oia prudenter admiſſa ſunt. i. ut res fieret conſilium ante præceſſit

Imprudentia

¶Imprudentia autẽ in purgationem confertur: (Eius partes sunt inſcitia ı caſus: neceſſitas) & in affectionem animi: hoc eſt modeſtiá. iracundiam: amorem: & cętera quę in ſimili genere verſantur. Facultates autẽ ſunt: aut qbus facilius fit: aut ſine quibus aliqd confici nõ põt. Adiunctũ autẽ negocio id intelligitur: quod maius: & quod minus ı & quod ſimile erit ei negocio de quo agitur: & quod æque magnũ: & quod cõtrariũ: & qd diſparatum: & genus: & pars & euentus. Et maius: & minus: & æque magnum ex ui: & numero: & ex figura negocii ı ſicut ex ſtatura corporis: conſiderantur.

¶Imprudentia porro ad purgationẽ iungiť quę pars ueniæ eſt. Cuius purgationis partes tres ſunt inſpiciẽdæ, inſcitia, caſus, neceſſitas. In his quoq modis factũ quidẽ manifeſtũ eſt: ſed animus inuenitur inuitus. Adiungitur ad imprudẽtiæ modos etiá affectio quá paulo ante pſonæ diximus attributá. Quá affectionẽ eſſe diximus animi aut corporis repentina de cauſa per mutationẽ. Verũ hic qm in modo animus attendẽdus eſt animi ſolas circa affectionẽ poſuit cõmutationes. i. moleſtiam, iracũdiá, amorẽ. Itaq his affectionibus animi imprudentes in factũ pelluntť & recte imprudẽtes quippe affectio eſt repentina animi cõmutatio. Ergo quod repẽtinũ eſt pſpici nõ põt ſi pſpici nõ põt imprudẽtia eſt. Facultates ſunt aut qbus facilius fit: aut ſine qbus aliqd cõfici nõ põt. Facultates Cice. duplici qualitate definiunt duaſq illis potentias dedit: ut ſit primũ genus facultatũ illud ſine quo aliqd fieri nõ põt. Aliud quo aliqd facilius cõpleať. Etenim hęc duo prima pponamus fit: nõ fit. Iã ex eo q fit rurſus duo deſcẽdũt. Facile fit: difficile fit. Iam in duobus ponitť facultas: in gñe. i. in eo q fit: & in ſpecie. i. i qd facile fit: illud autẽ qd difficile fit: ita põt argumẽtis torqueri: ut illud uideať eſſe q nõ fit: & idcirco in hoc nõ ſunt poſitæ facultates. Dupliciter igiť facultates eſſe teneamus. Primo illas ſine qbus aliqd fieri nõ põt. Deinde illas qbus aliqd cõpleť: ut ſi qs uelit rhetoricã diſcere prima erat ei ad diſcendũ facultas ſine qua effici nõ põt. i. aius: ingeniũ: inſtrumẽta artis ipſius, & magiſter. Deinde erunt ille facultates qbus facilius fit ſi ſit doctus & beniuolus magiſter. Ita & ad mortẽ facultas ſine qua fieri nõ põt uenenũ: qua facilius fit uenenũ cũ poculo. Si autẽ in pane detur uenenũ pars illa eſt quæ difficile fit: quæ ita põt argumẽtis torqueri: ut pars illa uideať eſſe quæ nõ fit: qd quidẽ Cic. pro cluentio diſputauit: cũ negauit in pane dari uenena potuiſſe. Hoc autẽ ſcire & tenere debemus: etiá tẽpus: & locũ: & cætera pręter modũ facultates eſſe poſſe ſi gñaliter conſideranť nõ ex ſpecie uel ex oportunitatibus ſuis. Neceſſe eſt eni: & quodcũq tẽpus & quẽcũq locũ fuiſſe cũ aliqd factũ eſt. Alioqn facultas prima nõ erit faciendi niſi iſta ſint. Ita Ci. in roſciana. Non potuit inqt occidere patrẽ roſcius cũ abſens fuit. Hic argumẽtũ a loco fecit. Deinde ait. Age nũc uideamus reliquas facultates. Ergo iam & locus facultas eſt. Sed facultas ſi gñaliter cõſidereť. At ſi oportunitas eius fuerit inſpecta tũc ex loco argumẽta ſumenť. Adiunctũ negocio aũt id intelligiť qd maius: & qd minus, & qd ſimile erit. Attributa negocio duo iam tranſacta ſunt: cõtinentia cũ ipſo negocio: & illa quę in geſtione negocii cõtinenť. Ac pria quidẽ cũ attributis ſuis pſona trãſacta eſt. i. qs. Deinde qd & cur ꝯtinẽtia cũ negocio demõſtrauimus. Deinde, quãdo, ubi, quẽadmodũ, qbus adminiculis in geſtione negocii poſita docuimus. Ita ſeptẽ prima illa elemẽta in duobus negocio attributis uidemus incluſa. Nec iá amplius diciť relictũ qd in aliis duobus negocio attributis ad argumẽtã cõſiderare debeamus. i. in his quæ adiũcta negocio noianť: & i his quę geſtũ negociũ cõſequunť. Verũ in his eadẽ ſeptẽ quę & ſupioribus cõſiderare debem⁹: nec aliqd negociũ ſine his ſeptẽ elemẽtis unq̃ poterit iueniri: ut quis hõ ſine lineamẽtis ſuis. Itaq cũ in noſtro negocio ex omni circũſtãtia argumẽta cepimus & fides in aliquo claudicant ex alienis argumẽta ſumẽda ſunt, quæ cũ aſſumunť: aut fidẽ faciũt, aut augent. Verũ hęc cũ aliena ſint. i. extra noſtrã cauſam uidendũ eſt qua noſtro negocio parte copuleť: quę copulatio reſpectus dicit: quẽ reſpectũ græci dicunt: & enim cũ etiã iſta aliena a negocio ſeptẽ illa elemẽta cõtineãt: quę in noſtro negocio cõtinentť nõ pñt ſibi oia ꝯuenire. Sed quedã in hoc ꝯſiderare debemus in alieno negocio: quę per noſtrum negociũ reſpiciant: ut preuiſo, & precognito copulationis gñe ad argumẽtũ noſtri negocii facia collatione copuleñt. Verũ huius reſpectus nouẽ modi ſunt. Scilicet ut ſit adiũctũ negocio noſtro: & qd maius eſt: & qd minus: & qd ſimile: qd æque magnũ: qd diſperatũ: qd ꝯtrariũ: & genus, & pars, & euẽtus. Hęc itaq nouẽ oia rõni & pñctũ. i. ad aliqd. Itaq quaſi ſemp in binis ſunt & reſtat. Niſi eni ad aliqd nullus põt eſſe reſpectus. Itaq cũ dicimus maius: tũc itelligimus maius, ſi minus ꝯſideremus. Rurſus tũc itelligimus minus ſi maius ꝯſideremus. Ita & reliqua ex aliorũ collatione cognoſcimus. Verũ nũc uideamus quẽadmodũ hos reſpectus negociorũ ꝯſiderare debem⁹. Maius: & minus ęque magnũ ex ui: & ex nũero, & ex figura negocii. ſicut ex ſtatura corpis ꝯſideranť. Hęc tria. i. maius & minus, & æque magnũ tribus modis ꝯſiderare debem⁹: ui: nũero: figura.

Vis q̃ ſingulis noibus uerbiſq ꝯſtat, & pſona. Cis. ii. res, & oẽ dictũ: factũ ue hẽt uim ſuá: etenĩ ſi dicas parricidiũ ſtatim q̃tũ hoc ſit, & in qua ui ſit aio exiſtimamus. ita homicidiũ, adulteriũ, & reliqua facile qd ſint, cũ fuerint audita cognoſcimus. Siſr & pſonę hñt uim ſuá. Etenim cũ dixeris Cic. ſtatim ex boni uiri ꝯſideratiõe q in illo uis ſit agnoſcimus. Deinde cũ dixeris Catelinã ex cõſideratione peſſimi hois ſtatim q̃ in illo uis ſit agnouim⁹.

Nũerus Numerus eſt cũ minus, ac maius, nõ ex ui, ſed ex rerũ, uel ex pſonarũ nũero demõſtram⁹.

Figura Figura eſt q̃ i toto negocio ꝯſideratur. i. p oia illa ſeptẽ elemẽta: ut cõſideres qd factũ ſit, qs fecerit: ubi fecerit: qñ fecerit: quẽadmodũ fecerit, & reliqua q̃ inqt figura toti⁹ negocii, ita eſt ut corpis ſtatura, in qua ſtatura oia lineamẽta corporis ꝯtinenť. Itaq ut melius itelligamus notũ pponamus exẽplũ illud. ſ. qd Ci. negocio ſuo adiũxit. Nam cũ Catelinã diceret occidẽdũ ex adiũcto qd maius, uel minus eſſe argumẽta collegit. q utiq maius, & minus, & æque magnũ ex ui: nũero; figura: iamdudũ diximus approbãdũ. Ita & Ci. an uero. P. Scipio põtifex max⁹mus Tyberiũ gracchũ mediocriter labefactãtẽ ſtatũ reipu. priuatus iterfecit Catelinã orbẽ terræ cæde atq incẽdiis uaſtare cupiẽtẽ nos ꝯſules pferem⁹? Hic ex ui rerũ intelligimus minus eſſe ſtatũ reip. q̃ orbẽ terrarũ: deide ſilr ex ui itelligimus minus eſſe labefactare q̃ uaſtare. Ita ex ui pſonarũ cũ gracchus & Catelina noiať Catelina magis timẽdus agnoſcit. Pręterea ex nũero intelligimus maius eſſe duos ꝯſules q̃ ſcipionẽ. Hic figurã nõ poſuit totius negocii. i. quẽadmodũ occiderit gracchũ ſcipio: ubi occiderit: qñ occiderit: unde occiderit. Verũ hęc qa nihil pderãt ptermiſit: atq uno uerbo ꝯcluſit. q ait iterfecit: cuius uerbi ꝯſiderata ui maius eẽ itelligimus iterficere: q̃ ex urbe eiicere. Verũ in aliis exẽplis & ex figura debet cõparatio fieri, ut maius aliquid minus ue demonſtres. Si dicas illud tunc factum eſt: ubi

factum eſt, ita factum eſt, propterea factum eſt & reliqua quę in elementis principalibus continentur.

Simile ¶ Simile autē ex ſpecie cōparabili: cū facimus argumētum ex adiuncto negocio p ſimilitudinē, in ea ſimilitudine qualitas cōſiderāda eſt. Superiora enim maius, & minus, & ęque magnū ex q̄titate cognoſcimus, nec putemus, hoc eſſe par: qđ ſimile. Etenim par ex menſura definita: & ex cōparata utriuſq; q̄titate cognoſcimus. Simile nō in eo q̄tum ſit: ſed in eo quale ſit attēdimus. Ita nō ex menſura fit ſimile: ſed ex uultu: & ſuperna quadā facie declarat. Icon. Simile. Parabole

Icon Parabolem Paradigma Paradigma. Simile itaq; duobus modis cōſiderare debemus, i ſpecie formarū & nā rerum. Et ſcriptores qdē artiū ſiſe genus ponūt ſubſimilia tria. icon. i. imaginē. Parabolē id eſt collationē. paradigma. i. exēplū. Per imaginē ſimile fit: cū ex ſimili ſpecie uultus uultibus cōparamus, ut os humeroſq; deo ſimilis. Per collationē ſimile facimus: cū rerū aduerſarū cōferimus & copulamus: nō ſpeciē: ſed naturā: ut Qualis mugitus fugit cū ſaucius arā. Taurus. Aut porrorū q̄lis i aruis Saucius ille graui uenātū uulnere pectus: tū demū mouet arma leo. Hic eni Vir. ut pbare turnū rebus oībus fractus: nō deiectū, ſed iratū magis: q̄a uix credit negocio ſuo, fidē fecit ex adiūcto negocio p ſilitudinē: q ſit in pte naturę. Sic ingt & leo magis iraſcit poſt q̄ fuerit uulneratus: p exēplū aūt tūc ſimile facimus: ſi in exēplo ipſo q̄litas oñdat. Sæpe. n. exēplū in q̄titate uerſa. i. in ui, uel numero, uel figura. Inuenit tū & q̄litas ſine exēplo, ut Ci. cū circa bellū cāſ rū ſilia cōpatat ait, ut Helena ingt Troianis, ſic tu Antoni huius belli ſemen fuiſti.

Cōtrariū Cōtrariū eſt qđ poſitū in genere diuerſo ab eodē, cui cōtrariū eſſe dicit. plurimū diſtat: ut frigus calori: uitæ mors. Ariſto. oppoſita genus poſuit ɔtrariū: diſperatū: ad aliqd agēdi ſub oppoſitis. Cōtrariū porro Ariſto. ſic diſiniuit: ſub eodē gñe ſpēs multū iter ſe diueſæ hac tōne: ut oīa ad unū illud genus referant: qđ ſupra oēs res principales gręci ponunt. i. qđ latini ens uocāt. i. qđ eē poſſit. Verū cōtraria

Ens tribus modis īueniri pñt, cū aut ſub eodē gñe ſpēs multū iter ſe diſtāt, aut cū ſub ſingulis gñibus diuerſis: ſpēs etiā diuerſę ſunt: aut cum duo gña iter ſe diuerſa ſunt. Itaq; hic Ci. i diuerſis gñibus poſita ɔtraria demōſtrauit frigus, & calorē. His autē genus q̄litas ſed diuerſa. Dein ſe ſilr ſub diuerſis gñibus ſpēs lōge iter ſe diuerſas ponit. i. uitā, & mortē. Vitę aūt genus bonū: mortis malū. Itaq; ɔtraria ſunt q̄ſe regione ſpectāt & q̄ ex di

Deſparatū uerſo poſita plena ſunt ſub deſperato āt Ariſto. duas ſpēs poſuit priuātia & negātia. Priuātia ſūt ut cæcitas & infœlicitas, uiſio & felicitas hītus ſunt, cæcitas & infœlicitas id agunt ut prima id qđ habuerūt nō hēant. Nunq̄ eni cæcitas fiat neceſſe eſt niſi uiſio ante tollat, nec eſt infœlicitas niſi prius fœlicitas excludat. Idcirco ergo hęc priuātia noīata ſūt q primorū priuationē ſecūdā demōſtrēt. Negātia porro ſunt q̄ negatiōe ſeparant, ut ſapit nō ſapit ſedet nō ſedet. Negatio hic illud agit ut plurimū neget nō tū ɔſtituat ſm: nā cū ait, nō ſedet ſolū ſedere negat nō tū ɔſtituit utrū ſtet an ambulet, ſed ſufficit ei negare q ſedeat. Hic āt Ci. in deſperato ſola negātia poſuit, i. ſapere nō ſape eē tū iter diſpe

¶ Simile autē ex ſpecie cōparabili, aut ex cōferēda atq; aſſimilāda natura iudicat. Cōtrariū eſt qđ poſitū in genere diuerſo ab eodē: cui cōtrariū eſſe dicit: plurimū diſtat: vt frigus calori i vitæ mors. Diſparatū autē eſt id qđ ab aliqua re p appoſitionem negationis ſeparat hoc modo: ſapere & non ſapere. Genus eſt qđ partes aliquas amplectit vt cupiditas. Pars eſt quę ſubeſt generi, vt amor, auaritia. Euētus exitus eſt alicuius negocii: in quo queri ſolet qđ ex quaq; re euenerit: eueniat: euēturū ſit. Quare hoc in genere: vt cōmodius qđ euēturū ſit ante aīo colligi poſſit: qđ ex quaq; re ſoleat euenire cōſiderādū eſt hoc modo: ex arrogātia odiū: ex inſolentia arrogātia. Quarta autē pars ex his quæ negociis dicebamus eſſe attributa: eſt conſecutio. In hac hę res q̄runt q geſtū negociū cōſequunt.

Genus Partes rantia priuātia noſſe debemus. Genus eſt qđ ptes aliquas amplectit: ut cupiditas. Notū ē qd ſit genus. i. ſub quo multæ ſunt ptes. Partes āt ſunt ea q̄ ſub gñe ſunt. Verū cū de his faciamus argm ex adiūctis negocio facimus argm. Quotiēs āt de gñe qđ eſt ex ſpē faciēdū eſt argumētū. Quotiens de ſpē qđ eſt ex gñe faciēdū argm Cic. cū pro Roſcio ageret id eſt ſpeciem ſuſcepiſſet, Roſcius. n. ad, fi. in ſpēs eſt, Argm fecit ex gñe cū dixit tā teros motes i filiū cadere no potuiſſe. Filius enim genus Roſcius ſpēs eſt ita & cum de gñe qđ ē ex ſpecie colligēdū ē argm, ut ſi q̄rat an oēs matres ament filios ſuos, & tu ex ſpē facias argm. Adeo oēs mres nō amēt filios ſuos, ut Medea filios ſuos ēt occiderit

Euētus Ita & in reliqs. Euētus eſt exitus alicuius negocii: in quo q̄ri ſolet qd ex quaq; re euenerit, eueniat, euēturūq; ſit. Euentū illū, accipiamus q uniuiq; rei nālr ut uidet adiūctus, q rē ſuā poſt q̄ res ipſa cōtingerit: neceſſe eſt cōſequat & tūc uere de euētu, facere poſſumus argm ſi ipſe euētus certus ſit alioquin ſi euētū illū accipiamus q ex caſu uenit fieri inde nō pōt argm qđ adiūctū negocio eē poſſit. Fecit itaq; de euētu argm: ſi cū quē pbaueris inſolētē futurū ſpōdeas arrogātē. Ita inſolētiæ euētū arrogātiā doces quā rurſus arrogātiā ad odiū cauſam eſſe demonſtras. Quare hoc ī gñe ut cōmode qd euēturū ſit ante aīo cōcipi poſſit qd quaq; ex re ſoleat euenire. Cōſiderādū ē, ut ingt, ex euētu facile poſſumus argumenta colligere primo ipſi nobiſcū ptractare & ɔſiderare debemus qs uniuſcuiuſq; rei eſſe ſoleat euētus, & ut ſciamus nālem euētū nō fortuitū nobis ɔſiderādū deniq; ſoleat inquit euenire. Cōſuetudo ppetua eſt qđ ppetuū eſt, fortuitū eſſe nō poteſt. Ergo cōſiderādus nobis erit in rebus ſin-

Conſecutio gulis certus: & naturalis euētus. Quarta autē pars eſt ex his quas negociis dicebamus eſſe attributa. Negocio quatuor eſſe diximus attributa dictū iam de tribus eſt, oſtendimus quæ eſſent cōtinentia cū ipſo negocio in geſtione negocii adiūcta negocio. Nunc de his docēdum eſt quæ geſtū negociū: conſequunt: qđ quidē q̄rtū attributū uidet cū ea parte pugnare quæ i primo attributo eſt poſt negotiū. Scimus enim q̄q; eſſe in primo attributo. Summari negocii, cauſam ipſius ſummæ & factum triplex, ante negociū in negocio, poſt negociū. Hoc extremū factū quod eſt poſt negociū uidetur ſimile eſſe huic attributo, de quo nunc agimus: quod dicit conſecutio: nam utrūq; poſt negocium eſt ſed hoc diſtant q ſupra poſt negocium facta illius conſiderāda ſunt de quo agitur & qd aliqd feciſſe memorat: hic aūt conſiderāda ſunt, ſed extranea. Itaq; conſiderāda ſunt quæ geſtū negociū conſequātur. Hæc in duobus ſemp debemus attēdere in pſonis & in natura geſti negocii: in pſonis ſic. Si animaduertamus qd de geſto negocio hoies fecerint, aut ſenſerit, aut iudicauerit, ut de facto Milonis: ut de lege Clodii Natura ipſius negocii ſit. Si res illa facta ſit, cui neceſſe ſit euētū aliquē eſſe cōiunctum ut parricidiū furor neceſſe eſt cōſequat, & rurſus parricidā uerīſimile nō ſit dormiſſe. Hæc enim geſtum negocium cōſequunt quæ nō in pſonis aīaduerſa ſunt ſed in natura geſti negocii. In his itaq; duobus & Cic. animaduertēda dixit ea quæ geſtū negociū ɔſequunt

Primum

¶ Primum quod factū eſt: quo id nomine appellari cōueniat. Deinde huius facti qui ſunt principes & inuētores, qui deniq; auctoritatis eius & inuētionis cōprobatores atq; æmuli. Deinde & quæ ea de re & aut eius rei ſit lex cōſuetudo actio iudicium, ſcientia, artificiū. Deinde natura eius, venire vulgo ſoleat an inſolenter & raro. Poſtea hoīes id ſua auctoritate cōprobare, an offendi in his cōſueuerint, & cętera quę factū aliquod ſimile cōfeſtim aut interuallo ſolent conſequi. Deinde poſtremo attendendū eſt, num q̄ res ex his rebus q̄ ſunt poſitę in partibus honeſtatis aut vtilitatis: cōſequant̄, de quibus ī deliberatiuo cauſę genere diſtinctius erit dicendū. Ac negociis quidē fere res hæ, quas cōmemorauimus ſunt attributæ. Omnis autē argumentatio quæ ex his locis quos cōmemorauimus ſumetur: aut probabilis, aut neceſſaria debebit eſſe. Et enim vt breuiter deſcribamus: argumētatio videt̄ eſſe inuētū ex aliquo genere rē aliquā: aut probabiliter oſtendens: aut neceſſarie demonſtrans. Neceſſarie demonſtrantur ea quæ aliter ac dicuntur: nec fieri: nec ꝓbari poſſunt: hoc modo.

¶ Ac primo de perſonis: primo inquit quod factū eſt, quo noīe id appellari ꝯueniat. Vtiq; hoc cōſequit̄, res. enim prima eſt rei nomen. Non autē neceſſe eſt rei nomen ponat. Ita Ci. de noīe ꝯſtituēdo diſputat. in diuinatione. Non tam inquit hęc accuſatio, q̄ defenſio eſt extimanda. Deinde inquit eius facti qui ſint principes & inuētores, qui deniq; auctoritatis eius & inuētiōis cōprobatores: atq; ęmuli. Hæc quoq; poſt rem ſint, neceſſe eſt, neq; enim pōt inueniri niſi qđ latet. Eſt porro qđ latet, aīaduertēdū. Itaq; q fuerint illi qui primi illud fecerint, unde nunc agit̄ qui deinde factū ꝓbauerint: ac ſecuti ſint: ſi optimi ſūt laudas factū, ſi peſſimi repræhendis. ut Ci. i diuinatiōe dicit ſemꝑ hoīes nobiles accuſaſſe, & eos cū magno cōmodo reipu. magnā ſemꝑ gloriā cōſecutos. Deinde inquit, & quæ de ea re: aut eius rei ſit lex: lex etiā cōſeq̄t̄: lex enim ſemꝑ in re: q̄a res talis uiſa eſt conſtituit̄. Verū quod ait de ea re totū eſt, Quod ait eius rei pars eſt; Interdū eni totū factū aliqua lege, aut damnat̄, aut abſoluit̄ īterdū pars facti. Deinde qđ ait ꝯſuetudo, actio, iudiciū, ſciētia, artificiū, & hæc oīa, geſtū negociū ꝯſequunt̄. Nam & ꝯſuetudo rei: iā ante geſtæ eſt, & rurſus geſtā ſolet aliqua actio ꝯſequi, uel iudiciū, ut prę̨iudiciū natū eſſe uideat̄, deide neceſſe eſt ante aliqd fieri, ut ex eo ſciētia ꝯſequat̄, uel artificiū. Verū hæc oīa & in ꝑſonarū actibus ꝓuidēda ſunt & i negocii ipſius nā: Icirco ait. Deinde qd ex nā eius ꝯuenire uulgo ſoleat aut inſolēter. Ait negocii ipſius aīaduertēdā eſſe naturā. i. qui ſoleant euētus factū illud ꝯſequi: ſed hic euētus ab illo euētu: quē ī adiūctis negocio demōſtrauimus, hoc diſtat, ꝙ ille euētus nālr certis rebus affixus eſt: & rē ſuā quadā ui ac neceſſitate cōſequit̄. Hic aūt euētus iterdū neceſſarius & nālis eſt, ut parricidiū furor neceſſe eſt ꝯſequat̄. Interdū uarius: ut cōmutabilis: ut amor noceat neceſſe nō eſt: & ut nō noceat neceſſe nō eſt. Sæpe eni malū euētū amor hēt, ſępe bonū. Deniq; ut oſtēderet Cic. euētū iſtū ex nā negocii ita eſſe ꝯſiderādū, ut ſcias & in ꝯtrariū poſſe cōueniri. Deinde inqt. qd ex nā eius euenire uulgo ſoleat: an inſolēter & raro: uulgo. i. paſſim frequēter. Ergo firmius argm̄ eſt ſi de quo agimus euētus frequētius ꝯſequat̄, ſi dicas amor magis nocet. Prǽterea hoc ſciamus intereſſe inter iſtū euētū & illū ſupiorē: ꝙ hic totius negocii euentus eſt: ille uero uniuſcuiuſq; rei. Ait enim ſupra quare hoc in gn̄e: ut cōmodius qđ euēturū ſit ante aīo concipi poſſit, qd quaq; ex re ſoleat euenire ꝯſiderādū eſt. Poſtea hoīes id ſua auctitate cōprobare, an offendi in his rebus ꝯſueuerint. Et hic euētus q naturā negocii ꝯſequit̄, qualis apud hoīes hēat̄. i. bonus, an malus attēdendū eſt. Ita & ſupra dixit attēdēdū qui hoīes primū fecerint: q deide cōprobauerint: nō eni ex eo q̄a aliqd cōſequit̄ argm̄ eſt: ſed q̄a aut bonū, aut malū eſt: qđ cōſequit̄. i. nō q̄a eſt qđ ꝯſequit̄, ſed q̄a tale ē: Ita ſemꝑ nō ex re: ſed ex q̄litate fit argm̄: & cętera quæ factū aliqđ ſil̄r cōfeſtim: aut ex interuallo ſolēt ꝯſequi. Interdū. n. uicinior: interdū tardior eſt euentus: utputa ſi quē uoluero occidere uicinus eſt euentus: ut mox me oderit. Deinde ſi trado alicui diſciplinā tardior hic euentus. Primo enim fortaſſis offendit̄: deinde amat: ac diligit. Deinde poſtremo attēdēdū eſt. Dat poſtremū breue & cōmune pręceptū, utrū aliqd honeſtū ſit, an utile, ī his eſt ꝯſiderādū q̄ geſtū negociū ꝯſequunt̄. Verū q̄ ſint partes honeſtatis: atq; utilitatis in deliberatiuę p̄ceptis ſe demōſtraturū eſſe ꝓpoſuit. Oīs autē argumētatio quæ ex his locis: quos cōmemorauimus ſumet̄, aut ꝓbilis: aut neceſſaria eſſe debebit. Ait ſupra cum de cōfirmatione loqueretur. Huius inquit partis certa ſunt p̄cepta, i ſingula cārū gn̄a diuident̄. Verūtn̄ non incōmmodū uidet̄ quādā ſiluā, atq; materiā uniuerſam autē permixtā, & confuſam exponere oīum argumtationū. Tria nobis ī cōfirmatione tradunt̄, materia, argm̄, argumētatio. Materiā nobis iam tradidit. i. locos de q̄bus, argumenta caperemus quos locos diuiſit ī attributa ꝑſonæ: & in tributa negocio. Attributa ꝑſonæ. xi. eſſe dicit: negocio quatuor. Atq; horū omniū partes enumerauit: ac tradidit, nūc itaq; dicturus eſt de argō nec nos cōfundat ꝙ ꝑ argō: argumētationē ponit. Antiq; gen⁹ ponebāt argumētationē, ſub argumētatiōe uero argm̄ & argumentationē. Itaq; hoc uerbo cōmūiter utebātur: ut ꝑ argō recte argumētatio diceret̄. Verū antequā dicam⁹ q̄ gn̄a ſint argumētorū, dicamus prius qd cōſiderare & cōferre debeamus: ut argumēta faciamus. Secūdū Ariſto. decē cathegoriæ ſunt. i. decē res in quibus oīa quæ in mūdo ſunt ꝯtinent̄. Harū rerū una ſubſtantia eſt, reliquæ nouē qualitates. i. quæ ſubſtantiæ accidant. Itaq; cum res nuda eſt nihil aliud q̄ res eſt.

Argumētum. Argumētatio

Tunc autē ex ea poſſumus facere argm̄ ſi eius qualitates inſpiciamus. Itaq; oia uerba, & noia habēt res ſuas habēt & qualitates, q qualitates cū ſibi ꝯueniūt faciūt argumētum. Vt puta ponamus occidit. Occidit: res eſt huius rei q̄ ſit qualitas attēdamus. i. quædā aſperitas: quædā imanitas. Deinde ponamus inimicū. Rurſus inimicus res eſt. Eius rei porro qualitas ſil̄r aſpera, atq; crudelis. Itaq; qm̄ utraq; ſibi hęc qualitas ꝯuenit factū eſt argumentū. Ita duæ ſimiles qualitates: cū fuerint copulatæ faciunt aliam qualitatem. i. occidit: q̄a inimicus fuit. quæ qualitas eſt: ut argumentū probabile eſſe uideat̄. Ita ſi dicas occidit quia gladio percuſſit: argumentum eſt quia utriuſq; rei qualitas eſt ſimilis. Alioquin cum ſit eo ꝙ occidit: iam nota ſit & res & qualitas rei: deinde ponas uirgam: cuius res & qualitas nota eſt, quoniā ſimiles ſibi nō ſunt iſtę qualitates cōiunctę in unū nō faciunt argumētū ſi dicas: percuſſit uirga & occidit. Semper itaq; non res ſed qualitates rerum debemus attendere, atq; conferre ut argumenta faciamus. Argumentorum porro genera duo ſunt: probabile & neceſſarium. probabile eſt quod ueriſimilitudine fidē facit, Vtputa quia inimicus fuit occidit. Verū de ꝓbabili poſt dicemus. Nūc autē de argumēto neceſſario diſputabimus. Neceſſarie demonſtrant̄ ea q̄ aliter ac dicunt̄: nec fieri nec ꝓbari poſſūt hoc modo.

Argumētorū genera duo Neceſſarium

¶ Si peperit cum uiro cōcubuit. Neceſſariū eſt inquit quo aliter ac dictum eſt: nec fieri: nec probari poteſt. Neceſſariū argumentū ad fidem cogit: ac trahit. Probabile autē irrepit, atq; ſuadet. Neceſſariū porro tale eſt argumentū, ſi ea proferas, quorū talis ſit natura: ut ſic fieri neceſſe ſit: ſi dicas ſi natus eſt morieƭ, ſi peperit cū uiro ɔcubuit. Hæc neceſſe eſt. ut ſe ɔſequātur: qꝫ ſi neceſſe habes credere, neceſſarium factū eſt argumētū. Illud tñ ſcire debemus argumentū neceſſariū pœne nō eſſe ſoliq; eē inter hoīes ꝓbabile. Nempe nobis neceſſariū uideƭ: ex uero conſtare, nā ſi ꝓbabile ex uerisimili: ex uero neceſſe eſt neceſſariū. Inter hoīes aūt uerū latet: totūq; ſuſpitionibus geriƭ, ergo neceſſarium nō pōt eſſe argm̄: ſed tantū inter hoīes pōt neceſſariū quantū ſecundum opinionē humanā ualet: alioquin ſecūdū Chriſtophori opinionē nō eſt neceſſariū argm̄, ſi peperit: cū uiro ɔcubuit. Neq; hoc rurſus ſi natus eſt morieƭ: nā apud eos manifeſtū eſt ſine uiro natū, & nō mortuum. Ergo neceſſariū illud argumētū eſt qđ iā opinione ꝑſuaſum eſt. Atq; ut ſcias hoc neceſſariū nō eē oīno neceſſariū oſtēdit Cic. etiā hoc hoībus perſuadet, cū ait neceſſariæ demōſtranƭ ea quę aliter ac dicuntur, nec fieri, nec probari pñt. Ergo ſi probātur iam non erunt neceſſaria. Quicqd enim pbaƭ potuit & nō crediƭ. Itaq; neceſſariū argumētum teneamus illud qđ facile populo ꝑſuadet orator. Hoc neceſſariū tribus modis fieri docet: quos modos in genere dictionis ponit: hic enim iam dictū eſt ſupius in mā locos poſuit: de qbus cōducta ad argumētationē dictio naſcereƭ. Fieri itaq; neceſſariū argm̄ docet: ut p cōplexionē, aut p enūerationē, aut p ſimplicē ɔcluſionē. Cōplexio eſt qua utrūutrū ɔceſſeris: repręhēdiƭ, cōplexio forma dictioni eſt poſita i rōnibus neceſſariis. Verū cōplexio duplici latere cōſtat. Vnde qcqd fuerit electum, neceſſe ut ɔtrariū ſit. In cōplexionē itaq; duo gña ſunt ꝓponēda, nūc p ſimplex, nūc p neceſſariū. Simplex hoc mō. Si hoc eſt cur illud facis. Si illud eſt: cur iſtud facis. Deinde p neceſſariū ſic. Aut hoc ɔcedas, neceſſe eſt, aut illud. Ita hic exēplū cōplexionis ɔſiderare debemus, factū p ſimplex. Si improbus eſt inqt cur uteris? Si probus cur accuſas? ita & in Verrinis Cic. aut amicos inqt confiteri ſiculos, neceſſe eſt: aut inimicos. Si amici ſunt credamus teſtibus, ſi inimici, ſunt inuiti pecunias ɔtulerūt. Enumeratio eſt in qua pluribus expoſitis & ceteris infirmatis, una uel reliqua neceſſario confirmaƭ. Enumeratio quoq; forma dictionis eſt poſita in rōnibus neceſſariis. Verū in enūeratiōe multa ponūtur: & excluſis multis unū qđ reliquū eſt ɔfirmaƭ: ut puta ſi hoc nō eſt, ſi illud: & illud nō eſt: reſtat igiƭ ut illud fit. Ita in Verrinis. Si neq; carbo attigit, neq; Sylla uidit: neq; in ærariū relatū eſt, reſtat igiƭ ut tu Verres pecuniā ſuſtuleris. Verū enumeratio duobus modis fit, cū aut multis rei rebus excluſis unā, q̄ reliqua eſt ɔfirmas, aut cū rei rebus excluſis ɔtrariā ɔfirmas. Multis rei rebus excluſis una q̄ reliqua eſt ɔfirmaƭ, ut ſupra ipſe Ci. ɔtra Hermagorā. Nam aut nullū cāæ genus eſt, aut iudiciale ſolū: aut & iudiciale, & demōſtratiuū, & deliberatiuum. Hic multa enūerauit, ſed excluſis duabus rebus, reliquā tertiam cōfirmauit. Nullū inqt cāæ genus eſſe nō pōt dicere q̄ artis ꝓcepta dat, unū eſſe nō poteſt dicere qa hoc, & hoc. Relinquiƭ, ergo inqt ut oīa tria gña cārum ſint. Ergo hic multis rei rebus ſublatis poſtrema eſt ɔfirmata. Deinde oībus rei rebus excluſis ɔtrariū ſic cōcludiƭ: ut hic ipſum exēplū poſitū eſt. Neceſſe eſt inqt, aut inimicitiarū cā ab hoc eſſe occiſum, aut metu, aut ſpe: aut alicuius amici gratia. At ſi horꝫ nihil eſt manifeſtū eſt ab hoc nō eē occiſum. Itaq; hic res eſt occiſio. Huius rei oēs res ſuſtulit. i. cauſas occidendi. Poſtremo ɔtrariū ɔcludit. ſi igiƭ horū nihil eſt nō occidit. Simplex aūt ɔcluſio ex neceſſaria cōſecutione conficitur, & in hoc neceſſarium eſt argumentū ſed in una re poſitū, & ideo ſimplex concluſio noīatur utputa ſi illo tēpore, quo me iſtud feciſſe dicitis: ego transmare fui relinquiƭ: ut id ego nō fecerim: ſed nec potuerim facere. Hic itaq; ſimplex res eſt in ſuperioribus uero duplex, in cōplexione. ſ. & enumeratione, & complexione quidē aperte duas res cōtinet, aut hoc eſt inquit, aut illud, ſi illud eſt. cur facis: ſi iſtud eſt cur nō facis. Enumeratio eſt, cū multas in ſe res habeat collocatas: duplex tñ eſt: ea. n. oīa quę tollis q̄uis multa ſint una tñ parte ponūtur, in altera id quod concludis ſiue aliquid de rebus ſit: ſiue cōtrariū rei, ut ſupra docuimus. Atq; hoc diligēter uidere portebit. Præcepta dat, ut neceſſaria argumenta non ſola dicendi ſpecie faciamus. i. ne complexio uel enumeratio in ſolo genere dicendi poſita eſſe uideaƭ: ſed ut rationes ipſæ & res neceſſariæ ſint: & hoc gñe dicendi proferantur: triplici ſcilicet aut per cōplexionem: aut per enumerationem: aut per ſimplicem concluſionem. Dictum itaq; de neceſſario argumento, & quale ſit, & quot modis dictionis proferatur: nunc de probabili incipit diſputatio; quod ut melius intelligamus propter uim expoſitionis hæc prius nobis etiā pictura cernatur. Argumentum: Neceſſarium. Probabile: complexio: Enumeratio: ſimplex concluſio: per id quod ſolet fieri, per id quod in opinione: per ea quę habent ad hæc quandam ſimilitudinem, per contrarium: per paria: per eas res quæ ſub eandem rationem cadunt: per uera, per falſa: uel per uerisimilia. Probabile autem eſt id quod fere ſolet fieri aut quod in opinione poſitum eſt aut quod habet in ſe: ad hæc quandam ſimilitudinem: ſiue id falſum eſt ſiue uerum.

¶ Si peperit cū viro concubuit. Hoc genus argumentādi qđ in neceſſaria demonſtratione verſaƭ: maxime tractatur dicēdo, aut p cōplexionē, aut p enumerationē, aut p ſimplicem cōcluſionē. Complexio eſt in qua vtrūutrū cōceſſeris reprehendiƭ in hunc modū. ſi īprobus eſt: cur vteris. ſi probus: cur accuſas. Enumeratio eſt ī qua pluribus rebus expoſitis: & cęteris infirmatis vna reliqua neceſſario confirmaƭ: hoc pacto. Neceſſe eſt aut inimicitiarū cauſa ab hoc eſſe occiſum: aut metu: aut ſpe: aut alicuius cauſa amicit: aut ſi horum nihil eſt ab hoc nō eſſe occiſum. Nam ſine cauſa maleficium ſuſceptum nō poteſt eſſe: ſed neq; inimicitiæ fuerunt: nec metus vllus: nec ſpes alicuius cōmodi: neq; ad amicum eius aliquem mors eius pertinebat. Relinquitur igitur vt ab hoc nō ſit occiſus. Simplex autem concluſio ex neceſſaria conſecutione conficiƭ hoc modo. Si vos me iſtud eo tempore feciſſe dicitis: ego autem eo ipſo tempore trans mare fui relinquitur vt id quod dicitis non modo nō fecerim: ſed ne potuerim quidē facere. Atq; hoc oportebit diligēter videre: ne quo pacto genus hoc refelli poſſit: vt ne confirmatio modū in ſe argumentandi ſolum habeat: aut quandam ſimilitudinē neceſſariæ concluſionis: verum ipſa argumentatio ex neceſſaria ratione conſiſtat. Probabile autem eſt: id quod fere ſolet fieri: aut quod in opionione eſt: aut quod habet in ſe ad hoc quādam ſimilitudinem ſiue id falſum eſt: ſiue verum.

Cōplexio

Enumeratio

Siplex concluſio.

Probabile.

Dictum

Verū in eo genere qđ fere ſolet fieri probabile huiuſmodi eſt. Si mater eſt diligit filiū. Si auarus eſt negligit iuſiurandū. In eo quod in opinione poſitum eſt: huiuſmodi ſunt probabilia. Impiis apud inferos pœnas eſſe pręparatas. Eos qui philoſophię dent operam non arbitrari deos eſſe. Similitudo autem in contrariis & in paribus: & in his rebus q̄ ſub eandem cadunt rationem maxime ſpectatur. In contrariis hoc modo. Nam ſi his qui imprudēter læſerunt ignoſci conuenit: his qui neceſſario ꝓfuerunt haberi gratia non oportet. Ex pari ſic. Nā ut locus in mari ſine portu nauibus non poteſt eſſe tutus: ſic animus amici ſine fide ſtabilis eſſe non pōt. In his rebus quæ ſub eandem rationem cadunt hoc modo probabile eſt. Nam ſi rhodiis turpe non eſt portorium locare: nec Hermacreonti quidem turpe eſt conducere. Hæc tum verá ſunt hoc pacto. Quoniam cicatrix eſt: vulnus fuit: tum veriſimilia hoc modo. Si multus erat in calceis puluis ex itinere eum venire oportebat.

Dictum eſt de neceſſario argumento & de eius modis tribus. ſ. nunc de ꝓbabili argumento dicamus: in ſolo uirtus oīs fidei cōtinet. Vt ſupra .n. diximus neceſſariū inter hoīes non eſt præſertim, cū etiam ipſum ꝓbet: ꝓbabili itaq; ſolo omnis fides nititur: adeo ut græci officium: & finē oratoris ſic definierint .i. ꝓbabiliter ad fidem dicere.

Probabile autem per ſeipſum non pōt definiri: neq; in p̄ceptum quoddam exprimi. Sed ꝓbabile erit argumentū pro moribus patriæ: populi: tēporis. Neq; enim oībus unum atq; idē probabile eſt. Aliud enim iuſtū romanis: aliud barbaris uidetur. Itaq; ut ꝓbabilia argumēta faciamus primū nobis patria īſpiciēda eſt in qua ſumus: & eius īſpiciendi mores: deinde inſpicienda eſt ciuitas: quæ pars patriæ eſt. Oīum eni ciuitas hēt ꝓprios mores. Deinde inſpiciendū eſt tēpus tēpa .n. ſæpe mutant. Poſtremo etiam eius apud quem dicimus cognoſcēda natura eſt: ut ſm mores eius ꝓbabilia argumenta faciamus: itaq; hæc p̄cedūt anteq̄ ꝓbabilia argumenta ꝓferamus. Verū ipſū ꝓbabile argumentū: primo in tria diuidit. i. in id qđ facile fere ſolet fieri: & in id qđ in opinione poſitū eſt: & in id quod hēt ad hoc q̄dā ſilitudinem. Deinde in .iiii. ſignum credibile iudicatū ꝓbabile. Verū illa tria res ſunt qbus ꝓbabile cōficitur argumentū: illa aūt .iiii. quæ ſequunt, rerū harū triū effectus ſunt. Primo itaq; illa tria uideamus in quæ ꝓbabile diuiditur argm̄ per id quod ſolet fieri probabile argm̄ ſic fit: ſi ea ad fidem colligas quæ in actus conſuetudine uerſantur: utputa ſi mater eſt diligit filiū: ſi auarus eſt negligit iuſiurandū. Ita & Terentius meretrices malas, auaros: lenones: triſtes: ſenes: edaces paraſitos eſſe cōmemorauit. Hæc itaq; ſi ad fidem dicta ſunt per id quod fere ſolet fieri. Deinde per id qđ in opinione poſitū eſt ꝓbabile argm̄ ſic fit: ſi ad fidem non ea quæ in uſu ſunt agendi: ſed ea quę in opinione ſunt poſita colligamus. Si dicas inferos eſſe & impiis apud inferos pœnas. Si dicas oēs qui phiantur cōtra deos facere. Multi enim credent ꝙ phī contra deos faciant. Etenim ſi deos aſſerunt: & me forte ſtultum eſſe dicunt: qm̄ me talem deus eſſe uoluit, contra deos faciunt cū me repræhendunt. Deinde in repub. cū bella aut pax ex dei uoluntate cōtingant ipſi autem multa cupiunt ꝑſuadere contra deos faciunt: ſi id non aſſerunt agendū qđ deorū uoluntate contingit. Ergo ut diximus ex his quæ in opinione ſunt poſita: ꝓbabile colligitur argm̄: ſi dicas inferos eſſe uel non eſſe, deos eſſe uel non eſſe: mundū non eſſe natū. Iſtæ opiniones. dicunt enim græce opinio: & opiniones nuncupantur. Addo manifeſtū oia quæ in mundo aguntur argumentis ꝓbabilibus ꝑſuaderi qm̄ etiam phiorum ꝓfeſſionibus ex opinione nomen impoſitum eſt dogmata dicatur. Tertiū illud eſt ut doceamus quēadmodū ꝓbabile fiat argm̄ ex eo qđ habet ad hæc quandam ſilitudinem. i. per ſilitudinem: utputa ſi is qui patriam prodit pœnā meretur ille qui patriā defendit præmium meretur. Verū hic ex altero alteri fides fit: & ſic quaſi fuerat notandum. Sed Cice. non quēadmodum fieret argumentū, ſed unde fieret indicauit: cū ait. Aut quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem ad hæc. i. ad ſuperiora ad id quod fere ſolet fieri: & ad id qđ in opinione poſitum eſt. Enim hoc argumētum tertium: ubi ex altero alterū ꝓbamus nunc tale poteſt eē ut ſoleat fieri nunc tale ut in opinione poſitum eſſe uideatur: ut ſoleat fieri: ſi is qui patriā prodit pœnam meret: ille qui patriā defēdit p̄miū meretur. ut i opinione ſit. Si impiis apud inferos tormenta pręparata ſunt: innocentibus ges parata eſt. Itaq; hoc quod hēt ad hæc q̄dā ſimilitudinē. i. ſimilitudo tribus modis ꝓbabile afficit argm̄: aut ꝑ contraria: aut per paria: aut per eas res q̄ ſub eandē rōnem cadunt. Per contraria ſic. Nam ſi his qui imprudentes læſerunt ignoſci cōuenit: his qui neceſſario ꝓfuerēt haberi gratia non oportet. Hic cōtraria ꝓdeſſe & nocere: ſed ipa contraria non faciunt argumētū: niſi habeant iter ſe aliq̄ ſimilitudinem. Hic itaq; aiorum ſimilitudo ē nam ſi ille imprudēter obfuit: hic neceſſitate ꝓfuit neq; ille uoluit obeſſe: neq; hic uoluit prodeſſe: ergo ſi ignoſcatur ei qui non uolūtate: ſed imprudentia læſit: & illi gratia non habenda eſt qui non uoluntate profuit: ſed neceſſitate. Per paria ſic: cum non ex contrariis rebus: ſed ex ſimillimis ꝑ naturā probabile colligimus argumentū: utputa: nam ut locus in mari ſine portu nauibus inutus eſt: ſic animus qui ſine fide eſt amicis non poteſt eſſe portuoſus. Ex his autem quæ ſub eandem rationem cadunt: probabile facimus argm̄ cum ea ſibi conferimus quæ ad aliquid ſunt: utputa locare: conducere: emere: uēdere. Hæc uerba ad ſe inuicem ſpectant: itaq; ex unius rei ratione probare debemus utputa. neſcio quis uarte uēdente emit filium iniquā rem dicitur feciſſe. Hic facis argumentū probabile. Nam ſi is qui uendidit rem iniq̄ fecit & hic qui emit rem iniquam fecit. Deinde qđ Ci. poſuit exemplum apud Rhodios portorium res uilis utilis erat: Et Hermacreon uir ampliſſimus id cōduxit portorium. Defenditur quod rem turpem non fecerit. Facis itaq; argumentum per eas res quæ ſub eandem rationem cadunt. Nam ſi rhodiis turpe non fuit locare: nec Hermacreonti quidem eſt conducere. Siue aūt inquit uera ſint: ſiue falſa ea unde fecimus argumentū nihil ad nos: dummodo ad fidem faciendam probabilia eſſe uideantur. Falſum eſt ſed ueriſimile, ſi dicas nō occidit Medæa filios. Quippe mater filios nunq̄ potuiſſet occidere. Hic falſum eſt: quod aſſeris: tamen feciſti argumentum probabile: per id quod fere ſolet fieri: ut Mædea filios nō occidiſſe credatur. Aut ſi dicas q multus calceis puluis fuit ex itinere regreſſus eſt. Verū eſt autem argumētum probabile ſi dicas. Quoniam cicatrix eſt: uulnus fuerit neceſſe eſt. Nunc autem ut probabilis argumēti oēs partes ſcire poſſimus. Hæc quoque nobis aiaduertēda eſt pictura. Per id quod fere ſolet fieri. Signū. Credibile iudicatū. Religioſum ꝓbabile argm̄: per id quod in opinione poſitum eſt. Cōmūe: Approbatum: Cōparabile. Per ea quæ habent ad hęc q̄dam ſimilitudinem. Imago: Collatio, Exemplum.

Similitudo

❡Omne autē:ut certas quaſdā in partes tribuimus pbabile qđ ſumit ad argumentationē:aut ſignū eſt: aut credibile:aut iudicatū:aut cōparabile: ſupra diximus pbabile argm̄ in tres ptes diuidi:in id qđ fere ſolet fieri:in id qđ in opinione poſitū:& in id qđ habet q̄dam ſilitudinem. Sed has tres partes ipſas tes eſſe diximus de qbus pbabile ſit argm̄.

❡Omne autē(vt certas quaſdā in partes diſtribuamus)probabile qđ ſumit ad argumētationē, aut ſignū eſt aut credibile:aut iudicatū: aut cōparabile. Signū eſt quod ſub ſenſum aliquē cadit, & quiddā ſignificat quod ex ipſo profectū videtur: quod aut ante fuerit:aut in ipſo negocio:aut poſt ſit ſecutū:& tn̄ indiget teſtimonii, & grauioris cōfirmationis: vt cruor: fuga:pallor: puluis: & quæ his ſunt ſimilia. Credibile eſt quod ſine vllo teſte auditoris opinione cōfirmat, hoc modo. Nemo eſt qui nō liberos ſuos icolumes & beatos eſſe cupiat. Iudicatū eſt res aſſenſione:aut auctoritate: aut iudicio alicuius:aut aliquorꝝ cōprobata. Id tribus in generibus ſpectatur:religioſo: cōmuni & approbato. Religioſum eſt quod iurati legibus iudicauerunt. Cōmune eſt quod oēs cōmuniter: probarūt, & ſecuri ſunt, huiuſmodi eſt:vt maioribus natu aſſurgatur, vt ſupplicantiū miſereatur. Approbatum eſt quod homines cum dubium eſſet:quale haberi oporteret ſua conſtituerint auctoritate: veluti Gracchi patris factum quem populus romanus ob id factum:q̄ inſciente collega, in cenſura nihil geſſit: poſt cenſuram fecit conſulem.

Verum in his tribus rebus rurſus quatuor collata ſūt idest qđ ex illis rebus conficitur:aut ſignū dicit: aut credibile:aut iudicatū:aut comparabile. Atq̄ ut ſciamus hęc quatuor illis tribus eſſe conexa:id qđ fere ſolet fieri: nihil aliud habet in ſe niſi: aut ſignū aut credibile. Deinde id qđ in opinione poſitū eſt: nihil in ſe hēt iudicatū. Poſtremo id quod habet ad hæc quandā ſimilitudinē nihil aliud hēt niſi cōparabile. Videamus itaq̄ hæc quatuor i illis tribus eſſe. Nec hęc tātū ſibi copulata ſūt: ſed oia quæ in argumēto ſunt probabili: etiā argumentis attributis pſonæ: & attributis negocio conſtat eſſe cōnexa. Nam quatuor negocio eſſe dicimus attributa ꝯtinētia cū ipſo negocio:& in geſtioue negocii adiūcta negocio quę geſtū negociū conſequunt. Itaq̄ in cōtinētibus cū ipſo negocio:& in geſtione negocii ſignum eſt. In his quæ geſtum negociū conſequunt iudicatū eſt. In his autem quæ adiuncta ſunt negocio cōparabile eſt. In attributis uero pſonæ credibile eſt. Ita uidemus: & locos argumentorꝝ, & res, & exitus certis rationibus ſibi eſſe copulata. Nulla itaq̄ uideat eſſe confuſio quod probabile argumentum iamdudū in tria diuiſimus: nūc in quatuor, quia id quod fere ſolet fieri duo in ſe continet, ſignum & credibile. Quod in opinione poſitum eſt: unum habet in ſe, id eſt iudicatum quod habet ad hęc quandam ſimilitudinē: ſimiliter in ſe unū cōtinet, id eſt comparabile. Itaq̄ probabile argumentum in quatuor partes nūc diuiditur, nam aut ſignum eſt: aut

Signum credibile:aut iudicatū:aut comparabile. Signum eſt quod ſub ſenſum aliquē cadit. Quinq̄ ſenſus ſunt i homine:uiſus auditus:odoratio:ſapor:& tactus. Itaque quicqd ſub hos ſenſus cadit:cum ad argumentū fuerit tractum, ſignum eſt. Quod ſignū per ſe nō ad ſe ualet: ſed ex eo aliud proficiſcitur.i.aliud aſſeritur utputa ſi agatur, an neſcio qs ex itinere uenerit: & aſſeras eum ueniſſe:nā in calceis eius multus puluis eſt. Puluis hic ſignū eſt, & ſignum eſt: qđ ſub ſenſum oculorꝝ cadit. Aut ſi dicas quia cruentus eſt:hoiem occidit, Deinde ſi dicas, Seditio facta eſt. nā tumultus auditus eſt. hic tumultus ſignū eſt:ſed ſignum quod ſub auriū ſenſum cadit:ita & reliqua ſimilia. Verꝝ hoc argumenti genus id eſt ſignum non ſatis ad fidē ualet:ſed alterius:utpote maioris argumenti idiget approbatione. itaq̄ pbabile qdem eſt argumentū:ſed non ualidum ſemper quæ hoc argumēto coniectura tractatur, & ideo aut aliud firmius argm̄:aut teſtimonium reqrit. Sed quod paulo ante dixi ſignum eſſe in eo qđ fere ſolet fieri. Vtiq̄ cum dico ex itinere uenit. Nā multus in calceis puluis eſt:& hoiem occidit; nā cruentus eſt, argumentum facio ex his quæ fere ſolent fieri, ut puluerulentus ſit; & qui hominem occidit ſolet fieri:ut cruentus ſit, & ex ſigno uero in oīa tempora circa factū facere poſſumus argumentū, utputa occidiſti hoiem quia cruētus es & hic cruor ſignum eſt. Occidiſti autem hominē tempus præteritum. Deinde occidis hominē:nā uulnus ipſi gis ſignum eſt. Occidis hominē tēpus præſens. Deinde occidere uis hoiem, nā armatus incedis:hic armatus incedis ſignum eſt. Occidere uis hoiem tempus futurū:,ita ſignum ad omne tēpus argm̄ eſt. Credibile eſt quod ſine ullo teſte auditoris opinione firmat hoc modo. Credibile eſt, inquid argm̄ quod per ſe ipſum fidē facit. Neq̄ ad pbandum deſiderat teſtem. Sed facile cum prolatum fuerit apud opinionem & ſniam iudicis perſuadetur. Hoc credibile in eo eſſe diximus quod fere ſolet fieri, & rurſus in attributis pſonæ:ita i exemplo quod ſubdit Cice. utrunq̄ & uideamus. Nemo eſt igt qui nō liberos ſuos icolumes & beatos eſſe cupiat:itaq̄ & ſolet fieri ut nemo ſit q non amet liberos ſuos, & attributū perſonæ eſt: id eſt fortunæ: q liberi nominantur:& q ait nemo eſt. Drędibi le.

Iudicatum Iudicatum eſt res aſſenſione aut auctoritate:aut iudicio alicuius:aut aliquorū cōprobata. Iam & hinc in tria diuiſū iudicatū. Nā aſſenſione in religione eſt auctoritas in cōmuni iudicium in approbato, in tria enim iudicatum: diuiſit:in religioſum:in cōmune:in approbatum. Religioſum eſt inquit ſi quid de re aliqua iurati iudices iudicauerūt. & ideo religioſum:quia iurati iudicauerit:quod aſſentiri nos neceſſe eſt. Animaduertamus tamen, ut iudicium geſtum ſemper negocium conſequatur. Commune eſt quod omnes uulgo probarunt. Commune eſt inquit quod ex more uulgi iuſti auctoritatem tenet ut neceſſe ſit maioribus natu aſſurgi:ut ſupplicum miſereri. Hæc ut ſequamur habemus uulgi auctoritatem. Deinde hoc eſt animaduertendum q conſuetudo quæcunque rem ſemper aliquam conſequatur. Inter id quod fere ſolet fieri & commune hoc intereſt, hoc qđ fere ſolet fieri ex quadam natura eſt. Commune iudicato ſtringitur. Approbatum eſt quod homines &cæ. Approbatum eſt inquid quod cum dubium eſſet, eſt ca qualitatem bonam malam ne ad unam partem homines inclinauerunt:ut inquit cum ſororem Hora. occidiſſet & de facto eius populus eſſet incertus tamen abſolutus eſt. Deinde ut Tyberius Gracchus cenſor inſciēte collega quoſdam e ſenatu mouiſſet & de eius facto dubitaretur: poſtea tamen eius factum populus approbauit:nam eum conſulem fecit, ita religioſum:& commune & approbatum:qa in iudicato ſunt: geſtum ſemper negocium conſequuntur. Comparabile autem eſt:quod in rebus diuerſis ſimilem aliquā rationem continet. Dictum eſt iam de ſigno, de credibili:de iudicato i reſtat extremum ut de comparabilia dicat.

Religioſum

Cōmūe

Approbatum

Cōparabile

¶ Comparabile autē eſt, quod in diuerſis rebus ſimilē aliquā rōnē continet. Eius ſunt partes tres, imago, collatio, exēplū. Imago eſt oratio demonſtrans corpoꝝ, aut naturarū ſimilitudinē. Collatio eſt oratio rem cū re ſimilitudine cōferēs. Exēplū eſt quod rem auctoritate, aut caſu alicuius hominis aut negocii confirmat aut infirmat. Horū exēpla & deſcriptiones in pręceptis elocutionis cognoſcentur. Ac fons quidē confirmationis ut facultas tulit apertus eſt, nec minus dilucide q̄ rei natura ferebat, demonſtratus eſt. Quemadmodū autē ois conſtitutio, & pars cōſtitutionis: & ois controuerſia ſiue in rōne, ſiue in ſcripto verſet tractari debeat: & quę in quanq; argumētationē cōueniat: ſigillatim in ſecūdo libro de vnoquoq; genere dicemus. In pręſentia tantūmodo numeros, & modos, & partes argumētādi cōfuſe & permixte diſperſimus: & poſt diſcerer, & electe, i genus quodq; cauſę, qd cuiq; cōueniat ex hac copia dirigemus. Atq; inueniri quidē ois ex his locis argumentatio poterit. Inuētā exornari, & certas in partes diſtingui, & ſuauiſſimū, & ſumme neceſſariū: & ab artis ſcriptoribus maxime neglectū. Quare & de ea re pręceptione nobis & in hoc loco dicendū viſum eſt, vt ad inuentionem argumētādi quodq; abſolutio adiūgeretur, & magna cū cura & diligētia locus hic ois conſiderādus eſt: q̄ nō ſolū rei magna vtilitas eſt, ſed pręcipiendi quoq; ſūma difficultas. Ois igitur argumētatio aut per inductionē tractāda eſt: aut p ratiocinationē. Inductio ē oratio quę rebus nō dubiis captat aſſenſionē eius qui cū inſtituta eſt: quibus aſſenſionibus facit vt illi dubia quędam res propter ſimilitudinem earū rerum, quibus aſſenſit probetur: velut apud ſocraticum [illegible]

¶ Comparabile autē eſt quod res inter ſe diuerſas aliqua rōne cōiungit. Hæc cōparatio. i. ſimilitudo partes habet tres imaginē quā græci εἰκόνα appellant. Collationē quā greci παραβολήν appellant. Exemplū qd græci παράδειγμα appellāt. Imago eſt oro circa res diuerſas aut corpoꝝ aut naturarū cōparans ſimilitudinē, ut os humeroſq; deo ſimilis: ut qualis mugitus fuit cū Saucius aram Taurus. Collatio eſt oratio q̄ res in diuerſas ex ſimili cōparatione cōiungit: ut eſt iſtud: Ac ueluti magno in populo cū ſæpe cohorta eſt ſeditio. Exeplū eſt quo rem aliquā alicuius hois aut negocii auctoritate uel caſu hortamur aut dehortamur. Hortamur ſic: ut Antenor potuit mediis elapſus achiuis: illiricos penetrare ſinus. Dehortamur ſic: at nō uiderūt mœnia Troię Neptūni fabricata manu cōſidere in ignes. Hęc quidē nos exēpla grāmaticalibus ſuppoſuimus Cicero autem ſe exempla his: quæ ſunt incōparabilis ſuppoſiturū eſſe pmittit: cū cœperit de elocutione tractare, Nunc autē de inuentione tractatus eſt. Ac fons qdem cōfirmationis: ut facultas tulit apertus ē nec minus dilucide q̄ rei natura ferebat demonſtratus eſt. Ea oia quæ ad confirmationē pertinebāt demōſtrata ſunt: ita ingt: ut rei ipſi⁹ natura flagitabat ſed hic cōfuſius oia plata ſingulatim: ſe autem circa ſingulas cauſas traditurū eſſe p̄cepta in. ii. lib. pmittit. In præſentia tantūmodo numerum, & modos, & partes. Numerum accipimus attributa perſonæ unde cum: negocio quatuor, deinde genera argumentorum duo: neceſſariū pbabile. Modos autē accipiamus. i. in neceſſario argumento. Cōplexionē, enumerationem ſimplicem. conclusionē. Deinde in brobabili argumento id qd fere ſolet fieri quod in opinione poſitū eſt: qd habet ad hæc quādā ſimilitudinē partes autem accipiamus: ſignum credibile: iudicatum: cōparabile: & ea quæ ſub his ſunt, Atq; inueniri quidē ois ex his locis argumentatio poterit: poſtqpt qdem oia iam argumēta ex his locis quos præcipimus inueniri: ſed hæc ipſa argumenta debemus inquit artificioſa dictione diſtinguere: quia & ſuaue & neceſſariū eſt, Itaq; nunc pauca de dialectica ad rhetoricā tranſlaturus. Habebitq; locum de ſyllogiſmis ad quos capiendos & tenendos lectorē uehementer hortatur ut ipſe ait. Quod non ſolū magna eſt utilitas: ſed præcipiendi quoq; ſumma difficultas: diximus itaq; argm̄ pbabile in quatuor diuidi: ſignum credibile: iudicatum: cōparabile. Credibile eē diximus in duobus negocio attributis & perſonæ. Signum eſſe diximus in duobus negocio attribui in continentibus cū ipſo negocio: & in geſtione negocii. Cōparabile eſſe diximus in adiūctis negocio. Iudicatum uero in his quæ geſtū negociū conſequuntur. Itaq; omne argm̄ factū ex attributis perſonæ credibile dicetur. Deinde oē argm̄ factum ex continentibus cum ipſo negocio: & ex his quæ in geſtione negocii ſunt ſignū dicetur. Deinde omne argm̄ factum ex his quæ negocio abiuncta ſunt: cōparabile dicetur. Poſtremo oē argumentū factum ex his q̄ negocio & negociū cōſequūtur: iudicatum diceretur. Sed cū pbabile fuerit alioquin in omnibus attributis tā perſonæ: q̄ negocio & neceſſariū eſſe poterit argm̄: cuius tres partes eē diximus: cōplexionē: enumerationem ſimplicē: conclusionē. Ois igitur argumentatio per inductionē tractāda eſt, aut p rōcinationē. De materia & argō iam dictū eſt. Nunc tertiū illud eſt: ut de argumentatione dicamus: q̄ ptinet ad elocutionē: & quā Cic. ex dialectica ſumptā in rhetoricā poſuit laxiorem argumentatio eſt: itaq; artificiū nō inueniēdi, ſed dicēdi. Hæc duobus modis fit: aut per inductionē: aut p rōcinationē: ita & Ariſto. in argumētatione duo eē dixit. Atq; Ariſt. breuiter ac ſtrictum oē exēplū inductionē eſſe dixit: quo aius auditoris ab eo quod non dubiū eſt ad credēdum id quod dubiū eſt inducatur argumētandi inductio & raciocinatio. Verum inductione philoſophi utūtur, & hic nunc ad exemplum inductio philoſophica inducitur ad hoc ut intelligamus quid ſit inductio: uel quēadmodum fiat poſt: aut p̄cipiet qualis inductio poſſit eſſe oratoris, Inductio eſt oratio quæ rebus nō dubiis captat aſſenſionem eius qui cum inſtituta eſt. Generaliter hic inductionē definiuit: qua definitione oſtendit ubiq; nos inductione uti poſſe: & in philoſophica: & in oratoria: & in quacunq; cōtentione uerborū etiam in fabulis. Nā ubiq; neceſſe eſt perſuadere: & ideo perſonā certam hic non poſuit: ſed hoc ait: inductio eſt oratio quæ rebus nō dubiis captat aſſenſiōes eius q cū inſtituta eſt, huius igr. i. ſiue ille phs ut: ſiue iudex: ſiue orator: ſiue amicus, ſiue inimicus. Inductio itaq; ſic facienda eſt, ut prio pponamus illa q̄ extra negociū ſunt, ſed tñ q̄ ad negociū p ſilitudinē ſpectāt & talia igr eē debent, illa q̄ pponim⁹: ut neceſſario is cum quo agis ita eē fateaf: atq; ꝯſentiat. Qd cū conſenſerit: tunc pedetentim ad id ub dubitabaf deſcēdit, & his q̄ ſupra cōceſſa ſunt: ſimile eſſe cōfirmes: dat ergo nūc exēplum philoſophicū. Aeſchines ſocraticus fuit. i. diſcipulus Socratis. Is multa ſcripſit. Quodam etiam loco inducit Socratem referentem. Nā is erat mos diſcipulis: ut ingenio proprio reperta ad magiſtros referrent: & quaſi ab eis inuenta ponerent: inducit inquam

Imago. Collatio

Signum Probabile Argumētatio

Argumētandi duo gña

Inductio

Argm̄ pbabile i quatuor diuidi.

Mos diſcipulorum

Aeſchinem demõſtrat Socrates cũ Xenophontis vxore, & cũ ipſo Xenophonte Aſpaſiam locutam, Dic mihi inquit quaeſo Xenophontis vxor: ſi vicina tua melius aurũ habeat, q̃ tu habes: illius ne an tuũ malis? Illius inquit, qđ ſi veſtẽ & caeterũ ornamẽtũ muliebre precii maioris habeat q̃ tu habes, tuũ ne an illius malis? Illius vero. Age ſi, inqt, illa virum meliorẽ hẽat, q̃ tu habes, virũ ne tuũ, an illius malis? Hic mulier erubuit. Poſtea Aſpaſia cũ ipſo Xenophonte ſermonẽ inſtituit. Quaeſo inqt Xenophon, ſi vicinus tuus equũ meliorẽ habeat, quã tu habes, tuũ ne equũ malis, an illius? Illius inquit. Quid ſi fundũ meliorẽ habeat q̃ tu habes: vtrũ talẽ fundum habere malis? Illum inquit meliorẽ ſcilicet. Quid ſi vxorẽ meliorẽ habeat q̃ tu habes, vtrũ illius malis? Atq; hic Xenophon quoq; tacuit poſt Aſpaſia. Quoniam vterq; veſtrũ (inquit) id mihi ſolũ nõ rñdit, qđ ego ſolum audire volueram: egomet dicã quid vterq; cogitet. Nã & tu mulier optimũ virũ mauis habere: & tu Xenophon vxorem habere lectiſſimã maxime vis. Quare niſi hoc perfeceritis vt neq; melior vir neq; foemina lectior in terris ſit: profecto ſemp id qđ optimũ putabitis eſſe multo maxime requiretis: tu vt maritus ſis q̃ optimae mulieris: haec vt q̃ optimo viro nupta ſit. Hic cum in rebus non dubiis eſſet aſſenſum: factum eſt propter ſimilitudinem: vt etiã illud quod dubium videbatur: ſi quis ſeparatim quaereret id, profecto propter rationem rogandi concederetur. Hoc modo ſermonis plurimum vſus eſt Socrates: propterea q̃ nihil ipſe afferre ad perſuadendum volebat: ſed ex eo quod ſibi dederat ille quicũ diſputabat aliquid conficere malebat: quod ille ex eo qđ iam conceſſiſſet neceſſario approbare deberet. Hoc in genere percipiendũ nobis videtur primum vt illud quod inducimus per ſimilitudinem eiuſmodi ſit: vt ſit neceſſe concedi, nam quum poſtulabimus illud quod dubium ſit concedi: dubium eſſe id ipſum quod inducimus nõ oportebit. Deinde illud cuius cã confirmãdi fiet inductio videndũ eſt vt ſimile his rebus ſit quas res quaſi non dubias ante diximus, Nã aliqđ ante cõceſſum nobis proderit ſi ei diſſimile erit id cã cuius illud primũ cõcedi voluerimus. Deinde nõ intelligatur quo ſpectent illae primae inductiones & ad quem ſint exitum peruenturae. Nam qui videt ſi ei rei: quae primo rogetur recte aſſenſerit: illam quoq; rem quae ſibi diſpliceat eſſe neceſſario concedendã: plerũq; aut non reſpondẽdo, aut male reſpondendo longius procedere rogationem nõ ſinit. Qua ratione rogationis imprudens ab eo qđ conceſſit ad id quod nõ vult concedere deducendus eſt. Extremum autẽ aut taceatur oportet: aut concedatur: aut negetur. Si negabitur: aut oſtẽdenda eſt ſimilitudo harum rerum quae ante conceſſae ſunt: aut alia utendũ inductione. Si cõcedetur concludenda eſt argumẽtatio: ſi tacebit: aut elicienda eſt reſponſio: aut quoniã taciturnitas imitatur cõfeſſionem: pro eo ac ſi cõceſſum ſit cõcludere oportebit argumẽtationẽ. Ita ſit genus argumẽtãdi tripartitũ. ¶ Prima pars ex ſimilitudine conſtat vna pluri-

Aſpaſia peritiſſima phiç

Aeſchines Socratem referentẽ qđ eſſet: uel quemadmodũ eſſet locuta Aſpaſia cum uxore Xenophontis: uel cũ ipſo Xenophonte: nam Xenophon & eius uxor frequẽter diſcordabant: perſuadet ergo Aſpaſia ut in gratiã reuertant. Aſpaſia autẽ peritiſſima fuit philoſophiç. Hac itaq; inductiõe uſam induxit Aſpaſiam apud Aeſchinẽ Socrates. Interrogauit inquit Aſpaſia Xenophontis uxorẽ: ſi inquit uicina tua aurum melius habeat q̃ tu habes, tum inqt Xenophontis vxor inducta ſimilitudine ſuperiorẽ quia ſententiã mutare nõ poterat tacita erubuit: poſtea inqt Aſpaſia cõuertit ſe ad Xenophontẽ ipſum & ſimiliter, cum illo inſtituit inductionem. Dic mihi inquit Xenophon ſi uicinus tuus equũ: aut fundũ meliorem habeat q̃ tu habes: tuũ ne mauis: an illius. ſi illius. Niſi in gratiã regreſſi fueritis ſemp & tibi uxor lectiſſima & tibi uir optimꝰ deerit, hic itaq; inductio hoc egit: ut Xenophon & uxor eius ab his quę uelle ſe negare nõ poterant, ad idem etiã quod dubiũ habebant p ſimilitudinẽ deducerẽtur. Hoc modo ſermonis Socrates plurimũ uſus eſt. Socratem inquit in diſputationibus inductione frequẽter utebatur, propterea inquit q̃ optimũ ducebat: ut nõ a ſe rebus prolatis: ſed confeſſionibus ſuis aduerſarius uinceretur. Hoc in genere praecipiendũ nobis uidetur primũ ut illud quod inducemus p ſimilitudinẽ eiuſmodi ſit: ut ſit neceſſe cõcedi. In inductione inquit Tria ſemp ſpectare debemus, primo ut ſimilitudines tales proponamus: ut eas ſit neceſſe concedi, nam illud dubiũ eſſe nõ debet: unde alteri fidẽ uolumus facere. deinde inquit illud qđ cõfirmamus, ei rei quã proponimus ſimile eẽ debet: ne nihil egerit propoſitio: ſi illud diſſimile eſt: cuius cauſa propoſuimus. tertio inquit id agere debemus ut nemo intelligat quo ſpectet ſimilitudinis propoſitio, Nec cũ quiſpiam intellexit ſe ex confeſſione propoſitionis etiã illi rei fidẽ facere quã negauit, aut nõ reſpondeat aut male praueq; reſpondeat, ſi autẽ neſciat quo tendat ſimilitudinis propoſitio ſecurus cõfitetur. Qua cõfeſſione etiam illud: qđ negabat ante, ita ut tu uis concedit eſſe. Cum autẽ inquit hoc diligenter in facienda inductione ſeruaueris: ut & propoſito ſimilitudinis cõcedatur: & illud propoſitioni ſimile ſit cuius cauſa ſimilitudo propoſita eſt & ne movideat quo propoſitio illa cõtendat officio tuo p iſta diligenter impleto. Rurſus debetis reſpõſionẽ ꝑtẽdens attẽdere. Vnũ aũt de tribus faciat neceſſe eſt Nam aut tacebit, aut cõfitebitur: aut negabit. Ad haec ſingula praecepta; qđ in his ſingulis tu facere debeas, & primo a difficiliori parte incipit. ſi inquit negabit ita eſſe illud: unde contentio eſt: atq; illud quod in propoſitis cõceſſit q; ſimilitudinibus cõtinetur, duo inqt facere debemus. Aut alias res quas ante cõceſſit ſimiles docere huic rei eſſe de qua cõtentio eſt. Aut ſi per negabit alias inducere ſimilitudines, ſin autẽ inqt confitebitur: habita argumentatio cõcludenda eſt: deinde inqt ſi tacebit duo facies, aut reſponſionẽ de eo eliciens: aut ſi reſpondere noluerit: quia genus confeſſionis eſt taciturnitas concludenda eſt argumentatio. Ita inquit hoc genus argumentandi tripartitum ſemper eſt. ¶ Prima inquit pars cõſtat ex una ſimilitudine pluribuſue, ut in hoc ipſo exẽplo confeſſionẽ tacentiũ confirmat Aſpaſia. Et tu inquit mulier uirũ optimũ uis hẽre. Et tu Xenophon uxorẽ habere lectiſſimam maxime cupis. Deinde ex hac cõfeſſione quid conficiat oſtendit. Quare inqt niſi hoc perfeceris neq; uir melior: neq; foemina lectior in terris ſit. dedit ſupra philicę inductiõis exẽplum: dat nũc in rhetorica non in quo inquit diuerſa praecepta ſint: ſed ne quis forte praeceptum in phi-

Taciturnitas genꝰ cõfeſſionis

loſophia datum in rhetoꝛ
rica uideri nō poſſit. Exē
plum autē nūc ponit apud
grçcos peruagatum cuius
exempli hmōi thema eſt.
Epaminundas imperator
cū ei ſucceſſum fuiſſet, reti
nuit apud ſe exercitū aliꝛ
quot amplius diebus ꝗ̄ ex
lege oportebat. Illis dieꝛ
bus Lacedęmonios fūdit?
euertit ac uicit. Accuſatur
ꝙ cōtra legē exercitū retiꝛ
nuerit. Proponit autē hic
tacita exceptione lex illa:
qui ſucceſſori ex lege exer
citū ſtatim non tradiderit
pœnas ſoluat. In hoc theꝛ
mate pōt quidē eſſe cōpen
ſatiuus ſtatus principalis
feci: ſed profui. Verū ſecun
da conflictio in ſcripto &
uolūtate conſiſtit, ſcripto
utitur accuſator qui dicit
a uerbis legis recedi non
oportere. Volūtate utitur
Epaminūdas qui dicit legē
iubere quidē exercitū traꝛ
di: ſed ſi nihil urgeat. Alio
quin ſi reipu. cauſa paucis
diebus retineat nullā poeꝛ
nam ſubeſſe retinēti: Itaqꝫ
hic inductionē pōt facere
accuſator ille qui contra
ſententiā legis ſcripta deꝛ
fendit, & ſimilitudinē non
extra cauſam: ſed ex eadē
cauſa facit. Si inquit Epaꝛ
minūdas id quod ait legis
ſcriptorē ſenſiſſe ad legē
ſuis uerbis addat idē dānā
dum eſſe qui exercitū non
tradat ꝑter eum qui reip.
cauſa retinuerit hoc ſi adꝛ
dat nunqd pati poteſtis?
nō opinor. Deīde ſi hoc. i.
legi additū uos ueſtra auꝛ
ctoritate ad populū feraꝛ
tis nūquid id populus paꝛ
tietur? nō patief. Ergo inꝛ
quit qđ addi ad legē ꝑ uer
ba non pōt id tanꝗ̄ additū
ſit: ſequi non debetis: ꝙ ſi
inquit ſententiā ſcriptoris
neqꝫ Epaminūdæ: neqꝫ ue
ſtris literis uidemus corri
gi poſſe multo magis illud
re ipſa & iudicio ueſtro
mutari nō poteſt, quod ne
uerbo quidē mutari pōt.
Verū hoc ſcire debemus in
dyalogis ſermonē eſſe nō
dictionē. Dictionē autem
eſſe oratoris in ciuilibus
cauſis, iccirco ait. Aut aliꝛ
ter hoc in ſermone atqꝫ in
dicendo ſit utendū Sermo
phi. Dictio oratoris. Oraꝛ
tio autē poteſt: ad dialoꝛ

buſue. Altera ex eo: quod concedi volumus. cuius
cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt. Tertia ex conꝛ
cluſione quę aut confirmat confeſſionē: aut quod
ex ea conficiatur oſtendit. Sed quia non ſatis viꝛ
debitur alicui dilucide demonſtratum niſi quod
ex cauſarum genere exemplum ſubiecerimus, viꝛ
detur huiuſmodi quoqꝫ vtendum exemplo: nō ꝙ
præceptio differat aut aliter hic in ſermone atqꝫ
in dicendo ſit vtendum: ſed vt horum voluntati
ſatisfiat, qui quod vno in loco viderint, alio in loꝛ
co niſi monſtratur: nequeunt cognoſcere. Ergo in
hac cauſa quæ apud grçcos eſt peruagata cū Epa
minūdas thebanorum imperator ꝙ ei qui ſibi ex
lege ſucceſſerat ꝑtor, exercitū nō tradidit, & cum
paucos ipſe dies contra legem exercitū tenuiſſet
Lacedæmonios penitus deuicit: poterit accuſator
argumētatione vti per inductionem cū ſcriptum
legis contra ſententiā defendat ad hūc modum.
Si iudices id quod Epaminundas ait: legis ſcriꝛ
ptorem ſenſiſſe: aſcribat ad legem: & addat exceꝛ
ptionē hāc: extra quā reip. cauſa exercitū nō traꝛ
diderit patiemini nō opinor. Quod ſi voſmetipſi
quod a veſtra religione: & ſapientia remotiſſimū
eſt iſtius honoris cauſa hanc eandē exceptionē inꝛ
iuſſu populi ad legē aſcribi iubeatis populus theꝛ
banus id patietur ne fieri? profecto non patietur.
Quod ergo aſcribi ad legem nefas eſt: id aſſequi
quaſi aſcriptū ſit rectū vobis videatur? Noui veꝛ
ſtram intelligentiam, nō poteſt ita videri iudices.
Quod ſi neqꝫ literis corrigi: neqꝫ ab alio: neqꝫ a
vobis ſcriptoris volūtas pōt: videte ne multo indi
gnius ſit: id re: & iudicio veſtro mutari: qđ ne verꝛ
bo quidē cōmutari pōt. Ac de inductione quidē
ſatis dictū eſt in præſentia. Nunc deinceps ratioꝛ
cinationis vim ac naturam conſideremus.

¶ De Ratiocinatione. Tit. XIIII.

Ratiocinatio eſt oratio ex ipſa re proba
bile aliquid eliciens: quod expoſitū &
per ſe cognitū ſua ſe ui: & ratione conꝛ
firmet. Hoc de genere qui diligentius
conſiderandū putauerūt: cū idem in viſu dicendi
ſequerenſ, paululū in pręcipiendi ratione diſſenꝛ
ſerunt. Nam partim quinqꝫ eius partes eſſe dixeꝛ
runt: partim nō plus ꝗ̄ in tres partes poſſe diſtriꝛ
bui putauerūt. Eorū cōtrouerſiam nō incōmodū
videſ cū vtroruꝫ ratione exponere. Nam & breꝛ
uis eſt: & nō eiuſmodi ut alteri prorſus nihil dice
re putentur. Et locus hic nobis in dicendo miniꝛ
me negligendus videtur. Qui putant in quinqꝫ di
ſtribui partes oportere: aiunt primum conuenire
exponere ſummam argumentationis hoc modo.
Melius accuranſ quę ſine conſilio adminiſtranſ.
Hanc primam partem numerant eam deinceps
rationibus variis, & ꝗ̄ copioſiſſimis verbis appro
bari putant oportere hoc modo. Domus ea: quæ
ratione, regitur oībus eſt conſtructior rebus: & ap
paratior: quā ea quę temere & nullo conſilio admi
niſtratur. Exercitus is cui præpoſitus eſt ſapiens:
& callidus imperator: omnibus partibus cōmoꝛ
dius regitur quam is qui ſtultitia & temeritate aliꝛ

gum conuenire, ſi ſit pauꝛ
lo ſplendidior elocutio,
proprium tñ oratoris eſt.
Deīde notare debemus oēs
magiſtratus ꝑtores appel
latos: ut hic cū Epaminun
das thebanoꝝ imperator
ꝙ ei qui ſibi ex lege ꝑtor Prætor
ſucceſſerat, cū imperatori
ſuccedere debeat ipator.

Ratiocinatio eſt oraꝛ
tio ex ipſa re probaꝛ
bile aliquid eliciens quod
expoſitum & ꝑ ſe cognitū
ſua ſe ui & rōne cōfirmet.
Argumētionū duæ partes
ſūt, inductio, & rōcinatio,
de inductiōe iam dictū eſt
nūc de rōcinatiōe tractat?
eſt. i. de ſyllogiſmus. Verū
ut ad genus ſpeciē referaꝛ
mus ſyllogiſmus nō arguꝛ
menti nomen eſt ſed argu
mentationis. Ita inductio
nō inueniendi modus eſt,
ſed forma dicēdi. Quamꝛ
obrem ſic diffiniuit rōcina
tionē. i. ſyllogiſmū. Ratioꝛ
cinatio eſt inqt oratio ex
re ipſa ꝓbabile aliqd eliꝛ
ciens: qđ expoſitū & ꝑ ſe
cognitū ſua ſe ui & ratiōe
confirmet, & in hac diffini
tione multa cōmunia eſſe
poſſunt cū inductione: nā
ꝙ ait oratio ex ipſa re ꝓꝛ
babile aliqd eliciens, tam
rōcinationis eſt: ꝗ̄ inductio
nis: hoc autē ꝓpriū rōcina
tionis, qđ ait, qđ expoſitū
& per ſe cognitū ſua ſe ui,
ratione cōfirmet. Inductio
enim nō per ſe cognoſcit,
neqꝫ ſua ſe ui & ratione cō
firmat, ſed ut fidem faciat
probandæ rei, ſimilitudiꝛ
nes ante pręcedunt. Recte
itaqꝫ ratiocinatio definita
eſt, id eſt oratio quæ ex cō
feſſo argumentum contiꝛ
nens, non ſimilitudine, ſed
per ſe cognoſcitur, & ſua
ſe ui ac ratione cōfirmat.
Verum quod diximus ex
confeſſo argumētum conꝛ
tinens. Niſi enim quis conꝛ
fiteatur quia inimicus fuit
non erit argumentum.
Si inimicus fuit, occidit.
Ideo autem non eſt arguꝛ
mentum. quia nō probat:
eadem enim facilitate qua
aſſumitur: inimicus fuit:
improbabitur unde non
ſequitur quod occidit.
Sed ſi confiteatur ſe iniꝛ
micum: argumentum pro
babile ſit: ſi igiſ inimicus
fuit: occidit. Hoc de geꝛ

nere qui diligentius conſi-
derandum putauerunt.
Ratiocinatio. Ratiocinatio eſt igit̃ ora-
tio per ſe cognita ac ſuaui
& ratione cõfirmata ex re
confeſſa ſumptũ ad fidem
proferens argumentum.
Verũ inq̃t qui ſyllogiſmũ
in q̃nq̃ partes diuidũt, has
ſingulas partes numerãt:
ut propoſitio vna pars ſit,
approbatio propoſitionis
altera: ita & in aſſumptio
ne. i. approbatio aſſũptio-
nis: ut q̃nta pars ſit cõclu-
ſio. Illi aũt qui tres partes
in ſyllogiſmis eſſe cõtẽdũt
propoſitionẽ & approba-
tionẽ propoſitionis unam
partẽ enumerant. Rurſus
aſſumptionẽ & approba-
tionẽ aſſumptionis alterá
partẽ enumerãt, tertiã ue-
ro cõcluſionẽ. Itaq; utro-
rũq; opus ſimile ſed in mẽ
bris operis numerus diuer
ſus. Iam uero q̃nquepartiti ſyllogiſmi ſiue triparti-
ti in ipſis libris exẽpla po-
terimus agnoſcere. Verum
quædam præcepta in his
partibus poſita intelliga-
mus. Propoſitio inquit: ge
neralis in ſuo eſſe debet: &
id q̃d aſſumẽdũ eſt in ſe ne
ceſſario cõtinens. Appro-
batio enim multis uerbis
& diuerſis rõnibus facien-
da eſt. Aſſumptio uero ex
ui propoſitionis capiẽda
eſt: ut hic aſſumptio eſt.
Nihil autẽ melius cõſilio q̃
ois mũdus adminiſtratur.
Hæc aſſumptio ex ui pro
poſitionis aſſumpta eſt.
Quæ eſt ꝓpoſitio: melius
enim accurãtur quæ cõſi-
lio regunt̃, q̃ quæ ſine con
ſilio adminiſtrant̃. Deinde
inquit etiam aſſumptionis
approbatio multis ratio-
nibus facienda eſt. Extre-
ma cõcluſio eſt quæ qua-
tuor modis fit: quos mo-
dos alio in loco oſtende-
mus cũ de bipartito ſyllo
giſmo cœperimus habere
tractatũ. Quinquepartitã
igit̃ hoc pacto putant eſſe
argumentationẽ, qui inq̃t
quinquepartitã eſſe argu-
mentationem dicunt: hoc
aſſerũt quod ſupra oſten-
dimus, ideſt ſeparari ꝓpo
ſitionem ab approbatio-
ne ſua, & rurſus aſſumptionem ab approbatione ſua.
Qui autẽ tripartitã eſſe dicunt: illi inquit qui triparti
tam argumẽtationẽ, eſſe contendũt, eodẽ modo quidẽ
tractant argumentationẽ, Nã & ꝓpoſitiones hũt & ap

culus regitur. Eadem nauigii ratio eſt. Nam nauis
optime curſum conficit quę ſcientiſſimo guberna
tore vtitur: Cum propoſitio ſit hoc pacto appro-
bata: & duæ partes tranſierint rõcinationis, tertia
in parte aiunt q̃d oſtẽdere velis id ex vi ꝓpoſitio-
nis oportere aſſumere, hoc pacto. Nihil aũt oium
rerũ cõſilio melius q̃ ois mundus adminiſtratur.
Huius aſſumptionis quarto in loco aliam porro
inducũt approbationẽ hoc modo. Nam & ſignoꝝ
ortus: & obitus definitũ quendã ordinẽ ſeruant, &
annuæ cõmutationes nõ modo quadã neceſſitate
ſemꝑ eodem modo fiunt: verũ ad vtilitates rerum
quoq; oium ſunt accõmodatæ, & diurnæ, noctur-
næq; viciſſitudines nulla in re vnquã mutatæ no
cuerũt quicq̃, quæ ſigno ſunt omnia nõ mediocri
quodam conſilio naturam mundi adminiſtrari.
Quinto loco inducũt complexionẽ, eam, quæ aut
id infert ſolũ quod ex oibus partibus cogitur hoc
modo. Cõſilio igitur mũdus adminiſtrat̃, aut vnũ
in locũ cũ conduxerit breuiter propoſitionem, &
aſſumptionẽ adiungit: q̃d ex his conficiat̃ ad hũc
modũ. Quod ſi melius gerũtur ea quæ conſilio q̃
quæ ſine conſilio adminiſtrantur. Nihil autẽ rerũ
oium melius adminiſtratur q̃ mundus. Conſilio
igitur mundus adminiſtrat̃. Quinquepartitã igit̃
hoc pacto putant argumentationẽ. Qui autẽ tri-
partitam eſſe dicunt hi nõ aliter putant oportere
tractari argumentationẽ, ſed partitionem horum
reprehendũt. Negant enim neq; a propoſitione:
neq; aſſumptione, approbationes earum ſeparari
oportere: neq; propoſitionẽ abſolutã neq; aſſum-
ptionem ſibi perfectam videri: quę approbatione
confirmata nõ ſit. Quare quas illi duas partes nu
merãt ꝓpoſitionẽ & approbationẽ, ſibi vnã partẽ
videri ꝓpoſitionẽ, quę ſi approbata nõ ſit propo-
ſitio nõ ſit argumẽtationis. Itẽ quę ab illis aſſum-
ptio & aſſumptionis ꝓbatio dicit̃, eandẽ ſibi aſſum
ptionẽ ſolã videri. Ita fit vt eadẽ ratiõe argumẽta
tio tractata aliis tripartita, aliis quinquepartita vi
deatur. Quare euenit vt rex nõ tam ad vſum di-
cendi pertineat q̃ ad rationẽ præceptionis. Nobis
autem cõmodior illa partitio videtur eſſe quæ in
quinq; partes diſtributa eſt, quã oẽs ab Ariſtotele
& Theophraſto ꝓfecti: maxĩe ſecuti ſunt. Nã quẽ-
admodũ illud ſuperius genus argumentãdi quod
per inductionẽ ſumitur maxime Socrates & ſo-
cratici pertractauerũt, ſic hoc q̃d ꝑ ratiocinationẽ
expolitur ſumme ab Ariſtotele atq; peripateticis,
& Theophraſto frequentatũ. Deinde a rhetoribus
his: qui elegantiſſimi, atq; artificioſiſſimi probati
ſunt. Quare autẽ nobis illa magis partitio ꝓbatur
dicendum videtur, ne temere ſecuti putemur, &
breuiter dicendum: ne huiuſmodi rebus diutius,
q̃ ratio præcipiẽdi poſtulat cõmoremur. Si quadã
in argumẽtatiõe ſatis eſt vti ꝓpoſitiõe & nõ opor
tet adiungere approbationem propoſitioni, qua-

probatiões & rurſus aſſũ-
ptionẽ cũ approbatiõib⁹
ſuis. Sed hæc bina ꝯnectũt
& reddũt ſingula: ut ꝓpõnẽ
cũ approbatiõe ſua ſimul
iũgãt, & rurſum aſſũptio-
nẽ & approbationem eius
unũ efficiãt. Negãt ãt recte
neq; propoſitionem neq;
aſſumptionẽ dici: niſi fue-
rit approbata tuncq; eſſe
aiunt propoſitionẽ argu-
mentationis: ſi approbata
ſit. Sin autẽ approbata nõ
ſit eſſe quidẽ propoſitio-
nem, ſed argumẽti nõ argu
mentationis: in qua argu-
mẽtatione latior & expo-
litior elocutio eſt. Itaq; q
hoc ꝯtendunt negant eſſe
amplius q̃ tripartitã argu
mentationẽ. Ab his Cice.
diſſentit & cõtra diſputat
probat illorũ ſententiam
qui dicũt quinquepartitã
argumẽtationẽ. Itaq; hoc
Cice. ſecundũ artem teſti-
bus & argumẽtis probat.
Teſtibus ſic. Quã omnes
inquit ab Ariſto. & theo-
phraſto profecti maxime
ſecuti ſunt. Nam quemad-
modum inquit, ſuperius
argumetationis genus, id
eſt inductionis Socrates
maxime: & omnes ſocrati
ci tractauerũt, ita hoc ge-
nus argumẽtationis: id eſt
ratiocinatio quinquepar-
tita ab Ariſtotele: & theo
phraſto: uel peripateticis
frequentatum: atq; tracta
tum eſt. Sed quia orator
rhetoricam ſcribens im-
portune pene Philoſo-
phos ad teſtimonium uo-
cat: uerum ꝙ de dialecti-
ca iſte tractatus eſt: recte
philoſophos ſibi adhibet,
& quia Rhetoricam ſcri-
bit: adiungit, & multos
oratores elegantiſſimos:
atq; artificioſiſſimos iu-
dicatos, qui uſi ſunt hac
argumentatione quinque
partita. Deinde inquit a
rhetoribus qui elegantiſ-
ſimi: atq; artificioſiſſimi
putati ſunt. Itaq; teſtibus
probauit: non errare illos
qui aſſerant quinquepar-
titam argumentationem:
Sed quia poterat dici: Ci.
etiam illi quos cõmemo-
ras errauerunt oſtendit ſe
exemplum non timere illorum ſecutum probatq; ar-
gumentis ſuis non errare eos qui quinquepartitam
argumentationem, errare autem eos, qui triparti-
tam eſſe contendunt. Ita hæc eſt quæſtio utrum

tripartit-

tripartita an quadripartita, an quinquepartita ſit argumētatio. Ci. multis ſyllogiſmis ſuis nunc quinquepartitis, nunc tripartitis probat quinquepartitam eſſe argumētationē, & primo aſſerit propoſitionē & approbationē inter ſe eſſe diuerſa, in qua aſſertione primo argumenti, deinde exempli eſt ſyllogiſmus, dehinc ſimili rōne aſſeri aſſumptionē & approbationē eius iter ſe eſſe diuerſas, in qua rurſus aſſertione primo argumenti, deinde exēpli eſt ſyllogiſmus. Itaq; poſtq̄ probauit propoſitionē & aſſumptionē ab approbationibus ſuis longe eſſe ſeparatas, concludit cōmode partitos eē eos qui quinquepartitam dixerunt argumētationē. Quinq; igitur partes ſunt eius argumentationis quę ꝑ ratiocinationē tractat̃. Illius autē argumentationis quæ per inductionem tractatur tripartita eſt argumētatio. Verum hoc in primis tenere debemus.

Argm̄ nūc uicinū eſſe quæſtioni, nunc a q̄ſtione longinquum, argm̄ enim prolatum, nunc ipſi quęſtioni prodeſt, nunc ei rei quę uicina eſt quęſtioni. Itaq; argumētum, nunc uicinū eſt quęſtioni, nūc loco tertio, nunc quarto, nunc quinto naſcitur. Ariſto. autē dicit etiā loco decimo poſſe fieri argm̄. Sed cum ſæpe argumentū tam longe a quęſtione ſit, hoc tantū ſyllogiſmi eſt, aut id quod longe a quæſtione eſt, eidem quæſtioni dicendi ratiocinationem cōiungat.

Vicinū argm̄

Ac uicinum argumentū tale eſt. Quoniā hic inimicus fuit occidit: longe a quęſtione argumentum tale eſt. Inimicus occidit. Hoc quia generale eſt primo differēdum utrum inimicus ſemper occidat. Quod poſtq̄ aſſerueris non ſtatim probas hunc occidiſſe, Sed ad hoc proficit ut rurſus doceas hūc inimicum fuiſſe. Quod poſtquā aſſerueris hunc inimicum fuiſſe, tunc demum redis ad quæſtionem. Ergo hic, quia inimicus fuit, occidit, deinde lōge petitum argumentum

dam autē in argumentatione infirma eſt ꝓpoſitio niſi adiuncta ſit approbatio: ſeparata eſt quædam a propoſitione approbatio: quod enim adiūgi: & ſeparari ab aliquo poteſt id non poteſt idem eſſe quod eſt id ad quod adiungitur: & a quo ſeparatur. Eſt autē quędam argumentatio: in qua propoſitio non indiget approbatione: & quædam: in qua nihil ualet ſine approbatione, ut oſtēdemus. Separata eſt igit̃ a ꝓpoſitione approbatio. Oſtendetur autem id quod polliciti ſumus hoc modo. Quæ propoſitio in ſe quiddam continet perſpicuum, & quod ſtare inter oēs neceſſe eſt, hanc uelle et approbare et affirmare nihil attinet. Ea eſt huiuſmodi. Si quo die romæ iſta cædes facta eſt ego Athenis eo die fui intereſſe in cæde nō potui: hoc quia perſpicue uerum eſt: nihil attinet approbari. Quare aſſumi ſtatim oportet hoc modo. Fui autem Athenis eodem die: hoc ſi nō conſtat, indiget approbationis: qua inducta complexio conſequitur. Eſt igit̃ quædā propoſitio: quę nō indiget approbationis: nā eſſe qdē q̄dā quæ idigeat quid attinet dicere: quod cuiuis facile perſpicuum eſt. Quod ſi ita eſt: ex eo quod propoſueramus, hoc conficitur, ſeparatā eſſe quādam approbationē a propoſitione. Si autem ita eſt: falſum eſt non eſſe pluſq̄ tripartitam argumentationem. Simili modo licet alteram quoq; approbationem ab aſſumptione ſeparatam oſtendere. Si quadam in argumentatione ſatis eſt vti aſſumptione, quadam autem in argumentatione infirma eſt aſſumptio niſi adiuncta ſit approbatio: ſeparatum quiddam eſt extra aſſumptionem approbatio. Eſt autem argumentatio quædam: in qua aſſumptio nō indiget approbationis: quædam autem in qua nihil valet ſine approbatione: vt oſtendemus: ſeparata eſt igitur ab aſſumptione approbatio: oſtendemus autem quod polliciti ſumus hoc modo. Quæ perſpicuam in omnibus veritatem continet aſſumptio, nihil indiget approbationis, ea eſt eiuſmodi. Si oportet velle ſapere: dare operam philoſophiæ conuenit. Hæc propoſitio indiget approbationis. Non enim perſpicua eſt, neq; conſtat inter omnes, propterea ꝙ multi nihil prodeſſe philoſophiam, pleriq; etiam obeſſe arbitrantur. Aſſumptio perſpicua eſt, eſt enim hæc, oportet autem ſapere. Hæc autem quia ipſum ex re perſpicitur & uerum eſſe intelligitur nihil attinet approbari. Quare ſtatim concludenda eſt argumentatio. Eſt ergo aſſumptio quędā quæ nō indiget approbationis. Nam quædam indigere perſpicuum eſt. Separata eſt igitur ab aſſumptione approbatio. Falſum eſt igitur nō eſſe pluſq̄ tripartitā argumētationem. Itaq; ex his illud iam perſpicuum eſt eſſe quādam argumentationem: in qua neq; propoſitio: neq; aſſumptio indiget approbationis, huiuſmodi eſt (vt certum quiddā & breue exempli cauſa ponamus.) Si ſummopere ſapientia eſt petenda ſummopere ſtultitia uitanda eſt: ſummoper autem ſapientia petenda eſt, ſummopere igitur ſtultitia uitanda eſt. Hic & aſſumptio & propoſitio perſpicua eſt, Quare neutra quoq; indi-

etiam illic licet animaduertere: ubi Cice. redarguit hermagoram non recte ſub qualitate poſuiſſe deliberationē: & demōſtrationem: ubi primū docet genera eſſe cauſarum, ꝙ genera ſunt cauſarū partes generis cauſæ eſſe non poſſe, & ſi partes generis cauſæ eſſe nō poſſunt multo magis partes partium eſſe nō poſſe. Poſtremo redit ad quæſtionem, male igit̃ deliberatio, & demonſtratio ſub qualitate ponuntur. Itaq; argumētum nūc longe a quęſtione eſt, nunc uicinū eſt quæſtioni. Deinde debemus hoc animaduertere argumentum quodcūq; ſumimus, utrū in genere ſit an in ſpecie. Si in genere: ſine deliberatione ꝓponere debemus. Deinde approbare eandē propoſitionē, tertio loco ſpeciē aſſumere. Quarto loco aſſumptionē ſpeciei multis rationibus approbare, poſtremo cōcludere. Huius ſyllogiſmi ſubiiciamus exēplum illud ipſum epaminundæ. Oēs leges iudices ad cōmodū reip. referre oportet &c. Hęc propoſitio eſt generalis ſine ulla dubitatione. Deinde approbat eandē propoſitionē. Ea enim uirtute, & ſapientia maiores noſtri fuerunt &c. Tertio loco ſpecies aſſumitur. Ergo in hoc quoq; iudicicio definite literas, legē quoq; interpretari &c. Quarto loco approbat aſſumptionē Conſiderate qd magis utile fuit thebanis q̄ lacedæmonios opprimi &c. Poſtremo concludit, ꝙ ſi leges oēs &c. Hoc aūt argm̄ lōge a q̄one petitū cognoſcimus facile. Argm̄ uero qd̄ in ſpecie ē ſemꝑ cū dubitatione ꝓponit̃. Si hoc ē illud igit̃ nō ē. Aut hoc faciamus, aut illud faciam? Verū cū in ꝓpoſitione ſi ē, dicit̃ cū in ꝓpoſitione autē eſt, dicit̃. Argm̄ igitur quod in ſpecie eſt debet ſemꝑ cū dubitatione proponi, huius ꝓpoſitionis facienda eſt approbatio. Deinde aſſumptio eiuſdē ſpeciei facienda eſt ꝑ eandem ſpeciē: ſed per confir-

get approbatione. Ex hiſce omnibus illud perſpicuum eſt:tum adiungi approbationem: tum non adiungi. Ex quo cognoſcitur neq; in propoſitione: neq; in aſſumptione contineri approbationẽ, ſed vtraq; ſuo loco poſitam vim ſuam tanq̃ certam: & ꝓpriã obtinere. Quod ſi ita eſt cõmode partiti ſunt illi:qui in q̃nq; partes diſtribuerũt argumẽtationẽ. Quinq; ſunt igitur ꝑtes eius argumẽtationis, quę ꝑ rõcinationẽ tractatur. Propoſitio ꝑ quã breuiter locus hic exponitur, ex quo oĩs vis oportet emanet rõcinationis. Approbatio ꝑ quã id quod breuiter expoſitũ eſt : rõnibus approbatũ ꝓbabilius: & apertius fit. Aſſumptio per quã id quod ex pro-

mationem.Cuius aſſumptionis facienda eſt approbatio:tũc erit poſtrema cõcluſio.Talis in miloniana oratione ſyllogiſmus eſt. Si inquit doceo cauſas fuiſſe Clodio:vt occideret Milonẽ probo inſidiatorẽ.Hanc propoſitionẽ approbauit: & ſi boni ne magno quidẽ emolumẽto impelluntur ad fraudẽ improbi ſępe paruo, Deinde ipſam ſpeciẽ aſſumit per confirmationem, Habuit autẽ cauſas Clodius. Hanc rurſus aſſumptionẽ multis rationibus approbat. Poſtremo concludit:quare ſi habuit cauſas Clodius ut occideret Milonem conſtat inſidiatorem fuiſſe. Ergo quotiens argumentum in genere fuerit : ſpecies aſſumenda eſt.Quotiens argumentum in ſpecie fuerit: ipſa ſpecies aſſumẽda eſt: ſed per confirmationem. Hoc autem tenere debemus in propoſitione vim totius argumentationis conſiſtere. Siue autem in genere: ſiue in ſpecie ſit propoſitio : ex ipſa tamen ſemper generatur aſſumptio. Docuit itaq; quinq; partitam argumentationem per exemplum Epaminundæ.Deinde docuit quadripartitam argumentationem duobus modis:nunc propoſitionis approbatione : nunc aſſumptionis approbatione ſublata.Deinde docuit tripartitam argumentationem utraq; approbatione ſublata. Nunc quæſtio eſt an ſit bipartita argumentatio.Si peperit: uirgo nõ eſt:peperit autem.Multi dicunt eſſe bipartitam argumentationem hac ratione. Si inquiũt approbationes ſæpe quia manifeſte ſunt ſubtrahuntur:cur nõ & concluſio cum manifeſta eſt ſubtrahuntur:ut ſit bipartita argumentatio per propoſitionem & aſſumptionem:Si peperit:uirgo non eſt. Peperit autem. Cice. hanc illorum ſententiam repræhendit. Dicitq; ſemper argumentationem concludendam eſſe : nec unq̃ tamen utendum eſſe manifeſta concluſione. Tunc autem hoc fieri poſſe ſi concluſionum genera cognoſcamus:ſunt autem quatuor. Quarum cõcluſionum una talis.cũ eam breuiter facimus:propoſitionis & aſſumptionis : & poſt adiungimus id : quod ex omni argumentatione conficitur.Dat aũt ipſe exemplum.Quod ſi leges omnes ad utilitatem reipub. referri conuenit: hic autem ſaluti reipub.profuit:profecto non poteſt eodem pacto & ſaluti communi conſuluiſſe : & legibus non obtemperaſſe.Secunda autem concluſio talis eſt:ut argumentatio ex contrario concludatur.& dat exemplum:ſumma igitur amentia eſt in eorum fide ſpem habere quorum perfidia totiens deceptus ſis. Propoſitio enim huius ſyllogiſmi talis eſt.Qui ſæpenumero nos per fidem fefellerunt:eorum orationi fidem habere non debemus. Hoc poſtq̃ probatum eſt: ita concludi oportuit. Igitur Carthaginẽſibus fidem non habere debemus: ſed contrarium potius in concluſione conſtituit:ſumma igitur amẽtia eſt in eorum fide ſpem habere:quorũ perfidia totiens deceptus ſis. Tertia concluſio talis eſt : ut id ſolum quod ex omni argumẽtatione conficitur inferamus & dat exemplũ: urbem igitur diruamus. Quarta concluſio talis eſt: cum non id quod conficitur in concluſione ponimus, ſed id quod eam rem quæ conficitur conſequatur & dat exemplum. Si peperit cum uiro concubuit.peperit autem.Hic conficitur.Cum uiro igitur concubuit: ſed hoc in concluſione quia manifeſtum eſt nõ ponit: ſed illud ponit quod manifeſtam illam concluſionem conſequitur.Igitur fecit inceſtum. Etenim ſi cum uiro concubuit id conſequitur:ut fecerit inceſtum.Antiqui autem quemcũq; hominum coitum inceſtum appellabant. Quare in longis argumentationibus. Dat præceptum:ut ſciamus qua concluſione unaquæq; argumentatio concludenda ſit Quotiẽs inquit longa fuerit argumentatio:aut propter memoriã ſatisfacere in concluſione debemus: aut ſi erũt i memoria quæ ſupradicta ſunt.Argumẽtatio nobis ex contrario concludenda eſt. Verum longa argumentatio non partibus:ſed menſura partium conſtat id eſt non quinq; partita aut quadripartita argumẽtatio longa eſt.Sed in quacunq; argumẽtatione quotiens latiores fuerint approbationes:tunc longe erunt argumentationes. Ita & quinq; partita argumentatio ex modo approbationum breuis poterit inueniri. Quare inquit quæcunq; longa argumentatio fuerit duobus modis concludenda eſt. Aut per conductionem id eſt

aut per contrarium.

Quotiens autem breuis fuerit argumentatio hoc ſolo quod conficitur concludenda eſt:in illis uero argumentationibus quæ exitum manifeſtum habent conſecutionem ponere in concluſione debemus. Si nã autem ex unaquaq; parte putabunt conſtare argumentationem repræhendit etiam illos qui ex una parte dicunt fieri poſſe argumentationem. Hi inquit errant de nominis ambiguitate. Nam argumentatio duas ſignificationes habet & argumenti : & argumentationis.Quare cum dicunt ſi peperit cum uiro concubuit: inuentum proferunt non expolitionem argumentationem : ſed talis argumentatio eſſe non poteſt : niſi cum expolita profertur oratio. Eodem modo inquit: & illi errant qui dicunt aliquando ſubtrahi poſſe nunc propoſitionem:nunc aſſumptionem. Nam quoniam utraq; harum monet auditorem neutra neceſſe eſt ſubtrahatur expolitioni.Itaq; magnopere ſtudendum eſt:quia inuentio cunctis oratoribus communis eſt: ſed ipſi oratores dicendi modo : aut optimi ſunt: aut mediocres:aut ſunt infimi. Variate autem orationem magnopere oportebit : propter faſtidia uaria inquit : uti oratione debemus : ut nunc per inductionem argumentationem argumentemur: nunc per ratiocinationem. Deinde in ratiocinationibus : nunc quinq; partitam:nunc quadripartitam : nunc tripartitam faciamus argumentationem. Deinde ut non ſemper prima ſit propoſitio : ſed aliquando aſſumptio prima ſit. Hæc inquit ut melius inſpiciamus: aut inſcribamus ipſi & nos exerceamus : aut ſi id piget facere ea quæ ſupra poſita ſunt exempla uideamus : & in ipſis hanc exerceamur uarietatem. Illud autem præcepit ſyllogiſmos omnes in dialectica contineri hos paucos inde deriuatos qui oratori conuenire uidebantur. Deniq; iſti non ſyllogiſmi: ſed epicheremata dicuntur. Repræhenſio eſt per quam argumentando aduerſariorum confirmatio diluitur aut infirmatur : aut alleuiatur. Iam de quatuor partibus orationis dictum eſt : de exordio : de narratione:de comparatione: de confirmatione. Nunc ſecundum ordinem de repręhenſione tractandum eſt.

An bipartita ſit

Concluſionum genera

Ex una parte

Argumentatio duo ſignificat

Epicheremata

poſitione ad oſtendendum pertinet aſſumitur. Aſſumptionis approbatio, per quam id quod breuiter expoſitum eſt rationibus firmatur. Cõplexio per quam id quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur. Quæ plurimas habet argumentatio partes ea conſtat ex his quinq; partibus. Secũda ẽ quadripartita. Tertia ẽ tripartita, deinde bipartita, quod in controuerſia eſt. De vnaquaq; parte poteſt alicui videri poſſe conſiſtere. Eorum generum quę dubia ſunt rationes afferemus. Eorum quæ conſiſtunt exempla ponemus. Quinquepartita argumẽtatio eſt huiuſmodi. Oẽs leges iudices ad cõmodũ reipu. referri oportet, & eas ex vtilitate cõmuni nõ ex ſcriptione quę in literis eſt interpretari. Ea enim virtute & ſapientia maiores noſtri fuerũt vt in legibus ſcribẽdis nihil ſibi aliud niſi ſalutem & reipu. vtilitatem propoſuerent. Neq; enim ipſi quod obeſſet ſcribere volebant, & ſi ſcripſiſſent, cum eſſet intellectũ, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum cauſa ſaluas eſſe vult, ſed reip. q; ex legibus omnem rempubli. optime putant adminiſtrari. Quamobrem igitur leges ſeruari oportet ad eam cauſam ſcripta omnia iterpretari cõuenit, hoc eſt quoniã reip. ſeruimus, ex reipu. cõmodo atq; vtilitate interpretemur. Nam vt ex medicina nihil oportet putari proficiſci, niſi quod ad corporis vtilitatem ſpectet, quoniã eius cauſa eſt inſtituta, ſic a legibus nihil cõuenit arbitrari, niſi quod reipu. conducat, proficiſci, quoniã eius cauſa ſunt cõparatę. Ergo in hoc quoq; iudicio deſinite literas legis ſcrutari, & legem vt æquũ eſt, ex vtilitate reipu. cõſiderate. Quid enim magis vtile fuit thebanis q̃ lacedæmonios opprimi? Quid magis epaminundam thebanorum imperatorem q̃ victoriæ thebanorum conſulere decuit? Quid hunc tanta thebanorum gloria tam claro tamq; exornato tropheo carius, atq; antiquius habere conueniti? Scripto videlicet legis omiſſo, ſcriptoris ſententiã conſiderare debuit. Atq; hoc idem conſideratum ſatis eſt, nullã eſſe legem niſi reipu. cauſa ſcriptã. Summã igitur amentiã putabant eſſe quod ſcriptum erat reipu. cauſa ſalutis, id nõ ex reipu. ſalute interpretari. Quod ſi leges oẽs ad vtilitatẽ reipu. referre cõuenit, hos autẽ reipu. profuit, profecto eodem nõ poteſt facto & cõmunibus fortunis conſuluiſſe & legibus nõ obtemperaſſe. Quatuor autem partibus conſtat argumẽtatio, cũ autẽ proponimus: aut aſſumimus ſine approbatione. Id facere oportet, cũ aut propoſitio ex ſe intelligitur aut aſſumptio perſpicua eſt, & nullius approbationis indiget. Propoſitionis approbatione præterita, quatuor ex partibus argumẽtatio tractatur ad hunc modum. Iudices qui ex lege iurati iudicatis, legibus obtemperare debetis. Obtemperare autẽ legibus nõ poteſtis niſi quod ſcriptũ eſt in lege ſequamini. Quod enim certius legis ſcriptor teſtimonium voluntatis ſuæ relinquere potuit, q̃ quod ipſe magna cum cura, atq; diligentia ſcripſit? Quod ſi literæ nõ extarent, magnopere eas requiremus, vt ex his ſcriptoris voluntas cognoſceretur. Nec tamen Epaminũdæ permitteremus, etiam ſi extra iudiciũ quid eſſet vt is nobis ſententiã legis interpretaretur, nedum non iſtud patiamur, cum præſto lex ſit, nõ ex eo quod apertiſſime ſcriptum eſt, ſed ex eo quod ſuæ cauſæ conuenit ſcriptoris voluntatem interpretari. Quod ſi vos legibus obtemperare debetis, & id facere non poteſtis, niſi quod ſcriptum eſt in lege ſequamini, quid dubitatis quin iſtum contra legẽ feciſſe iudicetis? Aſſumptionis autẽ approbatione præterita, ſic fit argumentatio. Qui ſæpenumero nos perfidia fefellerunt, eorum orationi fidem habere nõ debemus. Si quid enim perfidia illorũ detrimenti acceperimus, nemo erit præter noſmetipſos quem iure accuſare poſſimus. Ac primo quidem decipi incõmodum eſt, iterum ſtultum, tertio turpe. Carthaginenſes vero perſæpe iam nos fefellerunt. Summa igitur amẽtia eſt in eorum fide ſpem habere, quorum perfidia totiens deceptus ſis. Vtraq; approbatione præterita tripartita fit hoc pacto, aut metuamus Carthaginenſes oportet, ſi incolumes eos reliquerimus, aut eorũ vrbem diruamus. At metuere quidem nõ oportet. Reſtat igitur, vt vrbem diruamus. Sunt autem qui putant nõnunq̃ poſſe complexione oportunie ſuperſederi, cum id perſpicuum ſit, quod conficiatur ex ratiocinatione. Quod ſi fiat bipartitam quoq; fieri argumentationem hoc modo. Si peperit virgo non eſt, peperit autem. Hic ſatis eſſe dicunt proponere & aſſumere, quoniam perſpicuum ſit, quod conficiatur ex ratiocinatione. Quod ſi fiat complexionis rem non indigere. Nobis autem videtur, & omnis ratiocinatio concludenda eſſe, & illud vitium quod illis diſplicet, magnopere vitandum: ne quod perſpicuum ſit id in complexionem inferamus. Hoc autem fieri poterit ſi complexionum genera intelligentur. Nam aut ita complectimur, vt in vnum conducamus propoſitionem, & aſſumptionem hoc modo. Quod ſi leges omnes ad vtilitatem reipu. referri conuenit, hic autem reipu. profuit, non poteſt eodẽ pacto & saluti cõmuni conſuluiſſe, & legibus non obtemperaſſe. Aut ita vt ex contraria ſententia conficiatur, hoc modo. Summa igitur amentia eſt in eorum fide ſpem habere, quorum perfidia totiens deceptus ſis. Aut ita, vt id ſolum quod conficitur inferatur ad hunc modum. Vrbem igitur diruamus. Aut id quod eam rem quæ conficitur, ſequatur neceſſe eſt. Id eſt huiuſmodi. Si peperit, cũ viro concubuit: peperit autem: Conficitur hoc modo, concubuit igitur cum viro. hoc ſi nolis inferre, & inferas quod inde ſequitur, fecit igitur inceſtum, & concluſeris argumentationem & perſpicuam fugeris complexionem. Quare in longis argumentationibus ex conductionibus aut ex contrario complecti oportet. In breuibus id ſolũ quod conficitur exponere. in his in quibus exitus perſpicuus eſt, cõſecutione vti. Si qui autẽ ex vna pte putabunt cõſtare argumẽtationẽ, poterũt dicere ſæpe ſatis

Tripartita.

Bipartita.

Cõplexionum genera

hoc modo argumentationē facere. Quoniā peperit eū viro cōcubuit: nam hoc nullius neq; approbationis neq; complexionis indiget. Sed ii nobis ambiguitate nōis videntur errare. Nam et argumētatio, noīe vno res duas ſignificat. Ideo q̄ & inuētum aliquā in rem probabile aut neceſſariū argumētatio vocat, & eius inuēta artificioſa expolitio. Quādo igit̄ pferūt aliqd hmōi. Quoniā peperit, cū viro cōcubuit, inuētū proferūt nō expolitionē. Nos autem de expolitionis partibus loquimur. Nihil igitur ad hanc rem ratio illa pertinebit atq; hac distinctione alia quoq; quæ videbuntur officere huic partitioni propulſabimus. Si qui autē aſſumptionē aliquādo tolli poſſe putēt aut ppoſitionē: Quæ ſi qd habet pbabile, aut neceſſarium quoquo modo comoueat audire neceſſe eſt. Quod ſi ſolū ſpectaret ad quod inuentū eſt: ac nihil hoc pacto tractaret id quod eſſet excogitatū referret: nequaquā inter ſummos oratores & mediocres intereſſe exiſtimaretur. Variare autē orationē magnopere oportebit. Nam oībus in rebus ſimilitudo eſt ſacietas mater. Id fieri poterit ſi nō ſimiliter ſemp ingrediamur in argumentationē. Nam primum omniū in generibus ipſis diſtinguere conuenit, hoc eſt tum inductione vti: tum ratiocinatione. Deinde in ipſa argumētatione nō ſemper a propoſitione incipere: nec ſemp quinq; partibus vti: nec eadem rōne expolire partitiones: ſed tum ab aſſumptione incipere licet: tum ab approbatione alterutra: tum vtraq;: tum hoc: tū illo genere complexionis vti. Id vt perſpiciamus: aut ſcribamus: aut in quolibet exēplo de his: quę propoſita ſunt: hoc idem exerceamus: facile ſit factu. Ac de partibus quidē argumentationis ſatis nobis dictum videtur. Illud autē volumus probe intelligi nos tenere. Aliiſq; rationibus tractari argumētationes in philoſophia multis & obſcuris: de quibus certum eſt artificium conſtitutum: verum illa nobis ab vſu oratoris viſa ſunt aliena. Quæ pertinere autem ad dicendum putamus: ea nos cōmodius q̄ cæteros attendiſſe non affirmamus: ſed perquiſitius & diligentius perſcripſiſſe: pollicemur. Nunc vt ſtatuimus proficiſci ordine ad reliqua pergemus.

De reprehenſione. Ti. XV.

Reprehēſio eſt p quā argumentādo aduerſariorū confirmatio diluit aut affirmatur: aut alleuiat. Hæc fonte inuētionis eodē vtet, quo vtitur cōfirmatio: p pterea q̄ qbus ex locis aliqua res confirmari pōt iiſdē pōt ex locis infirmari: nihil eni cōſideradū eſt in his oībus inuentionibus: niſi id quod perſonis aut negociis attributū eſt. Quare inuētionē & argumētationum expolitionem ex illis quæ ante precepta ſunt: hic quoq; in partē orationis tranſferri oportebit: veruntū vt quędā preceptio detur huius quoq; partis exponemus modos reprehenſionis: quos qui obſeruabunt: facilius ea quæ contra dicunt diluere: aut infirmare poterunt. Omnis argumētatio reprehendit: ſi aut ex his quæ ſumpta ſunt: nō concedit aliqd vnū plura ue: aut his conceſſis cōplexio cōfici ex his negat: aut ſi genus ipſum argumētationis vitioſum oſtendit: aut ſi contra firmā argumētationē alia æque firma: aut firmior ponit. Ex his quæ ſumunt aliqd nō conceditur: cū aut id quod credibile dicunt negatur eſſe hmōi: aut quod comparabile putant diſſimile oſtendit: aut iudicatū aliam in partē traducit: aut oīno iudicatū improbatur: aut quod ſignū eſſe aduerſarii dixerant id eius ſignū negat eſſe: aut ſi complexio: aut ex vna: aut ex vtraq; parte reprehenditur: aut ſi enumeratio falſa oſtēditur: aut ſi ſimplex conclūſio mali aliquid continere demonſtratur. Nam omne quod ſumitur ad argumētandum ſiue pro probabili: ſiue pro neceſſario: neceſſe eſt ſumatur ex his locis: vt ante oſtendimus. Quod pro credibili ſumptum erit: id infirmabit ſi aut perſpicue falſum erit: hoc modo, Nemo eſt qui nō pecuniā q̄ ſapientiā malit: quin ex contrario quoq; credibile aliquid habebit hoc modo. Quis eſt qui non officii cupidior ſit q̄ pecuniæ. Aut erit oino incredibile: vt ſi aliquē conſtet eſſe

De reprehenſione.

Reprehenſio

Reprehenſio eſt oratio quæ poſt noſtrā confirmationē aduerſariorum confirmationē reprehendit: hæc duo agit: aut enim tollit: q̄ aduerſarius dixit: aut infirmat: ac leuius reddit. Verū ipſa reprehenſio ex illis locis argumentorū capiti ex quibus confirmatio. i. ex attributis pſonæ & attributis negocio. Materia enim argumentorum cōmunis eſt tam confirmanti q̄ reprehendenti: & cū tria ſint data confirmationi. Materia: argumentū: argumētatio. Materia nō reprehendimus: quę nuda atq; cōmunis eſt. Sed argumentū aut argumētationem reprehēdimus: & qm in confirmatione uel reprehenſione cōmuniter hactenus precepta tradidimus: debemus ſcire certos modos reprehenſionis. Sunt autē quatuor principales modi: ſi aut ſumpta reprehēdamus: aut cōcluſionem: aut genus argumentationis: aut ſi hęc tria nullo modo reprehendi poterunt quod extremū eſt facere debemus: ut aliud contra argumētum firmū: aut firmius pferamus. Sumpta

Sūpta

ſunt quęcūq; nobis ad fidem ſumimus. Ad fidē autem ſumimus argumentū. Ergo argumenta ſumpta ſunt: & qm argumentū poſſit ex confeſſo ut recte ea quæ ex confeſſis argumēta ſumimus ſumpta dicūtur: ſunt autē ſumpta ſemper quatuor probabilia tria neceſſaria. Probabile eni enim argumentū in quatuor diuiditur. Credibile, ſignū, cōparabile, iudicatum. Neceſſariū in tria diuidit, complexionē: enumeratione: ſimplicē: concluſionem. Itaq; qa ſeptē argumenta ſeptē ſumpta ſunt: de qbus argumentis cū aduerſarius quodcūq; ſibi ad fidem ſumpſerit tu cōtinuo certis modis poteris reprehendere: quos modos a Cice. traditos in ſingula ſumpta reprehendenda diligenter debeamus attendere. Quod pro credibili ſumptum erit: id infirmabit ſi aut perſpicue falſum erit hoc modo. Numerauit ſeptē eſſe ſumpta. Nūc docet unumquodq; ſumptū quot modis reprehendi poſſit: & a probabili argumēto icipit in quo quatuor cōtinentur credibile, ſignū, cōparabile, iudicatū. Itaq; inqt ſi aliud ab aduerſario pro credibili argumēto fuerit prolatum quot id modis poſſumus reprehendere: ſi aut inquit quod ſoliduſ eſt aut primū ē argumentū ipſum falſum eſſe docebimus: aut ſi ex cōtraria quoq; parte credibile

auarum & dicat alicuius mediocris officii cauſa ſe maximã pecuniã neglexiſſe. Aut ſi quod in quibuſdã rebus aut hoĩbus accidit: id omnibus dicatur uſu euenire hoc pacto. Qui paupes ſunt his antiquior officio pecunia eſt. Qui locus deſertus eſt: in eo cędem factam eſſe oportet: in loco celebri homo occidi qui potuit? Aut ſi id quod raro fit fieri omnino negatur: ut Curius pro fuluio. Neq; nemo poteſt uno aſpectu neq; prętereiens in amorem incidere. Quod autem pro ſigno ſumetur id ex iiſdem locis quibus confirmatur infirmabitur. Nam in ſigno primo uerum eſſe oſtendi oportet. Deinde eius eſſe rei ſignum proprium qua de agitur: ut cruorem: cædis. Deinde factum eſſe quod non oportuerit: aut non factum quod oportuerit.

credibile eſſe monſtremus. aut ſi omnino erit incredibile: aut ſi id quod paucoꝝ eſt oĩum eſſe dicatur. aut ſi id quod raro contingit fieri omnino denegeť. Falſum eſt & quod omnino aliter eſſe contendimus. ſicut ipſe ait. Nemo eſt qui non pecuniam q̃ ſapientiã malit. Hoc itaq; falſum eſt: ut etiam ſi unus fuerit inuentus: qui ſapientiã malit: argumẽtum aduerſarii falſum eſſe dicatur. Ex cõtrario quoq; credibile erit ſi quid ab aduerſariis pro credibili prolatum nihilominus credibile ſit ſi cõuertatur. utputa qs eſt qui nõ officii cupidior q̃ pecuniæ ſit: hoc utiq; ab aduerſario pro credibili ꝓlatum eſt. Qđ conuerſum nihilominus credibile eſt ſi dicas. quis eſt qui non pecuniæ cupidior q̃ officii ſit. Ergo credibile repręhenditur quod ex contraria parte controuerſum: nihilominus credibile poteſt uideri incredibile autem dicetur quod ab hominum opinione diſſentit. Et hoc intererit inter falſum & incredibile ꝙ falſũ in ipſa re eſt: icredibile uero in opinione. Ita ꝙ inquit incredibile eſt, ut puta ſi auarus dicatur mediocris officii cauſa maximam pecuniam contẽpſiſſe. Hoc itaq; apud opinionem hominũ credi non poteſt: qũo enim auarus maximam pecuniam contẽneret: mediocris officii cauſa: qui ob paruã pecuniam ſępe officia magna contẽnit? Inter falſum & icredibile hoc intereſt quod falſum eſt: icredibile eſſe poteſt: & incredibile: de inde quod incredibile eſt: uerum eſſe poteſt et falſum. Sed uerum duplex eſt: nunc id quod vere geſtũ eſt: nunc id quod uere geſtum eſſe quibuſdam rationibus approbatur. Itaq; ſępe quod uerum eſt tamen, qa falſum eſſe poteſt, incredibile eſt. Verum enim eſt ꝙ Simon uolauit: ſed tamen incredibile eſt. Deinde ſi dicas uno die duas controuerſias perſcripſi cum nõ perſcripſeris in re quidem falſum: ſed tamen quia fieri potuit credibile eſt. Rurſus credibile argumentum repręhendi poteſt: ſi quod paucorum eſt omnium eſſe dicatur: utputa qui pauperes ſunt his nõ officium magis: q̃ pecunia cordi eſt. Hoc quia generaliter dictum eſt repręhendi poteſt. Nam poſſunt aliqui pauperes inueniri: quibus officium magis cordi ſit q̃ pecunia. Nec nos moueat ꝙ in argumento credibili quod quidem ex perſonis fieri diximus exemplum de loco poſuerit. Credibile enim argumentũ: id eſt ꝓbabile maxime quidem ꝑſonaꝝ eſt. Sed fit: eſt ex attributis negocio, id eſt ex loco tempore: uel reliquis. Itaq; ſub hoc modo repręhẽſionis duo exẽpla poſuit: unum a perſona aliud a loco. Illud aũt quod tertium uidetur exemplo illi quod ſub extremo modo poſitum eſt cõgruum: non tertium eſt exemplũ: ſed ſecũdi concluſio: ut primum exemplum a perſonis ſit. Qui pauperes ſunt his antiqor officio pecunia eſt, Secundũ exẽplum a loco ſit. Qui locus deſertus eſt: in eo cædem factam eſſe oportet. In loco celebri homo occidi qui potuit? Itaq; hoc præceptũ tenere debemus quod ex attributis perſonæ maxime credibile argumẽtum conficitur. Eſt tamen in factis credibile. Signum autem non niſi ex factis cõficitur. Scire tamẽ debemus ex attributis perſonis fieri: et neceſſariũ argumẽtum: ſi dicas pedibus æger qnquaginta milia qui potuit ambulare? Poſtremo credibile argumentũ poteſt repræhendi: ſi id quod raro fit nunq̃ fieri poſſe dicatur. Vtputa nemo eſt qui puellã præteriens adamet. Hoc et rurſus generaliter quia dictum eſt poteſt repræhendi. Nã frequẽter et ſemel uiſa puella poteſt adamari: ut in eunucho adamat cherea. ut in Verg. ut uidi: ut perii: ut me malus abſtulit error. His itaq; quinq; modis credibile poterit repræhendi: ſi aut perſpicue falſum eſſe oſtendatur: aut cõuerſum ex contraria parte nihilominus credibile ſit. aut ſi incredibile demonſtretur, 162 aut ſi quod paucorum eſt omnium eſſe dicatur aut ſi quod raro fit: id nunq̃ fieri poſſe dicatur. Quod autẽ pro ſigno ſumeť id ex hiſdem locis quibus cõfirmatur infirmabiť. Dixit quot modis credibile poſſit repræhendi. Nunc tranſit ad ſignum: ſi inquit ab aduerſario aliquid pro ſigno feretur id hiſdem locis repręhendi poteſt quibus confirmatur. Verum quoniã definitione ſignum eſſe dixit quicqd in ſenſus cadit maxima ſigna ſunt: & quæ in controuerſiis frequentibus neceſſe eſt inueniri. Oculorum & aurium. Oculorum pallet: puluerulentus eſt: cruentus eſt. Auriũ uero: hoc dixit, hoc locutus eſt. Itaq; præter hæc ſigna quæ oculis digitoq; monſtrantur. Omne factum ac dictum ſignum eſt. Quæ facta & dicta negocio attributa ſunt: id eſt continentia cum ipſo negocio. Quæ facta et dicta tripliciter conſiderantur ante negocium: in negocio: poſt negocium, itaq; cum ex his quæ negocio: attributa ſunt argumenta ſumpſerimus ſignum eſt: id eſt ex his quæ continentia cum ipſo negocio ſunt: et quæ in geſtione negocii continentur: deinde ſi ex his feceri mus argumentum quę perſonis attributa ſunt credibile erit, et hoc ideo argumentum dicetur: ut quaſi argumentum a perſonis fiat. ſignum a negociis: et ideo Cicero in ceciliana argumentis agemus ſignis luce omni clarioribus crimina refellemus. Igitur ſi aduerſarius inquit aliquid pro ſigno protulerit hiſdem ex locis repręhendere debemus: quibus cõfirmatur: et quoniam ignoratur quibus ex locis ſignum confirmari debet: idipſum docet. Confirmatur autem quatuor modis. Primo inquit ſignum manifeſtum ipſum eſſe debet: id eſt ut cum dixeris pallet uere palleat. Deinde poſtquã conſtiterit eſſe ſignum conſtet rurſus eius rei eſſe ſignũ de qua agitur: ut dicas occidit nam cruentus eſt. Et quoniam diximus factum omne ſignũ eſſe: in facto aũt et facta et dicta ſunt confirmamus ĩquit ſignum ſi aut id factum dicamus quod non oportuerit: aut id non factum quod oportuerit. Sed quia interdum per ignorãtiam prouenit: ut aut id non faciamus: quod oportet aut id faciamus quod non oportet. Tunc autem grauius delictum eſt: ſi faciamus quæ non facienda ſunt. Quia in eo ꝙ faciamus faciendum: uel ſi non faciendum ineſt ſcientia delinquentis. Si enim quia aut faciendum eſt: aut non faciendum idcirco poſtremum illud addit ad confirmationem ſigni: aut non modo aliquid fecerit: ſed quod ſcierit faciendum eſſe aut non eſſe faciendum. Poſtremo ĩquit ſciſſe cum de quo quęritur eius rei legem et conſuetudinem. Itaque quatuor modis ſignum confirmamus. Primum ut uerum ſit. Deinde ut eius rei de qua agimus ſignum ſit. Deinde ut doceamus aut id factum eſſe quod non oportuerit: aut id non factum quod oportuerit.

Inter falſum & incredibile

Simon uoluit

Signũ

℄Poſtremo ſciſſe cū de quo quærit̃ eius rei lcgē
& conſuetudinē. Nam hæ res ſunt ſigno attribu-
tæ quas diligentius aperiemus cū ſeparatim de
ipſa cōiccturali cōſtitutiōe dicemus. Ergo vnum-
quodq; hoꝝ repræhenſione: aut nō ſigno eſſe, aut
paꝝ magno eſſe, aut ab ſe potius q̄ ab aduerſariis
ſtare, aut oīno falſum dici, aut in aliā quoq; ſuſpi-
tionē duci poſſe demonſtrabit̃. Cum autē pro cō-
parabili aliqd inducet̃: qm̄ id p ſimilitudinē maxi
me tractat̃ in reprehēdēdo cōueniet ſimile id ne
gare eſſe, qd̄ cōfert̃ ei qui cū confert̃. Id fieri pote
rit, ſi demonſtrabit̃ diuerſum eſſe genere, natura,
vi, magnitudine, tēpore, loco, pſona, opinione, ac ſi
quo i nūero illud quod p ſimilitudinē afferet̃, quo
in loco genus eius cuius cauſa afferet̃ haberi cōue
nit, oſtendet̃, deinde quid res cū re differat demon
ſtrabimus, ex quo docebimus aliud de eo quod cō
parabit̃ & de eo qui cū cōparabit̃ exiſtimari opor
tere. Huius facultatis maxime indigemus, cum ea
ipſa argumētatio quæ p inductionē tractat̃ erit re
præhendenda. Si iudicatū aliquod inferet̃, qm̄ id
ex his locis maxime firmat̃, laude eoꝝ, qui iudica-
uere ſimilitudine eius rei qua de agitur, ad eā rem
qua de iudicatū eſt, & cōmemorādo nō modo nō
eſſe reprehēſum iudiciū, ſed ab oībus approbatū,
& demōſtrādo, difficilius & maius fuiſſe ad iudica
tum qd̄ afferat̃: q̄ id qd̄ inſtet. Cōtrariis locis, ſi res
aut vera aut veriſimilis permittat infirmari opor
tebit. atq; erit obſeruandū diligēter ne nihil ad id
pertineat id qd̄ iudicatū eſt, & vidēdū eſt nū ea res
proferat̃, in qua ſit oſtenſum vt de ipſo qui iudica
uerit iudiciū fieri videat̃. Oportet autē aīaduerte
re, ne cū aliter ſint multa iudicata ſolitariū aliqd:
aut rarū iudicatū afferat̃. Nam iis rebus auctori-
tas maxime poteſt infirmari, atq; argumēta quidē
quæ quaſi probabilia ſument̃ ad hūc modū tenta
ri oportebit, quæ vero ſicuti neceſſaria dicentur: ea

℄Poſtremo etiā ſciſſe cū utrū fuerit faciendū: uel non
faciendū. Hæc quatuor confirmando ſigno attributa
ſunt, quorū ſi aduerſarius quolibet ad cōfirmandū pro
tulerit tu id quinq; modis reprehēdis. Dicere enim de
betis inquit aut nō eſſe ſignū. i. ſi dicat̃ homicidiū fecit:
nam puluerulētus eſſe utiq; ad homicidiū pulueris ſignū
eſſe nō pōt, aut parū ma-
gno eſſe ſigno, etenim nō
modo ſignū pferendū eſt:
ſed & plenū ſignum. Vnde
illud in Terē. Iam ſcio ma
gnū ſignū, aut a ſe potius
q̄ ab aduerſarius ſtare, ſi di
catur ſcelus fecit, nam eru
buit: cū tu ↄtra poſſis dice
re imo ſcelus nō potuit fa
cere: qa erubuit aut oīno
falſo dici: ſi dicat̃. Neſcio
qs pallere cū non palleat.
Aut in aliā quoq; ſuſpitio
nē duci poſſe demōſtrabit̃
ſi dicat̃ qa pallet occidit
hoiem cū ſit pallor et ęgri
tudinis. Itaq; ſiqd ad con-
Signum ↄfirmat̃ modis q̄tuor firmādū ſignū prolatū his
quinq; modis reprehendi
oportebit: qd̄ quidē ſe in
ſecūdo libro de cōiectura
li cauſa ſignātius tracta-
Cōparabile turū eſſe promittit. Copa
rabile argm̄ ex ſimilitudi
ne cōſiſtit, qd̄ ut reprehen
das. id qd̄ aduerſarius ſimi
le eſſe uult ut cōtra diſſi-
mile debetis aſſerere. Diſſi
mile autē aliqd aut ſimile
ſit: octo rebus oſtendit̃, ge
nere, natura, ui, magnitu-
dine, tpe, loco, pſona, opi
nione. Verū in his aīaduer
tere debemus qd aduerſa-
rius cōparet, ac ſimile eſſe
perſuadeat. Quod poſtq̄
pſpexerimus illud ipſum
nos diſſimile debemus oſtē
dere qd̄ aduerſarius ſimi-
le eſſe cōtendit. Alioquin
ſtultū eſt: ut cum aduerſa-
rius res inter ſe eſſe dicat
ſimiles per naturā nos eas
aut magnitudine eſſe dicamus diſſimiles, aut genere,
aut loco uel cęteris. Si id qd̄ ſimile eſſe dicit̃ in natura
nos contra in eadem nā diſſimile debemus oſtendere.
Quod rurſus dicit̃ ſimile eſſe in pſona, nos in eadē pſo
na diſſimile eſſe doceamus. Octo itaq; modis diſſimile
aliquid neceſſe eſt cōprobari genere, natura, ui, magni
tudine, loco, perſona, opinione. Generis triplicē ſigni-
ficationē ſcimus eſſe. Eſt aūt genus ſub quo plures par
tes ↄtinent̃. Eſt genus terū qualitas. hic itaq; genus duo
illa ſignificat ſub quo ſunt ſpēs, & illud qd̄ qualitatē
Genus deſignat. Genus illud ſub quo ſpēs ſunt, ita ad ſimilitu
dinē ducit̃: ut in hoc exēplo. Si iis qui imprudētes læ-
ſere ignoſci oportet: his qui neceſſario pfuere gratiā
haberi nō oportet. In his enim ambobus unum genus,
uolūtas abſens, cuius ſpēs ſunt. Imprudentia & neceſſi
tas, itaq; hæc ſpecie diuerſa genere ad ſimilitudinem
referunt̃. i. qa in utroq; abſens uolūtas. Illud autē ge-
nus qd̄ qualitatē ſignificat confert̃: cū utile utili hone-
ſtum honeſto: ↄferimus, Vt puta tam hoc utile q̄ illud,
tam honeſtū q̄ illud. Tertiū illud genus qd̄ aut ſangui
nem oſtendit, aut patriā ad locū referri oportet: nā aūt
confert̃, ita ut in hoc exēplo in quo populi nā cū maris
cōparat̃: ut mare inqt qd̄ ſua nā tranquillū ſit uentoꝝ
agitari atq; turbari ſic rēp. ſua ſpōte placatā hominū
ſeditioſoꝝ uocibus, & uiolētiſſimis tēpeſtatibus ↄcita
ri. Vim ſæpe eſſe diximus
ſinguloꝝ uerboꝝ ſimpli-
cē ſignificationē. Hoc eſt
illud neſcio qd, qd̄ intelli
gimus cū dictū fuerit ſacri
legiū: iam magnitudo erit
ipſius uis exaggeratio: ut
puta ſacrilegiū atrox. In
loco illā quæ iam abūde
tractata eſt qualitatē loci
inſpiciamus. Tēpus itidē
ſuis inſpectū ſemp parti-
bus coferamus: ut ſi opor
tunitas eſt oportunitatē:
ſi ſpaciū: ſpaciū ↄferamus.
Perſona autē oīno mani-
Opinio feſta eſt. Opinio uero eſt
iudicium populi. Hæc ita
cōferetur ſi dicamus ſicut
de illa re iudicatū eſt: ſic
de hac iudicatū. aut iudi-
catū eſt, aut aliter de illa
re iudicatū: aliter de hac
iudicatū, aut iudicatū eſt:
ſi pro nobis: confirmet̃, ſi
contra, mutet̃ opinio. Ac
ſi quo in nūero: illud qd̄ p
ſimilitudinē afferetur: hoc
nō quaſi alius aliquis mo
dus conferēdi eſt: ne forte
quis credat, ſed opinionis
expoſitio. Quæ quidem
unam partē tenet ſolā. i.
illam cū aduerſariis cōiun
cta diſſoluimus. Si iudica
Iudicatum tum aliqd īferet̃: qm̄ id ex
his locis maximæ firmat̃:
& ad nihilominus confir-
mandū ipſe nobis indicat
confirmationē. Nam qua-
tuor modis dicit cōfirmā
dū nobis eē iudicatū, qbus
utiq; ſublatis īfirmari poſ
ſe declarat: hoc eſt laude
eoꝝ qui iudicauere: ſimili
tudine eius rei qua de agit̃ ad eā rem qua de iudicatū
eſt & nō modo nō eſſe reprehenſum iudiciū, ſed ab oi-
bus cōprobatū & ſi difficilius, & maius eſſe doceamus:
illud iudicatū qd̄ afferat̃ q̄ id qd̄ inſtet. Cum enim affe
rimus iudicatū ut id noſtre cauſę proſit neceſſe eſt pri
mo a laude eoꝝ qui iudicauere id qd̄ iudicatū pferi-
mus ordinamur. Per iudicantiū enim auctoritatē iudi-
cati auctoritas confirmat̃, deinde ut id quod iudicatū
proferimus ſimile eſt ei quo de agat̃ eſſe monſtremus
Tum enī nos iudicatū adiuuabit ſi huic ſimile demon
ſtretur. Verū hæc ſimilitudo octo illis ſimiliter parti-
bus facienda eſt: hoc eſt genere, natura, ui, magnitudi-
ne, loco, pſona, tēpore, opinione. Et oīno hoc iam tene
re debemus quācūq; ſimilitudinē his bis partibus eſſe
faciendā. Deinde tertio modo iudicatū cōfirmabimus
ſi oſtēdamus ipſum iudicatū nō eſſe reprehēſum, & nō
modo nō reprehēſum, ſed etiā ab oībus approbatū ut
hi iudices de hoc negocio ſimilia iudicare cogantur.
Extremū illud ſi difficilius: & maius iudicatū q̄ id quo
de agitur

de agitur eſſe doceamus.
Nun j.n.iudex ĩ nimore ne
gocio facere dubitabit id
qđ iã iudicatũ in maiore
pſpexerit. His itaq; locis
iudicatũ cõfirmať hiſdem
cõuerſis infirmatur.i.ut iu
dices uitupes ut negocio-
rũ diſſimilitudinē doceas
ut rephēſum iudiciũ illud
demonſtres,& ut illud iu-
diciũ minus ac facile: hoc
uero difficile ac maius oñ
das deinde doceas q̃uitia
in aduerſario pſcrutari at
q; iuenire debeamus.i. ne
forte illud iudicatũ: qđ af
fereť huic negocio nihil p
ſit:& ne illud pferatur iu-
diciũ in quo iudices cõtra
xiſſe cõſtet offenſam. Ter
tio illud cõſiderandũ:nep
nobisſimilia ſint multa iu
dicia ab aduerſario vnum
aliquo diſſimile pferetur.
Statimq; franget: qđ qua
ſi pbabile pro pbabili pro
fertur. Nã id qđ uere pba
bile ē nullo modo aut dif
ficillime poterit infirmari
hoc eſt qđ ait. Cõtrariis
locis ſi res natura:aut ue-
riſimilis pmitti ifirmatio
oportebit. Quæ uero ſicu
ti neceſſaria ducẽtur. Trã
ſit a pbabili ad neceſſariũ
argũ: qđ neceſſariũ argũ
ſi neceſſariũ rebus ipſis fue
rit nulla rõne poterit rep
hendi:ſin autē nõ rem : ſed
modũ ac formã neceſſariæ
argumẽtationis habuerit
reprachendetur. Nouimus
itaq; tribus modis fieri ne
ceſſariã argumentationē:
per cõplexionē: p enume-
rationē:per ſimplicē con-
Cõple- xio cluſionē. Cõplexio eſt : in
qua utrũ conceſſeris id cõ
tra te futurũ eſt. Hęc ita vt
diximus ſi oĩno neceſſaria
eſt non poterit reprachen
di. Sin autē ſolã formã ne-
ceſſariæ argumẽtationis
tenebit:duobus modis re
prachendetur:aut per cõ-
uerſionē:aut per alterius
partis infirmationē: quos
modos facile poſſum⁹ a-
gnoſcere:ſi ipſa neceſſariæ
argumẽtationis forma po
natur. Si ueretur qđ accu
ſes,q pbus eſt. Si nõ uereť
qđ accuſes paruim auditũ
æſtimabit:hoc per cõuer-
ſionē ſic reprachendimus:
ut cãcellato ueluti reſpe-
ctu primã ppõnē ad ſcdæ
ppõnis dimittamus euen-

ſi forte imitabuntur non neceſſariam argumenta
tionem,neq; erunt eiuſmodi ſic reprachendentur.
Primũ cõplexio q̃ vtrũuttrũ cõceſſeris tolli debet.
Si vera eſt nunq̃ reprachẽdeť:ſin falſa duobus mo
dis:aut cõuerſione:aut alterius partis ĩfirmatione.
Cõuerſiõe hoc modo. Nã ſi veretur qđ eũ accuſas
qui eſt probus? ſi ĩuerecundũ aĩ poſſidet ĩgenium
quid eũ accuſes:qui id parui auditu exiſtimet. Hic
ſiue vereri dixeris:ſiue nõ:cõcedendũ hoc putat,
vt neges eſſe accuſandũ:qđ cõuerſiõe ſic reprehẽ
detur. Immo vero accuſandus eſt:nã ſi vereť accu
ſes. Nõ enim parui auditu exiſtimabit:ſi in uerecũ
dum aĩ ingeniũ poſſidet:tñ accuſes. Nõ enim pro
bus eſt. Alterius ãt partis infirmatione hoc modo
reprehenditur ver; ſi uerētur a accuſatione tua cor
reptus ab errato recedet. Enumeratio vitioſa ĩtelli
giť ſi aut pteritũ qddã dicemus qđ velimus conce
dere:aut ĩfirmũ aliqd enumeratũ qđ aut contradi
ci poſſit:aut cã nõ ſit quare non honeſtũ poſſum⁹
cõcedere. Præteritur qddã in eiuſmodi enumera-
tionibus:qm̃ habes iſtũ equũ aut emeris oportet:
aut hereditate poſſideas:aut munere acceperis : aut
domi tibi natus ſit aut ſi hoꝝ nihil eſt ſurripueris
neceſſe eſt. Sed non emiſti:neq; hæreditate venit:
neq; domi tibi natus eſt:neq; dono accepiſti neceſ
ſe eſt ergo ſurripueris. Hoc cõmode reprachendi-
tur:ſi dici poſſit ex hoſtibus equus eſt captus qui
prædę ſectione uenerit. Quo illato ĩfirmatur enu-
meratio:qm̃ id ſit inductũ qđ pteritũ eſt in enume
ratione. Altero aũt modo rephendiť : ſi aut contra
aliqd diceť,hoc eſt exẽpli cã (ut ĩ eodẽ verſemur) ſi
poterit oñdi hęreditate veniſſe:aut ſi extremum il
lud non erit turpe cõcedere:ut ſi qs eũ dixerint ad
uerſarii:aut inſidias facere voluiſti:aut amico mo
rem geſſiſti:aut cupiditate elatus es: amico morẽ
geſſiſſe fateatur. Simplex aũt concluſio reprachen
diť ſi id qđ ſeqtur non videatur : neceſſario cũ eo
quod ante ſit cohærere:nã hoc qd. m ſi ſpiritũ du
cit viuit. Si dies eſt lucet. Eiuſmodi eſt ut cũ prio-
re neceſſario poſterius cohærere videatur. Hoc ãt
ſi mater eſt:diligit filium:ſi aliqñ peccauit : nunq̃
corrigetur:ſic conueniet reprachendi:ut demõſtre
tur non neceſſario:cum priore poſterius cohære-
re. Hoc genus:& cætera neceſſaria,& oĩs argumen
tatio:& eius reprachenſio maiorem qdem vim con
tinet,& latius patet:q̃ hic exponitur, ſed eius artifi
cii cognitio huiuſmodi eſt vt non ad alicuius artis
partem aliquã adiungi poſſit: ſed ipſa ſeparatim
longi tẽporis,& magnæ atq; arduæ cogitationis ĩ-
digeat,quare illa nobis alio tẽpore atq; ad aliud in
ſtitutum ſi facultas erit explicabuntur:nunc his p-
ceptionibus rhetorũ ad vſum oratorium nos con
tentos eſſe oportebit. Cũ igitur ex his quæ ſumun
tur aliqd non conceditur ſic ĩfirmabitur. Cum au-
tem his conceſſis cõplexio ex his non conficitur,
hæc erunt conſideranda, num aliud conficiatur:
aliud dicatur,hoc modo. Si cũ aliquis dicat ſe pro
fectum eſſe id exercitum cõtra eũ quis velit hac ar
gumẽtatione vti. Si veniſſes ad exercitũ,a tribunis
militaribus viſus eſſes,nõ es aũt viſus ab his,nõ es

tũ:deinde ſecundã ppoſi-
tionē ad primę ppoſitiõis
ſubrigamus euentũ. Ita tñ
ut euẽtibus negatio adiun
cta copuletur hoc modo:
ſi uereť accuſes,q a id non
parui auditum ęſtimabit.
Deinde ſi non uereť accu 168
ſes:q a nõ pbus eſt. Ita con
uerſionũ euentu accuſan-
dũ eſſe aſſerunt:quē aduer
ſarius dixerat: non accu-
ſandũ. Accuſatio autē hic
non publica eſt:ſed priua
ta obiurgatio. Vnius vero
partis huiꝰ reprachenſio
eſt. Cũ ex ppoſitis duobus
unũquodq; frãgiť. Altero
enim ĩfirmato uacillat al-
terũ. Si uereť:accuſa. Faci
le enim uerecũdus ab erro
re flecteť. Enumeratio ui- Enume ratio
tioſa intelligiť,ſi aut pte-
ritũ qddã dicemus qđ me
lius cõcedere:aut infirma
re aliqd annumeratũ. Enu
meratio pars neceſſariæ
argumentationis eſt. Hęc
cuiuſmodi ſit ſupra dixi-
mus. Verũ cũ ab aduerſa-
rio pponetur duobus mo
dis poterit reprachẽdi. Si
aut aliqd pretermiſſum eſſe
in enumeratiõe doceam⁹
qđ pro nobis ſit:aut ſi oĩa
quidē enumerata ſunt:ſed
in his:aut contrariũ poni
mus & falſum eſſe mõſtre
mus:aut cõfitemur aliqd
ita eſſe & oſtendemus eſſe
pro nobis. Primus itaque
modus ubi aliqd pteritũ
denumeramus:quod pla-
tũ noſtræ cauſæ pficit. Vę
eſt illud de æquo : quem
poſt aduerſarii enumera-
tionē ex hoſtibus captum
eſſe memorauit.i. ex prę-
da,quæ ppria cuiq;:non q̃
cõfuſis oĩbus fuerit cõiter
diſtributa. Alter eſt mod⁹
reprachenſionis in enume
ratione:in quo duo reſpi-
cimus, Verũ aliqd contra-
riũ poni poſſit:an aliquid
confiteamur, ex his: quæ
aduerſarius enumerauit,
ppterea q honeſtũ eſt. Cõ
trarium ponimus:ſi cũ ad-
uerſarius æquũ neget hæ
reditate ueniſſe nos hære
ditate ueniſſe doceamus.
Confitemur aũt aliqd qđ
honeſtũ ſit, ut ſi aduerſa-
rius dicat:aut inſidias fa-
cere uoluiſti. aut amico
morē geſſiſti:aut cupidita
te elatus es. Nos dicamus
amico morē geſſiſſe:quod

utiq; in ꝯfeſſione turpe nō eſt: maxime ſi ea quibuſcū hoc poſitū eſt conſideremus: ita in repræhēſione enumerationis: aut prætermiſſum aliqd oſtēdemus: quod tū illatum pro nobis ſit: aut ex oībus quæ poſita ſunt: nūc aliqd ꝑ cōtrariū refutamus: nunc qa pro nobis eſt confitemur. Simplex autē ꝯcluſio repræhēdit: ſi id qd ſequitur: nō uideatur neceſſario: cum eo quod anteceſſit. Hæc quoq; ſi ex utroq; quo conſtat. i. ſi ex propoſito & adiūcto erit neceſſaria: repræhēdi omnino non poterit. Eſt autē huiuſmodi: ſi dies eſt lucet: ſi natus eſt morietur. Vtiq; hoc ita neceſſarium eſt: ut frangi nequaat. ¶ Tunc autē ſimplex concluſio poterit repræhendi: ſi oſtenderis adiunctū non cohærere propoſito: ut puta ſi mater eſt diligit. Si ſemel peccauit nunquā corrigetur utiq; hoc cū adiunctum conſideras: neceſſario cohærere non poſſe: neceſſarium eſſe nō poterit: eritq; potius probabile. Itaq; neceſſarium per ſe conſtat probabile multis aſſeritur argumentis. hoc autē ſi ſemel peccauit nunq̄ corrigeť: multis aſſerendū eſt argumentis: quod uero multis aſſeritur argumentis neceſſarium non eſt: recte igitur huiuſmodi repræhēſa cōcluſio eſt ſi formā neceſſariam: rem uero probabilē continere monſtreť: uerū hæc cuncta præcepta de dialectica traxit quæ magna & difficilis eſt: de q̄ ſi facultas fuerit poſtea tractaturum ſe eſſe pro omittit. Cum igitur ex his quę ſumūtur aliquid conceditur ſic infirmabitur. Omnem argumentationē quatuor modis dixit poſſe repræhendi ſi aut ſumpa repræhendamus: aut concluſionē aut ſi genus ipſum argumentationis uitioſum eſſe monſtremus aut ſi contra firmum argumentum aliud noſtrum æque firmum: atq; firmius opponamus. Itaq; iam ſumptorum dicta repræhenſio eſt. Sin autē inquit repræhendi ſumpta nō poterūt tūc erit rephēdēda ꝯcluſio cōcluſione. Itaq; hoc animaduertendū eſt principaliter ne cum in propoſitione ſit aliud, aut eſſe poſſit aliud concludatur. Hoc itaq; uitium erit dicentis. Vitium porro aut apertum: aut obſcurum: atq; apertū in concluſione uitium erit: ſi res cum alia in propoſitione teneatur: alia omnino res in concluſione ponať ut puta ſi agatur an deſerto quis ad exercitū ſit profectus: & contra eum quis ſic uelit argumentari. Si ueniſſes ad exercitum a tribunis militaribus uiſus eſſes, nō es autem uiſus ab his nō es igiť ad exercitum profectus. hic utiq; apertum uitium eſt. Nam propoſitio tenet: ſi ueniſſes ad exercitum. Concluſio non es igitur ad exercitum profectus: cum iuxta propoſitionem debuit concludi: non igitur ad exercitum ueniſti. Hoc itaq; apertum uitium: in obſcuro autem duo nobis attendenda ſunt: ne aut ambiguitate propoſitionis: aut obliuione fallamur. Ambiguitas in propoſitione talis eſt. *Si indigetis pecuniæ: pecuniam non habetis.* Nam oīno qui pecuniam non habet indiget pecuniæ: & ille qui habet: ſed maiorem habere deſiderat: indiget pecuniæ: indigere enim uoluntatis eſt: hæc itaq; propoſitio ambigua eſt. Si indigetis pecunię: pecuniā nō habetis, huius propoſitionis quācūq; aduerſario propoſitam concluſione alterius rei interpraetatione poteris repræhendere: ut ſi concluſione mendicos poſuerit. Tu dicas eos qui pecuniæ indigeant: nō te mendicos intellexiſſe: ſed eos qui cū haberēt maiorem tū pecuniam uellent: deinde ſi ille huiuſmodi homines in cōcluſione poſuerit. Tu cōtra in propoſitione dicas te itellexiſſe mendicos: ita aduerſarii cōcluſionē propoſitionis uiſa ambiguitate ſubuertes, deinde aliud obſcurū uitiū eſt: cū obliuiſcimur qd in ꝓpoſitione ſit poſitū & aliud in concluſione cōficitur: utputa ſi ad illum hæreditas ueniebat: uteriſimile eſt ab illo necatum hic uteriſimilitudo poſita eſt. Deīde hāc ꝓpoſitionē pluribus uerbis approbāt ſint memoria ꝓpoſitionis ex animis auferať: poſt aſſumūt ad illū autē hæreditas ueniebat: poſtremo inferūt ꝯcluſionē. Ille igitur occidit. Vtiq; hāc ꝯcluſio ne obliuio noſtra tentať. ſupra enim poſitū eſt ueriſimile eſt ab illo necatum. Hic poſt approbationē longiſſimā propoſitionis non cōcludiť. Veriſimile eſt igitur ab illo necatū: quod probabile eſt. Sed ille igiť occidit: qd neceſſariū eſt: qđq; a probabili ꝓpoſitione diſſentit. Itaq; diligenter debemus attendere: ut concluſionē aduerſarii: aut ambiguitate propoſitionis cōuertamus: aut quia meminimus quid in propoſitione ſit poſitum eādem cōcluſionem falſam eſſe doceamus. Ipſum autē genus argumentationis uitioſum his de cauſis oſtendetur. Tertius repræhenſionis modus eſt cum ipſum genus argumentationis uitioſum eſſe monſtratur. Verum hoc tenere debemus: q ſumpta ſola nuda & generaliter patientia modis ſuis repræhendūtur: genus autē argumentationis in cauſa & in ſpecie poſitum conſiderare debemus quod quidem ſumptis ſuis & forma dictionis quantum in ſe eſt integrum eſt. Sed cum in cauſa poſitum quid operetur attendimus tunc in eo uitia poſſumus inuenire. Itaq; ipſum genus argumentionis duobus modis uitioſum eſt: cū aut in ipſo uitium erit: aut cū id quod inſtituit non accōmodabitur. In ipſo uitium eſſe quatuordecim modis poſſumus inuenire: deinde non accōmodari ad id quod inſtituit duodecim modis poſſumus depræhendere: quæ omnia Cicer. partim quia aperta ſunt ſolis propoſitionibus: partim quia obſcuriora ſunt etiam exemplis propoſuit: & explicauit: nos eadem perſequi: immo repetere longum ac ſuperfluum eſt.

igitur pſectus ad exercitū. Hic cū cōceſſeris ꝓpoſitionē, & aſſumptionē, cōplexio īfirmāda eſt. Aliud enim q̄ colligiť illatū eſt. Ac nūc quidem quo facilius res cognoſcereť pſpicuo & grandi vitio præditū poſuimus exēplū, ſed ſæpe poſitū obſcurius vitiū pro vero ꝓbať cū aut parū memineris qd cōceſſeris: aut ambiguum aliquod pro certo cōceſſeris. Ambiguū ſi cōceſſeris ex ea parte quā ipſe intellexeris, eā partē, ſi aduerſarius ad aliā ptē per complexionē velit accōmodare demōſtrare oportebit, nō ex eo qd tu cōceſſeris, ſed ex eo qd ille ſumpſerit cōfici cōplexionē ad hūc modū. *Si indigetis pecuniæ, pecuniā nō habetis, & ſi pecuniā nō habetis, pauperes eſtis. Indigetis autē pecunia, mercaturæ enim niſi ita eſſet operā nō dareťis, pauperes igiť eſtis.* Hoc ſi reprçhēdiť, cū dicebas, ſi indigetis pecuniç pecuniā nō habetis, hoc intelligebā ſi ꝓpter inopiā in egeſtate eſtis, pecuniā nō habetis, & icirco cōcedebā, cū aūt hoc ſumebas, indigetis aūt pecuniç illud accipiebā. Vult's aūt pecuniæ plus habere. Ex qbus cōceſſionibus nō cōficiť hoc Pauperes agiť eſtis, cōficereť aūt ſi tibi primo quoq; hoc cōceſſiſſem, qui pecuniā maiorē vellet habere, eū pecuniā nō habere. Sæpe aūt oblitū putant qd cōceſſeris, & icirco qd nō cōficiť q̄ſi cōficiať in cōcluſione inferť hoc modo, ſi ad illū hęreditas veniebat, veriſimile ē ab illo hæreditate eē necatū, deīde hoc approbant plurimis verbis poſt aſſumūt, ad illū hæreditas veniebat, deinde inferť. Ille igitur occidit. Idq; ex his quæ ſumpſerant nō conficiť. Quare obſeruare diligēter oportet, & qd

ſumatur.

ſumatur. & qd ex his conficiat̃. Ipſum autẽ genus argumentationis uitioſum his de cauſis oſtendet̃: ſi aut in ipſo vitium erit: aut ſi nõ ad id quod inſtituetur: accõmodabitur. Atq; in ipſo vitiũ erit: ſi oĩno totũ falſum erit: ſi cõmune: ſi vulgare: ſi leue: ſi remotũ: ſi mala definitio: ſi cõtrouerſum: ſi perſpicuum: ſi non conceſſum: ſi turpe: ſi offenſum: ſi cõtrariũ: ſi cõſtans: ſi aduerſum. Falſum eſt: in quo pſpicue mendaciũ eſt hoc modo. Non põt eſſe ſapiens qui pecuniã negligit: Socrates autẽ pecuniam neglexit: non igit̃ ſapiens fuit. Cõe eſt quod nihilo magis ab aduerſariis: q̄ a nobis facit: hoc mõ. Idcirco iudices qa verã cãm habebam breui poraui Vulgare eſt: qđ in aliã quoq; rẽ non pbabilẽ: ſi nõ conceſſum ſit transferri poſſit: vt hoc modo. ſi veram cãm non haberet: ſe vobis iudices non cõmiſiſſet. Leue eſt: quod aut poſt tẽpus dicit̃ hoc modo ſi in mentẽ veniſſet nõ cõmiſiſſet. Aut pſpicue rẽ turpem leui tegere vult defenſione. Cũ te ſpectabant oẽs florentiſſimo regno: rel'q nũc deſertum ab oĩbus ſummo piculo ſolus: vt reſtituam paro. Remotũ eſt: qđ vltra q̄ ſatis eſt: petit̃ hmõi. quod ſi non P. Scipio Corneliã filiã Tyberio Graccho collocaſſet: atq; ex ea duos filios Gracchos pcreaſſet: tantæ ſeditiones natæ non eſſent. Quare hoc ĩcõmodum: Scipioni aſcribendum videtur. Hmõi eſt illa quoq; cõqueſtio. Vtinã ne in nemore pelio ſecuribus cæſa: cecidiſſet ad terrã trabes. Longius enim repetita eſt q̄ res poſtulabat. Mala diffinitio eſt: cum aut cõia deſcribit hoc modo. Seditioſus eſt is, qui malus eſt: aut inutilis ciuis eſt. Nam hoc non magis ſeditioſi q̄ calumniatoris: q̄ ambitioſi q̄ alicuius improbi hoĩs vim deſcribit. Aut falſũ quiddã dicit hoc pacto. Sapiẽtia eſt pecuniæ quærendæ intelligentia. Aut aliqd non graue: nec magnum continens: ſi ſtultitia eſt imenſæ gloriæ cupiditas. Eſt hæc quidẽ ſtultitia: ſed ex parte quadã non ex omni genere diffinita. Controuerſum eſt: in quo ad dubium demonſtrandũ dubia cauſa affertur: hoc modo. Eho tu: dii qbus eſt poteſtas motus ſupeꝝ atq; inferũ pacem inter ſe cõciliant: cõferunt concordiã. Perſpicuũ eſt: de quo non eſt cõtrouerſia: vt ſi quis cum Oreſtẽ accuſet planũ faciat ab eo matrem eſſe occiſam. Non conceſſum eſt: cum id qđ agit̃ in controuerſia eſt: ut ſi qs cũ Vlyſſem accuſes in hoc maxime cõmoret̃. ĩdignũ eſſe ab hoĩe ignauiſſimo viꝝ fortiſſimum Aiacẽ eſſe necatum. Turpe eſt qđ aut eo loco in quo dicetur aut hoĩe qui dicat: aut eo tpe quo dicitur: aut his qui audiunt: aut ea re de qua agitur indignũ propter inhoneſtum videt̃. Offenſum eſt: qđ eoꝝ qui audiunt voluntatem lędit: vt ſi apud equites romanos cupidius iudicandi, Scipionis legẽ agrariam laudet. Cõtrarium qđ contra ea dicit̃: quæ hi qui audiunt fecerunt. vt ſi qs apud Alexandrũ macedonẽ dicens contra aliquẽ vrbis expugnatorẽ diceret: nihil eſſe crudelius q̄ vrbes diruere: cũ ipſe Alexander thebas diruiſſet. Inconſtans eſt: qđ ab eodem de eadem re diuerſe dicitur, vt ſi quis cum dixerit qui virtutem habeat eum nullius rei ad bene viuendum indigere: neget ĩt poſtea ſine bona valitudine poſſe viuere: Aut ſe amico adeſſe propter beniuolentiã: ſperare tamen aliqd cõmodi ad ſe perueturũ. Aduerſum eſt: quod ipſi cauſæ aliqua ex parte officit: vt ſi quis hoſtium vim: & copias & felicitatem augeat, cum ad pugnandum milites adhortetur. Si non ad id quod inſtituit̃ accommodabitur aliqua pars argumentationis horum aliquo in vitio reperietur. Si plura pollicitus pauciora demonſtrabit. Aut ſi cum totum debebit oſtẽdere de parte aliqua loquatur hoc modo. Mulierum genus auarum eſt. Nam Eriphyle auro viri vitam vendidit. Aut ſi nõ id quod accuſabitur defendet. Vt ſi quis cum ambitus accuſabitur: manu ſe fortem eſſe defendet, ut Amphion apud Euripidem. Itẽ apud Pacuuium qui vituperata muſica ſapientiam laudat. Aut ſi res ex vitio hominis uituperabitur: ut ſi quis doctrinam ex alicuius docti uitiis repræhendat. Aut ſi: qui cum aliquẽ uolet laudare de felicitate eius: non de uirtute dicat. Aut ſi rem cum re ita comparabit: ut alteram ſe non putet laudare niſi alteram uituperarit. Aut ſi alteram ita laudet ut alterius non faciat mentionem: aut ſi quis cum aliqui deliberent bellum geratur an non pacem laudet omnino non illud bellum iutile eſſe demonſtret. Aut ſi cum de certa re quæretur de communi inſtituetur oratio. Aut ſi ratio alicuius rei reddetur falſa: hoc modo pecuniam habere bonum eſſe: propterea ꝙ ea maxime uitam beatam efficiat. Aut ſi ĩfirma ut Plau. Amicum caſtigare ob meritam noxam immane eſt facinus: uerum in ætate utile, & conducibile. Nã ego amicum hodie meum non caſtigabo pro commerita noxa. Aut eadem hoc modo. Maximum malum eſt auaritia. Multos enim magnis incommodis affecit pecuniæ cupiditas. Aut parum idoneas hoc modo. Maximum bonum eſt amicitia: plurimæ enim delectationes ſunt in amicitia.

❡ Quartus modus erat reprahẽſionis per quem contra firmam argumentationem æque firma: aut firmior ponitur. Hoc genus in deliberationibus maxime uerſabitur cum aliquid quod contradicatur æquum eſſe cõcedimus: ſed id quod nos defendimus neceſſarium eſſe demonſtremus. Aut cũ id quod illi defendant utile eſſe fateamur ĩ quod nos dicamus honeſtũ eſſe demõſtremus. Ac de reprahenſione quidẽ hæc exiſtimauimus eſſe dicenda. Deinceps nunc de concluſione dicemus. Her.

❡ Quartus modus erat reꝑhenſionis per quẽ cõtra firmam aduerſarii argumentationem æque firmæ aut firmior ponitur: quare reprahenſio pertenuis eſt: & defectus omnibus extrema neceſſitate: ponenda: nam & ſumpta vera eſſe concedimus & concluſionem recte habitam fatemur & ipſum genus argumentationis uitioſum non eſſe concedimus: ſed cõtra firmam aduerſarii argumẽtationem nos quoniam nihil poſſumus reprahendere aliam argumentationem æque firmam: aut firmiorem ponimus. Verum hoc ĩ deliberatiuo genere cauſæ

magoras autem digreſſionẽ,deinde poſtremam
concluſionem ponit. In hac autem digreſſione
ille putat oportere quandam inferri orationem a
cauſa atq; a iudicatione ipſa remotam, quæ aut
ſui laudem,aut aduerſarii vituperationem conti
neat,aut in aliá cauſam deducat,ex qua conficiat
aliquid confirmationis,aut reprehenſionis nõ ar-
gumẽtãdo,ſed augendo p quádã amplificationẽ.
Hanc ſi quis partẽ putat eſſe orationis ſequatur
licebit. Nam & augendi,& laudandi,& vituperan
di,præcepta a nobis partim data ſunt,partim ſuo
loco dabũtur. Nobis autẽ hoc placuit hanc partẽ
in numero reponit quia de cauſa digredi niſi per
locũ cõmunẽ diſplicet. Quo de genere poſterius
eſt dicendũ,laudes autẽ & vituperationes nõ ſepa
ratim placet tractari,ſed ĩ ipſis argumẽtatiõibus
eſſe implicatas. Nunc de concluſione dicemus.

De concluſione. Titu. XVI.

Concluſio eſt exitus & determinatio to-
tius orationis. Hæc habet partes tres,
enumerationẽ, indignationẽ, conque-
ſtionẽ. Enumeratio eſt p quá res diſper
ſæ & diffuſæ dictæ vnũ in locũ coguntur,& remi-
niſcendi cauſa vnũ ſub aſpectũ ſubiiciunt. Hoc ſi
ſemper eodẽ modo tractabit perſpicue ab oĩbus
artificio quodã tractari intelligetur. Sin varie, &
ſatietatẽ,& hanc ſuſpitionẽ vitare poterit. Quare
tum oportebit ita facere vt plæriq; faciunt ppter
facilitatem ſingularim vnamquãq; rem attingere
& ita oẽs tranſire breuiter argumentationes,tum
autẽ id qđ difficilius eſt dicere, quas partes expo-
ſueris in ptitione de qbus te pollicitus ſis dictură,
& reducere in memoriá qbus rõnibus vnãquãq;
partẽ confirmaris,tum ab his,qui audiũt quærere
qd ſit qđ ſibi velle debeant demonſtrari, hoc mõ.
Illud docuimus hoc planum fecimus ita ſimul &
in memoriam redibit auditor,& putabit nihil eſſe
præterea quod debeat deſiderare,atq; in his gene
ribus,aut ante dictũ eſt,tum tuas argumẽtationes
tranſire ſeparatim, tum id quod artificioſius eſt,
cũ tuis argumẽtationes contrarias coniungere, &
cum tuas dixeris argumẽtationes tum contra eas
quod afferetur quemadmodũ dilueris oſtendere.
Ita per breuẽ cõparationẽ auditoris memoria &
de confirmatione & rephenſione integrabit. Atq;
hoc aliis actionis quoq; modis variare oportebit.
Nam ex tua perſona tum enumerare poſſis vt qd
& quo quicq; loco dixeris admoneas,tum vero per
ſonam,aut rem aliquam inducere,& enumeratio-
nem ei totá attribuere. Perſoná hoc modo. Nam
ſi legis ſcriptor exſtat,& quærat ſic a vobis, quid
dubitetis,qd poſcatis dicẽdũ vobis, cũ hoc & hoc
ſit vobis demonſtratum. Atq; hoc item vt in no-
ſtra perſona licebit alias ſigillatim tráſire omnes
argumentationes,alias ad partitiones ſingula gene-
ra referre,alias ab auditore quid deſideret quære-
re alias hæc facere p comparationẽ ſuarũ & cõtra
riarum argumentationũ. Res autem inducetur,ſi
alicui rei huiuſmõi legi, loco, vrbi, munimento attri-
buetur. Oratio per enumerationẽ hoc pacto. Qđ

---

uſu prouenit: cum aut uti
le aliquid aduerſario con
cedimus ſed nos: aut uti-
lius: aut honeſtius aliquid
demonſtramus: aut hone-
ſtum aliquid aduerſario
concedimus nos hone-
ſtius aliquid aut neceſſa-
rium eſſe monſtramus.
Verum nũc tranſit ad con
cluſionem, id eſt ſextam
eandemq; extremam par
tem totius orationis.
Quo loco Hermagoras
Digreſſio — digreſſionem ſupponit,
id eſt orationem in quá
præter controuerſiá cau
ſæ: aut laus noſtra, aut ad
uerſarii uituperatio con-
tineatur: aut quæ ad aliá
rem tranſitum faciat, non
per argumentationem: ſed
per amplificationem.
Hanc Tullius non par-
tem orationis uult eſſe,
ſed in omnibus orationis
partibus ſeruari ac ſubii-
ci poſſe declarat: ut cer-
tis locis poſt rem aliquá
probatam: aut amplifica-
tionem aliquam ſubiicias
aut laudem aut uitupera-
tionem. Itaq; non digreſ-
ſionem ſexto loco: ſed cõ
cluſionem Tullius ponit.

De concluſione.

Concluſio — Concluſio eſt exitus
& determinatio to-
tius orationis. Con-
cluſio eſt inquit finis ac
terminus orationis, ſed
totius orationis nos epi-
logos accipiamus. Huius
concluſionis partes ſunt
tres, enumeratio, indigna
tio, cõqueſtio. Verum hoc
diſtant quod indignatio &
conquæſtio tantum ani-
mos mouent, diuerſo ta-
men exitu: nunc uero ira-
cundia contra aduerſa-
rios commouentur, nunc
miſericordia circa nos.
Enumeratio uero, & ani-
mos mouet & fidem facit,
nam cum repetit quæ di-
cta ſunt fidem: cum uero
omnia coaceruat & col-
ligit animos mouet. Hæc
enumeratio non ſemper
uniformiter ea quæ dicta
ſunt. colligere debebit.
Necũ odioſum: tum etiá
quod maxime cõtrarium
eſt fieri uideatur ex arte.
Itaq; ſupradictorum re-
petitio uitanda eſt. Va-
riatur autem modis qua-
tuor ſi, aut eas res quas
ante dixiſti breuiter per-
ſtringas & colligas: quod
quidem factu facile eſt
aut ſi in memoriam au-
dientium reuoces, quas
partes in partitionẽ pro-
poſueris, & quibus ratio-
nibus unamquamq; par-
tem confirmaris, aut ſi in-
terroges iudices quid am
plius uelint cognoſcere,
cum hoc & hoc docueri-
mus, cum hoc & hoc pla-
num fecerimus: atq; hæc
nunc per noſtrarum argu
mentationum repetitio-
nem uel confirmationem
nunc etiam aduerſario-
rum argumẽtationum re-
præhenſionem. Deinde
hæc ipſa enumerationum
genera non ſemper a no-
ſtra perſona faciẽda ſunt,
ſed nunc a noſtra nunc a
ſuppoſita, nunc a re. A no
ſtra perſona quemadmo-
dum accipiamus oratio-
nem in promptu eſt. Sup-
poſitæ autem perſonæ
accommodatur oratio ſi
dicas, nam ſi legis ſcri-
ptor aſſiſtat, & quærat a
nobis quid dubitetis quid
poſſetis dicere cum uobis
hoc & hoc ſit demonſtra
tum. Rei etiam ſic accom
modat oratio ſi aut lex,
aut locus, aut urbs, aut
monumentum aliquid ac
cipiat orationem per enu
merationem ſic. Quod ſi
leges loqui poſſent, non-
ne hæc apud nos quære-
rentur? Quidnam am-
plius deſideratis iudices
cum uobis hoc & hoc pla
num factum ſit. Verũ etiá
in his enumerationibus,
quæ aut ſuppoſitæ perſo
næ aut rei dantur, ita ut
in noſtra perſona illa om
nia enumerationum gene
ra uarianda ſunt, ut nunc
ſingulatim ſingula noſtra
argumenta percurrantur,
nunc partitionis promiſ-
ſio ſuis rationibus exe-
quenda ſit: nunc interro-
gatio ad iudices facien-
da, nunc noſtrarum & ad
uerſariorum argumenta-
tionum copulanda colla-
tio. Cõmune autem hoc
erit in enumeratione præ-
ceptum, ut ex unaquaq;
argumentatione quoniá
tota non poteſt recenſeri
unumquodq; quod uali
dum eſt deligatur ut me-

moria

moria renouetur, non omnis repetatur oratio.

Indignatio

Indignatio eſt oratio per quam conficitur: ut in aliquem hominem magnum odium aut in rem grauis offenſione concitetur. Indignatio & conqueſtio tã tummodo motus excitãt ad iracundiam uel odium indignatio: ad iram ad miſericordiam conqueſtio. Quę utraque hiſdem locis ſumi poterit quibus argumentatio cuncta conſiſtit: id eſt ex attributis perſonę: & attributis negocio, ex his enim & fides comparatur & cumulus. Verum indignatio propria ueluti accuſatoris ẽ ut iram in reum ſuſcitet miſerationem. Sed tum indignatio uel conqueſtio apud perſonas agentium proprietate pręualeant: utrunque tamen ab utroque faciendum. Nam & accuſator iram in reũ miſerationem uero pro ſe ſuſcitare debet: & rurſus defenſor miſerationẽ pro ſe iram uero in accuſatorem ſuſcitare debebit.

Hoc ita faciendum quemadmodũ etiam ab utroq; & propriæ argumentationes confirmantur, & aduerſariorum repræhenduntur. Verum cum indignationi, & conqueſtioni iam dederit generale atq; commune præceptum, ꝙ ex attributis perſonæ uel negocio ſumi poſſunt.

Dat tamen ſingulis proprios locos. Indignationi quindecim. Conqueſtioni ſexdecim, nec nos locorum ipſorũ ordo moueat, ꝙ in quoſdam numeros ordinantur: nulla etenim etiam ipſo ordine rerum auxeſis ẽ, nullus gradus ad maius aut ad minus. Sed iccirco locis ipſis numerus datus eſt: qa melius retinentur ſæpe præcepta, nullamq; recipiunt confuſionem ſi ad memoriam numerus collocetur: q̃q̃ indignationis primum locum recte ſumpſerit: ꝙ ex rebus omnibus a nominibus traxit exordium. Sed ut diximus in hoc locorum numero rerum ordinem nullum quęramus: ſed ex mo

ſi leges loqui poſſent: nõne apud vos quęrerent? Quid amplius iudices deſideratis: cum vobis hoc & hoc planum factum ſit. In hoc quoq; genere omnibus eiſdem modis vti licebit. Cõmune autẽ præceptum hoc datur ad enumerationem: vt ex vna quaq; argumentatione: quoniam tota iterum dici non poteſt: id eligatur: quod erit grauiſſimũ & vnumquodq; q̃ breuiſſime tranſeatur, vt memoria non oratio renouata videatur. Indignatio eſt oratio per quam conficitur, vt in aliquem hominem magnum odium: aut in rem grauis offenſio concitetur. In hoc genere illud primum intelligi volumus: poſſe omnibus ex locis, his quos in confirmationis præceptione poſuimus tractare indignationem. Nam ex his rebus quæ perſonis, aut negociis attributæ ſunt, quæuis amplificationes naſci poſſunt, ſed tamen ea quæ ſeparatim de indignatione præcipi poſſunt conſideremus.

Primus locus ſumitur ab auctoritate: cum memoramus quantæ curæ res ea fuerit diis immortalibus aut eis quorum auctoritas grauiſſima debeat eſſe, qui locus ſumitur ex ſortibus, oraculis, vatibus, oſtentis, prodigiis, reſponſis, gentibus, hominibus ſapientiſſimis, ſenatu, populo, legum ſcriptoribus. Secundus locus eſt per quem illa res ad quos pertineat cum amplificationibus per indignationem oſtenditur, aut ad omnes, aut ad maiorem partem, quod atrociſſimum eſt, aut ad ſuperiores, quales ſunt hi, quorum ex auctoritate indignatio ſumitur, quod indigniſſimum eſt, aut ad pares animo, fortuna, corpore, quod iniquiſſimũ eſt, aut ad inferiores: quod ſuperbiſſimum eſt. Tertius locus eſt, per quem quærimus quidnam ſit euenturũ. ſi idem cæteri faciant, & ſimul oſtendimus, ſi conceſſum ſit multos æmulos eiuſdem audaciæ futuros ex quo quid mali ſit euenturum demonſtrabimus. Quartus locus eſt per quem demonſtramus multos alacres expectare quid ſtatuant vt ex eo quod vni conceſſum ſit ſibi quoq; tali de re quid liceat: intelligere poſſint. Quintus locus eſt per quem oſtendimus cæteras res perperam conſtitutas, intellecta veritate cõmutatas corrigi poſſe. Hanc eſſe rem quę ſi ſemel ſit iudicata neq; alio iudicio cõmutari, neq; vlla poteſtate corrigi poſſe. Sextus locus eſt per quem conſulto & de induſtria factum oſtenditur, & illud adiũgitur voluntario maleficio veniam dari non oportere: imprudentiæ concedi nõnunq̃ conuenire. Septimus locus eſt per quem indignamur quod tetrũ, crudele, nefarium, tyrannicum factum eſſe dicemus, per vim manum opulentam: quæ res ab legibus, ab æquali iure remotiſſima ſit. Octauus locus eſt: per quem demonſtramus non vulgare, neq; factitatum eſſe: ne ab audaciſſimis quidem hominibus id malefactum de quo agitur: atq; id a feris hominibus: & a barbaris gentibus: & inmanibus beſtiis eſſe remotum. Hæc erunt: quæ in parentes, liberos, coniuges, conſanguineos, ſupplices, crudeliter facta dicentur: & deinceps ſi qua proferantur: in maiores natu: in hoſpites: in vici

re manifeſtioris præcepti factum eſſe meminerimus, iam ipſi loci diligenter inſpicientibus manifeſti ſunt, id eſt res quæ præcipiuntur facile perſpici poſſunt. Illud tamen præceptum tenere debemus, ſiue indignatione, ſiue in conqueſtione nos locis omnibus uti non oportere: ſed his quos cauſa ſuggerat, neq; his omnibus ſed quo ad iudicantium animi moueantur, quod ſi etiam uno aliquo loco factũ uiderimus orationem continuo finire debemus. Iræ enim uel lachrymę dum incipiunt ac recentes ſunt plurimum ualent. Conquæſtio eſt oratio auditorum miſericordiam captans. Diximus conquæſtionis opus hoc eſſe ut animos iudicantium ad miſericordiã moueat. Huic aũt dat proprios locos ſexdecim: in quibus ut diximus nõ erit nobis rerum ordo quærendus. Sed quicũq; locus ad miſericordiam efficiendam pro negocii qualitate ſumendus. Hoc ſcire debemus eſſe multos communes locos, & indignationi, & conquæſtioni, & recte. Neq; enim iudex poteſt nobis præbere miſericordiam: niſi iram aduerſariorum cõſequatur, aut iraſci poterit aduerſario niſi in hoc ipſo nobis animum præbeat miſericordem.

Cõquęſtio

nos:in amicos:in eos quibus cum vitam egeris:in eos apud quos educatus ſis:in eos a quibus eruditus:in miſeros mortuos:in miſericordia dignos: in homines claros:nobiles:& honore vſos:in eos qui neque lædere alium:neque defendere ſe potuerūt in pueros:ſenes:mulieres:quibus ex omnibus acriter excitata indignatio:ſummum in eum qui violarit horum aliquid odium commouere poterit. Nonus locus eſt.per quem cum aliis quę cōſtant eſſe peccata:hoc de quo quęſtio eſt comparatur: & ita per contentionem quanto atrocius: & indignius ſit id de quo agitur oſtenditur. Decimus locus eſt per quem omnia quæ in negocio gerendo acta ſunt quæque poſt negocium conſecuta ſunt cum vniuſcuiuſque indignatione:& criminatione colligimus:& res verbis q̄ maxīe ante oculos eius apud quem dicitur ponimus:vt id quod dignum eſt perinde illi videatur indignum:acſi ipſe interfuerit:ac præſens viderit. Vndecimus locus eſt: per quem oſtendimus ab eo factum a quo minime oportuerit:& a quo ſi alius faceret prohiberi conuenire. Duodecimus locus eſt:per quem indignamur ꝙ nobis hoc primum acciderit: nec alicui vnq̄ vſu euenerit. Tertiuſdecimus locus eſt:ſi cum iniuria contumelia iuncta demonſtratur per quē locum in ſuperbiam & arrogantiam odium incitatur. Quartuſdecimus locus eſt:per quem petimus ab his qui audiunt ut ad ſuas res noſtras iniurias referant: ſi ad pueros pertinebit. de liberis ſuis cogitent,ſi ad mulieres de vxoribus: ſi ad ſenes de parentibus aut patribus. Quintuſdecimus locus eſt, per quem dicimus inimicis quoq; & hoſtibus ea quæ nobis acciderint,indigna videri ſolere: & indignatio quidem his fere de locis grauiſſime ſumetur.

Cōquæſtio

Conqueſtio autem huiuſmodi de rebus partes petere oportebit. Conqueſtio eſt oratio auditorum miſericordiam captans. In hac primum animum auditoris mitem & miſericordem conficere oportet: quo facilius conqueſtione commoueri poſſit. Id ex his locis communibus efficere oportebit. per quos vis fortunæ in omnes & hominum infirmitates oſtenditur:q̄ ratione habita grauiter & ſententioſe maxime demittitur animus hominum:& ad miſericordiam comparatur:cum in alieno malo ſuam infirmitatem conſiderabit. Deinde primus locus eſt miſericordiæ:per quem prius quibus in bonis fuerint & per quem nunc quibus in malis ſint oſtēditur.

Loci miſericordiæ

Secundus:qui in tp̄a diſtribuitur per quem qbus in malis fuerint:& ſint & futuri ſint: demonſtratur. Tertius: per quem unumquodq; deploratur incommodum:ut in morte filii pueritię delectatio amor:ſpes:ſolatium:educatio: & ſi qua ſimili in genere:quolibet de incommodo per conqueſtionem dici poterunt. Quartus eſt. per quem res turpes & humiles:& illiberales proferuntur & indignę ætate:genere:fortuna:priſtino honore:beneficiis:quas paſſi perpeſſuriue ſint. Quintus eſt: per quem omnia ante oculos ſingulatim incommoda ponentur:vt videatur is qui audiet videre: & re quoque ipſa quaſi adſit non verbis ſolum ad miſericordiam ducatur. Sextus:per quem pręter ſpē in miſeriis demonſtratur eſſe ut cum aliquid expectaret:non modo id non adeptum eſſe ſed in miſerias ſummas incidiſſe. Septimus: per quem ad ipſos qui audiunt ſimilem caſum cōuertimus & petimus:ut de ſuis liberis:aut parentibus: aut aliquo:qui illis carus debeat eſſe nos cum uideant recordentur. Octauus: per quem aliquid dicitur eſſe factum quod non oportuerit:aut non factum quod oportuerit:hoc modo: non affui: non vidi: non poſtremam eius uocem audiui: non extremū eius ſpiritum excepti. Item in manibus inimicorum mortuus eſt, hoſtili in terra turpiter iacuit, inſepultus a feris diu vexatus, cōmuni quoq; honore in morte caruit. Nonus: per quem oratio ad mutas, & expartes res animi referē vt ſi ad equū, domum, veſtem, ſermonem alicuius accōmodes: quibus animus eorum qui audiunt,& aliquem dilexerunt vehæmenter cōmouetur. Decimus, per quem inopia infirmitas, ſoluto demonſtratur.

Vndecimus:per quem liberorum, aut parentum, aut ſui corporis ſepeliēdi,aut alicuius rei eiuſmodi cōmendatio fit. Duodecimus:per quem diſiunctio deploratur ab aliquo, cū deducaris ab eo qui cum libentiſſimæ vixeris: vt a parente: ut a filio: vt a fratre:vt a familiari. Tertiuſdecimus,per quē cum indignatione conquerimur: ꝙ non ab his a quibus cōueniat male tractemur:propinquis amicis quibus benefecerimus quos adiutores fore putaremus,aut a quibus indignum eſt,vt a ſeruis,libertis, clientibus, ſupplicibus. Quartuſdecimus, qui per obſecrationem ſumitur, in quo ornatur modo illi qui audiūt humili et ſupplici oratione: vt miſereantur. Quintuſdecimus per quem non noſtras:ſed eorum qui nobis cari debent eſſe fortunas conqueri nos demonſtramus. Sextuſdecimus eſt:per quem animum noſtrum in alios miſericordem eſſe oſtendimus:et tamen amplum et excelſum et incōmodorum patientem eſſe et futurū ſi quid acciderit demonſtramus: nam ſæpe virtus et magnificentia in qua grauitas et auctoritas eſt,plus proficit ad miſericordiam cōmouendam q̄ humilitas,et obſecratio. Commotis autem animis diutius in conqueſtione morari non oportebit. Quemadmodum enim dixit rhetor appollonius lachryma nihil citius areſcit. Sed quoniam ſatis videmur de omnibus partibus orationis dixiſſe:et huius voluminis magnitudo longius proceſſit quę ſequuntur deinceps in ſecundo libro dicemus. Nota

¶ Finitur liber Rhetoricæ veteris. I.

Eiuſdem. M. Tullii Ciceronis Rhetori-
cæ Veteris in Lib. II. Præfatio.

CRotoniatæ quõdam cũ
florerẽt omnibus copiis
& in Italia cũ in primis
beati numerarẽtur, tem-
plum Iunonis quod reli
gioſiſſime colebant egre
giis picturis locupletare
voluerũt. Itaq; Neracleo
tem Zeuſin qui tum lon-
ge cęteris excellere picto
ribus exiſtimabatur magno prætio adhibuerunt
conductum. Is & cæteras complures tabulas pin-
xit, quarum nonnulla pars vſq; noſtram ad me-
moriam propter Fani religionem remanſit & vt
excellentem muliebris formæ pulchritudinem
muta in ſeſe imago contineret: Helenę ſe pinge-
re velle ſimulacrum dixit. Quod Crotoniatæ qui
cum in corpore muliebri pingendo plurimũ alius
præſtare ſæpe accepiſſent, libenter audiuerunt.
Putauerunt enim ſi quo in genere plurimũ poſſet
in eo magnopere elaboraſſet egregium ſibi opus
in Fano illo relicturũ: neq; tamen eos illa opinio
fefellit. Nam Zeuſis ilico quęſiuit ab his quaſnam
virgines formoſas haberent: illi autem ſtatim ho-
minem deduxerunt in palæſtram: atq; ei pueros
oſtenderunt multos magna præditos dignitate.
Etenim quodam tempore Crotoniatæ multum
omnibus corporis viribus, & dignitatibus ante
ſteterunt: atq; honeſtiſſimas, e gymnico certamine
victorias domum cum laude maxima retulerunt.
Cum puerorum igitur formas & corpora magno
hic opere miraretur: horum inquiunt illi ſorores
ſunt apud nos virgines. Quare qua ſint illę digni
tate potes ex his ſuſpicari. Præbete igitur mihi
inquit quęſo ex iſtis virginibus formoſiſſimas:
dum pingo id quod pollicitus ſum vobis, vt mutũ
in ſimulacrum ex animali exemplo veritas tranſ-
feratur. Tunc Crotoniatæ publico de conſilio vir
gines locum in vnum conduxerũt & pictori quas
vellet eligendi poteſtatem dederunt. Ille autem
quinq; virgines delegit quarum nomina multi
poetæ memorię tradiderunt quod eius eſſent iu-
dicio probatæ qui pulchritudinis habere veriſſi-
mum iudicium debuiſſet. Neq; enim putauit om-
nia quæ quæreret ad venuſtatem vno in corpore
ſe reperire poſſe. Ideo quod nihil ſimplici in genere
omni ex parte perfectum natura expoliuit. Itaq;
tanq̃ cęteris nõ ſit habitura quod largiatur, ſi vni
cuncta conceſſerit, aliud alii cõmodi aliquo adiun
cto incõmodo numerat. Quod quoniã nobis vo-
luntatis accidit vt artem dicendi perſcriberemus:
non vnũ aliquod propoſuimus exemplum cuius
omnes partes quocũq; eſſent in genere, ſiue in iu-
diciali ſiue in demonſtratiuo; ſiue in deliberatiuo
exprimendę nobis neceſſario viderentur. Sed om
nibus vnum in locum coactis ſcriptoribus quod
quiſq; cõmodiſſime præcipere videbat excerpſi-
mus, & ex variis ingeniis excellentiſſima quæq;

CRotoniatæ
quondã cũ flo
rerent omni-
bus copiis: &
in Italiã cum
in primis beati numerarẽ
tur tẽplum iunonis: quod
religioſiſſime colebant e-
gregiis picturis locupleta
Præfatio re voluerunt. Oĩs pfatio
quaſi ſimilitudo eſt ante
id qd dicturi ſumus. Ita ĩ
ea ſemp ſimilitudo capẽ
da eſt q̃q̃ ſæpe ad hoc de-
ducit ut ſimilitudo tollat
unde ſiue futura ſimilitu-
do eſt: ſiue nõ in eo ad qd
præfatio pparatur aĩad-
uertendũ ſemper eſt utrũ
etiam tota ſimilitudo pfa
tionis paretur an in parti
bus: an in parte: frequẽter
enim cũcta cõueniunt: fre-
quenter diuerſis in præfa
tione poſitis cum ea re ad
quã præfatio ducit q̃dam
in pfatione ſimilitudo cõ
fertur: hic ad quod ducit
pfatio illud eſt ex multis
artium ſcriptoribus electa
multa & ad vnã quam ſcri
pſit artem quo pulchrior
redderet pcepta ex multis
multa collecta: huic igit
rei præfatio ſimillima eſt:
Zeuſin pictorẽ nobilẽ He
lenæ ſimulacrum pinxiſſe
ſed cũ conductus & in unũ
uocatis quinque uirgini-
bus quicquid eet pulcher-
rimum delegiſſet: hoc ut
perſpici licet in ſumma cõ
uenit: quia hic & ille mul
ta de multis. Verum præ-
fert Tullius opus ſuum
quod magis multa ipſe (ſiqui
dem præteriti tẽporis ſcri
ptores & præſentis in iu-
dicio) habuit: & non uni-
us ciuitatis: nec unius lin-
guæ. Quippe cum & græ-
cos: & latinos. At uero
Zeuſis ex una ciuitate: &
ipſius temporis eligendi
Crotoniatæ habuit facultatem. Cro-
toniatæ quõdam cum flo
rerent ſi partibus condu-
ctis tota conueniunt pul-
chra ſemper & præcipua
præfatio eſſe dicetur. Cro
toniatæ romãi ſunt: cũ flo
rerent oĩbus copiis roma
nis cõuenit. Itẽ ↄuẽit: & in
Italia cũ i primis beati nu
merarentur. Iunonis uero
templum quod locuple-
tare egregiis picturis uo-
luerunt ſic & eloquentiæ
uel facũdiæ templũ Zeu-
ſis & Tullius: cum multa
dicendi genera ſint: ut in-
ter picturas multas Hele-
na: ita iter cæteras dictio
nes eminet, ſemper ora-
toria: & ut Zeuſis in pin-
gendis fœmineis uultibus
ſummus: ita in orationi-
bus Tullius: pinxit Zeu-
ſis muta quæ uſque ad no
ſtram memoriam manent
ſæcula poſteriora tenent
quicqd pinxit oratio tul-
liana Zeuſis Helenæ ſe ſi
mulacrum pingere uelle
dixit: non enim Helenam:
ſed ſimulacrum fuerat tra
diturus: ita Tullius ſcri-
bendo artes: non oratio-
nes: non ipſam eloquen-
tiam: ſed ſimulacrum elo
quentiæ fuerat traditu-
rus. Hoc conuenit: & illa
ſententia: quod ex animali
exemplum mutum in ſi-
mulacrum ueritas tranſfe
rebatur. Mutum enim ſi-
mulacrum eloquentię ars
eius ipſa autem eloquen-
tia quaſi animal: ita per
partes poterit rei ad quã
confertur præfatio con-
uenire: relicto eo quod põ
ſtea præponitur: quod cum
Tullius ex omnibus mul-
ta quæſierit & omni tem-
pore comparauit. Ac ſi
par in nobis finito præfa-
tionis uno genere: ſimili-
tudinis: ſcilicet nunc præ-
lationem: quæ etiam ip-
ſa in præfatione facienda
eſt, incipit dicere exem-
plorum eligendi poteſtas
ideo hoc opus eſſe poſſe
melius principe illo: atq;
inuentore Tiſia. Corax;
& Tiſia artes primi ora- Oratores pmi.
torias apud græcos ſcri-
pſiſſe dicuntur; ſicut & ip
ſe cuius inſtitua ſequeban
tur feceratq; gloria Xeno-
cratis philoſophiæ mo-
tus Ariſtoteles philoſo-
phiam exercuit. Gloria
Iſocratis motus rhetori-
cæ præcepta conſcripſit.
Artis ſibi curam aſſume-
bat: Voluit enim Ariſtote
les propter Iſocratem: cũ
philoſophus eſſet etiam
præcepta dicendi trade-
re: Alterum communi ho
minum infirmitati. Alteꝝ
ſingulari: non intelligere
hoĩum põt eſſe, & eſt uitiũ
cõe. Singulare uitiũ eſt: ut
cũ nõ intelligat in eo qua
ſi intelligat perſeueraret.

libauimus. Ex his enim qui nomine et memoria digni ſunt nec nihil optime nec omnia p̄clariſſime nobis dicere videbitur. Qua propter ſtultitia viſa eſt, aut a bene inuentis alicuius recedere, ſi quo in vitio eius offenderemur, aut ad vitia quoq; eius, accedere, cuius aliquo bene praecepto duceremur. Quid ſi in caeteris quoq; ſtudiis a multis eligere homines commodiſſimum quodq; q̄ ſeſe vni alicui certo malent addicere, minus in arrogā tiam offenderent, & nō tantopere in vitiis perſeuerarent, & aliquanto leuius ex inſcitia laborarēt. At ſi par ī nobis huius artis, atq; ī illo picturae ſciētia fuiſſet, fortaſſe hoc magis in ſuo genere opus noſtrum, q̄ ille in pictura nobilis eniteret. Ex maiore enim copia nobis q̄ illi fuit exemplorum eligendi poteſtas. Ille vna ex vrbe & ex eo numero virginum quae tum erant eligere potuit. Nobis omnium quaecunq; fuerunt ab vltimo principio huius praeceptionis vſq; ad hoc tempus expoſitis copiis quodcunq; placeret eligendi poteſtas fuit. Ac veteris quidem ſcriptores huius artis vſq; ab principe illo: atq; inuentore Tiſia repetitos vnū in locum conduxit Ariſtoteles & nominatim cuiusq; praecepta magna conquiſita cura perſpicue conſcripſit, atq; enodate & diligenter expoſuit. *Ariſtoteles* Ac tantum inuentoribus ipſis ſuauitate & breuitate dicendi praeſtitit vt nemo illorum praecepta ex ipſorum libris cognoſcat: ſed omnes qui quod illi praecipiant velint intelligere adhunc quaſi ad quendam multo cōmodiorem explicatorem reuertantur. Atq; hic quidem & ipſe ſeſe ipſum nobis & eos qui ante ſe fuerant in medio poſuit, vt & caeteros & ſeipſum per ſe cognoſceremus. Ab hoc autem qui profecti ſunt q̄q̄ in maximis philoſophiae partibus operae plurimum conſumpſerunt, ſicut & ipſe, cuius inſtituta ſequebantur, fecerat, tamen permulta nobis praecepta dicendi reliquerunt: atq; alii quoq;, alio ex fonte praeceptores emanauerunt, qui item permultum ad dicendum ſi quid ars proficit opitulati ſunt. Nam fuit tempore eodem quo Ariſtoteles magnus & nobilis rhetor Iſocrates, cuius ipſius quam conſtet eſſe artem non inuenimus. *Iſocrates* Diſcipulorum autem atq; eorum qui protinus ab hac ſunt diſciplina profecti, multa de arte praecepta reperimus. Ex his duabus diuerſis ſecuti familiis quarum altera cum verſaretur in philoſophia nonnullam rhetoricae quoq; artis ſibi curam aſſumebat: altera vero omni in dicendi erat ſtudio & praeceptione occupata, vnum quoddam eſt conflatum genus a poſterioribus, qui ab vtriſq; ea quae cōmode dici videbantur in ſuas artes contulerunt. Quos ipſos ſimul atq; ſuperiores nos nobis omnes quo ad facultes tulit propoſuimus. Et ex noſtro quoq; non nihil in commune contulimus. Quod ſi ea, quae in his libris exponuntur tantopere eligenda fuerunt quanto ſtudio electa ſunt, profecto neq; nos neq; alios induſtriae noſtrae poenitebit. Sin autem temere aliquid alicui praeteriſſe, aut non ſatis eleganter ſecuti videbimur, docti ab aliquo facile & libenter ſententiam commutanius. *Nota.* Non enim parum cognoſcere, ſed in parum cognito ſtulte & diu perſeueraſſe, turpe eſt. propterea q; alterum communi hominum infirmitati alterum ſingulari vniuſcuiuſq; vitio attributum eſt. Quare nos quidem ſine affirmatione ſimul quaerentes dubitanter, vnumquodq; dicemus. Ne dum hoc paruulum ſequimur, vt ſatis hoc commode perſcripſiſſe videamur: illud amittamus: quod maximū eſt, vt ne cui rei temere, atq; arroganter aſſenſerimus. Verum hoc quidem nos, & in hoc tempore, & in omni vita ſtudioſe: quo ad facultas feret, conſequemur. Nunc autem: ne longius oratio progreſſa videatur: de reliquis: quae praecipienda videntur eſſe dicemus.

Sequitur.

¶ Breuis eorum quae in primo libro dicta ſunt repetitio.

IGitur primus liber ex poſito genere huius artis & officio &c. Dedit enim praeceptum quō in omni cauſarū genere argumētandū ſit. Ergo nūc ad ſpecies applicata argumētatione dicturū ſe pollicetur ita tn̄ ut nō de expolitione argumentationis quae in primo pleniſſime tractata eſt: ſed de argumētis loquatur in vnoquoq; genere cauſarum: i deſt in coniectura ſi ne qualitate tranſlatione, & caeteris hic incidētibus, & potuit quidem hoc eſſe contentus ut ſpecialiter de conſtitutionibus dicee-

¶ Breuis eorum quae in primo libro dicta ſunt repetitio, & dicendorum expoſitio. Titulus. I.

IGitur primus liber expoſitio genere huius artis, & officio, & fine, & materia, & partibus genera controuerſiarum & inuentiones & iudicationes cōtinebat. Deinde partes orationis & in eas omnes omnia praecepta. Quare cū in eo caeteris rebus diſtinctius dictum ſit, diſperſe autem de confirmatione, & reprehenſione, nūc certos confirmādi, & reprehendendi in ſingula cauſarū genera locos tradendos arbitramur. Et quia quō pacto tractari cōueniret, argumētationes in primo libro nō indiligēter expoſitū eſt, hic tantū ipſa inuenta in vnāquāq; rem exponētur ſimpliciter ſine vlla exornatione: vt ex hoc inuēta ipſa ex ſuperiore autem expoliatio inuentorū petatur. Quare haec quae nūc praecipiēt ad confirmationē omnis reprahēſionis partes referre oportebit. Omnis demōſtratiua, & deliberaret in quocūq; genere cauſarum quae eſſent confirmandi praecepta: quae reprahendendi. Verū quoniam ipſa quoq; genera cauſarum propter ſuos fines diuerſos diuerſa praecepta deſiderant cum iudicialis habeat equitatē: demonſtratio honeſtatē: deliberatio honeſtatē, & utilitatem: confirmādi & reprahendendi praecepta quae ſunt in cōſtitutiones ſingulas diuiſit in iudiciali genere cauſarum in poſtrema libri parte de deliberatione & demōſtratione propter fines proprios aliquot tractaturus. Ex poſito gn̄e hu9 artis. Q d eloquentia magna & ampla pars eſt ciuiis cunſ-

dam quæſtionis: Et officio. Officium eius artis eſt dicere apposite ad pſuadendũ. Et fine. Finis pſuadere dictione. Materia q. Non autem omnia ut noluit Gorgias Leontinus aut etiam utvoluit Hermagoras: Et partibus quæ ſunt inuentio: diſpoſitio: elocutio: memoria: pnunciatio: Genera controuerſiarum: id eſt genera cauſarum iudiciale: deliberatiuũ demonſtratiuum. Et inuentiones nã de quinq partibus orationis ſolam inuẽtionem tractat: deinde partes orationis exordiũ: narrationem: repræhenſionem: cõcluſionem. Et quo pacto tractari conueniret argumentationes: ſyllogiſmũ: & inductionem. Hic tantũ ipſa inuenta in unáquáq rem exponentur ſimpliciter ſine ulla exornatione: id eſt exponam argumẽta ipſa non expolitioné aut ſniæ dictionem. Conſtitutiones omnes in iudiciali genere cauſarũ tractabũt.

¶ De coniecturali conſtitutione.

Nunc ad coniecturalẽ conſtitutionẽ pficiſcamur: cuius exẽplum ſit hoc expoſitũ. Secundus liber confirmationẽ & repræhenſionẽ ipſis conſtitutionibus applicabit cum primus liber generaliter omnem materiam omnibus dederit. Ac primo de coniectura proponit exemplum non ipſum exempli tractaturus: qm̃ in exemplo non omnia inesse poſſunt quæ cadunt in coiecturã. Omnia enim exempla quæ in coniecturã ueniunt uel uenire poſſunt præcipienda fuerãt. In argumentis ergo de cõiectura erit pceptio: quia ex inde in thema quodlibet coniecturale quod neceſſarium fuerit facile poterit deuocari: hoc autem fieri a Tullio itelligamus etiam in omnibus conſtitutionibus ut exemplum cuiuſlibet conſtitutionis det: non tamen ipſum tractat exẽplum. Propoſito itaq exẽplo coniecturali ſecundũ præcepta primi libri docet quæ ſit inten-

tiua, & iudicialis cauſa, neceſſe eſt in aliquo eorũ quæ ante expoſita ſunt conſtitutionis genere vno pluribusue verſetur. Hoc q̃q̃ ita eſt tamen cũ cõmuniter quædam de omnibus pręcipi poſſint: ſeparatim quoq aliæ ſunt cuiuſq generis diuerſę pceptiones. Aliud enim laus aut vituperatio. Aliud ſententię dictio. Aliud accuſatio aut recuſatio cõficere debet. In iudiciis quid æquum ſit quęritur in demonſtrationibus quid honeſtum; in deliberationibus: (vt nos arbitramur) quid honeſtum ſit: & quid utile. Nam cęteri vtilitatis modo finem in ſuadendo: & in diſſuadẽdo exponi oportere arbitrati ſunt. Quorum igitur generum fines: & exitus diuerſi ſunt: eorum pręcepta eadem eſſe non poſſunt. Neq nunc hęc dicimus non eaſdem incidere conſtitutiones: verum tamen oratio quædam ex ipſo fine & genere cauſę naſcitur quę ptineat ad alicuius vitę demonſtrationem: aut ad ſententiæ dictionem. Quare nunc in exponendis cõtrouerſiis in iudiciali genere cauſarum & pceptorũ verſabimur. Ex quo pleraq in cętera quoq cauſarum genera ſimili implicata cõtrouerſia nulla cũ difficultate transferentur: poſt autem ſeparatim de reliquis dicemus.

¶ De coniecturali conſtitutione. Titu. II.

Nunc ad coniecturalem conſtitutionem proficiſcemur: cuius exemplum ſit hoc expoſitum. In itinere quidam proficiſcentem ad mercatum quendam: & ſecum aliquantum nummorum ferentem eſt comitatus: cum hoc vt fere fit in via ſermonem contulit: ex quo factum eſt vt illud iter familiarius facere vellent. Quare cum in quandam tabernam diuertiſſent: ſimul cœnare & in eodem loco ſomnũ capere voluerunt. Cœnati diſcubuerũt ibidẽ. Caupo autem (nam ita dicitur poſt inuentum: cum in alio maleficio deprahenſus eſſet) cũ illũ alterũ videlicet q̃ nũmos hẽret animaduertiſſet: noctu poſtq̃ illos arctius iã (vt fit) ex laſſitudine dormire ſenſit: acceſſit & alterius eorũ quæ ſine nũmis erat gladium pp̃e appoſitum e uagina eduxit: illũ alterũ occidit: nũmos abſtulit: gladium cruentũ in vaginã recondidit: ipſe ſeſe in lectum ſuũ recepit. Ille autẽ cuius gladio occaſio erat facta multo ante lucẽ ſurrexit: comitẽ ſuũ iclamauit ſemel & ſæpius: illum ſomno ĩpeditum non reſpondere exiſtimauit. ipſe gladiũ & cætera quæ ſecũ attulerat ſuſtulit: ſolus pfectus eſt. Caupo nõ multo poſt clamat hoiem eſſe occiſum: & cũ qbuſdam diuerſoribus illum qui ante exierat conſequitur: in itinere hominẽ cõprahendit: gladiũ eius e uagina educit: reperit cruentũ: homo in urbem ab illo deducitur ac reus fit. In hac intẽtio eſt criminis: occidiſti. depulſio: non occidi. Ex quibus conſtitutio eſt: id eſt quæſtio quæ eſt eadem in coniecturali quæ iudicatio: occiderit ne? Nunc exponemus locos quorum pars aliqua in oẽm coniecturalẽ incidit cõtrouerſiam. Hoc autem & in horum locorum expoſitionem: & in cæterorũ oportebit attẽdere nos omnes in oẽm cauſam conuenire. Nam ut omne nomẽ

tio: quæ depulſio ex qbus duobus quæ ſit conſtitutio: deinde admonet q in coniectura quę non cõcedit eadem quę quęſtio eſt ſit ipſa iudicatio. Occiderit ne? in coniectura. n. factum non cõceditur: unde: nõ poteſt ex deductione rationis & refutatione naſci poſt quęſtionẽ primam, alia quæſtio quę dicitur iudicatio. Subiungit poſt admonitionem dare ſe præcepta huic conſtitutioni & argumentorum locos omnes coniecturæ cõuenientes: ex quibus in quãlibet coniecturam qui neceſſarii fuerunt deuocabuntur. Sũt igit coniecturæ loci hi principales. A cauſa: a pſona: a facto. A cauſa eſt quiobrẽ fiat aliqd: & quæ parit uoluntatẽ de cauſa enim loqtur hominis non rei qua cã volumus pbare q uoluit facere is cui intenditur factũ. Perſona autẽ omnis ille ẽ qui feciſſe dicitur: hoc eſt illa ex omni uita per attributa perſonis ſumpta approbatio ad id qđ intẽdit factum. At uero a facto pbationes habebunt oĩa q̃ probant factum illud unde iudicium eſt: nã factũ tria ſignificat. Eſt factum illud quod intenditur: & ipſum illud quod dicitur occidiſti. Eſt factũ tertiũ hoc quod tribuit argumẽtum ad factum illud: unde indicium eſt: ut tranſiſti clamaſti, quibus probat occidiſti: hoc ergo vltimũ eſt quod dixit a facto quod ipſum perſpicietur in tribus illis ante negociũ: in negocio: poſt negocium ſimul cum ſententiis per quę ſe explicant facta loco: tempore: modo: occaſione: facultate. Ergo hæc tria quę coniecturę ſuggerunt argumenta: ſunt cauſa: perſona: factũ. Cauſa ipſa diuiditur in duo: in impulſionem & ratiocinationem: impulſio motum habet repentinũ non uoluntariũ: ut amor: uolẽtia: & oino oia hmõi, quæ ueniam merent: ſi cõfiteat ad ipſum qđ feciſſe arguitur: nã ſi negat argumẽta ſunt a cauſa ut ſic, Feciſti quia uiolentus fuiſti: feci-

Loci cõiecturę.

Factum

Impulſio.

Ratiocinatio.

ſti quia amore feciſti, feciſti quia iracūdus es: qbus cauſis probaui facere potuiſſe qđ negat. Ratiocinatio autē cā eſt etiā ipſa uolūtatis: hęc ratio faciendi. fuiſſe oſtendit uolūtatē aut nō faciendi: quę ſumit ex rōcinatiōe uel boni vel mali: ſiue tā pręteriti bōi ſiue futuri: pariter mali uſ pręteriti uel futuri quod nos diximus malū uel bonū. i. ut glorię cā: aut amicitiarū uel inimicitiarū ulciſcendarū & metus & pecunię, his igiť cōmodis uel incommodis hos gradus dat primos cōmodi retinēdi utiq; quod habet & augendi: deinde adipiſcendi id utiq; eſt qđ nō habebat contra incōmodi reiiciendi pariter deuitandi utiq; quod futurū erat: ita tria haec, tribus ſuperioribus rēſpōdent cōmodis incōmoda: illic retinendi: hic reiiciendi: illic augēdi: hic minuendi: illic adipiſcēdi, hic deuitandi, quibus etiā illa accident: ut aliqđ cōmodi ſumamus uel ut maius cōmodū cōſequamur: uel ut maius incōmodū uitemus: aut rurſum ut cōmodū aliquod praetereamus, ut maius incōmodū adipiſcamur uel ut maius incōmodū deuitemus: nā & ſuſcipi icōmodū paruū poteſt ut maius aliqđ cōmodū cōſequamur: uel ut incōmodū maius uiteť, & rurſum cōmodū cōtemni poſt, ut Leno ɔtentus fuit ſine lucro meretricē dare, ne ab aechino uerberareť, & velut i uerrinis accipi ꝑt malo nō habere q̄ rogare. Rurſus cōtēpto cōmodo ſuſcipi maius cōmodū poteſt: ut terentianū illud in ſuaſione, pecuniā in loco negligere maximū iterdū eſt lucrum. Quaeſtio uero eadem ɔiecturalis eſt quę & iudicatio qa ratio deeſt Non enim factū in confeſſione eſt: ideo eadē erit iudicatio quae quęſtio: & in horū locorū quę ɔiectura lia ſunt & in caeterorū. i. caeterarū conſtitutionum conuenire. i. locos. Omnis igitur ex cauſa, ex perſona: ex facto ipſa coniectura capiēda eſt. Omnis hic locus a cauſa: ſiue impulſionis: ſiue ratiocinationis coiecturae maximū eſt fundamentū: nō q; cū cauſa ſit continuo: & facinus comprobetur, ſed quoniā facinus nullū eſt quod nō ante cauſa praeceſſerit.

ex aliquibus nō ex oībus literis ſcribitur: ſic oēm in cauſam nō omnis argumentorū copia: ſed eorū neceſſario pars aliqua conuenit. Oīs igiť ex cāa ex perſona: ex facto ipſo coniectura capienda eſt. Cauſa diſtribuitur in impulſionē & in ratiocinationē. Impulſio eſt quae ſine cognitione per quandam affectionem animi facere aliquid hortatur ut amor, iracundia, aegritudo, violentia, & oīno oīa in quibus animus ita videtur affectus fuiſſe: vt perſpicere eū conſilio & cura nō potuerit & id quod fecit impetu quodā animi potius q̄ cogitatione fecerit. Ratiocinatio autē eſt diligens & cōſiderata faciendi aliquid: aut non faciendi excogitatio. Ea dicitur interfuiſſe tum cū aliquid faciendi certa de cauſa vitaſſe: aut ſecutus eſſe animus videtur, vt ſi amicitię cā quid factū dicitur ſi inimici ulciſcendi: ſi metus: ſi glorię: ſi pecunię: ſi deniq; vt oīa generatim amplectamur alicuius retinendi: augendi adipiſcendiue cōmodi: aut cōtra reiiciēdi, diminuendi, deuitādiue, incōmodi cauſa. Nam in horū genus alterutrū: illa quoq; incidēt: in quibus aut incōmodū aliquod maioris vitandi incōmodi cauſa ſuſcipitur, aut cōmodū aliquod maioris adipiſcēdi cōmodi pręteritur. Hic locus ſicut aliquod fundamentum eſt huius conſtitutionis. Nam nihil factū eſſe cui: q̄ probatur: niſi aliquid quare factum ſit oſtenditur. Ergo accuſator cum aliquid impulſione factum eſſe dicit: illum ipetū: & quandam commotionem animi affectionemq; verbis & ſententiis amplificare debebit: & oſtēdere quāta uis amoris ſit: quanta animi perturbatio ex iracundia fiat: aut ex aliqua cauſa quarum ipulſu aliquem id feciſſe dicet. Hoc exemplorum commemoratione qui ſimili impulſione aliquid cōmiſerūt: & ſimilitudinum collatione: & ipſius animi affectionis explicatione curandum eſt: ut mirū nō videatur: ſi quod ad facinus tali perturbatione cōmotus animus acceſſerit. Cum autem non ipulſione: uerum ratiocinatione aliquem cōmiſiſſe qđ dicet: quid commodi ſit ſecutus: aut quid incommodi fugerit demonſtrabit: & id augebit q̄ maxime poterit: vti (quo ad fieri poſſit) idonea q̄ maxime cauſa ad peccandum hortata videatur. Si gloriae cauſa: quantum ſe gloriam conſecuturum exiſtimarit. Item ſi dominationis: ſi pecuniae: ſi amicitiae: ſi inimicitiarum: & omnino quicqđ erit: quod cauſae fuiſſe dicet ſummę augeri debebit. Et hoc eū magnopere cōſiderare oportebit, non qđ in veritate modo: verū etiam vehemētius qđ in opinione eiuſque ē arguet fuerit. Nihil enim refert, non fuiſſe: aut non eſſe aliqđ cōmodi, aut icommodi, ſi oſtēdi poteſt ei viſum fore: qui arguať. Nā opinio dupliciter fallit homines: cum aut res alio modo eſt: q̄ putatur: aut non is euentus eſt: quē arbitrati ſunt. Res alio modo eſt tum: cum aut id quod bonum eſt malum putant: aut contra quod malū eſt bonū. aut quod nec malū eſt nec bonū malū: aut quod malum aut bonum eſt: nec malū nec bonū. Hoc intellecto ſi qs negabit ullā eſſe pecuniā fratris aut amici vita aut deniq; officio ſuo antiquiorē:

Supponit deide locos quibus accuſator utitur cum aſſerit impulſiōe aliquid eſſe factum. Ex quibus primus amplificatio eius rei quae impulſionem patiat: deinde approbatio: quod ex ea fiat per exempla ut amore ſe interfecit. Tertio loco comparationem facimus & declarata impulſione, euentū eius cauſae fuiſſe concludimus. — Loci ipulſiōis

His tribus locis accuſator utitur impulſione. In ratiocinatione uero hi ſunt quos nunc dicam demonſtratione: quid petierit: quid fugerit. Augmentū quāta res ſit, quam appetierit aut fugerit. Praeter haec duo: unum etiā illud accuſator conſiderare debebit ne forte iſta: quae ſecutus ſit: aut fugerit i opinione tantū habuerit reus neq; conſecutus ſit cōmoditatem neq; ullū malum fugerit. Sed dicendū eſt ei ita fuiſſe uiſum, qui arguitur: & ſit ſua opinione deceptus. Opinio autem dupliciter decipit modo dū rem aliam: putat quae eſt eadem res, modo dum aliter euenit q̄ putauit: Res fallit ſi malam credit cū bona ſit: uel contra: uel neutrum, uel utrūq;. Ergo cum hoc intelligi poſſit q; opinio fallit homines: tū in re. tum in euentu. Cum in re reus vti acceperit forte defenſione nō ſibi antiquiorem fuiſſe pecuniam uita: aut fratris: aut amici Accuſator debet uerum argumentū concedere: eſt enim credibile: ſed confirmare debebit, hoc ei qui arguitur non ita uiſum fuiſſe. Et hoc approbare ex attributis perſonae nō illam habuiſſe opinionē: ſed illam potius habuiſſe, quod talis eſt id eſt perſonae eſt. Sic argumentabiť accuſator de eo cuius opinio falſa eſt in re. Cum autem euentus fallit quod accidit exempli modo: cū aliquis miſſo telo alterū interfecerit: — Loci rōcinationis; Opinio fallit; Euētus error

aut ſuā ulorem:non erit hoc accuſatori negandū. Nam in eum culpa & ſummum odium transferetur:qui id quod tam uere:& piæ diecetur negabit:uerum illud dicendum erit illi non eſſe ita uiſum. Quod ſummi oportebit ex his quæ ad perſonam pertinent:de quo poſt dicendum eſt. Euētus autem tum fallit:cum aliter quid accidit atq; hi q arguūtur arbitrari eſſe dicuntur:ut ſiquis dicatur alium occidiſſe ac voluerit:q aut ſimilitudine:aut ſuſpicione:aut demōſtratione falſa deceptus ſit: aut eum necaſſe:cuius teſtamento non ſit hæres: q eius teſtamento ſe hæredem arbitratus ſit. Nō enim ex euentu cogitationem ſpectari oportere: ſed qua cogitatione animus & ſpe ad maleficium profectus ſit conſiderare: & quo animo qd quiſque faciat, non quo caſu utatur ad rem pertinere. Hoc autem loco caput illud erit accuſatori: ſi demonſtrari poterit: alii nemini cauſam faciendi. Secundarium ſi tantam & tam idoneam nemini. Sin fuiſſe aliis quoque uidebitur cauſa faciendi:aut poteſtas iis defuiſſe demonſtranda; aut facultas:aut uoluntas. Poteſtas:ſi aut neſciſſe:aut non affuiſſe:aut conficere aliquid non potuiſſe dicetur. Facultas: ſi ratio: adiutores: adiumenta; & cætera quæ ad rem pertinebunt defuiſſe alicui demonſtrabuntur. Voluntas ſi animus a talibus factis uacuus & integer eſſe dicetur. Poſtremo rationes quas ad defenſionem reo dabimus; his accuſator ad alios ex culpa eximendos abutetur. Verum id breui faciendum eſt:& in vnum multa ſunt conducenda ut ne alterius defendendi cauſa hunc accuſare ſed huius accuſandi cauſa defendere alium uideatur. Atq; accuſatori quidē hęc fere ſunt in cauſa faciēda & cōſideranda.

interfecerit,ut in ſcholæ controuerſiis. Vt uero in cauſis forenſibus cū qs eum dicatur necaſſe cuius hæres non ſit:ſed tamen ſperarit ſe hæredem fore, accuſatoris locus eſt: cogitationem ſpectari debere nō euentum. Et hęc de ratiocinatione. In cauſa autem omni: ſiue in impulſione, ſiue in ratiocinatione laborandum eſt oſtendere fuiſſe illis poteſtatē, aut facultatem:aut uoluntatē.

Poteſtas

Poteſtas eſt qua poſſe oſtendit

Facultas

facultas eſt qua auditores & cętera demōſtrant.

Volūtas

Voluntas eſt qua velle uel noluiſſe aliqd declarat. Ita aliud erit uoluntas: aliud cauſa ſiue ipulſio ſit ſiue ratiocinatio:illa enim efficiunt uoluntatē. Non aūt quod efficitur hoc eſſe debet quod eſt illud qd efficit. Nam ſępe cauſæ ſunt: & deeſt uoluntas quę probari pōt uel fuiſſe uel non fuiſſe, tametſi cauſa ꝑceſſit. Hoc ex pſonæ potius attributis confirmabitur quibus talis doceatur: ut potuerit cauſis cōmoueri. Hæc igitur accuſator dicet:& cū uolet alios defendere:qbus fuiſſe cauſa faciendi declarabitur. Deinde adiunget etiā alios locos:quos defenſori Tullius dabit ad ſe purgandū. Quibus locis utet ſicuti diximus accuſator cū defendet alios:ſed hoc breui faciet. Illorū enim defenſionem,alterum alius uult accuſare non ipſos oſtendere innocentes, ita in maiore eſſe actu non pōt qđ alteri proficit. Oīs igitur ex cauſa,ex pſona, ex facto ipſo coniectura capienda eſt. Quæ parit uoluntatē uelle uel fuiſſe.id eſt cauſa qua qd ortū ſit oſtendimus attributū perſonæ:id eſt perſona. Attributa autem negocio,id eſt quod ait facto cauſa attribuitur in impulſionem & ratiocinationem. Ratio ſcilicet non ratiocinationem illam ut ſupra legimus ſyllogiſmi:ut amor: iracundia ęgritudo.

Quid inter iracūdiam, & iram intereſt

Inter iracundiam & iram hoc intereſt:q iracūdia perpetua eſt, ira ad tempus ſuſcipitur. Atque hoc fit ut iracundia ſit impulſio, ira ratiocinatio: ut odio quis iratus uel metu occidiſſe dicatur:quod eſt ratiocinationis. Cęterum iracūdum eſſe,quia ſemper eſt ad impulſiōē dicimus qui propter talem naturam admiſſum facinus poſſit oſtendere.

Aegritudo

Aegritudinem uero morbum animi poſuit non corporalem, In quibus aut cōmodi aliquid maioris adipiſcendi cauſa: aut maioris uitandi incommodi ſuſcipitur. Aliquid commodi ſuſcipitur propter duas res uel ut maius aliquod commodum conſequamur: uel ut maius incommodum deuitemus. Hic locus eſt,id eſt cauſa,niſi aliquid quare factum ſit oſtenditur. Quæ ſit cauſa quę parit uoluntatem. ſiue per impulſionem :ſiue per ratiocinationem. Ergo accuſator cum impulſione aliquid factum eſſe dicet. Locis infirmationis cauſa per impulſionē primo datis redit ad reprę hēſionis modos. Qui ſimili impulſu aliquid commiſerunt & ſimilitudinem coactione ut applices exemplum & doceas ſimile cōparando,& ipſius animi affectionis explicatione curandum eſt, ut ipſius affectionis hoc eſt res ſit explicatio. Vt non mirum uideatur ſi quod ad facinus tali perturbatione commotus acceſſerit, id eſt ut ueriſimile probet,& per exemplum: & per explicationem animi affectionis, ut quo ad eiꝰ fieri poſſit quātum in hac re fieri poteſt, quid in opinione eius quē arguet fuerit. Vt non ſolum quid conſecutus ſit, uerum etiam quid ſperauerit. Si oſtendi poteſt ei uiſum eſſe qui arguatur: ut uoluntatem crimine tur: etiam ſi effectus defuit:ut ex eo cauſam habuerit,qa timuit, aut ſperauit etiam ſi nihil aut cōmodi,aut incommodi acceperit: nam opinio dupliciter fallit homines. Opinio fallit in re cum opinio uera non eſt, & errat ab eo quod in uero eſt ut cum res mala ſit bona credatur: uel contra euentus fallit opinionem, cum opinio quidem uera eſt: ſed eam interueniens caſus decipit:ut cum res bona eſt, & bona creditur: ſed aliquo caſu in malum uertitur. Iam in cauſa ipſa hoc modo poſſumus dicere:id eſt ut dicamꝰ:ideo occidiſti: quia te hæredem fore putaſti. Licet ille alium hæredem fecerit,ita ſemper in opinione eſt euentus. fallit & res cum aut aliuſmodi eſt: quam creditur,aut aliter euenit quam putatur potuiſſe euenire. Aut non is euētus eſt,quem arbitrati ſunt,cum aut ipſa res qualis ſit ignoratur,aut cum res certa fuerit aliter eueniat q̄ putatum eſt aut id quod bonum eſt, malum putabit, & reliqua. Hoc intellecto,q homines impleantur, non ſola ratiocinatione uera rerum, uerum etiam falſa. Hoc quod fefellit cum res illi ita non eſſet uiſa ut q̄uis uerum ſit,quod dicatur,ipſi tamen non fuerit iſta ſententia. Ex his quæ ad perſonam pertinent. Attributa perſonæ quæ probant perſonam. Vt ſi quis dicatur alium occidiſſe ac uoluerit. Exemplum ad euentum falſum probandum poſuerit nō ad probationem cauſæ per coniecturam,aut eum necaſſe cuius teſtamento non ſit hæres. Exemplum in cauſa. Nō quo caſu utatur ad rem pertinere [illegible] id eſt euentus, accidentia, effectus, caſus, poteſtas. Si aut neſciſſe, aut non affuiſſe,& reliqua. Non fuit neceſſe facere, etiam ſi cauſa fuiſſet. Vt ſi fuiſſet cauſa ſoli uertendi propter æs alienum, non tamen neceſſitas, ut deos patrios uenderet.

¶ Defenſor autē ex contrario primū impulſionē aut nullā fuiſſe dicet, aut ſi fuiſſe cōcedet, extenuabit, & paruulā quandā fuiſſe demonſtrabit, aut nō ex ea ſolere hmōi facta naſci docebit. Quo erit in loco demonſtrandū quę uis & natura eius ſit affectionis, qua impulſus aliqs reus cōmiſiſſe dicetur, in quo & exēpla & ſimilitudines erunt pferendæ, & ipſa diligenter natura eius affectionis, q̄ leuiſſimę quietiſſimā ad partē explicāda, vt & res ipſa a facto crudeli & turbulento, ad quidā mitius, & tranquillius traducaꝛ, & oratio tūc ad animū eius, qui audiet, & ad animi quēdā intimū ſenſum accōmodetur. Ratiocinatiōis autē ſuſpitiones infirmabit, ſi aut cōmodū nullū fuiſſe, aut paruū, aut aliis magis fuiſſe, aut nihilo ſibi maius, q̄ aliis, aut incōmodum ſibi maius q̄ cōmodū dicet, vt nequaq̄ fuerit illius cōmodi, qđ expetitū dicaꝛ magnitudo, aut cū eo incōmodo, qđ acciderit, aut cū illo periculo. qđ ſubeatur cōparanda. Qui omnes loci ſimiliter in incommodi quoq; vitatione tractabūtur. Sin accuſator dixerit cum id eſſe ſecutū quod ei viſum ſit cōmodum, aut id fugiſſe quod putarit eſſe incommodum q̄q̄ fuerit in falſa opinione, demonſtrandum erit defenſoriæ, neminē eſſe tantæ ſtultitiæ, qui tali in re poſſit veritatem ignorare. Quod ſi illud concedatur, Id non conceſſum iri, nec dubitaſſe quidem hunc quid eius iuris eſſet. Sed id quod falſum fuerit, ſine vlla dubitatione pro falſo, quod verum pro vero probaſſe. Quod ſi dubitauerit ſummæ fuiſſe amentiæ dubia ſpe impulſum certum in periculum ſe cōmittere. Quemadmodum autem accuſator cum ab aliis culpam dimouebit, defenſoris locis vtetur, ſic his locis qui accuſatori dati ſunt vtetur reus cum in alios ab ſe crimen volet transferre. Ex perſona autem coniectura capietur ſi hæ res quæ perſonis attributæ ſunt, diligenter conſiderabuntur, quas omnes in primo libro expoſuimus. Nam & de nomine nōnunq̄ aliquid ſuſpitionis naſcitur. Nomen autem cū dicimus cognomenq; & agnomen intelligatur oportet. De hominibus enim certo & proprio vocabulo agitur, vt ſi dicamus idcirco aliquem callidum vocari q; temerario & repentino conſilio ſit, aut ſi ea re verba hominibus græcis imperitis, q; Clodius, aut Cecilius, aut Mutius vocarentur dediſſe. Et de natura, licet aliquantulum ducere ſuſpitionis. Omnia enim hæc vir an mulier huius an illius ciuitatis ſit, quibus maioribus, quibus conſanguineis, qua ætate, quo animo, quo corpore. quæ naturæ ſunt attributa ad aliquam coniecturam faciendam pertinebunt. Et ex victu multæ trahuntur ſuſpitiones, cum quemadmodum & apud quos & a quibus educatus, & eruditus ſit quæritur, & quibuſcum viuat, qua ratione vitæ, quo more domeſtico viuat. Et ex fortuna ſæpe argumentatio naſcitur, cum ſeruus an liber, pecunioſus an pauper, nobilis an ignobilis, felix an infelix, priuatus an cum poteſtate ſit, an fuerit, aut futurus ſit conſideratur, aut deniq; aliquid eorum quęritur quę fortunę eſſe attributa intelliguntur. Habitus autem, quoniam in aliqua perfecta & conſtanti animi aut corporis abſolutione conſiſtit, quo in genere eſt virtus, ſcientia, & quæ contraria ſunt, res ipſa, poſita cauſa, docebit, & quid hic quoq; locus ſuſpitionis oſtendat. Nam affectionis quidē ratio perſpicuā ſolet poſſe generare coniecturā, vt amor, iracundia, moleſtia, propterea q; & ipſorū vis intelligitur, & quæ res harum aliquam rem conſequētur, faciles cognitu ſunt. Studium autem, quoniam eſt aſſidua, & vehemens ad aliquam rem applicata cum voluntate occupatio, facile ex eo ducetur argumentatio quam res ipſa deſiderabit in cauſa. Item ex conſilio ſumet aliquid ſuſpitionis. Nam conſilium eſt aliquid faciendi non faciendiue excogitata ratio. Iam facta caſus & orationes quæ ſunt omnia, vt in confirmationis præceptis dictum eſt, in tria tempora diſtributa facile erit videre, & quid afferant ad coniecturam confirmandæ ſumptionis. Studiū Cōſiliū

¶ Defenſor autē ex cōtrario primū impulſionē aut nullam fuiſſe dicet: aut ſi fuiſſe cōcedet: extenuabit. Dati ſunt loci accuſatori quibus uti debet ad probationē cauſę per impulſionem. Item alii dati ſunt quibus uti debeat ad probationem cauſæ per rōcinationem. Nunc ſupponit defenſoris locos in infirmanda impulſione et in infirmanda ratiocinatione. Infirmandæ impulſionis loca ſunt quatuor, negare, minuere, negare eius effectum quæ intenditur impulſionis, ipſius naturā dicere. Confirmare exemplis & ſimilitudinem propoſitione. Ratiocinationis loci ſunt quatuor.

Infirmādæ ipulſionis loci

Quoniā ratiocinatio eſt: aut in re, aut in opinione In re cōmodi uel incōmodi. Loci eius erunt, negare cōmodum, minuere, dicere aliis magis fuiſſe, aut tantum & ſibi: quātum & aliis. Aut incommodum maius quam cōmodum. Pariter, & de incōmodis iſta dicentur: q; dicitur cui tatum nullum fuiſſe incōmodum: alius magis fuiſſe incōmodum, aut aliis tantum quātum ſibi, aut maius commodum q̄ incommodū. Si accuſator dixerit. Si in ratiocinatione opinio ponetur infirmitatis loci ſunt quatuor: non tale eſſe: uel cōmodum ut poſſit aliquem fallere maxime ſe nō potuiſſe: quod firmabitur perſona. Poſt hæc omnia defenſor uti poterit omnibus locis accuſatoris: ſi in alios crimē trāſferre uoluerit, Quem admodum enim accuſator: cum conuincat: defendit alios, & utitur partibus: ac locis defenſoris: ita & defenſor: ut ſe purget accuſabit alios: & in hoc utiē partibus ac locis accuſatoris: aut ſi fuiſſe cōcedet extenuabit: quæ auget accuſator. Ex pſona autē ɔiectura capieꝛ. ſi hæ res quæ perſonis attributæ ſunt diligenter cōſiderabuntur. Explicitis præceptis omnibus ad cauſam pertinentibus ſubiunguntur præcepta perſonæ attributa & quemadmodum his uti poſſit accuſator quemadmodum etiam defenſor in coniecturali conſtitutione.

Infirmādæ rōcinatiōis loci

Coniecturæ ex pſona

Et hæc quidem perſonæ attributa in primo libro q̄q̄ ſingula expoſuerit: & explicarit: hic tamen nūc breuiter repetit quæ ipſa ſit & quid ſit poſt præcepturus quemadmodum his uti poſſit accuſator quemadmodū defenſor. Quo in genere eſt uirtus & ſcientia animi quæ eſt ſtultitiæ contraria, amor, iracundia. Affectio enim facile euentum ſuum declarat: ſignoq; ipſa ē eius rei quam ex ſe parit. Et ipſorum uis quid ipſa ſint non quid ex ſe gignant, & quæ res: harum aliquā rem conſequantur. Quid ex ſe gignant non quid ex ſe ipſe poſſint.

¶ Ac perſonis quidem res hæ ſunt attributæ: ex quibus omnibus unum in locum coactis accuſatoris erit improbatione hominis uti. Nam cauſa facti parum firmitudinis habet niſi animus eius: qui inſimulatur: in eam ſuſpitionem adducetur: ut a tali culpa non uideatur abhorruiſſe. Vt enim animum alicuius improbare nihil attinet cũ cauſa quare peccauerit: non interceſſit: ſic cauſam intercedere peccati: leue eſt: ſi animus nulli minus honeſtæ rationi affinis oſtenditur. Quare uitam eius: quẽ arguit ex antefactis accuſator improbare debebit & oſtendere: ſi quo in pari ante peccato cõuictus ſit: ſi id non poterit: ſi quã in ſimilem ante ſuſpitionẽ uenerit. Ac maxime ſi fieri poterit ſimili aliquo in genere eiuſmodi cauſa aliqua commotum peccaſſe: aut in æquæ magna re: aut in maiore. Vt ſi quẽ pecunia dicat inductũ feciſſe: poſſit demonſtrari aliqua re eius aliquod factũ auarũ. Itẽ in omni cã, naturã: aut uictum: aut ſtudium: aut fortunam: aut aliqua eorũ: quæ perſonis attributa ſunt ad eam cauſam: qua cõmotum peccaſſe dicet poterit adiungere: atque ex diſpari quoque genere culparum: ſi ex pari ſumendi facultas non erit: improbare animum aduerſarii oportebit: ut ſi auaritia inductum arguas feciſſe, & auarum eſſe eum quẽ accuſes demonſtrare non poſſis: aliis affinem eſſe uitiis doceas: & ex ea re non eſſe mirandum: qui in illa re turpis: aut cupidus: aut petulans fuerit: hac quoque in re eum deliquiſſe. Quantum enim de honeſtate: & auctoritate eius: qui arguitur detractum eſt: tantum de facultate totius eſt defenſionis imminutum. Si nulli affinis uitio poterit reus ante admiſſo demonſtrari: locus inducetur ille per quem hortandi iudices erunt: ut ueterem famam hominis: nihil ad rem putent pertinere. Nam cum ante celaſſe nũc manifeſto teneri. Quare nõ oportere hanc rem ex ſuperiori uita ſpectari: ſed ſuperiorẽ uitã ex hac re improbari: &

¶ Ac perſonis quidem res hæ ſunt attributæ: ex quibus omnibus unum in locum coactis accuſatoris erit improbatione hominis uti expoſitis: breuiter attributis perſonæ: quia ita res repetita poſcebat: dat accuſatori ex his præceptum: ut excutiat uitam præteritam. Parum eſt enim cauſam commendas ſe ſolã: ſi nõ quæ ab hac impelli poſſet perſona conſentiat. Ergo accuſator ex uita præterita proferre debet ſimilia peccata: ſimiles cauſas in rebus uel in paribus: uel minoribus: uel maiorib⁹: uel ſi ſimiles proferre non poterit: diſpares pferat: atq; hæc nocentis uitæ ſunt. Si innocens uita præterita eſt illius qui reus eſt locus communis inducitur uitam præteritã aſpectari nõ oportere. Quod ea poterit eſſe occulta: aut forte caſſe ad peccandum cũ animus fuerit: defuerit cauſa: uel poteſtas uel occaſio. Deinde alius locus communis non ex uita præterita præſentis iudicii: ſed ex præſenti iudicio uitam præteritã expectari oportere. Si autem uita alicuius ignorabitur prætereundus ab accuſatore hic locus eſt. Dicendumque cur prætereatur ꝙ ignoretur uita: ſtatimque ad alia argumenta properandum: quæ ſunt ex ipſo negocio in factis dictiſq; eius: qui reus eſt collocata. Defenſor autem primum ſi poterit debebit uitam eius: qui inſimulabitur ꝗ honeſtiſſimam demõſtrare. Qui defenſoris a perſona contrarii loci ſunt. Nam primum laborare debet: ut honeſtam rei uitam demõſtraret: quæ declarabitur officiis uel commũibus & notis: uel maximis & raris: aut cum periculo: aut cũ labore pſtitis officii cauſa: non neceſſitatis: & præſtitis in parentes: cognatos rempubli. Sed iſta beneficiorum commemoratio parua eſt: quia multorum uita exemplo eſt: naturam poſſe mutari: ut morum inſtituta perſeuerarint: declarandum eſt nihil aliquando deliquiſſe: nunquam ab officio receſſiſſe. Fuiſſe & cauſas & facultatem nunquam tamen uoluiſſe peccare. Atque in his oſtendendis occaſionibus laborandum eſt earum rerum copiam fuiſſe in faciendo, & facere noluiſſe: quarum rerum nunc in iudicio eſt: ut ſi auaritiæ: cupiditatis. Deinde locus communis inducendus eſt: quo indignum eſſe conquæſtione declarandum eſt: ut qua cauſa impelluntur ad peccandum uitiis omnibus pleni: hac cuius uita præterita purgata ſit impulſus eſſe dicatur. Deinde alius locus communis: uitam honeſtæ actam reo debere prodeſſe: ipſam eſſe certiſſimam teſtem morum & uoluntatum. Criminationem inimicorum inuidia facile poſſe componi. Hæc ſi honeſta uita eſt. At ſi inerunt aliquæ turpitudines laborandum eſt ut falſa eſſe dicamus inimicorum criminatione collecta: uel eo uitio mentis admiſſa quo facilius ueniam prometemur. Negligentia: neceſſitate: adoleſcentia: uel quolibet alio affectu animi non pernicioſo amore: uel aliquo huius generis. Poſtremo laborandum eſt: ut turpitudines uitæ præteritæ uel in diſſimili genere uitiorum eſſe doceantur: ut quoniam inocentem probare nõ poſſumus ab hoc tantum facinore quod in iudicio eſt remotum eſſe doceamus. Si uero uita turpiſſima nullo genere defenſionis ſuprapoſito, purganda locus communis ſduci debet uitam præteritam ſpectari non debere. Neque de moribus hoc crimen quod intenditur comprobari. Ex facto autem ipſo ſuſpitiones ducentur: ſi totius adminiſtratio negocii ex omnibus partibus pertentabitur. Reſtat tertia pars probationis in coniectura ex negocio. Huius partes quattuor ſunt: ut in libro primo expoſitum eſt. Etenim attributa negocio quattuor ſunt continentia cum negocio in geſtione negocii adiuncta, negocio: quæ geſtum negocium conſequuntur. Hæc breuiter hic repetiit quoniam iam in libro primo tractata ſunt hac dicit in coniecturam omnia genera incidere non omnes partes in continentia negocii ante negocium in negocio: poſt negocium facta omnia in ſuſpitionẽ uocemus. Item in geſtione negocii locum: tempus occaſionem facultates. De modo conticeſcens ꝙ rei manifeſtæ & in confeſſione habitæ modus ſemper eſt. Item adiuncta negocio, uel maiora: uel paria: uel ſimilia maximeq; euentus coniecturæ prodeſt. Quarta etiam pars: quæ geſtum negocium conſequitur ad coniecturam tribuet argumenta ubi quæritur lex: conſuetudo, actio: uſus, exercitatio. Atque hæc ſunt attributa negocio ex quibus cum ducitur argumentum impelletur argumentatio ex negocio. Inuenitur autem argumentatio: præterea quæ communiter ſumatur ex attributis negocio: & attributis perſonæ: ut attributa perſonæ: non mihi perſonam: hoc eſt: uitam præteritam hominis declararent: ſed hoc facinus approbent quod intenditur. ſicut declarabunt: quæ ſupponuntur exemplo. Suſpitiones ducentur: id eſt coniectura capietur: ex ipſis omnibus partibus

pertentabitur:ut nõ mixta ſint attributa perſonę: ſed tantũ ſola ſint facta in ipſo negocio uel actione totius negocii impleta. Hoc enim in genere ſpectabit locus, tempus, occaſio, facultas. Modum in coniectura non poſuit, qa in facinore confeſſio ſemper inſpicitur. Sunt autẽ aliæ aliquæ ſuſpitiones, quæ cõmuniter ex negociorum, & perſonarũ attributionibus ſumuntur. Coniecturæ argumenta ſuggerunt, cauſa, perſona factum. Vtiqꝫ ideo tria qa ſingula. Suis igitur rationibus cauſa, ſuis etiã perſona approbatur. Eodem modo factum ꝙ cũ ſingula ſuis rationibus per ſe in coniectura fidem præſtẽt merito ad probationẽ cõiecturæ triplex materia collocatur. Monet tamen ratio duo: perſonam ſcilicet atqꝫ factum in unam fidem poſſe conſociari, ut ex utroqꝫ materię genere negociorum, ideſt factorũ & perſonarũ fides coniecturę quęſtioibus aſſerat. Hoc ut facilius fiat intelectuqꝫ capiatur: meminiſſe debemus attributa perſonis quę utiqꝫ cũ ſunt ipſam uidetur approbare perſonam, quam cũ probauerint: iam coniecturæ locus eſt, a tali uiro id qđ ſortenditur facinus nõ potuiſſe cõmitti. Ergo attributum perſonę facit perſonæ fidem: actio autem prodeſt approbata perſona cũ ita ſit nouum pręceptum dedit poſſe quoqꝫ ex perſonæ attributis & negocium probari factũ: hoc eſt negociũ. Idcirco Tul. pręceptũ dedit poſſe quoqꝫ ex attributis perſonæ & negociorũ approbationes naſci ex utraqꝫ ſuſpitione communes. Inter attributa perſonæ accipimus fortunam naturam, uictum, ſtudia, factum, caſus, orationes, conſilia, habitum. Hæc utiqꝫ ſi attributa perſonæ accipimus ſicut ſupra diximus perſonam probabunt. Verum perſpiciente ratione & negocium probare poterũt. In fortuna inquit ſpectaꝰ dignitas diuitiæ, coditio,

aut poteſtatẽ ante peccandi nõ fuiſſe, aut cauſam, aut ſi hoc dici nõ poterit, dicẽdũ erit illud vltimũ nõ eſſe mirũ, ſi nunc primũ deliquerit. Nã neceſſe eſt eũ, qui velit peccare aliqñ primũ delinquęre. Si vita ante acta ignorabiꝰ hoc loco prætertito, & demonſtrato cur ꝑtereaꝰ argumẽtis accuſationẽ ſtatim conferre oportebit. Defenſor autẽ primũ ſi poterit debebit vitã eius qui inſimulabiꝰ ꝗ honeſtiſſimã demonſtrare. Id faciet ſi oſtendet aliqua eius nota & cõmunia officia, qđ genus in parẽtes, cognatos, amicos, affines, neceſſarios, etiã quæ magis rara, & eximia ſunt, ſi ab eo cũ magno aliquo labore, aut periculo, aut vtraqꝫ re cum neceſſe nõ eſſet officii cauſa, aut in rẽp. aut in parẽtes, aut in aliquos eorũ qui modo expoſiti ſunt facta eſſe dicet. Deinde ſi nihil deliquiſſe, nulla cupiditate impeditum ab officio receſſiſe, quod eo cõfirmatius erit, ſi cũ poteſtas aliquid impune faciendi minus honeſte fuiſſe dicetur, volũtas eius faciẽdi demõſtrabiꝰ abfuiſſe. Hoc autẽ ipſum genus erit cõfirmius, ſi eo ipſo in genere quo argueꝰ integer animi fuiſſe demonſtrabiꝰ, vt ſi cũ auaritiæ cã feciſſe arguatur, minime omni in vita pecuniæ cupidus fuiſſe doceaꝰ. Hæc illa magna cũ grauitate inducetur indignatio iũcta conqueſtioni, perꝗ miſerũ facinus eſſe, & indignũ demonſtrabiꝰ. cũ animus in vita fuerit oĩ a vitiis remotiſſimus eam cauſam putare. quæ hoĩes audaces in fraudem rapere ſoleat. caſtiſſimũ quoqꝫ ad peccandũ potuiſſe impellere, aut iniquũ eſſe & optimo cuiqꝫ ꝑniciosiſſimũ, nõ vita honeſte acta tali in tẽpore ꝗ plurimũ prodeſſe, ſed ſubita ex criminatione, quæ confingi facile poſſit nõ ex antefacta vita quæ neqꝫ ad tẽpus fingi, neqꝫ vllo modo mutari poſſit facere iudiciũ. Si autẽ in ante acta vita aliquę turpitudines erũt, aut falſo veniſſe in eã exiſtimationẽ diceꝰ, aut ex aliquorũ inuidia, aut obtrectatione, aut falſa opinione, aut imprudentiæ, neceſſitudini, ꝑſuaſioni, adoleſcentiæ, aut alicui nõ malitioſæ animi affectioni attribueꝰ, aut diſſimili generi vitiorum, vt animus nõ modo integer, ſed a tali culpa remotus eſſe videaꝰ. Ac ſi nullo modo vitæ turpitudo, aut infamia leniri poterit, oratione negare oportebit, de vita eius & moribus quæri, ſed de eo crimine, quo de arguatur. Quare antefactis omiſſis illud quod inſtet agi oportere. Ex facto autẽ ipſo ſuſpitiões ducenꝰ, ſi totius adminiſtratio negocii ex oĩbus partibꝰ ꝑtẽpabiꝰ. Atqꝫ hę ſuſpitiões partim ex negocio ſeparatim, partim cõiter ex ꝑſonis atqꝫ ex negocio ꝑficiſcenꝰ. Ex negocio duci poterunt ſi eas res, quæ negociis attributæ ſunt diligẽter cõſiderabimus. Ex his igiꝰ in hac conſtitutione cõuenire videnꝰ genera eorũ oĩa partes generum pleræqꝫ. Videre igiꝰ primũ oportebit quæ ſint cõtinentia cũ ipſo negocio, hoc eſt quæ ab re ſeparari nõ poſſunt. Quo in loco ſatis diligẽter erit conſiderandũ quid ut ante rem factũ, ex quo ſpes ꝑficiendi nata, & faciendi facultas quęſita videatur. Quid in ipſa re gerenda, qđ poſtea conſecutũ ſit. Deinde ipſiuſeſt negocii geſtio pertractãda. Nam

Hæc licet perſonæ attributa ſint, tamen cum dico diues eſt affecta tyrãnidẽ, Seruus potuit occidere, conſul nõ prodidit patriã argumentũ factis ac perſonę attributis facio. Pari modo de conſilio: ſi quibus cõſiliis aliquãdo uſus ſit, dicam perſona eſt approbata ſi quo nunc uſus ſit conſilio perſonæ attributo factũ probato. Ergo ſatis clarum eſt in conſtitutione coniecturali argumenta fieri poſſe cõmuniter, & de perſonæ attributis, & negociorũ ut factũ probetur. Præcipit præterea in hac conſtitutione conſiderandum principaliter quod in quæſtione eſt, an fieri potuerit, deinde an ab alio potuerit, deinde an facultas fuerit. Inter poſſe & facultatẽ hoc interẽ eſt cũ ſubſtantia efficiendæ rei ineſt, aut deeſt de facultate tractatur ut ſunt uires: miniſteria, pecunia. At ſi aut ꝑ naturã res negatur, aut ꝑ locum, aut ꝑ tẽpus, de eo quærit an potuerit. Si dicat Tul. interfeciſſe romuiũ: quod unqꝫ fieri nõ potuit ꝑ tempus, nec habet, & poſſe. Itẽ loco ſit, ſi alicuius qui arguitur cędis ab eo loco ubi caedes facta eſt abſentia declaraꝰ. Tertio quęritur utrum id facinus ſit, quod pœnitere fuerit neceſſe. Item ſpem ꝙ celandi nõ haberet, deinde quęritur an neceſſe fuerit id fieri: in quibus oĩbus ſpectatur ſemꝑ ꝯſiliũ. Quod ſi in his conſiliũ cernitur & factũ probaꝰ: conſilium autẽ attributũ ꝑſonæ eſt. ergo attributo ꝑſonæ factum probatur. Huius rei docẽdę cauſa ſuprapoſitũ thema tractando excutit habere argumẽta ante rẽ: ꝙ in itinere ſe tam familiariter applicuit. ꝙ ſermonis cauſam quæſierit: ꝙ ſimul diuerterit, cœnarit. Item in re nox ſomnus Poſt rem ꝙ ſolus exierit, ꝙ illum tam familiariter comitatũ æquo animo reliquerit, ꝙ cruentũ gladiũ habuerit. Hęc ante rem in re poſt rem attributa negocio ſunt quæ faciũt fidẽ negocio. Sed qm i his om

Attributa ꝑſonæ

Poſſe facultatẽ habere

hibus:etiam cōſilium ſpectatur:fiet ut cum cōſiliū perſonę ſit attributum:& hæc oia negocio ſunt attributa efficiatur negocii ex attributis perſonæ & negociis cōmuniter approbatio. Quærit enim utrū diligenter ratio faciendi uideatur habita: & excogitata:ut nō ueriſimile ſit quenq̄ ſam temere ad maleficium acceſſiſſe. In qua re quæritur num alio modo cōmodius fieri potuerit uel a fortuna. Frequenter enim ſi pecuniæ:ſi adiutoris adiumenta deſint videtur facultas faciendi defuiſſe:quod utiq; īpugnari non pōt niſi per cōſiliū: ut alio modo fieri potuerit uel fieri a fortuna:ergo ad expugnandas facultates quæ ſi deſunt: ſubueniat ſæpe conſiliū cum ducitur:aut alio mō fieri potuiſſe per fortunā: conſilio ꝙ perſonę eſt attributum res ꝓbatur. Ex hoc: & ex ſuperioribus illa cōcluſio eſt naſci poſſe cōmuniter argumenta & ex perſonæ attributis & ex negocioꝝ. Hanc igitur rationem: ſi diligenter attēdere uoluerimus iſta attributa inter ſe apte coniuncta & copulata cernemus negociorū & perſonarū. Subiūgit nō oportere his omnibus ꝓceptis ſubiici exempla. ut doceat quēadmodum his uti accuſator debeat quēadmodum defenſor ut in ſuperioribus docuit & dicit non neceſſarium eſſe & non facile. Non neceſſariū ita ꝙ ſi qui aliqd diligentiæ afferri uoluerit ad iſta omnia pro materiæ genere facile cognitionem retinebit. Non enim ꝓceptor omnia tribuit; ſed ex dictis ad ſimilitudinē nō dicta intelligēda ſupponit. Non facile autem ideo dixit ꝙ infinitū ſit illis omnibus præceptis exēpla ſupponere:quomodo ante rē dicat accuſator: quomodo defenſor:quomodo in re poſt rem. Itē alia quæ multa ſunt. Hinc accedit quo maior difficultas ſit: ꝙ illa omnia per partium id eſt accuſatoris & defēſoris locos uerſa utilitate tractātur. Nec enim inuti

hoc genus earū rerū:quæ negocio attributæ ſunt: ſecundo in loco nobis eſt expoſitum. Hoc ergo in genere ſpectabitur locus:tēpus:occaſio:facultas: quorum uniuſcuiuſq; vis diligenter in confirmationis ꝓceptis explicata eſt. Quare ne aut hic non admonuiſſe aut ne eadē iterum dixiſſe videamur: breuiter demonſtrabimus:quid quaq; in parte cōſiderare oporteat. In loco igitur oportunitas:in tēpore longinqtas,in occaſione cōmoditas ad faciendum idonea:in facultate copia & poteſtas earū rerum per quas aliquid facilius fit:aut ſine quibus oīno cōfici non pōt conſideranda eſt. Deinde videndū eſt quid adiūctū ſit negocio:hoc eſt quid maius:qd minus:qd æque magnum ſit:quid ſimile. Ex qbus coniecturæ quędā ducitur:ſi quēadmodum res maiores:minores:æque magnæ ſimileſq; āgi ſoleant diligenter cōſiderabitur. Quo in genere euētus quoq; videndus erit:hoc eſt quid ex unaquaq; re ſoleat euenire: magnopere cōſiderandū eſt. ut metus:lætitia:titubatio. Quarta autem pars erat ex his quas negociis dicebamus eſſe attributas cōſecutio. In ea quæ geſtū negociū confeſtim: aut ex interuallo cōſequantur. In qua videbimus ꝙ conſuetudo ſit:& quæ lex:& quæ actio:& qd eius rei artificiū:aut uſus:aut exercitatio hominum:aut approbatio:aut offenſio:e qbus elicitur nōnunq̄ aliquid ſuſpitionis. Sūt aūt aliæ ſuſpitiones:q̄ cōnectuntur ex negocioꝝ:& ex pſonaꝝ attributionibus ſumūtur. Nā ex fortuna:& ex natura:& ex uictus ſtudio: factis:oc caſu:orationibus:cōſilio:& ex habitu animi aut corporis:pleraq; ꝑtinent ad eaſdē res quæ rē credibilem aut incredibilē facere poſſunt:& cū facti ſuſpitione iungūtur. Maxime enim quæri oportet in hac cōſtitutione primū potuerit ne aliqd fieri:Deinde & quo ab alio potuerit. Deinde facultas de qua ante diximus. Deinde utrū id facinus ſit: qd pœnitere fuerit neceſſe. Item qd ſpē celandi non haberet. Deinde neceſſitudo in qua num neceſſe fuerit id:aut fieri:aut ita fieri quæritur. Quorū pars ad cōſiliū ꝑtinet qd perſonis attributum eſt. Vt in ea cā:quā expoſuimus:ante rē erat ꝙ ī itinere ſe tam familiariter applicuerit:ꝙ ſermōis cām quæſierit:ꝙ ſimul diuerterit:deinde cœnarit. In re: nox: ſomnus. Poſt rem:ꝙ ſolus exierit:ꝙ illū tam familiariter comitatū:tam æquo aīo reliquerit,ꝙ cruentū gladium habuerit. Horꝫ pars ad conſilium ꝑtinet. Quæritur enim utrum videatur diligenter ratio faciendi eſſe habita:& excogitata. An ita temere: ut non veriſimile ſit quenq̄ tam temere ad maleficium acceſſiſſe. In quo quæritur:num quo alio modo cōmodius potuerit fieri:vel a fortuna adminiſtrari. Nā ſæpe ſi pecuniæ adiumenta:ſi adiutores deſint,facultas fuiſſe faciendi non videt. Hoc modo ſi diligenter attendamus apta inter ſe eſſe intelligimus hæc q̄ negociis:& illa quæ pſonis attributa ſunt,hęc neq; facile eſt,neq; neceſſariū diſtiguere:ut nemo in ſuꝑioribꝰ partibus quo pacto:quoq; accuſatorē & quō defenſorem tractare oporteat. Nō neceſſariū,ꝓpterea ꝙ cā poſita qd in quāq; cōueniat res ipſa docebit eos q nō oia hic ſe inuētu

liter conueniunt. Vnde illud melius eſt conſiderare cūcta ex propoſito themate negocii:& ſi item:& aduerſarii rationem diligenter attendere & ſic ſuſpitiones atq; argumenta colligere. Quare quod factum ſit quo conſilio qua ſpe perficiendi: cur modo factum: cur ab hoc factū: cur nullo adiutore: cur hoc:cur nemo ſit cōſcius: cur ſit:cur hic ſit: cur hoc ante factum ſit: cur ante factum non ſit:cur huc nō ipſo negocio:cur hoc poſt negocium:cur de iduſtria factum aut rem ita ſit cōſecutum. an conſtet oratio: uel cum re ipſa ſecum.hoc huiuſne rei ſit ſignum an illius an & huius & illius & utrius potius: quid factum ſit quod non oportuerit:aut non factū quod oportuerit hac adhibita intentione cum coniectura omne negocii corpus inſtrauerit: tum facilius uidebitur eſſe præceptio ut locos omnium argumentorum ſe quodammodo offerentes uidere poſſimus. Ex quibus ut ſupra diximus modo ex ſingulis attributis:modo ex coniunctis argumenta naſcentur quæ aut probabilia erunt autē neceſſaria ad eas res quæ rem credibilem aut incredibilem facere poſſunt. Quæ rem ingenon perſonam cuius: ſcilicet attributum eſt: ſed cū facti ſuſpitione iungūtur. Et hic rei eius unde iudicium eſt non perſonæ cuius attributum eſt ut non id facinus ſit quod pœnitere fuerit neceſſe. Annotanda noua locutio pœnitet me non illius rei: ſed pęnitet me hanc rem. Tū ex ſingulis:tum ex coniūctis:aut a cauſa:aut a perſona:aut a factis: aut ex coniunctis argumenta certa naſcentur ut attributa perſonæ: attributa facto uideantur. Accedunt autē ſæpe ad cōiecturam quæſtiones:teſtimonia: rumores:quæ omnia uterq; ſimilia uia præceptorū tortquære ad ſuæ cauſæ cōmodum debebit. Præter hanc materiam qua coniecturæ argumenta attri Pœnitet

ros putabunt,ſed & ea quæ ꝓcepta ſunt compara
tionis modo per quandã animi in cõmune medio
crẽ intelligentiã conferent. Nõ facile autẽ ꝙ & infi
nitũ eſt,tot de rebus vtrãq; in partem ſigillatim de
vnaquaq; re explicare,& alias aliter:hæc in vtrãq;
partẽ cauſæ ſolent conuenire. Quare conſiderare
hęc,quæ expoſuimus oportebit. Facilius aũt ad in
uentionẽ aĩus inciderẽ:ſi geſti negocii,& ſuã & ad-
uerſarii narrationẽ ſæpe & diligenter ꝑtractabit,
& quod quæq; pars ſuſpitiõis habebit eliciens cõ
ſiderabit. Quare:quo cõſilio: qua ſpe perficiendi
quicq; factũ ſit,cur hoc modo potius q̃ illo: cur ab
hoc potius q̃ ab illo:cur nullo adiutorẽ:aut cur hoc
cur nemo ſit cõſcius:aut cur ſit,aut cur hic ſit:cur
hoc ante factũ ſit,cur hoc ante factum non ſit,cur
hoc in ipſo negocio,cur hoc poſt negociũ:aut fa-
ctũ de induſtria,aut quid rẽ ipſam cõſecutũ ſit. Cõ
ſtet ne oratio,aut cũ re,aut ipſa ſecum , hoc huiuſ
ne rei ſit ſignũ an illius,an huius,& illius, & utrius
potius.q̃d factũ ſit quod nõ oportuerit:aut non fa-
ctũ quod oportuerit. Cum aĩus hac intentione oẽs
totius negocii partes conſiderabit:tum illi ipſi in
medium conſeruati loci ꝓcedent,de quibus ante-
dictum eſt,& cum ex ſingulis,tum ex cõiunctis ar-
gumenta certa naſcentur. Quorum argumentoꝝ
pars probabili,pars neceſſario in genere verſabit̃.
Accedunt autẽ ad coniecturã ſępe quæſtiones,te-
ſtimonia,rumores quæ omnia vterq; ſimili via ꝓce
ptorum torquere ad ſuæ cauſæ cõmodũ debebit.
Nam & ex quæſtione ſuſpitiones ex teſtimoniis,&
ex rumore aliquo pari ratione,vt ex cauſa,& ex ꝑ-
ſona,& ex facto duci oportebit. Quare nobis & hi
videntur errare,qui hoc genus ſuſpitionum arti-
ficii non putant indigere,& hi qui aliter hoc de ge
nere ac de cõi coniectura præcipiẽdũ putant. Om
nis enim iiſdem ex locis coniectura ſumenda eſt.
Nam & eius,qui in quæſtione aliquid dixerit , &
eius qui in teſtimonio,& ipſius rumoris veritas ex
iiſdem attributiõibus reperietur. Omni autem in
cauſa pars argumentorũ eſt adiuncta ei cauſæ ſo-
lũ,q̃ dr̃ ita & ab ipſa adducta , ut ab ea in qua eſt
ſeparatim in oẽs eiuſdẽ gñis cãs trãsferri nõ ſatis
cõmode poſſit. Pars aũt eſt puagatior,& aut in om
nes eiuſdẽ generis,aut in pleraſq; cãs accõmoda-
ta. Hęc ergo argumẽta,q̃ trãsferri i multas cauſas
poſſunt locos cõmunes noiamus. Nã locus cõmu
nis aut certę rei quandã continet amplificationẽ:
vt ſi quis hoc velit oſtendere eum,qui parentẽ ne-
carit maximo ſupplicio eſſe dignum, quo loco ni-
ſi perorata & ꝓbata cauſa non eſt vtendum,aut du
biæ quæ ex contrario quoq; habeant probabiles
rationes argumẽtãdi ut ſuſpitionibus credi opor-
tere,& cõtra ſuſpitionibus credi nõ oportere. Ac
pars locorũ cõmunium:aut per indignationẽ, aut
per cõqueſtionẽ iducitur,de quibus eſt ante dictũ
Pars per aliquã ꝓbabilẽ utraq; ex parte rationem.
Diſtinguit̃ aũt oratio atq; illuſtratur maxime raro
inducendis locis communibus & aliquo loco iam
certioribus illis auditoribus argumentis confirma
tis. Nam et tum conceditur, commune quiddã di-

buntur:a cauſa:a perſo-
na:a facto,accedunt aliæ
ꝓbationes ſoli cõiecturæ
ſemper adiunctæ:tormẽ-
ta,teſtimonia: rumores.
Hæc enim in aliis conſti-
tutionibus nõ ualẽt : quia
non adhibẽtur iſta niſi cũ
res negatur : quæ omnia
iſta ad patris cõmoda re-
torquenda ſunt. Hoc pro
bationis genus græci
uocant ꝙ cum
his orator utitur fidem fa
cit:ſed non oratione. hoc
tullio minime placet. Di-
cit enim etiã hæc proba-
tionũ genera indigere ar-
te & pari modo ut ex cau
ſa & perſona & facto ar-
gumenta duci cum de tor
mentis teſtibus rumori-
bus : diſputatur ex illis.ſ.
attributionibus: quæ aut
negocio:aut perſonis ui-
dentur eſſe ſubiectæ:nãq;
cum contra teſtes dicitur
aut pro teſtibus utiq; at-
tributa perſonę ꝯtingẽda
ſunt ꝑ naturã:uictum &c.
ut fides ſit data teſti ut aut
poſſit: aut nõ poſſit adhi-
beri. Hoc & in tormentis:
nam eius qui torquet̃ ex-
cutienda perſona eſt. Er-
go oia argumentis probã
da ſunt. Quorũ argumen-
torũ genera duo ſunt:unũ
proprium: cõmune aliud.
Proprium eſt quod ipſius
cauſę & negocii eſt. ut ſex.
tus roſcius:cum cædes fa
cta eſt romę non fuit: non
ergo patrem interfecit.
Cõmune eſt quod tranſ-
ferri in ſimiles cauſas po-
teſt,filius patrem interfe-
cit. Reclamat iſtius modi
ſuſpitionibus ipſa natura
hoc argumẽti genus: quia
transferri in ſimiles cau-
ſas poteſt: cõmunis locus
dicitur. Locorũ autẽ com
munium genera duo ſunt,
unum cum certæ rei certa
eſt amplificatio : aliud cũ
rei dubię eſt diſputatio.
Amplificatio rei certę eſt,
ut in parricidam in ſacri-
legum. Dubiæ uero rei cõ
munis locus eſt qui a græ
cis dicitur: quę ha-
bet partes duas:qui ideir-
co locus cõmunis dicitur
ꝙ ex materię genere non
certum quid deſignat: ſed
habet tractatum ex gene-
ralitate cõi ut ſuſpitioni-
bus credi oportere uel nõ

oportere. Sed hanc the-
ſim ciuilem moralẽue te-
neamus : non illam quæ
apud philoſophos natu-
ralis eſt. Quilibet autem
horum locorum cũ inter-
poni autem raro debet or
nat orationem. Neq; inter-
ponendus locus: niſi cum
aliquid iam probatũ eſt.
Etenim ſi locus cõmunis
generalia loquitur quaſi
cauſam tenens deſcendit
ad cauſam. Ius iudicem te-
net : quia iure iuratus ſe-
dens audire deſiderat un-
de ſententiam prolaturus
eſt. Ergo aut parte cauſæ
probata iudici utendum
eſt : aut in peroratione.i.
epilogis:ut aut renouetur
aut ſuſcitetur adiutor.
Omnis enim locus cõmu-
nis locutionũ cũcta orna-
menta deſiderat : quę aut
uerborũ ſunt aut ſenten-
tiarum. Quę dum apte ac
neceſſario dicũtur orato-
rem ab oratore diſcernũt.
Et enim loci cõmunes cau
ſarum ſunt cõmunes ora-
toribus ſimilitudine di-
ctionis eſſe non poſſunt.
Quæſtiones: teſtimonia:
rumores cũ auctoritas fi-
dem facit : cum tormenta
ſunt. Hęc autẽ omnia quę
nõ oratione argumentoꝝ
fidẽ faciunt a græcis
nominant̃
nõ quidẽ recte uterq; limi
li uia præceptoꝝ & accu
ſator & defenſor. Nam &
ex quæſtione ſuſpitiones:
& ex teſtimonio & ex ru-
more aliquo pari ratione.
Ideo fit:ut arte egeat hu-
iuſmodi diſputatio. Quo
niam & cõtra hæc & pro
his ſæpe dicendũ eſt,ut ex
cauſa & ex ꝑſona & ex fa
cto duci oportebit. Quæ
ex confeſſione argumẽtis
materiam tribuũt:ut ex fa-
cto inquit duci oportebit.
Ecce iam non eſt ατιχνα
πιστις :ideſt fides ſine ar
te. Hoc cæterũ artificii nõ
putant indigere quando-
quidem appellãt ατιχνας
πιστυς. Aliter hoc de ge
nere ac de omni coniectu
ra præcipiendum putãt:
ut dicant alias diuiſiones
eſſe ad probationem con-
iecturæ : non quas ſupra
diximus: cauſam:perſonã
factum. Nam cum eius qui
in quæſtione aliquid dixe

cere: cum diligenter aliquis proprius cauſæ locus tractatus eſt: & auditoris animus: aut renouatur ad ea quæ reſtant, aut omnibus iam dictis exuſcitatur. Omnia enim ornamenta electionis in quibus & ſuauitatis & grauitatis plurimum conſiſtit, & omnia quæ inuentione verborum & ſententiarum aliquid habent dignitatis: in communes locos proferuntur. Quare non vt cauſarum: ſic oratorum quoq; multorum communes loci ſunt: nã niſi ab his qui multa in exercitatione magnam ſibi & verborum & ſententiarum copiam comparauerint, tractari non potuerunt ornate & grauiter quemadmodum deſiderat eorũ natura. Atq; hoc ſit a nobis dictum cõmuniter de omni genere locorum cõmunium: nunc exponemus in coniecturalem conſtitutionem qui loci cõmunes incidere ſoleant. Suſpitionibus credi oportere & nõ oportere, rumoribus credi oportere & non oportere, teſtibus credi oportere & non oportere, vitam anteactam ſpectari oportere & non oportere. Eiuſdẽ eſſe qui in vllam rem peccarit: & hoc quoq; quod admiſiſſe dicitur: & non eiuſdem cauſæ eſſe. Maxime ſpectari cauſã oportere & non oportere. Atq; hi quidem & ſi qui eiuſmodi ex proprio argumẽto communes loci naſcentur in contrarias partes deducuntur. Certus autem locus eſt accuſatoris ꝑ quem auget facti atrocitatem: & alter per quẽ negat malorum miſereri oportere. Defenſoris per quem calumnia accuſatorum cum indignatione oſtenditur & per quem cum conqueſtione miſericordia captatur. Hi & cæteri loci omnes communes ex iiſdem præceptis quibus cæteræ argumentationes: ſed illæ tenuius & acutius & ſubtilius tractantur: hi autem grauius & ornatius & cum verbis tum etiam ſententiis excellentibus. In illis. n. finis eſt vt id quod dicitur verum eſſe videatur. In his tametſi hoc quoq; videri oportet: tamẽ ẽ finis amplitudo. Nũc ad aliã cõſtitutionẽ tranſeamus.

tis & eius qui in teſtimonio & ipſius rumoris cauſa. Vt ea quæ materiam argumentis præbent & cum illa quæ quaſi habere artem negantur hiſdem attributionibus tribuant tractatum: probatio ex hiſdem attributiõibus reperietur quæ ſemel præcepta ſunt de cõiectura. omni autem in cauſa pars argumentorum eſt adiũcta ei cauſæ & locus cõmunis argumẽtum eſt. Argumentorum autẽ duo genera: unum quod ipſius cauſę proprium eſt: aliud quod & ipſius & ſimiliũ. Hoc quod ſecũdum eſt locus cõmunis appellatur. Verum locorum communiũ genera ſunt duo: ut ipſe declarat in omnes eiuſdem generis cauſas transferri non ſatis commode poſſit hoc argumentum eſt ſolũ non argumentum per locum cõmunem. Quare ex contrario quoq; habeat ꝓbabiles rationes credendum non credendum. Suſpitionibus non oportere credi: aut oportere, id eſt theſis per conqueſtionem quod eſt proprium epilogorum de quibus ante dictum eſt in lib. i. hoc eſt in epilogis, id eſt in concluſione, Aliquam probabilem utraque ex parte orationem. Hæc ... eſt credendum non credendum: certioribus illis auditoribus i ſcilicet nam cum ei concedi commune quiddam dicere. Non debet enim locus communis induci cum adhuc nihil probatũ eſt. Et animus auditoris renouetur ad ea quæ reſtãt. Poſt probationem per locum communem. Aut omnibus iam dictis exuſcitetur. Quia & in epilogis ſunt loci ſępe communes. Omnia enim ornamenta locutionis: id eſt figuræ quæ ſũt: aut ſchemata dianœas: aut ſchemata lexeos: aut ſchemata logii ut quidam uolunt. Sic oratorum quoq; multorum communes loci ſunt. Nam cum loci communes ideo dicantur ꝙ in ſimiles cauſas conueniant cum ab oratoribus tamen dicantur diuerſitate dicendi uix poſſunt eſſe cõmunes. Verborum & ſententiarum lexeos: & dianœas ſchemata. Atq; hoc ſit nobis dictum communiter de omni genere communium locorum: ut genera duo dixerit communium locorum: id eſt certæ rei: & incertę & quemadmodum ſit dicenda perceperit. Sed hoc generaliter in omnibus conſtitutionibus. Nunc autem in hanc conſtitutionem proprios coniecturæ locos cõmunes dabit. Nunc exponemus in coniecturalem conſtitutionem qui loci communes incidere ſoleant. Locorum communium genera dicta ſunt quemadmodũ dicantur præceptum eſt. Ita omnia quæ de locis communibus præcipienda videbantur expoſita etiam ſunt. Nunc ſubiungit certos coniecturæ locos qui in aliam conſtitutionem non cadunt. Sunt enim coniecturæ tantum & in quamlibet coniecturam dictam ſimilitudinem transferentur. Suſpitionibus credi oportere & non oportere & reliqui uel qui ſuppoſiti ſunt uel qui eſſe poſſunt. Qui omnes ex thetico genere orti in contrarium argumẽta ſumunt. Et non tam loci cõmunes ꝙ locorum communium loci ſunt. Sunt alii ꝓprii in coniectura accuſatoris & proprii defenſoris atq; accuſatoris duo: unꝰ qui atrocitatem facti cumulat: alter per quem negat malorũ miſereri oportere. Defenſoris etiam ſimiliter duo ſunt. Vnus declaratio calumniæ accuſatorum alter conqueſtio captandæ miſericordiæ; diſtant autem a theticis hoc modo ꝙ illi habẽt ex utraq; parte tractatus: & in contrarium ſuggerunt argumenta: hi unius tantũmodo partis ſunt, & aut indignationem ſolam: aut ſolam exprimunt conqueſtionem. Ita duo genera locorum communium eſſe manifeſtum eſt. Vnum qđ ex duplici tractatu generaliter conſtat quod theticum dicitur. Aliud quod generali quidem ſed vnius partis: aut idignatione ſola: aut cõqueſtione tractatur. Sciamus autem hos oẽs locos i. iſta duo genera ex hiſdem attributionibus tractari: ex quibus argumentationes: id eſt ex attributis perſonæ & attributis negocio: illa tantum diſtantia & dicendi diuerſitate: ut argumentationes ſubtilius: tenuius: acutius explicentur. Loci uero communes grauius ornatius uerbis & ſententiis excellentibus. Nã in argumentationibus ſola quæritur ueritas in locis autẽ cõibus ꝗuis & ueritas aſſeratur tamẽ quod eſt illorũ ꝓprium rei ꝓbatæ amplitudo captanda eſt. Vnde ſatis clarũ eſt etiã locos argumentationũ iam tenere ita tñ ut amplius aliquid agere uideantur. cũ præter fidem rei cumulũ uideatur implere: q; in cõtrarias partes deducent. Thetici ſunt credi oportere & non oportere: & multa talia. Certus autem locus accuſatoris per quẽ auget facti atrocitatẽ. Superioris loci in contrarias partes deduci poſſunt. Iſti uero loci proprii dantur aut accuſatori: aut defenſori ſuo. Cæteræ argumentationes aut a perſona, aut negocii attributis: ut id quod dicitur uerum eſſe uideatur quod eſt proprium argumẽtationis ſumptum. Et ſi id quoq; uideri oportet: ut & in locis communibus ueritas quæratur: ſed orationes modo diſtent ab argumentatione. Loci proprii

❡ Definitiuæ conſtitutionis exemplum.

Titulus. III.

Cum eſt nominis controuerſia quoniã vis vocabuli definienda verbis eſt: conſtitutio definitiua dicitur. Eius generis exemplo nobis poſita ſit hæc cauſa. C. Flaminius qui conſul rempubl. male geſſit bello punico ſecundo: cum tribunus plebis eſſet inuito ſenatu: & omnino contra voluntatem omnium optimatum per ſeditionem ad populum legem agrariam ferebat: hunc pater ſuus concilium plebis habentem de templo eduxit: Acceſſitur maieſtatis: intentio eſt: maieſtatem minuiſti: q̃ tribunũ plebis de templo eduxiſti. Depulſio eſt: non minui maieſtatem. Quæſtio eſt minuerit ne maieſtatem: ratio in filium quam habebam poteſtatẽ ea vſus ſum. Rationis infirmatio. At enim qui patria poteſtate: hoc eſt priuata quadam tribunitiam poteſtatem: hoc eſt populi poteſtatem infirmat: minuit is maieſtatem. Iudicatio eſt. Minuerit is maieſtatem: qui in tribunitiam poteſtatem patria poteſtate vtatur. Ad hanc iudicationem argumentationes omnes afferri oportebit. At ne quis forte arbitretur nos non intelligere aliam quoque incidere conſtitutionem in hanc cauſam: eam nos partem ſolam ſumpſimus: in quam præcepta nobis danda ſunt. Omnibus autem partibus hoc in libro explicatis quamuis omni in cauſa ſi diligenter attẽdet: omnes videbit conſtitutiones & earum partes & controuerſias ſi quæ forte in eas incident: nam de omnibus præſcribemus. Primus ergo accuſatoris locus eſt eius nominis, cuius de vi quæritur breuis & aperta ex opinione hominum definitio hoc modo. Maieſtatem minuere eſt de dignitate: aut amplitudine: aut poteſtate populi: aut eorum quibus populus poteſtatem dedit aliquid derogare. Hoc ſi breuiter expoſitum pluribus verbis eſt & rationibus confirmandum: & ita vt deſcripſeris eſſe oſtendendum.

❡ Definitiuæ conſtitutionis exemplum. Cum eſt nominis cõtrouerſia quoniam uis uocabuli diffiniẽda uerbis eſt: conſtitutio definitiua dicitur. Sequitur definitiua conſtitutio quia coniectura præceptis ſuperioribus terminata eſt. Hæc definitiua quia tunc exoritur: cum nominis cõtrouerſia eſt: & q̃ uis nominis definiẽda uerbis eſt definitiua dicitur cõſtitutio. Huic ponit exemplũ. Cum reus ſit pater maieſtatis: qui filiũ prohibuit ſeditioſe concionantẽ: id eſt filium tribunũ plebis. Eſt in hoc themate etiam alia conſtitutio: uel relatiua: uel compenſatiua: uel abſoluta. Nam licuit mihi: pater ſum. Abſoluta eſt: meruit relatiua eſt: profui compẽſatiua. Verum hoc in themate: non quid ſit conſiderari Tul. uoluit: ſed interim monuit id percipi. Atq; hoc exemplum ideo dedit: ut finem tantũ conſideremus quia nõ propter finem ſubiecit exemplum: præcepit autem in omni hoc libro conſiderationem adhibendam eſſe circa omnes conſtitutiones & earum partes & cõtrouerſias: id eſt legales quæſtiones: præceptis omnibus in omni cauſa in qualibet materia omnia quæ inuenta fuerunt genera quæſtionum poſſunt tractari ſumptis ſuæ partis præceptis. Verum in themate coniectura fuerit eius diuiſionibus utamur uel aliarum ſi quæ inciderint conſtitutiones. Subiungit igitur in definitione locos a parte accuſatoris. Sũt autem & iſta quatuor definitio approbatio definitionis: deductio definitionis in ipſam certam ſpeciẽ de qua agitur. Diſtinctio definitionis aduerſæ partis quæ conſtat ex locis quatuor ſi demõſtretur falſa ſi turpis: ſi inutilis: ſi collatio utriuſq; definitionis fiat. Falſa demonſtrabitur ex opinione hominum ſi docebimus unde quæritur quemadmodum exiſtimet populus quẽadmodum in conſuetudine locutionis utatur eo uerbo qđ definimus. Turpis aut inutilis demonſtratur aduerſariorum definitio ex honeſtatis partibus & utilitatis de quibus in deliberatiuo genere hoc eſt in poſtrema huius libri parte tractabit. Exprimemus igitur quæ incommoda futura ſint ſi ita accipietur quod definitum eſt ab aduerſario. Collatio uero definitionum qui quartus in repræhenſione locus eſt: hoc aget: ut noſtram definitionem oſtendat ueram honeſtam utilem q̃ aduerſarii oſtẽdimus: falſam: turpem: inutilem. Afferemus præterea ad definitionis noſtram confirmationem res, aut maiori: aut minori: aut pari in negocio ſimiles ut ad definitionem noſtrã ſimilium comparatione collecta oſtendamus quanto uerior: honeſtior: utilior: ſit noſtra deſcriptio: hæc in ſimplici definitione. Sed ſi duæ res pluresue definiendæ ſunt: iſta omnia pro definiendarum numero duplicantur. Quæritur enim ſæpe fur ſit: an ſacrilegus q̃ uaſa ex priuato ſacra ſurripuit: uel de ſacro priuatã quoniam parte accuſatoris & quid ſit ſacrilegium: & quid ſit furtũ definiẽdum eſt in ſingulis definitionibus illa ſupra poſita præcepta complebit: definiet: deducet: infirmabit: quæ cũ fecerit in definiendo ſacrilegio faciet rurſus in definiendo furto mutata tantũ tertia parte præcepti. Accuſator enim qui ſacrilegiũ uult approbare negare uult furtum. Ita definitione ſacrilegii quod probare nititur utetur illis ſupra poſitis præceptis. In definitione uero furti: quia furtum negabit utetur præceptis defenſori datis: id eſt poſt definitionem & eius approbationem ſeparationem ſpeciei faciat a definitione: fietq; in hoc themate: & in eiuſmodi complexione ut definitionem uertat ſimiliter præcepta etiam defenſor. Nam quoniam furtũ probare uult ille qui ſe defendit poſt definitionem & eius approbationem: deductionẽ faciat ad ſpeciẽ. Cõtra cum ſacrilegiũ definierit q̃ hoc admiſiſſe ſe non uult illic faciat loco tertio ſeparationem ſpeciei a definitione. Ergo his modis & partibus definitionem ſuã accuſator implebit. Habebit autem cõmunem locũ ex ipſa definitiua conſtitutione ſumptum in maliciã eius qui non modo rerum uerum etiam uerborũ poteſtatẽ ſibi arrogare cõmuneſ ut & faciat quod uelit & quod fecerit id quo uoluerit noĩe appellet. Exẽpli generis definitiui. C. Flaminius is qui conſul rẽpub. hiſtoriã a poſt ſequentibus dedit. iudicatio eſt ex ratione & refutatiõe rationis cõtrouerſia. Ad hanc iudicationem argumẽtationes omnes afferre oportebit: ad hãc iudicationem: id eſt definitiuam: ne aliam cum feceris conſtitutionem: hic aliam facies iudicationem & non conuenit. Hæc præcepta quæ nunc finitiui ſtatus ponimus & earum partes propter qualitatem quæ partes plures habet & controuerſias legales ſtatus dicit. Maieſtatem minuere eſt: definitio eſt rei de qua quæritur pluribus uerbis & rationibus confirmandæ. Super definitio eſt hæc cõfirmatio definitionis.

¶ Poſtea ad id qd' definieris: deductio definitionis ad ſpeciē: hoc ex opinione hoium ſumeƭ qñō deſtruaƭ deſcriptio aduerſæ partis uerā honeſtā: utilē demōſtrabimus. Cū tria dederit defenſori uitia definitionis .i. falſam: turpē: inutilē. Tria dat accuſatori cōtra ornamēta definitionis .i. uerā: honeſtā utilem. Vt ēt ex collocatione melior accuſatoris definitio pbeƭ. Deinde ſilī rōne cā tractanda: ut definias: approbes: deducas ad ſpeciē. Infirmes definitionē aduerſæ partis docēdo falſam: turpē: iutilē. Copares etiā quæ utilior eſt: uel reliqua: aut a maiore aut a minore: aut a pari. Sed in tot definitiōibus oia hæc quot res definiendæ defēſoris ſunt deinde primus eſt locus. Itē nois breuis & aperta: & ex opinione hoium deſcriptio hoc modo: & huic dat q̄tuor ad actionē definitionis locos. Sed in qbuſdā partibus in tertio loco diſcrepauit. Supra enim .i. parte accuſatoris hæc q̄tuor ſunt definitio: approbatio ppriæ definitionis deſtructio definitiōis alienæ. At hic i pte defēſoris eſt ſilr dīfinitio ſiue approbatio eius: & qd' mutat ſeparatio definitionis a ſpecie de qua q̄rit deſtructio definitiōis aduerſę prius defenſoris. Deinde prius locus eſt: & reliq̄ datis oib' locis accuſatori ad ſuam definitionē defenſori quoq; ad defenſionē eiuſdē pprios locos tradit: ex qb' primus eſt definitio & ipa breuis deide eius affirmatio. Tertio loco a definitione ſua ſeparatio eius ſpeciei de qua q̄ritur. poſt quē locū locus cōis inferƭ per quē facti utilitas aut honeſtas augetur. Quē quidem locū hēt etiā accuſator: ſed ecōtrario. Illi enī indignitatē rei auget: hic utilitatē. Quarto loco ſequiƭ aduerſarioꝝ definitionis repræhēſio eadem illa oia retinens quæ definitionis repræhenſio icludit .i. ut falſa: ut turpis: ut inutilis doceatur: fiatque utriuſq; definitiōis etiam a defenſore ſilis cōparatio. Oia .n. defenſor facere poterit ac dicere q̄ accuſator pter locū cōem eiuſdē accuſatoris: habebit aūt defenſor locū cōem per quē idignabiƭ accuſatori ſui pculi cā nō ſolū res couertere & aduertere. Veꝝ ēt uerba mutare conari. hic ſilr locus defenſoris ex ipſa definitiua conſtitutione ſuſceptus eſt: ūppprius hic locus cōſtōnis defenſoris: nā eſſe qdē poſſunt alii cōes loci ex cā: ex negocio nati. nō ex cōſtōne ut in calūniatorē: ut cōqueſtio miſericordię: ut idignatio facti & cętera cuiuſmodi: q̄ ex pculi magnitudine genita nō cōſtōnis definitiuæ: ut dixius: ſed in cōpōne circūſtātię noiam' pereanƭ: ſed hi cōes loci nō in oi cā ſunt: ſed in oē gen' cāç icidūt: hoc eſt in oés ɔſtōnes icidūt nō i oés cás q̄s unaq̄q; hēt poterit ɔſtō. Ac de his locis cōib' pculi magnitudine pereatis in ɔiecturali cōſtōne fecim' mētionē: q qualeſq; ſunt explicātes. Vtemur āt his: & eos iducem' in ōtonē: cū cāç ipſi' necitas flagitabit ſilibus exēplis & rōnib' q̄ ad defēſionē ſuā poterūt ptinere. Ac illa definitione ſeparatio ut ſpectaret factū ſuū ab ea definitiōe: q̄ habuit aduerſari': p quē factū utilitas: aut hōeſtas adaugeƭ. Qūo accuſator ad ſpeciē deſcēdit: ut iūgat definitionē ſuā cū ſpecie ſic defēſor deſcēdit ad ſpeciē ut ſeparet dīfinitionē ſuā a ſpecie: id eſt a facto un̄ qō eſt: & uterq; utetur loco cōi ſed accuſator ut augeat factū p idignationē: reus ut utile eē doceat & honeſtum. Omnibus locis quos accuſatori pſcripſimus ut hic rurſus conuertat in definitionem aduerſarii præcepta ſuperiora: & dicat eā falſam: turpem: inutilem. Comparet ex minore: maiore: pari: quæ habet: ſcilicet accuſator: nam & hic proprium locum comune de fine habebit: nam & extra finem quē poteſt cauſa ſuggerere habere poteſt uterq; alium locum cōmunē. Poſt eadem præter cōmunem locum id eſt collatio ipſarum difinitionum per minora maiora paria. nam illi quidem cōmunes loci qui in quacunq; parte eſſe poſſunt cauſa ſuggerente ex periculi magnitudine non ex cauſæ genere ducuntur ut non proprius ſit locus cōmunis ex fine natus: ſed ex negocii genere ei cui' circunſtantiæ pro qualitate uel quantitate periculi locos cōmunes dabit non in omnem cauſam: ſed in omne cauſæ genus incidunt hi loci communes: qui ex compoſitione negociorum naſcuntur: non in omnibus cauſis ſunt: quia non omnis cauſa ſimiliter componitur: ſed cadunt in omnia genera cauſarum: id eſt in omnes conſtitutiones: quia quælibet conſtitutio modo atroci negociorum cōpoſitione fingitur: modo ſimpliciter componitur.

¶ Poſtea id quod definieris cōi loco confirmare per quē ipſius facti atrocitas aut īdignitas: aut oīno culpa cū īdignatione augeaƭ. Poſt erit īfirmāda aduerſarioꝝ deſcriptio. Ea āt īfirmabiƭ: ſi falſa demōſtrabitur. Hoc ex opinione hoīum ſumetur cū quēadmodū & qbus in rebus hoīes in conſuetudine ſcribendi aut ſermocinandi eo uerbo vti ſoleant cōſiderabitur. Itē īfirmabitur ſi turpis aut inutilis eſſet eius deſcriptionis abprobatio: & quæ incōmoda conſecutura ſint eo cōceſſo oſtendeƭ. Id aūt ex vtilitatis & honeſtatis partib' ſumetur de qbus in deliberationis pceptis exponemus. Deinde cū definitione noſtra aduerſarioꝝ definitionem conferemus: & noſtrā: verā honeſtā: vtilē eſſe demonſtrabimus: illoꝝ cōtra. Quæremus aūt res aut maiori: aut minori: aut pari in negocio ſimiles ex qbus affirmetur noſtra deſcriptio. Tum res plures erunt definiendæ vt q̄ratur fur ſit an ſacrilegus: q vaſa ex priuato ſacra ſurripuerit? Erit vtendū pluribus definitionibus. Deinde ſimili ratione cā eſt tractanda: vt ſi fur eſt de furto: ſi ſacrilegus de ſacrilegio. Locus aūt cōis in eius malitiā qui non modo reꝝ veꝝ etiam verboꝝ poteſtatē ſibi arrogare conatur: vt faciat qd' velit: & id qd' fecerit quo velit noīe appellet. Deinde defenſoris primus locus. Item noīs breuis & apta ex opinione hoīum deſcriptio hoc modo. Maieſtatem minuere eſt aliquid de republica: cum poteſtatē nō habeas adminiſtrare. Deinde huius confirmatio ſimilibus & exemplis: & rationibus poſtea ſui facti ab illa diffinitione ſeparatio. Deinde locus cōmunis: per quem facti vtilitas: aut honeſtas adaugetur. Deinde ſequr aduerſariorum diffinitionis repræhenſio: quę iiſdē ex locis omnibus quos accuſatori præſcripſimus cōficitur: & cętera poſt eādem præter cōmunem locū inducētur. Locus aūt cōmunis erit defenſoris is per quē indignabiƭ ſui periculi cauſa accuſatorē non rem ſolum cōuertere verū etiam verba cōmutare conari. Nā illi quidem cōes loci: qui aut calūniæ accuſatorū demonſtrandæ: aut miſericordiæ captandæ: aut facti indignandi: aut a miſericordia deterrendi cauſa ſumuntur ex periculi magnitudine: non ex cauſæ genere ducuntur. Quare non in omnem cauſam ſed in omne cauſæ genus īcidunt. Eoꝝ mentionē in coniecturali conſtitutione fecimus. Inductione autē horū locorū cum cauſa poſtulabit vtemur.

Cum autem actio tráſlationis aut commutationis indigere uidetur. Tertia eſt conſtitutio: quæ tranſlatio eſt quia ita Tul. ordinem dedit. Hæc cõmutationẽ iudicii cum actione tenet cum perſona, locus, lex, crimen, pœna mutatur: uel cætera quæ ſimilia ſunt. His ſingulis ſupponere exẽpla & infinitum & ſuperuacuũ eſt: uel quia multis modis efficitur: uel qa oĩbus modis ad dicendum una præceptio eſt. Omnis autem tranſlatio apud antiquos tẽporibus tullianis in ipſa cauſarũ actione: aut non erat: aut rarior inueniebatur. Prætores etenim qui ius dicebãt & iudices dabant & controuerſiæ: uel agendi genus inſtituta actione formabant ita ſibi præſcribebant prætor qua accuſator qua re⁹ deberet actione uti in pſcribendo quid fieret excipiẽdoq; quid non fieret tranſlatiõis cõtrouerſiã actionibus auferebat. Erat præterea inſtitutũ ut a cã caderet is qui nõ quẽadmodũ oportebat egiſſet. Ergo etiã propter hæc forma taliter ad iudicium ueniebat. Apud ipſum uero prætorẽ cum litis ipſius forma cõponeretur: illic partes aut excipiebãt aliquid aut ſimplicẽ actionẽ accipiebant. Vnde in ipſo ut dixi: iure hoc eſt apud prætorem de modo agẽdi cum quæreretur tractaretur exceptio atq; tranſlatio. Cum autẽ iam litis forma eſſet accepta in iudicio nulla iam poterat eſſe tranſlatio: ergo in iudiciis tranſlatio rarius inuenitur. Et ſi quãdo inuẽta fuerit ipſa per ſe parũ firmitudinis tenet aſſumitq; uires alia cõſtitutione firmata. Hoc nãq; præceptũ tullianum eſt: tranſlationẽ ex alia conſtitutione firmari. Ad quod pceptum exẽplum ſubiungit: non ut tranſlationẽ doceat: ſed ut oſtendat tranſlationẽ alia conſtitutione firmari Reus parricidii factus pbatis aliis criminibus an dãnandus ſit qſtio eſt. Vtitur tráſlatione reus cum dicit ſe nõ parricidii dãnãdum eſſe: quia nihil improbatum: ſed aliorum criminum quæ probata ſint affici oportere ſupplicio. Ac ne eo quidem quod non inde iudicium conſtitutũ ſit: ita ſi neq; probatorũ criminum pœna eẽ debet, quia non inde iudicium conſtitutum eſt. Neq; parricidii, quia nihil probatũ confirmat nõ eſſe dãnandũ. Verũtamẽ purgandis aliis criminibus per coniecturã opera danda eſt: ut reus non tñ tranſlationis iure utatur. Ergo pbatum illud eſt tranſlationem alia conſtitutione firmari. Subiungit uero exemplũ tranſlationis. Cũ agat iniuriarũ cui pciſa manus eſt: & is qui pcidit exceptionẽ poſtulat: ut in hoc iudicio de maleficio nõ fiat præiudicium: in hoc genere conſtitutionis pcepta

Tranſlatio.

Cum autem actio tranſlationis aut cõmutationis indigere videtur: q; non aut is quem oportet: aut cũ eo qui cũ oportet: aut apud quos: qua pœna: qua lege: quo crimine: quo tẽpore: oportet: conſtitutio tráſlatiua appellatur. Huius nobis exẽpla permulta opus ſunt ſi ſingula tráſlationum genera quærimus, ſed quia ratio pceptorum ſimilis eſt exẽplorum multitudine ſuperſedendum eſt. Atq; in noſtra quidem conſuetudine multis de cauſis fit, vt rarius incidant tranſlationes. Nam & prætoriis exceptionibus multæ excluduntur actiones, & ita cũ ius ciuile habemus cõſtitutum vt a cauſa cadat is qui nõ, quẽadmodum oportet egerit. Quare in iure plęrũq; verſantur. Ibi enim & exceptiones poſtulantur: & quodammodo agendi poteſtas datur, & omnis cõceptio priuatorum iudiciorum conſtituitur. Quę autem in ipſis iudiciis rarius incidunt, eiuſmodi ſunt vt per ſe minus firmitudinis habeant. Confirmantur autem aſſumpta alia aliqua cõſtitutione: vt in quodam iudicio cum venefici cuiuſdam nomen eſſet delatum: & quia parricidium ſubſcripta eſſet extra ordinem eſſet acceptum cum in accuſatione alia quædam crimina teſtibus & argumentis confirmarentur parricidii autem ſolum mentio facta eſſet: vt defenſor in hoc ipſo multum oportet: vt diu conſiſtat cum de nece parentis nihil demonſtratum ſit, indignum facinus eſſe ea pœna afficere eum, qua parricidæ afficiuntur. Id autem ſi damnaretur fieri neceſſe eſſet, quoniam & id cauſę ſubſcriptum & ea re nomẽ extra ordinem acceptum. Ea igitur pœna dãnationem neceſſario conſequatur. Hic defenſor pœnæ cõmutatione ex tranſlatiuo genere inducẽdo totam infirmabit accuſationem, verumtamen cæteris quoq; criminibus defendendis coniecturali conſtitutione, tranſlationem confirmabit.

hæc ſunt quæ utriq; parti dentur ut explicent qd fieri ſoleat: a quo, per quos, qñ: quo tempore: quẽadmodum agi: quẽadmodum iudicari: quẽadmodum ſtatui. quod utriq; ex partibus iuris agnoſcit: de qbus partib⁹ in qualitate tractaturus eſt: debent etiã tractari quid in ſimilibus rebus fieri ſoleat. Aut enim in re cautum eſt id de quo quærit: aut ſolet fieri: aut non ſolet: aut ad id quod in iure ſolitũ eſt id qd ſimile eſt applicat. Deinde per coniecturã tractandũ: verũ malitia agat aliud cũ aliud ſimulet: an ſtultitia: an neceſſitate. Locus aũt cõmunis eſt cõtra tráſlationem fugere iudiciũ & pœnam eũ. ſ. qui tranſlatione vtat. A tráſlatione unus locus cõmunis eſt pturbari oia ſi nõ eo pacto agat quo oportet. Hæ ſunt tres cõſtitutiões quæ ſpecies nõ habent: coniectura: finis: tranſlatio. Tranſlationẽ autẽ intelligamus formã eſſe ſtatus. ſ. legalis. Præſcriptionẽ vero eãdem appellari poſſe: & eãdẽ exceptionem: ſed ab oratoribus ĩ iure aũt pſcriptionem dici ipſum propoſitum ius: exceptionẽ autẽ cum ius ipſum propoſitũ aduerſus ſe actor alius excipit ĩterpoſita aliqua cõditione. Sit nobis præſcriptio iniuriarum de cæde exceptio: niſi præiudiciũ facias. Singula tranſlationum genera quæramus: ut exẽplum quẽadmodũ alia lege: quẽadmodum alio crimie & ad ſingula: quibus tráslatio uidetur impleri. Sed qa ratio pceptorum ſimilis eſt exemplorũ multitudine ſupſedendum eſt. Cum enim pcepta in omni genere tráſlationis eadẽ ſint ad diuerſitatem fruſtra exẽpla quærent: eadẽ enim pceptorũ ratio in oĩbus tranſlationis partibus & ubiq; ſeruabitur. Multis de cauſis fit ut rarius incidant tranſlationes. Quoniã per prætoris formulas actionibus integritas datur: neq; in iudiciis ulla poteſt eſſe præſcriptio: quæ non quemadmodum oporteret egerit apud prætorẽ quare in iure plærũq; uerſant translationes: ibi enim exceptiones poſtulantur in cauſis aũt: aut nunq̃: aut raro priuatorum iudiciorũ eã conſtituit: ideo nõ poteſt in iudiciis eſſe tranſlatio: ſed eſt apud prætorem. Hic defenſor pœnæ cõmutationẽ. Quoniã cũ dicit non hęc pœna afficiendus eſt: ſed tali aliorum criminum probatorum. Cũq; tali non oporteat quia eius crimen nõ probatũ eſt: ita ne alia quidem pœna affici oportere dicit quæ ſit aliorũ criminũ, uñ cõmutatione pęnę uis accuſatiõis tota tollet. Cęteris quoq; crimib⁹ dfẽdẽdis q̃ pbata dñr cõſtõne coniecturali tranſlationẽ cõfirmabit: ut ĩfirmatis ẽt in crimib⁹ illis q̃ pbata dñr rei poſſit releuare pſonam.

Præſcriptio exceptio

¶ Exemplum autē trāſlationis in cauſa nobis poſitum ſit hmōi: cū ad vim faciendi in qdā, armati veniſſent: armati contra praeſto fuerunt & cuidā eqti romano qdā ex armatis reſiſtēs gladio manū p̄cidit. Agitis cui manus p̄ciſa eſt iniuriarū: poſtulatis qui cū agit a p̄tore exceptionē extra quā in reum capitis p̄iudiciū fiat. Hic is qui agit iudiciū purū poſtulat. Ille qui cum agitur exceptionē addi ait oportere. Quaeſtio eſt excipiendū, ſit, an nō. Ratio. Non enim oportere ī recuperatorio iudicio eius maleficii. de quo inter ſiccarios q̄ritur p̄iudicium fieri. Infirmatio rōnis. Eiuſmodi ſunt iniuriae ut de his indignū ſit non primo quoq; tempore iudicari. Iudicatio, Atrocitas iniuriarū ſatis ne cauſę fuit. quare cū de ea iudicet de aliquo maiore maleficio: de quo maleficium cōparatum ſit: p̄iudicetur. atq; exemplum quidem hoc eſt. In omni autē cauſa ab vtroq; quaeri oportebit: a quo & p̄ quos: & qūo & quo tēpore: aut agi: aut iudicari: aut quid ſtatui de ea re conueniat. Id ex partibus iuris de quibus poſt dicendū eſt ſumi oportebit: & rōcinari q̄d in ſimilibus rebus fieri ſoleat, & uidere utrū malitia: quid aliud agatur: & aliud ſimuletur: an ſtultitia: an neceſſitudine, q̄a alio modo agere non poſſit: an occaſione agendi ſic ſit iudiciū: aut actio conſtituta: an recte ſine vlla re cuiuſmodi res agatur. Locus autem cōmunis contra eum qui trāſlationem inducit: fugere iudicium ac poenam quia cauſae deficiant. A tranſlatione autem omnium fore perturbationē ſi non ita res agantur: in iudiciū veniant quo pacto oporteat: hoc eſt ſi aut cum eo agat qui cum non oporteat: alia poena: alio crimine: alio tempore. atq; hanc rationem ad perturbationem omnium iudiciorum pertinere. Tres igitur hae conſtitutiones quae partes non habent ad hunc modum tractabuntur. Nunc generalem cōſtitutionem & partes eius conſideremus.

¶ De generali conſtitutione. Ti. IIII.

Cum facto & facti nomine conceſſo: neq; nulla actionis illata controuerſia vis & natura & genus ipſius negocii q̄rit, conſtitutionē generalem appellamus. Huius primas eſſe duas partes nobis videri diximus negocialē & iuriſdicialē. Negocialis eſt: quae in ipſo negocio iuris ciuilis habet implicitā cōtrouerſiā. Ea eſt hmōi qdam pupillum haeredē fecit: pupillus aūt ante mortuus eſt q̄ in ſuam tutelā veniret de haereditate quae venit pupillo. Inter eos q patris pupilli ſunt haeredes ſecūdi, & agnatos pupilli controuerſia eſt. Poſſeſſio haeredū ſecundorū eſt. Intentio eſt agnatorū: noſtra pecunia eſt: de q̄ is cuius agnati ſumus teſtatus nō eſt. Depulſio ē: imo noſtra q haeredes ſecūdi teſtamēto patris ſumus. Quaeſtio eſt vtrorū ſit. Ratio eſt pater enim & ſibi & filio teſtamentū ſcripſit: dū is pupillus eſſet. Quare quę filii fuerūt teſtamēto patris noſtra fiāt neceſſe eſt. Infirmatio rōnis: immo pater ſcripſit & ſecūdū haeredē nō filio, ſed ſibi iuſſit eſſe. Quare p̄terq̄ q̄d ipſius fuit teſtamento illius veſtrum eſſe non p̄ōt. Iudicatio: poſſit ne quiſquā de filii pupil

¶ Exemplum autē tranſlationis in cauſa poſitum ſit nobis huiuſmodi illud exemplum quod ſupra datū eſt ad hoc eſt ut probaretur tranſlationem alia cōſtitutione neceſſario cōfirmari. Nunc dat exemplum tranſlationis. Poſtulat is qui cum agit a praetore exceptionem ne prę iudicium fiat in hac iniuriarum damnatione futuri criminis quod de capite eſt. id eſt caedis indignū ſit: non primo quoq; tempore iudicari ut etiam in iudicio iniuriarum: id indignū ſit nō etiā de caede iudicari.

Id ex partibus iuris de quibus poſt dicendum eſt in qualitate abſoluta. Cōtra eū qui tranſlationē inducit qui accuſatur iniuriarum. A tranſlatione autem omnium fore perturbationē hoc eſt a parte ea quae utitur tranſlatione. Nam illa ſuperior contra tranſlationem: quo pacto oporteat hoc eſt ſi aut cū eo agatur qui cum non oporteat. Nunc generalem conſtitutionem & partes eius conſideremus.

¶ De generali conſtitutione. Titu. IIII.

Cum facto & facti nomine cōceſſo &c. cōſtitutionem generalem appellamus. Generalis hoc eſt qualitatis conſtitutionis praecepta ſupponit. cuius ſpecies duas eſſe dixit iuridicialem, & negocialem. Duas enim deliberatiuam & demōſtratiuam in priori libro ſuſtulit. Ac nunc prius d̄ negociali tractat: quoniam ſimplex eſſe noſcitur: iudicialis in ſpecies eſt diſtributa. Haec negocialis habet litem cum q̄ſtio eſt q̄ eſſe debeat. Quod colligitur ex iure iam cōſtituto quum id ſit habendum vnde controuerſia eſt. Supponit exemplum q̄ ſecundi haeredes ſibi eā haereditatē uendicent quae uenerit pupillo quā ſibi uendicant agnati. Facit intētionē agnatorū deinde depulſionem haeredū ſecundorū. Tum q̄ſtio eſt: quorum ſit haereditas. Affertur ratio a ſecundis haeredibus: q̄ unius pecuniae haeredes diuerſi eſſe nō poſſunt. Fit refutatio, ſed nō eſt una pecūia. Erit iudicatio: an una pecunia ſit. Hic admonet poſſe in una & ſimplici cōſtitutione iueniri plurimas rationes refutationeſq; rationum & item iudicationes: ut in hac cauſa. Nam cum ratio ſit nō poſſe plurimis de cauſis vnius pecunię hęredes eſſe diuerſos: cumq; in ſuperioribus refutatio facta ſit non eſt una pecunia. Omiſſa hac refutatione alia refutatio ſupponi poteſt. Vt dicatur eē poſſe unius pecuniae hęredes plures diuerſis de cauſis. Et aperte in ipſo Tullio poſitū eſt quae rationes. Dat āt huic ɔſtitutioni locos ad argumenta cōiter utrique parti vel omnibus partibus ſi plures exiſtent ut ius unde conſtet conſiderent. Conſtat autem ex tribus duci natura: conſuetudine ſequenter: deinde lege: poſtremo naturā eius diuidit in ſex partes quas ipſe partitus eſt, & definiuit. Item conſuetudinis certas ſpecies a p̄oribus poſitas dereliquit. Res firmiſſimas ſubiecit: pactū: par: iudicatū: legitimi aūt iuris ſcientiā ediſcēdis legibus reliquit: ius & natura & genus ipſius negocii quaerit. Quale ſit negocium in tribus his quaerit: natura: genere: iuſtum an iniuſtū: utile an inutile. Ac mortuus eſt qui in ſuā tutelam ueniret: ut nō poſſet facere teſtamētū, quia minor eſſet. Cuius agnati, id eſt petitores. De qua is cuius agnati ſumus teſtatus non eſt: id eſt pater pupilli uel pupillus ipſe. Ratio eſt ratio quęſtionis eorum qui poſſeſſores ſunt. Pater enim & ſibi & filii teſtamentū ſcripſit: q̄ diu nō licebat filio ſcribere teſtamentū. infirmatio ratiōis a parte petitoris nō filio. Si extrinſecus aliquid aliunde filius haberet. Sed ſibi iuſſit eſſe: id eſt rebus ſuis ſubſtituit. Iudicatio ex ratione & refutatione rationis poſſit quiſq̄ ne de fi

hi pupilli re teſtari quam non ipſe haberet & quam non pupillus aliunde quæſiſſet. An hæredes ſecundi ipſius patrisfamilias: non filii quoq; eius pupilli hæredes ſint. quia hęres eum dicitur eius eſt ſecundus q̃ hæreditatē remiſit. Vnde hæres eſſe non poteſt: niſi eius cui ſecundus hæres eſt. Eius autem hæres non poteſt eſſe cui non eſt ſecundus. Iudicatio: una ne pecunia fuerit. Aut ſi hac erunt uſi īfirmatiōe. Duas infirmationes poſuit ex parte petitorū: id eſt agnatorum contra unam rationem poſſeſſorum hoc eſt hæredem ſecundorum ꝙ diceret unius pecunię plures hæredes diſſimilibus de cauſis eſſe nō poſſe erit una infirmatio: nō eſt una pecūia. Itē alia eſt: poſſunt unius pecunię diſſimilib⁹ de cauſis diuerſi hæredes diſſimilibus generibus hæredes eſſe: ut alius teſtamēto: alius lege: ali⁹ agnatione: nunc huius generis p̄cepta uideamus. Exēplū dedit qualitatis & negocialis. Dedit & pręceptū quomodo rationes multę eſſe poſſent. Nunc ſubiungit in hanc negocialem qualitatem quēadmodum & vnde argumenta ſocianda ſunt utriq;: id eſt petitori & poſſeſſori: aut etiā omnibus ſi plures ambigēt. Si plures contra unū poſſidentē petat: ut nō duæ partes ſint ſed plures. Initium eius ergo ab natura dictum uidetur: ut conſtet ius: natura: uſu: lege. Omniū autē triū ſupponit partes. Quædā autem ex utilitatis ratiōe aut perſpicua nobis: aut obſcura. Interdū enim cōſequimur conſuetudinem Hoc quia conſuetudo: nō quia ſcimus utile eſſe qđ ſequimur. Poſt aūt probata quadā aut a cōſuetudine: aut a uero: quoniam ratio eius p̄ſpecta eſt: & utilitas uiſa. Vindicationē p uindicta: p ultione ad hāc controuerſiā. i. cauſæ genus iudiciale. Conſuetudine aūt ius eſſe putāt id qđ uoluntate oīum ſine lege uetuſtas cōprobarit. Finitis p̄tib⁹ iuri naturali ſuppoſitis: nunc cōſuetudinis

li re teſtari in hæredes ſecundi ipſius patrisfamilias non filii quoq; eius pupilli hæredes ſint? Atq; hoc non alienū eſt quod ad multa pertineat: aut nuſq̃: aut vſquequaq; dicatur hic admonere. Sunt cauſæ quæ plures habent rationes in ſimplici cōſtitutione quod fit: cum id quod factū eſt: aut qđ defenditur plurimis de cauſis rectum: aut probabile videri poteſt: ut in hac ipſa, cauſa. Supponitur ab hæredibus hæc ratio. Vnius enim pecunię plures diſſimilibus de cauſis hæredes eſſe nō poſſunt nec vnq̃ factum eſt: eiuſdem pecuniæ alius teſtamento: alius lege hæredes eſſent. Infirmatio autem hæc erit: non eſt vna pecunia: propterea ꝙ altera pupilli iam erat aduentitia cuius hæres non illo in tempore in teſtamento quiſq̃ ſcriptus erat: ſi quid pupillo accidiſſet, & de altera patris nunc mortui voluptas plurimum valebat quę iam mortuo pupillo ſuis hæredibus concedebat. Iudicatio eſt una ne pecunia fuerit. Ac ſi hac erunt vſi infirmatione poſſe plures eſſe vnius hæredes pecuniæ diſſimilibus de cauſis: de eo ipſo iudicatio naſcitur. Poſſint ne eiuſdem pecuniæ plures diſſimilibus generibus hæredes eſſe, Ergo vna in conſtitutione intellectum eſt quomodo & rationes & rationum infirmationes & propterea iudicationes, plures fiant. Nunc huius generis præcepta videamus. Vtriſque: aut etiam omnibus ſi plures ambigent: ius ex quibus rebus conſtet, eſt conſiderandum. Initium ergo eius a natura ductum videtur. Quædam autem ex vtilitatis ratione: aut perſpicua nobis: aut obſcura in conſuetudinē veniſſe videntur. Poſt autem approbata quædam autem a conſuetudine: aut a vero vtilia viſa: eſſe legibus firmata. Ac naturæ quidem ius eſt quod nobis non opinio: ſed quædam innata vis afferat: vt religionem: pietatem: gratiam: vindicationē: obſeruātiā: veritatē. Religionē eam quæ in metu & cærimonia deorū ſit: appellāt. Pietatē quę erga patriā: aut parentes: aut alios ſanguine iunctos, officiū ſeruare moneat. Gratiā quę in memoria & remuneratione officiorū & honoris: & amicitiarū obſeruantiā teneat. Vindicationē per quā contumeliā defendēdo: aut vlciſcendo propulſamus a nobis: & a noſtris: qui cari nobis eſſe debēt: & per quā peccata punimus. Obſeruantiam per quam ætate, aut ſapientia, aut honore, aut aliqua dignitate antecedens veneramur & colimus. Veritatem per quam damus operam ne quid aliter q̃ confirmauerimus, aut factū, aut futurum ſit, Ac naturæ quidē iura minus ipſa quæruntur ad hāc controuerſiā, ꝙ neq; in hoc ciuili iure uerſantur, & a uulgari intelligentia remotiora ſunt. Ad ſimilitudinē vero aliquā, aut ad rem amplificandā ſępe ſunt inferenda. Conſuetudinis autem ius eſſe putatur id quod volūtate omnium ſine lege vetuſtas comprobarit. In ea autem quædam ſunt iura ipſa iam certa propter vetuſtatem. Quo in genere & alia ſunt multa & eorum multo maxima pars quam prætores edicere conſueuerunt. Quædam autem genera iuris iam certa conſuetudine facta

iuri partes ſubiicit: Voluntatē omnium ſine lege uetuſtas cōprobarit: ut prudētiam: ratio auctoritate data conſuetudini de conſuetudine in poſteros miſerunt legem. Quędā ſunt iura ipſa iam certa p̄pter uetuſtatem ut puta maioribus aſſurgat ius eſt hoc: ſed conſuetudinis. Multo maxima pars quam prætores dicere conſueuerūt. Non ex legum præceptis & iuſſionibus: ſed ex conſuetudine quæ proponatur a prætoribus ex bono & æquo. Par quod in omnes æquale eſt ut qui proponit aliquid tale proponat ut quo iure alium teneat hoc ſe alleget. Item iura legitima ex legibus cognoſci oportebit. Hæc quæ dicta ſunt de conſuetudine tractata ſunt. Nunc cum ſupereſt ius legitimū: cognitionem eius ad eos tranſtulit qui legitima iura fecerunt. His ergo ex partib⁹ iuris quod aut ex ipſa re ut ex ſimili aut maiore minori ue naſci uidebitur. Diuiſo iure omni in naturam conſuetudinem legis dat præcepta: ut argumēta ſumamus uel quę ex ipſa re ſumunt uel quę ex ſimili aut maiore aut minore. Locos autem cōmunes dare ſe negat poſſe certos in ſingulas conſtitutiōes. Etenim cū duo genera ſint quorum alterum rei dubiæ approbationem ducendæ generalem tractatum habet: alterum rei certę continet amplificationem neceſſario cauſæ ipſius facultas ſuggerit: ſi quid amplificationis aut indignationis conqueſtioniſque naſcitur. Sed quoniam in negociali qualitate iuris de iure tractatus eſt: erunt loci cōmunes uel ab auctoritate iuriſperitorum uel contra eorum auctoritatem. Hęc de negociali. Subiungitur iuridicialis. Quæ ipſa cū genus ſit in duo diuiditur in abſolutam & aſſumptiuam: Abſolutæ ſupponit exemplum: ꝙ Trophęum Aeneum contra morem poſt uictoriam Graii: de graiis ſtatuerunt facit intentionem & depulſionē

Par

Iuridicialis

ſupponitq;

ſupponitq; rationem poſtea ſed abſolutæ conſtitutionis: ut naſcatur iudicatio. Iuſte fecimus quia æternum uirtutis noſtræ monumentum relinquere uoluimus. Si autem dicatur ideo Aeneum: quia meruiſtis erit ratio de relatiua qualitate: Vnde intelligimus in unam cauſam cōſtitutionis incidere poſſe plurimas principales. Verum etiam abſoluta qualitas eoſdem habebit locos argumentorum: quos negocialis: ex partibus iuris naturæ: ad utilitatem ſuam conſuetudinis legū. Sed in abſoluta ipſa iura proferimus ut factum defendas: uel lege uel conſuetudine: uel natura. In negociali, autem hæc iura proferuntur: ut poſſit conſtitui quo iure eſſe debeat id de quo negocium eſt. Quia eius conſtitutionis ad futurum ſpectat intentio: aut ex ipſa re: aut ſimili maiore minoreue naſci uidebitur. At in iure poſita eſt hæc ſpecies quę quæritur litis: aut ex eo quod in iure eſt ad hoc negocium: ſimilitudo traducitur dubiæ rei theſis. ſ. ilicet certæ continet amplificationem. Locis communibus iam re probata argumentum facies. Illud enim adhuc in queſtione eſt quod augeri per communem locum poſſit: & oporteat conſiderabitur. De re probata per locum cōmunem: argumētum, nō theſis. Nam certi qui in omnes incidant loci deſcribi non poſſunt: in ſingulas conſtitutiones certi loci proprii dari non poſſunt. Merito ergo & in negociali: quoniam tamē in negociali de iure tractatur: loci communes hic eſſe poſſunt contra auctoritatem iuriſperitorum. Nunc iuridiciale genus. Ipſa enim eſt quæ diuiditur. Abſoluta eſt quæ ipſa in ſe non ut negocialis, In negociali quæritur quid eſſe debeat iuris in abſoluta: quid eſt iuris. Non ut negocialis. negocialis enim non habet ius certum: ſed quæritur de eo iure quod eſſe debeat in negocio prę

ſunt. Quod genus pactum, par, iudicatum. Pactū eſt quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iuſtum putatur ut iure præſtare dicatur. Par quod in omni æquabile eſt. Iudicatum de quo iam ante ſententia alicuius aut aliquorum conſtitutum eſt. Iam iura legitima ex legibus cognoſci oportebit. His ergo ex partibus iuris quicquid, aut ex ipſe re aut ex ſimili, aut ex maiore, aut ex minore naſci videbitur quiſq; attendere, atq; eligere pertentando vnáquáq; partem iuris habebit. Locorum autē cōmunium: quoniā ut ante dictū eſt duo ſunt genera, quorū alterū dubiæ rei, alterum certæ continet amplificationem, qd ipſa cauſa det, & quid augeri per cōmunē locum poſſit, & oporteat cōſiderabitur. Nam certi qui in omnes incidant loci, perſcribi non poſſunt. In plæriſq; fortaſſe ab auditore iuriſconſultorum, & contra auctoritatem duci oportebit. Attendēdum eſt autem in hac & in omnibus num quos locos cōmunes præter eos quos expoſuimus oſtendat. Nunc iuridiciale genus & partes eius conſideremus. Iuridicialis eſt in qua æqui & iniqui natura, & præmii, aut pœnæ ratio quærit̃. Huius partes ſunt duæ quarū alteram abſolutam alterā aſſumptiuā nominamus. Abſoluta eſt: quæ ipſa in ſe non ut negocialis implicite & abſcondite, ſed patētius & expeditius recti, & nō recti quæſtionē continet, ea eſt huiuſmodi. Cū Thebani Lacedęmonios bello ſuperauiſſent, & fere mos eſſet Graiis, cū īter ſe bellū geſſiſſēt, ut hi qui uiciſſent tropheū aliquid in finibus ſtatuerent victoriæ modo in præſentia declarandę cauſa, nō ut in perpetuū belli memoria maneret, Aeneū ſtatuerūt Trophęū. Accuſantur apud Amphitriones, id eſt cōmune gręcię conſilium. Intentio eſt, nō oportuit. Depulſio eſt, oportuit. Quæſtio eſt, oportuerit ne. Ratio eſt, eam enim ex bello gloriam virtute peperimus ut eius æterna īſignia poſteris noſtris relinquere uellemus. Infirmatio eſt, attamen æternum inimicitiarum monumentum Graios de graiis ſtatuere non oportet. Iudicatio eſt, cum ſummæ uirtutis celebrandæ cauſa Graii de graiis æternum inimicitiarum monumentum ſtatuerint, rectę ne an contra fecerint? Hanc ideo rationem ſubiecimus, ut per hoc cauſæ genus ipſum de quo agimus cognoſceretur. Nam ſi eam ſuppoſuiſſemus qua fortaſſe vſi ſunt, non enim iuſte, neq; pie bellum geſſiſtis, in relationem criminis delaberemur, de qua poſt loquemur. Vtrunq; autem cauſæ genus in hanc cauſam incidere perſpicuum eſt. In hanc argumentationes ex iiſdem locis ſumendæ ſunt, atque in cauſam negocialem, de qua ante dictum eſt. Locos autem cōmunes & ex cauſa ipſa ſi qd inerit indignationis aut conqueſtionis, & ex iuris vtilitate, & natura, multos & graues ſumere licebit & oportebit ſi cauſę dignitas videbitur poſtulare. Nunc aſſumptiuam partem iuridicialis cōſideremus. Aſſumptiua igitur tunc dicitur cum ipſum ex ſe factū probari nō poteſt, aliquo autē foris adiuncto argumento defendit̃. Eius partes ſunt quatuor, Comparatio: relatio criminis: remotio crimi

ſenti, Abſoluta eſt quæ ipſa in ſe non ut negocialis. In negociali qualitate ius efficitur. Sententia iudicis in abſoluta: quod poſitum ius & notum eſt ab oratore ſumitur. Implicite & abſcondite, quia adhuc incertum eſt: & quæritur quod eſſe debeat: & in hanc argumentationes ex hiſdem locis ſumendæ ſunt atque in cauſam negocialem de qua ante dictum eſt. ut ex partibus iuris naturæ conſuetudinis legum argumenta ſumamus. Hoc tamen cum in negociali hæc ſint, diſtat abſoluta ab negociali: quia illa tunc aſſumit: ut probet queadmodum nouum ius eſſe poſſit de quo quæritur. Abſoluta autem ipſa iura ut probet factum aſſumptiua igitur tunc dicitur cum ipſum ex ſe factum probari non poteſt.

Aſſumptiua.

Aſſumptiuæ qualitatis p̄cepta tractaturus docet quid ipſa ſit. Et eius partes quatuor ſupponit. Ac primam compenſationem quam & comparationem appellat huius exemplū ſubiicit imperatoris eius qui inſtrumenta & arma tradiderit vt exercitum ab obſidione hoſtium liberaret. Hic quoniam finitiuus ſtatus eſſe potuit quid ſit. lædere maieſtatem. Certi enim nominis reus eſt. Huius conſtitutionis id eſt finitiuæ tractatum cōmiſſo ipſam conſiderat cōpenſationem. Ac præcepta hæc conſtituit, ut ſi quid per coniecturam tractandum ſit prima parte tractetur uel hoc non obfuiſſe uel hoc non futurū fuiſſe propter quod iſtud unde reus ſit dicatur eſſe commiſſum. Iſta coniecturalia ſunt. Item ſi definitio fuerit cum alio qui certi nominis reus eſt transferenda. Huc referenda ſunt omnia quæ ſunt definitionis. monetque nunc alteram. nunc utranquē conſtitutionem, id eſt & finem & coniecturam in prima parte tractari & item aliis tractis. ſ. huc rationibus ſingulaſq; & confirmationis & infirmationis. Ipſius autē cōpēſationis p̄cepta

Cōpenſatio

hæc ſunt:ut cōparemus id
qđ admiſſum eſt ꝓpter qđ
admiſſum eſt ex partibus
hōeſtatis:utilitatis: neceſ/
ſitatis:ut neque fuiſſe: aut
honeſtū aut utile, aut ne⸗
ceſſariū ubi & gradus tan
gi pōt:non tā honeſtū:non
tā neceſſariū:q̄ partes.i.uti
lis honeſti neceſſarii pleni
us intelligent ī ꝓceptis de
liberatiuæ. Sic facta ſepa
ratione & eius bñficii: qđ
ꝓſtitiſſe ſe dicit & eius ma
leficii qđ admiſit. Actio
poſtrema ducēda ē ad for
mā deliberatiuæ ut ita a⸗
gaṫ q̄ ſi ſuadeat aut diſſua
deat orator faciendū i aut
nō faciendū qm acc uſato⸗
ris ps eſt utiq̧ ut diſſuade
at:defenſor uero hæc oīa
contraria actiōe cōuertit:
cū ille coniectura uſus fue
rit coniecturaliter rñdeat
Itē contra fidem aſſumat
argumenta officii. Ipſius
aūt cōpenſationis contra⸗
rias partes tenebit:ut do⸗
ceat utile honeſtū neceſſa
rium fuiſſe qđ fecerit. Aut
tātopere per gradū utile
fuiſſe:honeſtū: neceſſariū.
Loci communes ab accu
ſatore erunt duo,in eū qui
de turpi facinore confi/
teatur. & quęrat aliquam
defenſionem:& alter ipſi⸗
us inutilitatis & turpitu/
dinis expreſſo eum indi/
gnatione. Ab defenſore
tres ſunt nihil per ſe turpe
aut inhoneſtū putari niſi
animo facientis conſidere
tur. Alter amplificatio be
neficii pręſtiti. Tertius ex
poſitio ipſius & periculi:
& beneficii. Ex quibus iu⸗
dicationes duæ.ſ. iudica⸗
tiones coniecturales. Aut
hæc cōparatiua:cuius nūc
indigemus. Hęc iudicatio
propria eſt ipſius cōpenſa
tiuæ conſtitutionis. Hoc
cauſæ genus cōpenſatiuū
ſcilicet oportet adhibere
cæterarū quoq̧ conſtitu⸗
tionū rationē:atq̧ ꝓcepta
ſi tñ incidant cæteræ con
ſtitutiones. Iſtæ enim con⸗
ſtitutiones:quæ in aſſum⸗
ptiua ſunt qualitate poſ⸗
ſunt pręcedētes omnes cō
ſtitutiōes recipere:ut hæc
nunc quæ cōpenſationis
eſt:habet & finē & conie⸗
cturā. Ideo quęcūq̧ gene⸗
ra ſunt q̄ſtionū ſuis cōſti⸗
tutionibus tractāda ſunt.

nis,conceſſio. Cōparatio eſt,cum aliquod factum
quod per ſeipſum non ſit probādum:ex eo cuius
id cauſa factum eſt defenditur. Ea eſt huiuſmodi.
Quidam imperator cum ab hoſtibus circum ob⸗
ſideretur:neq̧ effugere vllo modo poſſet depactus
eſt cū hoſtibus:vt arma & īpedimēta relinqueret:
milites educeret. Itaq̧ fecit. Armis & īpedimētis
amiſſis ꝓter ſpē milites cōſeruauit. Accuſaṫ maie
ſtatis:incurrit huic definitio,ſed nos hunc locū dē
quo agimus cōſideremus. Intentio eſt. Non opor
tuit arma & īpedimenta relinquere. Depulſio eſt:
oportuit. Quæſtio eſt:oportuerit ne. Ratio eſt: mi
lites enim oēs piſſent. Infirmatio eſt:aut coniectu⸗
ralis nō periſſent,aut altera coniecturalis nō ideo
feciſti:ex qbus ſunt iudicatiōes piſſent ne: & ideo
ne feceriṫ:aut cōparatiua:cuius nunc īdigemus.
At enim ſatius fuit amittere milites q̄ arma & īpe
dimenta cōcedere hoſtibus. Ex qua iudicatio na⸗
ſcitur:cū oēs perituri milites eſſent:niſi ad hāc pa
ctionē veniſſet:vtrū ſatius fuerit amittere milites:
an ad hanc conditionē uenire. Hoc cāæ genus ex
his locis tractari cōueniet. Oportebit adhibere cę
terarū quoq̧ cōſtitutionū rōnē:atq̧ ꝓcepta:ac ma
xime coniecturis faciendis infirmare illud qđ cū
eo quod crimini dabitur hi qui accuſabunṫ cōpa
rabunt. Id fiet:ſi aut id quod dicent defenſores fu
turū niſi id factū eſſet quo de facto iudiciū eſt:futu
rū fuiſſe negabitur:aut ſi alia rōne & aliā ob cām
ac dicet reus fuiſſe demonſtrabitur eſſe factū. Eius
rei cōfirmatio,& itē cōtraria de parte īfirmatio ex
cōiecturali conſtitutione ſumeṫ. Sin autē certo no
mine maleficii vocabitur in iudiciū ſicut in hac cā
(nā maieſtatis accerſitur)de definitione & ꝓceptis
definitionis uti oportebit. Atq̧ hoc qdem plærūq̧
in hoc genere accidit,ut coniectura & definitione
utendū ſit. Sin aliud quoq̧ aliqđ genus īcidet:eius
generis ꝓcepta licebit ac pari ratione transferre.
Nā accuſatori maxime elaborandū:ut idipſum fa
ctum ꝓpter quod ſibi reus concedi putat oporte⸗
re,q̄plurimis infirmet rōnibus. Quod facile eſt,ſi
cōpluribus conſtitutionibus aggredietur id īpro
bare. Ipſa autem comprobatio ſeparata a cæteris
generibus controuerſiarū,ſic ex ſuaui conſiderabi
tur,ſi illud quod cōparabitur,aut nō honeſtū, aut
non utile aut non neceſſariū fuiſſe,aut non tanto⸗
pere utile,aut non tantōpe honeſtū,aut non tanto⸗
pere neceſſarium fuiſſe. Deinde oportet accuſato
rem illud quod ipſe arguat ab eo quod defenſor
comparat ſeparare. Id autem faciet ſi demonſtra⸗
bitur non ita fieri ſolere,neq̧ oportere,neq̧ eē ra⸗
tionem,quare hoc ꝓpter hoc fiat,ut propter ſalutē
militum,ea quæ ſalutis cauſa cōparata ſunt hoſti
bus tradantur. Poſtea cōparare oportebit cum be
neficio maleficium,& oīno id quod arguitur cum
eo quod factū ab defenſore laudabitur:aut facien
dū fuiſſe demonſtrabiṫ cōtendere,& hoc extenuā
do maleficii magnitudinē ſimul adaugere. Id fieri
poterit:ſi demonſtrabitur honeſtius,utilius,magis
neceſſarium fuiſſe illud quod vitarit reus: q̄ illud quod fecerit. Honeſti au⸗
tem & utilis neceſſarii ius & natura in deliberationis præceptis cognoſceṫ.

Ac maxime cōiecturis fa⸗
ciendis:ut per coniecturā
quæ quaſi incidens eſt cō
penſatio illa tollatur:quā
is qui accuſatur maieſta/
tis utitur dicens periturū
fuiſſe exercitum niſi arma
concederet:hi qui accuſa⸗
bunt comparabunt ut pe⸗
riturum fuiſſe exercitum
negēt,quod ſumit hic qui
arma prodidit, & inſtru⸗
menta. Aut ſi alia ratione.
Quoniam ſuperius duas
rationes & duas iudicatio⸗
nes poſuit coniecturales:
non futurum fuiſſe:ut peri
ret exercitus:& nō hoc ani
mo factum icci rco hic eā⸗
dem rationem repetit: ut
coniecturam dicat in hāc
conſtitutionem tractan/
dam. Ex coniecturali con
ſtitutione ſumetur. Quia
partibus ſuis ipſa tractan
da eſt. Sin autem certo no
mine maleficii:ut nunc cer
to nomine reus eſt maie⸗
ſtatis. Poteſt enim ſine cer
to nomine reus eſſe & non
ſtatim ad definitionem a⸗
ſtringitur cū criminis no⸗
men nullum uidetur obie
ctum. Sin autem certo no
mine maleficii uocabitur
in iudicium:iam hic inci⸗
pit incidentis ad hoc the⸗
ma alterius ſtatus:id eſt fi
nis quem ſtatum finem: &
ſupra poſuit dicendo: qđ
ſit maieſtatē minuere præ
cepta tradere. Sin aliud
quoq̧ aliquod genus qua
rumlibet conſtitutionum
uel præcedentium:uel ſe⸗
quentium q̄plurimis infir
met rationibus: ut dicat
non futurum fuiſſe:ut pe⸗
riret exercitus. Aut aliter
non hoc animo feciſti:ſed
ut perderes feciſti. Dein⸗
de oportet accuſatorem
illud quod ipſe arguat ab
eo quod defenſor compa
ret ſeparare. Poſt illa ſu
periora etiam hic dicere
oportebit accuſatorē con
tēdere comparare. Et hoc
extenuando maleficii ma
gnitudinem ad augere: ut
extenues quod præſtitiſ⸗
ſe ſe dicit augeas quod
admiſit.

Deinde

¶ Deindè oportebit ipſam illam comparatiuam iudicationem exponere tanq̄ cauſam deliberatiuam, & de ea ex deliberationis præceptis deinceps dicere. Sit enim hæc iudicatio, quā ante expoſuimus, cum omnes perituri milites eſſent ni ad hanc pactionem veniſſent, vtrū ſatius fuerit perire milites, an ad hanc pactionem venire. Hoc ex locis deliberationis quaſi aliquam in conſulationes res ueniat tractari oportebit. Defenſor autē quibus in locis ab accuſatore aliæ conſtitutiones erūt inductæ, in his ipſe quoque ex iiſdem conſtitutionibus defenſionem comparabit. Cæteros autē omnes locos qui ad ipſam comparationem pertinebunt ex contrario tractabit. Loci communes erūt accuſatoris in eum qui cum de facto turpi aliquo aut inutili, aut vtroque fateatur quęrat tamen aliquam defenſionem, & facti inutilitatem, aut turpitudinem cum indignatione proferre. Defenſoris nullum factum inutile, neq; turpe, neq; item vtile, neq; honeſtum putari oportere, niſi quo animo: quo tempore, qua de cauſa factum ſit itelligatur. Qui locus ita communis eſt, vt bene tractatus in hac cauſa magno ad perſuadēdum momento futurus ſit. Et alter locus per quem magna cum amplificatione beneficii magnitudo ea utilitate, aut honeſtate, aut facti neceſſitate demonſtratur. Et tertius per quem res expreſſa verbis ante oculos eorum qui audiunt ponitur, ut ipſi, ſe quoq; idē facturos fuiſſe arbitrentur ſi ſibi illa res atq; ea faciendi cauſa per idem tempus accidiſſet. Relatio criminis eſt, cum reus id quod arguitur confeſſus alterius ſe inductum peccato iure feciſſe demonſtrat. Ea eſt huiuſmodi. Horatius occiſis tribus curiatibus & duobus amiſſis fratribus domum ſevictor recepit. Is cū animaduerterit ſororem ſuā de fratrum morte non laborantem, ſponſi autem nomen appellante identidem cūriatis cum gemitu & lamentatione, indigne paſſus virginem occidit accuſatur. Intentio eſt, iniuria ſororem occidiſti. Depulſio eſt, iure occidi. Quæſtio eſt, iure ne eam occiderit. Ratio eſt. Illa enim hoſtium mortem lugebat, fratrum negligebat, me & populum romanū viciſſe moleſte ferebat. Infirmatio eſt. Tamen a fratre indemnatam nec ſi non oportuit; ex qua iudicatio fit. Cum Horatia fratrum mortem negligeret, hoſtium lugeret, fratris & populi romani victoria non gauderet, oportuerit ne eam a fratre indēnatam necari. Hoc in genere cauſæ primum ſi quid ex cæteris dabitur cōſtitutionibus ſumi oportebit, ſicut in comparatione præceptū eſt. Poſtea ſi qua facultas erit per aliquam conſtitutionem illum in quem crimen transfertur defendere. Deinde leuius eſſe illud, quod in alterum peccatum reus transferat, quam quod ipſe ſuſceperit.

¶ Deinde oportebit illā ipſam comparatiuam iudicationem exponere tāquā cauſam deliberatiuā. In omnibus aſſumptiuis qualitatibus poſt omnia argumenta ex cōſtitutione quæ ſunt propria: locus extremus interponitur quaſi deliberatiuæ cauſæ in qua quęritur quid faciendum ſit: ut ex hoc probetur, quid faciendum fuerit tanquam cauſam deliberatiuam: & nō iudicialis cauſa ſit: ſed deliberatiua: ut eodem genere agatur quaſi ſola ipſa eſſet: id eſt cauſa deliberatiua in aliqua conſultatione: ut deliberatiua: non iudicialis cauſa ſit: hoc enim conſultatio eſt: defenſor autem quibus in locis ab accuſatore, aliæ conſtitutiones inducentur ſi accuſator coniectura: retorto: contra genere dicendi coniectura defenſor utetur pari genere & finem pari genere etiā comparationem ex contrario tractabit: ut quod ille inutile: hic utile: qđ ille inhoneſtum: hic honeſtum dicat & cætera his ſimilia. Loci communes erunt accuſatoris in eum qui cum de facto turpi aliquo, aut inutili: aut utrunque fateatur: quærat tamen aliquam defenſionem: & facti inutilitatem, aut turpitudinem cū indignatione proferre.

Relatio

Relatio criminis eſt cum reus id quod agitur confeſſus alterius ſe inductū peccatum iure ſe feciſſe demonſtrat. Secundum ſpeciem aſſumptiuæ qualitatis relationem poſuit. Hanc definiunt per definitionem. Quæ conſtitutio nunc eſt cum alterius peccato ſe feciſſe reus dicit quicquid admiſit. Huius exemplū ſubiecit Horatii qui ſororem ſuam lugentem interfecit. Et ſubiungit præcepta: primum ut ſi qua conſtitutio ante ipſam relatiuam tractari poſſit excutiat circa ipſum qui reus eſt. Nō hic animo feciſti. Hoc utiq; ſic factum eſt & in comparatione, deinde quoniam relatio refert actus ad alterum ut ſe defendat, dicit enim feci, ſed ille meruit. Neceſſaria etiam his cæterarum conſtitutionū ratio tractabitur. Cum enim cœperimus dicere ille non meruit, & coniectura eſſe poteſt: & finis. & quælibet alia conſtitutio. Ergo accuſator in defenſione eius in quem reus transfert crimē tractabit alias conſtitutiones. Hoc pacto fit ut licet relatio ſit conſtitutio. In hanc tamen adhibeamus alias conſtitutiones duobus modis. Vel circa perſonā ipſius rei quo animo fecerit: uel circa perſonam illam in quam reus transfert crimen. Poſt hæc igitur tractanda eſt ipſa relatio criminis qua in præceptis ab eodem ſubiectis cuius facile eſt cognoſcere. Vſque ad illam partem quæ ſemper ſicut in ſuperiore præcepto traditum eſt propoſitionem habet quaſi deliberatiuā quæ ex utilitatis honeſtiſque partibus quid agēdum eſt quaſi res in conſultatione ſit declaratur. Defenſor habebit cuncta contraria. Sed ſi incidentes conſtitutiones, aliæ fuerint omnia ex earum diuerſa parte tractabit. Item per præcepta conuertendo modum ad ſuā partem argumētando deducit eum locis communibus: tam accuſatori q̄ defenſori datis: quos ipſe ſupponit. Poſtea ſi qua facultas erit ante relationem criminis, & eius argumenta cæteris conſtitutionibus accuſator, & reum ornare debebit, & illum defendere in quem reus transfert crimen. Nanque dici poteſt quod feciſti non hoc animo feciſti, quod eſt alterius conſtitutionis: deinde & ille quem meruiſſe dicis: aut non meruit, aut non hoc pacto meruit. quod utiq; aliarum eſt conſtitutionum. Ita antequā ex præceptis relationis aliquid agamus conſtitutionibus reliquis, & circa rei perſonam uti poſſumus ut eum arguamus: & circa perſonam eius: in quem crimen transfertur: ut eum defendentes reum accuſare poſſimus.

¶ Poſtea tranſlationis partibus uti:& oſtendere a quo: & per quos: & quomodo: & quo tempore:aut agi:aut iudicari. aut ſtatui de ea re conueneri ac ſimul non oportuiſſe oſtendere ante ſupplicium:q̃ iudicium interponere. Tum leges quoq; & iudicia demonſtranda ſunt:per quæ potuerit id peccatum:quod ſponte ſua reus punitus ſit moribus:& iudicio vindicari. Deinde negare debebit:audiri oportere id quod in criminibus conferatur: de quo is ipſe qui conferat:iudicium fieri voluerit:& id quo iudicatum non ſit pro infecto haberi oportere. Poſtea impudentiam demonſtrare eorum qui eum nunc apud iudices accuſent:quem ſine iudicibus ipſi condemnarint:& de eo iudicium faciant:de quo iam ipſi ſupplicium ſumpſerint. Poſtea perturbationem iudicii futuram dicemus:& iudices longius q̃ poteſtatem habeant progreſſuros:ſi ſimul & de reo:& de eo quem reus arguat iudicarint:deinde hoc ſi conſtitutum ſit:vt peccata homines peccatis: & iniurias iniuriis ulciſcantur: quantum incommodorum conſequatur. Ac ſi idem facere ipſe qui nunc accuſat valuiſſet:ne hoc quidem ipſo quicquam opus fuiſſet iudicio. Si vero cæteri quoq; idem faciant omnino iudicium nullum futurum. Poſtea demonſtrabitur ne ſi iudicio quidem illa damnata eſſet: in quam id crimen ab eo conferatur:potuiſſe hunc ipſum de illa ſupplicium ſumere. Quare eſſe indignum eum:qui ne de damnata quidem pœnam ſumere potuiſſet:de ea ſupplicium ſumpſiſſe:quæ ne adducta quidem ſit in iudicium. Deinde poſtulabit:ut legem qua lege fecerit proferat. Deinde quemadmodum in comparatione præcipiebamus:ut illud quod comparabatur extenuaretur ab accuſatore q̃ maxime: ſi in hoc genere oportebit illius culpam in quem crimen transfertur cum huius maleficio qui ſe iure feciſſe dicat: comparare. Poſtea demonſtrandum eſt nõ eſſe illud eiuſmodi:vt ob id occiſio fieri conueniret. Extrema eſt:vt in comparatione aſſumptio iudicationis & de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis dictio. Defenſor autem quæ per alias conſtitutions inducentur:ex his locis qui traditi ſunt infirmabit. Ipſam autem relationem comprobabit. primum augẽdo eius in quem ferret crimen culpam & audaciam:& q̃ maxime per indignationem: ſi res ferret iuncta conqueſtione ante oculos ponendo. poſtea leuius demonſtrando reum punitum q̃ ſit ille promeritus:& ſuum ſupplicium cum illius iniuria conferendo. Deinde oportebit eos locos qui ita erunt ab accuſatore tractari vt refelli:& contrariam in partem cõuerti poſſint. Quo in genere ſunt tres extremi contrariis rationibus infirmare. Illa autem acerrima accuſatorum criminatio per quam perturbationem fore omnium iudiciorum demõſtrant:ſi de indẽnato ſupplicii ſumendi poteſtas data ſit:leuabitur. Primum ſi eiuſmodi demonſtrabitur iniuria:vt non modo viro bono: verum etiam homini libero videatur non fuiſſe toleranda. Deinde ita perſpicua, vt ne ab ipſo quidem qui feciſſet in dubium vocaretur. Deinde eiuſmodi: vt in ea is maxime debuerit animaduertere: qui animaduerterit: vt non tam rectum non tam fuerit honeſtum:in iudicium illam rem peruenire q̃ eo modo, atq; ab eo iudicari quomodo,& abs quo ſit uindicata. Poſtea ſic rem fuiſſe apertam: vt iudicium de ea re fieri nihil attinuerit. Atque hic demonſtrandum eſt rationibus & rebus ſimilibus per multas ita atroces & perſpicuas res eſſe: vt de his non modo non neceſſe ſit: ſed ne vtile quidem quam mox iudicium fiat expectare. Locus communis accuſatoris in eum qui cum id quod arguitur negare non poſſit: tamen aliquid ſibi ſpei comparet ex iudiciorum perturbatione. Atque hic vtilitatis iudiciorum demonſtratio: & de eo conqueſtio qui ſupplicium dederit indẽnatus: in eius autem qui ſumpſerit audaciam & crudelitatem indignatio. Ab defenſore in eius quem vltus ſit audaciam ſui conqueſtione: rem non ex nomine ipſius negocii: ſed ex conſilio eius qui fecerit:& cauſa: & tempore conſiderari oportere: quid mali futurum ſit, aut ex iniuria, aut ex ſcelere alicuius: niſi tanta & tam perſpicua audacia ab eo ad cuius famam: aut parentes: aut ad liberos pertinuerit:ad aliquam rem quam caram eſſe omnibus:aut neceſſe eſt:aut oporteret eſſe:fuerit vindicata.

¶ Poſtea tranſlationis uti partibus: perſcriptione. Non tibi enim licuit occidere: deinde negatur audiri oportere: ut dicamus hodie audiendus tu nõ es Siquidem & tu illam quã punitus es audire noluiſti. Et id quod iudicatum non ſit pro infecto haberi oportere. Mentiris: quod dicis ſororem fleuiſſe qa non eſt inde iudicatum. Nunc apud iudices accuſent quam ſine iudicibus condemnarint. Modo crimen ingeris poſtea q̃ pœnas ſumpſiſti de ſorore. Ac ſi idem facere ipſe qui nunc accuſat:ualuiſſet:ne hoc quidem ipſo quiquã opus fuiſſet iudicio: ne ſi hic qui Horatium accuſat potuiſſet ſine iudicio illã quaſi peccãtem occidere. Si uero cæteri quoq; idẽ faciant:omnino iudicium nullum futurum. Soritici ſyllogiſmi fecit formã qui in infinitum ſemper de interecta rei definitione porrigitur: ut granum cumulus:aceruus. Occidit Horatius: occideret accuſator. Ita ſemper ſine iudicio erit pœna: potuiſſe hunc ipſum de illa ſumere ſupplicium:quaſi de ſorore. Et de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis dicto: ut dicas iuſtum:honeſtum: utile:uel contra: quæ omnia in deliberationis præceptis tractantur. Vt refelli & in contrariam partem conuerti poſſint ut cũ ſupra verbi cauſa dictum ſit ab accuſatore:nõ debuiſſe a fratre interfici ſororem dicat: hic magis a fratre debuiſſe:ut ne ipſo quidem qui feciſſet in dubiũ uocaretur: ut negare non poſſet quod admiſiſſet:q̃ hæc uictoriam romanam lugeret:ex iudiciorũ perturbatione:quoniam non erat occiſa iudicio quæ occiſa eſt.

Soriticus ſyllogiſm⁹

De remotione criminis. Titu. V.

Remotio criminis eſt cum eius intentio facti quæ ab aduerſario infertur in aliũ aut in aliud dimouetur. Id fit bipartito Nam tum cauſa tum res ipſa remouetur. Cauſæ remotiõis hoc nobis exemplo ſit. Rhodii quoſdam legarunt athenas: legatis queſtores ſumptũ quem oportebat dari non dederunt: legati profecti nõ ſunt. Accuſantur. Intentio eſt. Proficiſci oportuit. Depulſio eſt. Nõ oportuit. Quæſtio eſt. Oportuerit. Ratio eſt. Sumptus enim qui de publico dari ſolet: is ab queſtore non eſt datus. Infirmatio eſt: uos tamẽ id quod publice uobis datum erat negociis conficere oportebat. Iudicatio eſt: is qui legati erant ſumptus qui de publico debebatur non daretur oportuerit ne eos conficere nihilominus legationem. Hoc in genere primũ ſicut in cæteris: ſi quid aut in cõiecturali: aut ex alia conſtitutione ſumi poſſit, uideri oportebit. Deĩde pleraq; ex cõparatione: & ex relatione criminis in hanc quoq; cauſam conuenire poterunt. Accuſator autem illũ cuius culpa id factũ reus dicet: primum ſi poterit defendet. Sin minus poterit: negabit ad hoc iudiciũ illius: ſed huius quem ipſe accuſet culpam pertinere: poſtea dicet ſuo quemq; officio conſulere oportere: nec ſi ille deliquerit ſe; parari: illum ſicut hunc accuſari oportere: & non cum huius defenſione cõiungi illius accuſationẽ. Defenſor autem cum & cætera ſi qua ex aliis incident conſtitutionibus pertractarit: de ipſa remotione ſic argumẽtabit. Primũ cuius acciderit culpa demõſtrabit. Deinde cum id aliena culpa accidiſſet: oſtendet ſe: aut non potuiſſe: aut nõ debuiſſe id facere qđ accuſator dicat oportuiſſe. Quod nõ potuerit: ex utilitatis partibus in quibus eſt neceſſitudinis vis ĩplicata demõſtrabit. Quod non debuerit: ex honeſtate cõſiderabit. De utroq; diſtinctius ĩ deliberatio genere dicet. Deinde oĩa facta eſſe ab reo quæ in ipſius fuerint poteſtate. Quod minus q̃ cõuenerit factũ ſit culpa id alterius accidiſſe: deinde in alterius culpa exponenda demonſtrãdũ eſt quãtũ voluntatis & ſtudii fuerit in ipſo: & id ſignis cõfirmãdũ huiuſmodi ex cætera diligẽtia: ex ante factis: aut dictis: atq; hoc ipſi utile fuiſſe facere: inutile aũt non facere: & cũ cætera vita fuiſſe hoc magis cõſentaneũ q̃ qđ ꝓpter alterius culpã non fecerit. Si aũt nõ in hoĩem certũ: ſed ĩ rẽ aliquã cã dimouebit: ut in hac eadẽ re: ſi q̃ſtor mortuus eſſet & idcirco legatis pecunia non data eſſet: accuſatione alterius & culpæ depulſione dẽpta cæteris ſimiliter uti locis oportebit: & ex conceſſionis partibus quæ conuenient aſſumere: de quibus poſt vobis dicendum erit. Loci autem cões iidẽ utriq; fere qui ſuperioribus aſſumptiuis incidunt. Hi tñ certiſſime accuſatoris facti ĩdignatio. Defenſoris cum in alio culpa ſit: aut in ipſo nõ ſit ſupplicio ſe reum affici non oportere. Ipſius autem rei ſit remotio: cũ id quod datur crimini negat: neque ad ſe: neq; ad officium ſuum reus pertinuiſſe: nec ſi quod in eo ſit delictum ſibi attri

De Remotiõe criminis.

Remotio criminis eſt cũ eius intentio facti quæ ab aduerſario infert in alium: aut in aliud dimouetur: definitio. Hæc tertia ſpecies aſſũptiuæ qualitatis remotio criminis dicitur qua definita ẽ ſic. Cum intentio facti remoueretur: uel in alium: uel ĩ aliud. Ipa autem remotio nunc rei eſt: nunc cauſæ. Sed ſi cauſa remouet: vel in hominẽ remouetur uel in rem. Si autẽ res remouetur tantum in hominẽ remouetur uel ab homine. Cauſæ remotionẽ in hominem docuit per exẽplũ de legato rhodiorum: cauſæ remotionem in rem in eodem exemplo oſtendit cum dixit mortuo queſtore ſi legatus uiaticum nõ accepiſſet: uerum præcepta tradidit quibus uteretur accuſator cum argueret eum qui cauſam facti in hominem remoueret. Et eſt primum: ut accuſator eum defendat in quẽ culpa remouet: ſed ſi hoc non poterit: dicat hoc iudicium aliud eſſe: illud aliud deinde dicat unicuiq; ſuum eſſe officium hunc non potuiſſe peccare: illum reum eſſe poſſe: nõ debere tamen coniungi defenſionem huius cũ illius accuſatione. Hæc in remotionis partibus integris complendis accuſatoris ſunt. Defenſoris autem hoc primum: ut quæcunque accuſator in aliis conſtitutionibus argumenta fecerit ſoluat: deinde accuſet eũ cuius cauſa peccaſſe dicit. Deinde doceat ſe aliter facere nec potuiſſe: nec debuiſſe. non potuiſſe: ex utilitatis partibus non debuiſſe ex honeſtatis. De utroque autem ĩ deliberatiuo genere tractabit: deinde dicat a ſe omnia facta eſſe quæ facere potuerit: percurrat omnia uitæ ſuæ præteritæ dicta: facta: conſilia: ut probet ſuam non fuiſſe culpam cum hoc non impleuerit. Cum vero cauſa non in hominem ſed in rem remouetur omnia eadem præcepta accuſatoris & defenſoris erunt. Excepta uel accuſatione hominis in quem remotio fit uel defenſione rei. Remotio eum ſit. dedit exemplum de adoleſcente qui porcam tenuit. Remouet enim a ſe factum & dicit non fuiſſe ſuæ poteſtatis facere: uel non facere. Hic naſcitur illud nouum ut fiat remotio rei non in hominem: ſed ab homine, & exiſtat conſtitutio ab accuſatore cum dicetur. Quod feciſti non tu facere debuiſti. Exemplũ dedit de pretore qui cum conſules deberent populum ad arma conuocauit: hic præcepta dat uti exprimamus quid cuiuſque ſit poteſtatis: quid officii ex utilitatis partibus & hõeſtatis: & ut hoc probemus exemplis: deinde adiungit locos communes ſi qui eſſe poſſunt: aut indignationis: aut cõqueſtionis: ut uterque ſibi ꝓ ſuis partibus ſumat in alium: aut in aliud demouetur: aut in perſonam: aut in rem. de utroq; diſtinctius: & de honeſto & de utili: Si non in hominem certum: ſed in rẽ aliquam cauſa demouetur: hucuſque in perſonam: nunc in rem cauſa remouetur. Accuſatione alterius: & culpe depulſione adempta: cæteris ſimiliter uti locis oportebit. In tua depulſione. Reliqua talia perſeuerant in rem qualia fuerunt in perſonam. ipſius autem rei fit remotio cum id quod datur crimini negat neque ad ſe neque ad officium ſuum reus pertinuiſſe. Nunc remotio rei. Nam ſupra cauſæ docuit remotionem: & in hominem, & in rem: ſed remotio rei tantum in hominem fit: & fit duobus modis: nam, nunc remotio fit rei ab eo, qui reus eſt: nunc remotio fit rei ab eo qui accuſator eſt: quod erit nouum: ut, ſtatus ab accuſatore naſcatur: atque in hoc genere remotiuæ conſtitutionis ubi tantum res nõ cauſa remouetur.

bui oportere. Id cauſę genus huiuſmodi. In eo fœdere quod factum eſt quondam cum ſamnitibus: quidam adoleſcens nobilis porcam ſuſtinuit iuſſu imperatoris. Fœdere autẽ a ſenatu improbato & imperatore ſamnitibus dedito quidam in ſenatu eum quoq; dicũt qui porcam tenuerit dedi oportere intentio eſt. Dedi oportet. Depulſio eſt. Non oportet. Quæſtio eſt. Oporteat ne. Ratio eſt. Non enim meum fuit officium nec mea poteſtas, cũ & id ætatis & priuatus eſſem, & eſſet ſumma cum auctoritate poteſtatis imperator qui videret, vt ſatis honeſtum fœdus feriretur. Infirmatio eſt. At enim quoniam particeps tu factus es in turpiſſimo fœdere ſummæ religionis dedite conuenit. Iudicatio. Cum is qui poteſtatis nihil habuit iuſſu imperatoris in fœdere & in tanta religione interfuerit dedendus ne ſit hoſtibus nec ne. Hoc genus cauſæ a ſuperiore hoc differt, ꝙ in illo cõcedit ſe reus facere oportuiſſe id qđ fieri dicat accuſator oportuiſſe, ſed alicui rei aut homini cauſam attribuit quæ voluntati ſuę fuerit impedimento ſine conceſſionis partibus. Nam eorum quędam maior vis eſt quod paulo poſt intelligetur. In hoc autem non accuſare alterum nec culpam in alium transferre debet, ſed demonſtrare eam rem nihil ad ſe, neq; ad poteſtatem, neq; ad officium ſuum pertinuiſſe: aut pertinere. Atq; in hoc genere hoc accidit noui ꝙ accuſator quoq; ſæpe ex remotione criminationem conficit, vt ſi quis eum accuſet qui cum prætor eſſet in expeditionem ad arma populum vocarit, cum conſules adeſſent. Nam vt ſuperiore exemplo reus ab ſuo officio ac poteſtate factum dimouebat, ſic in hoc ab eius officio, ac poteſtate qui accuſatur, ipſe accuſator factum remouendo ac ipſa ratione confirmat accuſationẽ, & in hac ab vtroq; ex omnibus vtilitatis partibus: exemplis ſignis ratiocinando quid cuiuſq; officii iuris, poteſtatis ſit quęri oportebit, & fuerit ne ei de quo agitur, id iuris, officii, poteſtatis attributum nec ne. Locos autem communes ex ipſa re ſi quid indignationis ac conquæſtionis habebit ſumi oportebit.

De conceſſione. Ti. VI.

Onceſſio eſt per quam non factum ipſum improbatur ab reo, ſed ut ignoſcatur id petitur. Cuius partes ſunt duæ purgatio & deprecatio. Purgatio eſt per quam eius qui accuſatur non factũ ipſum, ſed voluntas defenditur. Ea habet partes tres, imprudentiam caſum, neceſſitudinem. Imprudẽtia eſt cum ſciuiſſe aliquid is qui arguitur negatur, vt apud quoſdam lex erat, ne quis dianæ vitulũ immolaret, nautæ quidam cũ aduerſa tempeſtate in alto iactarentur, nouerunt ſi eo portu quem conſpiciebant potiti eſſent ei deo qui ibi eſſet ſe vitulũ immolaturos. Caſu erat in eo portu phanum dianæ eius cui vitulum immolare non licebat, imprudentes legis cum exiſſent vitulum immolauerunt. Accuſantur, intentio eſt vitulum immolaſti ei deo cui non licebat. Depulſio eſt in conceſſione poſita, ratio eſt nēſciui nõ licere, infirmatio eſt, tamen quoniam feciſti quod nõ licebat, ex lege ſupplicio dignus es. Iudicatio eſt, cũ id fecerit quod non oportuerit: & id nõ oportere neſcierit ſit ne ſupplicio dignus. Caſus autẽ infertur in conceſſionem cum demonſtrabitur aliqua vis fortunæ voluntati obſtitiſſe, vt in hac. Cum lacedemoniis lex eſſet, vt hoſtias niſi ad ſacrificium quoddã redemptor præbuiſſet capitale eſſet, hoſtias is qui redemerat cum ſacrificii dies inſtarent, in vrbẽ ex agro cœpit agere, tũ ſubito magnis cõmotus tẽpeſtatibus fluuius Eurotas is qui propter lacedemonem fuit ita magnus & vehemens factus eſt, vt eo traduci victimę nullo modo poſſent: redẽptor ſuæ volũtatis oſtendendæ cauſa hoſtias conſtituit omnes in littore, vt qui trans flumen eſſent videre poſſent. Cum oẽs ſtudio eius ſubitam fluminis magnitudinem ſcirent fuiſſe impedimento, tamen quidam capitis accerſierunt. Intentio eſt. Hoſtiæ quas debuiſti ad ſacrificium præſto non fuerunt. Depulſio eſt

De conceſſione. Ti. VI.

Conceſſio | Onceſſio eſt per quã non factu ipſum improbatur ab reo: ſed ut ignoſcatur id petitur. Quarta ſpecies eſt in aſſũptiua qualitate cõceſſio. Hãc definit: ita cũ nõ factũ purgamus: ſed ut ignoſcat petimus: hãc partit in duo in purgationẽ, & deprecationẽ. Et purgationẽ definit: ita cũ nõ factũ purgamus, ſed uolũtatẽ. Id fieri dicit

Purgatio |

Prudentia Caſus Neceſſitas | tripliciter. Si aut imprudẽtes faciamus aut caſu, aut neceſſitate. Imprudentiæ dat exẽplũ de uitulo immolato. Item caſus de eo qui hoſtias præſto nõ habuit ad diem certum. Item neceſſitatis de roſtrata naui in portu ubi nõ licebat inuenta. Hæc tria exempla idcirco iũcta poſuit, quia eorũ omniũ ſimilis præceptio eſt. Namq; ut & in ſuperiorib' ita & hic primũ coniecturaliter agẽdũ ab accuſatore. Vt id qđ reus negat ſe voluntate feciſſe conſilio factũ doceat ac uolũtate: deinde ſubiũgit ſiniſtiui ſtatus tractatũ: qui ut ſupra docuit quadruplex eſt: definitio breuis. Aſtrictio definitionis. Et tertio loco ſi aſſerit deductio eſt definitionis ad ſpeciem: ſi uero nõ aſſerit: ſeparatio definitionis a ſpecie. Quarto loco deſtructio definitionis partis aduerſæ. Verũ hic omiſſa deſtructione definitiõis partis aduerſæ reliqua tria cõplebunt. Vt breuiter definiat caſum: imprudẽtiã, neceſſitatẽ, deinde adiungat ad probationẽ definitionis p exẽpla. Tertio loco ſeparet a definitiõe qđ reus fecit, & id oſtẽdat eſſe diſſimile qđ ſit eius facinus: nõ ignorabile, nõ fortuitũ nõ neceſſariũ demonſtrabit poſt hæc potuiſſe uitari potuiſſe prouideri. Et id doceat quẽadmodũ deinde adiũgat accuſator alterã definitionẽ p quam noĩa alia ſupponat iprudentiæ, caſui, neceſſitati, inertiã negligentiã fatuitatẽ, poſt hęc illud adicit uti excutiam ne forte neceſſitas habuerit turpitudinem. Vt diſputari poſſit mori melius fuiſſe, ne tãtã turpitudinem ſubiremus. Poſt hæc dicit adiungẽdũ eſſe tractatũ de iuris & ęquitatis nã de qua & in negociali qualitate tractatũ ẽ. Et maxime in abſoluta iuridiciali: quę duæ qualitates ſolis uident diſtare tpibus: nã rerũ tractatu eodẽ ptinent. Poſt hæc dicit adiungẽda exẽpla: ſi tñ facultas dabit i qbus doceam' ſimili de cã neſcio quibus ueniã nõ eſſe cõceſſam: & adiũgamus illis fuiſſe magis tribuẽdam. Poſtremo ex partibus deliberationis turpe & inutile doceam' eſſe ꝯcedi: & magnũ peri-

culum futurum eum tan-
ta res admiſſa ſit: ſi nō fue
rit a iudicibus uindicata:
contra hæc defenſor con-
uerſione utetur horū. Ma-
xime autē ut defendat uo
luntatem: & augeat qđ uo
luntati fuit impedimento:
& doceat nihil amplius ſe
potuiſſe facere q̄ fecit de-
inde inducat locum cōmu
nem uoluntatem expecta
ri oportere: deinde con-
ſtionem: cum culpa careat
ſe affici ſupplicio cōmunē
hominum eſſe infirmitatē.
Loci uero cōmunes accu-
ſatoris hi ſunt in eum qui
confitetur: & alteri peccā
di licentia tribuitur: ſi nō
de facto: ſed de uoluntate
quæratur. Defenſoris con
queſtio eſt de calamitate
ꝗ nō culpa ſua, ſed ui ma-
iore peccauit. Alter locus
de fortunæ poteſtate & in
firmitate hominum. Ter-
tius locus animum nō eue
tum conſiderari. Poſt exē-
pla atq̧ tractatus admo-
net: ꝗ in omnibus exēplis
ſupra poſitis leges ſint. Vn
de neceſſario incidunt tra
ctatus etiā legales, ſed hoc
negat eſſe mirādum ꝗ cau
ſarum genera quædā ſim-
pliciter explicantur: quæ
dam coniuncta ſunt. Vnde
qui omnia pcepta cogno-
uerit: quicqđ perſpexerit
exemplo tranſlatione lo-
corū neceſſaria perſeque-
tur. Nam cum hic & leges
ſint neceſſario: quę legum
præcepta ſunt complere
debemus: de quibus poſt
dicetur. Nūc tantum eā p-
cepta poſuit quæ conceſ-
ſioni, de quā tractāt' erat
cōuenirent. Si quid res ip-
ſa dabit facultatis conie-
cturam induci ab accuſa-
tore oportebit ut dicat ac
cuſator per coniecturam,
aut prudenter feciſſe: aut
non caſu feciſſe: aut nō ne-
ceſſitate: ſed uoluntate fē
ciſſe: atq̧ tum ex his locis
(iuris atq̧ æquitatis) na-
turam oportebit quęrere.
Et quaſi in abſoluta pro
iudiciali ſe hoc ipſum ab
rebus omnibus ſeparatim
conſiderare: quoniam con
uenit negociali abſoluta
qualitas tractata rebus: &
diſtat tantummodo tem-
pore: q̄a negocialis de fu-
turo iuſto agit. Abſoluta

de pręterito: ſi aut in his:
aut in aliis exemplis ſcri-
pti quoq̧ controuerſiam
adiunctam uidebit. Hoc
præcepto oſtendit incide
re ſemper legales poſſe cō
trouerſias conſtitutioni-
bus principalibus: nec ali-
quando legales ſtatus poſ
ſe exiſtere principales.

conceſſio. Ratio. Flumen enim ſubito accreuit: &
ea re traduci non potuerunt. Infirmatio: eſt tamē
quoniam quod lex iubet: non factum eſt: ſupplicio
dignus eſt. Iudicatio eſt Cum in ea re contra legē
redemptor aliquid fecerit qua in re ſtudio eius ſu
bita fluminis obſtiterit magnitudo ſupplicii di-
gnius ne ſit. Neceſſitudo autem infertur cum ui
quadam reus id quod fecerit feciſſe defendit: hoc
modo: lex eſt apud Rhodios: ut ſiqua roſtrata in
portu nauis depræhenſa ſit publicetur. Cum ma-
gna in alto tempeſtas eſſet uis uentorum inuitis nautis Rhodiorum in por-
tum nauim coegit. Quæſtor nauim populi uocat: nauis dominus negat opor
tere publicari. Intentio eſt: roſtrata nauis in portu depræhenſa eſt: depulſio
eſt conceſſio: Rationi & neceſſario ſumus in portum coacti. Infirmatio eſt.
Nauim ex lege tamen populi eſſe oportet. Iudicatio eſt. Cum roſtratam na-
uim in portu deprehenſam lex publicarit. Cumque hęc nauis inuitis nautis
ui tempeſtatis in portum coniecta ſit oporteat ne eam publicari. Horum triū
generum idcirco in unum locum contulimus exempla ꝗ ſimilis in ea præ-
ceptio argumentorum traditur. Nam in his omnibus primum ſi quid res ip-
ſa dabit facultatis: coniecturam induci ab accuſatore oportebit: ut id quod
uoluntate factum negabitur conſulto factum ſuſpitione aliquam demōſtre-
tur. Deinde inducere diffinitionem neceſſitudinis: aut caſus: aut imprudētię
& exempla ad eam diffinitionem adiungere in quibus imprudentia fuiſſe vi
deatur: aut caſus: aut neceſſitudo: & ab his id quod reus inferat ſeparare: &
id oſtendere diſſimile: quod leuius: facilius: non ignorabile: non fortuitum nō
neceſſarium fuerit. Poſtea demonſtrare potuiſſe uitari: & hac ratione proui-
dere potuiſſet: ſi hoc aut illud feciſſet: aut ne ſic feciſſet præcaueri: & diffinitio
nibus oſtendere non hanc imprudētiā: aut caſum: aut neceſſitudinem: ſed
negligentiam: fatuitatem nominari oportere. Ac ſi quā neceſſitudo turpitu-
dinem videbitur habere oportebit per locorum communium implicationē
redarguentem demonſtrare quiduis perpeti: mori deniq̧ ſatius fuiſſe q̄ eiuſ-
modi neceſſitudini obtemperare. Atq̧ tum ex his locis de quibus in negocia
li parte dictum eſt iuris & æquitatis naturam oportebit quærere: & quaſi in
abſoluta iuridiciali p ſe in hoc ipſum rebus omnibus ſeparatim conſidera-
re. Atque hoc in loco ſi facultas fuerit exemplis uti oportebit: quibus in ſimi
li excuſatione non ſit ignotum: & contentione magis illis ignoſcendum fuiſ-
ſe, & ex deliberationis partibus turpe aut inutile eſſe concedi eam rem quæ
ab aduerſario commiſſa ſit: & permagnum eſſe et permagno futurum detri-
mento: ſi ea res ab his qui poteſtatem habent iudicandi neglecta ſit. Defen-
ſor autem conuerſis omnibus his partibus poterit ubi. Maxime autem in vo
luntate defendenda commorabitur: et in ea re adaugenda: quæ volūtati fue-
rit impedimento: et ſe pluſquam fecerit facere non potuiſſe, & in omnibus
rebus voluntatem ſpectari oportere & ſe conuinci non poſſe: ꝗ non abſit a
culpa: & ex ſuo nomine communem hominum infirmitatem poſſe damnari.
Deinde nihil eſſe indignius quam eum qui culpa careat ſupplicio non care
re. Loci autem communes hi ſunt accuſatoris in confeſſionem: et quanta pote
ſtas peccandi relinquatur: ſi ſemel inſtitutum ſit: Vt non de facto: ſed de facti
cauſa quęratur. Defenſoris eſt conqueſtio calamitatis eius qui non culpa ſed
vi maiori quadam acciderit: et de fortunę poteſtate: et hominum infirmitate
et uti ſuū aium non euentū cōſiderēt. In q̄bus oībus cōqueſtionē ſuarū erūna
rū et crudelitatis aduerſariorū idignationē ineſſe oportebit. Ac neminē mira
ri cōueniet: ſi aut in his: aut in aliis exēplis ſcripti quoq̧ cōtrouerſiā adiunctā
videbit. Quo de gn̄e poſt erit nobis ſeparatim dicēdū. Propterea ꝗ q̄dā gn̄a
cāuſ ſimpliciter: et ex ſua vi cōſiderant. Quædā aūt ſibi aliud quoq̧ aliquod
cōtrouerſiæ genus aſſumūt. Quare oībus cognitis nō erit difficile in vnāq̧q̧
cām transferre: q̄d ex eo quoq̧ genere conuenietur in his exēplis cōceſſiōis
ineſt omnibus ſcripti controuerſia ea quæ ex ſcripto: et ſententia nominatur:
ſed quia de conceſſione loquebamur in eam pręcepta dedimus. Alio autem
loco de ſcripto et ſententia dicemus. Nunc in alteram conceſſionis partem
conſiderationem intendamus.

De depcatione. Ti. VII

DEprecatio eſt i qua non defenſio facti ſed ignoſcendi poſtulatio ɔtinet: hoc genus uix in iudicio ꝓbari pot. Secunda pars ɔceſſiõis depcatio ē. Hãc definiuit ita cū nõ factū defendimus: ſed aperte ueniã poſtulamus. hoc autē actionis genus nõ frequẽter incurrit in iudiciis: ſed in ſenatu aliquotiens: & apud populū. Dat exẽplū uel qnti numitorii: uel Syphacis ut aperta nulla alia ɔſtitutiõe uenia poſtulata ſit. Subiungit pcepta: primo eius q ut ignoſcat poſtulat: ut ſua bñficia cõmemoret: ſi q̄ habuerit in uita pterita; & ea doceat eſſe maiora q̄ eſſet factū unde reus eſt: deīde maiorū ſuoꝝ bñficia oſtendat. Deinde dicat ſe nõ odio: neq; crudelitate feciſſe qđ fecerit: ſed ſtulticia aut alicuius ipulſu: deinde polliceat ſe alicubi profuturū. Deīde oſtẽdat ſe ɔſanguineū: magnis ac principalibus uiris: uel amicū: deīde amplitudinē ſuã & uoluntatis & generis & eoꝝ uolũtatē oñdat q de ſe iudicēt & oĩa quę pſonę amplitudinē honeſtatēq; demonſtrent. Sed hęc cū qõne potius q̄ cū arrogantia. Poſt hęc adiūgere exẽpla debet in qbus doceat aut ſimili de cã ignotum multis aut maiora ɔceſſa delicta: deīde doceat ſe in ptãtē item fuiſſę & id ignouiſſe q̄ plurimis. Poſtremo ĩ pmpctū extenuare debebit et cõparare ppter paruū admiſſū ſe hominē tali honore excellētē ſupplicio affici nõ oportere quo afficiunt cęteri qui maiora cõmittūt. Hęc ɔfirmare locis cõibus qui ad captãdã miſericordiã in prio libro uidentur expoſiti. Sed ɔtra hũc qui dicit: primū maleficiū augebit deīde dicet nihil imprudẽter factū ſed crudeliter & inimice oĩa: ipſum imiſericordē: immē ſupbū inimicū ſemp fuiſſe. Amicū nũq̄ futurū & ſi bñficia ptulerit ille q ueniã petit his q̄ ɔtradicit docere debebit eã alia nõ beniuolētia pſtitã. Aut aliud maius poſtea ɔſecutū & hoc ma⸗

De depręcatione. Titu. VII.

DEpręcatio eſt in qua nõ defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio cõtinet. Hoc genus vix in iudicio ꝓbari põt, ideo q cõceſſo pctõ difficile eſt ab eo qui peccatoꝝ vindex eſſe debet, vt ignoſcat ĩpetraret quare parte eius gñis cū cãm nõ in eo cõſtitueris vti licebit: vt ſi pro aliquo claro, aut forti viro cuius ĩ rẽpu. multa ſint bñficia dicere nõ poſſis, cū videaris nõ vti depręcatione, vti tñ ad hũc modū. Qđ ſi iudices hic pro ſuis bñficiis, pro ſuo ſtudio qđ ĩ vos ſemp habuit tali voſ tẽpore multoꝝ ſuoꝝ recte factoꝝ cã vni delicto, vt ignoſceretis poſtularet, tam dignū veſtra mãſuetudine, q̄ virtute eius eſſet o iudices a vobis hãc rē hoc poſtulãte ĩpetrari. Deinde augeri bñficia licebit & iudices ꝑ locū cõem ad ignoſcẽdi volũtatē deducere. Quare hoc genus q̄q̄ in iudiciis nõ verſat, niſi quadã ex parte, tñ qa pars ipſa inducenda nõnũq̄ eſt, in ſenatu aut cõſilio ſæpe oĩ in gñe tractãda ĩ id quoq; pcepta ponemus. Nã in ſenatu & in cõſilio de Syphace diu deliberatū eſt, & de qnto Numitorio pulſo apud L. optimū & eius cõſiliū diu ductū eſt, & magis in hoc quidē ignoſcẽdi q̄ cognoſcẽdi poſtulatio valuit. Nã ſemp aĩo bono ſe in populū romanū fuiſſe, nõ tam facile ꝓbabat cū cõiecturali cõſtõne vteret, q̄ vt ꝓꝓ poſterius bñficiū ſibi ignoſceret, vt depręcationis ꝑtes adiungeret. Oportebit igitur eū q ſibi vt ignoſcat poſtulabit, ſi qua ſua poterit bñficia cõmemorare: & ſi poterit ea oſtẽdere maiora eē q̄ hæc quæ deliquerit, ut ab eo plus boni q̄ mali pfectū eſſe videatur. Deinde maioꝝ ſuoꝝ bñficia, ſi qua extabunt pferre. Deinde oñderet nõ odio neq; crudelitate feciſſe, qđ fecerit, ſed ſtultitia aut impulſu alicuius, aut aliqua honeſta aut ꝓbabili cã. Poſtea polliceri & cõfirmare ſe, & hoc pacto edoctū & bñficio eoꝝ, q ſibi ignouerint confirmatū, oĩ tpe a tali rõne abfuturū. Deinde ſpē oñdere aliquo ſe ĩ loco magno iis q ibi cõceſſerint vſui futurū. Poſtea ſi facultas erit, ſe aut cõſanguineū, aut ēt a maioribus, & primis amicū aſſe demõſtrabit & amplitudinē ſuæ uoluntatis, & nobilitatē generis eoꝝ, q ſe ſaluū uelint, & dignitatē oñdere, & cætera ea q̄ pſonis ad honeſtatē & amplitudinem ſunt attributa, cū qõne ſine arrogãtia in ſe eſſe dēmonſtrabit, ut honore potius aliquo q̄ vllo ſupplicio dignus eſſe uideatur. Deinde cæteros pferre q bꝰ maiora delicta ɔceſſa ſūt. Ac multū pficiet, ſi miſericordē in ptãte & ppenſum ad ignoſcendū fuiſſe oñdet. atq; ipm illud pctm̄ erit extenuandū, vt q̄ minimū obfuiſſe uideatur, & aut turpe, aut inutile, demonſtrandū tali de hoĩe ſuppliciū ſumere. Deinde cõibus locis minimã captare oportebit, ex his pceptis q̄ in primo libro ſunt expoſita. Aduerſarius aũt malefacta augebit, nihil imprudenter, ſed oĩa ex crudelitate & malitia facta dicet. Ipſum imiſericordē, ſupbū fuiſſe; & ſi poterit oñdet ſemp inimicū fuiſſe, & amicū fieri nullo mõ poſſe ſi bñficia pferet reus, aut aliqua de cã facta nõ ꝓꝓ beniuolentiã demõſtrabit, aut poſtea odiū acre eē

lo bñficia ſuperiora deleta: aut leuiora bñficia maleficiis, aut ut honor habitus eſt bene factis pro maleficio poena ſumat: deide ut ꝑ locū cõem dicat turpe eſſe & inutile ignoſci: deide optatum fuiſſe: ut reus aliqñ fieret, & nũc nõ uindicari. Poſtremo cogitare debere quali aio circa eū fuerit & quali odio. Loci cões eius erunt indignatio maleficii, & alter ut eorū miſeream̄ qui fortuna nõ malitia peccauerit. Nam & in ſenatu de Syphace diu deliberatū eſt. Ita hic docet poſtulatã eſſe ueniã ꝑ depcationē. Nam ſemp aio bono in populū fuiſſe nõ tã facile ꝓbabat cū cõiecturali cõſtitutiõe uteret. Ita excludebat eius cõiectura q̄ factū negabat qđ erga populū romanū bono aio iuſſet & relinqbat ſola depcatio. Qm̄ ergo ĩ gñali cõſtõne tã diu ꝓpter eius ptiū multitudinē cõmoramur. oẽs q̄tuor cõſtõnes cū ſuis ſpēbꝰ expoſuit. Sup erat iã de ɔtrouerſiis legalibꝰ diſputari ſed qm̄ ptitus q̄litatē ſpēs ei duas dederat iuridicialē & negocialē diuidēs ĩ abſolutã & aſſumptiuã ſpēs ei duas dederat. Iuridicialē ipſam ita definierat ut in eã ęqui & iniqui natura aut pmii aut poenæ ratio qreretur. Aequi & iniq natura in oĩbus expoſita eſt ſupra tractatu circa oẽs ſpēs iuridicialis. Vnde nunc neceſſario admonet de poenæ ac ꝓmii rõne eſſe tractandū; q multa exiſtūt gña cãrū ex pmii petitiõe ſimiliter & poenę. Nam Cic. de pręmio tãtū loquit; nos tñ & ad poenę actionē rõne tradita præceptū de pmio ꝑ ſimilitudinē trãſferemus. Petunt inqt pmia & apud iudices, & ĩ ſenatu & in aliquo cõſilio: hic admonet: qđ in ſenatu dixit, ne quis arbitret de deliberatiuo dicẽdi gñe ſumptū eſſe tractatū: cū de iudiciali genere dicẽdi oĩs tractatus haberet: hoc igt neminē moueat qm̄ & apud ſenatū licet ſniæ dictio ſit: qđ dicēdi genus deliberatiuæ ɔuenit: tñ iudiciale genus dicēdi eſt exiſtimandū: cū & in

ſuſceptum:aut illa omnia maleficiis deleta:aut leuiora beneficia ꝗ̃ maleficia:aut cum beneficiis honor habitus ſit:pro maleficio pœnam ſumi oportere. deniq; turpe eſſe:aut inutile ignoſci. Deinde de quo ut poteſtas eſſet ſæpe optarint in eũ poteſtaté non vti ſummá eſſe ſtultitiá:& cogitare oportere quem animum in eum & ꝗ̃ optime habuerit. Locus autem cõis indignatio maleficii. Et alter: eorum miſereri oporteret: qui ꝑpter fortuná:non propter malitiam in miſeriis ſint. Quoniam igiẽ in generali conſtitutione tamdiu ꝑpter eius partiũ multitudiné cõmoramur ne forte uarietate & diſſimilitudine rerum deductus alicuius animus in quẽdá erroré deferat:qd ẽt nobis ex eo gñe reſtat:& quare reſtat admonẽdũ videtur. Iuridicialẽ cãm eſſe dicebamus:in qua æq & iniq natura prẹmii,aut pœnæ ratio ꝗ̃ritur. Eas cás i ꝗbus de ẹquo & iniquo ꝗ̃ritur expoſuimus. Reſtat nũc ut de ꝑmio & de pœna explicemus. Sũt enim multẹ cauſæ quẹ ex ꝑmii alicuius petitione cõſtát. Ná & apud iudices de ꝑmio ſæpe accuſatorũ ꝗ̃rit:& a ſenatu aut cõſilio aliqđ ꝑmium ſẹpe petitur. Ac neminẽ cõuenit arbitrari nos cũ aliqđ exẽplũ ponamus:qđ i ſenatu agatur ab iudiciali genere exemplorum recedere. Quicquid enim de hoĩe ꝑbando:aut iꝑbádo dicitur: cum ad eam dictioné ſñiarum quoq; ratio accõmodetur: id & ſi per ſententiæ dictionem agitur non tamen & deliberatiuum eſt: ſed quia de homine ſtatuitur:iudiciale eſt habendum. Omnino autem qui diligenter omnium cauſarũ vim & naturá cognouerit: cum genere primo: tũ etiam forma eas intelliget diſſidere:cæteris autem partibus aptas inter ſe oẽs:& aliam in aliá implicatá videbit. Nunc de ꝑmiis conſideremus. L. Licinius Craſſus conſul quoſdá in citeriore gallia nullo illuſtri neq; certo duce: neq; eo nomine neq; numero præditos vt digni eſſent: qui hoſtes Romani populi eſſe dicerentur:qui tamen:cũ excurſionibus & latrociniis infeſtá ꝓuinciá redderent:conſectatus eſt:& confecit:Romá rediit. triũphũ ab ſenatu poſtulat. Hic & in deprecatione nihil ad nos attinet:rationibus & infirmationibus rationum ſupponendis ad iudicationem peruenire:propterea niſi alia quoq; incidet conſtitutio:aut pars conſtitutionis ſimplex erit iudicatio: & in quæſtione ipſa continebitur. In depræcatione huiuſmodi oporteat ne pœna affici. In hac huiuſmodi, Oporteat ne dari præmium. Nunc de præmii queſtione appoſitos locos exponemus. Ratio igitur prẹmii eſt quatuor in partes diſtributa:in beneficia:in hominẽ:in præmii genus:in facultates. Beneficia ex ſua ui & ex tempore:ex animo eius qui fecerit:ex caſu conſiderentur. Ex ſua ui quæruntur hoc modo, Magna:an parua:an facilia:an difficilia:ſingularia ſint:an vulgaria vera an falſa:quanam ex ratione honeſtẽtur. Ex tempore autem:ſi tum cum indigeremus:cum cæteri nõ poſſent: aut nollent opitulari:ſi tum cum ſpes deſeruiſſet opitulatus. Ex animo ſi non ſui cõmodi cauſa:ſed eo conſilio fecit omnia,ut hoc cõficere poſſet. Ex caſu:ſi non fortuna ſed induſtria factum uidebitur:aut ſi induſtriæ fortuna obſtitiſſet. In hominem autem:quibus rationibus vixerit: quid ſumptus in eam rem:aut laboris etiam ſumpſerit & ſi quid aliquando tale fecerit: num alienos labores:aut deorũ bonitatis præmium ſibi poſtulet: num aliquando ipſe talem ob cauſam aliquam præmio affici negarit oportere:aut num iá ſatis pro eo:quod fecerit honos habitus ſit:aut non neceſſe fuerit ei facere id quod fecerit:aut num huiuſmodi ſit factum:ut niſi feciſſet ſupplicio dignus eſſet:non quia fecerit præmio:aut num ante tempus præmium petat: & ſpem incertam pro certo uindicet præmio:aut num ꝙ ſupplicium uitet, eo præmium poſtulet:ut de ſe preiudicium factum eſſe videatur. In præmii autem genere quid:& quãtũ:& quáobrẽ poſtuletur & quo quáto quæq; res prẹmio digna ſic cõſiderabitur. Deinde apud maiores ꝗbus hoĩbus & ꝗbus de cauſis talis honos ſit habitus ꝗ̃ratur. Deĩde ne is honos nimiũ ꝑuagetur. Atq; hic eius ꝗ cõtra aliquẽ ꝑmii poſtulantẽ dicet:locus erit cõis ꝑmia uirtutis & officii ſancta & caſta eẽ oportere,neq; ea aut cũ iꝑrobis cõicari, aut i

mum cõmouere. Ac de cõſtitutionibus qdem ſatis dictum eſt. Nunc de his cõtrouerſiis: quæ in ſcripto uerſantur. Conſtitutiones rationales eſſe ſtatus & i primo docuimus: & ipſas eſſe principales. Hoc quẽadmodum completemus 183
in dicendo ſuperiore tractatu docuit: ſed qa ſunt præter ea genera controuerſiarum:quæ uerſantur in ſcripto:quæ iedunt cõſtitutiõibus:quæ ipſa quoque ſunt neceſſario etiam de his dat præcepta.

ſenatu licet de probando homine,iprobandoq; tractetur. Et oſno inquit iſta tria genera, cauſarum forma quadam:& primo genere diſtant. Altiore tamẽ & pleniore intellectu implicita ſibi & cõnexa ſuis partibus continentur. Ná & apud iudices de ꝑmio ſæpe accuſatoris quærit. Accuſatoribus lege ꝑmia dabantur hoc ipo ꝙ accuſabant. exẽplum dat Tullius. Nullo præmio adductus ſum; item non enim ſpolia Caii Verris concupiui:id uero ſi per ſententiæ dictionem agitur deliberatiuũ eſt. Deliberatiuũ enim ſic definierat:ut diceret. Cum res poſita in cõſultatione ciuili habet in ſe ſententiæ dictioné. Ergo cum agitur in ſenatu de homine ꝑbando uel improbando non deliberatiua exinde dicẽda eſt: quia habet ſniẹ dictioné:ſed iudicialis cauſa magis:quia de hoie probando:improbandoq; tractatur. Nunc de præmiis conſideremus.

De præmiis

Hinc dare ꝑcepta incipit: quæ ſeruanda ſunt cũ prẹmium poſtulamus: qđ ſolum ſupererat de conſtitutione iuridiciali tractata: ut natura æq & recti; aut præmii i aut pœnæ ratio quæratur. Dat exẽplum: in quo prẹmium poſtulatur. De eo qui triũphũ petit poſt quod exẽplum admonet:neq; hic,neq; i deprecatione nos facta intẽtione:& depulſione: & nata quæſtione,aut rationẽ inquirere, aut depulſionẽ rationis, ſed ipſam eſſe iudicationem quæ ſit quæſtio. In deprecatione hoc modo, Oporteat ne affici pœna, in ꝑmii petitione oporteat ne dari prẹmiũ. Diuidit ergo dicenda in ꝑmii petitione in quatuor: in beneficia:in hoiem:in ꝑmii genus,in facultatis:quibus ſingulis partes certas ipſe ſupponit. Simulq; docuit locos cõmunes quos tantum in his partibus ex quatuor habẽmus in præmii genere:& in facultatibus. Hæ enim duæ partes affectus tenent:& poſſunt audientes publicæ rationis ꝑmiũ & facultas pluri

mediocribus hoībus puulgari. Et alter. minus hoͥmines virtutis cupidos fore uirtutis pmio puulgato. Quæ enim rara & ardua ſint ea expediēdo pulchra & iucūda hoībus videri. Et tertius. ſi exiſtant qui apud maiores noſtros ob egregiā uirtutē tali honore dignati ſunt: nonne de ſua gloria cū pari præmio tales hoīes affici videant deliberari putēt & eorum dinumeratio & cū eis contra quos dicat cōparatio. Eius āt q pmiū petet facti ſui amplificatio: & coꝝ q affecti ſunt pmio cū ſuis factis cōtētio. Deinde cæteros a uirtutis ſtudio repulſum iri: ſi ipſe pmio nō ſit affectus. Facultates āt cōſiderātur, cū aliqd pecuniæ in pmiū poſtulatur: in quo vtrū copia ne ſit agri, & vectigaliū pecuniæ, an penuria cōſideretur. Loci cōes, facultates augere non minuere oportere: & ipudentem eſſe qui pro bñficio non gratiā, veꝝ mercedē poſtulet. Cōtra āt de pecunia rationari ſordidū eſſe, cū de gr̃a referēda deliberet, & ſe. pciū nō p facto, ſed honorē ita vt factitatū ſit p bñficio poſtulet. Ac de cōſtitutionibus quidē ſatis dictū eſt, nunc de his cōtrouerſiis, quæ in ſcripto uerſantur dicendum videtur.

De controuerſiis in ſcriptos. Ti. VIII.

IN ſcripto verſatur ɔtrouerſia: cū ex ſcriptionis rōne: aliqd dubii naſcitur: id fit ex ambiguo: ex ſcripto & ſnīa ex cōtrariis legibus: ex rōcinatione: ex diffinitione. Ex ambiguo aūt naſcitur cōtrouerſia: cū qd ſenſerit ſcriptor obſcuꝝ eſt, qd ſcriptū duas pluresue res ſignificat ad hūc modū. Prſa. cū filiū hæredem faceret, vaſoꝝ argēteoꝝ cētū pōdo vxori ſuæ ſic legauit. Hæres meus vxori meæ vaſoꝝ argēteoꝝ pōdo cētū, q volet dato. Poſt mortē eius vaſa magnifice, & pcioſe celata petit a filio mr̃. Ille ſe q ipſe volet debere dicit. Primū ſi fieri poterit demōſtrādū eſt nō eē ambigue ſcriptū: pꝑterea q oēs in cōſuetudine ſermōis ſic vti ſolēt eo verbo vno: pluribusue i ea ſnīa, in qua is q dicet accipiēdū eſſe demōſtrabit. Deīde ex ſupiore & inferiore ſcriptura docēdū id: qd qratur fieri pſpicuū, qua re ſi ipa ſe paratim ex ſe verba ɔſiderent, oīa aut pleriq ambigua viſū iri: q āt ex oī cōſiderata ſcriptura pſpicua fiāt hæc ambigua nō oportere exiſtimari. Deīde q i ſnīa ſcriptor fuerit ex cæteris eius ſcriptis: dictis, & factis, aīo atq vita eius ſumi oportebit, & eā ipam ſcripturā in q inerit illud ambiguum, de quo q̄rit totā oīb9 ex ptib9 ptētare, ſi qd, aut ad id appoſitū ſit, qd nos iterpremur, aut ei qd aduerſarios intelligat aduerſet, nā facile, qd veriſimile ſit eū voluiſſe q ſcripſerit ex oī ſcriptura & ex pſona ſcriptoris, atq his reb9 q pſonis attributæ ſunt cōſiderabit. Deīde erit demōſtrādū ſi qd ex ipſa re dabit facultatis id qd aduerſarius itelligat, multo minus cōmode fieri poſſe q id qd nos accipimus, q illius rei neq adminiſtratio neq exitus vllus extet, nos qd dicamus facile & cōmode trāſigi poſſe vt i hac lege. (Nihil. n. phibet fictā exēpli loco ponere quo facilius res itelligat.) Meretrix coronā aureā nō habeto, ſi habuerit publica eſto cōtra cū q meretricē publicari dicat ex lege oportere poſſe dici, neq adminiſtrationē vllā eē publicæ meretricis, neq exitum legis in meretrice publica. At in auro publicando & adminiſtrationē & exitū facilē eē, & icōmodi nihil ineſſe. Ac diligēter hic quoq attēdere oportebit, nū illo pbato qd aduerſarius itelligat, vtilior res, aut honeſtior, aut magis neceſſaria a ſcriptore neglecta videatur id fiet ſi id qd nos demōſtrabimus honeſtū, aut vtile, aut neceſſariū demōſtrabimus, ſi id qd ab aduerſarius dicatur minime eiuſmodi dicemus eē. Deīde ſi i lege erit q ſcripſit ſi ſic ſenſiſſet quēadmodū dicit aduerſarius.

SVnt āt ɔtrouerſię qns q: ambiguitas: ſcriptū & uolūtas, leges ɔtrarię, rōcinatio: & definitio. Scripti āt ɔtrouerſia ē cū in quocūq ſcripto naſcit cōtrouerſia: aut in legib9: teſtamētis pactis, & dictis & cęteris, q i ſcriptura ſit. Ergo principalis eſt ambiguitas: qa in ordinē fecit cuius definitio adhibita ē cū qd ſenſerit ſcriptor obſcuꝝ ē, iō qa duas aut plures res ſignificat: huic exēplū dedit, ut hęres daret uaſa celata uxori, qua uellet. qm ut dixius cōſtōnes nō ſunt, ſed icidentes ſunt ɔtrouerſię, nō ɔſtituit q̄ſtiō intētio, q depulſio, neq q rō & refutatio rōnis, & q iudicatio, ſed cōtinuo dat pcepta, q ſunt parti utriq cōia, ſunt āt hęc, primū ut negemus ambiguū & doceamus locutionis ipſius cōſuetudinē, deinde ut ſuꝑiora uerba & iferiora cōſiderem9: ex qb9 colligam9, q ſit uera ſnīa. Deinde excutiam9 pſonā ei9 q ſcripſit: ut ex cęteris dictis ei9 factis, ſcriptis aīo, atq uita qd ſēſerit poſſe itelligi: deīde excutiamus oē ſcriptū: ne i aliquo uerbo, aut nos adiuuet, aut ipugnet aduerſariū. Deinde dicēdū id qd aduerſari9 itelligat min9 cōmode fieri quā qd nos itelligamus, huic pceꝑto exēplū dat. Meretrix coronā aureā nō habeto. Si habuerit publica eſto. Hic. n. tractari pōt nō bene ſentire eū q publicādā dicit eſſe meretricē q publicę meretricis nullus exit9: nulla adminiſtratio hoc eſt nulli quoqūo uectigal ſit. In auro uero publicādo magnā eſſe vtilitatē. Poſt hi adiūgit vtilitatē pꝑcepti, ut iterptet q̄to utilior res, aut honeſtior ptereat ſi id intellm fuerit qd aduerſarius iterptat. Hoc āt aptius fiet, ſi id qd nos iterptamur doceam9 eſſe honeſtū utile neceſſariū. Sed qm ſcripti ɔtrouerſia ſicuti ſupra docuim9 pt eē & i teſtō, & de hoc exēplū dedit. Pōt āt eē i lege, adiecit pcepta ſi ābiguitas fuerit i lege. Vti q arguim9 ne forte qd aduerſarii itelligāt, alia lege cautū ſit, deīde ut dicam9 quēadmodū ſcribi oportuiſſet, ſi id ſentiret qd aduerſarii dicunt ille q ſcripſit. Hui9 pcepti & argumenti de themate ſupra poſito ſumpſit exēplū, ut doceat ſcriptorē ſi hęredi ɔſulere uellet, ut ea uaſa daret q illi cōmodū erat dare non aſcriberet: q uellet. Hoc. n. nō aſcripto q hęres uellet ipſe daret, nūc qa aſcripſit utiq coꝝ cautū uoluit: qa hoc non aſcripto ɔſuluiſſet hęredi. Ergo ɔcludit pceptum in huiuſmōi cauſis ita debere tractari. Si hoc mō ſcripſiſſet, illo uerbo uſus eēt, hoc nō eēt iſto loco uerbū poſuiſſet, aut ñ poſuiſſet. Deide adiūgit pceptū uti q̄ram9 quo tpe ſcriptū ſit: qd ſcriptū ē: qa ex hoc itelligitur uolūtas ſcriptoris. Deide q q̄ſi deliberatiuo mō tractādū qd utili9, qd hōeſti9 ſit. Eſſe āt locos cōes utriq pti, ſi qd p āplificationē dici poſſit, q illi9 rei neq ſit adminiſtratio quā aduerſari9 dicit. Nihil. n. phibet fictā exēpli loco ponere. Fictā mām. i. thethicā legē ſine certa pſona, deide ſi i lege erit ex ambiguo ɔtrouerſia n i aliq alia ſcriptura, alia i re lege cautū eē videat. i. qō tu itelligis. Per multū āt pficiet illud dmōſtrare. Adiūgit aliud pceptū eē ɔſiderādū quemadmodū ſcr ibi poſſit ab eo

ex ambiguo

ex ambiguo cōtrouerſia dare operā oportebit, ut
de eo qđ aduerſarius ītelligat, alia ī lege cautū eē
doceat. Permultū pficiet illđ đmōſtrare quēadmo
dū ſcripſiſſet, ſi id qđ aduerſarius accipiat fieri aut
intelligi voluiſſet vt in hac cā in qua de vaſis argē
tei ꝗrit̃ poſſit mulier dicere nihil attinuiſſe aſcri-
bi q̄ volet, ſi haeredis pmitteret voluntati: eo enim
non aſcripto nihil ineſſe dubitationis qn haeres q̄
ipſe vellet daret. Amētiā igit̃ fuiſſe cū haeredi vel-
let cauere id aſcribere: quo non aſcripto nihilomi
nus heredi caueret. Quare hoc genere magnope
talibus ī cauſis oportebit vti ſi hoc modo ſcripſiſ
ſet iſto vſus, nō eſſet, nō iſto loco verbū iſtud collo
caſſet, nā ex his ſcripti ſnīa maxime pſpicit̃. Dein
de quo tpe ſcriptū ſit ꝗrendū eſt vt qđ eū voluiſſe
in eiuſmodi tpe veriſimile ſit ītelligat̃. Poſt ex de-
liberationis partibus qđ vtilius & honeſtius, & illi
ad ſcribendū & his ad cōprobandū ſit demonſtrā
dū, & ex his ſi qd amplificationis dabit̃ cōmūibus
vtroq; locis uti oportebit.

¶EX SCRIPTO &
ſententia controuerſia cō
ſiſtit. Legales controuer-
ſiae ſunt quinque quae ex-
tra conſtitutiones tracta-
tus ſuos hñt. Ex his Tul-
lius primam tractauit am
biguitatem. Scriptum &
uoluntas nūc explicatur.
Scriptum autem omne ac
cipere debemus quicquid
in legibus: aut in teſta-
mentis; aut dictis aut i om
nibus ſcriptis intelligitur.
Hoc definiuit ita. Cum al
ter utitur uerbis quae ſcri
pta ſunt. Alter ſcriptoris
ſententiam iterpretatur;
& ad id quod ſcriptum eſt
animum ſcribentis adiun
git. Idem autem qui ſen-
tentia utitur duplici mo-
do aſſenſit ſentētiam ſcri-
ptoris. Aut enim ſemper
dicit ſcripti ejus unū eun-
demq; ſenſum eſſe: aut ad
tempus: aut ex euentu ac-
cipi oportere id quod ſen
tit ille qui ſcripſit. Dat
exemplum quemadmodū
unum: & idem intelligitur
in ſententia ſcriptoris. Cū
haeres ſecundus inſtitutus
interpretatur ſe hęredem
eſſe iuſtum ſiue natus fili⁹
eſſet ut is haeres eſſet qui
natus fuet at ſiue natus nō
fuiſſet; ut alius nullus eēt
q̄ ipſe qui ſecundus eſt in-
ſtitutus. Hanc ſententiam
unam memorat & ſemper
eandem eſſe. At uero cum
ſententia ſcriptoris ita ex
ponitur: ut ex facto aut
ex euentu ad tempus iter-
pretanda ſit docet omnes
ſub qualitate aſſumptiuae
partis in hoc genere cōti-
neri. In qua compenſatio
ē aut relatio criminis aut
remotio: aut conceſſio. In
his enim omnibus ſpecie-
bus aſſumptiuae qualita-
tis neceſſario lex pcedit: quae cū ſcriptū habeat habe-
bit & ſentētiam quā is qui ea utitur dicit ad tēpus ac-
cōmodari dat exēplū, & docet nō ad idē ſpectare in

¶Ex ſcripto & ſententia controuerſia cōſiſtit: cū
alter verbis ipſis quę ſcripta ſunt vtitur: alter ad
id quod ſcripſiſſe dicet: omnem adiunget dictio-
nē. Scriptoris aūt ſnīam ab eo qui ſnīa ſe defen-
dit: tū ſp ad idē ſpectare, & idē velle demōſtrabit:
tū aut ex facto: aut ex euentu aliquo ad tp̄s id qđ
iſtitueris accōmodabit̃. Sēper ad idē ſpectare hoc
mō pr̄ familias cū liberoꝝ hēret nihil: vxorē āt ha
beret: in teſtō ita ſcripſit. Si mihi genitus ſit filius
vnus pluresue, is mihi haeres eſto. Deinde q̄ aſſolēt.
Poſtea ſi filius ante morit̃ q̄ in tutelā ſuā euenerit:
tū mihi dicebat ſecūdus heres eſto. Filius nat⁹ nō
eſt, abigūt agnati cū eo q eſt ſecundus haeres, ſi fili
us anteq̄ in tutelā ſuā venerit mortuus ſit. In hoc
genere nō pōt hoc dici ad tp̄s aut ad euētū aliquē
ſnīam ſcriptoris oportere accōmodari. ppterea
q̄ ea ſola eē demonſtrat̃: quia fretus ille qui cōtra
ſcriptū dicet ſuā eſſe haereditatē defendit. Illud
aūt genus eoꝝ q ſnīam in dicunt: in quo nō ſim-
plex voluntas ſcriptoris oñdit̃: q̄ in oē tp̄s, & in oē
factū: idē valeat: ſed ex quodā facto: aut euētu ad
tp̄s iterp̄tāda dicit̃. Ea ex partibus iuridicialis aſ
ſumptiuae ſuſtinet̃. Nā tū inducit̃ cōparatio vt in
eū q cū lex aperiri portas noctu vetaret, apuit quo
dā in bello & auxilia q̄dā in oppidū recepit ne ab
hoſtibus cōprimerent, ſi foris cēnt: qđ ppe muros
caſtra hoſtes haberēt. Tū relatio criminis vt in eo
milite, q cū cōis lex oium hoiem occidere vetaret:
tribunus militē ſuū: q vim ſibi iferre conaret̃ occi
dit. Tū remotio criminis: vt i eo qcū lex qbus die
bus in legationē pficiſceret̃ praeſtituerat: q ſum-
ptū non dedit q̄ſtor, pfectus nō eſt. Tum cōceſſio
per purgationē & per iprudentiā facti: ut eſt invi
tuli imolatione & per vim: vt in naui roſtrata & p
caſum: ut in euroę fluminis magnitudine. Quare
aut ita ſnīa idicet̃ vt vnū qddā voluiſſe ſcriptor de
monſtretur: aut ſic: vt i eiuſmodi re & tpe hoc vo-
luiſſe doceat̃. Ergo is q ſcriptū defendet his locis
plaerūq; oībus maiore āt parte ſemper poterit vti.
Primū ſcriptoris collaudatione & loco cōmuni ni
hil eos qui iudicent: niſi id qđ ſcriptum ſit ſpecta
re oportere: & hoc eo magis ſi legitimū ſcriptū p-
feret̃. i. aut lex ipſa, aut ex lege aliqd. Poſtea qđ vē
hemētiſſimū eſt facti aut itentionis aduerſarioꝝ
cū ipſo ſcripto contentione: quid ſcriptū ſit: quid

his exēplis ſnīam ſcripto-
ris, ſed ex tempore ſemp
intelligi. Poſt haec ſubiun
git praecepta quibus uti
debet is qui ſcriptum de-
fēdit: & is qui ſcripto ſe
tuetur. Sunt autem haec
laudes ſcriptoris. Cōmu-
nis locus in quo docetur:
nihil a iudicibus ſpectari
oportere niſi ſcriptum &
magis ſi legitimū ſcriptū
ſit. Tertio loco debet idu
cere factū ab aduerſario.
Deinde poſtea compara-
re cum ſcripto id quod fa
ctum eſt. Deinde dicere q̄
iudex in legem iuratus ſit
Deinde interrogare qd ſit
quod ex aduerſa parte di
catur. Modis autē uariis
interrogāt: modo iudicē:
modo aduerſarium: mo-
do ipſum ſe cū admiratio
ne iterrogare. Et interro-
gare haec utrū ſcriptū ne-
gatur eſſe ſic quēadmodū
loquitur & an ab aduerſa
rio aliud factum ſit q̄ di-
catur: an cōtradici nihil poſ
ſit: deinde concludere. Cū
ſcriptū ita ſit & ab aduer-
ſario factum: & ita factū
nō negetur: quod ſumma
ſtultitia ſit contradicere:
deinde recitatio ſequitur
ipſius ſcripti frequens, &
comparatio facti cū ſcri-
pto uario modo: nunc ad
te ipſum, ut redeas: nunc
ad iudices iſta tractes.
Sed ad iudices eum dici-
tur: oſtendendum eſt quid
ſequi iudices debeant qđ
duob⁹ de cauſis ſit apud
iudices iudicatio, ſi aut
obſcure ſcriptum ſit: aut
aduerſarius, ſi quid neget
At hic utrunque mani-
feſtum eſſe. Vnde iudices
parere legi oportet non
interpretari legem. Poſt
haec ſubiunguntur ea quę
contra eum dicuntur: qui utitur ſnīa. Et qm utſupra di
ximus ſentētia: aut ad idē ſemper ſpectat: aut ad tēpus
accōmodat̃. Si ad idem ſpectare dicit̃ ſnīa ille q ſcri-

pto nititur dicit nõ oportere nos de uoluntate quære
re:cū ſcriptū extet:qđ īdiciū eſt uolūtatis. Deinde īcō
modū eſſe ſi hoc īſtituaſ ut ab ſcripto recedatur. Nā ſi
nec ſcriptores ratū crederent eſſe:& ſibi debebūt iter
pretari habere qđ ſcripſerit:& īdiciū īcertū ſequenſ: ſi
a ſcripto recedere cœperint:deinde dicere magis uolū
tatē eū ſeq qui ſcripta de/
fendat q̃ eū qui īterpretef.
Certius.n.īdiciū eſt uolun
tatis ipm ſcriptū. Hęc ad/
uerſus eū q ſniam ſemper
ad idē ſpectare dicit. Sin/
autē ad tp̄s accommodari
ſniam dicit aduerſari⁹: de
bet ille qui ſcripto nititur
negare iuſtū eſſe. Vt cū ali
quis ſe contra legē fecīſſe
fateaſ:aſſerat cām uel tē/
poris:uel euentus:uel aliā
ſimilē. Deinde debet dice/
re ſemp accuſatorę fuiſſe:
ut cū crimē intēderēt:facti
cām aſſerrent. Nūc eoſ eē
ut cū fecerint qđ non lice
bat:facti ſui aſſerant cām.
Poſt hæc tres locos debet
aſſerere qui p ſcripto niti
tur. Sūt āt hi. Nulla in lege
cām contra ſcriptū accipi
in hac lege non accipi mi
nime accipi. Hęc vti debet
aſſerere. Ac primū illud in
nulla lege cām accipiendā
eſſe habebit hæc pcepta.
Quod ſcriptori neq; inge
niū defuit ad inueniendā
oīa:neq; ſermo ad pferen/
da:ſi aliqd excipiendū pu
taret eſſe conſuetudinem
ſcriptorib⁹ excipere. Hoc
probabit ſi recitet leges q̃
hñt exceptionē. Erit autē
uehementius:ſi eius ipſius
ſcriptoris aliā legē recitet
aut in ipſa lege aliqđ ca/
put inueniat qđ excipiat:
deinde quaſi per definitio
nē īducere: qm nihil aliud
eſſet cām accipere niſi le/
gē tollere. Id q; fieri ſi cau
ſa accipiaſ quę extra legē
eſt.i.extra ſcriptū: deinde
oibus peccandi licentiam
dari: ſi cā ſemp accipiaſ:
& iudicibus errorē mitti,
cū a ſcripto receſſerint, &
ſemp ccuſas ſequāſ:q ſcri/
ptæ non ſint. Oēs ciues qd
agant ignoraturos: ſi ex
ſuo conſilio qſq; agat: &
cām legi applicet. Poſtre/
mo hoc locos īducet q; o/
mnes actus teipu. legibus
exerceanſ, q; hi iudicent:
q; a negociis ſuis abſint q;
iurēt in verba certa, q; nul
lā excuſationē aut aliquā
cām recipiāt. Quare cū te
neanſ ad iudicādum nihil

factū:quid iuratus iudex. Quem locum modis va
riare oportebit:tum ipm ſecū admirantē quidnā
contradici poſſit:tum ad iudicis officiū reuerten
tem & ab eo quærentē qd præterea audire aut ex
pectare debeat,tum ipſum aduerſariū:quaſi intē
tātis loco pducendo, hoc eſt īterrogando vtrum
ſcriptū eſſe negetːaut contra cōtēdi negetːutrum
negare auſus ſit ſe dicere deſiturum. Si neutrū ne
get:& contra tamē dicat nihil eſſe quo hominem
impudentiorem quiſq̃ ſe viſurum arbitretur. In
hoc ita cōmorari conueniet:quaſi nihil præterea
dicendum ſit:& quaſi contradici nihil poſſit: ſæ/
pe id quod ſcriptum eſt recitando:ſæpe cum ſcri
pto factum aduerſarii comparando atq; īterdum
acriter ad iudicem ipſum reuertēdo. Quo in loco
iudici demonſtrandum eſt:quid iuratus ſit: quid
ſequi debeat. Duabus de cauſis iudicem dubitari
oportere ſi aut ſcriptū ſit obſcure. aut neget aliqd
aduerſarius:cū & ſcriptū ſit apte: & aduerſarius
oīa confiteaturːtum iudicē legi parere nō īterprę
tari legem oportere. Hoc loco confirmato:tum di
luere ea quæ contra dici poterant oportebit. Con
tra aut dicetur ſi autem prorſus aliud ſenſiſſe ſcri
ptor:& ſcripſiſſe aliud demōſtrabitur ut in illa de
teſtamento quam poſuimus cōtrouerſia:aut cau/
ſa aſſumptiua inferetur. Quamobrem ſcripto nō
potuerit:aut nō oportuerit obtemperari. Si aliud
ſenſiſſe ſcriptor:aliud ſcripſiſſe dicetur:is qui ſcri
pto vtetur hoc dicet non oportere de eius volūta
te nos argumentari qui ne id facere poſſemus:īdi
cium nobis reliquerit ſuæ volūtatis multa īcōmo
da ſequi ſi īſtituatur:ut a ſcripto recedaſ. Nam &
eos qui aliqd ſcribant non exiſtimaturos id quod
ſcripſerint ratū futurū,& eos q iudicēt certū quod
ſequanſ nihil habituros ſi ſemel a ſcripto recede/
re cōſueuerint. Qđ ſi volūtas ſcriptoris conſeruā
da ſit:ſe & non aduerſarios a voluntate eius ſtare.
Nā multo pprius accedere ad ſcriptoris volūtatē
eum qui ex ipſius cā literis īterpṕtetur q̃ illum q ſē
tentiā ſcriptoris nō ex ipſius ſcripto ſpectet, q; il/
le ſuæ volūtatis q̄ſi imaginē reliquerit, ſed dome/
ſticis ſuſpitionibus pſcruteſ. Sin cauſam afferet is
qui a ſententia ſtabit primū erit contra dicēdū q̃
abſurdum ſit non negare cōtra legem feciſſe:ſed
quare fecerit cauſam aliquam īuenire. Deinde cō
uerſa eſſe omnia:ante ſolitos eē accuſatores iudi/
cibus pſuadere affinem eē alicuius culpæ eū q ac
cuſetur:& cauſam proferre quæ eum ad peccan/
dum impuliſſet. Nunc ipſum reum cauſam affer
re quare deliquerit. Deinde hāc inducere partitio
nem:cuius in ſingulis partibus multæ cōueniunt
argumētationes. Primū nulla in lege vllā cauſam
contra ſcriptum accipi conuenire. Deinde ſi in cę
teris legibus conueniat hanc eſſe huiuſmodi le/

abeſſe poſſit niſi ſi eadē cā utaſ q̃ ſit in ipſis legibus in
ſtituta. Qđ ſi oēs legibus teneſ:iniquū eſſe aduerſari/
os nō teneri. Deinde per argumētationē illā q̃ īductio
noiaſ explicare an pmittant iudices ad legē addi cām
eām quaſe tueſ aduerſarius, qđ ſi ipſe nō pmittāt:aut
etiā ſi uelint ipſi addere pplſ nō ſinat:ſi neq; ipſi, neq;
pplſ pmittat addi cām ini
quū eſſe:aut hodie ita iudi/
cēt. q̄ſi tā cā legi uideatur
aſcripta:īdignū eē deroga
ri legi: aut abrogari legē:
aut ex aliq̄ pte mutari. De
rogari eſt in uitupationē
uenire. Abrogari totā pe/
nit⁹ tollere. Tertiū uero ē
cū ps aliq̄ cōmutaſ & uer/
tiſ:deinde adiūgere pplm
hodie nihil ſcire. Iniquum
eſſe, ut illo iuito & ignaro
aliqd de legibus iudicetur
eſſe certū ferēdę legis tpe:
qđ ſi aliqs hanc legē ferat
ſcite ſe uelle:ut ſi aliquod
ſit captioſū aduerſariū: ut
ptradicat. Eſſe turpia & in
tilia hæc q̃ aduerſarii di/
cūt nūc legē qualiſcūq; ſit
debere ſeruari. Poſt pplo
ſi diſpliceat licitū cōmo/
dari: ut uel abroget: uel
corrigat legē:deide poſtre
mo loco ↄcludit nemine p
miſſurę fuiſſe de pplo ut
aduerſari⁹ hāc cām adde/
ret legi ēt ſi ſine alicui⁹ pi
culo hoc fieri poſſet. cū ſp
ad idē ſpectare & idē velle
demōſtraſ ſp in hoc ēē in
hac lege qđ ſenſerit ſcri/
ptor:ut qđ nos ſēſiſſe ſcri/
ptorē dicim⁹. i.ad q̃ ſniam
ſcripta uerba accomoda/
mus, ipa ſp ſit:neq; aliquo
tpe muteſ ne exiſtat aliqñ
diuerſa. Interdū inqt is q
ſe ſnia defendit cōtra ſcri/
ptum ſic dicit hoc ſenſiſſe
ſcriptorem:ut non ſemper
idem ſit: quod ſenſiſſe di/
citur:ſed p tpe, pro euētu
ſit alia ſnia & his duobus
pceptis ſupponit exēpla
ſp ad idē ſpectare hoc mō
uni⁹ ptis uel pcepti, ul'tra
ctat⁹ exēplū qua ſuā i tute
lā ueuerit iter annos. xiiii.
qb⁹ expletis pt faceſ teſtm
cū eo q ē hęres. Secūdus ſi/
et tunc hęres ſi filius anteq̃
i ſuā tutelā ueniat moriat:
in hoc gñe nō pt hoc dici:
q; iterptaſ ſcripti ſp eādē
ſniam ñ ad tp̄s accōmoda
ri:q̃ ſtet⁹ & ille qui ſcriptū
dicit.i. ſecundus, q ſecūdus
de numero factus hæres
ab agnatis ſcripto ab hæ/
reditate ſūmouetur q a ſe/
cūdus ſcriptus eū ſit nō na
to filio

Dero/
gari
Abro/
gari

co filio ſecundus non eſt q̄ in oē factū idē ualeat non quod ſupra:ſed hic pro tē pore:ut qd fiat lex ſenſe‑ rit. Cū ꝓpe muros hoſtes caſtra haberēt: ꝓbauit hu cuſq; cōpenſatiuā ſubeſſe interpꝛetatq; uoluntati cōtra ſcriptū cū uoluntas expe‑ tat ex tpe ſubiungit:& re‑ latiuā ſubeſſe. Tum remo tio criminis adiungit nūc & remotionē criminis ſub eſſe iterpꝛętatq; uoluntati cōtra ſcriptū:cū uoluntas mutatur:ut ad tpa fit. Sup ponit ē q̄rtā ſpēm aſſum‑ ptiuæ.i.cōceſſionē ei ſube eſſe. Tum cōceſſio ꝑ pur‑ gationē:qa ꝯceſſio in pur‑ gationē:& in deprecatio‑ nem diuiditur:ſed depre‑ catio nō ſubeſt. Purgatio‑ nē ſpeciebus ſuis ſubiecit. Quare aut ita ſnia iduce‑ tur. Redit ad concluſionē duoꝝ pceptoꝝ ſupra po ſitoꝝ cum uolūtatē inter pręttamur contra ſcriptū. Scriptū ergo is qui defen‑ dit. Hinc incipiunt pcepta quibus uti debeat is qui ſe defendit ſcripto qd factū ſit ab eo uidelicet qui ex legis uerbis arguit. Quid iuratus iudex.i.in quā rem iuratus iudex ſedeat. Hoc eſt in leges ſedeat iuratus. Siue utrū neget.i.aut ſcri‑ ptam eſſe legem: aut hoc ſe feciſſe. Contra aūt dice‑ tur ſic ut prorſus aliud ſē‑ ſiſſe ſcriptor; & ſcripſiſſe aliud demonſtrabitur. Cō tra autē dicetur ab eo qui ſe cōtra illum qui ſcripto nititur uolūtate defendit ſed huic nūc locos dat nō q ad eius partes tamen tran ſierit uerū ut intelligamus contra quos locos eius q ſe uolūtate defenditur:ride‑ re poſſit. Aut a cā aſſum‑ ptiua iferet. Quoniā cum ad tps uoluntas ſcripta ac cipienda oſtēditur neceſſa rio per aſſumptiuæ quali tatis ſpeciē argumenta ſu‑ muntur. Si aliud ſenſiſſe ſcriptor:aliud ſcripſiſſe di catur. Prima pars qua is utitur:qui ſe uoluntate de fendit contra quā nūc pce pta dat ſcriptori. In cām afferet is qui a ſnia ſtabit. Secunda pars qua utitur is qui uoluntate ſe defen‑ dit cōtra quā pcepta nunc dat ſcriptori. Si in cām af‑

gē:vt in ea nō oporteat. Poſtremo ſi in hac quoq; lege oporteat hanc qdē cām minime accipi opor tere. Prima pars his locis cōfirmabitur: ſcriptori: neq; īgeniū:neq; operā:neq; vllā facultatē defuiſ‑ ſe quo minus poſſet aperte pſcribere id qd cogi‑ taret. Non fuiſſe ei graue:neq; difficile eā cām ex‑ cipere quā aduerſarii pferant: ſi qcq̄ excipiendū putaſſet:conſueuiſſe eos qui legē ſcribāt exceptio‑ nibus vti. Deinde oportet recitare leges cū exce‑ ptionibus ſcriptas & maxime videre ſi qua in ea īpſa lege de qua agitur, ſit exceptio aliquo in capi te:aut apud eiuſdē ſcriptorē legis:quo magis ꝓbe tur eū fuiſſe excepturū:ſi qd excipiendū putaret, & oſtendere cām accipere nihil aliud eſſe niſi legem tollere:ideo quod cum ſemel eā cōſideretur nihil attineat eam ex lege conſiderare:qppe quæ in le‑ ge ſcripta non ſit. Quod ſi ſit inſtitutū:oībus dari cām & poteſtatē peccandi cum ītellexerint vos ex ingenio eius qui contra legem fecerit:non ex lege in quā iurati ſitis rem iudicare. Deinde & ipſis iu dicibus iudicandi & cæteris ciuibus viuēdi rōnes perturbatū iri:ſi ſemel a legibus receſſum ſit. Nam & iudices nec qd ſequantur habituros ſi ab eo qd ſcriptū ſit recedant:neq; quo pacto aliis īprobare poſſint:qd contra legē iudicarint & cęteros ciues quid agant ignoraturos ſi ex ſuo quiſq; conſilio & ex ea ratione quę in mētē aut libidinē venerit:nō ex cōmuni pſcripto ciuitatis vnāquāq; rem admi niſtrabit. Poſtea quærere a iudicibus ipſis quare ī alienis detineantur negociis:cur reipub. munere impediantur:cum ſæpius ſuis rebus & cōmodis ſeruire poſſint:cur in certa verba iurent:cur cer‑ to tēpore conueniant certoq; diſcedant:cur nihil quiſq̄ afferrat cauſę quo minus frequenter operā rei pub. det niſi quę cauſa in lege excepta ſit an ſe legibus obſtrictos in tantis moleſtiis eſſe æquū cē‑ ſeant:aduerſarios vero nr̄os leges negligere cōce dant? Deinde itē īngrere ab iudicibꝰ:ſi eius rei cāę ꝓp quā ſe reus cōtra legē feciſſe dicat exceptionē ipſe in lege aſcribat paſſuri ne ſint. Poſtea hoc qd faciat idignius & īprudentius cē:q̄ ſi qd aſcribat. Age porro qd ſi ipſi velint iudices aſcribere paſſu rus ne ſit populus? Atq; hoc eē idignius:quā rem uerbo & literis mutare non poſſint eā re ipſa & iu dicio maxīe cōmutare. Deīde idignū eē d lege ali qd derogari:aut legē abrogari:aut aliq̄ ex pte cō‑ mutari cū populo cognoſcēdi & pbādi:aut impro bādi ſiat poteſtas nulla:hoc ipſis iudicibus iuidio ſum futurū:non hunc locū eſſe:neq; hoc tps legū corrigendarū apud populū:hoc & ꝑ populum agi cōuenire: q ſi nunc id agant velle ſcire ſe qui la‑ tor ſit:& qui ſint accepturi:ſe actiones videre, & diſſuadere velle. Quod ſi hæc cū ſumme īutilia:tū multo ſint turpiſſima:legē cuiuſcunq; modi ſit cō uenire in pſenda cōſeruari a iudicibus. Poſt ſi diſ‑ ſpliceat a populo corrigi cōuenire. Deinde ſi ſcri ptū non extaret magnope quęremus:neq; iſti niſi extra piculū qdē eſſet crederemus. Nunc cum ſcri ptū ſit amētiā eſſe eius q peccarit potius q̄ legis ip ſiꝰ verba cognoſcere. His hmōi rōnibꝰ oñdiſ cām

feret is qui a ſnia ſtabit, di ctus primus locus ab eo q ſcripto utitur per partes ſuas:qui per pcepta ſequi tur:ſecundus locus in quo oſtenditur ſi in cæteris le gibus eā accipiat. In hanc legē cām accipi non opor 185 tere. Hoc ut ꝓbari poſſit demonſtrādum eſt qa lex uł ſcriptum quodlibet ad res maximas utiliſſimas: honeſtiſſimas:religioſiſſi‑ mas ptineat. Vnde inutile turpe:nephas eſſe doceat legi tam diligēter ſcriptæ non obtemperari. Deinde docendum q oīa cauta in hac lege:ſint & pſpecta:& expectaq; excipiēda:pſpi‑ cieda cauēdaq; eē uidebā‑ tur. Subiūgit tertius locus in quo docet hāc cām acci pi nō oportere: i quo quo niā aduerſarius: q contra ſcriptū dicet aliqua ęqta‑ te ſe tuet. Laborādū eſt vti doceat:q ſe ſcripto defen dit:illud ęquū nō eē qd ad uerſarius dicit. Quo loco bñ tractato ut doceat æ‑ quū nō eſſe efficiat:ut non oporteat cōcedere aduer‑ ſario:nā ſupiores loci hoc agebāt, quaſi nō liceret id fieri qd aduerſarius uellet Hic āt locus:ut dixi ī quo docet ęquū nō eſſe qd ad‑ uerſarius dicit demonſtra bit eū non oportere audi‑ ri:cū iuſtū non uideatur eē q dicit. Deinde deſcenden dū erit ad aſſumptiuę qua litatis ſpēs per tractatus. Ab eo q ſcripto nitit uti ꝑ ea pcepta quę ſupra dicta ſunt cōpēſationis:& rela‑ tionis:remotionis: cōceſ‑ ſionis explicet locos ptis ſuæ q nitit cōtra eū qui ſe uoluntate defendit ſuppo nendo cām ex locis aſſum ptiuæ qualitatis. Deinde rōnes afferēdæ ſunt & cāę quare:aut in lege:aut i te‑ ſtamēto ita ſcriptū ſit: qd ſcriptū ē ut ex hoc modo nō ſcripta tātū defendere: uerū uoluntates iterpꝛtari uideat ille qui ſcripta de‑ fendit primū nulla in lege ullam cām. Præcepta par titionis qbus uti debeat is q ſe ſcripto defendit. Pria pars his fere locis confir‑ mabitur. In nulla lege cau ſam accipi oportere. De‑ inde itē quęrere hoc totū per inductionem:ut ex eo

quod cōceditur : id quod
non conceditur conclu//
datur. ℂ Secunda pars eſt
in qua eſt oſtendendum:ſi
in cæteris legibus oporte
at, in hac nō oportere. Se/
cunda pars incipit de par
titione eius qui cōtra ſen/
tētiam ſcriptum defendit.
Si quid igitur ex hac ipſa
quippiam accuſator dero
get, id eſt æquitate. Quo/
niam ille qui ſe ſententia
defendit contra ſcriptum
æquitatem debet affere/
re. Neceſſario is qui ſe ſcri
pto defendit debet rurſus
detrahere æquitati. Con
tra ſcriptum aūt qui dicet
primū inducet eum locum
per quem ęqtas cauſæ de/
monſtreť. Nunc tractatus
eſt eius qui uoluntate ſer/
uetur contra ſcriptum qđ
ſupra tractatū eſt, iſq; in/
ducet primum locum æ/
quitatis, ut oſtendat quæ
& qualis illa ſit cā quam
adhibet per iterpretatio/
nem legis: deinde aſſum/
ptiuæ partis cuiuſq; prę/
cepta ſeruabit dicens hoc
quidem ſcriptum in lege
eſt, ſed ego feci vt pro/
deſſem, uel reliqua quę aſ
ſumptiuæ ſunt qualitatis
ut facta ipa ſua enumeret
& exequatur. Deinde tres
illos cōpleat locos ex ad/
uerſa parte quibus uſus ē
is qui ſcripta defenderat.
Hic ex cōtrario doceat in
omnes leges accipi cau/
ſas, & in hanc legem acci/
pi debere & hanc cauſam
accipi debere. In omnes
leges accipi cauſas in hāc
non accipi iniquum aliqđ
conſtitui, ut omnia ſup/
plicia culpæ, & malitiæ
iudicandæ cauſa conſtitu
ta ſint. Nunc ſe nihil mali/
tioſe feciſſe ipſum ſcripto
rem ſi hodie prę̨ſens eſſet
factum ſuum probaturū,
aut ſi ipſe hoc ageret fa/
cturum fuiſſe. Hac de cau
ſa uiros bonos electos &
dignitate & ætate, ut non
ſcripta legis recitarēt, ſed
interpretarentur ipſum le
gis ſcriptorem non barba
ris hominibus, ac ſtultis
commiſiſſe ſcripta ſua. Nā
ſi hoc crederet diligenter
cunctas exequerētur: nūc
quædam poſuiſſe ex qui/
bus etiam non ſcripta co/
gnoſci poſſunt per intelle

extra ſcriptū accipi nō oportere. ℂ Secunda pars
eſt in qua eſt oſtendendū ſi in cæteris legbus opor
teat in hac non oportere. Hoc demonſtrabitur ſi
lex aut ad res maximas, honeſtiſſimas, vtiliſſimas,
religioſiſſimas videbitur ptinere. Aut inutile, aut
turpe, aut nēphas eſſe tali in re non diligentiſſime
legi obtēperare debere, aut nō ita lex, diligēter p/
ſcripta demonſtrabiť ita cautū unaquaq; de re, &
ita quod oportuerit exceptū, ut minime cōueniat
quicq̄ tam diligenti ſcriptura ꝓteritum arbitrari.
Tertius locus eſt ei qui pro ſcripto dicet maxime
neceſſarius, per quē oportet, ſi conueniat cauſam
contra ſcriptū accipi eā tamen minime oportere
quæ ab aduerſario proferatur. Qui locus idcirco
eſt huic neceſſarius, ꝙ ſemper is qui cōtra ſcriptū
dicit. æquitatis aliquid afferat, oportet. Nam ſum
ma impudentia eſt eum qui contra q̄ quod ſcri/
ptum ſit aliquid probare velit: non æquitatis præ
ſidio id facere conari. Si quid igitur ex hac ipſa
quippiam accuſator deroget omnibus partibus
iuſtius & probabilius accuſare videatur. Nam ſu
perior oratio hoc omnis faciebat vti iudices etiā
ſi nollent neceſſe eſſet, hoc autem etiam ſi neceſſe
non eſſet, ut uellent contra iudicare. Id autem fiet
ſi quibus ex locis culpa demonſtrabitur eſſe in eo
qui aut comparatione, aut remotione, aut relatio/
ne criminis, aut conceſſionis partibus ſe defendit
de quibus ante vt potuimus diligenter perſcripſi
mus de his locis quos res poſtulabit ad cām ad/
uerſariorum improbandam trāsferemus, aut cau
ſæ & rationes afferentur. quare & quo conſilio ita
ſit in lege, aut in teſtamento ſcriptum, ut ſentētia
quoq; & voluntate ſcriptoris, & non ipſa ſolum
ſcripturę cauſa cōfirmatum eſſe videatur, & aliis
quoq; conſtitutionibus factum coarguetur. Con/
tra ſcriptum autē qui dicet primū eum īducet lo/
cum per quem æquitatis cauſæ demōſtrētur. Aut
oſtendet quo animo: quo cōſilio: qua de cā fecerit
& quācunq; cām aſſumet, aſſumptionis partibus
ſe defendet de qbus ante dictū eſt. Atq; hic in lo/
co cū diutius cōmoratus ſui facti rationē & æqui
tatē cāæ exornauerit tū ex his locis fere contra ad/
uerſarios dicet cām oportere accipi: demōſtrabit
nullā eſſe legē q̄ aliq̄ rē inutilē, aut iniquā fieri ue/
lit oīa ſupplicia q̄ a legibus ꝓficiſcantur culpæ ac
malitiæ vi dicādę cā cōſtituta eſſe. Scriptorē ipm ſi
exiſtat ſcōm hoc ꝓbaturū: & idē ipm ſi ei tale accidiſ
ſet facturū fuiſſe, & ea re legis ſcriptorē certo ex or
dine iudices certa ætate oſtituiſſe ꝓdictos ut eēnt
nō q ſcriptū ſuū recitarēt: qđ quis puer facere poſ
ſet, ſed q cogitationē aſſeq poſſent: & volūtatē iter/
ꝓtari. Deīde illū ſcriptorē ſi ſcripta ſua ſtultis hoī
bus & barbaris iudicibus cōmitteret, oīa ſumma
diligentia perſcrutaturum fuiſſe. Nunc uero ꝙ in
telligeret quales viri iudicaturi eſſent, idcirco eum
quæ ꝑſpicua videret eſſe non aſcripſiſſe, neq; eni
vos ſcripti ſui recitatores, ſed volūtatis iterpretes
fore putauit. Poſtea q̄rere ab aduerſariis, ꝙ ſi hoc
feciſſem, qđ ſi hæc accidiſſent: eoꝝ aliqd in qbus,
aut cā ſit honeſtiſſima: aut neceſſitudo, turpiſſima

ctam uoluntatem. Poſtea
dicēdum eſt quid fieri po/
tuiſſet: aut quid accidere
potuiſſe quibus cauſa cō
collocatur oſtenditur re/
cedendum fuiſſe a ſcrip/
tis propter v etuſtatem uel
honeſtatem. Omnes leges
compræhēdere omnia nō
poſſe, quæ uelint expri//
mere uel excipere, ſed eſſe
naturaliter in legibus cun
ctis tacitas exceptiones.
Deinde locum hunc debe
bit exequi, quia neque ſer
mo hominum, neque ſcri/
ptum aliquod plane ſe ex
primat: aut eloquatur uo
luntatem, ſed ſemper ex/
pectari ex ſcriptis reliqua
quæ in uoluntate intelli/
gi poſſunt, deinde utilita/
tis & honeſtatis partes ex
plicandæ ſunt. in quibus
docebimus quid nos fece/
rimus, & quid aduerſarii
uelint ut noſtrum utile ad
uerſariorum inutile demō
ſtretur. Deinde locum cō/
munem debemus induce/
re, non literas nos ſequi
portere: quæ & tenues &
obſcuræ ſunt notæ uolū/
tatis, ſed ipſam illam vo/
luntatem: deinde induce/
re definitionem, quid ſit
lex: & ſic definire, ut hoc
potius uoluntas q̄ ſcriptu
ra uideatur. Meritoque iu
dices inſeruiant legi qui
uoluntatem legis inter/
pretantur: iniquum eſſe
affici ſupplicio eum qui
non aperte contra legem
fecerit, ſed ex aliqua ra/
tione utilitatis reipubli.
His ratiōibus & rebus tres
illi loci approbantur: qui
ſunt contrarii ſuperiori/
bus tribus uti doceamus,
& accipi cauſam in omni/
bus legibus & in hanc le/
gem accipi & hanc cau//
ſam accipi. Præterea ope
ram dare debemus, ut ſcri
ptum ipſum, ſi quo pacto
poſſumus conuertamus,
ut id uideatur tenere uer/
bis, quod nos interpręta/
mur, faciamuſque tale
aliquid, quale ſupra fecit
quo ſcripto nititur ut ad
ſcriptum applicet uolun/
tatem. Sic hic qui uolun/
tate nititur in ſcripto de/
bet aliquid inuenire quod
interpretetur: quod coue/
niat uoluntati, id faciet ſi
ambiguum aliquid in ſcri
pto

pto inuenerit aut per collectionem ex eo quod ſcriptum eſt id quod ſcriptũ non eſt oſtenderit ſic fieri ut cum leue neſcio quid inuenerit in ſcripto tamẽ equitatem oſtenderit in ſua cauſa eſſe plurimum proficiet:& ſubducet aduerſario argumẽtũ ſuum in quo ille poſuit ſcripta tantum iudices ſequi debere cum & hic docere cęperit in ſcripto eſſe aliqd quod proſit ei uoluntati: quam interpręṫatur. Poſtremi loci ſunt communes qui ſumi potuerũt ex partibus aſſumptiuæ qualitatis: quod ſupra diximus. Verum erit proprius locus eius qui ſcripta defendit leges ex ſe intelligi debere:non ex utilitate interpręṫantium.deinde erit alter:nihil legibus canus eſſe debere. At uero erunt alii loci communes eius qui ſe uoluntate defendit leges in cõſilio ſcriptoris eſſe & utilitate cõmuni.deinde indignum eẽ ęquitatem literis præmere & urgere cum æquitas magis in uoluntate cernatur:ex his locis quos etes in partitiõe ſupra poſuit & accipi cauſam & in hac lege accipi & hãc cauſam accipi. Reperit per anacephaleoſin in concluſione tres illos quos in partitione poſuit locos dixit:& pro ſcripto & cõtra ſcriptum aut ex ſcripto nõ ſcriptũ aliqd inducere: id eſt ſyllogiſtice tractare. Cum æquitate cauſa abundabit neceſſario multum proficiet. Fit & hic concluſio ut & is qui ſe uolũtate defendit operam det ut ipſum ſriptum pro ſe faciat uł ambiguo aliquo reprę henſo uerbo uel cæteris: ut non uoluntate tantum ſed etiam ſcripto uiti uideatur quemadmodum ille ipſe ſupra qui ſe ſcripto defendit ita pręceperat; ut non ſola uerba ampleċteretur ſed etiam ſcriptoris oſtenderet uoluntatẽ: loci autem communes cęteris ex aſſumptionis partibus in utranque partem conuenient. Vt aut remoueat:aut compenſet:aut referat:aut concludat.

tum ne accuſaretis? Atq; hoc lex nuſq̃ excepit:nõ oĩa ergo ſcriptis:ſed quædã quæ perſpicua ſint tacitis exceptionibus caueri. Deinde nullã rẽ neq; legibus:neq; ſcriptura vlla:neq; in ſermone qdẽ quotidiano atq; ĩperiis domeſticis recte poſſe adminiſtrari:ſi vnuſquiſq; velit verba ſpectare:& nõ ad voluntatem eius qui verba habuerit accedere. Deinde ex vtilitatis & honeſtatis partibus oſtẽdere q̃ ĩnutile:aut q̃ turpe ſit id qđ aduerſarii dicãt fieri oportuiſſe,aut oportere: & id qđ fecerimus, aut poſtulemus q̃ vtile: aut q̃ honeſtũ ſit. Deinde leges nobis caras eſſe non propter literas,quæ tenues & obſcuræ notæ ſint voluntatis,ſed ꝑpter earum re:: quibus deſcriptum eſt vtilitatẽ & eorũ: qui ſcripſerunt ſapientiam & diligentiam. Poſtea qd ſit lex deſcribere:vt ea videatur in ſentẽtiis nõ in uerbis conſiſtere:vt iudex is videat legi obtẽperare qui ſnĩam eius non qui ſcriptura ſequatur. Deinde q̃ ĩdignum ſit eodem affici ſupplicio: cũ qui ꝑpter aliquod ſcelus & audaciam cõtra leges fecerit:& eũ qui honeſta aut neceſſaria de cauſa non ab ſentẽtia:ſed ab literis receſſit legis. Itaq; his & huiuſmodi rationibus:& accipi cauſam:& ĩ hac accipi lege:& eam cauſam quam ipſe affert accipi oportere demõſtrabit. Et quẽadmodũ ei dicebamus:q a ſcripto diceret:hoc fore vtiliſſimum ſi quid de æquitate ea quæ cum aduerſario ſtaret derogaſſet:ſic huic qui contra ſcriptũ dicet plurimum proderit ex ipſa ſcriptura aliquid ad ſuam cauſam conuertere:tum ambiguum aliqd oſtẽdere. Deinde ex illo ambiguo eam partem quæ ſibi proſit defendere:aut uerbi definitionẽ inducere: & illius verbi vim quo vrgeri videatur ad cauſæ cõmodum traducere:aut ex ſcripto non ſcriptũ aliquod ĩducere per ratiocinationẽ de qua poſterius dicemus. Quacũq; autẽ in re q̃uis leuiter probabili ſcripto ipſo ſe defendit etiã cum æq̃tate cã abũdabit:neceſſario multum proficiet:ideo q ſi id quo nititur aduerſariorũ cauſa ſubduxerit omnem illam eius ui & acrimoniam lenierit ac diluerit,loci autem cõmunes cęteri ex aſſumptionis partibus in vtrãq; partem conuenient. Praeterea autem eius qui a ſcripto dicet leges ex ſe non ex eius qui contra cõmiſerint vtilitati ſpectari oportere & legibus antiquius haberi nihil oportere:cõtra ſcriptum legis in conſilio ſcriptoris & vtilitate communi:non in verbis conſiſtere. Quam indignum ſit æquitatem literis vrgeri quæ voluntate eius qui ſcripſerit defendatur. Ex contrariis autẽ legibus controuerſia naſcitur:cum ĩter ſe videntur duę leges:aut plures diſcrepare hoc modo. Lex: qui tyrãnum occiderit olympicarum præmia capito & quam volet ſibi rem a magiſtratu depoſcito:& magiſtratus ei concedito. Et altera lex eſt: tyranno occiſo quinq; eius proximos cognatione magiſtratus necato. Alexandrum qui apud pheręos ĩ theſſalia tyrãnidẽ occuparat: vxor ſua cui nomen Thebe fuit noctu cum ſimul cubaret occidit. Hęc filium ſuum quẽ ex tyranno habebat ſibi in pmii loco depoſcit. Sũt q ex lege puerũ occidi

Ex contrariis autem legibus cõtrouerſia naſcitur: cum inter ſe duæ uidentur leges, aut plures diſcrepare hoc modo. De legalibus controuerſiis tertia eſt quæ ex contrariis legibus conſtat. Nam dicta eſt ambiguitas dicta etiam controuerſia quæ conſtat ex ſcripto & uolũtate. Contrariæ uero leges non duæ ſunt nũc plures nunc uni:ſi duplex eſt q̃.ſ & de una ſimplex facere leges contrarias poteſt At una duplex facit leges contrarias:cum una pars nititur legis parte altera rurſus alia legis parte dimicat & repugnat. Apud rhetores eſt iſta cõtrouerſia. Rapta raptoris mortem aut indotatas nuptias optet:ut rapta una parte nitatur ac dicat mortẽ ſe optare debere raptoris altera nuptias ĩducat ac fiant leges contrariæ ex duplici parte legis. Item una lex contrarias leges facere poteſt hoc modo. Cum lex eſt ut uir fortis petat præmium quod uolet:& duo adoleſcentes filii fortiter fecerunt: petit pręmii nomine vnus ut pater eius:q reus factus fuerat proditionis ante indicium liberetur. Alter petit:ut agatur iudicium. Ita ex una lege diuerſa petentium uolũtate legis cõtrariæ eſſe dicentur. Verũ his omiſſis Tulli. definit quid ſint leges contrarię. Deinde ponit exemplum de eo qui tyrannum occiderit:ut præmium accipiat: deinde alteram legem proponit ut tyranno occiſo quinque proximi ſanguine interficiantur. Deinde reliqua pręcepta dat communiter in vtrãq; partem. Etenim cũ ambæ partes. Etenim cũ ambæ partes legẽ nitantur:quæ pcẽpta data fuerunt uni parti ad alteram partem:quę etiam ipſa lege nitetur pcẽpta eadem transferunt. Erit q uni cuiq; parti hoc principale:ut ſuam legem laudet, aduerſarii uitupe ret:reprę hendat. Erit ergo tractatus talis utra utilior lex ſit: utra honeſtior: utra magis neceſ

Ex contrariis legibus

ſariiſ:utra ad res plures p
tinet: utra ad maximas:
utra lex poſterior ſit. Me
lior enim quæ poſterior:
utra lex iubeat vtra pmit
tat:utra uetet. Nã quicũ
bet:deſertor capite punia
tur. Permittit adulterium
cũ adultera liceat occide
re:deinde utra lex pœnã
conſtituat ei qui obtẽpe
ret:utra maiorẽ pœnã:de
inde utra lex iubeat: utra
uetet:in eo enim qđ iube
tur & permittiť quaſi unũ
genus ſit contrariũ eſt in
eo quod uetatur. Verũ in
eo quod iperať & permit
titur ſit diuerſitas quã ſu
pra poſuit i cũ illic eſt ne
ceſſitas:hic utendi uolun
tas. At his duobus contra
rium eſt quod uetať:ut in
famis ne militet:ut impu
dicus ne cõcioneť. Maior
autẽ eſt auctoritas legis:
quæ uetat:q̃ illius q̃ impe
rat. Oĩs enim lex quæ ue
tat fortior ppterea quia
corrigit illã quæ aut per
mittit:aut iperat. Et enim
cum omnẽ hoiem ad con
cionẽ uenire liceat: & ſit
hæc lex quaſi permittat:
hæc quæ uetat:ifamis ne
concionetur corrigit illã
legẽ qua aut iubeť aliqd
aut pmittitur. Deinde cõ
ſiderandũ:utra lex de par
te cõſtituta ſit:utra de oi
uel re uł actu:utra lex ſpe
cialiter ſcripta ſit vtra ge
neraliter. Melior eni quæ
de ſpecie ſcripta eſt non
cõiter. Et eſt cõiter ut ho
minẽ occidere ne liceat.
Specialiter uirum fortẽ
occidere ne liceat:& alia
huiuſmodi. Deinde conſi
derandum ex qua lege ſta
tim fieri aliqd aut nõ fie
ri neceſſe ſit & ex qua ſit
aliqua tarditas. Nam eſt
tarditas ut in illa lege le
gatus intra diem trigeſi
mũ pficiſcatur. Hæc om
nia cum dicta fuerint ope
rã dare debeat:una quæq̧
pars quæ pro lege ſua ni
titur uti doceat legẽ ſuã
& iuſtã eſſe & apertam:
aduerſariorum aũt uel in
iuſtam uel obſcuram: uel
ambiguam. Aut ratio
cinatione colligit q̧ ue
lint adhibere aliquam de
finitionem aduerſarii ut
intelligi poſſit quid in le
ge ſit in noſtra autem le

dicãt oportere:res in iudicio eſt. In hoc gñe vtrãq̧
in partẽ iidẽ loci eadẽq̧ p̃cepta ↄueniẽt. iõ q̧ vterq̧
ſuã legẽ cõfirmare & contrariã ĩfirmare debebit.
Primũ igiť leges oportebit cõtendere cõſiderãdo
vtra lex ad maiores hoc eſt ad vtiliores & honeſtio
res ac magis neceſſarias res ptineat. Ex quo conſi
ciť vt ſi leges duæ:aut plures erunt:aut quotquot
erunt q̃ cõſeruari non poſſunt q̃a diſcrepent iter
ſe maxĩe conſeruãda puteť q̃ ad maximas res pti
nere videatur. Deĩde vtra lex poſterius lata ſit:nã
poſtrema quæq̧ grauiſſima eſt. Deinde:utra lex iu
beat aliqd:vtra pmittat:nã id qđ iperatur neceſſa
riũ eſt:illud qđ pmittitur uolũtariũ eſt. Deinde in
utra lege:ſi nõ obtẽperatũ ſit pœna afficiatur: aut
in utra maiori pœna ſtatuatur. Nã maxime cõſer
uanda eſt ea quæ diligentiſſima eſt & ſancta. De
inde utra lex iubeat:vtra uetet. nã ſæpe ea quæ ve
tat quaſi exceptione quadã corrigere videtur illã
quæ iubet. Deinde vtra lex de genere oĩ i utra de
parte aliqua:utra cõiter in plures:utra in aliq̃ rẽ
certã ſcripta uideatur. Nã quæ in partẽ aliquã &
quæ in certã aliq̃ rem ſcripta promptius ad cãm
accedere videtur & ad iudicium magis ptinere.
Deinde ex lege utrũ ſtatim fieri neceſſe ſit:utrũ in
ſe habeat aliq̃ morã & ſuſtentationẽ:nã id qđ ſta
tim faciendũ ſit:pfici prius oportet:deinde operã
dare ut ſua lex ex ipſo ſcripto videatur nihil cõtra
ria ãt:aut p ambiguũ:aut p rõcinationẽ:aut p defi
nitionẽ iduci:& ſanctius:& firmius id uideatur eẽ
quod apertius deſcriptum ſit. Deinde ſuæ legis ad
ſcriptũ ipm:ſnĩam quoq̧ adiungere. Contrariam
legẽ:item ad illã ſnĩam traducere:ut ſi põt fieri ne
diſcrepare quidẽ videãtur ĩter ſe. Poſtremo face
re ſi cã dabit facultatẽ:ut nr̃a rõne vtraq̧ lex con
ſeruari videatur & aduerſarioꝝ rõne altera ſit ne
ceſſario negligenda:locos aũt cõeſ,& quos ipã cã
det videre oportebit:& ex utilitatis: & honeſtatis
ampliſſimis partibus ſumere demonſtrantẽ p am
plificationẽ ad vtram potius oporteat accedere le
gẽ. Ex rõcinatione naſcitur controuerſia cum ex
eo quod vſpiã eſt ad id qđ nuſq̃ ſcriptũ eſt pueni
tur. Hoc pacto lex ſi furioſus eſt agnatorum:genti
liũq̧ in eo pecuniaq̧ eius poteſtas eſto. Et lex: pr̃
familias uti ſup familia pecuniaque legiſſet:ita ius
eſto. Et lex ſi paterfamilias ĩteſtatus moritur fami
lia pecuniaq̧:eius agnatoꝝ gentiliũq̧ eſto. Quidã
iudicatus eſt parentẽ occidiſſe:ei ſtatim q̧ fugien
di poteſtas non eſſet ligneę ſoleæ in pedes iductæ
ſunt. Os ãt obuolutum eſt folliculo & pligatũ. De
inde in carcerem deductus:ut ibi eſſet tantiſp: dũ
culeus in quem coniectus in pfluẽtẽ deueheretur:
cõpararetur. Interea qdam eius familiares in car
cerẽ tabulas afferunt:& teſtes adducunt. Hæredes
quos ipſe iubet ſcribunt:tabulæ obſignantur. De
illo poſt ſupplicium ſumitur. Inter eos qui hære
des in tabulis ſcripti ſunt:& inter agnatos de hæ
reditate controuerſia eſt. Hic certa lex quæ teſta
menti faciendi his qui in eo loco ſint adimat pote
ſtatem:nulla pfertur. Ex cæteris legibus quæ hũc
ipſum ſupplicio huiuſmodi afficiunt:& quæ ad te

ge oĩa eſſe manifeſta. De
inde debemus adiungere
uoluntatẽ ut ad ſcriptum
uoluntas quoq̧ interpre
tata conſentiat. Dare etiã
operam ut aduerſariorũ
lex cõtrariam habeat vo
lũtatem. Et ſi fieri poteſt
aduerſariorũ legis ita eſt
interpretanda ſententia,
ut pœne etiã ipſa lex ad
uerſariorum per ſentẽtiæ
interpretationem pro no
bis facere uideatur ut am
bæ leges noſtræ ſint par
tis. Vna noſtra p ſcriptũ
aduerſariorum per uolũ
tatem. Poſtremi ſunt loci
communes qui in legibus
contrariis ſumi poſſunt:&
utilitate & honeſtate le
gis cuiuſcunq̧ ea maxi
me conſideranda putetur
quæ ad maximas res per
tinere uidetur. Præceptũ
hoc eſt. Comparandas le
ges eſſe utrum iter ſe duæ
uel tres diſcrepent leges,
& ſeruari nõ poſſunt am
bæ quia diſcrepẽt ea ma
xime conſeruetur quæ ſit
in comparatione utilior
honeſtior aut magis ne
ceſſaria:ex ratiocinatio
ne autem naſcitur con
trouerſia cum ex eo qđ
uſpiam eſt ad id qđ nuſq̃
ſcriptum eſt uenitur. Ra
tiocinatio ſyllogiſmus di
citur controuerſia legalis
eſt. Habet tractum cũ ex
eo quod ſcriptum eſt id
quod ſcriptũ non eſt colli
gitur Cice. ait. cum ex eo
quod uſpiã ſit ad id quod
nuſq̃ eſt ſcriptũ uenitur &
habet modos ſuos q̃bus
compræhẽdatur uel ſimi
le cum colligimus uel cũ
minus colligimus ex ma
iore uel cum conſequens
dat exemplum. Sed hæc
in Marcomano exempla
ſunt poſita. dat exemplũ
Cice. de eo qui damnatus
participii in carcere teſta
mentum fecerit nulla qui
dem lex: teſtamentum fa
cere prohibet eum qui dã
natus ſit parricidii. Sed
ſunt aliæ leges quæ mul
ta prohibẽt parricidii reũ
& damnatum. Ex quibus
colligitur etiam hoc faci
endi teſtamenti illum nõ
habuiſſe poteſtatem. Itẽ
multæ leges ſunt teſtamẽ
torum faciendorum ex q̃
bus iterum colligitur hoc
faciendi

faciendi teſtamenti pote/
ſtatem non habuiſſe. Tra
ctatus uero habet & lo+
cos argumentorum tales.
Primum ut ſcriptum lau/
demus: & confirmemus.
Deinde conferamus cum
eo facto quod colligimus
A ſcriptum deide ut ſimi+
le eſſe doceamus: deinde
ut ſi illud æquum ſit: hoc
quoq; eſſe æquum iudice
mus, deinde ut dicamus
cum de hoc ſcriptum ſit
cur de alio ſcriptum non
ſit: ꝙ quaſi manifeſtū fue+
rit ex eo quod ſcriptū eſt.
etiam quod ſcriptum nō
ſit, icirco a ſcripto legis
permiſſum eſſe uideatur.
Deinde doceamus in mul
tis legibus multa præteri
ta: ſed accipi hæc ſi non
ſint pręterita ex his, ſcili+
cet quę ſcripta ſunt, hæc
dicit qui utitur collectio
ne. Qui contra pugnat an
te omnia laborare debet:
ut ſimilitudinem tollat &
dicat aliud eſſe i eo quod
ſcriptum eſt: aliud in eo
quod admiſſum eſt ac ꝑ/
pterea eſſe diſſimile & nō
debere accipi ex eo quod
ſcriptum eſt ad quod non
ſcriptum eſt: cum ſit mul+
ta diſtantia diſſimilitudi
nis & ſimilitudinis de q+
bus in.i.lib. expoſuit Cic.
Addere pręterea etiā po/
terit is qui contra colle/
ctionem nititur uti & ipſe
utatur aliqua collectio/
ne. Quod ſi & continget
iiſdem argumentis utetur,
quę ſupra dedimus ei qui
utitur collectione. Si nau/
tem non poterit uti hoc
aget: ut oſtēdat ſcriptum
ſolum conſiderari opor+
tere. Periclitari iura oia,
ſi ſimilitudines accipian/
tur nihil enim eſſe pene
quod non alteri ſimile eē
uideat. Poſtremi loci ſunt
communes ab eo qui utit
ratiocinatione extra ſcri/
ptum per coniecturam id
quod ſcriptum non eſt ac
cipi oportere. Deinde ne+
minem poſſe ſcriptura cō
plecti uniuerſa illud tan+
tummodo bene ſcribere
legem qui quędam cōiun+
gat ex quibus alia pręte/
rit intelligi poſſint. Loci
uero communes cōtra eū
qui collectiōe nititur iſti
ſunt. Coiecturam nō eſſe

ſtamenti faciendi poteſtatē principe per rōcinatio+
nem veniendum eſt ad hmōi rōnem: vt quęratur
habuerit ne teſtamenti faciendi poteſtatem. Lo+
cos autē in hoc genere argumentandi hos: & hu+
iuſmodi quoſdā eſſe arbitramur. Primū eius ſcri+
pti qd̓ pferas laudationem & confirmationē. De+
inde eius rei de qua quæritur cum eo de quo con
ſtet collationem huiuſmodi: ut id de quo quærit
rei de qua conſtet ſimile eſſe videatur. Poſtea ad+
mirationē cum pcontatione: qui fieri poſſit ut qui
hoc ęquum eſſe cōcedat illud neget: qd̓ aut æqus,
aut eodē in genere ſit. Deinde icirco de hac re ni
hil eſſe ſcriptū, ꝙ cum de illa re eſſet ſcriptum de
hac re is qui ſcribebat nemīnē dubitaturū arbitra
tus ſit. Poſtea multis in legibus multa ꝑterita eſſe
quę icirco ꝑterita nemo arbitretur: ꝙ ex ceteris
de quibus ſcriptū ſit intelligi poſſint. Deind æqui+
tas rei demonſtranda eſt: ut in iuridiciali abſolu+
ta. Contra autē qui dicet ſimilitudinem infirmare
debebit qd̓ faciet ſi demonſtrabit illud q̄ cōfert
diuerſum eſſe genere natura: ui: magnitudine: lo+
co: tpe: pſona: opinione: ſi quo in numero illud qd̓
per ſimilitudinē afferē: & quo illud in loco cuius
cā afferē: haberi conueniat demonſtrabitur. Dein
de qd res cum re differat demonſtrabitur ut non
idem videatur de vtraq; exiſtimari oportere. Ac
ſi ipſe poterit quoq; ratiocinationibus vt iiſdem
quibus ante dictum eſt vtetur: ſi non poterit: ne+
gabit oportere quicq̄ niſi quod ſcriptum ſit conſi
derari: periclitari omnia iura ſi ſimilitudines acci
piantur: nihil eſſe pene qd̓ non alteri ſimile videa
tur multis diſſimilibus rebus: & in unamqq; rem
tamē ſingulas eſſe leges. Omnia poſſe iter ſe vel ſi
milia vel diſſimilia demonſtrari. Loci cōes a ratio
cinatione oportere coniectura ea eo qd̓ ſcriptum
ſit ad quod nō ſit ſcriptum peruenire & neminē
poſſe omnes res per ſcripturam amplecti: ſed eū
commodiſſime ſcribere qui curetur quadam ex
quibuſdam itelligantur. Contra ratiocinationem
huiuſmodi: coniecturam diuinationē eſſe: & ſtulti
ſcriptoris eſſe: nō poſſe omnibus de rebus cauere
quibus uelit. Definitio eſt: cum in ſcripto uerbum
aliquod eſt poſitū cuius de vi quæritur hoc mo
do. Lex eſt qui in aduerſa tēpeſtate nauim reliquę
rint omnia amittunto: eorum nauis & onera ſun+
to qui in naui remanſerint. Duo quidam cū iam
in alto nauigarent & eorū alterius nauis alterius
onus eſſet: naufragum quendam natātē & manus
ad ſe tendentē aduerterunt: miſericordia cōmoti
nauī ad eū applicuerunt: hominē ad ſe ſuſtulerūt.
Poſtea aliquanto ipſos quoq; tēpeſtas cœpit iacta
re vehementius vſq; adeo: ut dominus nauis cum
idem gubernator eſſet: in ſcapham cōfugeret, &
inde funiculo quia puppi religatus ſcaphā anne+
xam trahebat nauis quo ad poſſet moderaretē: ille
autem cuius merces erant in gladium in naui ibi+
dem incūberet. Hic ille naufragus ad gubernacu+
lū acceſſit: & naui quoad potuit eſt opitulatus. Se+
datis autem fluctibus: & tempeſtate iam cōmuta+
ta nauis in portum incolumis peruehitur. Ille aūt

firmum argumentum ſed
eſſe diuinationem, Dein/
de ſtulti eſſe ſcriptoris nō
omnia quę cauenda ſunt
in lege conſcribere. His q
in loco ſint adimat pote/
ſtatem neq; pmittat, ſed
ut quaſi permiſſio eſſe ui/
deatur collectio ſit ex ali
is. Definitio eſt cū in ſcri+
pto uerbū aliquod eſt po
ſitū cuius de ui quęritur
hoc modo. Subiungit po
ſtremā legalem cōtrouer/
ſiam, quam definitionem
nominauit quę nulla par
te diſtat a conſtitutione
rationali: niſi ꝙ uerbū in
lege poſitū uel in ſcriptu/
ra aliqua cum definit qd
ſignificet qd ſit tunc ſit le
galis deſtitutio. Supponit
exemplū de his qui nauē
ſuam ducunt unus icubue
rit gladio: alter remū im+
peritus gubernandi tenue
rit gubernator in ſcaphā
fugerit hic cum contēdāt,
cuius nauis ſit: ex lege in/
tium capiunt controuer/
ſię. Quęritur tamē uerbū
quod in lege poſitū eſt qd
ſit nauis, deide quid ſit na
uē deſerere, & qd ſit in na
ui remanere. Hęc ſola di+
ſcretio eſt data inter defi/
nitionem legalem & con/
ſtitutionem, id eſt ratio+
nalem ſtatum: pręcepta
autem dicendi eadem ſer,
uabimus quę ſupra ſunt
poſita, ut definiamus, &
cętera quę pręcepit. Tūc
expoſitis argumentatio+
nibus quę in iudiciale cau
ſarum genus accōmedan
tur. Finitis omnibus pręce
ceptis quę data fuerant
ad omnes conſtitutiones,
& ad omnia genera con+
trouerſiarum qua in legi+
bus ſunt: dumtaxat: in iu+
diciali genere cauſarum
tranſit Tullius ad delibe
ratiuam cauſam: & ad de
monſtratiuam. Nō ꝙ alia
pręcepta eſſe poſſint de+
liberatiuę & demonſtra+
tiuę quę fuerint ſupra in
iudiciali genere dumta/
xat in conſtitutionibus.
Nam pari modo coniectu
rę finis, & cęterę conſtitu
tiones: & omnia genera
controuerſiarum uerſan/
tur in deliberatiuo & de/
monſtratiuo quemadmo
dum in iudicialibus. Vnde
non alio modo dicenda

qui in gladium icubuerat leuiter ſauciatus facile eſt ex vulnere recreatus. Nauim cum onere horũ triũ ſuã qſq; eſſe dicit, hic oẽs ſcriptos ad cãm accedunt, & ex noĩs ui naſcit̃ controuerſia. Nã & relinquere nauẽ, & remanere in naui: deniq; nauis ipſa qd ſit definitiõibus quærit̃. Iiſdẽ aũt ex locis oĩbus qbus cõſtitutio definitiua tractabitur. Nũc expoſitis his argumẽtationibus quæ in iudiciale cãrũ genus accõmodãtur: deinceps in deliberatiuũ genus & demõſtratiuũ argumentandi locos et pcepta dabimus non q̃ nõ in aliqua conſtitutione oĩs ſemp cã uerſetur: ſed qa pprii tñ harũ cãrũ quidã loci ſunt non a conſtitutione ſeparati ſed ad fines horũ generũ accõmodati. Nã placet in iudiciali genere finẽ eſſe æquitatẽ, hoc eſt partẽ q̃dã honeſtatis. In deliberatiuo aũt Ariſtoteli placet utilitatem nobis aũt et honeſtatẽ et vtilitatẽ. In demonſtratiuo honeſtatẽ. Quare in hoc quoq; gñe cãrũ q̃dã argumẽtationes cõiter ac ſimiliter tractabunt̃ i q̃dã ſeparatius ad finẽ quo referri oẽm rõnẽ oportet adiungent̃ atq; vniuſcuiuſq; cõſtitutionis exẽplũ ſupponere nõ grauaremur: niſi illud videremus: quemadmodum res obſcuræ dicẽdo fierent apertiores: ſic res apertas obſcuriores fieri oratione. Nunc ad deliberationis præcepta tendamus.

¶ De genere deliberatiuo. Ti. IX.

REꝝ expetẽdaꝝ tria genera ſunt, par ãt numerus vitãdaꝝ ex cõtraria parte. nã eſt qddã qd ſua ui nos alliciat ad ſe nõ emolumẽto captãs aliquo: ſed trahens ſua dignitate qd gñs eſt virtus, ſciẽtia, veritas. Eſt aliud ãt nõ ꝑpter ſuã vim & naturã ſed ꝑpter fructũ atq; vtilitatẽ petendũ, qd gñs pecunia eſt. Eſt porro qddã ex hoꝝ partibus iũctũ: qd & ſua vi & dignitate nos iductos ducit & ꝑſe gerit q̃dã vtilitatẽ quo magis expetat̃ ut amicitia: bona exiſtimatio. Atq; ex his hoꝝ contraria facile tacẽtibus nobis itelligent̃. Sed ut expeditius rõ tradat̃ ea q̃ ꝑſcripſimus breui noĩabunt̃. Nã in primo qdẽ gñe quæ ſunt honeſta appellabunt̃. Quæ aũt in ſecundo vtilia: hæc ãt tria qa partẽ honeſtatis: et utilitatis cõtinent et qa maior eſt vis honeſtatis iũctæ cẽ oĩno ex duplici gñe itelligent̃: ſed in meliorẽ ptẽ vocabuli cõferant̃: et honeſta noient̃. Ex his illud conficitur ut appetendaꝝ reꝝ partẽ ſint honeſtas: et vtilitas: vitandaꝝ turpitudo & inutilitas. His igitur duabus rebus res duæ grandes ſunt attributæ neceſſitudo et affectio: quarũ altera ex vi altera ex re et pſonis cõſiderat̃. De vtraq; apu' plenius poſtea. Nũc honeſtatis rõnes primũ explicemus. Qd aũt totũ aut ex aliqua pte ꝓpter ſe petit̃ honeſtũ noĩabimus. Quare cũ eius duæ partes ſint, q̃rũ ſimplex: altera iũcta ſit ſimplicẽ prius conſideremus. Eſt igitur in eo gñe oĩs res una vi; atq; vno noĩe amplexa virtus. Nã virtus eſt aĩ habit' naturæ modo atq; rõni cõſentanẽus. Quãobrem oĩbus eius partibus cognitis erit tota vis ſimplicis honeſtatis cõſiderata. Habet igitur partes q̃tuor prudẽtiã: iuſticiã fortitudinẽ: tẽperantiã. Prudentia eſt reꝝ bonaꝝ & malaꝝ & vtrarũq; ſcientia. Partes eius: me

ſunt in iudiciali: & alio in cæteris: ſed eadem dicendi ubique præcepta ſeruabuntur. Verumetiam quoniam ut i libro primo docuit: & hic admonet fines ſuos certos habent genera iſta controuerſiarũ neceſſario propter fines. Alia quædam præcepta: & alia quædam argumẽta tradenda ſunt de quibus nũc tractabit. Finem
Finis cãrum habet iudicialis cauſa æquitatem. Deliberatiua finẽ habet utilitatem, ut Ariſtoteli placet: ut Ciceroni utilitatem & honeſtatem Demonſtratiua finem habet honeſtatem. Ergo propter fines quaſi alia argumenta ſunt neceſſaria. Aliud enim cogit in tractatu præter conſtitutionem quãlibet: ille qui æquitatem cupit iudicibus perſuadere: aliud ille qui oſtẽdere cupit utilitatem, & honeſtatẽ alius qui oſtendere uult honeſtatem. Vnde ipſius vtilitatis & honeſtatis pcepta danda ſunt: quæ & deliberatiuæ cauſæ uidentur, & demõſtratiuæ propter fines proprios conuenire: & poterat quidẽ ſupponere exẽpla deliberatiuæ per ſingulas conſtitutiones: hoc eſt ut doceret incidere in deliberatiua coniecturã finem & reliquas conſtitutiones. Item pari modo in demonſtratiua: ſed quoniam res aperta eſt dicere præterit: ne rem ſatis claram dum apertiorem per exempla uult reddere obſcuriorem exemplorum diuerſitate feciſſet.

¶ De gñe deliberatiuo.

REꝝ expetẽdaꝝ tria genera ſunt. Par ãt numerus vitandaꝝ ex ↄtraria parte. Deliberatiuæ & demonſtratiuæ cauſæ fines dixit eſſe utile & honeſtum. Verum eſt quiddam honeſtum quod purum ſolum & per ſe honeſtum eſt. Aliud uero honeſtum: quod habet mixtam utilitatem quod iccirco honeſtum dicit̃: quia ſemper i copulatis rebus nomen a meliori parte cõponitur ut demonſtratiuam cauſam: cum intelligamus habere laudem &

uituperationem. Quidã tamen hanc eandem cauſam a parte meliore ſicut diximus laudatiuam eſſe dixerunt. Ergo cum honeſtum nũc per ſe ſolum ſit: nunc ſit aliud quod iunctum eſt ex utilitate: tamen etiam honeſti nomẽ nuncupatur. Sunt igitur tria quæ expetuntur honeſtum purum: honeſtum cum utili: & ipſum utile purum ac ſeparatum. Sed Sed his tribus expetendis hoc eſt honeſto utili: & illo tertio quod mixtum eſt adiunguntur duo ad tractatum neceſſaria: neceſſitudo & affectio, de quibus plenius poſtea diſputabitur. Atque honeſtum ipſum quod propter ſe expetitur cum duas partes ut diximus: diſtributum ſic prius tractat de eo ipſo quod purum eſt nullo utili ſociato quam diximus eſſe uirtutem: hãc diuidit in partes quatuor, prudentiam iuſtitiam fortitudinem: tẽperantiam. Et defiuit prudentiam: eique tres ſpecies ſubiũgit: memoriam
Prudentiæ ptes intelligentiam: prouidentiam qua ratione temporum conſtatur. Præteriti temporis eſt memoria. Præſentis intelligentia. Futuri prouidẽtia: has ſic ſimiliter definit. Item definit iuſticiam ſecundã uirtutem eique ſubiicit partes ſimiliter tres: naturalem: iuſticiam conſuetudinis iuſticiam: legitimã iuſticiam eaſque ſimiliter definit: & dat exempla. Subiungit tertiam uirtutem: quam appellat fortitudinem hanc definit: & ei ſubiicit partes quatuor magnificentiam: fidentiã patientiam: perſeuerantiam. Quas item definit ſicuti omnia. Quarta poſtremo ſubiungitur uirtus quæ temperantia dicitur: & dat ei partes tres: continentiam: clementiã: modeſtiam: quas partes definit ita ut omnia ſuperiora: quibus explicitis, a parte docuit id ſolũ qd propter ſe expetitur: & quid ſit: & quale ſit uerũ: cum honeſtum hoc intelligamus eẽ quod propter ſe expetit̃

ſe expetitur non propter
aliquod emolumentũ qđ
ipſum uirtus eſt. Q̃ñ inci
debat quæſtio: an uirtus
id eſt honeſtũ ꝓpter ſe ex/
peteref. Epicurei enim di/
cunt uirtutẽ expeti ipſam:
propter uoluptatẽ huius
quæſtionis: cũ clarior ui/
detur eſſe tractatus diſtu
lit: & negauit ad hoc inſti
tutũ debere ſociari: ubi cẽ
tum pcepta traduntur: nõ
rerũ diſputatio continet.
Nã primo in genere q̃ ſunt
honeſta appellant: uirtus:
ſcientia: ueritas: quæ nul/
Veritas lam ob utilitatẽ ſed ꝓpter
ſe expetuntur. Veritas eſt
per quã ea quæ ſunt aut
fuerũt: aut futura ſunt: di/
cuntur. Hucuſq; naturam
& iuſticiã cũq; his quæ na
turaliter iuxta ſunt expli/
cauit. Nunc ea docebit cũ
partibus ſuis quæ per cõ/
ſuetudinẽ iuxta ſunt. Iuſti
ciã enim triplicem eſſe uo
luit naturalẽ conſuetudi/
nis: id eſt morũ: legum. Le
ge iuſticia eſt quod in eo
ſcripto qđ populo expoſi
tum eſt. Hucuſq; iuſticiã
conſuetudinis dixit: nunc
Fidẽtia incipit legum. Fidentia eſt
per quã magnis & hõeſtis
rebus &c. In honeſtis acti
bus fidentia eſt: cæteræ in
Confi/dentia malis confidentia: nã mul
tum ipſe aius in ſe fiduciæ
cer ta cum ſpe collocauit:
ut eſt illud Turne ſui me/
rito: ſi qua eſt fiducia for/
ti: neq; hoc ad noſtrum in
ſtitutum ptinet. Epicurei
enim & ipſam uirtutẽ di/
cunt ꝓpter ſe non expeti:
ſed ꝓpter uoluptatẽ quæ
ſecta. Epicureorũ eſt: hoc
utiq; reuincẽdũ. Sed quia
longioris tractatus eſt al
terius operis. Rhetorica
enim nunc exponiť ideo,
& hinc dicere prætermi/
ſit. Propter ſe autẽ uitãda
ſunt. Docuit honeſtatem
ſequentem. Subiungit ui/
tandã turpitudinem: ſed
turpitudo in his eſt quæ
contraria ſunt uirtutibus.
Fidentia: ut ſupra poſuit
uirtus eſt: huic contraria
eſt defidentia: & audacia
uitanda. Pari modo inter
uirtutes & contraria me/
dia inueniuntur: quæ licet
uicina ſint uirtutibus: ta/
men uitanda ſunt: ut uitã/
tur ipſa contraria, hæc ãt

moria, intelligentia, prouidentia. Memoria eſt per
quã aius repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia eſt
per quã ea pſpicit quæ ſunt, ꝓuidentia per quam
futurũ aliqđ videtur anteq̃ factũ eſt. Iuſtitia eſt ha/
bitus aĩ cõi vtilitate cõſeruata, ſuã cuiq; tribuens
dignitatẽ. Eius initiũ eſt ab natura pfectum: dein/
de quædã a conſuetudine ex vtilitatis ratione ue/
nerunt, poſtea res & ab natura pfectas, & ab cõſue
tudine pbatas legũ metus & religio ſanxit. Naturæ
ius erit qđ non opinio genuit, ſed q̃dam in nata
vis inſeruit religionem, pietatẽ gratiã, vindicatio/
nẽ, obſeruantiã, veritatẽ. Religio eſt quæ ſupioris
cuiuſdã naturæ, quã diuinã vocant curã cerimoni
amq; affert. Pietas per quã ſanguine cõiunctis pa
triæq; beniuolis officium & diligẽs attribuitur cul
tus. Gratia in qua amicitiarũ & officiorũ alterius
memoria & remunerandi volũtas cõtinetur. Vin
dicatio eſt per quã uis, aut iniuria, & oĩno oẽ quod
obfuturũ eſt defendendo, aut ulciſcendo ꝓpulſať.
Obſeruantia eſt per quã hoĩes aliqua dignitate an
tecedẽtes cultu quodã & honorẽ dignantur. Veri/
tas eſt per quã imutata ea quæ ſunt, aut ante fue/
runt aut futura ſunt dicũtur. Cõſuetudine ius eſt,
qđ aut leuiter a natura tractũ aliud & maius fecit
vſus, vt religionẽ, aut ſi qđ eorũ quæ ante diximus
ab natura pfectũ maius factũ ꝓpter conſuetudinẽ
videmus, aut qđ in morẽ vetuſtas vulgi approba/
tione pduxit, qđ genus eſt pactũ, par, iudicatũ. Pa
ctum eſt qđ inter aliquos cõuenit Par qđ iter oẽs
æquabile eſt. Iudicatũ de quo alicuius, aut aliquo/
rum iam ſententiis cõſtitutũ eſt. Lege ius eſt quod
eo ſcripto qđ populo expoſitũ eſt, ut obſeruet con
tinetur. Fortitudo eſt conſiderata piculorũ ſuſce/
ptio & laborũ ꝓpeſſio. Eius partes magnificentia,
fidentia, patientia pſeuerãtia ſunt. Magnificẽtia ẽ
rerũ magnarũ, & excelſarũ cum aĩ ampla quadã,
& ſplendida ꝓpoſitione cogitatio: atq; adminiſtra
tio. Fidentia eſt: per quã magnis & honeſtis in re/
bus multũ, ipſe animus in ſe fiduciæ cũ certa ſpe
collocauit. Patiẽtia eſt honeſtatis aut vtilitatis cã
rerum arduarum, ac difficiliũ volũtaria ac diutur/
na perpeſſio. Perſeuerantia eſt in ratione bene cõ
ſiderata ſtabilis & perpetua pmanſio. Tẽperantia
eſt rationis in libidinẽ, atq; in alios non rectos im/
petus animi firma & moderata dominatio. Eius
partes, continentia, clæmentia, modeſtia. Continẽ
tia eſt, per quã cupiditas conſilii gubernatione re
gitur. Clæmentia per quã animi temere in odium
alicuius inuectionis concitati comitate retinetur.
Moleſtia per quã pudor honeſtus clarãm & ſtabi/
lẽ comparat auctoritatem. At hæc omnia ꝓpter ſe
ſolum vt nihil adiungať emolumẽti petẽda ſunt.
Quod vt demonſtretur, neq; ad hoc noſtrum inſti
tutum ptinet, & a breuitate pcipiendi remotũ eſt.
Propter ſe autẽ vitanda ſunt non ea modo quæ
his contraria ſunt, vt fortitudini, ignauia, & iuſti/
tia, verum etiã illa quæ ꝓpinqua videntur, et fini/
tima eſſe, abſunt autem longiſſime. Quod genus
fidentiæ contrariũ eſt diffidentia et ea re vitiũ eſt.
Audatia non contrarium, ſed appoſitũ eſt ac pro

quæ uicina ſunt ita ſunt,
ut certum nomen teneant
nunc ita ut uocabulũ non
habeant. Fidenciam dixi/
mus eſſe uirtutem: defidẽ/
tiam uitium. At id quod fi
dentiæ uitium eſt: habet
nomen quod appellatur 188
audacia. Item religio uir/
tus eſt. Irreligioſitas uitiũ
atq; religioni uicina uitiũ
tamẽ eſt: & ſuperſtitio no
minatur, quæ & ipſa ſit ui
tanda: ſed hæc ut dixi me
dia uel uicina habent no/
mina. Nã ſunt aliqua quæ
non habent, ut iuſtitia cũ
uirtus ſit i iuſtitia uitium:
punire hoſtes etiã uictos
uicinum iuſtitiæ. tamẽ q̃a
parcẽdum uictis eſt uitiũ
eſt aliquando: cui rei uoca
bulũ eſt: ut aſperitas: aut
crudelitas ſuperſtitio au/
dacia. Sunt igitur multa q̃
nos tũ dignitate: tũ quoq;
fructu ſuo ducunt: docuit
ea quæ ꝓpter ſe expeten/
da ſunt, itẽq; dixit quæ ꝓ/
pter ſe uidenda quæ hone
ſta pura, noiauit. Nunc do
cet illa: quæ mixta ſunt: &
habẽt partem honeſtatis.
Partem uero utilitatis: q̃ Vtilia & honeſta
tamen etiã ipſa honeſtatis
noie appellauit, ſunt autẽ
gloria dignitas amplitu/
do, amicitia. Hæc definiuit
in quo ſimili modo amici
tiam decet eſſe honeſtatẽ
quidẽ mentis: ſed cum ali/
qua utilitate ſociatã. Lo/
quiť enim de amicitia ciui
li quæ utilitate nõ caret.
Deinde partes eius amici
tiæ narrat & cauſas. Po/
ſtremo adiungit illud ter/
tium, uti ſeparatã utilita/
tem ex ſuis partibus doce
at eſſe cum ipſa illa cõmo
ditas honeſtate carens p/
ſpicitur, uel in repu. uel in
ſingulis ciuibus, hæc autẽ
in repu. nunc ad uires per
tinet ciuitatis nunc ad or/
namẽtum; quæ ipſa tamẽ
in utroq; cõuenienter no/
minatur. Sed uires nomi/
ne appellat icolumitatis.
At uero ornamentum po
tẽtiã eſſe dicit, ut ſint par/
tes utilitatis duæ incolu/
mitas & potẽtia. Poſt hæc
tractat quod græci appel
lant latũ quod
fieri poſſit, aut non poſſit
in quo etiã illud docet, qđ
huic uicinum eſt, & quod
facile fieri poſſit. Prope

enim fieri non poſſe credi tur quod: cum magna difficultate conficitur hæc ſunt de tribus: hoc de honeſto puro ſine utilitate deinde mixto cum utilitate: tertio de ſola utilitate. Vtilitas autem: aut in noſtris rebus: aut in corpore poſita eſt hucuſq; ď honeſto cũ utilitate: nunc de ſola utilitate diſſerit.

Vtilia ſolum

Quoniam ergo de honeſtate & utilitate diximus. Reſtat ut de neceſſitudine uſq; perſcribamus. Honeſti & utilitati ſuprapoſitæ: atq; tractatæ duas res neceſſario dixerit attributas neceſſitudinem, & affectionem: de his nũc præcepit.

Neceſſitudo

Ac neceſſitudinem docet eſſe illam: quæ neq; mutari neq; ab exitu ſuo flecti poſſit.

Affectu

Affectionem uero quæ ex tempore: aut negociorum euentu: aut hominum: adminiſtratione ſæpe mutatur: ut res non tales ſint quales eſſe conſueuerunt. Ac neceſſitudinem quæ prima eſt in duo diuidit: ut nunc neceſſitas ſit: quæ aliter exitus ſuos habere non poſſit ſed ſua cogat effecta ſine ulla exceptione: dicit eſſe alteram neceſſitatem ubi fieri aliter poſſit cum aliquid adnuitur.

pinquum: & tamen vitium eſt. Audacia nõ contrarium, ſed appoſitum eſt, ac propinquum: & tamen vitium eſt. Sic vnicuiq; virtuti finitimum vitium reperietur, aut certo iam nomine appellatum vt audacia quæ fidentiæ pertinacia: quæ perſeuerantiæ finitima eſt ; ſuperſtitio quæ religioni propinqua eſt: aut ſine vllo certo nomine : quæ omnia item vti contraria rerum bonarum in rebus vitandis reperiuntur. Ac de eo quidem genere honeſtatis quod omni ex parte propter ſe petitur ſatis dictum eſt. Nunc de eo in quo vtilitas quoq; adiungitur quod tamen honeſtum vocamus dicendum videtur. Sunt igitur multa quæ nos cum dignitate tum quoq; fructu ſuo ducunt: quo in genere eſt gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria eſt frequens de aliquo fama cũ laude. Dignitas alicuius honeſtate & cultu: & honore: & verecundia, digna auctoritas. Amplitudo potentiæ, aut maieſtatis, aut aliquarũ copiarũ magna abundantia. Amicitia, voluntas erga aliquẽ bonarũ rerũ illius, ipſius cauſa quem diligit cum eius pari voluntate. Hic quia de ciuilibus cauſis loquimur fructus ad amicitiam adiungimus: ut eorũ quoq; cã petenda videatur ne forte qui nos de oĩ amicitia dicere exiſtimant rẽphẽdere ĩcipiant, q̃q̃ ſunt qui ꝑpter vtilitatẽ modo petẽdã putãt amicitiã: ſunt qui propter ſe ſolũ: ſunt qui ꝑpter ſe & vtilitatẽ quoq; quid veriſſime cõſtituatur alius locus erit cõſiderandi. Nunc hoc ſic ad vſum oratoriũ relinquatur vtrãq; propter rem amicitiã eſſe expetẽdã. Amicitiarũ aũt ratio: qm̃ partim ſunt religionibus iunctæ: partim non ſunt: & qa partim veteres ſunt: partim nouæ partim ab illorũ: partim ab noſtro bñficio pfectæ: partim vtiliores: partim minus vtiles: ex cãrũ dignitatibus: ex tẽporum oportunitatibus: ex officiis: ex religionibus: ex vetuſtatibus habetur. Vtilitas aũt aut in corpore poſita eſt aut in extraneis rebus quarũ tñ rerũ multo maxima pars ad cõmodũ corporis reuertitur: vt in repu. quædã ſunt quæ vt ſic dicam ad corpus ptinent ciuitatis: vt agri portus, pecunia, claſſes, nautæ, milites ſocii, qbus rebus ĩcolumitatem: ac libertatẽ retinent ciuitates. Alia ſunt quæ iam qddã magis amplũ & minus neceſſarium conficiũt: vt vrbis egregia exornatio: atq; amplitudo, vt quædã excellens pecuniẹ magnitudo, amicitiarũ: ac ſocietatũ multitudo. Quibus rebus non illud ſolum conficitur: vt ſaluæ: & incolumes: verũ etiam vt amplẹ atq; potentes ſint ciuitates. Quare vtilitatis duæ partes videntur eſſe incolumitas: & potentia. Incolumitas eſt ſalutis tuta atq; integra cõſeruatio. Potentia eſt ad ſua conſeruanda: & alterius obtinenda idonearũ rerum facultas. Atq; in his oĩbus quæ ante dicta ſunt: quid difficulter fieri: & qd facile fieri poſſit oportet conſiderare. Facile fieri id dicimus quod ſine magno: aut ſine vllo labore: ſumptu moleſtia q̃ breuiſſimo tẽpore confici poteſt. Poſſe aũt fieri: qđ q̃q̃ laboris ſumptus: moleſtiæ: lõginquitatis indiget atq; aut oẽs: aut plurimas: aut maximas: cauſas hẽt difficultatis: tñ his ſuſceptis difficultatibus cõpleri, atq; ad exitũ pduci põt. Qm̃ ergo de honeſtate & de vtilitate diximus: nũc reſtat: vt de his rebus: quas his attributas eſſe dicebamus neceſſitudine & affectione pſcribamus. Puto igitur eſſe hãc neceſſitudinẽ: cui nulla vi reſiſti poteſt: quæ neq; mutari: neq; leniri poteſt. Atq; vt apertius hoc exẽplis ſit: licet vim rei qualis & quãta ſit cognoſcamus. Vri poſſe flãma ligneam materiã neceſſe eſt. Corpus mortale aliquo tpe interire neceſſe eſt atq; ita neceſſe ut uis poſtulat ea quã modo deſcribebamus neceſſitudinis: cui nulla vi reſiſti poteſt quæ neq; mutari neq; leniri poteſt huiuſmodi neceſſitudines cũ dicendi ratione ĩcidẽre recte neceſſitudines appellabuntur. Sin aliquæ res ĩcident difficiles in illa ſuperiori poſſit ne fieri queſtione conſiderabimus. Atq; etiã hoc mihi videor videre eſſe quadam cũ adiectione neceſſitudines quaſdã ſimplices: & abſolutas. Nam aliter dicere ſolemus neceſſe eſſe. Caſſilinẽſes ſe dedere Hannibali. Aliter autẽ neceſſe eſt. Caſſilinum venire in Hannibalis poteſtatẽ. Illic in ſuperiore adiunctio eſt hæc: niſi ſi malunt fame perire. Si enim id malunt: non eſt neceſſe: hoc inferius non item: propterea ꝙ ſiue velint Caſſilinenſes ſe dedere: ſiue famẽ perpeti atq; ita perire neceſſe eſt. Caſſilinũ venire in Hannibalis poteſtatem. Quid igitur hæc perficere poteſt neceſſitudinis diſtributio: prope dicã. Plurimum cum is locus neceſſitudinis videbitur ĩcurrere. Nã cum ſimplex erit neceſſitudo: nihil erit quod multa dicamus: cum eã nulla ratione lenire poſſumus. Cum autẽ ita neceſſe erit: ut aliquid effugere aut adipiſci velimus tum adiũctio illa quid habeat vtilitatis atq; honeſtatis erit conſiderandũ. Nã ſi velis attendere ita tñ vt id quæras quod cõueniat ad vſum ciuitatis, reperies nullã eſſe rem quã facere neceſſe ſit niſi ꝑpter aliquã cãm quã adiunctionẽ nominamus. Prẹter hæc autẽ inuenies multas eſſe res neceſſarias ad quas ſimilis adiunctio non accidit. Quod genus vt hoĩes mortales neceſſe eſt ĩterire ſine adiunctione: vt cibo vtantur non neceſſe eſt: niſi cũ illa exceptione extra quã: ſi nolint fame perire. Ergo: vt dixi: illud quod adiũgitur ſemp cuiuſmodi ſit erit conſiderandũ. Nã oĩ tpe id ptinebit, vt aut ad honeſtatẽ hoc modo exponenda neceſſitudo ſit neceſſe

cefſe

eceſſe eſt ſi honeſte uolumus viuere aut ad incolu-mitatē hoc modo neceſſe eſt: ſi ſine incōmodo vo-lumus viuere. Ac ſumma qdē neceſſitudo videt̃ eſſe honeſtatis: huic pxima incolumitatis: tertia ac leuiſſima cōmoditatis: quę cū his nūq̃ poterit dua-bus contēdere. Haſce aūt īter ſe ſæpe neceſſe cō-parari: vt q̄q̄ pſtat honeſtas īcolumitati tñ vtri po-tiſſimū conſulendū ſit deliberet̃. Cuius rei certū quoddā pſcriptum videt̃ in ppetuum dari poſſe. Nam qua in re fieri poterit. ut cū īcolumitati cō-ſulcrimus: qd ſit in pſentia de honeſtate delibera-tum uirtute aliqñ induſtria recuperet̃, tum īcolu-mitatis ratio videbit̃ habenda. Cum autē id non poterit honeſtatis eſt. Ita hmōi quoq; re cum ico-lumitati videbimur conſulere vere poterimus di-cere nos honeſtatis rationē habere: quoniā ſine in-columitate eam nullo tēpore poſſumus adipiſci. Qua in re vel concedere alteri: uel ad conditionē alterius deſcendere, & in præſentia quieſcere atq; aliud tēpus expectare oportebit. In cōmoditatis vero ratione modo illud attendatur digna ne cā videatur: ea quę ad utilitatē pertinebit. Quare aut de magnificentia: aut de honeſtate qddam deroge-tur. Atq; in hoc loco mihi caput illud videtur eſſe vt quęramus quid ſit illud quod ſi adipiſci: aut ef-fugere uelimus aliqua res nobis ſit neceſſaria: hoc eſt quæ ſit adiunctio ut perinde vti quæq; res erit laboremus, & grauiſſimā quāq; cauſam vehemen-tiſſime neceſſariam iudicemus. Affectio eſt quædā ex tempore: aut ex negociorum euentu: aut admi-niſtratione, aut hoīum ſtudio cōmutatio rerum, vt non tales quales ante habitæ ſint: aut plerunq; ha-beri ſoleant habendæ videantur eſſe, ut ad hoſtes tranſire turpe videtur eſſe: at non illo animo quo Vlyſſes tranſiit, & pecuniam in mare deiicere inu-tile, at non eo conſilio quo Ariſtippus fecit. Sunt igitur res quædam ex tempore, & conſilio: non ex ſua natura conſiderādæ: quibus in omnibus quid tpa petant: aut qd pſonis dignū ſit cōſiderādū ēt & nō qd fiat, ſed quo qcq; aīo, qcū, quo tpe, q̄diu fiat attendēdum eſt. His ex partibus ad ſnīam diſ-cendam locos ſumi oportere arbitramur.

Vtri potiſſimū: alii potius legunt

ui

De genere demonſtratiuo. Ti. X.

Laudes autē & vituperatiōes ex his lo-cis ſumentur qui loci pſonis ſunt at-tributi, de qbus ante dictum eſt. Sin di-ſtributius tractare qs volet, partiatur ī animum & corpus, & extraneas res licebit. Animi laus, uirtus, cuius de partibus paulo ante dictū eſt. Corporis valitudo, dignitas vires, velocitas. Extra-neæ: honos pecunia: affinitas genus: amici patria, potētia, & cætera quæ ſimili eſſe in genere ītelligē-tur. Atq; in his id quod in oīa valet oportebit, cō-traria quoq; quæ & qualia ſint ītelligant̃. Videre autē in laudando, & in vituperando oportebit, nō tam quę in corpore, aut in extraneis rebus habue-rit is de quo agetur: q̄ quo pacto his rebus vſus ſit. Nā fortunam qdem & laudare ſtultitia. & vitupe-rare ſuperbia eſt. Animi aūt & laus honeſta & vitu-peratio vehemēs eſt. Nunc qm̄ omne in cauſæ ge-nus argumentandi ratio tradita eſt: de inuentione prima ac maxima parte rhetoricę ſatis dictum vi-detur. Quare quoniā & vna pars ad exitū hūc ab ſupiore libro pducta eſt, & hic liber nō parū conti-net literarū: quæ reſtant in reliquis dicemus.

Poſtremū cauſæ gen⁹ demōſtratiuū eſt qd adiūgit dans pcepta quibus laudes: uitupatio-neſq; tractētur. i. qbus lo-cis. Ac primum dicit eoſ-dē locos eſſe laudi & uitu-perationi: quos in libro. i. iudicialis cāæ: hoc eſt oīa attributa perſonæ. Parti-tur tñ breuiter laudes & uituperationes aī uel cor-poris: & extrinſecus: aī vir-tutes artes ſciētiæ: uel cō-tra uitia. corporis totius uel ī partibus: ut pulchri-tudo, ualitudo, īregritas, & cætera hmōi. Extrinſe-cus ſunt patria, parentes cognati, amici, magiſtra-tus, diuitiæ & cætera hu-iuſmodi: poſtremum pce-ptum dat in laude, & uitu-peratione: nā tam nos cō-ſiderare debere qd corpo-ris ſit: quid extrinſecus: q̄ quid ſit in aīo. Oīa. n. uel laudanda uel uituperāda non rebus externis non rebus corporis: ſed aīo metiū-tur. Sin aliq̄ res iciderint difficiles de impoſſibilitate dicit q̄dā ſimplices: ut aliter oīno fieri nō poſſint. Caſ-ſilinēſes ſe dedere Hānibali: niſi uelint fame perire. Er-go hic exceptio, caſſilinū uenire in hānibalis ptātē, hoc aliter oīno fieri nō pōt: tum adiūctio ubi exceptio niſi pp aliq̄ cām. Ita nō eſt neceſſitas in ciuili q̄one illa quę ſine conditione eſt, partim autē ex his multas eſſe res, id eſt neceſſitudine: nā oī tpe id pertinebit, id eſt exce-ptio ipſa. Ac ſumma qdem neceſſitas uidetur eſſe ho-neſtatis, duo ſunt qdem honeſtū: & utile ſed utili cum duo ſubiacent cōmoditas: & incolumitas quaſi tria ef-fecta ſunt, ue: honeſtas pponēda: ſecundo loco habē-da incolumitas eſt, tertio cōmoditas deinde & quæq; res ſit: aut honeſtatis: aut icolumitatis. Aut nō eo cōſi-lio quo ariſtippus ut ſociorū cadauera tēpeſtatibus li-beraret. Laudes autē & ui-tuperationes. Demonſtra-tiua quæ ſuperat ſola tra-ctat̃ per honeſtatē quę de-monſtratiua partes habet duas laudē & uituperatio-nē, utrūq; tñ ex attributis pſonæ tractat̃, Dum ſint. xi. attributa pſonis qbus approbat̃ cuiuſq; pſona nomen hois certis ſuis de-ſignans & ſanguinē & ho-minem noībus explicatur cū nullo ſocium, neq; no-mine, neq; attributo, Na-tura eſt attributum extra ipm hoiem, ut ī patria, gē-te, ſanguine, cæteriſque. Hæc enim licet dent hoī cōmodū non tñ pprīū. In ipſo uero hoie eſt natura circa corpus & aīam, quę dat plurias, & aīo, & cor-pori qualitates. Ergo na-tura accidens res eſt, quæ aptiorē hoiem ad unūqd-q; facit. Itaq; non orator natura eſt, ſed oratorius, id eſt qui orator eſſe poſſit. Verū has qualitates, uel di-ligētia cōparat facitq; pfectas & habitus noīatur: aut in hac caſu quodā ac repentino motu frequenter inci-dimus & affectio dicitur: aut in has inclinamur ſtudio quodā qd ipſum ſtudiū per ſe nihil aliud eſt q̄ uolūtas applicata in aliquas qualitates. Ergo afficimur quali-tatib⁹ his modis ortu & natali & eſt natura. Afficimur repentinis caſibus & affectio eſt. Afficimur induſtria, ac conſtantia & pſeueratione & habitus eſt. Atvero ipm ſtudiū qd eſſe definimus ampliatā in qualitatē aliquā aī uoluntatē hoc inquā ſtudium nunc affectio eſt: ſi p tpe eſt nunc ſi pſeuerauerit habitus, ipſum ſtudiū non iam quaſi pceptio q̄dā ineſt rei eius cui nomen eſt ſtu-dium ſi pſeuerauerit. Sed ut ſtudium intelligā, illud de-beo conſiderare quod ipſo ſtudio petitur, ut literatu-ra, aut geometria qd ſi pceptum ſit, habitus ſtudio p-

Attributa pſonis

Natura
Affectio
Habit⁹
Studiū

ceptus eſt. Ergo natura accidēs qualitas eſt: ut animo
uel corpori. uel extrinſecus & accidens ab ortu: ac na
tali. Accidit aūt mari, uel fœminæ. Nā marē eſſe aut fę
minā non iā iter cōmoda cōputatur. Affectio eſt acci
dens qualitas uel ſponte: uel ſtudio: mox deſitura. Nā
ſi pmaneat: fit habitus dicta affectio ꝗ ſiciat qualita
te & erit affectio īcipiēs habitus, uel uictus. Nō enī oia
Habit⁹ ad exitū tēdunt. Hitus eſt ꝑceptio ꝗlitatū. Nā hæc ꝑce
deo tn̄ pta phī dixerunt: hic qualitates: uel cōmoda ſūt uel
cōuenit incommoda. Quæ qm̄ tribus modis qualitates eueni
unt: multas his cōmoda: uel incōmoda cōiter eueniūt.
Verū per exiſtentiā ea quæ eueniunt ſecernūtur. Nam
alia uis in eo cōmodo qđ per natura eſt: alia in eo qđ
per affectionē alia in eo qđ per habitū: habitus nō pōt
eſſe niſi hoc quod non aliud eſt: atq; illud qđ habetur:
nā quod ignis calet: putant aliq habitū eſſe qa ꝑpetuū
fit: cū hoc ipſum ſit ignis ut caleat. Itaq; potius natu
ra eſt. Habitum multū non niſi deo dant. Et uerę eſt il
le enim habet oia ꝑcepta. At uero homo nunq̄ ita qđ
perceptū habet ut non inꝑfectu quotidie ſit: & hūc ꝑ
fectum addixerunt. i. ꝑgreſſionem quā habitū dixerūt
ergo pro exiſtimatione maioris ꝑceptionis in homi
ne habitū ītelligimus ut ſi affectione quadam aliquid
quis agat ut orator in foro non ꝑfectus: tn̄ ſi in eo ꝓ
greſſio eſt aliqua habitus dicet: & certe pro cōmodo
ſuo: uel habitum, uel affectionē faciet: non ex alterove
ro erit. In rebus enim oia ſunt certa quæ alterę ſigni
ficēt ut iracūdus habitus eſt: iratus affectionis & huiuſ
modi pathos cū ſtudio & diligentia euenit habitus eſt
Studiū cū naturaliter natura. Studium eſt autē: uel adipiſcen
di aliqđ: uel retinendi uoluntas. i. qđ uel adipiſci aliqđ
uel retinere optamus uel adeptū retinemus. Victus eſt
Victus uel qđ ipſe hō agit: uel quod circa ipſum agit: oiaq; hēt
quæ natura habitus, affectio: ſtudium: nā oratorē eſſe
quod eſt habitus eſt: & uictus eſt, ſi in ea exercitatione
ſit: itaq; Cice. q aſſidua ſtudia perſeueranti diligentia
ita rhetoricā percepit, ut ea in eo ꝑpetua eſſet, habitū
cōſecutus eſt. Sed qa eius actū ſibi inſtituit ad uſum ui
tæ: eſt in eadē re & in habitu & in uictu. Itaq; multum
plerunq; de uirtute habitus detrahit: ſi uictus abfuiſſe
dicat. nā licet orator plenus ſit ꝑceptione ipſius: artis
tn̄ aliquātum argumēto detrahit: ſi neges in eadē exer
citatione uixiſſe: ut ipſe cōtra Ceciliū: qa aufert uictū
infirmabat habitum: cū dicit. Quādo tute tui periculū
feciſti: plerūq; ēt ſi nihil agat ex habitu: hoc ipſum qđ
nihil agit eſt illi uictus. i. uitæ modus. Nam ut in uictu
eſt. qbus amicis utatur ita in uictu eſt, & ſi non utatur.
Et certe qa nihil horum debet deeſſe perſonæ poteſt
habitum habere ex geometriæ perceptione in qua ni
hil agit & uictu de uſu rhetoricæ. Victus autem om
nis ad qualitatem tēdit: ſed ea qualitas uel in affectio
ne: uel in habitu erit: deinde uti oratione: uel aliquid
rhetoricæ noſſe quod eſt affectionis: & ad loquēdum
aut dicendum aptum eſſe quod eſt naturæ: aut loqui,
aut ſtudere uel quod eſt ſtudii: & cætera huiuſmodi
habet uictus. Verum in hoc conſiderabitur uictus cir
ca hæc omnia: ſi ita agat uitam: ut hoc exerceat. Non
enim quia natura loqui: aut ſtudere poſſumus quod ꝓ
prium naturæ eſt idcirco & inde uiuimus: ſed ſit ordi
nata ſic uita noſtra ad omnem ſubſtātiam rei familia
ris quærendam ut inde uiuamus: id eſt inde nobis om
nia ſuggerantur ad uictum merito uictus ex exercita
tione dicitur. Item & ſi ſit habitus, & non in ipſo habi
tu agat uitam & uirtutem oratoriæ cōſecutus ſit: erit
habitus non uictus. Eodem modo, & affectio eſt: ſi eſt
pro tempore. id eſt prout res aliqua tulerit: ut locus
fuerit: non perpetua conſuetudine inde uiuendi. Eodē
modo & ſtudium eſt ſi non ſtudium quodlibet in exer
citatione uitæ tulerit, unde uictus nominandus ſit uer

botenus: ut cauſas agere, ut docere eſt huius ſtudii.
Sed quia ordinata uoluntas eſt ad uſum uitæ merito
dicitur & uictus. In ſingulis enim his res quoque in eo
ꝗ ſunt diſtribuendæ ſunt ut item ſeruus circa hoc ꝗ
in hac conditione eſt, fortuna eſt ſi ſeruitutem ſeruiat
tota uita uictus eſt: ſic & cætera de fortuna. Facta ue
ro & caſus. & orationes, & conſilia aut ſuperuenien
tia accipimus erunt ſuis nominibus. Nam uictus nō eſt
ſine factis caſu orationibus conſiliis: ſed ſic uenit ſuit,
ut dicere poſſet ut ei aliquid accideret ut conſilio ute
retur: & hæc omnia ſi ſic accipimus ut actiones nō or
dinatas neq; inſtitutas toto uiuendi tempore erūt ſuis
noībus ſin autem in eo genere uiuendi poſita fuerint
in quo oīa ſunt conſtituenda tibi ꝯſtituēdi ad uitā uni
uerſam uictus nominabitur non ſuo quicq; nomine.
Facta autem caſus, orationes conſilia: cum ex futuro
tempore argumentum dabunt ex præteritis confirma
buntur. Nam quia hoc illi accidit: ideo hoc illi accidet
quia hoc fecit. Hoc ideo facturus eſt qa hoc dixit: hoc
ideo dicturus eſt, quia hoc conſiliarus eſt, ideo hoc cō
ſiliaturus eſt. Negociū factum, uel dictum eſt, unde iu Factum
dicium eſt. in iudicium etiam uel in deliberationem: uel
in demonſtrationem non uenitur niſi propter factum.
Singula igitur quæq;. quæ homini: aut obiciūtur: aut
de homine quæruntur facta ſunt. Ipſa igitur ſingula
facta negocium ſunt. Sunt alia facta quæ probationē
tribuunt ipſi facto, unde quęritur ſub quolibet ſtatu
ſunt ita facta quæ extra ipſum factum, & extra facta
quæ uicina ſunt ad factum, & probant factū uitæ prę
teritæ hæc perſonæ attributa dicuntur. Ergo cum ne
gocium factum, dictū ue ſit habeat attributa quatuor
continentia cum negocio iquit in geſtione negocii to
tum tenent quicquid habere poteſt, cauſa communis,
id eſt negocium omne per partes ſuas geſtū, duo alia
ſunt ex quibus aſſumuntur, primū ab oratore ea quæ
negocio adiūcta ſunt. Quartum autem illud quod eſt
conſecutio nō negocii ipſius geſtum eſt, ſed aut extrin
ſecus uenientia per homines habet ut per naturam ge
neraliter, ut poſt docebimus. Igitur prima de attribu
tis continentia habet partes quinq;, ſummam negocii:
ſummæ cauſam, facta, illa quæ probant factum diui
ſa per tria tempora. Et omne ipſum quod diximus ne
gocium eſſe factum, ſcilicet cōtinetur ab his, a ſummā
quę breuem propoſitionem habet totum claudens, ut
patriæ inquit proditio & cętera habet & cauſam quę
gemina eſt impulſio & ratiocinatio. Impulſio eſt per
quā cuius cauſa factum ſit. Ratiocinatio eſt per quam
factum ſit demonſtratur. Sequitur per tria tempora
factorum enumeratio quid ante rem factum, quid in
rē, quid poſt rem ſit. Igitur quodlibet negocium de ſta
tibus interim loco ſit exempli. Milo occidit: non occi
dit. Occidit: & non occidit: partes ſunt ſingulæ quæ
ſtionis. Sed iā parentis occiſio hominis: occiſio patrię
proditio ſumma eſt: ergo factum ſolum negocium eſt
propoſitio facti cū perſona eius qui arguitur: uel quo
libet alio modo inuidiam comparans: aut extenuans
ſummā dicetur. Et hęc eſt quā Cato in libro ſuo appel
lat uires cauſarum: hoc argumentum ſequitur cauſam
quā partiti ſumus: quę utiq; aduerſus negantem factū
danda eſt: ut feciſſe doceatur. Quemadmodum autem
tractetur: uel ab accuſatore: uel areo in ſecundo habe
mus. Quod ſi alius ſtatus fuerit præter coniecturā nō
cauſa erit: ſed ratio de cuius tractatu i ſecūdo docuit.
Poſt hæc ſequuntur facta oīa ante: in, poſt, in quibus
omnia illa quæ in geſtiōe negocii poſita ſunt: ſi tamē
proſunt aſſumunt unicuiq; enim facto ieſt. Locus. Tē
pus. Occaſio. Modus. Facultas. In geſtione: negocii lo Locus
cus: uel naturalis eſt uel qualitatiuus. Naturalis locus natura
eſt cum argumētum præſtat nō erit illud argumētum lis

a loco:

Locus qualitatiuus — a loco a[…] [f]cultate: qualitatiuus autem locus præ/ſtat argum[…] [qu]al ex oportunitate quæ oportunitas q[ui]/bus rebus poſuit intelligi ipſe poſuit. Tēpus qd ĕē du/

Tēpus. — dum gn̄aliter docuit. Pars q̄dam inq̄t æternitatis hoc quoq; in tria tēpora diuiſit quæ ipſa tēpora partitus eſt. Nā p̄teritum tribus modis cōſideratur. Præſens & futurū binis. Verū hęc oia magis ad cognitionē tpis dixit q̄cquid eſſet inſinuare cupiebant ut apta ſint in geſtione negocii. Quid ergo aptum huic parti erit? Nam huic attributū eſt t[em]p[u]s e[…] [aeſti]matio eiuſdē tēporis & collatio cum geſtione u[…] qd ſ[…]tum dicis eo tēpore ex quo argumentū ſumis fieri p[o]tuiſſe uideatur. Itaq; ſic [er]at. Nam ſæpe oportet con[…] [in]iri cū tempore negocium.

[Occa]ſio — Occaſio autem oport[unit]as eſt quædam temporis ad aliquid faciendum [ido]nea oportunitas tribus [m]odis conſideratur. Mod[us a]utem eſt quo non ſolum factum indicatur: ſed que[m ad m]odum factum qui modus & aium indicat. i[…] Diuidit: aut per prudentiā. aut per ipru[dentiam …] quæritur clam: palā: ui: perſuaſione. Imprude[nti]a purgat: caſu neceſſitudine, & affectione ai.

Facultas — Facultat[es …]t duplici modo argm̄ præſtant. Nā eiuſmodi ſunt u[…] eas: aut facilius aliquid fiat: aut ſine his effici non p[oſſi]t.

Adiuncta negocio — Adiuncta negocio ad factum qd̄ in negocio po[…]: unde iudex laturus ſniam eſt: ut p̄bari qnoquomodo poſſit per q̄libet conſtitutionē ſumuntur de his rebus argumenta quæ res poſſunt in ipſum factum affectione quadā contineri. Has res affecta noiamus verū affecta accipimus. Nūc de ipſo negocio, id eſt de omni cā rebuſq; in cā geſtis. ad res in cā geſtas alia quaſi quodāmodo extrinſecus quæ conuenire uideantur: aut ad illa coniuncta ſint hæc affecta quæ ſupra diximus negocio adiuncta: & c[on]ſequentia negociū dicunt. Illa prima cōtinentia in q[uæ]ſtione. Sed de illis iam ſupra dictū eſt. Adiuncta negocio ea ſunt quæ illis ipſis ſupra poſitis ſingulis aliquo modo uel extrinſecus cohærent: ut ſummæ: ut cauſæ: cæteriſq;. Sed cū non in ipſa ſunt: ſed aliūde aſſumant conuenientia tñ erunt in collatione, ſiue aliena ſint nō hinc nata eū erit: aut maius: aut minus: aut par. Itēq; ſimile contrariū diſparatū. Si uero his adiuncta ita ſint ut extra tñ ſint erunt: aut genus: aut pars: aut euentus. Nihil. n. horū non ex his ad hoc eſt: non tñ in cā poſitū. Et ſi poſitū eſt in cā. i. in negocio quæ hypothetice ē id eſt quæſtio circa pſonā p̄priā: ueluti non poſitū. Ergo genus ſit: licet cauſæ: tñ q[uonia]m genus eſt: uelut ex extra cām eſt cum pſona p̄pria ineſt: in cā item ſpēs. Iā uero euentus cū tria tēpora teneat pōt eſſe ex cā. i. ex negocio de quo loquor: qui p̄bat qd eſt de negocio qd euenit rebus geſtis id qd in negocio eſt. Q[uonia]m tñ & p̄terit tēporis euentus: & futuri tpis euentus aliquotiens ſumitur: & hic uideri extraneus pōt a negocio: ex negocio tñ oriens: uñ p̄batū eſt adiuncta nūc oimodis extrema affecta. Tñ aliquo mō adiungi: ut certa quę ſupradiximus. Nunc aliqua ex ipſo uel in ipſo negocio: alio mō tñ ſe hñtia q̄ geſti negocii textus ipſe, & ordo cōſiſtit circa pſonā certiſ[si]m[e q]uæ qōnis maius, & minus, & ęque magnū: tum e[x] n[umero]: tum ex numero: & ex figura negocii conſiderant. Vis in eo eſt: quo ipſa ſignificatione uerborū diuerſa res intelligimus. Itaq; cū plata uerba diſtāt ſenſibus nīs ſignificatione ea q̄ pferunt ui diſtant quadā qua qd quæq; res poſſit itelligimus de numero p̄ſpicuū eſt.

Euētus (margin, at the start of the euentus passage above)

Figura. Simile. — Figura eſt textus, & ordo negocii p circunſtātias ſuas. Sile āt ex ſpecie: aut ex cōparabili: aut ex cōferenda: aut aſſimulāda natura iudicat. Sile hoc eſt ſpēs cōparabilis & ſimilāda natura & in illis octo. Genere. Natura. Vi. Magnitudine. Loco. Perſona. Opinione, ſed ipm ſile qd p hæc ſupra poſita efficit illic eſt in cōtrariis partibus: & q̄ ſub eadē rōne cadūt hoc diſtinctius poſitū eſt in differentiis. De cōſecutione in ſuperioribus duobus attributis negocio: negociū oē teneri di- 190

ximus tertiū qd eſt adiunctū negocio ueluti extra eſſe p̄cipimus: ſed naturaliter cohærere extra ipſam hypotheſim, ut ab oratore aſſumi: q̄q̄ & ea q̄ extra ſunt naturalr ab oratore ſumant & de hoc p̄cepta iā dedim⁹. Quarta attributio quæ cōſecutio noiatur & ipa ea tenet q̄ extra ſunt: adhęrentia tñ rebus negocii: q non ab oratore ex uoluntate ſumant: ſed q̄ ipſis rebus negocii naturaliter acciderunt. Acp̄pe ea oia q̄ in quarta attributione in conſecutione ſunt id uident eſſe qd euētus. Verū euentus aliud eſt: aliud cōſecutio uel res conſecutionis.

Euētus — Et. n. euentus conſideratio eſt ex quadā natura rerū qua qd pſpicit quid ex quaq; re euenerit: eueniat: euenturū ſit. in cōſecutione āt nō: ex rebus qd eueniat tractat orator: ſed qd rebus eueniat. i. qd rebus contingat. Deinde q[uia] in euentu duo ſunt ut arrogātia & odiū in hac ꝯſecutione unū. Nam ipſi facto cōſecutio eſt, q[uod] uel raro, uel frequenter: hæc āt oia collocata ſunt in hac conſecutione: aut nomen contingit rebus u[e]l imitator, inuentor. Lex de ipſa re conſuetudo: pa[…]m ut frequenter fiat uel non frequenter: utilitas u[el] honeſtas & cætera quæq; ut dixi rebus accidūt n[on] ex rebus ipſis: ſed ad res ipſas quadā geſtione prou[eni]unt.

¶ Finis commentariorum Maurii, Fabii, Victorini in rhetoricos Ciceronis de inuentione.

¶ Iodocus, Badius, Aſcenſius, Lectori Salutem.

¶ Habes lector optime ad Herennium rhetoricę artis (cuiuſcunq; ſint authoris) libros quat[uor …]ne q̄ erud[i]tos: cum Franciſci, Maturandi & noſtra in omnis quatuor: & Antonii, Mancinelli in primum dūtaxat: expoſitione: habes item ſine controuerſia. M. Tullii Ciceronis de inuentione libros cum Ma[ri]i Victorini rhetoris explanatione libros duos: opus quidem non cōſummatum (quia quæ reſtant in [a]liq[u]is ſe dicturum pollicetur) ſed ſane q̄ argutum: aut facile contra maiorum præſcripta ſentiā ora[tori]a quoq; naſci. Nam in adoleſcentia hos emiſiſſe dicitur. Reliquum eſt vt boni conſulas & huic arti quæ oratore (hoc eſt viro bono dicendi perito) digna eſt: diligentius incumbas. Vale & profice. Ex ædibus noſtris in Parrhiſiorum academia ad Idus Iunias. M. D. VIII.

REGISTRVM.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R.
AA BB CC DD EE FF.

Omnes ſunt Quaterni, præter A Qui eſt Ternus.

Al molto Ill.re Sig.r Iacomo
della Vettrana
Mantz
...
Roma

ISTITUTO DI PATOLOGIA